MEDICAL SOCIETY of LONDON.

No.

I. EVERY member desiring a book, shall apply for it between the hours of six and eight in the evening on Mondays, and five and six on other evenings; and shall write down on a slip of paper, the number and title, and shall sign and date it; The librarian or his deputy shall file the paper, and shall deliver it back, or cancel it, when the book is returned to the library; and any person taking a book without such written acknowledgement, shall forfeit three times its value.

II. No member shall have more than two volumes at a time in his possession.

III. Any member detaining a pamphlet or volume in duodecimo above one week; an octavo two weeks; a quarto three weeks; or a folio four weeks, shall be liable to a penalty of one, two, three, or four shillings, in proportion to the size, for each week he shall detain it, provided such penalty exceed not half the value affixed to the book by the council.

IV. Manuscripts, and books of value, are not to be taken out of the library without a written permission from the council.

V. All pamphlets and books shall remain in the library for the space of one, two, three, or four weeks, (according to their size,) after they have been received.

VI. A member who shall lose, or injure a book belonging to the society, shall replace it, or make such compensation as the council may think proper.

VII. No member without leave of the librarian or his deputy, shall take any book from its place.

VIII. All books shall be returned before the general meeting in March, for the inspection of the librarian on entering into his office. Every person neglecting to return a book at that time, shall forfeit half its value.

Vitam ejusdem concinnavit Barthol. Ramazzinus ex fratre Nepos, quam exhibet Mangetus in Bibliotheca Scriptorum Medicorum, v. Ramazzini

BERNARDINI RAMAZZINI,

Mutinensis, in Patavino Gymnasio Practicæ Medicinæ Professoris Primarii

OPERA OMNIA,

MEDICA, & PHYSICA.

Cum Figuris, & Indicibus Necessariis.

LONDINI,
Apud PAULUM & ISAACUM VAILLANT.

MDCC XVII.

SERIES OPERUM OMNIUM BERNARDINI RAMAZZINI.

Index Orationum Jatri Argumenti. BERNARDINI RAMAZZINI.

Index Constitutionum Epidemicarum, &c.

Index Capitum De Fontium Mutinensium &c.

INDEX ARTICUL. DE PETROLEO MONTIS ZIBINII.

INDEX CAPITUM SEU ARTICUL. EPHEMERID. BAROMETRICÆ &c.

INDEX CAPIT. DE MORBIS ARTIFICUM DIATRIBÆ, Ejusque Supplementi & de S. Virginum Valetudine Tuenda.

Index Capitum De Principum Valetudine Tuenda.

NB. Syllabus Artificum pag. 276. quod ad notas numerorum attinet, dirigatur juxta normam Indicis de Morbis Artificum.

BER-

BERNARDINI RAMAZZINI,

Medicinæ Professoris Primarii, &c.

ORATIONES.

ORATIO PRIMA,

In solemni Mutinensis Academiæ instauratione

SERENISSIMO FRANCISCO II. Mutinæ Regii &c. Duci X.

ETsi jam satis certum, & inconcussum est, *Serenissima Celsitudo*, immortalem hunc quo vivimus animum, à naturæ elementaris confinio esse quàm maximè dissitum, utpotè *Divinæ particulam auræ*, qualem olim satis religiosè Venusinus Poëta descripsit; illum tamen huic corpori, quod animat, & circumfert, adeò cognatis legibus devinxit idem qui condidit Divinus Opifex, ut illius affectus ex Platonis effato nunquam clariùs elucescant, quàm dum sub specie aliquâ corporalis mali adumbrantur. Geminæ sunt malorum species (ajebat ille Virorum sapientissimus) quæ à statu melioris vitæ humana corpora quandoque deturbant, Morbus scilicet, & Turpitudo; ac profectò, quis unquam, vel Stoicæ mentis, ibit inficias, quin in classe malorum sint morbi, cùm nihil magis optandum, quam ut sit *mens sana in corpore sanô?* Corporis verò turpitudinem cur in eôdem censû referre non liceat? Quotus enim quisque pro corporis elegantiâ, ac venustate Gratiis, ac Naturæ non litasset? Totidem igitur ex Platonis decretô animis nostris possunt inesse mala; corporali ægritudini respondet in animô improbitas, turpitudini ignorantia. Ægrotat igitur, auditores Sapientissimi, animus noster, quoties illum occupavit improbitas; febriculosus est cum à luxuriâ peruritur, ictericus cum livore suffunditur, tabidus cum voluptate marcescit, distortus cum ab æquitate declinat, repandus cum ambitione superbit, gibbus cum ad terrena propendet, quarè satyrico œstro percitus exclamabat olim Volaterranus Vates:

O curvæ in terras animæ cœlestium inanes.

Verùm sicuti ægrum, ac languentem animum, si sit improbus, non ineptè quis dixerit, ita quoque deformem, si sit ignorans, non immeritò pronunciabit. Exulet enim ab illo liberalium disciplinarum decor, & ornamentum, quid turpius fingi potest, quid fœdius? Ignoret enim quot, & quanta naturalium rerum arcana reserarit huc usque Philosophia, non imaginaria illa, & phantastica, quæ tam curiosè ac Anatomica penè indagine Ens rationis (sit verbo venia) in partes quas non habet dissecat; sed illa quæ Naturæ indagatrix rerum rationes, & causas exquirit; quam invenustus prodibit in publicum,

cum, quam inamœnus? Ignoret quanta ſit numerorum dignitas, & poteſtas, quomodo cœleſtium corporum curſus, recurſus, errores deprehendat Syderalis ſcientia, quàm facillimè quamcunque formam in aliam reddat Geometria, quam puſilla vi ingentia pondera ſuſpendat Statica, quot in facultate Optica, Catoptrica, Hydraulica, Pneumonica ſpectentur prodigia, quam inelegans Sapientiorum oculis apparebit, quam illiberalis? Ignoret quot nova quotidie Exercitationes Iatrophyſicæ, Hermeticæ, & Anatomicæ Mundo Literario aperiant phænomena; ignoret quibus legibus, quibus ſanctionibus terrarum Orbem regat Jurisprudentia; ignoret denique Divinitatis arcana quæ luminum Pater ſola dignatione ſuæ pietatis mortalium mentibus obcæcatis aperuit, quantum præferet deformitatis, quantum horroris? At quorſum hæc, inquiet aliquis, niſi quoque conveniens afferatur medela ad has peſtes animorum eliminandas? Rectè quidem; quemadmodum igitur ad profligandos morbos reperta eſt Medica facultas, & ad corporis decorationem excolendam inſtituta fuit Ars Gymnaſtica, cum homines in Thermis publicè exercerentur, lavarentur, ungerentur, ità quoque ad animorum ægritudinem propulſandam, & deformitatem emendandam publica majores noſtri aperuere Gymnaſia, ubi ingenua Juventus liberè, ac ſine ullô gravioris ſupercilii metû exerceretur, deſudaret, ac velut publicis in Thermis, improbitatis, & ignorantiæ ſordes elueret. Jam videtis, Auditores Ornatiſſimi, quid velim, quid animo intendam, non niſi profectò, ut in hâc meâ Inaugurali Oratione, dum tantâ ſolemnitate hujus Lycei panduntur fores, non ſecus, ac ſi bifrontis Jani reſeraretur Templum, non niſi inquam, ut ſummatim expendam, quantæ dignitatis, quantæ utilitatis futurum ſit hoc Athenæum non ſolum huic nobiliſſimæ, & fortunatiſſimæ Civitati, verùm etiam univerſæ Ditioni, quam *Eſtenſes Aquilæ* ſub grandium alarum umbra tutantur, ac fovent.

Adeò antiqua, Viri Sapientiſſimi, ſunt literarum primordia, ut in ipſô Mundi exordiô per nondum calcatam Signiferi Orbitam vix unum gradum, vel alterum lucis Sol diſpenſator abſolviſſet, cum Terris divinarum, humanarumque rerum Sapientia contemplatrix illuxit. Etenim cum Sapientiſſimus ille Artifex primum humani generis Parentem fictili magiſterio plaſmaſſet, eôdem auræ vivificantis afflatû & animam ut viveret, & Sapientiam, ut Conditoris Opera contemplaretur, inſpiravit. Hinc ſeminaria transfuſione, ac veluti per traducem, ſi non perfecta illa, ac tam diſtincta rerum cognitio, ſaltem innata diſcendi cupiditas continuato ductû deſcendit in poſteros. Nulla idcircò tempeſtate, tam barbaræ, ac à civili cultû adeò ſemotæ gentes exſtitere unquam, quæ, hoc Naturæ geniô ſuadente, literarum Studium non excoluerint; & Academias pro erudienda Juventute non aperuerint. Quandoquidem enim Divinus ille Opifex eadem nos penè corporali ſarcina cum cæteris animantibus inſtructos ab iiſdem ſolâ ratione ſejunxit, ut, non more ferarum in ſylvis, ſed in Urbibus ſociali vita degamus, quodnam quæſo aptius eſt inſtrumentum, quod & ad ſocietatem magis alliciat, & horum aſperitatem faciliùs emolliat, quàm ſtudium liberalium diſciplinarum?

Scilicet ingenuas didiciſſe fideliter artes,
Emollit mores, nec ſinit eſſe feros.

Nimis à ſcopo aberrarem, ſi antiqua vellem hiſtoriarum monumenta evolvere, ac referre, quot, & quales Academias inſtituerit quæque regio, & quàm vetuſta ſit conſuetudo, loca habuiſſe ſtudiis deſtinata. Liceat mihi tamen pauliſper peregrinari, & injucunda recordatione noſtratium Academiarum vetus aliquod ſpecimen vobis exhibere. Primò itaque in ipſô Aſiæ veſtibulô antiquiſſima apud Judæos pro inſtituendâ Juventute ſe ſe offert Academia, quam ſacri Codices poſitam fuiſſe memorant in Civitate Dabir dicta, quæ priùs Cariat ſepher vocabatur, id eſt Civitas literarum. Inſigni quoque famâ priſcis illis temporibus claruerunt Epheſus, & Tarſus, ac in Phœniciâ Barutus, quam Urbem olim

olim Imperatores legum Nutricem appellavêre, cùm in illâ Jus Civile Romanorum doceretur. Quod si penitiores Orientis partes perlustrare placeat, celeberrima occurrent Gymnasia, quibus præerant Gymnosophistæ, quos Brachmannas appellabant, quemadmodum etiam apud novi Orbis incolas non pauca observabimus Scholarum, quæ nostras æmulentur, specimina.

Sed quid de Africâ referam, quæ anteactis sæculis tot peperit ingeniorum monstra? Ægyptus enim virtutum æquè ferax, ac segetum, quot aluit præclarissimas Civitates, quæ solidioris doctrinæ ubertatem toti penè Mundo dispensarunt?

Dicat præ cæteris, quæ in Ægypto olim maximè claruit Heliopolis, id est Civitas Solis, (nunc non proh dolor, Turcicæ Lunæ devota solitudo) ex quâ abditioris Philosophiæ prima lumina suffuratos esse ajunt Homerum, Platonem, Solonem, primæ magnitudinis Sydera, quæ in Cœlo Sapientiæ refulserint. Dicat Carthago illa Romani nominis æmula, literarum non minùs, quam armorum venerabilis Magistra, quæ optimarum artium studiis ità inclaruit, ut cum ipsô Latiô ausa fuerit de armorum, & eloquentiæ primatû contendere. Sed ut propiora nobis quæ suggerit Europa nostra contemplemur, subeat animos vestros solius Græciæ recordatio, ac præcipuè Athenarum, quam Civitatem meritò dixêre nonnulli Græciæ Græciam, ex quâ velut fonte Sapientia defluxit in Tiberim.

Solum itaque Athenarum nomen pro laudum compendio sufficiat, quandoquidem, quæ magis inter nos excellunt Academiæ, multum sibi adsciscant decoris, si fronte præferant titulum Athenæi. Non uni tamen Græciæ concessum, ut sola diceretur omnium disciplinarum Altrix, & Magistra, nam Galliæ sua non defuere Lycea, & Academiæ, qualis fuit Massiliensis, quam Tacitus appellavit Studiorum Magistram, & Lugdunensis, ubi Caligulam aram erexisse tradunt, ad quam fierent quotannis græcæ, ac latinæ facundiæ certamina, ac victi pœnâ, ut si maximè displicuisset, scripta sua spongiâ, vel linguâ deleret, hi mallet in proximô flumine demergi; unde *Lugdunensem Rhetor dicturus ad aram* subito occupabatur pallore, non secùs ac ego expallui, ac inhorrui coram tam erudito Consessû dicturus. Apud Hispanos quoque Oscæ Urbis amplissimæ, Sertorium eruditum exulem Romanum publicas Scholas aperuisse, scientissimis Præceptoribus magnô stipendiô conductis, historiarum monumenta testantur, ut Hispanam Juventutem hoc beneficio sibi firmiùs obstringeret. Sed cur tandiù externis immoror? An priscis istis temporibus habuit Italia nostra Gymnasia, quæ Provincialibus tùm celebritate, tùm vetustate fasces submitterent? Antequam Romanum nomen Mundo inclaresceret, Pythagoram in extremâ Italiæ orâ, circa Metopontum, Heracleamque & Crotonem Juvenum æmulantium studia cœtus habuisse abundè constat; postquam verò Roma jam satis gloriæ armis quæsitum esse prospiceret; tunc literis Asylum aperuit, quod contigit secundo bello punico, cum

Musa pennato gradû,
Intulit se bellicosam in Romuli gentem feram.

Primùm equidem aluit Roma tantùmmodò publicos Rhetores, & Jurisconsultos, sed postmodùm etiam reliquis Professoribus publica stipendia constituit, quæ usque ad Symmachi ævum mansere, cum Imperii labente Majestate, Romanæ Juventutis Magistris detracta sunt subsidia solemnis alimoniæ. Hinc factum, ut varia postmodùm in Italia emergerent Gymnasia, ut Bononiense, Patavinum, Ticinense, Perusinum, Ferrariense, Pisanum, Parmense; parum abfuit, Viri Sapientissimi, quin & his quoque immiscuerim Mutinense Gymnasium. Sed cur in illorum censû, & nostrum quoque non referam? An quia novum alicui videbitur? At si novitas sola spectetur, hæc nihil officit; *Principem* enim habemus generosissimum, cui arduum non est (ut Plinii verbis ad Vespasinum Imperatorem utar) cui inquàm arduum non est, *vetustis novitatem dare, novis auctoritatem, obscuris lucem, obsoletis nitorem, fastiditis gratiam, omnibus naturam & naturæ suæ omnia.*

Verùm si rem exactè perpendamus, non adeò novum, ut quis putat, est Mutinense Gymnasium; Hæc enim Civitas Bononiæ æmula, cum olim non tam pro finibus, quàm pro gloria dimicasset, prima jecit istius Universitatis fundamenta, accersitis ad hoc opus Clarissimis Viris, Pileo, & Azone, quos Mutinæ Jurisprudentiam tradidisse satis constat, honorifico stipendio illis constituto, & publico Palatio eisdem pro Schola concesso; eleganti sanè spectaculo, cum ubi Jus diceretur, ibi quoque doceretur; cum hinc in Tribunali Prætor sederet, hinc staret in Exedra Præceptor, ac uterque Sententias pronunciaret, hoc tamen discrimine, quòd hic modò damnans, modò absolvens, hunc tristem, illum hilarem dimitteret, alter legum ænigmata solvendo, unumquemque lætiorem, quia peritiorem, remitteret. Quare si justâ appellatione unumquodque quale prorsus est appellare volumus, non est quod quispiam putet, novam Academiam in hâc Civitate institui, sed antiquam restitui, non jaci fundamenta, sed multò antè jactis ædificium superstrui. Equidem res novas condere, novas Ædes, nova Theatra, nova Templa, splendidum, ac magnificum est, at vetusta jam collapsa reparare prorsus religiosum est. Cum olim à Gothicâ barbarie Urbs hæc eversa penitus fuisset, ac propriis ruderibus penè sepulta jaceret, magnâ contentione agebatur inter Cives, qui excidio supererant, de novâ Urbe alibi ædificandâ; vicit Pietas, ut hôc ipsô locô, quo priùs steterat, cum P. R. Colonia deducta est, instauraretur. Quamobrem ut Majorum nostrorum tentamen Universitatem in hâc Civitate stabiliendi jam impleamus, pietas, ac reverentia exposcunt, nunc potissimùm quando Piissimus Princeps assurgens hoc Opus tàm hilari vultû intuetur, ac ut rem sibi acceptissimam tantô favore prosequitur. Ecquid enim tali sub Principe sperare non liceat? Nùm suspicari fas est, quin gloriosissimum Avum sit fortiter æmulaturus, quem jam sibi proposuit exemplar? Æmulabitur profectò illius & pace, & bello præclarissima gesta, nec illo se minorem aut secundum nisi solô nomine præstabit. *Franciscus primus*, Princeps gloriosissimi nominis, qui dum esset turbulentis bellis implicitus, inter armorum strepitus studuit semper, ut solidiorem pacem populis suis redderet, ac dum pace frueretur, ità se se armavit, ut hostium impetus cum lacesseretur repelleret, pulcherrimam, & munitissimam Arcem, condidit, hujus Urbis Ornamentum, & Tutamen; Præstantiorem Arcem, hoc scilicet literarum Asylum, *Monimentum ære perennius*, perficiet *Franciscus* alter, haud dispari fænore & perpetuæ laudis, & gloriæ. Binæ igitur Arces pro Civitatis hujus tutela stabunt in posterum, utraque condita sub auspicatissimô Francisci nomine. Sic prior illa belligeri Martis erit Domicilium, hæc posterior Minervæ Sacrarium, illa gentis armatæ Hospitium, hæc Togatæ; illa horrorem spirans, hæc amoenitatem; illa fossis, & Vallo munita, hæc in propugnaculum Templum habens, ubi colitur literis propitium Numen; illa in murorum ambitû, seu penè tota extra muros posita; hæc in mediô Civitatis, quia Cor, immò Anima ipsius Civitatis exsistit.

Hoc autem inest discrimen, quòd ad illam difficilis, ac non sine periculô est accessus; Nemo illuc infert pedem nisi nomen aperiat, & per medios armatos milites inermis incedat, nec licet cuiquam illius penetralia, & armamenta nisi summô favore introspicere. In hanc Musarum Arcem facilis, ac securus est ingressus; patent Valvæ; nullæ hic nocturnæ excubiæ, nulli hic ferro armati custodes, quia nihil est, quod hic quisquam surripiat & asportet, præter eruditam supellectilem, & Ornamenta virtutum, quæ summâ liberalitate vel immerentibus dispensantur.

Nec irrideat quisquam, quasi parùm aptè Gymnasium cum Arce contulerim, nam vero verius est, esse publicas Academias Civitatum firmissima præsidia; neque enim credendum est in duplici, vel triplici murorum ordine positam esse Urbium securitatem, sed in Civium prudentiâ, & consilio. Cùm olim sapien-

sapientissimus Legislator Lycurgus de Spartanorum muris interrogaretur, respondisse fertur, non esse expertem muri Urbem illam, quam non laterum, sed Virorum corona ambiret. Eâdem fermè ratione Homericus ille Agamemnon, non sibi plures Ajaces, aut Achilles optavit, ut hosticâ Civitate potiretur, sed decem Consultores, qualis esset Nestor, omnium Græcorum prudentissimus. Gignunt autem potissimùm hujusmodi notæ Viros Academiæ, in quibus liberalia studia excoluntur, cùm sint quædam veluti Promptuaria, è quibus magni Principes solent educere, quos volunt ad summa magisteria provehere.

Suppeterent mihi satis abundè pro hac Veritate firmandâ quàm plurima exempla; at unum sufficiat à Parisiensi Academiâ petitum. Cum sublato Regum Longobardorum nomine Carolus ille ex rebus feliciter actis, & auctis cognomento Magnus libertatem Italiæ vindicasset, omnes literas, omnem doctrinam revexit in Galliam, novum triumphi genus commentus, cùm quotquot Romæ, ac universa Italia famâ clarerent doctissimi Viri secum Gallicus ille Alcides aureâ munerum catenâ devinctos traheret, ut Parisiis celeberrimæ Academiæ jaceret fundamenta, quæ postmodùm esset veluti Mater cæterarum. Hæc fuit Arx potissima, hoc Palladium, quod tantus Rex, ac Imperator, pro perpetuæ incolumitatis auctoramento in magnâ illâ Civitate constituit; norat quippè nullum firmius excogitari posse præsidium, quod magis præstet, tùm ad Urbium securitatem stabiliendam, tùm Regnorum fortunam provehendam. Neque illum sua fefellit opinio. Undè enim amplissimi Galliarum Regni tam perennis felicitas? Undè Francorum Regibus tantus semper ad tot secula suppetiit Heroum proventus? Undè tot Ulysses, tot Nestores continuò educit, qui nunc vivit & sibi viam sternit ad immortalitatem Lodovicus XIIII? Non nisi profectò ex Equô illô Trojanô, ex illô Literatorum Panathenæo, ubi mille a[illegible]uliis, *non deest aurea messis.*

Quantùm porrò ad reparandas Urbes ab eversore Marte pessundatas conferant hæc Palladi dicata Sacraria neminem latere arbitror; quod si id quoque exemplis roborandum esset, præter externa, non pauca nobis suggereret Italia nostra. Cum ex diuturnô côque asperrimô bellô adeò graviter afflicta fuisset Pisana Civitas, ut squalore obsita, Civibus vacua, magnæ potius solitudinis speciem præferret, tam miserandus illius adspectus Magnanimum *Laurentium Medicem* impulit, ut Urbem antiquissimam Etruriæ redderet, nam redivivus ille Literatorum *Mæcenas*, nobilissimo instituto Lyceo, Pisis addidit & *Præsidium*, & *Decus*, novum libertatis genus pro veteri amissa rependens, ut quæ tam celebris Respublica tamdiù, ac tàm amplum mari præsertim imperium, armis exercuerat, exindè facta Literatorum Respublica, præside Sapientia, *Dominari in cætera posset.*

Quamvis autem hic non agatur, Auditores Ornatissimi, de Urbe nostrâ reparanda, cum nihil damni prorsus ex anteactis bellis senserit, cum Gallici Jovis fulminum Minister Ales Estensis alio bellorum tempestates averterit, haud modicùm tamen dignitatis, & splendoris Mutinæ triumphali palmarum messe onustæ adjicient Pacis ornamenta, ac potissimum hujus Lycei tam feliciter inchoata reparatio. Suspicari autem nequaquam licet, quin majora in dies incrementa suscepturum sit tam eximium Opus; cujus fundamenta jecit Religiosa pietas, & cujus Valvis prominent Estenses Aquilæ, quæ non nisi in sublimi, ac excelso loco figunt pedes. Neque enim existimandum est diù mansuram hanc quam prospicimus Lycei formam, quæ profectò satis ampla est, qualis debetur initiato operi, sed non quanta opus est pro futura illius magnitudine, quam licet ominari ex sola Principis magnanimitate. Proferet ille procùldubio illius pomœria, ampliora reddet Atria, ampliores Aulas, cum major erit Auditorum confluxus, cum longior Lectorum nomenclatura. Plures quidem in cæteris Gymnasiis numerantur Exedræ, & Præceptores, at in nostro, numeri damnum pensat do-

doctiſſimorum Virorum in omni diſciplinarum genere Virtus, ac præſtantia, quorum cœtui cum me adſcriptum eſſe animadverto, rubore ſuffundor. Non admodùm tamen longè accerſendos Præceptores eſſe crediderim, quotieſcunque illorum numerum adaugere oportuerit. Ferax omni ævô fuit ſemper hæc Civitas præſtantiſſimorum ingeniorum, nec licet opinari quod Mutina, quæ aliàs primariis Academiis tot non infimi ſubſellii Profeſſores ſuppeditavit, nunc aliundè cogatur exoticam Sapientiam emendicare.

Nutriit olim hæc Civitas, ac poſtmodùm Bononienſi Archigymnaſio commodavit Nicolaum Mattarellum Bartoli Præceptorem, Petrum Rocham Medicum præſtantiſſimum, Paulum Caloram Aſtronomum peritiſſimum, Carolum Sigonium Virum eruditiſſimum Ferrarienſi Scholæ, Bartholomæum Bellincinum, & Joannem Sadoletum, J C. Excellentiſſimos, Piſano Lyceo, Gabrielem Fallopium Anatomiæ reſtauratorem, & Lodovicum Scapinellum Virum Oculatiſſimum, Patavino Athenæo, præter multos alios, Geminianum Montanarium adhuc viventem, Matheſeos Profeſſorem celeberrimum. Suppetent igitur ex noſtrô penû Literati Viri, ſuppetet ex Urbe ipsâ, & ex indigenis honeſtiſſima Juventus, etiam ſi externa non accedat. Verùm & externam quoque ad hunc Sapientiæ fontem allicient Principis favor, Mutinenſium comitas, aëris ſalubritas, omnium rerum affluentia, omne genus oblectamenti, &, quod præcipuum erit incitamentum, doctiſſimorum virorum nomen, quibus utique pro viribus elogia contexerem, niſi illorum modeſtiæ nimis oneroſa cenſerem.

Hæc & majora in hujus noſtri Lycei natalitia celebritate libet auſpicari, obſtetricantibus præſertim Eſtenſibus Aquilis, quæ grandes alas expandunt, non ſolùm ut foveant, ſed ut provocent ad volatum. Hinc ſpes affulget, ut hæc Civitas priſcum ſplendorem ſibi vindicet; ac quamadmodum olim Eloquentiæ Parens honeſtavit illam titulo ſplendidiſſimæ P. R. Coloniæ, ità impoſterùm appellanda ſit amœniſſima Literatorum Colonia. Atque ut hæc mea impleantur auſpicia, ne quis putet exigi annorum Chiliadem; ſoſpitent modò nobis Sydera Principem noſtrum, ac dent illi ætatem, quam & ipſe meretur, & nos optamus, quam citiſſimè ſaturabuntur vota noſtra. Scit enim ille quomodò lentos ſucceſſus temporum redigere poſſit in compendium, & quomodo integri ſeculi fœtura maturanda ſit vel ſolius anni curriculo. Novit ille in quantum hujus Civitatis commodum ceſſura ſit hujus Lycei inſtauratio, quam minori impendio, quantâ alacritate animi depoſituri ſint Parentes liberos ſuos in ſinû hujus Literarum Nutricis, ſeu Matris, ut hinc hauriant ſolidiora alimenta Virtutum. Ac profectò quanta licebit illis animi quiete perfrui: quam dulces ſomnos capeſſere, dum ipſis ſuccurret, eſſe propria pignora ſub illius oculis, cujus aures ſuavius ferit vox Parentis, quam Principis.

Sed jam video, qualia ſint vota veſtra, Religioſi Viri, qui hujus Gymnaſii jeciſtis fundamenta, & ad hanc formam provexiſtis; attendunt procul dubio aures veſtræ, nùm Principis benignitatem deprecer, pro facultate impetrandâ à S. Cæſaris Majeſtate, ut Doctorali Laurea in hôc Lyceô decorari poſſint, qui ſtudiorum metam attigerint. Abſit ut hoc expoſcam à prudentiſſimô Principe; Novit ille ſatis, ſuperque, quid deceat, quid dedeceat. Non enim ipſum latet, quàm eſſet incongruum, ut qui ſub hôc Cœlô, in hôc ſolô deſudaſſet in excolendâ virtute, alibi poſtea precariam gloriæ meſſem exquireret; quàm indecorum, ut qui in hâc literariâ palæſtrâ legitimè decertaſſet, in alia poſtmodùm coronaretur. Cura itaque Doctoratus Inſignia ab Aulâ Cæſaris impetrandi ipſum manet, cui jam ab initiô ſui regiminis propoſitum fuit, ut nullum habeant egregium Ateſtini faſtus quod non imitetur exemplum. Factum ſatis inſigne, ac memoratû dignum hic apponam, ut potius ſollicitudinem omnem vobis adimam, quam ut ipſum memoriæ Principis regeram, qui quotidiè in annoſis ſuorum Majorum Imaginibus illorum ſplendidiſſima legit facinora.

Alber-

Albertus secundus, Ferrariensium X. Princeps, cum non solum Aulam, sed & Templa, & Theatra, & Fora Martis pompis præpedita prospiceret, non indecorum credidit, si Estensi familiæ adjiceret Togæ ornamenta. Gymnasium itaque Ferrariæ aperuit, quod ut firmius stabiliret, Romam ad Bonifacium IX. Pontif. Max. cum CD. nobilissimis Equitibus profectus est, ubi honorificè exceptus amplissimum Diploma obtinuit, quod adhuc videre est Ferrariæ, in fronte majoris Templi aureis characteribus conscriptum. Vereri autem non oportet quin Principis nostri Virtutem *Avunculus excitet Hector, cum non progenerent Aquilæ Columbas.* Præveniet itaque vota vestra, & quidquid ad summum decus, & complementum hujus operis spectabit festinata generositate perficiet. Ubi enim vox publicæ Scholæ illius perstrinxit aures, illam subitò designavit in Plantarium, ex quo educeret Oratores, Poëtas, Philosophos, Mathematicos, Archiatros, Jurisconsultos, Theologos, atque etiam ipsos Armorum Duces. Quid enim arma sine literis? Qua spe victoriæ Dux utut fortis, ac strenuus aciem regat Martis in campô, nisi Pallas assideat armata consilio? Quotquot igitur usui erunt, ut vel manû, vel consilio prosint, hinc depromet, ut aliquando ad hujus Lycei fores inscribenda sit hæc Epigraphe: *Hac iter ad Superos.* Quis igitur nostrorum temporum felicitati non gratuletur, ac præsertim Principis, cujus gloriæ tantum interest, ut tamdiù stet, ac vigeat hoc Gymnasium, quamdiù illi optabile est, ut sui ipsius nomen in posterorum memoria perduret? Non desunt equidem Principibus Viris, dum vitali hac aura fruuntur Præcones, & Vates, qui illorum gesta ad sydera extollant. Gemunt quotidiè Prælo sub incumbente pressurâ; perstrepunt ad ravim usque *summi, minimique Poëtæ*, ac palam videre est per omnium manus folia, & Poëtarum flores *Inscriptos nomina Regum.* Postquàm verò occubuerint, ac regio fulgori sepulcrales umbræ successerint, obmutescunt Musæ, ac paulatim tam decantata nomina obsolescunt. Eos verò Principes, qui vel novas Academias instituerint, vel collapsas instaurarint, superstes manet etiam post mortem nominis immortalitas. Sic etiamnùm celebrat in Hispaniâ Salmaticensis Academia Alphonsum octavum Castellæ Regem, in Galliâ Parisiensis *Carolum Magnum*, in Angliâ Oxoniensis *Sigisbertum Regem*, in Belgiô Lovaniensis *Joannem* Brabantiæ Ducem, in Poloniâ Cracoviensis *Cazimirum Secundum*, in Germaniâ Viennensis *Albertum* Austriæ Ducem, in Italiâ Bononiensis *Theodosium Imperatorem*, Pisana *Laurentium Medicem*, Parmensis *Raynucium primum*, & ad illarum exemplar Mutinensis quoque Academia post multas etiam seculorum versiones summis decorabit Elogiis *Franciscum secundum* ut Principem, qui leges dederit, ut Mæcenatem, qui muneribus cumularit, ut Parentem, qui alimenta suppeditarit.

Illustrissimis, & Excellentissimis D. D.

D. FREDERICO MARCELLO, Divi Marci Procuratori,
D. HIERONYMO VENERIO, Equiti, & Divi Marci Procuratori,
D. MARINO GEORGIO,

BERNARDINUS RAMAZZINI Felicitatem.

CUm mihi hactenùs mos fuerit singulis annis pro solenni studiorum instauratione Orationem aliquam in Lyceô habere, ut diu feriatam Juventutem aliquo non incurioso argumento ad capessenda studia illicerem, cumque jam octavus agatur annus, ex quo profes-

professorio muneri in hôc Gymnasiô sum addictus, ac totidem Orationes mihi sint habitæ, quarum quidem nonnullæ typis traditæ fuerunt, aliæ publicam lucem non videre, consultiùs fore credidi, si easdem in unum compactas evulgarem, quàm si dissociatas, & citò perituras vagari sinerem. Hosce itaque pusillos ingenii mei fœtus in unum coactos, qualescumque sint, Vobis Illustrissimi & Excellentissimi Domini sisto, ac tutelæ vestræ commendo, quam si impetrarint, in publicum securi prodibunt, ne si laudem non promeruerint, despectui sint futuri. Ea enim est apud omnes dignitas Vestra, & Nominum Amplitudo, ut qui sub patrociniô Vestrô degunt malignos afflatus non pertimescant. Optassem equidem librum grandioris molis Vobis offerre, & qui dignitatem Vestram magis deceret, ac forsan (si Lachesi adhuc superérit quod torqueat) incrementum suscipiet; etenim cum Institutum hoc meum Studiorum principio inaugurandi, religiosè servare mihi in animo sit, Opusculum hoc meum adjiciali Oratione, & annua fœtura, sensim augescet. Ita Vos ad publica commoda, & literariæ Reipublicæ quoque felicitatem natos, nisi Seculo emenso, & summis honoribus perfunctos, ex hac vita migrare fata non sinant, mihique detur vitæ lineam ulteriùs producere, ut sæpiùs Donario aliquo Vobis litare possim. Valete plurimùm Patavini Athenæi Custodes Vigilantissimi, & Sapientissimi.

Patavii Die 13. Junii 1708.

LECTORI BENEVOLO

S.

HAud sum nescius non defuturos quibus titulum, quem huic meo Opusculo præfixi, arrodere libido erit, quòd nimirùm complures, apposita veluti hedera, allicere voluisse, & Oratoris quoque laudem affectasse visus fuerim. Sentiat quisque ut velit, ego certè hujusmodi ambitione non sum ductus, ut Orator dici, vel credi velim. Intra Medicinæ Castra steti, &, quia quæ ex Cathedra dicturus essem, neque Progymnasmata, neque Prælectiones vocare poteram, cum à materiâ, de quâ totô annô verba facturus essem longè differrent, Orationes appellare licuit; pro lubitu enim, & genio, ex Artis penû argumenta deprompsi, quæ mihi magis curiosa viderentur, & quibus documenta theorica, & practica Studiosæ Juventuti possim suggerere. Quâ lege autem mihi interdictum esse debuit, ne aliquô sermonis & eruditionis cultû id agerem, quando hâc nostrâ ætate, barbarie excussâ, aliô vultû & ornatû in publicum Medicina procedit? Fecit hoc olim Carolus Patinus, in hâc Universitate celeberrimus Professor, eruditione clarus, qui singulis annis elegantissimas varii argumenti Orationes in Lyceô habuit, ac typis tradidit. Cæterùm si disertos Lectores Orationes hæ meæ non repererint, ægrè non feram, imò pro gratia habebo; est enim aliqua Eruditorum rejectio, qua usus est Marcus Tullius: *Hæc doctissimum Persium legere nolo, Lælium Decimum volo*, ajebat ille: sic ego quoque mea hæc Eloquentiæ Professores legere nolo, Medicos volo, eosque ingenuos, & præcipuè, qui cultum aliquem à Medicinâ alienum non putent. Interim, Lector benevole, mea hæc æqui bonique consule, & vale.

ORATIO

ORATIO SECUNDA SECULARIS,

Quam Auctor primam habuit in Patavinô Lyceô

Die XII. Decemb. Anno MDCC.

SI quis unquam fuit, A. N. qui in hôc amplissimô ac totô Orbe celeberrimô Sapientiæ Theatrô primùm dicturus apertè trepidârit, eum ipsum esse me sentio, & Vos, qui hic considitis, ac me intuemini, sensisse jam video. Etenim cùm pro Medicâ facultate, ad quam publicè profitendam sum accitus, dicendi mihi munus incumbat, eamque nunc magis, quàm aliàs, celebrari oporteat, quando nostrâ hâc ætate sic crevit, ut grandior pene fieri non possit, idque sit agendum in tam splendidô locô, ante spectatissimum tot Professorum ac Literatorum cœtum, ac in eâ Civitate, è cujus sinu in Latium usque manarunt Eloquentiæ Fontes, dubia fateor, mihi mens hæret, non satis perspiciens, quonam modo tantarum rerum magnitudini possit satisfieri. Jamdudum equidem, ac antequam patriis è laribus solverem, hujusmodi animi æstus præsenseram, quos tamen compescere studebam, subinde memorans, singulos hujus Lycei Clariss. Professores mihi pro more priùs audiendos, quàm Exedram hanc dicturus conscenderem; rebar enim hôc pactô, posse me paulatim assuescere, ut omnium postea simul oculos, & ora in me conversa firmiori obtutu sustinerem, vel saltem trepidationem meam non tam facilè proderem. Verùm quàm læva mihi mens esset, & quàm pàrum fido Nepenthe curas meas sopirem, postmodùm cognovi. Singuli enim Eloquentiæ non minùs, quàm Sapientiæ præsidiis armati, audientem me deterruere cùm dicerent, quid postea omnes simul facturi, cum me tam ineptè, & semipaganô sermone dicentem audirent? Sic nova in dies trepidandi succrescente materiâ, mihi nonsemel optandum fuit, ut in Areopagô potiùs, ubi in tenebris agebantur judicia, quàm in Patavinô Athenæô, coram fulgurante Sapientia vestra, causam meam agerem. Quoniam verò aleam hanc, quocumque res cadat, subire mihi necessum est, ac ulterius humanitatem vestram morari non decet, propterea rem aggrediar, ac eò lubentiùs, quo sorte quadam in hujusmodi tempus incidisse me video, quo Medicam facultatem peculiari modo celebrandi peropportuna oblata est occasio. Dicendi principium itaque mihi erit Seculi hujus extremam pulsantis metam finis & exitus, & conformandæ Orationis modum Romana dictabunt Exempla. Perantiqua, & solennis fuit olim Romæ consuetudo, ut centesimo quoque anno, ludos quosdam agerent, tanta quidem celebritate, ac tam magno hominum conventu, ut una in Urbe totus pene Orbis hospitari videretur. Ludos hujusmodi, Seculares dictos, primus Valerius Poplicola, exactis Regibus, & primo libertatis Anno, instituit, quorum tempore adventante, missitabantur circumquaque Præcones, qui populos convocarent ad spectandos ludos; quos nemo vidisset unquam, nec esset ampliùs visurus. Eruditis auribus vestris nimis onerosum me crederem, si ea, quæ per totum triduum, & trinoctium in summâ Romani Imperii Majestate fieri consueverant, recensere velim. Liceat mihi tamen ritum quendam memorare, quo ipsis solenne fuit Carmen quoddam, Seculare dictum, in Apollinis Palatini Templo Græca & Romana voce concinere, quo ob res illo Seculo prosperè gestas Diis gratiæ agebantur, ac iisdem Urbis, Senatus, Romanique Imperii æternitas commendabantur, cujusmodi carminis

carminis penes Venusinum Poëtam pro ludis Augusti egregium adhuc habemus Exemplar.

Jam pene Seculum exegimus decimum septimum, exordio ab æra Christianâ, & redemptâ libertate desumpto, quo Seculo mehercle nullum aliud feliciùs, nullum gloriosiùs vidit, nec forsan ampliùs visura est universa Medentum Respublica, ut in quo, & Professorum solertia, & Fortunæ blandientis favor ex æquo decertarint, ut Facultatem hanc ad summum gloriæ fastigium eveherent. Quemadmodum igitur Romanis (si fas est parvis magna componere) in secularibus Ludis, exacti Seculi, gesta, & fastus recolere & seculari carmine in Apollinis Templo insignire mos fuit, ita mihi in hâc Æde amplissima Sapientiæ, ubi datum est Apollineam Artem profiteri, mihi, inquam, liceat hâc meâ seculari Oratione seculi hujus in re medicâ prosperitatem recolere, ac pervestigare, quibus machinamentis, quasi alarum remigio Facultas hæc, quæ tot retrò actis seculis humi quodammodò repserat, nunc tam in sublime, ad prodigium usque conscenderit. Sic mihi talis contingat Oratio, qualem & materiæ dignitas, & loci reverentia, ac hujus sapientissimi Consessus majestas exposcunt.

Ut Romanis documentis Orationis filum persequar, Roma terrarum princeps, quæ Imperii fines eò usque provexit, ut magnitudine laborans suâ de Imperii finibus statuendis aliquandò cogitarit, quingentis pene annis à Romulô Conditore sortem suam vidit intrà Italiæ claustra conclusam. Tandiù illi cum finitimis populis confligandum fuit, imò interdum pro focis & aris dimicandum, & libertas ipsâ quandoque aurô redimenda. Erupit tamen post tam longum intervallum Romana Virtus, fractisque Italiæ repagulis, citissimè totum terrarum Orbem tanquam flamma pervasit. Hinc nostrâ hac ætate non parùm laborat Annalium, & Numismatum fides, ut vix credi possit, Romam paulò plus unô seculô tot bellis, tot victoriis eò devenisse, ut nec parem haberet, nec superiorem.

Ablegatis ad Poëtas & Mythologos notis figmentis de Apolline, Hygæaque, Hippocratem Medicæ Artis primum Conditorem fuisse sat abundè testantur egregia ejusdem monumenta, imò quæ adhuc exstant Oracula. Jecit quidem ille summa, qua pollebat ingenii profunditate solidâ, ac æternùm duratura fundamenta, quibus egregiam molem superstruxit, sed non absolvit, ut cui ad Artem longam perficiendam, longior, imò Nestorea, debebatur vita. Operi tam magnifico ex Galeni industriâ, Viri acris ingenii, & solertiæ, non levis accessit ornatus & amplitudo, cujus vestigia si postmodum pressissent Posteri, jamdudum fuisset absoluta, *æquataque Machina Cœlo.* Verum ab Hippocratis & Galeni ævo usque ferè ad hæc postrema duo secula jacuit squalens & cultu horrida Medicina, cujus quippe nativum candorem obfuscarint non parum Arabes, ac Mauritani; quin (quod pudet referre) & Græcè & Latinè loqui penè dedidicit, voces adeò barbaras crepans, ut propter ipsas penè liceret vadimonium deserere. Non vacat hic tam diuturni, & gravis Veterni causas disquirere, ni forsan arbitrari liceat, id fato quodam contigisse, ut huic Seculo tota reservaretur gloriæ plenitudo; habent quippe, ut reliqua omnia, sic Artes, & Scientiæ sua Sydera, quibus splendescant magis, & culmen suum pertingant.

Præluxit quidem huic Seculo præcedens aliud, & Medicina à barbarie & squalore non parùm vindicata, magna futuri incrementi exhibuit præsagia, ast id sub finem præstitit, & cum ad metam jam properaret. Seculum verò istud ab ipsis incunabulis usque ad extremum senium egregia suæ virtutis edidit specimina, ac semper ferax, validumque tot præstantissimos Heroës edidit (& quorum pars magna fuit nobilissimum istud Lyceum) ut nonnisi Nomenclatoris ministerio justa fieri posset illorum recensio. Hi ergo anatomicis studiis instructi summâ alacritate, tanquam è stativis erumpentes, amplissimum Naturæ imperium sunt adorti, ac alii quidem Regnum Animale, alii Minerale, alii Vegetabile

tabile

tabile sibi pertentandum delegere. Tam provido consilio velificante fortuna, sub ipsius Seculi initium, viam præmonstrantibus Aquapendente, & Casserio, in Regni Animalis interiora altiùs penetratum est, cùm antea circa oras extremas Anatomicorum solertia velitatione quadam oberrasset. Per innumeras ergo Animalium cædes, crudeli quidem diligentia, sed in bonum commune cessura, in amplam Regionem, adspectu jucundam, fluentem lacte, ac Venerandæ Antiquitati non antè visam, perventum est. Lactearum Venarum Inventum hic innuo, quod Clariss. Aselio potissimùm debemus, qui primus in Microcosmo Galaxiam indigitavit, veros nempe ductus, per quos Chyli pars tenuior discurrit in Mare purpureum devolvenda. Felix profectò, si Cordi potiùs, quàm Hepati nectareum hoc libum deberi advertisset, nec pluris credulæ Autiquitatis documenta, quàm Veritatis indaginem fecisset.

Verùm rei novitate ac tam jucundo spectaculo forsan abreptus, suam passus est perfrigescere industriam, (a) communi tunc temporis præjudicio detentus, lacteum scilicet succum purpuram in Hepate induere. Quòd si tot rivulos per mesenterium superiora versus discurrentes in unicum fluentum necessariò coire debuisse animadvertisset, donec in cavitatem aliquam contentum humorem profunderent (quod enim flumen est, quod certo tramite ad Mare non devehat?) sicuti lactearum principium deprehenderat, ita quoque earundem finem deprehendisset. Sic autem integram, quam Sors obtulerat, gloriæ palmam cum Pecqueto partitus est, qui candida primi Observatoris vestigia relegens Chylosi laticis stagnum, ac Thoracica vasa Chylum in subclaviam refundentia postmodùm observavit, magnôque plausû lactearum historiam feliciter absolvit. Mehercle tamen fortunati ambo, qui per lacteam viam, ac veriùs quidem, quàm prisci Heroës ad nominis immortalitatem migrastis. Chyli ergo motu ac illius ductibus in apricum deductis, illicò ab hæmatoseos munere exauctoratum Hepar, ac purpura illi detracta, Venæ Mesentericæ à Chyli vectura absolutæ, Cordi prisca dignitas restitura, lactis generatio in mammis patefacta, multæque futiles disceptationes, quæ ad ravim usque Scholas exercuerant, è Foro Medico penitùs proscriptæ.

Verùm sicuti prosper eventus ad alium prosperiorem persæpè viam pandit, ita insigne lactearum Inventum aliud gloriosius, circularis nempè sanguinis motus, excepit. Phænomenon istud, non secùs ac novum & prodigiale in Cœlo Sydus, omnium Oculos valde perstrinxit, tanquam in Medentum Republ. magnam portenderet rerum vicissitudinem. Tam admirabile Ostentum nobis quidem novum, Naturæ antiquissimum (quid enim, precor, Veritate antiquius?) circa hujus seculi sextum lustrum primus omnium Mundo visendum præbuit Celeberrimus Harvejus, cujus nomen tandiù stabit, quandiù movebitur sanguis, ac in orbem agetur è Corde in Arterias, ab Arteriis in Venas, à Venis in Cor, refluo cursu rediturus:

Non secùs ac liquidis phrygius Mæander in undis (b)
Ludit, & ambiguo lapsu refluitque, fluitque,
Occurrensque sibi venturas adspicit undas.

Ex Italis nostris tamen (ut suus cuique honos perstet) ac potissimùm à Celeberrimô, & sui seculi omnisciô Virô, Paulô Servitâ, (c) non exigua tam famosi Inventi documenta Venetiis, ac Patavii, hausit Harvejus, quæ postea in ordinem digesta post suum ad Britannos reditum evulgavit, & Orbi literato patefecit. Ast ab Italô solô, tanquam divite Fodinâ, informem hanc gemmam & rudi saxo involutam Anglus ille Artifex, ac peritus rerum Æstimator eruerit, illam tamen sic expolivit, splendentemque effecit, ut eam Orbi erudito, veluti rem suam venditare potuerit. Verùm, ut fieri assolet, ac sicuti olim Vir magnus literis prodidit, *Intacta & nova, graves offensæ, levis gratia*, (d) sic Harvejo ex tam celebri ac frugiferô Inventô nulla

(a) Vid. Sennert. de Morb. Mesent. (b) Ovid. lib. 8. Met. (c) Vid. V. vall. in Epist. ad Barthol.
(d) Plin. Jun. l. 5. Epist. 8.

nulla ferè gratia, imò non nisi probra, cum illud Mundo aperuit, accessere. Hinc Parisanus, illinc Primirosius, aliique hunc Magnæ Britanniæ Democritum, non secùs ac olim suum Abderitæ, insanire proclamarunt. Illorum tamen latratus Magnus Vir ille despexit, nec quemquam responso est dignatus, Tempori, Judici æquissimo, causa commissa, donec tandem pro livore, qui ut plurimùm in vivis pascitur, ac cineribus parcit, meritas laudes, & æternam venerationem promeruerit. Hinc penes Literatos omnes, cum Philosophos, tum Medicos, nihil æquè celebre est quàm Harvei nomen; nihilque tam prò rato habitum, quàm admirandum hoc Naturæ Magisterium, ut certior sit sanguinis in Microcosmo circuitus, quàm Aquarum in Magnô Mundô è fluminibus ad Mare, & è Mari ad fontes & flumina pericyclosis.

Quid nunc clariores priorum temporum Medicinæ Coryphæos, dicturos putamus, si ab Elysiis evocari possent, ac iisdem non apodicticis argumentis, sed oculatâ fide purpurei laticis in orbem motus demonstraretur? Quid, inquam, dicturos putamus de commentitia tot facultatum familia? quid de suis Morborum theoriis? quid de tam curiosô in phlebotomiâ venarum delectû? quid de creditâ Revulsionis per Venam sectam tam grandi potestate? quid de suis Intercipientibus, quid de Derivantibus, quid de tot errorum tenebris, quibus transversi agebantur, quos Phænomenon istud splendidissimæ facis ad instar planè discussit? Hiscerent profectò, & animalem œconomiam ab eâ longè diversam, quàm ipsi in mentibus suis procuderant, & hisce quoque in Scholis tradiderant, admirarentur stupore perculsi, non secus ac Arabes illi, qui in Castra Pompei transgressi alium admirabantur umbrarum ordinem, quàm quem in torridâ Regione spectare consueverant, de quibus sic Poëta:

Ignotum vobis Arabes venistis in Orbem, (a)
Umbras mirati nemorum non ire sinistras.

Mirarentur sanè tanquam Hospites, quomodò tam sinistrè, ac inversô ordine illorum animis res procederent, ac secum ipsi non caperent, quòd rem tam obviam ignorarint, quasi nostrum hoc Seculum illud ipsum sit, quod olim prænovit, ac prædixit Seneca, qui cùm à morali Philosophiâ, (b) quæ paucos semper habuit Auditores, ad naturales quæstiones divertisset, scriptum reliquit, venturum tempus quo Posteri mirarentur, *illos tam aperta nescivisse.* E Cymmeriis tenebris igitur, ac post altam noctem Mundo coævam, Harvejanô Phosphorô emergente, cœpit albescere Veritas, ut non ampliùs in dubiâ & creperâ luce, sed in meridianâ claritudine satis pateat; quale sit Microcosmi politicum regimen, quis ordo, quis Promocondus, quis Alimoniæ Dispensator, cùm antea vi ἕλξεος non ὤσεος, per attractum, non appulsum alimenti, partes omnes nutriri, constans quidem, sed æquè fallax esset opinio. Absit tamen, quòd in eorum, qui Seculum istud præcesserunt, famam & existimationem quidquam statuam; colendi sunt utique, ac Parentum loco habendi, multumque illis debemus, si illorum studiis adeò profecimus, si nos, veluti Gigantum humeros, tam longe prospeximus. Choream itaque ducente sanguine, cæteros humores, ut succum pancreaticum, Lympham, nervosum laticem, & quotquot alia fluida in humanô corpore deprehendit Prosectorum solertia, facili obsequiô, & hydraulicô quodam concentû in orbem moveri compertum est; hinc Virsungii, Bartholini, Rudbechii, Willisii inclaruere nomina.

Quot alia porrò Phænomena fortunatissimum hoc Seculum vidit? res parvas ac minutas omittam, ne relictis fontibus, rivulos, ut dici solet, consectari videar. Vesicularem Pulmonum structuram, nec non Hepatis, & Lienis glandulosam compagem Mundo aperuit Malpighius, veram nervorum originem Fracassatus; variam, & numerosam glandularum sobolem & usum Warthonus ac Steno, Vasorum lymphaticorum valvulas Sylvius, & Rudbechius, ductus salivales Glissonius, generationis Organa, & Ovarium mu-

(a) Luc. l. 3. (b) l. 7. c. 25. Q. N.

mulierum R. Graaff, Cordis fabricam Lowerus, Musculorum structuram & motum ad Geometriæ leges nunquam satis laudandus Borellus. Parcant, quæso, tot Clarissimorum Virorum Manes, si illorum nomina ac gesta unicô veluti fasce complector, tam numerosa etenim hoc seculo gigantæo Heroum est phalanx, ut Orationi suus ordo constare non valeat. Hisce artibus igitur, his studiis Prosectorum phalanges ferro, & Microscopiis armatæ per totum Animale Regnum palantes discurrere visæ sunt, ut nil tam abditum esset, nil tam profundè repositum, quod in apertam lucem non fuerit protractum. Hôc pactô Medicina, præ cæteris naturalibus Scientiis, quibus multùm lucis fœnerata est, caput extulit, & unius seculi compendio tot seculorum damna pensavit.

Valeant ergo priscæ illæ Catonis querelæ, (a) quibus censoriâ veluti virgulâ suorum temporum Medicos sugillabat. *Discunt*, ajebat ille, *periculis nostris, experimenta per mortes agunt, Medicoque tantùm hominem occidisse, summa impunitas est.* Discimus profectò alienis periculis, & experimenta per mortes agimus, sed Animalium, quæ mactamus, quorum viscera lustramus, in quibus vivam anatomem exercemus, & per longam illorum torturam veritatem in altô positam extorquemus. Experimenta, inquam, per mortes agimus, dum per Medicinam infusoriam (quod hujus seculi quoque egregium Inventum est,) in Venas Animalium venena infundimus, ac postmodum, illis exstinctis, observamus quamnam labem Sanguini affricuerint, num illum in crassamentum, & offam quandam coëgerint, an in atrum liquamen dissolverint. Quin ab unô Animali in alterius venas sanguinem transfundimus, quo pacto Juventam renovandi modum didicimus. Jam fabula desiit esse, quod de Medeâ commenti sunt Poëtæ, quæ ut Æsoni senio confecto juvenile robur conciliaret, resectis jugularibus, vitales succos per os & vulnus infudit; en quàm eleganter à Poëtâ describitur.

Stricto Medea recludit, (b)
Ense senis jugulum, veteremque exire cruorem
Passa replet succis, quos postquam combibit Æson,
Aut ore acceptos, aut vulnere, barba, comæque,
Cannitie positâ, nigrum rapuêre colorem,
Pulsa fugit macies, abeunt pallorque situsque.

Hominem porrò occidisse, summa, ut Medicinæ Osores volunt, sit impunitas; at summa quoque eorum dementia est, qui in tantâ peritorum Artificum copiâ, Agyrtis & Circulatoribus se curandos committunt, & à quorundam blanditiis, ob crebras visitationes, se captari sinunt, qui ut ajebat Sidonius, (c) *parum docti, satis seduli, multos ægros officiosissimè occidunt.*

Neque Pythagoræus aliquis lanienam hanc animalium probro nobis obtrudat; etenim si animalia mactamus, quæ tanto studio nostris in laribus educamus, quæ in artis culinariæ gratiam, imò interdum pro ganea, saginamus, quare nobis ut plurimùm Canes macie confectos necare, & hujusmodi victimis Veritati litare non liceat? Pingues ac torosos Juvencos florum coronamentis ornatos prisci Haruspices ad suorum Numinum aras immolabant, ut divinando ignarum vulgus fallerent. Nos in quocumque animalium genere Extispicia nostra celebramus, seu pinguia sint, seu strigosa, seu magna, seu pusilla, in Elephante, in Formicâ, in Culice, in Acarô quoque, si lubet, non ut alios decipiamus, sed ne decipiamur, imò ut immensam Divini Conditoris Sapientiam admiremur, ut sic Atheismum è Mundo eliminemus. E Luciani Scholâ etenim Lyciscus aliquis in Theatrum Anatomicum pedem immittat, pius exibit. At quid aptiùs ad notionem aliquam supremi Numinis mortalium mentibus imprimendam humana poterat excogitare solertia, quàm Anatomicam indaginem! Divini Opificis cuncta nexu admirabili componentis peculiaris, ut ita dicam, ludus est Synthesis, humani ingenii propria est Analysis. Pro Secularium ludorum celebritate (quos in Deorum

(a) Plin. H. N. lib. 9. (b) Ovid. lib. 7. Met. (c) Lib. 1. Ep. 10.

rum honorem institutos ajebant) ingentes Belluæ, & multa Gladiatorum paria in Theatrô urgebantur, ut ab invicem pugnando P.R. oblectamento essent, ac homini alterum jugulanti magnô plausû acclamabatur. Mitiores ac sanctiores ludos habent hæc nostra tempora; dum in Theatris nostris Animalium viscera lustrantur, dum Insecta quoque secantur, attonito stupentique animo Divino Artifici solummodò plauditur.

Neque verò lege est, quod universæ animantium Naturæ pro suscepto beneficio Medicina rependit; quænam enim animalia, quos alites, quæ reptilia, quos vermiculos Terra educat, quos pisces, quæ monstra alit Oceanus, quorum imagines in amplis Voluminibus non sint depictæ? Quin, quod elegantius est, ipsa animalium primordia, & successiva incrementa quotidiana Ovorum inspectione (quam Spartam primò Fabricius in Patavinô Theatrô, mox Malpighius in Bononiensi adornarunt) tam eleganter, tam affabrè exarata sunt, ut nostro hoc Seculo absolutam, & ab Ovô, ut dici solet, Animalium habeamus historiam. Quantum ergo humanæ solertiæ datum, perspectam omnium penè viventium structuram ac indolem habet Ars Medica; novit intus & in cute; novit numerum partium, novit mensuram ac symmetriam, qua sibi ad invicem respondent, novit quoque in pondere. Cui etenim non innotuit Clariss. Sanctorii Inventum, qui primus, & ex hôc Lyceô, Staticam in Medicinam invexit?

Lustrato igitur, & pererrato toto animali Regno, medicisque legibus parere jusso, ad excolendum id, quod tanta Dissectorum industria partum fuerat alii solertissimi Viri operam suam impenderunt. Hinc ad veram & solidam Morborum theoriam & praxim statuminandam egregia prodiere Monimenta, ut Physiologiæ & Pathologiæ reformatæ Methodi medendi ad sanguinis circulationem, novæ Hippocratis Aphorismorum ad veritatis normam Expositiones, Pharmaceuticæ & Chirurgiæ Rationales, Irides febriles, nova Medica Systemata, ac tot alia cedro digna Volumina.

Non minori quoque alacritate, nec dispari sorte ad Seculi famam perennandam in Regni Mineralis viscera itum est. Et hic quoque in quo se exerceret Anatomes invenit, non quidem ferro, sed Igne, magno rerum Analysta. Vulcani ministerio itaque, qualis nunc est bellandi forma, fossilium, & metallorum omnium ferocia perdomita ac triumphata, eò usque devenit Hermeticorum solertia, ut ea, quæ forent magis sylvestria, cicurare didicerit, & quæ discreta dirum ac mortiferum essent venenum, ad invicem consociata, Antidoti naturam adsciscerent. Haud ibo inficias, quin priora quoque Secula egregios Viros habuerint, qui nervosè quidem, ac totis viribus Mineralis Regni latebras pertentarint, adeò ut sibi triumphales currus confinxerint. Verùm mineralia triumphata potiùs, quam victa. Revera hoc seculo Hermetica disciplina rem planè confecit, & omnium penè, quæ in Terræ sinu Natura recondiderat, analysi facta, medicam gazam ditavit, effecitque ut ea, quæ priùs *irritamenta malorum* dici poterant, in medicamenta saluberrima transierint. Antimonium, quod tam variam sortem expertum est, ac aliquandò tam malè audiit, ut à Parisiensi Curia olim damnatum fuerit, (*a*) ac in exilium actum, licet postmodum absolutum & revocatum, nunc ope Chymica ad tam bonam frugem redactum est, ut apud celebriores Pharmacopolas inter selectiora remedia suum habeat elegans Narthecium. Quin varios ad usus paratum, modò emeticum est, modò catharticum, modò diaphoreticum, ac, si lubet, etiam cosmeticum. Quænam febris, precor, imò quinam morbus est, quem oppugnandum suscipiat Medicus, nisi Stibio diaphoretico armatus? Mercurius quoque, Servus ille olim fugitivus, nunc vinctus & in compedibus, ad quamcumque enchirisim paratus est, ac modò se præcipitari, modò in sublime projici patitur; imò cum volumus, in Torricelliana fistula (quod hujus seculi quoque nobile Inventum

tum

(*a*) V. Ettm. T. 2. de Med. purg.

tum est, quod cum Philosophorum, tum Medicorum exercuit, & adhuc exercet ingenia) perpetuò suspensus pendere cogitur, ut sic ingruentium tempestatum, atque etiam exinde secuturæ serenitatis fidelis sit Præmonstrator. Nimius essem si remedia martialia, jovialia, solaria, antihectica, stomachica, ac tot alia è metallorum sinu ad herculeos morbos perdomandos eruta, multaque alia recensere velim, sub quorum ingenti & magnifica supellectile penè laboramus. Prætcrire tamen non liceat, Thermalium aquarum virtutem non solùm magis, quam aliàs, nunc esse exploratam, sed tam exactam ope Chymicâ illarum analysim factam, ut varia mineralium genera in aquâ naturali dissolvendo, ipsius Naturæ magisteria Ars æquare potuerit, magno utique ægrorum commodo, ut propriis in laribus eos videant Fontes erumpere, quos morbi conditio reposcat. Jamdudum equidem damnum senserat rerum Parens Natura; dum Fontes suos hinc inde muscosos, ac fere desertos conspiceret, secumque ipsa mirabatur, quomodo tantum gratiæ medicatis suis scatebris decessisset, cum per tot secula, *commune Medentum auxilium* audissent, ut de Aponitanis cecinit Claudianus; ast cognita causa risit, ac de Hermetica disciplina rectè judicavit, quòd illius magna Opera tam parvô labore lusisset. Hoc pacto quot egregii Viri nomina sua immortalitati commendarunt, ut Libavius, Drebellius, Crollius, Helmontius, Poterius, Tachenius, ac postremò celeberrimus Ettmullerus?

Non minùs prosperè quoque in vegetabilis Regni amplitudine pervestiganda à Botanicis allaboratum est. Neque hujusce rei adeò longè mihi testimonia erunt petenda. Ad Patavinum Hortum provoco, quem meritò appellare liceat Plantarum totius pene Orbis Coloniam florentissimam. In hoc etenim, non secùs ac nativo in solo, ac præsertim sub tantô Præside, Plantæ omnes ex quacumque Mundi plaga, seu calenti, seu algida revulsæ feliciter vernant,

Miranturque suas frondes, nec non sua poma.

Diversa tamen Methodo, ac reliquis temporibus, nostra hac ætate exculta est Botanica; anteà circa externam Plantarum effigiem, & signaturam præcipuus impendebatur labor, ut ea in re absolutam haberemus Plantarum historiam; modò perfectam habemus Anatomen. Oculis enim microscopio armatis Plantarum parenchymata, membranas, fibras, utriculos, canaliculos, per quos liquor nutritius in Plantam, & è Planta in radices in orbem fertur (qualem circuitum magnus olim adumbravit Hippocrates) apertè conspicimus. (a) Quòd verò præcipuum est, innumeris experimentis, non tralatitia Scriptorum fide, Plantarum omnium, fruticum, ac herbulæ cujusque, explosis Veterum fabulis, satis explorata est Virtus, & quanam in parte conclusa lateat, num in volatili, an fixa, num acida, an alchalina. Sic non ampliùs, veluti olim, plantarum cujuscumque ordinis confusaneo apparatu, & excogitata compositione luxuriæ (uti olim de Theriaca Plinius) parantur remedia, (b) sed tota sua simplicitate, ac nativa dote à cordatis ac ingenuis Professoribus Vegetabilia in usum revocantur, adeò ut ad Homericam Medicinam Ars medendi paulatim remigret. (c) *Medicina quondam*, ajebat Seneca, *paucarum fuit scientia herbarum, quibus fluens sisteretur sanguis, vulnera coirent paulatim.* Sic Helena apud Homerum sola radice Oenopiæ, (d) qua à Theonis Regis Uxore fuerat donata, nobilem illam mœroris antidotum, Vinum Nepenthes, paravit, quo Menelai, & Telemachi Ulyssis filii luctus & curas consopiret. Equidem eò ventum erat, ut qui prolixiores ac palmares remediorum formulas (scriptas & à tergo quandoque) Ægris præscriberet, his verè utramque paginam absolvisse crederetur.

In hac quoque re Fortunæ favor accessit; quot enim seculis desudarunt Artis primores, ut febrifugum aliquod reperirent, vel arte conflarent? Modò è Peruviana regione Cortex ad nos defertur, divinum planè remedium

(a) De Nat. Puc. in 32. (b) l. 29. N.N. c. 1. (c) Ep 9. (d) Od. δ.

dium ad malè natam febrium sobolem exterminandam. Postremò ut inoffensa prosperitate ad extremam sui metam seculum istud procederet, paucis abhinc annis novum antidysentericum remedium in Europam delatum est, radix nempe quædam, cujus admiranda virtus in cruentis alvi fluxibus, multis experimentis comprobata est, qua de re elegantissimum libellum edidit Leibnitius, Vir Celeberrimus. Lubenter equidem, ac ut mei muneris est, egregios Professores, qui Botanicam hoc seculo illustrarunt, hic memorarem; verùm quos primo loco memorem, cum omnes primas teneant? Absit, quòd hac in re cujusquam dignitati & famæ quicquam detractum velim; omnes in commune bonum allaborarunt, suus quemque honos tuebitur. Jactat, æternùmque jactabit Gasparum, & Joannem de Bauhinis ambos fratres Helvetia, Paulum Hermanum Batavia, Joannem Rajum Anglia, Robertum Morisonum Scotia, Josephum Pittonem Tournefortium Gallia, Fabium Columnam, Lælium, & Jo. Baptistam fratres de Triumphetis, Illustrissimum & Spectatissimum Virum D. Abbatem Felicem Viali, Patavini Horti Præsidem, nunquam sat dignis laudibus nostra condecorabit Italia.

Grande igitur patrimonium, ac tam magnificam supellectilem Posteris nostris relinquimus, Auditores Nobilissimi, ut partæ magnitudinis optanda sit potiùs conservatio, quàm speranda amplitudo. Ac profectò si tot experimenta, si tot tentamina, vel in minimis, mente recolamus, si celeberrimæ Naturæ Curiosorum Academiæ Ephemerides, si ea, quæ veluti in fastus, & acquisiti Imperii Rationaria relata sunt, ut Acta Lipsiensia, Haffniensia, Britannica, Gallica, Italica evolvamus, citrà jactantiæ aleam fas est asserere, Veritatem penè occupatam, tria amplissima Naturæ Regna in medicam potestatem quasi ex toto redacta. Admirari tamen semper licebit quomodo tot publica Gymnasia, moribus, locorum diversitate, religionis quoque cultu dissita, tanto, ac adeò tacito inter se animorum consensu, in eundem finem collimarint, ut seculum istud perennarent. Quomodo autem à tot inter se fœderatis Academiis Natura per integrum seculum circumventa, obsessa, tot machinis petita, arietata, vinctas tandem non daret manus, ac non pateretur sibi peplum detrahi, ut non ampliùs personata, sed tota quanta esset, Oculis nostris pateret? Illa equidem sub Isidis persona nimis jactabunda olim hisce gloriabatur verbis: (a) *Ego sum Universum, & flammeum meum mortalium nemo aperuit:* ac propterea ut scrutatorum industriæ securiùs illuderet, se totam in minimis abdiderat; in minimis quoque quæsita est, inventa est, flammeòque detractô, in apertam lucem protracta.

Quid ergo superest agendum? Nonnisi, quemadmodum Romanis in secularibus ludis mos fuit, ut ob res prosperè gestas Divinæ beneficentiæ agantur gratiæ (& quando Romanæ libertatis, & Latini sanguinis reliquiæ è Tyberi in Adriacam Regiam veluti in Portum concessere) ut *pro amplissimô Senatû, pro Serenissimô Principe, pro Veneti Imperii æternitate suscipiantur Vota;* hoc enim stante æternùm stabit, vigebitque celeberrimum istud Athenæum. Stabit profectò, ac novo in dies existimationis & famæ incrementò, quod hactenùs obtinuit, potiori jure retinebit, nimirùm ut cæteris præcellat. Videte, quæso, quos illius custodiæ Sapientissimos Moderatores præfecerit amplissimi Senatus auctoritas? Ii Veneta in Urbe, tanquam è Specula, non solùm illius incolumitati, verùm amplitudini & decori, vigili cura prospiciunt. Videte quoque, quos spectatissimos Viros illi propiùs, tanquam tutelaria Numina adesse voluerit. Tanti interest hanc Palladis Arcem antiquissimam in hâc Civitate custodiri, ac in Adriaca Regia Martis Armamentarium ipsum, illud quidem ad publicam securitatem, hanc ad publicam felicitatem. Ibi non secùs ac in Lemniâ Vulcani Officinâ ad arma conflanda continuò desudant, & ictus ingeminant Steropes, ac Brontes,

Stri-

(a) Plut. de Isid.

Stridentque cavernis (a)
Stricturæ Chalybum, & fornacibus ignis anhelat.
Hic ad conflandos homines numerosa Sapientum Virorum exercetur phalanx, & continuo, sed non improbo labore perstrepunt Scholæ, Atria,
Semper & assiduo ruptæ Lectore Columnæ. (b)
Sic autem decebat, imò oportebat, Venetam Majestatem non solùm armis esse decoratam, sed Sapientia quoque armatam.

Juxtà Patavium locum quendam olim fuisse, ubi Geryonis Oraculum colebatur, eumque locum adiisse Tiberium, nondum Imperatorem, jactisque in Aponi Fontem aureis talis, futuri Principatus præsagia suscepisse, ex Suetonio habemus. Non est, quòd ubinam esset mendacis Oraculi Domicilium curiosè disquiramus, dum in hâc Civitate Lyceum istud exstat, ubi humanarum, divinarumque rerum tot sunt Oracula, quot Professores. Sic antiquam hanc Reip. Literariæ Sedem sartam tectam tueantur Superi, *cui nec metas rerum, nec tempora ponant.*

(a) Vir. Æne. l. 8. (b) Juven. Sat. 1.

ORATIO TERTIA,

Habita Die XII. Novemb. Anno M. DCC. I.

Feliciùs curari à Medicô popularem gentem, quàm Nobiles, & Principes Viros.

NOn possum, fateor, non admirari A. O. quomodo mentibus nostris tam altè insederit communis de Fortunæ supra res humanas dominatu opinio; ut si Templa, & Aræ more Veterum non exstent, ubi ad bonæ Fortunæ simulacrum litemus, nescio, quid tamen ignotum Numen mente concipimus, quod nobis benignum & salutare vovemus, cum ad novum aliquid moliendum sollicitamur. Sic nimis amplam potestatem in rebus, tum publicis, tum privatis illi affingimus, in politicis, in œconomicis, in magnis & privatis domibus, licet etiam infimæ sortis, hinc omnibus in locis sola Fortuna invocatur, sola laudatur, non rarò etiam arguitur, tanquam cæca, temeraria, invida, & injusta bonorum dispensatrix. Nihil autem esse ubi quid, & quantum possit Fortuna, magis appareat, *quàm in Gubernatione, in Navigatione, in militari Imperiô, ac Medicinâ*, scripsit Plato in libris de Legibus; hinc nihil æquè vulgatum est, nihilque magis pro re indubiâ acceptum; quàm oportere Medicum esse fortunatum, ac in illô præter doctrinam, & prudentiam desiderari quoque Fortunam. Num autem in Arte Medicâ tantum dominii, ac potestatis sibi Fortuna vindicet, uti persuasum habet vulgus, mihi non tam facile persuadere possum; etenim si Fortunæ in Medicina facienda locum aliquem largiri liceat, eam esse crediderim, cum Medicus aliquis, alioquin sapiens, exercitatus, ac prudens, in morbum inciderit, aspectu gravem, qui ægrum, & Assidentes perterrefaciat, qui quantus, & qualis est, vigiliis, jactationibus, doloribus, aliisque symptomatibus se prodat, sed qui tamen curationem non respuat; sicuti enim eum infortunatum appellare fas sit, cui accersiri obtigerit ad curandum morbum sonticum, ac malignum, qui latenter spiritus depopuletur, & plus periculi habeat in recessu, quàm in fronte, & qui neque somnum interpellet, appetentiam non dejiciat, neque ullam ab ægrô querelam extorqueat, ut ut enim Medicus prognostico tanquam clypeo, se communierit, non tam facile illi erit ut

vulgi calumniam declinet, cum ægri exſtincti rumor improviſus per Civitatem vagari cœperit. Cæterùm, quòd Medici docti licet, ac boni Practici in curandis ſplendidis perſonis, eam non ſortiantur felicitatem, quam ut plurimum experiuntur Clinici minùs docti, qui ad curandam plebem quotidianam operam impendunt, & quibus admirandæ non raro contingunt curationes, id inter Fortunæ jura reponendum nequaquam cenſeo, illud enim quod ex quarundam cauſarum complexû, ſic & non aliter fieri neceſſum eſt, fortuitum nemo ſapiens, ut reor, appellabit, atque id ipſum eſt, quod hodierna hac mea Oratione demonſtrandum ſuſcepi; abſolutè nimirum, ac feliciùs curari à Medico popularem gentem, quàm Nobiles, & Principes Viros.

Haud ſum neſcius O. D. omnium ferè mentibus hanc hærere opinionem, non aliam ob cauſam minùs proſperè curari Nobiles, & Egregios Viros, quam vulgarem, & proletariam gentem, niſi quia Medicus, qui ad Virum aliquem excelſum curandum fuerit accitus, non minùs ad ſui nominis exiſtimationem, aſtu tamen, quam ad ægri ſalutem ſit attentus, adeò ut tali cautione remedia præſcribat, quæ culpa in quolibet eventu vacare credantur, *cum nemo*, uti ajebat Celſus, (*a*) *in ſplendida perſona ſua conjectura periclitari velit*, *ne occidiſſe*, *niſi ſervarit*, *videatur*; ubi ſi ad plebeum aliquem curandum acceſiſſet, generoſa remedia, quæ & morbum, & morbi cauſam averuncarent, animosè ac fidenter præſcripſiſſet. Egregiè ſanè, atque ut ingenuum Artificem decebat ſe præbuit Galenus, qui cum ad Commodum Imperatorem paſſione quadam ſtomachi laborantem curandum, *ex cibi*, ut ipſe ait, *in ventriculo atritione*, ut à Romanis Medicis febrire crederetur, cùm ab aſſumpto cibo paulò poſt rigeret, fuiſſet evocatus, explorató pulsû, illum nulla febre teneri pronunciavit, ſed ſimplicem eſſe cibi in Ventriculó attritionem, & in flatus converſionem, quam ob cauſam ab Imperatore quæſitus, quid agendum eſſet, hiſce verbis reſpondit: (*b*) *Si quiſpiam alius eſſet*, *qui hoc morbo laboraret*, *bibendum ipſi dediſſem*, *quemadmodum ſolitus ſum*, *vinum pipere inſperſum*; *Vobis autem Regibus*, *quibus tutiſſima remedia Medici admovere conſueverunt*, *lanæ manipulum Nardino pigmento calido intinctum. oſtio Ventriculi imponere ſufficiet.* Galeni ingenuitatem admirans Imperator, præſcriptum remedium in vulgari gente expertum ſibi laboranti adhiberi juſſit, accepto enim vino ſabino cum piperis pulvere inſperſo, Imperator ſanitati feliciter eſt reſtitutus. Non ibo ſanè inficias, quin Medentium finis politicus, & circumſpectio in curandis Nobilibus Viris promptæ & expeditæ curationi aliqua remora eſſe poſſit, ut Nobiles, & Principes Viri, in quorum ſinu, honores, opes & omnia fortunæ bona videantur confluxiſſe, ea beneficia, ab Arte Medicâ, quæ omnibus ex ſui natura eadem eſt, non referant, quæ gens vulgaris; aliæ tamen ſuperſunt fortiores cauſæ, quæ non ſinunt, ut hac in re feliciores ſint Patricii, quam plebei homines. Quàm diverſa, immò quam contraria vivendi ratione, eadem in regione, eadem in Urbe ætatem ſuam traducant Nobiles Viri, & viles Operarii, ſub eôdem etiam tectô Servi, & Domini, nemo non novit. Plebs miſera, & malis aſſueta, paucis contenta eſt cibis, ac talis, impellente neceſſitate, eſſe cogitur ſobrie vivendo, ubi enim a manuariis operibus lares ſuos redierit, ſi menſa illi ſit tripes, ſalis concha, & vappæ lagena, lautè ſibi vivere videtur, pulte, ſeu pane ſecundario, & nigro victitans.

Nam tener, & niveus, mollique ſiligne factus (c)
Servatur Dominis.

quin etiam feſtis diebus plerumque ſacrum ſine fumo, ut dici ſolet, celebrare illi neceſſe eſt.

Aſt à pauperum, & operariorum menſis, quàm longè diſtant in Magnatum Palatiis, & Principum Aulis menſæ, non elegantia, & cultu, ſed omnifario dapum genere inſtructæ, & oneratæ. At precor quot homines unius

(*a*) In Proœmio. (*b*) Lib. de prœcogn. ad Poſth. cap. 11. Vide Petrum Bayrum lib. 11. c. 9. (*c*) Juven. Sat. 5.

unius Domini gulæ serviunt, ut ad illos recensendos nomenclatore opus sit! Sic Saltuarios, Aucupes, Venatores, Piscatores, Coquos, Cupediarios, Prægustatores, Pocillatores, & comptam Epheborum phalangem, grandes & argenteas patinas longô ordine gestantium, videre est sollicitam, & anhelantem. Frugales profectò ac parcas fuisse Deorum mensas, si iis conferantur, quæ olim apud Romanos Cæsares parari consueverant, & quæ nostrâ hâc ætate in Regum Palatiis spectantur, fateri oportet; in illis etenim solo nectare, & ambrosia victitabant Dii, & si aliquando ambrosia saturi essent, solo nectare vivebant, ut de Jove Martialis lusit.

Jupiter ambrosia satur est, nunc nectare vivit.

Qualem autem chylosim ex tot diversis epularum generibus, ex tot monstruosis condituris, ex vinis, variis è regionibus conquisitis fieri credendum est, quàm portentosas in venis, in visceribus humorum corruptiones progigni conjectare licet? Cum igitur Viris tantâ lautitiâ degentibus ægrotare contigerit, quænam apta remedia habent medica Promptuaria, & Pharmacopœorum pyxides, quibus ipsis succurri possit! Quis Medicus, si sapiat, mochlicis remediis Camarinam hujusmodi movere ausit, quænam Panacea, quod Nepenthes, ad tam grandes turbas componendas sufficiet? Tempestivè quidem sibi olim consuluit Aloysius Cornarius Patritius Venetus, qui alienis periculis edoctus, & cautior factus, cum advertisset duos, quos habebat fratres, lautè, & opiparè, uti mos est Nobilium, assiduè degentes, in ipsô juventæ flore, è vivorum statione sublatos, nec ullâ ope medicâ servari potuisse, secum animo reputans, sibi quoque idem fatum imminere, si illorum vestigiis hæreret, non aliud effugium superesse credidit, quàm si sobriæ, & frugali vitæ se totum dederet, ex quâ id beneficii est consecutus, ut integrum penè seculum fuerit emensus. Et quod magis mirere, senectutem adeò robustam, & vegetam traduxerit, ut nonagesimum agens annum, non minùs corporis, quàm animi viribus polleret non secus ac quilibet alius ætate, & viribus florens, ut cum vellet, Equum conscenderet, venaretur, choreas ageret, folle luderet, legeret, declamaret, studiis vacaret, quorum egregium specimen exhibuit, opus in illâ ætate de Vitæ sobriæ commodis conscribendo, Opus sanè elegantissimum, ac dignum, quod notis Medicis ab aliquô Professore illustretur, & in publicum bonum recudatur. En quomodo moderata vivendi ratio in hôc Nobilissimô Virô vitæ lineam feliciter produxit, quam intemperantia miserè intercidisset.

At non solum familiaris ciborum, elementa per omnia quæsitorum, quotidiana congestio ea est, quæ difficiliores, & magis dubias curationes in iis efficit, qui divitiis affluunt, quàm in popularibus, quorum victus simplicior est, non evenit; multa enim alia exstant, quæ non sinunt ut Nobiles, & Principes Viri, è Medicinæ fontibus eam salubritatem hauriant, quam Artifices & viles Operarii: Qui enim in Urbibus potentiores sunt; eòque magis qui in summô rerum fastigiô sunt positi; perrarò Medentium præceptis obsequuntur, auscultant; eos enim qui cæteris, imperitare solent, non parum pudet Arti parere omnium imperiosissimæ, ut Medicinam vocavit Plinius, (a) *quæ ipsis imperat Imperatoribus*. Cum autem citissimè curari velint, & urgeant, si quid non profuit ilicò damnant, & nova hinc inde præsidia exquirunt, illos tamen non rarò sua diligentia frustrante, dum præcocem sanitatem non nisi longo remediorum usu, & temporis mutatione maturandam somniant. Hinc fit, ut Medentium judicia alioquin sana pervertantur, ac persæpè in futuri eventus præsagitione, quem habituri sint morbi, illi facilius divinent, qui ad ægrotantis mores potius, quàm peccantes humores, & morbi ingenium respiciant. Curiosum sanè, & memoratu dignum, quod de familiari quodam Antigoni Regis memoriæ prodidit Celsus. (b) Huic No-

(a) L. 30. Cap. 1. Histor. Naturar. (b) Lib. 3. Cap. 21.

bili Viro, & notæ intemperantiæ aliquot, sed mediocria aquæ intercutis signa apparere, inceperant, quam ob causam duos tunc temporis Medicæ Artis Professores, unum Chrysippi Discipulum, alterum Philippum Epirotem acciri Rex jussit, ut de nascente morbô judicium ferrent, & quid agendum esset edicerent; de naturâ morbi, illius causis, parte affectâ, inter ipsos prorsus conventum est, solummodò circa eventum non pauca fuit dissensio. Negabat asseveranter Chrysippi Discipulus Ægrum hujusmodi cum sanitate unquam in gratiam redire posse, ac tandem hydropicum moriturum; constanter autem asserebat Philippus Epirotes curabilem esse morbum, suamque fidem oppignerare, & polliceri se suis pharmacis pristinæ sanitati redditurum. Acriter hac de re coram Rege disputatum est, donec tandem litem hanc diremit Chrysippi Discipulus, judicii enim sui rationem aperiens dixit Collegam suum rectè sentire, sed solùm ad corporis morbum, se verò ad animi ægritudinem respicere, ut qui sciret qualis esset Juvenis illius intemperantia. Neque eum res fefellit, licet enim Æger ille sub Regis custodia, & Medici curantis diligentia custodiretur, remedia, quæ ad sanitatem conduxissent, pertæsus, *malagmata sua devorando, & urinam suam bibendo* in extremum exitium se præcipitavit. Auream, propterea, egregii Scriptoris sententiam de hydrope licet subnectere. *Facilius*, inquit ille, *in servis, quàm in liberis tollitur, quia cum desideret, famem, sitim, mille alia tædia, longamque patientiam, promptiùs his succurritur, quàm quibus inutilis libertas est.* Cur non etiam proferre liceat, promptiùs à Medicis auxilia præstari, popularibus, & Operariis, qui obsequentes, qui Medentis fidei se totos concredunt, qui adventantem Medicum tanquam præsens Numen excipiunt, qui præscripta remedia alacriter capiunt, qui suasoriam non exigunt, antequam poculum ori admoveant, de Medicina tanquam re sacra contenti, potiùs credere, quàm scire; Cur non inquam iis expeditiùs opem ferri asseremus, quàm splendidis personis, quibus cum ex gravi aliquô morbô ægrotent, auctoritas sua,

Persæpè noxia est.

Quid porrò magis ancipites, variisque Fortunæ casibus obnoxias efficit morborum curationes, quàm ubi ad ægrum unicum curandum Medici plures convenerint? Satis vulgata est vetus Inscriptio illa, *Medicorum turba Regem interfecit*, sint licet, experientia, doctrina, & fama percelebres, sint ingenui, & ab omni simultate, quod perrarum est, alieni, pro prodigio erit, si omnes idem censeant, si ad unicum scopum colliment; etenim si ulla in re, Comici dictum illud locum habet: (a) *Quot capita, tot sententiæ, suus cuique mos*, maximè in hâc re verum esse deprehenditur; cuique enim Medentium pro suâ indole, pro ingeniô, quo pollet, de eô, quod agendum est, in quo potissimus versatur curationis cardo, facilè suam sententiam profert, sic ut unus sine morâ properandum censeat, hic cunctandum, alter lentè festinandum, donec dum consulitur, agendi opportunitas, quæ præceps est, elabatur. Inter has syrtes graviter periclitantur Nobiles, & Principes Viri, dum gravis alicujus morbi tempestate premuntur, quos non sine commiseratione aliquando spectare licet à Medicis circumventos, ac veluti obsessos; ac si quis ex hoc ordine alieno periculo edoctus juramento se obstrinxerit, nolle nisi unicum salutis suæ Rectorem habere, ubi ex morbo cogatur decumbere, peritum potius, quàm disertum, non tam facilè votorum suorum compotem fieri illi dabitur; ubi enim ægrotare contigerit, si fortè ingravescat morbus, Uxor, Filii, tota domus, ac Civitas reclamabit uni Medico rei summam non esse committendam, & Familiæ splendori indecorum esse, nisi plures Clarissimi Viri in subsidium advocentur, quasi sine fastû, & ambitione ægrotare non liceat, imò quod magis mirere, Medicus ipse, cujus fidei, & peritiæ se totum tradiderit, rationibus, sive clam, sive precario ægrum ipsum compellet, ut unum Collegam sibi habere permittat, quocum scilicet in sinistrô eventû potiùs partiatur infamiam, quàm in secundô communicet gloriam. Ab hujusmodi angustiis populares homines absolvit pau-

(a) Actor. 2.

paupertas & humilis conditio, utpote quibus cum decumbunt unus sufficit Medicus, interdum etiam nullus, succenturiante Natura, vera, ac fida morborum medicatrice.

At neque Medentium tantum, sed medicamentorum quoque copia, ac turba promiscua, Nobilibus Viris offerri solita, sæpènumerò graviores efficit morbos, seu saltem protractiores facit, qualia incommoda non sentiunt populares ægri, & operarii, in quibus Natura, quæ paucis contenta est, remediorum parcitatem, & simplicitatem faciliùs sustinet, & instaurationem suscipit; conferantur quæso, si lubet, ingentes illæ Wecherianæ, & Schroderianæ Pharmacopœæ, & Chymicæ Collectaneæ aliæque permultæ, quæ in Procerum, & Nobilium gratiam videntur conflatæ, conferantur inquam cum Medicina pauperùm Prevoci nostri libro, quidem parvo, sed aureolo, uti scripsit de Crantoris Opusculo olim Tullius. Nec fortè quis putet vulgaria medicamenta, & paratu facilia popularibus præscribi, ne tenues illorum facultates pretiosioribus remediis, & operosè elaboratis penitùs absumantur, nam si res benè pensitetur, non hanc ob causam facilia medicamenta, & intra Urbis pomœria prognata, à bono, & perito Medico huic hominum generi præscribi solent, sed quia humorum conditio, quibus scatent illorum corpora, hujusmodi pharmaca exposcat, & vehementiora respuat. Longè profectò diversa est totius humoralis massæ in populari, ac in Nobilium corporibus; Plebei enim homines, qui intra Urbes degunt, & laboriosæ vitæ sunt addicti, (si quosdam Artifices demas, qui sedentarias Artes exercent, Sutores, Sarcinatores, aliosque hujusmodi) eòque magis rusticanæ gentes, quibus ab agrorum cultura nullum otium, nullæ feriæ, nisi hyeme parumper, cum nix alta jacet, cruorem habent, cæterosque quotquot sunt in corpore humores ad legem motus circularis sanguinis faciles, & proni; cujus rei argumentum non leve præbet venarum latitudo, ut non immerito, qui validis exercitiis vitam traducunt Epiphlebii dicantur. Quid enim promptiùs, & faciliùs sanguinem vitæ humanæ thesaurum in debito fluore detinet, quam motus, & corporis exercitatio? Hinc non tam facilè in vasis sanguifluis, ac præcipuè in arteriarum finibus contingunt stagnationes, quales in iis, qui mollem, & veternosam vitam agunt sæpenumerò observantur. Hanc ob causam sicubi hominibus, quotidianis laboribus exercitis febrire, sive aliquo morbo laborare contigerit, & illorum corpora à noxiis humoribus expurgare necesse sit, tanto molimine opus non est, nec fortioribus catharticis utendum est, cum solis ecoproticis id absolvi possit, quando experientia non rarò commonstrat à pharmacis fortioribus malè habere pauperem plebeculam, & exsolutiones, sive hypercatharses subire, erroneum certè est, mea quidem sententia, Operarios fortes alioquin, & robustos, fortiora medicamenta faciliùs perferre, quam molles, & delicatos Viros inter otia, & delicias enutritos; in his enim ab humorum lentore, in quibus Ventriculus, & naturalia viscera sunt infracta, franguntur purgantium spicula, ac inviscantur, ubi in operariorum stomachis ac totò intestinorum volumine, in quibus non hospitatur tam crassa pituita, quam motus, & exercitia extenuant, validiora solventia vim suam exserunt, & vires exsolvunt. Quid usitatiùs, quid frequentiùs, quam videre Religiosos Viros, qui in Claustris desidem vitam trahunt; litterarum studiis occupatos, parata è stibio remedia, aliaque hujusce generis in usu habere sine noxa, quæ in plebejo homine magnas cierent turbas? Licet enim crassiori victu utantur Artifices urbani, & rusticanæ gentes, urgente sic necessitate, ea tamen est exercitationis virtus, ut alimenta etiam crassiora ab acri fermento dissolvantur, & in justum fluorem facessant, quàm tenues cibi in otiosis, & feriatis corporibus. Non enim satis est selectos, & facilis coctionis cibos in usû quotidianô habere, ut rectè quis nutriatur, & benè valeat, sed quod potissimum requiritur, ut quod assumitur, nisi ab humanâ naturâ adeò sit alienum, à ventriculi fermento in liquorem

abeat, ac justa anadosi per corpus feratur. (a) *O dura messorum illia*, exclamabat olim Venusinus Poëta admiratione plenus, quomodo segetum messores ardenti subSole allium ederent cicutis nocentius, ut ipse ait; Egregiè quoque in hanc rem, nec minus medicè, quàm philosophicè scripsit Lucretius:

Nec multum refert, quo victu corpus alatur, (b)
Dummodo quod capias concoctum didere possis
Artubus, & stomachi humectum servare tenorem.

Ne autem quis hæc mea commenta esse, & mentis cogitata, ut propositum meum quoquo modo confirmem, adeamus si lubet Hippocratem nostrum, fallere, (c) & falli nescium, si ab illo percunctemur, in quo statuenda sit sanitas, non enim ulla in re sanitatem sitam esse ille voluit, quam in justâ quadam commoderatione, inter cibos, & labores; observare enim oportet ajebat ille, *an labores cibos, superent, aut moderatè inter se habeant, utrum enim tandem superetur morbi fiunt, ab æqualitate autem inter ipsa sanitas adest.* At precor in Proceribus, & summis Viris, qualis est proportio inter cibos, & labores, qui non fateatur, si ad illorum vivendi modum parumper attendat, longè superari labores à cibis, quàm cibos à laboribus; quid mirum postea, si crassiores succi cumulentur in venis, & æquabilis ille motus in cruoris circulo pervertatur, & unà cum ipso naturalis totius corporis œconomia, quæ postea non tam facilè, nec nisi validioribus remediis restitui possunt; neque sibi blandiantur, quòd exercitationis necessitatem agnoscentes, identidem equitatione, venatione, aut quovis alio modo se exercendo, incolumes præstare possint, non enim adeò securum est, à diuturna corporis quiete, ad insolita & valida exercitia migrare, atque id est, quod Oraculi ad instar scripsit Hippocrates: (c) *Faciliùs esse transire à negotio ad otium; quàm ab otio ad negotium.* Cum ergo illustrium Virorum hujusmodi vivendi genus, ut cibi superexcedant labores, non adeò constans, & firma poterit esse illorum valetudo, nec tam facilè restitui, ubi à statû suô deciderit, sicuti in popularibus, in quibus cum inter labores, & alimenta proportio ad æquabilitatem magis accedat, expeditiores erunt viæ; per quas impuritates, quæ in illis morbos faciunt, promptiùs è corpore eliminentur, sive anω, sive catω; siquidem si magis fluxiles, & ad motum proni sint humores medicamentis emeticis, catharticis, deobstruentibus, aliisque minùs obsistent. Sic ubi hoc hominum genus febribus tenetur, si sudores elicere (quod præcipuum in febribus solet esse præsidium) opportunum censeatur diaphoreticis facilioribus, è vegetabilium familia petitis res absolvitur, neque opus est ad Bezoartica, Jovialia, Mineralia confugere, uti in Nobilioribus Viris, ut hujusmodi machinis obstacula, & humorum resistentia vincatur. In Operariis enim, & Artificibus, qui ex consuetis exercitiis proni sunt ad sudorem, ut etiam media hyeme ad quemlibet motum illorum artus madescant, perfacilè Medicus remediis parvo constantibus optatum sudorem impetrabit. Idem quoque de diureticis asserendum, ubi per urinarias vias serosa colluvies sit educenda. Nimius essem, si per singula morborum genera ire vellem, & palam facere, quomodo hic, vel ille præter naturam affectus, promptiùs, & faciliùs curetur in pauperculis, & vili plebecula, quam in ditioribus. Unicum tamen morbum pro reliquis omnibus in Scenam producere mihi liceat. * Lues Celtica, morbus olim ignotus, & exterus, sed jamdudum Civitate donatus, hujusmodi est indolis, ut cuique hominum generi, cuique ætati, temperamento facilè consocietur, adeò philanthropos est hic morbus, nullius consuetudinem, nullius hospitium, & contubernium respuit, *æquô pede*, ingreditur *pauperum tabernas*, *Regumque turres*, nulla illi ambitio, nullus fastus, veluti Podagræ, quæ penes Magnates in Palatiis hospitatur, in humiles verò casas, & rusticorum mapalia, pedem immittere, dignitati suæ indecorum existimat. Podagra habet nescio

(a) Epodon L. Ode 2. (b) De Rer. Nat. L. 4. (c) L. 3. de diæta n. 7. (d) De rad. vic. inacut. d. n. 24.

nescio quid regium ajebat Cardanus, (*a*) *sedet cum alii stant*, *cubat in mollibus stratis*, *& si in publicum procedit*, *sella gestatur;* sic olim dum Carolus Quintus Imperator super Equum sublimis Mediolanum ingressus est; illi ad latus adstabat Antonius de Leva in lectica, quia podagricus; at non sic Lues Venerea, multam habet comitatem, & sociabilitatem, Amoris enim est filia; cum ergo indiscriminatim hæc morbosa affectio, quemque corripiat, ac mille modis viam sibi struat, etiam per oscula, per halitum, & alimentum, ut cum à Nutrice infecta lac pueri exsugunt, nemo est profectò, qui hospitem adeò infestum è domo suâ procul abigere non velit, ac studeat; si tamen bonos, & ingenuos Practicos consulamus, nullum profectò fore existimo, qui ultrò non fateatur, feliciùs sanari hunc morbum in populari, & rusticanâ gente, quàm in Divitibus, & Nobilibus Viris. Sæpenumerò præmissa purgatione simplici Guajaci decoctione lues illa abstergitur, & si quod reliquum est virulentiæ, dum ad solita exercitia ablegantur, quando sola exercitatio, sed valida, & continuata, primis illis temporibus hujusce morbi, Fallopio teste, singulare erat remedium, facilè excutitur, ut in hypocaustis non sint ustulanda illorum corpora, neque Jatralipta opus sit, qui Mercuriali unguine animam persæpè cogat exspuere, humores enim ob assiduos labores, & frugaliorem victum, non adeò crassi sunt, nec tantæ ubertatis, ut tam altas radices morbosa semina Luis Venereæ jacere possint, quemadmodum in iis, (*b*) qui ex nobili genere nati sunt, & in conviviorum lautitia vitam traducunt. Sic olim Dorias Celeberrimus ille Classium Ductor remiges suos quotiescumque gallico morbo laborarent integri remi faginei decocto, & solita remigationis exercitatione sub dio & in medio mari ad sanitatem deducebat.

Quantum porrò in quibusque morbis, ac præcipuè malignis, qui præsens exitium minitentur ad feliciorem curationem conducat, decumbentium animos, molestioribus curis quantum licet esse vacuos, nemo non novit, etenim in subitâ quadam pernicialis morbi tempestate, si ægrotantis animus, variis curarum fluctibus, tanquam in Euripô, huc, & illuc jactatur; quid, precor, præstare valeant, & Medicus sua solertia, & doctrina, quid pretiosiora medicamenta? quid celebriora Bezoartica, quid Panaceæ, aliaque hujusmodi? Oculorum morbosos affectus sanari non posse, (*c*) *nisi prius curetur caput*, *neque caput nisi prius curetur corpus*, *neque corpus sine animo ajebat Medicus quidam apud Platonem*, *quando omnia penè bona*, *& mala ab animo lege consortii corrivant in corpus;* cum itaque animis curarum multitudine obsessis, multum officiat sanationi morborum, & ab animo ipso curatio esset auspicanda, quis, oro, ibit inficias, quin hanc ob causam quoque præ cæteris prosperiores eventus sortiantur pauperes, & viles operarii, quàm Excelsi, & Nobiles Viri? Conferatur quæso vilis Artifex in suô grabatulô ex gravi morbô decumbens, ut agnoscat sibi non leve vitæ periculum impendere, conferatur inquam cum Magnate aliquô; Ægre fert uterque dum sentit, ac timet, ne sibi hæc vita, qua nihil est cariùs, sit deserenda. Utrius verò animum molestioribus curis transversum agi putandum est, plebei hominis, an Patricii? dolet sanè misellus Artifex, dum se in ancipiti casu esse videt, & periculum instare, ne Conjugi, Filiis supremum vale dicere illi necesse sit, attamen ad Religiosi viri venientis adspectum non expavescit, quin ipsemet sponte accersiri jubet, qui sacra remedia administret, non illum rei familiaris, neque condendi testamenti cura sollicitat, neminem quærit, cui filiorum tutelam commendet, quos summi Rectoris providentiæ commisit, sic de divinâ pietate securus placidè, quantum humana imbecillitas patitur, ad mortem se componit; *& quia non agnovit literaturam*, *sicut audivit*, *sic sperat se visurum in Civitate Dei*, (*d*) si illi ab hac vita sit migrandum. Jacet alter aurato in lecto purpura, & bysso regaliter instrato, ac dum veretur ne à morbi violentia è vivorum

(*a*) In encomio Podagræ. (*b*) Fallopius de Morb. Gall. c. 39. (*c*) Plato in Charmide. (*d*) Psalm 70.

vorum albo eradatur, & ſtare loco neſcit, curarum mole licet oppreſſus, hac, & illac ſe jactans, animo identidem occurſant opes, honores, dignitates, familiæ ſplendor, Fortunæ bona, Conjux, Liberi, quæ omnia poſſit deſerere, adeò ut, quid de rebus ſuis deliberet æger ſæpè neſciat, & impar conſilio illa fatis committat. Si verò in ſtatu orbitatis Vir aliquis ex Nobilium ordine dives, & opulentus exſiſtat & graviter ægrotet, ubi rumor aliquis vagari incipiat graviter illum periclitari, ex templò ſibi tanquam ad cadaver adeſſe videt, vultures, captatores, hæredipetas, vultu quidem, pietatis officia ſimulantes, ſed qui citam illius mortem opperiantur. Quid verò ſi invaleſcente morbo videat amicos affines accedere, illum bono animo eſſe hortantes, ſuadenteſque ut oblata alicujus feſti occaſione, & devotionis ergo animum à culpis expiare, & ſacra Synaxi beare ſe velit. At ſi magnæ ſunt anguſtiæ, & curarum fluctuationes, cum æquis viribus inter naturam, & morbum decertatur, & neſcitur quorſum res evaſura ſit, num ad ſalutem, an ad interitum, quid porrò cum res conclamata eſt, ac depoſito ſimulationis vultu mors præ foribus denunciatur, ac de tabulis teſtamenti interrogatur, & de funebri pompa, humine, an ſublime velit putreſcere. Verùm haſce Magnatum, & potentiorum Virorum anguſtias nemo meliùs novit, quam qui in Medicina facienda ætatem ſuam triverit. Si ergo nihil magis cavent Medici, nihil magis apud ægros & aſſidentes crepant, quam iſta animi pathemata, quæ curationem feliciter, & ex arte inchoatam poſſint evertere, cur ſtatuere non liceat, hanc quoque ob cauſam, longè feliciores eſſe morborum curationes in vulgari gente, quàm in Nobilium, & Illuſtrium Virorum ordine.

Haud aliter in fœminis illuſtrioribus difficiliores, & magis protractæ obtingunt morborum curationes, & curantibus Medicis non leve negotium faceſſunt, quàm in plebejo fœminarum genere. Nobiles enim Mulieres, & ſpendidæ Matronæ, inter otia; & molles delicias enutritæ, gentilitia intemperie non minus quàm viri laborant, unde ciborum varietate oblectantur, ſtrenuè perpotant, noctes totas vigilant, in ludis, choreis, theatris, ac poſtea ad multas diei horas altùm ſtertunt, ac ſimul exinde meridiando, commeſſando, pergræcando, uti ajebat Plautus, vitam ducunt, ut Viros etiam provocent, ſicubi autem ægrotarint quàm moroſæ ſunt, quàm moleſtæ, & artis præceptis refractariæ. Qualem crucem Medicis figunt, ut non raro eaſdem ludificari neceſſe ſit, larvata remedia offerendo. *Quædam non niſi decepta ſanantur*, ajebat Seneca, (*a*) hiſtoriam referens filiæ cujuſdam Regis, quæ cum in mamilla tumorem haberet jam maturum, nec ullis precibus adduci poſſet, ut ſineret illum ſibi ferro aperiri, Sagax Chirurgus ab ipſa tandem impetravit, ut ſpongia oleo imbuta tumorem blandè mulcere ſibi liceret, dum igitur leniter tumorem oblinit, ſcalpro in ſpongia abſcondito abſceſſum aperuit, quo pacto regiam puellam grata deceptione ſanavit. Conquerebatur olim hic morum Inſtitutor, quòd ſua ætate Mulieres Medicorum maximum ſua intemperantia mendacem reddidiſſent: *Mulieres podagra non laborare*, (*b*) *niſi menſtrua defecerint*, *neque calvas fieri* inter ſua oracula ſcripſit Hippocrates. *Atqui hæ*, ajebat Seneca, (*c*) *jam & capillis deſtituuntur*, *ac pedibus ægræ ſunt. Non mutata fœminarum natura ſed vita eſt*, *nam cum virorum licentiam æquaverint, corporum quoque virilium vitia æquaverunt. Beneficium ſexus ſuis vitiis perdiderunt.* Hac tamen Senecæ in muliebre genus tam acri, & felle reſperſa objurgatione, illuſtres Fœminas tantum ſugillari, nequaquam verò vulgares è plebe mulieres, ex aliis ejuſdem Scriptoris verbis, quæ hic miſſa facio ſatis liquet: Perrarum enim eſt noſtris quoque temporibus, & monſtro ſimile plebejas mulieres, ac præcipuè ruſticanas aſſiduis laboribus, & frugaliori victui ex neceſſitate addictas arthriticis fluxionibus tentari, niſi fortè aliquando in caritate annonæ leguminibus uti cogantur, quemadmodum in conſtitutione

(*a*) De Ira lib. 3. cap. 39. (*b*) 6. Aph. 36. (*c*) Seneca Ep. 91.

ne quadam penes Hippocratem, (a) ubi in Æno Civitate Thraciæ Fœminæ, & Viri, qui continenter leguminibus, & orobo præcipuè utebantur gonagra laborabant. Quid mirum igitur si in tàm impropriô, & naturæ legibus incongruenti vitæ genere frequentiùs, & graviùs præ vilioribus fœminis ægrotent Nobiles Matronæ, & affectibus, & morbis, qui sexui magis sunt proprii, mulctentur, quàm cæteræ mulieres; facilè enim fiunt hystericæ, crebrò subsistunt catamenia, difficiliores sunt partus, & magis protracta puerperia, & consectariè in iis magis sint laboriosæ curationes, ast hæc in plebeis, & rusticanis mulieribus, ob contrarium omninò vitæ genus non eveniunt, parciùs enim degunt, magis laboribus exercitæ, & operosæ totos dies vigilant, atque etiam antelucanis horis ad consueta munia exsurgunt, ac si quandoque illis ægrotare contingat, paucis remediis faciliùs evadunt. Quàm bellè, quàm eleganter Poëtarum Princeps descripsit veram Matrem familias.

Cui tolerare colo vitam, tenuique Minerva (b)
Impositum cinerem, sopitos suscitat ignes
Noctem addens operi, famulasque ad lumina longo
Exercet penso, castum ut servare cubile
Conjugis, & possit parvos educere natos.

Non est ergo, quòd Nobiles, & Principes Viri, sicubi gravioribus morbis plectuntur, quòd Artem, & Artifices culpent, & exsecrentur, si non tam citò ac tutè curentur, uti pauperes, & viliores Artifices; sed æquo animo ferant, si aliquid in terris sit, quod plebeæ & proletariæ genti invideant.

(a) 4. in 2. Epid. Vide Gal. 3. Aph. 16. (b) Æneid. lib. 8.

ORATIO QUARTA,

Habita Die VI. Novembris, M. DCC. II.

Veram Febrium Theoriam & Praxim inter ea, quæ adhuc desiderantur esse recensendam.

Biennali peragratione non improsperè tamen, neque infrugiferè, ut reor, celebriores microsmici imperii provincias & fines medicâ indagine lustravimus, singularum scilicet humani corporis partium, non structuram, & usum, quam Spartam Prosectorum solertiæ exornandam relinquimus, sed morbos inquilinos, quantum per vires nostras licuit, pervestigavimus, & singularia remedia, quæ ratio & usus salubriora ostenderit recensuimus. Quæ Monstra, quas pestes, intra ipsius Vitæ hospitia, nedum in extremis artubus cubantes deprehendere obtigerit, Vos ipsimet nostis Ornatissimi Juvenes, quorum non paucos hôc annô quoque, quod felix faustumque sit, summâ cum animi mei voluptate datum est revisere. Herculi profectò terrarum Orbem discurrenti non occurrere tot Belvæ tot Monstra, quot nobis obviam processere multiformes & monstruosæ Morborum cohortes, ut non minùs laboris fuerit modum tradere, quo ab iis, quos obsederant locis abigi possent, ac ipsimet Herculi Augiæ stabulum repurgare. Memoriæ vestræ non refricabo, quos perniciales affectus intra ipsius Palladis sacram Arcem, & Animæ Lararium, Caput scilicet, deprehenderimus, herculeos verè morbos, veluti Epilepsias, Apoplexias, Catalepses, Manias, Phrenitides, & alios consimiles affectus, qui Animam ipsam è suâ sede dejicere sunt potis, nec non quæ mala Cor ipsum Vitæ Fontem

ac primum movens impetant, ac arietent, uti Syncopes, Polypi, Eclyses, & animatæ quoque pestes, verminosa scilicet propago, nec memorabo, quot exitiales ægritudines naturalia Viscera, Stomachum, Intestina, Hepar, Lienem, Renes, & ipsa quoque generationis organa infestent & exerceant, ac denique non repetam quomodo pars quælibet suos patiatur manes.

Per biennium itaque cuncta isthæc pervestigavimus, & ad oppugnandos tot hostes, qui Vitæ nostræ clanculum & apertè excidium pertentant è triplici Regnô Animali, Vegetabili, & Minerali subsidia advocavimus. Itum est in viscera terræ, ut ea Sulmonensis Poëta, aliô tamen sensû, irritamenta malorum vocavit, in remediorum materiam facesserent.

Verùm utut operam nostram pro virili impenderimus, non omnis tamen penitùs exantlatus est labor; multum operis adhuc, imò quod præcipuum, & maximum est, subeundum superest; cum Hydra multorum capitum, quam igne potiùs exacuas, quàm perimas, nobis hôc Annô agendum, cum Febre scilicet, cujus Monstri ingenium atrox ac versipelle clarioribus Artis Proceribus ad tot secula illusit, & quod dolendum, nostrorum quoque temporum Antesignanis non raro illudit & imponit.

Quàm cautum igitur, quàm circumspectum oportet esse Medicum, ubi cum hôc Proteiformi monstrô congrediendum accesserit, nunquam enim satis armatus, satis instructus ad illud oppugnandum incedet. Id sanè mirum est, quòd cum Ars Medica tot morborum, quibus humana corpora malè plectuntur, naturam, sedem, & curandi modum, indagine, nunquam satis laudanda, in apricum eduxerit, in curandis verò febribus, quo morbi genere nihil humanæ naturæ exitialius, nihil horribilius, post tot seculorum fluxum, tam parum profecerit. Hinc Arti cui milito, & in qua consenui injurium me ab ingenuis, & cordatis Viris saltem nequaquam credi posse arbitror, si hodiernâ hâc meâ Oratione demonstrem veram febrium Theoriam & Praxim inter ea, quæ desiderantur adhuc esse recensendam.

Neque verò perterrefieri in ipsô limine Vos velim, Ornatissimi Juvenes; absit enim quòd meticulosos faciam, quòs alacres & animosos peropto, cautos tamen ac prudentes, ubi præsertim de humanô coriô agitur; expertus quippe ex longâ observatione didici, qua confidentia febrium passim suscipiatur curatio, qua confidentia, utpote ignorantiæ filia, nihil in Arte Medicâ exitialius; Inscitia enim*, ut vetus fert parœmia confidentiam parit. Si militiæ peritos, & clariores Exercituum Ductores consulamus, longè securiùs, & auspicatiùs est, pugnaturos de hostium fortitudine, & vafritie in antecessum commonefacere, quàm de illorum ruditate & in re bellica inexperientiâ securos reddere, ad fortiter enim pugnandum acres stimulos adjicit de insigni victoria & opimis spoliis concepta præsumptio, quàm cum viliori Adversario credita concertatio.

Hactenus itaque cum de morbis particularibus ageremus, quibusdam veluti velitationibus cum hoste palante pugnavimus, modò cum Febre morborum Principe, cujus imperio omnes penè morbi auscultant, & facili obsequio socias vires jungunt, totis viribus, & plenô Marte decernendum, ac inter armorum strepitus, quibus aures nostræ verberantur, ac obsurdescunt in hôc Literatorum Asylô, seu potiùs Prytanæô, quod amplissimi Senatus Veneti magnificentia nobis indulsit, exerceamur, ac documenta captemus, qua fortitudinis & prudentiæ temperantia, febrium oppugnationes aggredi oporteat.

Primò itaque, quod in re militari primum quoque est, adversarii, cum quo colluctandum, naturam, indolem ac vires, quantum solertiæ datum est, perspectas habere, necessum est; ne cæco modo, callidissimo cum hoste congrediamur. Ut autem insitæ feritatis, qua febris ad humani generis internecionem passim exardescit, notio aliqua mentes vestras subeat, ac altùm insideat, advertatis velim, quòd cum in morborum censû alii sint Endemii & Indigenæ, qui scilicet locorum & regionum

gionum peculiares ſunt, ut Plica in Poloniâ, Scorbutus in Germaniâ, Tabes in Angliâ, Bronchocelæ in Appenini incolis, alii ſint Epidemii, qui in quibuſdam conſtitutionibus per vulgus graſſantur, uti alvi fluxus, Rheumatiſmi, & ſimiles alii morbi, ſola Febris non Endemii, non Epidemii, ſed Coſmici, id eſt Mundani affectus, cognomentum ſibi adſciverit, ac adoptarit. Quis locus enim, quæ regio tam impervia, extra Anni Soliſque vias, gelidoque ſub axe, quò non pervadat febrile incendium?

Habent ætates ſuos peculiares morbos, ſuos ſexuum diverſitas, ſuos varia ac diverſa Anni tempora, de quibus Magnus Hippocrates, ſuos quoque varia vitæ conditio, & exercitii genus. Febri non vacat talia minutè diſtinguere; Nulla non ætas Febri Victima jugulatur; non infantilis, quæ humidiſſima eſt, non ſenilis, quæ frigida eſt, ſatis habent præſidii ne febrilis flammæ ſint pabulum: Tam fortiori quàm ſequiori ſexui infeſta eſt Febris, tam pauperes in ſuis tabernis, quàm reges in ſuis turribus æquô pede proterit, idque nullô non Anni tempore. Nullis itaque legibus adſtricta eſt Febris, imò penitùs exlex, excors, & ex aſſe tota inhumanitas eſt.

Verùm quod dolendum eſt, poſt Annorum chiliades, omnes Medentium conatus & machinamenta ad Febris naturam explorandam, nedum oppugnandam penè in irritum ceſſerint. Quoties cum Veterum, tum Recentiorum Medicinæ Procerum præſtantiora monumenta, & quæ creduntur Cedro magis digna Volumina evolvere mihi volupe eſt; idem prorſus mihi evenire ſentio ac Terentiano Seni, qui cum in filii ſui cauſa plures Advocatos accerſiſſet, eoſque inter ſe pugnantes deprehendiſſet, *Incertior*, inquit, *multò ſum quàm dudum.* (*a*)

Non niſi ſub Ignis ſymbolô Febrem nobis adumbravit Magnus Hippocrates; paſſim enim in illius Operibus, modò Pyr, modò Pyretos appellatur. Hippocratis veſtigia relegens Galenus *Febrem nativæ caliditatis in igneam naturam* conversionem *vocavit*, (*b*) in cujus ſententiam poſtmodum manibus & pedibus, ut dici ſolet, ivere, qui Medicinam ex traduce diſcunt, ac tradunt in Scholis. Stetit equidem longum in tempus hæc Galeni opinio, & ad oppugnandam Febrem nihil priùs nihil ſalubriùs creditum, quam *ſi Frigida pugnarent calidis, humentia ſiccis.*

Non parum tamen prægreſſo nuper ſeculo nutare cœpit hæc Galenicorum opinio, poſtquam enim deſitum eſt *ſapere ex commentario*, & Veterum interpretatione, ac ſedulò ſecretiora Naturæ adyta pertentari cœpta, nova jacta ſunt fundamenta, ingentes ac magnificæ exſtructæ ſunt moles; adeò ut Febris noſtrâ hâc ætate longè aliam præferat faciem, quàm quòd olim veram ne, an adhuc perſonatam, non auſim aſſerere. Scriptorum enim unuſquiſque pro lubitu, vario adſpectu, ut polymita veſte, illam cœpit nobis depingere, prout ideam ſibi mente confinxit.

Hinc nova indignantis Archei & Animæ ſenſitivæ thymoſeos vocabula in Scholas irrepſere, (*c*) ſic nonnulli poſt cognitam in humanô corpore ſanguinis pericycloſim Febrem nil aliud eſſe quàm ſanguinis motum præter naturam acceleratum credidere, (*d*) alii ab inversâ ratione arguentes Febrem in ſanguinis motu præter naturam retardato conſtituendam tradidere, alii ab opere piſtoriô Zymoſim in maſſam ſanguineam deduxere, & exinde febrilem efferveſcentiam, nec defuere qui caliditatem Febris eſſe quid adſcititium, ac poſteriùs adveniens, nec illius perpetuam comitem, (*e*) Febres algidas in Scenam inducendo, quæ à ſui principio uſque ad ultimam ſolutionem unà cum perpetuo frigore tragœdiam ſuam abſolvant. (*f*) Sic nova in dies procedunt Febrium Syſtemata, ſeu potiùs, ſi ritè expandantur, precariæ Hypotheſes, & grandia poſtulata.

Nomenclatore porrò opus eſſet, ſi Febrium ſingulæ differentiæ, & ſpecioſa nomina, quibus noſtrâ ætate inſigniri ſolent, ſint recenſenda. Veterum nominibus, quibus Febres quæ-

(*a*) In Phormione Act. 2. Scen. 4. (*b*) In Comment. Aph. 16. p. [illegible]. (*c*) Helmontius de Febrib. (*d*) Corn. Bontekoe in Diatr. de Febr. Blancar. Inſtitut. Medic. l. 3. c. 11. (*e*) Vide Regn. Graaff. de S. Pancre l. 11. (*f*) Bontekoe in diatriba de Febr.

quædam non vulgares deſignari conſueverant, tot alia addidere Recentiores, ut qui Febrium nomenclaturam ex ſubſellio recitare velit, non vulgari memoriæ commendatione dignus cenſeri poſſit. Nequis tamen putet hujuſmodi conſuetudinem alioquin laudandam mihi improbari, reipſa enim Febris Monſtrum eſt, cui non ſecus ac Furiarum maximæ, ſunt

Nomina mille, mille nocendi Artes.

Quot autem diſceptationes circa Febris ſubjectum, num pars ſolida ſit, vel fluida, num Cor primum vivens, an tota cruoris moles, utpote febrilis tempeſtatis capax, viguere, & adhuc vigent in Scholis? Quot pariter diſputationes de vera & proxima Febris cauſa, num cum Galenicis bilis ſit vel ſincera vel permixta, vel putreſcens, *(a)* vel ſolum excalefacta & peruſta, an cum Hermeticis ſulphur, & nitrum Microcoſmi accenſum, vel Alchali cum Acido lucta & conflictus.

Quot pariter ſomnia, & figmenta circa periodi, & circuitus in Febribus cauſam literis prodita fuere! Profectò quemadmodum in totâ Philoſophiâ nihil eſt, quod ſolidiora torſerit ingenia, quàm fluxus & refluxus Maris ſtatis horis veræ cauſæ diſquiſitio, ac præcipuè Euripi in Euboeâ, ubi ſepties die ac nocte fluctuum obſervatur reciprocatio; ità in universâ Medicinâ nihil æquè Clariorum Virorum fatigavit indaginem, ſed fruſtrante diligentiâ, quàm febrilis circuitus cauſæ perveſtigatio? Quis enim, precor, ſolidam rationem, quæ Sapientum palato arrideat, adhuc protulit, quare Febrium quædam quotidie, aliæ alternis diebus, aliæ quarta, quinta, ſexta quaque die ſtatis horis redeant, ac tempora diſcernant, non ſecus ac elaboratiſſima Automata! Quis Clinicus tam ſolers tam expertus eſt, qui ad Ægrum Febre primò correptum accitus, tentato pulſu, dictatoriè pronunciare poſſit hujuſmodi Febrem fore vel intermittentem, vel continuam, *(a)* Tertianam ſimplicem vel duplicem, Quartanam, vel alterius ſortis, quidquid ſcripſerit Galenus eum Medici nomine indignum, qui Febris typum in illius primò inſultu non dignoſcat, ac præſertim ſi quartana fuerit! *(c)* Non immeritò ſanè Jo. Campeggius Galenum ob tam glorioſum aſſertum gravi cenſura plectendum credidit, illum jactabundum vocans & cæteros græcos in hiſtoriâ mendaces, quod itidem aſſeruit Celeberrimus Sylvius, hujuſmodi gloriationem thraſonicam appellans.

Cum ergo tam inflexa, tam involuta ſit Febrium natura, ut poſt diuturnum ſeculorum fluxum, inter eaſdem ambages, ac in eodem luto hæſitemus, neque in univerſa morborum claſſe ullus exſtet nobis hoſtis infenſior, *(d)* & cui minùs fidere oporteat veluti Febris; attamen eò audaciæ ventum eſt, ut inter Quæſtiones Medicas ſit, num ad alios morbos curandos Febrem excitare liceat, eò quod interdum in quibuſdam affectibus, veluti convulſione, & Hypochondriorum dolore ſuperveniens Febris remedii loco fuerit; quaſi in noſtrâ poteſtate ſit ignem febrilem accendere, ac pro lubitu ipſum reſtinguere. Quàm libenter ſcirem quodnam corpus ſive de genere ſimplicium, ſive compoſitorum proſtet, quo quis Tertianam febrem, Quartanam, Synocham, vel quamcunque aliam excitare poſſit. *(e)* Pro fabula enim accipitur, quod quidam de Pharaonis ficu referunt, quam ajunt Tertianam Febrem excitandi vim habere. Non abſimilis priori eſt alia Quæſtio, non adeò tamen audax, quam habet Celſus, num Febrem lentam augere liceat, *(f)* ut curationi opportunior fiat: Verùm quàm ſuſpecta, & quàm infauſti ominis ſint beneficia & dona, quæ ab hoſte proveniunt, ſatis compertum eſt, ut vetus proverbium admonet: *Hoſtium munera, non munera.* O quàm egregiè in hanc rem Seneca: *(g) Graviſſima infamia eſt Medici opus quærere, multi quos auxerant morbos, & incitaverant, ut majori gloria ſanarent, non potuerunt diſcutere, aut cum magnâ miſerorum vexatione vicerunt.*

At

(a) Vide Laurent. Jourbertum in ſuis Paradoxis. (b) L. 3. de Cri. c. 4. P. de differ. Febr. c. 10. (c) In Campis Hiſtorialibus. (d) Vide Zacut. Luſit. de Prin. Med. Hiſt. l. 1. (e) Vide Ricard. Morto. Exer. de Febrib. (f) L. 3. c. 9. (g) Lib. 6. de Benef. cap. 36.

At quorsum hæc, inquiet aliquis, quæ disputari solent in Scholis, ad Medicum Theoricum potiùs quàm Practicum spectant? ac reponam ego non minùs suis difficultatibus implicitam esse Febrium praxim quàm theoriam. Quoties enim evenit, ut cum plures Medici ad Ægrum ex Febre decumbentem conveniunt, de Febris natura, & illius curativa methodo non satis inter illos conveniat, adeò ut Consultatio, (*a*) quam rem sacram appellavit Plato, non raro turpiter prophanetur! Hinc nonnullos totos operosos & pæonium in morem accinctos observare est ad ravim usque clamitantes, febrilem Ignem illicò exstinguendum, ne tota domus conflagret, hostem suis in castris quàm properè opprimendum, antequam erumpat, & fortior invalescat, reclamantes alios, lentè festinandum, humorum coctioni incumbendum, ne prætervertatur Crisis, exspectandum ut Febris se ipsam conficiat, (*b*) *Medicos plus interdum quiete, quam movendo proficere.* Sic evenit ut Ars Medica non secus ac Militaris suos habeat Fabios, suos Marcellos.

Haud aliter circa remediorum usum quosdam videas, qui nonnisi sanguinis missione jugulandam Febrem velint, alios humani sanguinis abstemios, quos Hæmophobos vocant, quia humani corporis thesaurum in cassum profundi asserant, (*c*) cum *obstructio & putredo*, quæ sunt Febrium potissima causa, *sanguinis missione non tollantur*; Non paucos observare est, qui toti sunt in purgandis corporibus, ac piaculum crederent, nisi cuique Febri suum præmitteretur leniens, & in fine, sive soluta jam Febre, ad tollendum recidivæ metum, solennis, & eradicativa, ut vocant, institueretur purgatio; ex adverso alios, qui ab hujusmodi purgationibus, circa finem seu exstincta jam Febre, cane pejus & angue cavent, naturæ ductum & ingenium sequentes, quæ perrarò, aut ferè nunquam, alvi solutione Febres finire soleat; nonnullos aquam largè potandam præscribere, cum ex Hippocratis Oraculo *Aqua non præstet bonum alimentum Igni*, (*d*) alios verò quos Psychrophobos vocant, frigidæ usum pertimescere, ne calor innatus stranguletur, & causa morbifica deterior fiat; quidam porrò toti sunt in præscribendis Alexipharmacis, quæ Cordialia appellant, ad malignitatem, ut ajunt, præcavendam, si subsit, & non appareat, perdomandam; quidam verò (cordatiores forsan) in cordialium usu suspenso pede procedunt, ac temperant, ne addere oleum camino, & equum currentem incitare, ut dici solet, videantur.

Quid verè possint, tot Alexipharmaca tum galenica, tum chymica, quorum usus in Febribus suspectæ indolis tam frequens & communis est, licet non tam obvia sensibus sit utilitas, non vacat neque hujus loci est disquirere, solum de illis Virgilianum illud proferre libeat:

possunt; quia posse videntur: (*e*)

Hæc tamen nec Artis, neque Artificum culpa eveniunt; sed propter Febris sævitiem, Monstri multiformis, quod ratiocinia nostra persæpè eludit. Absit autem, quod Veterum dogmata despiciam, ac illorum methodum, ut qui sciam ex Hippocratis effato, (*f*) *Multa de eodem rectè præcipi posse sive eadem potentia, sive non*, ac multò minùs, quòd Neotericos scriptores improbem ac sugillem, quòd ejuratis Antiquorum opinionibus adhuc inter se non consentiant. Hinc enim licet inferre non ampliùs cæca persuasione nos duci, & pecudum ritu præcedentium vestigiis hærere, sed circa veritatis inquisitionem certatim adlaborari. Neque enim pro nihilo habendum, quòd auctoritatis, à qua tantillum aberrare religio erat, soluto fascino, quisque sua tentamina, & excogitata, quibus Monstrum istud è latebris suis in apricum produci, & perdomari posse credidit, in medium proferat.

Nunquam igitur satis commendanda est nostra hâc ætate in re medicâ philosophandi & sentiendi

(*a*) In Theage. (*b*) Livius l. 22. (*c*) Galen. 11. Meth. cap. 14. (*d*) 4. De Morbis n. 25. (*e*) Lib. 5. Æneid. l. (*f*) 7. in 6. Epidem.

Libertas quæ sera tamen respexit inertes; spem enim facit, ut id ad quod tot Scrutatorum industria collimat, omnium oculis tandem patescat.

Tam exacto rei abstrusissimæ scrutamini non parùm velificari visa est Fortuna advecto in Europam inter peregrinas merces Peruviano Cortice, antipyreticorum omnium, quotquot excogitavit Antiquitas, & Chymicorum solertia conflavit, facilè Principe: E singulari hujus remedii præstantia, quod in periodicas Febres vim suam potissimùm exserat, id beneficii fuimus assecuti, ut verum discrimen inter Febres intermittentes, ac eas, quæ verè sunt continuæ, nec non inter illarum focum teneamus, (*a*) neque amplius unica methodo Febres omnes curentur tam Gastricæ, quàm Venosæ, continuato scilicet refrigerantium & humectantium usu, tot repetitis Venæ sectionibus, tot iteratis purgationibus, quæ humani corporis machinam potiùs infirment quàm confirment, sed illæ tantum Febres, quæ de Intermittentium familia sunt, Pulveris exigui haustu in vino soluti, aut compressæ quiescant, aut etiam penitùs aboleantur.

Profectò postquam hujus remedii usus innotuit, & præmissis justis purgationibus, non semel tantum, ut olim, sed plures ad dies exhiberi cœptus, donec febrile miasma fuerit penitùs exantlatum, talem circa Febrium doctrinam, ac illam curandi methodum factam fuisse fateri oportet, qualem in re militari post inventum pulverem pyrium omnes norunt. Quemadmodum enim abjectis catapultis & arietibus, solô tormentariô pulvere terræ cuniculis incluso, & accenso, alta propugnacula temporis momento solo æquantur, & arces obsessæ ad deditionem coguntur, sic valere jussis tot pharmaceuticis præsidiis, modico Quinquinæ pulvere exhibito contumaciores Febres vinctas dant manus.

In hujus divini remedii laudes non effundar, cum se ipsum satis commendet; hariolari tamen licet ex admirandâ hujus Corticis Virtute, Febris naturam medullitùs aliquando erutam iri; passim enim hujus celeberrimi Febrifugi chymica analysis instituitur, & à Botanicis sedulò allaboratur ad Plantam aliquam indigenam in Regno vegetabili ejusdem Virtutis reperiendam; ne tam longè petantur remedia; quòd si unquam favore Numinum, & commiseratione qua solent in res humanas, aliud majoris energiæ Febrifugum reperire daretur, quod eadem securitate qua Peruvianus Cortex periodicas sanat, reliquas Febres, quas synochas, & continentes vocant, sanandi facultate polleret, jam illius quod Hippocrates in votis habuit essemus compotes, (*b*) nimirùm quòd *invenire aliquid eorum, quæ nondum inventa sunt, & quod notum quàm occultum esse præstat, sit scientiæ Opus, & Votum.*

Licet autem in Peruvianô febrifugô, non arte quidem aut industriâ reperto, sed nobis divinitùs concesso, nondum teneamus quid verè sit Febris, nec satis constet, quid in nostris corporibus præstet hoc remedium, cur interdum intervallatas Febres figat, & sopiat, interdum ex toto exterminet, magnum tamen mortalitati nostræ solamen foret, si consimile præsidium haberemus, quo contra Febres verè continuas, quæ nobis exitium interminantur, cæco licet modo, & Andabatarum more pugnaremus, quando idem penè de omnibus remediis, quotquot habet Ars Medica, proferre liceat, posse nos quidèm pro lubitu fingere, quid agant, quove modo operentur, ubi nostri corporis penetralia subierint; modum autem & ingenium, quo morbum, & causas morbificas oppugnent, verè ac scienter nequaquam posse pertingere.

In id operis itaque hôc Annô incumbemus, ut quid Veteres, quid Recentiores, in hâc re literis prodiderint, qualis scilicet hactenùs fuerit Febrium Theoria, qualis curandi modus, compendiosè exponamus, ex tot enim dissentientium inter se opinionum discussione, id frugis colligere licebit, quòd magnâ cautione procedere oporteat, ad congrediendum cum hoste vaferrimô, cujus ingenium post tot Medicinæ Procerum conatus nondum est satis perspectum.

ORATIO

(*a*) Vide Guliel. Ballonium in suis Ephemerid. (*b*) De Arte n. 1.

ORATIO QUINTA,

Habita die 4. Novembris, Anno M. DCC. III.

Medicam Artem Navigatoriæ ſimilem eſſe.

JAm quartùm, quod felix fauſtumque ſit, A. N. Exedram hanc ſpectatiſſimam, ex quâ veluti delphicâ Tripode tot Doctiſſimorum Virorum, quos inter Celeberrimus olim Sanctorius, manarunt Oracula, Divinâ favente clementiâ gravem morbum eluctatus conſcendo; utinam Sexennium integrum, quo fidem meam Ampliſſimo Senatui Veneto oppigneravi, abſolvam, ac tandem Profeſſorio muneri nuncium remittam. Perarduum ſanè opus, ac nimis longam navigationem, ſi ad Ætatem annis gravem, ſi ad vires ſtudiorum, qualiacumque fuerint, laboribus fractas, ſi ad Temporum iniquitatem, quæ inter circumſtrepentium armorum, quibus penè obſidemur, fragorem, literarum Cultores Studiis liberè vacare non ſinunt, animum adverto, ſuſcepiſſe me fateor; abſit tamen quòd animum deſpondeam, imò potiùs totis viribus connitar, ac remis veliſque, ut dici ſolet, contendam, ut fortiter Portum occupem. Neque ineptè prorsùs, ut reor, Medicam hanc meam Excurſionem per Triennium integrum habitam, dimidio ſpatio jam emenſo, Navigationem dixi; Artis enim Medicæ, ſi cum Theoricen, tum Practicen ſpectemus, ea eſt difficultas & amplitudo, ut illam peragrare velle idem prorsùs ſit ac incedere per amplum Mare, infidum, naufragiis frequens, ac tùm magis ſuſpectum, cum majorem, Ventis ſilentibus, præfert malaciam. Norunt id ſatis, qui in Medicina facienda ætatem trivere, nemo enim tam ſolers, tam expertus eſt Artifex, qui de certò eventû ſibi polliceri poſſit, ac interdum, non ſine alienæ vitæ, & propriæ quoque, exiſtimationis ſcilicet & honoris, qui vera hominis vita eſt; gravi periculo, fœdiſſima vel in ipsô portû paſſus non fuerit naufragia.

Ita eſt profectò A. N. adeò convenit inter Navigatoriam Artem & Medicam, ut ſi illarum ortum, progreſſum ac tenorem, quo ad Opus ſuum procedunt, expendamus, Ars una alterius ſit veluti Exemplar & Specimen, ac ambæ ab eâdem Parente ad Vitæ commoda videantur prognatæ. Lubet itaque Medicam Facultatem Nauticæ perſimilem oſtendere, adeò ut prudens & ſolers Medicus iiſdem legibus, & eodem penè regimine ac peritus Navita adminiſtrare debeat eam quam ſuſcepit provinciam. Id autem neque incurioſum Argumentum fore exiſtimo, neque prorsùs infrugiferum, ſtudioſæ præſertim Juventuti, in hunc ſaltem finem, ut in re ſacra tractanda ſumma utatur prudentia, & circumſpectione, ac ſingula accidentia, utut parva, attentè obſervet, cùm non ſecùs ac magnarum in Mari Tempeſtatum, magnorum quoque Morborum parva, & obſcura ſoleant eſſe ſigna atque principia.

Scitè quidem non minùs quàm eleganter Magnus Hippocrates Jatricæ facultatis Parens ac Princeps, & inter Medicos non ſecùs, ac alter Tiphys inter Argonautas, (*a*) in libro de veteri Medicina literis prodidit; Medicorum pleroſque idem in ſe admittere, quod imperiti Navigantes: *Etenim* inquit ille, *qui in tranquillitate Navim gubernantes delinquunt manifeſti non fiunt; at ſi Ventus Magnus, ac Tempeſtas ipſos deprehenderit, tunc conſpicui fiunt palàm omnibus hominibus, quòd ignorantiæ, & erroris ſui culpa Navim perdiderint.* Divini Præceptoris auctoritate igitur non atopôs prorsùs Medicam Artem Navigatoriæ cognatam eſſe pronunciare liceat; ac revera ſi ritè rem penſitemus, iiſdem penè facultatibus & diſciplinis Medicum,

(*a*) num. 17.

cum, ac peritum Nautam, inſtructum eſſe oportere, facilè deprehendemus Navis Gubernatorem Philoſophiæ operam dediſſe, & decet & neceſſum eſt; de ea tamen Philoſophia intelligi nolim, quæ circa futiles Quæſtiones & Logomachias Ingenia potiùs deterit quàm exacuit, ſed de verâ ac ſolidâ Philoſophiâ, quam experimentalem vocant, & quæ in Celebrioribus Lyceis doceri cœpta, utpotè quæ ad Veritatem explorandam & aſſequendam facem præferat & manu ducat, haud ſecùs in Mathematicis facultatibus, veluti Geometria, Geographia, Aſtronomia, Hydroſtatica, ac præſertim in Mechanicis eundem inſtructiſſimum eſſe debere, nemo non novit.

Hujuſmodi ſubſidiis armatum Chriſtophorum Columbum ad Oceani clauſtra reſeranda proceſſiſſe, haud dubia conjectura fas eſt credere, ſicque veros, non fictos eſſe Antipodas (quamvis apud Regales Aulas, à quibus ad tam grande opus auxilia repoſcebat, lepidè delirans crederetur) re ipſa demonſtraſſe, relictaque poſt tergum ultima Thule, Tragici Poëtæ vaticinia impleſſe. Quomodo enim fidam navigationem ſibi ſpondeat Nauclerus ille, qui in Phyſicis, & Mathematicis hoſpes omninò ſit, qui quale ſit Coſmicum Syſtema ignoret, qui terrarum, & variarum Regionum ſitus non calleat, qui Syderum ortus, & occaſus heliacos, unde magnæ Temporum mutationes pendent, non norit, qui ubi Syrtes, & Scopuli naufragiis infames, & alia Oceani monſtra cubent ac latitent, indigitare neſciat?

Sic pariter Medicum inſtructum eſſe oportere, nemo cui pectus ſapiat diſſimulabit. Polymathiam omitto, variam ſcilicet literaturam, magnum alioquin Medicæ Artis Ornamentum; hanc enim Medico non eſſe neceſſariam ultrò fateor, haud neſcius quippe, Mutæ Artis (quo titulo olim Medicina penes Poëtarum Principem audiit) Profeſſorem, cujus Opera conducta eſt non ſermo, etiamſi facundia careat, eum tamen, *ſi remedia uſu diſcreta rectè norit*, ut ait Celſus *in Proœmio, tantò majorem eſſe futurum Medicum, quàm ſi ſine uſu linguam exercuerit*; Philoſophiam tamen Medico neceſſariam eſſe, certo certiùs eſt. Qua ratione etenim Medicus Naturæ rectè operantis vulgò Adminiſter, & Rector dici queat, niſi ſecretiora Naturæ Adyta, Philoſophia duce, perluſtrarit? Philoſophiam neſcio quid Divini Medico affigere ſcripſit olim Medicorum Maximus Hippocrates. (*a*) Ιητρὸς γὰρ Φιλόσοφος ἰσόθεος: ȣ̓ πολλὴ γὰρ διαφορὴ ἐπὶ τὸ ἕτερα, hoc eſt, *Medicus Philoſophus eſt Deo æqualis, neque enim magna inter ipſos eſt differentia.*

Non minùs ad verum Medicum, non tam ad Seculi genium, quàm ad Rationis Criterium efformandum, paulò ante memoratas Matheſeos facultates, tantum non neceſſarias eſſe, fas ſit aſſerere. Si verò quis repugnet, ad Hippocratem provoco, Judicem æquiſſimum, & ex illo celebri Macrobii elogio, *fallere, & falli neſcium.* Hic ergo de Geometria ſic in Epiſtola ad Theſſalum filium: *Ad Geometriam cognoſcendam, Fili mi, multum ſtudii adhibeto; Geometriæ enim cognitio, quæ uniformis eſt & omnia cum demonſtratione tranſigit, utilis eſt & ad Oſſium ſitus, & exarticulationes, & membrorum componendorum ordinem.* (*b*) De Aſtronomia pariter, illam ad rem Medicam non parùm conferre protulit; quin terminis Mathematicis aliquando uſus eſt, (*c*) ut *Mochliſi*, & *Momento*, quo Vocabulo nihil in ore Medicorum uſitatiùs eſt, ut ſpirituum impetum facientium energiam, & fibrarum vim Motricem, & aliorum Corporum reſiſtentiam exponant. Non vulgare itaque & præſidium & decus ſibi adjiciet, qui Mathematicorum Monumenta identidem evolvat, & ea quæ ad rem medicam magis faciunt, ex illis decerpat.

Verùm aliquis regeret, non fieri Medicum ex libris, neque ex precariis Mathematicorum Poſtulatis, ſed uſu, & experientia, & continua Ægrotantium inſpectione. Profectò ex ſimplici librorum lectione, cujuſcumque ſint facultatis, Medicæ quoque, non conflari verum Medicum, & dictum illud, *Nau-*

(*a*) De ~~Medico~~ Decenti Ornatu n. 5. (*b*) De Aër, Aqu. & loc. n. 4. (*c*) De Nat. Pueri n. 42.

Nauta ex libro, iis quoque congruere, qui ex Scriptorum Monumentis Medicinam hauserint; & ipse quoque testor & deprædico. Cornelium Celsum (quem latinum Hippocratem vocant) de re medicâ egregiè scripsisse, quamvis nunquam Medicinam exercuerit (quidquid Rubeus illius interpres aliter senserit) cum Romana gravitas Ægris manum apponere non dignaretur, satis constat. Vero tamen veriùs est, eum Medicum qui usui & experientiæ prædictas facultates consociarit tantùm inter cæteros caput efferre, quantùm inter Pumiliones Gigas, ac inter Viburna Cupressi.

Felix qui potuit Morborum agnoscere causas,
Atque omnes motus.

Virgilianum illud hic per Parodiam, hoc est paucis mutatis, usurpare liceat. At quis feliciùs id præstet, quàm ille Medicus, cui tanquam fidæ comites adstent Philosophia, & Mathematica? Atque ut exemplo in Mathematicis res planior fiat; Quis, precor, modum quo fiat visio, quomodo depravetur, veriùs exponat, quàm qui Opticem didicerit? Quis admirandum Naturæ artificium, quo fit auditio promptiùs expediet, quàm qui Musurgiam calleat? Quis leges mechanicas, quibus Corporis nostri latices tam facili obsequio in orbem feruntur, ac per diadosim partibus dispensantur, nec non quomodo illorum fluxus, ac refluxus quandoque perturbetur, apertiùs ad sensum usque demonstret, quàm qui ad Hydrostaticæ Fontes largè potarit? Qui ergo sic institutus fuerit, quantùm humanis viribus in Arte conjecturali datum, *secura naviget aura*, ac Morborum, & Symptomatum procellis obsistat.

Neque verò congruentiùs acutum & exitialem Morbum adumbrari posse crediderim, quàm sub maritimæ Tempestatis specimine. Fingite, quæso, si lubet, animis vestris, Auditores Ornatissimi, Navim in Pelagi medio Ventis jactatam, & periclitantem, ac Nautam anxium & sollicitum, ut illam ab Undarum ulnis eripiat & sartam tectam servet. Peritus itaque Navis Gubernator, non solum ubi ab aliqua improvisa Tempestate deprehensus fuerit, sed etiam ubi illam impendentem præviderit,

Colligere arma jubet, validisque incumbere
remis, (*a*)

ut olim Palinurus celebris Nauta apud Virgilium; sic quàm properè Vela submittit, seu in Ventum obliquat, ne totum illius impetum sustineat, Anchoras jacit, Clavum manu tenet, Oculos ad Versoriam intentos habet, timidorum pavorem compescit, & ad colluctandum cum Ventis, & Maris rabie se totum accingit, sique Pelagi & Ventorum furorem crebrescere observet, ac de proximo naufragio timeat, Navim exonerari jubet, ac in Mare projici non solùm viliores, & graviores sarcinas, sed pretiosiores quoque merces, extremis è Terræ finibus tantô labore ac studiô conquisitas, veluti si Neptuno æquoreo Deo hisce Donariis litando, illius iram placari posse existimet.

Fingamus altera ex parte Medicum totum operosum, stantem circa Ægrum exitiali Morbo conflictatum; Nonne idem prorsùs agit ac Nauta? Assidentes primò ad sua munia exsequenda hortatur, ad Medicinæ Armamentaria sollicitus accurrit, pulsum tanquam gubernaculum manu prehendit, obtutum ad Ægri faciem defixum servat, ut omnes cubantis notas perspiciat, spem vultu simulat, fœminarum clamorem & ejulatus coërcet; si verò morbosam Tempestatem magis sævire observet, Ægrotantis Corpus ab humorum saburra, tum κάτω, tum ἄνω, catharticis, & emeticis exonerat, ad Sacram Phlebotomiæ Anchoram confugiens, Sanguinem, resectis Venis, ac Arteriis quoque si opus fuerit, abundè profundit. Quid autem Sanguine, Nectare vivifico, & Naturæ genio pretiosius, quo ad quotidiana vitæ dispendia reparanda, & biolychnium sustentandum, nihil æquè necessarium?

Modò sperat, modò desperat Nauta, anceps ac dubius quò res evasura sit; hinc unà cum iis qui in eadem Navi sunt Vota concipit,

(*a*) Æneid. lib. 5.

pit, & quotquot in Cœlo sunt Numina, illorum opem implorat.

Tanta, adeò cum res trepidæ reverentia Divum (a)
Nascitur, & raræ fumant felicibus Aræ.

ut olim Silius Italicus Romanas Matronas describens supplicantes ad Aras Deorum, ac diversa Donaria afferentes, dum Hannibal Urbi immineret, ac illi extremum minaretur excidium, uti etiamnùm fieri aliquandò videmus, aliqua magna Calamitate impendente, veluti Terræ motibus, Pestilentiis, aliisque terrificis casibus, *Etenim alii potiùs Homines quàm alii mores*, ajebat Politicorum Magister.

Sic pariter Medicus Clinicus quoque, licet spem vultu simulans, Superos, tacitè tamen, votis fatigat, ac præsertim si splendidam aliquam personam curandam habeat, aut pravæ aliquot & contagiosæ Constitutiones per vulgus grassentur, in quibus illud τὸ θεῖον Hippocratis observetur; *Medicina autem circa Deos reverenter se habet, ac iis supplicare bonum & decorum est; (b)* verba sunt ejusdem Hippocratis, ac ut sacri testantur Codices, Deum pro Infirmis deprecari *ut sanitatem dirigat* Medici officium est.

Nihil porrò est, in quo Medicina Navigatoriæ similem se magis præstet, quàm in rerum futurarum præsensione, & signis expiscandis, quibus Morbi ingenium ac indolem exploret. Navis Gubernator nihil magis cavet, quam ne Maris tranquillitas illi imponat, & Venti silentes, illum ex improviso excitent, & Classicum canant; cuncta Signa propterea, utut parva, quæ sinistri aliquid portendant, attentè observat, veluti parvam nubeculam longè assurgentem, lenem auram molliter undas crispantem, piscium saltus ac lusus insolitos, & similia, quæ recensuit Mantuanus Vates, experientia scilicet edoctus, magnarum in Mari Tempestatum parva solere esse signa prænuncia. Hujusmodi mehercle A. N. Mundi hujus, quem nos incolimus, solet esse conditio, ut magnarum Calamitatum pusilla, & obscura sint signa, atque vestigia. Pestilentem Æstatem Aranearum frequentia, & Ficus folia Cornicis pedem referentia, (c) teste Plutarcho, prænunciant; Annonæ caritatem parvæ maculæ rubræ, quibus fruges dum maturescunt sint respersæ, ex Agricolarum observatione, portendunt; Terræ motum Aqua in puteis repentè rubidior facta, nec sine odoris tædio, præmonstrat. Hoc idem quoque in re medicâ non rarò evenit; & Medicis parùm cautis illudit, nisi ad minuta & pusilla Morborum & Symptomatum signa, & accidentia observanda incumbant.

Sæpè exiguus Mus
Augurium tibi triste dabit; Tellure sub ima
Quem non ullus amor tenuit, sed in a[illegible] apertum
Erupit scrobibus, vitæque, atque immemor usus.

ita olim Fracastorius (d) insignis Poëta & Medicus, in libro de Contagione; Sic exigua, & minuta puncta in cute Febricitantis apparentia, quæ interdum sub Pulicum morsus specie illudunt, malignam Febrem, quam Puncticularem vocant, Viscera intus depascentem, indigitant; levis Aura frigidior è pedis extremo sursum repens, Epilepsiam, Microcosmi terræmotum, præmonstrat. Stupor quidam mentis insolitus, una cum Artuum levi torpore, Apoplecticum fulmen citò casurum denunciat. (e) *Nihil temerè, nihil negligere*, ajebat Hippocrates, hoc est, uti egregie Vallesius in Commento, nihil casu fit, sed suam habet causam, licet nobis ignotam; nihil propterea leviter contemnendum. In ea Medicinæ parte, quam Simioticen dicunt (qua nihil forsan magis neglectum, & minùs excultum) Hippocratem accuratissimum Observatorem fuisse, ex ejusdem, quæ exstant, Monumentis, satis liquet, adeò ut signa quædam alicui forsan ridenda, & quæ tanto Medico credi possent parùm decora, observaret, veluti Aurium Sordes, num dulces essent, an amaræ, (f) (quasi Σκατοφάγος esset) & Ventris flatus, num sine, an cum crepitu ac sonitu prodirent; si enim Aurium ceroma dulce sit, (g) illud non Κακὸν, sed Θανάσιμον, hoc est, non malum esse, sed lethale

(a) Lib. 7. (b) Ecclesiastic. cap. 38. (c) De Orac. defect. (d) Lib. 1. cap. ult. (e) 2. in 6. Epidem. (f) 5. in 6. Epidem. (g) L. Prænot. n. 15.

thale pronunciavit, & Ventris flatus sine crepitu prodire optimum esse, literis prodidit.

Quemadmodum igitur periti, & circumspecti Nautæ nulla re magis commendanda est solertia, quàm in observandis signis quæ ingruentem Tempestatem præmonstrent, ut opportunè in aliquam fidam stationem Navim recipiat, vel ad concertandum cum Ventis, & Maris insania se præmuniat; ità prudentis & experti Medici est, Signa quæcumque utut exilia, tùm prophænomena, tùm epiphænomena diligenter attendere, ne postmodum veluti ex insidiis erumpente Morbo unà cum magno Symptomatum turbine, ipse postea, tanquam è Veterno excussus, quo se vertat nesciat, neque quid prius, quid posteriùs agat. Quàm turpe, ac Arte Medica indignum spectaculum est, Medicum intueri nil sinistri de Ægro cogitantem, ac ut dici solet, super utramque aurem dormientem, à subdolo morbo deprehensum! Nil inexpertum, nil intentatum, sed tumultuariè, de remediorum materia relinquit; Cœlum terræ miscet, Botanica, Metallica, Alexicaca, aliaque è Terra, Marique petita, ac persæpè inter se pugnantia, uti ajebat Erasistratus, in unum confundit; Naturam eodem tempore & frænis & stimulis in diversa trahens ac discerpens, donec Mulierculis ipsis palam faciat, quòd oscitantiæ suæ culpa Ægrum miserè perdiderit.

Prudentes itaque & circumspectos Artifices suos exposcunt Ars Medica, & Navigatoria, utrobique enim agitur de humanô coriô, & de existimationis & honoris jactura. Prudentia verò partim Naturæ donum est, partim usu & experientia comparatur, hinc est, quòd Senilis ætatis magis quàm Juvenilis, Prudentia sit propria. Quemadmodum igitur verum ac legitimum Nautam, Virum gravem ad provectiorem ætatem vergentem, *Qui mores hominum multorum viderit & Urbes*, ut de Ulysse cecinit Homerus, esse decet, talem quoque fas est eum esse, qui Medicinam ritè administrare velit.

Demiror autem non rarò, nec parùm, quomodo qui longam Navigationem suscepturus est, antequam Navim subeat, diligenter observet, qualis sit Nautæ facies & externus habitus, neque illi tam facilè se committat, si illum viderit Juvenem comptum & elegantem, tam facilè verò non pauci dum ægrotant Juveni Medico, qui recens ab Academia venerit, se curandos dedant. Permulti sint Juvenes docti, (quod non abnuo) qui Medicinæ Adyta perlustrarint, Experientiæ tamen, quæ Temporis filia est, eos expertes esse necessum est. Sic Veteres Æsculapium Medicinæ Præsidem, ingenti barba decoratum fingebant, quamvis Apollo illius Genitor intonsus, imberbis, & elegantis formæ fingeretur.

Haud equidem ibo inficias, quin Fortuna, quæ Juvenili audaciæ interdum magis favet, quàm Senili prudentiæ, in re Medica, non minùs ac in Navigatoria multùm polleat; in re tamen ancipiti ac dubia, Rationi atque Experientiæ, tanquam fidis comitibus, hærere, majorem semper apud Sapientes promeruit laudem, quàm cæca Temeritas.

Non sum nescius curanti Medico vix interdum permitti ut prudenter agat, & ea quæ Artis sunt ritè opportunè exsequatur, cum quotidie ferè interpellari soleat, ac penè compelli, ut moras omnes præscindat, & Ægrum quàm properè in Vado reponat, cui tamen quotidianæ Cantioni, uti nimis periculosæ, Medicum, Ulyssis exemplo, aures obserare decet, & obsurdescere. Cùm olim navigaret Seneca, (a) ut ipsemet in quadam Epistola ad Lucilium suum refert, & gravem jactationem sibi subeundam prænosceret, Navis Gubernatorem rogare cœpit, ut se in aliquo littore exponeret; cui prudenter non minùs quàm generosè respondit Nauta; *Se nihil in Tempestate æque timere, quàm Terram.* Haud absimili dicto Medicus quoque cum urgetur, ut Anchoras tollat, ac remis, ventisque Portum rectà contendat, animosè, ac uti periti Artificis est, respondeat; Nihil æquè timendum, quàm sæviente, & spumante

 mante

(a) Epist. 53.

mante Morbo, Salutis Portum occupare velle.

Cautione igitur opus est in Medicina administranda, nec tam confidenter, ac certa spe Victoriæ congrediendum cum Morbis, id enim Ignorantiæ palmarium, & apodicticum argumentum est; Inscitia enim ex vulgari dicto Confidentiam parit.

O nimium Cœlo, & pelago confise sereno, (*a*) sic olim Virgilius de Palinurô, qui in Mari demersus occubuit. Cur non idem quoque interdum de iis dicendum, qui Morbo satis placidè, & laneô pede procedenti, nullasque turbas excitanti, nimis fidentes, famæ, ac fortunæ suæ infelix patiuntur naufragium?

Nimius essem, si singula, quæ in hisce binis Facultatibus ad invicem sibi respondent, recensere velim; id tamen observatione dignum (ut etiam aliquid ex iis, quæ ad illarum felicitatem & gloriam spectant, pertingam) id inquam animadversione dignum, quòd uno, vel altero Seculo, æquô pede ac pari prosperitate adeò processerint, ut summum penè perfectionis culmen attigerint. Si Navigatoria recens cum Veteri conferatur, & nostrorum temporum Medicina cum antiquiori, utraque aliô vultû, quàm quô olim apparebit. *Gloriosissimæ Venetæ Reipublicæ* Navale adeamus Armamentarium, ac vetera spectentur Navigia, quæ inibi pro Venerandæ Antiquitatis monumento asservantur: quis, precor, ea cum amplis, & rostratis Navibus, non minùs robustæ, quàm elegantis formæ, conferre velit, & cum auratis Cymbis, quæ per Urbem Adriæ Reginam continuò discurrunt, & remorum alis tanta pernicitate prætervolant? Post repertum Magnetis usum longè diversa est Maria sulcandi ratio, vel sub intempesta, & caliginosa nocte, oculis non ad Cynosuram, sed ad Versoriam, & Tabulam Geographicam defixis, neque sub divo, sed in suô Musæolô conclusus Navis Gubernator satis novit ubinam locorum sit, in quamnam partem feratur, & quantùm à designato loco distet; sic prægressis nuper seculis Columbus, Vesputius, Magallienus Solis vestigia secuti, totum Orbem peragrarunt. Magnum olim ac Poëtarum dignum Argumentum visum est, Argonautas Colchos usque navigasse, ut Navis, quæ Heroës illos gestavit in sinu, digna haberi potuerit, quæ in Cœlum translata inter sydereas imagines radiaret. At quid Expeditio illa, cujus præmium erat Phrixei Arietis aureum Vellus, cum iis, quæ quotannis ab Anglia, Hollandia, Gallia, Lusitania, Hispania, ad Indos fiunt, quæ Expeditiones aureos Montes, & alterius Mundi Imperium pollicentur? Sic toto Orbe pererrato nullus penè novarum Regionum (in Boreali saltem plaga) scrutamini locus relictus videtur, nisi exiguum quidpiam sub Polo, humanæ industriæ impervium, ubi Mare per hyemem solidatur in glaciem, quam olim frangere pertentarunt Hollandi, ut compendiaria via in Sinarum Regnum penetrarent, sed frustrante diligentia, cùm glaciali Remora tota Classe devincta, inibi inter Cimmerias plurium mensium tenebras, sine Solis adspectu hyemare coacti fuerint.

Quid autem exacto nuper seculo non pertentavit, & non assequuta est in Microcosmo Ars Medica? Suos quoque Columbos habuit Ars nostra. Realdum Columbum Cremonensem hic innuo, qui primus forsan perennem Sanguinis in orbem motum mente concepit & nobis adumbravit, ut taceam Cæsalpinum, ac postremò Magnum Harvejum, qui postea Mysterium istud soli Naturæ à Mundi primordiis cognitum ad sensum usque aperuit, & rem totam ex asse perfecit. Hic non est quòd tot alia celeberrima Inventa memorem, uti Abdominis, & Thoracis Vasa lactifera, unde verus Viscerum naturalium usus anteà ignotus innotuit, Lympham & Vasa lymphatica, & omnium fluidorum motum; adeò ut sicuti in magnô Mundô cuncta Maria, Sinus, Lacus, Flumina, Fontes, inter se, vel clam, vel apertè, mutua servant commercia, ita in parvo Fluida quæque ad invicem communicent, & concordem agant choream. Quid, si Artis Medicæ nostrorum tempo-

(*a*) Æneid lib. 5.

porum adeamus Armamentaria, ac illa cum iis quæ habebant Veteres, componamus? Quot parasangis, & magnificentia, & præstantia, & usu illa superexcellunt? Id satis abundè testantur, amplissima Anatomes Theatra, & varius Instrumentorum ad Corporum dissectionem Apparatus, necnon Hermeticorum Officinæ ad elegantissima & efficacissima remedia concinnanda: Sic Parentes nostri peramplam quidem nobis reliquerunt hæreditatem, sed illam amplificandi omnem penè ademerunt locum. Hinc factum, quòd nostra hâc ætate novarum rerum alicujus ponderis in humanô corpore penè desperata cognitione, ad omne Insectorum genus insectandum, quodam veluti Venationis studio, Anatomicorum industria diverterit. Quid mirum igitur, si alia nunc sit Medicinæ facies, quàm quæ olim, ac post tot gloriosa Inventa, non secùs ac post repertas Cereales fruges, ingenui Professores in Scholis saniori doctrina pascant Ingenia, & peritiores Clinici diversa methodo Morborum curationes instituant?

Verùm jam tempus, ut

Vela traham, ac terris festinem advertere proram;

Tandem haud dispari sorte Navigatoria, & Ars Medica ab iis, quibus operam suam, licet sedulò, impenderint, non raró aut parùm, vel nihil gratiæ referunt. Sic qui in horrida Maris tempestate Nautæ solertia ab Orci faucibus fuerint erepti, ubi à longè Terram parentem salutarint, ac littus attigerint, vix Nautæ faciem agnoscunt. Haud secùs qui ex perniciali morbo periclitati fuerint, ubi rem in Vado esse cognoverint, modico Sostro, interdum etiam nullo, Medicum dimittunt, nisi etiam ab illo Soteria reposcant, sive illum irrisui, & despicatui habeant. Si verò atrox tempestas malignorum Symptomatum gravida Ægrum obruerit, quot & quanta in Medicum effunduntur conviciorum plaustra? Sic in prospero Eventu (ut Plautino dicto utar) *levior pluma est gratia*, in sinistro, *plumbeæ sunt iræ*: Hujusmodi vitium satis vetus exprobrabat olim Seneca, (*a*) gravissimus Morum Censor, cùm simplici Mercedula, Medico debitum non persolvi crederet, si diligentem præstiterit operam. *Quædam pluris sunt*, ajebat ille, *quàm emuntur. Emitur à Medico res inæstimabilis, Vita & bona Valetudo.* At quid agendum? Num rejiciendum levidense illud quod offertur? Nequaquàm; id enim esset avari hominis, & lucrimulgi Medici speciem subire; præterea extrema dementia esset, *post omnia perdere Naulum.* Quoniam igitur inter Navigatoriam Artem & Medicam tanta intercedit affinitas ac similitudo, salutaria Documenta ex Arte cognata prudens mutuetur Medicus, ut Ægrotantium Saluti possit prosperè velificari.

(*a*) De Benef. l. 6. cap. 15.

ORATIO SEXTA,

Habita Die 12. *Novembris M. DCC. IV.*

Multum Conferre Practico Medico, Nosse, qualis sit de se communis hominum Opinio.

QUemadmodum in Oratoria Facultate olim dum vigeret Eloquentiæ studium, quæsitum est, quis fuerit, & qualis esse debeat verus, & perfectus Orator, neque, vel ipso Tullio judice, decerni potuerit, quisnam hic fuerit, ut pro exemplari esse possit, quibusve dotibus Oratorem insignitum esse oporteat: Ita prorsus in re medicâ idem evenisse crediderim, non minùs scilicet arduum est Ægrum perniciali morbo conflictatum servare, ac reum in capi-

capitali judicio ritè, & ex arte patrocinari. (*a*) De Marco Antonio Oratore literis proditum est, illum præ cæteris laudibus hanc præcipuam meruisse, quòd nullum unquam verbum ante Judices illi ab ore exciderit, quod ei pro quo dixisset obesse potuerit, cum persæpè contingat, quòd Orator, aut Patronus imprudenter, ac intempestivè dicendo, vel agendo deteriorem potiùs, quàm meliorem faciat eam quam suscepit causam. Si tale quidpiam fortè præstarit Medicorum aliquis, ut facilè persuadere posset, nullam se unquam dictasse remedii formulam, quæ morbum exasperarit, id sanè perrarum esset, & Sapientiæ, & Felicitatis exemplum. Sed neminem adhuc fuisse facilè putarim, qui tam ritè, ac prudenter Medicinam fecerit, ut laudem hanc promeruerit, seu proferri possit, id quod quidam qui nullam unquam cædem patrarat dicere solebat, nulla domus, mei culpa, pullam vestem induit. O si quemadmodum in acta, & medicos fastus referuntur magnificæ quædam curationes eorum, qui post aliquod exhibitum remedium è gravi aliqua tempestate seu *fati ope vel Medici* emersere; ita in iisdem descriptos legeremus quos vel intempestiva Medicina in profundum demersit, vel inopportuna venæ sectio jugulavit, feliciorem forsan, & securiorem haberemus Medicam praxim quam quòd habemus. At nemo est, cui licet tacita culpa sudet mens conscia, qui inscitiæ suæ velum aliquod non prætendat, Hippocrate excepto, qui ingenua confessione, more scilicet magnorum Virorum, se à futuris deceptum fuisse posteris tradidit. Quibus verò studiis ac facultatibus instructum esse oporteat verum, & perfectum Medicum, statuere, aut disquirere mihi haudquaquam mens est. Fecit id olim Hippocrates Medicorum maximus, qui boni Medici Ideam nobis depinxit, quod itidem Galenus aliique Clarissimi Viri nostra quoque ætate fecere, ut in eo, qui supra vulgares eminere debeat desiderari velint non solam Philosophiam, atque eam partem potissimum, quam experimentalem vocant, sed Mathematicas facultates, & Polymathiam præcipuè, variam scilicet literaturam. His, atque aliis, ut lubet, insignibus præfulgeat is, qui professorio muneri se addixerit, aut librorum editione posthumam famam affectet; ego siquidem (quando in hôc celeberrimô Lyceô, & ab hâc Exedra Practicæ Medicinæ tradendæ mihi munus incumbit) peculiarem quandam prærogativam forsan, vel neglectam, vel parum animadversam, ex qua tamen plurimum Ægris emolumenti, & Artis Medicæ decoris proficisci queat, in practico Medico desiderarim. Eamque esse dico, ut qui ritè, ac piè Clinicam exercere velit, satagat nosse, quale sit de se in Medicina facienda commune hominum judicium.

Mirum sane, & observatione dignum, quomodo Medentium ferè quisquis, prout hac vel illa corporis temperie à natura donatus est, & consectariè prout his, vel illis animi affectibus obnoxius, ita morborum curationem suscipiat, ac de illorum eventu facilè judicium ferat. Sic quosdam præfervidi ingenii, & quibus ex mascula bile turget Jecur, videre est, ubi ad Ægrum aliquem graviter decumbentem acciti fuerint exemplò, certa victoriæ spe concepta, Classicum canere, & ad Medicinæ armamentaria sollicitè accurrere, licet Ægri naturam, & morbi ingenium non habeant satis benè perspectum. Istos subinde, si quis obsistat, & illorum impetum parumper sufflaminare contendat, ad ravim usque clamitantes audias, hostem quàm celerrimè conficiendum, antequam fortior invalescat, serò medicinam parari fractis, ac attritis jam viribus, (*b*) *Dilationem omnem malàm esse*, in Arte verò medica pessimam, ubi *Dilatio* est Animæ *periculum*. Ita penes istos nec mora, nec requies, nullæ feriæ, nullum Sabathum, nulla visitatio sine aliqua novi remedii formula præscripta. Mineralia offeruntur, si vegetabilia, & animalia non proficiant, composita & inexplicabiles mixturæ, si non satis virium credanrur habere simplicia, ipsa quoque alimenta

(*a*) Tull. lib. 2. de Oratore. (*b*) De Arte num. 20.

menta variarum rerum mixtione fuscantur, nec offerri solent nisi medicinale quid sapiant; Sic assiduis ferè stimulis naturam licet repugnantem, ad pugnandum cum hoste intestino compellunt. Hæc itaque virtus animi vivida, & nimia ad agendum promptitudo non rarò inofficiosa est, & ægri rebus non parum noxia, eoque deterior, si is, qui Medici officio fungitur, *recens*, ut dici solet, *è Lyceo venerit* Juvenili audacia exsultans, & experiundi cupidus; quanquam non desint etiam Medici provectioris ætatis, & silicernio jam proximi, qui vel ob assuetuditem, vel ob aliquot nativæ indolis igniculos adhuc superstites, nullas cum morbo inducias pacisci volunt, sed perpetuum bellum gerere ad internecionem usque vel morbi, vel ægri.

Neque verò hic mihi de iis Medicis sermo est, qui dolo malo, ac pessimo consilio remedia remediis aggerant, ut Pharmacopœis, quorum gratiam demereri fœnerare est, gratiores sint, seu ne in sinistro eventu quicquam inexpertum, vel intentatum videantur reliquisse, hos enim æruscatores, atque ut cum Plinio loquar, animarum negotiatores potiùs appellarim, ac solùm dignos, ut è Medicorum albo eradantur, sed cum iis mihi res est, qui rectè & ex arte se agere existimantes, suo genio nimis auscultant, & à naturalibus suis affectibus se transversos agi patiuntur.

Aliud porrò Medentium genus est ab iis, qui nimis actuosi sunt longè diversum; hi vultu, sermone, incessu melancholiam præferentes, habent omnia suspecta, & ex suâ naturâ meticulosi in quocumque ferè morbo ad funesta præsagia sunt valdè proclives, timent, quippe ne morbus vultu placidus sibi illudat, lentè propterea, ac suspenso pede ad morborum curationem procedunt, cunctandum rati, atque exspectandum, *quid serus Vesper vehat*, quid dies crastina, observando, num magis se prodat morbus, num sat virium Naturæ sit ad oppugnandum se sola morbum, num præindicata sit Crisis, num à catharsi, an à Venæ sectione exordienda sit curatio; sic persæpè sibi moras nectendo & prolatando occasionem, quæ præpeti pede fugit, & agendi opportunitatem sibi è manibus turpiter elabi patiuntur.

At qui decumbit, sentitque in dies vires fatiscere, atque unà illius domestici non ulteriùs differendum reclamant, habet hoc Medicorum genus paratas ac veluti in numerato rationes & argumenta, quibus talem operandi modum tueantur. Primò quidem percelebre dictum illud Q. Fabii M. quod T. Livius recensuit, obtrudunt, (*a*) *Medicos & Imperatores plus interdum quiete, quàm agendo & movendo proficere. Tempus ut morbos facit, ita & solvere*, non esse tam facilè, ut creditur, conjecturis assequi, quid Natura intus moliatur, quò tendat, eam solam Morborum medicatricem esse, cui repugnare velle, nil aliud sit, (*b*) uti ajebat Tullius, quàm *more Gigantum pugnare cum Diis*.

Hæc & similia objectant, ut naturalem suam segnitiem à culpa vindicent; intereà tam qui nimis operosi sunt ac solliciti, quàm qui nimis lenti ac segnes, non satis benè audiunt, tum apud Sapientes, tum apud vulgus, ut illi passim traducantur tanquam fræno, hi verò tanquam stimulis egentes, veluti de Ephoro & Theopompo suis discipulis dixit Isocrates Orator Clarissimus.

Longum esset recensere singula ingeniorum discrimina, & quò quemque Natura ducat vel trahat, penè incredibilis enim in hâc re est varietas, adeò ut non pauciores sint animorum, quàm corporum formæ; idem propemodum, quod in Oratoribus evenit, quorum quisquis suum habet peculiare dicendi genus, ita & in Medicis observatur, quorum singuli suam habent ex genio medendi formam: Sunt qui placitis suis mordicùs hæreant, nec tam facilè ab eo quod semel secundum rationem statuisse visi fuerint divelli possint, reclamante licet experientia, & Ægro in pejus ruente; sunt qui mobilis & inconstantis genii, prout mitescit & asperatur morbus, sententiam & remedia in contrarium mutant; sunt qui subagrestis, ac tetricæ naturæ nihil Ægro gratificantes, vel in rebus levissimis,

(*a*) Lib. 22. (*b*) De Senectute.

ſimis, Tortorum vices ſubeunt, & tyrannidem quandam exercent? ſunt alii qui nimis mites, & philanthropi *cubantium deliciis ſubſcribunt.*

Quidam nimis creduli, remediorum efficaciæ multum tribuunt, ſunt qui nihil, pyrrhoniano more ſuum illud, ἐπέχω, proferentes ut aliquid agere videantur, herbulam unam, vel alteram in jure decoquunt & exhibent. Quoſdam obſervare eſt taciturnos, pauciloquos, dictatoriè quid agendum ſit præſcribentes, ſed qui de morbi natura & præſcripto remedio rationem nullam ediſſerant; quoſdam ex adverſo multiloquos, clamoſos, aptiores potiùs ut laboranti Lunæ quàm dolenti Ægro ſuccurrant, decumbenti propterea non parum infeſtos, ut exindè Græcum illud manarit adagium Ἰατρὸς ἀδόλεσχος νοσοῦντι πάλιν νόσος, hoc eſt, Medicus loquax Ægro alter morbus; Habet quippe medicum Forum ſuos quoque Rabulas & loquutulejos, qui Mutam Artem loquacem fecere.

Cum autem talia paſſim eveniant, neque tantum penes locorum & regionum diverſitatem, cum revera uti ajebat Celſus, (*a*) aliud ſit Medicinam exercere Romæ, aliud in Ægypto, aliud in Gallia, ſed hæc obſerventur iiſdem in locis, eadem in Urbe, in Medicis, iiſdem in ſcholis inſtructis ac veluti collactaneis, quamnam precor, aliam cauſam, cur tam variæ ac diverſæ ſint medendi formæ, imaginari poſſumus, quàm temperamenti diverſitatem, & exinde morum diſſimilitudinem, ſic ut quiſque ſui ingenii voluptati indulgeat, atque obtemperet. Rem non abſimilem in celebrioribus ſuæ ætatis Oratoribus admirabatur olim Tullius, (*b*) ut hanc ob cauſam neſciret quis eſſet Orator imitatione dignus. *Quid enim majus*, ajebat ille, *quam cum tanta ſit inter Oratores bonos diſſimilitudo, judicare quæ ſit optima ſpecies, & figura dicendi!* Id ipſum quantò magis admiraretur ipſe Tullius, ſi illi reviviſcere daretur, & in hôc Celeberrimô Athenæô latialis facundiæ Domiciliô, tot Profeſſores de ſublimioribus Scientiis tam doctè, tam diſertè, ſed tam diverſis dicendi formis differentes unicâ die audiret! Cum igitur inter Medicos non vulgares, ſed probatos & commendatione dignos, tum in prædicendis morborum eventibus, tum iiſdem curandis, tanta ubique locorum obſervetur morum diverſitas, quiſnon videt, cuique Medicinam facienti neceſſitatem incumbere, ut ad illud Oraculi Monitum Γνῶθι σεαυτόν vires, & animum intendat.

Studeat igitur quiſque ut ſe ipſum perfectè agnoſcat, & quantum ab ea mediocritate, quæ in unaquaque re expetitur, ac præcipuè in re medicâ, ubi de humanô coriô agitur, declinet, ut ſi naturalem corporis temperiem immutare nequeat, ſaltem animi affectus prudentia medicatrice moderetur, inflectat, & ad Symmetron illud, in quo Virtus poſita eſt, paulatim deducat. Quotus enim quiſque Medicorum eſt, cui ex tam bono luto Titan præcordia finxerit, ut temperiem illam, quam Elementorum penſores ad pondus vocant, obtinuerit, ut neque pluſquàm decet promptior ſit ad agendum, neque ſegnior, neque plus æquo audax, neque magis quàm par eſt meticuloſus? (*c*) *Quiſque ſuos patimur manes*, rectè ajebat Poëtarum Princeps, nulluſque ferè eſt è Medentium claſſe, qui hac in re medela non egeat; remedia verò non è decantatis Medicinæ fontibus haurienda, ſed è Moralis Philoſophiæ Promptuariis petenda.

Hujuſmodi curationis neceſſitatem præ cæteris agnovit Galenus, ſiquidem cum elegantiſſimum Tractatum, cui titulum fecit: *Quòd animi mores ſequantur corporis temperaturam*, conſcripſiſſet, alium adjecit: *De cognoſcendis, & curandis animi morbis.* Talis equidem curatio non adeò facilis eſt, neque paucorum dierum eſt opus, illam tamen inter adynata nequaquàm reponendam eſſe, quotidiana experientia ſatis commonſtrat. Quemadmodum autem Medicus, ſi quando illi ægrotare contingat, ſibi ipſi non fidit, ſed alium accerſit à quo morboſi affectus, quo premitur, naturam dignoſcat; ita in hac re, de qua agitur, à recta ratione non aberrabit Medicus

(*a*) In Procemio. (*b*) De Oratore. (*c*) 6. Æneidos.

dicus Practicus, si ab aliis addiscat, qualiter sit affectus, num Medicinam ingenuè, prudenter, & cum plausu exerceat, quibus in rebus ex communi hominum consensu delinquat, & malè audiat. Dextrè itaque, & pro re nata ab hoc, & illo quasi ludens commune hominum judicium subolfaciat; ac licet non raró quædam illi parum grata sint audienda, hilari tamen animo accipienda, non secùs ac Medicatæ potiones, ac sincero examine expendenda, num vera an ficta, num ab amico, an ab inimico pectore prodierint, atque hinc documenta pro affectibus suis moderandis excipere.

Quantum referat perspectum habere quale sit de se hominum judicium, (*a*) ipsemet Servator Noster satis ostendit, dum enim humana sub imagine terras lustraret, quamvis quis & qualis esset perfectissimè nosset, visus est tamen aliquando scire optasse, quid de se sentirent homines, cum ad discipulos suos conversus illos his verbis interpellavit, *Quem dicunt esse filium hominis?* Licet enim interrogationem hanc ab eo factam velint ad eliciendam à suis discipulis fidei confessionem, non abs re tamen fuerit hinc documentum excipere ad mores nostros componendos.

Neque pudori sit Practico Medico quoquo modo pervestigare qualis de se circumferatur opinio, neque solum quid amici sentiant, sed quid Æmuli, quibus cum aliqua fuerit simultas; ab amicis enim laudem quæ palato perjucunda est, facilè est referre, ab inimicis autem veritatem, quæ salubrior. Non modica profectò sunt emolumenta, quæ ab inimicis referri possunt, si quis animum rectè advertat, & malo benè uti velit; (*b*) *Qui enim inimicum habet Magistrum gratis habet, ex quo aliquid discat quod amicos fugiat*, cæcutit enim Amicus in eo quem adamat, uti ajebat Plato, qui enim livore tangitur ea quæ laudanda sunt, vel sicco pede præterit, aut extenuat, quæ vero vitium sonant, ampliat, ac spargit in vulgus. Ita verò naturæ humanæ imbecillitate, aut malignitate comparatum est, ut aliena vitia lynceis oculis perspiciamus, nostra verò lippis, (*c*) nec videamus *manticæ*, *quod in tergo est*, ut vetus fert parœmia.

Neque peritorum Medicæ Facultatis tantùm, sed cæterorum quoque, quos in aliis Scientiarum generibus fama commendet, Sententiam scrutari, salutare consilium fuerit, quin popularium quoque sensa explorare, non inutilis erit indago; prudentia enim & recti cognitio non solis literarum Cultoribus mancipio datur, sed plebeis quoque, quibus mira sagacitas in rebus suis agendis inest, literatis ipsis non raró invidenda. (*d*) Pomponium secundum Tragœdiarum Scriptorem referunt tantum populari judicio tribuisse, ut quoties aliquis ex ejus amicis illi Suasor esset, ut aliquod ex scriptis tolleret, ipse verò retinendum arbitraretur solitum, dicere fuisse, *Ad populum provoco*, *atque ita Populi vel assensu*, *vel silentio*, *aut suam*, *aut amici sententiam sequutum.*

Pictoribus quoque olim id moris fuit, ut post tabulas palam expositas laterent, ut non tàm curiositatis, quàm emendationis studio prætereuntium judicium auscultarent, (*e*) ut de Phidia perhibent, qui cum Jovis imaginem absolvisset, illam hominibus visendam ostendit, ipsum verò post januam attendisse quid quisque spectantium laudaret, aut reprehenderet, quibus digressis ad populi judicium, & opinionem imaginem emendasse; *Neque enim existimabat mediocre aut contemnendum esse populi numerosi consilium;* verum quippe, & Oraculi loco præcipuè quod morum correctionem attinet habitum est dictum illud, *Nemo populum*, *populus neminem fefellit.*

Quisquis igitur Medicæ praxi se devoverit, ad mendum illud, in quod omnium oculi offendant, emendandum totis viribus intendat, ut id quod in corporis constitutione à Natura non impetrarit, propria virtute animo suo adsciscat. Medicus itaque Practicus, cui non vile lucrum, sed ægrorum salus, & proprii nominis existimatio curæ fuerit, ad publicam hominum censuram, tanquam ad Speculum

(*a*) Divus Marcus cap. 16. (*b*) Plutarch. de emolum. ab inim. capien. (*c*) Catullus. (*d*) Plin. Jun. lib. 1. epist. 17. (*e*) Luc. de imag.

ſuos componat affectus, ſique intelligat nimiam ſuam alacritatem, & in agendo celeritatem damnari, illam pauliſper compeſcat, & lentè feſtinare perdiſcat, ſi nimiam tarditatem improbari, & morum ſeveritatem faſtidiri, torporem ſuum excutiat, & comitatem quantum licet ſibi adjiciat, atque ut dici ſolet, *Gratiis litet.* Habent enim id Medici, quos vel in conceptu, vel ortu Saturni Sydus afflaverit, ut non adeò gratus ſit illorum acceſſus, & conſuetudo, qualis eſt eorum, quibus ſub feliciori aſtro natis amœnum ingenium Natura indulſerit. Quod forſan in hanc rem eleganti dicto innuere volut Clariſſimus Orator, (a) *in quibuſdam Virtutes gratiam non habent, in quibuſdam vitia delectant.*

Medicus itaque ſic compoſitus talis erit, qualem optabat Pindarus, ἐπιχειρότατον, hoc eſt, ad manus promptiſſimum, ſic enim agendi opportunitatem agnoſcet, quando ſcilicet properandum, quando cunctandum, quando periclitari, quando morbi impetum eludere oporteat, quo pacto Quinti Fabii Maximi & Marcelli laudes ſibi adjiciet, quorum unus Romanæ Reipublicæ Clypeus, alter Enſis dicebatur.

Quod verò præcipuum eſt, altercationes, ac lites ſummoperè cavebit, ubi cum aliis Medicis conſulere oporteat, malum ſatis frequens, quod in Medicina *ſemper damnabitur, & ſemper retinebitur.* Nihil eſſe quod Medicam Artem magis dehoneſtet, & impoſturæ ſimilem faciat, quàm crebras Clinicorum concertationes, ac rixas, non rarò coram Ægris ipſis, & ubi de aliquo remedio deliberandum ſit, ſatis liquet, *nemine idem ſentiente, ne alterius videatur acceſſio*, quod non tam in Artis infirmitatem, & incertitudinem acceptum referri debet, quàm in odia, quæ Medici ipſi tunc magis exercent, ac pandunt, quando occultanda eſſent, aut ſaltem ad tempus ſeponenda. Ariſtides, ac Themiſtocles duo apud Athenienſes principes Viri, & ad præcipua Reipublicæ munia deligi ſoliti, apertis odiis ob æmulam Virtutem ſeſe ad invicem inſectabantur, (b) *quoties tamen in legationem, vel expeditionem aliquam proficiſcerentur, deponebant ad fines ſimultatem, quam reverſi reſumebant.* Egregium ſanè Medicis documentum, ubi ad conſultandum, atque Ægrum aliquem curandum unà conveniant.

(a) Quintil. Lib. 11. inſtitutionum. (b) Plutarchus in Præceptis politicis.

ORATIO SEPTIMA

Habita Die 15. Novembris, M. DCC. V.

Antiquitatis, & Novitatis Studio Medicum perfici.

SI olim, cum nondum intra Urbes, & Oppida concluſi homines per agros palantes ævum traducerent, Artes quaſcunque, ac eas præcipuè, quarum magis neceſſarius eſſet uſus, magnis honoribus exceptas fuiſſe, ac illarum Inventores à bona poſteritate in Deorum cœtum relatos quandoque legimus, nihil omninò admirari ſolemus A. N. Quo enim, precor, à ferarum victu differret humanum genus, niſi repertæ fuiſſent Artes, quarum beneficio ſocialem vitam, qua nihil in terris beatius eſt, degeremus! Artium porrò quaſdam à primævâ ſua dignitate, & exiſtimatione deſciviſſe, ſive ob ſolitam rerum viciſſitudinem, ſive ob hominum ſocordiam, uti conqueſtus eſt, qui de cauſis corruptæ Eloquentiæ ſcripſit, neque pariter admirationi eſſe conſuevit. Quòd verò ingenuæ quædam ac honeſtæ Diſciplinæ tunc primùm neglectui eſſe cœperint, cum ſummum penè perfectionis culmen pertige-

tigerint, cui infortunio præ cæteris maximè obnoxia eſt Ars Medica, id unum eſt quod nec ſatis admirari ſoleo, nec parum dolere poſſum. Medicina olim cum ruditatis multum, & opere, & ſermone præferret, ac fidenter magis, quàm ſcienter de partium ſtructura & uſu, de morborum natura, ac indole, de remediorum poteſtate, tum coram Ægris in Conſultationibus, tum in Lyceis declamaret, magna præmia, & magnos honores promeruit, adeò ut Medico prætereunti quilibet vir honeſtus caput aperiret, ac de via decederet; modò eadem poſt tot exantlatos labores, poſt tot glorioſa Inventa, cum non ampliùs analogiſmis, ſed apodictìcè procedat, imo oculata fide indigitet, quale ſit verum Naturæ regimen, qualis Cerebri, partium ſpiritalium, Cordis, inferiorum Viſcerum, & cujuſque minimæ partis vera conformatio, & officium, ubi nam cubent graviores morborum peſtes, ac ingenuè confeſſa, quo uſque protendatur remediorum virtus, ridetur, deſpicitur, ac tanquam Ars ſervilis traducitur, quam non ampliùs, ut olim, dignentur patritiæ manus attingere. At quid hoc rei eſt unquam? Num corruptos ſeculi mores, ac temporum noſtrorum barbariem culpare liceat? abſit. Quandonam enim unquam literatior fuit Mundus! Quanam ætate tam unanimi ubique terrarum conſenſu à doctis Viris deſudatum eſt ad priſcum literis honorem reſtituendum! Mihi equidem circa hujuſmodi contemptum, & tam proſtratam Medicæ Artis exiſtimationem animum intendenti, cum variæ, ac diverſæ obverſarentur cauſæ, potiſſimam eſſe credidi perpetua ferè inter Profeſſores ipſos diſſidia, ac præcipuè Antiquitatis, & Novitatis contraria ſtudia, adeo ut Medici in binas veluti acies, tanquàm dimicaturi diſceſſerint, quarum unà Veterum doctrinam pene adoret, & mordicùs retinendam velit, novam autem deſpiciat, altera verò auctoritatis jugo excuſſo, ſoli rationi & autopſiæ auſcultandum aſſerat; undè factum ut cùm ſapientes Viri, tum plebei quoque homines, qui haſce concertationes norunt, & quandoque audiunt, ſtomachentur, & Medicinam ab arte captatoria, vel parum, vel nihil differre exiſtiment. Vobiſcum itaque hac mea parænetica Oratione mihi res erit, Ornatiſſimi Philiatri, ut ſi forte labes iſta animos veſtros irrepſerit, illam eluam, & abſtergam, oſtenſurus Antiquitatis, & Novitatis ſtudio Medicum perfici.

Quàm graves turbas in politico regimine ferè ſemper ciere conſueverint retum Novitates, ubi quis nimirum veteres mores, ac leges abrogare, ac novas, licet poſtmodum in majora commoda ceſſuras, inferre pertentarit, jam ſatis, præter experientiam ipſam, cùm veteres, tum recentes hiſtoriæ loquuntur. Magni quippe ſemper intereſſe creditum eſt, qualemcunque Civitatis ſtatum, dummodo quietum, integrum ſervare; *(a)* quam ob cauſam Romæ olim libros de Sacrorum origine in Sepulcro Numæ Pompilii à bubulco repertos, Senatus cremari juſſit, ne ſi ad vulgi manus deveniſſent, cum abſurda quædam in iis continerentur, popularem ſtatum perturbarent. Quibus inteſtinis motibus, exacto nuper ſeculo, concuſſa fuerit Medicorum Reſpublica, ubi primùm ab Anglico Cœlo celeberrimum illud Phænomenon circularis Sanguinis motus apparuit, quod Medicorum non paucos in ſui admirationem, & amorem pellexit, jam ſatis perſpectum eſt ut nihil magis. Ad novum enim illius lumen cæcutientes, ac penè inſanientes docti alioquin Viri clamitare cœperunt, fatuum Ignem illud eſſe, citò deſiturum, ac purum prurientis ingenii Commentum, quo ſtante, brevi totam Medicinam everſum iri neceſſum eſſet. Diù equidem, & acriter utrinque pugnatum eſt; verùm, ut olim de Romanorum bellis civilibus:

Bella geri placuit nullos habitura triumphos.

Sicuti enim Veteris Medicinæ Aſſertoribus nequaquàm datum eſt, tam egregium, & frugiferum Inventum, multaque alia, quæ exinde Scrutatorum æmula virtus aperuit, evertere; ita neque illis priſcam Medicinam adeò

(a) Div. Auguſt. de Civit. Dei lib. 7. cap. 34.

adeò convellere, ut licet multum de illius amplitudine detractum fuerit, adhuc tamen multum honoris, ac dignitatis, illi non supersit. Quoniam autem res nondum satis benè sunt compositæ, & quibusdam in locis contentiosum hunc funem ducere libido est, propterea prudentis, ac ingenui Medici, qui solius Veritatis conquirendæ studio teneatur, erit, ita se gerere, ut sine partium studio, sine offensa possit utriusque Provinciæ fines longè, latèque discurrere, eaque sibi comparare, quæ non solùm ad Medicam Eruditionem faciant, sed quæ ad Medicinam ritè, & cum laude exercendam conducant.

Amplissimus autem ad id patebit campus; nam ex solô Hippocrate quantum bonæ ac sinceræ frugis licebit colligere! quot documenta, imò quot Oracula ad morbos prænoscendos, & fugandos quoque, ab inexhausto illius penu haberi possunt! Nemo ad illum accedit, quin doctior abeat, nihil est, quod quis discere velit, quod ille docere non possit. (*a*) Experientissimus hic Senex, Qui satis norat, quantùm juxta locorum & regionum naturam Medicina differat, tanti tamen sua documenta ad morbos prænoscendos fecit, ut Vir alioquin modestissimus literis prodere veritus non fuerit, illa vere esse, & in Lybia, & in Delo, & in Scythia, hoc est in calidis, temperatis, & frigidis regionibus. Quàm doctè porrò, quàm eleganter Celsus, quem Latinum Hippocratem vocant, Medicum instruit; imò si lubet, expertum Chirurgum facit, quid autem è Galeni, non dicam Operibus, sed Bibiliotheca sperare non liceat, si quis illam modò pulverulentam excutiat, sivè raram, & peregrinam eruditionem circa Philosophorum, & Medicorum placita, sive particulares casus, & medicas historias, sive egregia documenta pro reparanda, sive pro tuenda valetudine exoptet. Neque irritus labor fuerit Arabum Sapientiam degustasse, aliorumque Scriptorum, qui postmodùum per tot secula commentaria sua posteritati tradidere. Nolim tamen, quis putet velle me quod Medicus, qualem peropto, exactè calleat, *ut digitos unguesque suos*, quidquid apud hujusmodi Auctores scriptum reperitur. Etenim, cum ob antiquum illud scribendi Cacoëthes, quod nostra ætate non parum perfrixisse visum est, magna fit librorum turba, quæ discentem potiùs oneret, quàm instruat, nimis improbus labor esset, velle in cunctis disquirere quid boni reperiatur, nisi interdum contingeret erronea quædam dogmata, & supervacua discere, mox dediscenda. Medicus tamen à bono Præceptore institutus facilè noscet quos libros attentè legat, quos obiter excurrat, & quorum, ne hospes in Medicina videatur, solam nomenclaturam habere sufficiat.

Haud secùs bonum Medicum novitatis studiosum esse, & decet, & necesse est. Quot beneficia, & inopinata commoda ex abditarum rerum studio, atque scrutamine ad perficiendas Artes proficisci soleant, sola Magnetis ad Polum cognita conversio, cujus beneficio per ampla Oceani spatia *extra Anni Solisque vias*, oculis non ad Astra, sed ad Versoriam intentis, licet discurrere, satis palam fecit. Curiositas equidem Ignorantiæ filia dicitur, sed posteà Sapientiæ Mater evadit, nisi tam curiosa indagine tot Scrutatores, quos habuit fortunatissimum præcedens seculum, nobis aperuissent, quomodo, quibusve legibus in orbem feratur sanguis, per quos ductus chylosus latex, lympha, aliæque fluidæ substantiæ suos absolvant motus, qualis sit partium solidarum configuratio & usus, qualisve earum ad invicem harmonia, quænam vis cunctos infusa per Artus corpoream molem agitet, quanta rerum caligo nos teneret? adhuc inter antiqua somnia versaremur inter facultates Tractrices, Retentrices, multasque alias tum socias, tum famulas; adhuc inter primarum qualitatum repagula Physiologica, & Pathologica coërceretur Doctrina; adhuc Jecur infectorio munere candidam chyli vestem in purpuream verteret; adhuc Lien peculiarem succum stomacho pro acetario ad excitandam Orexim suffunderet; ad-

(*a*) Hippoc. lib. Prænot. num. 27.

adhuc Pancreas, cæteræque glandulæ ſub vili miniſterio fulciendi Vaſa laborarent; adhuc ad Cor tantummodò perfrigerandum & extrudendas fuligines anhelarent Pulmones. Adhuc, cæcorum ad inſtar, cum morbis congrederemur.

Quoniam autem Proſectorum induſtria, manibus ferro, oculiſque microſcopio armatis, tam altè in Regnum Naturæ penetratum eſt, immò Natura ipſa, quæ nobis antea tot variis formis illudere conſueverat, tandem non ſecus ac Virgilii Proteus, tortura & vinclis in vivorum anatome verum fateri coacta eſt, modo ad oppugnandos morbos, ratione duce, & auſpice procedimus, ut Pharmaceuticam rationalem, Chirurgiam, & rationalem quoque Diætam teneamus. Sit autem, quod non abnuo, non ignotum prorſus fuiſſe veteribus ſanguinis in orbem motum, aliaque Inventa, quæ modo habemus, non niſi obſcurè tamen ac ſine uſu ea noverunt, quæ nos tam magno emolumento, tam manifeſta ac clara luce, conſpicimus, ut non ineptè Prophetæ dictum illud pronunciari poſſit. (a) *Seniores ſomnia ſomniaverunt, juniores autem viſiones viderunt.* Hinc diſcere liceat, Ornatiſſimi Philiatri, quantum interſit nova Documenta, non ſolùm nudè & ſimpliciter cognita, ſed ritè habere perſpecta, ad quæ extra omnem controverſiæ aleam poſita, ac veluti ad Polycleti regulam referre liceat quidquid ſcriptum reperitur. Non ſatis itaque fuerit ab antiquis Fontibus Medicinam hauſiſſe, ſed neceſſe quoque eſt puros ac ſecuros latices deguſtaſſe, quos novæ ſcaturigines tam larga vena effudere. Ex novarum itaque, & antiquarum rerum peritia, bonus, ac verus conflatur Medicus, qui ſciat qualis fuerit Medicinæ ortus, & progreſſus, qualis præſens illius ſtatus, ac ſi licet divinare etiam qualis futurus ſit. Hoc eſt vere Medicam Artem profiteri, nequaquam verò in veterum decreta ſolumodo juraſſe, ac variis textuum interpretationibus, idem agere, quod veteramentarii Sutores, *Dentibus antiquas ſoliti producere pelles*, aut ejuratis Galeni, aliorumque Doctrinis, ſolam novitatem affectare.

Quanquam, ſi rem attentè expendamus, uſitata iſthæc Antiquitatis & Novitatis Vocabula non rarò nobis imponunt, dum rebus antiquiſſimis, antea à nobis ignoratis novarum rerum nomina imponimus; ſic novum Orbem eam Mundi partem vocamus, quam rerum Univerſitati coævam primus omnium Columbus navigatione nulli antea pertentata aperuit; ſic novos Planetas Corpora illa cœleſtia dicimus, quæ à Mundi origine mortalium obtutui inconſpicua, Galilæus, Vir ſanè Lynceus, oculis Teleſcopio munitis viſenda præbuit, atque ut ea ſplendidiora redderet, regio Mediceæ Familiæ cognomento inſignivit; ſic verbo rei parum congruo primas Mundi ætates antiqua tempora vocamus, cum verè noſtra tempora antiqua dici mereantur, & Mundi grandævitas in dies major ſemper futura ſit, exordio ſcilicet, uti fas eſt, ab Univerſi fabrica deducto. Non ſunt igitur tanti facienda Antiquitatis & Novitatis nomina, ut vos O. D. à Veritatis ſtudio, quod unicum eſſe debet, abducant, ac tranſverſos in rixas ac ſimultates agant. Id enim quod à nobis novum dicitur, ſi verum eſt, antiquum eſt; quid enim veritate antiquius!

Ad evolvenda igitur tam priſcæ, quam novæ Medicinæ ſelectiora monumenta vires ac animos intendite; Vobis exemplo ſint cæterarum Facultatum cultores. Quibus volupe eſt Poëſi indulgere, num ſolùm Virgilium, Horatium, Ovidium aliоſque illorum temporum (ut intra Auſoniæ fines, intactis Græciæ litoribus conſiſtamus) colere & lectitare cenſendum eſt? an non etiam clariores Poëtas, quos habuere poſteriora ſecula, uti Pontanum, Actium Sincerum, atque eos etiam, quos habet ætas hæc noſtra? De Poëtarum Principe ſatis conſtat, illum, & ſuorum, & antiquiorum temporum Poëtas coluiſſe, atque Ennii carminibus apprimè oblectatum fuiſſe, cumque ab eo quæreretur, quid in obſoleto Poëta reperiret, *Aurum inquit, ex Ennii ſtercore colligo.*

(a) Joel. 2.

Quisnam Philosophus est, qui postquam Aristotelis opera satis versarit, (si tamen sapiat ac verè Philosophus h. e. Sapientiæ amans dici optet) experiri etiam non velit, qualis sit Philosophorum nostræ ætatis Doctrina? Quisnam Mathematicum se profiteatur & solius Euclidis elementis contentum dicat, Galilæi autem & Borelli sapientiam degustare non dignetur? Aut quis Geographiæ studiosus est, qui solas Ptolomæi tabulas, ubi antiquus Orbis describitur, observarit, ac nunquam exactissimas & elegantissimas, quas modò habemus mappas lustrarit, ubi tum antiquus, tum novus Orbis magno mentis & oculorum oblectamento delineatus visitur?

Verùm ut quid externa exempla conquirimus, cum domestica abundè suppetant? (a) Magnus Hippocrates Medicæ Artis conditor, simul & Stator, sicuti novitatis studium commendavit, ubi Democritum convenit animalium Corpora dissecantem, ut amentiæ sedem disquireret, ita neque priscam Medicinam abhorruit; librum enim de veteri Medicina conscripsit, parvum quidem, sed aureolum, quem totum sui juris fecere Hermeticorum Alumni. (b) Galenus quoque in suis, quas suscepit peregrinationibus, se non parum novarum rerum studiosum ostendit. Vir iste solertissimus Destillatoriam Artem mente concipiens in votis habuit, ut modum sciret, quo pars Vini meracior & tenuior à crassioribus secerni possit, sicuti Butyrum à lacte separatur, imò non levem gratiam iis habiturum se dixit, qui tale mechanicum instrumentum sibi ostenderent.

Doctissimus Mercurialis (ut novos quoque Scriptores in scenam producamus) multa quidem cedro digna Volumina conscripsit, ast quantum dignitatis, & claritudinis nomini suo adscivit solo Artis Gymnasticæ libro, ubi modum, ac leges patefecit, quibus Veteres corpora sua exercerent, non solùm ad publica spectacula, sed ad salubritatem, & decorationem conciliandam; qualem Artem nostra ætate penè obsoletam Majores nostri tanti fecere, ut illi ad Juventutem exercendam, suos Pædotribas, & Gymnasiarchas præficerent, quos inter olim percelebris fuit Herodicus Hippocratis Præceptor, qui Platone referente, (c) Artis Gymnasticæ beneficio, licet semper valetudinarius, vitam ad ultimam senectam produxit. Thomas Bartholinus Haffniensis Academiæ clarissimum lumen Novitatis, si quis alius, studiosissimus Cultor, cum repertis vasis Lymphaticis magnum sibi nomen comparasset, ut in Anatomico Theatro inter novarum rerum Inventores in decimo quarto gradu sedere posset, ad illustrandam antiquitatem animo converso, egregium Opus de Veterum puerperiis ad umbilicum penè perduxerat, ast illius Gloriæ Vulcanus invidit, qui ejusdem insigni Bibliotheca exusta, id quidem obtinuit, ut hoc tam præstanti Opere careat posteritas, sed non ut illius aboleatur memoria, ac desiderium.

Quantum igitur à Medicæ Artis Procerum Vestigiis aberrent, tum ii quorum palato solùm arrident quæ novitatem sapiunt, & fatua videntur, quæ Antiquitatem redolent, tum ii, qui cum Veterum salivam semel combiberint, reliqua omnia fastidiunt, satis liquet. Quoties aliquem pro dignitate priscæ Medicinæ reparanda perorantem audio, mihi Symmachum Romæ Præfectum declamantem audire videor, qui cum Deorum cultum deseri, ac omnes ad Christianam Religionem confluere videret; magna facundia, ac delenificis verbis suadebat, ut in Curia Ara vetus Deæ Victoriæ instauraretur, cui postea D. Ambrosius non minùs elegantem, quam doctam, & nervosam Orationem reposuit.

Haud aliter sine stomacho audire non liceat, qui omnem Veterum doctrinam, tanquam falsis theoriis superstructam è Scholis proscriptam vellent, non secùs, ac si cuncta omnia, quæ novi Scriptores literis mandarint, tam firmo stent talo, ut aliquando è sua dignitate cadere nequeant. Ut unicam rem pertingam, paucis abhinc annis Scholæ totæ erant in fermentis, ut nihil aliud creparent Ca-

(a) In Epist. (b) De simpl. Med. Facult. lib. 1. cap. 17. (c) De Rep. Dialogo 3.

Cathedræ, quàm fermentationem, qua naturalem partium œconomiam exponerent, modo ad Pistores ablegatis omnibus penè fermentis, naturales functiones per simplicem texturam, configurationem, & mechanismum explicantur. Suos igitur manes nova quoque patitur Medicina, & non pauca illius dogmata, quæ multo plausu excepta sunt, forsan aliquando ab Aula recedent, & quæ exsulare jussa fuerant, in gratiam redibunt. Ast sive illorum ignavia, qui Medicinam discunt, & Artem suapte natura longam, brevem fieri vellent, in causa est, ut medio in cursu consistant, sive varia, & diversa in Scholis Juvenum institutio effecit, ut Medicæ Artis Alumni Nutricios suos nimis diligant, & ab illorum præceptis ne hilum quidem discedant; sed forsan Tempus veritatis Parens, & diuturnarum ægritudinum verus Medicus huic malo medelam aliquam adferet.

Utriusque juris igitur Medici, antiqui & novi peritum esse oportet Jatricæ facultatis Professorem nullique sectæ mancipatum (*a*) *Sanus homo, qui, & bene valet, & suæ spontis est, nullis obligare se legibus debet. Hunc oportet varium habere vitæ genus, modò ruri esse, modò in Urbe, nullum cibi genus fugere;* Sic olim Celsus de Homine sano & libero; id ipsum quoque de Medico ingenuo, & cui sanum sit sinciput, proferre liceat, nimirum quòd liberè sentiendi integram potestatem servet, nullumque doctrinæ genus abhorreat, dummodò rationi & experientiæ respondeat. Etenim sicuti in Nummis non elegantia, neque num recens, an multò ante percussi fuerint, sed bonitas & pondus spectatur, ita & de libris idem judicium esto (*b*) *Qui veteri vino utuntur sapientes puto*, ajebat Comicus; rectè quidem, nisi tamen vinum in vappam seu acorem transierit; non minùs tamen Sapientes judicandi, qui recenti utuntur vino, si defæcatum fuerit; hoc enim vini genus plus nutrit, multòque plus spiritus ab eo elicitur. Non mediocri autem oblectamento Vobis erit Studiosissimi Juvenes ab antiquis lectionibus ad novas migrare, à Sylvis post longam venationem ad culta Novalia, unde amplæ segetes haberi possint, sic quotiescunque ad Veterum Mensas, ubi aliquantò crassiores Cibi offeruntur Vos saturos noveritis, liceat Vobis ad Scriptorum nostræ ætatis Symposia divertere, ubi elegantiores & sapidiores præsto sunt epulæ, quæ magis ad stomachum faciunt, & concoctu faciliores sunt.

Neque vero cuiquam ex Vobis, O. D. pudori sit suis opinionibus, quas diu foverit, interdum nunciam remittere, si ad lydium veritatis lapidem non satis respondeant; persæpè enim fit ut nonnulli id, quo imbuti fuerint arctè retineant, vel quia vereantur, ne inconstantes, ac transfugæ dici queant,

Vel quia turpe putant parere minoribus, & quæ (*c*)
Imberbes didicere, Senes perdenda fateri.

Non desunt Doctissimorum Virorum exempla, qui opinionibus suis, quas falsas deprehenderint, non solùm valedixerint, sed retractationum libros ediderint, uti inter Sacros Scriptores D. Augustinus, ac inter nostros F. Plempius, qui eam, quam de sanguinis circulari motu doctrinam evertere contenderat, solidis rationum momentis statuminare connisus est, adeò verum est sæpènumerò fieri, veluti ajebat Terentianus Senex, (*d*) *ut illa, quæ te scire credas, nescias, & quæ tibi putaris prima, in experiundo repudies.*

Exemplaria igitur, tum vetera, tum nova *Nocturna versate manu, versate diurna*, & quidquid bonæ frugis illis inest, sine partium studio, colligite atque asservate. Fas sit Veterum Sapientiam admirari, non ita tamen ut nostrorum temporum despiciantur ingenia; cessent tandem odia, cessent convitia, quibus utraque pars damnatur, neutra absolvitur. Suus apud vos novis Scriptoribus qui Medicinæ pomœria tam amplè tam feliciter protenderunt, perstet honos & cultus; Priscis quoque Auctoribus, quorum humeris nos insidentes tam longè prospeximus, suus habeatur

(*a*) Celsus lib. 1. cap. 1. (*b*) Plaut. in Prologo Casinæ. (*c*) Hor. lib. 2. Epist. (*d*) In Adelph. Actu pr.

beatur honos, & gratia. Licet autem illi humani aliquid interdum passi fuerint, erronea quædam dogmata tradendo, non idcircò despuenda sunt illorum opera, tanquam prorsus infrugifera; fateri enim licet ingeniosa fuisse, in tanta tunc temporis obscuritate, illorum figmenta, quibus si non laus, saltem neque debeatur contemptus. Lubet hic referre Plinii Junioris verba, quibus amicum suum in Achajam proficiscentem admonitum voluit, ut susceptam Provinciam rectè administraret *suus apud te*, (*b*) ajebat ille, *sit honos Antiquitatis, sit ingentibus factis, sit Fabulis quoque.*

(*a*) Plin. lib. 8. Epis. 24.

ORATIO OCTAVA,

Habita die 5. Novembris, Anno M. DCC. VI.

In Medicina facienda remediorum simplicitatem Operosæ Compositioni præferendam.

QUotiescunque mecum ipse A. N. ad eam Facultatem, quàm publicè profiteri datum est, animum adverto ac perpendo, quàm gravis, quàm numerosa morborum cohors humano generi incubuerit, atque illud malè plectat, ex adverso autem quàm parum firmis præsidiis ad tot hostes propulsandos Natura nos communierit, magna equidem me corripit commiseratio, tum mortalitatis nostræ, cui à tam infesta, & subdola stirpe nulla unquam pax fida, nulla securitas, tum Medicæ Artis, quæ cum non semper præstare valeat, quod acerbiùs interdum ab illa exigitur, probris, & conviciis passim impetitur, quasi Ars illusoria sit, aut adeò infirma, ut & ipsa quoque medela indigeat. Scitè quidem ac eleganter pronunciavit olim egregius Scriptor, *Natura infirmitatis humanæ tardiora esse Remedia, quàm mala:* (*a*) quod dictum mehercle, quamvis ab Auctore suo ita fuerit prolatum, ut ad res quascunque, tum publicas, tum privatas accommodari queat, rei medicæ tamen adeò proprium est, ut cuncta Remedia, quæ hactenus excogitata, & reperta fuere, ad congrediendum cum morbis non nisi claudo pede incedant. Febris Furiarum maxima funereis facibus armata, quàm properè humana corpora depascitur atque absumit! at præsidia, quæ ad febrile incendium si non exstinguendum, saltem sufflaminandum opponimus tantò tardiora sunt, quantò unda est tardior igne. Simplex afflatus apoplecticus fulminis ad instar hominem, utut robustum, temporis momento exanimat, atque prosternit; quale autem habemus Remedium licet de volatilium familia, quod tàm gravis affectus in agendo pernicitatem æquare valeat? In iis quoque morbis, qui lentè, & laneo pede, ut dici solet, procedunt, antequam erumpant, & diritatem suam prodant, qualis est hydrophobia ex rabidi canis morsu, stupet attonita Ars Medica, & plerumque nescit quomodo venienti morbo occurrat. Ita est profectò A. O. singula percurramus morborum genera, vero veriùs deprehendemus tardiora esse Remedia, quàm mala. Verum istud etiam utcunque ferendum esset, quando in Orbem terrarum, ceu in arenam hac lege descendimus, ut nobis levi Armatura instructis cum truculentis morborum feris continuò sit depugnandum; at quod magis dolendum, & dissimulare non liceat, est quod non rarò nostra culpa fit, ut tardiora sint Remedia, si malis conferantur, quam quòd revera

(*a*) Tacit. in vita Julii Agricolæ.

vera talia sint nata, dum illa ad invicem permiscendo, confundendo, corrumpimus, eviramus, ac talia reddimus, ut cum intra vitæ hospitia fuerint admissa inter se potiùs, quàm cum Morbo, & causa morbifica pugnam ineant. Providè quidem ac satis benignè Natura nobiscum egerat, dum nobis quidem ignoto, sed subtilissimo magisterio innoxia Remedia elaboraverat, imò notis quibusdam, & lineamentis distinxerat, ut facilè, & ipso obtutu peritus Observator posset internoscere, qualem plantam sibi cognatam, & medicatricem pars quælibet corporis fuerit sortita, nisi in nostram perniciem convertere lubuisset; quæ in salubritatis gratiam fuerant fabrefacta. Jam tenetis video, O. D., quid velim, quid mediter, non nisi scilicet, ut quando Practicæ Medicinæ tradendæ mihi munus incumbit, rationum momentis ostendam, in aggredienda morborum curatione, Remediorum simplicitatem nimis operosæ compositioni præferendam.

Medicinam solius Divinæ beneficentiæ, ad malorum, quibus conflictamur lenimen aliquod, donum esse, ex sacrorum Codicum testimonio satis constat; quod ipsum Ethnici quoque sensere, qui proverbiali dicto Medicamenta Θεῶν χεῖρες, h. e. Deorum manus appellarunt. Non sunt ergo Medicamenta humanæ conjecturæ Opus, si Divinum sunt Magisterium; ad Medentium solertiam solummodò spectaret amplum Naturæ Regnum perlustrare ac diligenter scrutari, quænam sint Remedia ad particulares corporis affectus sanandos nata, multiplici nimirùm experimento, & accurata observatione, uti olim priscis Medicinæ Parentibus laudabili instituto mos fuit. *Gloria Dei est rem celare*, *Gloria Regis investigare*, (a) sic olim humanæ Sapientiæ Promocondus Salomon. Summus rerum Opifex, tanquam ludens in Orbe terrarum, in sinu vegetabilium, Animalium, & Mineralium arcanas vires occuluit, ut esset hominibus unde ingenium, ac industriam exercerent, & rerum Virtutes absconditas in apricum eruerent. Ast minùs periti Artifices nobis videmur, nisi prælongas, ac interdum etiam scriptas à tergo Schedas apud ægros relinquamus, & in simplici quoque affectu non solum simplicia simplicibus, sed etiam composita compositis permisceamus. Non multum equidem hac in re absimiles sumus Pictoribus, qui sinistra manu tabellam, dextra pennicillum gerentes, toti sunt in permiscendis coloribus, hoc tamen discrimine, quòd illorum obtutui extemplò se prodit nova coloris species, nobis autem neque sensuum ministerio, neque ratiocinantis facultatis ope concessum est nosse tam facilè, quale sit concretum, quod ex confusanea Remediorum turba emergat.

Elenchum sanè magnum admittit, & mendosè colligit, quisquis ex qualitatibus, quæ rebus miscibilibus insunt, inferre velit easdem proportionatè in mixto corpore reperiri, cum in novo producto præter nativas qualitates insigniter fractas, persæpè aliæ omninò diversæ, interdum etiam virulentæ caput exserant. Ex binis liquoribus pellucidis, si unà permisceantur, corpus opacum fieri satis vulgare experimentum est, ut in scriptorio atramento. (b) Binas pariter fluidas substantias in ipso permixtionis actu in solidum corpus concrescere, Offa helmontiana demonstrat. (c) Aurum ex sui natura vim fulminandi non habet, cum spiritu nitri fulmineam potestatem adsciscit. Argentum vim purgatricem non possidet, cum eodem nitri spiritu vehemens hydragogum evadit. Ex variis salium generibus, quorum usus seorsim innoxius est, parari aquas stygias & fortes, ut vocant, acerrimum venenum, satis vulgatum est. Imo quod magis mirere, bina venena consociata quandoque in Antidotum migrarunt; quale exemplum habet Ausonius de muliere, quæ cum zelotypo marito toxicum propinasset, ut necem magis accelerarct, argentum vivum superaddidit, ex quorum miscella & luctamine; miserando illi inexspectata salus oborta est. Quid porrò magis palam facit, quanta mixtionis sit dynamis, quam pulveris pyrii compositio? Conflatur hic, ut norunt

 omnes,

(a) Proverb. cap. 25. (b) Boyle in Phil. Expe. (c) Etmullerus Pyrotech. Ratio. cap. 2.

omnes, ex sulphure, nitro, & carbonibus; sulphur lentè conflagrat, nitrum ab igne resilit, carbones accensi scintillas projiciunt. At isthæc invicem discreta quid admirandi continent! Ex horum tamen permixtione cum proportione quadam tale productum ac tantarum virium exsurgit, ut nisi periculis nostris, atque hac tempestate magis qua ferali bello tota exardescit Europa, experiremur quid possit, tale portentum Atellanis fabulis accenseremus. (a) Profectò si Virgilius tale id scisset, neque Salmonea dementem, neque fulmen non imitabile dixisset. Quàm cautè igitur, quàm circumspectè in pharmacia administranda procedere debet bonus Medicus, cavendo à tumultuaria medicaminum mixtione, unde ignotarum virium concreta emergant, immo interdum Monstra, non secus ac in Africa ex ferarum diversi generis coitione; quæ Medicamenta cum Stomachum, qui campus Martius est, ubi exercentur graviores pugnæ, subierint, quos tumultus, quales turbas interdum non cient? Præterea cum ad rerum crasim, & texturam immutandam, & invertendam multum polleat fermentatio, atque ubi rerum diversæ indolis fiat permixtio hæc præsto sit, non immeritò ambigere licebit, noxia ne, an salubria futura sint hujusmodi remedia, præsertim si exhibeantur, absoluta nondum fermentatione. Sic in cubiculis, ubi Ægri decumbunt, super mensas magno apparatu instructas non rarò videre est mixturas ex variis cardiacis ad malignitatem præcavendam, vel abigendam in febribus præscribi solitas, in tumorem attolli, & è vasculis ipsis effundi, Ægris ipsis, qui rem hujusmodi spectant, non parum stomachantibus. Haud secus cum simplicia corpora per menstrua solvantur, ut Extracta, ac Magisteria haberi possint, non tam facilè, ex ingenua quoque Chymicorum confessione, (b) menstrua à soluto corpore separari possunt, ut aliquid de illis non supersit. Quid verò si ad hæc ignis tortura accedat? Ignem magnum Analystam, & rerum corruptorem appellavit Helmontius, at propiùs vero accessisse visus est Plinius, qui tanquam Chymista scepticus dubium esse scripsit, (c) num ignis *plura absumat an pariat*, *& aliud esse quod primis ignibus*, *aliud quod secundis*, *aliud quod tertiis gignitur*. Cur ergo si veri specimen aliquod habent ista in Medicina facienda, Remediis compositis non præferantur simplicia tot casibus, tot mutationibus, haud quaquam obnoxia?

Sit autem, quod non diffiteor, Remedia ista quæ prostant ad normam, ac leges, quas Officinarum Dispensatoria præscripserint, exactè & scrupulatim fuisse composita, & juxta proportiones omnes tum Geometricas, tum Harmonicas (cum in subsidium Musicam quoque advocarint medicaminum fartores, ut in Theriaca diatessaron) an propterea censendum leges hujusmodi aliquo Numine afflante Logiatris, qui eas tulere, fuisse dictatas, ut si qui illarum abrogationem intentare velit, tanquam violatæ Religionis reus habendus sit? Illa equidem præsidia, quæ parens Natura, seu Naturæ Auctor fabrefecit, in pondere, numero, & mensura facta fuisse credendum est, ac ejusmodi structura, ut mechanica quadam necessitate, particulares quosdam effectus edant, quos magis admirari, quàm intelligere, & imitari possumus. Cum autem non levi compendio à simplicibus, interdum etiam intra pomœria ipsa prognatis, impetrare liceat quidquid fucatis titulis pollicèantur nimis operosè ex variis rebus non tam solo diversis, quàm viribus inter se adversis consarcinata medicamenta, cur decumbentium vires, & patrimonium fatigabimus?

Neque obtrudat quispiam non omni prorsus noxa carere simplicia, ideoque aliarum rerum permixtione corrigenda, castiganda; castiganda utique etiam ipsa simplicia, sed non secùs ac triticum, ex quo panis conficitur castigari solet, dum sub versatili mola in pollinem teritur, dum similago à furfuribus secernitur, dum fermentatur, dum pasta pinsitur, dum coquitur. Et qua rerum permixtione totum hoc opus perficitur? non nisi simplicis aquæ affusione; quòd verò animadversione

(a) Æneid. lib. 6. (b) Sennert. de Cons. & Diss. Chym. cum Gal. c. 19. Etmul. in Pyrot. Rat. (c) Lib. 3. cap. ult.

verſione dignum eſt, panis omnem ferè alienam mixturam reſpuit, nam ſi cum melle, ſaccharo, butyro, ovis, aliiſque rebus hujuſce generis paratus fuerit, quantum ſalubritatis illi decedit! licet autem ad unam vel alteram diem palato gratior ſit dulciarius hic panis, quàm denſus poſtmodum, quàm oneroſus ſtomacho evadit? ſic neque Vinum ad hilarandas menſas accedit, niſi prius muſtum ruſtico pede ab uvis expreſſum, in tinis efferbuerit, in doliis deſpumarit, ac defæcatum fuerit? quòd ſi præ nimia ſpirituum copia turgeat, & Capiti noxam aliquam minitetur, aut lympha, aut ſacco franguntur illius vires. Idem quoque fiat de ſimplicibus Remediis illa à ſordibus expurgando, infundendo, macerando, decoquendo, ſuccum exprimendo, & conſimilibus aliis modis. Quòd ſi de maritandis ſimplicibus libido aliqua ſubeat, id cautè fiat, ut non alienigenis, & exoticis tam facilè jungantur, ſed iis quæ de eadem ſint cognatione. Ut autem juſta emendatio, & correctio Medicamenti habeatur, ritè perſpectam, & exploratam neceſſe eſt habere Naturam, tum illius quod emendari debet, tum ejus quod pro corrigente adhibetur; perſæpe enim fit, ut hiſce corrigentibus, Medicamenti nativa virtus, aut nimis obtundatur, aut plus quàm par eſt exaltetur. Ad quot ſecula creditum eſt Opii vim narcoticam calidiorum aromatum permixtione corrigi, atque cicurari, ut in Philoni Romani aliorumque opiatorum præparatione, cæca ſcilicet perſuaſione per traducem ad noſtra ferè tempora deducta, qua credidere Majores noſtri vim Opii ſoporiferam in excellenti frigoris gradu eſſe poſitam.

Nolim tamen quis putet conſuetudinem hanc Medicamenta miſcendi & remiſcendi traduci mihi tanquam ſeculi vitium, & impoſturam; perantiquus enim mos eſt hujuſmodi, & ſola antiquitate defenditur, qui primùm in Græcia poſt Hippocratem caput extulit, ac poſtmodum apud Arabum Scholas maximè inolevit, & exinde totam Medicam Rempublicam contagione quadam pervaſit. Conſuetudinem hanc eleganter expreſſit Poëtarum Princeps, dum Medicum quendam nomine Japidem deſcriberet, Pæonium in morem ſuccinctum, ac ſatagentem ut ſagittam infixam evelleret, qua Æneas in acie fuerat ſauciatus, idque cum fruſtra pertentaret, tenaci forcipe telum infixum trahendo, & vulnus blande fovendo ex variis herbis fotu parato, Venus Dictamnum creticum balneo permiſcendo effecit, ut ſagitta manum ſecuta nullo cogente excideret.

Hic Venus obſcuro faciem circumdata nimbo (a)
Detulit, hoc fuſcum labris ſplendentibus amnem
Inficit, occultè medicans, ſpargitque ſalubres
Ambroſiæ ſuccos, & odoriferam panacæam.

Non ita verò Homerus, (b) cujus ævo forſan ſimplicior, ac propterea ſalubrior erat medendi ratio; (c) Helenam enim deſcribens celebre illud mœroris, & luctus Pharmacum, h. e. Vinum Nepenthes parantem, ut Menelao, ac Telemacho Ulyſſis Filio graves curas ob longam nimis peregrinationem conſopiret, illam finxit radicem Oenopiæ in vino infundentem, qua planta in Ægypto à Polydamna Regis Thonis uxore fuerat donata.

Α'υτίκ' ἄῤ ἐις οἶνον βάλε Φάρμακον, ἔνθεν ἔπινον
Νηπενθὲς τ' ἀχολόντε κακῶν ἐπὶ λήθην ἁπάντων. ἐπίλη

At ſi modò languenti ægro medicatum aliquod Vinum eſſet præſcribendum, minùs ritè paratum habebitur, niſi in illo infuſæ, & ad putrilaginem uſque fuerint maceratæ plantarum diverſi generis radices, folia, flores, fructus, ſemina, aromata, ſummatim integra remediorum ſylva, irrita ſanè diligentia, qua numerus computatur, quam virtus, & pondus quæritur; Verùm uſus obtinuit, ut in omni penè morbo miſcellana Remediorum turba, quam non immeritò arenam ſine calce quis dixerit, in Scenam producatur, ac pudori ferè ſit Schedam aliquam ad Seplaſiarium deferendam, & in propatulo collocandam conſcribere, niſi celebre illud *Miſce* tanquam publicum Pharmaceutices ſigillum fuerit appoſitum.

Non poſſum, fateor, non mirari quomodo

(a) Lib. 12. Æneid. (b) Odyſ. Lib. 4. (c) Vid. Lang. Lib. 3. Epiſt. 6.

Medentium ferè quisquis tam severè tam religiosè in alendis Ægris victus simplicitatem servandam velit, ut siquid hac in re ab assidentium indulgentia peccatum fuerit, ad ravim usque clamitet ac protestetur sibi culpæ minimè vertendum, si quidquam sinistri contigerit; in administrandis verò Remediis, quorum vires persæpè non satis sunt perspectæ, & stomacho insuetæ, nullum non mixturarum genus tam fidenter in usum revocet. Profectò quantùm ad Vitæ longævitatem, ac integram valetudinem servandam conducat victus simplicitas, nemo non novit, ac satis palam faciunt veteres Eremicolæ, qui solis herbis, & palmarum fructibus victitantes, ad integrum seculum vitam producebant, id ipsum quoque testantur rusticani homines, quibus, ut ajebat Virgilius:

Fundit humo facilem victum justissima tellus. (a)

Non sic autem urbanæ gentes, ac præsertim nobiles, & principes Viri, qui quodcunque cupediarum genus elementa per omnia quærentes, graves sibi morbos accersunt, & in medio vitæ stadio in Orci familiam descendunt. Rectè quidem in hanc rem Venusinus Poëta:

Nam cum simul assis (b)
Miscueris elixa, simul conchylia turdis,
Dulcia se in bilem vertent, stomachoque tumultum
Lenta feret pituita.

Neque sola ciborum varietas morborum nutricula est, sed & potus quoque; sic vina celebriora, variis ex locis conquisita, veluti Hispanica, Gallica, Italica, quibus in conviviis se proluunt Proceres, cum Stomachum subierint, non minùs inter se diffident, ac tumultuantur, quàm nationes, ac populi unde fuerint advecta. Aqua ipsa, qua nullus potus simplicior est, tunc magis commendatur, cum saporis, odoris, & cujusque peregrinæ qualitatis expers est; sic aquam illam ob puritatem suam adeò celebrem, quam M. Agrippa Romam deduxit, Virginem appellarunt, quia, referente Plinio, (c) herculaneo rivo in prænestina via se commiscere respueret. Sic magnorum fluminum aquas ad potum insalubres esse, (d) litteris prodidit Magnus Hippocrates, siquidem cum magna flumina, velut Eridanus, Rhenus, Ister, variis ac diversis fluminibus in unum confluentibus magnitudinem suam acceptam referant, non possunt non habere aquas difformes, & inæquales, prout variis ex locis varios sapores combiberint; aquas hujusmodi propterea divinus Præceptor non ineleganti vocabulo *diffidentes* appellavit. At si ad sanitatem sartam tectam servandam adeò conducit cibi & potus simplicitas, cur ad amissam redimendam feliciorem operam non præstabunt simplicia, quàm composita Remedia? An si humorum saburram, vel cato, vel ano educere animus sit, desunt in simplicium classe Cathartica, Emetica, atque etiam Minorativa (sit verbo venia) h.e. Medicamenta alvum blande solventia, quo remedii genere non caruere veteres Medici, (e) qui lenientia syrnesmos appellabant? An si particulare aliquod Viscus, uti Caput, Stomachum, Hepar, Lienem, Renes, aliasque partes roborare, iisque tonum suum restituere mens fuerit, è simplicium Regno non suppetunt Cephalica, Stomachica, Hepatica, Splenetica, Nephritica præsidia? An si de veneno propinato, vel ingenito, sive per ferarum morsus illato agatur, ad Theriacam, satis tutum est confugium, tanquam ad unicum Alexicacon herculeis viribus instructum ad venenum quodcunque perdomandum, ac potiùs, si veneni conditio innotuerit, à singularibus, & specificis non quæratur auxilium? Absit autem ut hujus tam celebris præsidii existimationi & famæ ubique gentium quidquam detractum velim, solùm innuere liceat Theriacam, quamvis in illa tot sint congesta alexipharmaca, non esse universale Antidotum, cum satis constet in acri, (f) & rodente veneno noxiam illam esse, & longè majora beneficia è simplicibus remediis, uti è lacte, & oleosis substantiis obtineri. Nomine autem

(a) Georg. l. 2. (b) Horat. sermo. lib. 2. Satyr. 2. (c) Lib. 31. c. 30. (d) De aëre, aquis, locis. num. 21. (e) Lang. lib. 1. epist. 17. (f) Vide Vallel. in 7. Epidem. num 79.

autem ſimplicium nequaquam intelligi velim ea ſola, quæ nobis è vegetabilium familia, ſed etiam illa, quæ ex animalium, & mineralium claſſe abundè ſuggeruntur, quæ ſingula recenſere nimis longum eſſet. Sicco tamen pede thermales aquas præterire non licet, quas tam larga vena ubique terrarum Natura profudit, quas inter primas tenent Aponitanæ, tum antiquitatis jure, tum ob divinas, quibus excellunt virtutes, (*a*) quando Claudianus illas *commune Medentum auxilium*, *& præſens Numen appellavit*, cum omnia penè mala, quæ Artis magiſteria eluſerint, ad haſce medicatrices undas, tanquam ad lethea pocula feritatis ſuæ oblita conquieſcant. Vetus tamen ſcabies miſcendi, ac remiſcendi Medicamenta non ſinit interdum ut ſacri thermarum latices, quales Natura protulit, ægris potandi exhibeantur, cum aliquando Thermales aquæ variis è Scatebris, & diverſæ facultatis eductæ ſimul commiſceantur, ſive alicujus ſpiritus, ut vitrioli, ſulphuris, aut alicujus acidi ſtagmatis affuſione ut diureticæ fiant, depraventur, conjectura non prorſus improbanda, quòd hoc pacto conflari poſſint aquæ ſtygiæ, & rodentes. Suppeterent quam plurima alia argumenta, ſed vereor ne prolixitate nimia favorem veſtrum minùs demereri poſſim; pauca tamen per humanitatem veſtram adhuc proferre liceat, ut quod mihi ab initio fuit propoſitum planè evincam. Quam diu à peritioribus Artis Magiſtris inſudatum eſt, ad Febrifugum aliquod conflandum, ex triplici Regno materia petita? at omnes hactenus illorum labores, fruſtrante diligentia, in irritum ceſſere, & ſi aliquod antipyreticum in illorum monumentis exſtat, non niſi ſub grypho deſcriptum legitur, ut Delio natatore opus ſit, ſi mens Auctoris ſincera habenda ſit. Solus Peruvianus cortex, nobis à Divina beneficentia munus conceſſum, ſine alterius rei mixtura in qualibet Regione, quocunque anni tempore, ætate, ſexu, temperamento, Febres ſaltem recurrentes atque intervallatas fugat, & exterminat; quanquam non defuerint, qui hieron hoc picron ex Arbore Vitæ decerptum temerare pertentarint Opio; aliiſque rebus adjectis, ut ſolitis mangoniis vulgo imponerent. Ex eadem Peruviana Regione poſtremò ad nos deferri cœpit radix quædam Ipecacaunha dicta, ſingulare ac plane divinum Remedium ad fluxus dyſentericos perſanandos, quod morbi genus, utpote epidemicum Urbes, & Agros depopulatur, ac interdum magnos Exercitus non ſolùm decimavit, ſed prorſus delevit. Ad Luem veneream, Monſtrum horrendum ingens perdomandam, quodnam Guajaco præſtantius habemus Remedium? Hoc ligno in aqua ſimplici infuſo ac decocto celticam labem quolibet alio Remedio ferè ineluibilem mirificè abſtergimus, ac defædatis corporibus priſtinum nitorem conciliamus. Haud ſum neſcius decocto ex Guajaco multa alia admiſceri ſolita, aſt id fieri exiſtimo ex veteri intemperie Medicamenta permiſcendi, cum ea, quæ hoc ligno incoqui ſolent, reddere quidem poſſint potionem minùs gratam, ſed non magis ſalubrem. Hinc nunquam ſatis dignè commendandum Antonii Galli conſilium, qui cum ſua quoque ætate prophanari hoc remedium multarum rerum permixtione obſervaret, idque ſine ſtomacho perferre non poſſet, Librum *de Ligno Sancto non permiſcendo* conſcripſit. Sicubi ergo multiplici, ac fido experimento medicamentorum, quæ ſimplicia vocant, & quorum tam magna eſt ſupellex, ſatis perſpecta fuerit Virtus, prudentis ac ingenui Medici erit talia Remedia in curandis ægris illis præferre, quæ nimis ſtudiosè parata varias metamorphoſes ſubierint. (*b*) Noſtris tamen temporibus gratulari licet, quibus multis antiquatis opinionibus valere juſſis, analyſis potius, quàm ſyntheſis curæ eſt, & ſaniori conſilio uſui eſſe incipiunt dona incorrupta divinæ Parentis & artificis Naturæ, quæ ſicuti ad lampadem vitalem ſuſtentandam Alimenta nobis liberaliter indulſit, ita ad morbos profligandos Medicamenta abundè ſuggeſſit, & propriis manibus concinnavit.

(*a*) Claudianus dè balneis aponitanis. (*b*) Ledel. Ephem. Germ. Decur. III. Ann. 19.

NOI REFFORMATORI

Dello Studio di Padoa.

HAvendo veduto per la Fede di revisione, & approbatione del P.F. Vicenzo Maria Mazzoleni Inquisitore, nel Libro intitolato: *Orationi di Bernardino Ramazzini Publico Professor dello Studio di Padoa* non v'esser cos'alcuna contro la Santa Fede Cattolica, & parimente per Attestato del Segretario Nostro, niente contro Prencipi, & buoni costumi; concedemo Licenza à Gio. Battista Conzato Stampatore, che possi esser stampato, osservando gl'ordini in materia di Stampe, & presentando le solite copie alle Publiche Librarie di Venetia, & di Padoa.

Dat. 20. Luglio 1708.

(
(Girolamo Venier Kr. Proc. Ref.
(Marin Zorzi Ref.

Agostino Gadaldini Segr.

ORATIO NONA,

Habita in Patavino Lyceo Die 5. Novembris, M. DCC. VII.

THEORICÆ MEDICINÆ,

Nullum Jus esse, ut supra Practicam Dominatum affectet.

QUemadmodum pro civilis societatis recto regimine, cujus beneficio à ferarum victu dispescitur humanum genus, varia instituta fuere Politiæ genera, ita ut modò unus, modò plures simul dominatum exercerent, ita pro regenda humani corporis Valetudine, quæ unicum in terris bonum est, quando non est vivere vita, sed valere, idem pariter evenisse arbitrari licet A. O. Ab ipsius Mundi primordiis cum primo nostro Parenti post lapsum, ac exinde illius posteritati insudandum fuit, ad victum, sive terram exercendo, sive venando, sive opere pastoritio, sibi comparandum, variæque aëris, tum æstus, tum frigoris intemperantiæ subeundæ, ac propterea primævum illud virium robur infringi, & infirmari cœptum est, erumpente infesta morborum segete, sola Medicina Practica tutandæ, & reparandæ salutis Jus summum, & arbitrium sibi adscivit, & ad multa secula non improsperè exercuit. Comparata itaque varia remediorum supellectile simplici tamen, utpote è vegetabilium censu deprompta (cum nondum itum esset in Terræ viscera, neque ea, quæ altè Natura recondiderat in apricum fuissent eruta) primam suam ætatem satis placidè, & feliciter traduxit Ars Medica, tunc temporis Ars verè muta, silente omninò Theorica. Ast ubi mortalium mentem sciendi œstro insita vi flagrantem rerum naturalium causas investigandi cupido, semper tamen laudanda, incessit, tunc primùm remediorum, quæ salubriora fuerant comperta, quæsita est ratio, & nascentium in dies morborum attentè

tentè observari cœpta est indoles, & ingenium. Paulatim igitur Practicæ Medicinæ se comitem addidit, & socias vires junxit Theorica, reverenter tamen circa illam tanquam Parentem se gerens, rationem quippe facto, non factum rationi accommodans. Verùm temporis progressu, ac potissimum ob raram, & admirandam exacti nuper seculi felicitatem; propter tot gloriosa Inventa majores nido pennas extendens, adeò in sublime se evexit, ut comitem suam multis parasangis post se videatur reliquisse. Modò igitur sola Theorica admirationi est, sola commendatur, ac potissimum excolitur, jamque ferè nemo est, sive Philosophus, sive Philomathes, qui de humani Corporis structura, & partium usu, qui de cujusque morbi vel exotici natura, & indole, qui de remediorum potestate, ac illorum in humanis corporibus operandi modo disertè, ac nervosè disserere, atque etiam scribere, si velit non possit, licet medendi usum non teneat magis, quàm navigandi modum, qui Nauticam ex Libris tantum didicerit. Hæc itaque Facultas adeò culta, adeò splendida, ut fulgore suo reliquas Artes prægravet, Dictaturam, & principatum supra Practicam videtur affectare, ac licet Mundo posterior nata alteri antiquissimæ, & cujus fortunæ antea velificabat, gubernaculum è manibus jam jam tentat eripere, leges, & operandi modum illi vel è longinquo præscribens. Mihi igitur in hoc amplissimo Scientiarum omnium, & Artium Emporio Practicam Medicinam profitenti, æquum visum est coram Vobis tanquam æquissimis Judicibus hodierna hac mea Oratione causam hanc agere, ac rationibus, & exemplis palam facere, non esse Theoricæ Medicinæ Jus ullum, ut supra Practicam despoticum dominatum sibi deposcat, sed potius optandum, ut ambæ hæ humanæ felicitatis Præsides ad invicem fœderatæ mixtum exerceant ex æquo imperium.

Quàm facilè, ac frequenter ratiocinia nostra, utut ingeniosa, ac penè apodictica nobis illudant, ac imponant, non paucis exemplis, cum iis ex rebus, quæ ad naturales scientias, tum quæ ad Civilem prudentiam spectant, demonstrare possem si vellem. Quid, precor, in Philosophorum Scholis majori plausu exceptum, & constantiùs retentum, quàm simplicium corporum, ex quorum mutuo complexu omnia primò conflentur, & in quæ omnia demum solvantur, excogitatus ille quaternio, ex eo deductus, quòd duo sint corpora, quæ ex sua gravitate descendunt, veluti Terra, & Aqua, alia duo, quæ ex insita levitate sursum petant uti Aër, & Ignis? Ast hujusmodi doctrina de Elementorum numero, de credita quorundam corporum levitate apud Eruditos modò quid inaniùs, quid leviùs? Omnia corpora, quæcunque ea sint, à propria gravitate deorsum ferri, & urgeri, nihil autem sursum nisi ab aliena vi efferri extra omnem dubitationis aleam exsistit.

Ne tibi dent, timeo, flammarum corpora fraudem;
Nec cum subsiliunt ignes ad tecta domorum,
Sponte sua facere id sine vi subigente putandum est.

Sic olim quoque Lucretius de rerum natura; (a) quot Mundi Systemata humanæ mentes hactenus cudere, quæ fidem & suos Cultores promerita sunt? Nisi sacrorum Voluminum auctoritas piorum mentem inter obsequii repagula coërceret, pauci forsan essent, qui in eam non irent sententiam, quæ statuit Terram, cui insistimus, assidua rapi vertigine, Solem autem in Mundi centro regia majestate immotum stare; adeò benè omnibus phænomenis in hoc Systemate respondet Planetarum Theorica. Porrò quam sæpè in rebus tum publicis, tum privatis, nos fallant nostra consilia ad prudentiæ libramentum licet expensa, Veterum monumenta, & quotidiani casus abundè loquuntur. Satis sit in hanc rem dictum illud Bruti, qui post Cæsaris necem pro asserenda Patriæ libertate patratam, cum omnia benè consulta male cessisse adverteret, ferrum manu stringens, quo sibi mortem conscisceret, exclamasse fertur: (b) *O misera Virtus ergo fabula eras, seu verba,*

(a) Lib. 2. (b) Dionys. Halica. L. 47.

ba, & ego te uti rem colebam, & exercebam, verùm fortunæ serviebas.

Haud aliter in Arte Medica, Arte, si qua ulla est, planè conjecturali, ut in qua non secus ac in militari, & navigatoria solet fortuna ludere, passim contingere videmus; non raro quippe evenit, ut ea, quæ ad morbum aliquem oppugnandum ritè, & ad medicas leges fuerant sancita, ut neque Hippocrates ipse potuisset meliùs, in ipso conflictu eventum sortiantur adeo improsperum, ut suscepta consilia, si non apertè, tacitè saltem damnare necesse sit, & contrariam prorsus inceptæ curationi viam inire, (*a*) exemplo Antonii Musæ qui Augustum graviter laborantem contraria Medicina restituit: Habet equidem ea Medicinæ pars, quæ Theorica dicitur, speciosa theoremata, & universalia quædam effata, quorum merito scientiarum cœtui videatur posse accenseri, ast ubi ad tecmarsim, & curandos particulatim morbos velit descendere, non pauca illi obviam fient impedimenta, adeò ut persæpè reipsa præstare nequeat, quæ fidenter, & magnificè nimis spoponderat. Regionum, & locorum diversitas, varium, & multiforme alimentorum genus, quibus non tàm ad necessitatem quàm ad voluptuosam vitam utuntur homines, particulares in quibusdam Idiosyncrasiæ, Epidemicæ quædam morborum constitutiones, identidem recurrentes aliæque abditiores causæ, peritiores Medicos persæpè compellunt, ut elegantioribus ratiociniis nuncio remisso, sive fortunæ arbitrio, sive Naturæ nutibus cæco quodam modo auscultent, & morem gerant. Si popularis aliqua constitutio, uti febrium, pleuritidum, alvi fluxuum, aliorumque id genus affectuum vagari incipiat, quàm cautum, quàm circumspectum oportet esse Medicum! etenim, si quidquam sapiat, suspenso pede procedet, nec tam facilè, ut in morbis sporadicis ad magna remedia administranda descendet, nisi priùs attentè observarit, quo tenore natura procedat in iis curandis, quos sua sors non peremerit; novit quippe ea remedia, uti phlebotomiam, purgationes, febrifuga, aliaque id genus, quæ in una Constitutione contulerint, in altera licet simili, & in eodem specie affectu Ægros jugulasse. Eos propterea, quibus in hujusmodi Constitutionum principio ægrotare contigerit, sub infausto sydere natos vocare liceat, quorum periculo nimirum perdiscant Clinici, qualem postea in cæteris curationem instituant. Non ideò tamen is censeri velim qui putem, ratione neglecta, ab Eventu solummodo notanda esse facta, careat enim successibus qui ita sentiat; sit Eventus, uti apud Livium ajebat Q. Fabius Maximus stultorum magister, (*b*) si ratio constans, & immutabilis sit; ubi tamen de corio humano agitur, & ratio veri specimen aliquod tantummodo habeat, Eventum, & Experientiam, quæ Artem fecit, præferendam crediderim. In (*c*) longis quidem morbis, quos tempus ut facit, ita & solvit, *si omnia secundum rationem facienti non succedat, secundum rationem* non statim condemnetur, *si quid non statim profuit; in acutis autem morbis cito mutetur quod non profuit; liceatque experiri aliud, atque aliud.*

Novus aliquis morbus, uti aliquando evenisse legimus, caput offerat, quales turbæ excitantur, quàm gravibus logomachiis inter se dimicant celebriores Artis Antesignani! ut morbi non antea visi, neque apud Veterum quemquam adumbrati, indolem rimentur & rationalem medendi modum statuant; quod ferè tamen non assequuntur, nisi postquam Practica Medicina, aut casu, aut analogismo proprium & singulare remedium repererit, ac evulgarit. Jam duo secula effluxere, ex quo Gallicus morbus, Italiam primò in Neapolitano Regno, mox totam Europam dira contagione pervasit, & adhuc infestat, licet tandem mitior factus multum ferociæ & insolentiæ suæ dimiserit; si monumenta Scriptorum evolvamus, qui hujusce morbi historiam, & curandi modum tunc temporis tradidere, quæ somnia, quàm ineptas disceptationes in iis deprehendemus! Profectò in quibusdam illorum versandis vix risum, in quibusdam

(*a*) Plin. Lib 29. H. N. cap. 1. (*b*) L. 22. (*c*) Vide Heurnium l. 2. Apho. 52. Celsus L. 3. cap. 1.

busdam vix somnum tenere me fateor. In hanc rem id unum sufficiat, valde plausibilem fuisse illorum sententiam, qui crederent Gallicam luem nil aliud esse, quàm calidam, & siccam Jecoris intemperiem, ex contrariorum regula facilè expugnandam. Simplex autem Guajaci in aqua decoctio non minus ad Theorias omnes, quas de hoc morbo veteres confinxerant, prorsus abolendas valuit, quàm ad Celticam labem eluendam.

Non absimili ratione Peruvianus Cortex, celebre illud Febrifugum, cujus nostra hac ætate tam frequens, nisi forsan nimius, & impudens est usus, nondum medullitùs febris naturam nos attigisse palam fecit, cum sat virium habuerit, *(a)* ut omnium Antiquorum de natura Febris Systemata è suo gradu dejiceret, & Recentiorum quoque Ideas omnes, quæ de hoc affectu hactenus prodiere, non parum dubias reddiderit, adeò ut inter ea, quæ adhuc desiderantur non immeritò referri possit, scire quid verè sit Febris. Sic Indorum Practica Medicina particularibus suis remediis suppetias indigentiis nostris identidem ferens Europæorum Theoricam exercet, & fatigat.

Nolim tamen quis putet, velle me iniquo animo Theoricam, tanquam rem inanem, & nullius usus hoc pacto traducere; illam enim semper maximi feci, & faciam, qua nimirum si careret Ars Medica manca esset, & imperfecta, sed ea tantum mihi mens est, ut ostendam non esse illi unde tantum se efferat, ut supra Practicam dominatum sibi deberi existimet, & illi præire velit, cujus vestigia olim pressit,

Ut rota posterior currens, & in axe secundo; (*b*) Etenim longè diversum est ratiocinari, ac operari, atque aliud est Ægrum videre in lecto jacentem, aliud in libro descriptum; Vena tangenda est, atque observandæ magnæ illæ morborum tempestates, & insultuum reciprocationes, quibus in suis lectulis tanquam in Euripo Ægri jactantur. (*c*) Frequentibus Exstispiciis insignium Professorum exemplo in corporibus recens denatis, & adhuc calentibus lustranda sunt Viscera, & partium nervosarum fibrillæ, & capillamenta exploranda, hac ratione divinando, non res futuras, ut olim Haruspices, sed quænam fuerit morbi non sat benè cogniti, & subitæ, vel non prænunciatæ mortis vera, & germana causa. Verus itaque Practicus totus operosus est, & mente, & manu Naturæ librum consulens, & evolvens, ut exinde magis ad agendum quàm ad dicendum instructior, & paratior esse valeat; Exsultet in ditione sua quantum lubet Theorica, sibi plaudat, & vires suas ostentet, ast in Practicæ fines transgressa sibi temperet, & magna semper efflandi tumore omisso, agnoscat qualis in ea provincia hospes illa sit, & quanto temporis impendio constet fidelis, & solidæ Praxis acquisitio. Quis autem, modò literarum studiis fuerit instructus, ac puriorem Philosophiam hauserit, nostra hac ætate, qua omnia complanata sunt, ac ad Scientias omnes facilis patet aditus, quis, inquam, sola selectiorum Scriptorum lectione in bonum Theoricum exiguo tempore, si velit, emergere non possit, quamvis Lycei fores nunquam salutarit, & neminem è subselliis declamantem audierit? Seponat ergo secreta sua studia is, qui soli Theoricæ se totum mancipavit, & Libris dies noctesque impallescens vitam lucernariam degit, scire affectans quidquid tùm Veteres, tùm novi Scriptores dixerint (quandò persæpè nostrum scire nil aliud est, quàm scire quid unus, & alter dixerit,) seponat inquam libros, & Medicæ Praxi se addicat, Nosocomia adeat, vicatim Ægros invisendo, uti mos est, Clinicis, discurrere incipiat; qualis Tyro apud ægros, & Assidentes apparebit, præceptis ac documentis Scriptorum licet instructus, & saginatus? Stupens nimirum, ac attonitus ceu ineptus Artifex, suo indicio quasi Sorex se prodet. Idem propemodum in experto Medico in aggrediendis morborum curationibus accidere crediderim, ac olim Declamatoribus in agendis

(*a*) Hac de re vide Bertinum in Defensione *Medicinæ*. (*b*) Persius Sat. 5. (*c*) Jo. M. Lancis. Archiater Pontificius de mortibus subitaneis.

dis caufis. Illi etenim, qui privatis in locis declamare confueverant, doctè licet, ac diserte Controverfias ad lubitum fibi fingendo, ubi primùm Forum ingrederentur, alicujus causæ patrocinium fusceptùri, conspectu loci, & Judicum interdum ita perterrebantur, ut illos ex improviso sua Eloquentia defereret, & Clientes potius, quàm Patroni cenferi possent. *Proprius est Fori profectus*, (a) ajebat olim Oratoriæ facultatis magnus Institutor, *alia lux, alia veri difcriminis facies, plufque fi separes, ufus fine doctrina, quàm citra ufum doctrina valeat; Ideoque nonnulli fenes in Schola facti ftupent novitate cum in judicia venerunt.* Quod igitur in judiciario Foro olim obfervari confueverat, illud ipfum in Foro quoque Medico contingere videmus, ubi quis manus nondum medicas admovere velit ad venas tentandas, & pharmaca præfcribenda.

Fafces ergo ad Ægrotantium lectulos fubmittat neceffum eft, doctus licet, & eruditus Theoricus, atque is præfertim qui recens ab Academia venerit, & paulò ante laureatus de gravioribus morbis facilem victoriam, fibi fpoponderit. Non fatis eft enim celebriora Hippocratis, Celfi, aliorumque Medicinæ Procerum documenta in numerato, ut dici folet habere, ut certo quis proferre poffit, qualis fit morbi, quem curandum fufcepit conditio, & ingenium, ubi nam cubet, cui parti exitium minitetur, qualem eventum fit habiturus, & quibus præfidiis tentanda fit oppugnatio: Pulchrum quidem effet fcire etiam quæ ad medicam eruditionem fpectant; fed quemadmodum perito Nautæ indecorum non eft, Marini fluxus, & refluxus caufam nefcire, dummodo non ignoret, ubi fyrtes, & fcopuli lateant, & quomodo portum occupare oporteat: ita bono Practico nequaquam vitio vertendum, fi quædam ignoret, quæ ad elegantiam potius, quàm ad ægrotantium falutem fpectant.

Similitudines parere errores etiam bonis Medicis pronunciavit olim Magnus Artis Præceptor, (b) quod utique verum eft, cum non rarò contingat, ut diverfi omninò fpecie Affectus iifdem fignis, & Symptomatibus ftipari foleant, ut Colica, & Nephritis, Galeno tefte, (c) qui ingenua confeffione fe deceptum fuiffe fcripfit, dum putaret fe Renum dolore laborare, ac poftea Colica paffione fe mulctatum fuiffe deprehenderit; Aft hujufmodi Præceptoris dictum longè verius eft in Theorico quàm in Practico, novit etenim bonus, & expertus Practicus quàm facilè fit decipi, & quam difficile fit Judicium, immò quam periculofum Artis, & Artificis honori de morbi natura Judicium affeveranter proferre, atque illud propalam facere. At fi hæc veri fpecimen aliquod præferant, quanam ratione, quo titulo unquam Theorica primatum in Arte fibi depofcat? an quia confilio, & documentis multum lucis Practicæ fœneretur, ac illi quodammodo facem præferat, ne cefpitet, ne à recta femita deflectat? Aft facem præferre minifterium eft non ejus qui dominetur, & imperet, fed qui ferviat. Multum quidem Theoricæ debet Practica, quis inficiari aufit? etenim benefacta malignè detrectare nefas effet, fi tamen dati, & accepti ineunda fit ratio, in incerto erit quænam alteri plus debeat. Id tamen certum eft bono Practico longè plus Ægrum debere, quam bono Theorico; eum enim, qui magis cum Ægris, quàm cum fanis hominibus ævum traduxerit non tam facile fallent morborum fub larva latentium monftruofæ facies, neque erroribus, tum in judicando, tum medendo ita erit obnoxius, ut his, qui legendo, fcribendo, & declamando confenuerit. Fidem autem meis dictis promereri mihi non viderer, nifi alicujus exempli appofitione rem certam facerem. Ab humanitate veftra itaque Ornatiffimi Domini impetrare liceat, ut in hanc rem hiftoriam oppidò curiofam, & memoratù dignam referam.

(d) Venetiis Anno feptuagefimo fexto fupra fefquimillefimum non adfpernanda peftilentiæ figna ex improvifo fe prodidere, cujus rei novita-

(a) Quint. Inftit. Orat. L. 12. Cap. 7. (b) 8. in 6. Epid. (c) 2. de loc. affec. cap. 5. (d) Antonius Ricobonus in Gymnaf. Patav. Lib. Quinto Cap. Quinto.

novitate Primorum Ordinibus, & tota Civitate perculsa, publicæ salutis custodiæ singulari diligentia invigilari cœptum. Verùm cùm ob frequentiora in dies funera rumor hujusmodi percrebesceret, ac magnæ inter Medicos, uti mos est, obortæ fuissent circa morbi Naturam contentiones, aliis pestilentem morbum esse negantibus, aliis verò reclamantibus diram, & exitialem pestem esse, non multò post stragem ingentem edituram; idcircò inter hæc discrimina, & Medentium in re tam gravi disceptationes, ut decerneretur qualis esset revera grassantis morbi conditio, publico decreto Venetias acciti Hieronymus Mercurialis, & Hieronymus Capivaccius, Patavini Lycei duo tunc temporis clarissima lumina. Splendido itaque comitatu Venetias profecti sunt hi celeberrimi Viri, neque minori exspectatione ab universa Civitate excepti fuere, ac olim magnus Hippocrates ab Abderitis ad curandum Democritum evocatus. Munus ergo suum adorti vagante morbo ad severum examen juxta normam medicarum legum adducto, ac signis omnibus pestis, tum prophænomenis, tum epiphænomenis, ritè pensitatis, nec non partium inter se dissidentium rationibus utrinque auditis, ad Excelsum Collegium perducti, coram Serenissimo Principe sententiam suam tulere, nequaquam pestilentem esse, eam quæ vagabatur Epidemiam, ac liberè professi sunt se suis methodis, ac præsidiis morbum hujusmodi curaturos. Ad tam favorabilem sententiam pronis auribus exceptam, & palam factam magna anxietate, & metu illicò soluta est Civitas, quæ in summum gaudium effusa Soteres suos ad Cœlum usque efferebat. Verum intra paucos dies miserè pessum ivit malè concepta lætitia, etenim cùm à solita diligentia lue infectos ad remotiora loca adsportandi desitum esset, exitialis ille morbus à Judicibus tantæ auctoritatis tanquam insons absolutus majori securitate in vulgus sævire cœpit, adeò ut anni unius spatio centum ferè hominum millia in Orci familiam demiserit; perhumaniter tamen erga suos Judices se gessit pestilens ille morbus, illis enim pepercit, ac indulsit, ut sospites, comitatu suo tamen, magna ex parte orbati, Patavium redirent; sic

Quæsitæ nocuere Artes, cessere Magistri, (a)
Phyllyrides Chiron Amythaoniusque Melampus.

ut olim Virgilius de Medicis in pestilenti quadam constitutione. Talem habuit exitum tantorum Virorum, tam magnifica, tam solennis ad Venetam Urbem profectio.

Absit autem ut hujusmodi narratione, tam insignium Professorum famæ, & existimationi quidquam detractum velim, perennis enim erit illorum gloria, & nomen, donec inter mortales vigebit Ars Medica, & Lyceum hoc stabit Æternitati sacrum, sed solum mihi animus fuit, ut Clarifs. Virorum exemplo, qui in Theoricis magis claruere, quàm in Practicis, & quorum methodi habebantur pro Secretis, propositum meum firmiùs statuminarem.

Cum ergo satis superque, nisi me fallit philautia, fuerit demonstratum nullum jus Theoricæ legitimum esse, ut supra Practicam dominatum ullum obtineat; nihil optabilius foret, nihil ad publicum bonum magis conducibile, quàm ut hæ binæ Valetudinis Rectrices, simultatibus sepositis, sincerum inter se inirent fœdus, & sociale ex æquo regimen exercerent. Multò magis quidem optandum foret, ut idem esset, bonus Theoricus, & bonus Practicus, sed paucis hoc datum est, ac iis tantum,

quos æquus amavit
Jupiter, aut ardens evexit ad æthera Virtus.

Habuere tamen singulæ Ætates hujusce ordinis Professores, habet etiam præsens hæc ætas, & nostrum hoc Lyceum. Summa itaque votorum sit, ut ambæ hæ Facultates, quibus Ars constat, & perficitur, Consilio & opere, Præceptis & Experimentis ita ad invicem consentiant, ut non duorum, sed unius tantum videatur imperium.

(a) Georg. lib. 3.

ORATIO DECIMA,

HYEMALIS CONSTITUTIO ALGIDISSIMA

Anni M. DCC. IX.

Habita in Patavino Lyceo die XIII. Maji,

Cùm Primariam Practicæ Medicinæ Cathedram primùm conſcenderet.

Illuſtriſſimis, & Excellentiſſimis D.D.

PATAVINI ATHENÆI MODERATORIBUS,

D. FEDERICO MARCELLO, D. Marci Procuratori,
D. HIERONYMO VENERIO, Equiti, & D. Marci Procuratori,
D. MARINO GEORGIO,

BERNARDINUS RAMAZZINI Felicitatem.

ORATIONUM mearum, quas in Patavino Lyceo occaſione anniverſariæ Studiorum inſtaurationis, hactenus, habui, libello Vobis inſcripto Illuſtriſſimi, & Excellentiſſimi Viri, additamento erit Oratio hæc mea nuper habita, cùm primariam Practicæ Medicinæ Cathedram, cui ex ſingulari beneficentiæ veſtræ munere addictum me video, primùm conſcendi. Quàm tenue illud eſſet, quod veſtrorum Nominum amplitudini offerre auſus fueram, agnoſcens, in ipſa nuncupatoria Epiſtola, proteſtatus fueram Opuſculo jam edito velle me quotannis adjicere quidquid in hoc genere è paupere meo penu prodire poſſet; quod nunc præſto ac lubenter præſtabo, cum mea plurimùm interſit librum ita augeſcere, ut milleſima pagina ſurgat. Argumentum quod in hac mea Oratione tractavi Sapientia veſtra forſan non indignum eſſet, ſi Vobis, quos publicis commodis Virtus veſtra perpetuò addixit, iſthæc legere vacaret. Philoſophicè, & Medicè differendi anſam præbuit hyemalis hujuſce Anni Conſtitutio tam algida & communis, quæ Venetæ Urbi obſidionali maris congelatione plus terroris, quam ullus unquam hoſtis armatis navibus injecit. Hoc igitur qualecumque ſit munuſculum ad Opuſculi acceſſionem, & obſequii mei argumentum hilari vultu, ut ſoletis, excipite. Valete diu ac plurimùm Mecœnates Ampliſſimi, ſic ut Heſiodi ſenecta Vobis contingat.

Patavii die 2. Junii 1709.

ET ſi eorum, quæ non niſi multo labore, & conatu ſuperata fuerint, meminiſſe quoddam voluptatis genus dicitur, perpaucos tamen eſſe exiſtimo, qui ad illius loci conſpectum, ubi grave aliquod diſcrimen aliquandò ſubierint, non inhorreſcant; quomodocumque enim ſive fortunæ beneficio ſive redeunte in præcordia virtute, quis evaſerit, locus tamen ipſe, ubi exacti periculi caſus incidit oculos, qui primi in acie, ut dici ſolet, vincuntur, perſtringens animum ad horrorem aliquem concipiendum facili negotio compellit. Id ipſum modò experiri me fateor, nec pudet fateri, dum enim in hac Aula omnium ampliſſima, & ſuper hanc Exedram me intueor, ubi novem ab hinc annis tenuitatis meæ periculum feci,

feci, ut de more solent omnes cum ad publicè profitendum in hoc Lyceo primùm accedunt, sui spectaculum in hac arena præbendo, ac mentem subit recordatio, quantum expaverim loci & personarum dignitate deterritus, ut veritus fuerim, ne in ipso Orationis limine vox, & vires me deficerent, ac modò dum video mihi demandatam provinciam, ut hoc ipso in loco, & ab hoc Subsellio, ex quo tanquam è tripode tot celeberrimi Professores oracula sua effudere, posthac Practicam Medicinam studiosæ Juventuti tradere debeam, novo horrore non possum non corripi, quem sicuti longo usu, & consuetudine imminutum iri non spero, ita vereor ne in dies augescat. Ita fermè evenire solet, ut nunquam satis pensitemus, quid ferre valeant humeri, quid recusent, neque cognoscamus quàm dura, quam onerosa sit aliqua provincia, nisi postquam fuerit suscepta. Isthæc equidem multò antea mecum præsenseram, ac tam gravi discrimini opportunè me subduxisse arbitrabar, seposito res meas promovendi tentamine: Neque enim indecorum putavi, imò ingenui pudoris plenum opus esse credidi, post honorum ac dignitatum petitionem candidati speciem interdum exuere, ac sinere ut is quem te digniorem noveris & in axe anteriori currentem, locum occupet, quem sua virtute promeruerit. Rectè quidem ac sapienter hujus Cathedræ, quæ tam diu sine suo Professore squalebat, dignitati fuerat consultum; ast quàm grande ornamentum illi Fata invidere, è viventium statione sublato Illustrissimo Comite Allexandro Borromeo, quem Practicæ Medicinæ primarium Professorem Sapientissimi hujus Lycei Moderatores designarant. Verùm summo rerum omnium Moderatori & Arbitro placuit Virum hunc claritudine generis, pietate, ac doctrina percelebrem, ad sublimia Cœli subsellia evocare, ubi nunc ille humana despicit, ac sollicitudines nostras ridet, qui tam clarum lumen huic Civitati, huic Lyceo, atque Ordini nostro ademptum conquerimur.

Quoniam autem tanto Viro suffectum me voluere, Sapientissimi Moderatores, Amplissimus Senatus Venetus, & Serenissimus Princeps, quem nuper terris ereptum ingemiscimus, & Cœlo adsitum colimus, iisque placitum tam honorifico gradu senectam meam decorare in titulum sepulcri, me ipsum excutiam, & si qui sunt in effœto jam corpore igniculi, eos exstimulabo, & ad micationes aliquot identidem explicandas, ut solent moritura faces, pro viribus compellam. Et si autem non ignoro conatus meos tanto muneri suppares nunquam fieri posse, ut quod loci & gradus sublimitas exposcunt exæquent, onus tamen impositum detrectare nefas credidi; quod si exspectationem vestram non implevero, utut nervis omnibus connitar, conscientia mea tamen contentus vivam, ut qui sciam dignitatem hanc non ambitu nec ullis artibus mihi quæsitam, sed à sola hujus Lycei Triumvirorum beneficentia promanasse, quibus nescio quo pacto volupe fuit, eodem fere tempore ac tam raro exemplo tot commoda, tot beneficia, tot honores, in sinum meum effundere, ut nihil ampliùs mihi supersit, quod possim votis expetere, nec ipsis quid valeant ulteriùs conferre. Jam video quod munus mihi nunc incumberet, nimirùm, ut Panegyricum pro justa gratiarum actione contexerem, sed quemadmodum iis ingenii viribus haudquaquam instructum me agnosco, ita temerarium opus censerem, tot amplissimorum Virorum merita, & laudes unica Oratione velle complecti; cùm ad id ritè peragendum vix plures actiones sufficerent; quando igitur verbis gratias agere nimis levidense officium est, & à referendis gratiis quàm longissimè absum, consultiùs facturum me arbitror, si tantummodo gratias habeam, easque immortales, alta mente repositas, atque æternùm servandas. Quoniam autem huc convenisse vos scio, Auditores Ornatissimi, ut me de aliquo quod professorii muneris mei sit differentem audiretis, morem vobis geram, eoque libentiùs, quò argumentum nactus mihi videor, quod ob novitatem adhuc, ut puto intactum, attentione vestra non modò indignum non sit,

ſed quod propter multas difficultates quibus involutum eſt, ingenia quoque veſtra exercere valeat. Argumento erit prægreſſa nuper hyemis algida & nivoſa conſtitutio, quæ frigoris vehementia atque aſperitate non ſolùm Italiam, verum univerſam Europam tanta hominum, & omnium cujuſque generis viventium ſtrage malè mulctavit. Lubet itaque in hanc tam intempeſtam hujuſce hyemis tempeſtatem philoſophica, & medica indagine inquirere; quòd ſi tam portentoſi frigoris veram & germanam cauſam in apricum eruere non dabitur, non abs re forſan neque ad ſanitatis cuſtodiam infrugiferum erit exquirere, quid mali hac proxima æſtate ex hac tam malè morata conſtitutione timeri poſſit.

Humanitate veſtra abuti mihi viderer A. O. ſi hyberni frigoris, quod annum hunc nefaſtum fecit, & ad multa Secula memorandum faciet, inclementiam non dicam, ſed inſolentiam longo verborum ambitu vellem deſcribere; quotus enim quiſque repertus eſt tam denſo corio, ac tàm forti à natura temperie donatus, qui non in cute ſolum ſed intus quoque & intra ipſa præcordia, ubi veſtalis ignis nativos lares, & focum habet, ab algidiſſimi aeris inſpiratu noxam aliquam non perſenſerit? Magna ſunt quæ vidimus, majora quæ audivimus; vidimus magna flumina tam arcto tam alto gelu adſtricta, ut armentis plauſtris onuſtis, & ipſis quoque exercitibus tranſvehendis ſufficerent. Vidimus ad binos &ampliùs menſes vim nivium immodicam è Cœlo non tacitè, ut ſolet, ad inſtar velleris labentem, ſed magno cum impetu in ſolum projectam, & quod magis mirere ſud Æquinoctium ipſum, quod in hac Civitate prodigio par eſt. Vidimus in partibus Ædium interioribus, & in ipſis hypogæis fluida quæque congelari ſolidioribus vaſis ex opere figlino diſruptis, ac dum cibum capturi menſæ accumberemus non procul à luculento igne vidimus fumantes epulas temporis momento gelaſcere. At vulgaria ſunt iſthæc, & fidem invenient. Urbem vidimus Adriæ Reginam, cui nullum unquam niſi navigiis cum terra fuit comercium, continenti junctam, marinis aquis in marmoream duritiem ſolidatis, ut ad ſeptem paſſuum millia ultrò citròque longo agmine commearent Viatores, Veterinarii, & annonariæ gentes cum armentis, & gregibus, ut laboranti Civitati victuales ſuppetias ferrent. Quàm admiranda porrò, imò quàm miſeranda ſunt quæ alibi facta accepimus, velut in Gallia, Anglia, Germania, ac tota Septentrionali plaga, non ſolùm magnis fluminibus marinum æſtum pati ſolitis, ſed Oceano ipſo conglaciato, ut ſublatis commerciis centenæ hominum chiliades in civitatibus, in agris inter frigoris rabiem, & famis morſus miſerè perierint, ac ex iis qui militiæ ſacramento erant auctorati longè plures in caſtris hyemando, quàm in acie pugnando in Orci familiam tranſierint. Profecto ſi cujuſque Regionis, Civitatis, atque Oppidi Necrologiam haberemus, in quibus eorum qui è vita deceſſerint nomenclatura continetur, ac ratio iniri poſſet quot hominum myriades duorum vel trium menſium ſpatio in Libitinæ cenſum deduxerit intolerando ſuo frigore funeſta hæc hyems, nulla certè peſtis utut truculenta & pernicialis, nec ea quæ apud Hiſtoricos, & Poëtas adeò pervulgata, quæ univerſam Græciam depopulata eſt, algidiſſimæ hujus conſtitutionis peſti, ſi ita fas loqui, ullo pacto eſſet conferenda.

Aſt undenam quæſo tam violenti frigoris petenda eſt origo? Si ab Aquilone frigoris Promocondo malum hoc venit, cur hoc Anno tam violentum, tam diuturnum, ut quotquot in viventium numero adhuc exſtant provectioris ætatis homines, & ſilicernio jam proximi tam enorme frigus nunquam ſe perſentiſſe meminerint, nec ſcriptorum quiſquam prodigium hujuſmodi literis prodiderit. Scire optatis O. D. quam proportionem habuerit hujus anni frigus ad præcedentium octo annorum, quos in hac Civitate obſervare mihi datum, ſummum frigus? Pſychrometro teſte proportionem habuit ſeſquialteram, hoc eſt ut ternarium ad binarium. Is fuit hyberni frigoris hoc anno ſupra cæteros exceſſus, qui in regnum quoque vegetabile deſæviens, non ſolum

ſolum plantas, quæ hortorum ornamenta ſunt, ſed quod dolendum Oleas & Vites ad internecionem uſque abſumpſit. Mehercle ſi in hujuſmodi tempora incidiſſet Cardanus, eam quam de frigoris natura opinionem mordicùs tenuit dubio procul abjeciſſet; non eſſe frigus quid revera ſubſiſtens, ſed ſimplicem caloris privationem ventoſque omnes plus minùs calidos eſſe inter ſuas ſubtilitates recenſuit Vir ille, quem cenſoria virgula ſugillans, ſeveriſſimus ille Cardanomaſtyx hiſce verbis ſic eum interpellavit. (*a*) *Abjice ſoleas, ac pileum, Cardane, quo tempore ex Alpibus Rhæticis urit vos Boreas; frigidus enim, & ſiccus eſt.* Hic autem mihi haudquaquam mens eſt in frigoris naturam curioſiùs inquirere, neque quodnam primum ſit frigidorum, num Aqua, ut Ariſtoteles, an Terra, uti Parmenides, & num venti aerem comprimendo frigus efficiant aut illius Vectores ſint, cujuſmodi quæſtiones Philoſophos tum veteres, tum recentiores exercuere, & adhuc exercent, ſed ſolùm in votis mihi eſſet cauſam perſpectam habere, quæ hac hyeme tantum frigoris ac tam ex improviſo exciverit. Jam præcedens brumale ſolſtitium exegiſſe nos, & Annum cum ſatis placido aeris ſtatu clauſiſſe lætabamur, ut ſpes eſſet hyemis reliquum eodem tenore proceſſurum. Aſt tanto impetu naſcenti anno Janus fores aperuit, ut nobis ferale bellum indicere viſus fuerit; illicò enim, ex boreali plaga ventorum turbines biduo tanta vi efflarunt, ut omnibus horrori eſſent, illos acerrimo frigore comitante, & continuo nivium deſcenſu ſubſequente. Grande igitur aliquid in hyperboreis contigiſſe credendum eſt, quod tam ſubitam in aereo mari magno tempeſtatem excitarit? Anne magnum aliquem terræ hiatum ex improviſo apertum fuiſſe putandum eſt, unde una cum ventis algidiſſimis tanta nitroſi ſpiritus copia eruperit, quæ totam atmoſphæram frigorificis particulis ad ſaturitatem uſque opplerit. Quanta vi polleat nitrum ad ſenſum frigoris inducendum, ſatis commonſtrat experientia, dum nivi & glaciei comixtum illarum activitatem exacuit, ac in earum defectu nitri portionem in aqua diſſolvendo, modum habemus quo media æſtate vina & frigidas potiones nobis comparemus, non aliunde autem quàm è terræ ſinu tam horrendi frigoris cauſam deducendam arbitror; ad tam ſubitam enim & adeo turbulentam ventorum irruptionem locum aliquem in aërea regione intra polarem circulum fingere oporteret, in quo ſpiritus adeò furentes concluſi eſſent & effracto carcere ſubitò erumperent, quod tamen Poëtæ, quibus quidlibet audendi data eſt poteſtas, auſi non ſunt, qui ventorum turbam in antris terræ obſcurioribus abditam eſſe voluerunt ac inſuper Regem illi ſtatuere, qui imperio premeret, & laxas ſciret dare juſſus habenas. Minùs porrò rationi congruum videtur cœleſtia illa corpora culpare velle; quæ ſuo lumine & afflatu in noſtram perniciem conſpirarint. Quid novi enim in Cœlo à ſyderalis ſcientiæ peritis antea fuerat obſervatum? Num ferales Cometæ viſi ſunt aut alia hujuſmodi portenta? Num Planetæ in choreis ſuis agendis à præſcriptis ſibi legibus exorbitarunt, ut novis ſyzygiis & inſolitis motionibus Cœleſtem illam harmoniam perturbarint, ut poſtea propter illorum aberrationes nos plectendi eſſemus.

Sit quidem, ut ajunt, multum pollere lunare Sydus ad perfrigerandum, ac illius lumen ad nos reflexum, licet à Sole prodeat, actu frigidum eſſe, ſeu ut alii putant vi magnetica calorem terræ & aëris ad ſe elicere, ſicque frigefaciendi vim habere, at forſan Luna hoc anno propiùs ad nos acceſſit. Haud ſum neſcius ab Aſtronomis, à veteribus Agricolis, à Medicis quoque peritioribus, (*b*) ut olim ab Hippocrate ad prænoſcendam futuræ hyemis indolem obſervari ſolitum plejadum occaſum, & ortum Arcturi, atque ut monebat Virgilius:

Frigida Saturni ſeſe quò Stella receptet? (*c*)

At iſthæc ſingulis annis obſervantur & adventantis hyemis ſigna ſunt potiùs quam cauſæ. E magnæ Parentis utero itaque monſtroſum hoc frigus prodiiſſe à vero non prorſus

(*a*) Scalig. Exer. 18. (*b*) In 1. Epid. Sect. 1. (*c*) Geor. 1.

sùs alienum videtur; Terra enim tota intus cavernosa est, & non secùs ac animalium corpora suos habet ventres distinctos & magnas cavitates, in quibus non hospitantur tantummodo silentes umbræ & segnis aër, sed varia & admiranda intercurrente spiritû exercentur opificia. Nusquam certè operosior Natura est quàm in subterraneis officinis ad generationem intenta tot pretiosorum lapidum, fossilium, mineralium, & metallorum, quæ si hominum avaritia potius quàm curiositas & abditiora quæquæ investigandi cupido surripiat effossis terræ visceribus, non minùs natura sollicita est in illis suo tempore reponendis, & damno resarciendo. Hinc innumeri penè fontes è terræ scatebris erumpunt non solùm aquarum dulcium, sed medicatarum quoque, quales sunt ferratæ, æneæ, sulphureæ, aluminosæ, nitrosæ aliæque omnigenæ. Cum autem borealis plaga in sinu suo nitri multum recondat, quod satis norunt nitri Collectores pro tormentario pulvere conflando, qui è parietibus & locis boream respicientibus longè plus nitri obtinent quàm ab iis qui Austrum, cur suspicari non liceat in regione illa inhospita, & Solis radiis ad plures menses inaccessa ex subito & præcipiti montis alicujus in magnas illas cavernas lapsu, ut in Appenino & Alpibus aliquandò contigisse legimus, portam ingentem algidissimis ventis & nitrosæ exhalationi apertam fuisse, unde tam horrida tempestas hac hyeme ortum duxerit? In Islandia magnam cavernam esse referunt, ex qua venti frigidissimi exspirent, qui glaciei fragmina identidem in altum protrudant. In Hetruria penes lacum Vulsinensium ad radicem cujusdam montis Boream versus antrum exstat in cujus latere rima visitur, ex qua, æstate præcipuè, ventus efflat adeò frigidus, ut sine noxa perferri nequeat, in quo specu si vina reponantur ad pauca temporis minuta penè gelascunt, & fructus pruinosi educuntur, magnum utique blandimentum ad exhilaranda convivia quæ ab Indigenis illis, cum Procyon furit, celebrari solent. In Peruvia duo Oppida Platam, & Potosam describit Acosta (*a*) quæ non multum inter se distent, ac utraque in montanis locis posita, quorum unum, Potosa scilicet temperaturam hyemis habeat, Plata vero vernali similem, cujus prodigii in calidissima regione causam in argenti fodinas referunt, & terræ spiracula unde aura algidissima exspiret. Quando igitur longè probabiliùs est frigus ab imis terræ visceribus in aërem efferri, quàm ab ætherea regione in hæc inferiora descendere, tam grandis Phænomeni, quod hæc hyems præ se tulit, & cui aliquid simile ulla ætas non vidit, nullam aliam causam comminisci possum quàm magnam terræ scissuram recens factam, paratum tamen me protestans ad exspuendum ex animo meum hoc commentum, sicubi aliqui feliciori sorte meliora proferant. Si ergo forte ita evenit uti conjeci, tam horrendi frigoris, ac tantarum nivium descensus causam tenere mihi viderer; Nitrosa enim emanatio illa unà cum ventis validissimis longè latèque diffusa tam magnum algorem efficere, & vapores, aquei elementi sobolem, in aëre suspensos arripiens, iisque se consocians nivem conformare potuit, atque illi suis capillamentis sexangularem & stellatam figuram impertiri. Non adspernandam nitri portionem nivibus inesse chymica enchirisis ostendit, qua nitrum in sinu nivis delitescens educitur, & Medicus usus comprobat, dum ex aqua nivis ratione nitri in illa contenti parantur remedia in æstuosissimis febribus exhiberi solita.

Verùm dictum illud è sacris paginis mihi forsan obtrudet aliquis. (*b*) *Nunquid ingressus es thesauros nivis*, tu qui adeò fidenter modum tradis, quo in aëre conflentur nives? Ultrò fateor A. O. non esse apud me ipsum tanti ponderis, quas produxi de nivis conformatione, & credito terræ hiatu conjecturas, ut veram & germanam tam inusitati frigoris causam è Democriti puteo hausisse me persuasum habeam; Conjectoris tamen non prorsus improbandi munus obiisse me arbitrabor, si in negotio tam abstruso ita fieri potuisse naturæ legibus non repugnet, nil enim ampliùs à rerum naturalium scrutatore in re obscura

(*a*) V. Bachon. in Histor. Ventorum. (*b*) Job. cap. 38.

obscura exigebat Peripateticorum Princeps. Quid ergo in quæstione tam ardua & impervia dicendum? Num ad effugium illud histrioniam exercentibus adeò familiare recurrendum, qui, ubi fabulæ negotium ita implexum & involutum est, ut nodo solvendo humani ingenii acies non sit satis, pro more habent, Deum aliquem è machina in Scenam inducere? ita sane. Ut ergo aliquid proferam, quod pro vero accipi possit, de hac tam horrida Constitutione dicam, quod magnus Hippocrates de morbis populariter grassantibus, ubi Phænomena quædam apparerent, quorum ratio in abdito esset, dicere consueverat; (*a*) ἅμα δὲ καὶ εἴ τι θεῖον ἔνεστιν ἐν τῇσι νούσοισι *considerandum an sit quid divinum in morbis*, illud itaque θεῖον, apud Medicos tam in morbis quàm in remediis adeò celebre, hic quoque vim habuisse censendum est, ab ipso Deo nimirùm tam rigidam tempestatem fuisse excitatam, ut corruptos seculi mores & vitia novo & inusitato pœnæ genere expiaret. Neque enim in suis armamentariis justissimum illum criminum vindicem solum ignem & fulmina habere credendum est, quæ multorum metu & paucorum periculo jaculetur in terras; in iisdem enim habet, (*b*) *Glaciem*, & *Nives*, *quæ faciunt verbum ejus.* Ille est qui, ut cecinit Regius Vates, de thesauris suis ventos educit, qui temporis momento aërem non minùs quàm maria in magnas tempestates agant, & palam faciant cui serviant, cui militent. Illud sanè admirationi fuit, quod toto eo tempore, quo à sexta Januarii usque ad Æquinoctium ferè pertinacissimum perstitit frigus, nunquam hiscere ausi fuerint australes venti, quod in hisce regionibus perrarum est, cum vel media hyeme rigidiori identidem caput efferre soleant ab ora meridionali calidiores flatus, adeò ut ex improviso liquescant nives & regelent flumina, si quæ priùs glacie erant adstricta, ut quandoque campos inundent; quasi Deus, borealium ventorum ministerio plectere nos volens, australes flatus intra suos lares, unde ortum habent, conclusos voluerit, ne blando suo tepore inflictæ pœnæ rigorem delinirent. Sic eleganter non minùs quàm ingeniosè Ovidius Jovem, qui totum mortale genus aquarum eluvione perdere statuerat, finxit reposuisse tela manibus fabricata Cyclopum, in antris autem æoliis Aquilonem aliosque ventos nebulas fugare solitos clausisse, emisisse autem Notos, Euronotos, atque Austrum pluviarum pincernam.

Utinam autem malorum hic finis fuerit, & hujusce anni felicior sit exitus, quàm fuit initium. Quàm infesta, quàm pernicialis humano generi fuerit hyemalis hæc constitutio, & quænam morborum genera invexerit, nemo est qui ignoret. Frequentissima fuere in hac Civitate, ut de aliis taceam, funera, ac nulla penè domus visa est, quæ pullam vestem non induerit. Primò quidem teneros infantes, decrepitos senes, & valetudinarios ferè omnes, mox juvenes, & robustiores viros, nec solum minutam plebem, sed non paucos quoque ex Procerum ordinibus hiberni frigoris violentia in Libitinæ censum deduxit. Tusses, destillationes, pleuritides, peripneumoniæ, dyspnœæ, & morbi id genus dominatum obtinuere. Rationi autem consonum fuit, ut hujusmodi affectus populariter grassarentur; sicuti enim austrina tempestas capiti infensa est, ita Aquilonaris spiritalibus organis est maximè infesta. Possumus equidem adscititiis comis, adversus aëris injurias calvariam munire, ac bene chlamydati, palliolati corporis extima à frigoris rabie & morsu possumus tutari; at quomodo visceribus in pectoris cavea contentis ab aëre rigidiori prospici potest, si ab indefinenti & reciprocante aëris inspiratu & exspiratu vitam precariam habemus? Non est ergo quod miremur si hæc hyems, glaciali aura per ostium patens, thoracis penetralia subeunte, tam diram hominum & cujusque generis animantium cladem ediderit.

Verùm anne putandum hanc malè moratam constitutionem totam sævitiem suam explevisse, ut in nostris corporibus labem nullam reliquerit, quæ nova morborum genera

I hac

(*a*) Hippoc. Lib. 1. Præn. (*b*) Ps. 134.

hac æſtate non poſſit arceſſere? Si Coi Senis, cui futurorum mens divinatrix divini nomen adſcivit, oraculum adeamus, reſponſa referemus, quæ non multum nobis arrideant. (*a*) *De temporibus*, ajebat ille, *ſi quidem hyems ſicca & aquilonia fuerit, ver autem pluvioſum & auſtrinum, neceſſe eſt æſtate acutas febres fieri, lippitudines, & inteſtinorum difficultates.* Obſervatione profectò dignum eſt, quomodo Hippocrates, Vir in prædicendo alioquin cautiſſimus, tam fidenter & abſolutè pronunciarit; quod ſi hyemem aquilonarem, Ver auſtrinum & pluvioſum exceperit, ex neceſſitate ſubſequi debeant æſtate acutæ febres, & alvi profluvia. Aſt ratio ſic fieri oportere ſatis evincit, etenim ſi hyems plus æquo algida & nivoſa ſit, parum perſpirant humana corpora, ac ea præſertim quæ debiliora ſunt, unde ſeroſam colluviem cumulari neceſſe eſt, eamque augeſcere ſi ver pluvioſum ſucceſſerit, qua poſtea per æſtivum calorem diffuſa & in motum concita, acutæ febres & alvi fluxus oriantur neceſſe eſt. Nec quis putet Hippocratem niſi experientia priùs edoctum tam grande effatum pronunciaſſe; in libris enim Epidemiorum Conſtitutionem habet in qua pars hyemis poſterior, ut in noſtra evenit, aquilonaris fuit cum magno frigore & nivibus, cui ver ſucceſſit pluvioſum, unde poſtea memorati affectus Æſtate & Autumno apparuerint.

Ver equidem quod modò excurrit & cujus medium jam tenemus, atque hyemi algidiſſimæ ſucceſſit, ſub initium viſum eſt ad pluvioſum propendere velle, non paucos tamen Aprilis menſe dies habuimus ſiccos, ſine ullis omninò imbribus, ſed ita calentes, ut à canicularium dierum æſtu parum differrent, ſub finem tamen menſis tam magna ac ſubita facta eſt à calore ad frigus converſio, ut unica ferè die rariores ſyntheſes & holoſerica deponere neceſſe fuerit, ac è veſtiario pannoſas veſtes repoſcere, quam mutationem poſtea ſubſecutæ ſunt ingentes pluviæ. Quo tenore veris pars altera proceſſura ſit, ſolus novit qui fecit tempora, dies, & annos. Id tamen certum eſt hujuſmodi temporum anomalias, & à ſua temperie aberrationes ominoſas eſſe, & morborum mali moris, quod Superi avertant, prænuncias. Nam ex eodem Hippocrate, (*b*) *in legitimis temporibus & convenientem ſervantibus temperaturam morbi legitimi & boni judicii fiunt; in tempeſtivis autem non legitimi & mali judicii.*

Sed quid frugis ex hujuſmodi apparatu datur colligere ad præcautionem & ſanitatis cuſtodiam? Paucis dicam quod ſentio. Adverſus temporum tam enormes intemperantias magnum erit præſidium Temperantia, neque ſolùm in victu ſed in omnibus quæ res non naturales vocant Medici. Non inopportunum tamen erit purgationes inſtituere, & ſi opus fuerit ſanguinem mittere. (*c*) *Quibuſcunque convenit venæ ſectio vel purgatio hos Vere purgare, vel venam ſecare oportet*, ajebat idem Hippocrates. Magna certè animadverſione particula illa disjunctiva digna eſt; Practicorum enim non pauci magnum piaculum committere ſibi viderentur, ſi purgationem verno tempore inſtituentes venam ſimul non tunderent. Aſt quam longè à divini Præceptoris veſtigiis aberrent nemo non videt. Eſt ubi tantum ſanguinem mittere oporteat, eſt ubi ſolùm purgare liceat, eſt ubi utrumque remedium conveniat. Si verò aliquis ex memoratis affectibus hac æſtate populariter vagari incipiat, boni & periti Medici erit non tam properè & inauſpicatò communibus remediis, ut in morbis ſporadicis, curationes aggredi. Rectè propterea Celſus de peſtilenti febre verba faciens ajebat, (*d*) *ſanguinem non facilè mittere, alvum non facilè ducere*, ſuſpenſo pede igitur procedendum erit, atque attente obſervandum, qua methodo Natura morborum medicatrix in iis utatur, qui ſponte aut paucis remediis evadant, illa enim ſibi vias & aggreſſiones invenit, quas prænoſcere & divinare non poſſumus; fateamur enim neceſſe eſt, quandocunque aliqua epidemica affectio ex improviſo ſe prodat, eſſe nos juvenes ac tyrones licet medendo ætatem triverimus, ideòque oportere, ut Naturæ, quam autodidacton

(*a*) 3. Aph. XI. (*b*) 3. Aph. Aphor. 8. (*c*) 6. Aph. Aphor. 47. (*d*) L. 3. c. 7.

didacton & doctam sine Magistro (a) Hippocrates dixit, nos erudiendos tradamus.

Cum ergo propter prægressæ hyemis intemperantiam adeò enormem, & veris temperiem hactenus non admodum laudandam non prorsus inanis, & adspernanda sit suspicio, ne præ cæteris morbis acutæ febres (quod omen despuo) hac æstate acutarum febrium subita tempestas ingruat, & busta cumulent, cumque mihi hoc anno obtigerit de Febribus in universum studiosæ Juventuti sermonem habere, propterea temporis reliquum, quod superest ad implendum tertium hoc & postremum medici cursus stadium, circa acutarum febrium, quibus epidemici aliquid insit, examen, pro viribus totum impendam.

(a) 5. in 6. Epid.

BERNARDINI RAMAZZINI,

Professoris Primarii, &c.

CONSTITUTIONES EPIDEMICÆ MUTINENSES ANNORUM QUINQUE.

Accedit Dissertatio Epistolaris

De

ABUSU CHINÆ CHINÆ

Ad

D. BARTHOLOMÆUM RAMAZZINI,

Mutinæ Medicinam Facientem.

Illustrissimis atque Excellentissimis D.D.

EQUITIBUS, D. MARCI PROCURATORIBUS, ET PATAVINI GYMNASII MODERATORIBUS,

D. CAROLO RUZINO, D. FRANCISCO LAUREDANO, D. ALOYSIO PISANO,

BERNARDINUS RAMAZZINI Felicitatem.

Constitutiones meas Epidemicas, quas olim circa finem prægressi seculi evulgavi, & Mutinenses dixi, quia modo Agros, modo Civitatem afflixerint, denuo in publicum prodire volui, sed nonnisi sub Nominum Vestrorum auspiciis, Patavini Lycei MODERATORES AMPLISSIMI, *neque ab hoc proposito quidquam me dimovit, quòd novum aliquod Opus non sint, scio enim Auctoritatem Vestram*

eam esse, ut Antiquis gratiam Obscuris lucem *conciliare valeat. Hisce tamen novum aliquid accedit*, *Dissertatio nempe de Chinæ Chinæ abusu*, *quem ubique tam grandem*, *ac familiarem factum video*, *ut castigatione aliqua & animadversione indigeat. Non est enim tam insons*, *ut vulgo creditur*, *Americanum istud Febrifugum*, *ut aliquando Medico*, *qui illud exhibuerit*, *in votis non sit febrem repetere*, *sed fortiorem*, *ut tollantur ea mala*, *quæ China China ob febris exstinctionem invexerit. Certe constat longe tutiora fuisse Veterum febrifuga*, *quæ olim usui erant ad febris causam sensim eliminandam*, *quàm Indum istud*, *cujus operandi modum in nostris Corporibus*, *admirari potiùs licet*, *quàm intelligere. Vos autem CLARISSIMI VIRI*, *quorum Incolumitas ad publicum bonum tanti interest*, *ita valere volo*, *ut Medicorum nullus Peruvianum Corticem*, *aut quidquam aliud pharmaceuticum Vobis unquam præscribat.*

Dabam Patavii die 20. Julii 1714.

CONSTITUTIO EPIDEMICA RURALIS.

A. 1690.

I. SOlemnis Astrologorum, quos Judiciarios appellant, ferè ubique est Consuetudo, ut cum Annus extremo senio confectus est, & ad sui finem properat, illicò successuri Anni genesim in antecessum describant, & ex Astrorum positu illius Indolem, genium, mores, num salubris, an insalubris, num frugifer, an sterilis futurus sit, suas Ephemerides evulgando, prænuncient. Contraria quidem, sed tutiori methodo mihi visum est incedere, siquidem Anni jam exacti naturam, ac temperiem, qui Morbi grassati fuerint, quæ remedia Praxis salutaria deprehenderit, quæ noxia, compendiosè enarrare constitui, quod Institutum posthac singulis Annis prosequi mihi in animo est, donec Operis filum abrumpat;

Mors ultima linea rerum.

Id autem Ingenuis *Professoribus*, nec injucundum, nec Praxi prorsus inutile futurum credidi, quando Ars Medica solis Observationibus ortum suum, ac progressum debet, majorem quoque in dies habitura, si ea quæ in morborum Curationibus nova, & insolita quotidie accidunt, accuratius observarentur. Erit tamen, non secus ac in *Astrologorum Ephemeridibus*, hic quoque Divinationi locus; non enim ea solùm quæ hoc Anno apud Nostrates acciderint, referre satis duxi, sed pensum meum existimavi, ulteriùs causas disquirere, undenam tam copiosa morborum seges in Agris nostris prodierit, ac si non philosophari, saltem divinare, quem exitum habitura sit hæc Epidemica Affectio. In rebus autem abstrusis, & alta caligine involutis, vaticinari quoque humanam imbecillitatem pudere non debet, multoque minùs in Arte Medica, quando ipse *Divinus Præceptor Ep. ad Phil.* tradidit, *Medicinam*, *& Vaticinationem esse valdè cognatas*, *cum ambarum Artium unus sit Apollo Progenitor.*

II. Exactè perdiscendam *Temporum Constitutionem*, *& quemque morbum*, *& qui morbus sit bonus*, *& qui periculosus*, *aut in Constitutione*, *aut in morbo*, verba sunt, immò Oraculum *Hippocratis in Libro de diebus Judicatoriis n.* 1. nam ut ibidem ait, *Plerumque Hominis Natura Universi potestatem non superat.* Nomine autem Universi proculdubio *Divinus Senex*, Aëris potestatem nobis designavit, ex cujus vitio omnes ferè Epidemiales Affectus ortum ducunt. Plurimùm autem momen-

momenti, tum ad prænoſcendos futuros morbos, tum ad eoſdem profligandos, & rectam victus rationem inſtituendam, quæ à morbis vulgaribus Optima Præſervatrix dicitur, plurimum inquam momenti habere, non ſolùm præſentem temporum Conſtitutionem, ſed etiam anteactas diligenter obſervare, nemo non videt; cùm ex iis, tamquam ex ſua radice, variæ, & inſolentes Aëris alterationes progerminent, quæ modò hanc, modò illam morbi popularis ſpeciem quandoque inferant. Antequam ergo Epidemici Affectus, qui Colonos noſtros, & *Ciſpadanæ Regionis* humiliorem partem afflixit, deſcriptionem aggrediar, operæ pretium duxi, prægreſſas Conſtitutiones paululùm perpendere.

III. Quatuor, aut quinque Annos non vulgaris ſiccitatis in tota penè Italia præceſſiſſe jam ſatis conſtat, quo tempore uberrimus fuit frugum omnium proventus, & ſatis proſpera valetudine in univerſum uti conceſſum fuit; adeò verum deprehenſum eſt vulgatum illud, quòd *in ſiccitatibus omnia ſint ſalubriora*. Anno verò huic præcedenti circa Æquinoctium ingentes pluviæ cecidere, quæ identidem repetentes totum Veris tempus horridum, & ignavum reddidere. Æſtas ſubſecuta, & ipſa fuit magna ex parte pluvioſa. Circa Solſtitium Æſtivum ſigna Rubiginis in frugibus obſervari cœpta, quæ *Rubigo* ſenſim augeſcens triticeam ſegetem maximè corripuit, frumenti culmos uſque ad ariſtam maculis veluti ſanguineis adſpergens. Eadem peſtis fabas quoque, ac reliqua legumina obſedit, adeò ut ſpem præconceptam de Anni fertilitate pauci dies eluſerint; ſolabatur tamen Annorum antecedentium felix ubertas, ut venturis temporibus proviſa ſufficerent. Sub initium Septembris, ac multò magis ſub Æquinoctium ipſum largiores pluviæ delapſæ, quæ per totum Octobris menſem perſeverarunt, ut Flumina immenſam aquarum vim intra ſuos aggeres nonniſi improbo labore continuerint. Poſtremi duo menſes ferè impluvii fuerunt, & Annum 1689. ſatis placidè clauſere. In prædictis Conſtitutionibus, non niſi morbi Sporadici obſervati ſunt, nec multa funera Annum infeſtarunt.

IV. Ineunte autem Anno 1690. (quem *rubigalis lues* fruges, & quodcunque fructuum genus depaſcendo, Febrium Ilias primò Ruſticanam gentem, mox Urbanam quoque corripiendo, nefaſtum reddidere) Conſtitutio pluvialis poſtliminiò, ſed gravior recurrens, ac ferè continua, omnium animos obnubilavit. Sic hyemem humidam, nimboſam cum exiguo frigore, nivibus vix delapſis illicò tabeſcentibus, ægrè tranſegimus. Martius menſis porrò ſine pluviis præter morem, & magna aëris tranquillitate uſque ad Æquinoctium exactus animos erexerat, cùm Cœlum denuò omnes, quas in ſinu ſuo contineret aquas, viſum eſt ſuper nos effudiſſe. Unius Nychthimeri ſpatio aquis oppleta ſunt omnia, ut hæc Civitas Inſulæ ſpecimen præferret. Horret animus Agricolarum calamitates, in hac magna eluvione referre, qui

Ducebant remos illic, ubi nuper ararant.

Neque id ſolùm viſum eſt in *Mutinenſi agro*, ſed etiam in *Finalenſi*, *Mirandulano*, & *Ferrarienſi*, qui ſitus pars olim fuit antiquæ *Vallis Paduſæ*, in quam omnia Flumina ex Appennino deſcendentia à Placentina Urbe uſque ad Adriaticum Mare, *Strabone* teſte *l.* 5. *Geo.* exonerabantur, antequam ſtructis aggeribus *Padum* ſubire cogerentur; quare in his locis ad longum tempus ſtagnarunt aquæ, non admittente *Pado* ad ſatietatem pleno, non ſolùm circumjacentes aquas, ſed per *Scultennam*, & *Gabellum* proprias aquas in agros noſtros eructante. Perſtitit deinde eadem pluvioſa Conſtitutio, non ſolùm toto Veris tempore, ſed per totam ferè Æſtatem, ut nulla penè dies ſine pluvia viſa fuerit. Hinc factum, quòd unà cum pluviis flante ut plurimum Borea, nulla unquam Æſtas noſtro in hoc Climate extiterit, in qua remiſſior fuerit caliditas, ut patuit ex *Thermometris*, unde nunquam ſerior fuit frugum maturitas; meſſe Julio menſe peracta. In *Barometris* quoque obſervatum eſt multò elatiorem, quàm alias fuiſſe *Mercurium*, Aë-

re crasso, nebuloso exsistente. Cicadæ hoc Anno, ut plurimùm aphonæ observatæ sunt, illarum loco per totam ferè Æstatem coaxantibus Ranis; sic pro Vere hyemem, & pro Æstate Ver sortiti fuimus.

V. Nullus Annus in his Regionibus pisculentior unquam fuit, quare cum Pisces ubique pretio vilissimo prostarent, plebs Urbana hoc alimenti genere familiariter usa est, multòque magis plebs Agrestis, quæ facili negotio propriis in agris, & in ipsis laribus pisces captabat, *Neptuno pro Cerere victum subministrante*, ut de *Ichthyophagis* scripsit *Diodorus Siculus l.* 4. *c.* 3. donec super cibo isto levissimo nauseante rusticano stomacho, sicut olim *gens Hebræa* in Deserto, Allia, & Cœpas appeterent. Ab amico Mercatore fide digno, qui *Mantuanum Agrum* hisce temporibus peragravit, ut Sericum emeret, accepi; Rusticos illos ægrotis suis febricitantibus & nauseabundis, Allia, & Cœpas coctas pro ferculo præbuisse, quod cùm in aliquibus feliciter cessisset, passim exinde hoc remedii genus, tamquam Elixir proprietatis, quo mirificè recreabantur, valde ex usu fuit.

VI. Sub initium Junii denuò, sicut Anno anteacto, apparuere signa *Rubiginis.* Vim Rubigalis morbi prima persensit Morus, nec illi quicquam profuit ipsius Prudentia; cujus Symbolum in censu Plantarum audit. Mox eadem *Rubigo*, pessimus omnium frugum morbus, paulatim augescens, Frumenta, & omnia legumina sed præsertim Fabas, occupavit, neque solùm in locis humilioribus, ubi computruerant aquæ, sed etiam in editioribus, ut supra *Viam Æmiliam*, & in ipsis Collibus. Luctuosum sanè, ac deplorandum spectaculum omnium oculis fuit, campos circumquaque non virentes, sed atratos, & fuliginosos intueri; sicut enim Anno huic præcedenti hæc lues rubro colore fruges infecerat, ita hoc Anno, *non Creta, sed Carbone notando* easdem magna atredine resperserat. Sic frumentatio pessum ivit, tum ob rubiginem, tum ob aquarum colluviem, mirantibus Agricolis pro frumento quod severant, solam sibi restare loliaceam messem. Sed neque Plantarum fructibus, qui Æstatis principio, vel sub Opora maturescunt, pestis hæc pepercit. Nunquam in tota *Estensi Ditione* Uvarum, sicuti rerum omnium maximè ferace, parcior fuit Vindemia, botris ab eadem peste paulatim exesis. Nucibus tantùm, quarum præter morem anteactis annis magna penuria fuerat, hæc rubigalis lues non nocuit. At neque hortensis familia vim hujus morbi cuncta depascentis effugit, nam Olera ferè omnia, sydereo veluti afflatu ustulata sunt; adjecta quoque altera clades, nam Erucæ, & Bruchi hortos omnes depopulati sunt, nudis Stolonibus relictis. Melonum, sicuti & reliquorum fructuum, magna fatuitas, ut & ipsa Animalia illorum esum quandoque respuerent.

VII. Vix risum forsan tenebit aliquis, quòd res tam minutas adeò curiosè persequar; at is sciat, quòd magnarum calamitatum non raro exigua sunt signa, &

Sæpè exiguus mus
Augurium tibi triste dabit.

ajebat *Fracast. de Cont. l.* 1 *c.* 13.

Quemadmodum in re Nautica ex levi nebula magnæ tempestatis signa captantur, ita & in re Medica ab exilibus indiciis magni morbi impendentes non raro prævidentur, quare *Hippocrates.* 2. *in* 6. *Epid. Nihil negligere.* Sic non immeritò *Cleombrotus* apud *Plutarchum de Oracul. def. Demetrium* dicentem, ridiculum esse ex rebus minutis de grandibus facere judicium, arguebat his verbis: *Artem Medicam pestilentem æstatem ex aranearum frequentia prænunciare, atque ex foliis ficulnis, quando Vere Cornicis pedem referunt, quis confitebitur, qui res pusillas statuat vestigia non esse magnarum?*

VIII. Pluviosam Constitutionem, quæ ab anni principio usque ad totum Julii mensem obstinate persliterat, magna postmodùm siccitas per duos ferè integros menses excepit; hujusmodi tamen siccitatem non multa caliditas comitata est, & qualis cæteris Annis apud nos persentiri solet, præsertim *Procyone furente.*

Post

Post æquinoctium verò cœperunt denuò apparere pluviæ, ad quarum primum adspectum, nemo non expavit, fuere tamen valdè moderatæ, & quantùm sufficerent ad terram strigosam, ac veluti saxeam, ob prægressam siccitatem, emolliendam, adeò ut Colonorum votis pro desiderata frumenti satione responderit. Ultimi duo menses, sicuti priori Anno, cum perpetua ferè serenitate, & modico frigore, quantum prima pars hyemis postulabat, Anni cursum absolverunt.

IX. Hæc itaque fuit hujus Anni Constitutio, omnium non solùm Vegetabilium, sed etiam Animantium naturæ, ut modò videbimus, valdè infesta. Quamvis ergo hyems adeò intempestiva fuerit, nihil tamen contigisse scio, quod ad Medicam lancem trutinari debeat; neque id mirum, nam tunc temporis cudebantur morbi suo tempore, & loco erupturi. Epidemicos Affectus, non præsentium Constitutionum, sed præcedentium esse productum & sobolem, scitè annotarunt *Montanus*, & *Vallesius* 3. *in p. Epid.* duo clarissima Medicinæ lumina, idque apertis verbis ipse quoque *Hippocrates* 2. *in p. Ep.* asseruit. *Cum fere autem*, inquit ille, *totus annus humidus*, & *frigidus*, & *borealis*, *per hyemem quidem salubriter degebant maxima ex parte*, *ante Ver autem multi quidem degebant morbidè*. Succedente itaque verno tempore, ac circa medium Aprilis mensem magna febrium seges in *Mutinensi Agro* intra *Viam Æmiliam*, aliisque proximis locis, ubi diu stagnarant aquæ, ex improviso caput extulit. Tertianæ omnes intermittentes ab initio fuerunt, & neminem novi, qui in principio hujus Epidemici affectus, alio febris genere tentatus fuerit. Indiscriminatim Ruricolæ omnes, cujuscunque sexus, ætatis, temperamenti, vitæ generis corripiebantur, cum magno horrore, frigore, tremore interdum quoque vomitione, accedebant hæ Febres, copiosi quidem sudores in principio hujus Epidemici Affectus ipsas comitabantur, qui postea in morbi progressu remittebant; pauci integrè judicati sunt, sed omnes ferè, qui evasisse videbantur, experti sunt recidivas; neminem tamen hujusmodi Febrium genus licet tam populariter grassatæ fuerint, quod sciam, sustulit. Multoties accidit, ut cùm in die intermissionis celebraretur phlebotomia, eadem die Febris corriperet, & de simplici Tertiana duplex fieret. Neque id solùm Ruri observatum est, sed etiam in Oppidis, & in hac Civitate, cum eodem tempore Oppidani quoque, & Plebs Urbana, iisdem Tertianis febribus intermittentibus exercerentur, sed longè inferiori numero, ac gens Rusticana.

X. Perseverarunt itaque hujusmodi Febres, per totum Veris tempus cum ejusmodi typo; accedente verò Æstate, in duplices Tertianas omnes conversæ, & quæ de novo accesserunt, hujusmodi typum servarunt. Duplici Tertiana igitur omnes ferè Agricolæ eodem tempore laborarunt, quæ quidem ut plurimùm intermittens erat, sed valdè protracta, ut paucæ horæ pro apyrexia numerarentur. Vespere ut plurimùm exacerbabantur, illas stipante magno Symptomatum satellitio, veluti vomitione, anxietate, capitis dolore, vertigine, in nonnullis stupiditate, in aliis mentis emotione; quod autem non rarò mihi observatum est, magna erat virium nocturna prostratio, ac interdum cum asphyxia, ut proximi Silicernio viderentur, mane cuncta hæc remittebant oriente Sole, ad cujus matutinos radios, è lectulis exsurgentes se exponebant, ac vitales spiritus ex inexhausto illo luminis, & caloris Fonte veluti potabant. Cum hoc Anno curiosius rusticatione, quamvis parùm tuta, oblectatus fuerim, non semel admiratus sum, quomodo Ægri, qui tota nocte cum Morte fuerant luctati, mane sub Porticibus, velut Angues ad Solem cutem curantes erecti starent, ac tantùm virium iis superfuisset, ut campos etiam peragrarent, perstitit tamen in omnibus satis commoda cibi appetentia, quin persæpè non paucos audivi de nimis parca alimonia conquerentes; ac re vera hujusmodi Febres quantùm observare licuit, fuere magis famelicæ, quàm siticulosæ.

XI. Verminatio nunquam aliàs major fuit, nec

nec solùm in Pueris, sed etiam in provectioris ætatis hominibus. Memini me vidisse Rusticum quendam annorum circiter 40. sub Porticum ad Solem ex Febris accessu rigentem, atque unà valdè singultientem, à quo cum sciscitatus essem, num Vermes rejecisset, ac ille respondisset, se aliquot Vermes inferiùs, ac superiùs dejecisse, Singultum, à cujus molestia se potissimùm liberari instabat, à Vermibus stomachum lacessentibus fieri asserui; cùm autem fortè pulverem *Chinæ Chinæ* sibi à *Medico Forensi* præscriptum in promptu haberet, permisi ut illum assumeret. Siluit pertinax Singultus unà cum febre, quæ tamen paucis post diebus rediit, sed sine tam molesto Symptomate. Aliàs postea expertus sum hujusmodi remedii genus in lumbricis puerorum enecandis, quod mihi feliciter cessit.

XII. Sanguis, qui in hac Constitutione secta Vena educebatur, ut plurimùm crassus, & suppallidus apparuit; in nonnullis etiam Icterodes observabatur, quamvis exteriùs in Corpore similis color non floreret. Alvi excrementa in omnibus ferè febricitantibus crassa erant, & compacta. Quæ per os rejiciebantur subacida potiùs erant, quàm amara. Urinæ ut plurimùm crassæ, ac turbidæ, multùmque lateritii sedimenti habentes reddebantur, ac persæpè in febribus, in quibus nulla erat cacoëthiæ suspicio, Hypochondria in omnibus dura, ac distenta.

XIII. Quibusdam, postquam illos hujusmodi tertianæ febres diu exercuissent, apparuere *Parotides*, quæ ut plurimùm suppurabantur, at neque hoc pacto contumacissimæ febres summovebantur. Curavi *Mulierem* utero gerentem, quæ, cum per integrum Septembris Mensem febricitasset, oborta Parotide, ac feliciter suppurata, & ad longum tempus perpurgata, nondum tamen, cùm jam Anni finis imminet, à febre immunis est; adeò contumax, ac penè indomabilis erat fomes, cui hærebant hæ febres. Cæterùm nunquam visæ contumaciores febres ad recidivandum magis pronæ, & quæ magis *Medicorum* industriam eluderent; siquidem nec repetitæ phlebotomiæ, nec purgationes, nec mille alexipharmaca, quæ pleno gutture, tamquam manus *Deorum*, Receptariorum Chorus adeò celebrat, quicquam profuere. Immò observatum, citiùs, ac tutiùs restitutos, quibus nec sanguis detractus, nec purgantia exhibita, nec ullum aliud remedii genus administratum, toto salutis negotio Naturæ morborum Medicatrici commisso. Feliciùs tamen cessit, quibus purgationes, & vomitiones præscriptæ, quàm quibus pluries secta est Vena; ii namque in deterius semper labebantur. Vidi pauperem Agricolam à duplici tertiana ad longum tempus conflictatum, & jam in magno discrimine versantem, cui nec detractus fuerat sanguis, nec ullum aliud remedii genus adhibitum, solo Vini generosi potu, meo consilio propinati, feliciter convaluisse; sic multos alios novi, hoc solo cardiaco restituros, aquæ usu, ac cæteris remediis ablegatis.

XIV. Cùm autem hujusmodi Tertianæ febres non solum Colonos, sed etiam Oppidorum majorum & Urbium Incolas, sinon tam populariter, saltem eadem contumacia fatigarent, ac usu potius remediorum exasperarentur, quam mitescerent, mihi visum est hoc Anno apud nos contigisse, id quod apud *Plutarchum* legimus in libro de Oraculorum defectu, quòd nempe in hac Constitutione, quædam Medicæ Artis Oracula obmutuerint, dum causam ignorarent, quare præconceptæ opinioni de magna medicamentorum supra morbos quoscunque potestate Tertianæ Febres intermittentes, ut plurimum citra malignitatis suspicionem, minime auscultarent.

XV. Major itaque pars *Medentium* apud Nostrates, ut vulgi calumniis, & assiduis ægrorum querimoniis se subducerent, in hac Tempestate ad *Peruviani Corticis* sacram Anchoram confugere, at parùm prosperè; nam in periculosiores scopulos ægrotantes suos persæpè deduxere. Usu febrifugi per aliquot dies equidem sub doloso cinere latebat ignis, verùm postliminiò violentior recandescebat. Qui tamen peritiores erant, ac rebus ægrotantium

tantium magis, quàm propriæ ambitioni consultum volebant, *Nabant sine Cortice.*

XVI. Hoc itaque tenore processit febrilis acies per totam Æstatem, ac totum Autumnum, Rura, & Oppida infestando, frustra *Quartanam sperantibus ægris*, & intervallum aliquod à quotidianis paroxysmis exspectantibus; nam pauci hoc Anno visi sunt Quartanarii, sicuti nec observare contigit Synochas ullas, vel Febres ardentes, sed solùm Tertianas, quæ quidèm sub finem Autumni, & prima parte Hyemis rariores fuere, sed graviores, intermittentes quidem in principio, sed quæ tandem in continuas, & lentas migrarent, ut plurimùm cum solita periodo circa Vesperas Ægris horrescentibus.

XVII. Febrili huic Exercitui, qui stativa castra posuerat inter *Padum*, & *Viam Æmiliam*, quam transgredi ausus non est (cum in toto illo tractu, qui Colles, & hanc Viam interjacet, inculpata Valetudine, & secura rusticatione uti concessum fuerit) multi alii Morbi junxere se comites, qui sporadicè vagantes, multas prædas agebant, ut Alvi profluvia, Icteri, Apoplexiæ, Hydropes, Catarrhi præfocativi, aliique Affectus. Qui Dysenteria hoc Anno laborarunt, citiùs ac feliciùs evasere, quàm qui Diarrhœa.

XVIII. Vim hujus Constitutionis Viri robustiores, & adulti faciliùs tolerarunt, minus Fœminæ, ac Pueri, quorum qui infra trimatum erant, ferè omnes periere. In solo *Finalis Oppido* plus quàm tercentum Pueros referunt exstinctos, ut ex ejusdem Oppidi Necrologio constat. Magna quoque fuit infantilis strages in *Mirandulano Agro*, & *Novellariensi*. Ad dies aliquot febriles paroxysmos tolerabant, postmodum fiebant Icterici, ac paulò post Epilepticis insultibus correpti, occumbebant. Cæterùm præ multitudine hominum decumbentium pauci sunt exstincti, ac potiùs ex diuturnitate morbi, & frequentibus recidivis, quàm ex Febris vehementia succubuere; qui tamen fuere superstites, magna ex parte facti sunt Icterici, Lienosi, & Cachectici.

XIX. Vim hujus malè moratæ Constitutionis experta quoque sunt, cujuscunque generis Animalia, quæ in magno numero interiere; sicut autem in ea, quam describit *Silius Italicus*, quæ sicca fuit, & præfervida, vim primi sensere Canes, ut in hac frigida, & præhumida prima clades Pecudum fuit, quibus, postquam per dies aliquot ægrotassent, veluti per crisim apparebant Variolæ in capite, & collo, ac plerumque ab iisdem excœcabantur; sic quæ ex vehementia morbi non perierant, tandem ex inedia contabescebant. Sues quoque turmatim suffocati moriebantur.

Nunquam parciùs nobis mellificarunt Apes, vel propriis in sedibus exstinctæ, vel aliò migrantes; Bombyces quoque initio quidem catervatim peribant, qui verò superstites fuere in ipso Opificio semianimes, ignavi concidebant. Nimius essem, si cuncta singillatim recensere vellem. Extispicium aliquod, Pecudum præcipuè, quarum major fuit strages, identidem celebrare, ac hariolari quænam esset talium morborum causa, non abs re fuisset, si per tempus licuisset.

XX. Scio non defuturos, qui me coarguant, quòd ad Veterinariam transgrediar; oblatrent quantùm velint, quòd talia observare Medicam Artem profitenti indecorum nequaquam crediderim. Egit id *Medicorum Maximus*, quem non puduit scrutari, quare Bobus faciliùs, quàm cæteris Animalibus excidant femora; hæc autem sunt illius verba *de Artic. n. 6.* nemini, quòd sciam, observata: *Bobus tunc magis excidunt femora, cum tenuissimi exsistunt, fiunt autem tenuissimi Boves ad finem Hyemis, tunc igitur etiam maximè luxantur, si tamen, & hujusmodi quiddam Medicinæ scribere convenit. Verùm convenit utique.* Atqui si celebriores Anatomici tot sectiones, tot experimenta per mortes Brutorum agunt, ut Anatomiam in hoc genere comparatam, quam in Medicina desiderari dictum erat Sapientissimi *Bacconis de Augm. Sci. l.4. c.2.* jam habeamus, cur non licebit quoque illorum morbosos affectus observare? Quin *Medico Chirurgo* licere interdum absque Artis dedecore Bestiis mederi, ostendit Erudi-

tissimus Vir *Carolus Patinus* in sua elegantissima Oratione in *Archi-Lyceo Patavino* Anno 1682. habita.

XXI. Atque hæc sunt quæ in morbida hujus Anni Constitutione magna ex parte ipsemet observavi, & quæ ab ingenuis *Professoribus*, & fidis Amicis mihi communicata sunt; quæ quidem referre, prout obvenerint, non magni negotii est, at illorum causas rimari, ac in medium proferre, quæ *Jatrosophorum*, & Eruditorum hominum palato sapiant, hoc opus, audendum tamen pro viribus, ac

Tentanda Via est, qua me quoque possim
Tollere humo.

XXII. Communes morbos, quos Populares, & Epidemicos appellant, à Communibus causis progigni extra omnem Controversiæ aleam est; Communes autem causæ sunt potissimùm Aër nobis circumfluus (aliunde tamen, sive ex superioribus, sive ex inferioribus infectus) Communia Alimenta mali succi, & Aquæ corruptæ. Ex his omnibus, sed promptius ab Aëre, tamquam è communissimo Fonte, è quo nemo non potare cogitur, Morbos quosdam derivari, qui multos eodem tempore afficiant, omnium pariter est consensus. Ad hanc verò nostram Ruralem Epidemiam excitandam in unum convenisse & Aërem vitiatum, & prava Alimenta ingesta, fas est arbitrari. Primum quidem locum Aëri à sua naturali temperie non solùm secundum Anni tempora recedenti, sed particulis humanæ naturæ incongruis ad satietatem pleno, concedendum putarim; secundum autem locum pravis Alimentis, & Aquis vitiatis. Quamvis autem de Miasmate Contagioso aliqua posset esse suspicio, dum uno in aliqua familia à Febre correpto, cæteri paulò post ex eadem Febre decumberent, id tamen potiùs in communem Diathesim, ad maturitatem eodem tempore evectam, non secus ac cum Autumno fructus eodem tempore maturescunt, referendum duxerim, quàm in effluvium aliquod contagiosum, quòd è primo ægrotante exspirans cæteros afficeret.

XXIII. Quanti autem referat ad bonam Valetudinem in Aëre puro, & à fœdis exhalationibus maximè remoto degere, nemo non novit; nam sicuti Pisces felicius degunt, ac esu salubriores sunt, si in aqua pura, ac sincera vivant, secus verò si in aqua fœda, & corrupta, ita homines feliciorem vitam, ac longæviorem ducunt, si Aër sincerus sit, secus autem si crassus, & nebulosus; Nec abs re vulgatum dictum illud, quòd tales sint Corporis nostri humores, ac spiritus, qualis sit Aër; hinc iis in locis ubi Aër tenuior est ac defœcatior, vividiora, & acutiora ingenia florere solent, ubi verò crassior, hebetiora, ac stolidiora, quare *Bœotii*, & *Batavi* antiquitùs malè audiebant, unde *Horatius*:

Bœotum in crasso jurares aëre natum.

XXIV. Non vacat hic disquirere, quare ad Vitam perennandam adeò necessarius sit Aëris usus, quomodo in Vascula Pulmonum se insinuet, quid in massa sanguinea efficiat, dum illi permiscetur; circa id insudarunt Doctissimi Viri, ac ultimò *Ettmullerus* in elegantissima sua Dissertatione de Abstruso Respirationis negotio; solummodò circa illa examinanda immorabor, quæ insignem Aëri mutationem inferre potuerint, ac illum à sua naturali mediocritate dejicere. Certum est enim, quòd si Aër Respirationi idoneus esse debet, & consequenter ad vitalia munera, necesse est, ut quandam servet mediocritatem, ut neque supra modum crassus sit, nec nimis tenuis, nam si tenuior sit, ac rarior quàm par est, Respirationi inidoneus evadit, ut *Machina Boyeliana* satis evincit, ac testantur qui in editissimis Montibus difficiliorem experti sunt Respirationem, quàm in imis Vallibus, id annotante *Thoma Cornelio de Cogn. Ae. & Aq*; si verò crassior sit, & ad saturitatem Vaporibus, & exhalationibus opletus, ad Respirationis munus obeundum minimè aptus est, immò suffocationis periculum infert, ut ex eadem *Machina Pneumatica* patet, & Metallorum fossores, in Fodinis sæpenumerò experiuntur, qua de causa *Hippocrates* 4. *in* 6. *Epid. Somnum in frigore cooperto*, ut ipse ait, commendabat, nimirum,

rum, ut *Vallesius l.2. Con. Med.31.* & *Ballonius* interpretantur, dormiendum esse in amplo Conclavi, sed corpore stragulis benè contecto, qua ratione facilior est anhelitus, nec à frigido Aëre partes sentientes pungente interturbatur somnus.

XXV. Notabiles autem in Aëre alterationes (non de iis loquor, quæ secundum Naturæ leges, & varia Anni tempora ex necessitate fiunt, sed de intempestivis) Venti potissimùm, & imbres copiosi efficiunt: Solares enim radii, ob æqualem Solis ad nostrum Verticem accessum, Aërem semper æqualiter calefacerent, si is aliunde alterationem non susciperet. Haud secus Terræ exhalationes ex paludibus, & stagnis, seu nimis uliginoso solo, eundem non rarò contaminant. In nostro verò casu Aërem à copiosis imbribus, & lutulenta Constitutione vitiatum fuisse existimandum est, sicuti etiam à Ventis Borealibus intempestivum redditum, qui cùm verno tempore, ac per totam ferè Æstatem nunquam siluissent, Solarium radiorum vim hebetando, Vaporum à leni calore elevatorum discussionem prohibuerint, & volatiles Spiritus, quos in suo ad nostrum Verticem accessu, Sol quaquaversum diffundit, versus Australem plagam retropulerint. Ex quo factum, ut iis in locis, ubi statariæ fuerant Aquæ, Aër circa Veris principium tepescens, multos vapores, & tetras exhalationes in sinu suo exceperit; Aër verò sic pollutus, ac partibus volatilibus, quæ à Sole promanant, ulterius destitutus, dum intra Corpora eorum, qui his in locis degebant admitteretur, totius massæ sanguineæ crasim, & cæterorum fluidorum systasim naturalem perturbarit.

XXVI. Reor itaque à naturali suæ dulcedinis, & fluiditatis statu, massam sanguineam descivisse, & crassiorem consistentiam, quàm par est, acquisivisse; sicuti, & proportionem ablatam inter Bilem, & succum Pancreaticum, illa quidem languidiori, hoc fortiori reddito. E Cœlo potissimùm Volatiles Spiritus in Terram defluere, è Terra verò, utpote succis mineralibus referta, continuò acidas particulas sursum efferri, ingeniosum est Clarissimi *Sylvii Tra. 10.* excogitatum, sed rationibus, & experimentis confirmatum. Quare cùm in hujus Anni pluviosa, & frigida Constitutione, Aër partium volatilium, & spirituosarum magna penuria laboraret, aliaque ex parte acidis particulis è terra lutulenta, ac veluti fermentata elevatis, maximè abundaret, mirum non est, si postmodum intra Vitæ hospitia exceptus, talem diathesim induxerit, è qua tam magna febrium propago emanarit. Acidam verò dyscrasiam potiùs, quàm biliosam, & alchalinam in universum prævaluisse, duo potissimùm evincunt, primùm, quòd hoc Anno in tam ampla Febrium segete nullam Synochum, nullam Febrem ardentem observare contigerit, alterum, quòd hujusmodi Febres, ut plurimùm, veluti superiùs annotavimus, potiùs famelicæ fuerint, quàm siticulosæ.

Nec miretur quispiam, quòd Tertianæ Febris naturam ex prædominio Acidæ Mineræ potiùs deducam, quàm Alchalinæ, qualis censetur Biliosus humor; nam ex quanam materia quæso, in hac Constitutione tam horrida, procellosa, ac media Æstate frigida, post usum ciborum pituitosi succi, ex quanam materia, inquam, tanta bilis copia gigni debuit, quæ sufficeret ad procreandam tam numerosam Febrium sobolem, ac illam tamdiu alendam? Nec desunt *Professores* celeberrimi, qui ab hoc non multùm dissentiunt, inter quos *Ettmullerus in Colleg. Consult. Cas. 19.* qui pro caussa proxima Tertianæ febris intermittentis, statuit fermentum salino acidum, in legitimis quidem magis volatile, & activum, minus autem volatile, & subjecto viscido irretitum in nothis.

XXVII. Præter Aëris malam Constitutionem, tamquam hujus Epidemici Affectus communissimam caussam, aliæ quoque nec parvi momenti in idem conspirarunt; scilicet, ut humores ad acidam dyscrasiam disponerent, nimirum prava alimenta ingesta, ut fructus horræi à rubigali lue vitiati; nimia Piscium ingurgitatio, edulii genus nostris Agricolis insolens, in quorum stomacho cibis fortioribus assueto, facilè putrescebat; hoc

est facilè acescebat, cùm nullo evidentiori signo putrescentia se prodat, quàm per acorem; his addi possunt puteales aquæ, ex nimia illuvione cœnosæ, & semiputridæ, ac denique Boreales Venti, qui Acidi nitrosi Promocondus appellantur. Ex his itaque Communibus Causis, ceu Fontibus, harum febrium originem probabiliùs, quàm à quacumque alia deduxerim, neque enim ad cœlestes influxus recurrendum, quasi Astra maligniori lumine Rusticanam gentem potiùs, quàm Urbanam, veluti innocentiorem adspicerent, cùm præter id, improbabile sit, quòd cœlestes influxus tam arcto spatio potuerint circumscribi, sicuti neque subterraneæ exhalationes culpari poterant, cùm Terræmotus nullus præcesserit, neque in hac nostra magna Planitie *Cispadana*, & *Transpadana* exstent Antra, & Terræ hiatus Charonei, è quibus perniciosa effluvia possent erumpere, & aërem inquinare.

XXVIII. Quod spectat ad Causam internam, quam *Conjunctam* appellant, hæc nonnisi in crassam, & viscidam pituitam, cui acidum fermentum hæreret, referenda erat, vel stabulantem in stomacho, ut placet *Ettmullero de febr. c.* 17. vel ductus laterales Pancreatis obstruentem, ut statuit *Sylvius Tra.* 10, quæ materia in Venas transfusa, & partibus spirituosis sanguinis permixta, febrilem effervescentiam excitaret; utut enim cruoris massa effœta sit, & vapida, semper tamen aliquid oleosi, & sulphurei continet, quod ad flammulam vitalem alendam sufficiat. Focus itaque febrilis hospitabatur extra Vasa sanguinea, quemadmodum in febribus omnibus periodicis; cùm alioquin perdifficilè sit, intermittentes febres, ab iis quæ verè Continuæ sunt, distinguere, cujusmodi Febres Ignis nomine *Divinus Præceptor* insignire consuevit, ut ex variis historiis in libris Epidemiorum videre est. Non enim concipi potest, ajebat Scientissimus *Cartesius P.* 1. *Ep.* 51. & 88. quænam possit esse Circuitus causa, nisi materia quædam, quæ maturatione indigeat, antequam massæ sanguineæ misceatur, quæ per venas ad Cor delata, potis est tot excitare turbas, & febrilem tempestatem ciere, quæ non alio pacto sedetur, quàm eadem hostili materia sub forma sudoris per corporis ambitum discussa, vel per urinarias vias ablegata.

XXIX. Rarum quidem esse, quòd Tertianæ febres Epidemicæ ex Aëris vitio observentur, ait Doctissimus *Ettmullerus de febr. c.* 17. ac revera Febres, quæ alicujus pravi Seminii in Aëre latentis soboles sunt, nullum certum ordinem servare solent, multòque rarius est, quòd sint de genere Intermittentium; hoc Anno tamen hujusmodi febrium genus, in hisce Regionibus populariter grassatum fuisse, tam Ruri, quàm in Oppidis (quamvis postea ob diuturnitatem in continuas, & lentas migrarent) sat perspectum est. Haud absimilem Constitutionem, quæ in *Anglia* Anno 1658. ac magis per Rura, & Pagos, quàm per Oppida, & Urbes desæviit, Doctissimus *Willis* in suo Tractatu de Febribus describit; suæ tamen Febrilis Epidemiæ originem, & causam procatarcticam non Aëris vitium Vir ille Peritissimus refert, sed potiùs in prægressam Constitutionem nimis æstuosam, & illi Climati insolentem; Febrem Tertianam intermittentem Epidemicam observavit quoque Celeberrimus *Bartholinus* Haffniæ, Anno 1652. sed & ipse illius causam calidissimæ, & siccissimæ Æstatis, præter morem, & consuetudinem illius Cœli, adscribit, hanc verò nostram Ruralem Epidemiam lubet referre in Constitutionem præhumidam, ac frigidam, huic Cœlo insolitam, ac simul in Aërem ob cœnosam colluviem vitiatum. Si enim hujus Epidemici Affectus causa, esset ex totius Anni intempestiva Constitutione, quæ frigida, & procellosa toti penè *Italiæ* communis fuit, non satis constat, quare hic popularis morbus, in humilioribus tantùm locis, ac ubi stagnarint aquæ, sedem fixerit, & non ampliora spatia occuparit; cùm tamen Incolæ cæterarum regionum, quæ ab hujusmodi atmosphæra remotiores erant, (ut totus tractus supra *Viam Æmiliam* versus Colles) nunquam aliàs à Febribus magis securos, se vixisse meminerint.

XXX.

XXX. Qua de causa porrò, à Constitutionibus tantæ siccitatis, quales, ut dixi, ad plures Annos experti fuimus, ad Constitutionem imbrium adeò feracem talis factus fuerit transitus, certè hic mihi *hæret aqua*, ut dici solet, & ad hanc Veritatem eruendam *Delio natatore* opus esset. Nullus profectò *Astrologorum*, qui ex imaginariis Astrorum configurationibus futuros rerum eventus prædici posse existimant, tam magnam illuvionem prædixit, neque postquam facta est, rationem ullam attulit, cur ita fieri deberet. Sint utique Astrorum in hæc inferiora Influxus, quos velle negare, magna dementia esset, at modus, quo agant, id omninò indeprehensibile est. Rectè quidem *Ptolomeus* uti videre est *ex lang. l.* 1. *ep.* 35. inscribitur, Stellarum effectus incertos esse, & varios, pronunciavit, quoniam incertum est, qua ratione materia subjecta influxum recipiat. Observandas quidem magnas Temporum mutationes, Æquinoctia scilicet, & Solstitia, ut in illis, *neque medicamenta exhibeamus*, *neque uramus*, *neque secemus* pluribus in locis monuit *Hipp.* uti *De Ae. Aq.& lo. n.* 30. 1. *in* 6. *Ep.* 3. *de Diæt. num.* 2. sicuti etiam considerandos exortus Canis, Arcturi, & Plejadum occasum; nam ut idem ait, *morbi his maximè diebus judicantur*, *alii perimunt aut in speciem aliam transmutantur*; quare verò tam magnæ alterationes, tum in magno, tum in parvo Mundo dictis temporibus fiant, scrutari velle, id esset merè divinare. Satis sit igitur quoad rem nostram, quòd hoc Anno tam magna, & insolita aquarum inundatio morbosam hanc Constitutionem invexerit, contrario prorsus modo, quo in *Ægypto* votiva Nili inundatio, miraculi ad instar, solet pestem abigere, quamvis *Alpinus de Med. Aeg. l.* 1. *c.* 18. mutationem illam Aëris in salubriorem statum, ad Nili incrementum subsequentem in Etesias videatur potiùs referre, quæ tunc temporis, Sole signum Cancri subeunte & septentrionali plaga fumigante, flare incipiant, & Campsinos Ventos pestis vectores repellant. Quæcumque ea causa sit, ob quam Nilus *Ægypti* Pincerna, salubritatem invehat, certum est tamen, ad illius incrementum Morbos populariter grassantes decrescere, & in magna illa inundatione demergi; adeò verum est illud *Celsi in Proe.: Differre pro natura locorum genera Medicinæ, & aliud opus esse Romæ, aliud in Ægypto, aliud in Gallia*. Annus jam agitur centesimus, ex quo haud absimilis inundatio *Cispadanam*, & *Transpadanam Regionem* occupavit, unde postea subsecuta est summa Annonæ caritas tritico in lolium converso, uti persuasum habuit *Paulus Crassus Corrigiensis* in suo libello de Lolio, de qua conversione frumenti in Lolium non parùm dubitatur. Inchoarunt autem tunc temporis circa Maji principium pluviæ, quæ postea per totam Æstatem obstinatissimè perdurarunt. Observantur itaque per intervalla quædam eædem Temporum Constitutiones recurrere, sive in Astrorum vim nobis ignotam id referamus, sive injustam Dei vindictam, qui sicut olim Universali Diluvio totum Orbem puniit, ita particularibus eluvionibus quasdam particulares Regiones aliquando plectat.

XXXI. *Rubigalem luem* non exiguam operam ad Morbosam hanc Constitutionem contulisse, superiùs dixi; at ne id gratis, ac veluti dictatoriè pronunciasse videar, libeat in disquirenda, & examinanda *Rubiginis* natura paululum immorari. De *Rubigine* multa quidem *Veteres* scripsere, at de illa secundum suæ Philosophiæ Systemata ratiocinati sunt. In sacris quoque Codicibus uti *Amos Ca.* 4. *Rubiginis* fit mentio, cùm aliquando hac, veluti iræ suæ ministra, *Deus* populo suo fruges, & fructus omnes ademerit, ut illum ad bonam frugem perduceret; nonnulli verò ex *Recentioribus* de hac peste aliquid scripsere, ut *Ruvellius*, *Levinius Lemnius*, *Ludovicus Vives*, *Langius*, sed ea quæ à *Veteribus* scripta fuerant recoxere. Vegetabilem itaque Familiam suis Morbis laborare, iisque diversi generis, multosque gravissimos *Auctores* de iis scripsisse, ut *Varronem*, *Plinium*, *Columellam*, aliosque, jam satis perspectum est. *Rubiginem* verò, frugum omnium, & fructuum communem morbum, ut illam *Theophrastus* appellat, adeò exhorruerunt *Antiqui*, ut

ut ad avertendam hanc pestem sibi *Deum* finxerint, quem *Robigum*, teste *Varrone de re Rustica*, appellabant, unde *Rubigalia festa* emanarunt, quæ à *Numa Pompilio* Regni sui Anno XI, referrente *Plinio l.* 18. *H. N. c.* 29. instituta sunt, & ad 7. *Kal. Maji* celebrabantur. Mactabant autem lactentem Catulum in hujusmodi sacrificio, unde *Columella*.

Hinc mala Rubigo virides ne torreat herbas?
Sanguine lactentis Catuli placatur, & extis.

Litabant autem lactentem Catulum, eò quòd à *Rubigali Numine*, mediante maligno Canis Syderei influxu, putarent hanc labem in terras immitti; quare cœca superstitione, ac non nisi habita ratione nominis, id agebatur sacrificium, ut ingenue *Ovidius*.

Pro Cane sydereo Canis hic imponitur Aræ,
Et quare id fiat, nil nisi nomen habet.

XXXII. *Rubigalia* itaque sacra, sicut & *Floralia*, ut cuncta benè deflorescerent, instituta sunt, ac celebrari solita, sub finem Aprilis, propterea quòd hujusmodi tempore à *Rubigine* frugibus, & fructibus valdè metuerent, occidente tunc temporis Cane, Sydere per se vehementissimo, qui occasus ex *Plinii* observatione *l.* 18. *H. N. c.* 29. tunc in 4. Kal. Maji incidebat. Observabant autem *Veteres* multa attentione Canis occasum, ubi nos vix ortum, qui persæpè credimus eodem tempore ubique inchoare *dies Caniculares*, veluti non raro doctos alioquin, & celebres *Professores*, ita quidem, sed turpiter sentientes, audire contigit, cùm tamen juxta diversam latitudinem, quam variæ regiones habent, varii ac diversi sint Astrorum ortus, & occasus, quod non ignotum *Galeno* 1. *in* 1. *Epid.* qui tradidit, eodem quidem tempore omnibus in plagis fieri tum *Æquinoctia*, tum *Solstitia*, Astrorum verò ortus, & occasus communes esse iis solùm qui sub eodem vertice habitant.

XXXIII. Hanc pestem *Græci* Ερύσιβην *Latini* Rubiginis nomine appellavere, sive à rodendo, ut *Varroni* placet, seu quòd rubro colore fruges inficiat; *Uredinem* quoque, seu *Carbuncularem morbum* vocavit *Plinius l.* 18. *H. N. c.* 28, quòd fruges exurat, veluti hoc Anno contigit, cùm fruges, & plantæ omnes carbuncularent, ut *Pliniano vocabulo* utamur. Hos equidem *Rubiginis* noxios effectus observare, & contemplari licuit; at quænam sit hujus pestis natura, & indoles, non tam facilè est decernere. Sapere ignis naturam, seu acrimoniam lixivialem, & Alchalinam ex Sale acri, & volatili, proclive quidem esset asserere; at multa obstant, ne in hanc sententiam eam. Gigni *Rubiginem* ex Rore, sed vitiato, serenis noctibus, vel in plenilunio, vel interlunio, quibus temporibus Luna frigidius lumen ad nos reflectit (cum in Plenilunio, Æstivo tempore à nostro vertice multùm absit, in Interlunio verò totum lumen, quod à Sole recipit eidem regerat) *Antiquorum* fuit opinio; cui recentiorum quoque non pauci subscripsere, inter quos *Ludovicus Vives* in doctissimis suis Commentariis in librum *D. Augustini* de Civitate Dei *l.* 4. *c.* 21, ubi scripsit, *Rubiginem esse Rorem putrefactum, fruges tenues corrumpentem, & friantem.* Generari utique *Rubiginem* ex Rore, serenis noctibus (cum Ros non decidat nisi sereno Cœlo) & silente Luna, veritati valdè congruum videtur, nam re vera sub initium Junii propè Interlunium, signa Rubiginis observari cœpta in frugibus, & plantarum foliis, quæ parvis maculis nigricantibus distincta, puncticulari morbo laborare videbantur, argumentum evidens, hujusmodi stigmata à Roris guttulis, ubi diu hæserant, fuisse inusta.

In Rore (quem Lunæ, & Aëris filium Alcmon dixit, & à raritate ita appellatum Isidorus tradidit, eò quòd non sit crassus ut pluvia) multum liquoris volatilis Salini, ratione cujus abstergit, & alvum solvit, omnes docent Chymici, qui pro egregio menstruo ipsum commendant ad extrahendas omnium Vegetabilium Tincturas: ex eodem quoque tradunt elici spiritum, qui ad metalla dissolvenda efficax sit, quo spiritu utebatur Cnofellius *ex Cramer. Diss.* 5. *c.* 2. ad parandam Coraliorum Tincturam, ignita Coralia in Roris spiritum projiciendo. Vim hujus

Salis

Salis ſentiunt, qui manibus rorem tractant, aut nudis pedibus per campos, & prata roruslenta incedunt; nam manus, & pedes ſcabri fiunt, idque ob ſalinas, & nitroſas particulas, quæ cutim arrodunt. Vi quoque pollere graciliora reddendi corpora tradit Plutarchus *Quæſ. nat.* ac propterea Mulieres habitiores illius uſu nimiàm polyſarciam emendare. Sale ſaccharino pariter divitem eſſe Rorem, ut multis morbis opituletur per analyſim, & ignis examen, ſe deprehendiſſe teſtatur Helmontius. Multa de Roris viribus ſcripſit in doctiſſimis ſuis Animadverſionibus Excellentiſſimus D. Joſeph Lanzonus Medicus Ferrarienſis, cui non parum debeo, quòd ea quæ in hac Conſtitutione ipſe obſervavit mihi per literas benignè communicârit.

XXXV. Hæ ſunt nativæ dotes matutini Roris, ac præſertim Majalis, in ſalubri tamen Conſtitutione, ac ſolo minimè uliginoſo, nec paluſtri; at ſi ex malis temporum Conſtitutionibus, & noxiis afflatibus, ſeu pravis è Terra exhalationibus Ros vitietur, in Rubiginem degenerat, malum, quo nullum noxius eſt, & cui, ut ait Plinius *l.* 18. *H. N. c.* 25, *non comparantur grandines, neque procellæ, quæ nunquam Annonæ intulere caritatem.* Gigni Rubiginem itaque ex Rore exiſtimo, dum multa nitroſa, & acida corpuſcula è ſolo elata, & per aërem undequaque diſperſa, ſalinis particulis, quibus naturaliter Ros abundat, ſociantur, quæ ſimul in magno aëris Receptaculo fermentata, & exaltata, modo nobis imperceptibili, in liquorem coëant, qui poſtea ſub forma Roris deciduus & plantis inhærens, eaſdem maculis diverſi coloris ſugillet, uti apud nos factum, his duobus Annis, cùm in priori Plantæ omnes, & fructus rubris veluti peticulis, hoc Anno verò nigris laborare viderentur. Præpollere itaque in *Rubigine* acrimoniam acidam, & corroſivam, haud abſimilem *Aquis ſtygiis*, & *Spiritibus Nitri*, & *Vitrioli*, longè veriſimilius, quàm Alchalinam ex ſale Acri, & cauſtico; quando nulla cauſa animo fingi poſſit, quæ in tam remiſſis caloribus hujus Conſtitutionis uſtionem, & acredinem accerſere potuerit.

XXXVI. Neque huic meæ opinioni quicquam refragari *S. Scripturæ* auctoritatem crediderim, dum apud *Amos Prophetam* fit mentio *Rubiginis* his verbis: *Percuſſi vos in Vento urente, & in Ærugine, multitudinem fructuum veſtrorum, & Vinearum veſtrarum, oliveta veſtra, & ficeta comedit Eruca;* cùm non magis Auſtrini flatus ſua caliditate, quàm Boreæ penetrabile frigus adurat.

XXXVII. Diſplicet quidem, quòd eo tempore quo ſæviit *Rubigalis lues*, aliquo experimento non pertentarim, ut certiùs illius naturam explorarem; ſiquidem nimis ſerò animum ſubiit cogitatio de hac Rurali Epidemia, & *rubigali peſte* deſcribenda. Non deſtiti tamen, quin poſtmodum variis experimentis perveſtigarem, num ea quæ mente excogitaram Veritati congruerent; expertus itaque ſum, variis liquoribus modò acidis, modò alchalicis, & lixivialibus, plantarum folia, flores, & fructus adſpergendo, attentè obſervans, quis inde color emergeret; folia itaque recentia Fabarum, quæ apud nos circà finem Octobris ſeri ſolent, Spiritu Vitrioli irroravi, & non multò poſt flaventes maculæ, ubi guttulæ liquoris hæſerant, apparuere; placuit autem magis in Fabis experiri, tum quia in hoc leguminis genere vim ſuam magis exercuit *Rubigo*, tam quia *Theophraſtus* teſtatur *l.* 4. *de Cav. Plan. c.* 15. *Fabam inter legumina magis æruginem ſentire.* Fabarum itidem folia liquore alchalico, & urinoſo, ac lixivio acerrimo adſperſi, neque notam ullam alicujus coloris inuri deprehendi. In aliis quoque Plantis, ac variis Oleribus, ut foliis Lactucæ, Braſſicæ idem pertentavi, & ab acidis Spiritibus ſeu Vitrioli, ſeu Nitri, flavas maculas prodire, nunquam tamen nigras, obſervare contigit. *Rubiginis* itaque Naturam in Acida potius acrimonia, quam Alchalica lubet ſtatuere. Congruunt autem huic meæ opinioni ea, quæ in ſtrage Animalium evenere, nam præter malam Aëris diatheſim, Brutis quoque noxiam, ob paſcua rubiginoſa Sanguine acidiori reddito, ac in motu ſuo præpedito, vel ſubitæ mortes integros greges Pecorum ſuſtulê-

ſuſtulere, vel obortæ ſunt Variolæ, quas ex ſanguinis ſtagnatione fieri, dum in orbem agitur, communis eſt *Recentiorum Opinio.* Tubercula autem illa, quæ in capite, collo, & cruribus pecudum viſebantur, revera Variolas fuiſſe, licet profectò aſſerere, quando nec colore, nec liquore in illis contento, nec magnitudine, nec modo quo ſolvebantur, poſt ſuppurationem nigra cruſta ſuperſtite, quicquam à Puerorum Variolis diſcrepabant. Nihilò ſeciùs eadem paſcua infecta cæteris Animalibus cladem intulere. Sic Apes haud ampliùs ex florum Calycibus nectareum laticem, ſed acidum ſtagma delibantes, partim exſtinctæ ſunt vel aliò ſuas Colonias tranſtulerunt. Pariter neque mirum, quòd hoc Anno Cicadæ, ut plurimùm taciturnæ fuerint; cum, præter remiſſum Æſtatis calorem, qui illas ad cantum nequaquam cieret, vel nutritium Rorem nactæ non fuerint (ſi tamen verum, quòd Rore paſcantur) vel quòd majori ex parte perierint. A Cicadarum obmuteſcentia, malas Temporum Conſtitutiones prænunciari, ſcripſit Doctiſſimus *Mercurialis de Peſt.* qui Anno 1577. obſervavit in *Agro Patavino*, aut nullas, aut rariſſimas Cicadas ceciniſſe, unde poſtea gravis ſubſecuta eſt Epidemia. Cicadas autem re ipſa Rore nutriri fabuloſum non eſſe reor, etenim non in Arboribus pernoctare, ſed ſuper ſolum ipſum, & in aprico loco ad Rorem faciliùs excipiendum, manè autem ad Solis ortum ſuper Arbores advolare, ex Agricola quodam didici, à quo cùm ſciſcitatus eſſem, quare in Villa quadam, quæ *Roboretum* dicitur, penes *Gabellum flumen*, tanta ſit Æſtate Cicadarum copia, ut illic hujuſmodi Inſecti genus, ſuum habere videatur Emporium, id fieri dixit ille, quia ſolum illud arenoſum ſit, in quo faciliùs quàm in ſolo argilloſo parva foramina efficiant, in quibus deponant Ova, pro fœtura in ſecuturam Æſtatem.

XXXVIII. Hæc omnia itaque *Rubiginis* naturam ſatis in propatulo ſtatuere videntur, luem mehercle, & Animalibus, & Plantis valde pernicioſam. Quare autem Solæ Nuces *Rubiginis* noxam non ſenſerint, id fortaſſe in cauſa fuit, vel quòd hujuſmodi fructus gemino operimento ſit munitus, vel quòd Corticalis ſubſtantia multo Sale Volatili abundet, qui diverſam indolem ab Acido poſſidet. Succum è viridi cortice Nucis Juglandis, tamquam remedium à ſe repertum, & magnæ virtutis ad faucium phlegmonas tollendas, multis laudibus extollit *Galenus 6. de Com. Med.* 2. *l. c.* 1. putabat autem ille, talem effectum præſtare hunc ſuccum, eò quòd vi adſtrictoria polleret, & ſimul tenuium eſſet partium, ex tinctura pene inelubili, qua manus tractantis inficit, partium tenuitatem deducens, vim autem adſtringendi à ſalubri effectu, quem obſervabat, dum inflammationi mederetur; pro rato enim, ac veluti lege habebatur, quòd in principio Phlegmonis utendum eſſet repellentibus, & adſtringentibus, ne pars ob laxitatem fluentem humorem tam facilè reciperet, quod etiamnum apud non paucos *Profeſſores* frequenti in uſu eſt; quod num rectè, an perperam fiat, non eſt hujus loci diſquirere. Hujus ſucci efficaciam ad inflammationes ſanandas agnoſcunt quoque *Recentiores*, vim autem adſtrictoriam prorſus negant, immò vim diſſolventem ipſi adſcribunt, inter quos *Leonardus è Capua Serm.* 5. qui Corticem Nucum viridium multo Sale volatili divitem eſſe ait, & qui potis ſit grumos Sanguinis diſſolvere, & illius acetoſitatem emendare, quo pacto non ſanguinis fluxum in partem adſtringendo prohibet, ſed ſanguinis refluxum per Venas ad Cor reſerando, promovet. Sicuti autem Priſcis ignoſcendum, ſi ob ignoratum ſanguinis circularem motum, non aptas interdum naturalium effectuum ætiologias afferebant, ita noſtro huic ſeculo gratulandum, de quo veriùs pronunciare libeat, id quod de ſuo ævo ſcripſit *Plinius l.* 18. *H.N. c.* 29. *ſcilicet non minùs ingenioſam fuiſſe antiquitus obſervationem, quàm nunc rationem.* Ex Nucum viridi Cortice parari Decoctum in *Anglia* expertæ virtutis ad luem Gallicam perdomandam, quam *Recentiores* omnes in Acidi prædominio ſtatuunt, nuper accepi à Cl. *D. Nathan Lacy* Medico Anglo, & inſigni Anatomico.

mico. Cum itaque Nucum putamen multo Sale volatili abundet, mirum non eſt, ſi *Rubigini* obſtiterit, & incluſum nucleum à communi lue præſervarit. Atque hæc de *Rubiginis* natura, & indole.

XXXIX. Modò ſupereſt, ut Symptomatum, & quarundam obſervationum perquirantur cauſæ; Adnotatum, veſpertinis horis, has Febres exacerbari conſueviſſe, unà cum virium nocturnâ proſtratione, ut ægri morituri viderentur, mane verò oriente Sole, veluti redivivos tantum virium habuiſſe, ut è lectulis exſurgentes deambularent. *Quale eſt veſperi exacerbari, tale ipſis morbi, & cujuſcumque conſtitutionis ad ſe mutuò*, ajebat *Hipp.* 1. *m.* 1. *Ep.* Veſpertinæ itaque exacerbationes, morbi naturam ſuperiùs deſcriptam, & cauſas morbificas, ſatis indicabant. Virium autem dejectionem noctu factam, & matutinam earum veluti redintegrationem, in Solis receſſum & acceſſum, & acidæ Dyſcraſiæ prædominium, referendam putarim. Sole namque occumbente, & volatiles ſpiritus per Aërem diſperſos ſecum trahente, ſpiritus vitales Sanguinis ab Acido coagulante figebantur, unde Facultatum omnium torpor, qui porrò ab iiſdem Solaribus radiis matutinis diſcutiebatur, non ſecus ac quando à brumali frigore, fluentium aquarum curſus noctu intercipitur, qui poſtea à Sole novo lumine Terras luſtrante, reſtituitur. In hac rerum Univerſitate nihil eſſe utilius Sale, & Sole ſcripſit *Plinius*; ſic *Celſus l.* 3. *c.* 21. Leucophlegmatia laborantes Soli ſubjici oportere ajebat, utendumque frictione manibus aqua madefactis, cui ſal, & nitrum, & olei paululum eſſet adjectum. Mirum itaque non erat, ſi in caſu noſtro à blando Solis calore liquato veluti pituitæ gelu, Cruor ſolitum curſum per ſua vaſa repeteret, & conſopitæ Facultates, ad conſueta munia exercenda revocarentur.

XL. Præ cæteris notatu dignis, obſervavimus inexpugnabilem harum febrium contumaciam, ut non ſolùm omnem *Medicorum* induſtriam eluderent (cum neque Venæ ſectionibus, neque Purgationibus, neque Cardiacis quicquam auſcultarent) ſed uſu remediorum magis exaſperarentur, quod factum exiſtimo, ob malam Aëris diatheſim, quæ Morbum aleret; quare licet etiam opportuna remedia quandoque adhiberentur, nihil remittebat morbus, immò ſæviebat magis, ac ſatiùs profectò fuiſſet in multis hanc Camarinam non movere; tanti eſt Oraculum illud *Hippocratis*, quod initio hujus Diſſertationis attuli, nempe quòd *Hominis Natura interdum Univerſi poteſtatem non ſuperat*, quæ *Hippocratis* verba ſi *Medentes* attentè perpenderent, tot Medicamentis ægros non fatigarent, in Epidemicis præſertim Affectibus, quorum vera Curatio non innoteſcit, niſi cum Buſta plena fuerint.

XLI. Venæ ſectio profectò in his febribus non fuit ſaluberrimum remedium, nec quemquam novi, de quo dici potuerit, quòd illius febris ſanguinis miſſione jugulata fuerit, quin ubi pluries celebrata eſt phlebotomia, magis attritæ ſunt vires, & febres magis protractæ ægros vel ad Mortem, vel ad Cachexiam deduxere. Cur autem in his febribus, tam improſperè ceſſerit Sanguinis detractio, obviam eſt arbitrari, Maſſam ſanguineam ſale volatili, & particulis Spirituoſis ob malam Aëris diatheſim, & Diætæ errores effœtam, per Venæ ſectionem pauperiorem redditam, unde major Acidi præpollentia, & Bilis depreſſio conſequeretur, febriſque exinde protractior fieret. Venæ ſectionem febribus intermittentibus non eſſe per ſe aptum remedium, cum de foco febrili, qui extra Vaſa ſanguiflua larem habet, nihil detrahat, commune eſt *Recentiorum* aſſertum, ſed ſolummodò per accidens convenire ajunt, quatenus obviam iri poſſit multis ſymptomatibus, ac periculis, quæ in Corpore præſertim plethorico nimiam efferveſcentiam ſubſequi poſſent, ſcilicet inflammationes, & vaſorum diſruptiones, qualis fuit caſus à *Ballonio* memoratus *l.* 2. *Ep. in Conſt. Æſt.* 1576. de quodam nobili Viro, cui Tertiana Febre laboranti, ob neglectam ſanguinis detractionem ruptæ ſunt Venæ in quarto paroxyſmo, & tanta foràs ſanguinis excretio eſt conſecu-

L ta,

ta, ut eò ipſo die, illi obeundum fuerit. In hac verò noſtra Rurali Epidemia ſanguinis efferveſcentia non adeò magna fuit, ut de ejuſmodi periculo metuendum eſſet, immò potiùs lenta, ex Acidi prædominio, & propter bilem enervatam, quæ in confluxu cum ſucco pancreatico, & cum lympha minùs efferveſceret: propterea V. S. non adeò proficuum fuit remedium, ut in prægreſſis præcedentium Annorum Conſtitutionibus, quas valde ſiccas, & æſtuoſas eſſe diximus, quare cum in iis valde turgeret bilis, & ſanguis facilè exardeſceret, mirum non erat, ſi tunc adeò conferret V. S. & à periculis præcaveret, quæ nimiam ſanguinis efferveſcentiam, & rarefactionem comitantur; aſſueti autem *Profeſſores* Venam facilè tundere, ubi conſtaret eſſe febrem, ac nullum alium ſcopum ſibi præfigentes, quàm ſolam caloris febrilis attemperationem, in hac Conſtitutione à cæteris toto Cœlo diverſa, repetita Venæ ſectione utentes, ægros perſæpè in extremam perniciem præcipitarunt. Nollem equidem, quòd quis me inter hæmophobos recenſeat, ſed neque inter hæmatochytas numerari velim. Eſt ubi liberaliter ſanguinem demamus, eſt ubi parcè, eſt ubi nihil, licet ſit eadem affectus ſpecies. In *Stymargi* famula uſque ad animi defectum ſanguinem detraxit *Hipp.* 4. *in* 2. *Ep.* licet frigido Affectu laboraret, qua de re legendus *Valleſius*, rationem autem addidit, *Oportet enim*, inquit ille, *devenire ad Occaſionem*, *& Occaſionis initium.* Cauſa morbi nimirum illa eſt, ex qua potiſſimæ fluunt indicationes. *Similitudines parere errores etiam bonis Medicis*, *contrarium autem facere Cauſam*, monitum eſt ejuſdem *Hippocratis*; nam revera cognita cauſa, non tam facilè à recto tramite, & legitima curatione deflectitur.

XLII. Quærit idem *Ballonius l.* 2. *Epid. Conſ. æſt. An.* 1575, Practicus olim celeberrimus Pariſienſis, cur phlebotomia febres quaſdam miraculi ad inſtar tollat, alias potiùs exaſperet; paucis quidem reſpondit, at illius verba ponderanda ſunt, non numeranda. *Febres*, ait ille, *aliæ ſunt Venoſæ*, *aliæ Gaſtricæ*, *ideſt quædam phlogoſim ſequuntur potiùs venoſi generis*, *quàm vitium humorum in præcordiis contentorum*; *quæ venoſi ſunt generis*, *hæ primo quoque tempore per phlebotomiam ceſſant*, *quæ alius ſunt generis*, *non facilè phlebotomia ſolvuntur*, *contra potiùs cathartico egent.* Tales erant Tertianæ iſtæ intermittentes hujus noſtræ Conſtitutionis, erant enim potiùs Gaſtricæ, quàm Venoſæ, ac propterea ad Venæ ſectionem magis exacerbabantur, & contumaciores fiebant, magis autem proſperè ceſſerunt purgationes, & vomitiones uſu Emeticorum, quibus non raro penitùs avulſus eſt febrilis fomes. Claudam hunc locum digna animadverſione ejuſdem *Ballonii l.* 2. *Conſ. Me. Hiſ.* 4. *in Com.* in eos, qui ut nil non agant, ex quacunque re occaſionem captant mittendi ſanguinem. *Nam ſi induxerint*, (inquit ille) *Venam reſerare*, *& id cunctanter faciunt*, *ſi guttulæ ſanguinis è nare fluant*, *tunc quaſi trophæum reportantes*, *clamant oblatam legitimæ phlebotomiæ occaſionem*; *ſi luculenta ſit hæmorrhagia*, *audacius ſecant*, *qui naturam copia gravari ajunt*, *ſi infra modum ſanguis fluat*, *compenſandum iſtum defectum*, *apertione venæ*, *contendunt.*

XLIII. Non minùs diſquiſitione dignum eſt, cur in hac Conſtitutione tam ſæpè contigerit, quòd Tertiana ſimplex in duplicem migrarit, ea ipſa die, qua ſecta eſt Vena. Id olim obſervarunt *Amatus Luſitanus Cent.* 1. *Cu* 11. & *P. Caſtellus*, nec quemquam ſcio, qui præter hos hujuſmodi phænomeni, quod aliquando in praxi obſervatur, mentionem habeat: refert autem *Amatus* cuidam Juveni 25. Annorum Tertiana febre laboranti, cùm Venam die intermiſſionis ſecuiſſet, veſperi febrem ex ſimplici factam fuiſſe duplicem, hujuſce rei rationem reddit his verbis: *Nec enim credere eſt*, *ob ſanguinis extractionem*, *ex ſimplici*, *duplicem factam fuiſſe*, *quum dubio procul niſi ſanguis extractus eſſet*, *in Tertianam continuam futurus erat morbus;* hujuſmodi excuſationis genus, plerique *Medicorum* noſtris etiam temporibus in promptu habent, quotieſcunque ex aliquo malè adminiſtrato remedio, pejus Æger ſe habeat; ſtatim enim obtrudunt,

trudunt, quòd multo deteriùs se haberet, nisi tali remedio usus fuisset; meliorem itaque Ætiologiam, & ævo nostro accommodam perquiramus; puto ergo in illo casu (sicuti & in nostra Constitutione) culpandam potiùs Venæ sectionem, quàm Febrem, quæ ex sui natura proclivis esset, ut in Tertianam continuam migraret. Refert *Amatus*, Juvenem illum vigente Autumno ægrotasse, sanguinem in prima pelvicula exceptum atrum fuisse, in secunda rubicundum sine ulla aquositate: rationi congruum est igitur, in illo Juvene, ob prægressos Æstatis calores, partes magis spirituosas, & volatiles sanguinis fuisse absumptas, ac postea massam sanguineam Autumnali tempore in acidam dyscrasiam degenerasse, eo prorsus modo, quo Vina postquam per æstivos calores ebullierint, Autumno facilè acescunt (ut ex atro sanguine primæ pelviculæ, nam sanguis secundæ rubicundior erat, quia arteriosus) secta itaque Vena, & Systasi cruoris magis debilitata, ac depauperata, mirum non fuit, si Acidum prævalens, ac veluti sine Adversario licentiùs insultaret, ex quo Tertiana simplex in duplicem transierit. Convaluit autem Juvenis ille, post bonam purgationem ex pharmaco, nam Febris illa fortasse fuit potiùs *Gastrica*, *quàm Venosa*. In hac verò Constitutione, non ab exhaustu spirituum, ob nimium æstum, massam sanguineam acorem contraxisse arbitror, sed potiùs ob frigidam Anni Constitutionem, ac Diætæ errores, obruta Bile, & concentratis partibus cruoris magis spirituosis, Acidum Stomachi fermentum, & succum Pancreaticum magis viguisse, & post celebratam phlebotomiam, vim majorem acquisivisse, unde febris simplicis in duplicem Tertianam fieret conversio.

XLIV. Culpanda itaque potiùs in his casibus est Venæ sectio, tamquam non aptum remedium, quàm quicquam aliud, quod idem sensisse *P. Castellus* in aureo suo libello *de Abusu Venæ sectionis*. Opponet, scio, aliquis harum febrium propensionem, ut in duplices transirent, cùm sponte, ut superiùs dictum, sub initium Æstatis, Tertianæ omnes simplices duplices factæ fuerint; at regeram ego, nullas ferè duplices Tertianas toto Veris tempore visas esse, tum Ruri, tum in hac Urbe; nisi eas quas Venæ sectio geminarit; quare non video, ab hoc crimine Phlebotomia tamquam innocens possit absolvi.

XLV. Eandem ob causam, nihilò seciùs quàm Venæ sectio, noxiùs fuit in hac Constitutione Aquæ usus; etenim in frigida & humida tempestate, Bile valde refracta, & Acido exuberante, quid opis exspectandum erat in his Febribus ab aquæ potu? non nisi mehercle, ut Aqualiculo infracto, & distento, Cacochylia cumularetur, sanguis pigriori lapsu per sua Vasa flueret, ac tandem Cachexiæ, & Hydropes succederent. Novi Juvenem in hac Civitate, qui in Hydropem ascitem incidit, cum illi Tertiana Febre laboranti suasisset *Medicus*, ut biberet quantùm vellet, immò interdum coëgisset. Succurrit mihi in hanc rem *Terentianum* illud *in Andr.*, ubi Medicus in Scenam inducitur.

Quod jussi ei dare bibere, & quantum
imperavi date,
Mox hùc revertar.

Multòque magis noxius fuit hoc Anno aquæ usus, ac Ruri præsertim, quòd ob pluviarum assiduitatem, aquæ cœnosæ, & graveolentes essent; in hac verò Urbe, non adeò gravem noxam intulit aquæ usus; hæc enim Civitas purissimos habet Fontes, & admirandæ originis, quorum Fontium historiam brevi editurum me spero. Invaluit autem apud Nostrates Opinio, quòd Venæ sectioni, & Aquæ potui, tamquam duabus solidissimis Columnis, tota curandarum Febrium Moles innitatur. At num id rectè? Profectò in hac Constitutione neutrum ex usu fuit. Haud sum nescius scripsisse *Hippocratem* 4. *de Morb. n.* 25, *Aquam non præstare bonum alimentem igni;* at nomine ignis intellexit *Hippocrates* febres continuas, & essentialiter tales, non verò intermittentes, summatim *Venosas*, non *Gastricas*. At forsan aliquando, si otium suppetet, de Aquæ abusu in febribus aliquid conscribam.

XLVI. Verùm quali potu, inquiet aliquis, utendum erat in his febribus? Ego certè Vini usum raro, quod sciam, interdixi, immò suasi, ut modico Vino uterentur, eoque non oligophoro, sed mediocriter generoso, multosque ab Orci faucibus, hoc solùm Cardiacum eripuit; Bilis enim erat potiùs acuenda, quam sufflaminanda, & partes sanguinis spirituosæ in motum ciendæ, quod præstare poterat Vini usus, & ea remedia, quorum vis in Alchali volatili sita est, quod solo naturæ ductu, in *Agro Mantuano* fecere Agricolæ; qui suis febricitantibus Allia, & Cœpas cum salubri eventu præbuere. Morbos quosdam Chronicos, pravis eduliis (sed quæ verè in censu Medicamentorum, casu potius, quàm arte repertorum reponi debeant) aliquando sanari compertum est; sic diuturnas Quartanas Allii usu cum multo meraco sanatas observarunt *Antonius Benivenius c.59* & *Amatus Lusitanus Cen.2.Cu.42.* Vino autem generoso, potiùs quàm tenui, utendum duxi, nihil metuens à febrili effervescentia, in hoc enim sæpius peccatur, quòd rem agi sine periculo creditur, si Vinum tenue in diuturnis Febribus, & chronicis morbis permittatur; at hujusmodi Vina, ut plurimùm acidiuscula sunt, & acorem sanguinis exaltando, morbi causam deteriorem efficiunt; quem errorem notavit olim *Crato l.2. Con.27.* qui in Podagra sicuti Vinum meracum, sed in modica quantitate commendat, ita Vina tenuia improbat, quæ Venas multa serositate impleant, quod idem sentit *Willis p.2. de An. Brut. c.14.* sicut enim à Vini spiritu dulcificantur Spiritus salis, ac nitri, ita quoque à Vini generosioris temperato usu, Sanguis ad acorem vergens dulcescit. Variantibus itaque Temporum Constitutionibus, varianda est methodus.

XLVII. Sic neque *Peruviani Corticis usus* hoc Anno, ut superiùs adnotavimus, admodum salubris fuit, immò in extremum Vitæ discrimen, Ægros non raro deduxit. Id ego in non paucis observavi, sed præcipuè in nobili Virgine, quæ cum ad 40. dies duplici Tertiana conflictata fuisset, & post solita remedia administrata, ex meo consilio, assentiente quoque Excellentissimo *D. Antonio Abbate*, Chinam Chinam sub forma boli assumpsisset, cùm in Vino infusam respueret, postmodum stupida & comatosa evasit, cum pulsu adeò exili, ut vix perciperetur; ac trium dierum spatio, in tali statu perstitit, donec soliti paroxysmi redeuntes stuporem discusserint. Insalubrem autem fuisse hujus remedii usum crediderim, eò quia, cùm massa Sanguinea multis cruditatibus scateret, ac crassiorem haberet consistentiam (ut ex sanguine per Venam sectam educto satis patebat) ideoque segnis esset ad motum; quotidiana illa febrilis effervescentia esset loco remedii, qua cessante, fieret quædam veluti in Vasis stagnatio, & congelatio, unde functionum Animalium torpor, & Vitalium quoque interceptio; adeò verum est illud *Celsi l.3.c 9.* quòd febrem lentam interdum augere oporteat, *fortasse enim*, ait ille, *curationi opportunior fiet.*

Scio equidem hujusmodi doctrinam, non solùm plerisque *Medicorum*, sed etiam aliis, qui Artem Medicam non profitentur, esse suspectam, ut ipsi *Senecæ l.6. de Ben.* qui beneficium sanationis levioris morbi factæ à graviori morbo exprobrat his verbis: *Multi quos auxerant morbos, & irritaverant, ut majori gloria sanarent, non potuerunt discutere, aut cum magna ægrorum vexatione vicerunt.* In hac tamen Constitutione experientia ipsa satis evicit, febrilem effervescentiam stimulandam potiùs fuisse, quàm frænandam, & usum calidorum magis profuisse, quàm frigidorum; sicuti in historia *Polycratis*, viceversa, frigida magis, quàm calida juvisse scripsit *Hippocrates 5. Ep.28.* innuens hoc dicto, *Divinus Præceptor*, non tanti faciendum præconceptum de natura morbi judicium, ut illud ipsimet Experientiæ in contrarium reclamanti, velimus præferre. Observatum est tamen feliciori eventu exhibitam *Chinam Chinam* Agrestibus, quàm Oppidanis, & Urbium Incolis. Gens enim rusticana, ubi tantillum a morbi fasce levata est, illicò laboribus, & exercitiis se dedit, quare non erat metuendum, ut tam perniciosi effectus in iis consequerentur, quales in Urbanis observabantur.

bantur. Sic Doctissimus *Ettmullerus* tradidit, non tam facile pati recidivas, post assumptum hoc febrifugum, homines exercitiis, ac laboribus deditos, sicuti desidiosos, & otio innutritos. De hac nostra itaque Constitutione libet proferre id quod olim de quadam simili scripsit *Hipprocrates 7. in 6. Ep.* ingenua certè confessione, more tamen magnorum Virorum, & magnam rerum fiduciam habentium. *Nihil memorabile proderat, non Ventris turbatio, non Venæ sectio, neque quæcumque alia tentavi.*

XLVIII. Nullas Febres Synochas, vel Ardentes hoc Anno, quòd sciam, observatas diximus, sicuti paucas Quartanas: de prioribus quidem non est quòd miremur, nam partibus spirituosis, & ad conflagrationem aptis, non adeò turgebat massa Sanguinea, immò crassis, & frigidis succis abundabat: sic Vina tenuia, & acidiuscula non tam facile fervorem concipiunt, veluti Vina generosa, ubi Æstivum calorem senserint; magis quidem mirum est, quòd in tanta Febricitantium frequentia, tam pauci visi sint Quartanarii, idque magis, si verum esset quod nonnulli asserunt, nonnisi ex majori viscididate materiæ differre Quartanas à Tertianis. Consuetam itaque Febris Quartanæ genesim animadvertens, & hujusmodi Febrem, tamquam fructum Autumno maturescentem, considerans, cujus uberior est proventus, cum Æstas magis fervida, ac torrida præcesserit; propterea rationi congruum est, quòd in hac Constitutione frigida, & humida, in quo non multa fieret partium serosarum per Cutis poros difflatio, succum Pancreaticum ad eum fixitatis gradum, qui ad quartanarium circuitum requiritur, evehi non potuisse, seu quidquam aliud defuisse, quod humana imbecillitas assequi nequit; cùm nihil sit quod ipsos *Medicinæ Proceres* magis transversos agat, quàm pervestigatio causæ, cur statis horis recurrant febriles paroxysmi, ac tam exactè, ut ipsa Automata aliquando superent.

XLIX. Verminationem in his Febribus satis familiarem, & præsertim in Rusticana gente superiùs recensuimus, cujus rei causam fuisse reor, tùm prava Alimenta putrefactioni obnoxia, qualia fuere Pisces, & fructus horræi, tum Ventriculi fermentum ex mala constitutione vitiatum, & improportionatum ad cibum rectè subigendum; quare Vermium seminibus, quæ in alimentis laterent, integris ob tenuem Stomachi calorem manentibus, ut probabiliter reor, mirum non fuit, si facilè in magna copia prodierit Verminosa soboles. *Usum Chinæ Chinæ* valde proficuum ad necandos Vermes expertus sum; quod præstare ob insignem amarorem, quem possidet hic Cortex, non abs re crediderim; si tamen tutior est Praxis, quæ Verminosos Affectus curat per aloëtica potiùs, quàm per saccharata, & mellita. Haud sum nescius apud Nostrates quoque facta fuisse experimenta, & observatum, quòd Lumbrici in aqua ubi dissolutum fuerit Mel, vel Saccharum, citissimè moriantur, in amarissimis verò liquoribus ad integros dies vixerint; ast ab iis, quæ extrinsecùs apparent medicamentorum vires, metiri velle, non adeò tutum existimo, quin errandi periculum subsit. Suspicari enim licet, quòd medicamenta propinata, quæcumque ea sint, iis quibus armantur viribus citò spolientur, dum primò cum stomachico fermento, cujus vim transmutativam nemo non novit, mox in Intestinis cum Bile, qui humor suapte natura ferox est, & cum succo Pancreatico spiculis armato congredi debent; quòd si ulteriùs pervadant, cum lympha quoque in communi Receptaculo, iisdem sit concertandum. Sic Crocus Martis, qui aperitivus dicitur, ut notat *Junchen in Chym. Exper. Se. 5. c. 6.* nisi acidum superfluum reperiat in Ventriculo, à quo solvatur, Adstringens evadit. Id ipsum quoque testatur *Chirurgia Infusoria*, qua constat, quòd liquor purgans in Venas Canis infusus magnam excitat purgationem, nullam verò vel paucam, si per os idem liquor, vel in majori dosi, injiciatur, idque ob Acidi copiam, quo Caninus stomachus abundat, quod Acidum vim catharticam, & emeticam potenter infringit. Hanc ob causam Venena quædam, ut ait *Celsus l. 5. c. 17.* non gu-

-stu, sed vulnere nocent, & *Psylli* è Serpentum morsibus venenum innoxiè exsugebant. Quot verò, & quantas subeant mutationes medicamenta per os assumpta, dum varias corporis regiones præterlabuntur, ingeniosissimè explicat *Bellinus de San. mis. prop.* 9. *de med.* ut nihil præstantius. Reor itaque ex medicamento assumpto, & succis quibus commiscetur, gigni novum concretum, è quo illæ operationes, quæ postea consequuntur, promanant, & quæ solius medicamenti efficaciæ solent adscribi.

L. Postquam hujusmodi Febres miseros ægrotantes diu fatigassent, diximus nonnullis apparuisse Parotides, quibus licet suppuratis, eadem tamen pervicacia Febres perstabant. Id equidem magnam humorum cruditatem in toto Venoso genere significabat, sed hanc non esse potissimam harum Febrium Causam & fomitem, satis demonstrabant, qui Fomes, in Ventriculo, & Pancreate præcipuè sedem fixerat. In nonnullis pariter post multos febriles paroxysmos superveneruut Diarrhoeæ, ac Dysenteriæ, irritata ad expulsionem Natura, tum à copia, tum à pravitate succorum; neque enim hæsitationi locus, quin etiam aliquando malignum quid subesset in his Febribus, quamvis intermitterent; plures tamen sustulit Diarrhoea, quàm Dysenteria, eò quòd forsan in iis, qui Diarrhoea laborarent, communicata esset labes massæ sanguineæ, quæ serum acre per glandulas intestinales excerneret; in iis verò qui Dysenteria vexarentur, mali fomes esset extra Venas, viscida nempe & acida pituita Intestina abradente, & excoriante. Frequentes porrò fuere Recidivæ, non solùm ob diætæ errata, sed ob communem causam, Aërem nempè vitiatum, qui febrile Miasma ad aliquod tempus consopitum, in novos motus, & exorbitantias cieret; eandem quoque ob causam, adeò contumaces fuerunt hæ Febres, cùm nihil sufficeret ab abstergendam labem illam, quam Aër continuò inspiratus ferè ineluibilem redderet; adeò gravis est Morbus, quem Coelum fecerit. Sic pacari non visa est Affectio, nisi cum sub Anni finem, humidæ & nebulosæ tempestati sicca & serena successit: quare sicuti ex *Hippocrate de N. Ho. n.* 17. *Quicumque Morbi Æstate augescunt, Hyeme desinere solent*, idque non nisi ob naturalem Temporum mutationem, ita in hoc Epidemico Affectu optimi remedii loco esse coepit Aëris in vitalem temperiem restitutio.

LI. Præ multitudine ægrotantium, tam ex genere Agresti, quàm Urbano, paucos interiisse superiùs monuimus, quod sanè præter opinionem *Medentium* contigit, qui majorem stragem pertimescebant. Duas potissimùm ob causas in Epidemicis Affectibus pereunt homines, vel ob humorum διάχυσιν, vel στάσιν; ut ipsis vocibus *Hippocraticis* utar 7. *in* 6. *Epid.* id est vel ob Massæ Sanguineæ diffusionem à Sale acri, & Alchalico factam, vel ob ejusdem concretionem, ab Acido exsuperante; frequentiora tamen funera sanguinis διάχυσις, quàm στάσις solet inferre: propterea grassante pestilentia, ut plurimùm acida primas tenent. Cùm ergo in hac nostra Constitutione acidum quidem præpolleret, sed non earum esset virium, reluctante præsertim febrili effervescentia, ut potis esset lethalem stagnationem inducere, ac fluxum, & refluxum Sanguinis prohibere, hinc est, quòd licet hominum myriades eodem tempore decumberent, pauci in Libitinæ censum venerint. Sic mirum non est, quòd Foeminæ & Pueri ob molliorem habitum, & vitam minus actuosam, hujus Epidemiæ vim magis senserint, ac multò magis lactentes Pueri, in quorum venis, ob lac vitiatum, & ad coagulationem aptum, faciliùs sanguinis statio succederet; sic narrat *Hippocrates* 3. *in* 1. *Ep.* in quadam Constitutione, *ex laborantibus mortuos esse maximè Pueros Adolescentes vigentes ætate, glabros, subalbidos, & qui in socordia vixerint.* Fiebant autem Pueri Icterici, ob Hepar obstructum à viscida pituita redundante, ac à febrili calore in motum concita, quæ in Hepatis substantia defixa, Bilis secretionem prohiberet, cujus signum erat, quòd in omnibus tensum, ac durum Hepar persentiretur; sero autem acri, & acido in Cerebri membranas transfuso, convulsi moriebant-

riebantur, morbo alioquin Pueris familiari, sed huic Constitutioni magis proprio, utpote valde aptæ ad acorem massæ sanguineæ conciliandum.

LII. Si verò quærat aliquis; cur hæc mala Constitutio Agricolas magis, quàm Oppidanos, & Urbium Incolas vexarit, videtur satisfieri posse dicendo; potissimam causam fuisse Aërem à fœdis exhalationibus vitiatum, ob nimiam illuvionem, quæ campos, & Agricolarum domos inundarit, non sic Urbes & Oppida in editioribus locis posita; huic causæ addi poterit Victus pravus, & insalubris, ac præsertim nimia Piscium ingurgitatio, alimenti genus Colonis nostris insuetum, & quod in illorum stomacho facilè putresceret. Scio equidem à non vulgaribus *Medicis*, Pisces ægris quoque exhiberi solitos, tamquam laudabile alimentum, ac multò magis sanis corporibus; verùm, ut ait doctissimus *Plempius de Togat. Val. tu. c.* 4, illorum usus *Athletis non convenit*, *non castra sequentibus*, non Agricolis addam ego, quibus utilior est caro bubula, & suilla. Id ipsum testatur *Galenus* 3. *de Alim. fac. c.* 30. qui Piscium usum in hominibus otiosis, Senibus, & ægrotis commendat, non sic verò in iis, qui corpus exercent; his addendum, quòd sicuti Pisces, qui in rapidissimis fluviis capiuntur, ex *Athenæi* sententia *l.* 8. *c.* 9. omnium sunt optimi, ita hi essent omnium pessimi, quòd in aquis stagnantibus fieret illorum captura.

LIII. His quoque causis accenseri possunt labores, & exercitia sub assiduis imbribus, unde pororum Cutis constrictio, sudoris parcitas ob frigidam, & humidam Anni intemperiem, cùm aliàs per Æstatem sub assiduis laboribus copiosissimè sudare consuevissent, quas causas in Oppidanis, & Civibus, qui meliori victu utuntur, nec Aëris injuriis sunt ita expositi, non tam facile quis reperiat. Sedes præterea hujus Ruralis Epidemiæ à Civitatibus, & Oppidis majoribus circumscribi videbatur; quare *Mutina*, & *Regium*, eò quòd essent veluti in circumferentia, & *Appennino* proximiores, minùs hanc labem senfere; magis autem Ferraria, & Oppida *Mantuanæ Ditionis*, *Pado* proximiora, ubi major fuit infantilis clades, quemadmodum à variis Professoribus, ac aliis, per literas accepi. Magna verò hæc Planities his locis circumscripta, & tota Colonis oppleta, in cujus sinu ad longum tempus stagnarant aquæ, hujus Epidemici Affectus Sedes, ac Domicilium fuit.

LIV. Circa cæterorum Affectuum examen, qui has Febres comitati sunt, quales fuerunt Apoplexiæ, Epilepsiæ, Catarrhi præfocativi, Cachexiæ, & Hydropes, non multùm immorabor; ejusdem enim Constitutionis soboles fuerunt, & Acidi prædominium significabant, vel sanguinem, & reliqua fluida coagulantis, vel nervosum Systema occupantis; hæc omnia itaque, verissimum esse *Divini Senis* Oraculum, comprobarunt 3. *Aph.* 16. quòd *Morbi in pluviarum multitudine magna ex parte fiunt*, *febres longæ*, *alvi profluvia*, *putredines*, *morbi comitiales*, *apoplexiæ*, *& anginæ*.

LV. Ut autem circa res venturas, Conjectoris quoque partes agamus, superest videndum, num sperare liceat, postquam pacata est non parùm hæc Affectio, an in totum ea desitura sit, an potiùs hæc eadem, vel deterior exsuscitari possit. Sperare licet utique, malam hanc Constitutionem emendandam, cùm postremi hi duo Menses, cum perpetua ferè serenitate, & Aëris tranquillo statu, Annum jam clauserint; nam ut ait *Montanus in p. Ep. Tempora consequentia secundum naturam exsistentia, corrigunt vitia præcedentium præter naturam exsistentium;* at metus subest, ne ob aliquam Annonæ caritatem infelices Coloni, qui ad sedandam latrantis stomachi rabiem, atro pane & confusaneo uti cogentur.

Metus inquam subest, ne proximo Vere, & Æstate novis calamitatibus vexentur. Sic in *Æno Civitate Thraciæ*, ex *Hippocrate* 4. *in* 1. *Epid.*, *usu leguminum continenter utentes Fœminæ & Viri crurum impotentes fiebant*, quam historiam citat *Galenus* 3. *Aph.* 16, aitque sæpè evenire, ut ob caritatem Anno-

nonæ

nonæ exitiales morbi oriantur. Vox Λιμός, quæ famem ſignificat, non niſi per ſolam diphthongum diſcrepat, ab ea quæ pernicioſam Epidemiam denotat, unde effluxit dictum illud Ἐκ Λιμȣ̃ Λοιμός. Quamvis enim Edulia mali ſucci videantur aliquando ſat benè concoqui, attamen ut egregiè monet *Galenus de Alim. Fa. l. 2. c. 6. Nobis non advertentibus, pravus ſuccus ex ipſis poſt longum tempus in Venis colligitur, qui poſtea exiguam ad putredinem occaſionem nactus febres malignas accendit.* Quodcunque malum avertat Divina Clementia, & priorem ſalubritatem huic Cœlo reſtituat.

Talis fuit Anni MDCLXXXX. apud nos Conſtitutio, atque hæc indoles Epidemii Affectus, qui Colonos noſtros, & Urbanos quoque afflixit; divinarint jam Aſtrologi pro ſuo lubitu, & ex ſyderalibus ſchematiſmis Anni, qui modò ſucceſſit, præſagia deduxerint, quòd ego ejusdem, poſtquam curſum ſuum abſolverit, ſi fata dabunt, medicam hiſtoriam conſcribam.

CONSTITUTIO EPIDEMICA URBANA,

Anni MDC LXXXXI.

Ad

Illuſtriſſimum, & Celeberrimum Virum

D. GUILIELMUM GODIFREDUM LEIBNITIUM,

SERENISSIMI ERNESTI AUGUSTI, Luneburgenſium & Brunſvicenſium Ducis HISTORIOGRAPHUM & CONSILIARIUM.

ILLUSTRISSIME DOMINE!

Cum non rarò fieri ſoleat, ut veluti cæteris in rebus, ita & in re literaria, provincias quaſdam nonnulli ſuſcipiant quibus ſunt prorſus impares, ac eoſdem poſtea conatuum ſuorum pœniteat, Tu me in illorum cenſu repone, ſi lubet, Vir Doctiſſime; nunc enim ſentio quàm me tranſverſum egerit neſcio quis mentis ardor, ut non ſatis verſans, quid humeri ferre valeant, quid recuſent, ipſemet onus mihi impoſuerim cujuſcunque Anni Conſtitutionem, & Medicam hiſtoriam conſcribendi, ac evulgandi; quam Spartam ſuperiori Anno ſum aggreſſus, in hanc rem edita Diſſertatione, & Doctiſſimo Viro D. Malliabequio, Hetruriæ Ornamento, inſcripta. At quoniam ſaltem prodire, ſi non datur ultra, neceſſum eſt propterea, ut datam fidem exſolverem, idem quoque hoc Anno molitus, utcumque potui, multis occupationibus diſtrictus, hanc meam Diſſertationem Tuo Nomini, Vir Illuſtriſſime, nuncupatam volui. Neque verò eidem D. Malliabequio quicquam acceptius facturum me credidi, quàm ſi Te pariter eodem obſequii genere proſequerer, quando Vos arctiſſimo amicitiæ fœdere junctos ſcio, & ejuſdem beneficio obtinui, ut Te præſentem agnoſcerem, ac Tua ſuaviſſima Conſuetudine fruerer, cum duobus abhinc annis in Germaniam rediens Mutinæ ad menſem moram traxiſti, quo tempore nunquam ad Te acceſſi, quin doctior abierim; verè ſiquidem de Te omni Scientiarum genere inſtructo, proferre liceat, quod olim de Ariſtone ſcripſit Plinius, ſcilicet

licet Nihil esse quod quisquam scire velit, quod Tu docere non possis. *Diu itaque in sinu meo gavisus sum, quòd geminos Literatorum Principes (facessat invidia) adeò amicos ad invicem, mihi tam benevolos sortitus essem, sed tandem mihi temperare non potui, quin publico aliquo testimonio, id palam facerem. Huic meo proposito, D. Malliabequium quod spectat, pro meis viribus jam factum est satis; nunc aliud votum meum impleo. Hunc ergo meum Libellum, quem de morbis popularibus inter Nostrates, sed populariter sarcivi, ea qua soles humanitate accipe, Vir Sapientissime, munus quidem levidense, sed quod pro specimine Observantiæ in Te meæ esse possit; quòd si aliquando temporis pauxillum (novi enim quantus sis heluo librorum) perdere non pigeat, meum hoc Opusculum evolve. Vale Clarissimum Germaniæ Decus, ac amare perge.*

Mutinæ pridie Kal. Jan. 1692.

Celeberrimi Nominis Tui

Officiosissimum Cultorem

Bernardinum Ramazzinum.

CONSTITUTIO EPIDEMICA URBANA.

I.

RUralem Epidemiam, quæ præcedenti Anno *Mutinensis Agri*, & proximarum Regionum Colonos graviter afflixit, Urbana Epidemia hoc Anno excepit, quæ nihil urbanitatis, imò insolentiæ plurimùm in infelicem plebeculam potissimùm exercuit. Instituto itaquo meo inhærens, prægressam Constitutionem, qualiscumque ea fuerit, in fine cujuslibet Anni describendi, eò libentiùs id exsequar, quòd hæc Constitutio ab ea, quam superiori Anno experti fuimus, toto Cœlo differens, satis uberem materiam suggerat mentem exercendi, quando in re medica nil foret utilius, quàm succedentes sibi ad invicem Constitutiones conferre, ut recta medendi methodus institui posset, quoties eadem tempora, ac iidem morbi recurrerent. Quæ si attentiùs à *Professoribus* observarentur, non esset forsan, quòd Medicina comparata desideraretur, sicuti Anatomiam comparatam desiderari ajebat Sapientissimus *Verulamius l. 4. de Augm. Scien. c. 2.* quæ si haberetur, ut ille ait, & Individuorum interiores Structuræ ad invicem componerentur, non tam pro morborum causis culparentur humores, quàm mechanicum Viscerum artificium, quod cùm ut plurimùm inemendabile sit, omnem medicam opem, & magnos Promissores sæpissimè eludit.

II. Superioris Anni Constitutio, ut in mea Dissertatione super illam edita, ob assiduos, & copiosos imbres impensè humida, & lutulenta in universum exstitit, unde gravis Epidemia unà cum Annonæ caritate effluxit; hujus Anni verò Constitutio, ex opposito maximè sicca, & pulverulenta, primò quidem ob Aquilonares Ventos, postmodum verò ob continuum, & flagrantem æstum meritò audiit. Sicuti autem prima pars hyemis, quæ antecedentem Annum clausit, statum satis placidum, ac serenum, ut diximus, sortita est, ita pars altera, quæ huic Anno fores aperuit, eandem serenitatem, ac tranquillitatem secum invexit, donec Januario mense ad finem vergente, flantibus Ventis

Septentrionalibus, frigora adeò intensa fieri cœpta, ut illicò conglaciatis fluminibus, cuncta præ nimio gelu horrescerent. Cùm autem nullæ prorsus nives decidissent, hyemem non solùm algidissimam, sed siccissimam exegimus, ita ut in tota *Cispadana*, & *Transpadana Regione* pulverulentæ essent Viæ, non secus ac Augusto mense, cùm insana Canicula campos torret, quod apud nos prorsus insolens est, ex quo factum, ut Boreæ penetrabile frigus sata consueto nivali vellere destituta, mirum in modum exureret.

III. Morbi qui hisce temporibus vagabantur erant Apoplexiæ, Pleuritides, Peripneumoniæ, Catarrhi suffocativi, Anginæ, Erysipelata; præ cæteris tamen affectibus, morbi pectoris grassabantur magis, ac busta implebant. Sanguis qui secta Vena educebatur, multum pituitæ, & polyposæ concretionis præferebat. In nostro hoc Nosocomio, variis Cadaveribus dissectis, præcipuè in Cachecticis, ac demortuis ex morbo pectoris, reperti sunt Polypi, non solùm intra Cordis sinus, sed etiam intra ipsam Aortam. Remedia, quæ magis ex usu erant, & quibus promptiùs morbus auscultaret, ea fuere, quæ vi pollerent crasim Sanguinis compactam reserandi, & fluxibiliorem reddendi, ut Spiritus Salis Armoniaci, Sal volatile Cornu Cervi, Sperma Ceti, & similia. Non deerant tamen, qui cum alioquin scirent, quòd Sulphur Balsamum Pulmonum passim audiat, in hujusmodi Affectibus Spiritum Sulphuris exhiberent, cum suis aquis Pectoralibus, at num rectè, & ex arte id agerent, ipsi viderint; indubium tamen est, quòd partes integrales Concreti longè diversas possident qualitates, ac ipsum Concretum, sicuti verò verius, Spiritum Sulphuris alterius esse indolis ac ipsum Sulphur. Repetita sanguinis missio, non adeò felicem sortiebatur eventum, ut alias. In hac tam rigida, ac horrida Constitutione, magis exercebatur Plebs Urbana, quàm Agrestis, ac Senes valde periclitabantur, quare *Medicis* sæpenumerò nil tale cogitantibus Morbus plus habens in recessu quàm in fronte, facilè imponebat; nam ex improviso, cùm prius satis commodè cœnassent, tanquam confecto Silicernio, paulò post occumbebant, ac citiùs quibus detractus fuisset sanguis.

IV. Horum Affectuum tam multiplex, ac discolor Sylva, ab eadem prorsus radice succreverat, ac propterea eodem modo averruncanda; omnium itaque unam, ac eandem esse Theoriam, ac Praxim dictabat ratio; veram autem, ac potissimam causam fas erat referre in pravam diathesim, quam sanguis haberet ad concrescendum. Cùm enim ex præcedentis Anni frigida, & lutulenta Constitutione, necnon ex pravo victu, ob rei Annonariæ angustiam, talis esset in universum massæ sanguineæ dispositio, mirum non fuit, si succedente postea hyeme tam rigida, ac summè aquilonari, majorem promptitudinem ad grumescendum adsciverit, unde pullularint morbi, qui ex sanguinis stagnatione variis in partibus, ob retardatum illius circularem motum, genesim suam deduxerint.

V. Apoplexias autem, Pleuritides, Peripneumonias, Catarrhos suffocativos, Erysipelata, ac reliquos memoratos Affectus, à sanguinis stagnatione, ob præditam ad concrescendum dispositionem generari, unanimis est *Recentiorum* omnium consensus, quidquid circa horum Affectuum Theoriam in contrarium senserint *antiquiores Medici*, qui in hujusmodi Affectibus partem aliquam Mittentem robustam, & aliam Recipientem imbecilliorem imaginabantur. Duplicem fluxionum causam commentus est *Galenus*, unam in qua Pars ipsa humorem ad se traheret, aliam, in qua humor à parte robustiori ad debiliorem transmitteretur. Hujusmodi doctrinam primus forsan cœpit convellere *Helmontius de diff. Feb. c. ult.* nullam enim in fluxionibus partem Mandantem, Dirigentem, nec Sagittarium, aut Scopum agnoscit hic Auctor, qui tamen exemplo spinæ digito infixæ, & indignantis Archei, non satis exposuit ob ignoratum Sanguinis circulum, quomodo fiant humorum decubitus; quod solùm accidit, eò quia præpedito, & intercepto Sanguinis per Venas refluxu, vel propter fibra-

brarum crispaturam (ut in vehementi dolore) vel propter massæ sanguineæ nimis crassam ac densam texturam, humores circa Vasorum extremitates, vel in carnium porositatibus detineantur; quare si congruè loqui velimus, Detentiones potiùs, quàm Fluxiones sunt appellandæ.

VI. Neque interdum exiguus labor mihi impendendus fuit, ut aliquibus à præjudiciis occupatis persuaderem, erroneum prorsùs esse comminisci; quòd cùm pars aliqua inflammatur, ac in tumorem assurgit, tunc humores majori impetu ad eam partem ferantur, quàm ad alias; si vera est, non commentitia lex Circularis motus sanguinis; qua stante, stant ac stabunt perpetuò tot clarissima *Recentiorum* excogitata, quot in dies intercidunt Antiquiorum placita; nam revera, si mentis aciem intendamus, pigriori lapsu sanguis movetur ad partem, quæ inflammatione tentatur, quàm ad alias ubi expeditæ sunt Viæ, ac nullum repagulum, quod sanguinis cursum remoretur. Quidam autem res in cute solùm, non intùs reputantes, cùm vident partem brevi temporis intervallo in tumorem attolli, ut in Phlegmone, putant sanguinem pleno fluento, eò confluere, quod sanè locum habet, cùm Vas aliquod sanguiferum disruptum est, in aliquam cavitatem sanguis decidit, vel extra Corpus effunditur; non ita verò in Phlegmonum, & aliorum tumorum generatione, qui non aliam ob causam fiunt, quàm quòd præpedito circulari sanguinis motu, plus fit quod Arteriæ ad partem deferant, quàm quòd Venæ referant, sive id fiat ob lutulentam sanguinis crasim, sive ob fibrarum motricium crispaturam ex vi dolorificæ passionis, ut in vulneribus, ac Nervorum puncturis. Hic autem Veritati fortasse manus darent, si cùm brachio vinculum injicitur ad celebrandam phlebotomiam, veram causam perpenderent, quare infra nexum tumeant Venæ, unà cum mole carnea, quod non fit, quia tunc temporis sanguis eò rapidiùs moveatur, (multò enim velociùs antè eò propellebatur ubi nullus erat obex, ac minor resistentia superanda) sed quia ibi detinetur ob interceptum ejusdem per Venas ad Cor refluxum.

VII. Haud absimilis quoque est Catarrhi generatio, de cujus natura, ac ortu inter *Medicos* non satis convenit. Popularis, ac vetus opinio est, Caput Catarrhi Fontem, ac Scaturiginem esse, unde frequens proluvium in fauces, & pectus, ac etiam usque ad extremos artus. Opinionem hanc de Catarrhi ortu, ac descensu, ex quo Etymon desumpsit (cùm non nisi descensum ac defluxum hæc vox sonet, unde voces, κατάῤῥοπος & ἀνάῤῥοπος à *Galeno* 2. *Ad Glauc.* usurpatæ, ut humorum descensum, vel ascensum innueret) hanc inquam opinionem eliminarunt è Scholis recentiores omnes Anatomici, ut *Willisius*, *Richardus Lower*, *Stenon*, *Rolfincius*, *Etmullerus*, *Blancardus*, ac inter Italos nostros Doctissimus *Bellinus*. Hi omnes ad Anatomicum Tribunal, omnibus indiciis, quibus Caput hujus criminis Auctor insimulatur, diligenti examine perpensis, nullaque apparente via, per quam Caput sordes suas in fauces, ac Thoracem exspuat, ipsum plenis suffragiis absolvunt. Non desunt tamen adhuc qui obstipo capite, Antiquorum placitum mordicùs tueantur, nec desinant in morbis pectoris, Caput non solùm pharmacis, sed ferro, & igne tanquam reum plectere. Per quos porrò ductus, Cerebrum superfluitates suas, quibus proculdubio diffluit, possit excernere, inter quærenda esse ait Celeberrimus *Stenon Tra. de Gland.* nisi tamen per observatos à *Blancardo in Anat. reform.* ductus in jugulares Venas, fiat hujusmodi excretio.

VIII. Catarrhi Fontem non veriti sunt alii adstruere, esse ipsum Vitæ Fontem, Cor scilicet, quod per Arteriarum ductus circumquaque Catarrhi materiam deferat; hinc Rheumatismi, & tumores, & quidquid nomine fluxionum venit; quod Assertum est *Rolfincii*, cui consentiunt *Schneiderus*, *Vedelius*, & alii, qui Catarrhum à massæ sanguineæ sero prodire variis observationibus testantur. Sat celebre est experimentum *Richardi Lower* de Cane, cui cùm arctè Venas Jugulares

lares vinxiſſet, partes omnes ſupra ligaturam tumefieri, necnon copioſas lacrymas ex oculis, & plurimam ſalivam ex ore profluere obſervavit, quo tandem tanquam ex Angina ſuffocato, ac diſſecto, nullæ partes ſanguine perfuſæ repertæ ſunt, ſed ſolùm muſculi omnes, & glandulæ ſero limpido diſtentæ apparuere. Ab hac opinione non multùm diſſentientes alii, Glandulas Catarrhi Fontes ſtatuunt, ut *Stenon*, *Etmullerus*, & alii; ſi enim Glandularum ſtructuram accuratiùs perpendamus, conſtabit eas eſſe faſciculum Arteriarum, Venarum, Nervorum, & Vaſorum excretoriorum, ideòque in illarum ſinum deponi ſerum ab Arteriis, & ſuperflui aliquid à Nervis, quæ opinio valdè probabilis eſt, & verò uſui, quem in noſtro corpore habere poſſint Glandulæ, valdè congrua.

IX. Hanc tamen doctrinam de Catarrhi origine, ex ſanguinis latice in Glandularum ſubſtantiam rejecto, ex *Helmontio* habemus, qui primus forſan Caput inſons à Catarrhi infamia vindicavit; ob quam tam ſæpè inurebatur. Hic enim Auctor licet motum ſanguinis circularem ignoraret, mente tamen concepit, id quod credebatur è Cerebro depluere nil aliud eſſe, quàm laticem ſeroſum, huc & illuc delatum *à Spiritu impetum faciente, ac initio Vitali*, ut ipſe ait, nimirum è Corde, tamquàm primo Impulſore, quin & ad Glandulas ipſas ablegari, quas non ut Vaſorum Pulvinaria eſſent, à Natura conſtructas fuiſſe adſtruit, ſed ad emunctionem laticis è maſſa Cruoris; ac re vera hic latex ſeroſus *Helmontii*, præter alios uſus hunc habet potiſſimum, quòd ſanguini ſocius, ac totum corpus pervadens, ad variarum partium culinas everrendas inſerviat, & ſales diſſolutos combibendos, ut exinde per Glandulas excretrices extrudatur, & ſic tota cruoris maſſa defæcatior evadat. In hunc finem in palato, lingua, faucibus, & naribus, copioſas Glandulas Natura conſtruxit, ut ſanguis arterioſus, qui per Carotides ad Cerebrum deferri debet, pro nervoſi ſucci, & Spirituum Animalium elaboratione, ſincerior reddatur, mucoſa parte per has Glandulas repurgata, in ſtatu etiam naturali, quando alia ex parte conſtat, eos, qui ſunt emunctæ naris, nec multum Deſputores, lubricæ ſanitatis eſſe, ut refert *Bonetus Sepulc. T.* 1. *Se.* 17. de *Franciſco Galliarum Rege*, qui cùm eſſet ἀμυξώδης, aurium ulceri obnoxius fuit dùm vixit.

X. Atque hæc quidem quotidiana per nares, & ex faucibus muci excretio, iis etiam qui ſatis commoda Valetudine fruuntur, familiaris eſſe ſolet; cæterùm ubi Corpus cacochymum ſit, ac ſeroſus latex luxuriet, qui ſuopte genio promptus eſt ad concreſcendum, mirum non eſt, ſi accedente Boreali Conſtitutione, qualis eſt de qua hic ſermo, tunc temporis graſſentur populariter Tuſſes, Rheumatiſmi, & quodcumque aliud morbi genus, quod in fluxionum cenſu reponitur, detenta in Glandulis vitiata, ac ſuperexcedente lympha, non ex Naturæ providentia, quæ ſe hoc faſce levare ſatagens, noxium humorem ad extrema detrudat, ſed ex mechanico partium artificio, ac particulari humorum textura, juxta varias Aëris alterationes, ea lege, ut decubitus ibi fiant, ubi major eſt diſpoſitio, ut humores detineantur. Neque id fieri in noſtris Corporibus magis miremur, quàm in Automato alioquin benè conſtructo, quod interdum ad quaſdam Aëris alterationes, à ſolito ſuo munere aberrat, & ab ignaro popello tanquam inſanum ridetur. Mira eſt autem, ac penè divina vis Ventorum in Aëre alterando; talem enim affectionem Aër poſſidet, qualem Ventus qui perflat, ac talis eſt Sanguinis diſpoſitio, qualis eſt Aër quem inſpiramus. Sic ut refert *Vitruvius l.* 1. *de Archit. c.* 5. apud *Mitylenem* (quæ Urbs in *Lesbo* erat quidem magnificenter exſtructa, ſed non prudenter poſita) cùm flabat Auſter homines ægrotabant, quando Corus tuſſiebant, cum Septentrio, reſtituebantur in ſalutem. *M. Varro de Re Ruſ. l.* 1. *c.* 4. quoque cùm Romana Claſſis Corcyræ eſſet ac tota penè ægrotaret, *immiſſo feneſtris novis Aquilone, & obſtructis peſtilentibus, ſuos incolumes reduxit.*

XI. At quorſum tot ſpeculationes, inquiet

quiet aliquis? Ut juxta veram horum Affectuum Theoriam, congrua medendi methodus instituatur, regeram ego; ubi enim ingruunt hi morbi, qui non è capite decidui, sed ab humorum stagnatione pendent, illicò ad vehementia Cathartica, Inustiones, Phœnigmos, Cucurbitulas, ad Narcotica quoque, ac mille alia remedia ad materiam fluentem revellendam, intercipiendam, derivandam, suspendendam quoque, ut putant, Ceratis capitalibus, confugiunt. Interim neglecta manet vera morbi causa, ad quam oppugnandam seriò, ac omnibus nervis esset incumbendum, ut postquam sufficiens evacuatio est facta, usu alterantium, ac naturalem sanguinis texturam restituentium, fluidæ substantiæ æquabili tenore per suos ductus cursum repeterent. Quot verò modis per Venæ sectionem peccatur? Jam Phlebotomus velut gladius Delphicus passim tam in magnis, quàm in levibus morbis stringitur, ad innocentes Victimas sæpius mactandas, quàm graves affectus jugulandos.

XII. Postquam Mundo innotuit circularis sanguinis motus, Scopi equidem quos in morbis, qui ab humorum fluxione pendere supponuntur, sibi proposuerant *Medici*, non tanti sunt ponderis, ut creditur. Certè Intercipientia locum nullum habent, quomodo enim quis intercipiat materiam ad partem per Arteriam fluentem, nisi Arteriam ipsam vinciat? neque enim jure postliminii, aut redhibitionis actione redire potest humor, unde est egressus, nisi per circulum. Revulsio verò per V.S. de Throno suo jam decidit; imò si strictè loquamur, ferè nulla est, qui enim fiat, ut humor per Arteriam fluens, per eandem possit revelli? Profectò si qua fit per V.S. Revulsio, per id solum tempus fit, quo Vena est aperta, tunc enim Sanguis per Venam sectam, ac pariter per proximam Arteriam quæ illi humorem suggerit, majori velocitate movetur, quàm per alia Vasa; illa verò clausa, cessat hæc in velocitate inæqualitas, ut ingeniosissimè ad demonstrationem usque explicat *Bellinus*. Non ibo tamen inficias, quin diminuta sanguinis copia, minor humoris portio ad partem laborantem deferatur, & minus sit sanguinis stagnantis incrementum. Quanti autem sit facienda per V.S. Revulsio, & quàm facilè quibusdam imponat, qui hoc nomine inscitiæ suæ velum prætendunt, explicat egregiè *Andreas Cnoffelius*, uti videre est apud *Bonet. Med. Sept. p. 1. l. 3. Se. 11. c. 16.* in quadam sua Consultatione pro *Joh. Casimiro Poloniæ Rege*, cui ob immodicum hæmorrhoidalis sanguinis fluxum laboranti; cùm magni nominis *Medici* frequentem sanguinis missionem è brachio suaderent ad revellendum sanguinem fluentem, ac ipse acriter renueret, hæc scripsit verba, quæ utpote elegantissima, & magni ponderis hic libuit apponere. *Et quomodo sanguinis ad peremptoriam medicæ Revulsionis citationem dicam, & locum, scribere possumus; qui privilegio speciali vitalitatis in circulum, & in se ipsum rediens cum spiritu suo hospite, nullius loci, & temporis leges respicit, neque locum standi ullum in universo corporis foro agnoscit.*

XIII. Revellenda itaque esset ex quorundam animis, quibus altè insedit hæc de vi Revulsionis per V.S. opinio, cùm re vera non nisi ad demendam plenitudinem conferat Venæ sectio. Condonandum quidem aliquid *Æmilio Parisano*, & *Primerosio*, qui non aliam ob causam, ut ait *Leonardus* è *Capua Serm. 5.* in Harvæum Stylum acuerunt, nisi quia stante Sanguinis Circuitu, viderent Revulsionem per tot secula adeò celebre præsidium, ferè penitus corruere, non ita verò nostrorum temporum *Professoribus* in tam clara luce cæcutientibus. Multùm profectò *Hippocrates* Revulsioni in fluxionibus detulit, ut passim in illius Operibus videre est; locus tamen insignis apud eundem 2. *de Morb. Mul. n 2.* exstat, qui Revulsioni videtur parùm favere. Ad sistendum immodicum mensium fluxum jubet ille, ut vincula injiciantur supra genua; verùm quidem est, quòd præcipit quoque, ut eodem tempore vinciantur brachia; nodum hunc solvere annisi sunt *Rorarius Contrad.* 34. & *Fonseca Cons.* 55. sed non planè

satisfaciunt; meum sanè non est hujusmodi scrupos dissolvere, meliori enim vindice dignus est hic nodus, proferam tamen quod sentio. Quidquid sit de efficacia hujus remedii, & num eventui respondeat: Videtur *Hippocrates* mente attigisse, motum sanguinis perennem per suos ductus, multis enim in locis mentionem habet de sanguinis stasi, & interceptione Venarum; quam φλεβῶν ἀπόληψιν appellat; ut ergo fluxum catameniorum cohiberet, sanguinis stationem, seu saltem remoram aliquam humoribus impetrandam curabat, tam in partibus supra, quàm infra Cor, vinculis ad brachia, & femora injectis, nihil veritus, quòd ligaturæ supra genua ad Uterum quicquam traherent. Ac revera quid magis ex improviso hæmorrhagias sistit, quàm superveniens animi deliquium, cui necessariò consectaria est Cordis motu feriatio, ac eodem tempore sanguinis stasis?

XIV. Sic autem nos cogit Divinum prorsus Inventum Circularis motus sanguinis, quod unicum φαινόμενον innumeras discussit errorum tenebras, effecitque ut humani Corporis, cæterorumque Animantium, quibus præcordia finxit *Divinus Opifex*, vera, ac genuina Oeconomia innotuerit. Cor enim nectaris vivifici, quo Corpus universum sustentatur, Promus, & Condus est, habens ad latera Arterias, & Venas administras; Arteriæ è sinistro penu, alimoniam depromunt, ac partibus omnibus, vel remotissimis dispensant; Venæ assidentes, quòd à nutritione reliquum fuit, suis radicibus, tanquam manibus, recolligunt, & ad dexterum Cordis Condum comportant. Iisdem Venis medio in itinere succenturiant Venæ lacteæ, quæ novum commeatum sanguini sub forma candidi laticis refundunt, qui postea in Pulmonibus admirando artificio purpurascit. Hæc est Vitalis Facultatis vera, & naturalis Oeconomia, cui non parvas suppetias fert Animalis Potestas, quæ pro beneficio purioris sanguinis ad Cerebrum delati, uberem spirituum influxum per nervos Cordi suppeditat, ad illius motum perennandum. Sic binæ istæ Potentiæ, licet sedibus & regimine distinctæ, tanquam fœderatæ Provinciæ, sibi invicem collata beneficia rependunt. Sicuti autem in Civitate benè constituta, quousque legibus suus vigor perstat, summa tranquillitate degitur, iis autem pessundatis, turbarum plena sunt omnia, ita in humano corpore Circularis motus sanguinis lege servata, sarta tecta Valetudo est, ea verò infracta, susque deque aguntur omnia, ac intestinæ seditiones subsequuntur.

XV. Quamvis autem Lex ista, quam primus tulit *Harvæus*, vel cujus prima fundamenta jecere Itali nostri, ut *Andreas Cæsalpinus in Quæ. Med. & Quæ. Peripat. l. 5. c. 4. Realdus Columbus* Cremonensis *l.* 11. *c.* 2. pro rata, imò sacra habeatur, non defuit tamen qui nuper legem hanc abrogare contenderit, sub titulo *Ultionis Antiquitatis*, Circularem sanguinis motum tanquam Recentiorum Commentum traducens. Hic mihi non vacat ejusdem rationes, ac fundamenta expendere, solùm hoc innuam, quòd illius primum argumentum, ab hujus legis inobservantia petitum (eò quòd *Medicorum* quotidiana praxis, præcipuè circa usum V. S. suppositæ doctrinæ de sanguinis circuitu, quicquam non respondeat) Professoribus incuriam exprobrat, quod equidem verum est, ac maximè dolendum, cùm innumeri penè sint, qui passim crepent hunc circularem sanguinis motum, sed postmodum, vel ob inscitiam, vel oscitantiam, non benè pensitatis iis, quæ ex tali principio consequuntur, operibus tollant, quod magnifico verborum apparatu statuerant. Verùm cùm huic malo medelam aliquam apponere sit necesse, *Professor* in hac Civitate mihi jamdudum conjunctissimus, Opus jam molitur, cui hunc vult esse titulum: *Rationarium Medicum Seculare, quo summatim, ac veluti facta supputatione apparet, quid lucri ex celebrioribus Inventis Anatomicis hujus Seculi Arti Medicæ, tàm quoad Theoriam, quàm quoad Praxim, accesserit.* Habent Mercatores sua Rationaria, sicuti & diligentes Oeconomi, habent & Principes ut olim *Augustus, Svetonio teste*, qui diuturnæ valetudinis tædio Rationarium Imperii Senatui tradidit;

didit; non abs re forsan erit, si Medica Respublica Rationarium suum habeat, quod monstret quantùm Medicinæ pomœria ampliarit hoc nostrum fortunatissimum Seculum, & quod simul pro saniori medendi methodo inserviat. Hujus operis editionem usque ad finem hujus Seculi animus illi esset differre, spe forsan quòd novo aliquo Invento Seculum hoc coronetur, cum adhuc vivant multi egregii Viri novarum rerum Repertores, inter quos Celeberrimus *Malpighius*, qui Romæ nunc degit ad Pontificiæ Valetudinis custodiam; verùm ego non desino Collegam hunc meum urgere, ut ad meditata seriò incumbat, ac utinam eò usque illi fata Vitæ lineam protendant, ut Opus hujusmodi ad umbilicum deducat. Verùm è Diverticulis in viam.

XVI. In iis ergo Affectibus, qui ab humorum fluxione fieri supponuntur, iterata V. S. ad tot scopos implendos, totum corpus depeculatur, & morbi causam persæpè deteriorem efficit. Ubi enim Vasorum plenitudini, quæ vires premit, factum fuerit satis, seu ad humorum Orgasmum sufflaminandum si adsit, sanguinis sufficiens copia detracta fuerit, satius profectò esset, iis hærere remediis, quæ sanguini debitam crasim restituere nata sint. Certè in hac hyemali Constitutione, Catharris obnoxia repetita V. S. non adeò salubriter cessit. Multos Pleuriticos certè scio inopinatò periisse, pòstquam bis, vel ter secta fuisset Vena. Præ cæteris *pius Sacerdos* firmi alioquin habitus ex Pleuritide laborans, postquam tertia vice detractus est sanguis, eadem die interiit. Non solùm autem turpis est calamitas, ægrum epoto medicamento occidere, ut ajebat *Hippocrates*, *De Med. Pur.* 4. sed etiam si detracto sanguine paulò post intereat. Senioribus verò in hac tam rigida tempestate periculosum fuit Sanguinem etiam semel detrahere; Nobilis mulier nonagenaria, & Pleuritide spuria decumbens, cùm instaret, ut sibi tunderetur Vena, ac ego renuerem, alter *Medicus* accersitus, illi morem gessit, & citissimè eam sustulit.

XVII. Ut constet quali cautione in Senum regimine sit procedendum, quotiescumque ab aliquo Rheumatico Affectu premantur, in Boreali præsertim Constitutione, insignem oppidò, ac notatu dignam *Hippocratis in 7. Epid. n.* 54, historiam hic lubet apponere, *Halicarnassensis qui in domo Xantippi diversabatur hyeme autem dolebat, & caput non mediocriter; erat autem Annorum circiter* 50. *Vena secta est juxta Mneximachum, læsum est caput, evacuatum, ac perfrigeratum, non enim facta est suppuratio. Phreneticus factus est, & mortuus.* Tot circumstantias hic apposuit *Divinus Præceptor*, ut credi possit historiam hanc plus continere in recessu, quàm in fronte; rarò fit nec scio quòd alibi in ullo ægrotante annorum numerum definierit *Hippocrates;* consideranda igitur erant, ætas ad senectutem vergens, Anni tempus hyemale, humor peccans, crassus nempe, ac frigidus, ætati ac tempori congruens, qui obstructionem faceret, ac tensionem in parte, atque hinc dolor; ex alieno præscripto (mentionem enim facit curantis *Medici*, quod illi non adeò familiare) missus est sanguis, at quonam eventu? perfrigeratum est cerebrum, subsequente caloris nativi necrosi, ac prohibita est suppuratio: neque enim tanquam parergon, ut ait *Vallesius*, adjecit *Hippocrates* illa verba: *non facta est suppuratio*, perniciosum enim effectum ex intempestiva V. S. sequutum, innuere voluit, prohibitam scilicet humoris maturitatem, Lethargicum autem potiùs, quàm vere Phreneticum factum fuisse interpretatur *Vallesius*, cùm in libris Epidemiorum quoscumque delirantes, Phreneticos *Senex Cous* appellare consueverit.

XVIII. Sæpiùs quoque mihi advertere obtigit, quòd in hac Rheumatica Constitutione, si febre superveniente missus fuerit sanguis, deterior factus fuerit affectus, ac etiam quandoque cum funesto eventu. Ut plurimùm ubi Catarrhi urgent, vel in pectore, vel quacumque alia parte, si febris superaccesserit, multis ex *Professoribus* solenne est ad Phlebotomiam, tanquam ad sacram Ancho-

choram, confugere. An tum Navis securior? Periti Nautæ ventis etiam adversis aliquandò utuntur, ut Portum fortiter occupent. Febris autem non tam horrendum est Monstrum, quod etiam à perito Artifice sub jugum mitti nequeat, nec sine aliquo emolumento. Est ubi Febris sanguinis missionem hortetur, est etiam ubi dehortetur; sed opus est Diorismo. Si nimis densam compagem sanguis adsciverit, & ad stasim aptus vel in pectore, vel in capite restagnet, si febris postmodum accendatur, vel parcè, vel nullo modo sanguis mittendus; sæpè etenim Naturæ ipsi manu gladium abripimus, quo morbum sola potuisset conficere; si verò contrariam diathesim sanguis habeat, & ob orgasmum aliquem ad *διάχυσιν*, seu diffusionem promptior sit, febris superaccedens V. S. hortatur. Locus est insignis apud *Hippocratem* 5. *in* 2. *Epid.* quam hic referre non abs re fuerit, Quicumque *de repente obmutescunt*, *si sine febre fuerint*, *ipsis venam secato.* Solenne est *Hippocrati*, in libris Epidemiorum illud verbum adjicere *ἀπύρετος*; magni enim ponderis ad rectam curationem est hæc consideratio, num Affectus sit cum febre, vel sine febre; non solùm enim à febris præsentia, sed etiam ab ejusdem carentia desumendæ sunt Indicationes, ut in hoc loco *Hippocrates*, qui tamen interpretandus, ubi crassi humores Naturam onerent, ac periculum sit, ne calor innatus suffocetur. Videant ergo quantùm à Via quam trivit *Hippocrates* deflectant, qui à Febre alicui Affectui superveniente, illicò oblatum sibi scopum tundendæ Venæ ad ravim usque conclamant.

XIX. Præ oculis itaque semper habenda Anni Conditio; etenim sicuti in maxima frugum abundantia, *Annus est*, *non Terra*, *quæ fructificat*, ut ait *Theophrastus l.* 8. *de Hist. Plan. c.* 8. ita in quibusdam temporibus non particularis Corporum dispositio, sed Anni Constitutio ea est, quæ morbos progerminat; attentè idcircò observandum, quam Diathesim sanguis adsciscat, sive id in sensibiles qualitates, sive in insolita effluvia è Terra exspirantia, referre placeat, & quænam remedia prosperum sortiantur eventum; sæpè etenim fit, quemadmodum scitè advertit *Tho: Sydenham de Morb. Epid. c.* 1. Morborum Epidemicorum accuratissimus Scriptor, ut qua methodo, quis morborum quasdam species feliciter curaverit, vertente Anno eadem methodo deteriores reddat; quare idem Auctor ingenuè fatetur, se nunquam satis cavisse, ne, qui primi se illius curæ commisissent, vita periclitarentur, donec multiplici observatione, ac perspecto morbi genio, ad veram Curationem recto pede procederet. Sic Phlebotomia, quæ aliàs in memoratis Affectibus salubris esse consueverat, in hac Constitutione non insignem operam præstitit, quod procul dubio referendum erat, in prægressam antecedentis Anni Constitutionem frigidam, ac nimbosam, & subsequentem hyemem nimis horridam, ob quam adeò crassam compagem sanguis contraxerat, ut si plus æquo detraheretur sanguis, & calor innatus labefactaretur, humores ad motum ineptiores redderentur, ac faciliùs concrescerent. Talem autem fuisse sanguinis texturam, ejusdem sanguinis conditio multam pultem in superficie præ se ferentis, nec non multi Polypi in dissectis Cadaveribus, ac denatis ex Catarrho intra cordis sinus, & ipsa Vasa sanguifera reperti, satis demonstrarunt.

XX. Frequens autem hisce temporibus, in demortuis ex repentino casu, Polyporum observatio, si non aliud, id saltem præstat, quòd vera quorundam Affectuum causa innotescat, & culpa vacare credatur *Medicus*, si monstret quàm mala Bestia cubet in Præcordiis. Id præterea consequimur, ne diversa morborum nomina nobis imponant; Syncope enim Cardiaca, Catarrhus suffocativus, & Apoplexiæ species quædam non aliam persæpè agnoscunt causam, quàm polyposas concretiones in Corde, vel in Vasis sanguiferis stabulantes. *P. Salius de Aff. Part. c.* 4. particulare caput de Syncope Cardiaca instituit, aitque illam fieri ex sanguine in Venis, & Arteriis coalescente; sic casum refert Puellæ subita morte exstinctæ, cujus Cadavere dissecto, ex Arteria magna sanguis concretus

eductus est, non aliter quàm gladius è vagina extrahi solet. Refert quoque *Riverius Cent.* 1. *Ob*. 82. Puerum 5. annos natum, ex catarrho decumbentem, postmodum lipothymia correptum subitò interiisse; aperto verò Cadavere, in sinistra Cordis auricula, materiam crassam, & compactam repertam fuisse, quæ, ut ipse ait, laridum coctum referret, cui Polypi nomen non indidit hic Auctor, cùm nondum in Microcosmico Erythræo Polypos expiscata esset Anatomicorum solertia. Nuper apud nos Vir sexagenarius præpinguis habitus, subita morte oppetiit; dissecto Cadavere ad explorandam mortis causam, ex Pericardio ferè duæ libræ concreti sanguinis extractæ sunt, ac in Trunco Arteriæ magnæ adscendentis, inventus Polypus lacertulæ longitudinem, & magnitudinem referens. Intercepto itaque, ob hujusmodi extranea Corpora, sanguinis in orbem itu, ac reditu, & mutuo inter Cor & Cerebrum interrupto commercio; non suggerente Corde sanguinem Cerebro per Arterias, pro spirituum Animalium generatione, nec Cerebro Cordi spiritus Animales ad perennandum illius motum (quando Cordi à motu nullæ sunt feriæ) necesse est; ut subitus subsequatur interitus. Casus autem hujusmodi vel à Syncope cardiaca, vel à Catarrho suffocativo, vel etiam ab Apoplexia fieri dicamus, parum refert. Binas Apoplexiæ species statuit *Heurnius Com. in* 4. *Acut. t.* 23. *&* *de morb. Cap. t.* 23., unam quam parvam appellat, ac ait fieri ob φλεβῶν ἀπόλειψιν, id est ob prohibitum sanguinis in Cerebrum influxum, alterum magnam, ob interceptum spirituum Animalium è Cerebro effluxum. Tres verò Apoplexiæ species ex *Hippocratis* doctrina tradit *Martianus* 2. *de Morb. Se.* 1: quas tamen in essentia convenire, & à sanguinis stasi pendere autumat, quæ quidem sanguinis statio à Polyposo crassamento induci potest, cujus generatio, ut ut non sit momentanea, accedente tamen aliqua causa, quæ sanguinem in motum rapidiorem cieat, & præexsistente prava totius massæ sanguineæ dispositione ad grumescendum, mirum non est, si sanguinis stagnationes ex improviso contingant, ac interrupto spirituum vitalium radio, qui à Corde jugiter influunt, Cerebrum, Lunare Sydus Mycrocosmi, Eclipsim patiatur. De hac Apoplexiæ specie, in qua morbi causa est extra Cerebrum, pluribus in locis agens *Divinus Præceptor*, in *libro de Morbis* hæc habet ipsa verba, quæ utpote notatu digna, & sanguinis circuitum adumbrantia, ex nativo fonte huc transferre placuit. Αἱ φλέβες ἐπεὶ ἐς ἑωυτὰς ἐρύσωσι φλέγμα, ἀνάγκη ὑπὸ ψυχρότητος τȣ͂ φλέγματος, τὸ αἷμα ἑςάναι μᾶλλον νῦν . . . . μὴ κινȣμένȣ δὲ τȣ͂ αἵματος ȣ̓χ οἷόντε μὴ ȣ̓χὶ καὶ τὸ σῶμα ἀτρεμίζειν, καὶ κεκωφῶσθαι, id est; *postquam Venæ pituitam in se ipsas traxerint, necesse est præ pituitæ frigiditate sanguinem tunc magis sisti . . . . dum autem sanguis non movetur, fieri non potest ut non etiam corpus quiescat, ac torpeat.*

XXI. In Apoplexia, ac præsertim ubi in Paralysim degenerat, sæpius observavi, modò loquelam amitti, voce superstite, modò utrumque, quod quidem observatione dignum, tum ad prognosim, tum ad curationem, non enim idem sunt destitui loquela, ac voce destitui; αὐδὴ loquelam significat, φωνὴ vocem, quæ duo diversis organis perficiuntur, sermonis enim Lingua est dædala, vocis autem Larynx, & Trachea. Observatio Doctissimi *Willisii* est *de Anat. cer. c.* 24. ad gravis vocis efformationem, truncum asperæ arteriæ deprimi, ad vocem autem acutam efformandam, sursum attolli, quem motum alternum præstari ait à ramulo nervi recurrentis cartilagineos annulos deorsum trahente, & à nervo altero à plexu paris vagi, eosdem sursum attollente; sic exsolutis nervis ad linguam pertingentibus ἀναυδία subsequitur, ἀφωνία verò si exsolvantur qui ad Laryngem, & Tracheam dimittuntur; poterit ergo aliquis esse ἄναυδος & non ἄφωνος, ut muti, ac infantes recens nati, qui sonos edunt, licet non articulatos, non tamen è converso potest esse quis ἄφωνος, & non ἄναυδος. Quare *Hippocrates* 3. *in* 3. *Epid. Ægr.* 3. in historia *Pythionis*, qui postea die 10. mortuus est, scripsit hæc verba: *Circa vesperam omnia exacerbata sunt*, ἄναυδος, ἄφωνος. Loquela destitui malum quidem signum est, perniciosius

N vero

verò etiam voce privari, idcirco *Divinus Præceptor*, ut pessimum *Pythionis* statum indicaret, has binas voces apposuit. Æquè verò tam Aphonia, quàm Anaudia fieri possunt, tum ob exsolutionem, tum ob convulsionem; proculdubio in *Pythione* aphonia convulsiva erat, nam die 6. dolores vehementes ipsum tenebant; in hoc itaque distinguuntur, quòd Aphonia quæ in tensione consistit, fatalis est ad crudelissimam mortem, quæ verò in exsolutione, moriendi sensum adimit, ut ait Doctissimus *Duretus in Præn. Coa.* Cùm itaque tam ob nervorum, & musculorum vocalium tensionem, quàm ob laxitatem, fieri possit aphonia, quotiescumque illa appareat, diligenter advertendum, num convulsoria sit, vel exsolutoria, ut apta remedia præscribantur, τάσις enim, & λύσις contrarii sunt Affectus. Sæpè autem fit, ut si in maligna febre aphonia superveniat, ad aliquam excusationem apud vulgus aucupandam, soleant nonnulli magna utique confidentia pronunciare, ægrum apoplectico insultu correptum fuisse, cùm tamen aphonia illa convulsiva sit; perraro enim in acuta febre aphonia apoplectica succedit; quod tamen aliquandò observatur, & qualem casum nuper habui præ manibus. Vir enim robusti alioquin habitus post 12. paroxysmum Tertianæ febris, factus est ἄναυδος καὶ ἄφωνος, resoluto eodem tempore brachio, & crure dextro; ac jam vocem ex integro recuperavit, sed nondum perfectum sermonem. Narrat *Forestus lib. 10. Ob. 89.* Textorem quendam ob leve vulnus in extremitate pollicis, in dextra manu, obmutuisse, quem veluti linguæ paralysi affectum, à se curatum ait, ego autem pace hujus Celeberrimi Viri, crediderim obmutescentiam illam ortam fuisse potius ex convulsione linguæ; nam æger ille, & nutu, & scripto, ut idem Auctor refert, indicabat sibi linguam tanquam filo constringi.

Hac occasione, qua de Apoplexia & Paralysi facta est mentio, insignem casum memorare libet, quem in hac Constitutione observavi in Nobili *Virgine Moniali in Monasterio D. Mariæ Magdalenæ Mutinæ*. Hæc sacra Virgo de Nobili Familia Fontana annum agens 25. habitu non malo prædita, sed in victu non satis temperata, ac præsertim in vini potu, affectione Hypochondriaca laborare cœpit, unde in omnimodam ferè à quacumque re esculenta abstinentiam incidit, ut ex solo vino victitaret. Persæpè illam monui, sibi ex hujusmodi victus genere, superventurum gravem affectum, cui nullum postea esset remedium, quod contigit media hyeme, dum enim ad ignem adstaret, gravi syncope correpra, mox in lectum delata, sibi restitui visa est, cumque ad illius vires; ac spiritus restaurandos, a Monialibus porrectum fuisset jusculum, illud nullo modo deglutire potuit; factum experimentum de modico vino generoso, sed & illud, licet adeo gratum in faucibus perstitit, nec guttulam quidem potuit demittere, sic cùm ad unicùm diem sine febre, integris cæteris corporis partibus, sine cibo, & potu perstitisset, apparuit qualis esset affectio; Oesophagi nempe paralysis, quando fistulosus musculus dicitur Oesophagus, ob interiorem nempè membranam, ex Antomicorum observatione, omni fibrarum genere instructam, seu resolutis musculis, qui ad motum Oesophagi sunt destinati, denegato spirituum animalium ad partes ipsas influxu. Ab eo ergo tempore, quo tali affectu correpta est, usque ad 66. dies nihil omninò esculenti, aut potulenti descendere potuit in stomachum hujus miserandæ Virginis; vixit tamen per solum Clysterem ex jure cum duobus vitellis ovi, singulo die meridianis horis inditum. Ad egerendas verò fæces, tertia, vel quarta quaque die indebatur clyster ex jure cum uncia semis hieræ pro clysteribus, quo pacto fæces ex illo victu relictæ excludebantur. Cum autem hæc Nobilis Virgo, ad diem 30. in lectulo semper jacens, adeò miserabilem vitam pertæsa, protestata esset sibi chariorem futuram mortem, quàm hujusmodi vitam, respuit omninò hoc alimentum per clysteres, nec ullis precibus adduci potuit, ut sineret sibi hoc pacto produci vitam; donec Deo placeret; sed tandem circa vesperas gravi deliquio

quio correpta eſt, ſed Moniales ad ſolitum clyſterem nutrientem, tanquam ad verum cardiacum confugere, ex quo miraculi ad inſtar ægra oculos aperuit, & loqui cœpit, atque ex gravi periculo tanquam expergefacta, uſum quotidianum ſoliti clyſteris admiſit uſque ad 66. ut diximus diem, in quo Moniales me præſente, & monente, modico vini ſpiritu exhibito, deglutire cœpit, & ſpatio bidui, reſtituta animalis facultas Oeſophagi læſi, ac impoſterum non ſolùm potulenta, ſed eſculenta liberè cœpit aſſumere, ſed lectulo ſemper affixa, ob maciem ſummam, ad extremum ſpirituum languorem, ut pulſus vix perciperetur, erat perducta; ſubſequutis poſtmodum crurum doloribus, & pedum contorſione. Caſus iſte admirandus hujus Nobilis Virginis, non ſolùm apud *Medicos*, quorum aliqui ægram hanc curioſitatis ergò inviſere curarunt, ſed etiam per totam Civitatem ſatis notus fuit. Aſſerere itaque oportet, clyſterium nutrientium uſum non eſſe, ut quidam putant, improbandum, hocce experimento rei veritatem atteſtante; credere itaque neceſſe eſt, venarum lactearum ramos diſperdi per inteſtinum rectum, & ab iis ſuccum alibilem in ſumma neceſſitate abſorberi.

XXII. Atque hi quidem vagabantur affectus ob ſuperius memoratas cauſas, quibus addendum, quòd cùm Anni prava Conſtitutione conſpiraverat, rei Annonariæ penuria, quæ ſola potis eſt craſſis humoribus corpora infarcire; ob prava alimenta, ac præcipuè ob uſum leguminum, quæ ſuapte natura ægrè coquuntur, unde Cacochymia; propterea urgente frugum inopia, cautè uſurpanda magna remedia, præſertim in Popularibus, quod in Praxi diligenter obſervandum. Sicuti enim ex *Hippocrate* 2. *Aph.* 36. difficulter ferunt purgationes, qui pravo utuntur cibo, eò quod illorum Corpora, ut *Galenus* interpretatur, citò exſolvantur, vel ob Syncopem Stomachicam, in quam facilè incidunt Cacochymici, ubi purgantur, ut *Heurnius*; haud ſecùs per V. S. quoque in ſummum diſcrimen abducuntur, uti frequenti obſervatione mihi compertum. In quibuſdam Oppidis hujus Ditionis, ac præcipuè Caſtrovitri, & Scandiani, idem accidiſſe accepi, quod apud Ænum Civitatem Thraciæ ob Annonæ caritatem eveniſſe ſcripſit *Hippocrates* 3. *in* 1. *Epid.* ut multi ob uſum leguminum, ac Ervi præſertim, in Crurum exſolutionem inciderint. In hujuſmodi ergo Calamitatibus cautum eſſe oportet *Medicum*, nec adeò liberalem in profundendo humano ſanguine, uti quibuſdam aliis temporibus. Ad has itaque Circumſtantias, & præcipuè ad Anni Conſtitutionem, tanquam ad Verſoriam, mentis acies, potiùs convertenda, quàm ad decerpendum ex libris generales morborum Curationes, ne vetus Parœmia obtrudatur, *Nauta ex libro*.

XXIII. Quare autem Plebs Urbana, in hac Conſtitutione prædictis Affectibus magis obnoxia fuerit, quàm Agreſtis, id forſan factum crediderim, quòd Ruſticana gens vitam actuoſiorem degens, ſanguinem magis fluxilem haberet, ac minus aptum ad ſtagnationem, ſeu quòd in Rurali Epidemia, in altera mea Diſſertatione deſcripta, febres diuturnæ, quæ agreſtem populum exercuerunt, vicem Criſeos ſuppleverint, ſanguinis fæculentias ſenſim repurgando, ac ad meliorem craſim totam maſſam humoralem perducendo.

XXIV. Circa Æquinoctium cœpit frigus miteſcere, & tam ſubita facta eſt permutatio, ab intenſô frigore ad immoderatum æſtum, ut ab æquinoctio uſque ad Martii finem, calor non in multùm diſtaret ab æſtivo, Sole, in occaſû flammeo apparente, non ſecus ac Auguſto menſe; ſubſecuta quidem poſtmodum Aprilis menſe aliqua caloris remiſſio, ſed firma ſemper, & conſtans perſtitit ſiccitas, ſereno, ac præſudo Cœlo; cùm itaque nulli prorſùs imbres per totum Aprilis menſem decidiſſent, non levis timor omnes corripuit de Anno parùm frugifero; non modici tamen ſolaminis erant Plantæ omnes fructiferæ floribus paſſim albeſcentes, quæ fructus tùm præcoces, tùm horreos abundè pollicebantur, uti re vera contigit, hoc Anno

no, laboranti *Cereri* succenturiante *Pomona*. His addebatur quòd calor non proportionatè ad Solis accessum augescens, siccitatem in dies auctiorem reddebat, quare toto Vernali tempore, Terra non minùs arida, ac dehiscens visebatur, quàm cum *findit Canis æstifer arva*. Perseverante pariter Majo mense hac arida Constitutione, nisi identidem, ac sporadicè modicis imbribus delapsis, magna herbarum inopia hoc Anno laboratum est, fabis quoque & omnibus ferè leguminibus, ob humidi deficientiam arefactis, exigua quoque spe superstite, quòd eandem ob causam triticea messis ad bonam frugem perduci posset.

XXV. In hac Vernali tempestate, præcipuè in prima Veris parte, iidem pectoris morbi, non adeò tamen graves, ut hyeme, perseverarunt. Sub finem autem Veris, Tertianæ febres, tanquam spicilegium prægressæ messis, caput denuò extulerunt Nunquam apud nos Annus Scabiosior visus est, omnibus ferè Urbanis, ac Ruricolis quoque, fœda scabie laborantibus, quæ neque ad iteratas purgationes, neque ad repetitas Phlebotomias, quicquam mitescebat; Sanguis qui secta vena educebatur multum seri flavi præferebat, ac Urinæ valdè coloratæ apparebant. Haud secus quàm Anno elapso, magna fuit Animalium strages, ac Pecudum præcipuè, ita ut Ovillus grex totus penè deletus fuerit.

XXVI. Quoniam nullus Morbus adeò popularis est ac Scabies (sitamen illam in morborum Classe licet reponere, quando *Hippocrates de Aff. n.* 35. scabiem turpitudinem potiùs, quàm morbum appellat, & *Plato in Phileb.* malum vocat mixtum ex dolore, & voluptate, ac propterea græcè dicitur πάθος γλυκύπικρος) quoniam inquam, nullus Affectus adeò familiaris est, & qui *Medicos* conatus magis eludat, ut hinc ansam captarit *Helmontius* vulgarem *Medicorum* praxim traducendi sub titulo *Scabiei*, *& Ulceris Scholarum*, perfricemus paululùm, si licet, hoc Ulcus. Ingenuo pudore profectò fateri licet, nihil ferè laudis Medicinæ Professoribus ex Scabiei curatione accedere, imò non raro iis palmam præripi à superveniente Vetula, quæ solo linimento interdum præstat, quod magna remediorum supellectile præstitisse non potuerunt, qui morbos Herculeos se perdomuisse deprædicant. Quam labem omni studio, ac juxta omnes Politicæ regulas à se debet arcere ex *Galeni* consilio quisquis *Medicus*; nam Scabies, ut idem ait, cum deformes reddat quoscumque tenet, multò magis *Medicum Clinicum* deformem, & horrendum efficit, cui hac fœditate laboranti obtrudi possit dictum illud Poëtæ Tragœdi quod affert *Plutarchus*, *Quo pacto ex. In. Emol. cap.*

Ἄλλων ἰατρὸς αὐτὸς ἕλκεσι βρύων,

id est *Aliis medens, at ipse ulceribus scatens.*

XXVII. Scabiei curationem solis topicis esse perficiendam ablegatis omnibus internis remediis, quæ Corpora incassùm fatigant, vult *Helmontius*, observans enim quàm facili negotio Corpus exactè sanum ex solo contactu alicujus Scabiosi infici possit, credidit Scabiem pendere à pravo Cutis fermento, quòd ejusdem alimentum corrumpat, nequaquam verò ab interno Viscerum vitio, quare solis topicis suadet abigendam, ast hujusmodi opus periculosæ plenum aleæ meritò censetur. *Ballonii* itaque celeberrimi Practici consilio hærere placet, qui *in l.* 1. *Ep.* cum diorismo procedens, explicat ex mente *Hippocratis* quando Scabies sit morbus, & quando abscessus, hoc est rectam semitam indigitat, qua *Medicus* certo pede ad Scabiei curationem procedat; lubet autem hic ipsum *Hippocratis* locum afferre 2. *Prorret. n.* 49. *Impetigines, & lepræ, & vitiligines albæ quibus quidem Juvenibus horum factum est, aut paulatim conspectum multo tempore augescit, his non putare oportet abscessum esse; eam papularum eruptionem, sed morbum; quibus verò horum aliquid est factum multum, & de repente, hoc sanè fuerit abscessus.* Hunc locum pariter observans doctissimus *Mercurialis in Annot. in Hipp. Cl.* 3. *Quid sit*, ait, *abscessum esse, & non morbum, atque è converso, non omnes intelligunt.* Scabies itaque, aliique cutanei affectus in morborum classe sunt recensendi, quando paulatim fiunt; quando verò confertim,

tim, ac præcipuè post gravem aliquam ægritudinem, non morbi nomine, sed, Ἀποςάσεως insigniri debent. Est ergo in Scabie, ubi liceat solis topicis incumbere, ait *Ballonius*, cùm nimirum Scabies est solius Cutis morbus; est etiam ubi necesse sit, internis partibus prospicere usu purgantium, & alterantium, ac nefas sit solis topicis scabiem exterminare velle, hoc est cum Scabies est alterius morbi soboles, ut in Cachexia.

XXVIII. Chronicorum affectuum eam esse naturam, ut qui *hyeme augescunt*, *æstate desinere soleant*, *qui verò æstate*, *hyeme finire debeant*, scripsit *Hippocrates de Nat. hom.* Hanc autem esse Scabiei indolem, ut hyeme luxuriet, ac magis sæviat, æstate verò evanescat, vel saltem mitescat, jam norunt omnes. Quando igitur Scabiosus aliquis curandus suscipitur, liberè protestandum esset, non instituì curationem, nisi ut faciliùs æstivo tempore, tam fœdus morbus exstirpetur, atque hanc esse hujus pestis naturam, apud nos saltem (de lepra non loquor, morbo *Ægyptiis* endemio, ut refert *P. Alpinus l.* 1. *de Med. Æg. c.* 14. ob aquam cœnosam, & salitos pisces, quorum usus apud illos valdè familiaris est) ut æstivi caloris beneficio faciliùs, quàm cichoraceis abigatur; satis abundè testante experientia, quòd nulla prævia purgatione, vel phlebotomia, ulloque alio remedio, quotquot agrestes per hyemem scabie laborarint, superveniente æstate, non secus ac Angues, psoræ exuvias deponant, ac illis niteat *assiduo curata cuticula Sole*, ut ait *Pers. Sat:* 4. Verùm hujusmodi protestatio ad avertendam calumniam quandoque non satis est. Laborabat olim *F. Petrarcha* sicca scabie, ut ipse refert, ac postquam à medicamentorum diuturno usu se frustra exhaustum videret, *Medicos*, quibus ex sua natura infensus erat, objurgare cœpit, ac iis respondentibus, exspectandam esse Æstatem, ira percitus eosdem dimisit his verbis: *Ego autem neque Medicis credo*, *neque ab Æstate spero quicquam*, *sed ab illo de quo scriptum est*, *Æstatem*, *& Ver tu plasmasti.* Psoræ itaque potissimum remedium ab æstivo calore pendet, qui potis est novam crasim, in massam sanguineam invehere, ac illam particulis spirituosis saturare, quo pacto Acidum illud luxurians, quod cutem exarabat, infringitur. Purgationes itaque, utut repetitæ, iteratæ V. S. illitiones, Balnea, & omnis medicus apparatus, persæpè præstare nequeunt quod solus Aër æstivus. Cùm hoc Vere cuidam Docto Amico meo levem purgationem ad sanandam Scabiem, qua vexabatur, præscripsissem, nec ideò melius haberet, ac illo urgente, quid agendum superesset, per jocum remedii loco dictum illud Satyrici adduxissem:

Durate, *atque exspectate Cicadas;*

ille ad me conversus, & Tu quoque, inquit, ad Græcas Calendas honorarium exspecta.

XXIX. Utriusque casus duo habemus notatu digna exempla apud *Hippocratem* 2. *in* 6. *Epid.* quæ hic lubet afferre. *Latæ pustulæ non valdè pruriginosæ*, *quales Simon habebat hyeme*, *qui ubi ad ignem inungeretur*, *aut calida lavaretur*, *opem sentiebat. Vomitus non proderat.* Manifestum specimen hic habemus Scabiei, cum morbus est; nam ex facta inunctione, vel in ipsa hyeme opem sentiebat; si enim Scabies illa fuisset abscessus, ac alterius morbi productum, non solùm ex intempestiva unctione, nil opis sensisset, sed gravem noxam expertus fuisset. Observanda quoque illa verba, *Vomitus non proderat*; signum evidens, Corpus illud fuisse sanum, ac totum vitium, in externis corporis partibus exstitisse. Corpora sana difficulter ferre purgationes, effatum est ejusdem *Hippocratis* 2. *Aph.* 27. qui pariter, ubi fauces ægrotant, aut tubercula in corpore nascuntur, præcipit, ut dejectiones inspiciantur, quæ si sint similes sanis, ait tutum esse corpus alere, sin minùs purgationem instituendam; fieri enim potest, ac sæpenumerò contingit, ut Corpore sano intus existente, tubercula in cute progerminent.

XXX. Exemplum aliud Scabiei, prout Abscessus dici meretur, habetur ex eodem *Hipp.* 3. *Epid. n.* 4. *Homo quidam Athenis prurigine toto corpore vexabatur*, *& Cutis crassa erat*

erat & velut lepra adſpectu; huic nemo opitulari potuit; tranſgreſſus ad Melum, ubi ſunt calidæ Balneæ, à pruritu quidem, & Cutis craſſitudine liberatus eſt, ſed hydropicus factus mortuus eſt. In hoc caſu certè affectio illa pruriginoſa abſceſſus erat, ac fructus morboſæ radicis in Viſceribus implantatæ; vel immoderatè, ut putat *Valleſius* in Commento, aquis illis thermalibus uſus fuerit homo ille, ut ſuffocato innato calore ceſſarit illa peccantium humorum excretio, ad cutem ablegari ſolita, vel, ut veriſimilius interpretatur *Martianus* noſter, aquæ illæ ſulphuratæ eſſent, ac propterea, ut idem ait, *denſata à balneo cute, humores pruritum excitantes ad Hepar retrocedentes, ſcyrrhum induxerint*, ex quo factus fuerit hydropicus, ſatis ſit, quòd illi magis conſultum fuiſſet, proſpexiſſe ad id, quod latebat intus, quàm quod in cute apparebat.

XXXI. Ut ad rem noſtram hactenus dicta applicemus, popularis hæc Scabies in Claſſe abſceſſuum profectò erat collocanda, utpote productum præcedentis Conſtitutionis nimis pluvioſæ, nec non & pravi victus ob Annonæ caritatem; ſic refert *Galenus de ſuc. bon. & vit. c.* 1.3. ſua ætate cum plurimas Romano imperio ſubditas gentes vexaret fames, ac frugibus omnibus in Urbem aſportatis, Agreſtes, quibus relicta fuerant ſolùm ὄσπρια καὶ χέδροπα, ac etiam in exigua copia, ut fruticum germinibus, & bulbis veſci cogerentur, omnes ſub Veris finem à variis cutaneis affectibus conflictatos fuiſſe, quorum alii Eryſipelas referrent, alii herpetem, & alii pſoram, impetiginem, & lepram. In hac itaque noſtra populari Scabie ſolis topicis fidere tutum negotium non erat; & quotquot ſive ſponte, ſive alieno conſilio Scabiem Unguentis antipſoricis abigere tentarunt, id ſuo periculo ſunt experti. Rem oppidò notatu dignam hac occaſione mihi obſervare obtigit. Novi multos, qui tædio hujus fœdi morbi Unguentis Scabiem exterminare etiam in ipſo Vere tentârunt, ſed poſtmodum Scabie retropulſa, febre correptos Urinas nigras, & fuliginoſas illicò reddidiſſe; cum autem uſu remediorum humores ad cutem propellentium reproduceretur Scabies, Urinæ ſanis ſimiles reddebantur; denuò autem retrocedente Scabie, vel rurſus erumpente, hæc reciproca in Urinis apparebat mutatio; quamvis autem hujuſmodi Urinæ cum parva febre, quæ malignitatis ſpeciem aliquam præferret, me ſuſpectum non parùm haberent, ſollicitus tamen circa Scabiei reproductionem, ſemper bonam ſpem alui, & quotquot habui præ manibus, vidi tandem à morbo ſuperſtites. Animo autem verſans, quare ad Scabiei retroceſſionem, Urinæ redderentur fuliginoſæ, id fieri poſſe credidi, quòd Acidum in Cute luxurians, & Pſoram efficiens, ob factas illitiones haud ampliùs exſpirans, à Venis reſorptum, & cum Alchali ſanguineo permixtum, ſerum ſanguinis atredine infuſcarit, non ſecus ac quando limpida Vitrioli ſolutione, cum infuſione Gallæ permixta, atramentum conficitur. Pro regeneranda verò Scabie non ſemel, nec ſine proſpero eventu uſus ſum remedio à *Zacuto Luſitano* propoſito, & ab *Etmullero de Aër. Inſp. læſa*, commendato, jubendo, ut æger, cui retroceſſiſſet Scabies, decumberet in linteis ab aliquo Scabioſo infectis. Remedia porrò quæ magis ex uſu fuere, ſi non ad Scabiem exſtirpandam, ſaltem ad eam moderandam, ut ſuperveniente æſtate faciliùs aboleri poſſet, fuere præſertim ea quæ ex Viperis parantur, quibus multos vidi feliciter ſanatos; ubi liceat igitur internis remediis uti, ad Scabiem radicitus exſtirpandam, nihil profectò conſultiùs quàm ad diaphoretica confugere, non ſecus ac fit in lue gallica, ſicuti enim inter hos duos Affectus, magna eſt cognatio, ita eadem ferè methodo curandi. Sic *Heurnius* 6. *Aph. Com.* 9. ad Pſoram debellandam, purgatis priùs noxiis humoribus, ligni indici, ac Salſæ decoctum valdè commendat; ait enim quòd hoc remedio, facilè exſpirat concepta in habitu Corporis contaminatio.

XXXII. Horrent nonnulli in Scabie, aliiſque cutaneis affectibus, cane pejus & angue, Viperina remedia, veriti ne excedens caliditas & uſtionis nota Hepati, & toti maſ-

ſæ

ſæ ſanguineæ imprimatur; aſt ego magis horreo nimium refrigerantium uſum, nec quemquam novi, qui exhauſtis integris Ptiſanariis, ſeu poſt diuturnam Seri, & Cichoraceorum uſum, à Scabie, utut ſicca, & arente, liber evaſerit; ſcio equidem penè aſſiduas eſſe Scabioſorum querelas, de nimio calore tum interna, tum externa perurente, at iis præbendæ non ſunt aures; graviter quoque Pueri, quibus Perniones, ob violentum frigus oborti ſunt, de nimio calore in pedibus conqueruntur, nec ſine ratione, ob ſubſequutam aliquam inflammationem, an ideò in Pernionibus applicanda refrigerantia? Cordati *Medici* ergo erit, morbi cauſam animosè aggredi, ſanguinis vitioſam craſim emendando, remediis potiſſimùm quæ illius acorem temperent, qualia ſunt ex Viperis parata, quæ Sale volatili abundant. Quidquid ſit de Viperæ temperie, de quo conſulatur *Johan. Baptiſta Spontonus* in ſua *Con-Echidnologia*, experientia ſatis planum facit, nihil eſſe ad pſoram, ac lepram quoque perdomandam, efficacius quàm Viperina medicamenta (quando tamen id agere liceat, nec ſatius ſit hunc hoſtem inquilinum alere) nec adeò nos ſollicitos eſſe debere, ne plus æquo incaleſcant Viſcera, dummodò tam fœdi morbi ſeminium penitùs reſtinguatur. At nunquam ceſſaret ſcalpendi libido, tam ferax eſt obſervationum hæc materia, niſi ad alia feſtinaret Calamus.

XXXIII. Exacto Vere Æſtas ſucceſſit adeò fervens, ut nunquam huic ſimilis viſa fuerit, idque præſertim Canicularibus diebus, quo tempore præter modum Aër excanduit caliditatis exceſſu, ſupra reliquos Annos, ut *Thermometri* loquebantur, ad multos gradus adſcendentes. In hiſce ardoribus identidem cecidere pluviæ, ſed nihilò ſecius remittebatur æſtus, qui conſtans perſtitit per totum ferè Septembris Menſem; hac Æſtate nullatenus ſpirarunt Eteſiæ, unde à continuo æſtu, nullum levamen; hanc ob cauſam multa Animalia, ac præſertim Canes, agebantur in rabiem. Nunquam aliàs cecidere crebriora fulmina, à quorum uno, ictus eſt Agricola, indumentis omnibus peruſtis, præter lora coriacea; is ad nonnullos dies attonitus jacuit, ſed poſtea ſine ullo remedio in ſe rediit, & adhuc ſuperſtes eſt: hiſce temporibus febrium Cohors, de repente incubuit, ac paſſim per vulgus graſſabatur, ut integræ familiæ eodem tempore febricitarent, denſiorque erat ægrotantium numerus, ea in parte Civitatis, ubi magis patulæ ſunt viæ, ac humiliora tecta. Quotquot milites in Arce reperti ſunt, ſimul ex febre decumbebant, ut ruſticanam militiam accerſere oportuerit, ad illius cuſtodiam. In Septo *Hebræorum*, ubi Vici anguſti, ac Ædes altiſſimæ, caliganteſque feneſtræ, nulli ferè hoc tempore ægrotarunt, cùm tamen cæteris Annis primi ſint Recutiti, qui æſtivarum ægritudinum impetum ſuſtineant. Ruricolæ licet diurnis laboribus ad Solis radios ferè in ſudores ſolverentur; cum tamen ſubdio ſuis in plauſtris per noctem ſomnum captare ſoleant, immunes ut plurimùm degebant; ſola itaque Plebs Urbana, & omnes quibus, & domus, & res anguſta domi eſſet, exercebantur; ſalubris tamen erat morbus, nam febres iſtæ Tertianæ intermittentes erant, ac ut plurimùm exquiſitæ, & quæ die ſeptima, ac etiam citius, poſt unam vel alteram phlebotomiam, per ſudores judicarentur. Nullus Annus *Medicis* quæſtuoſior, & glorioſior unquam fuit, cùm ægri omnes fermè incolumes evaderent; *Medicum* faſtum tamen parumper temperavit Autumnus θανασίςατος, nam protractiores erant febres, & aliquando in malignas degenerabant. Remedia cordatis *Medicis* erant Venæ ſectio, & frigidæ uſus; hæc enim utramque paginam, ut dici ſolet, implebant; qui verò parva attollentes, ut plura viderentur præſtitiſſe, vel ut Seplaſiarios benevolos haberent, Cardiacis calidioribus uſi ſunt, tanquam camino oleum addentes, ægros in extremam perniciem præcipitarunt. Limonum ſuccus, ſpiritus Vitrioli, Sulphuris, & ſimilia erant egregia Cardiaca; diverſis itaque artibus, ac diverſo telorum genere, cum hoc febrili exercitu congrediendum fuit; Anno ſuperiori hoſtis irritan-

irritandus erat ad pugnam, hoc verò illius impetus parumper sustinendus, & acutis telis frangendus, qualia sunt Acida omnia. Sanguis qui secta Vena educebatur spumeus erat, & croceus, Urinæ similiter multa bile saturatæ. Multis ex febricitantibus papulæ apparebant in cute, ac præsertim Pueris, quales efflorescentiæ Variolarum erant veluti Prodromi. Variolæ quidem per æstatem paucos sustulerunt, ast autumno, & in prima parte hyemis, paucis pepercerunt, ac minùs iis quibus detractus fuisset sanguis. Multis Tertianæ febres in Quartanas migrabant; sicuti autem præcedenti Anno *Peruviani Corticis* usus in Quartanis, ac diuturnis febribus improsperè cessit, ita hoc Anno saluberrimus fuit, & ii qui passi sunt recidivas, febres mitiores postmodum experti sunt, ac antequam Hyems accederet, perfectè convaluerunt. Ubi primùm æstus cœpit mitescere, quod circa Æquinoctium contigit, visa est pacari febrilis tempestas, quæ sensim in summam tranquillitatem cessit, adeò ut duobus postremis decedentis Anni Mensibus in Foro *Medico*, penè continuæ essent feriæ.

XXXIV. Hujus febrilis tempestatis causam saltem occasionalem, in immodicum Aëris æstum referre placuit, qui potis fuerit Bili nimiam acrimoniam adsciscere, ut cum succo pancreatico, minùs aptè quàm par esset, ebulliret, & in massa sanguinea febrilem effervescentiam cieret. Neque mirum sit, quòd exiguo tempore adeò permutata fuerit sanguinis, & omnium fluidorum crasis; magna est enim vis caloris, quidquid *Helmontius* dixerit, Calorem Qualitatem *Rerollæam* appellans. Multa quæ suapte natura dulcia sunt, ad ignem amarescere, alia verò magis dulcescere quotidie observamus; sic ut ait *Gal. l. 4. de Simp. Med. fac. c. 17.* Lac, coctione eam dulcedinem acquirit, quàm Mel deperdit. Vinum quoque per totam hyemem, ac etiam Vernum tempus, nativam dulcedinem servans, ubi Æstatem senserit austerum sit, nisi in Hypogæis, & frigidioribus locis asservetur. Calor itaque ac frigus, sive sint causæ immediatæ, sive excitantes & occasionales subitas mutationes, in nostris Corporibus parere possunt, & humorum texturam, citiùs quàm quis putet, invertere. Narrationem oppidò curiosam apud *Lucianum de conscrib. Hist.* habemus de febre quadam Tragœda (sic enim illam appellare liceat) quæ *Abderitas* temporis ferè momento invasit. Egerat *Archelaus Poëta Tragicus* media Æstate, multoque æstu, apud Abderitas, *Euripidis Andromedam*, ex quo factum, ut multi ex Theatro febricitantes exierint, ac universi postmodum febre gravissima fuerint correpti, quæ die septima plurimo sudore erumpente, nec non sanguine è naribus profluente, solvebatur, superstite tamen ridicula quadam mentis perturbatione; nam ut refert Auctor, *omnes quasi ad Tragœdias agendas impellebantur, & Jambica personabant, multumque vociferabantur, maximè autem Euripidis Andromedam canticis referebant, plenaque adeo Civitas erat pallidis, ac macilentis illis Tragœdis septimanis.* Haud aliter apud nos immodicus æstus, Plebem Urbanam inter angustias suarum ædicularum conclusam, in febres agebat, adspectu quidem terribiles, nec sine mentis emotione, sed quæ postea die septima, oborto sudore post celebratam liberali manu phlebotomiam, solverentur. Hac de causa eos, qui circa Urbis pomœria lares habebant, seu ubi magis patula, & ampla sunt Viarum strata, ut in ea parte, quæ *Herculea Additio* appellatur, faciliùs febres adoriebantur; ubi verò Urbs magis conferta est, & Vici angusti, & anfractuosi, minùs à febribus populares exercebantur. Neque fortuitò Urbium Conditores, angustas, & anfractuosas vias esse voluisse censendum est, ut in iis Urbibus, quæ adhuc aliquid antiquitatis retinent, qualis est *Mutina*, ut nempè magis salubritati, quàm pulchrititudini consulerent. Sic *Nero* postquam flammis *Romam* absumpsit, intentus postmodum illius reparationi, dimensis viarum ordinibus, ac latis spatiis, splendidiorem quidem Urbem, pro Imperii majestate, sed minùs salubrem reddidit, nam ut ait *Tacitus l. 15. Annal.* compertum est *veterem illam formam salubritati magis conduxisse, quoniam*

angu-

angustiæ itinerum, & altitudo tectorum non perinde Solis vapore perrumperentur. Hanc ob causam opulentiores Cives, qui in amplis Conclavibus à tecto remotioribus degebant, sicuti etiam populus Apella, vim febrilis hujus tempestatis minùs sensere. Magni profectò momenti est, ad præservationem à morbis æstivis, in amplo ac frigido Conclavi degere, ac somnum capere, ut à diurno calore attritæ vires per nocturnum somnum reparentur. *Somnum in frigore cooperto* commendat *Hippocrates 4. in 6. Epid.* quem locum in altera mea Dissertatione exposui; si ergo vel in ipsa hyeme, præstat quiescere in loco ubi sit aura frigidior, idque in gratiam respirationis, dummodò totum Corpus stragulis sit coopertum, ne à frigore carnes pungente interturbetur sopor, multò magis æstate præstabit, in frigido Conclavi somno indulgere.

XXXV. Hic autem immoderatus Aëris fervor, si febrem hanc popularem excitavit, viam quoque aperuit, ut citiùs reseratis poris, per sudorem febrilis materia evanesceret, idque beneficii sequutum, ut exterminata radicitùs Scabie, Plebs nitidior, ac vegetior apparuerit. Ac profectò gravis hæc morborum Tempestas, omninò desiisset, ni Variolæ, quò magis ambientis calor tepescebat, eò ferociùs sæviissent, cùm non solùm puellarem ætatem demeterent, sed etiam grandævos, ac præcipuè Utero gerentes, quotquot hoc morbo laborarent. De Variolarum natura, & causis, cùm tot exstent doctissimorum hominum scripta, nil addam, nisi quòd in hac Variolosa Constitutione, quæ circa Autumni finem vim suam magis exercuit, faciliùs evaserint ii, quibus nec detractus fuit sanguis, nec ullum administratum remedium, toto curationis negotio Naturæ commisso. Neque mirum quòd V. S. noxia fuerit; si enim ex *Hippocrate de Nat. hom. n. 14. Autumno paucissimus sanguis sit in homine*, ob prægressam Æstatem, quæ Corpora exhaurit, id certè apud nos hoc Anno locum habuit, quare Virtus jam debilis ab exhaustu, ob præcedentem æstivum fervorem, secta Vena illicò labascere videbatur, ac fieri minus apta, ut noxium humorem ad Cutim protruderet.

XXXVI. Sicuti in superioris Anni Constitutione noxius fuit *Chinæ Chinæ* usus, ut adnotatum, ita in hac ab illa toto Cœlo diversa, valde salubris compertus est; multi quidem Quartanarii hoc Autumno per Urbem vagari visebantur, sed quotquot ad hoc remedium confugere, vel integrè sunt restituti, vel si nonnulli recidivas passi sunt, paulò post convaluere; hinc practicam Cautionem, ulteriori tamen observatione confirmandam, elicio; securiorem esse *Chinæ Chinæ usum*, quando humores fræno potius egeant, quàm stimulo. Anno elapso ob frigidam & humidam Constitutionem, tota humoralis massa, utpote crassa, ac segniùs fluens stimulanda erat, ac ad motum cienda; hac Æstate verò, ad orgasmum prona, ac nesciens stare loco, erat potiùs sufflaminanda, quòd mirè præstabat *Peruvianus Cortex*, humorum impetum compescendo. Eandem ob causam aquæ usus, in altera Constitutione adeò noxius, in hac saluberrimus fuit; sicuti pariter Acida omnia, quæ celebrioribus Cardiacis palmam præripuere, ut quæ partium Alchalinarum vim frangerent; *Hermeticorum* enim effatum est, *Alchalia per Acida, & Acida per Alchalia emendari.*

Atque hæc pauca de hujus Anni Constitutione, tumultuariè fateor, ac inter armorum strepitus, visum est conscribere, hyemantibus apud nos Germanorum copiis, quæ hac Æstate in Pedemontana Regione adversus Gallos militarunt; cæterùm, urgente adhuc rei Annonariæ angustia, vereri licet, ne venturo quoque Anno, popularium morborum nova seges succrescat, quod omen despuo.

DE CONSTITUTIONIBUS

TRIUM SEQUENTIUM ANNORUM
M. DC. XCII. XCIII. & XCIV.

In Mutinensi Civitate, & illius Ditione.

DISSERTATIO.

I.

INtermissam varias quidem ob causas, sed potissimùm ob parum prosperam Valetudinem, Operis incœpti texturam resumens, Morbos qui hisce tribus Annis apud Nostrates populariter vagati sunt, nec non rariora quædam quæ peculiari observatione digna credidi, compendiosè referam, haud dubia spe quòd apud cordatiores *Medicos* veniam sim impetraturus, si minùs aptè quàm par est res exponatur, modò fideliter (quod in historica narratione potissimùm expetitur) id fiat, quod me præstiturum sanctè polliceor. Horum verò trium Annorum Constitutiones non sejunctim, ut priores duas, exponere, sed unico fasce simul complecti libuit, ne eadem chorda, cum risu oberrans, res easdem repetere deberem, quando unica & eadem ferè morbosa Tragœdia totum hoc triennale spatium absumpsit, nec exordium obtinuit, donec Cœli temperies in statum toto Cœlo diversum permutata, novos morbos in Scenam produxerit.

II. Ut ergo a Constitutione Anni 1692. exordiar, Hyems satis regularis fuit, ac legitima, nec quid insolens habuit, quod nostro huic Climati non congrueret; primò quidem *Boreales Venti* ad aliquot dies satis validè perflarunt, Terra nondum nivali vellere adoperta, unde metus erat ne Sata exurerentur; sed Ventis postmodùm silentibus, ac modicis nivibus delapsis, Hyems propriam temperiem, & eas conditiones obtinuit, quas *in libro de Aëre Aq. & Loc.* recensuit *Hippocrates*, nimirum ut sit *moderata, neque valdè clemens, neque frigiditate excedat.* Morbi itaque hyemales observati sunt, ut *Tusses*, *Pleuritides*, *Erysipelata*, *Apoplexiæ*, ac in iis præcipuè qui præcedenti Anno à gravi aliquo Morbo conflictati fuerant; major tamen pars eorum qui ægrorarunt evasit, demptis paucis quibusdam è Senioribus, & Silicernio jam proximis. Nihil itaque hyemali tempore observare licuit, quod τὸν ἐπιδήμιον redoleret.

III. Neque verò à sibi debita temperie multum descivit *Vernale tempus*; satis enim moderatæ fuerunt pluviæ, ac interpolatæ, quales Agricolarum votis responderent, sicuti *Æstas* quæ successit non admodùm fervida, ut præcedenti Anno, neque nimis sicca extitit, sed pluviis identidem labentibus, ac Etesiis suo tempore flantibus, talis fuit, qualis nostro Cœlo congrueret; quare messem si non planè frugiferam, qualem publica necessitas optabat, non improbandam tamen exhibuit. Haud secus *Autumnus* stadium suum regulariter percurrens cum prima parte hyemis non admodum rigida Annum clausit. Sic totum Annum satis placidum, ac Austrinum, quoad primam Qualitatum temperiem, exegimus.

IV. Non ea verò moderatione sequens Annus processit, illum enim totum intemperatum, ac prorsus exlegem experti fuimus. *Hyemem* totam cum perpetua Cœli serenitate, & mitissimis frigoribus transegimus sine pluviis, ac sine nivibus, neque solùm in hac planitie nostra, ubi sedet *Mutina*, sed neque in

in editiſſimis *Appennini* jugis, quæ alias per totam hyemem, & vernum quoque tempus albeſcunt, Mari ſupero, & infero canum verticem oſtentantes; ſic neque *Gabellus*, & *Scultenna* (inter quæ flumina Urbs hæc poſita eſt) glaciem, ut cæteris Annis, ſenſere, quod multùm contulit, ad Annonæ caritatem levandam; cum tota hyeme per hæc flumina Frumentatores è proximis regionibus commeatus ad nos abundè conveherent, ad plebem noſtram, & *Germanos Milites* alendos, qui hoc Anno quoque apud nos hybernarunt. Sic Veris ſpeciem Hyems tota Auſtrina exhibuit, cui poſtmodum Ver ſucceſſit, hyemis naturam, veluti mutatis vicibus, referens; ab Æquinoctio verno etenim uſque ferè ad Solſtitium perpetua ferè fuerunt frigora cum Ventis Aquilonaribus, ac perennes fuere pluviæ, eæque adeò ingentes, ut paſſim flumina ruptis aggeribus campos inundarint.

V. Jam nefaſtum Annum, & inſalubrem nemo non providebat, tum ob pluviarum vim magnam, quæ morborum ſunt ſeminarium, tum ob apparentia in Mororum foliis ſigna Rubiginis, quæ ſterilitatis prodroma eſt, ut Annis ſuperioribus ſumma totius *Ciſpadanæ*, & *Tranſpadanæ regionis* calamitate experti fuimus. Eodem modo ſubſequuta Æſtas uſque ad Caniculares dies Veris ſpeciem exhibuit, quo tempore ſatis curioſum fuit, apud nos ſaltem, Luſcinias audire pro Cicadis arbuſta rumpentes. Sic ventum eſt ad Æſtatem cum mitiſſima Aëris temperie, nobis tamen impropria, pluviis identidem magno impetu delabentibus; hinc ob ſolum valdè uliginoſum, & ſatis blandam caloris temperiem ad tantam altitudinem, ac denſitatem omne frugum genus excrevit, ut metus Anni parùm frugiferi ex omnium animis ferè exciderit; at improviſa *Rubigo*, cujus non obſcura indicia, ut dixi, apparuerant, ſpem omnium repente eluſit; illicò enim frumenta, fabæ, & quæcumque leguminum genera ſydereo afflatu veluti percuſſa exaruere. Inopinus itaque caſus cum Agricolas, tum Urbanos quoque perculit; ſummam enim frugum penuriam non ante viſam impendere præſentiebant omnes, quando ex præcedentium Annorum ſterilitate exhauſta eſſent tum publica, tum privata horrea, nec aliunde commeatus, ut ex *Mantuano*, & *Ferrarienſi agro* poſſent ſuppetere, cum eadem Rubigalis contagio totam *Ciſpadanam*, ac *Tranſpadanam Regionem* pervaſiſſet.

VI. At non ſolùm Cereales opes abſumpſit hæc peſtis, ſed omne etiam ſubſidium, quod Pomifer Autumnus ſolet ſuggerere, eodem tempore ſuſtulit; ſolum enim acerbis adhuc fructibus paſſim reſperſum ſpectabatur, quin & Plantæ ipſæ honore frondium orbatæ media æſtate viſebantur. Uvarum quoque proventus, qui ab initio aureus ſperabatur, ob eandem cauſam non niſi parciſſimus prævidebatur. Mœrore itaque cuncta plena erant, dum Agricolæ in areis non tererent niſi leves culmos, ſtipulaſque volantes, quare ſine Cereris, & Bacchi muneribus in omnium præcordiis frigebat ſanguis. Harum calamitatum cauſa potiſſima, frigida & pluvioſa Conſtitutio paſſim culpabatur; quoties enim in hiſce Regionibus Æſtas ſicca, & fervens præceſſit, nunquam frumenti inopia laboratum eſt, ut apud nos Oraculi loco *Virgilianum* illud coli poſſit. *Magnaque cum magno veniet tritura calore.*

VII. Autumnus porrò Æſtatis vicem ſupplens ſummis fervoribus, & obſtinatiſſima ſiccitate totam humiditatem, quam Terra poſt tam ingentes pluvias ad ſatietatem hauſerat, abſumpſit; nec calor remiſit, niſi circa primam partem adventantis hyemis, quæ & ipſa leges ſuas nullatenus ſervans, verùm ſatis placida & mitis decedenti Anno Vale dixit. Sic in hujus Anni 1693. Conſtitutione nulla ex illius partibus legitimam, ac propriam temperiem ſervavit, ſed una alterius vices ſubeunte, omnes extemporaneæ fuerunt.

VIII. Sicuti autem prima pars hyemis, quæ præcedentem Annum clauſit ſatis placida, ut modò dixi, exſtitit, ita pars altera quæ Anno 1694. fores aperuit, aſperrima, ac rigidiſſima facie apparuit; per totum enim ferè Januarii menſem flarunt Boreales Venti

cum perpetua Cœli serenitate, ut squalidum, ac pulverulentum solum undequaque viseretur, non secus ac æstivis mensibus, quod apud nos prorsus insolens est, sic totam hyemem serenam sine aquæ guttula è Cœlo decidua traduximus; appetente autem Verno Æquinoctio Cœlum Votis communibus respondit largis imbribus effusis, qui usque ad Aprilis initium perdurarunt, quibus postea, flante Austro, ingens caliditas successit, ut die quinta Aprilis in meo *Thermometro* liquor 70. gradum pertigerit, quò interdum neque Junio mense devenire consuevit. Reliquum porro Veris, ac totam Æstatem cum pertinacissima siccitate, & immoderato calore transegimus, Autumno quoque eundem tenorem, quod siccitatem spectat, servante: quare Annum signare licuit præ cæteris valde siccum, & squalidum, Colonis tamen non prorsus ingratum, cum frugum, & Vini proventum non improbandum suppeditarit.

IX. Fusius forsan, quàm res ipsa videatur exigere, horum trium Annorum Constitutiones me prosecutum fuisse putabit aliquis, cùm in cujuscumque Anni Constitutionibus singillatim nihil eorum, quæ ad rem medicam spectant, & quod meum institutum est, attigerim, quasi πάρεργον ἔργῳ præmiserim; verùm id consultò egisse me fateor, siquidem, cum ex superiùs memoratis pateat quàm dissimilis, & discolor fuerit harum trium Constitutionum facies, & alia ex parte cum eadem prorsus Epidemia per totum hoc tempus, plus minùs, grassata fuerit, satis liquere potest quàm parùm firmo talo stet illorum Opinio, qui ex manifestis Aëris Qualitatibus, Caloris scilicet, Frigoris &c. putant satis explicari posse *Epidemicorum Affectuum* genesim, ac indolem, ut etiam ex prægressis Constitutionibus prænunciari possint ægritudines, quæ populariter vagari debeant.

X. Egit id equidem *Divinus Præceptor*, ut ex *Sectione tertia Aphorismorum Aph.* 11. *& libro de Aëre, Aq. & Locis* satis liquet, nam ex prægressa Hyeme sicca, & Aquilonia, & Vere pluvioso, & Australi pronunciavit *necessum esse*, ut Æstate *acutæ febres* fierent, *lippitudines*, & *Intestinorum difficultates*; sicuti ex hyeme Australi, pluviosa, & serena, Vere autem sicco, & Aquilonio, *Mulieres gravidas abortivos fœtus edituras*, cæteros verò Mortales difficultatibus Intestinorum, & siccis lippitudinibus obnoxios fore: Verùm *Galenus* 3. *de Diff. Resp. c.* 1. licet *Hippocraticæ* doctrinæ ita addictus, ut *Hippocratis* libris etiam spuriis usurum se scripserit, asserere non est veritus in citati Aphorismi commento, *Hippocratem* usum potiùs fuisse rationali methodo quam observatione, & experientia. Huic *Galeni* interpretationi nullatenus assentiens doctissimus Mercurialis ait, nil tale de Sapientissimo Viro, qualis fuit *Hippocrates* credendum, qui non tam audacter pronunciasset *necessum esse*, ut posita tali Constitutione temporum tales ægritudines emergere debeant, nisi ratione, & multiplici experientia fuisset abundè instructus. Celeberrimus *Lucas Tozzius* in nuperis suis Commentariis in *Hippocratis Aphorismos* asserit, observationibus potiùs, & iteratis experimentis, quàm confictis argumentis, *Hippocratem* ita pronunciasse, nulla ratione apparente, quæ suadeat isthæc eventura; ingenuè enim fatetur Vir egregius sibi observatum, quòd post hybernam tempestatem siccam, & Ver pluviosum subsequutæ non fuerint acutæ ægritudines.

XI. Quot porrò disceptationes inter ipsos Medicinæ Proceres pro genuina Aph. 12. 3. Sect. explicatione. *Si verò hyems Austrina, & pluviosa, & serena fuerit &c.* (cum tot sint interpretationes, quot Interpretes) jam satis constat: *Manardus* enim *l.* 9 *Ep.* 1. vocem illam εὔδιος volebat expungendam, tanquam suppostitiam, cum intelligi nequeat, quomodo vox illa εὔδιος, quæ Serenitatem ex illius interpretatione significat, aliis cohæreat, quæ hyemem pluviosam, & Australem repræsentant; *Leonicenus* verò in omnibus antiquis Codicibus vocem illam reperiri ait, ac pro placiditate, & clementia interpretatur. Hinc inter illos celeberrimos Viros pro simplici vocula talia orta sunt dissidia, adeò ut, referente *Brasavola* in citati Aphorismi commento,

mento, *Seniores illi alioqui reverendi apud multos pro re tam levi præliantes in derisum venerint*, *cum à rationibus*, *ad jurgia devenerint*.

XII. Abundet quisque in suo sensu ut lubet, & ex Anni temporum in manifestis qualitatibus exorbitantiis tanquam ex fonte, morbosas Constitutiones derivet; ego sanè ex quo ad Epidemicorum Affectuum naturam contemplandam animum adverti, his quæ tam confidenter, & magnificè proferuntur experientiam respondere non video, & quod me angit, in hac Provincia quotannis Hospitem me agnosco; licet enim videam quò passim itur, non satis tamen video, quà sit eundum, nisi postquam à via longè aberraverim. Profectò si rem accuratius perpendamus, quilibet Annus semper Affectus aliquos secum infert, qui τὸν ἐπιδήμιον sapiunt, nec tales putantur, quia aliquando leves sunt, licet propterea epidemicam naturam non exuant; demiror autem non parum, quomodo insurgente aliqua populari tempestate *Medentum* plerique nullatenus Affectus ingenium perpendentes, nec qua methodo Natura ipsum sponte expugnet; illicò totis viribus, & vulgari methodo ob analogiam quam habeat ad congenerem morbum, ad illius oppugnationem insurgant, & remediorum multitudine indiscreta, & frequenti visitatione muneri suo satisfactum existiment. Mundus autem, qui vult decipi, intempestivam hujusmodi solicitudinem magis commendat, quàm prudentem cunctationem; magnisque muneribus, & encomiis eos cumulat, qui, ut ait Sidonius, *parùm docti*, *satis seduli*, *multos ægros officiosissimè occidunt*.

XIII. *Affectus* ergo *Epidemicus*, qui tribus hisce Annis in suis Constitutionibus inter se tam dissimilibus, cùm Urbem, tum Villas, & vicina Oppida multis funeribus infestavit, fuit *febris Purpurata*, *seu Petechialis*, ut appellant, quæ aliquando quidem post multam stragem editam, visa est velle receptui canere, sed postmodum auctis veluti viribus violentior irruebat, ac populariter grassabatur. Circa Æquinoctium Vernale Anni 1692. hæc Febris primò caput extulit, ac sub initium levi quadam velitatione discurrens, mox per totum Veris tempus, & partem Æstatis usque ad Canis exortum sub peticulari larva sævitiem suam exercuit. Ubi ergo Æstas incanduit, Febris hæc Purpuram deposuit, nec illam resumpsit, donec calor æstivus cœperit remittere, circa nimirum Arcturi exortum, quem morem Annis quoque sequentibus ritè servavit, vestem quidem, sed mores, ac genium haudquaquam mutans; Febres enim quæ in summo æstu sine Peticulis visebantur haud secus malignæ erant indolis, quam *Vibices* post mortem apparentes satis demonstrabant.

XIV. Observatione verò dignum fuit, quod post plenilunium, ac multò magis silente Luna ferociebat hæc Febris, quæ postea ad novum ejusdem lumen mitescebat, nec mea tantùm, sed aliorum quoque Professorum constans fuit Observatio, quòd non parùm contulit ad hujus Febris Prognosim, & Curationem; num verò super Epidemicos Affectus peculiare jus aliquod habeat Lunare Sydus, ut illius mutationibus, & variis phasibus auscultent, non indignum est observatione.

XV. Admirandum certè fuit id, quod die 21. Jan. 1693. contigit; facta enim per noctem Lunari Eclipsi major pars ægrotantium obiit, ac eadem penè hora, qua nimirum Luna laborabat, quin & nonnulli repentina morte occubuere, unde per totam sequentem diem magno strepitu, ut hic vetus consuetudo obtinuit, personantibus Campanis, non levis horror omnes perculit. Tunc mecum ipse novitatem hanc perpendens, admirari cœpi, quomodo *Hippocrates* tam diligens rerum omnium, ac præsertim cœlestium Observator, qui *in libro de Aëre*, *Aqu & Locnum*. 30. periculosissima ambo Solstitia pronunciavit, maximè verò æstivum, sicuti & utrumque Æquinoctium, edicto veluti cavens, ne hujusmodi temporibus medicamenta exhibeamus, neque curemus, neque secemus, sicuti Astrorum ortus, & occasus, ut *Canis*, *Plejadum*, *Arcturi* observandos esse præcepit, ut ex pluribus locis illius Operum videre est, & Cometis à se observati mentionem

rionem facit, quem subsecutus est Terræmotus, Luminarium porrò defectus alto silentio transfegerit. Quin & Practici ferè omnes, Solis vel Lunæ defectus non pluris faciunt, quàm eorundem Syderum oppositiones, & ordinarias coitiones. Unus, quòd sciam, *Gulielmus Ballonius*, lib. primo suorum Epidemiorum, insignem casum refert; ait enim *Parisiis* accidisse, quòd dum plures *Medici* apud illustrem Mulierem ægrotantem consulturi simul convenissent, ac tunc temporis Solis defectus contigisset, illique ad contemplandum Solis defectum in Vase aqua pleno, ut solet fieri, sublimiorem Ædium partem conscendissent, illicò ad ægram decumbentem revocati fuerint; quæ dum Solis defectus perduravit animam agere visa est, neque è gravi periculo evasit, nisi postquam Sol in apertum erupit, claraque in luce refulsit.

XVI. Alterationem in Aëre oppidò insignem in Solis defectu observare mihi licuit Anno 1694. die 27. Junii, ut in *Ephemeridibus meis Barometricis* eodem Anno editis annotavi; nam in ipso Solaris Eclipsis tempore, Mercurius ad duas lineas in meo Barometro se extulit, hoc est Aër temporis ferè momento gravior est redditus, ac idoneus propterea ad subitas in Microcosmo alterationes producendas, quare si ex Divini Præceptoris sententia ad Æquinoctia, & Solstitia advertere oportet, ne quid magnum in illis circa ægros moliamur, non incongruum quoque erit, si *Medentes Clinici* ad Luminarium defectus, oculos non solùm, sed mentis aciem intendant. Nollem tamen quis crederet velle me quòd rerum agendarum scopi ex corporum Cœlestium vario situ, & configuratione desumi debeant, nam ubi morbi sævities urget, Lotium potiùs quàm Astra contemplari necessum est, ut ajebat *Manardus*, & opportuna remedia, vel reclamante Cœlo, sunt adhibenda, quando *omnis dilatio est Animæ periculum* ut *Hipp. in Epi. ad Crat.* in morbis tamen popularibus, qui non rarò à causis superioribus natales suos deducunt, & in quorum curatione non tam facilis, ac certa methodus habetur, non prorsus alienum est talia respicere, nam ubi agitur de humano corio, *Nihil temerè*, *nihil negligere*, ex Divini Præceptoris Oraculo.

XVII. Verùm è diverticulis in viam; Symptomata, quæ Febrem hanc malignam comitabantur; antequam Peticulæ apparerent, erant *ingens totius Dorsi lassitudo*, *Capitis dolor*, *Aurium surditas*, *Faucium ardor*, *Mentis stupiditas*, *Præcordiorum anxietas*, & *totius corporis segnities; Dorsi* verò, & *regionis lumbaris lassitudo* adeò certum erat Febris peticularis signum, ut rarò falleret: quin sub initium hujus pravæ Constitutionis, antequam Febres istæ palam grassarentur, Mulieres quæ ad morborum Symptomata aliquando attentiores sunt quàm *Medentes* ipsi, ex hujusmodi suorum ægrorum querela Febris naturam prænunciabant, & *Medicos* monebant, cauto opus esse, nec temerè celebrandam phlebotomiam; quarum dictis, ac præsagitionibus cum persæpè *Medentes* non auscultarent, apparentibus postea maculis, multa probra ab iisdem cum Artis dedecore perferre cogebantur. Si verò faucium ardor cum genarum rubore accessisset, hostem detectum clamabant, nec amplius hæsitandum de febris natura, jam in faucibus prodentibus se Peticulis. Profectò in hac malignarum Febrium pertinaci Constitutione, quæ per triennium sæviit, *Medicis* non minùs cum Mulierculis, quàm cum Febre luctandum fuit, adeò ut (quod fateri non pudet) necesse fuerit, sicuti inferiùs exponam, illarum consiliis, & monitis morem gerere, non tam ad illarum importunitatem declinandam, quàm quòd re vera Experientiæ rerum magistræ esset obsecundandum.

XVIII. Pulsus parvi erant, & valdè compressi, una cum magna virium prostratione, primis etiam diebus, quæ morbo augescente languidiores fiebant, adeò ut ægrotantes veluti Statuæ in Lectulis decumbentes jacerent, integro ferè carnium, & totius corporis habitu, quodque admiratione dignum fuit, quotquot hujus Febris violentiæ succumbebant, pleni ac succulenti, veluti pingues Mortis Victimæ, Libitinariis tradebantur; fortiores.

tiores autem ac robuſtiores, cum Fœminas, tum Viros adortæ ſunt hæ Febres, non ita verò Seniores, nec eos qui vitam degebant valetudinariam. Urinæ verò vel in ipſo hujus Febris principio perturbatæ, plus minùs, apparebant, prout major, vel minor morbi eſſet ſævities, nec niſi in fine morbi in iis qui evaſere, ad naturalem ſtatum redibant.

XIX. Peticulæ verò, ut plurimùm quarta die, & ſeptima erumpebant, & ii quibus primis diebus apparuere, omnes ferè ſublati ſunt; primùm autem in *Collo*, *Dorſo*, *& Pectore* viſendas ſe præbebant, obſervatumque neminem evaſiſſe, niſi tandem ad extremos pedum ungues maculæ illæ ſe expandiſſent, in ſuperioribus partibus paulatim evaneſcendo; quibus autem Pectoris & Dorſi fines non tranſilierunt Peticulæ, mortem obtigiſſe: variæ autem, ac diverſi coloris erant, prout varii, ac diverſi erant ægrotantium habitus; aliæ erant rubræ, aliæ pallidæ, aliæ fuſci coloris, aliæ parvæ, aliæ latæ, aliæ in ſummo, aliæ in profundo, & quas nonniſi oculis tranſverſa tuentibus liceret inſpicere, quod genus Peticularum fuit valdè ominoſum.

XX. Faucium inflammationem comitem hæ Febres ut plurimùm ſibi junxere, quæ inflammatio in Morbi vigore in cruſtam albam, & ulceroſam degenerabat, quod non minus negotium *Medicis* faceſſebat, quàm Febris ipſa; cum ægri ob id omnem cum cibum, tum medicamentum averſarentur, & multi, qui cæteroquin pacata aliorum Symptomatum tempeſtate evaſuri credebantur, in ipſo veluti Portu naufragium perpeſſi fuerint. Sitis porrò in his Febribus non adeò ingens erat, ut in aliis acutis Febribus aſſolet, nec multæ querelæ exaudiebantur, ſive non ſitirent, ſive mens obſcurè ægrotaret.

XXI. Quicumque ex hac febrili incurſione Fati ope, vel *Medici* evaſere, nulli excretioni vel per ſudorem, vel per Urinam, vel alias vias, per quas Natura criſes ſuas moliri ſolet, ſalutem acceptam referre poterant; ſed ſolùm Peticularum ſuo loco, & tempore apparitioni, & earundem per totum corpus expanſioni, lentæque evaneſcentiæ, ſalutis beneficium debebant; quin iis quibus alvi fluxus ſupervenere funeſtum fuit: Alvi fluxus autem Anno præcipuè 1693. hiſce Febribus Peticularibus per Autumnum ſupervenere, quo tempore Dyſenteriæ graves *Hebræos* potiſſimùm exercuerunt; culpabantur Fructus horræi, quibus Gens Recutita nunquam ſatis impletur, ſed aliæ cauſæ altiores ſubeſſe poterant.

XXII. Satis frequens fuit in his Febribus Singultus, quamvis parvæ Febres viderentur, Symptoma quidem non minus moleſtum, quàm ferale, & funeſtum; quotquot enim in hac febre Singultuoſi comperti ſunt, omnes in Libitinæ cenſum devenere. Vix obtinui, ut Singultuoſi Cadaver diſſecaretur, ac Ventriculus nigris notis ſparſim compunctus repertus eſt. Verminatio quoque multa paſſim exſtitit, & ii quibus ab initio Vermes per Os prodiere, omnes ferè exſtincti ſunt.

XXIII. Nonnullis ſuppreſſa eſt Urina, vacua prorſus exſiſtente Veſica, præcipuè verò id obſervatum in iis quibus pulſus erant parvi, ac penè obliterati, ut contigit in Juvene quodam *Hebræo*, qui cum aſphyxia, ac totus gelidus vixit ad quatuor dies, nec Urinæ quicquam reddidit; antequam autem infelix iſte obiret, quamvis toto corpore perfrigefactus (nullibi Arteriis micantibus) adeò robuſtus erat, & ad motum expeditus, ut etiam ipſa die, qua è vivorum ſtatione deceſſit, è lectulo ſurrexerit, & ſuas Veſtes induerit.

XXIV. Non pauci poſt exantlatum Morbum veternoſi fiebant, ac ſtupidi, rerumque peractarum prorſus immemores, nec niſi poſt multos dies ſibi reddebantur; idem infortunium iis obtigit, qui in his Febribus gravem ſurditatem perpeſſi fuerant. Mercator quidam cum ex Peticulari Febre præter omnium opinionem convaluiſſet, ſurdus omninò ad 40. dies perſtitit, at poſtmodum paulatim ex aſſe reſtitutus eſt.

XXV. Frequentiora in Urbe quàm in proximis Agris fuere funera, ac felicius plebs

Ruralis,

Ruralis, fine ullo ut plurimùm remedii genere vim morbi eludebat, five quòd in Aëre falubriori degerent, five quòd *Medicis* carerent, non femel idcircò mentem fubiit *Virgilianum* illud:

O Fortunatos nimium fua fi bona norint Agricolas.

Ac utinam *Medentes*, cùm aliquis popularis morbus debacchatur, curiofius fcrutarentur à rufticana gente, quæ magis fidit *Parocho*, quàm *Medico*, quali methodo Naturam tanquam optimum Ducem fequentes, minus à recto tramite aberrarent, ac tutiori methodo ad curandos ægros fibi commiffos procederent. Cùm autem in his cafibus, fibi quifque pro ingenii fui modulo Regulam confingat, fecundum quam Opus fuum moliatur, & in communi morbo, tot ac tam diverfa remediorum genera in ufum revocentur, meritò cum Celfo, *l. 7. in Procem.* cum quis convaluit, *dubitari poteft fecunda Valetudo Medicinæ, an Corporis beneficio contigerit.* Indubium tamen eft, quòd in communi morbo, ficuti communis eft caufa, ita communia, & eadem ferè deberent effe præfidia. Quotquot autem ex Viris Agreftibus, quos è Peticulari Febre evafiffe novi, & interrogare potui, non alio modo convaluiffe referebant, quàm macularum circa feptimam diem per totum corpus, & ufque ad extremos artus expanfione, & earundem lenta evanefcentia, fine ulla fenfibili humorum excretione.

XXVI. Quo tempore in hac Urbe, & in tota campeftri regione quæ circumjacet, ferociebat hæc Febris, in vicinis Collibus, ut in Saxolenfi, & Scandianenfi ditione, nulli ferè ægrotantes vifebantur, neque eò pervafit maculofa hæc Febris; quæ tantùm in editioribus locis, & in ipfis Appennini jugis (veluti faltu quodam exfiliens) vim fuam pariter ac in noftra planitie exercuit.

XXVII. Sanguis porrò qui fecta Vena, vel Cucurbitulis fcarificatis, five Venis fedalibus apertis, educebatur, in univerfum fatis laudabiles notas præferebat, quantum oculorum acie licebat affequi; fatis enim floridus, ac rubicundus apparebat, multòque magis qui à Natura per narium hæmorragiam profundebatur, neque in ullo ægrotante cujufcumque temperamenti, fanguinem extractum videre datum eft, qui glutinis fpecimen aliquod præferret.

XXVIII. Profectò mihi fateri neceffe eft, in hac Peticularium Febrium Conftitutione, adeò improfperè Venæ fectionem ceffiffe, ut omnes ægri exhorrefcerent, quoties fanguinis miffio per Venæ Sectionem proponeretur, eam verò fuiffe popularem confidentiam in ufu Cucurbitularum fcarificatarum, ut ægros interdum decipere opportuerit, quoties urgeret neceffitas fanguinem ex Vafis majoribus ob plethoricam difpofitionem educendi, finendo ut ægris Cucurbitulæ Dorfo, & Scapulis applicarentur, modicum fanguinem extrahendo, deinde paucas poft horas fanguine ex Vena largiori manu educto. Ea enim hæferat opinio, nec folùm apud Vulgus imperitum, fed etiam apud *Poliatros*, quòd ubi præmiffæ fuiffent Cucurbitulæ fcarificatæ, nullus amplius effet timor de Peticularum retroceffione, quamvis poftmodùm non femel ex Vena mitteretur fanguis; fic curiofum erat *Chirurgos* paffim videre cum Sacculis Cucurbitularum plenis per Urbem curfitantes, dum inconfultis *Medicis* Plebeculæ hoc remedii genus adminiftrarent. Sufpectam itaque, ne dicam infamem, ut Scopulos Acroceraunia, Venæ fectionem in hifce Febribus fuiffe fateri lubet, ficuti ex adverfo gloriofam Cucurbitularum tum fcarificatarum, tum ficcarum appofitionem; five id fieret ob confirmatam in omnium animis opinionem de hujus remedii efficacia, five quòd reverà in illo aliquid abditum effet, quod *Medicos* lateret.

XXIX. Reliqua porrò remedia, quibus hujus Febris oppugnatio tentabatur, eò collimabant, ut humorum motum ad Corporis ambitum promoverent, qualia funt quæ Sale volatili abundant; fic nullum non ex Diaphoreticis in ufum revocatum, nihilò felicius tamen prodibant maculæ, ni forfan hoc pacto, Oleum Camino addendo, ut dici folet, febrilis incandefcentia augebatur (quæ fibi relicta

cta humorum fugam maturasset) & distrahebatur Natura, quæ non tam properè depingebat in cute quòd intus moliebatur. Ego meherclè parùm profici observans per Alchalica ad Acida confugi, monente Hippocrate, *De loc. in hom. num.* 20. quòd *si quis non profuerit, ad contraria se convertat*, nec improsperum successum, ex illorum usu adverti, sufflaminato aliquantisper humorum Orgasmo. Non ausim tamen asserere, vi hujus, vel illius remedii evasisse, vel periisse quemquam, cum *Andabatarum* ritu necesse fuerit cum hac Febre dimicare, neque magis felices in suis Curationibus fuisse *Medicos Seniores*, & longo usu expertos, quàm *Juniores*, ac è Scholis nuper egressos, cum in tenebris tam videant Cœci, quàm Oculati.

XXX. Ad sollicitandam Peticularum eruptionem passim frictiones humidæ ex Unctione Aetii ex usu erant, sicuti & Vesicantia Brachiis, & Cruribus apposita; sed hæc magis *Medicorum* existimationi apud Vulgus, ne quid inausum, aut intentatum fuisset, conducere visa sunt, quàm ægrotantium saluti, quibus acuebatur Febris, nec propterea facilior contingebat Peticularum eruptio, nisi forsan ob id retardabantur, facta serosæ materiæ per vias Urinæ profusione. Sic in hac febrili incursione omnibus remediis tum internis, tum externis parùm proficientibus satiùs erat lentè festinare, & humorum maturescentiam opperiri, spretis querelis adstantium qui urgebant, velis, & remis, ut dici solet, ingruenti tempestati occurrendum, & prolatando magnas corrumpi opportunitates, quibus adversis clamoribus *Medentes* non ausi obsistere, intempestiva, & incerta remedia præscribendo, sibi è manibus victoriam eripi viderunt, non secus ac *Pompejus M.* qui cum tergiversando hostem commeatuum inopia laborantem facilè vinci posse cognosceret, militibus tamen, & sociis moram increpantibus, prælium miserabili eventu commisit, oblitus solitum *se laudare eos Medicos, qui nihil unquam ægroti cupiditatibus quicquàm indulsissent*, ut scripsit *Plut. in vita Pomp.*

XXXI. Cum primùm grassari cœpit Peticularis hæc Febris, necdum suspicio esset de populari Affectu (Febribus diversæ indolis intercurrentibus) purgationes, ut hic fieri assolet, in morborum principio, per medicamenta Minorativa dicta instituebantur, sed paulò post prodentibus se Peticulis, sudabant *Medico* tacita præcordia culpa, ob metum ne hujusmodi purgatio Exanthematum eruptioni impedimento foret, humoribus ad interna retractis; Peticulis tamen postmodum feliciter erumpentibus, & stadium suum absolventibus, *Professores* qui attentius res observabant, experientia edocti, à blanda purgatione non abhorrebant. Ego sanè ubi tempestivè accersitus fui, & Stomachum impuritatibus oneratum esse conjectavi, quamvis certus de Peticulari Febre, levem purgationem præscripsi, neque non solùm ullam noxam exinde proficisci, sed facilius Exanthemata apparere observavi. Similem casum refert *Bollonius l.* 1. *Ep.* qui ingenuè fatetur, in Febribus, quas de genere Peticularium non putarat, Medicamentum purgans, & Venæ sectionem præscripsisse, & innocuum utrumque remedium reperisse. Id est quod monebat *Divinus Præceptor l.* 1. *de Morb. n.* 1. *&* 2. observandum esse *quæ bona per fortuitum successum Medici ægrotos curantes faciunt.*

XXXII. Ad oppugnandam verò tam infensi hostis pervicaciam, in subsidium quoque accitus est *Peruvianus Cortex*, qui cæteris remediis succenturiaret; præcipuus autem illius usus fuit, in iis qui evaserant ex morbo non benè, ut par fuisset, judicato per debitam suo loco, & tempore peticularum eruptionem, & evanescentiam; iis enim diuturnis Febribus vexatis, Febrifugum istud exhibebatur, cujus usus non multùm contulit ægris, subinde in stupiditatem, & soporem delapsis.

XXXIII. Dysenteriis porrò, quas Anno 1693. per Autumnum Peticulari Febri supervenisse superiùs dixi, egregiè contulisse *Opiatorum usum* observavi; nec forsan ulla est Affectio in quâ securiùs, & liberaliori dosi exhiberi possit hoc remedii genus, quàm in hujusmodi morbo, fractis licet, ac penè at-

 tritis

tritis viribus. Cuidam acerrima Dysenteria laboranti, pluries exhibui Laudanum Opiatum ad 3. & 4. grana, sed parvo levamine; vixerat hic ad plures dies omninò gelidus, ac sine pulsu, vires tamen non erant adeò languidæ, ut huc, & illuc se jactare non posset; verebar ne largiori dosi exhibitum Laudanum, reliquum flammæ Vitalis quæ supererat, restingueret; Laudanum rursus ad grana 5. exhibui, ex quo æger placidè dormivit, & excalefactus est, quod non tam doloris, qui Dysenterias comitatur, sedatione factum crediderim, quàm propter *virtutem Opii Diaphoreticam*. Cum satis obvium esset in hac Constitutione (ac præsertim grassantibus Dysenteriis, & Verminosa Affectione) hujusmodi in toto Corpore perfrigerationem, unà cum Pulsus abolitione, observare: Non semel subiit admiratio, quare in Ventriculi, & Intestinorum Affectibus, tam frequens sit talis perfrigeratio; ac Pulsus obscuratio, non ita verò in Morbis Pectoris, ut in Pleuritide, cùm tamen hæ partes, & ipsæ membranosæ sint, & Cordi proximiores, ni forsan id fiat, quòd numerosior nervorum soboles in Intestinis, & Ventriculo implantetur, quàm in Pleura, & Pulmonum membrana, & ob doloris sensum acutiorem, tracto in consensum Cerebro, Spirituum Animalium ad Cor influxus intercipiatur, unde postea silente Pulsu totum Corpus perfrigeretur.

XXXIV. Talis fuit hujus Purpuratæ Febris Indoles, ac talia Symptomata, quæ multam habent convenientiam cum iis, quæ apud *Fracastorium de morb. Contag. l.* 1. *c.* 6. leguntur descripta, qui Auctor caput particulare instituens de Lenticulari Febre, quæ Anno 1528. in Italia primùm grassata est, mentionem expressam habet de lassitudine, & fractione, ut ipse ait, in toto corpore, sensuum hebetudine, oculorum rubore, pulsu humili, Urinæ suppressione (quod pessimum signum fuisse ait) macularum circa quartam, & septimam eruptione, siti pauca, ac ferè nulla; hocque præcipuè annotat, Senes paucissimos Febre hac laborasse, sed Pueros multos, ac Juvenes robustos. Mihi sanè dum caput illud perlegerem, non parvæ admirationi fuit, quòd Febris Lenticularis à *Fracastorio* descriptæ, & Petechialis nostræ (ut communi utar vocabulo) tam similis fuerit facies, ac ingenium, ut hanc esse veluti sobolem alterius, vel priorem illam redivivam caput extulisse, arbitrari quodammodò liceat. Advertens tamen Febrem illam easdem penè Regiones, & Populos eodem ferè victu utentes infestasse, multaque alia perpendens, quæ refert Vir ille doctissimus circa illius Febris causas, ut Padi, & Athesis inundationes, fructus, & olera à rubigine exusta, mirari desii; si enim major diligentia in conscribendis Morborum Annalibus à *Medicis* adhiberetur, iisdem temporum vicissitudinibus recurrentibus, eosdem penè morbos recurrere, & Naturam eundem morem in illis abigendis servare facili negotio observaremus; nam sicut in Politicis, ut ait Tacitus, *potius alii homines, quam alii mores*, ita in re medica potiùs aliud hominum, quàm aliud morborum genus.

XXXV. Sicuti autem magnæ tunc temporis fuerunt inter *Medicos* Disceptationes circa causas illius Febris, & rectum curationis modum, ut penè ludibrio haberentur, veluti ipse *Fracastorius* refert, cum non solùm circa præsidia Chirurgica, & Pharmaceutica administranda, sed etiam circa victus regimen diffiderent, ut apud eundem Auctorem, non sine risu primò, sed postea non sine commiseratione legi potest, sic pariter inter Nostrates *Professores* non minores fuerunt controversiæ, publicis ob id disputationibus habitis, & quod magis dolendum est, inter celeberrimos nostri ævi Scriptores, magnæ sunt dissensiones circa Febris Purpuratæ causam, & genuinum curationis modum; ex quo satis constat, quàm parùm post tot gloriosa Inventa à *Fracastorii* ævo usque ad nostra tempora *Ars Medica* profecerit, cum nondum quicquam certi constet de Malignarum causis, & illarum rationali curatione.

XXXVI. Verùm his omissis, quæ Medicæ

cæ Artis infirmitatem ſatis in propatulo ponunt, experiamur num detur conjectare ſaltem, ſi non ſtatuere, quæ fuerint hujus Febris germanæ Cauſæ, & qualis eſſet in febrientium Corporibus ſanguinis, & aliorum liquidorum ſtatus, & conditio; quod ex habitis obſervationibus, & morborum eventu elici poſſe arbitror, quicquid *Poëta* dixerit, ſucceſſus improſperos iis ominando, qui ab eventu facta notanda putant. Etenim cùm in re Medica à juvantibus, & nocentibus ſecuriùs quàm aliunde potiores petantur Indicationes, Eventum, & Experientiam, tanquam Optimos Duces, ſequi oportet, ſiquidem illorum veſtigiis inhærendo, tutiori, & compendioſiori via Veritatem attingimus.

Quid norunt homines, niſi quantum lumina poſſunt
Tendere? ut ait Oppian. de Piſci. l. 2.

XXXVII. Cum ergo iſthæc Maligna Febris promiſcuè cujuſcumque ſortis homines adorta fuerit, tam egenos, quàm divites, otioſos pariter, ac negotioſos, & in omnibus idem penè Drama luſerit, communem fuiſſe illius cauſam, proculdubio ſtatuendum eſt, eamque ex aliqua ex ſex rebus non naturalibus licet deducere. Alimenta quæ Terra ſuggerit, ut Cereales fruges, Olera, Plantarum fructus, Carnes Animalium (cum ex Herbis, & Terræ fructibus alantur) à rubiginoſa lue vitiari potuiſſe, & hoc pacto in maſſam ſanguineam pravos ſuccos invehere, ut exinde malignis Febribus primus fomes ſuccreverit, non prorſus à ratione alienum videtur; at cùm in Conſtitutione Anni 1690. unde labor hic meus Exordium ſumpſit, ſæviſſima *Rubigo* fruges omnes & fructus peſtifero afflatu abſumpſerit, neque per totum Annum illum, ne unam quidem malignam Febrem, ſive Peticularem, ſive ſine Peticulis, mihi ſaltem, obſervare licuerit, ſed tantùm Ruralis Epidemia Tertianarum Febrium Intermittentium per totam Eſtenſem Ditionem, & proximas Regiones oberrarit, ac talis, ut nullus ex Ruricolis penè fuerit, qui Tertianæ Febri Intermittenti non litarit: Ego non ſatis video, quomodò corrupta Alimenta à rubigali peſte pro potiſſima cauſa culpari debeant; neque pariter caritatem Annonæ, quæ ad multos Annos Regiones iſtas exercuit, incuſare licet; quamvis enim ex Hippocrate 4. *in* 2. *Epid.* in Aeno ob eſum leguminum Crura, & Genua multis vitiata fuerint, penes nos tamen tam qui pane optimo, quam qui confuſaneo veſcebantur eadem peticulari Febre cum iiſdem Symptomatibus premebantur.

XXXVIII. Multò minùs Aquas (quarum uſus tam neceſſarius eſt ad hominum Vitam ſuſtentandam) cauſari licet: quamvis enim aliquandò Aquæ corruptæ, & vitiatæ populares morbos invexerint, hoc tamen de Aquis noſtris ſuſpicari nequaquam licet: Regiones enim iſtæ Aquis ſalubribus abundant, ac præſertim Urbs iſta, quæ Divino munere non aliis dato, Fontes habet, qui puriſſimam aquam, non temporariam, ſed perennem æquo ſemper tenore profundunt, ut in Tractatu meo de admiranda Fontium Mutinenſium Scaturigine ſatis expoſui.

XXXIX. Cùm ergo inter ſex res non naturales nullam aliam communiorem cauſam reperire ſit præter Aërem, quo nihil communius, & æquè neceſſarium (cùm unum, & eundem locum incolentibus diverſa eſſe poſſint Ciborum, & potionum genera, Aër verò ejuſdem ferè ſit naturæ) ad occultam aliquam Aëris labem, & inquinamentum recurrendum eſt, quod in maſſam ſanguineam tales invexerit diſpoſitiones, ut ad excitandam hanc malignam Febrem ſatis virium habuerit. Quænam verò, & quales eſſent hujuſmodi Aëris diſpoſitiones, non adeò obvium eſt exponere; profectò in ſolas Qualitates elementares pravam illius diatheſim referre, non adeò tutum eſt, nec animus Veritatis avidus, tam facilè acquieſcit, multòque minùs cùm per totum hoc triennium, ut ſuperiùs annotavi, tam diſſimiles fuerint cujuſque Anni Conſtitutiones, ac nihilò ſecius Purpurata Febris eodem ferè tenore tyrannidem ſuam exercuerit. Pro re indubia tamen habendum, Aërem hunc quem inſpiramus, ac totam Atmoſphæram varias, ac diverſi generis

ris particulas, tum ex superioribus, tum inferioribus Corporibus, in sinum suum suscipere, Cœlum nempe, seu Astra, ut Solem, Lunam, & reliqua Sydera, lumine suo potissimùm, quod inficiari non possumus, in Aëre profundere & ejaculari, ut ex Solarium macularum evanescentia licet conjicere, ac Globum Terraqueum eodem modo in ejusdem gremium omnigenas substantias eructare, non tam vi Solaris luminis, quod illum plus minùs modò in hac, modò in illa parte calefacit, quam vi caloris centralis, & Ignium quos ipsa Terra intra sua Viscera recondit; ex quo conjicere est (quamvis oculorum acie id percipi nequeat) nihil esse in hac rerum Universitate, quod sit magis heterogeneum, utpote particeps terrestrium impuritatum, & cœlestium effluviorum, quàm Aëreus Oceanus.

XL. Hinc ergò expiscari licet hujus nostræ Epidemiæ causam, ex Aëre nimirum ab heterogeneis, ac omnigenis particulis hinc inde, ac præcipuè ab Australi plaga susceptis vitiato; cùm hisce Annis Austrini flatus dominatum obtinuerint, silentibus ut plurimùm Borealibus Ventis, qui nubila detergunt, & Aëris impuritates eò repellunt, unde decesserant, ad Australes scilicet plagas, ex quibus omne malum ad nos profectum suspicari fas est. Quòd verò in hac *Tragœdia* præcipui Actores fuerint Australes flatus, hinc conjectare licet, quòd dum in hac Urbe, & in campestri regione grassaretur hæc Febris, Villæ, & Oppida ad Collium radices posita, satis salubriter degerent, ac veluti in portu aliorum spectarent naufragium, utpote ab *Appennini* jugis protecta, ne ab Austrinis flatibus adeò infestarentur, non ita verò loca in sublimiori parte Appennini sita, sicut & Urbs nostra cum tota planitie iisdem flatibus magis exposita.

XLI. Quàm malè autem apud nos, ac ferè ubique Auster audire soleat, nemo non novit, cum non solùm *Medici*, sed *Populares* quoque, tanquam morborum pestilentium Parentem Austrum deprædicent. Quid verò secum ad nos comportet Ventus iste, num gravis sit, ac noxius ob nimiam humiditatem, unde nomen sumpsit (Auster enim Νότος græcè dicitur) an quia *Lybiæ deserta* venenatis animalibus infecta transgrediens, ut putat *Langius l.* 1. *Ep.* 19. collectum virus ad nos deferat, non tam facilè est decernere, id certum tamen, ac ipsis sensibus obvium, nihil magis, ac temporis penè momento Aëris statum immutare posse, quàm flantem Austrum, ut Aër ex ponderoso levior reddatur, ac ob id forsan nobis infensus, & vitalibus muniis minùs idoneus, veluti sat manifestis notis testatur *Barometer*; nam, ut *in Ephemeridibus meis Barometricis hoc Anno* 1694. editis annotavi, quoties ex Australi plaga flant Venti, illicò Mercurius è sua sublimitate ad infimam usque stationem decidit, qua minor in Barometro non observatur. Cur autem Austrina Constitutio Aërem leviorem efficiat, dum cuncta tunc temporis nimia humiditate diffluunt, quæsita quidem mihi est ratio, num verò reperta fuerit, ut verum fatear, mihi hæret aqua, ut dici consuevit.

XLII. Austrinam ergo Constitutionem Aërem vitiantem, magis quàm quodcumque aliud culpare licet, ita tamen ut à causis procatarcticis hujus peticularis Febris non excludam Alimenta à *Rubigali lue* vitiata, tanquam communem causam cuicumque hominum generi, illegitimas Anni temporum vicissitudines, ac intemperantias, pluviarum multitunes, verbo, complurium causarum Syndromen, unde humoralis massa à naturali sua temperie degenerans, talem dispositionem nacta fuerit, ut hæc maligna Febris emerserit, quæ eò usque perdurarit, donec Aëre in contrarium statum migrante, Sanguis ac Spiritus crasim priori contrariam adsciverint.

XLIII. Qualis porrò grassante hac Febre fuerit Sanguinis, & aliorum liquidorum status, num ad fluorem, vel ad concretionem potiùs vergerent, mihi quidem non satis constare visum est. Revera, si tum recentiorum, tum antiquiorum *Medicorum* Oracula consulamus, tam varia, ac diffidentia inter se responsa pro statuenda genuina, ac vera

Febrium

Febrium malignarum causa referentur, ut quilibet ex librorum lectione animo potius distractus, quàm instructus abscedat. Hic mihi non vacat, nec multùm refert, longa nomenclatura nostri ævi Scriptores in binas Acies divisos, tanquam ex adverso dimicantes recensere, quorum alii proximam, & immediatam malignitatis causam in sanguinis promptitudine, ob Acidi præpollentiam, & Gorgonios Spiritus, ut ajunt, ad concrescendum constituunt, alii in sanguine nimis dissoluto, & ad fluorem evecto ob Sal Volatile, & Alchali acerrimum illi permixtum, adeò ut in hoc bivio, in quam partem quis se dedat, magnos habiturus sit Patronos, quibus causam suam tueatur, si non ex voto res successerit. Sic in re tanti momenti qualis est maligni morbi cognitio, tam parùm inter ipsos *Medicinæ Antesignanos* convenit, ut post tot gloriosa *Anatomica*, *&* *Chymica Inventa* adhuc nesciatur, quid sit sentiendum, nec quà sit eundem.

XLIV. Despicatui tamen nequaquam duxerim, notionem illam malignitatis, quam experimenta ex Medicina infusoria desumpta nobis suggerunt; siquidem acidis liquoribus in Venas Animalium vivorum injectis, & iisdem Animalibus post mortem dissectis, sanguis in Venis, & in ipso Corde concretus, & grumefactus, sat manifestè conspicitur, sicuti liquoribus lixivialibus, & Alchalicis similiter infusis sanguis sine fibris, ac totus dissolutus observatur; adeò, ut ex hujusmodi observatione, omnia Venena tam externa, quàm intus genita, ad alterutram ex his Classibus satis commodè referri possint. Debemus hoc sanè *Medicorum* nostræ ætatis solertiæ, qui hujusmodi experimentis, & sensuum ministerio, lucem aliquam mentibus nostris affundunt, quomodo scilicet, & quibus spiculis armentur in nostris corporibus humores alibiles, cum venenatam naturam accersunt, & malignas Febres accendunt, ut potis sint, modò sanguinem coagulare, modò fundere, atque dissolvere, quod non parvi momenti est, ut in morbis malignis (acri judicio re prius pensitata) recta Curatio institui possit, nec indiscriminatim Alexipharmaca exhibeantur, Alchalicis stimulis Equum currentem interdum incitando; cum Acidorum fræno opus esset.

XLV. Quamvis autem Venenorum naturam, tum eorum quæ propinantur, seu ab Animalibus per morsum, vel alio modo inferuntur, tum illorum, quæ in Corporibus nostris progigni solent, & malignos morbos excitant, revera feliciùs explicent *recentiores Medici*, quàm priores, qui ad publicum occultarum Qualitatum Asylum provocabant, ac meliori methodo credantur curari maligni morbi quàm olim, corrigendo nimirum per Acida enormitates ab Alchali productas, & per Alchalica, quæ ab Acido ortum duxerint, id tamen *antiquiores Medicos*, non prorsus latuisse censendum est. Ab hisce duabus oppositis in sanguine dispositionibus, nimia scilicet laxitate, & adstrictione Morbos omnes deduci, opinio fuit *Asclepiadis*, ut pluribus in locis refert *Galenus* 2. *de Elem*. quod idem sensisse visus est *Vegetius in Arte Veterinaria l.* 1. *cap.* 28. pro medela sanguinis nimis adstricti Venæ sectionem commendans. Exstat apud *Hippocratem* 7. *Epid. num.* 33. sat insignis historia, verè memoratu digna, ex qua satis liquet, priscos illos in malignis morbis, non quæcumque Antidoti nomine insignita essent præscripsisse, ut etiamnum à nonnullis factitari video, qui, ubi constiterit Febrem esse malignantis naturæ, Cœlum Terræ miscent, nullum non Alexipharmaci genus præscribendo. Maligna Febre laboravit Nicoxenus, *lingua ardebat*, ait Hippocrates *calor forinsecus non valdè fortis*, *exsolutio Corporis vehemens*, *vox fracta*, *ut operosum esset exaudire*, *clara tamen*, *tempora collapsa*, *oculi cavi*, *pedes molles*, *ac tepidi*, *juxta splenem distensio*, *Urina clara*, *decubitus supinus*, *crura diducta*, *ac disparata ob exsolutionem*, *penitus vigil*. En quid non ut malignissimæ Febris Ideam quis concipiat? Superstes tamen evasit; at quonam remediorum apparatu, ac molimine Domitor ille Morborum Febrem hanc adeò mortiferam subegit? *Potus erat aqua de Farina crassa in ipsa macerata*; *sed & de pomis simulque*

malíque mali punici ſuccus, *& lentis torrefactæ*, *& farinæ lotura cocta.* Verba ſunt *Divini Senis*; quibus autem remediis noſtra hac ætate tentaretur hujuſmodi Febris curatio, novit Deus; certè timendum eſſet, ne id contingeret quod apud *Plutarchum Quæ. Conv. l.* 4. *Q.* 1. reprehendebat *Eraſiſtratus*, ut ſcilicet ὁμȣ̃ μεταλλικὰ, καὶ βοτανικὰ, καὶ θηριακὰ, καὶ τὰ ἀπὸ γῆς, καὶ θαλάττης, ἐις τὸ αὐτὸ συγκέκρανται. At quæſo *Valleſii* egregii Commentatoris expoſitionem audiamus. *Animadvertendum*, ait ille, *aliquando Febrem malignam cum Exanthematis pituitoſam*, *aliquando bilioſam aliquando etiam atrabilariam*, *& curationem ita variare*; *huic non tam craſſorum*, *quàm acrium*, *& tenuium humorum fuiſſe redundantiam indicavit uſtio*, *& pervigilium. Ob id contulerunt illæ potiones*, *quæ aliis fuiſſent adverſiſſimæ*; *fuiſſet tamen huic adverſiſſimum Theriaca uti*, *aut decoctis*, *& herbis calidis*, *quamvis eſſent Alexipharmacæ*, *ut Dictami*, *& Scabioſæ*, *& Cardui benedicti*, *quòd aliis talia ſolent eſſe uſui.*

XLVI. Sicuti autem in determinanda Malignarum cauſa in genere, adeò inter ſe diſſentientes ſunt *Medicinæ Proceres*, ſic multò minus in explicanda Febris Peticularis Natura, & cauſis conſentiunt; neque recentes ac noſtrorum temporum tantummodo ſunt Controverſiæ; etenim Anno 1528. graſſante per Italiam Lenticulari Febre, ut Clariſſ. *Fracaſtorius* refert *l.* 2. *de Contag. Morb. c.* 6. tanta fuit pro hujus Febris curatione inter *Medicos*, diſcordia, ut penè ludibrio haberentur, cum ob ignoratam Febris Cauſam, & morem, neque in victu inſtituendo, neque in ullo remediorum genere adminiſtrando convenirent, adeò ut, eodem referente, inter has Controverſias *magna Mortalium pars*, *& Nobilitas perierit.* Noſtra hac ætate, tanquam in binas acies oppoſitas, *Medicinæ Scriptores* diviſos obſervo, Peticularis Febris naturam, vel per ſanguinis coagulationem, vel per ejuſdem diſſolutionem exponentes. Celeberrimus *Willis*, *Simon Pauli*, *Auctores Zod. Med. Gallici*, aliique plauſibili ſanè ratiocinio putant in hujuſmodi Febre naturalem Syſtaſim Sanguinis in craſſam, ac nimis lentam ſecedere ob Acidi prædominium, adeò ut, dum Sanguis in Orbem agitur, illius particulæ fixiores à Venarum extremitatibus haud ritè abſorbeantur, & captivæ detentæ picturatam cutim efficiant. *Etmullerus*, *Sylvius*, *Menjotius*, aliique hujus Febris naturam, & Peticularum generationem à fibris Sanguinis diſſolutis, è ſua ſtatione dimotis ob Sal acre, & volatile Sanguinem ad fuſionem diſponens deducunt, quo pacto ſimiliter cruore ab arteriolarum oſculis effuſo illius partes tenuiores, tanquam transfugæ, à circulari motu exorbitant, ac ſui erroris notas in cute deſignant.

XLVII. Ne verò in recenſendis aliorum placitis ulteriùs immorer, arbitrari licet in hac Febre noſtra Peticulari, Cruoris maſſam ad fluorem potiùs, quàm ad concretionem pronam fuiſſe, cujus Aſſerti præcipuam conjecturam ſtabilire licet ſuper manifeſtas notas, quas ſanguis eductus præferebat, ſemper enim roſeus ac purpureus, nihilque glutinoſi præferens, mihi, aliiſque Profeſſoribus apparuit, tam æſtivo tempore, quàm hyemali. Cum Sanguis ergo emiſſus toto Cœlo differret ab eo qui ſolet educi in quibuſdam Morbis, ut Pleuritide, Peripneumonia, Eryſipelate, aliiſque Affectibus interdum Popularibus, in quibus ſanguis colore, & lentore vitium ſuum prodit, mihi viſum eſt, *Oculis magis quàm Opinioni credendum* ut (ipſius *Hippocratis* 1. *de Diæta n.* 5. verbis utar) & accenſionem quandam partium tenuiorum Sanguinis, & præcipuè ſeri è Vaſis diffuſionem, ex qua tot ſymptomatum enarratorum diritas ortum duceret. Talem autem maſſæ Sanguineæ adfuiſſe diſpoſitionem multa alia atteſtabantur, ut primò quidem, quòd truculenta hæc Febris Juvenes habitiores, & ſucculentos corriperet, ut ſuperiùs annotavimus, Valetudinarios verò, & Seniores præteriret, non ſecus, ac *Præterit imbelles*, *ira Leonis oves.* Seminium enim illud intus per inſpiratum, vel quomodocunque ab Aëre ſuſceptum, & quod multùm Alchalicæ acrimoniæ occuleret, promptiùs dynamim

namim suam exserebat in iis, in quibus Sanguis opimus esset, ac particulis spirituosis refertus, quàm in Valetudinariis, & Senibus, quibus Sanguis est effœtus, ideoque aptior ad retundenda acuta spicula, quibus armatum erat malignum miasma, quæ forsan est ratio cur Senes *Pestilentiam minimè sentiant*, ut scripsit *Plinius l.* 7. *H.N. c.* 50. seu Pesti minus sint obnoxii quàm Juvenes, de quo *Zacutus* in Martialem. Sicuti enim Vina generosiora æstivo tempore faciliùs putrescunt, quàm dilutiora (saltem in hac Urbe, quæ ob aquarum subterranearum copiam Hypogæis caret) cùm Vina meraca, & generosa sub Aëre æstuante ob copiosos spiritus, quibus turgent facillimè in Zymosim corruptivam urgeantur, non ita verò Vina Oligophora, ob partes aquosas, quibus abundè scatent. Talem quoque Sanguinis Diathesim testabantur Virium subita prostratio, Pulsus parvi, quæ duo satis constant, ac vigent in iis morbis; ut in Affectibus Pectoris, in quibus Sanguis per Venam Sectam emissus, manifestam præbet concrescentiam. Usus præterea Acidorum salubrior compertus quàm Alchalium, sicuti, & Vesicantium applicatio minus prospera, ut quæ Sanguini ad fluorem prono stimulos adjicerent idem confirmare videbantur, quibus accenseri poterat V.S. parùm salutaris, à qua ægrotantes Cane pejus & Angue abhorrebant.

XLVIII. Nec mirum improspere cessisse Venæ Sectionem perstite hujusmodi humorum dispositione, quod ut plurimùm in Epidemicis, & Pestilentibus Constitutionibus evenit, in quibus Phlebotomia non admodùm benè audit; cùm perrarò contingat, ut ejusmodi temporibus ad fixitatem humores vergant, ni potiùs ad liquationem tendant ob aëreum Venenum satis tenue, partibus Sanguinis spirituosioribus nimis hostile. Eandem ob causam in omnibus malignis Febribus, suspenso pede ad Venæ Sectionem procedi solet, ob metum, ne unà cum Sanguine collabascant Vires; idcircò *Celsus l.* 3. *c.* 7. de Febris Pestilentis cura ajebat: *Sanguinem non facilè mittere, Alvum non facilè ducere*, ac valdè rationabiliter Doctissimus Vir *Jo: Baptista Scaramuccius Urbini Medicus Primarius* in Theorematibus suis Physico-Medicis *Theo.* 1. Sanguinis missionem improbat, ubi Sales lixiviales præpolleant, à quibus aliqua dissolutio possit emergere.

XLIX. At cur talia è Cucurbitulis scarificatis vereri non licebat, inquiet aliquis, quasi Sanguis per eas emissus, non ex eodem fonte prodiret, ac is qui per V. S. educitur, ni forsan floridior etiam sit is qui per Cucurbitulas extrahitur sectis multis arteriolis? Non ibo certè inficias, Sanguinem per Cucurbitulas eductum vividiorem esse, fuisse tamen magis proficuum Cucurbitularum usum, quàm Phlebotomiam, non popularis confidentia, sed Experientia, quæ ratiociniis nostris persæpè illudit, satis evicit. Neque suarum rationum fulcimento carebat hoc præsidii genus. In hac enim Febre, in qua humores à Natura ab intimis ad extima propellebantur, hoc pacto magis promovebatur ad Corporis ambitum illorum motus, ac variis in locis incisa cute exspirabat aliquantisper occultum illud venenum, quod ad cutem protrusum inibi hærebat ab Aëre ambiente repercussum.

L. Huic præpostero, ut rebar, Cucurbitularum usui & ipse sub initium hujusce Popularis Morbi non parum obstiti, urgebamque levandam prius per Venæ sectionem Naturam eo quò premebatur fasce, nec intempestiva Cucurbitularum appositione solicitandum humorum motum, tempore præsertim ebullitionis, reclamabam Sanguinis Missionem nullatenus trahere à circumferentia ad centrum, imo toto eo tempore quo aperta sit Vena, majori nisu ad eam partem quàm ad reliquas Sanguinem moveri, fidendumque potius Rationi, quàm Eventui, quem Stultorum Magistrum esse ajebat *Q. Fabius M.* apud *Livium l.* 22. At sors melior eorum qui hoc Præsidii genere, vel in ipso Morbi principio, utebantur, vellebat Aurem, monebatque vertendum Stylum, nec tanti faciendas esse rationes confictas, quanti Experientiam ipsam. Exstant sanè multa apud Auctores

res de Cucurbitularum usu, ac si placet etiam de abusu, ut *Hippolytus Obicius* in suo libro de multiplici in Medicina abusu *c. 5.* ac re vera omnes ferè in acutorum Morborum principio (nisi prius per V. S. plenitudini provisum fuerit) illarum usum improbant. *Fracastorius* tamen in Febre Lenticulari, quæ ipsius ætate, ut superius memoravimus, pervagata est, Venæ Sectioni parcendum volebat, ubi præsertim valdè sparsa contagio esset, & Cucurbitularum appositionem commendabat, nisi magna adesset plenitudo. Quanti porrò faceret in hac Febre Cucurbitularum usum P. Alpinus ex solo capite quod in libro de Medicina Ægyptiorum instituit, dignosci potest; disquirit enim *l. 2. c. 16. An errent Ægyptii Medici nunquam utentes Cucurbitulis pro adjuvanda Exanthematum eruptione;* ex recentioribus verò P. Borellus annotavit anno 1648. Febres malignas Epidemicas purpuratas cum magna clade grassatas fuisse, & frequentem Cucurbitularum usum valdè profuisse.

LI. Hinc mihi visum est considerandas non esse Peticulas, ut simplex Malignæ Febris signum, veluti communis fert opinio, nec à Criticarum excretionum censu excludendas, quod ex *Clar. Diemembroechii* observatione in *Bonet. Sepul. T. 1. l. 4.* qui Peticularum historiam egregiè absolvit, confirmari potest; refert enim hic Auctor sibi observatum in denatis ex Purpurata Febre, partes omnes internas Peticulis obsitas esse, quod tamen multò ante, si non oculorum, saltem mentis acie, pertigerant *Vallesius* in historia Simonis *2. in 6. Epid. Ballonius l. 2.* in suis Epidemiis, *Fernelius* in libro de Febribus *l. 2. c. 18.* Mihi quidem Cadaver ullum dissecare non licuit, ut ex autopsia peticularis hujusce diffusionis per interiora Corporis certior fierem, (quando apud nos nullo pretio quisquam ex Plebecula Cadaver aliquod ex suis domesticis pro simplici inspectione permitteret) constans tamen observatio, quòd ii qui ex hac tempestate, per nullam sensibilem humorum excretionem convaluerint, ut superiùs annotavi, sed per solam Peticularum suo loco, & tempore apparitionem, ac per totum corpus expansionem, lentamque earumdem evanescentiam, ad credendum compellit, Naturam post factam primis diebus justam humorum ebullitionem, virulentum illum ichorem despumasse, ac illum primò quidem in partibus internis, mox in externis quoque deposuisse, ut hoc pacto per mille Arteriarum oscula tetro illo miasmate exantlato, tota massa sanguinea pristino suo nitori redderetur. Curiosum autem est id quod *Diemembroechius* refert sibi in Cadavere ex hac Febre exstincto observatum, nimirum maculas hasce ab ipso Periostio initium ducere, & lata basi instar Pyramidis per musculos usque ad Cutem adscendere, instar fumi Lampadis recenter exstinctæ.

LII. Non tam modicum igitur esse illud, quod in Peticulari Febre è sanguineo penu secernitur, censendum est, imò toto eo tempore, quo hujus morbi historia absolvitur, talem esse diacrisim, quæ in Criticarum censu reponi possit, quamvis non adeò sensibilis sit, ut reliquæ evacuationes criticæ, tum ob materiæ tenuitatem, quæ insensibiliter exspirat, tum quod illius pars major per interiora Corporis diffundatur, in cute Pyramidis tantum apice apparente; Sic non ineptè explicari posse crediderim, superiùs enarrata Symptomata, quæ Febrim hanc comitabantur, sicuti & modum, quo Natura harum Febrium curationem moliebatur; Dorsi enim, ac totius Corporis lassitudo qualis in Febribus, quæ κοπιώδεις dicuntur, non aliunde quàm ab ichore illo, ab Arteriarum osculis in membranas, & musculorum fibras refuso, ortum ducebat, sicuti & *Præcordiorum Anxietas*, *Faucium ardor*, *Aurium surditas*, *Mentis stupor*, ab eadem materia pendebant, ad partes transmissa, ubi functiones Animales, & Vitales exercentur. Cùm enim Natura totum Venosum genus à pravo illo miasmate expurgare vellet, non unam sibi viam eligebat, quò noxios humores eliminaret (ut aliquando per Vomitum, Alvi fluxum, Urinarias vias, cutis poros, solet efficere) sed

tot

tot sibi fores aperuit, quot sunt Arteriarum oscula, idcirco omnes ferè Corporis partes noxam sentiebant, donec rejectamentis illis discussis, priorem tonum recuperarent. Cùm hoc modo itaque in hac Febre expugnanda Natura procederet, mirum non est, si suspenso pede ad Venæ sectionem, aliaque remedia administranda procedendum erat, ne distraheretur Natura, & cur feliciùs res cesserit *Medicis* sanguinis abstemiis, quàm profusoribus; hanc ob causam *Pagani* facilius evadebant, quàm *Urbani*, qui persæpè medendo ægrescebant.

LIII. Ubi verò malignum illud Virus præpollebat, ad internecionem usque spirituum Animalium & Vitalium, cuncta in pejus citissimè ruebant, Peticulis seu vix se prodentibus, seu subitò evanescentibus, quibus præstò aderant summa virium prostratio, Asphyxiæ, totius coporis perfrigerationes, Singultus, & Ischuriæ spuriæ, quæ satis frequentes fuerunt; cessante enim Spirituum Animalium influxu, & feriante Corde à naturali motu, nullus fiebat arteriosi sanguinis ad Renes appulsus, & consequenter nulla seri secretio; qui autem ex hac Febre occumbebant, pleni, & succulenti, ut diximus, efferebantur, eò quòd non ingens esset calor, qui Febres istas comitaretur, (quam ob causam non admodum sitirent) & quia pertenue esset quod per transpiratum exhalaret. Cur verò decrescente Luna, ac eadem silente, magis sæviret hæc Febris (si in re tam abstrusa licet aliquid conjicere) id fieri potuisse crediderim, eò quòd sicuti in Macrocosmo dicitur Luna Gubernatrix tenebrarum, & mobilis undæ, cùm illi uni Æquor obtemperet, sic super Microcosmi lympham dominatum obtineat, & quemadmodum *omnia in Plenilunio Maria purgantur*, ut ait *Plinius l.* 2. *H. N. c.* 98. ita in hac Febre, dum Luna pleno lumine vigeret, sanguineum serum in motum cieret, unde promptiùs macularum eruptio, & totius massæ humoralis repurgatio contingeret, ejus verò lumine deficiente, ac per totum tempus illune, segniùs moverentur humores, ideòque minus apti ad exitum, & sic conclusi Febrem augerent.

LIV. Quoad reliqua Symptomata, quæ hisce Febribus in progressu superveniebant, ut *Singultus*, *Alvi fluxus*, *Verminosa soboles*, hæc non solùm morbi sævitiem prodebant, sed primam regionem crudis humoribus oneratam fuisse demonstrabant; propterea blanda purgatio, non Mochlica, in principio harum Febrium Peticularium non prorsus fuit incommoda, quamvis casu instituta, nec credita Febribus hujus prosapiæ multùm conferre, leniter enim eductâ humorum Saburrâ in stomacho contentâ, Natura exinde ad perficiendum opus suum, pro massæ sanguineæ à pravo miasmate expurgatione per macularum diffusionem ad cutem usque faciliùs procedebat. Hoc documentum blandæ purgationis in principio vel neglectum, vel parùm salutare creditum, non levi damno ægrotantibus fuisse crediderim, præpeditis enim, ac conspurcatis primis viis, Cardiacis remediis, quibus oppugnanda erat Febris, præcludebantur fores, vel iis non licebat Cruoris sedem, & Cordis penetralia, non nisi deturpata facie subire. Hanc ob causam suspecta sunt Alexipharmaca in Malignarum principiis, nisi ab obstructionibus expeditæ sint viæ, ut apud *Galenum* 5. *de San. tu. cap.* 6. *Septalium Caut. Med. l.* 5. *nu.* 47. & alios videre est, quidquid in contrarium sentiat *Manelphus* in libro suo de Febribus *l.* 2. *c.* 13.

LV. Haud me latet, non adeò probari à multis in principio harum Febrium purgationem hanc per Medicamenta Syrmesma dicta, ut P. à *Castro* in *aureo suo Opusculo de Puncticulari Febre*, ubi in specie Electuarium Lenitivum improbat, *Antonio Ponce S. Cruce de Imped. Mag. Auxil.*, *Vallesio* in commento historiæ Simonis apud *Hippocratem*, ac inter recentiores *Etmullero de feb.* qui suspectos habet in Purpuratis Febribus Clysteres ipsos, nedum Purgantia; non desunt tamen qui levem purgationem admittant, ut *Septalius l.* 5. *Anim. n.* 47. qui *Galenum* ipsum testem adducit in famosa historia Simonis, *cui lata Ex-*

anthemata erant, purgationem aliquando commendantem.

LVI. Usus porrò Peruviani Corticis parum salutaris compertus est; vel quòd tunc temporis exhiberetur, cùm stimulo opus esset, non fræno, dum Remedium istud, ut diximus, præscriberetur in Febre lenta, Peticulari Febri non benè judicatæ, superstite; vel quòd tale præsidii genus Febribus hujus prosapiæ non conveniret. Variè profectò audit, ac variam experitur sortem, vel in iisdem locis, ac regionibus, famosum istud Febrifugum, ut eodem tempore laudetur ab his, culpetur ab illis, & modò probrosis, modò magnificis titulis vocetur. Medicinam dolosam *Peruvianum Corticem* vocat *Willisius* de *Feb. c. 6. Richardus* verò *Mortonus Medicus Anglus in Pyretologia.* Plantam è qua detrahitur Cortex iste, Arborem Vitæ appellat; num id contingat ob remedii inefficaciam, quòd non omnibus Febribus, nec in quolibet temperamento convenit, an ob *Medentium* incuriam, qui non ritè suo loco, & tempore illud exhibeant, meritò ambigi potest. Mehercle omne Febrium genus, tam magnas, quàm parvas, intermittentes pariter, ac continuas, gladio hoc Delphico jugulare velle summa dementia est; & funesti casus ubique memorantur, in quibus *China China* inauspicatò assumpta Ægrorantes, vel inopinatò sustulit, vel ad insanabiles Ægritudines sensim deduxit. Cautiones certè notatu dignas pro recto *Chinæ Chinæ* usu videre est apud Celeberrimum *Etmullerum* in Dissertatione de usu, & abusu Præcipitantium, ubi Spiritum Salis Armoniaci proponit ad excitandam Febrem à *China China* sopitam, quoticscumque Abdominis dolores, Artuum ostocopos, Alvi occlusio, nocturni sudores, aliaque mala supervenerint; refert enim observatum, Spiritum Salis Armoniaci, Febres ab hoc Cortice fugatas promptè revocasse. Non est hujus loci in usum, & Naturam, tam celebris Febrifugi altius inquirere, solùm hac occasione memorare libeat, annotasse me in prima mea Dissertatione de Constitutione Anni 1690. (quod ulteriori observatione confirmatum comperi) in frigidis, & humidis Constitutionibus, quæ Corpora nostra crassis humoribus infarciunt, parùm salutarem esse *Corticis Peruviani* usum, in calidis verò, & siccis Constitutionibus, in quibus humores aliquo egent sufflamine, Remedium istud egregiam operam præstitisse.

LVII. Quamvis autem in hac mea Dissertatione, præcipuam curam impenderim, ut hujus malignæ Febris, quæ tandiu pervagata est, indolem, ac genium explorarem, & exponerem, quibus præsidiis illius oppugnatio tentata fuerit, non ideò tamen inficias ibo, multas alias graves Ægritudines sporadicas eodem tempore hunc vel illum afflixisse, ac etiam sustulisse, quales sunt morbi particulares secundum varia Anni tempora, ut Æstate, Choleræ, Autumno Febres erraticæ, & Quartanæ, & eodem modo morbi Hyemales, & Vernales, sed quia in iis nil Epidemici annotare licuit, eos propterea silentio transigere volui, quando illorum Theoria, & Therapœja apud *Practicos Scriptores* satis vulgata est, nec in illorum curatione quicquam magis desideratur, quàm *Medentis* judicium, & prudentia. Quia verò in morbis vulgaribus (qui ut plurimùm satis vulgari diligentia tractari solent) memorandum illud τὸ θεῖον *Hippocratis* delitescere video, in illorum indagine potissimùm mihi desudandum fuit, nec unquam desistam, quin Professores exhorter, ut in hunc Campum pedem immittant, ubi non spicilegium, sed segetem amplissimam contemplationum semper invenient, quæ & ipsis decori, & ægris saluti futuræ sint.

LVIII. Ad duos fines nos militare scripsit Divinus Senex *in Epist. ad Cratevam*, *unum Hominis*, *alterum Artis*, nostra verò hac ætate nescio quo genio, *Medentum Primores* in rebus, quæ decus quidem aliquod Arti, sed nullum pænè Ægrotantibus præsidium possint inferre sunt occupatissimi; cùm enim toti sint in minimis explorandis, ac tanquam in haruspicina ad extispicia intenti, ex Viscerum fibrillis Naturæ opera, ac magisteria aliòqui indeprehensibilia divinare præsumant,

ad

ad gloriam, & nominis celebritatem aucupandam solùm incumbunt, quasi eò res deducta fuerit, ut in re Medica non nisi *Prosectoribus*, exercendi ingenii, & famæ comparandæ locus relictus fuerit. Quid si *Aristophanes* hodie viveret? quibus Salibus curiosam hanc diligentiam non perfricaret? liceat referre illius Versiculos, qui in sua puritate plus habebunt leporis, & energiæ; interrogatus ergo *Socratis* Discipulus à *Therpsiade* per quamnam viam canerent Culices, num per superiora, an per inferiora.

Ἔφασκεν ἔιναι τοὔντερὸν τῆς ἐμπίδος
ςενὸν, διαλέπτȣ δ' ὄντος ἀυτȣ̃ τὴν πνοὴν
βίᾳ βαδίζεν ἐυθὺ τοὐῤῥοπυγίȣ.
ἔπειτα κοῖλον πρὸς ςενῷ προσκείμενον,
τὸν πρωκτὸν ἠχεῖν ὑπὸ βίας τȣ̃ πνέυματος.

id est ex versione Andreæ Divi Justinopolitani.

Dixit esse Intestinum Culicis
Angustum, perparvi autem exsistentis ipsius spiritum
Vi ire recta in podicem,
Postea concavum ad angustum adjacentem
Podicem sonare à vi spiritus.

LIX. Absit tamen quòd Anatomicam indaginem tanquam laborem improbum traducam, solùm dolendum videtur, quòd cum Spartam hanc satis ornatam, & excultam esse pateat, quantùm Praxis Medica exigit, omnes ferè qui ingenio magis præstant, in id usque ad temporis dispendium incumbant, cùm ad alia magis usui futura, mentem ac vires possent intendere, inter quæ non postremum sanè locum meretur Epidemicorum Affectuum Historia, qua nihil in re medica forsan magis desideratur, & minus excolitur.

DE ABUSU CHINÆ CHINÆ,

DISSERTATIO EPISTOLARIS.

QUæsisti à me per literas, nec semel, Nepos carissime, quidnam ego sentiam de celebri Febrifugo Peruviano, cujus usum istic tam frequentem, tam magnum sensim factum ais, ut qui sine hoc præsidii genere ad febrem oppugnandam velit accedere, tanquam inermis accedat, ac si forte æger intereat, pro magno piaculo habeatur, remedium illud non fuisse pertentatum. Quosdam tamen adhuc esse, ut scribis, ingenuos Medicos, qui sui juris sint, & hujusce remedii usum quidem non abhorreant, sed modum adhibendum velint, ut nec tam facilè, nec in tanta copia sit exhibendum, sed potiùs hac in re rationem, & experientiam consulendam, longè tamen vincere illorum numerum, qui sibi plaudunt ex hoc solo remedio curatas febres, quas Natura si non tam citò, tutiùs tamen curasset non ita facile redituras. Quæris ulteriùs an salutare consilium esset usum Chinæ Chinæ pertentare ad solam prophylaxim, num scilicet antequam ingruat solita febrium periodicarum tempestas per æstatem, sive autumnum, bonum esset Chinam Chinam adhibere ad præcautionem, ne generetur fermentum illud, quod hujusmodi febres excitare solet. Ut honestis petitionibus tuis satisfaciam, ad primum Quæsitum respondeo, juxta varias ætates, quas Divina Beneficentia percurrere mihi indulsit, variè ac diversimodè de Peruviano Cortice me sensisse; juvenili ætate, ac in virili etiam statu, fateor mihi in magno pretio habitam Chinam Chinam, & illa familiariter usum, non ita tamen ab illius vesano affectu me fuisse infatuatum, ut illam tanquam Pana-

nacearn omnibus remediis præferrem, procedente vero ætate, experientia edoctum à priori sententia recessisse me non parùm, & non nisi cum summa cautione remedium hujusmodi præscripsisse. Sic frequenter evenit non solùm in re Medica, sed in aliis quoque facultatibus, quod ajebat Demea ille Terentianus.

Nunquam ita quisquam, bene subducta ratione ad vitam fuit.
Quin res, ætas, usus semper aliquid adportet novi.
Aliquid moneat, ut illa quæ te scire credas nescias.
Et quæ tibi putaris prima, in experiundo repudies.

Absit tamen, ut febrifugi hujus vim arcanam contemptui habeam, etenim ingenuè fateor Peruvianum Corticem unum esse ex iis, quæ faciliùs admirari possumus, quàm intelligere. Sicuti enim divinum illud Hippocratis aliquando in morbis reperitur, id est quiddam abditum, quod humanum captum excedat, ita etiam in aliquibus remediis observatur non rarò τὸ θεῖον, & potissimùm in Peruviano Cortice. Admirandum est profectò, quomodo ad exiguum pulvisculum quomodocunque exhibitum, febris periodicæ furor conquiescat, interdum etiam exstinguatur, quod de quocunque alio remedio pharmaceutico non tam facilè observatur, quod sciam. Opium equidem, ex quo Nobile illud Nepenthes dolorum sedativum, paucarum horarum spatio dynamin suam ostendit, spiritus animales consopiendo, sed hujusmodi virtus ephemera est, nam altera die dolor redit, ast Chinæ Chinæ beneficium non tam paucis diebus clauditur. Cætera remedia, uti omnia emetica, cathartica, hydrotica in morbis quibusdam promptam opem quam spondent, re ipsa præstant, sed cum ratione, dum è corpore peccantes humores eductos adspicimus, ast exhibito Cortice, sive in mediocri, sive in larga dosi, saltem ut plurimùm nihil sensibile propelli videmus; fortuitum enim est, si aliquid per vomitum rejiciatur sive propinata *China China* contingat alvi dejectio, virtute ergo secreta, & adhuc incomperta Febrifugum istud agit id quod agit. Diu equidem, sed frustrante diligentia a sagacioribus Medicis allaboratum est circa hunc Corticem, ut aliquid proferrent quod animum veritatis avidum expleret, *sed vincit adhuc natura latendi*, ut olim de Nili origine cecinit Lucanus.

Cum ergo post tot conatus magnorum Virorum, & facta tentamina per varia experimenta, num saltem pro solamine laborum in Vegetabilium familia in Europa aliquid analogum Peruviano Febrifugo reperiri posset, adhuc ignotus sit operandi modus hujus celebris Antipyretici, asserere necesse est rationalem non esse illius usum, sed mere empiricum & amethodicum. Suppono, Te clariores Scriptores legisse, non eos solùm qui ex professo de *China China* scripsere, qua de re tot in dies prodeunt novitates, ut de hoc remedio jam habeamus Pandectas, sed etiam eos, qui data occasione tractandi de febribus, ac illorum remediis, de hoc Peruviano Febrifugo sana mente, ac ingenue disquisiverunt; facilè enim Tibi fuisse existimo observare, quàm parùm conveniant, qui ex professo de *China China* tractatus edidere, & illi qui data occasione, de hoc remedio judicium suum tulere; priores enim (qualis mos est eorum, qui de aliquo novo medicamento tractatus integros edunt, in eo quòd laudandum assumpsere modum nesciunt, ac ut ait Juvenalis *de magnis majora loquuntur*) summis laudibus remedium istud ad Astra efferunt, Arborem Vitæ illud appellantes, alii vero suspenso pede de *China China* procedunt, bona & mala, quæ non rarò inferat, ingenuè exponentes, sic laudatur ab his, culpatur ab illis, ut legentes, ac præsertim Juvenes dubios relinquant, in quam partem se dedere debeant. In provectiori ergo ætate experientia edoctus, & observatis noxis ab illa prognatis, cautiùs in illius usu processi, & mediocri solùm dosi præscripsi ad drachmam unam vel duas in febribus intermittentibus, quando nimis protractæ ægros fatigarent; in hunc

præscri-

præcipuum finem, ut aliquot dierum induciis impetratis, æger recrearetur, & vires resumeret, non sine spe, imò cum certitudine febrem redituram, quæ una cum natura roborata, morbi causam expelleret, sed mutata aëris temperies, quæ in morbis diuturnis magnam vim habet, febris historiam absolveret; hæc mea est methodus, qua in ætate saniori sum usus. Cæterum in quacumque febre intermittente, quacumque ætate, sexu, regione, tempore, temperamento, corporis habitu, constitutione, Chinam Chinam indiscriminatim exhibere velle, magnum abusum esse judico. Certe in Pueris, & Adolescentibus, ubi per æstatem febribus intermittentibus, quæ ut plurimum sunt tertianæ spuriæ, raro autem simplices, & exquisitæ, parum proficuum observavi Chinæ Chinæ usum; licet enim videantur aliquantum mitescere, hoc febrifugo exhibito, sæpissimè redeunt, & ad multos menses contumaciores perstant, nec nisi ad oppositas anni tropas receptui canunt. Vidi anno elapso Patavii in familia quadam, quæ multas puellas habebat, eodem tempore febribus istiusmodi laborantes, cum ferina tussi in principio accessionis, quibus cum varia remedia fuissent administrata, sed incassum, & Mater instaret, ut illis præscriberetur China China, nec Medici qui curationi aderant annuere vellent, Mater libere dixit se tale remedium, cujus vim fuerat experta, esse exhibituram, quod cùm fecisset, febres semper contumaciores sunt factæ, ac per totum autumnum, ac hyemem, usque ad veris principium perdurarunt; ætas enim hujusmodi ob errata in victu, & minorem per ambitum corporis humorum difflationem, ab hoc remedio, quod nihil è corpore educit, sed potiùs concentrat, nil opis obtinet, fortior autem ætas, qualis est Juvenum & virorum faciliùs substinet incommoda, quæ posset China China inferre. Ast hoc de muliebri sexu dici nequaquam potest, sexus enim muliebris ex suâ naturâ minùs aptus est ad beneficia reportanda ex usu Chinæ Chinæ, minùs enim operosus est hujusmodi sexus, & larium domesticorum magis amans; Monialibus præsertim intra sua Claustra conclusis, parùm salubrem esse Chinæ Chinæ usum, satis compertum habeo; perrarò etenim induci potui, ut illis Chinam Chinam exhiberem, nec nisi cum protestatione febrem redituram, & pertinacius duraturam; Medici enim non solum ab ægris, sed etiam ab aliis Monialibus interdum compelluntur præscribere ea quæ nollent remedia, quod observavi pariter in puellis, quæ apud ipsas educantur.

A Monialibus itaque antifebrile istud exoticum longe ablegare bonum judico, ab experientia sic edoctus, febres enim Sacrarum Virginum, ut ut parvæ, habent nescio quid abditum, cui malo abigendo potiùs alchalia volatilia, quàm fixa conveniunt. Ab Ædibus quoque Nobilium, aliorumque potentium Virorum, in otio urbano, seu rurestri cum victus lautitia degentium, Chinam Chinam proscribi utile judico, licet enim ubi interdum ex aliqua febre intermittente decumbant, quamvis cassiæ modico purgentur, aut vena secetur, non tam facile disponi possunt, ut satis tutò iis præscribi possit febrifugum, ut ab aliis malis postea non plectantur.

Sed quid Medico Aulico agendum, inquies, ubi aut Conjugem, aut Filium Principis, sive ipsum Regnantem Principem, febre aliqua intermittente inter æstivos ardores decumbere contingat? Num suo Principi, apud quem multoties gloriosas curationes, in hoc atque illo à se factas solo Peruviano Cortice, celebrarit, tam fidenter, tam animosè potionem hujusmodi porriget, ut illi præcordia non sudent, ob metum de aliquo improspero eventu? Hac in re si Galenum consulere velimus, optimum habebimus documentum, ille etenim, ut refert in Libro de *Præ. Ad Post.* ab Imperatore, passione quadam stomachi ab assumpto cibo laborante, per noctem accersitus, & ab ipso interrogatus, quo remedii genere hujusmodi passioni mederetur, cui Romani Medici nil opis afferre potuissent, promptè respondit se cæteris hominibus sic affectis, vinum pipere inspersum exhibere solitum, Regibus autem, non nisi *tutissima*

remedia à Medico debere præscribi; num autem Peruvianus Cortex inter tutissima remedia recenseri debeat, judicet cui Cor sapit.

Ex nuperis Ephemeridibus hebdomadariis, pro curiosorum pabulo ad nos deferri solitis, accepimus in Regia Persona pertentatum fuisse Corticis Peruviani usum, sed non multa Medicorum laude & fortuna, in casu intermittentis febris, ut reor, cum illius non expressa fuerit mentio; fugata enim, seu sopita febris, prohiberi non potuit, quin rediret, continuato licet ad prophylaxim Febrifugi usu, at id forsan pro Regiæ Majestatis beneficio accipiendum, ut febris historiam suam perfecte absolveret. Tutiorem ergo usum habet hoc antifebrile in populari gente, quæ ex manuariis operibus vivit, quales sunt Artifices continuis laboribus exerciti, quibus cum non vacet diu in lectulis ægrotare, suam si velint alere familiam, propinare licet potionem hanc febrifugam, etiam ab initio, paucis præmissis; ad consuetos enim labores redeundo, congestos humores, & si quid noxæ Febrifugum affixerit, sudore discutiunt. Hoc itidem dicendum de Mulieribus operosis, quales sunt quæ servili opere sunt addictæ, uti lotrices, textrices, & aliæ hujuscemodi. Gravidis quoque mulieribus, sicubi à febre tertiana seu quartana corripiantur, facta aliqua levi purgatione, scilicet etiam V. S. lubenter remedium hoc præscribi poterit & cum beneficio, præsertim in postremis graviditatis Mensibus; prævalet enim metus, ne concussio illa, quæ in febribus periodicis, & præsertim quartanis contingit, fœtum cum Matris periculo possit excutere, quod si ex China China præjudicium aliquod subsequi posset, remedio futuram uterinam proluviem, quæ partum consequitur.

Cum autem varia, ac diversa sint hominum temperamenta, & corporis habitus, varios, ac diversos effectus operatur China China. In temperamentis melancholicis graviores noxas parere observavi, humor enim atrabilaris ferox est, nec tam facilè auscultat remedio febrifugo, licet ab initio primarius usus Chinæ Chinæ in febribus quartanis sibi famam & nomen compararit, aut si paululum febrem infringat, non multo post ferocior caput exserat. In temperamento quoque pituitoso suspectus est Chinæ Chinæ usus, & quamvis paroxysmi febriles in febribus spuriis post longum usum Chinæ Chinæ conquiescant, prolixior est restitutio ad priorem sanitatis statum, crassi enim & pituitosi humores post hujusce remedii usum fixiores fiunt, & minus difflabiles; homines corpulentos, & præpingues sensim cachecticos factos ex usu hujus febrifugi, ac tandem longum post tempus obiisse observavi, licet aliæ culparentur causæ. Non paucos hic memorare possem Mutinæ mihi observatos, in quibus hanc principalem causam credidi, exstinctam fuisse intempestivè febrem; verùm noxa hujus Febrifugi tantò perniciosior est, quantò occultior, cùm enim ægri ab illius usu, non autem Naturæ beneficio evaluerint, si postea post aliquod tempus in morbos recidant, creditur à Medicis ab aliis causis prognatum morbum. In temperamento bilioso securior forsan Peruviani Febrifugi usus, bilis enim humor subtilis, & facilis motus, non tam arctis vinculis adstringi se patitur, ut propriis viribus se non expediat. Tempus quoque, regiones, & annorum constitutiones observandæ; æstivo tempore feliciùs, seu minori damno exhibetur hoc remedium, & sub finem Autumni, hyemali parùm fausto successu; per totam enim hyemem fatigantur ægri, nec nisi ad primum veris accessum liberantur. Hoc idem evenit in regionibus humidis, ubi aër crassus, & humidus, magis, quàm in siccis, quæ puriori aëre gaudent, quales sunt Civitates Montibus proximæ, sive Montanæ. Curiosum porro est quod in Constitutionibus meis Mutinensibus annotavi, nam cum anno 1690. in austrina, & pluviosa tempestate, à veris principio per totam æstatem campestris regio infra Mutinam Padum versus aquis exundaret, quam ob causam pessum ivere fruges cujuscumque generis, Rustici ferè omnes eodem tempore

pore ex tertianis febribus intermittentibus decumbebant; observatum est in illis, quibus fuit administrata China China, infeliciter cessisse illius usum, tardiùs enim convaluere, quàm ii qui soli Naturæ negotio commisso multò citiùs ad Agrorum culturam rediere; sequenti vero anno vagante urbana Epidemia tertianarum febrium in constitutione valde sicca, & æstate præfervida, Cortex Peruvianus in usum adhibitus, honorem, & famam, quàm priori anno amiserat, visus est recuperasse. Observationes istæ quas memoravi, multorum annorum sunt fructus, & longævitatis à Divina Beneficentia mihi concessæ; hæ affectum, quo à principio in Peruvianum Corticem nimis effuse ferebar, paulatim attemperarunt, & varium, ac suspensum in hujus remedii administratione reddidere; summatim igitur hoc Febrifugi genus apud me tanti non est pro febribus intermittentibus curandis, ut Medicina æque bene hoc præsidii genere carere non posset, & Veterum Febrifugis, quæ si non tam citò, tutiùs tamen operantur, febrium causam extenuando, & sensim exantlando, non posset esse contenta; *qui veteri utuntur vino sapientes puto*, ajebat Plautus in Cassina. Equidem si damni dati, & collati beneficii à Chinæ usu ineatur ratio, non tam facilè crediderim, ut ab æquis judicibus illa possit absolvi à crimine objecto, magis damnosam illam esse, quàm utilem, seu num libeat de Peruviano Cortice proferre, quod de Ottone scripsit Tacitus, *tantundem apud posteros meruit bonæ famæ, quantùm malæ*. Possem funestos casus referre non paucos, quos observavi toto eo tempore, quo Mutinæ Medicinam feci, sed prolixior essem, & Epistolæ leges transgrederer, unicum tantum in Viro insigni satis noto referam, dum casus, qui in gente vulgari contingunt, sine rumore terra obtegit. Comes Joannes Carolus Morandi placentinus, olim Serenissimo Principi Cæsari Estensi Eques percarus, media æstate simplici quartana correptus est, cui Medicus, magnus Peruviani Corticis Fautor, facta ut puto lævi aliqua purgatione, seu etiam V. S. *Chinam Chinam* ad plures dies pro more suo præscripsit, ast Eques ille contumaciori febre facta, in pejus ruere semper cœpit, donec appetente hyeme hydrops ascites factus, Placentiam asportari voluit, ut in Majorum sepulchro tumularetur. Hujusmodi exemplum in quartana intermittente, multaque alia postmodum mihi observata in febribus periodicis, in quibus continuatus Febrifugi usus, obstructiones & cachexias invexit, ut ægri cum sanitate in gratiam nunquam redierint, ac tandem hydropici obierint, ut postremo contigit Domino Comiti Marsiano, alia inquam exempla cautiorem me fecere in præscribendo hoc Febrifugo, licet febres essent de genere intermittentium. Indulgentior tamen fui in hujus remedii administratione, quando observabam ægrum ipsum instanter appetere tam decantatum præsidii genus, & quodammodo conqueri de mea procrastinatione; novi enim quanti momenti sit ægri confidentia in hisce remediis assumendis, quæ sibi profutura animo conceperint. Ne igitur tam magnam confidentiam frustrarer, *Chinam Chinam* in mediocri dosi, ut lædere non posset, & cum satis felici eventu exhibui, hac in re Celeberrimum Sanctorium nostrum imitatus, qui, ut in Methodo Vitandorum errorum Libro 13. Cap. 4. suadet, Lapidem Bezoar, licet fictitium, aliquando exhibendum, propter nimiam ægrorum confidentiam, & ut vitentur calumniæ propter confirmatam opinionem, quod malignæ qualitati obsistat: Hæc nimirum opinio de Lapide Bezoar, à veneranda Antiquitate in tanta existimatione habito, fuit penes hunc nostrum Professorem, ut illum præscriberet in fide Parentum; à qua opinione non multum abludunt nostrorum temporum Medici peritiores, modicæ fidei circa omnia bezoartica, & alexipharmaca, de quibus Virgilianum illud dicere liceat, *possunt quia posse videntur*, quod dictum tamen Peruviano Cortici non videtur congruere, nam revera in febribus intermittentibus aliquid potest, quia paroxysmos sistit per aliquot dies, atque interdum etiam omnino, ut ampliùs non redeant,

atque id est, quod valde admiror, & in variis meis Operibus virtutem hanc arcanam commendavi, & nunquam satis admirari cessabo, sed optandum esset, ut in periti, & prudentis Medici manibus esset hoc remedium; eò enim ventum est, ut vulgaris quisque Medicus, & juvenis, qui recens ad Academia venerit, non vereatur periodica febre laboranti ægro, Febrifugum istud ad multos dies, & in liberali dosi præscribere ea securitate, qua Magistros suos operari vidit; sed hoc etiam esset tolerandum, nisi quoque Chirurgi, & Pharmacopolæ, inscio Medico hanc arrogarent auctoritatem, sibi plaudentes, quòd pauca impensa ægrum è lecto, cui diuturnæ febres affixissent, citissimè exemerint non sine prævia purgatione & venæ sectione, quæ duo magna remedia præmittenda censent, ut methodice videantur operari; quod si febris omnes illorum conatus eludat redeundo, in promptu habent ægrotantium errata in victu, & rebus non naturalibus, seu non exhibitam ad plures dies debitam *Chinæ Chinæ* quantitatem, sed isthæc apud mulieres, & imperitam plebeculam locum habent, non apud eos qui sapiunt; febres enim intermittentes ab hoc remedio fugari videntur, ac Medicis nimis credulis facilè imponunt, non enim vere fugantur, sed potius concentrantur, & quia paroxysmi non repetunt, putant nonnulli febrem abiisse. Adverte quæso mi Nepos, ac diligenter observa, febres intermittentes post epotam *Chinam Chinam* nunquam ad veram, & perfectam apyrexiam pertingere, qualis contingit quando natura spontè per sudorem, aut alias vias accessionem discutit; nam in tertianis exquisitis in die intermissionis vera & absoluta ex pulsu observatur infebricitatio, non sic verò ubi assumpta fuerit *China China*, nam pulsus percipitur parvus, & cum aliqua frequentia, quod etiam à Doctissimo *Ettmullero* fuit annotatum; sic facilè decipiuntur Medici, qui putant febrem recessisse, quæ tacite cubat, ut ignis sub cinere doloso, sed optandum esset ut in apertam flammam erumperet, postquam æger ad aliquot dies silente febre roboris aliquantùm reportasset, nam reditus febris remedii loco esset. Novi olim Nobilem Virginem in Monasterio S. Magdalenæ Mutinæ educatam, cui duplici tertiana spuria correptæ, & ad mensem integrum decumbenti, facta aliqua purgatione aliisque solitis remediis, Peruvianum Febrifugum exhibere constitui, sed non sine alterius Medici consilio. Vocato itaque ad consultandum D. Antonio de Abbatibus, & exposita morbi historia, *Chinam Chinam* proposui, ut unicum remedium ad febris pertinaciam debellandam, seu aliquot dierum vaccationem à tam diris paroxysmis obtinendam, at ille modeste tamen ac humaniter pro more suo professus est, huic remedio se assentiri non posse, rationibus & experimentis à se habitis, ast ego tandem ab ipso obtinui, ut assensum præstaret, sed non ex animo, ut reor: propinata itaque *Chinæ Chinæ* potione ad aliquot dies, paroxysmi obliterari visi sunt, sed Nobili ægrotante pejus se habente, in summum mœrorem, & anorexiam prolapsa, quare mihi in votis erat reditus febris ad priorem statum, sic ad menses integros decumbere in lecto coacta est, ut de illius salute non parum timeretur; è Monasterio tandem educta, & apud suos liberaliori vitæ commissa, longum post tempus convaluit; Hic nimirum Medicorum est error, ut si *Chinam Chinam* in hunc solum finem præscribant, ut paucos à paroxysmis dies liberos obtineant, interdum eludantur, febre ampliùs non redeunte, sed tacite corpus depascente; non absimiles casus alias mihi contigere, ut me pœnituerit hoc remedio usum fuisse. Rem felicius cessisse annotavi, quibus post aliquot paroxysmos febris denuo caput erexit etiam ferocior, quàm quibus febris visa est prorsus exstincta, & obliterata, seu parva subsecuta. D. Augustus Quirinus Rivinus Scriptor recens, in suo Libro Elegantissimo Medicarum Dissertationum, Typis Lipsiensibus anno 1710. edito in Dissertatione de Febribus Intermittentibus, eos sugillat, qui postquam aliquo specifico febrem propulsatam videant, ut illam ampliùs non esse redituram

turam prædicent, sibi plaudunt, & gaudent; ait enim *Medicos quosdam gratulari, quando ægrotantes è Charybdi in Scillam deduxerunt, idest febrem feliciter profligarunt, ægro interim vel contabescente, vel intumescente ab humoribus pravis, atque hydrope*, & paulo post mentione facta de Veterum Febrifugis, qualia sunt Centaurium minus, Absinthium, Carduus Benedictus, radix Gentianæ, & alia hujuscemodi quorum usum commendat, hæc subdit verba: *Idem hoc de Cortice Peruviano Gannaperide, vel ut alias vocatur China China, censeo, ut pote qui præ cæteris amaris aut Febrifugis revera nihil peculiare, aut tanta laude dignum præstet. Certe sive genuinum, sive adulteratum sit, quod venditur, ab ejus usu interdum quidem febrem aliquando delituisse, sed plerumque subsecutam pejorem recidivam, in aliis & frustraneam, & nocivam exstitisse.*

Utilior forsan esset Corticis Peruviani usus in febribus intermittentibus malignis, si tales ab initio dignoscerentur; observantur enim aliquando tertianæ febres vere intermittentes, sed mali moris & perniciosæ, de quibus *Mercatus* peculiare Caput habet, quales febres *Hippocrati* non prorsus fuerunt ignotæ, in septimo enim Epidemiorum hæc habet verba: *Cholericæ affectiones magis in æstate fiunt, & febres intermittentes, & quibus horrores accedunt; hæ quandoque malignæ fiunt.* In hujuscemodi casu, si aliqua pravitatis signa se prodant, quæ ut plurimùm obscura sunt, & Medicos fallunt, non alienum erit, hujus Febrifugi usum pertentare, *periclitari enim oportet, cum morbus periculosissimus est*, ajebat *Hippocrates*. Memini me vidisse *Mutinæ* variis temporibus Constitutiones quasdam tertianarum febrium intermittentium, sed malignarum, quæ tertia quaque die suas habebant accessiones cum rigore & horrore, & more solito per sudorem fiebat solutio, ut ad perfectam apyrexiam devenirent, sed quarta aut quinta accessio tanto rigore invadebat, ut ægri non ampliùs incalescerent, concentrato pulsu, ac toto corpore perfrigerato, nec multò post interierint. In tam gravi ac subita tempestate *Medici* tanquam è gravi somno excitati; cum antea super utramque aurem, ut dici solet, obdormirent, nil tale exspectantes in febribus, quæ cum frigore & rigore accederent, absoluta infebricitatione postmodum subsequente, tumultuariè ad sacram anchoram *Chinæ Chinæ* ad uncias in vino infusæ confugiebant; sed incassum, paucos enim evasisse observavi. Succurrit nunc mihi funestus casus *Domini Francisci Guidonii*, qui ex hujusmodi febre misere oppetiit; laborabat Vir iste Nobilis Media æstate tertiana febre, quæ exquisitæ speciem referebat, ut altera die prorsus apyretos esset, & è lecto si vellet posset exsurgere; die quinta h. e. quinto circuitu accessit febris tanto rigore, & frigore una cum mentis stupore, pulsu exili ut vix perciperetur; unde *Medicus* ad visitationem pro more accedens, ad ægri adspectum attonitus institit me non procul abitantem subito pro Consultatione acciri, in qua Vir ille cæteroqui doctus ingenue confessus est, se deceptum à febre, quæ tertianæ exquisitæ morem, & leges omninò servabat, nullo se prodente pravitatis signo. Proposuit ille Peruvianum Febrifugum more suo propinandum, annui ego memor dicti illius, quod habet Celsus, *in præcipiti periculo multa recte fieri aliàs omittenda*, sed altera die aphonus, & gelidus æger mortuus est. Eodem fato obiit *D. Comes Fortunatus Cortesius*, *D. Joannes Altimanus*, & complures alii eodem pene tempore, perpaucos enim ab hujusmodi febre correptos evasisse vidi. Credo equidem, quòd si attentiùs hasce febres, quæ æstate potissimùm aliquando caput exserunt, observarent *Medici*, credo inquam quòd signa quædam pravitatis deprehenderint; magnarum enim calamitatum parva solent esse ab initio signa, ut in morbis pestilentibus evenit. *Sæpe exiguus mus augurium tibi triste dabit*, ajebat *Doctissimus Fracastorius* de Contagione.

In Febribus porro continuis, dummodo de periodicarum prosapia sint, si malignum quid portendant, jamdudum scio familiarem esse istic *Chinæ Chinæ* usum, & in larga dosi,

sed multæ deceptiones hic etiam contingunt; nam febres continentes, essentiales ut vocant, interdum etiam inflammatoriæ, persæpe de natura intermittentium participare creduntur; cùm enim in febribus verè continuis observentur aliquando parvi motus, & horrores ex internis vellicationibus, quales febres intermittentium naturam sapere existimant; unde consuetum remedium præscribere non dubitant; habent enim id omnes fere morbi, ut vespertinis horis graviores sint, *Quale est ad vesperam exacerbari*, *ita & in omni morbo*, ajebat *Hippocrates* 4. *Epidemiorum*, omnibus pene ægrotantibus commune est., ut accedente Sole ad occasum magis molesti sint; atmosphæra etenim tunc gravior est, ac perspiratus debilior, quod in morbis melancholicis manifeste deprehenditur. Quartana febris, annotante *Fernelio* in *Libro de Abditis morborum causis*, nunquam, vel raro antemeridianis horis, sed pomeridianis suas habet accessiones. Quòd si unum vel alterum exemplum afferatur eorum, qui in aliqua febre continua pessimis accidentibus comitata, ut pro conclamatis haberentur, *Chinæ Chinæ* potione ad uncias integras in vino infusæ pluries in die exhibita, evaserint, ut hoc solo remedio ab Orci faucibus videantur erepti, talia exempla tanti non sunt, ut animum faciant ad *Chinæ Chinæ* usum indiscriminatim, ac tam liberaliter adhibendum. Antequam *Chinæ Chinæ* nomen innotesceret, hujusmodi portenta visebantur, ut in incerto esset, num medicamentorum, an fortunæ beneficio ægri convaluissent; *quemadmodum enim*, uti ajebat Celsus, *moritur aliquis de quo Medicus securus fuit*, quod non rarò evenit, *ita aliquando quidam deserti à Medicis convalescunt.* Cùm decem abhinc annis clauso jam *Lyceo Mutinam* venissem ad otia captanda, nec satis cavere possem, quin implicarer in curandis ægris, ac fortè ex febre continua decumberet insignis *Juris Consultus*, vocatus ad consultandum cum *Medico*, qui curæ aderat, ac postmodum quoque accersito Domino *Paulo Piela* Clarissimo *Medico Bononiensi*, qui paucis ab hinc annis omnium dolore è vivis excessit, varia quidem administrata sunt remedia, sed ægro in pejus labente; unde alter *Medicus*, magnus *Chinæ Chinæ* virtutum assertor, declamare cœpit nullum aliud superesse remedium, quàm Peruvianum Corticem suo more exhibere; modestè responsum, febrem eam non esse, cui conveniret tale remedium, sed illo instante, ac domesticis omnibus nos arguentibus, quod in re desperata unicum remedium arceremus, prædictus *D. Piela*, & ego assentiri necessarium esse credidimus, ne quidquam relinqueretur inausum. Per duos vel tres dies, si benè memini, quolibet mane, & forsan etiam pluries in die propinata *Chinæ Chinæ* potio pro more, sed ægro in deteriùs ruente, & pulsu ita depresso, ut vix perciperetur, quo viso aperte protestati sumus, ab hoc Febrifugo desistendum, quo facto pulsus paulatim cœpit assurgere, ac sensibiliter percipi, torpore quo priùs æger tenebatur discusso, sic tandem post multos dies solo victu, remediis omnibus ablegatis, præter spem prioris *Medici*, qui inter mortuos illum referebat, perfecte convaluit Vir ille, dignus sane qui longum tempus viveret, sed paucos post annos communi fato cedere illi necesse fuit, num autem in postrema ægritudine solito Febrifugo potionatus fuerit, omnino mihi ignotum. Casus hic, & plures alii, quos *Mutinæ* variis temporibus, & hic quoque *Patavii*, de infausto successu hujusce remedii observavi, mihi in mentem revocant quod in *Actis publicis Lipsiensibus Anni* 1701. memini me legisse de Constitutione quadam *Uratislaviensi* Anni 1699. in qua febribus continuis populariter grassantibus, *China* universaliter exhibita causa potissima habita fuerit, quæ Annum illum nefastum plurimorum morte reddiderit, qualis historia fusius legitur in *Ephemeridibus Curiosorum Naturæ Anni* 1702. talia leguntur de *Chinæ* usu in continuis febribus. Nimius essem si referre vellem mala, quæ apud gravissimos *Scriptores* de *China China* leguntur. Videndus *Etmullerus* de Usu, & Abusu præcipitantium, ubi ait persæpe concentrari acidum morbosum, quod compres-

sum

sum ad instar spiræ contortæ, ubi vim resumat, suos nisus impetuosiores reddere, quod idem experimur in Automate ubi diu quieverit, motus enim suos ab initio velociores efficit. Legendus *Thomas Sidenham* de febre intermittente, ubi de Quartana, agens de usu Pulveris Peruviani, quem magis laudat paulatim sumptum, & pluribus vicibus, quàm in ipsa accessione, ut fieri solet; sic enim ait sensim sanguinem turgere, & officium suum absolvere, neque enim bonum putat febrilem motum illicò compescere, & sanguinis despumationem cohibere. Legi quoque meretur Observatio D. *Danielis Grugeri in Ephem. Ger. Decadis* 3. *Anno* 3. ubi de intempestivo *Chinæ Chinæ* usu varios casus refert, sed unum præcipue memoratu dignum de *Pastore* quodam, qui prius Epilepsia laborabat, singulis mensibus recurrente, sed Quartana correptus, quæ ipsi remedio erat, & ut ex *Hippocrate* à magnis morbis liberat, præterlapso dimidio anno tædii ex longa febre pertæsus, Corticis *Chinæ Chinæ* drachmam unam ad aliquot dies assumpsit, febris quidem abiit, ast Epilepsia rediit. Memoratu quoque dignum est, quod in paulo ante citata *Uratislaviensi* Constitutione legitur de duobus Clarissimis *Medicis Ricchardo Louver* celeberrimo Anatomico, qui Elegantissimum Tractatum de Corde edidit, *& Sohort*, qui in febre continua ex temulentia orta, Peruvianum Corticem sumpserunt, qui nono, vel undecimo die, aut circiter utrumque è medio sustulit. Nefas porro ducerem omittere id quod refert Doctissimus *Joannes Wilelmus Rhambergius in Ephem. Cur, Nat. Decad.* 3. *Anno IX. & X.* ubi narrat historiam cujusdam legionis pedestris, quæ prope *Manhemium* æstiva Castra posuerat, & paulo post 400. fere milites febre tertiana correpti fuere, quibus *Chirurgus* ad aliquot dies *Chinam Chinam* exhibuit, qui brevi omnes hydropici evasere cum omnimoda virium & appetitus prostratione. Febres hujus generis, quæ ubi eò pervenerint, ut amplius non recalescant corpora, audio istic algidas à *Practicis* appellari; sed scito illos decipi, nam febres *algidæ* alio nomine *castrenses* dictæ, à sui initio usque ad finem *algorem* habent comitem perpetuum, de quo vide *Ettmul. de Febr. Helmon. de Febr. Sylvium*, & alios. Hinc magnum documentum habere possunt *castrenses Medici*, quàm periculosum sit in febribus hujusce indolis hoc Febrifugo uti, nam in morbis hujusmodi generis (quod idem de *Epidemicis* dicendum) sanum consilium est, pravos & malignos humores ad ambitum corporis per diaphoretica sensim promovere, potiùs quàm figere, & concentrare, uti fecit *Chrirurgus* ille imperitus. Vide quæso mi Nepos quomodo ex nimia facilitate præscribendi Peruvianum Febrifugum in febribus, hoc remedii genus factum fuerit adeo commune *Chirurgis*, *Pharmacopœis*, *Agyrtis*, & ipsis quoque *Fœminis*, ut non amplius in *Medicorum* potestate sit, illud rite administrare, & si *Medicus* rationibus velit obsistere, ægri ipsi febris obstinationem fastidientes, inscio illo Quinquinam capiant, quale vitium in hisce regionibus satis obvium & familiare est, sed magno ægrotantium damno, qui pœnas luunt, postmodum hypochondriacis affectibus, cachexiis, ac lentis febribus correpti, ut postea cogantur *Medicos* pro curatione accersere, qui multis remediis, atque febres excitando morbum vincant, & remedia quærant, ad sepultum ignem suscitandum, in quem finem laudatus *Ettmullerus* spiritum salis Armoniaci commendat, & ficus *Pharaonis*, qui tertianas febres excitare creduntur.

Novum non est ignem febrilem penes prudentes *Medicos* suum usum habere. Sic *Celsus* scripsit *licere febres parvas augere*, *fortassè enim curationi opportuniores fient.* Aureus exstat locus apud *Hippocratem* de febre, quæ in Apoplexia interdum accenditur, qualem locum observat *Ballonius Medicus* experientissimus, nam si Apoplexia sit sine febre, venam secandam suadet, si verò cum febre præsertim acuta, à V.S. omnino cavendum, ipsi enim Naturæ arma præripimus, quibus hostem suum potuisset confodere. Alter locus *Hippocratis* exstat in Libris Epidemiorum, *Puerperis convulsis ignem fac*, *ajebat ille*, hoc est

febrem magnam excitato, febris enim continua græcè pyr dicitur, parva autem pyretos. Idem præstat ignis febrilis corporibus male affectis, ac ignis agris humidioribus.

Sæpe etiam steriles incendere profuit agros, ajebat *Virgilius in Georgicis*, varias quidem rationes inibi affert *Poëta* vere physicas, sed illa potior est, cum ait

sive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exsudat inutilis humor.

Non semper terreri *Medicum* decet, si videat in febribus calorem augeri, *pus* enim *fit*, ajebat laudatus *Ballonius*, hoc est humorum maturatio; merito itaque reprehendit idem *Scriptor* eos *Medicos*, qui in febribus cùm videant calorem augeri, mittunt sanguinem, quod proculdubio non facerent, si abscessum viderent in parte aliqua externa, nam potiùs maturantia, & calorem foventia, quàm V. S. & refrigerantia adhiberent, *quæ* enim *suppurantur non revertuntur*, ajebat *Hippocrates*, *ipsa enim maturatio judicatio simul & abscessus.* Haud aliter evenit in periodicis præsertim febribus, ex usu Quinquinæ intempestivo, impeditur illa humorum maturatio, quam Natura intendebat, hinc postea habitus cachectici fiunt, & dispositiones ad hydropem. Hæc olim non ignota erant *Medicis Mutinensibus* meorum temporum, uti D. *Joanni Manzino* viro sane Doctissimo, sed Chinæ Chinæ nimis infenso, D. *Joanni Baptistæ de Grandis*, D. *Scajolæ Equiti*, D. *Antonio de Abbatibus*, D. *Antonio Ferrarino*, Viro, si quis alius, omnigenæ eruditionis, Protomedico vere dignissimo, hactenus ultimo eorum, qui in *Aula Estensi* hujusmodi titulo fuerint insigniti, ast ii omnes jamdudum è vivis excessere; vivit tamen adhuc D. *Franciscus Tonanus* felicissimus *Practicus* jam senex, *Platonis* ætatem prætergressus, qui eorum quæ diximus testis esse potest, scitque ipse quàm raro, quàm cautè à laudatis Viris præscriberetur in quibuscunque febribus *Peruvianus Cortex*, utpote quem suspectum habebant, & infidum, cùm nihil de causa morbifica viderent excerni, ac idem evenire, quod interdum in Corporibus à Cacodæmone obsessis evenit, quando ab Exorcista malignus spiritus solùm in aliqua parte figitur, sed non expellitur. Quinquinam autem facultatem figentem habere pro re certa suppono, cùm motum sanguinis, & spirituum compescat, & alvum ipsum densiorem faciat, observatur enim, iis qui ad plures dies hoc remedio usi fuerint, ventrem adstringi, ut clysteribus indigeant; vim hanc hujus Febrifugi fluida quæque in nostris Corporibus cogendi, talem esse credidit *Gedeon Harveus*, ut scripta hæc verba reliquerit: *omnem evacuationem supprimit China China per se, sed non per accidens.*

Nunc autem quando usus, *quem penes arbitrium, jus est & norma medendi*, ita *Mutinæ* obtinuit, ut tanto in honore Febrifugum istud sit, ut nullibi magis, exspectandum num ad longum tempus duratura sit illius fortuna, habent sua enim fata medicamenta, sicuti cætera omnia. *Radix Chinæ* ab *Indiis Orientalibus in Europam* devecta, olim inter Medicamenta ad morbos chronicos & contumaces propulsandos, principatum obtinuit, ac tantam affinitatem cum natura humana habere credita, ut cum cibariis ipsis locum obtineret; modò pene obsolevit illius usus, ac in officinis cariosa reperitur. Qualis sors *Quinquinam* maneat, imposterum decernet tempus.

Verùm hic mirari subit, quomodo intra *Scultennam* & *Gabellum* tam altas radices egerit *Planta* hæc *Peruviana*, non ita vero in *Solo Bononiensi* finitimo. Certe apud *Bononiensem Scholam*, quæ cæteris pro Regula Policleti esse potest, satis moderatus semper fuit, estque etiamnum, ut audio, hujus febrifugi usus. Quanta cautione *Peruvianum Corticem* præscriberet Celeberrimus *Malpighius*, satis patet ex Centuria Consiliorum hujus Auctoris, Patavii impressa, Consilio 97. in quo Vir iste Sapientissimus in Febre lenta cum tensione abdominis post usum Aperientium, Diureticorum, *Chinam Chinam* proponit ad scrupulum unum singulo mane, sive alternis diebus per quindecim dies. Itidem in Opere ejusdem posthumo, Londini impresso,

presso, hæc de *China China* leguntur verba: *Remedia, quæ vulgariter inventa creduntur à casu, & fortuito, & à sola Empirica, egent pariter, ut examinentur à ratiocinante, & reducantur ad tutam operandi naturam; Id experimur in usu Chinæ, quæ sine arte adhibita, non solum est causa recidivarum, sed etiam fixationum, & ut plurimum cachexiæ, hinc necesse fuit, pro illius tuto usu ab eadem elicere tincturas in pauca dosi, & paulatim, & aliis cautionibus, à priori erutis, eam exhibere.* Omittam referre, quæ de hujus remedii malo usu Scripta exstant apud *Georgium Baglivum* in *Libro de Fibra Motrice*, *Nicolaum Lemeri* in cursu Chymico, *Theophilum Bonetum* in *Medicina Septentronali*, *Mercurio Compitalitio*, & apud *Polialthem*.

Sed forte quis dicet ignotam fuisse novam hanc Methodum *Chinam Chinam* exhibendi in larga dosi ad uncias, & pluries in die, ac in illius usu persistere donec febris exstincta fuerit. At ista Methodus nova non est, licet pro nova venditetur, jamdiu in Germania usui esse cœpit, ut videre est in Epistola responsiva *Roberti Bradi* ad *Thomam Sydenham*, ibi enim verba hæc scripta reperio. *Equidem scio quosdam haud infimi subsellii Medicos, qui in magna quantitate, & dosi sæpius repetita eum exhibent; alios item qui ex eodem extracta, infusiones, & ex infusionibus julapia, & emulsiones conficiunt, quibus modis se non tantum intermittentes, sed & continuas quasdam certo curare affirmant.* Profecto hac in re nihil inausum, nil intentatum reliquit *Medicorum* industria, ut etiam excogitarit ex *Chinæ Chinæ* decocto Clysteres Febrifugos. Jam multa habita sunt experimenta permiscendo *Chinam* cum variis Spiritibus, cum succis corporis animalium, cum succo pancreatico, cum bile, cum sanguine recenter extracto, ad observandum, num aliqua fiat effervescentia, & colorum mutatio. Hujusmodi tentamina, quæcumque ea sint, non improbo, sed dico hac in re non paucas contingere hallucinationes; in Stomacho etenim ex succo acido, qui inibi ex naturæ lege hospitatur, & alchali fixo *Chinæ Chinæ* fit lucta, & exinde novum concretum quod ad alias partes demissum, diversas habet vires, quod permixtum cum succo pancreatico, cum bile, cum sanguine, quid operetur scit *Deus*. Quantum in rerum natura possit mixtio, ex nitri, sulphuris, & carbonis permixtione, unde emergit pulveris pyrii tantarum virium compositio, jam satis notum. Sat celebre est illud *Ausonii* de Muliebre mœcha, quæ Marito zelotypo toxicum dedit, ac postea ut illius vim geminaret, Argentum vivum porrexit, sed antidotum prioris veneni exhibuit. Ex permixtione solutionis Vitrioli cum solutione *Chinæ Chinæ* observavi speciem quandam atramenti, unde suborta mihi suspicio idem fieri in Stomacho ex potione *Chinæ Chinæ* dum acido permiscetur, sicque fermenti febrilis crasim inverti, ac impotentem fieri ad novos motus febriles excitandos. Neque novum intermittentes febres æstate pervagantes pendere à salsoacido fermento, licet ut plurimùm opinio sit à luxuriante bile progigni. Æstate acida quæque avide appetimus ac utimur, & fructus hujusce naturæ exquirimus, unde Ventriculi acidum tunc temporis abundare non alienum est credere, quamvis enim in principio febrium intermittentium rejici soleat multa bilis, irritamentum priùs in Stomacho factum ab acido turgente, vasa cholidoca trahere potest in consensum, veluti fit in nephritica passione; puto ergo *Chinam Chinam* totam vim suam in Ventriculo exserere, quia video in febre intermittente, alterum paroxysmum, qui exspectabatur, omnino sisti, quod certè admirationem facit; in aliis autem locis extra Ventriculum, aut parum, aut nihil operari, seu quia illius virtus sit infracta, seu quia contrarietatem non reperiat; nam ubi febris primo periodica postea continua facta fuerit, nihil admirandi observo, quod *Chinæ Chinæ*, licet larga dosi assumptæ, mereatur adscribi, febris enim ad plures dies perstat & paulatim solvitur.

Dum hæc ad Te scriberem, allata est mihi Epistola, quæ funestum casum *Comitis Torricini*, Serenissimi *Ducis Guastallæ Ministri*, referebat; Vir iste parva febre laborare

 cœpit,

cœpit, ut vix annotationem ſenſibilem haberet; modico Caſſiæ à *Medico* familiari purgatus eſt, ac alterantibus ad univerſalem purgationem diſponebatur. *Medicus* alter majoris auctoritatis acceſſit, qui *Chinam Chinam* propoſuit, ut ægrum ad ſolitum miniſterium, quàm primum remitteret, repoſuit alter ſibi non ſatis tutum videri impurgato Corpore hanc febrem velle abolere, ſed prævaluit conſilium, quod citam ſanationem pollicebatur. Exhibita *China China*, modò in tota ſubſtantia, modò in vino infuſa, ſed parùm fauſto ſucceſſu, augebatur enim febris in dies, facta manifeſtè continua, ſed die 20. nequitiam ſuam aperte prodidit, vocati illico è vicinis regionibus alii *Medici*, ſed Vir ille inter *Medicorum* controverſias miſere oppetiit. Caſus hujuſmodi, hic & illic identidem occurrentes, ſive ob remedii improprium uſum, ſive ob ejuſdem occultam malitiam, in cauſa ſunt, ut *Peruvianus Cortex* à Doctis Scriptoribus, veluti *Williſio*; *Etmullero*, titulis parum honorificis vocitetur.

Sed ex his, quæ hactenus de *Peruviano Cortice* diximus, nolim quis inferat, velle me ex albo Medicaminum *Chinam Chinam* expungere; abſit hoc, habeat ſuos uſus remedium iſtud, beneficium quod afferre poteſt, ab illo excipiamus, & malo, quod interdum ex illo conſequitur, bene uti diſcamus; periti *Nautæ* ventis etiam adverſis aliquando portum fortiter occupare norunt. Illius uſus ſit qualis eſt *Opii*, quod magnum eſt dolorum ſedativum; in doloribus nephriticis, colicis, podagricis, aliiſque ſimilibus ſingulare beneficium ab Opiatis habemus, non quod morbi cauſam tollant, ſed quia gravia ſymptomata compeſcant, vigilias ſcilicet contumaces, & ſpirituum diſſipationem, interim reparatis per ſomnum viribus, morbi cauſa auferenda propriis remediis. At quia ſcimus, quod ubi vis *Opii* exſpiravit, redituros priſtinos dolores, an rurſus altera die repetenda opiata ad prophylaxim? Nemo prudens *Medicus* id aget, ſed ægro petenti, & inſtanti denuo idem remedium offerri, reluctabitur, ne morbi cauſam figat, & contumaciorem reddat; Opiata enim ea cautione ſunt exhibenda, ut è ſomno excitare poſſimus, quem obdormire volumus. Mehercle ſi papaveris virtus nobis ignota eſſet, aut Plantam hujuſmodi *Europa* non aleret, ac ex *Indiis* ad nos deferretur ſuccus concretus, cujus grana tria vel quatuor paucarum hòrarum ſpatio dolores quoſcumque graviſſimos ſedarent, ut poſt aliquem ſomnum ad analgeſiam devenirent, majori certe admirationi eſſet talis planta, ex qua haberetur tantarum virium ſuccus, quàm *Cortex Chinæ Chinæ*, quæ exhibita præſentem febrem non tollit, ſed eam quæ altera die erat reditura. Sicuti ergo compoſita ex Opio à prudenti *Medico* non exhibentur in vehementia dolorum, niſi ad obtinendum aliquod intervallum pro virium reparatione, ita ut diximus, ad eundem finem obtinendum admittendus, & laudandus *Chinæ Chinæ* uſus in febribus præſertim intervallatis. Aſt quotidie, ac pluries in die larga doſi, ut iſtic fieri ſolet, in febribus, quæ maligni aliquid præferant, amaris potionibus *Chinæ Chinæ* in vino infuſæ, miſerum ægrum conficere, id eſt quod periculoſum, & omnino empiricum exiſtimo.

Hæc habe mi Nepos pro reſponſione ad primum tuum quæſitum, de quo multa alia haberem dicenda, provocante materia. Scio me hac Diſſertatione non multùm gratiæ reperturum apud eos, qui communium errorum reprehenſionem in propriam calumniam referunt, ſed neminem hic nominavi, nec veteris Comœdiæ more volui quemquam perſtringere. Mens mihi ad publicum beneficium ſolum fuit iſthæc conſcribere, non laudes quærere, eas potiſſimum, quibus uti ſolent *Scriptores* in re *Medica*, cum aliis *Scriptoribus* ampulloſis titulis laudes cumulando, quæ nec ipſis *Medicinæ Parentibus* vix convenirent, ut alias ſimiles ab iis exigant. Revera novum non eſt hoc vitium, ſed ad ſummum devenit. Suppetit mihi egregium dictum *D. Hieronymi in Epiſtola ad Celantiam*, quæ Epiſtola creditur *D. Paulini*. *Eſt ſane grande & ſubtile artificium, laudare alterum in commendationem*

ſui,

sui, *& decipiendo*, *animum sibi obligare decepti.*

Alterum quæsitum, num scilicet salubre foret pertentare *Corticis Peruviani* usum ad prophylaxim, paucis absolvam. Suppono Te pro remedio prophylactico non intelligere hujus remedii usum, profligata febre, ne amplius redeat, licet enim à *Medicis* in hoc sensu communiter accipiatur, proprius tamen non est illius sensus; nam ut *Joannes Gorræus* in suis Definitionibus medicis, nomine prophylaxeos intelligendum est remedium illud, quod potius operetur, ne morbus aliquis accedat, quàm quod jam profligatus redeat, sed hoc multo ante scripserat *Galenus* in *Commento Aphorismi* 22. *Sectionis secundæ;* puto igitur secundum rationem licere experiri *Febrifugum Peruvianum*, sed modica dosi ad aliquod tempus, quolibet mane, antequam febrium periodicarum, & continuarum quoque per æstatem, & autumnum ingruat tempestas, nam ex Hippocrate: *Quæ facta tollunt*, *ante facta fieri prohibent*, quem locum primo adspectu obscuriorem egregie exponit *Vallesius*, purgationes, Venæ sectiones, solita morborum remedia antefacta, ut primo Vere, fieri prohibent morbos æstate & autumno. *Quibus convenit Venæ sectio*, *vel purgatio*, *hos Vere purgare*, *vel Venam secare oportet*, ajebat *Hippocrates Aphorismo* 47. 6. *Sectionis*; in cujus Aphorismi expositione ajebat *Galenus*, se hisce remediis multos præservasse gravissimis morbis per autumnum laborare solitos; hujus tamen remedii ad prophylaxim usum, si quis velit experiri, exhibendum existimo in iis, qui commodo fruantur sanitatis statu, nam si quid noxii *Chinæ* insit, convenienti corporis exercitio facilè excutient. At forsan consilium magis sanum erit remedium istud, natura sua dolosum omittere, nam ex *Celsi* monitu *cavendum ne in secunda valetudine adversæ præsidia consumantur*. Vale.

Dabam Patavii die 20. Julii 1714.

BER-

BERNARDINI RAMAZZINI,

Professoris Primarii, &c.

DE FONTIUM MUTINENSIUM ADMIRANDA SCATURIGINE

TRACTATUS PHYSICO-HYDROSTATICUS.

Accedit Libellus

FRANCISCI AREOSTI DE PETROLEO MONTIS ZIBINII.

Illustrissimo, ac Reverendissimo D. D. Justinopolitanæ Ecclesiæ

EPISCOPO

D. ANTONIO MARIÆ BORROMÆO, COMITI PATAVINO

JOANNES BAPTISTA CONZATTUS. Felicitatem.

Quod aliàs mihi animo fuit Illustrissime, ac Reverendissime Præsul, dum in Sacro, & Venerando Clericorum Regularium cœtu hìc in Patria, & foris præsertim magna panderes virtutum tuarum specimina, scilicet ut in obsequii argumentum, Opus aliquod laudati Auctoris Tibi nuncuparem, nunc multò libentius id faciam, quando Te Justinopolitanæ Ecclesiæ novum Episcopum Roma dimisit, & nunc Patria Tua summo cum gaudio, ac insignis Borromæa Domus Te suspicit tanta dignitate decoratum. Prodiit olim è Typis Mutinensibus liber, cui Titulus : De Fontium Mutinensium admiranda scaturigine Tractatus Physico-Hydrostaticus Bernardini Ramazzini Medicinæ Professoris; *quale opus ob rei, & materiæ dignitatem, à rerum naturalium Scrutatoribus tanta cum laude fuit exceptum, ut in Anglicum sermonem conversum fuerit cum notis Roberti S. Clair, ut ex Actis Eruditorum Lipsiæ* 1698.; *propterea cum tam citò distracta fuerint exemplaria, ut jam diu nullibi reperire sit, ac modo illud in promptu habeam ad publicam editionem, Tu unus occurristi Vir Illustrissime, ac Reverendissime, cui proprium dicarem. Id autem gratum Tibi fore credidi, quando non rarò Te audivi Auctoris hujus opera commendantem, qui & ipse nunquam satis admirari poterat omnigenam tuam Literaturam, in Jure tum Civili, tum Canonico, in Physicis, Historia Naturali, Philologica, Medica quoque, & in omni penè facultate. Non poterat ergo diutius Tua Virtus intra Claustra detineri, sed ad Pastoralem Populorum curam evehi oportebat, ubi in alto posita magis elucesceret. Te ibi*

Cle-

Clerus, & tota Civitas gestit adspicere in sua sede. Te colere, Te venerari. Te ego quoque profectionem modò illac adornantem toto animi affectu comitabor. Tu interim benigno, ut soles vultu, quod offerre sum ausus excipe, ac diu, & plurimùm vale.

Patavii Kalendis Novembris 1713.

PRÆFATIO.

SI rerum naturalium Scrutatoribus, quos non paucos, vel circa minima occupatos, habet, ac meritò suspicit hæc ætas nostra, ita obvium esset abditiores Terræ sinus perscrutari, quemadmodum Anatomiæ Cultoribus facilè est Hominis, cæterorumque Animantium Viscera perlustrare, non esset profectò, quòd illi his inviderent, ac parem forsan Geocosmi haberemus notitiam, qualem omnium ferè Viventium ex Profectorum industria modò habemus. Scimus jam, immò satis jucundo spectaculo, ipsis oculis intuemur, quomodo in Orbem circumagatur sanguis, qualis Chyli, Lymphæ, aliorumque fluidorum sit motus, ut *jam Humanæ Naturæ Fontes, ac Flumina, quibus totum Corpus irrigatur, videantur reclusa*, ut ipsius *Hippocratis* verbis utar. Terreni verò Corporis, ex cujus penu alimenta haurimus, nil aliud, quàm externam faciem licet contemplari; quare pulchriora quæ latent prorsus ignoramus, & quod dolendum est, modus non suppetit, quo sciri queant. Quamvis enim ad multas Orgyas Metallorum fossores Terræ viscera subierint, paulò plus tamen, quàm supra unius milliaris dimidium penetratum est, quæ maxima Fodinarum profunditas ab Agricola memoratur. Quid hoc autem ad Terræ profunditatem, cujus semidiameter 3600. milliaria æquare creditur? Quapropter, si verum fateri licet, magnum hoc Terræ Corpus *in cute solùm, non intus* cognoscimus. Arbitrari tamen fas est, non esse Terram iners, & informe corpus, nec totam illius dignitatem, veluti Statuarum, in externa superficie positam, sed pulchriora, velut in Automate, intus recondi; immò existimandum à Summo Opifice ita fabrefactam, & configuratam, ut specimen quoddam Vitalis Oeconomiæ contineat, & jure non minùs certo, quàm nobis ignoto, intra illius Viscera admirandæ functiones exerceantur, ac præsertim circularis aquarum motus. Quæ licet ad sensum demonstrari nequeant, ex iis tamen quæ extrinsecus apparent, rem ita se habere satis evinci potest; nec destitit humana sagacitas, quin omni arte, ac studio Subterranearum Regionum conditionem, ac statum, quantum fieri potuit, explorarit. Cùm verò nulla alia pateat via, quàm, ut per hiatus à Natura spontè factos, vel per Cuniculos, & Puteos, quos ad metalla eruenda, Hominum avaritia foderit, vel ipsa necessitas ad perscrutandas aquarum venas excavarit, Terra subiri queat, & in hac Urbe frequens occurrat Puteorum ad notabilem profunditatem effossio (quantùm licet in loco valdè plano, & à Montibus dissito) è quibus aquarum admiranda Scaturigo emergit; libuit propterea in hæc Naturæ secreta descendere, ac Scientiæ Naturalis Professoribus, ea quæ fuerint à me observata, meaque super hæc excogitata communicare, cùm nemo de hoc ex professo scripserit. Haud sum nescius, me apud aliquos malè feriatos homines malè auditurum, nec defuturos, qui me de temporis circa rem nullius emolumenti impendio coarguant; at id me parùm solicitum reddit, cùm Doctissimorum Virorum habeam exempla, qui toti sunt in rebus etiam minutissimis. Possem tamen in id genus hominum *Senecæ* Quæstiones Naturales tractantis verba regerere. *Quod inquis* (ait ille) *erit pretium Operæ? Quo nullum majus est. Nosse Naturam. Neque enim quicquam habet in se hujus materiæ tractatio pulchrius, cùm habeat multa futura usui, quàm quòd hominem magnificentia sui detinet, nec mercede, sed miraculo colitur.*

S DE

DE FONTIUM MUTINENSIUM ADMIRANDA SCATURIGINE.

CAPUT PRIMUM.

Structura, qua fieri solent hi Fontes, describitur, necnon curiosiora quæ in Puteorum fossione apparent, & dum Aqua emergit, annotantur.

MUTINAM, Urbem vetustissimam, quam olim *Tullius* splendidissimæ P. R. Coloniæ titulo insignivit, (*a*) à primis suis Conditoribus fuisse benè positam, licet profectò asserere; cum enim in magna Planitie sedeat, decem passuum millibus à Collium assurgentium radicibus distans, inter *Amnes Scultennam* & *Gabellum*, talem situm obtinet, ut cum salubri Aëris temperie, & solo Colonis haud ingrato, magnam possideat Aquæ purissimæ affluentiam, quæ neque injuria temporum desinere, neque hostili astu possit unquam vitiari, vel averti. Ingens enim Aquæ Reconditorium, seu quidquid sit tam admirandum Naturæ Opificium, sub ipsis pedibus habet hæc Civitas, ex quo inexhaustam Aquæ vim elicit, &, quod perrarum est, id levi impensa consequitur, cùm ad hunc Thesaurum eruendum (quando ex *Pindari* testimonio Aqua rerum omnium Optima censetur) non magno molimine opus sit, (*b*) ut perfodienda sint Montium Viscera, vel numerosam Operariorum familiam alere oporteat, ut alibi mos est, & qualem olim habebat *Roma* divisam, ut memorat *Frontinus*, in *Scrutatores*, *Aquileges*, *Castellarios*, *Libratores*, *Dispensatores*, (*c*) multosque alios Opifices. Ne autem legentium exspectationem diutiùs morer, pro re certissima, quam multæ Experimentorum Chiliades, jam satis confirmarunt, scire oportet, quòd *Dato quocumque situ intra hanc Urbem, ac etiam extra eandem circumquaque ad aliquod passuum millia, Fontem vivum aperire licet, qui perenniter purissimam Aquam profundat.*

Cùm autem cuilibet Civi ex hoc ingenti Penario, tantum aquæ haurire liceat ad privatos usus, quantum lubet, absque metu, ne in publicam commoditatem quidquam peccet, aut mulcta ulla plectatur; propterea ubi quis voluerit propriis in Laribus Fontem habere, Operarios quosdam accersit, & pacto pretio, quod ut plurimùm 40. Argenteorum summam non excedit, situm, qui sibi commodior visus fuerit, iisdem ostendit; illi verò, nulla alia re considerata, Puteum in designato situ effodiunt, atque ubi ad Pedum R. 63. altitudinem circiter devenerint, fundum in medio ingenti Terebra perforant, quæ ubi ad 5. ferè Pedes adacta fuerit, illicò tanto impetu Aqua erumpit, saxa, & arenam eructans, ut temporis ferè momento, totus Puteus repleatur ad summitatem usque, & Aqua exinde perpetuò defluat.

Id porrò quod in fodiendis his Puteis, majus Operariis facessit negotium, est ingens Aquarum lateralium proventus, à quibus non parùm aliquandò interturbantur, donec ad profunditatem 28. Pedum circiter pervenerint, ubi Cretæ figularis principium apparere incipit; propterea ad arcendas hujusmodi Aquas, quæ impuriores sunt, primò à Terræ Corio Puteum satis amplum effodiunt, aquas hinc inde confluentes exhauriendo; donec Stratum cretaceum pertingant; tunc enim supra illud, tanquam solidum fundamentum, murum in ambitum ex calce, & lateribus benè coctis, atque in hunc usum

(*a*) Philip. 5. (*b*) Olymp. Od. 1. (*c*) De Aq. Duc. l. 2.

factis, exstruunt, ut exinde arctior Puteus evadat, ac illius externam superficiem creta figulari rectè subacta, diligenter muniunt, cretam pedibus premendo, & hujusmodi opus prosequuntur, donec Terræ planum attingant: hoc enim pacto, aquarum lateralium influxum prohibent; quo peracto, tamquam res sit in Vado, ac sine metu ne amplius ab aquis irruentibus infestentur, fossionem ad imum usque deducunt, adeò feliciter, ut à Cretæ apparitione, ne guttulam quidem aquæ exstillantem amplius observent; immò, quod mirum est, ne in sicco ludant operam, aqua interdum indigeant ad terram humectandam, ut facilior fossioni evadat.

Non exigui quoque incommodi Puteariis, antequam ad soli Cretacei principium deveniant, aliquando est terræ mollioris, ab Aquarum lateralium impetu, in altum protrusio, quod impedimentum meherclè, non nisi improbo labore vincitur; sed tandem cùm ad Cretaceum Stratum ventum fuerit, & exinde ad summam profunditatem, nullus hæsitationi locus, quin per consuetam terebrationem, solita eruptio Aquæ obtineatur. Nullus enim memoratur casus, in quo intra Urbem *in quocunque dato situ*, vel extra eandem, ad aliquot passuum millia, facto foramine, & data porta Aquis conclusis, illæ in altum illicò non prosilierint. Tanta quippè securitate, ac fiducia in imo Puteorum Terebram Putearii defigunt, quanta quis Vinum hausturus, Dolium Vino plenum perforaret. Sæpè interfui, dum celebraretur hæc, ut ita dicam, Phlebotomia, atque eodem ferè impetu Aquam erumpere observavi, quæ primò quidem turbida est, multoque sabulo referta, altera verò die satis perspicua apparet. Ubi verò sequuta est aquæ eruptio, ac magna celeritate eductus fuerit Terebrator, brachiis Terebræ insidens, extemplò duo, vel tres Operarii circa oram Putei, quanta possunt sollicitudine, aquam exantlant; cùm enim tunc temporis Aquæ vis multum arenæ, & glareæ sursùm propellat, hoc pacto ajunt Aquæ cursum sollicitari, ac effici, ut postmodùm hi Fontes largiùs Aquam effundant; nec materia illa in fundo subsidens, foramen possit obstruere. Referunt Putearii ipsi, Fontes quosdam de recenti fabrefactos tantum aquæ simul cum arena, & glarea interdum rejectasse, ut circumquaque fatiscente solo, & proximis Ædificiis rimas contrahentibus, necesse fuerit Puteos multa terra, ac cæmentis opplere. Glarea verò, quæ ab aquæ vi sursùm effertur, non multùm dissimilis est illi, quæ in proximis Fluminibus visitur, nec adeò minuta est, quin etiam ex iis nonnullæ uncias tres, vel quatuor pendant; quædam ex his aureis fibris distinctæ sunt, ac satis duræ, aliæ molliores, ac veluti glareæ inchoamenta.

Aliquibus in locis, ubi Civitatis situs devexior est, aqua super planum ipsum attollitur, unde facilis est ejusdem defluxus; in editioribus verò locis, paulò infra soli planum subsistit, ut ad illius fluxum necesse sit subterraneos ductus excavare, per quos aqua in publicos Canales delabitur, qui postea in unum Canalem confluunt, qui Navium patiens est, & cujus beneficio satis commoda navigatio habetur, *Venetias* usque; Canalis enim iste in *Scultennam* influit; *Scultenna* verò in *Padum*.

Hujusmodi Fontium non paucus numerus per Urbis Compita visitur, ac jam ferè unaquæque Domus, proprium habet; adeo ut multiplicato illorum numero, antiqui Fontes numeri damnum persenserint, veluti videre est in Palatio olim Clarissimæ *Familiæ Sadoletæ*, nunc verò de *Castelvitris*, ubi fistulæ quæ ampliùs aquam non emittunt, editiores sunt, quam illæ quæ modò aquam effundunt. Haud secus in Hortis suburbanis, ac proximis Villis passim obvii sunt hujusmodi Fontes, quorum nonnulli supra ipsum Terræ planum emergunt; quin ultimò septem passuum millibus, procul ab Urbe trans *Scultennam*, referunt Putearii pertentatum esse, num Puteum excavando, prout moris est, & ad solitam profunditatem, eò usque hujusmodi aquarum scaturigo extendatur, ac rem ex voto successisse; facto enim per Terebram foramine,

ramine, ajunt aquam uberi satis vena erupisse, glaream, & arenam eructando; quare nondum satis bene cogniti sunt, hujus abditæ Scaturiginis limites; longiorem tamen esse illius excursionem ob Occasu Ortum versus, quàm ab Austro ad Septentrionem, arbitrari fas est, cùm in hoc tractu ultra quatuor milliaria, non existent hujusmodi Fontes.

Quin hoc memoratu dignum observatur, quòd statim ac facta est Terebratio, ac subita aquæ eruptio, proximi Fontes ad breve aliquod spatium cessant à fluxu, quem postmodum, sed lentiori gradu resumunt. A Viro fide digno accepi, quod dum olim in Claustro Monialium *S. Francisci de Sales* Puteus perforaretur, ipse viderit in alio Puteo valdè proximo, aquam temporis momento præcipitanter deprimi, ac paulò post adscendere, donec in utroque Puteo, facto veluti æquilibrio, in eadem superficie horizontali aqua utrobique desederit. Hoc decrementum mihi non semel observatum, sed non tanta celeritate, neque ad tantam profunditatem aquam se retrahentem videre contigit, sed potiùs sensim, ac placidè paucis excitatis bullulis, illam decrescere observavi, ac mox novo Puteo oppleto, ad priorem ferè altitudinem paulatim attolli.

Cùm ab ipsis Puteariis pluries audiissem, ingentem aquæ subterlabentis sonitum in Puteorum fundo percipi, atque hunc, ubi primò exaudiri cœperit, opportunæ Terebrationis signum esse; ut id pro comperto haberem, sub initium Februarii in Puteum per funem descendi, Candelam accensam manu gestans, cùm in loco satis obscuro Puteus extructus fuisset; ibi paululùm immoratus, manifestum murmur, ac strepitum, non qualem tamen mihi persuaseram, percepi. Exinde quanta vi potui fundum pede percussi; ast ubi mugire solum persensi, ac mihi cum Orco rationem habere viderer, illicò eos qui sursùm adstabant admonui, ut me quàm citissimè educerent; subeunte animum recordatione, aliàs contigisse, ut vis aquæ Terræ pondus excutiens Terebrationem ipsam prævenerit. Quamvis autem longiorem moram ibi non duxerim, cùm nihil aliud observandum occurreret, præter aquæ murmur, tantùm caloris tamen ibi sum expertus, ut totus sudore diffluerem; nec levem posteà percepi delectationem, dum me ab illo veluti *Thermometro* extraherent, cum exiguo temporis intervallo, tot mutationes caloris, & frigoris tanquam per gradus persentiscerem. Aliàs posteà expertus sum, qualis esset horum Puteorum in sua maxima profunditate subterranea Temperies, media hyeme *Thermometrum* dimittendo, & compertum est parum differre à calore dierum Canicularium in his nostris Regionibus. Non minus quoque intensum frigus æstivo tempore in his Puteis persentiunt Fossores; hinc hujusmodi Opificium media Æstate aggredi renuunt; siquidem præter vehemens frigus, quod illos excruciat, adeò magna respirandi difficultas eosdem angit, ut penè suffocentur, ingenti fumosa exhalatione, tunc temporis adscendente, ut & ipsa lumina exstinguat, quod hyeme neutiquam evenit, cùm satis placidè respirent, & lumen accensum immotum persistet. Non parùm etiam de graveolentia conqueruntur Fossores, quoties in calidiori tempestate Puteos effodiunt, ac præcipuè cum in Arborum truncos impingunt; ligna enim putrefacta sævam mephitim exhalant, quod hyemali tempore non experiunt, licet magnus tepor in his Puteis tunc hospitetur.

Raro autem excavantur hi Putei, quin passim variæ Arborum Species occurrant, facilè enim dignoscuntur, quales sunt Quercus, Nuces, Ulmi, Fraxini, quarum aliæ surrectæ sunt, aliæ prostratæ jacent, nusquam tamen vestigium ullum apparet, quòd Hominum manibus excisæ fuerint, quare Sylvas inciduas, quæ Ferarum Domicilium essent, olim Regionem hanc occupasse censendum est; Ligna verò, quæ frustulatim à Fossoribus cæduntur, satis mollia sunt, ubi autem Aëri exposita fuerint, non secùs ac Corallia, duritiem adsciscunt.

Cùm medio Aprilis Mense, novum Fontem subdio fabricarentur, hujusmodi fumosæ exhalationis adscensum manifestè observavi, ut

ut fossor in fundo vix posset inspici, qui & se valdè rigere ajebat, & ægrè respirare, unà cum tussi molesta; cùm autem de repente ingens facta fuisset Aëris ad frigidum permutatio, illicò evanuit fumosa illa exhalatio, ac Fossor in fundo facilem ducebat anhelitum, & satis mitem calorem se præsentire ajebat. Qualis revera Mensibus Æstati proximioribus, sit in his Puteis subterranea Temperies exploraturus, in Puteum, quem Gemmarius quidam natione Gallus, propriis in Ædibus fodiendum curabat, sub finem mensis Maji antequam perforaretur, descendi, ac pares gradus frigoris deprehendi, quales in hisce regionibus sub initium hyemis solent observari; eo tempore quo ibi commoratus sum, adeò Thorax, & anhelitus mihi arctari cœpit, ut Cor valdè palpitaret. Non magnum in hoc Puteo, ut in cæteris, Aquarum fremitum percepi, ad pedis tamen in fundo percussum, solum ut aliàs remugiit.

Dum hæc Typis traderem, cùm fortè foderetur Puteus, è re visum est exactiùs Aëris subterranei Temperiem explorare, eodem tempore, *Thermometrum*, & *Barometrum* in Puteum ad varias altitudines dimittendo, & observando quodnam sit inter Aërem externum, & illum qui in his Puteis hospitetur, dum fodiuntur, discrimen, ac præsertim æstivis mensibus, cùm perraro hujusmodi tempore, tale Opificium Putearii aggredi velint, ob superiùs enarrata incommoda quibus vexantur; quare sequentem Tabellam hic apposui, ut commodiùs internosci queat, qualis sit conditio, & vicissitudo Aëris subterranei ad Aërem externum, quod etiam tempore hyemali præstitisse, neque inutile, neque incuriosum fuisset; verùm nullus dubito, quin ex opposito eadem tunc temporis contingant, quod data occasione experiar.

Die 21. Junii 1691.	Die 23. Junii	Die 27. Junii	Die prima Julii
Altitudo liquoris in Thermometro extra Puteum G. 80.	Altitudo liquoris in Thermometro extra Puteum G. 77.	Altitudo liquoris in Thermometro extra Puteum G. 74.	Altitudo liquoris in Thermometro extra Puteum G. 78.
In Puteo ad profunditatem P. 15. G. 64.	In Puteo ad profunditatem P. 30. G. 51.	In Puteo ad profunditatem P. 45. G. 44.	In Putei summa profunditate G. 40.
Altitudo Mercurii in Barometro extra Puteum G. 80.	Altitudo Mercurii in Barometro extra Puteum G. 80.	Altitudo Mercurii in Barometro extra Puteum G. 78.	Altitudo Mercurii in Barometro extra Puteum G. 79.
In Puteo ad profunditatem P. 15. G. 82.	In Puteo ad profunditatem P. 30. G. 84.	In Puteo ad profunditatem P. 45. G. 85.	In summa profunditate Putei G. 86.

Scitu quoque dignum est, quòd nulla vis humana, ad exhauriendos hujusmodi Fontes sufficiat; etenim si ad multos dies indesinenter magnis Situlis aqua educatur, multùm erit, si ad sex, vel octo Pedes aqua deprimatur; quin quò plus aquæ extrahitur, vividiores fiunt hi Fontes, adeò ut si aliquando contingat, aliquem ex his segniùs fluere, ad aliquot horas quantam possunt aquam exantlant; atque hoc remedii genere (non secùs ac-

ac quando in humanis corporibus, sanguis detrahitur, ut celeriùs per suos ductus moveatur) detracta veluti sarcina, gravem horum Fontium ægritudinem, qualis est motus segnities, facillimè abigunt. In eundem quoque finem Instrumento quodam, ex pluribus ligneis Cylindris contexto uti solent, quod in Puteos demittunt, ac magna Terebra in illius vertice defixa, vel novum foramen efficiunt, vel antiquum deobstruunt.

Cæterùm nulli alii vitio obnoxii sunt hi Fontes; eamdem enim semper incorruptam servant aquæ puritatem, ac sicuti in humidis Constitutionibus nullum sentiunt augmentum, sic in maximis Siccitatibus (quales Annis elapsis observavimus, quibus tota *Cispadana*, & *Transpadana Regio* magna aquarum penuria laboravit) nullum patiuntur decrementum. Hyeme præterea horum Fontium aquæ valdè tepent, immò ex iis fumosum quid exhalat, Æstate verò insigniter frigent.

Aliquot diebus ab eruptione facta, postquam aqua desedit, pro more habent Puteum marmoreo lapide obtegere, ac veluti obsignare; postmodùm per fictiles tubos ab eodem aquam in Vasa marmorea, vel lapidea derivant, ex quibus postea, per alios ductus aqua in publicos Canales continuo cursu exoneratur

Id porrò cunctis his Fontibus commune est, quòd in eadem linea horizontali aquas habeant, facto scilicet per libellam, experimento; quamvis enim illorum nonnulli supra Urbis planum ascendant, major tamen illorum pars, illud non attingit, quod non nisi ex situs inæqualitate contingit, quem Urbs obtinet, quæ in ea parte, quæ Austrum respicit, aliquantò elatior est, depressior autem Septentrionem versus. Hinc fit, quòd omnium par ferè sit bonitas, modò ab initio Putei fuerint benè constructi, & cretaceo munimine circumsepti. Præ cæteris, magnis laudibus celebratur Fons quidam vetustissimus, propè Ducale Palatium, quem Fontem *Abyssus* appellant, ad quem æstivis ardoribus Populares confluunt, ad sitim restinguendam. Hujus Fontis hoc prædicatur Encomium, quòd illius aqua in Cretam usque delata, incorrupta, ac sincera ad nativum fontem revecta fuerit, cùm tam longam navigationem eodem tempore Aqua Nuceriana absque putrefactione non sustinuerit.

Quòd verò in hoc negotio exploratu dignius existimavi, fuit ut hujus magni Receptaculi altitudo, per foramen à Terebta factum pertentaretur, multa enim de illius immensa profunditate, & aquarum summa rapiditate vulgus dictitat; ajunt dimissum olim per foramen Contum ferreum ab aquæ vi abreptum fuisse, ac Terebram, dum fit perforatio, Orientem versus detorqueri; de quo sæpiùs Terebratores interrogavi, at nihil firmi ab iisdem rescire potui. Pluries itaque funiculo cum plumbeo Cylindro appenso per foramen à Terebra factum dimisso, hoc vadum pertentavi, ac non solùm ponderi dimisso, nullam vim inferri persensi, sed manifestè fundum percepi, neque ullam majorem profunditatem observare licuit, nisi quàm Terebra fecisset.

Quis porrò hujusmodi Fontium primus Inventor fuerit, & quonam tempore abditum istud, ac tantæ amplitudinis Aquæ Receptaculum detectum fuerit, prorsùs ignoratur; absit enim quòd quispiam putet, velle me hoc Naturæ Arcanum pro re nova venditare; non minùs enim forsan antiqua est horum Fontium origo, ac Urbs ipsa, quæ inter vetustissimas habetur. A Senioribus, & eruditis Viris sæpiùs quæsivi, num saltem aliqua de hac re Majorum haberetur traditio, nec quicquam referre licuit; conjectura tamen satis probabili, fas est arbitrari, priscis temporibus cognitam fuisse prodigiosam hanc Aquæ Scaturiginem, cui aliam similem nullibi terrarum reperiri adhuc scire potui; cum Fabri Murarii, Terram fodiendo pro fundamentis Ædium, in magnos plumbeos ductus inter rudera olim dirutæ Civitatis sepultos persæpè impingant. Cùm olim à Puteario quodam satis celebri sciscitarer, nùm sciret ipse, aut ab aliis audiisset unquam, quis primus horum Fon-

Fontium Auctor fuerit, ille non alium Auctorem se agnoscere respondit, quam rerum omnium Magistram Necessitatem. Cùm enim (subdidit ille) vulgarium Puteorum aquæ, & quæ ab hac profundiori Scatebra non prodeunt, vitiosæ sint, & insalubres, sola Necessitas Indigenas compulit, ut altiùs fodiendo salubriores aquas scrutarentur, & cum ad hanc profunditatem devenissent, in qua murmurantium aquarum strepitus sensibiliter percipitur, viam hujusmodi aquis ope Terebræ aperuisse, ad quod forsan allusisse voluit, qui ad hujus Urbis Insigne binas Terebras apposuit cum Epigraphe, *Avia, pervia.*

Haud minùs curiosa, ac scitu digna in ipsa Puteorum fossione occurrunt; primò quidem à soli superficie usque ad Pedes 14. circiter, non nisi cæmenta, & antiquæ Urbis vestigia apparent; in tali enim profunditate Viarum strata ex Siliceo lapide, Artificum Tabernæ, pavimenta Ædium, & opera tessellata passim observantur; in quo certè admirari subit, quomodò ad tantam altitudinem solum excreverit, quod profectò in id referri nequit, quòd Urbs ista pluries funditus eversa fuerit, ac postea supra proprias ruinas restaurata, editiorem situm acquisiverit; eandem enim planitiem, & æqualitatem præferunt circumstantes agri, immò urbs ipsa iisdem aliquantò depressior apparet. Post cæmenta, & rudera, Terra se prodit satis solida, & compacta, ut terram Virginem quis crederet, at non multò post nigra, & paludosa visitur, palustri arundine referta. Memini me in uno ex his Puteis ad Pedum 24. profunditatem, Culmum frumentaceum adhuc integrum observasse, ac in altero in profunditate pedum 26. inventum Coryletum cum suis nucibus adhuc incorruptis; sic alternatim ad 6. ferè pedes varia observatur soli mutatio, modò albi, modo nigri, cum variarum arborum ramis, ac foliis, quasi lamellis, ac corticibus superinductis, donec ad planum Cretaceum deveniatur, quod in profunditate pedum 28. primò conspicitur. Hoc ubi Operarii attigerint, jam securi, ut dixi, ne ampliùs ab ullo aquæ affluxu perturbentur, fossionem summa facilitate ad imum usque prosequuntur. Hujus Strati Cretacei moles 11. ferè est Pedum, ac identidem multis Cochlearum testis est refertum, illius ergo finis, est in Profunditate Pedum 39. postmodum Stratum aliud palustre duorum Pedum circiter apparet, ex Juncis, Plantarum foliis, ac ramis congestum. Ablato à Fossoribus hoc palustri Strato, Stratum aliud Cretaceum ejusdem ferè molis ac superius sese offert, cujus terminus est in profunditate Pedum 52.; quo Strato effosso, rursus Stratum aliud paludosum priori haud dissimile visitur, quo semoto, denuò aliud Stratum Cretaceum ejusdem naturæ, ac superiora, sed minoris molis, ac crassitiei, quàm reliqua duo, & superincumbit alteri Strato palustri, quod tandem desinit in ultimum illud planum, in quo Terebra defigitur, quod planum molle est, atque arenosum; multaque glarea minuta permixtum, ac marinis quisquiliis aliquando refertum. Hujusmodi autem Stratificatio hisce intervallis tam benè distincta in omnibus Puteis, tam intra Urbis Pomœria, quàm in Suburbanis locis constanti ordine, ac lege observatur.

Cùm sæpissimè in magnos Plantarum truncos fodiendo incidant, ut non raro mihi videre contigit, hinc est quòd interdum non exigui laboris Puteariis sit ipsa Terebratio, quotiescumque in hujusmodi Truncos Terebra impingat; argumentum evidens, solum illud aliquandò Aëri fuisse expositum; nunquam tamen Arborum truncos in Stratis Cretaceis observare contigit, sed in Palustribus tantum, vel in eo spatio, quod Urbis fundamenta, & Cretæ principium interjacet. Inventa quoque sunt in summa horum Puteorum profunditate Ossa magna, Carbones, Silices, ac Ferri frustula. Multa hic lubens omitto, quæ Vulgus dictitat de variis rebus extraneis, ab aquæ impetu regestis, eo ipso tempore quo primùm aqua erumpit, ut foliis Quercus, Castanearum, milio, thecis fabarum, multisque aliis, ea solùm referre contentus, quorum Autoptis esse possim, aut à

Viris

Viris fide dignis acceperim. Hæc sunt, quæ ad Fontium Mutinensium historiam spectant, & quæ, prout data est occasio, observare licuit.

CAPUT SECUNDUM.

Stagnantes non esse hujusmodi Aquas, sed mobiles; hac occasione pauca quædam ex Hydrostatica Fontibus delibantur.

QUandoquidem hujus abditæ Scaturiginis natura, & origo, non secus ac olim Nili, exploratione digna est, propterea per has Aquas subterraneas Ratiocinii (quando aliter non licet) Vela pandantur. Primùm quidem Statarias non esse hujusmodi aquas, ac velut in Cado Reconditorio conclusas, sed continuo, ac non lento cursu moveri, fas est asserere; id enim ejusdem aquæ murmur, quod in Puteorum fundo ante perforationem constanter auditur, satis evincit. Nec quispiam opponat etiam lacustres aquas magnis motibus aliquando concitari, ut constat de *Vulsiniensium Lacu*, *Trasumeno*, *Benaco*, de quo Poëtarum Princeps,

Teque
Fluctibus, & fremitu assurgens Benace marino: (a)

Nam id perpetuum non est, immò hujusmodi Lacus placida, ac leni malacia ut plurimùm quiescunt; aquæ verò murmur, ante opus Terebrationis firmissimè auditur, quod ego quoties in hos Puteos descendi, semper, ac manifestè percepi, & Putearii unanimiter affirmant, qui ex aquæ fremitu fossionis terminum auspicantur. E sublimi verò loco aquas istas subterraneas descendere, & continuò ab aliis premi, & urgeri, si tam subito impetu ad altitudinem Pedum 68. Saxa, & arenam eructando, debent emergere, certo certiùs est. Neque reor hanc ex tali profunditate aquæ emersionem in Terræ pondus incumbens, referri posse, quod vi pressionis aquam sursum propellat. Scio equidem posse altiùs aquam attolli, quàm sit illius superficies, ex qua derivatur; ubi nimirùm ab aliqua potentia superincumbente urgeatur, quemadmodum ingeniosè contra *Cardanum* (b) demonstrat *Scaliger*, dato exemplo Vasis, quod tubulos utrinque habeat; nam si in hujusmodi Vas pondus dimittatur Vasi capacitati exactè conformatum, quod aquam valde premat, illa per tubulos supra Vasis superficiem elevabitur. At si ex terræ pondere extrinsecùs incumbente, ad hujusmodi altitudinem emergerent horum Fontium aquæ, necesse quoque foret, hanc terræ prementis portionem à reliqua esse sejunctam, quod est prorsùs improbabile, & cujus rei nulla apparent indicia. Insuper quanam unquam ratione fieret, ut tanta esset harum aquarum bonitas, ac præstantia, ut inter aquas simplices, & naturales primas mererentur, si immotæ, ac in tam profundo ergastulo veluti captivæ detinerentur, cùm neminem lateat, non minùs differre stagnantes aquas, ab iis quæ moventur, ac mortua Corpora à vivis differunt, quando aquas fluentes vivas appellare consuevimus! Mobiles ergo, & fugaces sunt hujusmodi aquæ, neque hic consistunt, sed ulteriùs progrediuntur, sive tandem devolvantur in Mare, sive à Voragine aliqua absorbeantur.

Verùm dum has aquas fluentes statuo, non contemnendus Scopulus mihi obviam, sese offert; etenim si expedito cursu aquæ istæ præterlabuntur, nulla lege videntur cogi posse, ut excavatis his Puteis, in altum debeant attolli. Non posse autem in tali suppositione aquam adscendere, physico experimento posset demonstrari. Sit enim, ut in Fig. 1, Vas AB. aqua plenum, ad cujus latus prope fundum exstet fistula CD. ad angulos rectos, variis foraminibus E F C. pertusa, & in parte inferiori rimulam habeat HI. Permisso itaque libero exitu aquæ, illa non solùm

(a) Geo. l. 2. (b) Exerc. 46.

lum per foramina non adſcendet, ſed neque per rimulam deſcendet, quin tota per os amplum fiſtulæ defluet, & ſatis jucundo ſpectaculo, aqua ſuper rimulam ſuſpenſa, delabi ſpectabitur, nec à proprio pondere à reliqua divelli poterit ut decidat, niſi in fine, cum Vaſe ferè depleto, nihil aquæ per os amplum fiſtulæ defluet, ſed tota per rimulam deſcendet.

Stante igitur hoc Experimento, non benè Hydroſtaticæ legibus congruere videntur, ſuppoſitus harum aquarum ad ulteriora ſpatia progreſſus, ac eodem tempore manifeſtus per hos Puteos earundem adſcenſus; ſi enim liberè, & inoffenſo pede profluunt, procul dubio in altum aſſurgere nequeunt; cui veritati ſuffragari videtur, id quod in ſuis (a) Exercitationibus refert *Doctiſſimus Scaliger*, qui perquirens, an ſub aquis aliæ aquæ ſubeſſe poſſint, ait propè *Oltum Fluvium* Puteum eſſe in Colle celſo, ac immò celeri curſu, ac magno murmure rivum fluere.

Utut hæc omnia vera ſint, ac ſenſibus ipſis obvia, poſſunt tamen in caſu noſtro, ſimul conſiſtere harum aquarum ulterior progreſſus, ac unà per hos puteos emerſio, quod eadem figura prima demonſtrari poteſt. Si enim ad os fiſtulæ D apponatur digitus, ita tamen, ut non ex toto illius orificium claudatur, ſtatim eodem tempore aqua, & per foramina E F G in altum exſiliet, & per rimulam H deſcendet, ac ſimul per os fiſtulæ defluet, una Actione aliam non impediente; atque ita quò plus vel minùs Orificii fiſtulæ digito occupabitur, plus vel minus aqua per dicta foramina elevabitur; nunquam tamen ad eam altitudinem pertinget, ad quam elevaretur, ſi fiſtulæ orificium eſſet penitus obſtructum. Legibus itaque *Hydroſtaticæ* non repugnat, ſi aquæ iſtæ ſubterraneæ mobiles ſint, ac ulteriùs pergant, & eodem tempore ad altitudinem Pedum 68. per hos Puteos evehantur, ea tamen lege, ut nunquam ſui *Hydrophylacii* altitudinem æquare valeant, ob coarctatum ſcilicet in progreſſu ſpatium, per quod diſcurrunt, vel Emiſſarium è quo tandem effluunt.

Horum Phænomenûm, à nemine, quod ſciam, hactenùs obſervatorum, par eſt ut aliqua reddatur ratio, quando nulla pars Philoſophiæ curioſior eſt, & forſan minùs exculta, quàm *Hydroſtatica.* Primùm ergo, quòd aqua (libero manente illius curſu, & exitu per os amplum fiſtulæ) per foramina ejuſdem fiſtulæ aperta non proſiliat, mirum certè non eſt, immò ſic fieri neceſſe eſt; aqua enim liberum habet deſcenſum, nec in Obicem ullum impingit, ut cogatur adſcendere, quemadmodum fieri ſolet in fiſtulis ſurſùm inflexis. Sic neque per rimulam deſcendet, cùm ob preſſionem, & præconceptum impetum, ad inſtar ſolidi Corporis à recto itinere nequeat deflectere, non ſecùs ac Projecta, quæ per lineam horizontalem, ſaltem ſenſibiliter ad aliquod ſpatium, vigente impetu, feruntur. Cur autem fiſtulæ Orificio, ob digiti admotionem anguſtiori reddito, ſtatim ex foraminibus, aqua in altum exſiliat, ac inferiùs per rimulam defluat, id evenire cenſendum eſt, eò quia, cùm partes inferiores aquæ premantur à ſuperioribus (ut ſatis planè in Paradoxis ſuis Hydroſtaticis demonſtravit Celeberrimus *Boyle*) ac magna vi urgeantur ad effluxum; arctato exitu ob digiti ad os fiſtulæ appoſitionem, aquæ portio, cùm Obicis reſiſtentiam ſuperare nequeat, quæ data porta, ſibi exitum quærit; ex quo fit, ut quò minùs aquæ per os fiſtulæ exeat, majori niſu per dicta foramina exſiliat. Remittente verò dicta preſſione, Vaſe jam ferè depleto, nihil aquæ per os fiſtulæ defluit; ſed reliquum quod eſt per rimulam, utpote per breviorem viam, lentè delabitur. Hinc admirari ſubit, quomodo una Actio alteri non ſit impedimento, (b) quod idem quoque in Statica evenire obſervavit Ingenioſiſſimus *Borellus*, exemplum afferens de pluribus Libris, una ordinatè reliquam ex centro ſuſpendente.

Hinc patet directam preſſionem, æſtimandam eſſe ex pondere aqueæ Columnæ, cujus baſis ſit æqualis horizontali ſuperficiei cui incumbit; & cujus altitudo æqualis ſit profun-

(a) Exerc. 100. (b) De motu An. P. p. Prop. 66.

ditati perpendiculari ipsius aquæ, ut v.g. in Vase in horizontali plano constituto, quælibet pars in fundo designabilis, pro basi est aqueæ Columnæ eandem altitudinem habentis, ac tota aqua in vase contenta. Quare in proposito Schemate aqua cùm per fistulam C D libero cursu effluit, premitur ab aquæ Columna, quæ eandem basim habet, ac orificium fistulæ Vasi infixæ, quæ aquea Columna lateraliter, & ad angulos rectos aquam propellit, ut fistulam subeat, ac exeat; vi cujus pressionis efficitur, ut per hanc imaginariam Columnam, tota aqua in Vase contenta ex suprema superficie (modò quieta sit) descendat, ac effluat.

Multa de pressione partium aquæ ad invicem penes eos, qui de *Hydrostatica* scripsere habentur, nempe quòd inferiores premantur a superioribus, quin & lateraliter se premant ad invicem, quas pressionum diversitates, multis experimentis demonstrare satagunt; re vera hanc lateralem aquæ partium pressionem ad invicem, quilibet in se ipso experiri potest, si in aqua ad collum usque demergatur; ad sensum enim totius corporis circumpressionem, & aliquam anhelitus difficultatem persentiet, quam tamen non à sola pressione laterali aquæ fieri, sed etiam ab alia causa censendum est; cùm enim ad respirationis munus, necessaria sit Thoracis expansio, hæc non tam facilè in Aqueo Elemento ac in Aëreo exercetur, ob majorem nempè aquæ crassitiem; nam sicuti Pisces majori vi motrice indigent ad natatum, quàm Aves ad volatum, ex ejusdem *Borelli* demonstratione, (a) nimirum propter corpulentiam aquæ, quam è suo loco dimoveri necesse est, & vertiginosè ad locum à Pisce derelictum revolvi, ita Homo ad collum usque in aqua demersus, majori nisu musculorum indiget, ut aquam à se removeat, pro Thoracis ampliatione, quàm si in Aëre esset constitutus; hinc difficilior est in Balneo aëris Inspiratio, quàm Exspiratio.

Aquam pariter non solùm fundum, sed etiam latera Vasorum à quibus continetur premere, ac urgere fatentur omnes; at hujusmodi pressionem nonnulli magnam, alii parvi momenti esse existimant; (b) *Tho. Cornelius* talem esse arbitratur, ut pressioni perpendiculari æqualis sit; supponens enim aquam premere latera per lineas inclinatas, ex eo quòd corpus grave super planum inclinatum descendens, tantam acquirat velocitatem, quantam acquireret, si per rectam perpendicularem expositæ altitudini æqualem descenderet, putat pressionem quæ fit ad latera, parem esse illi, quæ super fundum exercetur. Altera ex parte (c) *Becherus* in *Physica sua Subterranea* ait, aquam ex sua natura fundum directè, & perpendiculariter premere, ac multò minùs juxta latera gravitare, conjectura ex hoc desumpta, quòd in *Hollandia* Terræ aggeres exigui, ipsius Oceani pressionem sustinere valeant, ne campos subjectos inundet; qui mechanico experimento demonstrare nititur, aquam non premere, nisi supra, vel infra tangat corpus. Ego quidem sicuti neque tam levem esse lateralem pressionem, ita neque talem, ut perpendicularem æquare possit, crediderim; nam minorem esse perpendiculari, ex hac sola animadversione ostendi potest, quòd major sit aquæ conatus ad descendendum per lineam perpendicularem, quàm per inclinatam; ac dato etiam, quòd aliquæ partes in Vasorum lateribus premerentur, pressione æquali perpendiculari pressioni, uti essent eæ, quæ fundo annecterentur, & in quas desinerent hujusmodi plana inclinata, quæ parem haberent altitudinem, ac tota aqua, in reliquis tamen partibus laterum, pressio talis energiæ nequit admitti. Non adeò tamen tam parvi pendenda lateralis pressio, ut vult *Becherus*; etenim, cùm non exiguum impedimentum fluido, ne descendat, sint latera Vasorum, non exiguus quoque erit conatus, quem fluidum contra hujusmodi impedimentum exercebit. Quamvis autem lateralis pressionis mensura peti soleat ab aquæ profunditate, in casu tamen à *Bechero* allato, nonnisi ab altitudine aggerum desumenda est, qui Mare

arcent,

(a) De Motu An. Par. I. Pro. 215. (b) Prog. Phys. de Circum. pul. Plat. (c) 1. p. Se. 2. cap. 2.

arcent, ac vetant, ne subjectæ regiones aquis obruantur.

Quando igitur, ut superiùs dictum, partes fluidi contrario nisu se premunt ad invicem, ita ut tanquam prelo omnes sint pressæ, non immeritò ex hoc fundamento, recentiores solutionem petunt antiqui illius, æquè ac ardui Problematis, quod adhuc subtiliora ingenia fatigat, cur scilicet Urinator in fundo Maris, à pondere aquæ superincumbentis non opprimatur. Communiter id ajunt fieri, quia Urinator ab aqua succumbente attollatur, & lateraliter partes corporis æquis viribus ab aqua premantur, nec ad intra possint propelli, cùm omnia sint plena, adeò ut nullus sit metus luxationis alicujus membri, vel dolorificæ compressionis. Non tamen plenè difficultati satisfactum putat Ingeniosissimus *Boyle:* (*a*) nam licèt ob æqualem fluidi ambientis circumpressionem, nulla sequatur luxatio, non apparet tamen ratio, quare saltem aliquis doloris sensus non debeat percipi, ex partium adversus se invicem compressione; quapropter ad fortem Animalium texturam, quæ pressioni à fluido factæ possit resistere, recurrit idem *Auctor*.

Ni temerarium foret putare, rationibus tot Clarissimorum Virorum posse quidquam adjici, auderem dicere, quòd cùm Hominis viventis corpus sit in specie minùs grave, quàm aqua, pauco licèt discrimine, ideòque ab aqua collaterali magis pressa, ex vi principii (*b*) *Archimedis* debeat in altum attolli Sipho alter minùs pressus, in quo Urinator sit constitutus, propterea nullum debere percipi pressionis sensum. Quia verò Urinator sub aqua diversimodè considerari potest, vel ut per lineam perpendicularem descendit, & per eandem adscendit, vel per lineas inclinatas movetur, vel fundo affixus, & hærens scopulo immotus manet; in ullo ex his modis dolorificæ pressioni non debet esse obnoxius. A perito Natatore didici, quòd cùm Natator vult perpendiculariter, & erectus in aquam demergi, ac fundum petere, manibus tanquam remigiis alternatim aquam sursum propellit, sicuti quando ad summitatem vult emergere, ordine inverso manibus alternatim aquam versus fundum compellendo, per eandem viam remeat, ex quo fit ut natandi imperiti, dum ordine retrogrado aquam verberant, suffocationem sibi accelerent. Horum effectuum rationem, cùm apud neminem expressam viderim, liceat hic paululùm disquirere, quamvis re vera Delio Natatore, ut dici solet, hic opus esset.

Puto ergo, quòd cùm Natator vola manus sursum impellit aquam superincumbentem, ideò descendat, quia talis Sipho ita percussus reddatur minùs pressus, ac minùs gravis quàm collateralis, ac ideò attollatur, altero depressiori facto, in quo est Natator, non secus ac in Libra suspensa, & in æquilibrio posita, si una ex Lancibus in parte convexa percutiatur, illa certè in altum elevabitur, ac altera ex adverso descendet; Corpus itaque Natantis in Siphone, seu Columna aquea magis pressa positus, necessariò debet descendere, simul altera manu idem præstans, descensum sibi faciliorem reddit. Cum autem perpendiculariter, & erectus ab imo ad summum vult emergere, palma manus aquam versus fundum percutiendo, illum Siphonem vi percussionis magis pressum efficit, unde Natator in altero constitutus, necessariò in altum protruditur, eo ferè modo, quo si Libra in suo æquilibrio posita, Lancem in parte cava validè percutiam, illa profectò deprimetur, ac altera attolletur. Eadem prorsus est ratio, cùm per lineas ad Horizontem clinatas descendit, vel ascendit. Sive igitur adscendat, sive descendat, vel quocunque alio modo moveatur Urinator, nulli pressioni debet esse obnoxius, quæ dolorem pariat, ut ut magna sit aquæ altitudo; etenim cùm ex ingeniosissimo *Borello*, corpora non graviten, nisi cùm quiescunt, ut patet in exemplo ab eodem allato, de duobus lanæ involucris, quorum unum alteri superimpositum gravitatem non exercet, nec comprimit, nisi cùm quiescit, non autem cùm descendit; idcircò Natator perpendiculariter

T 2 per

(*a*) In Appen. 2. ad Parad. Hydrost. (*b*) De iis, quæ veh. in aq.

per aquam descendens, non debet ab aqua pari velocitate descendente ullam pati pressionem. Quando verò per eandem viam sursum evehitur, cùm proprio corpore sursum trudat aquam superincumbentem, idque efficiat non vi propria, sed virtute Siphonis collateralis, ideòque nullo indigeat musculorum nisu, ut aquæ superincumbentis renixum superet, neque pariter dolorificæ pressionis sensum debet percipere, non parum tamen ad id conferente, superius descripta fluidi ambientis circumpulsione, quæ non sinit, ut ulla pars corporis è sua sede possit dimoveri. Easdem ob causas, dolorificum non debet pati, si per lineas inclinatas adscendat, vel descendat, vel in fundo scopulo affixus immotus perstet, nam Sipho alter collateralis magis pressus, suum conatum semper exercet, & aqua succumbens Urinatorem in specie minùs gravem, quàm aqua sursum attollit.

At mihi, dum blandienti auræ nimis obsequor, aurem vellit, & admonet *Sulmonensis Poëta*, (a) quòd

Non ideò debet pelago se credere, si qua
Audet in exiguo ludere Cymba lacu.

Quare ne in *Hydrostaticæ* Mare magnum, & naufragiis frequens, ulteriùs provehar, litus repeto, ac in puteis meis me recondo.

(a) 2. Trist.

CAPUT TERTIUM.

Non posse horum Fontium orginem à Flumine subterraneo deduci.

CUm itaque ex superiùs dictis jam satis constet, posse una consistere harum aquarum ulteriorem progressum, ac simul hic loci, & in quocumque dato situ illarum adscensum, consectarium videretur asserere, magnum Flumen subterraneum hàc præterlabi, ex quo Fontes isti scaturiant; ac revera hæc communis est quæ inter nos vagatur opinio, cui tamen, ut assensum largiar, adhuc adduci non potui. Haud equidem sum nescius, Flumina quædam reperiri, quæ post longum cursum caput recondant, & aliquo spatio emenso illud exserant, alia quæ satis probabili conjectura, continuò per operta labantur, nunquam adspectabilia, non secus ac in Viventium Corporibus inter Vasa sanguifera, alia in propatulo sunt, alia in profundo posita, & omninò inconspicua, nisi penetralibus reseratis. Hinc egregiè *Seneca.* (a) *Placet Natura regi Terram, & quidem ad nostrorum Corporum exemplar, in quibus sunt Venæ, & Arteriæ, adeòque illam ad similitudinem humanorum Corporum Natura formavit, ut Majores quoque nostri appellaverint Venas.* Nilum à Terra pluries obsorberi, ac longo post intervallo revomi scripsit *Plinius*; (b) hoc idem quoque de *Nigro Æthiopiæ fluvio* referunt, qui ex eodem lacu, quo *Nilus* profluens Occasum versus, ubi in Montium catenas impingit, vias occultas sibi reperit, & ex altera Montium parte emergens, in *Oceanum Atlanticum* procurrit. Haud secus *Tigris* in *Mesopotamia Caucasi* repagula eludens oculis se subtrahit, & in Antrum amplissimum demergitur, postmodùm verò erumpens juxta *Babylonem Euphrati* commiscetur. Omitto quod de *Alphæo Achajæ fluvio* Poëtæ referunt, quem ajunt longo itinere, non solùm sub terra cursum agere, sed Mare ipsum subterlabi, ac prope *Syracusas* in Fontem, qui *Arethusa* dicitur, ore diverso renasci, indicio sumpto à Victimarum rejectamentis, quæ secundo flumini tradita quinta quaque Æstate, dum *Olympia* celebrarentur per ipsum Fontem reddebantur. Quin & Maria ipsa per occultos ductus, mutua exercere commercia creduntur, ut *Mediterraneum* cum *Mari rubro*, & *Caspium* cum *Euxino*, (c) veluti non levibus conjecturis ostendit Scientissimus *Kircher*, qui ulteriùs ad statuendam in Geocosmo Aquarum de Polo in Polum circulationem, Voraginem Suppolarem in Boreali pla-

ga.

(a) l. 3. Quæ. Nal. c. 15. (b) H. N. l. 5. c. 9. (c) T. p. Mundi Subt. lib. 2 c. 13. & T. p. l. 3. c. 2.

ga deſcribit, de qua pariter *Olaus-Magnus* & *Helmontius* ſcripſere, per quam immenſa aquarum moles abſorbeatur, quæ in inferiora Terræ præcipitata è Polo Auſtrali reſiliat.

Vera ſint hæc omnia, ac detur, quòd intra hujus terreni Corporis penetralia, vitalis Oeconomiæ ſpecimem quoddam exerceatur, & varios Aquarum curſus, & recurſus, non ſine ratione excogitare quis poſſit, cùm revera, ut ait *Seneca*, (*a*) *non tota ſolida contextu ſit Terra*, *ſed multis partibus cava*, in hanc tamen opinionem ire nequeo, qua certò creditur, ingentem Fluvium liberæ laxitatis eſſe hunc, è quo in hac regione hujuſmodi Fontes erumpant. Hæc opinio de magno hoc Flumine, omnium animos adeò firmiter occupavit, ut ſi contingat levis aliqua Terræ concuſſio, Populares magno terrore perculſi, timeant ne Urbs iſta, quæ à Terræmotibus aliàs graviter concuſſa eſt, temporis momento abſorbeatur, quandoquidem illam ſupra magni Fluminis fornicem, poſitam imaginantur.

Non leves quidem, fateor, neque parvi momenti ſunt conjecturæ, quibus quis innixus arbitrari queat Flumen ſubterraneum eſſe illud, quod his Fontibus aquam ſuggerat, præſertim aquarum ſtrepitus in Puteorum fundo ante perforationem, ac ſecuritas, quòd in quocumque dato ſitu, excavato Puteo, Fons ſit erupturus cum glareæ & arenæ ejuſdem naturæ eructatione, multaque alia, quæ ingentis Fluvii, ſeu ſaltem alicujus immenſi Receptaculi præſentiam, videntur atteſtari. Verùm unica ratio, ſuperexcedens ſcilicet hujus imaginarii Fluminis amplitudo, quæ neceſſariò foret admittenda, tanti eſt apud me ponderis, ut quaſcumque conjecturas obruat, quibus tantum Flumen hàc ſublabi quis ſibi perſuadeat. Nullum enim Flumen tam vaſtum haberet Europa, quale eſſet hoc noſtrum ſubterraneum, cui nec *Padus*, nec *Rhenus*, nec *Danubius* poſſent conferri. Ex ſuperiùs memoratis jam ſatis conſtat, ac norunt omnes Incolæ, non ſolùm intra Urbis ambitum, cujus diameter eſt mille Paſſuum circiter, in quocumque dato ſitu, fieri poſſe Fontem, qui perenniter aquam effundat, ſed etiam extra Urbem circumquaque ad aliquot milliaria, nullo habito ſitus delectu, ſimiles Fontes perſæpè conſtrui, ac præcipuè ſecus *viam Æmiliam*, ut etiam ultra *Scultennam Flumen*, uberes aquarum ſcaturigines, & hujuſmodi Fontes obſerventur. Quapropter hujus ſubterranei Fluminis amplitudo (niſi forſan hic eſſet illius curſus) ad ſex, vel ſeptem milliaria extenderetur.

Quis autem unquam perſuaderi poterit, ſubtus hanc Planitiem, in qua poſita eſt hæc Civitas, Fluvium tantæ magnitudinis continuò fluere, cum tanto pondere ſuperincumbente! Non ibo quidem inficias, ab Auſtro Septentrionem verſus hujuſmodi Scaturiginem non tam latè protendi; cùm non ſupra quatuor milliaria hujuſmodi Fontes obſerventur; quod 'num propter experientiæ defectum contingat, an re vera hic ſit limes, ac terminus, non auſim aſſerere. Si tamen adhuc Flumen ſubterraneum, quod alveum quatuor milliariorum habeat, ſupponere velimus, quilibet, reor, ſuſpenſo judicio hærebit, nec tam facilè huic opinioni fidem ſuam largietur; cum præſertim fornix, qui tantum pondus ad Pedes 68. ſuſtinere debeat, non ſit ſiliceus, vel tophaceus, ſed totus ex terra paulatim aggeſta compactus. Equidem ſi hoc Naturæ prodigium in montana regione eſſet poſitum, non admodum reluctarer, ut quamcumque ſubterraneam laxitatem admitterem. Etenim ſi ad Antra, & cavernoſos receſſus, qui in Geocoſmo penes Scriptores celebriores ſunt, animum advertamus, inter Saxoſa, & prærupta Montium Viſcera à Natura fuiſſe fabrefactos obſervabimus, cum Saxa, & lapides ſolidamenta ſint, ac veluti Oſſa terreni corporis, unde *Ovidius*. (*b*)

Magna Parens Terra eſt, lapideſque in Corpore Terræ Oſſa reor dici.

Famoſum Antrum illud *Coryceum* in *Cilicia*, (*c*) de quo *Plinius*, *Solinus*, & alii, quod in

(*a*) l. 4. Quæ. Nal. c. 14. (*b*) Metam. l. 1. (*c*) l. 5 H. N. c. 27. c. 40.

Mare prominens amplissimo hiatu patulum, ac introrsus nemorosum, per duo millia, & quingenta passuum non sine largo die descensum admittebat, ut simul *& Specus*, *& Portus* esset, in *Monte Coryco* positum fuisse legimus. *Tigris fluvius*, de quo superiùs habita mentio, sæpiùs caput occulit, ac illud exserit, sed solummodò, ubi Montium catenis obstringi se videt; indignatus enim suæ velocitatis, cui nomen debet, quamcumque remoram, per laxos Montium ventres, viam sibi reperit, & in operto decurrit, donec aquarum accessu tumidior factus, in apertam planitiem erumpat. *Timavus Amnis* apud antiquos Poëtas sat clarus (de cujus genuino situ, an apud *Patavium*, an *Tergeste in Histria* esset, tot fuere inter elapsi Seculi Literatos Viros contentiones, (*a*) uti penes *Leandrum Albertum*, *Bernardinum Scardeonium*, *Joannem Candidum* videre est) licet è novem Fontibus, tamquam mammis in *Timavo Monte* protuberantibus, totum id quod habet aquæ videantur haurire, aliunde tamen è Flumine scilicet Subterraneo, per cavernosos Montium anfractus in Mare ipsum se exonerante, aquas omnes mutuatur, quibus tantùm superbit, ut *Pater*, *& Fons Maris* vocitetur.

Quoniam de *Timavo* facta est mentio, ac mira narrantur à Scriptoribus, illum nempe ad Maris fluxum crescere, & decrescere, tantumque esse illius incrementum, ut proximas regiones inundet, cæterùm in Maris refluxu, satis placidè fluere, atque unà aquarum dulcedinem usque ad Ostia sartam tectam servare, ut

Doris amara suam non intermisceat undam, (*b*)

veluti olim de *Alphæo* cecinit Poëtarum Princeps; propterea in rerum tam curiosarum comtemplatione, mihi liceat paululum immorari.

Hujus prodigiosi incrementi causam, & quomodo dulces aquas à salsedine immunes, ad ostium usque tueatur, explicat egregiè Doctissimus *Kircher*; (*c*) ait enim è novem Fontibus *Timavi fluminis* ad 14 milliariorum distantiam, è Montis cujusdam Visceribus propè Vicum, quem *S. Cantiani* appellant, ingentem aquæ copiam in subjectam Vallem rejici, ibique à manifesta voragine absorberi, neque ampliùs apparere; putat igitur aquam illam absorptam, per occultos Canales in mare devolvi, ac propterea in Maris fluxu, Aqua salsa per eosdem Canales, aliam dulcem sibi occurrentem, & minoris resistentiæ magna vi propellente, Fluminis illius subterranei aquas reverberatas retrò agi, & cùm spatium non habeant, in quod refundantur, per memoratos illos Fontes in *Timavo Monte* cum eodem subterraneo Flumine communicantes violenter propulsas erumpere.

Unde per ora novem magno cum murmure Montis (*d*)
It Mare præruptum, *& pelago premit arva sonanti.*

cecinit idem *Poëta*. Hoc pacto non admodum captu arduum est, quomodo ad maritimum fluxum, ac refluxum appareat in *Timavo* hæc incrementi, & decrementi tam proportionata reciprocatio, superstite aquarum dulcedine. Mare etenim in sui superficie *Timavi* aquam non repercutit, neque illius cursum remoratur, sed subtus per occultas vias flumini subterraneo, in dicta Valle absorpti occurrens, cogit illud retrò fluere; & aquas per novem illa Ostia evomere, unde portentosum oritur *Timavi* incrementum. Mari verò recedente, spatiumque ad fluendum illi Flumini subterraneo concedente, *Timavus* quoque eodem tempore, cessante illa ingenti aquarum regurgitatione, satis placidè, & cum tota sua dulcedine in *Adriaticum* devolvitur.

Hujusmodi Naturæ lusus, haud absimilem ætiologiam tradit *Fallopius* noster (*e*) cujus verba hic libuit apponere. *Cæterùm debetis notare, quòd licet fluvius tunc abundet aqua, tamen aqua illa est dulcis, sicut & illa est quam in se continet, quando decrescit, semper*

(*a*) In desc. Italiæ. De Antiq. Urb. Patavii l. 1. de factis Aquilejæ. (*b*) Egloc. 20. (*c*) T. p. Mun. Sub. l. 5. c. 4. (*d*) Æn. l. 2. (*e*) de Aq. Ther. c. 3.

ſemper enim dulcis eſt, ſed unde hoc provenit? Debetis ſcire quòd in Carnorum regione, eſt Caſtellum Sancti Cantiani nomine vocatum, ex quo aquarum abundantia maxima oritur, & ſtatim cum aqua illa apparuit, abſorbetur à terra, & nullibi ampliùs apparet; diſtat autem Cantiani Vicus à Timavo fluvio 14 *milliaria.*

Credo igitur quòd aqua illa è Monte ſcatens copioſa ſit in cauſa incrementi Timavi; arbitror enim aquam illam copioſè fluere per ſubterraneos Canales illos & occurrere cæcis aliis Canalibus, per quos Maris aqua fertur, ac ducitur ad Montem fluvio adhærentem, & ita fieri congreſſum, atque illiſionem Maris, & alterius quæ ex longinquo Monte naſcitur, ac defluit, & cum fluxus aquæ Maris ſit magis impetuoſus, quàm fluviatilis (ſalſa etenim eſt magis corpulenta, quàm dulcis) fit ut aqua illa dulcis ex illo alto Monte defluens cedat in congreſſu alteri, unde aqua in Canali concluſa cum non poſſit retrocedere ad Mare, reſilit uſque ad Montis cacumen, & hinc eſt quòd Mons ille totus ſcatet aqua, & Timavus creſcit, & decreſcit.

Talia ludentis Naturæ ſpectacula, faciliùs in Montanis regionibus, quàm alibi obſervari ſolent, cùm Montes, ob ſolidam quam habent compagem, cava ſpatia, & magnos Lebetes contineant, non tantùm pro *Hydrophylaciis*, verùm etiam pro *Pyrophylaciis*, ut in *Sicilia*, quam ideò ſubantroſam appellavit *Ariſtoteles* (a) Sic *Mantuanus Vates*, *Ariſtæum* diſcribens intima Penei ſubeuntem, qui fluvius in *Theſſalia* inter *Olympum*, & *Oſſam* decurrit, hæc ſcripſit carmina.

Jamque domum mirans Genitricis, & humida regna,
Speluncíſque lacus clauſos, lucoſque ſonantes
Ibat, & ingenti motu ſtupefactus aquarum
Omnia ſub magna labentia flumina terra
Spectabat diverſa locis.

Audiamus quoque *Senecam* ad rem noſtram ita loquentem. (b) *Sunt & ſub Terra minùs nota jura Naturæ, ſed non minùs certa; crede infrà quidquid vides ſupra; ſunt & illic ſpecus vaſti, ſunt ingentes receſſus, & ſpatia ſuſpenſis hinc inde montibus laxa.*

Licet igitur fateri oporteat, quibuſdam in locis Amnes vaſtæ magnitudinis ſubterfluere, non ideò tamen tam facile credendum, in hac magna *Planitie noſtra Ciſpadana*, tam ingentem ſubterraneam cavitatem latitare, & penſiles campos tantæ amplitudinis, ad tam longum tempus ſineruina potuiſſe conſiſtere. Ad hæc inſuper addendum, quòd hujus crediti Fluminis profunditas, habita ratione ad ejus latitudinem, deberet eſſe non mediocris, ſi tamen pars ſuperior tam magni aquæductus, ſit ad inſtar fornicis conſtructa; nec magnam rimam fingere velimus, quod Naturæ non congruit, quæ pro more habet Antra, & ſubterraneos hiatus in modum arcuati Operis effingere. Atqui hujus cavitatis nulla ferè eſt profunditas, ac nonniſi paucorum pedum, quantùm ſcilicet Terebra perforarit; dimiſſo enim per foramen ferreo Conto, è veſtigio ſenſibiliter fundum perſentitur, ut ſæpiùs cum iis, qui mecum aderant, ſum expertus.

Præterea cum Putearii in ipſo Terebrationis opere, perſæpè in Arborum truncos incidant, ut ipſe non ſemel obſervavi, ideòque fateri oporteat, Arbores illas aliquando ſubdiales fuiſſe, & cùm in Puteorum fundo reperta fuerint Oſſa, Carbones, ferri fruſtula, ac propterea cogamur credere, ſolum illud Viventium olim ſedem fuiſſe; vel cenſendum magnum hoc Flumen tunc temporis terreum operculum ſex vel octo pedum tantummodò habuiſſe, vel poſtmodum caſu enatum, poſtquam ex diuturno aquarum ab *Appennino* deſcenſu, & ſoli abraſione elatior facta fuiſſet hæc noſtra Planities; at ſemper obviam ſunt ſuperiùs recenſitæ difficultates.

Verùm demus etiam magnum hoc Flumen hàc ſubterfluere, neque *adhuc tantum Pontem indignatum*, unde quæſò tam copioſus aquarum proventus, ad implendam tam magnam cavitatem (quam ſemper plenam ſupponere neceſſe eſt, ſi in altum aqua reſilire debeat) cum ad *Padi* regiam dignitatem ſuſtentandam,

(a) 2. Meteo. c. 2. Geo. 4. (b) l. 3. Qu. N. c. 10.

dam, vix sufficiant tot Flumina ex *Apennino*, & *Alpibus* ac alia ex parte in illum confluentia, asserere oporteat, *Padum* hoc supposito Flumine subterraneo esse longè inferiorem. Postremò si magni Fluminis latitudo quatuor saltem milliariorum necessariò statuenda est, ego certè non video, quare postea in tota hujus Scaturiginis extensione, æqualis ferè semper Puteorum profunditas deprehendatur; Putei enim qui excavarentur propè latera, cui tantus fornix inniteretur, longè profundiores esse deberent, at Puteorum nullum ferè in profunditate discrimen observatur. Populari igitur opinioni, de subterraneo hoc Flumine, nullatenus videtur assentiendum, non obstantibus superiùs memoratis conjecturis, quibus alibi satisfiet; multòque minus credendum, plura esse Subterranea Fluenta ex eodem Penario manantia, & suis intervallis distincta, quæ hisce Fontibus aquam perenniter suppeditent; etenim multiplices Canales hydragogos, omnia hæc præstare posse, vero simile nequaquam videtur. Qui enim fieri possit, ut dum Fontium Chiliades jam exstant, & persæpè tum in Urbe, tum in Suburbiis hujusmodi Fontes exstruantur, nunquam Putearii terebrando in talia interstitia inciderint? Ut sæpiùs memoravi, & quod nunquam satis admirari licet, nulla hic opus est cautione, nulla diligentia pro situs delectu, siquidem quicumque designatus situs, tum in Urbe, tum extra, ad multa passuum millia, opportunus est ad horum Fontium constructionem, ac tota difficultas in fodiendis his Puteis sita est, in arcendis Aquis lateralibus, quæ interdum in ingenti copia confluunt, ut cretacco munimine opus sit; quapropter ubi ad illud ultimum fundum Operarii devenere, tunc veluti voti compotes, perforationem instituunt, absoluta certitudine, quòd per Terebram, non secus ac per *Mosaicam virgam*, uberem aquæ Scaturiginem sint impetraturi.

Neque pariter quorundam opinio est acceptanda, qui putant totum illud spatium subterraneum, è quo hujusmodi aquæ scatent, fuisse antiquitus *Scultennæ*, *& Gabelli* alveos, inter quæ Flumina posita est *Mutina*, qui Amnes postquam ex *Appennino* descendissent, sociales aquas in hac Planitie jungerent, ideòque diuturno seculorum cursu, Jugis decrescentibus, & in sublime campis assurgentibus, excavatis his Puteis, & facto foramine in arena aqua imbuta, quæ ab iisdem Fluminibus in editiori loco per cœcos ductus, & arenam ipsam suppeditaretur, ad hanc altitudinem Aquam emergere. Huic non illaudabili excogitato, ut fidem adstruant, exemplum addunt; ajunt enim propè Fluentum aliquod, facto foramine in arena, quamvis exteriùs sicca, aquam illicò in conspectum venire. Quod pariter fieri in Maris littore ex *Plinii Junioris* observatione constat. Postquam enim hic *Auctor in Epistola ad Pli. Gallum*, styli qua solebat elegantia, *Laurentini* Villæ suæ, prope Maris littus positæ, amœnitatem descripsisset, tanquam de re memoratu digna, in fine Epistolæ hæc habet verba. *Puteos, ac potiùs Fontes habet; sunt enim in summo, & omninò littoris illius mira natura, quocumque loco moveris humum, obvius & paratus humor occurrit, isque sincerus, ac ne leviter quidem in tanta maris vicinitate corruptus.* His verbis Vir Doctissimus nostrorum Fontium specimen aliquod videtur exhibere, cùm & ibi, quocumque loco foderetur humus, præsto esset humor; nullum tamen fluxum habuisse hujusmodi Puteorum aquam, ex ejusdem *Plinii* verbis colligitur, (a) cùm ait, *amœnitatem illam deficere aqua salienti.*

Hoc idem quoque in quacumque alia littorali ora eventurum crediderim, nisi Stratum aliquod argillosum interjectum sit, sequaces enim undæ, sabuli ductum comitantur, quare nil mirum, quòd in quocumque loco *Plinianæ Villæ* effossâ scrobe, appareret humor, isque sincerus, utpote qui à proximo Mari per arenam percolatus, & salsedine exutus communicaretur.

Rem tamen in hoc solo nostro, ita se habere

(a) l. 2.

bere, nequaquam verisimile est; quamvis enim non eam inficias, quin ista Flumina antiquitùs per alveos profundiores decurrerent, attamen quod credam, huic Scaturigini aquam suggerere, persuaderi nequeo. Etenim Fontes isti perennes sunt, nec *ullum incrementum*, aut *decrementum* adhuc norunt, cùm tamen hi Amnes tota æstate non solùm, verùm etiam aliquando media hyeme, sitientes arenas præferant, ut Annis elapsis vidimus, ob nimis squalidas constitutiones, cùm Putei omnes (his demptis) quamvis in altum acti, nihil aquæ in proximis regionibus, cum magno hominum, & animalium damno, suppeditarent. Tam autem constans, & uniformis est ex his Fontibus purissimæ lymphæ emanatio, ut illam ex inconstanti, & inæquali horum fluminum statu, & cursu pendere, sit prorsus improbabile; decrescente enim aqua in profundioribus Venis, necessariò quoque pressio decresceret, & consequenter hi Fontes damnum aliquod persentirent. Præterea cùm *Regiensis ager*, *Parmensis*, & tota *Cispadana regio* in eadem ferè Planitie sit posita, ac multa Flumina ex *Appennino* descendentia, in iis locis præterlabantur, non video, cur hujusmodi regiones, actis in eandem profunditatem Puteis, eadem prærogativa gaudere non debeant. Nullibi tamen, quòd sciam, præterquam in hoc solo, similes Fontes observantur tam perennes, ac nulli alterationi obnoxii. Penarium ergo perpetuum, & indeficiens, non temporarium, fas est putare esse illud, quod huic Scaturigini humorem æquo tenore dispenset.

CAPUT QUARTUM.

De Statu antiquo, ac forma Cispadanæ, & Transpadanæ Regionis.

ABlegatis itaque, opinionibus, quæ inter Nostrates acceptiores sunt; de hujus abditæ Scaturiginis natura, æquum videretur, ut propriam modò proferrem; id autem priusquam exsequar, operæ pretium duxi disquirere, & quantùm licet conjecturis assequi, qualis priscis temporibus hujus Regionis, quam nos incolimus, esset externa facies ac status; quando ex horum Puteorum fossione in *Mutinensi Agro*, satis constat, hujus Planitiei, quæ *Gallia Cispadana*, & *Transpadana* dicitur, situm valdè humilem, ac depressum antiquitùs fuisse, si cum eo, quem nunc obtinet, conferatur. Duo esse, quæ in Geocosmo, magnas ac subitas mutationes efficiant, & antiquissimarum regionum monumenta, prorsus aboleant, Aquæ scilicet inundationem, *&* *Ignis* conflagrationem (*a*) scripsit *Plato* Critiam loquentem inducens. Priorem calamitatem in Diluvio universali expertus est mundus, altera *die Judicii reservata*, (*b*) *& in perditione hominum impiorum*, ut ait *Apostolorum Princeps*, *cum Cœlum novum*, *& Terra nova apparebunt*. Insigniter permutatam universæ Terræ faciem, in illa generali rerum omnium submersione, & eversione, vero verius est; quin talem mutationem sequutam opinantur quidam, ut status Mundi antediluvianus, ab eo qui postliminò apparuit, toto Cœlo differret, cui tamen opinioni hærere non placet. Prodiit nuper ex *Anglia* liber, cui titulus, *Telluris Theoria Sacra*, *Auctore Thoma Burnettio*; Hic Auctor, Vir sanè doctus, & summæ Eruditionis, demonstrare satagit, Terram in primæva sui origine, ac ante Diluvium, aliam habuisse formam, ac de præsenti præfert, adeò ut nec Maria, nec Insulæ, nec Montes nec Flumina ullibi essent, sed universa aquarum moles in Terræ Visceribus hospitaretur. Talem autem affinxit Terræ faciem, eò quia sine nova aquarum creatione percipi nequeat, ex quonam Promptuario tantùm aquæ hauriri posset, quæ satis esset ad universam Terram operiendam, si Montes habuisset, quos editissimos, præ iis, qui nunc exstant, concipere oporte-

(*a*) In Timæo. (*b*) Ep. 2.

oporteret, ita ut ex illius ratiocinio, neque pluviæ, utut magnæ, neque *Theom Rhabah Mosaicum*, Aquarum scilicet *Abyssus* in Terræ conceptaculis recondita, ad illud universale Diluvium potuissent sufficere. Montes autem, Valles, Maria, Insulas, & Scopulos in magna illa totius Terreni Corporis discissione, putat emersisse, quatenus portionibus Terræ hinc inde abscissis, ac in immensam aquarum voraginem absorptis, illæ quæ in priori statu steterint, Montium, Insularum, & Scopulorum specimen præ se tulerint, quæ verò ab aquis prorsus opertæ fuerint, Maris nomen, & Lacuum obtinuerint; & sic Terram post Diluvium apparuisse totam confractam, laceram, atque alio vultu renatam.

Hujusmodi excogitatum, utut pro novo accipiatur, non nostrorum, sed antiquiorum temporum constat esse figmentum; *Franciscus Patritius*, Vir Eruditione sat clarus, in quodam libello suo de antiquorum *Rhetorica*, Italico Idiomate conscripto, ac *Venetiis* impressso per *Franciscum Senensem* Anno 1562. Dialogo primo, satis lepidam narrationem habet, quam refert *Julium Strozzam* à *Comite Balthassare Castilioneo* audivisse, illum verò à *Philosopho* quodam *Abyssino* in *Hispania* accepisse. Narrabat ergo Sapiens ille Abyssinus, in antiquissimis *Æthiopiæ* Annalibus, descriptam esse historiam perditionis humani generis, & disruptionis totius Terræ; In Mundi scilicet primordiis fuisse Terram multò ampliorem quàm nunc est, ac Cœlo proximiorem, perfectè rotundam, sine Montibus, ac Vallibus, totam tamen intus cavernosam ad instar spongiæ, hominesque in illa habitantes, ac æthere purissimo gaudentes, jucundum ævum duxisse, Terra inarata optimas fruges, & fructus ferente. Cùm autem post diuturnum Seculorum fluxum, homines superbia elati, à prisca illa bonitate descivissent, *Deos* iratos Terram adeò validè concussisse, ut major illius pars, intra proprias cavernas deciderit; hoc pacto Aquam, in latebrosis recessibus ante conclusam, expressam violenter fuisse, atque ita Fontes, Flumina, Lacus, & Mare ipsum ortum duxisse; eam verò Terræ portionem, quæ intra has cavernas non decidisset, sed reliqua elatior stetisset, Montium formam exhibuisse; Insulas porrò, & Scopulos in medio Mari nil aliud esse, nisi segmenta Terræ cavernosæ ab illo totius terrenæ molis præcipiti casu superstitis. Lubet autem, ad legentium curiositatem, ipsius Auctoris verba ad rem nostram magis spectantia hic apponere.

Ne' primi secoli, diceva il venerando vecchio, dopo l'ultima rinovation del Mondo, questa terra, che noi habbitiamo non fù di questa forma, ne ni di si picciola grandezza, ch'ella è al presente, ma di gran lunga maggiore, e di perfetta rotondità. Percioche ella tenia allora tanto luogo, quanto ella hora tiene con tutta l'acqua, e con l'aria insieme. Si che tra il Cielo, e lei non vi era trapofto altro, che il purissimo fuoco, il quale Ethere si chiama, e di calor soavissimo, e vitale. Era dunque la terre di cotanta ampiezza, e si vicina al Cielo. E per entro à se, e nel pian di sopra ella era cavernosa di larghissime caverne, per entro alle quali erano sparsi gli elementi dell'aria, e dell' acqua, e verso il centro vi era disperso il fuoco per illuminare, e riscaldare quelle parti lontanissime dal Cielo, e perciò oscure, e fredde. Percioche l'altre caverne più verso il piano della terra erano dal lume del Cielo illuminate per l'aperture di sopra, e col suo caldo di vita empiute; & erano le caverne tutte da gli huomini habitate, e da gli altri animali; per gli cui usi erano l'acque, e l'aria sparse per le spelonche. Era dunque la terra in guisa d'una Spugna, e gli Vomini vi habitavano per entro; ma era la lor vita felice molto, e senza malo alcuno; conciosiacosa, che non vi fosse trà gli huomini, ne guerra, ne seditione. Ne vivevano gl' huomini racchiusi nelle Città, come fanno ora per la paura delle fiere, e de gli altri huomini. Ma pasceano sparsi quà, e là, e la terra producea loro frutti quanto era il bisogno, e senza lor fatica. Et era tanto la temperatura dell'ethere, e dell'aere, che le stagioni non lo variavano alla maniera d'oggi. E conoscendo essi in quel tempo tutte le verità, e tutte le virtù di tutte le cose, sa-

ſapeano ch'erano tutte buone; onde ſcorgeano tutte le virtù di tutte le Stelle, & erano i lor ſenſi nutriti nel puriſſimo ethere puriſſimi. Laonde eſſi haveano ſcienza di tutte le coſe celeſti, & elementali. Egli è ben venuto à noſtra notitia notata ne' vecchiſſimi Annali d'Ethiopia, che tra le regioni ch'erano nel piano della terra vicine al Cielo, vi ſi trovarono trà l'altre molte, l'Ethiopia, l'Egitto, Perſia, Aſſiria, e Tracia. Ora aſcolta, ò Conte, diſſe l'Ethiope, intentamente da qual cagione venne la caduta della terra, e la rovina del lignaggio umano. Gli huomini d'Aſſiria ſappendo tutte le coſe, e per mezzo della ſapienza oprando meraviglie ſi campiacquero di ciò; da queſto piacimento nacque in loro un fiero amore di ſe ſteſſi. Dalla cui paſſione adombrato à poco à poco il fiore della Sapienza inſuperbirono, e cominciarono tra loro à crederſi d'eſſere Dei, e quindi à pareggiarſi con Saturno, il quale allora haveva il reggimento di tutto il Mondo. Il quale ſi come è tardo all'ira, e maturo di conſiglio, de principio non ſi commoſſe niente. Ma andando inanzi la lor ſuperbia, adiratoſi egli fieramente privogli de gli influſſi della ſua mente. Da queſta privatione crebbe in loro l'ignoranza, e da lei l'orgoglio, e l'inſolenza. E cominciarono à cercar modo di ſalir' in Cielo, e levarnelo di governo. Il che veggendo Saturno, e per la troppa ſapienza ſua non ſi volendo bruttar le mane di ſangue umano, da ſe ſteſſo rinunciò il governo, e dielo in mano à Giove ſuo figliuolo; il quale preſe il freno del Mondo, e nato all'attione, fatto lega con Plutone ſuo fratello il quale regeva le radici del Mondo verſo il centro, cominciò l'uno di ſotto à ſcuotere, e à crollare orribilmente le radici, e l'altro à fulminar di ſopra, col quale orrendo crollamento, e fulminamento aprendo in molti luoghi la terra, e rompendola, ella cadde tutta nelle proprie caverne di ſotto, e ſe medeſima aſſorſe, e riempì. Da che avvenne, ch'ella, e minor divenne, e s'allontanò per infinito ſpatio dal Cielo, e ſepelì ſe in ſe ſteſſa, e tutte le coſe ch'erano dentro lei. E gli Elementi che più ſi trovarono alti furono dal peſo di lei, e dal riſtringimento delle parti ſpremute fuora, e ſecondo che più ciaſcuno erà leggiero, e puro volò più in alto, e più al Cielo s'avvicinò. Ma quelle parti di loro alle quali fu chiuſa l'uſcita dalle ruine, che occuparono le caverne, ſi rimaſero ſotto, tale nelle medeſime caverne prima, e tale mutò luogo. Et è avvennuto, che dove maggior mole di terreno caddè, e non poteo dalle caverne eſſere inghiottito, rimaſe eminente, e poi calcato dal ſuo peſo, e dal freddo per la lontananza dal Cielo condenſato, e Monte, e Saſſo è divenuto. E dove nel cadere avvallorono le gran moli della ſpezzata terra, rimaſero da lei ſcorperte l'acque, onde ſono i mari, i laghi, i fumi, e i fonti, e le grandi, e le picole Iſole, e gli Scoli ſparſi per l'ampio mare. E i metalli, l'oro, e l'argento, e gl'altri ch'erano nel primo tempo alberi belliſſimi, e pretioſiſſimi rimaſero dalla ruina ricoperti. Mà da ſemi allora decuſſi ſono rimaſti queſti che con tant' opera ſi caveno, ne così puri, ne di tanta virtù. Et i diamanti, i carbonchi, i rubini, gli ſmeraldi, i criſoliti, i zaffiri, i topazi, & altre gioje, che horſi trovano, ſono ſpezzature delle pietre del primo Secolo. E ſono elle per la memoria di quella prima età oggidì havute in tanto pregio, e come antichiſſime coſe ammirate, e riverite. I porfidi, gli Alabaſtri, le Serpertine, e gl'altri bei Marmi di vaghi colori diſtinti, non ſono altro che più particelle del primo vergine terreno, che fù più vicino al Cielo, e nella caduta venute à caſo inſieme, e dal peſo, ò proprio, ò d'altra mole, ò dal freddo fatte denſe, & unite. Quindi è che da gl'inveſtigatori de' metalli, e de marmi, ſi ſono trovate di molte coſe, della prima vita fatte pietra, & animali marini, e terreſtri, e volatili, & anco humani, che tutto di ſi cavano, e molte volte della prima forma chiuſi in ſodiſſime pietre non haventi apritura alcuna. E quindi è che ſi veggono molte miglia frà terra, e ſotto, Peſci, & Oſtrache, e Nichi congelati, e figure d'animali diverſi, ch'altri per l'ignoranza delle paſſate coſe tanto ammira. Queſte coſe adunque così orribili avvenero à quei tempi nelle parti della terra, ma gli animali, e gl'huomini, che ſi trovarono habitatori delle ſpelonche, tutti rimaſero dalla terra in ſe cadente ricoperti, e morti. E di quelli, che habitarano nelle parti di fuori per l'orrendo ſcotimento di ſotto, e

pel terribile fragor di sopra, infinite migliaja ne morirono di spavento; E frà gli altri tutti gli Assirii. Per gl'altri paesi radissimi restarono in vita, e questi stessi rimasero, e per la caduta, e per lo spavento per molti giorni tramortiti, e senza polsi. Ma poi che rinvenuti furono, essi rimasero per sempre storditi, e pieni d'orrendo timore, il quale à loro accortò la vita di lunghissima ch'essi la vivevano prima, & à figlivoli, che di loro si generarono. Passò anco ne gli huomini un stordimento, che gli arrecò l'ignoranza di tutte le cose presa dall' intronamento della caduta de primi loro padri. E se pure par loro di vedere alcuna cosa, la vegono essi per oltre à un denso velo, e se pure alcuno ve n'hà dopo la caduta havuto, il quale à caso alcuna vera n'habbia conosciuto, il timore glielà hà fatto tacere; essendo che in tutti è restata una memoria, la cognition del vero essere stata cagione dell'orgoglio d'padri, e questo della ruina. E se pure alcuno hà havuto ardimento di palesarlo per non essere da gli altri sgridato, ò acerbamente punito, l'hà con mille modi ricoperto. E quindi sono le scienze insegnate in enimmi, in favole, in figure, in numeri, in Sacrarii, e in mille altri nascosti modi. E quindi è parimente, che i Principi, e gli altri ch' hanno voluto poter molto al Mondo, hanno voluto seguire le credenze de gli huomini volgari, e hanno perseguitato con ogni maniera d'afflittione coloro ch'hanno voluto dir vero. Essendo adunque rimaso in tutti gli huomini lo spavento, e da questo disparsi, che erano rimasi dalla caduta, cominciatisi à porre insieme, e à generar figluoli per proprio ajuto, per difesa propria, e de loro ajuti nati, si circondarono di siepi, e di fratte, nel qual tempo riverirono, e prestarono obedienza al più vecchio. Crebbe poi il numero de' figliuoli, de nipoti, e discendenti, e s'allontanarono tra loro i sangui, e si divisero le robbe che communi erano state, e si partì l' amore. Quindi si missero tutte le cose in confuso, occupando ciascuno l'altrui rubbando, ingannando, uccidendo, e inventando nuove machinationi per opprimere il compagno, E da questo crescendo sempre più l' audacia in quegli che più arditi, e più ingegnosi à danni altrui erano, e ne i meno crescendo la pavura e aguzzando loro l'ingegno la temenza, consigliatisi insieme, inventarono il nome della pace, e della giustitia. Tesserono appresso molte, e lunghe catene di parole, con le quali legando la giustitia, e la pace per gli piedi, per le braccia, e pel traverso, e per lo collo in mille guise annodandole andarono, acciòche dalle loro Città non dipartissero, raccomandando i capi delle catene, che essi addimandarono leggi, in mano ad huomini del loro animo, e paurosi, i quali nominarono giudici, e magistrati. Con questi artifici adunque providero i paurosi alla vita, e beni loro, contro l'ingiurie de più potenti, fino à tanto che trovatosi uno di questi audacissimo, e accompagnatosi co' paurosi, e debili, stabilì se per padrone de gli altri. Questi fù anche spinto di luogo. E così andarono fino à quei tempi le compagnie de gli huomini, e vanno di presente, e anderanno per l'avvenire. E allora che i paurosi si ristrinsero insieme nacque il favellatore di consiglio; e quando gli chiamarono in giudicio, nacque il favellator di giudicio. Questa sì è adunque, ò Patritio pien di stupore, la grande historia, che al Conte mio raccontò il Savio Abissino, degna d'altissimo stupore, d'ogni alta mente.

Haud absimilem opinionem de Terræ facie ante Diluvium, ac illius scissura in ipso Diluvii tempore, visus est fovisse *Helmontius*, (*a*) cujus hæc ipsa sunt verba. *Unde concipio Terram initio fuisse continuam, & indivisam, quippe quæ unico Fonte irrigari debebat; denique nec Insulas habuisse, sed globum totum, una parte Mare, altera Terram ostendisse. Hæc nempe erat facies Mundi ante Diluvium, sub quo deinceps Terra in varias sectiones hiscebat & ex rimarum abysso affatim erupere undæ.* At missam faciamus hujusmodi opinionem Sacrarum litterarum germanæ interpretationi non minùs incongruam, quàm ipsius naturæ necessitati impropriam, de cujus opinionis Assertoribus scripsit *Scaliger (b)* loquens de generatione Montium, quòd *delirent, qui ex diluvio raptam, subductamque terram prodiderunt;* certum tamen est, Terram in illa universali

(*a*) De Ele. Aq. (*b*) Exc. 43.

versali illuvione, non vulgarem metamorphosim passam fuisse, ut mutata locorum fortuna, sedem ad invicem sibi cesserint *Thetis*, ac *Vesta*, unde *Ovidius.* (*a*)

Quodque fuit campus Vallem decursus aquarum
Fecit, & eluvie Mons est deductus in æquor,
E' que paludosa siccis humus aret arenis.

Haud secus huic nostræ Regioni accidisse arbitror; mente siquidem concipio in ipsis Mundi primordiis, totam hanc magnam Planitiem, qua majorem *Italia* non habet, & quam nunc in *Galliam Cispadanam*, & *Transpadanam* dirimit *Padus*, Mare olim fuisse, & *Adriatici sinus* continuationem; sic in illa universali inundatione, abrasis, ac denudatis Montibus, ut quasi *extenuata per morbum corpora* viderentur, quemadmodum de *Insula Atlantica* scripsit *Plato*, (*b*) hunc maris sinum arena oppletum fuisse, & Vallis specimen præ se tulisse credendum est, ac postmodum diuturno seculorum cursu, ex continuo aquarum ab *Appennino*, & *Alpibus* descensu, aliisque particularibus eluvionibus (qualis fuit, quæ Anno 590. in *Gallia Cisalpina* visa est, & qua major à *Noe* temporibus fuisse non creditur, ut refert *Panvinius* Antiquitatum Veronensium libro 5.) solum hoc paulatim, ac per multiplicia strata, ad hanc altitudinem, quæ nunc visitur, excrevisse. Hoc idem de magnis Planitiebus, quæ in Geocosmo celebriores sunt, sentiunt tum antiqui, tum novi Scriptores, ut de *Ægypto*, quam pelagi partem olim fuisse scribit *Aristoteles*, (*c*) & *Herodotus* Nili Donum appellat (*d*) quando Nili etymon à limo deductum est) quod pariter testatur de regionibus circa *Ilium*, *Teutrhaniam*, & *Ephesum*, quòd nempe olim pars Maris fuerint; quin idem *Herodotus* scriptum reliquit, quòd si *Nilus* in *Arabicum sinum* cursum verteret, fore ut illum tandem oblimaret. *Mæotidem paludem*, & *Pontum* continuò impleri ex arenæ copia, quam in ipsum magna flumina convehunt, tradit *Polybius*, (*e*) aitque venturum aliquando tempus, quo continenti æquetur, argumento ab aquæ sapore deducto, quod scilicet, sicuti *Mæotis Pontico Mari* dulcior est, ita *Pontus Euxino* minus salsus apparet. Haud secus de amplis, ac planis regionibus sentiunt recentiores, inter quos Doctissimus *Kircher*, (*f*) qui in Mundo suo Subterraneo, ex Antiquitatum Arabicarum lectione, aliisque observationibus infert, magnam Planitiem, quæ *sinum Persicum Erythræum* interjacet, ante communem Cataclysmum Marinis aquis opertam fuisse, sicuti & *Sabulosa Tartariæ Deserta*, olim aquarum sedem, & *Caspio Mari* continuata fuisse existimat, ac postmodum longo annorum fluxu, ob arenam à magnis fluminibus invectam, in majorem sublimitatem exaltata fuisse, & in amplissimos campos migrasse. Nec adeo longè pro hac veritate stabilienda petenda essent exempla. *Ravennam*, non secus ac nostris temporibus *Venetiæ*, in Mari positam, ac intùs navigatam ex historia habemus. At cùm aliquot millia passuum nunc à Mari sit dissita, quantùm Agri, ob Maris recessum, illi accesserit, nemo non novit; admirando sanè prodigio, ut ubi olim natabat Pinus, nunc ampla Pineta solum obumbrent. Haud dissimili sorte *Ferrariensem agrum* Eridani donum nuncupare licet, ob limosam nempe materiam, quam Regium hoc Flumen multiplicibus ostiis in *Adriaticum sinum* ad multa secula regessit; quo factum, ut Piscium Colonia in Hominum Domicilium metamorphosi non fabulosa migrarit, unde *Ovidius:*

vidi factas ex æquore terras,
Et procul à pelago conchæ jacuere marinæ.

Quamvis autem absolutè asserere non ausim, totam hanc regionem, quæ inter *Appenninum* & *Alpes* posita est, Mare olim exstitisse, usque ad Collium radices, ex iis tamen quæ in horum Puteorum fossione observantur, repertis in illorum summa profunditate Ostrearum testis, aliisque marinis quisquiliis, haud temere videtur posse conjici, *Mare Adriaticum* saltem huc usque pertigisse, vel Æstuaria cum Mari communicantia, hic loci post Diluvium stagnasse.

(*a*) Met. 15. (*b*) in Critia. (*c*) Mete. 1. (*d*) in Euterpe. (*e*) l. 9. (*f*) To. c. 2.

Haud indubium tamen eſt ex antiquorum ſcriptis, inter *Viam Æmiliam* (in cujus medio ſita eſt *Mutina*) & *Padum*, olim paludem quandam fuiſſe à Mari *Placentiam* uſque exporectam, quam paludem à *Padi* vicinia *Paduſam* vocitabant, in quam multa flumina ab *Appennino* deſcendentia, magnam vim aquarum deponebant. Paludis hujus meminit *Mantuanus Vates* his carminibus, (*a*)

piſcoſove Amne Paduſæ
Dant ſonitum rauci per ſtagna loquacia Cycni.

Nullum autem flumen à *Placentina Urbe* uſque ad oram *Adriatici ſinus Padi* alveum ſubiiſſe, ſed cuncta in *Vallem* hanc *Paduſam* aquas exoneraſſe, firmiſſimis rationibus, atque auctoritatibus oſtendit *Jo: Baptiſta Aleottus de Argenta* in libro ſuo eruditiſſimo adverſus *Cæſarem Mengolum Ravennatem*, ubi *Strabonis* auctoritatem affert, qui ſcripſit Paludem hanc *Hannibali* (*b*) magno impedimento fuiſſe, dum exercitum ſuum in *Hetruriam* trajiceret; quæ palus, non longo poſt tempore, M. *Scauri Ædilis* operâ, exſiccata, in campos uberrimos ceſſit, coactis multis fluminibus intra ſuos aggeres *Padum* ingredi, ut *Taro*, *Parma*, *Entia*, *Gabello*, *Scultenna*, *Rheno*, aliiſque non parvi nominis fluminibus. Hac de cauſa *Padum* olim non tam celebrem fuiſſe, nec *Regio* titulo inſignitum licet arbitrari, donec tot fluminum acceſſione ditionem ſuam ampliaſſet; ideòque *Herodotum* Scriptorem antiquiſſimum negaſſe, (*c*) Fluvium quendam, reperiri, *Eridanum* dictum, quod non exiguæ admirationi *Plinio* fuit, quòd cùm *Herodotus* (*d*) hiſtoriam ſuam Thuriis in *Italia* ſcripſiſſet, nullum flumen *Eridani* nomine cognoviſſet. Cùm autem, eodem *Plinio* teſte, *Herodotus* hiſtoriam condiderit Anno 310. ab Urbe condita, forſan licet conjicere, tunc temporis *Padum* intra arctiorem alveum minori gloria fluxiſſe, vel Hiſtoricum de alio flumine loquutum.

Hujus Paludis ſatis diſtincta mentio habetur, penes citatum *Joannem de Argenta*, ac præcipuè penes *Leandrum Albertum* in *Italiæ* deſcriptione, qui Auctor Paludis hujus longitudinem à *Lamone* apud *Ravennam* ad *Scultennam* uſque metitur, ac refert omnia flumina, quæ intra hoc ſpatium olim à Montibus deſcenderent, in hanc Paludem, veluti ſuum Receptaculum, curſum abſolviſſe, *Herculemque primum Eſtenſem Ferrariæ Ducem Bononienſibus* permiſiſſe, ut *Rhenus* intra aggeres deductus *Padum* ingrederetur, quo factum, ut multæ Valles, tum *Bononienſis*, tum *Ferrarienſis ditionis*, in feraciſſimos agros migrarint: Sed cùm poſtmodum *Hercule II.* regnante, *Rhenus* aggeres diſrupiſſet, campos rurſus in Valles aquis opertas converſos, multiſque idcircò inter *Bononienſes*, & *Ferrarienſes* exortis contentionibus, tandem prædictum Principem conceſſiſſe, ut *Rheno* in *Padum* redderetur ingreſſus.

Valde humilem igitur ſitum hunc, in quo nunc poſita eſt *Mutina*, olim fuiſſe credendum eſt, cùm hæc noſtra *Regio Paduſæ*, in quam tot flumina confluebant, contermina crederetur; cujus humilitatis certiſſima ſigna ſunt Junci paluſtres, Carbones, Oſſa Animalium, Arborum trunci in profunditate Pedum 63. reperti, quæ omnia palam faciunt, ſolum illud aliquàndo ſub dio fuiſſe, neque aliam habuiſſe faciem, niſi quam nunc præferunt *Valles Comaclenſes*.

Hinc in Italiæ antiquæ deſcriptione *Cluverius* (*e*) non abs re quemdam *Plinii* locum emendatione dignum credidit; *Plinius* enim cum Inſulas quaſdam (*f*) *Cycladarum* ad inſtar variis in locis natantes deſcripſiſſet, ut in agro *Cæcubo*, *Reatino*, *Vadimonis lacu*, id quoque in *Mutienſi agro* obſervari ſcripſit; *Cluverius* autem pro *Mutienſi* repoſuit *Mutinenſi*; ſiquidem hujuſmodi natantes Sylvas ex limo, & arundinibus compactas, etiam nunc in *Vallibus Comaclenſibus* licet intueri. Indubium tamen eſt, octodecim ſaltem ſeculorum ſpatio, hujus Urbis ſitum, una cum circumſtantibus agris, ad Pedes 14. excreviſſe, in tali enim profunditate Viarum ſtrata ex Silice, & Artificum Officinæ fodiendo repe-riuntur;

(*a*) Æn. l. 11. c. 95. (*b*) l. 5. Georg. (*c*) in Thalia. (*d*) l. 12. c. 4. (*e*) l. p. c. 8. (*f*) l. 2. H. N.

riuntur; quod Urbis planum tunc profectò erat, cum *Romanorum Colonia* est deducta; (*a*) quin, dum hæc scriberem, ac Puteus pro novi Fontis constructione foderetur, repertum est Numisma *Adriani Imperatoris* Æris Corinthii in profunditate Pedum 18.

Mutinam autem tunc temporis non longè à paludibus positam fuisse historiæ testantur, (*b*) *Appiano Alexandrino* referente, *M. Antonium*, & *Pansam* in Mutinensi obsidione inter paludes, & arundineta invicem dimicasse; ac pòstmodum prope *Mutinam* in parvula quadam Insula Labinii fluminis (cùm tunc temporis eò usque *Mutinensis ager* protenderetur) convenisse Triumviros, ac horrendam illam Civium Romanorum proscriptionem firmasse, cùm tamen hac nostra ætate nulla, nec paludum, nec Insularum appareant vestigia, sed solùm cultissima rura spectentur.

Tantùm ævi longinqua valet mutare vetustas, exclamare libet cum *Poëtarum Principe*.

Hanc tamen soli excrescentiam, & aggestionem, quæ à maxima horum Puteorum profunditate ad summum usque observatur (de partibus profundioribus, & humanæ industriæ imperviis non loquor,) non nisi paulatim factam, ac assulatim, diuturni temporis progressu, satis palam faciunt varia Terræ strata, quæ in omnibus Puteis, dum fodiuntur, æquali ordine, ac distantia constanter observantur; adeò ut hæc soli accretio, tam bene distincta, & in cunctorum Puteorum fossione observabilis, multorum seculorum potiùs productum, quàm communis Cataclysmi tumultuarium, ac turbulentum opus censeri debeat.

Hæc erat itaque procul dubio antiquitùs facies *Cispadanæ*, & *Transpadanæ regionis*, quæ olim aquis operta, & inhabitabilis, nunc amplitudine, & ubertate camporum spectabilis, multa habet Oppida, & Civitates; si enim priscos Scriptores evolvamus, infra *Brixillum*, & *Cremonam*, secus *Padum*, ad oram usque *Adriatici sinus*; nulla intercurret mentio Oppidorum, vel Civitatum; quin quotquot exstitere, & adhuc exstant in *Cispadana regione*, vel prope radices *Appennini*, sive proxima distantia fuerant constructæ, ut *Bononia*, *Mutina*, *Regium*, *Parma* &c. Mare autem in Mundi primordiis, nostram hanc Regionem occupasse, tum ex superiùs dictis, licet inferre, tum ex proximitate, quam ad Maris æquilibrium habet sabulosum Stratum illud, per quod aquæ istæ subterraneæ discurrunt. Etenim si ex superiùs citatis *Aleotti de Argenta*, diligentissimi Hydrographi, observatione, *Rhenus* è Collium radicibus prope *Bononiam*, usque ad *Padum*, in quem nunc non ampliùs influit, declivitatem habet Pedum 123. unc. 7. *Padus* autem ex illo termino, usque ad mare descensum habet Pedum 15. unc. 7. ac propterea tota *Rheni* declivitas, & perpendicularis altitudo ad maris littus, erit Pedum 139. minutiis omissis, Planum istud è quo Fontes isti scaturiunt, & cui *Mutina* superincumbit (quæ ad decem millia passuum à Collium radicibus recedit) non plus forsan quàm ad 30. vel 40. Pedes à Maris æquilibrio distabit, prout crassa Minerva licet colligere, quando hujusmodi negotium exactè disquirere non vacat, nec magni refert. Verùm, si fodiendo ulteriùs progredi liceret, alia Strata procul dubio apparerent, donec illud planum obviam fieret, quod olim Maris sedes fuisset. At satius est alia pervestigare, ac ex profundis illis Adytis prodire, *si non datur ultra*.

C A-

(*a*) Liv. l. 39. (*b*) l. 3. & 4. de Bel. Civ. R.

CAPUT QUINTUM.

Qualis sit hujus abditæ Scaturiginis natura, & conditio.

QUemadmodum in Artis operibus ab effectuum qui sub adspectum cadunt, parilitate non adeò tutum est, nec sine erroris metu, licet inferre, par esse semper internarum partium mechanicum artificium, ut ex duorum Automatum exemplo patere potest, quæ licet eamdem formam externam præferant, & Synchronicè easdem operationes edant, diversam tamen intùs possunt habere structuram; ita multò minùs tutum est, de Polydædalæ Naturæ operibus judicium ferre, ac decernere, quibus illa utatur instrumentis, & qualis sit operandi modus: quare multum est, si ut ait *Aristoteles*, (*a*) *res obscuræ*, *& sensibus immanifestæ*, *ad possibile redigi possint*. Cùm itaque eò devenerim, ut tandem proferre debeam, quid de hujus admirandæ Scaturiginis natura sentiam, boni Conjectoris muneri fecisse satis mihi persuaserim, si Vadum hoc pertentando, pro certis probabilia, Naturæ legibus congruentia proferre possim.

Conjectare itaque licet, Mare olim in hac nostra Regione cum *Appennino*, cui in primæva Mundi origine proximius erat, occulta habuisse, & adhuc habere commercia, ac per plura subterranea intervenia, in illius Visceribus varia fundasse aquarum Reconditoria, ut unum ex iis credi possit esse illud, è quo Fontes isti ortum ducant, & aquam per totum hoc descriptum arenosum spatium, in quo talis Scaturigo se prodit, expandi; laxatis verò repagulis, ac reseratis Ostiis, non secus ac in aquæ ductibus evenit, in altum resilire. Hoc autem meum Excogitatum, sicuti Naturæ non repugnat, ita eos declinat scopulos, quos vitare nequit præconcepta opinio, de immenso illo spatio, per quod subterraneum Flumen præterlabatur.

Posse autem per arenosum stratum vim magnam aquarum ad longum etiam iter occultè defluere, neque rationi, neque experientiæ refragatur; quando ea est arenæ proprietas, ut aquam facilè absorbeat, & bibulæ epitheto maximè gaudeat. *Nilum* fluviorum maximum, arenis receptum, cursum in operto agere, scripsere *Plinius*, (*b*) & *Solinus*, quamvis nostris temporibus de hoc non satis constet. Testatur quoque *Seneca*, (*c*) Flumina quædem palàm in aliquem specum decidere, alia paulatim consumi, & intercidere. In *Vestphalia* prope pagum *Altembechen* refert Doctissimus *Kircher*, (*d*) planitiem quamdam sabulosam reperiri, in qua bis quali bet die magno impetu aqua erumpat, ut totam regionem illam inundet, & paulò post ab arena resorpta oculis se subducat, sicca remanente sabulosa superficie. *Guadiana* flumen in *Hispania*, ut referunt, qui re ipsa illud observarunt, ubi in planitiem quandam devenit, sensim, ac sine strepitu à Terra absorbetur, certissimo sanè argumento, Flumen illud non in Voraginem aliquam ruere, sed per arenosa strata defluere. Haud secus ergo crediderim, ex occulto aliquo *Penu Hydrophylactico* in proximorum Montium radicibus posito, & cum Mari communicante, aquam per latebrosos recessus descendere, donec in profundam hanc sabulosam planitiem multa glarea intermixtam diffundatur; ut necesse non sit spatium aliquod immensæ amplitudinis, ac profunditatis mente concipere, per quod aquæ istæ subterraneæ continuò discurrant, sed sufficiant exigua spatia interspersa, ob arenæ & glareæ mixturam. Hujusmodi Puteorum specimen quoddam in *Sacris Codicibus* habemus, (*e*) ubi traditur *Isaac* fodisse *Puteum in Gerara*, & reperisse aquam vivam; verùm orta contentione inter Pastores Indigenas, & servos *Isaac*, alium fodisse Puteum,

(*a*) p. Met. c. 4. (*b*) l. 5. Hist. Nat. c. 9. c. 35. (*c*) l. 3. Qu. Nat. c. 28. (*d*) T. p. Mund. Subt. l. 5. c. 4. (*e*) Gen. c. 25.

Puteum, qui *Latitudo* dictus est, cujus nominis dignitas nostris his Puteis re vera magis congruit.

Sabulum terram originalem, & sedem aquarum vocat *Helmontius* (a) reliquam verò Terram originalis Terræ fructum appellat, nec citra rationem, Sabulum Elementum virgineum dicit, cùm præ cæteris corporibus difficilis sit Sabuli in aquam reductio. Hoc virgineum Sabulum statuit idem Auctor, ultimum fodiendi terminum, ultra quem progredi velle irritus labor sit, ob continuum nempe arenæ, & aquæ confluxum; quin à Terræ cortice ad centrum usque Sabulum hoc extendi arbitratur, & in illo vim aquarum immensam hospitari, adeò ut millecuplo major sit aquæ moles, quæ in ipso asservatur, quàm quæ in toto Oceano continetur. Huic invisibili Oceano, ex ejusdem mente, ortum debent cuncta Maria, Flumina, & Fontes etiam in summis Montibus, ut sequaces aquæ vitale illud Sabulum ubique comitentur. Haud aliter sensisse visus est *Telesius*, qui Maris fundum, illius interioris Oceani Fontem dixit, quæ opinio *Platonicæ doctrinæ* de Barathro cohæret, è cujus sinu aquæ omnes exeant, & in idem recidant.

Quidquid sit de veritate hujus invisibilis Oceani in Sabulo hospitantis, quem ingeniosè, & satis probabilibus conjecturis concepit *Helmontius*, nemo tamen, reor, ibit inficias, quin per arenosa strata longo itinere possit aqua defluere, ac ubi hiatus aliquis pateat, in altum attolli [illegible] debeat, si potissimùm ab alia ex editiori loco descendente urgeatur. Rem autem in his nostris Fontibus, ita se habere posse, probabiliter existimo, fluere nempe ex *Hydrophylacio* aliquo in vicinis Montibus posito, aquam per subterraneos ductus, donec terra solidam habeat compagem; ubi verò in hanc planitiem devenerit, per Sabulosam aream latè exspatiari, ac in itinere, per Terebram exitu patefacto, ad eam altitudinem attolli, quam exigant *leges Hydraulicæ*.

Hæc autem facilior, & expeditior via mihi visa est, ad explicandam hujus nunquam satis admirandæ Scaturiginis naturam, potiùs quàm ingentem illam concamerationem, cujus nulla apparent vestigia, seu Urbem pensilem cum integra Regione imaginari.

Ut autem specimen aliquod exhibeam, quomodo in hac Hypothesi fieri possit hujusmodi aquarum emanatio, ac in altum emersio; sit, ut in Fig. 2. in proximi Appennini Visceribus *Hydrophylacium* A B aquam è Mari deducens, & ab eodem *Hydrophylacio* per subterraneos canales feratur aqua, & expandatur per hanc profundam, & Sabulosam planitiem A B C multa glarea permixtam, qua Sabulosa planitie in arctiorem situm redacta, cogatur aqua per spatium magis angustum, quàm fuit illius origo, defluere, & suum cursum prosequi, donec in Mare, vel profundam aliquam Voraginem devolvatur. Puteis ergo E. F. G. H. absque ullo delectu, atque animadversione, in toto hoc tractu, huic Scaturigini superincumbente, excavatis, & facto per Terebram foramine, necessariò debet aqua in altum elevari, utpote pressa ab alia, quæ ex alto descendens, antecedentem urget, & illam in sublime propellit. Hoc pacto hi Putei uberem aquarum alimoniam è *Patre Appennino* suscipiunt, non secus ac ille Puteus Aquarum viventium, quæ fluunt ex *Libano*, (b) de quo in *Sacris Codicibus* fit mentio.

Ex Mari autem aquam in talem Craterem refundi, potiùs quàm ex imbribus, aut liquatis nivibus, longè probabilius videtur, quando aquæ ex pluviis, & solutis nivibus collectæ, majori ex parte per fluvios superterraneos descendunt, nec tam altè solum penetrare possunt, testante quoque *Seneca*, (c) nullam pluviam esse tam magnam, quæ terram ultra decem pedes madefaciat; nam ut idem ait, *Terra ubi satiata est, si quid supra desiderium cecidit, excludit*. Ac profectò qui fieri potuisset, ut tam in humidis, quàm siccis Constitutionibus, eodem semper tenore fluxissent, ac fluerent hi Fontes, si illuc usque pluviales aquæ pertingerent, nec potiùs è con-

Vid. Valli. dell' ... pag

X

(a) De El. Terræ. (b) Cant. 4. (c) l. 3. Qu. Nal. c. 7.

conſtanti, ac indeficiente Promptuario, è Mari nempe, aquas mutuarentur, quas poſtmodùm arena percolatas, & omni ſalſedine exutas, eidem grato fœnore rependerent? Mihi equidem non obtingit ſatis percipere, quomodo occultum illud Caſtellum, è quo Fontibus iſtis aquæ diſpenſantur, ſi à pluviis & nivibus temporarium humorem ſuſcipiat, ſtatum inconſtantem non habeat, & modò non augeſcat, modò non decreſcat, ac propterea ob preſſionis augmentum, ac decrementum, aliqua in his Fontibus alteratio apparere, non debeat.

Ne verò his Aquis ſubterraneis pluviales aquæ permiſceri queant, maximè obſtant ſtrata Cretacea, quæ aquas impuras à lymphis illis puriſſimis tanquam ſepta firmiſſima dirimunt. Solum autem cretaceum cenſebat *Plato* (a) eſſe ultimum fodiendi terminum, ad perſcrutandas puteales aquas, cogendo quemque ad cretam uſque terram fodere, quòd ſi nihil aquæ in illa profunditate fuiſſet repertum, à vicinis tantùm aquari poſſe permittebat, quantùm poſtularet neceſſitas, cui opinioni ſubſcripſit *Plinius*, (b) qui figulari creta apparente, ſpem adimi reperiendæ aquæ tradidit, neque ampliùs fodiendum puteum, quæ tamen opinio his, quæ hic loci obſervantur, nequaquam congruit.

Quemadmodum autem horum Fontium geneſim, è Mari deducere libuit, ita quoque non negarim plures alios Fontes pluviis, & ſolutis nivibus ortum ſolummodò debere, hoc tamen diſcrimine, quòd Fontes qui aquam è Mari per occultos ductus hauriunt, perennitatem ſervent, eos verò qui ab imbribus, & temporariis ſcatebris oriantur, quibuſdam anni temporibus, vel non parùm imminuantur, vel omninò ſicceſcant, ut in magnis ſiccitatibus evenit, (c) qualem refert *Baccius* fuiſſe Anno 1566. in qua non ſolùm Fontes omnes, ſed etiam magna Flumina defeciſſe narrat. Haud abſimilem Conſtitutionem duobus ferè Annis integris, Anno ſcilicet 1687. & 88. experta eſt *Ciſpadana*, & *Tranſpadana Regio*, quo tempore, cùm agri propter aquarum defectum ſqualerent, ac aliis in locis identidem Putei profundiùs excavarentur, ſed fruſtrante diligentia, nec levem tamen in his noſtris Fontibus alterationem obſervare licuit; ſicuti neque in Conſtitutione omnium humidiſſima, quæ Annum 1690. ob caritatem Annonæ, & populares morbos nefaſtum reddidit, adeò ut noſtri hi Fontes, ejuſdem ſint indolis, ac Fons ille apud *Tyanum Jovi Sacer*, de quo *Philoſtratus*, (d) qui nec incrementum, nec decrementum norat, ac propterea ab Indigenis *Inexſtinguibilis* vocabatur, ſeu Puteus *Æſculapii*, ut refert *Ælius Ariſtides*, (e) Orator Clariſſimus, qui Puteus *Pergami* erat, *Civitatis Aſiæ*, ac talis naturæ, ut ſemper ad labrum uſque plenus eſſet, & quantacumque aqua fuiſſet exhauſta, nunquam decreſceret.

Neque ſolùm complures Fontes ex Mari ortum ducere, fas eſt arbitrari, verùm etiam multos Lacus cum eodem communicare; *Vulſinienſium Lacus*, cujus profunditas adhuc indeprehenſa eſt, ad quam explorandam non ſemel vidi inter *Inſulas*, *Marthanam*, & *Biſentinam* dimiſſos funes ad centenas orgyas cum magnis ponderibus, ſed inani diligentia, hic Lacus, inquam tam æſtate, quàm hyeme, per flumen, *Martham* dictum, perenni curſu aquas in *Mare Thyrrhenum* exportat, nec propterea ullos fluvios recipit, nec Montes quibus coronatur, nivibus unquam albeſcunt. Quin in eodem Lacu, dum placidus Ventis flaret Aër, & ſumma aquæ ſuperficies plana eſſet, non ſemel obſervavi, inteſtinos motus ad inſtar Aquarum currentium in Oceano, id teſtantibus Piſcatorum retibus, quæ infra aquam demerſæ, ab illorum manibus violenter abripiebantur, argumentum evidens alicujus occulti cum Mari commercii. *Albanum Lacum*, *L. Valerio Potito*, & *M. Valerio Conſulibus* de repente magno tumore elatum fuiſſe, cùm nullæ pluviæ è Cœlo cecidiſſent, neque ulla cauſa tam ſubitæ intumeſcentiæ internoſci poſſet, refert *Jul. Obſequens* (f) in ſuo libro de Prodigiis.

Haud

(a) De leg Dial 8. (b) H. N. l. 31. c. 3. (c) de The. l. 1. c. 24. (d) l. p. c. 4. (e) To. p. Orat. 28. in Put. Æſc. (f) c. 2.

Haud me latet Fontium, & Fluminum originem è Mari deductam à Doctissimis Viris in dubium revocari; nuper *Gaspar Bartholinus Thomæ filius*, qui Majorum suorum gloriosa terit vestigia Dissertationem edidit *Haffniæ* impressam, ubi absurditatis evincere contendit opinionem eam, quæ Fontium, & Fluminum originem è Mari deducit, ita ut Fontes omnes tam perennes, quam temporarii, ex illius sententia, pluviis ortum debeant. Sit quidem, ut ille ingeniosè probare nititur, quòd ad Fontium perennitatem in sicca, & squalida Constitutione servandam, sufficiat aquæ collectio, in aliquo Receptaculo, intra Montium cavitatem, ex præcedentibus pluviis; quomodo autem in quibusdam Fontibus regularitas, & eadem semper fluxus æqualitas, ad longum tempus queat persistere, qualis in his nostris Fontibus ad tot secula observatur, cùm in quacumque Constitutione quantumvis sicca, vel humida, nullum appareat incrementi, vel decrementi signum, ego certè non video.

Cæterùm, iis quæ opinioni de Fontium, ac fluminum origine ex Mari opponi solent, respondet *Scaliger*, (*a*) qui ad *Cardanum* conversus dicentem, nullam esse rationem, quare Maris aqua, antequam ad Montes perveniat, ubique non erumpat, hæc habet verba: *At, ô Cardane, ille quem in 2. de Gen. Divinus Vir ait, omnia complevisse, tam bonus fuit Architectus, tam prudens Castellarius, ut Julius Frontinus nihil ad eum; Suorum igitur aquæductuum tubos tam doctè, cautèque coaptavit oneri ferendo, atque servando, ut hoc te metu liberet.* Non sum nescius, esse qui circa horum Fontium à marinis aquis originem, à me dissentiant, cùm velint Fontes omnes à pluviis, & solutis nivibus ortum ducere, sed illorum rationes tantarum virium esse non video, ut ab opinione mea ne hilum quidem me dimoveant; quare, sicuti non multùm gauderem si mecum sentirent, ita molestè non feram, si à me dissentiant.

Quomodo autem è Mari Fontibus suggeratur humor, qui suapte natura gravis in ipsum Mare, è quo effluxit, facto veluti circulo, debeat refluere, neque inter eos convenit, qui Fontium originem è Mari admittunt, ut apud *Gasparum Schottum* videre est, qui varias, tum antiquorum, tum recentiorum opiniones recenset, ac examini subjicit; adeò verum est illud *Aristotelis*, (*b*) antiquam esse dubitationem, quare tanta multitudine aquarum ad Mare confluente, nihilo Mare fiat amplius. Nonnulli marinam aquam supra propriam originem adscendere vi terræ tractoria existimant, alii succussatione, & marino æstu, alii vi spiritus inclusi, qui usque ad celsissima juga aquas propellat, alii in pressionem Aëris referunt, qui perpetuo accubitu, aquas per cœcos ductus in altum attollat, sunt qui ad *Divinam Providentiam* recurrant; sunt etiam qui naturali motu fluere marinam aquam, sive è fundo Maris, sive è lateribus ad Fontium Scaturigines, licet in Montibus editissimis positas, eò quia Mare sit altius Terra, ut putat idem *P. Schottus*. *Cartesii* autem opinioni, quæ fuit quoque *Falloppii* nostri, hærere placet; qui aquæ marinæ adscensum, sub vaporis forma, ob inclusum calorem subterraneum, usque ad celsissima juga elevari arbitratur, & exinde ob frigus ambientium Saxorum in humorem concrescere, non secus ac fit in Chymicorum Destillationibus; adeò ut Montes sint ad instar Capitum Alembici, quibus vapores exaltati sufflaminentur, qui postea, priori forma relicta, in Fontium Scaturigines erumpant.

Refert *P. Iulius Cæsar Recupitus* in Vesuviani incendii historia, *Vesuvium* Montem eodem tempore, geminos Torrentes peperisse, unum ignis, versus littoralem oram, alterum aquæ, ex alio latere, quà *Nolæ* campos respicit, flamma non solùm lymphis servante fidem, sed etiam iisdem obstetricante; existimandum enim vi liquantis caloris, per Montis interiora diffusi, ex Lebete aliquo è Mari, aquam excipiente, tantam halituum copiam elevatam fuisse, ut ad Torrentem procreandum sufficeret.

X 2 Nec

(*a*) Exc. 46. (*b*) Meteo. c. 2.

Nec obstant strata lapidea, & cretacea, quæ huic opinioni citatus *Bartholinus* obtrudit, & quæ impedimento esse possint, ne Vapores sursum efferantur; nam supposito, quòd Montes, ut omnes fatentur, intus cavernosi sint, hujusmodi strata hunc usum præstare possunt, ut Vapores, vi caloris sursum elatos sistant, & per varias rimas, tamquam Venas, quibus eadem Strata, præsertim scrupea, & lapidosa pervia sunt, iisdem exitum, sub forma liquoris permittant, unde Fontes oriantur, qui dicuntur Ora Venarum. Originem itaque Fontium, ac præcipue eorum, qui perennes sunt, nullique alterationi obnoxii, è Mari per continuum Vaporum adscensum, in magnis Naturæ Receptaculis deducere, expeditior est via, & Naturæ legibus magis conveniens; idque fieri in casu nostro fas est credere, tum ex superiùs descripto *Cispadanæ Regionis* veteri statu, tum ex perpetuis ignibus, quos intus alunt proximi Montes; qui identidem multùm flammæ, per amplos hiatus cum cinere, & lapidibus eructant, tanto strepitu, ac fragore, ut hinc ad 12. millia passuum, quandoque exaudiantur; quod quidem novum non est, cum hujusce rei meminerit *Plinius*, (a) qui scripsit *in Mutinensi agro statis Vulcano diebus, ignem exire solitum*, & pro portento refert, duos Montes inter se concurrisse *fumo, & flamma exeunte, interdiu spectante magna Equitum Romanorum, & Viatorum multitudine*. Id autem præcipuè visitur in *Monte Gibbio*, ubi varii Fontes exstant, è quibus Oleum de Saxo, ut vocant Indigenæ, seu *Petroleum* emanat.

Dum horum Fontium Petrolei exactiorem historiam, quàm quæ apud Scriptores habetur, meditarer, per literas à Celeberrimo Viro *D. Malliabechio* (ad quem tanquam Literatorum Principem quidquid novi in Literaria Republica contigerit illicò defertur) accepi, Doctissimum Virum *D. Oligerum Jacobæum* Professorem Regium Haffniæ Libellum à se repertum, inter membranas M. S. nuper edidisse, sub nomini *Francisci Areosti de Oleo Montis Zibinii, seu Petroleo Agri Mutinensis*, quem Libellum Vir ille Clarissimus eidem *D. Malliabechio* dicavit, cum Præfatione ad Lectorem adjecta, magna profectò Socordiæ nostræ exprobratione, qui exspectamus, ut è remotissimis regionibus exsurgant, qui res nostras, nostrorum scriptis illustrent.

Quamvis ergo Fontium nostrorum originem è Mari primò, deindè ex *Hydrophylacio* aliquo in Montibus nostris posito derivare lubeat, in quod Vapores ob inclusum calorem elevati ex materia è Mari jugiter subministrata, sub liquoris forma refundantur, non ideò tamen inferre velim, *Hydrophylacium* illud in summis *Appennini* jugis positum esse, illud enim potiùs in imis radicibus, quàm in illius verticibus situm esse crediderim; licèt enim, ut superiùs demonstratum, non semper necesse sit, ut aquæ licet intra tubos conclusæ sui *Hydrophylacii* altitudinem pertingant, quod evenit quotiescumque arctato emissario liberum non habent effluxum, ut in Fig. 1. attamen si in *Appennini* summitatibus hoc receptaculum statuere velimus, probabiliter aquæ in his Puteis altiùs deberent assurgere, cùm tamen infra Soli corticem, ut plurimùm subsistant. In quanam verò parte, num prope Collium radices, an in partibus interioribus, admirandum hoc aquæ Penarium à *Divino Archi-tecto* fuerit constructum, mihi certè divinare non licet. Ego meherclè nulli labori, nec impensæ peperci, ut hujus Scaturiginis caput, & originem scrutarer; idcircò non solùm totam hanc Planitiem versus Colles, sed Montes ipsos perlustravi, at nulla potui vestigia deprehendere; exiguos quidem Lacus, sed temporarios observavi, qui per æstatem arescunt, & in Boum pascua transeunt; qualis est Lacus prope Pagum quemdam Pavulum dictum 25. hinc passuum millibus distantem. Libuit itaque harum aquarum subterfluentium originem ex altiori Fonte petere, scilicet ex occulto aliquo *Hydrophylacio* in partibus *Appennini* interioribus posito. Certum est autem Montium penetralia cavernosa esse, & varia-

(a) L. 11. H. N. c 110.

varia in illorum Visceribus esse aquarum Reconditoria, unde Fontium, & Fluminum est origo. Intra *Appennini* profundiores recessus, ingens *Hydrophylacium* sibi finxit *Lucanus*, è quo cuncta *Italiæ* Flumina prodirent, quæ in Mare superum, & inferum decurrunt; illius elegantissima carmina hic lubet referre, quando in rebus tam abstrusis ratiocinari cum *Philosophis*, vel cum *Poëtis* vaticinari idem prorsus est.

Fontibus hic vastis immensos concipit amnes,
Fluminaque in gemini spargit divortia Ponti;
In lævum cecidere latus, veloxque Metaurus,
Crustumiumque rapax, & junctus Sapis Isauro,
Quoque magis nullum tellus se solvit in amnem
Eridanus fractas deducit in æquora Sylvas.
Dexteriora petens Montis declivia Tybrim
Unda facit.

Cùm verò ex iis, quæ superiùs in horum Fontium historia recensuimus, satis constet, hanc Scaturiginem non fuisse mundo coævam, siquidem, cùm ultimum illud planum, in quo Terrebra defigitur, aliquando Aëri externo fuerit expositum, ut Arbores inibi exsistentes abundè testantur, si in ipsis Mundi primordiis aquæ istæ fluxissent, ut modò fluunt, facili negotio aquæ vis pondus illud excussisset, veluti interdum evenit, cùm differtur perforatio; quando igitur, inquiet aliquis, & quomodo ortum habuit hæc admirabilis Scaturigo? Huic respondere liceat, nulla hujus exstare monumenta, nec sciri absolute posse, quando primùm fluere cœperint hujusmodi aquæ; pro re certa tamen habendum, non nisi post magnas illuviones, & postquam hic loci facta non fuerit magna soli aggestio, cœpisse illarum fluxum, alioquin, ut modò ajebam, aquæ vis iners pondus excussisset. In sublime igitur elata hac nostra Planitie, facilè crediderim, ex ingenti aliquo Terræ motu novas vias apertas fuisse, ut ex *Hydrophylacio* in proximis Montibus posito, & ex Mari per continuam evaporationem aquas suscipiente, illæ per Sabulosam Aream superiùs descriptam, possent fluere, & ita suum cursum per multa secula servasse, antequam humana sagacitas, eò pertingeret, ac Terebra, velut Phlebotomo, Terræ Venas pertunderet. Ex Terræ autem validis concussionibus, antiquos Fontes emori, alios verò exoriri, multis observationibus, satis constat; sic *Ovidius*: (a)

Hic Fontes Natura novos emisit, & illic
Clausit, & antiquis tam multa tremoribus Orbis.
Flumina prosiliunt, aut excœcata residunt.

(a) l. 15. Metam.

CAPUT SEXTUM.

Progressus, ac finis harum aquarum disquiritur, nec non eorum, quæ in Puteorum fossione fuerunt observata, ratio redditur.

HUjusmodi autem subterfluentium aquarum, quis sit progressus, quorsum tendant, & quemnam in locum desinant, disquisitione dignum videtur. At hic quoque, ut dici solet, *mihi hæret aqua*, & nonnisi conjecturis locus. Sæpius itaque à Putleariis ipsis sciscitatus sum, num Terebram sentiant ab aquæ impetu in partem aliquam abripi, at nihil firmi ab iisdem rescire potui. Cùm autem multò major sit longitudo tractus, per quem hæc Scaturigo extenditur, quàm ejusdem latitudo, propiùs vero crediderim, fluere has aquas subterraneas ab Occidente ad Orientem secus *Viam Æmiliam*, qui terræ tractus ad sex milliaria extenditur, cùm latitudo quatuor passuum millia non excedat, quantùm hactenus observare licuit; hoc autem itinere emenso, licet opinari, vel in interiora Terræ demergi, vel per cœcas ambages, in Mare devolvi, juxta leges hydrauli-

cæ in terreno corpore pericyclosis, quam non solùm ab *Ecclesiaste* descriptam legimus, iis verbis. (*a*) *Omnia flumina intrant in Mare, & Mare non redundat: ad locum unde exeunt flumina revertuntur, ut iterum fluant*; & ab *Ethnicis Poëtis*, ut à *Lucretio* his carminibus: (*b*)

Debet ut in Mare de terris venit humor aquai,
In terras itidem manare ex æquore salso.

sed etiam à gravissimis nostrorum temporum Scriptoribus, multis rationibus comprobatam, ut *Aria Montano*, *Varenio*, *Vossio*, *Bechero*, aliisque quos in suis Animadversionibus rerum varietate refertis, (*c*) citat Clariss. *Lanzonus Medicus Ferrariensis.*

Haud immeritò hic ambigi posset, num horum Fontium in posterum perpetuus esse debeat fluxus; ac profectò cum à *Romanæ Reipublicæ* temporibus, usque ad hanc nostram ætatem, tanta soli accretio facta fuerit, tum in Urbe, tum in agris circumstantibus, ac fluviorum alveis, postquam tantumdem temporis effluxerit, nullus superest hæsitandi locus, quin tandem horum Fontium desiturus omninò sit cursus, iisdem manentibus causis, proximis nempe Fluminibus Montium spolia abripientibus, & subjectos campos operientibus. Quapropter sicut antiquitùs hi Fontes præstantiori usu ad multos pedes supra Terræ superficiem assurgebant, nunc autem illius planum vix attingunt, ita censendum est, venturum aliquando tempus, in quo aquæ istæ in suis Puteis stagnare debeant, quando scilicet deerit declivitas in quam decidant; Atque hæ quidem permutationes, quæ occulto ævo, & sine teste succedunt, si præsentem rerum faciem spectemus, vix fidem merentur, vere tamen, & sequutas fuisse, & in posterum sequuturas, res ipsa loquitur; at quia (ut ipsius *Aristotelis* verbis utar) (*d*) *hæc in temporibus longissimis ad vitam nostram fiunt, latent hæc facta, & prius omnium gentium interitus contingunt, & corruptiones, quàm memoretur horum permutatio à principio ad finem.*

Hoc autem Civitatum quæ in plano sunt positæ, commune est fatum, ut multis labentibus seculis jaceant semisepultæ, seu (ut ajebat *Sacerdos ille Ægyptius* apud *Platonem* (*e*) loquens de *Græciæ Civitatibus*) fluminum impetu ad Mare rapiantur; quamvis alia ex parte Urbes, quæ in Montium jugis sitæ sunt denudatis fundamentis, temporis injurias deprædicent, certissimo argumento, nihil esse in hoc Mundo constans, ac firmum, sed alterius Civitatis altius positæ, & in æternum duraturæ, optandum esse Domicilium.

Quare autem hi Fontes, cùm è Mari ortum deducere supponantur, fluxum, ac refluxum nesciant, sicuti Fontes quidam, quorum apud Scriptores, fit mentio, velut ille quem memorat *Plinius Junior* in agro *Comensi*, (*f*) ter in die statis auctibus crescere, ac decrescere; id fieri posse existimarim, quòd his Fontibus è Mari suppeditetur humor, per vaporum adscensum; quæ evaporatio quamvis non semper uniformis supponi debeat, ob ignes subterraneos modò debiliores, modò fortiores, attamen satis est si talis sit, ut sufficiat ad suppositum Craterem eodem modo semper plenum servandum, ex quo pendet in nostris his Fontibus ad tot secula fluxus æqualitas, quidquid sit postea de aqua, quæ interdum superfluat, & aliò dispergatur. Cur autem Fontes quidam statis temporibus modò fluant, modò quiescant à fluxu, variæ solent afferri causæ, quarum præcipua est (si tamen sint ex iis, qui è Mari aquam hauriant) causa, inquam, est Maris æstus, vi cujus per continuatos ductus, aqua usque ad ora Fontium propellatur; ex quo fit, ut accedente, & recedente Mari, Hujusmodi Fontes modò pleni, modò sicci observentur.

Hyemali tempore magnum calorem in his Puteis, sicuti æstivo, insigne frigus persentiri diximus, uti etiam ex *Thermometro* ad varias altitudines dimisso satis patet, ac superiùs apposita Tabella ostendit: quæ quidem observationes Antiperistasis Assertoribus, favere non parùm videntur, eòque magis, quòd hujusmodi observationes, non in montana,

sed

(*a*) Cap. 1. (*b*) l. 1. (*c*) Anim. 86. (*d*) 1. Meteor. c. ult. (*e*) in Timæo. (*f*) l. 4. ad Licinium.

ſed campeſtri regione factæ fuerint. Non enim tutum reor id in Fodinis, & Montium cavernis pertentare, ob metallicas exhalationes, & varia Salium, & marchaſitarum genera, quarum prægnans eſt illorum uterus; dum enim hujuſmodi ſubſtantiæ aquis perfunduntur, ad inſtar calcis incaleſcunt, & varias excitant exhalationes, quod quædam aquæ minerales teſtantur, quæ actu calidæ erumpunt, quibus addendum, quòd in Montium viſceribus, varia ſunt Ignis Reconditoria, quæ ſubterraneam temperiem non parùm immutare poſſunt, quod in magnis planitiebus non evenit, qualis eſt *Ciſpadana*, & *Tranſpadana* regio.

Multa quidem de ſubterranea temperie collegit Doctiſſimus *Boyle*, ex variis Relationibus, (*a*) quas omnes tamen accepiſſe ait ab iis, qui varias Fodinas perluſtrarunt: quare, & iſpe ultrò fatetur, iiſdem in locis, & iiſdem Anni temporibus longè diverſam eſſe Aëris ſubterraneam temperiem, ob diverſam Salium naturam, refertque è quibuſdam fodinis calida effluvia æſtivo tempore perſentiri; non ſolùm autem è Montium cavernis, calidos halitus æſtivo tempore exſpirare, ſed etiam frigidiſſimam auram, ſæpiſſimè obſervatur; in *Hetruria*, prope *Lacum Vulſinienſium*, ad *Martham Oppidum*, exiguum Antrum ad montis altiſſimi radicem extat, quod Antrum non ultra ſex, vel octo pedes profundum eſt, attamen in latere Speluncæ, per exiguam rimam ventus adeò frigidus exſpirat, ut Boreæ algori conferri poſſit; PP. *Ordinis Minimorum S. Franciſci de Paula*, qui prope hunc Montem Templum unà cum Monaſterio habent, hoc Antro pro Vini Reconditorio utuntur, ac æſtivo tempore Vinum hauriunt adeò frigidum, ac ſi nivatum eſſet, quin ſi per ſolam horam fructus horarios ibi detineant, illos extrahunt gelido rore conſperſos, ut ſæpiùs mihi cum iiſdem PP. Canicularibus diebus commoranti obſervare licuit.

In magnis autem Planitiebus, ubi tota contextu Terra ſolida eſt, neque tot Salium genera, aut concluſos ignes ſervat, ſi altius fodiendo liceret deſcendere, exactior certè poſſet haberi ſubterraneæ temperiei certitudo; in his tamen noſtris Puteis reciprocationem hanc caloris, & frigoris, è diametro oppoſitam Aëri externo, non ſolùm ad ſenſum tactus perſenſi, quoties in hos Puteos diverſis temporibus deſcendi, ſed ne ulla deceptio in ſenſu à calore vel frigore præoccupato contingeret, per *Thermometrum* ſigillatum manifeſtè deprehendi. Quæcumque autem ſit caloris, & frigoris natura, ac indoles (non enim hujus loci eſt diſquirere, utrum ſint nudæ Qualitates, vel Corpuſcula talem ſenſationem in nobis efficientia) Antiperiſtaſis non videtur è Scholis ablegenda, utroque enim modo ſat rectè explicari poteſt. Ut ut ergo ſecundum Climatum, & Regionum diverſitatem varia, ac diverſa ſit ſubterranea temperies; conſtat tamen, & *Thermometrum* dimiſſum apertis notis loquitur, fieri ſaltem in prima Terræ regione, (quidquid ſit, de profundioribus, ac Centralibus) hanc caloris & frigoris reciprocationem, juxta varias Anni Converſiones, ac ſemper in qualitate oppoſita ad eam, quam habeat Aër externus in quo degimus; ut hic quoque uſurpari poſſit illud *Divini Hippocratis*. (*b*)

Lux Orco tenebræ Jovi; Lux Jovi tenebræ Orco.

Verùm antequam ex his Puteis emergam, æquum eſt, ut Phænomenûm quorumdam, quæ in illorum foſſione obſervantur, aliqua reddatur ratio. Superiùs eſt dictum, ſummam in his Puteis tempore hyemali eſſe aëris quietem, ut lumina accenſa perſtent, nullam fumoſam exhalationem excitari, facilem duci anhelitum; vere autem, craſſam nebulam elevari, lumina exſtingui, ac foſſores pene ſuffocari; ac unde hoc, cum potius hyeme, ob calorem ibi tunc temporis magis intenſum, ac æſtivo parem, ratio videatur expoſcere, ut promptiùs in loco humenti excitanda eſſet fuliginoſa exhalatio, quæ aërem turbare, ac lumina exſtinguere deberet, æſtate autem ob frigus, quod in his Puteis hoſpitatur, brumali rigori haud diſſimi-

(*a*) De Subt. Temp. cap. 6. (*b*) de Diæta, n. 5.

dissimile, æquum foret, ut aër purior esset, nec crassis vaporibus adeò impeditus, ut respirationi inidoneus esset? An quia calor in his Puteis hyemali tempore, ob antiperistasim auctior, vim habeat vapores qui suscitantur dissipandi, ac resolvendi, æstate verò ob intensum frigus nequeant dissolvi? An potiùs, quòd hyeme halitus, qui à calore in his Puteis elevantur, aëre externo, utpote frigido, ac densiori, leviores sint, adeòque faciliùs adscendant, æstate graviores sint, nec tam facilè aërem externum subire possint, ideòque ibi stabulantes, difficultatem anhelitus inferant, & accensa lumina exstinguant.

Mirari autem hic subit, quare in metallicis fodinis, magnæ licet profunditatis, quales sunt *Hungaricæ*, ad longum tempus commorentur Fossores quocumque tempore accensis luminibus, nec tam grave incommodum in respirationis negotio persentiant, in his verò Puteis sub dio positis, & cum aëre externo, non per anfractus, sed directè communicantibus, Operarii æstate ferè suffocentur, exstinctis unà luminibus; ita ut canicularibus diebus conductitia non sit illorum opera, ni fortè id contingat, quòd Fodinæ in Montanis regionibus, & aridis locis excavatæ aërem habeant non ita densum, sed talem qui respirationi sufficiat; hi verò Putei in campestri regione, & uliginosò solo effossi, copiosiora effluvia suppeditent, ut aër illis oppletus, ad respirationis usum omninò ineptus sit. Non negarim tamen in fodinis quoque metallorum, fossores difficili anhelitu vexari, tum ob proprios halitus, tum propter metallicas exhalationes, immò interdum necari; adeò ut ad avertendum suffocationis periculum, Machinis spiritalibus utantur, ad aërem absorbendum, & novum immittendum, quas Machinas apud (a) *Agricolam* descriptas videre est; ac ulteriùs foveam quamdam à fodina distantem, excavare soleant deorsum tendentem, è qua Cuniculus protendatur ad locum usque, in quo fossores exercentur; qui Cuniculus est ad instar Ventiductus, qui novum aërem invehendo, & veterem ad Os fodinæ propellendo, Operarios valdè recreat, & à suffocationis periculo eximit, at id in profundioribus fodinis tantummodò fieri solere tradunt *Agricola*, & *Boyle*. Exstinguuntur ergo æstate in his Puteis lumina, & gravissima respirandi difficultate premuntur Putearii, eò quia aër inibi exsistens, totus crassis vaporibus ad saturitatem est refertus; qui vapores densi, ac ponderosi supra aërem calidiorem, ac leviorem assurgere nequeunt, quin ibi ex suæ gravitatis natura coguntur hospitari; Lampas autem Vitalis in sanguine exardescens, raritatem, & inania spatia in aëre necessariò exigit, ut in illo fuliginosa effluvia deponat, ac pariter recenti aëre pro sui pabulo indiget, secus citò emoritur.

Annotatum est superiùs in recensendis rebus curiosioribus, quæ in horum Puteorum fossione occurrunt, tria esse Strata Cretacea, duo Pedum 11. alterum inferius minoris crassitudinis, cum suis Stratis Palustribus duorum Pedum interjectis. Sæpius circa horum Stratorum generationem, mentem exercui, mecum perpendens, quomodo tali ordine in toto hoc tractu inter se distinguantur. Scio D. *Iacobum de Grandis* Venetiis olim Medicum satis celebrem in Libro quem edidit de Veritate Diluvii universalis, mentionem fecisse de hisce fontibus, ut ab istis puteis veritatem cataclysmi exquireret, sed à verò longè aberravit Vir ille, licet enim in his Regionibus ortum duxerit, cùm tamen alibi degerit, præsens certè nunquam horum Puteorum fossionem vidit, sed totum id quod de his Puteis tetigit, ab aliis accepit; si enim semel horum Fontium structuram vidisset, nunquam scripsisset molem cretaceam in his Puteis altitudinis Pedum 24. reperiri, & Stratum palustre ejusdem molis; tria enim strata cretacea, duo quidem Pedum 11. & alterum minoris molis cum suis stratis palustribus interpositis duorum Pedum passim observantur; nullius itaque ponderis est illius conjectura pro Veritate

(a) l. 7. de re metal.

ritate Diluvii Univerſalis ex mole Cretæ deſumpta.

Perſuaſum itaque habeo, poſt Univerſale Diluvium, cujus veſtigia forſan profundiora ſunt, à tribus particularibus illuvionibus, magnis tamen, ac antiquiſſimis, producta fuiſſe prædicta Strata Cretacea, ita ut ab una illuvione ad alteram, multum temporis effluxerit, & hoc pacto aquis reſtagnantibus, & putreſcente ſolo, ortum habuerint Strata illa paluſtria intermedia, ex Plantarum foliis, & radicibus congeſta. Hanc autem cretaceam molem, ex terra è Montibus, ob præcipitem aquarum deſcenſum in has Valles deducta, compactam fuiſſe facilè crediderim, ſi quidem ad cretam coacervandam pro figlinis operibus, mos eſt noſtris quoque temporibus ex *Scultenna*, & *Gabello*, in *Carpenſi agro* præſertim, aquam per Inciles in foveas quaſdam arte factas derivare, qua ratione æſtivis ardoribus aqua abſumpta, multùm argillæ in iiſdem ſubſidet, qua poſtea Figuli utuntur ad Vaſa ſua plaſmanda. Plaſticem autem in hac Urbe antiquitùs excelluiſſe, ob argillæ præſtantiam, ac facilem ductilitatem teſtatur *Plinius* (a) referens *Mutinam* in Italia opere figlino valdè nobilitatam, cùm tunc temporis, ut idem ait, eò deveniſſet luxuria, ut pluris conſtarent fictilia quàm murrhina.

Atque hæc quidem Stratorum diverſitas, quæ in magnis Planitiebus viſitur, ex interpolatis inundationibus, & ſoli aggeſtione fieri cenſendum eſt; at unde ſit Stratotum diverſitas, quæ in Montibus quoque deprehenditur, non tam facile eſt decernere. (b) In *Meliboci Montis* fodinis refert *Agricola* ſexdecim Strata obſervari diverſi coloris, ac diverſæ altitudinis, quòd ſi ulteriùs ſuffodere liceret, (c) innumera alia Strata diverſi generis procul dubio apparerent. Si opinioni *Falloppii* noſtri hærere placeat, non arduum erit horum Stratorum in Montibus generationem, ac diverſitatem intelligere; putat enim Montes conſtructos eſſe, ab exhalatione ſicca ob calorem in Terræ viſceribus concluſum, quod ab illorum figura pyramidali colligit, immò ab hujuſmodi exhalatione nutriri, & ſenſim creſcere exiſtimat; quo pacto ſicuti in Antimonii ſublimatione flores diverſi coloris pro Ollarum diverſitate colliguntur, ita prorſus in Montium cavernis, idem fieri cenſet, pro varia metallorum, & foſſilium generatione. At cùm in ipſa Creatione à *Summo Opifice* Montes fuerint fabrefacti, congruum eſt fateri, in tota ſua perfectione (non ſecus ac *Protoplaſtus*) & cum tot Stratis ad varios uſus ab eodem fuiſſe conſtructos.

Egregium uſum quem præſtant hæc ſtrata, præſertim argillacea, pro fontium generatione, ſive ex pluviis fiant, ut temporarii, ſive ex Maris aqua, ut perennes, & regulares, ingeniosè quidem in ſuperiùs citata Diſſertatione oſtendit *Bartholinus*; hujuſmodi enim ſtrata ad aquarum collectionem in unum Receptaculum præcipuam operam conferunt, ac ſimiliter ad illarum per longum iter effluxum, alioquin diſpergerentur, nec ulla eſſet ratio, quare potiùs in uno loco, quam in alio Fontes erumperent; quem uſum procul dubio in hiſce quoque Fontibus præſtant ſtrata hæc argilloſa; his enim aquis ſubterraneis, per Sabuloſam planitiem diſcurrentibus, æquum eſt putare ſubſtratum eſſe aliud planum cretaceum, ita ut ſuperius, & inferius concluſæ, curſum ſuum veluti per aquæductum, teneantur proſequi, niſi quandò per hos Puteos, data porta, ſuperas ad auras emergant.

Poſita ergo abdita iſta harum aquarum per ſabuloſam, & glareoſam planitiem expanſione, mirum non eſt, ſi murmur in Puteorum fundo percipiatur, aqua per glaream diſcurrente (quam glaream inibi ex Sabulo compingi, potiùs quam è Montibus decidere, probabilius eſt, quando non exigua illius copia adeò mollis eſt, ut ſolo digitorum attritu diſſolvatur) ſi in omnibus Puteis ad eamdem altitudinem aqua evehatur, cùm eadem ſit cauſa, quæ illam in altum propellat, preſſio ſcilicet ab aqua ex alto, & ex eodem Receptaculo deſcendente; ſi æquè ſinceræ, ac ſalubres ſint lymphæ iſtæ, cum ejuſdem ſint in-

Y dolis.

(a) l. 25. H. N. c. 12. (b) l. 5. de Meta. (c) De Met. & Foſſ. 7.

dolis. Eandem ob causam vividiores fiunt hi Fontes, quò plus aquæ exhauritur, ac illorum segnities, quando contingat, emendatur; siquidem ex arena regesta, & in imo subsidente, foramen à Terebra factum aliquando obstruitur, certo indicio, fluere has aquas per sabulosam Aream, neutiquam verò per immensam, & liberam laxitatem, quod pariter ex depressione, & soli fatiscentia, interdum observata, dignosci potest, cùm scilicet nimium aquæ, & arenæ effluxerit.

CAPUT SEPTIMUM.

Quæritur proportio, quam habeat æquæ elevatio in fistula erecta alteri fistulæ Horizontali inserta, ad sui Hydrophylacii altitudinem.

Corporum fluidorum tam abstrusa, ac involuta est natura, ut à solidioribus Ingeniis nunquam satis potuerit explicari. Pauca nobis, at magni momenti, ex antiquioribus reliquit *Archimedes* in libello, quem de iis quæ insident in aquis inscripsit, qui liber, ut ipsius (a) *Tullii* verbis utar de *Crantoris* libro, est *non magnus*, *verùm aureolus.* Hanc Philosophiæ partem subtilissimam excoluerunt inter recentiores, potissimùm *Galilæus*, *Stevinus*, *Boyle*, *Borellus*, ac postremò Vir Clariss. D. *Gulielminus* insignis Mathematicus Bononiensis; qui omnes licet fluidorum miras proprietates multis observationibus, ac experimentis Hydrostaticis satis profundè quidem fuerint expiscati, locum tamen ulteriori pervestigationi reliquere; nam si in ulla re locum habent illa (b) *Senecæ* verba, habent in hac præcipuè omnium maxima, atque involutissima, in qua *etiam*, *quando multum actum fuerit*, *omnis Ætas quod agat inveniet.*

Cùm itaque ex nostra Hypothesi hujus abditæ Scaturiginis, aquæ mobiles sint, & fugaces, ac simul in altum adscendant, eò quòd, ut superiùs dictum, illarum exitus, ac præcipitatio in Voraginem aliquam coarctetur; & cùm hujusmodi adscensus in his Puteis constans sit, ac perpetuus, nec sine proportione aliqua ad sui *Hydrophylacii* altitudinem fieri queat, quod *Hydrophylacium* in proximi *Appennini* radicibus supposuimus, & multò altiùs quàm sit harum aquarum, ab imo Puteorum ad summum usque elevatio, propterea non inutile, nec injucundum fore duxi, si hujusmodi proportionem saltem adumbrare, si non exactè exponere contenderem. Quando itaque ex superiùs demonstratis in Fig. 1. constat, quòd si nihil sit, quod aquam per fistulam fluentem remoretur, constat inquam, quòd nil aquæ per foramina parva in fistula adscendet; at si Obex aliquis ad Orificium fistulæ apponatur, ita tamen, ut non ex toto occludat, & obstruat Orificium, tunc per foramina, vel per fistulam perpendiculariter erectam, adscendet quidem aqua; sed altitudinem aquæ in Vase contentæ nunquam attinget; quæramus ergo ad datam restrictionem Orificii alicujus fistulæ per quam aqua defluat, ad quamnam altitudinem debeat aqua elevari in alia fistula perpendiculariter erecta, & eidem infixa, ut in figura tertia, & quænam sit proportio inter dictam altitudinem, & eam quam habet *Hydrophylacium*, quod aquam suggerit, & quod semper plenum supponitur, cùm id à nemine, quod sciam, hactenus fuerit observatum. Sit ergo Vas A B C D aqua plenum, cui ad latus fistula D F in situ Horizontali sit infixa, & cujus Orificium sit ex medietate clausum, ita ut non pleño fluento aqua exeat; sit pariter in medio fistulæ D F alia fistula vitrea H I inserta, & ad perpendiculum erecta: libero itaque exitu aquæ permisso, dico quòd in fistula intermedia H I ad talem altitudinem aqua elevabitur, quòd si aquæ in Vase contentæ altitudo sit v. g. partium octo, elevatio aquæ in fistula erecta H I erit partium sex, atque ejusmodi proportio cuicumque divisioni amplitu-

(a) in Lucul. (b) l. 6. Quæ. Nat. c.

Fig. 2.

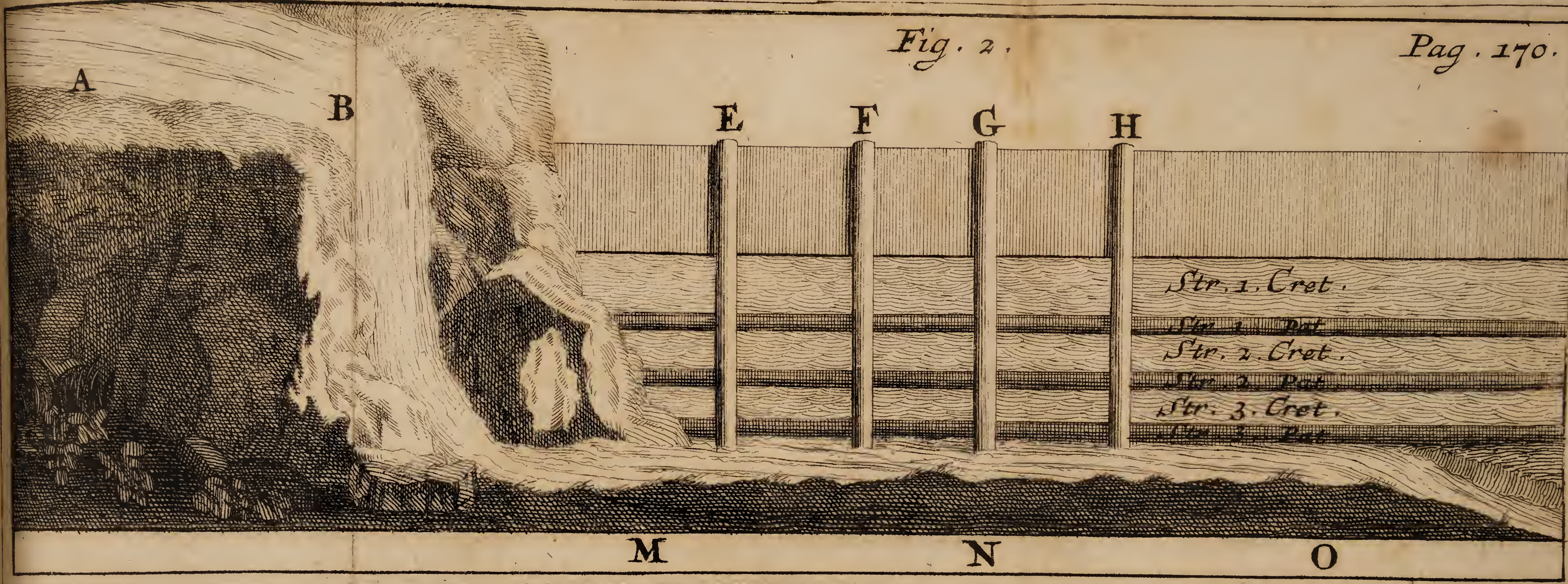

Fig. 1.

Fig. 3.

plitudinis Orificii fiſtulæ D F ſemper reſpondebit.

Etenim ſi fiſtulæ D F Orificium ſit ex toto, ac penitùs clauſum, ut nihil aquæ defluat, nemo non novit, quòd aqua in fiſtula H I ex ſui natura in eadem linea Horizontali, in qua eſt aqua in Vaſe contenta, debet ſe conſtituere; ad quem effectum duo procul dubio æquis viribus concurrunt, ſcilicet aquæ preſſio in Vaſe contentæ, & reſiſtentia Obicis, qui fiſtulæ foamen prorſus obſtruit, qui Obex æquivalet potentiæ ex adverſo prementi, niſi contrario preſſioni aquæ in Vaſe ſtagnantis; ſi ergo aquæ elevatio in tali caſu eſt productum, quod à duabus cauſis æqualiter operantibus, nempe ex aquæ preſſione, & Obicis reſiſtentia emergit, pariter quando ejuſdem fiſtulæ D F Orificium erit aliqua ex parte reſtrictum, aquæ adſcenſus in fiſtula intermedia H I, qualiſcunque ſit, erit productum ex eadem preſſione, ut in primo caſu, & Obicis virtuali preſſione, ſed inæqualiter operantibus; hinc fit quòd cùm preſſio aquæ ſuperincumbentis in Vaſe, & urgentis ad effluxum ſit in eodem gradu, & energia ut priùs, & altera ex parte diminuta ſit Obicis Virtus, non poſſit aqua in fiſtula perpendiculariter erecta, ita elevari, ut aquæ altitudinem in Vaſe contentæ pertingat, ſed neceſſario debeat infra illam ſubſiſtere, adeò ut ſi altitudo aquæ in Vaſe ſit ex ſuppoſitione pedum octo, & operetur tali preſſione, quæ hujuſmodi altitudini congruat, Obex verò non agat niſi pro medietate, ideſt ut quatuor, his duobus ſimul operantibus, & aquæ adſcenſum efficientibus, non poterit prodire niſi effectus, qui inter hac duo Agentia ſe habeat ut numerus 6. inter numeros 8. & 4. ideſt cum media proportione Arithmetica; quare in ſuppoſito caſu aqua in fiſtula erecta H I ad partes ſex tantummodò elevabitur, quæ elevatio eſt dimidium aggregati ex altitudine aquæ Vaſe contentæ, & Obicis potentia.

Hujuſmodi primò fuit meum ratiocinium, antequam experirer, num illi res ipſa congrueret; id autem pertentavi, tubum ligneum, & quadrilaterum, ob commodiorem Orificii diviſionem in Vaſis latus inferendo, ut in Fig. 3. ac fiſtulam vitream in partes octo diviſam, & perpendiculariter erectam eidem tubo coaptando; poſtmodum foramini Obicem apponens, qui ſolùm illius medietatem oſtrueret, permiſſo aquæ exitu, obſervavi aquam in vitrea fiſtula in dicta proportione, ſcilicet uſque ad partes ſex attolli; fateri tamen licet, non tam exactè reſpondiſſe aquæ adſcenſum ad majora, vel minora obſtacula lumini fiſtulæ appoſita, ob difficultatem forſan adaptandi varia Oſtiola Orificio, & ob undulationem aquæ in vitrea fiſtula ex impetu concepto, ubi exitus illi permittitur. Communicatis itaque his meis obſervationibus Clariſſimo Viro D. *Boccabadato* Sereniſſimi Ducis noſtri Mathematico, & mihi ab ineunte ætate conjunctiſſimo (plenum autem ingenui pudoris ſemper credidi, ut Plinianis verbis utar, fateri per quem profecerim) ſuppeditavit ille modum, quo faciliùs voti compos fieri poſſem. Cùm itaque Obicum diverſitatem ſuppleri poſſe ille exiſtimaret, ſi lumini fiſtulæ, unde aqua debet egredi, alia fiſtula ejuſdem magnitudinis ſurſum erecta apponeretur, ſed cum proportione ad altitudinem *Hydrophylacii*, periculum feci, & res ex voto ſucceſſit.

Sic in Fig 4. ſuppoſita altitudine aquæ in Vaſe A B C D partium octo, fiſtula vero M N ſolùm partium 4. quo pacto æquivalet Obſtaculo medietatem luminis occupanti, permiſſo aquæ exitu, & pleno ſemper manente Vaſe, aqua in fiſtula Vitrea H G apparuit ſuſpenſa in E, nimirùm in altitudine part. 6. quæ eſt dimidium ſummæ ex 8. & 4. altitudinis Aquæ in Vaſe contentæ, & reſiſtentiæ Obicis. Pariter in Fig. 5. cum fiſtula M O ſit altitudinis partium 6. aqua in Vitrea fiſtula E F uſque ad S viſa eſt emergere, ſcilicet ad part. 7. Idem quoque obſervatum eſt (ut in Fig. 6.) ſi Fiſtula E H aquam fundens altitudinis partium 2. exſiſtat, ideſt cum æquivalentia partem Obſtaculo quartam Orificii obſtruenti; nam in Vitrea fiſtula ſtetit aqua in T ideſt in part. 5. idque ſatis exactè, quantùm phyſica experimenta permittunt,

ut facili negotio quilibet experiri. poteſt. Nullus dubito, quin idem prorſus in quocumque alio caſu eventurum ſit; ratio itaque, & experientia ſatis evincunt, ad datam reſtrictionem Orificii alicujus fiſtulæ, aquam in alia fiſtula intermedia, eidem inſerta, in media proportione Arithmetica elevari.

Dum hac occaſione circa varia experimenta hydroſtatica, dierum Canicularium ſucciſivis horis volupe mihi eſſet exerceri, obſervatione oppidò curioſa obtigit obſervare, quòd licet ſit eadem aquæ in Vaſe altitudo, ac eadem fiſtula horizontalis eidem inſerta, attamen in fiſtulis erectis, ad ſitus mutationem diverſa ſit, ac notabiliter, in iiſdem aquæ altitudo, ut in Fig. 7. in qua ſit.

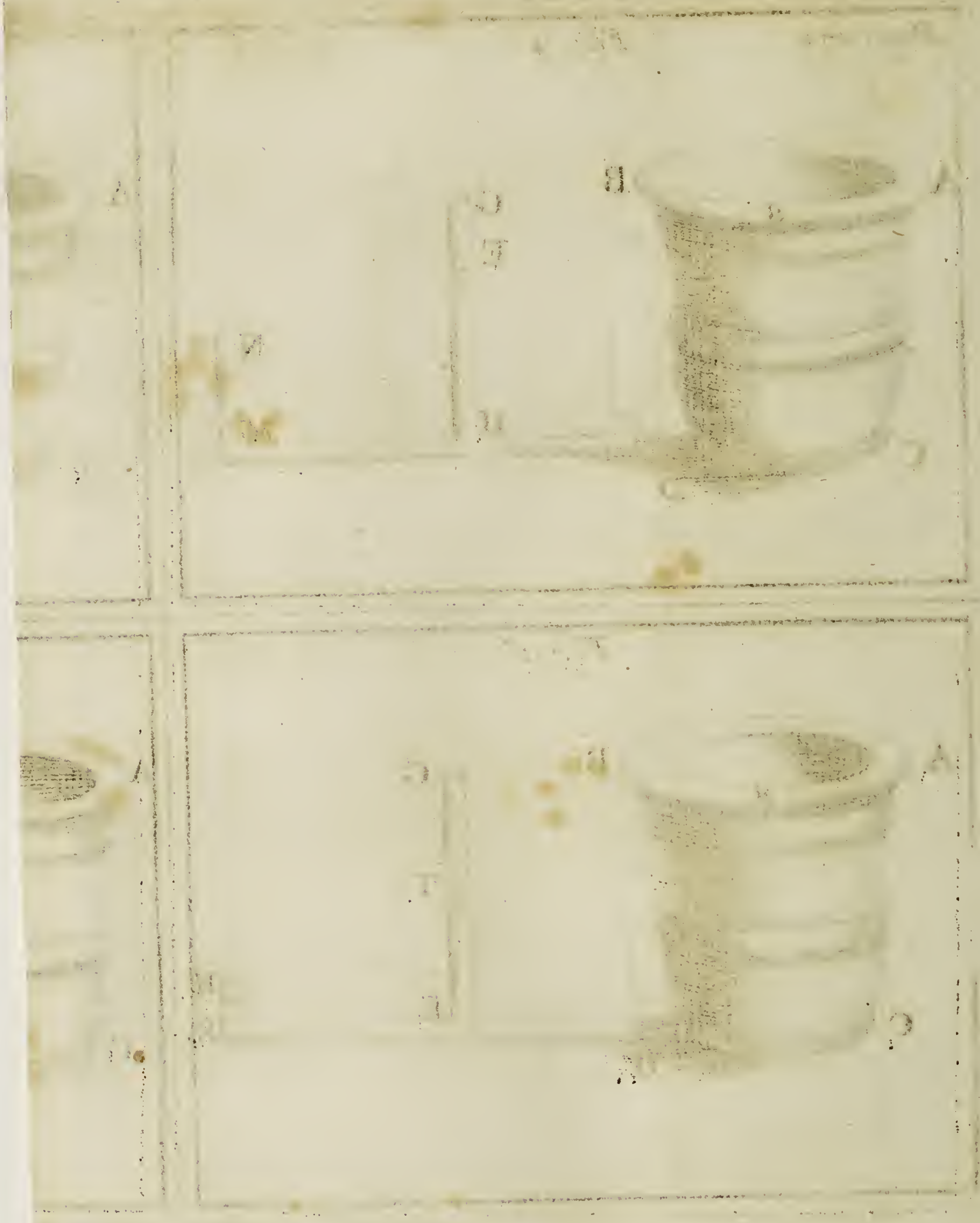
Vas ABCD aqua plenum, Fiſtula DH eidem inſerta, & in ſui extremitate clauſa, FGHI fiſtulæ vitreæ ad perpendiculum erectæ, Fiſtula vero M aquam fundens. In fiſtula ergo FG ex ſuperius dictis aqua accedet ad O, ideſt ad par 5. nam fiſtulæ M. aquam fundentis altitudo ſupponitur ut 2, altitudo verò aquæ in Vaſe contentæ ut 8. Si verò fiſtula FG transferatur ad HI (orificio ubi infixa erat occluſo) aqua altius elevabitur, ideſt, in N, ſcilicet ad gradus fere 7. quod idem quoque eveniet ſi eodem tempore duæ fiſtulæ vitreæ FGHI ſtent erectæ, & fiſtula M aquam effundat, pleno ſemper exiſtente Vaſe, nam hæc diverſitas altitudinum aquæ in quocumque caſu ſat manifeſtè perſpicitur. Id ipſum quoque licebit experiri, non ſolùm cum longior, vel brevior eſt fiſtula aquam profundens, ſed cum plures fiſtulæ diverſæ longitudinis, & cum proportione ad altitudinem aquæ in Vaſe contentæ, aquam eodem tempore emittant, & plures fiſtulæ vitreæ interjectæ ſint, cum multi caſus pro cujuſque lubitu fingi poſſint. Cum autem non levis undatio fiat in vitreis fiſtulis, eò quòd aqua effluens è fiſtula M in ſe recidat, aliqua ex parte vitabitur hoc incommodum, ſi parumper inflectatur fiſtula FH, ut hoc pacto tum fiſtulæ Vitreæ, tum fiſtula aquam fundens ſint ad alterutrum laterum inclinatæ; in tali enim ſitu minor continget undatio, & diverſitas altitudinum aquæ commodius ſpectabitur.

Novam hanc, ut reor obſervationem eidem D. *Boccabadato* communicavi, qui ſicuti rei novitatem non parùm eſt admiratus, ita prout ingenioſiſſimus eſt, & accerrimus rerum naturalium Scrutator, non deſtitit hujuſce rei cauſam diſquirere, immò ipſam Demonſtrationem ſe jam tenere paulò poſt mihi aſſeruit, quam Operi ſuo, quod de Conatu Mechanico propediem editurus eſt dixit velle ſe adjicere. Libuit autem hujuſmodi Phænomenon Hydroſtaticæ Cultoribus proponere, dignum exiſtimans, ut circa illud nobiliora exerceantur ingenia, ac innoteſcat, unde ortum habeat hæc in eodem fluido preſſionum diverſitas.

Huic Capiti, in quo proportionem quæſivi, quam habeat aquæ elevatio in fiſtula erecta alteri fiſtulæ horizontali inſerta ad ſui hydrophylacii altitudinem, Epiſtolam hanc, quam miſit ad me Vir Clariſſimus Dominus Dominicus de Conradis, Concivis meus, mihique conjunctiſſimus, rei tormentariæ in Mutinenſi ditione Commiſſarius generalis, in qua demonſtrare ſatagit in hoc Problemate aliam eſſe proportionem, quàm quæ à me ſupponitur, huic inquam Capiti Epiſtolam hanc adjiciendam curavi; ut Mundus judicet num Vir iſte in rebus ſuis diligentiſſimus obſervator, rem, ut dici ſolet, acu tetigerit.

ILLU-

Pag. 172
Fig. 4.
A
B
8
C
D
G
E
6
H
N
M
Fig. 5.
A
B
8
C
D
F
S
7
E
O
6
M
Fig. 6.
A
B
8
C
D
G
T
5
E
H
2
E
Fig. 7.
A
B
G
8
C
D
5
O
F
2
M
I
7
N
H

ILLUSTRISSIMO VIRO

BERNARDINO RAMAZZINO,

Dominicus de CONRADIS Austria

S. P. D.

QUum doctissimum *de Fontium Mutinensium admiranda scaturigine tractatum*, quem Clarissime Vir jamdudum, amœnitate quâ soles, & ingenii acie, conscripsisti; discendi gratia perlegerem, problema hydrostaticum notavi, in quo tu primus Vir solertissime animadvertisti aquam fluentem per tubum cum vase communicantem, si tubi orificium ex parte obstruatur, ita ut non pleno fluento exeat, adscensuram esse per fistulam tubo verticaliter infixam, & cum eo communicantem ad altitudinem quandam, ea vero minorem, quam obtinet aqua in Vase.

Hujus verò altitudinis, proportionem investigare agressus es capite septimo, altitudines aquæ in fistula fore determinans medias arithmeticè proportionales inter numeros exprimentes altitudines aquæ in Vase, & partem obstructi orificii; posito quod tota orificii amplitudo, & altitudo aquæ in Vase eodem numero dividantur.

Verùm hæc diligenter perpendenti mihi, multum à veritate abesse visa sunt. Quare cum te certiorem fecissem, simulque in spem qua invenire me posse confidebam aliud certum, & huic rei demonstrandæ accommodatum problema induxissem, tu mihi auctor fuisti vir humanissime, ut veritatem indagarem, tibique postea communicarem. Cùm itaque committenda sint prælo præclarissima opera tua jam quarta vice, nec tamen postrema, jam ad te mittenda censui, quæ te suadente quæsivi, ut inter scripta tua præclarissima locum aliquem nanciscantur.

Sed antequam in medium proferam problema meum, pauca de tuo dicenda sunt. Sentio ergo hac tua posita theoria fieri non posse, quin vel ad dimidium præcise, vel semper ultra dimidium altitudinis quam habet in vase aqua assurgat in fistula. Media enim arithmetice proportionalis inter altitudinem totius aquæ, & alium quemcumque numerum, si is sit infinite parvus, nempe Zero, erit ipsa medietas totius altitudinis, si verò numerus non sit infinite parvus, erit semper ipsa medietate altitudinis major, ut ex proportione arithmetica constat.

Cum verò in casu, in quo tota orificii amplitudo est reserata, nullam esse in fistula aquæ altitudinem fatearis, & mihi experientia constet intra medietatem assurgere etiam, quando ex tertia parte obstructum est orificium, quod expositæ theoricæ repugnat, clarum est proportionis lege ab ea, quam tu composuisti diversa naturam uti in hoc hydrostatico conflictu.

Exponam ergo ea quæ de hoc argumento excogitavi. Stet ad latus vasis A B tubus horizontaliter positus C c cum Vase A B communicans, cæterum undique clausus. In latere superiore tubi in G sit foramen cujuscumque amplitudinis, cui inosculetur fistula G g ob commoditatem vitrea, cujuscumque figuræ, & indefinitæ altitudinis. Stet in Vase A B fluidum quodcumque, uti & in fistula G g aliud fluidum vel ejusdem specificæ gravitatis, vel non, cum eo quod stat in Vase. Ducatur quodcumque planum horizontale H h faciens in Vase A B sectionem quamcumque, quam dicam M, uti quamcumque in fistula G g, quam m nominabo. Constat ex hydrostaticis, si eodem tempore per duas sectiones M, m æqualis fluidi moles movenda sit, id fieri velocitatibus, quæ sint sectionibus in ratione reciproca, nempe dicta O velocitate, qua movebitur moles quæcumque, per M, o vero qua move-

movebitur æqualis moles cujuscumque fluidi per m, erit M ad m, uti o ad O. Constat pariter si fluidi quæcumque moles moveatur deorsum in exposito vase A B totam sectionem M. replens eodem etiam tempore æqualem fluidi molem movendam esse sursum per sectionem m in fistula G g, cum vas A B ponatur communicare cum fistula G g.

Hinc est quod motui qui à gravitate absoluta cujuscumque molis fluidi per sectionem M oriri poterit deorsum, contranititur gravitas absoluta æqualis molis fluidi per sectionem m, quæ moles movenda est sursum, cumque hi motus velocitatibus necessariis à sectionibus ortum ducentibus modificentur, hinc est quantitatem motus oriundi à conflicta harum virium æstimandam esse, comparatione facta gravitatum absolutarum utriusque molis fluidi inter se æqualis, & velocitatum necessariarum, quas hæ moles ab amplitudine sectionum sortiuntur.

Cum ergo gravitas absoluta molis unius fluidi ad gravitatem absolutam molis cujuscumque alterius fluidi sit in ratione composita gravitatum specificarum assumptorum fluidorum, & molis sub qua continentur. Si ponamus moles habere altitudines supra suas bases similiter positas (id quod in casu qui nunc examinatur faciendum est, motus enim fit per eandem præcise directionem, ad contrarias tamen partes), dictis P gravitate specifica fluidi in M. p verò alia fluidi in m M. base fluidi in M, altitudine Q, m vero base fluidi in m, altitudine q, exponemus gravitatem absolutam fluidi in M per M P Q, fluidi vero in m per m p q; Unde vires movendarum molium per M P Q O, & m p q o exponentur.

Aliquid attamen restat examinandum ulterius. Potest dari casus (id exponetur inferius) in quo tota vis absoluta, ex. gr. M P Q minime agat contra vim absolutam m p q; In solidis utique per sinum complementi anguli directionis virium, posito sinu toto integrâ vi exponeremus. In fluidis verò, ne longe nimis abeamus, per notas tantum arbitrarias indicabimus. Assumamus ergo vim M P Q contra vim m p q operari in ratione X ad x. Fiunt ergo hoc ulterius ex capite vires relativæ expositarum fluidi molium, quas nunc exquirimus, in conflictu earundem in ratione M P Q O X ad m p q o x: Quia verò in præsenti casu est O ad o uti m ad M, facta substitutione, & expulsis æqualibus, erunt tandem prædictæ vires in ratione P Q X ad p q x.

Ex hac ergo universalissima, ac brevissima formula totam de libratis liquoribus theoriam exhaurire facillimum erit. Stabit pro specimine enodatio inventi à te Vir solertissime problematis, ad quam nunc gradum facio.

Quis jam non videt, si aperiatur tubi exterius orificium, aquam in vase contentam vim suam, quæ tota priùs ob id, quod nullus illi patebat exitus alterius aquæ vi in fistula contentæ opponebatur, nunc ex parte amittere ad expellendam aquam in tubo stantem, ut ab orificio c difluat. Ut ergo legem calculi phænomeni à te propositi Vir clarissime construamus, exquirendum restat quantum vis aquæ in vase stantis data amplitudine orificii decedat ab ea, quæ prius contra vim aquæ in fistula contentæ operabatur.

Ut verò hoc firmius, & ut mihi suasor sum clarius exponatur, nonnulla de motu tonico heic strictè dicam. Si duæ vires M m. per contrarias directiones agant supra quodcumque corpus motum illi impressuras certum est. Pro determinanda vera quantitate motus corpori ideo imprimendi, distinguendus est motus absolutus à motu tonico, vel conatu ad motum. Pro motu absoluto notum est intelligi motum, quem corpus efficit dum recedit ab uno puncto mundani spatii, uti immoto concepto sese conferens ad aliud simile punctum. Pro motu verò tonico intelligi pressuram, ut ita dicam, quam patitur, dum à duabus viribus contra se agentibus urgetur, qua vere pressura afficitur, ita ut si una ex prementibus viribus tolleretur, vel si illi daretur locus, unde per aliam directionem exsilire posset (quod in fluidis facillime datur) motu absoluto illico moveretur. Constat ergo ex

Me-

Mechanicis, quantitatem motus absoluti esse differentiam inter vires contrariis directionibus corpus urgentes, nempe in nostro casu quantitatem motus absoluti, qua corpus moveretur à viribus M. m, esse differentiam inter M & m; motus vero tonici quantitatem æquari minori vi, qua urgetur corpus: Ita ut posita m minore altera M, quantitas motus tonici corporis sit m, seu æquari differentiæ inter vim majorem, & motum absolutum, unde datur locus ex datis viribus M. m. eliciendi, & motum absolutum, & motum tonicum, uti ex data una vi, & motu vel tonico, vel absoluto aliam vim, & motum vel absolutum, vel tonicum inveniendi.

His ergo animadversis consideremus massam aqueam in Vase, tubo, & fistula, actam à duabus viribus contra se agentibus, à gravitatibus nempe absolutis ex altitudinibus, quas obtinet aqua in fistula, & in vase; quæ vires cum præcise contra se agant (ob id enim quod aqua in vase movenda sit deorsum aqua quæ moveri poterit ea erit quæ in fistula, quæque ob positam adaptationem solum movebitur sursum) hinc est quod utraque tota contra aliam agat, & tunc solus motus tonicus elicitur: Cùm enim hæ vires ponantur æquales, ideo nullus erit motus absolutus, cujus pariter motus tonici quantitas æqualis uni ex viribus M vel m.

Aperiatur nunc ex parte orificium c, ita tamen ut lumen quod inde nascitur figuram rectangulam servet invariatamque altitudinem obtineat, stetque inter easdem horizontales intra quas stat lumen interius c. Cum inde effluat aquæ portio, utique tunc elicitur motus absolutus, cujus quantitas est, ut per se patet, massa aquæ, quæ effluit in suam ducta velocitate m. Hanc ergo effluentem massam investigabimus, ut inde subducta hac quantitate à quantitate vis majoris, motus tonici quantitas innotescat.

Ad id ergo assequendum sequens exponam theorema. Si Vasis A B, uti jam supra præparati, orificium exterius c varie aperiatur ut fiant lumina rectangula, tunc d nunc e, candem quam prius, & similiter positam, altitudinem habentia, dico quantitates aquarum fluentium è luminibus d e omni temporis momento esse in ratione arearum expositorum luminum.

Imaginemur tubum C c per longum plano verticali uni laterum parallelo, & per extremum reserati orificii nunc d, nunc e transeunte secari, patet aquam quæ in parte tubi cujus orificium nunc d. nunc e apertum est utique effluxuram fore, & ut ab hydrostaticis demonstratur quantitates inde effluentes fore in ratione luminum d ad e Aquam vero, quæ in parte tubi ab obstructa orificii portione & à plano conclusi stat, minime effluxuram; unde tubi partem hanc cum aquea columna quæ supra illius orificium interius stat in vase A B haberi posse pro uno vase, cujus orificium sit omnimodo obstructum. Ponamus nunc planum: certum est aquam in hoc imaginario vase contentam cum ex aperto lumine altera tubi parte correspondenti, saltem ex parte fluere possit, nunc pro vase lumine aperto donato considerari posse, ideoque aquarum portiones, quæ saltem ex parte fluere possunt ab hoc imaginario vase, iterum erunt in ratione amplitudinum luminum, nempe in ratione d ad e. Cum ergo totæ aquæ portiones, quæ è vase A B fluere possunt, sint, quæ per utramque tubi portionem descriptam, C c effluunt, hæ erunt in ratione d † d ad e † e; Sed est d † d ad e † e uti d ad e, ergo portiones aquarum fluentium e vase, ut exposuimus constructo, erunt in ratione luminum Q. P. B.

Massæ ergo aqueæ quas quærebamus sunt in ratione amplitudinum orificii, cumque eadem semper velocitate effluant, (ab eadem enim altitudine ponamus in præsenti casu semper decidere), motus absoluti quantitates, quæ ab aqua in vase contenta emanant, erunt pariter in ratione portionum aperti orificii.

Cum ergo si totum aperiatur orificium tota tunc effluat aqua, unde tunc solus fiat motus absolutus, ponamus equidem motum absolutum ex aperto toto lumine resultantem exponi per M vi nempe integra ab altitudine fluidi in vase, & dicta à quacumque amplitudine

dine orificii ex parte obstructi, exponemus motum absolutum, qui fit per talem orificii portionem per Ma : c, qua subducta ab M, motus tonicus ab orificio a ortus, erit Mc-Ma : c; Cum vero per quantitatem motus tonici solum agat vis M contra aquam in fistula, ponereturque primo agere per totam M, posita Mc-Ma : c loco X, M verò loco x in generali formula superius exposita, habebimus rejectis P. p., ob homogeneitatem aquæ æqualibus, rationem actionis virium, aquæ in vase ad actionem aquæ in fistula per QMc-QMa : c ad Mq, nempe per Qc-Qa ad qc. Quia vero elevatio aquæ in fistula est actio à vi urgentis aquæ in vase, hinc erit Qc-Qa æqualis qc, unde habebimus c ad c-a uti Q ad q. Cum verò per Q notetur altitudo aquæ in vase, per q, vero altitudo in fistula, per C lumen tubi Cc nullatenus obstructum, & per c-a lumen ex parte obstructum; patet fore altitudinem aquæ in vase ad altitudinem aquæ in fistula ut lumen nullatenus obstructum ad lumen ex parte obstructum Q.S.P.

En ergo Clarissime Vir determinatio altitudinum ad quas adscendere deberet aqua in fistula Gg. Fateri tamen oportet posse ab hac lege exorbitare, & quidem enormiter, cujus rei nunc facilè causam aperiam. Theorema superius expositum, in quo demonstravi quantitates aquarum è descripto vase tubo instructo fluxuras, fore in ratione luminum, theoreticè quidem verum est, physicè verò minimè. Cùm enim laterum tubi asperitates inevitabiles, & adaptatio diversa obicum, semper tamen egressui aquæ præjudicalis, aquæ cursum perturbent, fit ne aquæ ea copia effluat, quæ à lumine theoreticè assumpto effluxura foret. Hinc est ad effectum inde obtinendum impedimenta orificii semper majora æstimanda esse quam pro mensura amplitudinum, per quas nos illa metimur.

Theoriæ ergo jam traditæ experimenta tentaturus, ut prævisa impedimenta pro viribus eluderem, accepto vase ex subtilissima lamella ferrea constructo altitudinem pollicum septem habente, diametrum verò quatuor pollicum cum dimidio (cylindricum utique erat) in ejus latere prope fundum lumen parallelogrammum aperiendum curavi, inde ligneum parari parallelepipedum jussi exactissimum, cujus una facies septem lineas, altera sex obtinebat. Latitudini prædicti parallelepipedi aptandas inde curavi duas lamellas exactè explanatas, eandemque cum parallelepipedo latitudinem præcisè habentes, inde ad earum margines duas similes lamellas stanno adferruminavi, ita ut vacuitatem exacte parallelepipedam nanciscerer. Lamellæ spondas efficientes longitudinem tantum habebant pollicum quatuor, ita ut ex una parte minime longitudinem cæterarum duarum exæquarent, sed uno deficerent pollice. Hanc ergo portionem, antequam ligneum modulum extraherem, duodus cingulis ex simili lamella, altero in extremo lamellarum, altero intermedio inter hoc, & brevium spondarum extremitates firmavi adferruminando. Duas tunc alias lamellas comparavi longitudinis linearum tredecim; talis verò latitudinis, ut ad altitudinem interioris tubi congruerent, & possent ideo pro libitū cera firmari, ita ut extremitatibus spondarum semper congruentes possent ex altera parte, vel elongari, vel approximari, unde lumen ad quamcumque amplitudinem data amplitudine tubi minorem semper parallelogrammum, & inter invariatas horizontales efformaretur.

In superiore tubi lamella prius varia orificia perforata fuerant, quæ cera obturavi uno excepto, cui fistulam vitream diametrum duarum linearum habentem cera pariter inserui. Altitudinem totius vasis usque ad inferius tubi planum dimensus sum filo ferreo nota illud obsignando, filum inde in fistulam immisi, ita ut ad fundum inferius & tunc pertingeret, obsignavique in fistula altitudinem notæ, qua vasis altitudo demonstrabatur. Hanc altitudinem, dempta altitudine tubi, in octo secui partes, quas in fistula adnotavi, eam filo in unaquaque divisione cingendo. Orificium pariter tubi in octo æquas partes diligentissime divisi, quibus præparatis siphonibus

bus recurvis aquam in vas ad immutatam altitudinem ; nempe ut ſemper è labro difflueret, ſervavi, & aqua ad altitudines in ſequenti tabella deſcriptas notatis amplitudinibus orificii correſpondentes in fiſtula, reiteratis experimentis, conſtanter ſe contulit, nempe

Num. orificii amplitudo erat.		Altitudo aquæ in fiſtula fuit.		Altitudines ad quas juxta Theoriam adſcendere debuerat auctæ conſtanti altitudine ex impedimentis orta.
	8		$1.\frac{1}{3}$	$1.\frac{1}{3}$
	7		2.0	$2.\frac{1}{3}$
	6		$2.\frac{3}{4}$	$3.\frac{1}{3}$
	5		4.0	$4.\frac{1}{3}$
	4		$5.\frac{1}{3}$	$5.\frac{1}{3}$
	3		$6.\frac{1}{4}$	$6.\frac{1}{3}$
	2		$7.\frac{1}{3}$	$7.\frac{1}{3}$
	1		8.0	$8.\frac{1}{3}$
	0		$8.\frac{1}{3}$	$8.\frac{1}{3}$

Vides ergo Vir doctiſſime adſcenſum aquæ in fiſtula ex capite adſcenſus, qui in omnibus fiſtulis non enormiter amplis fit, fuiſſe in hoc experimento unius tertiæ partis octantis totius altitudinis vaſis à ſuprema tubi interioris ſuperficie dimenſæ: dum enim totum firmabatur orificium, aqua ſupra libellam adſcendebat ad ſupra dictam altitudinem; Altitudinem verò ex retardatione fluxus aquæ per tubum, eſſe integrum altitudinis octantem, dum enim aqua pleno fluento exibat, nihilominus per fiſtulam ad altitudinem unius octantis tertia ſui parte aucti aſſurgebat. Hanc ergo conſtantem altitudinem vir doctiſſime ſemper adde altitudinibus ex propoſita theoria inveniendis, & te judice dic, num ſatis exactè experientia habuerit pro voto ſucceſſum; tenui enim differentia, ut ex collatione altitudinum theoreticarum, quas ſubſequenter appoſui, expertæ altitudines diſcrepant, quod utique, ſi non ex impoſſibilitate, certe ex defectu diligentiæ in conſtruendis theoreticè luminum amplitudinibus ortum duxit.

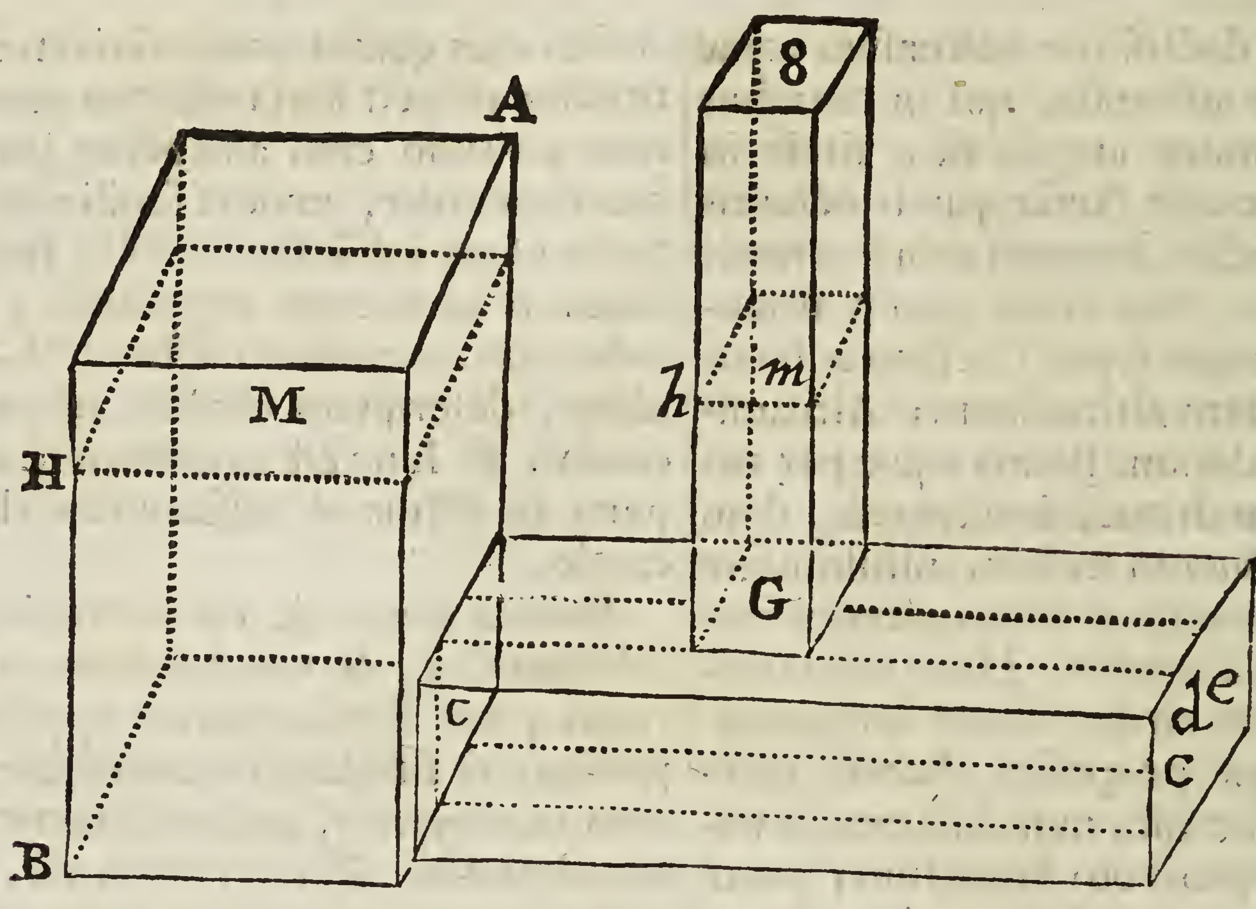
Reſtat nunc ut quid pro diverſa obicum adaptatione eventurum ſit exponam. Orificium tubi ad integram amplitudinem reduxi, poſitaque lamella lateribus tubi rectà, quæ medietatem orificii obſtrueret, contra quam ideo aquæ fluentum rectà impingebat, aqua in fiſtula ad ſextum octantem tertia inſuper ſui parte auctum adſcendit, quæ quidem altitudo minime diſcrepat ab ea, quam tu in tuis experimentis Clariſſime Vir dimenſus es. Obſtructo inde amplius Orificio, ut ſolùm ejus quarta pars reſeraretur, à tota altitudine defecit ſexta octantis parte, quæ iterum altitudo cum altitudine jam à te obſervata concordat, unde te ſimili obicum adaptatione uſum fuiſſe facilè mihi foret divinari, etiam ſi id tu non expoſuiſſes; ſubrogatio enim fiſtulæ partialis altitudinis pro partiali obice, deſcriptam obicum adaptationem includit, & hinc eſt exorbitantia adſcenſus reperti in fiſtula ab adſcenſu ex theoria deducendo.

Eadem etiam de cauſa evenit, ut ſi intra fiſtulam Gg, & vas AB lumen in tubo aperiatur, vel fiſtula brevior apponatur, aqua pellatur in fiſtulam intermediam ad altitudinem ea majorem, quam obtineret ſi ſecus fieret adaptatio. Porro clarum eſt, ſi duo ſtent æqualia lumina, quorum unum aquæ fluento inclinetur, alterum illi ſtet rectum, ab illo minorem aquæ copiam effluxuram eſſe, vel ſi duo pariter lumina æqualia in eodem ſtent latere, & ſimiliter inclinata, parcius effluxuram aquam ab eo quod magis diſtat ab obice quo tubi exterius orificium c occluditur; cum igitur hæc omnia in præſenti caſu locum habeant, unde parcius aquæ per tubi orificium effluunt, altitudines aquæ è contrario in fiſtula oportet augeri. In conſtructione ergo tubi jam ſuperius deſcripta, unum latus conſtrui curaveram taliter, ut lumen ſimile, & æquale orificio c aperiri in eo pro libitu poſſet. Firmato g. o orificio c, apertoque ex toto laterali lumine, ultra quod ſtabat erecta fiſtula, per hanc ſurrexit aqua ad quintum

octantem duabus tertiis auctum, & aqua quæ è lumine hoc effluebat, ex eo quod jam per conceptam directionem excurreret, pleno lumine minime exibat, sed tantum ea pars quæ superata circiter medietate luminis, per quandam expansionem confinia tubi præteribat, quæque à labro luminis ab ea quæ in tubi parte includebatur, secernebatur.

Hæc sunt Vir Clarissime quæ in hoc argumento observavi, & tibi mittenda censui. Reliquum nunc est, ut pro tua humanitate, hæc, qualiacumque sint, hilari vultu excipias, eaque patrocinaris, sicut te facturum confido, meque in eorum numero, qui te non solùm cordatissime diligunt, sed & impensè colunt, & observant, adscriptum semper habeas. Vale.

Dabam Mutinæ Kal. Sept. 1714.

CAPUT ULTIMUM.

De Fontium Mutinensium bonitate, ac præstantia.

PErerratis itaque pro animi viribus his aquis subterraneis, quantum per cœcam navigationem licuit, quam nec Astra, nec Versoria regerent, reliquum est, ut

Vela traham, & terris festinem advertere proram. (a)

Verùm ne horum Fontium naturam, quoad humanos usus attinet, sicco pede transigam, & ne sitientium more, quod ajunt, tacitè bibam, in hac quoque parte, quamvis id extra meum propositum videatur, nonnulla perstringam. Vetus contentio est, quænam in classe aquarum simplicium, pro communi hominum potu salubriores sint, cùm alii pluviales præferant, alii fontanas, quibusdam in locis fluviales magis commendentur, in aliis puteales (b) *Hippocrates* pluviales cæteris visus est prætulisse, illas *enim dulcissimas, tenuissimas, & splendidissimas* appellavit, cùm id quod tenuissimum, ac levissimum est in aqua exalte-

(a) Geo. 4. (b) de aë. aq. & lo. n. 27.

exaltetur, ac sursum rapiatur à Sole; de pluvialibus tamen æstivis, quas horæas dicunt, (*a*) *Hippocratem* locutum esse constat; siquidem aquarum arte carentium illas commendat; quæ æstate ab æthere *Jove* tonante; excernuntur, procellosas verò malas esse pronunciavit. *Hippocratem* sequuti *Celsus*, *Galenus*, *Avicenna*, *Paulus*, & alii idem prorsus sentiunt.

Plinius (*b*) alia ex parte pluviales aquas maximè improbat, quin adeò incandescit, ut opinionem quæ illas commendat, refellere *interesse vitæ* scripserit; neque levitatis argumentum esse putat, quòd *Cœlum subierint*, cùm etiam lapides, inquit ille, Cœlum subire appareat, ac ulteriùs aquæ, dum è nubibus decidunt, à terræ halitibus infici possint, ut propterea pluvialibus fontanæ, ubi illarum sit copia, videantur præferendæ.

Verùm si res benè pensitetur, vix locum disputationi esse constabit. Etenim cùm non omnes pluviales aquæ, veluti neque fontanæ omnes, ejusdem ubique sint naturæ, cùm non omnis regio eandem habeat atmosphæram, nec idem solum per quod aqua percoletur (quando ex (*c*) *Theophrasto* qualis terra, talis aqua) persæpè contingit, uti *Costæus* advertit, ut quibusdam in locis ob ætheris puritatem potiores sint pluviales aquæ, quàm fontanæ, aliis in locis laudabiliores sint puteales, vel fluviales, ut aqua *Nili* fluminis, ad cujus votivam inundationem, quotannis tota *Ægyptus* hæret suspensa. Aquam verò *Niloticam*, præ aquis aliorum fluminum bonitate præstare mirum non est, cùm longo itinere plagam à Solis calore exustam percurrens, percoquatur, & in præcipiti ex altissimis Montibus descensu agitetur, ac attenuetur; hinc testatur *Athenæus*, *Philadelphum Ægypti Regem*, (*d*) cum *Berenicem* filiam *Antiocho* Assyriæ Regi despondisset, voluisse ut aquam *Nili* fluminis secum deferret.

Cæteris tamen notis consentientibus, Fontium aquas, pluvialibus, ac reliquis præferendas esse, rationi consonum videtur: pluviales etenim ex omnigenis terræ sordibus, ex fimo, & ipsis cadaveribus educuntur, ac licet *Hippocrates* eas optimas *secundum rationem* scripserit, subdidit tamen opus habere, ut decoquantur, ac percolentur; quare non immeritò Syrupi de Papavere præparationem, qui cum aqua pluviali parari solet, nonnulli improbant, ac putant, *Hippocratem secundum rationem* loquutum esse, non secundum experientiam. Sic inter recentiores experientissimus (*e*) *Ettmullerus* aquam pluvialem semper terrestre aliquid relinquere, etiamsi centies destilletur, testatum reliquit. Puteales autem cum motu careant, nisi extrinsecùs verberatæ dum hauriuntur, ac in fundo multùm limi habeant, (*f*) fluviales verò cum ex nive, ac imbribus collectæ sint, & diversa terrarum genera percurrant, ideòque ab *Hippocrate diffidentes* dicantur, eam puritatem, ac simplicitatem habere nequeunt, quam possident fontanæ, quæ à calore in terræ visceribus coacto hyemali tempore percoquuntur, & per eandem terram percolantur.

In classe igitur aquarum simplicium non medicatarum, primas obtinent nostrorum Fontium purissimi latices, ita ut nulli ex celebrioribus nostrorum temporum Fontibus, quicquam concedant, notæ siquidem quibus aquæ sincerissimæ ac laudatissimæ pro quotidiano hominum potu commendantur, in his eminent. Dos potissima quæ in aqua expetitur, & quæ cæteras eminenter continet, est ut de aëris natura maximè participet; sic *Plinius* scripsit salubrem (*g*) *aquam aëri quàm simillimam esse oportere*, quo nomine *Cassiodorus* Aquam Virginem, (*h*) *Romæ* olim tam celebrem, commendabat, quòd *aërem serenum purissimè labens mentiretur.* Ex hoc enim, quòd aërea sit, & levis erit, & perspicua, odoris & saporis expers, tenuis, & prona ad calorem & frigus facilè suscipiendum. Tales autem sunt horum Fontium aquæ; aëream enim perspicuitatem præferunt, odoris ac saporis expertes sunt, quamcumque alienam qualitatem citissimè excipiunt,

(*a*) 4. in 6. Epid. (*b*) l. 31. H. N. c. 3. (*c*) De Cau. Plant. l. 6. c. 8. de Potu in mor. l. 1. (*d*) l. 2. c. 2. (*e*) In Differ. de abstruso. (*f*) De Aë. Aq. & lo. 21. (*g*) l. 31. H. N. c. 3. (*h*) l. 7. Var. 6.

cipiunt, & ad lancis examen quacumque alia leviores sunt.

Quamvis autem bonitatis argumentum ex levitate desumptum, non magni facere videantur *Medici*, ac *Divinus Præceptor*, leves dicat eas quæ *citò calent*, *ac citò refrigerantur*, (a) & *Plinius* scripserit, aquarum salubritatem ad stateram *frustrante diligentia perquiri*, *quando perrarum est*, ait ille, ut *levior sit aliqua*, quod idem se expertum fuisse in diversis aquarum generibus coram *Hercule II. Ferrariæ Duce* narrat *Brasavolus*; (b) attamen cùm non desint subtiliores modi aquarum levitatem, vel minimam, dignoscendi, ex corporum in aqua immersione, juxta *Archimedis* doctrinam, levitas aquæ etiam ad pondus non erit prorsùs negligenda; levitas enim partium terrestrium carentiam semper significat, & majoris simplicitatis certum est argumentum. Indubium profectò est, quòd si duo Vasa ejusdem capacitatis, & eadem aqua plena habeantur, ac in uno ex his varia salium genera, certa quadam quantitate dissolvantur, licet aqua in mole non crescat, majoris tamen præ alia erit ponderis, ac peregrinis qualitatibus saturabitur; quare gravitas, ac levitas non sunt parvi pendendæ. Non negarim equidem, quasdam aquas ex sua natura leves, aliis gravioribus deteriores esse, ob pravas qualitates soli, per quod transierint; *Amphiarai*, & *Eretriæ* aquas inter se collatas pondere non differre tradit *Athenæus*, verùm hanc salubrem, (c) illam vitiosam esse ait. Sic *Titaresius* Thessaliæ fluvius, de quo *Homerus*, in *Peneum* influens illi non admiscetur, sed in modum Olei supernatat; (d) attamen lethales esse illius aquas tradit *Plinius*, aitque *Peneum* renuere, pœnales aquas, dirisque genitas, argenteis suis misceri. Si vitrum Antimonii integrum in aqua præ cæteris alioquin levi infundamus, nihil certè ponderis saltem ad sensum illi accedet; at quas turbas in corpore hujusmodi aqua motura sit, neminem latet.

Atque hæc sanè de simplici aquæ levitate, vera esse fateri necesse est, si tamen cum cæteris probitatis notis adsit quoque in pondere levitas, non exigua laudis, ac bonitatis erit accessio; Fontem in *Æthiopia* describit *Herodotus*, (e) cujus Fontis aquam huiusmodi levitatis fuisse ait, ut in ea nihil innatare posset, ne lignum quidem, nec ea quæ leviora essent ligno, & qui hujusmodi aqua uterentur *Macrobios*, idest longævos extitisse. Ipse quoque *Galenus* aquæ levitatem, pro laudabili probitatis conjectura accipit; (f) *sin vero per se solùm sit levitas*, ut idem ait, *non erit sufficiens aquarum bonarum argumentum*; quod idem de quocumque alio signo pronunciare licet, cum nullum per se, ac sejunctim sufficiat, ad aquæ bonitatem attestandam:

Certius tamen levitatis aquæ judicium, & veluti amussis, est, si nullum gravitatis sensum in Hypochondriis pariat: hæc enim verè levissima appellanda est, & hæc levitatis species, multò pluris æstimanda, quàm ea quæ ad lancis examen dignoscitur. Non enim ex eò quod Ἄποιος sit, omni scilicet nudata qualitate, ita ut sincera, ac limpida sit, odoris & saporis expers, illicò sententia ferenda, & tanquam innocens pronuncianda; quin ad aliud judicium provocare liceat, scilicet ad Hypochondriorum sensum: fieri enim potest, ut quoad sensus externos omnes bonitatis notas præferat, occultiorem tamen noxam recondat, quæ non nisi ab interno sensu deprehendi queat. Hæc itaque fida, ac tutior erit aquarum censura, quæ ab ipsa experientia petitur, ac profectò levis ab affectu aqua illa judicanda est, quæ facile permeando, nullum gravitatis sensum in Visceribus efficiat, in quo genere levitatis, valde commendabiles sunt *Fontium Mutinensium* aquæ, ut quæ largo potu haustæ, aqualiculum minimè gravent, sed totum corpus facilè pervadant, ac per sudorem, & Urinas reddantur.

Præ cæteris Fontibus eos præcipuè laudat *Hippocrates*, (g) quorum aquæ è profundis Terræ scatebris prodeant, quæ æstate frigidæ

(a) 5. Aph. 26. l. 31. H. N. c. 3. (b) in Com. Aph. 26. 5. Se. (c) lib. 1. Dipno. c. 2. (d) l. 4. H. N. c. 8. (e) In Thal. (f) De Bonit. Aq. c. 1. (g) De Aër. Aq. & lo. 14.

dæ ſint, hyeme calidæ: at hæc omnia in his Fontibus obſervantur, cum ex profunditate 68 pedum in altum ſe provehant; æſtate ſimiliter valdè frigent, hyeme verò calent, immò tenue quid exhalant. Neque calorem qui in his aquis hyeme perſentitur, in metallicas exhalationes, aut ſalium cum acido minerali permixtionem licet referre; quando is tantummodò hyemali tempore percipitur, ſed in ſolam antiperiſtaſim.

Tot eſſe aquarum differentias quot locorum norunt omnes; aquæ enim fontanæ, ac puteales, ſoli per quod diſcurrunt varias qualitates, quæ innumeræ ſunt, facilè combibunt. Salubriores tamen cenſentur aquæ per ſabulum craſſum, & glaream fluentes, eò quod nihil è tali materia ſecum abripiant, quòd de aquis per cœnum, ac mollem arenam diſcurrentibus affirmari nequit. Aſt horum Fontium aquæ per Sabulum, quod maſculum appellant, longo procul itinere, multoque curſu exercitæ diffluunt, ut palam facit ſabuli craſſi, & glareæ ingens copia, quam hi Fontes, cùm primò erumpunt, ſolent rejicere.

Incorruptæ præterea ad longum tempus, mea aliorumque obſervatione perſtant hujuſmodi aquæ in Vaſis repoſitæ; facto enim experimento in maritimis navigationibus, compertum eſt, aquam *Nucerianam* putruiſſe, noſtras autem incorruptas perſtitiſſe. Haud ſum neſcius, quæſtione non minùs curioſa, quam ſcitu digna, quæri inter *Medicos*, num aquæ cita corruptio bonitati, an vitio vertenda ſit; dubitandi anſam forſan præbuit ipſemet (*a*) *Hippocrates*, qui poſtquam imbrium aquas laudaſſet, eaſdem citiſſime putreſcere ſubdidit, ni coquantur, & percolentur. *Galenus Paulus*, *Avicenna*, aliique ex antiquioribus, ac inter recentiores *Joubertus*, *Salius*, *Augenius*, *Bruvierinus*, & complures alii, aquæ promptitudinem ad putreſcendum pro bonitatis ſigno accipiunt, modò aliæ notæ conſentiant. Dos enim aquæ præcipua, ajunt illi, eſt ut à quacumque cauſa externa facilè alteretur, & hinc facilem oriri putreſcentiam exiſtimant; eas verò quæ diu à corruptione immunes perſtant, aluminoſæ qualitatis participes eſſe ajunt; quales ſunt *Aquæ Tiberinæ*, quæ in Vaſis fictilibus repoſitæ, ad menſes, & annos in Hypogæis ſine corruptione aſſervantur. Altera ex parte non deſunt, qui facilem putreſcentiam inter aquæ vitia recenſeant, inter quos *Coſtæus*, qui ait de optimæ aquæ natura eſſe, *ut minus facilè corrumpatur*, ac non immeritò *Avicennæ* opponitur, (*b*) qui pluviales aquas citò corrumpi putabat, *quia tenuiores eſſent*; nam potiùs ex partium tenuitate licet arguere, ſubſtantias putrefactioni eſſe minùs obnoxias, ut conſtat de aquis deſtillatis ac de Vini ſpiritu, qui Vino mehercle tenuior eſt, ac non ſolùm non putret, ſed reliqua corpora ſarta tecta a putredine tuetur.

Cùm itaque experientia ipſa palam faciat, ea quæ ſimpliciora ſunt, minùs putreſcere, ea verò quæ majorem habeant heterogeneitatem, ob partium internum diſſidium, & continuam fermentationem faciliùs corrumpi, propterea facilem corruptionem aquæ, pravitati potiùs, quàm bonitati vertendam crediderim. Imbrium autem aquas, citiùs putreſieri cenſendum eſt, eò quia dum à Solis calore humor è terra ſurſum elevatur, una cum ipſo omnigenæ ſordes adſcendant, (*c*) & ingens ſalium volatilium copia illi remiſceatur; qua de cauſa ſcripſit *Becherus*, pluviales aquas putrefactas, ac deſtillatas ſpiritum ardentem ſuggerere.

Secus ſi aquæ promptitudo ad putreſcendum, bonitatis argumentum eſſet, cur non idem quoque de iis eduliis liceret proferre, quæ ex ſua natura facile putrent, uti ſunt Carnes, piſces, fructus horarii, olera, & ſimilia, quòd ſcilicet talia alimenta, iis quæ non tam facilè putrent potiora ſint, cum faciliùs à vi coctrice alterentur? *Debiliores cibos brevem vitam habere*, ſcripſit *Hippocrates*, nimirùm ut *Valeſius* (*d*) interpretatur, brevem vitam hominibus præſtare, & qui talibus cibis veſcantur, infirmos eſſe, & debiles, nec poſſe diu vivere. Sic Panis ex tritico

(*a*) De Aq. & lo. n. 18. (*b*) de potu in morb. l. p. c. 44. & c. 27. (*c*) in Supplem. Phyſ. Subt. c. 5. (*d*) 5. in 6. Epid.

triticó fermentatus ac bene coctus, sanis corporibus optimum est alimentum, & vitam longævam præstat; panis autem præ cæteris alimentis minùs putrescit, quo nomine illum commendat *Levinus Lemnius*. *Panis enim*, ait ille (*a*) *diutius asservatus mucescit quidem, arescitque, verùm non putret.* Quòd itaque nostrorum Fontium latices, corruptionem ferè nesciant, pro non vulgari illorum præconio habendum crediderim, ita ut accedentibus aliis probitatis notis, in aquarum optimarum censu sint referendi.

Vetus aquæ commendatio est, si in illa celeriter coquantur legumina, teste *Plinio*, *Athenæo*, *Vitruvio*, *Galeno*, *Paulo*, ac inter recentiores Medicos, *Langio*, *Costæo*, *Bruvierino*, & aliis, verùm id etiam aquis insalubribus commune esse constat, difficultas enim coctionis in quibusdam leguminibus, ut pisis, fabis, ciceribus, non semper aquarum est vitium, sed persæpè ipsorum leguminum, prout in hoc vel illo solo nata fuerint, attestante id *Theophrasto*, (*b*) qui tradidit *permulta esse loca, quæ legumina semper coctibilia ferant*, (*c*) *alia quæ incoctibilia*; quin ait Plutarchus *sulcorum duorum conjunctorum alterum rigidam messem fundere, alterum minimè.* Id satis norunt ipsæ mulierculæ, quæ si habeant legumina coctu difficilia, pro more habent illa per noctem in aqua cum sacculo cinere pleno macerare, quo pacto ex vi salium in cinere latentium densa leguminum compages reseratur. Aquam verò hoc modo lixivialem redditam nemo, reor, pro simplici, & quotidiano potu in corporibus sanis commendabit. Diffiteri tamen non licet, quòd aquæ salsæ, & crudæ, ac ab optimis recedentes, quibusdam morbosis naturis, vel in statu neutro constitutis, esse non possint pro remedii materia, quòd expressè docuit *Hippocrates* his verbis. (*d*) *Quæcumque verò salsæ, & crudæ sunt, ad hoc quidem ut eas omnes bibant non bonæ sunt; sunt tamen aliquæ naturæ, quibus tales aquæ in potu commodæ sunt.*

Quæcumque dura essent, & incoctilia *Græci* vocabant *Ateramnia*, eandem quoque vocem ad animum refractarium, & inflexibilem transferendo; sic legumina coctu difficilia ἀτέραμνα Όσπρια dicebantur, qualia sunt; quæ, ut ait (*e*) *Theophrastus*, in terra crassa, lenta, & quasi figulari nascuntur, veluti apud *Philippos*, cum ea legumina quæ fert *Ægyptus*, tum soli nitrosi, tum caloris ratione coctibilia sint. Aqua pariter, in qua ægrè coquerentur legumina ἀτέραμνον Ύδωρ appellatur, qua voce ad significandam aquæ cruditatem pluribus in locis usus est *Hippocrates*, quæ in suo Onomastico collegit *Erotianus*. Sicut ergo leguminum, & Olerum incoctibilitas, non semper aquarum culpa est, ita neque facilis eorumdem coctibilitas, illarum bonitati vertenda est, quæ coctilitas interdum seminum est propria, interdum aquæ communis, immò efficacior in quibusdam aquis ab optimis recedentibus, cùm in aqua nitrosa, & lixiviali legumina, radices, & Olera promptiùs coquantur; hac de causa in aqua pluviali, ut pote salinis particulis referta, citiùs coquitur omne leguminum genus, quàm in fontana, quæ sincerior est, ac magis defæcata. Hinc (*f*) *Horatius Augenius* imbrium aquam, pro paranda ptisana cæteris præferens, cùm advertisset citiùs in hujusmodi aqua coqui hordeum, quàm in fontana, ultrò fatetur pluviales aquas, non esse adeò sinceras; quare in eam abiit sententiam, veluti paradoxam, quòd *aqua quò fuerit sincerior, & minùs permixta, eò deterior sit, & humanæ vitæ usibus minùs commoda.* Cæterùm in aquis nostrorum Fontium satis commodam coctionem admittunt legumina, & quæcumque alia alimentorum genera, quod sicuti improbare non ausim, ita pro optimæ aquæ indicio accipiendum nequaquam putarim.

Majus certe criterium pro dijudicanda simplicium aquarum probitate, illud est, quod, ut (*g*) *Vitruvius*, ex hominum circa tales aquas habitantium membratura deducitur; si nempe *sint corporibus, valentibus, nitidis cor-*

pori-

(*a*) de occul. nat. mir. l. 2. c. 21. (*b*) l. 8. de his Plant. c. 9. (*c*) l. 7. Quæ. Conv. Qu. 2. (*d*) de Aër. Aq. & lo. n. 14. (*e*) de cau. Plant. c. 13. (*f*) l. p. Ep. 5. (*g*) l. 8. c. 5.

paribus, *carnibus non vitiatis*, *non lippis oculis*; bono autem habitu præditos esse, ac nulli ex his vitiis obnoxios tam Cives, quàm Suburbanos nostros, jam satis constat; ac bona valetudo, qua præ cæteris Urbibus in *Regione Cispadana* fruitur *Mutina*, non tam aëris salubritati, quàm aquarum bonitati accepta referri debet, non secus ac in *Ægypto*, ubi vitæ longævitas aquæ Niliacæ adscribitur, teste *Alpino*. (a) Cùm igitur ad quamcumque censuram istorum Fontium aquæ innoxiæ non solùm, sed salubres deprehendantur, non habet in hoc meherclè, quod cuiquam alii hæc Urbs invideat; immò cùm ad proxima loca per æstatem hujusmodi aquæ deferantur, ex his regionibus *aqua Nuceriana* jam ferè proscripta est, non sine magno ægrotantium beneficio, ac emolumento. Sic æstivo tempore in quocumque febrium genere ad hos Fontes (quando aquæ usus, ni dicam abusus, nostro hoc ævo ita invaluit, ut unicum Antipyreticum videatur) ac præcipuè ad Fontem, qui *Fons Abyssus* dicitur, tanquam ad *Æsculapii Puteum*, de quo superiùs habita mentio concurritur; quare de his Fontibus, id quod *de Apono Claudianus* cecinit proferre non verear, quòd nempe sint, saltem apud Nostrates,

> *commune Medentum*
> *Auxilium*, *præsens Numen*, *inempta salus.*

Atque hæc de Fontium Mutinensium indole, ac proprietatibus, quòd si verisimilia dixisse, mihi obtigerit, benè res habet, sin minùs tunc ob dignitatem materiæ, tum ob difficultatem (b) *Voluntatum est Dolium in Cranio.*

(a) de Med. Æg. l. 1. c. 12. (b) Luc. de conse. hist.

FRAN-

FRANCISCI ARIOSTI
DE
OLEO MONTIS ZIBINII,
SEU
PETROLEO AGRI MUTINENSIS
LIBELLUS,

A B OLIGERO JACOBÆO,

Manuscriptus in Bibliotheca Regia Hafniensi repertus,

Ac Celeberrimo Domino

ANTONIO MAGLIABECHIO

DICATUS.

VIRO INCLYTO
ANTONIO MAGLIABECHIO,
Magni Etruriæ Ducis Bibliothecario.

DUm Hesperiam tuam, & decora ejus, ac ornamenta, olim à me lustrata, cogitatione tacita revolvo, pendeo animi, quid in felicissima illa terra, & matre elegantiarum primum, quid secundum, quid postremum mirari debeam. Hic conquisitissima Antiquitatum rudera Templorum laquearia, Circi, & Amphitheatra, illic splendida peristylia luxuriosi Xysti, collucentes peristromatis belluatis parietes, & ex marmore Thusco asarota stupentem tenent. Quæ quidem omnia, licet eximia planè sint, & curiosorum oculos fatigent, minora putanda sunt innata genti Italæ humanitate, & sapientiæ ac literarum studiis, quæ Alpes inter & Appenninos passim efflorescunt. Cum inter alios verò, quos juncta eruditioni humanitas commendat, Tu caput extollas, & velut inter ignes minores luna, longè latèque eruditionis radios diffundas, Te unum instar omnium, fretus humanitate solita compello, fœtumque hunc Ariosti, post tenebras diuturnas luci expositum, oculis doctissimis subjiciendum existimo. Non me latet, Vir celeberrime, satis Tibi librorum esse, satis eruditæ supellectilis, ut pagellis nostris haud quaquam indigeas, diffuso illo membranarum, ac voluminum satellitio stipatus; aspernari enim facilè quis posset oblatam micam, cui plena cupediis promptuaria, plenæ scitamentis & bellariis mensæ. Tuus autem in literatos omnes favor, Tuus in me, licet immerentem affectus, Tua Orbi universo perspecta humanitas parit instituto nostro audaciam, & velut purpuræ illustriori laciniam pretiosis Bibliothecæ tuæ voluminibus, leve hoc annectit Opusculum. Gaudet non immeritò tenellus hic Ariosti fœtus illis sociari Bibliothecæ Tuæ codicibus, quos ætas, raritas, Scriptorum in-

industria nobilitat, illis jungi Sapientibus qui necessitate contubernii adstricti pernoctant tecum, & muti rerum Magistri appellantur. Quanto enim sapientiæ thesauro, quot voluminum pretiosorum sarcinis, & gratis animi oblectamentis Tui redundent plutei, norunt qui Te norunt. Adeò ut eadem Tibi, quæ Tullio olim mens videatur, qui præ copia librorum, ut de seipso refert, omnes Crassi divitias comtempsit, eadem quæ Alphonso Regi, qui pretiosarum rerum omnium potiùs quàm librorum facere jacturam maluit. Nec sufficit Tibi sola Auctorum nomina, solos voluminum titulos dignoscere, chartarum munditiem, compactionis tenacitatem, membranarum vetustatem, & quos vel bullatos ære vel rasos pumice codices antiquitas ostendit, in medium proferre, sed cerebro Tuo insculpta singula mentisque benè institutæ & exercitatæ Tabulas ubique circumfers. Quantam, quæso, ex fontibus istis eloquentiam, & sermonis defæcati puritatem indies depromis? quàm adspersam, & distinctam multarum rerum jucunda varietate? quantam in differendo promptitudinem? qua ostendis luculenter quid voce, quid lingua, quid spiritu efficere possis. Adeò ut mirari amplius jam desinat Orbis, tot indies in sermone Tuo eruditos, tanquam in opportuno aliquo diversorio, requiescere, tot ad Te exteros è nido patrio properare, tanta quotidie januam, & vestibulum Tuum frequentia sapientum, & summorum hominum splendore celebrari. Quemadmodum enim, qui in taberna unguentaria diutiùs commorantur, ob exhalantes aromatum rerumque suaveolentium particulas, loci odorem secum asportant, inter tuos sæpius versati pluteos, Tua usi familiaritate, aliquam sibi virtutis auram protinus afflari deprehendunt, & semper à Te doctiores redire. Verè quippe cum Tullio judicant, nil tam jucundum cognitu atque auditu quàm sapientibus verbis sententiis ornatam orationem, & perpolitam. Audet ergo hic libellus Tuum sibi nomen inscribere, Tui in primis favoris, Tuæ humanitatis, non sui, non Auctoris, non argumenti fiducia. Excipe, Vir magne, serena fronte Opusculum, & porrige huic fœtui asylum, ac in gremio Tuo, velut Musas alias quæ animam Tibi debent, repositum defende. Vive diù, Deo, Patriæ Tuæ, Urbi Florentinæ, Orbi literatorum. Vive, & ut soles, ama.

Haffniæ die 28. Septemb. Anno 1690.

Tuum ad cineres

OLIGERUM JACOBÆUM.

FRANCISCUS ARIOSTUS
DE OLEORUM PRINCIPIS OLEI MONZIBINII ORTU, & VIRTUTE.

Ad Illustrissimum & Excellentissimum Principem

D. BORSIUM,

Ducem Regii, & Mutinæ, Marchionem Estensem, &c.

Dominum suum singularem, & Benefactorem Præcipuum.

ETsi sciam, ILLUSTRISSIME PRINCEPS, rem extra ordinem me aggressurum, qui ab ingenuarum naturalium artium omnium fomitis, & Reginæ Philosophiæ disciplinis, Medicæque artis, humani generis fidissimæ custodis, institutis hactenus fuerim alienus, non tuæ tamen humanæ majori mansuetudini, neque iis qui unà tecum, quæ scripsero ex urbanitate lecturi sunt, quicquam absurdum videri debet, quod non de vulgari, & communi, sed ut paulò post intelliges, de præstanti, & eximia, è me licet non Physico, neque assueto naturæ speculatore, aut probato venatore, quovis rudi, & inexperto dicendi more, ac non nisi consultò hoc loco repositum fuerit. Cùm potissimum DEO fidamus, qui fari nescientium ora quandoque benigniter aperuit, id *tuæ Excellentiæ* non solùm non nisi jucundum videri posse, sed cæteris ad vehementem admirationem, & non levem utilitatem cessurum, qui tanti propositi nostri vim, virtutemque ad commune mortalium commodum deprompti, contemplabuntur. Qua in re quidem non mediocri mihi illud solatio fuit, quod omnia priùs auspicatus irrefragabilibus rationibus, ac comite experientia, rerum teste fidelissima, ad gravissimos simplicium investigatores, probatosve, & locupletes Auctores retulerim. Et id profectò dignè non secus à me factum fuisse intelliges, ac si *Monzibinium Oleum* hoc, de quo agitur, ex iis, & eorum omnium meritò Princeps esset, de quibus plerisque in locis, tam magnificè sensisse visi sunt. Quamobrem non vereor, quin hæc rudimenta qui perlegent, vel eò prolixiori duci possint oblectatione, quòd ea in re me uti peregrinum hominem, probata tamen omnia differentem, accipient. Atque ideò non diffidimus affore, qui de incuria, neque abs re, me redarguissent, si naturale hoc, & præstantissimum *Oleum* non voluntario judicio, neque opinionis errore, ad commune bonum, ut variis corporis passionibus peculiarissimè conferens, pro virili mea non extulissem. Quæ sanè res etsi ad *Physicam*, *Medicamque* pertineat, si tamen explicata pro humilitate mea fuerit, non video, quin aliud consequi debeam quàm advenæ, qui magnificas ingrediuntur Urbes, ut novas quaspiam inducant Mechanicas, aut inventis etiam quicquam aliud præclarum adjiciant. Nam primùm quidem ii, ab omnibus læta visuntur fronte, amicèque excipiuntur. Tandem autem foventur, juvantur, & cari habentur. Sic itaque demum si simplicium omnium laborantibus corporibus succurrentium singulare hoc, & juvantissimum *Oleum*, humi adhuc jacens, pro virium exsilitate, jure in omnium ora posuero, ac cæteris diversis morbis conferentibus adjecero, vel facilè, & non sine causa anteposuero, non erit quin mea

mea quidem ſententia legi inprimis libenter, blandeque excipi, ac paſſim fieri omnibus acceptiſſimus debeam: Cùm noſtra maximè cum mercenariis illis minimè conferenda ſint. Nam cùm illæ ad fabricanda quædam uſu brevi terenda, & parvo duratura tempore inſtruantur, hæc à nobis ad opitulandum, & ad præſervandum humanum hoc corpus, quandoque in *Divini Numinis* Templum à *Summo rerum Opifice* inſtitutum, & ad ipſius ideæ, ipſius inquam, incomprehenſibilis imaginis ſimilitudinem fabricatum, & animi omnium ad humanam cognitionem ſpectantium capax effectum, ante univerſorum, potiſſimùm vero ante *Celeberrimæ Tuæ Excellentiæ* oculos proponuntur. Cui ipſe quidem inſcribere inſtitui, cum per omnem *Italiæ* oram, te nihil elegantius, nihil humanius inveniri poſſit, ac ſi pulcherrimum foret, de re tam eximia, apud eum qui præſtantiſſimæ ſit naturæ, bonitateque, beneficentia mirificè ſplendeat, verba facere. Proinde cui, proh *Deum* immortalem opuſculum noſtrum gratius quàm Tibi *Principum Sapientiſſimo* eſſe debet? Præſertim cùm illa ſub florentiſſimi & jucundiſſimi *Oppidi Saxolii* ſpecioſiſſima ditione felix noſter fons *Oleum* manet, quam de omni ampliſſimo, & pacifico imperio tuo maturè ſelegiſti, ubi maxima anni parte regni curas, ſollicita diſpenſatione pertractes, quandoque eas aucupiis, venationibus, ſive apricationibus intermittas, quod benigno ſub ſidere, & ſub ea cœli parte ſita ſit, quæ rerum omnium copiam ad humanum uſum optimarum perpetuo anni tempore procreat: ibique meritò excelſam arcem Saxolianam, ceu Capitolium alterum longè opulentius, longè magnificentius, quàm antea iſta in regione conſuetum eſſet, inſtruxeris; unde ipſe vitream, & limpidiſſimam Situlam fluvium defluentem, uti regiam piſcinam, deſpicias, unde per ipſius labra canoros avium concentus, & dulcem, ac ſuavem undique ſpirantem auram excipias, tot arbuſta humilium ferarum latibula diſcernas, tot ſubflorentium pratorum tractus, tot pinguia ſoli jugera, tot patentium camporum æquora irriguis foſſionibus, & arborum ordinibus, ſerpentibus vitibus coronatis, diſtincta, per quæ magnanimos alites tuos, mira divini ingenii tui arte manſuefactos, præpeti penna, unco roſtro, & tenacibus unguibus armatos, ad ſidera ſcandere, ibique ſupra caput iſtud tuum ſapientiſſimum ad prædam accinctos adſtare, & ea viſa purum aëra findere, eamque ungue, uti fulmine, ferire, ac ſe ingenti vi, & animo potiri, moxque tuo jucundiſſimo conſpectui dono dare, non mediocri admiratione concernas. Tot fertiles colles, pomariis, ficulneis, olivetis, vinetis veſtitos, ac adeò formoſam viridariorum faciem, Elyſium propè proſpectum, incredibili delectatione admireris, & unde ſacri *Monzibinii* collis iſtius humeros, qui ſalutari hoc *Oleo* in magno nomine, & gloria eſt, (à ſolio enim iſto tuo Saxoliano, & ſplendidiſſima Ducali Aula ad ſecundum tantum diſtat lapidem) ad meridiem contempleris. Ex qua quidem re facilè fieri poſſe conſidero, ut nimirum id gratius *Tuæ Excellentiæ*, cariuſque eſſe debeat, quod de tam excellenti ſimplici merito memoriæ proditum eſt, & quod tam dignam opinionem tuam magnificare & illuſtrare uſpiam poſſit. Quale hoc idem eſt de cujus ſitu, vi, virtuteque, ut paulò poſt accipies, ſeriò tractare incipiemus.

Oleorum Principis Olei Monzibinii ſitus, ortus, vis, virtuſque.

INter Montana oppida, quæ *Mutinènſi in agro* ſita ſunt, *Monzibius* eſt. Idque non quidem vulgare; nam felici admodum inſidet promontorio, tum cœli benignitate, tum fœcunditate glebæ, tum autem vini præſtantia, ficuſque, atque oleo. Quarum rerum copia utique in immenſum claret. *Montemzibibum* priſcos ob uvæ elegantiam quondam vocitaſſe ferunt: Inde vero ſyncopari concinnius viſum eſſe. Ad ejus radices quidam decurrit rivus, qui ex ingenti olim ruina, ruinarum ſibi epitheton comparavit. Ac in Niraneum, Floraneumque derivans agros, pronus Curlianam in foſſam dilabitur, per

quam quidem verso cursu *Seclam* in flumen ad septentrionem tandem se condit. Veruntamen nullum sibi rivus originem agnoscit, nisi quam ex occidentis solis plaga ingruentes pluviæ, raræque, & deliquatæ nives de circumsedentibus collibus sese evolventes, ad quorum defluit pedes, faciunt: Quo fit, ut incolis dubium relinquatur, torrentemne an autem rivum appellari satiùs sit. Quippe qui ut è tam felicis Oppidi conspectu *Monzibinia* intersecans pascua, ad orientem, lapsum continuat, mirificam *Olei fodinam* adesse ob ejus vehementis spiritus, & odorificentissimi emissionem, conspicari cogit, eamque ad lævam *Montemzibinium* adspicientem ostendit. Nam prærupta sibi rupes, detonsaque imminet, & juxta rivi alveum ultra, citraque atram præ se fert ad sex ulnas oleastris terræ faciem. Hic scrobs est, sive fons rectius, ad pedem altus, cujus diameter non cis duas se extendit ulnas. In eum igitur aqua oriens per subterraneas venulas scatet, quæ sero lacteo visu simillima. Eam quoque vicissim fluitantes sese oculi ostendunt, qui miræ sunt, & inæstimabilis penè vis oleum. Quis id facilè crediderit? aquæ, & oleo eandem vim fragrantiæ esse. Ex atra quoque illa oleastri terra glebas effodiunt, in frustulave sensim findunt, eaque æreo tepefaciunt aheno, & loculo obserant làneo, ac prælis idem ex iis exprimunt oleum. Illud autem non te lateat, *Sapientissime Princeps*, quò ad umbilicum rimata omnia esse intelligas, quæ ad rem attinent, rupem hanc, de qua fons hic sacer oleum manat, neque herbam, neque arbustum, neque arborem ullam, ad sagittæ jactum supra circaque se emittere, sed ibi tum demum raras admodum juniperos, raras myricas, vepresque raros, & perraras sese efferre ulmos; veruntamen herba quædam, cujus generis nunquam me alias vidisse memini de ingenio ad declive rupis initium subolescit, quam etiam incolæ *Fumanam* vocant; hæc hortulano tithymallo ferè similis est, ni quod illud simplici, hæc autem ramoso subruffoque sese erigit fuste, florem pariens chamomillæ flori parùm dissimilem, ni quòd illud intumescens, quale in chamomillæ flore albis foliolis, uti corolla pulcherrimè cingitur, hic detumet, & ad folliculi similitudinem defossum est, quasi in eo, seu siliqua reclusum semen foveatur. Ac veluti nullum odorem spirat, ita, & vanum, & insipidum saporem degustantibus præbet, ac si fatua esset materia, quæ in tam sterili loco, & in subpallido rupis vertice, unde ingens ad fontem præcipitium derivatur, naturali nescio quo fato, oboriatur. Cùm ergò ipsius olei adhuc incogniti ollula, Martio mense proximo ad me esset delata, ac ejus odoris suavitatem intentionemque vehementer admirarer, protinus sanè obstupui, considerans tantùm gratiarum non fortuitò quidem conferri, quantum hoc loco nobis terræ fœtu profundebatur, sed cœlitùs misericorditer depromptum, & incredibilem rem quodammodo credibilem feci. Nam ex *Castellariano Strozza* præclarissimo Oppido, ibi enim cùm sim Prætor designatus, facilè eò me contuli, quo ea in re naturæ vim virtutemque contemplans, quicquid humano usui necessarium, ac memoria dignum adinvenirem, pro ingenioli qualitate præsentibus, & posteris palam facerem, quo tamen facto de vastæ, & inherbosæ rupis calce, ut paulò ante eum in rivum, & de ipsius terræ visceribus tam pretiosus, tamve salubris, cœlorum indulgentia, subargenteus nobis distillaretur liquor. Et quemadmodum varii, diversique de eo sentiant, qui naturalium vias indagare innixi sunt, pleraque subjiciens juvamenta, quorum majorem vidimus partem, nonnullave ab iis, qui partem experimentati sunt, partem autem ab iis, qui in aliis videre, fideliter accepimus. Sunt ergo qui ferunt *oleum nostrum* de *Asphalti* illius ~~clarisque~~ genere esse, quod apud *Babylonas* emanat, quemadmodum subtilissimo illi simplicium investigatori *Serapioni*, & antiquissimo illi, ac non mediocri Physico *Dioscoridi*, qui esse optimum ex *Asphalti* speciebus affirmat. Quidem acutissimo ingenio adspiciunt, & esse *Petrolei* illius albi, & Diaphani speciem, igneam habentem virtutem, non ambigunt, quam concreari, tunc maximè sulphureis in locis, cum

cum terrea aque aque pinguedo igneas in partes, caloris actione, immittitur, eleganter describunt. Complures *Mesuæ* scripta de *Petrolei subaldi* qualitate subtiliter & argute disserentis considerant: Olei tamen proprii similem essentiam esse, quòd à tam claro *Philosopho*, & gravissimo *Medico*, Philosophorum oleum non indignè appellatur, & in quo priscos concordasse, Secretorumque secretissimum esse confirmat, & juvamentorum plenissimum prædicat, plurimos *sapientiæ oleum*, nonullos *benedictum*, quàm multos *sanctum*, alios *perfectum*, & maximum vocitasse, decantans, quod calefactivam, resolutivam, penetrativam, superfluitatum consumptivam virtutem habeat. Plerique vero *candidi asphalti* illius genus esse non dissentiunt, quem sibi cum sulphure proximam naturam fore Naturali in historia *Plinius* ille disertissimè laudat. Quidem autem ad perspicacissimi *Galeni* de *subalbo asphalto*, diaphano, & liquenti, magnificè dicta non ab re advertunt, nostrumque oleum aut idem, aut nusquam omnino dissimile perhibent. Quidam tandem, neque injuria quidem, aliter speculati sunt, & *veri sulphuris mineralis spiritus* partem aëream esse oleum nostrum affirmant. Sive quod magis de aëre, quàm de igne teneat, etsi igneam non omninò naturam amittat, sed eam quasi radicale sibi quoddam privilegium observet, quia solarium radiorum vi quantam ex Meridionalis plagæ adspectu, ut paulò ante disseruimus, concipit, ex ipso elicitur sulphure, stillaturque, ac si de penitissimo rupis ventre sulphuris mater minera suboriretur. Causam addunt, quod in mineralibus corporibus mirificè intendat, agatve, sive ab aliis duritiem auferat, sive aliis adjiciat, aut alia edulcet, alia dealbet, ab aliis stridorem depellat, ab aliis nidorem detergat, sive universas tum demum scorias purget, nescii simus. Cæterùm quoque aërem, in eo dominari, & ratione & ipso docemur experimento. Quemadmodum enim Sol de terra vapores attrahit, iique paulatim adscendentes aërem disturbant, & condensant, donec frigidam regionem, propter solarium radiorum reflexum attigerint, ibique inter agentia illa extrema vagantes, in aquam resolvuntur, eaque in terram decidit, ita pariter fieri de hoc excellentissimo *Oleo* diceres. Si enim Olei hujus quantulum in pateram infuderis, spiritusve proprii flatum pluries insufflaveris, ignea Olei guttula flatum, vel vaporem alliciet, spiritusve ipse Oleum ceu aërem manifestè turbabit, & condensabit. Quod si mox ad balneum imposueris, spiritus ille, tanquam vapor assumptus, ad recipientis vasculi frigiditatem in aquam concidet, Oleumque in propria, & pristina claritate imminutum, & limpidum, ut aër post infusos imbres, remanebit. Ideòque ne minimam quidem Olei partem resolutum illud pensaveris, quoniam balneum *Oleum nostrum* ad adscensum nusquam propellit; sed qualecumque fuerit hoc Oleum, illud non ignoramus, *Pientissime Princeps*, esse Christi JESU, & Domini nostri gratia Oleum humanis corporibus saluberrimum, quod ipsi ex quotidianis, & manifestis experimentis, in quibus humano generi mirificè succurritur, haud dubiè concernimus. Cùm maximè neminem eo adhuc usum intelligamus, qui Domini nostri clementia, salutem non sit consecutus, aut singulare sibi non senserit juvamentum. Nam ejus caliditas, & siccitas, cùm circa tertium sint gradum, facilè æstimamus se posse omnes cutis exituras, quæ propter corruptos in corpore humores, ad pororum orificia multiformiter pullulant, exsiccare, & curare, postquam tamen eos Purgantia patienti serio ante data sint antidota, & omnia alia facilè afferre juvamenta non dubitamus, quæ à tot claris Auctoribus subalbum asphaltum diaphanumve, & liquidum, ac clarum *petroleum*, liquensve, & subalbidum pro eorum sibi innata natura operari posse, posteris sub eorum canonibus digestissimè traditum est. Quorum tenorem, quando sine difficultate copia passim haberi potest, hoc opusculo non inseruimus simul, ne legentibus dignè ipsi longiores in scribendo videamur. Cùm iis maximè satis superque negotii à nobis additum fuerit, qui elucubratiunculas nostras tam incultè repositas tecum,

cum, *Dignissime Princeps*, ex charitate legere dignabuntur. Cæterùm autem, ne ipsi à nobilmet ipsis longè fieri videamur, ad *Oleum nostrum*, ut ad peculiare quoddam institutum redeamus, de quo quidem primùm rudes hi homines, periculum dedere, etsi antea doctos minimè consuluerint, qui sese secundum salutiferæ Medicæ artis canones præparassent. Nihilominus interpellares, scabiem, prurigines, impetigines, pustulas, tuberem, denique tineam juvare visi sunt, radicitùs autem nec ne expulerint, ob rei novitatem adhuc ignotum est, cutem attamen, omni labe sordeque, & squalore post infocantem pruriginem exterminata, penitus absterfam, videris. Qua in re parùm mihi fecisse videor, ni quorundam subjecero exempla, qui laudatissimi Olei hujus experimento usi sunt, quando in iis, in quibus magis sibi conferre videbatur, sibi pro arbitrio eligere licuerit.

Robinum catulum sicca, & septimestri Scabie liberatum.

LIbet *Robinum*, jucundissimum catulum nostrum, in medium afferre, qui sine lege etiam, ut innumeri penè mortales, gravi morbo curatus est. Operæ pretium enim erat cernere, quantam in vesaniam, ob siccam, & olentem scabiem, ac septimestrem, devenisset; ut præ inurente ardore, non saltem sibi densissimos unguibus divelleret villos, sed & ipsas putres admodum mordicùs infrendens dilaniaret carnes. Cujus incredibili, & jugi labore, & anxietate, puellari more permota *Sigismondia* filiola tertiò *Robinum* eo Oleo alternis perunxit diebus, & mira prorsum res evenit, ut *Robinum* infra sex eos dies in hora, in momenta, juvari, curari, liberari viderimus.

Ingentem lumbricorum aciem, quæ Princivallem Ariostum, charissimum Puellum, ad mortem invaserat, ab Oleo nostro salubri fusam fugatamque.

PRincivallem dulcissimum puellum nostrum, nonne paulò minùs, ob lumbricos, nuper amisimus? Quæ sane res me adhuc in tantùm movet, ut vix illud tam egregiæ indolis discrimen sine humentibus oculis describere patiar. Emittenti namque spiritum haud dissimilem superioribus diebus puellum attoniti vidimus, quod eum sese torquentem, & tenere locum nescientem, & nares scalpentem, & fari impotem, ingens lumbricorum acies invasisset, ac dolore, febre, siti, & anxietate effœtum corpusculum jam universum occupasset, illinc cor pars adoriebatur, inde autem pars puellum strangulans guttur tenebat. Ibi *Paula* mater prope ut amens, in tam impio facto consternata, quid ampliùs adderet ad adhibita, & præstita Antidota non habebat, quando maximè Theriaca, & Mithridatio pharmaco perunctos pulsus, orave narium, & stomachi nil juvare, aquam farina illitam, & insumptam nil conferre, temporibus additum saphirum nihil præstare, nil quoque regiam illam ex olivo, aloëque in dissecto volemo ad prunas ebullitis unctionem prodesse conspicati sumus. Non juxta aderat temporum nostrorum singulare illud *Hieronymi Castelli* ingenium, amorque ille in nos perspectissimus. Non nostri illi, & clarissimi Philosophi, & gravissimi Medici *Socinus Bentius* Senensis & *Horatius Girondus* conterraneus noster. Quorum trium ars, visque Medica, me & domum universam de orci pene faucibus centies revocavit. Ipse ergo qui per mille anfractus exagitatam mentem deducere didici, quid facerem? vitæ meæ dimidium, & ingravescentis ætatis solatium, ac delicias meas, filiolum exanimem, & propè pereuntem sine ulla spe liberationis ante oculos adspiciens? Quid plura? Dum enim non sine inæstimabili amaritudine, & angustia, de his cogitari cœptum esset, quibus funera curari consueverunt, vix illud de ingentissimo laborantis puelli suspirio accepimus, *Patris mei Oleo me inungite*. Meminerat enim, propriæ non immemor salutis, quod paulò ante perniciosa quadam dexteri cubiti debilitate, post Pillulas ex Coloquintide pulpa, succique rosarum electuario, laudanove insumptas, unica ex eo inunctione conva-

convaluissem. Cùm mihi, nescio quo facto, tanta excrevisset, ut harenarum horologium, quod libraria in cella ad singulas horas vertere soleo, vix sustinuissem. Hic igitur ampulla ex eo Oleo, quam in pretio habeo, adhibita Oleoque tepefacto quonam pacto lumbricos fugantes, Oleo nostro utantur, in misericordis Domini JESU nomine deficientis admodum puelli pulsus omnes, temporaque, & narium orificia inungunt. Demum autem stomachi os, & ventrem obliniunt, ad quem etiam anteaquam deventum esset, en puellus noster, *Zucharus noster*, stratulo jacens jam Domini gratia respirat, sponteque sua sese erigens jam considet, & fari audet palam fusos, fugatosve suæ salutis hostes esse. Nam Olei fragrantia accepta, ut tubæ clangore visum esse, vel ventitasse exercitum, qui opem sibi, auxiliumque ferret, & hostium esset obsidionem debellaturus. Ideòque incusso hostibus terrore sese extemplo in fugam versos, & qua data latrinaria sella irruisse, eaque sese præcipites dedisse.

Lupam, quæ jam semesum crus vorabat, Olei nostri infusione exterminatam.

ERat in Castellariano Strozza Peregrinus Pajola duo de triginta natus annos, & octogenarii, ac decrepiti Patris Barnabæ unicus filius. Huic ergo secundum dexterum crus qua torosius est à genu ad pedis articulos, pustulæ aquosæ innumeræ penè ad juglandis quantitatem subortæ sunt, quæ sanè hominem in tantùm inurebant, & cruciabant, ut nullus sibi quieti daretur locus. Hic victus senex de unici prognati, ac propediem hæredis futuri morbo convalente anxius, nil addere prætermisit, quod conferendum esse consuleretur. Confractæ tandem pustulæ, ardentem saniem ex uniuscujusque foro emittebant, ut alia aliam alteraret, & penitùs roderet. Hinc undique tumebant ulceris tanti labia, ut tumidum, immensumve crus, ocrea, non autem crus, mirantibus cunctis videretur. Quonam pacto huic tanto succurretur morbo? quum ejus adhuc ignoratum sit per rudes nomen. Nam Lupam quidam, quidam Anthracem, Bubonem alii nominavere. Sed vetulo tandem usquequaque quæritanti sibi opem ferri, hinc consultum est, iret, & sub tepenti Oleo nostro crus universum gallinacea suaviter inungeret penna. Quod ubi vesperi, *Domini clementia*, fecisset, manè detumefactum crus, & prorsus absterſum vidimus; ac eo sic in vices progrediente quarto post die, Peregrinum liberatum conspeximus. Quæ profectò res, & populo admirationem, victo parenti solatium, Domino autem nostro JESU laudem, gloriamque peperit, sine cujus nutu, ne foliorum quidem minimum ad terram cadit.

Trina cum Oleo nostro inunctione venustam Mulierem septenni humeri sinistri dolore absolutam.

PAulam charissimam Conjugem sinistro in humero ingentem dolorem septem annos gessisse palam est. Eum etenim in Princivallis Ariosti charissimi filioli nostri tunc lactentis, puerperio incautè excepit. Nam uti frequenter solet evenire, quod lactantes ipso in sopore desudant, & ad vagitus resipiscunt, protinusve exsiliunt, sensimque refrigescunt, & pori horrore concluduntur, sicque meatus suos reclusus rigor ignorat, & considens, ubi magis aguntur per juncturas membra, ad motum dolorem excitat. Humani enim corporis compagines ullis accidentibus sociari non patiuntur. Sic quoque venustæ Uxori obvenisse non dubitamus, quando maximè puelli curam anxiam perdius pariter, & pernox ipsam, & nimio propè pietatis ardore succensam suscepisse frequenter admirabamur. Pro cujus quidem salute quis ambigat artheticum omne, & Physicum, & Medicum nos, & quæritasse, & inquisivisse juvamentum? ubi multa sanè lenire potuere, eradicare verò dolorem minimè. Cum autem de Olei nostri vi, virtuteque fama crebresceret, eo quoque in tanto, & ut desperato casu uti posse visum est. Ac postquam Arthe-

Artheticos purgantia seriò iterum ante data sunt, subtepenti Oleo nostro locum tribus, & alternis diebus inungens, ejus clementia, qui in se sperantes non derelinquit, salutem consecuta est.

Lumen oculi sinistri, quod suborta perla Puellæ occuparat, aqua Olei lotione Puellæ restitutum.

SChianchæ puellæ Saxolianæ, cum oculi sinistri oborta perla lumen penitus occupasset, ac plura collyria parentes incassum adhibuissent, ad benedictum liquorem nostrum, ceu quodammodò ad cœlestem manum tandem condescendere; & Olei nostri aqua tantùm, seri lactei simillima, singulis diebus, ad dies decem, puellæ oculum lavare, lotioni tantum infuisse virium constat, ut divino quasi ministerio medium perlæ discinderetur, lumenve, quod antea omninò contexerat, ostenderet, ac puellarem visum nusquam amplius offenderet.

Ictu securis abscissum pedem, & quatuor menses incuratum, Olei nostri cura junctum, solidatumve.

QUid de *Paulo*, cui cognomentum est *Marchesio Montizibinio*, dixero? Qui cùm annosam quandam quercum, pro tigno, securi dolaret, ac nodus ob insolitam duritiem securim non exciperet, in dextri dolantis Marchesii pedem, securis ictum nodus rejecit, ut ex valenti ictus intentione calceum pariter, & pedem ab articulo ad talum usque discinderet. Qui casus quemadmodum spasmaticus esset, ita & hominis saluti non leve discrimen imminere cogebat. Quid? menses quatuor à diversis diversa pertentans ad salutem medicamenta, bipartitum pedem, putremqne admodum, & incuratum adhuc gestabat. Ubi autem ad oleastrum undique concurri fontem agnovit, nonnullosve curari, Oleo nostro lavare pedem universum ad septem didicit dies, infra quos largiente Domino, abstersus, junctus, consolidatusque pes est.

Trigenaria crurum ulcera, putridaque, & olentia curata.

NOnne *Petrum Vitriolanum* cerdonem florentis oppidi Floriani incolam ambo crura antiquissimis ulceribus, & trigenariis, ni fallor, ambesa, putridave, & vittis obvoluta ceu geminos infantis istius obligatos, & ad nutantia genua pensiles deferentem, paucorum dierum nova sancti Olei hujus actione, Domino indulgente, infasciatum, & liberis cruribus euntem nuper conspeximus?

Brachiorum debilitatem mirificè convaluisse.

AN fortè quis ignorat *Casariam* Monzibiniam utramque manum, brachiave & utrasque ulnas adeò debilitatas diu tulisse, ut ne quidem tactus sensum iis amplius dignosceret, perpetua Olei tanti lotione pristinæ valetudini, nutu divino, proximis diebus restitutam fuisse?

Duos & Decem annos luce oculorum privum Olei nostri frequenti immissione luci restitutum.

QUid de Folianensi cæco sexagenario, cui nomen est Millano, dixero? Nonne hominem duos, & decem annos cæcum omninò, & continua in amaritudine vitam agentem, diuturnæ admodum nimis, orbæque senectæ ac miserrimæ tædebat? ni frequenti Olei nostri in oculos immissione, & ejus, qui a nativitate luto cæcum illuminavit, venia, pristino visui restitutus fuisset.

Colicam passionem per hujus Olei unctionem, deglutitionem, & summissionem manifestè sublatam.

SI levia etiam recensere liceat: Quidam præclaræ indolis Adolescens Religiosus, & Colica passione acriter tortus, umbilico prius,

prius, ac umbilici circumſtantiis Oleo noſtro perunctis, quantulumque ejus etiam degluticns, tantidemve etiam in enemate ſummittens, eam *Domino juvante* actualiter reſolvit, manifeſtèque à ſe abdicavit.

Non ſui compotem ulnam peccantis humoris cauſa, crebra miri Olei lotione ſui compotem.

A*Ntonium Solvianum* Monbaranzonenſem ferunt totum luſtrum, & amplius ſiniſtrum brachium pellibus obligatum, & collo appenſum tuliſſe, quod ejus ob peccantem humorem compos fuiſſe tantum temporis nuſquam potuiſſet, miroque liquore noſtro lavare brachium aſſueviſſe, donec ſecum brevi à Domino miſericorditer actum, ob omnimodam liberationem, cognoverit.

Ulceris ex carbunculo lacunam ad fiſtulam tendentem jugi Olei adſperſione viva carne ſenſim repletam.

A*Ndreæ* Cretifodinari Caſtellarianei dexteræ coxæ torum magna vi, & ingentibus jactis fundamentis carbunculus occuparat. Cùmque hominem ſtratulo jacentem, & febribus obſitum cum incredibili languore diu tenuiſſet, mortificari tandem libuit, crepuitve, id fætentis ſaniei emittens, cujus nedum coxam, ſed ne quidem univerſum ventrem capacem exiſtimaſſent, cùmque primum, ac ſecundum menſem, ac tertium, ad conſolidandum incaſſum triviſſent, ulceriſque profunditas ad penetrandam coxam, & ad fiſtulam magis intenderet, ideòque de liberatione deſperatum eſſet, ad fidi & rerum experti adhortationem, ſalutifero Oleo, tanti ulceris lacunam adſpergere cœpit, paulòque poſt abſterſum, mundificatum, convinctumque tam attox ulcus cœlorum vi, & indulgentia, conſpeximus

Cancrum genitale membrum lambentem, Oleo noſtro, Rhabarbaro, & Olibano eradicatum.

ETſi poſitis nobis in corporeo hoc tabernaculo dignum aliquid pati ſit, attamen, ubi mala quædam, vel etiam quantula ægritudo irruat, ut aniles, effœminatæ animulæ prorſus conſternamur. Neque, ut gaudium noſtrum plenum ſit in cœlis, illa æquanimiter, ut decet, ferendo petimus, ſed ut degeneres animi de terrena requie cogitamus. Ut nuper vir quidam egregius, cujus dum perpetuus cancer tres ferè annos genitalem ſenſim lamberet partem, neque incurabilem eum morbum ulli hominum antè hac patefeciſſet, quin ſibi tantùm ipſi tanti diſcriminis conſcius frequenter, ceu mihi uti fideli, & unicè ſe amanti, atteſtatus eſt, ad Dominum humi ſtratus defleret, rebuſve ſuis admodum feſſis finem clementer imponeret toto pectore pacem petens ferventer oraret, viſum ſibi per ſomnium quemquam videre viſus eſt, qui ſeſe ad arefacti Reubarbari & Olibani pulverem, Oleo hoc tam celebri conficiendum ſuperque ponendum obnixè adhortaretur. Qua re quidem penſata, & cum inſigni collata Medico, tentandum id fore penitus eſt perſuaſus. Quod cùm aliquandiu continuaſſet, non ad humanæ ſuæ fragilitatis imbecillitatem, ſed ad viſcera miſericordiæ ſuæ Dominum reſpexiſſe, deque inflicto ſibi dolore, & anguſtia, & jugi pœna ſeſe clementer liberaſſe, fideliter conſpicatus eſt.

Orbum etiam ſenem viſu, tanti Olei actione, viſu donatum.

N*Icolaum Genadum* ſexagenarium, & Monzibinium iis placet adjicere, qui cùm ſeptem annos lumine utroque orbus fuiſſet, nam panniculi quidam cataractei tres proprios oculorum humores, & tunicas illas ſeptem proprias in tantùm velabant, quòd omni luce privus, tanto tempore non niſi ſcipioni innixus, aut duce puello movere gradum auſus eſſet, accitis liberis oravit ex Oleo precioſo Kibium afferrent, & lavari perſuaſus, primò ſane in congreſſu adeò ſuccenſus eſt, ut præ dolore, nimiove ardore, manifeſtam in phreneſim incidiſſe hominem putaſſent. Mirifice enim agebat, & naturæ ſuperflua eò

concursa exficcare intendebat, ut faciem ab humana deformem penitus arbitrarere. Nam excoriatam frontem, expilata supercilia, evulsas palpebras, intumentes oculos, naresque, & ad labia usque omnia uti decocta ferventi aqua cerneres. Homo autem, ceu cacodæmone ductus, præ nimia, & incompatibili anxietate hinc, & inde, huc, atque illuc impellebatur, mane verò pacata omnia cerneres, & ut indies ad lotionem decrescebat dolor, ita &, Domini gratia, adeò cessabat adustio, ut proficiendo ante quintum, & decimum diem desiderato visui restitutus fuerit.

In elephantiam tendentem Puellum, perpetua Olei lotione curatum.

PRæconi Castellariano unicus est infans, cujus collum, & faciem, & caput tuberis colluvies quædam in tantum obtexerat, sic tantum admodum temporis eum tenebat, ut in Elephantiam incidisse infantem nonnulli, neque ab re putassent. Quæ profectò res parentibus ad molestiam, & ad dolorem non vulgarem accedebat: Sed nescio quo fato de mirifici Olei nostri quotidianis percunctans pater experimentis, infantis partes quæ se deformabant inungere elegerit, ac alternatis vicibus ad dies duodecim perseverans, ejus collum, caputve, & faciem absterfit, mundificavitque, ut non putes his in locis turpitudinis quicquam unquam fuisse, ut ne quidem cicatricem Divina benignitate ostenderes.

Saniem emittentem Matricem ulceratam per nostri Olei summissionem ad pristinam redactam valetudinem.

SAuciatam, & propè marcescentem summa cum ægritudine, ac sub silentio, clarissima, & venustissima mulier matricem deferebat. Neque tamen extra muliebrem sexum, & probatas obstetrices, & fidas quidem, ob honestatem, ulcus tantum progredi passa est. Ea etsi virum unanimem, & non quidem vulgarem haberet, quicum diu & in amore, & singulari fide jugata permansisset, tantæ & ornatissimæ, & adhuc ad procreandum idoneæ mulieris compassione permota annosa, & amantissima obstetrix quædam, eam adhortata est, ut postquam de tot manifestis periculis, de tam salubri Oleo datis, neminem adhuc pœnituisse constat, vellet quoque ejus ministerio propriæ saluti consulere, ventri etiam ad concipiendum aptissimo succurrere, quotidianò, & perpetuo labori suo opem ferre, conjugem solari, & liberorum item jucunditate gaudere, considerareque nullam aliam ob rem jam jam conjugio sese junctam: iret, ac Duce Domino JESU suaderet sibi omnia ad hominum beneficium, & eorum salutem ab omnipotentia sua tradita, se ad reparandum juventutis suæ lapsum adjutrice, & obstetrice uteretur, paratam se omnia pertentare, omnia subire, modò prompto, constanti, fortique animo foret. His succensam eam ajunt, & vetulæ amantissimis acquievisse consiliis; quantulumque inæstimabilis Olei sibi per fistulam submisisse, & primùm quidem tantidem sese vivæ flammæ, etsi minimum duraturæ, hausisse credidisse. Inde verò ardoris pusillum persensisse, ac succedente diurna immissione, nedum ne læsionis paululùm sibi intulisse, sed & lene, & salubre juvamentum recepisse, & ante vigesimum diem, Domini miseratione, salutem se recuperatam pristinam asseruisse, ac paulò post utero concepisse.

Dentium dolore, & eorum concussione excellentis Olei hujus juvamento Benjamin levatum.

BEnjamin Hebræum Genuensem, cum nuper Seclam flumen glacie concretum eques pertransiret, Equum, quod calcibus gelu rupisset, territum ferunt, ob idque geminos erectum in pedes deturbatum Benjamin substravisse, & rapidis caput undis mersisse, ereptumque tandem vix incolumem ripam conscendisse. Moxque perhibent de dentibus omnibus, quod & incredibiliter eos dolebat, & quod nutantes singuli quatiebantur,

tur, ac ſi omnes eodem amiſſurus eſſet die, amariſſimè conqueſtum. Quod cùm ad vicinum hoſpitem ingemeret, & puello ſimilis collacrymaret, Montanusquidam, terreum vaſculum noſtro Oleo plenum in montana ex inſperato deferebat, cujus fragantia quidem oppidò perculſus Benjamin, quidnam id eſſet tanti ſpiritus percunctabatur; quo accepto ab his qui circa ſe erant, & poſtquam vagari paſſim de ipſo tam celebrem famam intellexit, pro vitreo ſcypho noſtratem argenteum dedit, multiſque ſuadentibus hoſpitibus cum eo dentes ablueret; annuit ſanè, & eadem die, inſtantique nocte id pluries faciens, ſiſtere ſeſe dentes, & dolore ſe levari ſenſit, ut mane penitus ipſis firmatis, & ſine ullo doloris veſtigio, Genuam verſus obequitaverit.

Veſicam ab excoriatione celebri hoc Oleo curatam.

ILlud quoque non prætereundum cenſeo, tanquam vitæ mortalium uſui accommodatiſſimum, & veriſſimum futurum exemplar, quando in privato omnem medicamentorum vim, & utilitatem tam eleganter dignum hoc Oleum exſuperavit. Erat vir ſanè peregregius, & his in oris caſu peregrinus, ac multos annos veſicæ excoriatione affectus; & licet diutiùs tam atrox ulcus ſuſtinuiſſet, quoniam tamen ab incentivis, & nocumentum afferentibus pro prudentia abſtinuerit, & juvantibus uſus fuerit, viſum eſt ſtetiſſe, & ultra minus progreſſum. Non erat propterea, quin plerumque toties ardentem flammam emitteret, quotiens natura per meatus ſolitos, urinam provocaret. Intelligens autem quàm pluribus communibus accidentibus, & variis morbis, Olei noſtri præſtantiſſimum miniſterium occurriſſe, ipſo etiam ac tutum uti inſtituit, & ſuperpoſitis conſultò fomentationibus, ac mollificationibus iis in locis, nec non leviter evacuantibus inſumptis, ſalutiferi Olei hujus ſtillam per auream ſyringam in membrum ſuaviter infudit; quæ profectò licet tres horas illos meatus ſupra humanam æſtimationem inuſſiſſet, tantundem poſtea lenitatis attulit, ac in horas magis aduſtionem deficere, & priſtinam afferre valetudinem vir ille conſpexit. Ubi ſanè ob tanti facti magnificentiam attonitum penè hominem vidi, & quod de inevitabili, perpetua afflictione, ſummi, optimi, & maximi Domini noſtri benignitate, ad ſalutem redierit.

Nodoſa chiragra Durachienſem liberatum.

DEmetrium Presbyterum Durachienſem nodoſa chiragra importunè fatigabat, & utramque manum in tantum tenebat, ut præ humoris peccantis ingruente colluvie, articulorum nodi incredibiliter intumuiſſent, & proprium uniuſcujuſque officium amiſiſſe viderentur. Contracti etenim, & adunci, quaſi ad prædam accincti, hominem angebant, cruciabantque, & ſæpenumerò intendente dolore, quales audiri apud manes referunt, emittere homines vocem, & inhumanum ſonantem non ſine moleſtia ſentiebamus. Hinc cùm adhiberi ſibi quandoque ea, & non ſine difficultate paſſus eſſet, quæ ad propinquorum preces pigmentariis, auriculariis, & mulierculis pleriſque collibuiſſent, ac minimum, aut parum ſe profeciſſe animadvertiſſet, ſalubri Oleo noſtro tandem uti à chariſſimis parentibus perſuaſus conſtituit, & eo calefacto penna ſe inungi ſuſtinuit, qui ne quidem ſe quemvis adſpicientem paulò ante vix ferre potuiſſet. Quod ſæpius reiterans ad dies perpaucos, Domini benignitate, convaluit.

Epilepſia laborantem Tragurienſem, ſola Olei inſumptione curatum.

VEnerat ad ſalutiferum montem curationis gratia *Nicolaus* Tragurienſis, qui quaſi perenni inteſtinorum dolore, & extorſione tenebatur, etſi quo nomine paſſio illa vocaretur ſive Colica, an autem aliter ignoraſſet; quandoque autem in tantum alterabatur, ut epileptico diſſimilem nequaquam dijudicaſſes, quod oculorum everſio, deſpu-

mantia labia prognosticabant. Tum vero maximè, quod eam præsentiens, si forte ad ignem stetisset, igni ceu singulari, & tutissimo profugio se ultrò credere non dubitasset. Hic quod nobili genere esset, moribus conjectari licuit, quibus extra omnem barbarum ritum utebatur. Incognitum tamen huc adventasse ferunt. Complures quæritasse thermas asserebat, & se nusquam unquam profecisse, ideòque curiosissime hoc loco inquisivisse, quonam pacto his uterentur, Oleumne in grande infunderent vas, & humana balnearentur corpora, an autem inungerentur, an verò per diætas, ut alibi fieri solitum est, ad satietatem insumerent. Cùmque laborantia tantùm membra perungi, neque aliàs adbibi Oleum, aut ex eo lavare quenquam suetum fuisse intelligeret, quoniam intrinsecùs distorquebatur, si quotam adhiberet, ratus ipse factu præstantius fore, ad undecim scyphos nostrates saluberrimi Olei quantitatem insumpsit, licet & ii qui aderant dissuaderent, ac neminem ante hac tanto se discrimini supposuisse attestarentur. Nicolaus tamen salutis stimulis concitatus, & pristinæ valetudinis desiderio succensus amplius etiam absumere præsto erat. Sed vexari se admodum acriter sentiens, & propè se tantæ molis Olei actione exinaniri cognoscens, duobus præstantibus viris, qui pro more fonti custodiæ causa præerant, eos sublacrymans adspiciens, loculum aureis, & argenteis numis refertum cum argenteo loro, cui numularius loculus erat affixus, tradidit, orans sese commendatum haberent, & morituro sibi funebre obsequium pro dignitate instruerent, ac æris partem erogarent, quoniam si, Domini gratia, victurus esset, quandoque posset hominibus declarare ingrato sese nunquam subvenisse, se ipsum totum in præsentia eorum manibus quàm fideliter commendare. Moxque factum est, ut quoniam rupi hæsitans staret, & codicillis quicquam adhuc addere gestiens, pronus ad adstantium eorum pedes languensque deficeret, & exanimo simillimus fieret. Hic eorum alter, ut fugi homines erant, solo protinus considens genu suum moribundi Nicolæ capiti suppo-suit. Hic ubi ad confricationem fomentationesque venire cœptum est, en sudoris profluvium ingens, uti se citissimè resoluturum hominem adorsum est, & quantum à nemine ante hac defluxisse potuisse putent, prorsusque valido oppressus singultu, in faciem ex insperato cessit, ibique singultum in æstimabilem vomitum, & totum hominem vehementer concutientem commutans, ceu animam esset emissurus, villosum, & obnigrum vermem, ad annularis digiti magnitudinem, insolentissimè nauseans, eructavit, ac totius corporis diremptis compagibus, incredibilem ob laborem lassus, mirificèque desudans, & semivivus remansit. Qui aderant, non equidem satis rei novitate duci in admirationem poterant, vermeque in lapidem colliso, eum saxo contudere, cujus facti crepidinem, ac si tormento ignis additus fuisset, rivum omnem replesse affirmant. Cùmque post circiter horas duas Nicolaum aliquantisper respirasse cernerent, eum anxium, & anhelantem erexere, ad manusve vicinam in villam deduxere. Ubi recepto cibo, potuque, refectus est, ac Domino Deo nostro, qui sedet super thronum, & Agno salutem, & honorem, & gratias dixit, quod omni morbo esset ejus miseratione liberatus. Diætam cum eis egit, demumque abscedens aurum obtulit, & ex urbanitate recusantibus, singulis tamen aureum nostratem in dulce amoris pignus, signumque reliquit.

Stetisse intra fomitem Oleum donec Scortum superventum eliminatum est.

Minus fortasse planum videbitur esse quod narro, quod tamen explicare intelligo, quamvis incredibile dumtaxat iis visum fuerit, quibus ob cordis duritiem viam veritatis adhuc obscuram esse, divina providentia datum est. Prostituendi sese, ut est avarissimum, & turpissimum genus Meretricium ad oleastrum salutiferum fontem, occasionem sibi nactum est Scortum elegans quoddam, ratumque, cum eò pro variis diversis morbis

morbis curandis concurri cœptum sit, facilè pellicere hospites, & solùm solo in hospitiolo cum peregrinis comessitans, liguriensve, invictos etiam quodammodò lacessere advenas posset. Quæ profectò facultas, neque animo par videri potuit, quod natura pronum mortalium genus ad libidinem sit, attamen qui nostrorum diligentissimus Scrutator est cordium labefactari nullo scelere patitur, quod tam uberi gratia ad communem omnium utilitatem, & ejus perennem gloriam impartitus est. Itaque postquam ausum est tam sacrum intrare limen, eos omnes duos dies, quibus locum impudenter incoluit, etsi plurimos blandiendo tentasset, velut enim essent horrendum patraturi facinus, nullis adulationibus, nulla ejus forma, & nulla comitate ad fornicandum pellecti sunt. At ut agnoscerent ingratum fore Domino perniciosum illud animal, tanti loci incolam fore, mira dicam, sed veritate quidem constantia, ne vix minimam benedicti liquoris stillam è fomite scatere Dominum permisisse, quandiu ibidem venenosus Serpens ille moram traxerit: Quod Monzibinii divina inspiratione advertentes è loco, & eorum finibus tam conficientem pestem protinus arcuerunt: quo adhuc abscedente resolvi fomes hic sacer in tantum cœpit, ut Cœlorum clementia conspicarentur sibi resarciri, quod duos amiserant dies.

Ne stillam quidem etiam Olei emissam, quoad tres adfuere Fonti, qui secum lusuri, talos supponere falsos conjurant.

QUis tam agrestis, tamque feri animi esse poterit, ut ambigat eum, qui Virginem parere faceret, non etiam integram diætam in propriæ Mineræ fomite stetisse saluber hoc Oleum jussisse? quod omnipotentiæ suæ justitiæ displicuit tres nepharios juvenes tanti loci contaminandi causa adversus advenas super chartularum, & talorum ludo conjurasse, hucque perrexisse: quo datis intra se signis, tum verò falsorum talorum suppositione omnes circumvenirent, quos ad ludum allicere uspiam possent: Nonne summo rerum patri, & domino curæ id fuisse considerandum est? Pergat ergo insanum vulgus, & insurgere desinat, discatque nostro tempore miracula non ampliùs desiderare, quorum copia ad superbientia pectora humiliandum, ad duros animos conterendum, & ad ferrea corda molliendum, stultis, & tardis corde ad credendum populis etiam non instantibus, non petentibus: oculis nostris in dies, in horas, in momenta, incomprehensibilia Domini nostri benignitate subjiciuntur.

Epilogus de vi Olei, & Virtute.

INnumerabilia itaque, & fructuosissima juvamenta nobis ex hoc tam salubri fonte, Illustrissime Princeps, & ad infirma corpora succurrenda, & ad mentem benè instituendam, afferri, nemo eat inficias. Quæ sanè si digestè magis per singula peregrinans velim iis adjicere, quæ sicco hoc nostro, & horrido dicendi modo paulò ante connumeravimus, tot profectò, tantaque esse discerneres, quod nedum Excellentiæ Tuæ, sed & ferè universo Orbi, neque abs re, dixerim, stuporem adderent. Nec mirum id quidem cuiquam esse videatur. Nam cum supremum omnium Oleorum liquor hinc inde manans, & sublime juvamentorum omnium columen igneam quasi proprio quæsitam jure, ut supra ostendimus, naturam non deserat, non enim longè admotum ignem concipit, & ingenti deflagrat ardore, an fortè in tot, & tam diversis experimentis sentire verebimur? Quin attrahat, dissolvat, mundificet, desiccet, consumat; Epilepticos, Artheticos, Podagricos, Chiragricos, Paralyticos, Asthmaticos, curet; Iliarum, Colicum, Genuum, Matricis, Renum, Dorsi, Vesicæ, ac Dentium dolorem levet; Stranguriam, Dysuriam, Excoriationem, Vertiginem, oblivionem, antiquam etiam tussim, ac Stomachi frigiditatem, & Matricis præfocationem suffumigio sufferat, Ulceribus antiquis conferat, Recentia vero exsiccet, & cum suo sanguine conglutinet, interpellares, Scabiem, Pruriginem, Impetiginem, Pustulas,

las, Tuberem, Tineam summoveat, Sciaticam eradicet; Venenatos morsus moderetur, odoratus simpliciter catharrum arceat, resolvat, omnem ventositatem relaxet, lumbricos, & vermiculos, undecunque humanum distorqueant corpus, exterminet, & qui ab extra oberrent, fuget. Si tamen fræ- natum, & omninò cum cæteris singulas eas passiones juvantibus, & curantibus moderatum, pensata laborantium complexione, ante purgatis corporibus, adhibitum fuerit. Quando maximè simplex eas inter nos operationes mirum in modum salutem afferentes ostendat; quas nec quidem alias naturalis simplicis ullius virtute exhiberi posse crederemus, nisi vim Numinis in eo cœlitus, & miraculosè demissam, ut in probatica Piscina, illa conspicaremur.

Latuit hactenus, *Illustrissime Princeps*, occultum, & circumsidentium populorum citate circumfusum. Neque tamen ullius ingenii acies tanta fuit, quæ Oleorum omnium quasi quintæ hujus Essentiæ, incorruptibilis penè naturæ vim, virtutemque penetrare potuerit. Neque ipsi nostrates *Medici*, ut pace eorum dixerim, quorum ea intererat nosse, aperuerunt. Cùm ergo ipse cum *Cicerone* sentirem esse animorum, ingeniorumque naturale quoddam pabulum considerationem, contemplationemque Naturæ, ad maximæ hujus, & occultissimæ rei indagationem, non levi cum labore simul, oblectatione, me contuli. Et quoniam hac in parte rectè me sensisse animadverti, amœnissima completus est animus voluptate, præclaréque ut ille dicit, mecum actum esse putavi, quod in re tam excellenti, verissimum quod fuerit, non sine ingenti studio, ac jucunditate invenerim. Nec putet quisquam subvenire me erroribus usquam intendere. Cùm nec quæstus, neque ostentationis causa, hic philosophemur, ceu sophistæ consueverunt; sed veritatis zelo succensi, qua innixum humanum genus per opportunitatem optionem sibi ad salutem nanciscatur. Quod sibi quidem factu facillimum fuerit, cùm nil approbare nos non cognitum intellexerint. Injecturos tamen plerosque aculeos tortuosè illo suo disputandi genere non ambigimus, quo tres quinque, & album Corvum, ac nigrum Cygnum, sæpius argumentari conati sunt. Ubi velim eos non prætereat ita cavisse nos pro veris falsa tanquam turpissimum probare, uti pulcherrimum, & jucundissimum, vera videri, quæ dicimus, existimasse. Benè vale Dive Clemens Noster.

Ex Castellariano Strozza nonis Decemb. 1460.

Etsi scribens multos mihi sumpserim judices: quoniam tamen, ceu paulò ante, veritatem profiteor, eorum quæ scripserim, ad generosi animi partes me conferam, præstat enim opiniones vulgi nihil facere.

FRANCISCUS ARIOSTUS PEREGRINUS

Illustrissimo, ac Excellentissimo Principi, & Domino

D. BORSIO DUCI, &c.

Sal. pl. dicit.

SE prima io non hò posta in luce questa humile Operetta, elucubrata nel tempo ch' io fui in Castelloariano Strozza Pretore, & prima non la hò adviata al suo magno, & destinato segno, gli respetti sono stati honesti, & accettabili, perche hò voluto consultare più, e più eruditissimi Filosofi, e Medici, si à loro judicio Io habbia enucleato la vera, e sincera essenza, forza, e virtù di tanto, e così celebre liquore, quanto io sento essere questo laudatissimo Olio Mon-

Monzibinio, e cognosciuto per loro benignità grandemente confirmare, e laudare, quanto io hò explicato, & per loro rescripti, quali per humiltà non adjungo à la operetta: come consta maximè al nostro magno Philosopho, e Medico, e summo Oratore, Hieronymo Castello, floridissimo ornamento di questa splendidissima Aula ducale. Ecco la mando in dono, e dedicata al jocondissimo nome de la Excellentia Vostra, supplicandola accepti gratiosamente, come suole quello gli è porto da li fidelissimi suoi, e carissimi servi; E se bene egli è dono minore de li perpetui meriti ricevo da tanta gratia, egli è però tanto quanto più per hora puote l'humile mia sorte, forze, & tenue insegno, per magnificare, & accrescere il celebratissimo nome Borsiano, e quello delectare per le efficacissime proprietà sue, per la novità de li stupendi, & maravigliosi effecti uditi, & in gran parte veduti ivi extesi: monstrando come per lo fausto, fortunato, e felice tempo del suo regere si sia scoperta così peculiare, & salutifera vena oleastre, e più fecunda, e memorabile de quella diurna trans Tiberina de Octaviano, e nella più fertile, più formosa, più jocunda, & à la Excellentia V. dignamente più grata, & accepta regione de l'universo suo e florentissimo Dominio. Benè vale Dive Clemens noster.

Ex Monticulo idid. Decembris. 1462.

RESPONSIO
BORSIUS DUX, &c.

Dilectissime noster. *Le vostre littere habbiamo lecte cum dolcezza, e piacere assai, perche le sono elegante, & ornatissime. El libretto autem ci havete mandato cum epse è acceptissimo, sì per la materia, sì perche è tutto gentile, e limato, e terso, e digno d'ogni Principe. Così vi comendiamo del studio, e lucubratione gli havete posto. E anche vi havemo gratia del presente tutto nobile, e polito. Vale.*

Ferrariæ 29. Decembris 1463. à Nat.

Claro Juris Consulto Dn. FRANCISCO ARIOSTO Potestati Monticuli, dilectissimo nostro.

TRIBRACHI MUTIN.

Ad facundum, & eximium Juris-Consultum

D. FRANCISCUM ARIOSTUM.

Quàm Monzibini vis est miranda liquoris
Tam laus ingenii clara Arioste tui.

Utque per ora Virum quod tu meditaris ab ortu,
Solis ad Occasum nobile curret opus.

Sic tua non ullis facundia decidet annis,
Non ut ab humano, sed Jovis ore data.

Te nihil ergò velim tetricas horrere Sorores,
Majus ab exsequiis quod tibi nomen erit.

FR.

FR. HIERONYMUS BENDEDEUS

Amantissimo, ac semper Observando Dom.

FRANCISCO ARIOSTO PEREGR.

Sal. pl. dicit.

ACcepi ampullam illius tui divini Olei, quam nudius tertius ad me dedisti, imprimisve magnopere sum admiratus, & coloris pulchritudinem, & mirificam ejus odoris suavitatem: quibus medius fidius rebus animus mirificè commotus, & incitatus est; ut in eo quoque non minus virtutis inesse crederem. Verùm, & experiendi propediem major facultas dabitur: & intelligendi Te non frustra in eo laudando, & tantùm ingenii, & otii posuisse: Si hæc copiosiùs, quàm id quod spero, & vehementer opto fuero assecutus. Libellos tuos quos rogasti ut corrigerem, si quid in iis Librariorum, vel incuria, vel inscitia corruptum, vitiatumque esset, pro mediocritate ingenii ad te emendatos remitto. Tu si quid in iis præterea vitii, vel erroris comperereris, aut ignorationi nostræ, quod nonnulla nobis non satis nota sint; aut certè celeritati veniam dabis. Nobis profectò id studii fuit: si minus ad unguem, ut ita dicam, tamen emendatiores ad te redirent. Vale, suavissime mihi, & semper observande pr.: meque ut facis ama.

Ludovicus Carrus Domino Francisco Ariosto

S. pl. dicit.

VErbis meis non possem explicare, quanta voluptate legerim ornatissimum libellum tuum, in quo & sumus admirati Olei illius divini, animique tui ingenii excellentiam singularem; sed quid ego te tua ne tibi nunc prædicem, aut extollam, qui sim talis, ut à me tu nullam omninò laudationem exspectares; studium tamen tuum in illo Oleo celebrando, ac Divi Borsii nomine illustrando, diligentiam magnopere probamus, & gratias ingentes agimus, quoniam nobis potissimùm istum laborem non mediocri utilitati fore confidimus, libellum ipsum nunc tibi remitto, meque totum tibi trado. Vale

viij. Kal. Augusti.

J. E S U S.

Barnabas Percivallus Racanethensis Francisco Ariosto Juris-Consulto

S. P. D.

NEscio quid de te potius in scribendo admirer, Vir insignis, an gravitatem cum ornatu, an pressitudinem cum elegantia: quantum & ingenio, & doctrina valeas optimè id declarat, quem ad te remitto libellus iste tuus de Oleo Monzibinio: Tu situm Monzibii montis legentibus ante oculos ponere videris: Tu vim Olei, atque virtutem ita acutè indagare visus es, & variis exemplis, atque experimentis cum omni ornatu, atque elegantia approbare: ut te verum acutissimum physicum, nec non, & historicum appellare liceat: Quare quàm dulci, & mellifluo, ac gravissimo tuo dicendi charactere me pluribus diebus maximè delectaveris, & tam pretiosi, ac saluberrimi Liquoris Monzibinii Olei naturam, virtutemque me ignorare nolueris: quas possum tibi ago gratias. Bene vale, & me ut ames oro.

Ferrariæ pridie Id. Decembris. 1467.

Illu-

ILLUSTRISSIMO, AC CELEBERRIMO VIRO D. ABBATI

FELICI VIALI

In Patavina Universitate Botanices Professori.

CUm primùm opera ac singulari munere Illustrissimi, ac Famigeratissimi Viri D. *Malliabechii* (ad cujus Musæum veluti Emporium confluunt pretiosiores Literatorum merces) ad me delatum esset Opusculum *Francisci Ariosti* de *Petroleo Mutinensis* agri, CCXXXV. ab hinc annis conscriptum, ac nuper à Clarissimo Viro D. *Oligero Jacobæo Regio* in Dania Professore Typis Haffniensibus traditum, non potui, fateor, Vir Doctissime, quin nostratium Socordiæ succenserem, dum è tam dissitis regionibus Clariss. Professores insurgere viderem, qui res nostras illustrarent, & Orbi literato communicarent. Puduit quoque non parum quòd Jurisconsultus harum Scaturiginum historiam primus conscripserit, & admirandas hujus liquoris virtutes literis tradiderit, dum illorum temporum *Artis Medicæ Professor* aliquis provinciam hanc suscipere debuisset, *Franciscus* enim *Ariostus* se tunc temporis Monticuli Prætorem fuisse refert, quod Oppidum Regiensis Ditionis est. Ubi tamen totum librum perlegi, hisce nostris *Petrolei Fontibus* admodum gratulatus sum, quòd tam dignum Præconem nacti fuerint, qualis est *Franciscus Ariostus;* perelegans enim est libellus, ac tali stylo conscriptus, qualis horum Fontium dignitatem, ac præstantiam decebat. Ipsi quoque *Ariosto* mihi gratulandum fuit, quòd tam celebrem Patronum sortitus fuerit, qui illius alioquin perituras chartas scombris erepserit; nisi enim hujus Regii in Dania Professoris diligentia, ac amor in literas Opusculi istius pene sepulti misertus fuisset, *Francisci Ariosti* nomen nox alta pressisset, cùm tamen inter literatos viros meritò recenseri debeat. Mecum itaque animo versans, an publicæ utilitati quicquam profuturus essem, si libellum hunc typographis nostris recudendum traderem, ac tam egregium Scriptorem, sed ignotum, Patriæ, suisque Provincialibus redderem, dubius hærebam an id gratum futurum esset huic Seculo ad res novas solùm intento, & in Animali Regno abditiora quæque minutatim perscrutanda occupatissimo, donec tandem duo occurrere, quæ hæsitantiam meam sustulere; unum quidem tuus hortatus exstitit, Vir Doctissime, qui non solùm præsens, cum Anno elapso *Mutinæ* ad aliquot dies moram traheres (quo tempore suavissima, & eruditissima tua consuetudine perfrui mihi non sine magno fœnore datum est) sed etiam absens per literas stimulos addidisti, ut quando duo, vel tria tantùm hujus Opusculi Exemplaria, è Dania in Italiam delata fuerint, illud in commune bonum recudendum curarem, ac eidem Observationes meas de harum Scaturiginum præsenti statu attexerem; alterum verò quod me ad Mutinensem Opusculi Editionem impulit, fuit ejusdem Opusculi Exemplar M. S. in Estensi Bibliotheca repertum (quod eruditissimi *P. Bachini* Bibliothecarii operæ, ac bonitati debeo) multaque alia egregia ejusdem Auctoris Opuscula M. S hac occasione inventa, ut Dialogus de Divina Providentia, Sermo de Purificatione B. Virginis, Epistola ad Sixtum IV. Pontificem de rebus summo in Pontificatu suo agendis. Injurius itaque hujus egregii Scriptoris nomini, ac potissimùm *Ludovico Ariosto*, cujus divina Poësi summè delectatus sum, mihi visus fuissem, nisi *Francisci Ariosti* multifariam doctrinam, eruditionem, & magnam apud Literatos illorum temporum existimationem, hisce Re-

gionibus, ubi olim vixit, ac enituit cognitam redderem.

Nostrum igitur Exemplar M. S. cum Opusculo Haffniæ impresso cœpi conferre, ac nonnulla in nostro inventa sunt, quæ in altero nullo pacto leguntur; sunt autem binæ Observationes in fine Opusculi, quæ pietatem redolent, in quibus bonus ille Vir refert ob præsentiam Scorti, & aliquot Lusorum, hos Fontes ab Olei emanatione stetisse; in fine pariter Epilogi exstant ejusdem Auctoris protestatio, adversus obtrectatores, Epigramma Civis Mutinensis ad Auctorem, ac tandem in fine Opusculi tres Epistolæ eruditorum Hominum illorum temporum ad Auctorem in Operis commendationem. Hæc omnia igitur editioni nostræ placuit adjicere, ut Scriptoris tum pietas, tum existimatio penes Eruditos illius ævi magis innotescat. Non exiguam quoque operam contulit hoc M.S. Exemplar ad multa emendanda, quæ in Haffniensi editione obscuritatem aliquam parere, & Lectorem remorari poterant.

Ad invisendas igitur hasce Scaturigines, quæ ad 12. millia passuum *Appenninum* versus *Mutina* distant, me contuli, mecum *Ariosti* libellum gestans, quo cùm devenissem solitarium loci genium suspiciens (cui mehercle Numen aliquod inquilinum veterum cæca superstitio affinxisset) cuncta perlustrare cœpi, & cum iis conferre, quæ tot annis antea in Opusculo leguntur descripta. Profectò loci facies non multùm ab ea discrepat, quam *Ariostus* eleganter delineavit, nam ad dexteram *Montis Gibii* planitiem versus (qui Mons omnes supereminet, ac in summitate Oppidum ostentat ejusdem nominis) duo alii Montes exstant prealti, nec multum inter se dissiti, quos inter angustus clivus in imo visitur, per quem rivus decurrit ab Indigenis dictus *la Schianca*, quod nomen subticuit *Ariostus*, solùm innuens fluentum illud ex ingenti ruina hujusmodi nomen sibi comparasse, quod à verbi nostrati significatione non multùm abludit, cum vox talis *Divulsionem* significet; sic Montis dorsum, per quod ad Rivum descensus est, adhuc nuncupatur *la Ruvina*; verisimile est autem ex præcipiti ruina in hisce nostris Montibus, qui toti subantrosi sunt, factam fuisse aliquandò angustam hanc Vallem, & veluti Rimam, cùm prius forsan unus & idem Mons essent. Sæpè verò contingit, ut in hac Montana Regione, quæ Planitiem nostram respicit, ac variis in locis ignem efflat, Terra subsidat magno cum strepitu, qualem calamitatem prægressa hyeme experta sunt, varia Oppida, ac Villæ, ut Colonis aliò migrandum fuerit.

Vallis hæc igitur, quæ Montes hos interjacet, ea parte qua Orientem respicit Rupem habet præruptam, ac adspectu horridam, qualem Auctor Opusculi descripsit; Rupes hæc ad satis longum spatium leni curvatura meridiem respiciens exporrigitur, totoque à vertice ad imum usque ubi decurrit Rivus albescit; æquis verò intervallis ità distincta est, ut ab aratro sulcata videatur; quod autem mirum est, in tam longo tractu, ac in tanta altitudine ne herbulam quidem, vel fruticetum aliquod reperire est, tam inops ac squallens in cute facies est loci, qui intra tantum recondit thesaurum, more scilicet fodinarum, quæ quò metallorum ditiores sunt, exteriùs squallidiores apparent. Altera pars tamen Montis opposita, per quam in Rivum est descensus, non inamœna est; nam culturæ patiens est, & Arboribus consita, satisque frugifera, binas propterea hasce loci facies, non nisi cum quadam horroris & jucunditatis mixtura iutueri licet.

In imo Vallis itaque, ac secus Rivum è Rupis ventre Petrolei Scaturigines erumpunt, quæ modò numero tres observantur, non admodum inter se dissitæ; unius tantùm meminit Auctor Opusculi, ac eam putare licet, quæ medium locum, & sublimiorem situm obtinet, cùm ab Indigenis Fons vetus, & Originarius appelletur, ex quo uberior Olei proventus obtinetur, quàm ex reliquis ad latera positis. Oleosam hanc Scaturiginem, cum primùm innotuit, adspectui obviam fuisse arbitrari licet, postmodùm verò ab Incolis ad uberiorem Olei copiam impetrandam,

dam, excavatum fuiſſe ſubterraneum ductum, qualis nunc viſitur; per ſcalam enim in Saxo inſculptam ad gradus 24. ſatis commodus ad parvam Scrobem eſt deſcenſus, cujus profunditas duarum ulnarum eſt circiter, aquam candicantem continens, in qua Petroleum innatat. In Scalæ fornice, qui tectus ſcrupeus, ac parvis variis generis lapidibus coagmentatus eſt, penes Scrobem rima viſitur unius palmi latitudine, longitudine verò unius ulnæ, ex qua Rima, quæ in Rupis adytu tortuoſo lapſu ſe recondit, aqua ſenſim defluit, unà cum innatante Olei vectura. Cùm loci obſcuritas curioſitati meæ non parùm officeret, mihi volupe fuiſſet lucerna accenſa cuncta exactiùs perluſtrare, ſed periculoſæ plenum opus aleæ rem hujuſmodi eſſe Fontium cuſtodes monuere, cum Petroleum Naphtæ ad inſtar è longinquo, æſtate præſertim, ad flammam tranſiliat, ac temporis momento, experientia teſte, locum ſubterraneum totum incendio opplere poſſit, cum extrema adſtantium pernicie.

Petroleum porrò, quod Fons hic vetus ſuppeditat ruffi coloris eſt, quod verò ab altero ad lævam poſito educitur aliquantum nigricat, Balneum nigrum propterea appellatur. Odorem autem adeò gravem exhalant hæ Petrolei Scaptenſulæ, ut in illis diutius immoranti graves capitis dolores ſuboriantur; hinc per æſtaten ob partium volatilium promptam diffuſionem, Petrolei collectio Operarios non parum infeſtat, quòd hyeme non ſic evenit, quin procul ab ipſis Fontibus ad integrum ferè ſtadium Petrolei odor tam manifeſtè percipitur, ut pro Ductore eſſe poſſit ad locum unde emanat. Mirari autem non ſemel ſubiit quomodo, cùm Petroleum ex partibus ita volatilibus conſtet, illius odor penè ineluibilis ſit, ut quotieſcunque aliquid illo ſemel imbutum fuerit odorem tamdiu ſervet, quam ob cauſam apud Noſtrates, quotieſcumque à *Medicis* pro remedio Petroleum præſcribatur ad ſolum nomen horreſcant ægri, ac præſertim mulieres, quæ ſolùm perfundi vellent.

Ambroſiæ ſuccis, & odoriferis Panacæis.

Bis in hebdomada ii quibus negotium hoc demandatum eſt, Oleum colligunt; modus autem hic eſt: Sitùlam ligneam in aquam dimittunt, ac parumper inclinant, in quam manuali herbarum faſciculo, Scoparum ad inſtar, Petroleum innatans cum aqua ſenſim deducunt, aquam exinde, foramine in fundo Situlæ aperto, à Petroleo facili negotio ſecernunt. Ex Fonte originario Petrolei ſex libras, plus minus, ut ajunt, qualibet vice educunt, quod bis in hebdomada exſequi ſolent; reliqui Fontes pauperiores ſunt, imò alter ex his, utpote effœtus, oſtio aperto jàcet, cuique expoſitus.

Tempus equidem, quo Fontes iſti Mundo innoteſcere cœperunt, ex ipſo *Arioſto* habemus, qui ſcripſit id contigiſſe Anno 1464. menſe Martio, at quomodo, & quinam caſus illos prodiderit omninò ſubticuit; notionem ergo aliquam hujus rei exoptans ab Indigenis ſciſcitatus ſum, num quid hac de re ſcirent, ac ab iis accepi ſibi ab Avis (ſeu verum, ſeu fabuloſum ſit) traditum, Subulcum Scropham macie confectam, & valdè Scabioſam à grege abegiſſe, ne reliquos Sues inficeret, ac in Vallem illam ubi ſunt Petrolei Fontes propuliſſe, quæ poſt aliquod tempus domum, & haram regreſſa eſt pinguis, & ſatis nitida, cum non exigua Porculatoris admiratione; verùm cum rurſus Scropha hæc in eandem ſcabiem recidiſſet rurſus a Subulco in eundem locum propulſa eſt, quò cùm deveniſſet Scrobem quandam aqua plenam celeri paſſu petiit, in qua cœpit ſe volutare, ibique ad aliquod tempus relicta à Scabie denuò convaluit.

Is eſt igitur Fontium Petrolei Montis Zibii præſens ſtatus; ſicuti verò tota Vallis, quæ Montes hoſce interjacet, glebæque ipſæ hujus Unguinis odore perfuſæ ſunt, cum ex illis per diſtillationem aliquam liquoris portionem elici experientia demonſtrarit, ſic Incolæ lucri appetentes ſæpius proximis in locis Rupem perfodiendo novas Scatebras ſcrutati ſunt, ſed hactenus operam perdiderunt, nihilque Olei reperere.

Huc uſque, Vir Doctiſſime, *Hiſtorici* partes

tes egimus, modò *Philosophicam* & *Medicam* personam induamus. Quamvis generationis modum, seu Chymicum processum, quo polydædala Natura Magisterium istud conficiat, exponere velle, divinare potiùs sit, quàm solidis rationibus certi aliquid statuere; verisimiliter tamen conjectare licet, totum id vi ignium subterraneorum perfici, qui in Rupis ventre tanquam in Furno Chymico bituminosam materiam, qua solum istud luxuriat, fundant, & colliquent, quæ postmodum unà cum aqua sub Olei forma per rimam in descriptam Scrobem, veluti in Recipiens, defluat. *Tractus* autem iste *Mutinensis agri*, ubi in Colles assurgit, bituminosa, ac sulphurea materia ad saturitatem refertus est; varios ignes præterea intus alit, flammasque, & saxa ingenti fragore quandoque eructat, præcipuè in loco dicto *la Salsa*, qui locus à Petrolei Fontibus Montis Zibii ad quingentos passûs circiter distat.

Satis autem curiosa est hujus Vulcanii Spiramenti Observatio, quare non abs re fuerit, circa illius contemplationem paululùm immorari: in summitate Collis parva planities sedet, in cujus medio hiatus visitur Crateris forma, cujus diameter tres Ulnas circiter non excedit, unde materia quædam bituminosa continuò sursum protruditur, ac ad modum pultis ebullit: interdum verò, impendentibus præcipue magnis temporum mutationibus, ex illo hiatu ingentes flammæ erumpunt, unà cum saxorum, & cretaceæ materiæ projectione, tanto quidem fragore, ut in ipsa Civitate interdum, noctu præsertim, strepitus non secus ac Æneorum tormentorum exaudiri soleat: A Senioribus loci accepi, Collem illum ex hujusmodi materiæ, & saxorum rejectione notabiliter in altum excrevisse, & subjectam Vallem ferè complanasse; hujusmodi occasione mentem subiit illud *Fallopii* nostri, qui in libro de Metallis, & Fossilibus cap. 7. tradidit, Montes constructos fuisse ex Saxis in ipso Mundi exordio, Saxa verò è sicca exhalatione generari, hancque ob causam Montes crescere, seu saltem reparari; nam alioquin, ait ille, *Montes non essent perpetui, cum semper & à Sole, & ab aqua aliquid ipsorum abradatur.* Collis iste squallens est, ac lapidibus varii generis totus refertus, paucas propterea plantas nutrit, ut qui illis fidem servare nesciat. Mihi quidem hujusmodi conflagrationem videre non obtigit, rem tamen visu horrendam esse ajunt, ut Incolæ, ac Viatores procul effugiant, ne à flammarum, & saxorum crepitante grandine obruantur.

Rem satis curiosam memorant, Jumenta ipsa vicina Salsæ Incendia præsentire ad aliquot dies, ut pascua proxima aversentur, quod facilè crediderim, cum Animalia in terram prona, & pabulum continuò quæritantia, terræ halitus acutius percipiant, quàm homines surrecti, & ad altiora intenti, hoc præcipuè in loco, ubi ante eruptionem viscera Montis exæstuant mugitibus, ac bombis præcedentibus. Locus propterea desertus est, utpote statio malè fida Agricolis, ac Pastoribus. Materia porrò, quæ ex illo hiatu erumpit, cinerei coloris est, sulphureum, ac bituminosum odorem redolens, mollisque est, ut pedem intra craterem immittere periculosum sit. Hunc locum forsan illum ipsum esse, quem notat *Plinius* l. 2. Hist. Nat. cap. 103. arbitrari licet, ubi tradit *in Mutinensi agro statis Vulcano diebus ignem exire solitum*; quia verò Ethnicis superstitio familiaris fuit, propterea creditum ignem hunc solitum erumpere sacris *Vulcano* diebus, cùm revera nullus ordo in ejusmodi conflagratione observetur.

Quin apud eundem *Plinium* locus alter notatu dignus exstat, ut qui Montium istorum olim factam disruptionem innuat, unde forsan Montis convexitas, quæ Rupi est opposita, & per quam in Vallem ad Petrolei Fontes descensus est, *Ruinæ* nomen, quod adhuc retinet, forsan desumpsit; hæc autem sunt *Plinii* verba lib. 2. c. 83. *Factum est*, inquit, *ingens portentum Lucio Martio, ac Sexto Julio Coss. in agro Mutinensi: namque Montes duo inter se concurrerunt crepitu maximo adsultantes, recedentesque, inter eos flamma, fumoque in Cœlum exeunte, interdiu spectante è Via Æmiliæ*

milia magna Equitum Romanorum familiarumque , & Viatorum multitudine. Eo concursu Villæ omnes elisæ , Animaliaque permulta quæ inter ipsos fuerant exanimata sunt.

Exstant præterea aliis in locis similia Spiramenta, quæ noctu, & interdiu, flammarum globos cum strepitu eructant , ut in loco quodam dicto , *Barigatio ;* quare totus hic tractus *Mutinensis & Regiensis agri* , qui ad *Appennini* radices jacet, bituminosæ, ac sulphureæ materiæ valdè ferax est , nuperque in *Scandianensi ditione* nova Sulphuris Fodina reperta est , quæ Sulphuris purissimi copiam elargitur. Copiosum igitur pabulum habent ignes isti subterranei , ut per tot secula potuerint exardescere ; quare cum bituminosa materia in horum Montium visceribus ubertim suppetat , Ignem hunc subterraneum non procul ab his Fontibus stabulantem , hujus admirandi liquoris verum Artificem esse, censendum est ; licet enim Ignis apud Chymicos, ut penes *Helmontium*, magnus Analysta, rerumque Mors, ac Destructor audiat , multorum tamen mixtorum Auctor , ac Parens à Cl. *Boylæo* in Chymista Sceptico meritò appellatur , allato exemplo de Vitro , quod Ignis donum est.

Nequaquam autem crediderim Petroleum nostrum novum fuisse Naturæ productum , sed antiquissimum ejusdem Naturæ Magisterium , nostris tamen temporibus à Divinæ beneficentiæ munere reservatum ; quod licet Ars Chymica adhuc æmulari nescierit , non ideò tamen putare licet natalem suum cuiquam debere , quàm bituminosæ , & sulphureæ pinguedini , ab ipso Mundi ortu hisce Montibus inditæ , sed cum tali partium mineralium imperceptibili mixtura , ut tale concretum emergat , eo modo quo ex sulphureis , & omnigenis è terra exhalationibus à Solis calore in altum evectis scimus generari in aëre *nimbos , & non imitabile fulmen ;* quamvis modum ignoremus , quo in aëris Officina paretur fulmen , cujus tam admirandæ sunt proprietates , ut Philosophorum ingenia non minus exercuerint , quàm eluserint.

Porrò quod egregias dotes spectat , quibus Parens Natura Petroleum nostrum insignivit , non est quòd in hoc multùm immorer , cùm de ipso multi Auctores scripserint , ac ejusdem usus apud exteros forsan frequentior sit , quam apud nostrates. *Fernelius* 7. Meth. ait esse *summè calidum , attenuans , penetrans , siccans , ac digerens materiam omnem frigidam , Epilepsiam , Paralysim , spasmum , ac Uteri frigidiores affectus solvere. Fallopius noster* in lib. de Ulceribus cap. 11. ad corrigendam frigidam Ulcerum intemperiem , Oleum Montis Zibii valdè commendat ; in eodem libro cap. de ambustis miram Petrolei efficaciam se expertum esse ait , in combustis partibus , traditque *se vidisse Rusticos Mutinensis agri cum exuruntur infundere partem exustam in illo Oleo , & observasse successum præstantissimum. Baccius* lib. 5. de Thermis multa refert , quæ sibi ait à *Mutinensi Medico* communicata de nostro Petroleo , & ignibus subterraneis Montis Gibii , & liquorem hunc celebrat *ad inveteratas juncturarum durities emolliendas.* Petrolei nostri meminere *Matthiolus* lib. p. in Diosc. c. 82. *Cæsalpinus* de Metallicis lib. p. cap. 31. *Brasavolus* in Examine terrarum , *Cardanus* de subtilitate lib. 5. è recentioribus *Schroderus* lib. 3. c. 32. ubi Petroleum Mutinense *Axungiam Macrocosmi* appellat , ac cerebro , & nervoso generi conferre scribit. *Sylvius Deleboe* lib. p. c. 14, ubi Emplastro suo carminativo Oleum terræ admiscet. *Etmullerus* in Commento Ludovic. Tit 19. Petroleum nobile penetrantivum , & resolvens vocat , Oleoque Succini consimile facit ; è nostratibus verò *Bernardus Cæsius* è Soc. Jesu lib. 3. cap. 7. & 11. suæ Mineralogiæ , ac postremò *Antonius Frassonus* in suo libello de Thermis M. Gibii.

Usus hujus liquoris , qui nobis abundè suppetit , ac non magno constat , apud nostrates , ut superiùs dixi , ob graveolentiam non adeo frequens est , quare non levis admiratio me cœpit , quomodo ab *Ariosto* , & iis qui ad ipsum literas scripserunt , in hoc liquore commendetur odoris suavitas. Mentem subit

recordatio, Vir Clariss. quòd cum *Mutinæ* esses, & in Pharmacopolio lagenam Petrolei odorareris, teque magna voluptate perfusum diceres, ac ego admirarer, ortam inter nos Quæstionem de odorum, & odoratus natura, factamque mentionem de Galbano, quod sacri Thymiamatis compositionem ingreditur ut ex cap. 30. *Exodi*, cùm tamen Galbanum malè oleat, & ad fugandos Serpentes commendetur, ut ex 3. Georg.

Galbaneoque agitare graves nidore Chelydros.

Nolo hic de Nasorum gustibus disputemus; Nobis profectò odor Petrolei, quod *Fallopius* Stercus Diaboli appellavit, in censu suavium odorum, reponendus nequaquam videtur, ut ut *Ariostus* illius fragrantiam non semel deprædicet. Suspicari propterea licet hosce Petrolei Fontes, à primæva sui bonitate aliquantum degenerasse, ac idem fatum subiisse, quale identidem cæteris Aquis Thermalibus apud *Baccium* lib. p. c. 24. ubi agit de Naphta, obtigisse legimus. Causæ autem hujusmodi mutationum magnæ aquarum eluviones, terræ motus, Venti subterranei, conflagrationes esse consueverunt, quæ in terræ visceribus priorem œconomiam perturbant non secus ac in humanis corporibus, ob varias ægritudines contingit, perturbato, aut intercepto liquidorum cursu, id eleganter carminibus expressit *Ovid.* in 15. Metam.

Nam sive est Animal Tellus, & vivit habetque
Spiramenta locis flammam exhalantia multis.
Spirandi mutavere vias, quotiesque movetur.
Has finire potest, illas aperire cavernas.

Cùm autem montana hæc Regio magnis concussionibus, ob frequentia ex *Salsæ* hiatu flammarum, & saxorum eructamenta obnoxia sit, mirum non esset, si Petroleum nostrum duorum seculorum spatio suos manes passum fuisset, ac illi aliquid ex odoris, aliarumque dotium præstantia decessisset, nec non, si ex illius usu morborum, alioqui insanabilium, tam prodigiosæ curationes, quales *Ariostus* deprædicat, nostra hac ætate non observentur. Haud sum nescius, cùm quid novi in rerum natura emergit, ad rei novitatem magnum fieri hominum, confluxum, ac non multò post id quod summæ fuerat admirationi despicatui esse; magno tamen honore, & existimatione ad longum tempus fluxisse hos Fontes, ex superiùs memoratis Scriptoribus satis perfectum est. Profectò cùm primùm hi Fontes Mundo innotuere, undequaque tanquam ad rem Sacram tum sanos, tum ægros magna frequentia confluxisse, censendum est; cùm eo loci, & Scorta, & Aleatores, & *Ambubaiarum collegia* concederent, ad lucra captanda, ut ex postremis *Ariosti* observationibus habetur, inibi quoque hospitium aliquod fuisse idem Auctor refert, cum nostro hoc ævo locus prorsus inhospitus sit, imò ipsa solitudinis sedes.

Demus itaque Oleosum hunc laticem à prisca sui bonitate paululùm descivisse, non ideò tamen despectui esse debet, neque à foro Medico ablegandus: ego quidem in nervorum distentionibus, in Arthriticis doloribus citra inflammationem illius vim delenificam expertus sum: in Hystericis affectibus, non solùm illinitione adhibitus, sed per os quoque ad guttas aliquot, ut Oleum Succini, in aqua appropriata exhibitus, mirificè confert, sic in Puerorum lumbricis, in Ulceribus inveteratis, egregiam operam præstitisse non semel observavi; in affectibus porrò cutaneis, & sicca scabie maximè conferre, imò divinum prope remedium esse, non solùm Petroleum, sed Scrobis Aquam, ac cœnum ipsum, pro comperto habeo. Tribus abhinc annis Vir nobilis in hac Civitate fæda Scabie ad longum tempus laborabat, quæ tam altas radices egerat, ut generosiora remedia eluderet, Patiente ad cachexiam sensim delabente. Suasor fui, ut pro Balneo aqua illa uteretur parvi Fluenti quod Petrolei Fontes lambit, & hoc solo remedio aliquoties repetito, fœdam hanc pestem eliminavit. Hoc exemplo monstrante viam multos Scabiosos, & Elephanticos ad Fluentum illud, velut ad nostrum Jordanem ablegavi, nec sine fausto eventu. Multa alia quoque beneficia præstiturum, tum Oleum, tum aquam, in qua innatat, ac eam quæ Fontes delibat

dum

dum prætergreditur, putarem, si attentiori studio *Medentes* ad frequentiora experimenta captanda animum adverterent: At nisi ad Pharmacopolia Medicæ formulæ ex mille adversis rebus concinnatæ, excogitata compositione luxuriæ, ut de Theriaca scripsit *Plinius*, præscribantur, nihil actum videtur, quasi in Pyxidibus illis hospitetur Sanitas, de quibus priscum illud verè dici possit. *Aliud in pyxide, aliud in titulo.* Æterna equidem laude dignos *Professores Patavinos* semper prædicabo, ut qui *Balneorum Aponitanorum* antiquam dignitatem sartam tectam servarint, qualem habebant priscis temporibus, ut etiamnum velut de iis *Claudianus* cecinit, dici possit.

commune medentum
Auxilium, præsens Numen, inempta salus.

Dum varios Scriptores hac de re evolverem, ac forte occurreret *Iacobi Bontii* Opus de Hist. Nat. & Medicina Indiæ Orientalis, multò magis incuriæ nostræ irasci mihi necessum fuit. Describit hic Auctor l. 2. cap. p. Oleum quoddam, quod nomine *Olei Petræ* ab Indigenis appellari ait, nostro valde consimile, ut quod è rupibus emanet, & in subjecta flumina præceps cadat: hæc autem sunt illius verba. *Hoc Oleum*, ait ille *à Barbaris in tanto pretio habetur, ut Rex Achinensis, qui potentissimus est hujus insulæ Tyrannus, sub capitali pœna istud evehi inde prohibeat, ita ut incolæ nocte intempesta, si quæ nostra, aut Anglorum navis eorum littoribus appellat, ad nos istud furtim deferant. Hoc Oleum partibus affectis illitum miraculi instar ægros consolatur. Odore porrò est gravi, non tamen fastidioso.* En quomodo Oleum illud nostro affine est tum substantia, tum virtutibus, tum natali ipso; non tanti tamen apud nos Petroleum nostrum est, adeò nobis sordent munera, quæ tam liberali manu Parens Natura dispensarat; ac forsan ob talem contemtum non tam uberem Olei copiam profundunt amplius hi Fontes, ut olim, centum ab hinc annis, cùm *Baccius* lib. 5. de Thermis refert, Scaturigines istas, aliàs feraces fuisse 40. librarum singulis diebus, suo verò tempore ad summum non excedere octo libras, nostrâ verò ætate sex libræ. bis in hebdomada vix impetrentur; quare unà cum *Job.* c. 29. tempus illud memorare libeat. *Quando Petra fundebat nobis rivos Olei.*

Herbam quandam ab Incolis *Fumanam* dictam sub ipsum Opusculi initium describit *Ariostus*, cujus generis talem se nusquam vidisse ait, eamque ad ripæ declivis initium subcrescere, hortulano tithymallo similem; tota qua potui diligentia Plantam hanc perquisivi, ac nescius an Planta hæc inter Vernales, an Æstivas, vel Autumnales recensenda esset; hoc ipso Anno pluries M. Gibbium adivi, & rupem totam pervestigavi, ad illius verticem per Callem quendam, quem *passo stretto* appellant, prorepentem; sed oleum & operam, ut dici solet, perdidi. Profecto non semel me pœnituit tam vilis plantæ indaginem instituisse per loca adeò prærupta, quibus ut me expedirem, non minùs necessariæ erant manus quàm pedes: quasi Botanicam Scientiam magnô thesaurô auctiorem fecissem, si res ex votô successisset.

Risum vix tenebant Amici, qui mecum ad invisendos Petrolei Fontes venerant, dum è Valli me per clivosum supercilium reptantem adspectabant, & quod nunquam videram perquirentem. Tu equidem, Vir Doctissime, conatus meos non risisses, quem scio nulli labori, & peregrinationi pepercisse ad exoticas Plantas perscrutandas, ut Patavinum Hortum, cui præsides, ditare posses, quod magna nominis tui celebritate jam præstitisti. Nullam igitur herbam *Fumanam*, quæ notis respondeat ab *Ariosto* descriptis mihi reperire concessum fuit. Herbam enim illam nullum odorem spirare ait *Ariostus*, *neque nisi vannm, & insipidum saporem degustantibus præbere*, ac si fatua esset materia; omnes verò Plantas, quæ in Vallis fundo, & non adeò longè ab ipsis Fontibus *Fumanæ* aliquam effigiem referentes occurrebant, sapore amaricanti præditas inveni, & aromaticum odorem redolentes. In *Actis Haffniensibus Vol.* 5. p. m. 193. *Herbæ Fumanæ* mentionem factam invenio, nam *D. Arnoldus Syen* Celeberrimus

Bo-

Botanicus Leydensis in Epistola ad *Gasp. Bartholinum Tho.* filium Fumanam herbam ad Cisti speciem refert, ac *Ariosti* meminit insipidum saporem illi adscribentis; subdit tamen, illum non satis accuratè hujus Plantæ attributa exposuisse; quare insignis ille Botanicus & ipse dubius hæret, quid de hac Planta statuendum sit, ut ex ejusdem Epistola satis constat. *D. Lucas Scrœkius* Academiæ Cæsareo-Leopoldinæ Præses dignissimus Iconem herbæ Fumanæ per epistolam ad me transmisit, quem ajebat in Bibliothecas *Jo: Rhodii* repertum fuisse, mihique hoc onus imponebat, ut vernaculam hanc Plantam pervestigarem, & Botanicos de hac re dubios sollicitudine absolverem, cujus rei me compotem esse nequivisse summopere doleo. *D. Agnellus* Medicus Saxolensis, Vir ætatis satis provectæ, mihi retulit, recordari se olim à Patavino Medico Botanicum huc missum fuisse, ad *Fumanam* herbam perquirendam, quare *Jo: Rhodium* Patavii tunc commorantem credere licet, ipsum fuisse, qui miserit ad Plantam hanc perscrutandam, ut qui Opusculum M.S. in hisce Regionibus forsan repertum, in suis Scriniis servaret, quod postea Typis Haffniensibus imprimendum tradidit *D. Jacobæus Regius* Professor. Nullam ergo Plantam, quæ *Fumanæ* ab *Ariosto* descriptæ propior sit, reperire datum est, quàm eam quam ad Te misi ac *Chamæcisti* speciem judicasti. *Fumanam* igitur herbam sive Plantam imaginariam esse arbitrari licet, vel fato quodam, ut ejusdem nomen portendit, fumi ad instar evanuisse.

Antequam claudam Epistolam, aliqua etiam de *Petroleo Montis Festini* perstringam; non unica enim Scaturigine hujus admirandi liquoris gaudet *Mutinensis Ager*, aliam siquidem habet longè præstantiorem altiùs adscendendo versus *Appenninum*, propè Oppidum, quod *Monfestinum* dicitur. Solius autem *Montis Gibii* apud Scriptores fit mentio, *Montis* verò *Festini* nomen penè ignotum est, *caruit quia Vate sacro.* Hujus Scaturiginis longè diversa conditio est, ab altera superiùs descripta, hæc enim in profundis Terræ Visceribus conclusa est; in parva igitur planitie tota herbescente prati ad instar præalti putei fodiuntur ad ulnas 70. circiter, ubi in imo è dura Sicile liquor emanat, cum aliqua portione aquæ, interdum etiam sincerus, & eximii candoris, quò à *Petroleo M. Gibii* distinguitur, quod russum est; ab aqua verò facilè separatur, in qua innatat. Ibi Centenos Puteos visere est, sed jam effœtos, quotannis enim duos, vel tres Puteos effodiunt. In hos Puteos per ductarium funem Operarii descendunt ad colligendum Petroleum, quod Opus illis molestum est, ob fumosam exhalationem, quæ illos adeò infestat, ac præsertim ubi primò liquor emanare cœperit, ut interdum exanimentur, ac nonnullos etiam periisse dicant; ajunt autem arctari sibi spiritum, & in auribus acutissimum doloris sensum percipere, quasi stylo perforentur.

Inter hos puteos, variæ Scrobes occurrunt, in quibus Aqua ad soli superficiem visitur, quæ semper ebullit, non secus ac aqua famosi *Balnei Viterbiensis*, quod dicitur il *Bullicame*, actu tamen frigida est, saporemque salsum præfert, ac Petrolei odorem redolet; aliquem usum medicum habere probabile est, ac præsertim ad cutaneos affectus, veluti aquam parvi Fluenti apud Scaturigines Montis Gibii superius memoratam, de qua re consulenda esset experientia.

Ab horum Puteorum Custode sciscitatus sum illorum originem, & unde somniarint Venam Petrolei tam in profundo latere, qui respondit, sibi tempus ignotum, quo primùm Mundo innotuerint, odorem autem, quem locus ille exspirat, latentem Venam indigitasse; *Lucri ergo bonus odor* sagacibus, ac nasutis Indigenis suasor fuit, ut Puteos foderent, sicque etiamnum, ubi odor propè solum fortius spirat novos Puteos effodiunt. Qualibet hebdomada 20. libras, plus, minus Petrolei è Puteis istis obtinent; illius autem talis est puritas, & candor, ut nullius rei mixtione fœdari possit, quamcunque enim rem affundas, perstat illius candor illæsius; sic autem respuit cujuscunque rei connubium virginalis hic latex, ut nullo modo ab Agyrtis adulterari

rari

rari possit, omnes enim liquores superemi-net. Videtur equidem cum spiritu Vini re-ctificatissimo permisceri, sed si Vini spiritus cum tantillo Croci coloratus reddatur, appa-ret distinctio, Petroleo supernatante.

Clariss. *Jacobæus*, ut ex illius Epistola ad Lectorem Opusculo *Ariosti* præfixa, naturam Petrolei ad Naphtam, & Succini naturam referens, ait, peracta leni destillatione, ma-gma quod restitat in fundo vim electricam paleas attrahendo possidere; experimentum addit, nimirum Petroleum cum spiritu nitri percoctum abire in crassamentum quoddam fragile, & opacum. Chymicum examen quoque instituit *Schroderus* l. 3. cap. 32. Pe-troleum rectificando in Capella vacua, quo pacto ait obtineri Spiritum limpidissimum.

Destillationem ego quoque institui, ac li-quor exivit, cui aliquid majoris perspicuita-tis accessit, sed non parùm nativi odoris de-cessit, exiguo magmate flavi coloris in fundo relicto; Petroleum sic destillatum igne ac-censum flammam quidem minùs fuligino-sam, sed magis languidam edere visum est; quare Petroleo, Montis Festini saltem, ni-hil perfectionis per destillationem accedere fa-cilè crediderim, cùm à Natura, viribus Ar-ti non datis, satis elaboratum videatur; fra-gmenta laterum ignitorum in Petroleum con-jeci, ut ex illis Petroleum laterinum elice-rem; liquorem ruffum obtinui, qui nihil fe-rè genuini odoris referret; hujusmodi occa-sione expertus sum, an igniti lateres plus aquæ absorberent quàm Petrolei, ac facto per exa-ctissimam Bilancem examine, plus aquæ quàm Petrolei bibisse compertum est. De-stillatione quoque facta ex æquis portionibus Aquæ fortis, & Petrolei, indiscriminatim visa sunt adscendere Petroleum, & Aqua for-tis, in Recipiente tamen ad invicem separa-bantur, innatante Petroleo, ac immutato non parum illius tum colore, tum sapore, quare Olei Amygd. am. indolem referebat; magma in fundo collectum est atri coloris ad instar picis, in quo nihil Electrici deprehen-di. In hac destillatione multùm Petrolei ab-sumptum est, ac tota ferè Aqua fortis recu-perata est. Cùm in nullo magis affectu, quàm in Puerorum Lumbricis apud Nostra-tes familiaris sit Petrolei usus, aliquot terre-stres Lumbricos satis vivaces in Vas Petroleo plenum conjeci, ac in iis multas contorsiones observavi, vixere tamen ad horæ circiter quadrantem, ubi in Vitrioli spiritu optimo, temporis ferè momento, exstincti sunt.

Descendendo ab his Puteis Mutinam ver-sus, ad 14. passuum millia, locus quidam occurrit apud Indigenas satis famosus, quem appellant *le Bombe*, in medio Craterem ha-bet insignis amplitudinis, qui continuò mate-riam bituminosam eructat Petrolei odorem re-ferentem, interdum autem tanto cum strepi-tu id quod retinet in Ventre conclusum reje-ctat, ut Bombardarum, unde nomen traxit, sonitum æmuletur. In hisce locis tota qua potui indagine observavi, num Planta aliqua exotica hospitaretur, ac præcipuè Fumana Herba, nihilque notatu dignum reperire da-tum est, quam Narcissos suavissimum odo-rem præ cæteris exspirantes.

Hæc habui quæ de Mutinensis Agri Petro-leo, ac de Herba fumana ad Te scriberem, Vir Doctissime. Cæterùm si pro Epistola Libellum conscripsisse visus fuero, prolixitati meæ patrocinium à Te nec exposco, nec ex-specto, eorum enim, quæ legentis palato ar-rideant, (qualia isthæc Tibi fore non igno-rabam) nunquam prolixa est enarratio. Va-le Patavini Athenei Ornamentum, mihique ut cœpisti, favere perge.

Illustriss. & Celeberrimi Nominis Tui

Mutinæ die 15. Junii 1698.

Cultor Studiosissimus.

Bernardinus Ramazzini.

BERNARDINI RAMAZZINI,

In Gymnasiô Patavinô Medicinæ Professoris Primarii &c.

EPHEMERIDES BAROMETRICÆ,

Cum Disquisitione causæ adscensus, ac descensus Mercurii in Torricelliana fistula.

Cum totâ Controversiâ, quam idem habuit cum

D. C. GUNTHERO SCHELHAMERO,

In Kiloniensi Lyceo Medicinæ Professore;

Hisce omnibus accedit nova Epistola ejusdem

RAMAZZINI,

Ad Nobilissimum Virum

D. LUCAM SCHROECKIUM,

A. N. C. Præsidem, cum Solutione Problematis ex Invento

Celeberrimi Viri Domini

V. G. LEIBNITZII.

Illustrissimo, & Excellentissimo Domino,

D. FRANCISCO LAUREDANO, EQUITI, PROCURATORI, AC PATAVINI LYCEI MODERATORI,

BERNARDINUS RAMAZZINI Felicitatem.

SI in literaria mea supellectile, quam pertenuem agnosco & fateor, quicquam habuissem; quod Nominis Tui dignitatem & omnigenam eruditionem decere credidissem, Procurator & Eques Amplissime, jamdudum donario aliquo pro obsequii & grati animi specimine, Tibi litassem: hæret enim, æternùmque hærebit alta mente repositum, quot beneficia, quos honores in Patavino Gymnasio munificentia tua mihi contulerit. Potuissem equidem Veteres imitari, qui cum thura non habebant, farre & mola salsa Numinibus suis supplicabant; Ast nimia flagrabam cupiditate aliquid Tibi offerendi, quod possis, cum à publicis commodis, quibus tua singularis Virtus Te affixit, liceret vacare, non solùm legere, sed etiam circa illud ingenii tui aciem exercere. Dum itaque ob longiorem moram animo angebar, succurrit tandem habere me literariam Controversiam, quæ adhuc est sub Judice, cum Celeberrimo Viro Germano D. Christophoro Gunthero Schelhamero Archiatro Gottorpiensi, & in Kiloniensi Universitate Medicinæ Professore, circa motiones Mercurii in Barometro, juxta aëris statum, modò pluvium, modò serenum, curiosum meherclè argumentum, quod Doctissimorum Virorum ingenia torsit, & adhuc fatigat. Visum est itaque rem Tibi & naturalium rerum scrutatoribus me non ingratam facturum, si ea

si ea, quæ hac de re variis temporibus & locis scripta & acta in Processus formam per literas apud Sapientissimum, & Celeberrimum D. Lucam Skröeckium Academiæ Cæsareo-Leopoldinæ Præsidem meritissimum, in unum Opus colligerem, illique novam Epistolam pro solutione problematis ad eundem D. Præsidem pro Additamento apponerem. Hoc itaque Opusculum Nomini Tuo, & Generis claritudine, & rerum gestarum celebritate amplissimo, quod, ut Plinii verbis utar, obsoletis nitorem, fastiditis gratiam, novis auctoritatem, *potis est impertiri, addico & voveo. Nullus dubito, quin ea comitate, qua soles, & cunctorum animos Tibi devincis, munusculum istud, qualecumque est, benignè sis excepturus. Vale diù ac plurimùm Literatorum Mecænas.*

Dabam Patavii Kalend.
Junii 1710.

LECTORI BENEVOLO
S.

Memini legisse me apud Tullium, *non posse vitari reprehensionem, nisi nihil scribendo*, quod equidem vero verius ubique, quocunque tempore, & in quacunque facultate esse deprehenditur; idcirco verè sapere eos existimo, qui Scriptorum Opera evolvere contenti sunt, & licet inter doctos magna nominis celebritate gaudeant, nullo pacto adduci possunt, ut aliquod ingenii specimen publici juris faciant. Hujusce genii homines iis persimiles mihi videntur, qui ædificare non ambiunt, sed ab aliis magno luxu, & impendio constructas Ædes emunt, atque ut eleganter Plinius, *aliena fruuntur insania*, aliorum scilicet periculo edocti, *quam magnum sit dare aliquid in manus hominum*, uti ajebat Plinius Junior in Epistola ad Celerem. Ubi enim quis posthumæ famæ spe concepta Opus aliquod moliri velit, ex quo nomen, & laudem sibi comparet, mirum est quantum curarum, quantum molestiæ sibi imponat, quoties pluteum cædere, & ungues arrodere necesse sit, ut ingenii fœtum ad umbilicum deducat, quo edito præstò est livor, qui fascino illum corrumpere pertentet. Hinc nihil frequentius, quàm inter literarum Cultores Controversias oriri, quæ quò magis in longum producuntur, eò acriores sunt, ut denique in probra & contumelias desinant. Egregiè sanè in hanc rem D. Ambrosius in L. de Officiis consuetudinem hanc his verbis maximè improbans ait: *ambo convitiati sunt, uterque condemnatur, nemo absolvitur.* In mea Controversia cum D. Schelhamero circa motiones Mercurii in Barometro haudquaquam passus sum, ut simile quid contingeret, postremæ enim illius Dissertationi epistolari satis prolixæ, nihil volui reponere, quamvis materia abundè suppeteret; nam id quod modò disputationibus nostris in unum collectis placuit addere, nihil aliud est, quàm Problematis solutio, mihi per literas à Nobilissimo, & Doctissimo Viro D. Leibnitio communicata. Tu interim L. B. isthæc æqui bonique consule, & Vale.

Neminem ferè ex Rerum Naturalium Profeſſoribus hac noſtra Ætate, & Seculo tam erudito eſſe video, qui duo illa famoſa Inſtrumenta, Barometrum ſcilicet, ac Thermometrum ad varias Aëris viciſſitudines dignoſcendas, ac ſi lubet etiam dimetiendas, in ſuo Muſæo non ſervet, perpaucos tamen adhuc fuiſſe exiſtimo, qui ad quotidianas Obſervationes circà hæc Inſtrumenta animum intenderint, vel illas, quòd ſciam, ediderint; ex quo forſan non levia Errata, & falſas Suppoſitiones irrepſiſſe (ſaltem circa Motiones quæ in Barometro fiunt) quin & Doctiſſimos Viros hiſce hallucinationibus anſam præbuiſſe, meritò ſuſpicari licet. Iiſdem erroribus aliorum Scripta me quoque per aliquod tempus tranſverſum egiſſe fateri non pudet; Ratiocinio enim Celeberrimi Viri Jo: Alphonſi Borelli in Opere tam commendato de Motionibus Naturalibus à Gravitate pendentibus nimis fidens putabam, imò cum tanto Præceptore juraſſem, quòd nebuloſo Cœlo, & impendente pluvia ob auctam (ſaltem probabiliter) Aëris gravitatem altiùs in fiſtula debuiſſet elevari Mercurius, ſicuti poſt pluviam, Aëre repurgato, & redeunte Serenitate, deprimi; verùm ex Obſervationibus ſingulis diebus in hac Urbe per integrum Annum accuratè mihi habitis deprehendi, me non leviter deceptum, ac toto Cœlo erraſſe; conſtanter enim poſt diuturnam Serenitatem, Cœlo nubibus obducto, ac imminente pluvia, cum Aërem quilibet graviorem crederet, *Mercurium* in fiſtula deſcendere obſervavi, attolli autem poſt pluviarum deſcenſum Aëre ſerenato. Validiſſima equidem ſunt rationum momenta, quibus Vir Clariſſimus ſtatuminare ſatagit Propoſitionem ſuam 115 quæ ſic habet. *Mercurius in fiſtula Torricelliana altiùs elevatur dum Aër nebulis pluvioſis impregnatur, at poſtquam pluvia delapſa eſt, denuò Mercurius in fiſtula deprimitur.* Aſt in contrarium ipſa reclamat Experientia, quæ Ratiociniis noſtris perſæpè illudit, & ingenioſè conficta, ſed falſis fundamentis ſuperſtructa, facillimè diruit.

Mirabitur forſan quiſpiam, quòd duorum Annorum Obſervationibus, quas Piſis Vir Clariſſimus Annis 1657. & 58. *Sereniſſimi Ferdinandi Secundi M. Hetruriæ Ducis* juſſu feciſſe ait, unius Anni Obſervationes tam audacter opponam; is tamen ſciat me dubium aliquandiu hæſiſſe, num ipſius Borelli ſenſum rectè attigiſſem, vel locorum diſtantia, ſivè Inſtrumentorum diverſitas incongruentiam hanc, & Obſervationum diverſitatem parere potuiſſet; verùm Propoſitionis verba ſatis perſpicua, & appoſitas figuras obſervans in quibus de ſimplici Barometro Borellum intellexiſſe ſatis liquet, unaque nuperas Doctiſſimorum Virorum Obſervationes, qui in remotiſſimis Regionibus de Barometro, vel ex profeſſo, vel data opportunitate ſcripſere, perpendens, illorumque Obſervationibus meis in hac Civitate factis valdè conformibus compertis, de veritate Borellianæ Propoſitionis cœpi non parum hæſitare. Prodiit ſex ab hinc Annis Libellus Auctoris Anonymi, cui titulus: *Traittez des Barométres, Thermométres, & Notiométres. Par M. D. A Amſterdam Chez Henri Weſtein.* Hic Auctor diverſas Barometrorum formas & varias regulas ipſos conſtruendi tradit, quod autem ad id de quo ambigitur ſpectat, apertè aſſerit, quòd cum ſupra quendam limitem in fiſtula *Mercurius* aſſurgit, Serenitas ſignificatur, & cum infrà ipſum deſcendit, pluvioſa Tempeſtas prænunciatur; lubet autem ejuſdem verba hic apponere. *Il eſt certain, que lors qu'il montera au deſſus des vingtſept pouces, & un quart, il marquera que le beau temps ſera ſerain, calme, & confirmé au beau; & ne changera pas que le vif argent n'ait deſcendu au deſſous des 27. pouces, & un quart. S'il deſcend lentement, & peu a peu, le mauvais temps viendra lentement, & par degrez; mais s'il deſcend ſubitement le temps changera tout à coup du beau au vilain.*

Haud ſecus ſentit Vallemontius, Vir re-

rum naturalium Sagacissimus Explorator in Opere suo curiosissimo Anno elapso Parisiis impresso, cui titulus: *La Physique occulte, ou Traité de la Baguette Divinatoire. Par M. L. L. de Vallemont Pretre, & Docteur en Theologie;* nam cap. 11. hæc habet verba: *Lors que le temps est calme, & qu'il semble qu'il va pleuvoir, le Mercure descend ordinairement. Quand il fait beau temps, & que l'air est serain le Mercure est ordinairement assez haut;* & paulò post cujusdam Machinæ constructionem ex inventione Othonis Guerichii describens, quam ipse Inventor Hominem Anemoscopium, seu Prophetam Physicum appellat, qui nihil aliud est quam homunculus ligneus, qui in tubo vitreo Mercurio incumbens modò erigitur, modò deprimitur prout gravior, vel levior est Aër, hæc habet verba: *C'est un petit homme de bois, qui monte dans un tuyau de verre a mesure que l'air devient plus pesant, & qui descend à proportion que l'air se decharge, comme il arrive lorsqu'il pleut.*

Hoc idem se Bononiæ observasse mihi non semel asseruit Vir Clarissimus, & Doctissimus Jo. Galeatius Manzius in Bononiensi Archigymnasio Medicinæ, & Chirurgiæ Professor, quin plurium Mensium Observationes, quas penes me servo, humaniter ad me transmisit, quas meis Observationibus eodem tempore Mutinæ factis valdè conformes deprehendi. Typum itaque motionum *Mercurii* in Barometro singulis diebus hujus Anni hic apposui, ubi videre est in quo gradu quolibet die *Mercurius* steterit, qui dies pluvii fuerint, qui sereni, qui Venti perflarint, Naturalium rerum Scrutatores interim adhortans, ac præcipuè Academiæ Naturæ Curiosorum Venerandos Collegas, ut iis in locis ubi degunt laborem hunc non injucundum suscipiant; sic enim forsan collatis Experimentis, & Observationibus aliquid certi in re ancipiti haberi poterit, & genuina ratio hujus Phænomeni clariùs innotescet.

Si tamen plures rerum Naturalium Studiosi erudito commercio inter se ità convenirent, suasor essem ut Barometris uterentur eodem modo quantùm fieri posset, fabrefactis & eodem *Mercurio* oppletis, quandò constat *Mercurium* Officinarum non ubique ejusdem esse puritatis, & specificæ gravitatis; quamvis enim credibile videatur vulgarem *Mercurium* substantiam esse homogeneam, cum omnia, Auro dempto, illi supernatent, multis tamen impuritatibus scatere satis patet. Barometros itaque Uniformes in hanc rem valdè laudarem; propterea nunquam satis commendanda Industria Doctissimi Viri D. Salomonis Reisselii Archiatri Wurtenbergensis, qui, ut constat ex Ephemeridibus Germaninis hoc Anno editis, modum proponit Thermometrum Correspondentem fabricandi, ut variis in locis diversitas in calore, & frigore haberi queat, quod idem per Barometros Correspondentes ad diversam Aëris gravitatem secundum locorum diversitatem explorandam mutua Amicorum communicatione obtineri posset.

Cum autem penes eos, qui de Barometro scripsere, variæ exstent Mensuræ totius altitudinis quam *Mercurius* in fistula suspensus obtinet, ita ut nonnulli ad pollices 27. & 28. extendant, alii etiam ad 29. quidam ad cubitum unum, & quadrantem, aliqui ad Pedes duos Romanos antiquos cum unciis quinque, & aliquot minutiis, ac revera una, & eadem mensura universalis statui nequeat, tum ob locorum diversitatem, tum ob variam *Mercurii* conditionem, prout purior, vel impurior esse potest, & alia accidentia, quæ in ipso Experimento, dum Vacuum fit, possunt contingere, propterea totam altitudinem perpendicularem, quam hoc Anno *Mercurius* in meo Barometro obtinuit, in 30. partes, seu pollices suppono divisam, & quia meus Barometer ad altitudinem pollicum 28. ad latus inflectitur, & brachium exporrigit à plano horizontali mediocriter assurgens, in quo *Mercurius* vagatur, ut magis sensibiliter illius motiones dignoscantur, reliquos duos pollices altitudinis perpendicularis, qui per latus inflexum fistulæ longiori tractu sunt distributi, in 90. lineas placuit esse divisos.

 Typus

Typus Motionum Mercurii in Barometro singulis diebus Anni 1694. *Numeri indicabunt gradus altitudinis ipsius Mercurii; littera P. Pluviam significabit; N. nebulosum Tempus sine pluvia; S. Serenitatem. Littera B. Ventum Borealem, A. Australem Ventum designabit, qui duo Venti majores alterationes in Barometro pariunt quàm reliqui. Litteræ or. & oc. Ventum Orientalem, & Occidentalem denotabunt.*

	Jan.	*Feb.*	*Mar.*	*Apr.*	*Maj.*	*Jun.*
1	87 SB	85 S	88 SB	84 S	83 S	81 P
2	86 N	85 S	88 S	84 S	83 SB	78 NA
3	82 NA	85 S	88 S	84 S	83 SB	78 N.or
4	80 NA	84 N	86 S	84 S	83 P	78 S
5	83 SB	87 SB	85 N	83 S	83 PB	80 SB
6	84 SB	87 S	86 S	78 A	82 P	80 S
7	82 NA	87 SB	85 N	80 SB	83 S	80 S
8	83 SA	88 S	85 N	82 PB	80 PA	81 S
9	83 S	87 SB	85 N	83 SB	79 P.or.	81 S
10	84 S	87 S	85 NB	80 P	79 P	82 S
11	84 S	85 S	85 P	82 S	78 P	81 S

	Jul.	*Aug.*	*Sept.*	*Oct.*	*Nov.*	*Dec.*
1	84 S	84 S	84 S	82 S	83 S	88 P
2	84 S	84 S	84 S	87 SB	88 SB	85 P oc.
3	84 S	83 A	84 S	87 SB	88 SB	84 P.oc.
4	84 S	85 SB	84 S	87 NB	88 S	84 P.oc.
5	85 S	87 S	84 SB	87 SB	88 N	87 N
6	84 S	87 S	84 S	90 SB	86 S	87 P
7	84 S	87 S	84 S	90 S	86 S	90 SB
8	85 S	87 S	84 S	90 S	86 S	90 PB
9	84 S	86 S	84 N	90 P	86 S	90 PB
10	84 PB	85 S	86 S	90 S	86 S	89 N
11	82 PB	85 S	85 P	90 S	86 S	89 N

	Jan.	*Feb.*	*Mar.*	*Apr.*	*Ma.*	*Jun.*
12	83 S	84 N	86 S	82 SB	78 P.or.	81 S
13	84 S	85 S	86 S	82 S	78 P	82 S
14	83 N	84 N	83 P	78 P.or.	77 P	80 N
15	83 N	84 S	80 P.or.	76 N	76 P	80 P
16	82 N	84 S	83 S	80 S	76 P	80 S
17	83 S	84 N	84 S	80 S	80 N	79 P
18	83 S	84 S	82 P	81 S	80 P	83 N
19	85 S	81 N	80 P	80 N	80 P. or.	83 N
20	84 S	81 N	82 PA	82 PB	80 P	82 NA
21	76 N.or	85 SB	81 PA	83 S	80 P	83 S
22	81 S	85 S	81 P	83 S	80 P	8486 S

Jul.

	Jul.	*Aug.*	*Sept.*	*Oct.*	*Nov.*	*Dec.*
12	80 N	85 S	87 S	82 P.oc.	86 N	89 N
13	80 N	84 N	87 S	84 P.oc.	85 N	89 PB
14	84 S	84 S	87 S	86 PB	85 PA	89 PB
15	85 S	83 N	87 S	86 PB	79 PA	89 PB
16	85 S	85 S	86 S	83 P.oc.	80 N	90 SB
17	85 S	85 S	85 P.or.	84 S.oc.	84 S	90 SB
18	85 S	85 S	83 P	85 N	85 N	90 SB
19	84 S	85 S	84 P.or.	84 P	82 N.or	90 NB
20	84 N	84 NA	83 SA	88 S	78 PA	90 N
21	84 N	84 S	86 NB	88 S	84 SB	89 N
22	84 N	87 SB	83 NA	88 S	84 N	88 N

Jan.

	Jan.	*Febr.*	*Mar.*	*Apr.*	*Ma.*	*Jun.*
23	83 S	83 S	81 P	83 S	80 S	85 S
24	84 N	82 NA	80 P	83 S	80 P	85 S
25	82 N	84 SB	81 PA	83 SB	80 P	86 N
26	83 S	84 SB	81 P	84 S	81 S	84 P
27	84 SB	84 S	82 S	83 S	83 S	84 N
28	87 S	85 SB	82 S	83 S	83 S	84 N
29	87 S		83 SB	83 S	80 S	84 P
30	86 N		83 P	84 SB	80 S	84 SB
31	85 N		84 S		82 S	

Jul.

	Jul.	*Aug.*	*Sept.*	*Oct.*	*Nov.*	*Dec.*
23	85 S	87 S	85 SB	83 N	84 SB	81 Nix
24	87 S	84 N.oc.	86 S. or.	83 PB	82 P. oc.	84 NB
25	87 S	85 S	85 S	84 SB	81 P	82 B ni.
26	87 S	85 S	85 N	87 S	84 SB	81 B ni.
27	86 S	84 S	84 S	89 S	85 S	81 B ni.
28	86 S	84 S	84 N	88 N	88 S	83 NB
29	86 S	84 N	82 S. oc.	88 S	90 S	83 Nix
30	84 P	87 S	83 S. oc.	83 P	90 S	83 Nix
31	84 S	85 S		80 N.or.		83 Nix

Hoc

HOc Anno quidem per totam Cispadanam, & Transpadanam Regionem, quin per universam Italiam magna siccitate laboratum est, ut passim ad impetrandam pluviam publicæ decretæ fuerint Supplicationes, ne fruges, & fructus penitus exarescerent, quare non tam obviæ, & tam frequentes esse potuerunt circa pluviosa tempora Observationes; quoties tamen signum aliquod pluviæ apparuit, ac postmodum cecidere imbres, semper deprimi *Mercurium* observavi, elevari autem post delapsos imbres succedente serenitate; sic per totum ferè Majum, in quo Mense largiores, & crebriores fuerunt pluviæ, *Mercurius* semper depressior visus est, & iis diebus quibus pluviæ cecidere infrà 80. lineam compertus est; per totam verò Hyemem, quæ præter Regionis morem sicca, & pulverulenta exstitit, sublimiorem gradum *Mercurius* semper obtinuit, nisi quando spirarent Australes Venti, ad quorum æstuosos flatus *Mercurius* deliquium quodammodo videtur pati, è sua sublimitate decidens, sicuti ad Septentrionales Ventos recreatur, ac erigitur; sic die prima Januarii in altitudine lineæ 87. apparuit, quæ dies præ cæteris serena, ac nitidissima, flante Borea, visa est, at die tertia ejusdem Mensis desedit *Mercurius* ad lineam 82. quæ dies fuit satis nimbosa Austro validè spirante, die verò quinta redeunte serenitate, ac reflante Boreâ elevatus est *Mercurius* ad lineam 83. & subsequenti die ad lineam 84. die porrò septima nebuloso, ac turbido Cœlo, dein sub Vesperas modica nive delapsa depressus est ad lineam 82. Die pariter 20. ejusdem Mensis cum *Mercurius* in altitudine lineæ 84. suspensus exstaret sub Solis occasum depressus est ad lineam 80 & altera die ad lineam 76. desedit, ac postmodum pauca nive obtectum est solum. Haud secus cæteris Januarii diebus, Cœlo modò sereno, modò nebuloso, licet sine pluviis, *Mercurium* semper in editiori statione annotavi, cum sereni dies, ac perspicui laberentur, quàm cum turbidi, & nimbosi; quod pariter cæteris mensibus animadverti, ut ex Typo videre est, & præcipuè à die sexta Octobris usque ad 12. quo tempore cum perfectissima, & imperturbata serenitate 90. lineam *Mercurius* constanter tenuit, veluti in suo Apogæo constitutus. Huic vero legi alterni descensus, ac adscensus, quotiescumque a sereno Aëris statu ad perturbatum & vice versa, fieret permutatio, tam promptè *Mercurium* auscultantem comperi, ut illum nunquam reluctantem viderim.

Fateri tamen æquum est *Mercurium* sub finem Anni aliquantum exorbitasse, etenim cum postremis Novembris diebus, 90. lineam obtineret una cum inculpata serenitate, mox prima die Decembris, quæ dies valdè nebulosa exstitit, ad lineam 88. secunda die ad 85. tertia ad 84. subsedisset, & solito tenore subsecutæ fuissent pluviæ; porrò iisdem pluviis usque ferè ad Mensis medietatem persistentibus, cœpit *Mercurius* paulatim attolli, donec metam penè extremam, in qua major unquam serenitas hoc Anno visa fuerit, assequeretur; in qua statione posteà ad plures dies immotus hæsit, quod mihi non parvæ admirationi fuit, cum in continuatis pluviis, quæ Mense Majo campos innundarunt, infrà 80. lineam *Mercurius* semper steterit, imò demissior apparuerit, quò densiores pluviæ ingruerent, adeò ut quintadecima Maji ad lineam 76. descenderit, qua die immensam vim aquarum è Cœlo vidimus ruere; in hac tamen nebulosa, & humida Constitutione è Boreali plaga semper flatus aliqui spirarunt; ut ut verò hanc anomaliam deprehenderim, & intrà serenitatis limites non modicæ pluviæ descenderint, attamen die 16. ejusdem Mensis discussis nebulis, & serenato Aëre ad duas ferè lineas *Mercurius* efferri visus est.

Observatione quoque dignum existimavi, num in Pleniluniis, & Noviluniis insignis aliqua variatio in Barometro appareret, verisimiliter ratus, quòd sicuti in Oceano hujusmodi temporibus majores æstus quàm cæteris diebus Lunaris Mensis Nautæ conspiciunt, ob dominatum quem supra Mare creditur habere Lunare Sydus, ita ut Cartesius tales æstus majori pressioni, qua Luna Aërem comprimit, adscribat, ita quoque in Atmosphæra nota-

notabiliter aliqua alteratio in gravitate apparere debeat, sed revera nihil effatu dignum annotare licuit, nam in Noviluniis, & Pleniluniis cunctorum Mensium nullum ferè discrimen in *Mercurii* altitudine respectu praecedentium, & subsequentium dierum compertum est, sicuti neque silente Luna, quicquam memoratu dignum observavi.

Circa Æquinoctia, & in ipsis Æquinoctiis insignes variationes, ac præcipuè in Æquinoctio Autumnali inspexi, eadem die ad plures lineas modò adscendente, modò descendente *Mercurio*; in Solstitio æstivo eandem altitudinem, quam diebus præcedentibus habebat, prorsus servavit, sicuti pariter in hyemali Solstitio.

Lunarium Eclipsium vim nullam sensisse visus est *Mercurius*, in eodem gradu, ut anteà persistens, in Solari verò Eclipsi, quæ in diem 22. Junii incidit, non mediocrem alterationem perpessus est, nam cum ante Solis defectum in linea 84. quiesceret, in ipso defectu ad duas lineas sese extulit, in altera verò Eclipsi nobis inconspicua in sua statione immotus perstitit.

Ad adscensum, vel descensum *Mercurii* nullum ferè momentum addere caloris vel frigoris excessum observavi; siquidem Kalendis Januarii, & 29. ejusdem Mensis, qui dies præ cæteris summè algentes fuere, ex mei Barometri testimonio, in linea 87. *Mercurium* signavi, & die septima Augusti eandem altitudinem annotavi, quæ dies si non fuit omnium æstuosissima, insigniter tamen fervens exstitit, in Thermometro liquore ad 80. gradum observato; revera tamen elatior ut plurimum esse solet *Mercurius*, cum Aër minus calet, quam cum impensè æstuat, & quò magis in Thermometro liquor attollitur, *Mercurius* in Barometro deprimitur; Hyeme quoque majores, & crebriores motiones in Barometro observantur quàm Æstate, Mensibus enim æstivis, nisi subitæ procellæ ingruant, *Mercurius* in eadem ferè altitudine pensilis visitur, ut Augusto Mense, ac Septembri, in quibus ob perpetuam serenitatem *Mercurius* ut plurimùm Stationarius fuit; hanc ob causam sub Zona torrida exiguas, & raras fieri in Barometro alterationes, magnas autem sub Zona frigida refert citatus Auctor Anonymus.

Nihil porrò *Mercurium* à sua quiete promptiùs dimovere posse quam vim subitam Ventorum, tam frequens observatio est, ut nihil magis; mirum est autem quomodo Australes Venti *Mercurium* deprimant, Boreales verò attollant. Multæ quidem apud Auctorem Anonymum satis curiosæ observationes exstant de *Mercurii* motionibus ex Ventorum ad invicem successione, at in maritimis locis ubi degebat Auctor perfacilè fuit talia observare, non ita verò nobis in ampla planitie positis inter Appenninum, & Alpes Rhoetias, ubi Venti nec tam crebri, nec tam vehementer perflant. Ego certe fateri possum me in alterna Ventorum successione, & concursu magnas anomalias deprehendisse, ut ex ipso Typo apparet, constanter tamen ad Austrinos flatus *Mercurii* depressionem annotavi, non sic verò ejusdem elevationem ad Boreales Ventos. Nomine autem Borealium, & Australium Ventorum hic eos accipio, qui ex Septentrionali, & Meridionali plaga perflant, quod idem intelligendum volo de Ventis, qui in Typo sub Austri, & Boreæ nomine designantur, cum non magis *Mercurium* elevet Septentrionalis Ventus quàm Aquilo, & Corus, nec eundem Auster plus deprimat, quàm Eurus, & Africus.

Memoratu quoque dignum est, quòd aliquandò licet placidum Ventis stet Mare Aëreum, insigniter tamen augeatur Aëris pondus, elevato *Mercurio*, nulla tam subitæ mutationis se prodente causa, neque in ipso Aëre, nec in Terræ superficie, ut die 30. Augusti; cum enim summo mane *Mercurium* observassem in linea 72. circa Meridiem ipsum notavi in linea 87. constante perfecta serenitate, quod idem à se pariter observatum refert (*a*) Experientissimus Ro. Boylæus; ut plurimùm tamen quotiescunque subita *Mercurii* depressio contingit, prænunciari possunt sine ulla hæ-

 sitatione,

(*a*) Exper. Physic. Mecha. Exp. 18.

ſitatione, ſive Ventorum concurſus, & prælia, ſive ingentes pluvias ingruere; ſic *Mercurius* cum à die ſexta Octobris, uſque ad 11. lineam 90. conſtanter tenuiſſet, & dies nitidiſſimi fluxiſſent, die 12. paucarum horarum ſpatio ad 82. lineas deſcendit, & ſatis liberaliter circa Veſperas ſubſequutæ ſunt pluviæ; eadem ratione ſubita *Mercurii* emerſio Iridis ad inſtar proximam ſerenitatem denunciat; paulatim verò *Mercurio* adſcendente, vel deſcendente, paulatim quoque ſubſequuntur temporum, vel in placidum, vel turbidum converſiones.

Totum ſpatium, quod hoc Anno *Mercurius* in meo Barometro alterno adſcenſu, ac deſcenſu potuit percurrere, tertiam partem unius pollicis non exceſſit: omnes verò Menſes, dempto Aprili, & Majo, extremos penè fines altitudinis in fiſtula tetigere. Aprilis enim ad lineam 84. & Majus ad 83. vix devenere; major autem depreſſio iiſdem Menſibus obſervata in lineis 75. & 76. comperta eſt.

Statuit Auctor Anonymus in ſuo Barometro limitem quendam, ac veluti confinium inter pluvioſum, ac ſerenum tempus, quem limitem eſſe ait 27. pollices, & quadrantem, ita ut ſupra dictam altitudinem conſiſtente *Mercurio* habeatur ſerenitas, & quò ille altior aſſurgat, hæc magis confirmetur; ſic infrà hunc limitem hoſpitante *Mercurio*, ait nonniſi pluvioſa tempora exſpectanda, & magnos Ventorum concurſus; ut verum fatear, in meo Barometro hujuſmodi legem non obſervavi, nam pluries, & præcipuè ad multos Decembris dies etiam propè extremos fines ſerenitatis æſtivæ conſiſtente *Mercurio*, humidam, & pluvioſam conſtitutionem experti fuimus.

Cum in ea parte hyemis, quæ in hujus Anni principium incidit, nullæ ferè Nives præter Regionis morem decidiſſent, anxius diu fui, ut ſcirem, quamnam alterationem pariant in Barometro Nives, cum adeò denſæ defluunt, ut Aërem totum impediant, & Campanæ obſurdeſcant, ac tandem circa Anni finem Voti compos ſum factus; nam à die 22. Decembris, uſque ad Anni finem tam copioſæ delapſæ ſunt Nives, ut tota Ciſpadana, & Tranſpadana Regio non Nivibus obſeſſa, ſed ſepulta videretur, quarè ſatis commodè obſervare licuit, quod diu optaram. Nivoſo Cœlo itaque, & actu labente Nive notabiliter in fiſtula *Mercurium* deſidere obſervavi, ita ut à linea 88. in qua prius viſebatur, ad lineam 81. paucarum horarum ſpatio deſcenderit, ac demiſſior exinde fuerit; quapropter ad Nives defluas, ac ad pluviarum deſcenſum idem prorſus contingere in Barometro obſervavi.

Atque hæc ſunt, quæ per integrum Annum ex quotidiana inſpectione Barometri eidem loco ſemper affixi colligere licuit, & quæ præ cæteris memoratu digna exiſtimavi, quorum equidem veram, ac genuinam rationem reddere, ſi tam in promptu eſſet, ut facilis fuit illorum Obſervatio, cum unum non vulgare ingenii acumen, alterum ſolam patientiam deſideret, jam Voti compotem me crederem; ac cum non niſi levium conjecturarum ſuppellex, ſatiſque curta mihi ſit, & alio Vindice digni ſint hujuſmodi nodi, fungar potius vice Cotis, & alios acuere contendam, ut potiſſimùm veram rationem, & cauſam exquirant, quare, cum Aër pluvioſis nebulis ſaturatus eſt, *Mercurius* in ſummitate fiſtulæ deprimatur, pluviis verò delapſis attollatur, quandò perpauci, quòd ſciam, hujus Problematis verè Archimedæi, ut dici ſolet, exactum examen inſtituere.

Suppoſito igitur pro re acceptiſſima, quam Academia Experimentalis Medicea, & Celeberrimus Boylæus jam ſatis demonſtrarint, ſcilicet in fiſtula Torricelliana ab Aëris externi preſſione ſuſtineri *Mercurium* ad altitudinem Cubiti unius, & quadrantis, ea ratione ut inter Cylindrum aëreum, & *Mercurium* in fiſtula ſuſpenſum fiat æquilibrium, & eo modo quo creſcat, vel decreſcat aërei Cylindri momentum, ſic in fiſtula elevetur, vel deprimatur *Mercurius*; videndum itaque num Aër pluvioſo tempore, & Cœlo nubibus obducto re vera ſit levior, ut *Mercurii* depreſſio teſtatur; quod mehercle durum videtur,

videtur, ac veluti paradoxum, gravior autem aqueo pondere excusso, & subsequente serenitate, quemadmodum ejusdem *Mercurii* elevatio videtur evincere.

Profectò pronunciare velle, leviorem esse Aërem imminente pluvia, vel dum actu ruunt imbres densissimi, graviorem vero serenitate restituta, idem prorsus videtur ac asserere Mulierem post editum fœtum graviorem esse quàm cum prægnans esset. Nullus certè Philosophorum, antequam ad strepe-rum Barometri nomen personarent Scholæ, ne somniasset quidem, nedum suspicioni locum præbuisset, Aërem minus gravem esse quandò caliginosus est, *pluvioque madescit ab Austro*, (a) ut ait Poëta, quo tempore conqueruntur omnes de gravitate quadam, quam in se ipsis persentiunt. Inter noxas quas Austros nostris Corporibus inferre scripsit Hippocrates, hanc præcipuam recenset, quod (b) *Caput gravent*, quam Capitis gravitatem inferre nequeunt, nisi Cerebrum aqueis superfluitatibus onerando; Caput verò præ cæteris corporis partibus humidissimum ab Austrinis flatibus, qui ejusdem sunt naturæ, gravem noxam facilè persentiscit; sic refert (c) Galenus, quendam ex suis Sodalibus in lecto cubantem solitum divinare quis Ventus spiraret, *nam quoties gravari sibi caput sentiebat, statim dignoscebat flantem Austrum esse.*

Mirum est autem quomodo Auster præ cæteris Ventis passim malè audiat, ac præsertim apud Poëtas; qui tot probrosis Epithetis illum sugillarunt, ut jam infamem reddiderint; annotatu verò dignum est, quare (d) Horatius Ventum hunc plumbeum appellarit.

Nec mala me ambitio perdit, nec plumbeus Auster,

inquit ille; non hic curiosiùs immorabor in recensendis variis Expositorum Commentis; mihi solum rationi consonum videtur Venusinum Poëtam Australis Venti proprietatem hoc significanti epitheto exprimere voluisse, quòd nimirum Aërem nimia humiditate infarciens illum nobis onerosum, ac veluti plumbeum efficiat; cum enim Poëta, ut ipse narrat, ab Urbe secessisset in Montes, ubi Aër tenuior est, ac purior, se tutum credidit à fastu, & ambitione quæ gentem Urbanam inflat, & ab Austro Romanæ Urbi maximè infenso.

Cum ergo in Austrina, & pluviali Constitutione tanta humiditate, ut patet ad sensum, Aër difluat, ut Marmora ipsa illachryment, Æraque sudent, nulla apparet ratio quare Aër in hujusmodi statu minus ponderosus censendus sit quàm sicco, & sudo Cœlo. Altera ex parte stat *Mercurius* in Barometro tanquam Judex Sententiàm proferens pro Aëris minori ponderositate in Austrina, & quacumque pluviosa Constitutione, nullamque suæ Sententiæ rationem suggerit.

Quid ergo sentiendum? statuendum ne minus gravitare Aërem in humida, & pluviali Constitutione, reluctante sensu, & ingeniosissimo Borelli ratiocinio, qui in citatæ Propositionis expositione nequiit concipere materiam imminentis pluviæ, vel in Aëre innatantem, vel descendentem, quin suo naturali pondere naturalem Aëris gravitatem augere debeat; an asserendum graviorem quidem tunc temporis esse Aërem, sed ob aliquam causam in abdito positam gravitatem suam exercere non posse? Leviorem quidem esse Aërem pluviis impendentibus, & actu labentibus, pronunciat citatus Auctor Anonymus, sed nulla solida ratione, ut reor, apposita, ni potius Aërem graviorem ostendat. *La raison*, inquit ille, *pour la quelle le vif-argent du Barométre marque, qu'il doit pleuvoir lors qu'il baisse, est que l'air étant alors plus leger, il ne peut plus soutenir les Vapeurs: d'où il arrive, que les plus hautes tombant sur les plus basses, elles s'y unissent, & forment des nuées, qui étant devenuës très pesantes, & très epaisses par l'augmentation des nouvelles vapeurs qui s'y joignent, tombent enfin en pluie;* paulò post tamen aliud agens rationem aliquam tradit, quæ specimen aliquod probabilitatis præfert; ait enim quibusdam temporibus, velut Hyeme, postquam Terra diutius gelu concreta stete-

 rit,

(a) 1. Metaph. (b) 3. Aph. 5. (c) De The. ad Pis. cap. 11. (d) l. 2. Sat. 6.

rit, ad primos repentes flatus soluta glacie multa vaporosa effluvia elevari, quæ Aërem sursum protrudant, & sic leviorem reddant, ut stagnantis *Mercurii* superficies hoc pacto minus comprimatur; en illius verba. *Ces vapeurs sortant en abondance de la Terre, & des eaux, donnent par leur mouvement une forte impression à l'air, qu'elles rencontrent, & le soulevant, le rendent plus leger, c'est à dire lui diminuent la force, avec laquelle pressoit sur la superficie du vif-argent; c'est pourquoi alors le Barometre baise.*

Vim aliquam ipse quoque Robertus Boyle in suis Experimentis Physico-Mathematicis (*a*) hisce effluviis è Terra sursum promissis tribuisse visus est, ut variationem altitudinum *Mercurii* in Barometro explicaret; quamvis enim Quæstionem hanc, quòd sciam, ex professo non tetigerit, attamen cum alternos hos motus Hydrargyri in summitate fistulæ observasset, scripsit *fumos istos quandoque tanta cum celeritate sursum ferri, ut quantumvis inspissetur Aër, tantùm abſit ut gravitationem illius promoveant, ut diminuant potius, cum illorum adscensu suo velocitas impedimento sit non solum ne ipsi gravitent, sed plurimis etiam aereïs Corpusculis, quæ fumis istiusmodi sursum nitentibus occurrunt, ne illi deorsum ferantur.*

Verùm huic ingenioso Excogitato multa sunt quæ possunt obtrudi, ac præsertim Clarissimi Borelli Propositio 36. (*b*) ubi ait, *quòd licet Aqua in ipsa aqua quomodolibet convolvatur, agiteturque, nihilominus perpetuò retinet propriam gravitatem, eamque perpetuò exercet*; quod demonstrat ad sensum suspenso in extremitate Libræ Vase aqua pleno, & in altera extremitate pondere aliquo, ut fiat æquilibrium, quod ad commotionem aquæ non tollitur. Sicut ergò motus aquæ vertiginosus in Vase nihil diminuit de propria illius gravitate, quin Vasis fundum premat ut prius, & æquilibrium servet cum pondere opposito, sic neque Vaporum adscensus urgens partes superiores Aëris, & alias ad descensum compellens, ejusdem Aëris gravitationem super substrata corpora nihil prorsus infirmabit. Præterea si Vaporibus è solo elatis eam vim largiri placeat, ut Aërem in sublime propellendo eundem leviorem reddant, cum post delapsos imbres, & restitutam serenitatem pateat ad sensum ab humenti Terra, & à Sole excalefacta multos Vapores sursum efferri, tunc temporis necesse foret multò leviorem esse Aërem, quem tamen graviorem esse *Mercurii* in fistula adscensus revincit; imò per Æstatem, quò ferventiores sunt Solares radii, copiosiores crediderim fieri è globo Terraqueo effluvia, Terra passim rimas agente, cujus rei satis luculentum testimonium suggerit nobis Appenninus noster, nam in Vertice editissimi Montis Mutinensis Ditionis, quem Indigenæ Cimonem vocant, Mensibus Majo, & Junio, Mare Superum, & Inferum manifestè conspicitur, Julio vero, & Augusto haud quaquam, ob turbidum Aërem, & nebulis occupatum.

Æquè ingeniosa, & elegans ratio (sed quæ tamen non plenè satisfacit pro hujus Phænomeni solutione) penes Philosopho. Burgundicam (*c*) exstat, ac talis ratiocinii Auctor Borellus dicitur, (quem tamen ab Italo nostro alium reor) nimirùm pluvio tempore magnam Vaporum copiam è Terra elevari, qui cum Aëre leviores sint, eumque ob corporum impenetrabilitatem aliò protrudant, Atmosphæram leviorem reddant, quàm si hujusmodi Vaporibus careret; at non adeò certum est, ni potius precarium videatur, nebuloso tempore fieri hujusmodi Vaporum elevationem, nam verosimilius est dispositionem ad pluviam fieri potiùs per Vaporum ex alto præcipitationem, quàm per subitam eorundem exaltationem; siquidem cum diuturnis siccitatibus ingentes, & continuatæ pluviæ succedunt, fas est arbitrari sensim collectam fuisse illarum materiam, ac præsertim per Æstatem, quo tempore videmus Lacus decrescere, & Flumina exsiccari, Vapores autem per magna illa spatia dispessos à Ventis colligi, ac densari, ut tandem in imbres solvantur; sicuti neque certum est ea

Corpora

(*a*) Exper. 18. (*b*) De Mot. Nal à Grav. pend. (*c*) To. 4. Trac. 2.

Corpora quæ in altum elevantur, & in Corpus aliud fluidum se insinuant eodem esse leviora, adeò ut quæ è globo Terraqueo continuò adscendunt sint minus gravia quàm ipse Aër; cum enim videmus pulverulento solo pede concusso pulverem elevari, imò per Æstatem juxtà populosas Urbes totum Aërem pulveris particulis obnubilari, non apparet ratio, quare pulvis ille per Aëra discurrens ipso Aëre sit minus gravis; sic Auri scobes, cui Aqua Regia affusa fuerit, adscendit, & intra poros aquæ se recondit, nec propterea Auri particulæ, quæ propriam naturam nunquam exuunt, dum pendent suspensæ aqua illa leviores censendæ, ipse quoque *Mercurius* ad ignis torturam positus *pedibus talaria nectit*, & citissimè in auras evolat; quomodo autem illius particulæ adeò ponderosæ temporis momento Aëre leviores fiant, ego non satis concipio; facile quidem mihi concipere est, quomodo quædam Corpora in motum adeò concitatum compelli possint, ut vis qua moventur illorum gravitati prævaleat, & in sublime adscendant, non quia ab alio Corpore superiori, & graviori, puta ab Aëre, è sua sede protrudantur, sed quia à vi inferiori sursum propellantur. Haud dispari ratione Vapores, multòque magis Exhalationes, quæ terrenam indolem nunquam exuunt, ut ut in partes tenuissimas redactæ, vel ob centralem calorem Terræ possunt sursum eructari, vel ob Cœlestis materiæ agitationem per Aëra circumvolvi, donec ab aliqua vi præcipites dejiciantur, nec propterea dici posse Aëre leviores, ita ut ex Vaporibus & ipso Aëre fiat novum Concretum in specie levius quàm sit simplex Aër.

Contraria prorsùs via procedit M. Gomiers penès Vallemontium; (a) asserit enim Vapores dum actu descendunt Aërem leviorem reddere, verùm qua ratione id fiat non explicat; hæc autem sunt illius verba. *Il est bien facile de comprendre la construction de ce petit homme, qui monte plus haut, quand l'air devient plus pesant, & s'abaisse, & descend quand il pleut, & même avant que la pluie commence, parce que les Vapeurs diminuent la pesanteur de l'Air en descendant.* Rationem quidem, ut dixi, nullam affert, quare Vapores descendendo Aërem leviorem efficiant, sed hujusmodi rationem, eamque non parvi ponderis ex Borellianis Fontibus hauriri posse arbitror, ut non infimum locum inter cæteras, quæ ad Problematis solutionem afferri possunt, mereatur. Hic itaque Vir Celeberrimus in Opere tam commendato de Motibus à Naturali Gravitate pendentibus ait, tam falsum esse quod Corpora terrena quiescentia super alia non gravitent, ut potius verum sit oppositum, quòd Corpora cum descendunt gravitatem non exerceant, quod licet paradoxum videatur, egregie tamen demonstrat exemplo allato de duobus Lanæ involucris, quorum unum alteri superimpositum in descensu nullam pressionem super illud exercet; hæc enim duo involucra cum æquales habeant velocitatis gradus, supremum inferius nequaquam comprimet, sed tantùm exosculabitur; cum verò quiescent, tunc superius involucrum supra Lanam subjectam gravitatem exercebit, ac illius pilos inflectet; deinde expresè subdit, (b) *Aquam cum descendit per Aërem nullam gravitatem habere, & eam solummodò exercere cum quiescit*, quod eodem ratiocinio demonstrat, concipiendo aqueum Cylindrum per Aëra descendentem in partes æquales horizonti æquidistantes divisum, quæ partes cum sint æquè graves, pars suprema erit æquè velox, ac inferior, propterea nullo pacto illam urgebit, ac premet; sicuti Sagitta nunquam signum feriet, quod ab ipsa pari velocitate recedat.

Ex his itaque deduci posset mirum non esse, si in pluviam solutis Vaporibus deprimatur *Mercurius*; siquidem Aëreo Cylindro, qui *Mercurium* antea premebat, & altius attollebat, ab aqueo Cylindro per Aëra descendente ex parte occupato, totus Cylindrus *Mercurio* superincumbens conflatus esset ex una parte Aëris, qui gravitaret, & altera parte aquei Cylindri, qui in descensu nullam præstaret gravitatem, ac propterea super

Ee 3 *Mercu-*

(a) Physic. Occult. c. 11. (b) Prop. 21.

Mercurium ſtagnantem minorem preſſionem exerceret, cui poſtea conſectaria eſſet *Mercurii* depreſſio; imbribus porrò delapſis, ac ſerenitate redeunte Cylindrus aëreus purus, ac putus, totis ſuis viribus ſuper *Mercurium* ſtagnantem gravitaret, ac ipſum in ſummitate fiſtulæ attolleret.

Plauſibilis quidem eſt hujuſmodi ratio, verùm & ipſa magnis difficultatibus ſtipatur; ſit enim quod aqua deſcendens non gravitet ſuper aliam aquam deſcendentem, non tamen certum eſt quod ſuper Aërem, cujus reſiſtentiam ſuperare debet, non gravitet; præterea in permutatione à ſereno Aëris ſtatu ad nebuloſum notabiles *Mercurii* depreſſiones obſervantur, licet nullæ interdum ſubſequantur pluviæ, niſi dicamus in diſpoſitione ad pluviam aqueos Vapores lento motu ab alto deſcendere, & eadem ratione, ut de actuali pluvia diximus, Aërei Cylindri preſſionem interturbare, & infringere, nec ſemper in pluvias ſolvi debere, cum a Ventis, ſicuti nubes, aliò deferri poſſint. Ulterius conſtans obſervatio eſt, quòd major *Mercurii* depreſſio contingat pluvioſo tempore, quàm dum ruunt imbres copioſi, ac præcipuè in continuatis pluviis, quales per totum ferè Decembrem vidimus, in quibus *Mercurium* notabiliter aſſurgere obſervavi, quando ex ſuperiùs dictis, actu pluvia deſcendente, deberet magis ſubſidere.

Porrò ſi Aërem, cum Vaporibus prægnans eſt, ut conceptam pluviam amplius ſuſtinere nequeat, graviorem ſupponere velimus, ut ad ſenſus, & rationis quoque Criterium proclive eſſet aſſerere, nulla, mihi ſaltem, ſuppetit conjectura, quare gravitationem ſuam ac preſſionem ſupra ſtagnantis Hydrargyri ſuperficiem exercere non debeat, & illum altius attollere. Profectò non parvi momenti eſſe pondus, quod interdum in magnis pluviis paucarum horarum ſpatio ab Aëre excutitur, fateri neceſſe eſt, ex aquis paſſim exundantibus; imò ſi lubeat, aquei humoris ante pluviam in æreo Cylindro qui *Mercurio* incumbit contenti pondus, & menſura ſciri poteſt, ſi in Vaſe Cœlo libero expoſito pluvialis aqua excipiatur, & quanta eſt aquæ delapſæ altitudo, tantundem in vitrea fiſtula, (quæ æqualis ſit amplitudinis ac Mercurialis Cylindrus) reponatur, exemplo inſignis Gallorum Mathematici Mariotte, qui, ut refert G. Bartholinus, *(a)* hoc modo per integrum Annum exceptis aquis pluvialibus, obſervavit illas ad altitudinem pollicum 17. deveniſſe, adeò ut ex illius calculo ſolæ pluviæ ſine recurſu ad aquas ſubterraneas è Mari deductas Sequanæ flumini aquas ſuppeditare potuerint.

Dubitari forſan poſſet, num vis Aëris Elaſtica impedimento eſſe poſſet, quin Aër licet abſolutè ponderoſior, minus premeret; ſi tamen res attentè perpendatur, patebit tantùm abeſſe, ut Aëris vis Elaſtica preſſioni officiat, ut potiùs verum ſit illam non parùm conferre. Multa equidem de Aëris Elatere egregiè ſcripta exſtant, & Cathedræ nihil magis quam hanc Aëris Elaſticitatem crepant, non leves tamen in hac re hallucinationes contingere obſervo; concipiunt enim perſæpe nonnulli hanc vim Elaſticam tanquam Principium à pondere diverſum, ut unum ſurſum, aliud deorſum vim ſuam exſerat, cum tamen ambo hæc Principia junctis viribus ad preſſionem concurrant; hæc enim Corporis elaſtici, quandò ab aliquo externo Agente comprimitur, proprietas eſt, ut expanſionem ſibi debitam quaquaverſùm urgendo procuret, nec unam viam potiùs quàm aliam affectet, niſi ubi minorem reperit reſiſtentiam. Aër igitur in pluvioſo ſtatu, ſi re vera eſſet gravior quàm aliàs, proprio pondere, & unà cum ſua elaſticitate Hydrargyrum premere deberet, & illum ſurſum protrudere, cum tamen oppoſitum obſervetur.

Barometro igitur apertis notis atteſtanti Aërem leviorem eſſe, ſeu minus gravem nebuloſo, ac pluvio Cœlo quàm perſpicuo & ſereno, fides non eſt deroganda, & quando ex tot Experimentis conſtat, non ab alia cauſa quàm ab Aëris preſſione *Mercurii* librationem in Torricelliana fiſtula ad 30. pollices pendere (ſicuti pariter ejuſdem variam altitudinem

(a) De Fon. & Flum. Origine.

dinem juxta diversam Aëris conditionem, modò magis, modò minùs ponderosi) hujus Phænomeni ratio pro viribus est disquirenda; quòd si non dabitur adeò probabilem afferre ut exspectationem impleat, id forsan aliis incitamento erit, ut probabiliores afferant, quando in rebus dubiis, & magnis difficultatibus involutis plures causas proferre non incongruum est, donec ex multis una habeatur, cui Mens Veritatis avida acquiescat; nam ut rectè Lucretius (*a*).

Sunt aliquot quoque res, quarum unam dicere causam,
Non satis est, verùm plures, unde una tamen sit.

Fateor equidem, quòd ut cohærenter procederem necesse foret, ut hic non pauca ex Doctrina Meteorologica perpenderem, veluti de natura Aëris, Ventorum, Pluviarum, Nebularum, multarumque aliarum rerum, de quibus licet passim Philosophi tot, ac tanta prodiderint, adhuc tamen sunt materiæ involutissimæ, & mille Disputationum ambagibus implicitæ; verùm in nimiam molem Tractatulus hic meus turgesceret, propterea quædam solummodò præmittam, quæ magis verosimilia credidi, & meis Conjecturis congruentia.

Suppono itaque è Globo Terraqueo non solùm Vapores, qui sunt Pluviarum materia, sed multas Exhalationes diversæ indolis continuò, plus, vel minus, protrudi, & Aëri commisceri, ut particulas Sulphureas, Aluminosas, Vitriolicas, Mercuriales, aliasque omnigenas, ac præsertim Montanis in locis ubi sunt Metallorum Fodinæ; adeò ut aliquibus in locis, veluti in Hungaria, reperta sint Arborum folia aureo colore obducta ab Auri Fodinarum exhalationibus: Aërem verò Nitrosis particulis potissimùm refertum esse, omnes; cum Philosophi, tum Medici unanimiter tradunt, ut Junchen in sua Chymia Experimentali (*b*) Nitri Mineram non in Terræ sinu, sed in ipso Aëre constituerit, nec secùs sentiat Celeberrimus Vir Jo: Mayovv, qui integrum Tractatum de Salnitro Aëreo conscripsit. Partium enim nitrosarum necessitatem ad Ignem, tum Elementarem, tum Vitalem sustentandum providentissima Natura intelligens illius ingentem copiam esse voluit, & Condum in Aëre, sicut Salis in Oceano constituit.

Non est hujus loci, nec ad rem de qua agitur, Nitri naturam rimari, & quare ad Respirationis munus tanta sit Aëris nitrosi necessitas, de quo consulendi Willisius, Sylvius, Trusthonus, & alii, mihi satis sit Aërem multum nitrosæ materiæ continere, ac præsertim Hyeme flante Borea, qui nitrosæ Annonæ veluti Dispensator est, sicuti Auster Liguritor, quod forsan Plinius (*c*) innuere voluit, cum tradidit flatus Aquilonares Salem copiosum facere, non sic Australes. Nitri autem efflorescentiam super muros antiquos, ex calce & lateribus constructos, Hyeme, præsertim, & cum Aquilonares Venti dominatum obtinent, passim videre est, & Nitri Collectores tunc temporis toti sunt in verrendis muris, quin uberiorem nitrosæ materiæ copiam è muris qui Boream spectant quàm qui Austrum, congerere se ajunt; sic Glauberus qui de Nitro egregiè scripsit ait, Aquam quæ cum Vento Aquilonari decidit optimam esse ad parandum lixivium pro Nitri extractione. A perito Nitri Coctore accepi, imprudens opus esse Muros antiquos, ubi flos petræ nascitur, diruere ad Nitrum extrahendum, majorem enim Nitri copiam ab iisdem impetrari si sæpiùs verrantur mihi asseruit, cum tales Muri sint veluti Matrices, quæ ab Aëre gravidatæ uberiorem Nitri fœturam præstent. Ab eodem quoque rem satis curiosam didici, nimirùm magnam Nitri copiam in Stabulis colligi ex muris, in quos halitum efflant Boves, in altera tamen Muri parte extra Stabulum, & quæ Aëri exposita est. Inesse quoque Aëri cæteras minerales Exhalationes, quarum habita est mentio, argumento sunt Colcothar Vitrioli, quod Aëri expositum novo ac genuino Vitriolo impregnatur, Terræ Metallorum, Medicamenta Mercurialia, Stibium Diaphoreticum, quod nisi ab Aëre externo rite

(*a*) Lib. 6. (*b*) C. de Nit. (*c*) Hist. Na. lib. 31. cap. 7.

rite munitum asservetur, ab eodem vim emeticam resorbet, cui fato quoque obnoxius est *Mercurius* dulcis, qui incustoditus vim corrosivam adsciscit.

Altiùs autem attolli Vapores, & quæcumque majorem cum Aëre cognationem habent, quàm terreas Exhalationes satis probabiliter existimo; non ex hoc tantùm quòd Vapores aquei terrestribus Exhalationibus leviores sint, nam oleosæ Substantiæ licet Aqua leviores segnius adscendunt quàm Aqua ipsa, sed etiam quia Vaporum magis laxa compages est quàm terrenarum Exhalationum; sic in Destillationibus videmus partes tenuiores è Corporibus distillatis priores assurgere, deinde crassiores. Quamvis autem Exhalationes unà cum Vaporibus in Aërem prosurgant, facili tamen negotio postmodum sejunguntur, vel ut Oleum ab Aqua, vel vi Ventorum, adeò ut in sublimiori parte Atmosphæræ Vapores, & tenuiores Substantiæ consistant, in humiliori Exhalationes, & crassiores particulæ resideant; nam ut egregiè Seneca, (*a*) *Aër quò propior est Terris hoc crassior; quemadmodum in aqua, & in omni humore fæx ima est, ità in Aëre spississima quæque desidunt.*

Supponere item satis probabiliter licet Vapores coactos, ac densatos Nubes, ac Nebulas effingere; Vapores autem per magna illa spatia diffusos colligi, ac densari à Ventis contrariis, hinc & illinc prementibus, donec in Corpora illa visibilia transeant, quæ Nubes appellantur, tradit Cartesius, (*b*) quamvis ab Hippocrate videatur id penitùs desumpsisse; quare mirari subit, quomodò Philosophi tum antiquiores tum recentiores, cum tot, ac tanta ab Hippocrate decerpserint, tam raro illius meminerint, quam ob causam Laurentius (*c*) ingratissimum Aristotelem appellavit; lubet autem Divini Præceptoris verba ipsa (*d*) hic apponere, cum Nubium, & Pluviarum generationem nemo forsan ingeniosiùs descripserit. *Quamdiu igitur Nebula dispersa fuerit, & nondum congregata fertur sublimis. Ubi verò coacervata fuerit, ac simul congregata de repente à Ventis inter se adversariis, tunc deorsum prorumpit, quæ parte plurima collecta fuerit; tunc enim magis verisimile est quum Nebulas à Vento stabilitatem non habente concitatas de repente Ventus contrarius, ac aliæ Nebulæ reliserint; atque tunc quidem prima ipsius pars congregatur, quæ verò à posteriori parte sunt insuper accedunt, & sic crassescunt, ac simul congregantur, & præ gravitate deorsum prorumpunt, & pluviæ fiunt.*

Adverto denique suspicari saltem licere, si non supponere, Aërem, qui Cœlum cum Terra nectit dum separat, non solùm terrena, sed etiam cœlestia effluvia in sinum suum recipere; (*e*) *ultrò, citroque commeante Natura, & quadam veluti pugna, ut terrena in Cœlum tendentia deprimat Syderum vis*, ut ait Plinius; hujusmodi autem emanationum in hæc inferiora non contemnendam conjecturam desumpsit Ingeniosissimus Rob. Boyle (*f*) ex Solarium macularum subita dissolutione, quod idem quoque de Cometarum evanescentia dici posset, adeò ut Sol præter lumen (cujus actionem Cartesius (*g*) in pressione quadam secundum lineas rectas facta constituit) alia ratione, cœlectis materiæ projectione nimirùm, Atmosphæram nostram in gravitate quandoque possit alterare. Ac profectò si in pestilenti Constitutione culpantur à Medicis, nec temerè, anonymæ Qualitates Aëri à Sydereis afflatibus potius, quam à terrenis Exhalationibus impressæ, non prorsùs à ratione alienum erit suspicari, posse aliquandò aliunde quàm à terrestri Exhalatione Aëris gravitatem augeri.

Hisce itaque præhabitis, rationem aliquam hujus paradoxæ Quæstionis reddi posse arbitror, conjectando nimirùm, quòd Vapores vi Ventorum prementium collecti, ac in Nubes, & Nebulas coacti, Aëremque humectantes, ex superiori Atmosphæræ parte terreas Exhalationes quæ infra subsistunt, & nitrosas particulas præcipue, quibus Aër abundat, ad imum deturbent, ac ad solum usque præcipitent, non secus ac Metalla soluta in Aquis for-

(*a*) Lib. 4. Quæ. Nat. c. 10. (*b*) Meteor. cap. 5. (*c*) Lib. 8. Hist. Anat. Quæst. 30. (*d*) De Aër. Aqu. & Lo. num. 19. (*e*) Lib. 2. Hist. Nat. cap. 38. (*f*) In Susp. de Aer. lat. Qual. (*g*) Part. 4. Princip. Philos.

fortibus per additionem Olei Tartari in Vasis fundum sub forma Calcis decidunt, & hoc pacto ob harum partium mineralium, & alterius generis præcipitationem, & exclusionem, ab Aëris poris Aër ipse reddatur levior, ac Cylindrus Aëreus qui *Mercurio* incubat, minus eundem *Mercurium* premat, ac propterea in pluviosa tempestate *Mercurius* in fistula descendat. Haud secùs discussis per effusos imbres nebulis ac Vaporibus, seu per Ventos aliò delatis, & serenitate restituta, fas est arbitrari terreas illas, & minerales particulas, quæ imminente pluvia, & actu delabente, præcipites è roranti Aëre deciderant denuò exaltari, Ventosque Boreales nitrosam materiam convehendo novam Aëri gravitatem largiri, & hoc pacto *Mercurium* paulatim ad priorem stationem per gradus emergere.

Nec mirum videatur, quòd Vapores anteà dispersi, mox in unum collecti Aërem leviorem reddant, nam majus est pondus quod per hujusmodi præcipitationem, licet insensibilem, ab Aëre secedit, quam quòd eidem successivè accedit, non secùs ac Aqua Regia, in qua dissolutum est Aurum, levior fit, Auro ad fundum præcipitato, & ab ea separato, quamvis illi Oleum Tartari addatur. Aquam verò & ipsam vim habere præcipitandi variorum Corporum solutiones, & Metallorum quoque, experimenta Chymica satis ostendunt. Hanc itaque causam esse reor descensus *Mercurii* in Torricelliana fistula, pluvioso tempore impendente, & adscensus subsequente serenitate; nonnisi autem terreæ particulæ excogitari possunt quæ ab Aëre nebulis pluviosis imprægnato, ut ait Borellus, quoquo modo secedant ubi pluviæ imminent; siquidem Aëris Columna, quæ *Mercurio* superincumbit, & illum in fistula suspensum detinet, in transitu à serenitate ad statum pluviosum specificam gravitatem mutare nequit, ac fieri levior, nisi particulæ graviores excludantur, & leviores subeant.

Hujusmodi autem præcipitationis partium mineralium, & alterius generis in humida tempestate non leves conjecturas afferre possem ex variis Observationibus, ut v. g. quòd quando Chymici Sulphuris Spiritum per campanam elicere volunt, pluviosum tempus, & valdè caliginosum exspectant, tunc enim largiorem Spiritus copiam è Sulphure obtinent, aqueis nempè Vaporibus, quibus Aër oppletus est, fumos è Sulphure exhalantes ad imum deturbantibus, ut faciliùs in Stagma illud acidum cogantur, quod Sulphuris Spiritum appellant; haud secus Terras metallicas Fodinis erutas, & Aëri expositas hujusmodi tempore partes sibi congeneres ab Aëre avidiùs combibere ajunt, quam cum siccum, & sudum est Cœlum. Præterea Agricolationis Studiosi nunquam magis fœcundari agros prædicant quàm in nebulosis Constitutionibus, iisque continuatis, quòd non aliam ob causam fieri censendum, quàm quòd hujusmodi temporibus magna fiat ex Aëre partium nitrosarum, licet insensibilis præcipitatio, quandò nihil est quod majorem Terræ feracitatem, & Seminibus robur largiatur quam Nitrum; sic enim Poëtarum Princeps. (*a*)

Semina vidi equidem multos medicare serentes
Et Nitro prius, & nigra perfundere amurca,
Grandior ut fœtus siliquis fallacibus esset.

Aliquandò tamen suspicatus sum, num præter externi Aëris actionem *Mercurius* ipse jus aliquod haberet in hujusmodi descensu cum pluviæ imminent, vel decidunt, factus nempè gravior, vel aqueos vapores combibendo, vel Mercuriales, & nitrosas particulas ab Aëre per hujusmodi præcipitationem, ut diximus absorbendo. Revera *Mercurio* aliquam portionem aquæ ex ejusdem naturali constitutione inesse à perito Chymico didici, qui mihi modum communicavit eliciendi aquam simplicem è *Mercurio*, quæ quidem in satis modica quantitate obtinetur, ita ut è duabus unciis *Mercurii* vix aquæ drachma impetretur, quamvis referat Rob. Boyle, (*b*) sibi ab ingenioso Medico relatum ex libra *Mercurii* quatuor uncias aquæ aliquandò elicitas fuisse; quòd tamen aquei Vapores in *Mercurii* substantiam adeò densam insinuare se valeant vix con-

Ff

(*a*) Geo. 1. (*b*) Append. ad Chym. Scept.

concipi potest, quandò omnia corpora, præter Aurum illi supernatant: sic neque per novas particulas mercuriales, aut salinas ab Aëre absorptas credibile est *Mercurium* majorem gravitatem specificum acquirere; videmus enim per novi *Mercurii* additionem in pyxide, ubi immersa est vitrea fistula, *Mercurium* altiùs proportionaliter in summitate tubi elevari, sicuti ex cujuscumque liquoris affusione, perstite tamen eadem semper altitudine 30. pollicum à superficie infusi liquoris mensuranda.

Posse tamen *Mercurium* fieri in specie graviorem, quàm sit vulgaris Officinarum *Mercurius*, cum nimirum corporaliter ab Auro impraegnatur, vel ab eodem spiritualiter animatur, tradit Ingeniosissimus Boyle, (*a*) sicuti pariter cum destillatur fit non parùm gravior, si cum vulgari *Mercurio* hydrostaticè examinetur; cum igitur ex particularum Auri impraegnatione potissimùm majorem gravitatem possit *Mercurius* adsciscere, nec tam ingens hujusmodi partium volatilium copia in Aëre exstet (saltem apud nos, ubi Aurum aliò evolat) nullus suspicioni est locus, quòd in casu nostro *Mercurius* stagnans in pyxide, ubi Mercurialis Cylindrus immersus est, possit ab Auri particulis volatilibus ab Aëre pluvio deciduis alterationem aliquam intrinsecam pati ad fieri in specie gravior, ut hanc ob causam in summitate fistula debeat descendere. Quare sicuti Aëris externi pressio potissima est causa, quare *Mercurius* in Torricelliana fistula facto vacuo in dicta altitudine perstet, ità ad ejusdem Aëris modò majorem, modò minorem pressionem referenda est in Mercuriali Cylindro hujusmodi motionum vicissitudo.

Hoc modo itaque, prout ingenii mei tenuitati datum, exposito *Mercurii* descensu in Torricelliana fistula in permutatione à sereno Aëris statu ad nebulosum, & perturbatum, & ejusdem adscensu à perturbato ad serenum, reliqua Phænomena, quæ superiùs memoravi supersunt explicanda, quod fundamentis à me jactis praestiturum me confido. Aliquandò insignes alterationes in Barometro fieri annotavi, notabiliter elevato *Mercurio*, nulla apparente in his inferioribus tam subitæ mutationis causa; hujus itaque Phænomeni causam ad effluvia è Corporibus Cœlestibus in hæc inferiora projecta referri posse rationabiliter putarim; cum enim silentibus, sereno, ac perspicuo Cœlo, & Aëreo Oceano in summa malacia constituto id contingat, non aliunde quàm à superiori causa tam subitæ alterationes in Barometro videntur peti posse. Sicuti enim (ut ex eorum Relationibus habemus, qui in Machinis fundum Maris perlustrarunt, & ex Unionum Piscatoribus) magna est in Maris fundo tranquillitas, dum in summo ingens sævit tempestas, quod ipsis Urinatoribus non parvæ fuit admirationi, ita & nos in Maris Aërei fundo positi, licet hic pacata omnia videamus, divinare non possumus, quid in summitate Atmosphæræ, ac Ætheris fiat, & quales motus ac alterationes ibi excitentur.

Hoc idem crediderim affirmari posse de *Mercurii* elevatione in Solari Eclipsi observata, dum in ipso Solis defectu die 22. Junii ad duas lineas se se extulit; nulla enim nec ante Eclipsim neque post ipsam, facta notabili Aëris alteratione, credibile est, intercepto Solarium radiorum influxu, & illorum directa projectione usque in Terram, Atmosphæram in superiori parte, ac ipsum Ætherem insignem aliquam alterationem, ac pressionem perpessum fuisse, quæ usque ad *Mercurium* pertingeret. Haud secus rationem reddi posse existimo de *Mercurii* exorbitantia observata ad multos Decembris dies; cum in nebulosa, ac præhumida Constitutione paulatim ità se se extulit, ut extremos penè serenitatis limites tetigerit, dum per totum Annum constanter in pluvioso Aëris statu in infimis subselliis stetisset, cœlesti nempè materia è Sydereis Corporibus diffusa, & supra Atmosphæram gravitante; adeò ut non obstante supposita partium nitrosarum præcipitatione, qualem in nebulosa Constitutione fieri diximus, Aër ob talem

(*a*) Append. ad Chym. Scept.

talem causam insignem gravitatem acquisiverit.

In Æquinoctiis magnas observari in *Mercurio* motiones superiùs annotavi, ut paucarum horarum intervallo adscendat, ac descendat, cujus causam rimari, ac assequi perdifficile est; Magnas fieri tam in Macrocosmo, quàm in Microcosmo mutationes vetus Observatio est; etenim ut ex Nautarum Relatione, & Observationibus Geographicis, & Astronomicis Regiæ Academiæ Parisiensis (*a*) habemus, nunquam aliàs tam magni æstus in Oceano excitantur quàm in ipsis Æquinoctiis, & Novilunia quæ illis sunt proximiora majores æstus pariunt, quam reliqua quæ magis distant. Haud secus in humanis Corporibus hujusmodi tempore insignes fiunt perturbationes, nec immeritò monuit Hippocrates, (*b*) magnas Temporum mutationes esse observandas, *ut neque Medicamenta in illis libenter exhibeamus, neque uramus, neque secemur*; quales autem sint hæ magnæ Temporum mutationes exposuit subdens, *puncta Solstitialia & Æquinoctialia esse periculosa*; lubet ergò conjicere, Sole sub æquinoctiali Circulo utrumque Polum parili radiorum influxu respiciente, varia utrinque effluvia suscitari, ità ut in Atmosphæra fiant veluti fluxus & refluxus, & hoc pacto modò adscendere modò descendere *Mercurium*, quandò Australes flatus ipsum deprimunt, Aquilonares attollunt.

Nivoso Cœlo, & actu cadente Nive, *Mercurium* in infimam stationem se recipere, constans observatio est, ut diximus, cujus quidem rei eadem est ratio ac de nebuloso Cœlo, & actuali pluvia; imò ex hac observatione Assertum meum de Nitro aëreo, & illius præcipitatione in humida Constitutione, magis stabiliri posse crediderim, quandò Nivem copioso Nitro refertam esse non leves conjecturæ, & experimenta comprobant. Non exiguam agris fœcunditatem suboriri *cum nix alta jacet*, communis saltem apud nostrates Agricolas est opinio, ac re verà nunquam major Nivium parcitas observata est, quàm hisce quatuor Annis elapsis, quibus non parva rei Annonariæ angustia nos pressit. Nivem aquarum cœlestium spumam esse, & ex illa Terram fermentescere scripsit Plinius, (*c*) & Scaliger (*d*) Nivem pingue humidum continere, & ex illa fimum confici quocunque alio efficaciorem tradidit. Feracitatem autem hanc, quam Solo Nivem impertiri probabile est, non ex caloris in Terram repercussu gigni censendum, ut credidit Cardanus, adversus quem more suo Scaliger, sed quia Nix multo Nitro abundet, ut ejusdem figura Stellaris ostendit, qualem quoque possidet Nitrum. Licet autem Olaus Borrichius in Epistola quadam ad Tho. Bartholinum (*e*) scripserit commentitium esse reperiri Nitrum in Nive, fatetur tamen se in Nive Batava deprehendisse, illam Sulphure inflammabili, & Sale cubico non carere.

Sciendi cupidus num re ipsa Nivibus Nitrum insit, sciscitatus sum à perito Chymico, num ipse modum calleret Nitrum è Nive extrahendi, responditque se quidem nunquam hujus rei periculum fecisse, nullam tamen diligentiam omissurum, ut votis meis satisfaceret; sic paucos post dies mihi Nitrum è Nive extractum exhibuit, quod hoc Tentamine assecutum se fuisse affirmavit. Duas libras aquæ accepit è soluta Nive purissima, & recenter delapsa, ac in illis dissolvit libram unam Nitri purgatissimi; pariter in duabus libris aquæ fontis purissimi tantumdem ejusdem Nitri infudit; quo peracto Aquam utramque ad Ignem posuit, & sensim ad cuticulam restrinxit; ex his postmodùm Aeri frigido expositis cœpit nitrum crystallizatum colligere; sic eadem operatione ad plures vices repetita, tandem plus Nitri ex Aqua Nivis, quàm ex Aqua Fontis se collegisse observavit; posito itaque ad Bilancis examen utroque Nitro, deprehendit Nitrum è Nive extractum, reliquum superasse trium unciarum pondo, certo argumento, tantumdem Nitri in libris duabus Nivis extitisse, quod Nitro dissoluto ob affinitatem socium se adjunxerit. Observatione verò dignum est discrimen, quo

(*a*) Cap. X. (*b*) De Aër. Aq. & loc. num. 30. (*c*) Lib. 17. cap. 2. (*d*) Exerc. 54. 2. (*e*) Barth. Cent. 3. Ep. 97.

hæc duo Nitrorum genera distinguuntur; Nitrum enim è Nive collectum fusci coloris est, saporem valdè acrem ad gustum præfert, & flammam edit vivacissimam, & fulgurantem, alterum verò lucidum est, minoris acredinis, & flammam reddit languidiorem. Cum itaque, ut superiùs annotatum, nivoso Cœlo, & ad actualem Nivium descensum ad infimam stationem descendet *Mercurius*, credibile est magnam tunc temporis fieri partium nitrosarum, ab Aëre in Terram præcipitationem, & consequenter aërei Cylindri super stagnantem *Mercurium* minorem esse gravitationem.

Non minus quoque curiosum est, ac disquisitione dignum, quam ob causam ad Australes flatus *Mercurius* in Barometro se submittat, ad Aquilonares prosurgat, seu, quod idem est, cur in Austrina Constitutione Aër sit minus ponderosus, quàm in Boreali. Austrum, & Boream Ventos esse *præ cæteris fortissimos, & inter se tum statione, tum viribus contrariissimos*, tradit Hippocrates, (*a*) quare si ex iisdem contrarii effectus prodeant, haud quaquam miror; quomodò verò ab Austro (quem Notum Græci appellant ab humiditate quam secum defert, undè Notiometri, Instrumenta ad Aëris humiditatem mensurandam) Aër fiat levior, ab Aquilone verò sudo, & sicco gravior reddatur, ego certè demiror, & genuinam causam ignorare me fateor, quàm forte non novit nisi (*b*) *Qui fecit Ventis pondus*. Effectum hunc ad contrariam hujusmodi Ventorum temperiem referre, quod nimirum Australes Venti calidi sint, ideòque Aëris tonum laxent, & rarefaciant, undè Aër levior evadat, Aquilonares verò, ut potè frigidi Aërem densando eundem ponderosiorem efficiant, non planè satisfacit, calida enim vim habere rarefaciendi, & densandi, sicut & frigida, ex variis experimentis satis liquet, ac ne aliunde quæramus exempla, Austrini flatus Nivem jam delapsam densant, antequam ulla liquoris guttula effluat, quemadmodum & Aquilonares eandem Nivem rarefaciunt, ac attollunt, ut vulgus dicat Nivem ex nimio frigore augeri. Ipsequoque Aristoteles (*c*) ab Austris vim densandi non rejicit, quærens enim cur Auster non incipiens, sed desinens imbrem inferat, ait id posse fieri, quòd Aërem cogat è longinquo, quo coacto Aqua exprimatur. In hanc rem egregiè Poëtarum Princeps: (*d*)

Verùm ubi tempestas, & Cœli mobilis humor
Mutavere vias, & Iuppiter humidus Austris
Denset, erant quæ rara modo, & quæ densa
relaxat.

Præthereà in casu nostro ad asserendam majorem, vel minorem Aëris gravitatem vim frigoris densantis, vel caloris rarefacientis causare non possumus, quandòquidem ex factis Observationibus ad *Mercurii* adscensum, vel descensum non magnum momentum addunt calor & frigus, licet in insigni gradu; cum in eadem altitudine tam in summis algoribus, quàm in summo æstu non semel mihi compertus fuerit *Mercurius*, & sub Zona torrida eadem penè altitudo *Mercurii* in Barometro, ac in Zonis temperatis observetur, ut ex superiùs citatis Observationibus Astronomicis, & Geographicis D. Cassini. (*e*)

An fortè igitur id fiet, ut putat Auctor Philosophiæ Burgundicæ (*f*) quòd Venti Aquilonares deorsum ruant, idest ab editiori loco perflent, & hoc pacto Aërem ad inferiora propellant, Australes verò ab imo ad summum spirent, sicque Aërem sursum efferentes multum de illius gravitatione detrahant? Australes Ventos ex humiliori loco in sublimia eniti scripsit pariter Cartesius, (*g*) quin & ingeniosissimas rationes addidit; hoc idem quoque visus est sensisse Plinius, qui tradidit; (*h*) *Austrum majores fluctus edere, quàm Aquilonem; quoniàm ille infernus ex imo magis spirat, hic summo*; quod carmine eleganter expressit Pontanus. (*i*)

A summo Boreas, Notus imo spirat Olympo,

Vera sint hæc omnia, & Auster ex imo Polo alis primò siccis, deindè madidis hùc advolet (de quo tam longo itinere cum Doctissimis

(*a*) De Mor. Sac. n. 15. (*b*) Job. c. 28. (*c*) Sec. 27. Prob. 21. (*d*) Lib. 1. Geo. (*e*) Cap. 10. Art. 4. (*f*) To. 4. Tra. 2. (*g*) Meteo. cap. 4. (*h*) Lib. 2. H. N. c. 47. (*i*) L. Meteo de Ven.

ctiſſimis Viris meritò dubitare licet) his tamen obſtant ea, quæ ſuperiùs ex Clariſſimi Borelli doctrina attuli de ſubſtantiis fluidis, quæ ſuſque deque agitatæ eandem exercent gravitatem ſuper corpora quibus incumbunt, ac dum quieſcunt.

Hypotheſi meæ igitur inhærendo crediderim potiùs id fieri, quia Auſter, quem D. Hieronymus (a) *Pluviarum Pincernam* eleganter dixit, *dum pelagus tranſit* (ut ipſius Hippocratis (b) verbis utar) *tanquam calidus, & rarus exſiſtens multa humiditate regionem in quam illabitur implet*; Aëre autem humectato, & illius compage laxata, fas eſt arbitrari partium nitroſarum, & Salium diverſæ indolis præcipitationem in ſolum ſubſequi, hancque ob cauſam, Aëre leviori facto ob pondus excuſſum, *Mercurium* in fiſtula ſubſidere; ſicuti opinari licet Aquilonem, (quem idem Eccleſiaſticus Scriptor *Scoparium* appellavit) Vapores, ac Nubes detergendo, unàque partes nitroſas ex Septentrionali plaga convehendo, addita inſuper recenti exhalationum è Terra exaltatione ab hujuſmodi præcipitatione anteà repercuſſa, novam Aëri gravitatem impertiri, ut exinde *Mercurius* cogatur adſcendere.

Quamvis autem aliquandò Septentrionales Ventos ingentes pluviæ comitentur, ut præcipue die 14. & 15. Octobris, id fieri crediderim, quòd Nubes, ac Vapores à Ventis Auſtralibus ad nos delati, & à Ventis Septentrionalibus propulſi, in retroceſſu, ac fuga ſolvantur in pluvias.

In hanc rem egregiè profectò Seneca (c) inter Providentiæ Opera hanc recenſuit, quòd *Venti modò Nubes adducant, modò deducant, ut per totum Orbem pluviæ dividi poſſint, nam in Italiam*, ait ille, *Auſter impellit, Aquilo in Africam rejicit*; non eoſdem tamen effectus ubique locorum edere hos Ventos putandum eſt, nam ut ait Plinius, *cum ſitu naturam mutant, Auſter Africæ ſerenus, Aquilo nubilus*; ſicuti Neapolim incolentibus idem Auſter humidiſſimus eſt, ac nimboſus, Apulis vero ſerenitatis Parens eſt, ut Lucas Tozzius, Vir Celeberrimus, (quem Innocentius XII. P.M. ut ad nos fama detulit, ſuæ Valetudinis Cuſtodem deſignavit) in doctiſſimis ſuis Commentariis in Hippocratis Aphoriſmos (d) refert; ſcitu propterea dignum exiſtimarem, num in Apulia, flante Auſtro, ibi ſerenitatis Auctore, *Mercurius* in Barometro attollatur, quandò in ſereno Aëris ſtatu elatior ſolet eſſe *Mercurius*, demiſſior verò in turbido, ac nimboſo.

In hanc rem inſignem locum apud D. Lucam (e) ſilentio præterire nequeo, ex quo ſatis apparet, quàm varia ſit, ac diverſa juxta regionum & locorum diverſitatem Ventorum conditio; arguens ergo Hypocritas Redemptor noſter, *Cum videritis*, inquit, *Nubem orientem ab Occaſu, ſtatim dicitis imber venit, & ità fit, & cum Auſtrum flantem, dicitis quia æſtus erit, & fit.* Auſtri ergò in Palæſtina æſtum excitant non pluvias, quæ potiùs à Nubibus, & Ventis ab Occaſu flantibus ibi prænunciantur. (f) Valleſii hunc locum egregiè interpretantis verba hic lubet adjicere. *Palæſtina ad Occaſum habet Mare; cenſebatur ergo, ut exiſtimo, in illa regione pluviæ ſignum Nubes ex Occaſu adſcendens, quia cum ad Occaſum haberent Mare, inde adſcendebant, eratque id ſignum illi regioni proprium. Nobis verò Hiſpanis, quibus Mare æquè ad Occaſum, & Meridiem, & Septentrionem eſt, æquè ex his omnibus partibus adſcendunt Nubes nimborum nunciæ. Britannis adſcendunt undique, ut qui Mari undique cinguntur.*

Cum itaque flante Auſtro uſque ad extremos fines *Mercurius* in Barometro deſcendat, hinc rationem reddi poſſe crediderim, quare ad Auſtrinos flatus adeò difficilis ſit reſpiratio, ut de quadam veluti ſuffocatione conquerantur omnes; ſiquidem ſicuti ſubſtantiæ fluidæ in Machina pneumatica poſitæ poſt Aëris exſuctionem in bullas attolluntur, ſubtracto nimirum Aëris pondere, quo veluti in officio continebantur, ita eodem modo Sanguis in Vaſis Pulmonum ob minorem

(a) V. Lang. lib. 1. Ep. 19. Cœl. Rhod. l. 8. An. Lec. c. 28. (b) Lib. 2. de Diæta num. 3. (c) Lib. 5. Qu. N. num. 18. (d) Lib. 3. Alph. 5. (e) C. 12. (f) De Sac. Phil. c. 85.

Aëris pressionem, quæ ad Austrinos flatus consequitur, magis spumescit, & ebullit, ut non tam expeditè circulum suum absolvat; neque aliam ob causam in editissimis Montibus gravem duci anhelitum credendum est, nisi quod inibi minor sit Aëris pressio quam in imis Vallibus, ut palam faciunt Experimenta a variis solertissimis Viris facta, ac præcipuè à Celeberrimo nostri ævi Mathematico D. Cassina. *(a)* Refert quoque P. Bartholus è S. J. *(b)* observatum, Vesicam suillam mediocriter inflatam & ad verticem Montis altissimi translatam tumidiorem apparuisse; adeò facilè est inflari ea, quæ in sublime efferuntur; mirum itaque non est si Pulmonares Vesicæ ob Austrinos halitus inflentur, ut potè ab Aëre minus compressæ, & hanc ob causam difficilior sit anhelitus; nec præter rationem, quamvis parodoxum videatur, scripsit Thomas Cornelius *(c)* Aërem crassis Vaporibus refertum aptiorem esse ad Vitalia munera obeunda, quam Aërem tenuiorem; quod pariter monitum est Celeberrimi Th. Willis, *(d)* qui in Phtisi Pulmonari magis commendat fumosas Urbes, qualis est Londinum, quàm Villas omnes propè eandem Urbem, quæ Aëre claro, & perflato gaudent.

Hinc lumen aliquod mutuari licet ad illustrandam historiam famosi illius Urinatoris Siculi, quem Colam Piscem appellabant, quòd plus in aquis, quàm in Terris degeret. Diu equidem hoc prodigium Doctissimos Viros exercuit, ut videre est apud Salomonem Sprangerum, qui de Enydrobiis, h. e. de hominibus sub aqua viventibus elegantissimum Tractatum nuper edidit; ego verò persuasum habeo, hominem illum amphibium ad plures horas sub aquis commorantem, talem à Natura Sanguinis, ac partium spiritalium constitutionem sortitum fuisse, ut Sanguis, & Pulmonares Vesiculæ majori compressione indigerent, quàm quæ ab Aëre solo præstari posset; refert enim Alexander ad Alexandro *(e)* Urinatorem illum solitum dicere, *quod si ab aquis abesset diù, quasi respirare, & vitam ducere nequiret.*

Hæc sunt quæ in re tam abstrusa, ac involuta, qualis est motionum *Mercurii* in Barometro vicissitudo, comminisci lubuit. Multas equidem nec parvi ponderis difficultates hisce meis Excogitatis obtrudi posse, & scio, & fateor; verùm si cuncta quæ possunt objici recensere vellem, ac diluere, in nimiam molem Opusculum hoc meum excresceret; interim his meis conjecturis hærere placet, donec Lynceus aliquis ostendat strinxisse me, ut dici solet,

pro Junone Nubem.

(a) Obs. Astro. & Geo. (b) De Tens. & Pres. (c) Progy. de Cog. Aër. & Aq. (d) Phar. Rat. P. 2. Se. 1. c. 6. (e) Lib. 2. Die. Gen. c. 21.

GUN-

GUNTHERI CHRISTOPHORI SCHELHAMERI, D.

Archiatri Gottorpiensis,

In Acad. Kilon. Prof. Med. Primar. & Nat. Cur. Leopold. Adjuncti

De

MOTU MERCURII IN TUBO TORRICELLIANO

EPISTOLA.

Accessit

Altera ejusdem argumenti

BERNARDINI RAMAZZINI,

In Mutinensi Lyceo Medic. Professoris Celeberrimi & ejusdem Acad. Leopoldin. Colleg.

Itemque Tertia,

Sive

Ejusdem SCHELHAMERI ad Objectiones Ramazzinianas

RESPONSIO.

PRÆFATIO.

ANtequam ad has ipsas pagellas perlegendas, LECTOR BENEVOLE, animum adjicias, non modò non injucundum tibi futurum existimo, sed esse etiam quodammodo necessarium, ut qua occasione hæc epistolica disceptatio inter nos orta sit, quam fieri potest paucissimis aperiam. Postquam Torricellianæ fistulæ Hydrargyro impletæ, ad gravitatem aëris computandum usus innotuit, (id quod post olim quidem assertum, nostris vero temporibus ab Ill. Boile, occasione Guer-Kianorum Experimentorum denuo repertum & demonstratum ejusdem pondus factum esse constat,) Virorum eruditorum non pauci in ejus rei examen singulari diligentia & industria incubuere: in his D. Ramazzini, Professor Mutinensis Clarissimus, qui per annum integrum quotidianas observationes instituit, quas postmodum Illustri Societatis nostræ Leopoldinæ Præsidi Lucæ Schrœkio transmisit, ejusque nomini consecravit: à quo mox una cum Ephemeridibus Meteorologicis Rudolphi Jacobi Camerarii, Professoris Tubingensis itidem celeberrimi, anno MDCXCVI. publici juris sunt factæ.

Addiderat autem D. Ramazzini suis illis observationibus discursum, quo cum earum rationem & institutum suum explicat, tum etiam causam reddere conatus est, qua impulsus Mercurius, sereno tempore ac sudo cœlo in fistula adscendat, decidat contra atque decumbat cum pluviæ aut tempestates vel instant, vel aërem jam tum conturbant occupantve. *Exspectabatur enim jure ex principio illo novo & à*

nostræ

nostræ ætatis hominibus indubitate admisso, pressione scilicet aëris, ut contrarium prorsus contingeret, & pluvioso tempore Mercurius adscenderet urgereturque, descenderet cum serenus aër redderetur: tum enim levior, minus premere oportere videbatur, magis, cum aquosis particulis fœtus, adeoque ponderosior esset, & gravius incumberet. Quod etiam reapse ita fieri, fretus hoc ratiocinio, Celeberrimus J. A. Borellus, conterraneus & amicus D. Ramazzini prodiderat. Cum ergo præter exspectationem dissentiret à ratiocinatione experientia, causam ejus rei inquirere, digna res est visa Cl. Viro, in qua ingenium occuparet. Quæ autem in eam rem disserit prolixè, eò recidunt.

Primum rejicit Gallici scriptoris sententiam, qua statuitur Aërem eo tempore quo descendat Mercurius, esse leviorem, hinc à se dimittere vapores aqueos, qui densati in nubes, pluviam forment, postquam novis vaporibus aucti sustinere semet amplius non possint. Deinde Boyleam illam, qua à fumis sursum tendentibus aërem sursum simul propelli & hinc minus incumbere existimatur: perinde ac Burgundicæ Philosophiæ quidam. Tertio loco Comierii contrariam rationem oppugnat, qui putavit, dum descendant vapores, leviorem aërem fieri. His atque aliis examinatis atque rejectis tandem suam quoque depromit sententiam, quæ talis est:

Supponit, è globo terraqueo non solùm vapores, pluviarum materiam, sed multas etiam alias exhalationes diversæ indolis continuò exsurgere, aërique misceri: sulphureas, Aluminosas, Vitriolicas, Mercuriales, aliasque omnigenas: Aërem verò Nitrosis particulis potissimum refertum esse, quod omnes, ait, cum Philosophi tum Medici unanimiter tradant: Quo etiam JunKenius, & Majovv permoti, Nitri mineram, ut ipsius sunt verba, non in terræ sinu, sed potiùs in aëre constituerint: Residere autem vapores in altiore, terrestres verò à se vocatas exhalationes in inferiore aëris regione, aërem ergo, quò propior sit terræ, hoc crassiorem esse. Quin etiam ex cœlestibus globis descendere aliqua, unde aër gravior reddatur, effluvia.

Hæc ergo corpuscula omnia in inferiore aëre ivuantia nitrosas cumprimis particulas, pluviis nubibusque imminentibus ad imum deturbari, & ad solum usque præcipitari: non secùs ac Metalla in aquis fortibus soluta, oleo Tartari affuso, in fundum sub forma calcis præcipitentur. Illis itaque liberatum aërem reddi leviorem, ac Cylindrum ejus Hydrargyro remissiùs incumbere, adeoque istum pluviosa tempestate descendere.

Hæc ipsius est sententia, in illo opusculo proposita: quæ cum mihi non satis videretur congrua, idem mihi in ipsius, quo ille in aliorum assertiones erat usus, jus esse putavi: ut subostensis quæ possent obstare, aliam itidem subjungerem sententiam, si forte in re tam abstrusa deprehendenda, & extrahenda in lucem majori felicitate uti contingeret; eoque magis, quod ipse ejus rei mihi potestatem fecerat, quippe non initio tantum professus se fungi potius vice cotis, & alios acuere velle, ut veram rationem & causam exquiramus, *(pag. 11.) sed postmodum etiam (pag. 18.)* si non detur adeo probabilem afferre ut exspectationem impleam, id forsan aliis incitamento futurum ut probabiliores reperiant. *In ea tamen disquisitione id potius studui, ut meam exponerem, quam ut suam refellerem: idque tumultuaria opera, & inter negotia quamplurima, uti solemus, ejusdem societatis collegæ, in commune consulentes, sine cura & studio. Nam si de industria voluissem huic rei incumbere, non pauca, eaque multo maxima, quæ Hypothesi illius opponi poterant, sese offerebant: præsertim de Nitri ex aëre origine, quam Majovv tam imbecillibus rationibus adstruxit, ut vix mereantur attendi: tantumque abest ut aërem nitro ubique refertum, Medicos & Philosophos consentire existimem, ut potiùs id nunquam posse ostendi, certò habeam persuasum. Sed hæc, ut dixi, non tetigi, ne viderer altercationibus ansam porrigere velle: Interim Doctissimus Ramazzinus, conspecta mea ista epistolâ commotus, diligentiùs examinare, quas publico communicaveram, cogitationes meas decrevit, quo parem referret gratiam, conscripta itidem, ut ego feceram, ad Ill. SchrœKium epistola, quam una cum mea in Italia edi curavit. Cui ego me responsum debere, perlecta illa, utique existimavi: quod præstiti. Et quia Italicum exemplar rarum his regionibus esse, necessum*

cessum erat, hanc atque istas junctim edidi, quò facilius esset lectori, collatis omnibus, æquum judicium ferre. Quod tamen non eo animo à me factum, quoniam mea isthæc ex amussi scopum ferire & omne punctum tulisse existimem, sed quia nihil vetare arbitrabar, ingenii vires in his etiam, quod omnibus licet, ulterius periclitari, præsertim cum ea mihi opponi viderem, quæ ingeniosa quidem, non tamen talia essent, ut iis possem acquiescere. Hæc ergo æquo animo accipe Lector, & Vale.

EPISTOLA PRIOR.

SOLUTIO PROBLEMATIS

Cur Mercurius in Tubo Torricelliano, seu Barometro, pluvioso tempore descendat, cum deberet adscendere.

G. C. SCHELHAMERUS
In Acad. Kilon. Prof. Med. Prim.

Magnifico, Nobilis. ac Generos. Viro

D. LUCÆ SCHROEKIO

Academ. N. C. Leopoldin. Præsidi.

Sal.

Legimus nuper, Illustris SchrœKi, Clarissimi Viri, Bernhardi Ramazzini ad Te missas, indeque editas observationes, quibus deprehendit, *Mercurium in Barometro sic dicto, & huc usque credito, semper fuisse depressiorem, nebulosa, pluviosa, aut nivosa tempestate; sublimiorem contra sereno cœlo, secus ac secundum celeberrimi J. A. Borelli principia fieri debebat, aliique perperam se observasse prodiderant*, in quibus Bilbergius, Professor Upsaliensis, & ex parte etiam Joh. Beal. *nisi quod mense Decembri semel ad maximam altitudinem adscenderit, pluviis continuis, & in ea per aliquot steterit dies, rediture serenitatis nuncius: itemque in æquinoctiis, ut & visibili Solis eclipsi non accidisse ullam mutationem: Nonnnnquam etiam crevisse altitudinem Mercurii nulla ejus causa in aëre apparente.*

Primæ harum observationum, quæ haud dubiè præcipua est, & quam longa annorum serie, etiam certam deprehendit Excellentissimus Mathematicus noster, D. D. Samuel Reyherus, causam reddere talem conatur Vir Clariss. quod terreæ, salinæ, aliæque exhalationes, ex globo terraqueo in aërem protrusæ, cum primis autem hyeme, flante Borea nitrosarum maxima copia, quæ in humili aëris regione consistat, ab aquosis in nubes, ac nebulas densatis humectentur, ita ut graviores factæ, deturbentur ex suis sedibus, unde aër ipse vacuus relictus, reddatur levior.

Hæc mihi ratio, quod pace tanti Viri dictum sit, minime satisfacit. Primùm enim, unde supponat, aërem nitrosis, potissimùm hyeme, particulis abundare (cujus sententiæ auctor est, *Fr. de le B. Sylvius prax.* 1.21.14. Propugnator vero maximus *J. Mayow L. de Spir. Nitro aëreo*) ego quidem nescio, certus alioquin, nihil omninò nitri in aëre contineri, quod facile ostendi posset, nullo hactenus argumento idoneo esse probatum; Ipsum etiam Chymicum quem allegat, vel decepisse, vel fuisse deceptum. Sed demus interim salinas, & nitrosas aëri innatare, credi tamen haud potest, aquosis easdeprimi, sed potius retineri ne decidant, aliàs forte, si cumulentur, pondere suo ruituras. Videmus enim quotidie, salibus nitrove aquam affusam, tantùm abesse, ut in fundo depressa

contineat, ut potiùs in minima dissolutis hospitium præbeat, eaque rapiat in sublime, ita ut in fundo vasis disparcant, & aquæ misceantur ad supremam usque superficiem. Quo pacto igitur hic contrario modo potius deprimantur quàm solvantur, nullam causam fortè licebit comminisci Quod si verò, uti ex dictis perspicuum esse arbitror, non modò non prement has particulas, & præcipitabunt, sed etiam solvent, ex quo connubium fiet amborum; illæ quæ fortè haud longè à terra antea distabant, solutæ & in aquæ poros admissæ, adscendent potiùs altiùs, & totam occupabunt Atmosphæram, quousque humidis istis repletus est aër, eamque reddent ponderosiorem. De terreis fortè rectiùs procederet argumentatio, si modò tales in aëre tam multas volitare, ut pondere superent aquosas pluvioso & nebuloso tempore totum aërem penè replentes, prius esset ostensum; neque magis esset credibile, istas, minutissimas etiam, proprio pondere ad globum suum, si forte aliquantulum attolantur illicò esse redituras. Ne nunc illud moveam dubium: an adeò heterogeneæ particulæ Atmosphæram, à qua totæ separatæ existunt, & quam non nisi infima sui parte leviter implent, graviorem essent redditura. Sed quicquid hujus sit, vel propter solam priorem objectionem valde est lubrica hæc ratio, qua salinarum depressio multo magis etiam vacillat. Et hic quidem omnes fuerunt hactenus persuasi, nec id fortassis sine causa, à pondere aëris depressum Mercurium contineri, ne totus elabatur, quoniam ponderi in fistula contento æquiponderet aëris columna in apertam ejus superficiem incumbens: aërem ergo crassiorem, & pluviosum, cum sit ponderosior, altiùs eum deprimere oportere, adeoque efficere, ut in tubo adscendat. Itaque meritò, postquam contrarium prorsus evenire compertum est, hæret illis aqua, ut cogantur contra rationem, & principia prima statuere, aërem aquosis particulis gravidum leviorem esse, quam sibi relictum, cum tamen millies superet aquæ pondus aëris, adeoque fieri non possit, quin magnum ipsi ex novo hoc corpore se per eum diffundente pondus accedat. Unde admissa ratione Cl. Ramazzini, consequens aliud absurdum colligeretur: hoc enim posito, particulas salinas, nitrosas, terreas, in aëre innatantes plus millies superare necessum foret ipsius aëris pondus, in quo natent, adeoque graviora corpora in leviori innatare, seu aërem majus pondus sustinere quàm ipse constituat. Quod facile est ostendere. Nam si aqua eas deprimere, & præcipitare ex aëre debet, oportet eam replere omnes aëris poros, illosque totos, alias possent utraque in iisdem poris simul hærere. At aqua millies æquat pondus aëris; sit autem ille levior, (ex hypothesi) si aquosæ deturbant salinas. Ergo necessum est eas aqua omni in aëre contenta fuisse graviores, adeoque plus millies aëris pondus superasse. Hoc verò nemo facilè admittet, saltem de salinis; non modò, quoniam contineri illas eadem copia, qua aqua continetur nebuloso & pluvioso tempore, credi non potest, cum ipsa aqua copiosior facta hinc effluat, & solvatur in pluviam vel nivem, sed etiam quia ἀδύνατον est, tantam copiam particularum solidarum à terra posse suppeditari, idque æqualiter per omnem ejus superficiem: nam ubique idem Phænomenon observatur. Neque effugiet vim hujus argumenti, si quis dicat, non totum aërem impleri salinis, aliisque particulis: Si enim paucæ ipsarum insint, tunc aqua erit paucis istis, quas copia superat, nebuloso tempore gravior, adeoque iis deturbatis, tamen aëri ponderis nihil decedet, præterea etiam solvet, non deturbabit easdem aqua superveniens, aut saltem cum iis perstabit in iisdem porulis: ex quibus difficultatibus difficile erit emergere. Alia ergo erit quærenda via, qua tam rari, & inexspectati Phænomeni causam reddamus. Quam utrum veram ingressus sim, penes eruditos, & expertos viros esto judicium, cui me, ut semper alias, unice submitto.

I. Notum est, & apud omnes in confesso, imò sensibus obvium, quædam corpora gravia in fluido leviori adscendere, & vel in medio, vel ipsa etiam superficie consistere.

II. Id fieri constat ad regulam hydrostaticam, secundum quam ejusdem quantitatis, ejusdemque ponderis corpora, neque emergunt, neque merguntur: quæ verò majoris sunt ponderis, ejusdem verò quantitatis cum aqua subjecta, fundum petunt, minoris verò ponderis adscendunt in superficiem, & supernatant: Vide *Varenii Georg. General.* ut non alia videatur esse causa, quòd salinæ particulæ, affusa aqua, ubi solutæ sunt, in fundo disspareant, & aquæ poris se insinuent sponte, quàm quòd in minima redacta, leviores sint aqua, hoc est ejusdem quantitatis, & minoris ponderis, quod ipsum etiam experientia confirmat: quæ enim affunditur aqua, minimum duplo triplove præponderet sali solvendo necessum est.

Hæc ergo tanquam certa, & compertæ veritatis, liceat supponere: videamus an aliquid utilitatis ad hanc quæstionem solvendam afferant. Quod omninò sperandum esse videtur, posteaquam Mercurius in fluido itidem hic adscendit, descenditque, quamvis in vasculo suo contentus. Quod ut distinctius intelligi possit, porrò notanda sunt sequentia.

1. Nemo dubitabit, quæ in fluido leviori merguntur, in graviore adscendere, & quæ in leviori consistunt in medio, ubi gravius id factum est, adscendere altiùs, mutata ratione gravitatis, quæ illud sustinet, & attollit. Id quod ex dicta Hydrostatica regula consequitur necessariò, & experientia perpetua confirmatur. Nam lignum in aëre nunquam consistens, in aqua adscendit ex fundo ad superficiem, & naves longè altiùs immerguntur in fluminibus, quæ dulci gaudent lympha, quàm in mari salso.

2. Aquam esse crassius fluidum aëre, itidem in confesso est. Ergo.

3. Aërem aqueis particulis refertum crassiorem esse quàm serenum, non minus erit certum.

Hinc itaque non videtur posse aliter fieri, quam ut in aëre nebuloso Mercurius ex tubo descendat; adscendat dum serenum est. Fit enim crassius fluidum humidus aër, quàm erat antea siccus: & perinde, illi accidit, ac si in aquam dulcem injeceris salem, ex quo crassior redditur, ac ponderosior. Neque enim descendere Mercurius in tubo potest, nisi quia adscendit altiùs in aërem, qui in subjecto vasculo illi suppositus est, & cujus superficiem aër tangit.

Et hæc quidem rationi tam sunt manifesta, ut, aut falsam esse regulam hydrostaticam fundamentalem à nobis supra allatam, necessum sit, aut hæc vera deprehendi. Est enim Mercurius corpus in fluido tenuiore consistens, & quidem ejus habet rationem, quod in medio fluido neque mergitur, neque emergit: Nam omnes fatentur, propterea eum non effluere, quia æquiponderat columnæ aëris, ejus superficiei incumbenti: unde etiam videmus pro Atmosphæræ altitudine eum vel adscendere, vel descendere in tubo, & in montibus altis longè esse depressiorem, quàm in convallibus. Simul igitur illud tenue fluidum mutatur fitque crassius, necessum est Mercurium adscendere extra tubum, & altiora fluidi incrassati loca petere, unde necessariò in tubo descendet.

Verùm his tam evidentibus duo tamen potissimum videntur obstare. Primùm, quod antea monuimus: à pondere aëris depressum Mercurium, ne elabatur totus, columna aëris vel Atmosphæræ, Mercurio in fistula contento æquiponderante contineri; aërem autem crassiorem fieri, si pluviosus sit: adeoque fieri non posse, ut in tubo tunc descendat, cum pondere incumbente aucto, deberet cedere, altiùsque adscendere.

Alterum est, quòd gravia in graviore fluido adscendant ideò, quia sub eorum inferiorem faciem se insinuans liquor ea sursum pellat, extrudatque. At Mercurii alteram superficiem in tubo intactam esse aëri, adeoque nihil esse, quod eundem loco pellat; subtilis enim materia super ipsum constituta in vacuo id præstare non est potis. Manifestum ergo adscendere in vasculo substrato eum non posse.

Verumtamen hæc movere neminem debent,

bent, utpote quibus probè perpensis omnibus, non est difficile satisfacere. Ut enim jam omittam illud, quod ab aliis dudum est oppositum; quomodo in fundum depresso corpori latioris superficiei aqua incumbens non obstet, quo minus ab eo se expediat, cum columna tunc sub ipso sit nulla, adeòque incumbentem qua superet vi, dici non posse; Quod sane dubium ex omni parte solvere nemo hucusque Mathematicorum quivit: Id tantum eos interrogabo, qui fiat, quòd sub aqua quodvis corpus grave longè minus sit grave quàm in aëre, corpore leviori: cum, si expressione incumbentis columnæ esset, pondus illud multò deprehenderetur gravius. Nimirum & aëris, seu Atmosphæræ, quod antea sustinebat, & aquæ, cui immersum est, incumbit pondus. At secus fit: Ergo etiam in aëre humido atmosphæræ, aliquid ponderis decedere, videtur concedendum. Quod ut planiùs fiat, causa inquirenda est, & respondendum ad quæstionem propositam.

Itaquè necessario erit concedendum, aquam cui immergitur corpus grave, sustinere solam columnam illam aëris, seu Atmosphæræ incumbentem, ita ut corpus in mediis hærens aquis ejus gravitati non ampliùs sit obnoxium, sed aquæ solius incumbentis pondere prematur. Id quòd adeò est certum, ut ipse etiam Mercurius in tubo Torricelliano incumbente aqua, vix ad unius digiti altitudinem adscendat, nisi ultra digitos quatuordecim aqua emineat: Prout hujus rei certam facit fidem *Georgius Sinclarius in Arte Magna Grav. & Lev. Lib. I. Dial. V.* Altitudine verò incumbentis aquæ crescente, ad numerum digitorum eadem adscendentis Mercurii proportio perpetuo observetur, si rectè posuit calculum citatus Auctor. Ex quo sane manifestiùs est nihil, quàm remotam interventu aquæ columnam Atmosphæræ, in subjectum Mercurium nihil ampliùs habere potestatis: quod erat demonstrandum.

His ita jam constitutis, facilè erit ad utrumque dubium respondere; Nam cum aquosi vapores in aërem exhalantes coëunt, & sub forma nubium in eodem innatant sparsim, vel nullæ admodum exsistunt, sudumque est, tota Atmosphæræ columna incumbens, altius submovet Mercurium in tubo, toto suo pondere gravis. Quod si verò partem aëris, in quo exsistit Barometrum, vel nebulæ occupent, vel pluviæ, vel etiam densæ nubes eripiant cœlum, partem Atmosphæræ sustinet diffusus liquor, quod potest, propriam quasi sphæram constituens: ut tum temporis inferior Atmosphæræ pars sit mixtum quid ex aqua, & aëre: Quorum dum illa terræ incumbit superficiei ex parte una, (quod in nebulis fit, ac pluviis) sustinet Atmosphæram etsi non totam adeò, sed ex parte, cum intermisceri aërem permittat sibi; non minùs quàm fluvius, aut lacus totam sustinet. Sed quia non totam, hinc etiam non altè descendit Mercurius, sed tamen in fluido mixto constitutus, sustinetur invalidiùs, intervenientibus aquosis partibus, & pondus Atmosphæræ ex parte in se suscipientibus.

Quo pacto evenit, ut Mercurium sustineri subeunte alteram superficiem aqua, vel aëre, ut in fluido constitutis nudis corporibus fieri oportet, non sit opus, sed sufficiat proprium pondus in tubo vitreo alteri incumbens, illumque pellens.

Qua quidem ratione Atmosphæræ pondus non modò non impugnatur, sed potiùs firmatur; Ratio verò cur in fluidis crassis illa minus appareant gravia, quæ in tenuibus magis talia inveniantur, a primordio ducta serie causarum illustrabitur.

Itaque hanc totam demonstrationem tantò firmiorem inventum iri spero, quod ex propriis principiis procedat. Cum enim aër, & aqua sint ex fluidorum genere, & adscensus descensusque Mercurii sit mensurabilis, necessum est ex hygrometricis universalibus, quales sunt illæ regulæ, quæ in principio, tanquam fundamenta ejus adduximus, eam procedere; Quàm longè esse præstantiorem præ illa, quæ ex aërometria sola ducitur, nemo negabit, qui rite expendet aërem humidum non ampliùs esse fluidum simplex, hoc est aërem, sed compositum, Aquaëreum, adeoque omnes aberrare à scopo, qui ex unius,

unius, neglecto altero, regulis eam adornant. Ignoscet igitur Cl. Ramazzini, quod ipsius rationi, qua explicare hanc proprietatem Barometri tentavit, contradicere sim ausus: quod veritatis amore, quam inquirimus omnes, agnoscet factum, si eas, quæ me impulerunt rationes ad animum revocabit. Vale.

P. S.

His ita repertis, aliorum quoque observationum causa potest patere: Ut 1. cur tam brumali, quam æstivo tempore, constante atque sereno, Mercurius eandem servet altitudinem: Nimirum nihil ei cum calore, & frigore commercii est.

2. Cur etiam post pluviam depressior sit: videlicet quia adhuc dum humiditas aërem complet.

3. Cur Euro, & Borea flante sit altior quam Austro, vel Zephyro: quia illi sunt sicci, hi humidiores, etsi regiones, & situs terrarum hoc nonnihil mutent assertum.

4. Cur procellis sævientibus cadat. Scilicet, & hic Atmosphæra sustinetur vaporibus qui ventum constituunt, semoveturve, ut non possit tam graviter incumbere.

Reliqua à Doctissimo Ramazzini observata, levioris momenti esse existimo, & quorum ratio ab ignaris quid fiat in Atmosphæræ altioribus regionibus reddi non possit. Multa autem quæ vel altitudinem ejus, vel pondus augere queant, nos ignorare necessum est, in fundo hujus Oceani aërei versantibus. Neque enim minores sunt mutationes, quæ sine causa manifesta in Thermometris nonnunquam accidunt, etsi nondum id fuerit à naturæ scrutatoribus animadversum. Quæ omnia humano ingenio esse imperscrutabilia, perpensa subtilitate particularum, quæ omnem eludunt sensuum vim, facile est perspicere.

EPISTOLA II.

CLARISSIMI RAMAZZINI

Illustrissimo, ac Celeberrimo Viro

D. LUCÆ SCROEKIO,

Academiæ N. C. Cæsareo-Leopoldinæ

PRÆSIDI MERITISSIMO.

Quemadmodum ob rei diu optatæ, ac magnis laboribus quæsitæ creditam inventionem summa lætitia animus perfunditur, ità postmodum summo mœrore afficitur, si eam suppositititiam esse appareat. Hoc idem prorsus mihi evenisse fateor, Venerande Præses, cùm enim Librum Ephemeridum Germanicarum N. C. quem ad me nuper humanitas Tua transmisit, cursim evolverem, ut in rebus novis, ac peregrinis fieri assolet; ac fortè incidissem in Epistolam Clariss. Viri D. Schelhameri Kiloniensis Professoris, ad Te conscriptam cum titulo, *Solutio Problematis, cur in Tubo Torricelliano pluvioso tempore descendat Mercurius cum deberet adscendere*, valde gavisus sum, quòd tandem dignus Vindex inventus esset, qui nodum hunc dissolveret; verùm tota Epistola perspecta, ac attentè considerata, conceptum gaudium mœror excussit, nec parum dolui

quod aliud in titulo, aliud in pyxide, ut dici solet, deprehenderim. Sæpius tamen mecum hæsitavi, an transversum me ageret ingenii mei imbecillitas, ut non satis creditæ Demonstrationis subtilitatem attingerem, quare aliorum judicium pertentare lubuit; At neque sic ambiguitatem meam absolvi animadvertens, cum hujusmodi Solutionem laudari ab his, culpari ab illis cognoscerem, Epistolam ipsam Typographis nostris recudendam tradere constitui; siquidem si vera sit, ac germana tam ardui Problematis Schelhameriana Solutio, neque in publica commoda me peccaturum esse, neque alienæ gloriæ invidum dici posse credidi, si communiorem illam Literariæ Reip. redderem, ac præsertim Italiæ nostræ, quando non multa Germanicarum Ephemeridum Exemplaria ad nos deferri soleant; sin verò in suo ratiocinio humani aliquid, ut reor, passus fuerit Vir Clariss. illum haud ægre laturum credidi, si ipsi ostendatur ad quos scopulos impegerit, dum in aëreo Oceano causam descensus Mercurii in Torricelliana fistula pluvio Cœlo expiscari connisus est, nec adeo feliciter ut credidit veritati velificari potuerit. Ea igitur philosophandi libertate qua ille ob veritatis studium, uti protestatus est, Hypothesin meam excussit, mihi quoque in eundem finem illius suppositam Demonstrationem ad examen revocare liceat, ac Literatorum judicio rationum mearum momenta exponere, quibus adduci nequeo, ut Celeberrimi Viri ratiocinio tralatitium solenne illud, *Quod erat demonstrandum*, nostra hac ætate in physicis, & re medica quoque adeò familiare, tam facile indulgeam.

Postquam igitur, Vir Clariss. Hypothesim meam, ac meum nitrum aëreum, ingeniose fateor, explodere conatus est (qua de re aliqua inferius perstringam) varia principia Hydrostatica pro fundamento statuit, quibus totam Machinam suam superstruit, quorum nonnulla verissima sunt, & receptissima, ex Archimede in libro, *De iis quæ vehuntur in aquis*, & Galilæo in libro, *de Gallegianti* inscripto, petita, quædam verò vel non satis bene mihi intellecta sunt, vel pro veris accipi nequeunt. N. 1. notum esse ait *quædam Corpora gravia in fluido leviori adscendere, & vel in medio, vel ipsa etiam superficie consistere.* Hic pro re indubia suppono in particula, *leviori*, sphalma esse Typographi, ut illius loco substitui debeat hæc dictio, *graviori*; nemo enim non novit, quod corpora gravia in fluido se leviori nequeant adscendere.

N. item II. ait *Salinas particulas aqua affusa non aliam ob causam in fundò disparere, & aquæ poris se insinuare, quàm quòd in minima redactæ leviores sint aqua*, cui asserto assensum non tam facile largiri mihi proclive est; in minima enim, quantum lubet, redigantur cuncta Salium genera, nunquam specificam suam gravitatem exuent, ac data molis paritate *semper erunt menstruo suo dissolvente graviores*, cur verò dispareant, ac sursum adscendant, inferiùs reddetur ratio; quod verò necesse sit, *Aquam Sali solvendo debere eidem duplo, triplove præponderare*, id non evincit Aquam Sale graviorem esse.

Potissimum verò Principium, cui tota Moles innititur illud est, quod ea quæ *in fluido leviori merguntur in graviori adscendant, & quæ in leviori consistunt in medio, ubi gravius id factum est, adscendant altiùs, mutata ratione gravitatis.* Posito igitur hoc principio, ac supposito Aërem pluviosum graviorem esse quàm serenum, eò quòd Aqua sit fluidum Aëre crassius, hoc ratiocinio, si illius mentem rectè attigi, sic procedit.

Cum Mercurius sit Corpus in fluido tenuiori consistens, & ejus Corporis habeat rationem quod in medio fluido neque mergitur, neque emergit, quotiescunque Aër fiat nebulosior & crassior, necessum erit ut altius adscendat in Vasculo ubi stagnat, & Aëri expositus est, eo modo, quo si corpus aliquod ita compingamus, ut in medio aquæ suspensum maneat, si aqua illa ob Salis mixturam v. gr. gravior reddatur, Corpus illud adscendet, mutata nempe specifica fluidi gravitate, sic fieri ait quod necessario *Mercurius extra Tubum debeat adscendere, & altiora fluidi incrassati petere, ac nequeat è Tubo descendere, nisi quia altiùs adscendat in Aërem*,

Aërem, *qui in subjecto Vasculo illi suppositus est*.

Hic pace Doctissimi Viri non pauca sunt quæ suos manes patiuntur, eosque satis graves; dictum illud quod Mercurius Vasculo insidens, aërique expositus, sit *Corpus in fluido consistens* nihil moror; credat id cui libet; id enim si esset, in universa rerum natura nihil foret, ut ut grave, quod in fluido non consisteret, & innataret; certè Mercurius licet aëreæ columnæ æquiponderet dum in Barometro continetur, nec effluit, non ideò tamen comparandus est iis corporibus *quæ in fluido posita neque merguntur*, *neque emergunt*, ea enim quæ talia sunt, debent in tota sui libertate esse constituta, nec ab ulla vi externa impediri quin descendant, quod de Barometro ad parietem suspenso affirmari nequit, debent præterea data molis paritate esse ejusdem gravitatis; at quænam proportio inter molem Mercurii in fistula contenti, & columnam aëream, quæ illi æquiponderat? non licet ergo inferre quod sicuti Corpus grave in medio alicujus fluidi consistens, *si fluidum illud alteretur & fiat gravius*, Corpus illud altiùs debeat attolli, ita eadem ratione Mercurius pluvioso tempore Aëre graviori facto (ut ipse putat) in sublime elevari debeat in Vasculo (seu quod esset magis sensibile, in ea Barometri specie, cujus ima pars recurva est, nec indiget Vasculo) ac exinde in summitate fistulæ descendere, cum utrobique non adsit molis, & gravitatis æqualitas.

Sicuti ergo falsum est Mercurium esse talis naturæ, ita falsum esse necessum est *non posse Mercurium è Tubo descendere*, *nisi quia altiùs adscendat in Aërem*, *qui in subjecto Vasculo illi suppositus est*; hic enim committitur Elenchus non causæ ut causæ; siquidem non descendit Mercurius è Tubo, quia adscendat altiùs in Vasculo, seu in Tubo reflexo, sed altiùs adscendit in Vasculo, seu Tubo reflexo, quia descendit è Tubo, adeo, ut adscensus Mercurii in Vasculo sit productum descensus ejusdem Mercurii è summo fistulæ propter sublatum præcedens æquilibrium, ac debilitatam Aëris spiram in pluviosa tempestate; cum igitur majus sit momentum Mercurii in Tubo contenti quàm momentum Aëreæ columnæ, partes Mercurii superiores premunt inferiores, propterea quantum descendit Mercurius è summo fistulæ, tantum necessario adscendit in altera parte fistulæ, si sit recurva.

Principium verò motus Mercurii, cum pluvioso tempore à sua statione decedit, fieri à parte superiori non inferiori observatio satis curiosa (quod primo annotavit Excellentiss. Tortus) plane demonstrat; nam in transitu à sereno statu ad pluviosum assurgit Mercurius in Tubo recurvo, ubi Aëri expositus est, & bullulam efformat, in transitu verò à pluvioso ad serenum in eadem parte apparet in Mercurio cavitas quædam ad lancis formam, quod fit quia in transitu à serenitate ad pluviam, diminuto Aëris pondere, Mercurius superior premit inferiorem, & quia Mercurius (sicuti quodcumque fluidum) ob attactum ad fistulæ latera non tam promptè pressioni obsequitur, ideò Mercurius qui est in media linea, & minus pressioni resistit, in parvam bullulam conformatur; in permutatione verò à pluvia ad serenitatem Aëris spira fortior, & gravior reddita (quæcunque sit causa quæ id efficiat) premit superficiem Mercurii in Tubo recurvo, sed magis in centro ubi minor est resistentia quàm in circumferentia, ob superiùs allatam rationem, parvam cavitatem ad instar Lancis effingit, quæ observatio nequaquam fieri potest in Vasculo, cui immersa est fistula. Satis verò perspectum est in liquidis per Canales, sive Conicos, sive Cylindricos fluentibus, velociorem esse fluxum circa axem, quàm circa oras extremas. Hunc tumorem, & hanc cavitatem in liquidis Corporibus observat Borellus Prop. 72. & 73. de motibus nat. à gravit. pend. quotiescunque aliquod fluidum ab alio fluido trudatur, rationemque affert a mea diversam, sed quæ assertum meum nihil infirmet, sed potius confirmet. Non descendit ergo Mercurius è Tubi summo, quia altius adscendat in parte inferiori, uti persuasum habuit D. Schelhamerus, (nisi fingere velimus Aërem superincumbentem, ubi Mercurium tan-

tangit, vi quadam tractoria, & magnetica, illum in sublime attollere) sed propter minorem Aëris pressionem. Ubi autem duo Corpora in exactissimo æquilibrio constituta ab eo dimoventur, principium motus, non illi cui aliquid ponderis detractum fuerit, sed alteri suis viribus integro acceptum referri debet: Sic in Machina Pneumatica collocato Barometro & exantlato aëre, Mercurius in Vas subjectum concidit, Aëre verò immisso, ad priorem altitudinem assurgit.

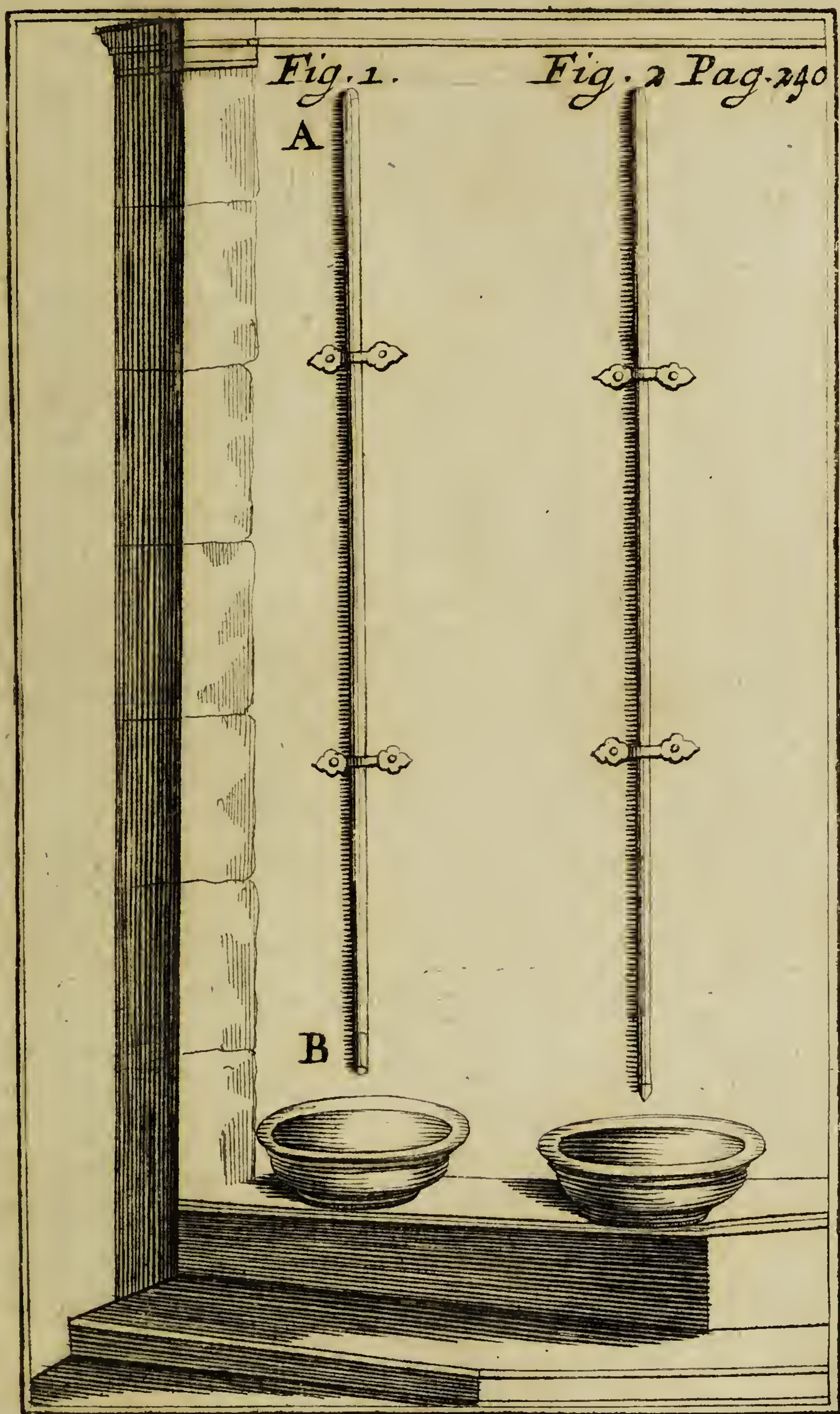
Verum largiamur etiam cuncta hæc nullius esse roboris, seu ad instar velitationis cujusdam fuisse, ac demus etiam Mercurium *esse Corpus in fluido tenuiori consistens*, modo, ut rem ex asse conficiam, ac ostendam quomodo hæc elevatio Mercurii in Vasculo D. Schelhamero imposuerit, alteram Barometri speciem in medium producam, in qua fistula non est immersa in Vasculo, sed Mercurius per lineam perpendicularem pendet in fistula recta nec effluit, ut in apposita Figura prima.

Dum hæc animo versarem subiit animum cogitatio experiundi, num in fistula Torricelliana vacui experimentum sic fieri posset, ut Mercurius penderet in Tubo sine fulcro, & perpetua immersione in Vasculo, & juxta diversum Aëris statum modò adscenderet, modò descenderet, quod mihi post aliquot tentamina feliciter contigit, in fistula in Vase argenti vivi pleno, eaque è Vasculo sensim, & perpendiculariter extracta substitit Mercurius pensilis, in summitate A priori vacuo superstite, (*vide figuram*) & relicta in ima parte fistulæ B parte aliqua Mercurio vacua; observavi postmodum in hac fistula sic constituta, dum transitus fit à serenitate ad pluviam, descendere Mercurium & in summo, & in imo fistulæ, sicuti succedente serenitate adscendere, & elevari Mercurium in utraque extremitate. Cur ergo in tali Barometro *Aër aqueis particulis refertus, crassior quam cum serenus est, cui perinde accidit, ac si in aquam dulcem injeceris Salem ex quo crassior redditur, ac ponderosior* (ut ipsius D. Schelhameri verbis utar) cur inquam Mercurium per lineam rectam sursum non propellit, sicuti aqua marina Navim, (ut ab ejusdem exemplo non recedam) altiùs attollit quàm fluvialis?

Ex necessitate autem, & juxta illius principia deberet id contingere, Aër enim nubiloso, & pluvio Cœlo gravior, ut ipse ait, non oblique, sed directe, neque ex summo, sed ex imo faciem inferiorem pendentis Mercurii contingens illum urgere deberet, ac in sublime attollere; ac contrarium prorsus observatur, ut quilibet experiri potest, nam in humida, & Australi tempestate, qualis fuit dies 13. Aprilis, sic Mercurium descendere observavi, ut illius aliqua portio extra fistulam penderet in Aëre, veluti in Figura secunda, satis jucundo spectaculo, non satis admirans quomodo Corpus tam ponderosum suspensum hæreret, nec à reliquo in fistula contento divelleretur; die tamen 21. ejusdem mensis ob continuatas pluvias, depressiori facto Mercurio, tandem ejusdem guttula in Vas subjectum decidit, quod pariter die 3. Maji mihi observatum, qua die validissime spirarunt Australes Venti, quibus postmodum silentibus, ac Ventis Borealibus reflantibus, disjectisque nubibus ad dimidium ferè pollicem in hac fistula recta elevatus est Mercurius.

Illusit ergo D. Schelhamero elevatio illa Mercurii in Vasculo, ut super illam tanquam solidissimum fundamentum Problematis solutionem exstrui posse crediderit; eandem verò causam esse necessum est, quæ in quacunque Barometri specie Mercurii motiones efficiat, quæ non alia est quàm quòd pluvio Cœlo Aër minus gravis minus Mercurii pressioni resistit, ac propterea in tali Barometro tam in summa, quàm in ima parte fistulæ descendit Mercurius, in altero verò ubi Tubus immersus est Vasculo, seu ubi recurvus est, descendit pariter Mercurius, sed ad illius descensum consectaria est illius elevatio in Vasculo, seu in Tubi parte reflexa, cum non aliter fieri possit; subsequente verò serenitate, Aër fortior, ac gravior factus Mercurium libere pendentem per fistulam directè urget,

ac

Fig. 1.
Fig. 2 Pag. 240
A
B

ac attollit, vel in alio casu superficiem stagnantis Mercurii in Vasculo ita premit, ut pars pressa ad instar vectis portionem Mercurii, cui os fistulæ incumbit, sustollat. *Dissolvatur ergo necessum est tota Solutionis hujus Problematis Machina*, ingeniosè quidem, ac speciosis principiis à Doctissimo Viro confi-cta, sed parum firmis, ac solidis nexibus ad Veritatis normam compacta; seu Artifex ipse, si fieri potest, *Regulas suas Hydrostaticas (nisi ad instar Regulæ Lesbiæ sint)* ad Mercurium sic in Aëre pendentem accommodet, & *digito compesco labellum.*

Verum neque fistulæ in Vasculo contentæ processum suum Hydrostaticum accommodari posse ipse quoque suspicatus, binas sibi proponit difficultates, à quibus quomodo juxta sua principia se expediat nescire me fateor. Prima ergo difficultas est, quare Mercurius qui ab aërea Columna æquiponderante sustinetur, descendat Aëre pluvioso tempore crassiori ac graviori facto, cum potiùs deberet adscendere; altera difficultas est, quòd cum gravia in fluido graviori adscendant, quia sursum ab eodem fluido in inferiorem faciem se insinuante trudantur, quomodo in Vasculo substrato attollatur Mercurius, cum illius facies superior tantum ab Aëre incumbente prematur. Ut ergo hisce difficultatibus satisfaciat, quædam præmittit, quæ si attentè perpendantur, non paucis difficultatibus sunt involuta; primò tanquam levitatis positivæ Assertor omittere se ait, *quomodo in fundum depresso corpore latioris superficiei aqua incumbens non obstet ne ab eo se expediat, cum Columna tunc sub ipso sit nulla*; in hanc rem omittam & ego Borelli assertionem, qua in libro de motion. nat. à grav. pend. Prop. 81. & 82. ait Experimentum sibi factum in Academia Experimentali Medicea de ligno benè lævigato, quod in fundo Vasis aqua pleno collocatum immotum perstitit, idque fieri ait, quia cum sub illius inferiorem superficiem aqua insinuare se nequeat, libræ aut Siphonis collateralis operationi nullus sit locus.

Quoad causam porrò ob quam Corpus grave longè minus gravitet in aqua quàm in Aëre, cum longe magis gravitare deberet, videatur, dum & Columnæ aquæ, & aëreæ pondus sustinet, eam nunquam admiserim quam ipse affert, nempè quòd *Corpus in mediis hærens aquis gravitati Columnæ aëreæ non amplius sit obnoxium, sed solùm aquæ incumbentis pondere prematur*; sed eam esse crediderim, quòd Corpus grave in aqua demersum majorem inveniat in descensu resistentiam quàm in Aëre, Substantia tenuiori, & quæ loco facilè cedat, seu quòd ab aqua crassiori magis sustentetur, quàm ab aëre, sicuti si examinari posset pondus alicujus Corporis in Æthere, magis gravitaret quàm in Atmosphæræ ima parte; quam ob causam Experientissimus P. Lana T. 3. Mag. Nat. & Art. l. 25. Prop. 27. scripsit *non posse nos cognoscere verum, & absolutum pondus Corporum, cum in loco omni Corpore vacuo examinari nequeant.*

Multò minùs rationi congruit, quod subdit; *scilicet remotam interventu aquæ Columnam Atmosphæræ* in subjectum Mercurium nihil habere potestatis; in contrarium enim reclamat Machina Pneumatica, in qua si collocetur Barometer cum aliqua portione aquæ super stagnantem Mercurium, & exhauriatur Aër, descendet procul dubio Mercurius, nec sat virium habebit aqua ad sustentandum Mercurium quin præceps ruat; premit ergo aërea Columna Mercurium cum illi, quæcunque, ut lubet, aquæ portio superincumbit, si non immediatè, saltem mediatè; & Aqua secundum proportionem quam habet in ponderis ratione ad Mercurium, illum in fistula attollit, superstite semper ea altitudine quam antea Mercurius à solo Aëre premente habebat.

Ad priorem ergo difficultatem respondet dicendo; Atmosphæram toto suo pondere sereno tempore Mercurium in altum attollere, crasso vero, ac pluvioso *diffusum per Aëra liquorem* partem Atmosphæræ sustinere, adeo ut illius pars inferior (concretum nempè ex Aëre, Vaporibus) terræ superficiei incumbens Atmosphæram superiorem sustentet, *ceu*

 nubibus

nubibus arcus, ut ait Poëta de Iride. Hic ubi agitur de crasso Aëre, totum me Bœotum agnosco, non satis percipiens quomodò in fluido Corpore fingi possit arcuatum opus, quod superiores partes ita substentet, ut ea quæ inferiùs sunt posita perpendiculariter non premantur, neque cur sereno tempore Atmosphæra toto suo pondere Mercurium premat, pluvioso verò, *ob aquosarum partium interventum, quæ atmosphæræ pondus ex parte in se suscipiant, debeat pressio diminui.* Aqua, & quodcunque fluidum, sive perspicua sint sive turbida, & opaca, & cum partium terrenarum mixtura toto suo pondere pressionem suam exercent, & partes inferiores premuntur à superioribus, ut egregiè demonstrat Celeberr. Boyle in suis Paradoxis Hydrostaticis. Id quoque ex ipso Barometro satis liquet, nam si super Mercurium in Vasculo stagnantem ponamus Aquam, proportionatè ad momentum quod habet aqua ad constituendum æquilibrium cum Mercurio, illum attollit in fistula; ac si super aquam infundamus Oleum rursus Mercurius elevabitur, neque sat virium habebit Aqua, ut Mercurius novum pondus non sentiat in ea ratione, quam Oleum habet ad Mercurium. Aër igitur Terræ proximior, quem Seneca in Quæ. Nat. Aëris fæcem appellat, ut ut crassior, non impediet, nec diminuet Aëris superioris, licet tenuioris, pressionem, sed ambo junctis viribus majorem efficiunt pressionem quàm se solis.

Omittam, nihil apud Hydrostaticos notius esse, quàm liquida corpora è fistulis, in quibus continentur, effluere in subduplicata ratione suarum altitudinum; quod non contingeret, si pars inferior superiorem ita sustentaret, ut illius directam pressionem impediret. Si ergo liquida vi suæ gravitatis cum tali proportione effluunt, nullum est effugium ad aqueos Vapores per aërem dispersos, qui ponderis aliquid Atmosphæræ detrahant, ut hanc ob causam diminuto Aëris pondere debeat Mercurius in pluviosa tempestate descendere & altiùs adscendere in Vasculo substrato.

Forsan ponderis aliquid Atmosphæræ decedere ab aqueis Vaporibus intermixtis dici posset, si aqueos vapores ipso aëre leviores esse demonstrari posset eo modo, quo D. Schelhamerus in secunda sua Regula Hydrostatica scripsit, *Salinas particulas aqua affusa non aliam ob causam disparere & aquæ poris se insinuare, quam quod in minima redactæ leviores sint ipsa aqua*; nam si vapores in minima attenuati ipso Aëre leviores revera essent, Cylindrum leviorem pluvioso tempore constituerent, quàm cum serenum, & sudum est Cœlum, & sic minori facta pressione necessariò Mercurius deprimeretur; at sicuti admitti nequit Salinas particulas aqua affusa adscendere, quia in minima dissolutæ aqua leviores fiant, neque pariter affirmandum de aqueis Vaporibus. Salis enim particulæ, sicuti omnium Metallorum, in suis menstruis solutæ adscendunt, & suspensæ perstant, non quod ad minimam molem redactæ menstruis suis leviores reddantur (quis enim Auri particulas in aqua regia dissolutas eadem aqua leviores credat, quando Auri particulæ ut ut minimæ molis, cum æquali mole, aquæ regiæ comparatæ eadem semper erunt graviores?) sed quia hujusmodi corpora per fermentationem quandam dissoluta susque deque agitentur, & in atomos resoluta ob adauctam superficiem ratione molis in suis Menstrui poris resideant suspensa. Satis notum est ex Geometricis, multò majorem esse proportionem inter molem, & molem, quàm inter illorum superficies, seu molem minorem ad majorem, non ita se habere, ut superficies minoris ad majorem; quam veritatem Celeberrimus Galilæus in suis Mechanicis Dialogo primo oculari fide demonstrat. Si enim accipiamus Cubum, cujus unum latus longitudinem habeat duorum digitorum, quo pacto omnes illius facies simul superficiem conflabunt digitorum 24. & Cubum hunc tribus sectionibus in octo minores Cubos dissecemus, quorum quilibet latus habeat longitudinem digiti unius, & consequenter omnes illius facies superficiem habeant digitorum sex, omnes isti octo Cubi simul superficiem possidebunt digitorum 48. ubi prior Cubus, ex quo

quo omnes isti emerserunt superficiem tantum habebat digitorum 24. En quomodò ad Corporum in minima reductionem major semper respectivè est illorum superficies, & consequenter major attactus, & adhæsio porulis in quibus continentur; quam ob causam Salis, & metallorum particulæ in suis menstruis dissolutæ, licet illis graviores, suspensæ perstent, donec ab aliquo præcipitante dejiciantur; non adscendunt ergo aquei Vapores in Aërem, quia leviores sint ipso Aëre, sed quia à Solis calore, vel Igne centrali terræ in sublime eleventur, *& ob exiguum pondus*, & magnam superficiem innatent in Aëre, nec potis sint illius resistentiam superare, quam tandem superant, dum iidem densati Corpus constituunt, quod ratione ponderis absoluti magis augeatur, quàm illius superficies, & consectariè resistentiæ proportio diminuatur, ut explicat egregiè Dominicus Guilelminus in Bonon. Universitate Mathematicarum Primarius Professor, in Opere suo doctissimo de Fluminum natura cap. 4.

Ad alteram porrò difficultatem, quæ juxta illius principia insolubilis est, paucis respondet, aitque ad hoc ut Mercurius in Vasculo attollatur, non opus esse *ut Aër illius inferiorem superficiem subeat, sed proprium ejusdem pondus in vitreo Tubo alteri incumbens, & illud pellens sufficere*, quod meherclè vero verius est; at id quomodo iis cohæret quæ superius scripsit, dum pro fundamento potissimo creditæ suæ Demonstrationis supposuit *Mercurium descendere non posse è Tubo, nisi quia adscendat altiùs in Aërem, qui in subjecto Vasculo illi suppositus est?* Ingenua ergo confessione, more scilicet magnorum Virorum, fatetur principium motus Mercurii in Torricelliana fistula, pluvioso tempore non à parte inferiori, sed à superiori inchoare, sicque Atmosphæræ pondus ultrò restituit, quod per elevationem Mercurii in Vasculo ab aëre graviori factam paulò antè sustulerat.

En quot difficultatibus eos implicari necessum est, qui ob imaginariam, & plausibilem rationem sensum deserunt: ratiocinia enim nostra persæpè nobis illudunt, ac ut scitè, & eleganter Dantes Poëta Florentinus:

La ragion dietro à sensi hà corte l'ali.

Sic in præsenti casu, ob præconceptam opinionem, graviorem esse Aërem pluvio Cœlo, quàm puro Jove, cum tamen *Barometer* non secus ac *Bilanx* exactissima leviorem esse, ac minus premere demonstret, per quas ambages processerit, & quàm longè à Veritate deviarit Vir Doctissimus satis liquere arbitror. Opinio isthæc (cui ante Barometri inventionem quilibet subscripsisset) quod Aër humidus, ac nimbosus gravior sit, quàm cum excussis imbribus serenus sit, tanti ponderis fuit apud Celeberrimum Borellum, ut illi errandi ansam præbuerit, dum Prop. 115. in l. de mot. nat. à grav. pend. scripsit, Mercurium in Torricelliana fistula *altius elevari dum Aër nebulis pluviosis impraegnatur, at delapsa pluvia deprimi*, ut ut Excellentiss. Tortus Borelli vindicias, ingeniosè tamen, pertentarit.

Satiùs ergo est Problematis solutionem alia methodo pervestigare, ac disquirere quomodò Aër aqueis particulis saturatus tam benè gestet onus, ut levior fiat, ac minùs premat ea quibus insidet; hoc uno itinere ad tam grande secretum perveniri non potest, per regulas hygrometricas, quibus tantum tdit Vir Clariss., ut Barometro nomen ipsum, quo apud Literatos omnes audit, pene sustulerit. Ego quidem bona fide testari possum, me in eadem altitudine Mercurium deprehendisse, tam in meridiana luce, quàm in humenti, & caliginosa nocte, tam Hyeme, quàm Æstate, *Sole dies referente* siccos; ut sileam eandem Mercurii altitudinem compertam in Zona torrida, ac in Zonis temperatis, veluti constat ex Observationibus Astronomicis, & Geographicis D. Cassinæ cap. 10. Art. 4. Quare Phænomenon istud motionum Mercurii per alternas humiditatis, ac siccitatis in Aëre, vicissitudines exponere velle non multum abludit à Medicis prioris seculi, qui omnes morbosas Corporum affectiones per quatuor illas decantatas Elemen-

torum Qualitates explicari posse existimabant.

Absit tamen ut mihi persuadeam me in Ephemeridibus meis Barometricis rem acu tetigisse, fateor enim, nec pudet, Hypothesim meam de partium nitrosarum, aliarumque diversi generis præcipitatione, impendente pluvia, unde Aër levior fiat quàm antea, validè, ac nervose à D. Schelhamero impugnatam, non ita tamen eam dejectam esse arbitror, ut restitui nequeat, cum mihi, si velim, non desint quæ possim reponere. Potissima illius ratio est Salinas particulas ab aqueis vaporibus non posse deprimi, imò potiùs abripi debere, ac in sublime elevari, eo modo quo aqua Sali nitrove affusa iis dissolutis hospitium præbet, ac in sublime attollit, nam id non ita fieri in Aëre ut in Aqua, regerere possem, Experientiam ipsam obtrudendo, qua constat nimbosa, & humida tempestate Salem marinum (quod idem de Nitro, aliisque Salibus dicendum) ab Aëre non absorberi, imo liquari, ac diffundi, passimque observari è salitis Carnibus suspensis liquatum Salem in terram depluere, quod Satis norunt Salsamentarii, qui Sale conditas carnes ab Australium Ventorum afflatu, ac pluvioso Aëre, quantum possunt, custodiunt, Ventisque Borealibus partium nitrosarum Vectoribus lubenter exponunt; norunt id etiam Chymici, qui ut spiritum Sulphuris per campanam eliciant, dies eligunt nebulosos, Aëre scilicet humidiori, ac magis roscido fusos illos Sales præcipitante.

Non semel in meo Tractatu admiratus sum, quomodo ad Boreales flatus tollatur in altum Mercurius, ad Australes gravi lapsu concidat; rationem reddit D. Schelhamerus in P. S. idque ait fieri quia Boreales Venti sicci sint, Australes humidi; expedita sanè, ac veluti in numerato habita responsione, sed quæ non sit satisfaciendo. Si quod vim exsiccandi habet nihil addit, imò detrahit, & Venti Boreales humiditatem in oppositam partem abigendo Aërem sicciorem reddunt, unde Aëri pondere detracto major succrescit vis premendi? Ergo, nec præter rationem, credidi à Polo Boreali, *qui nobis semper sublimis*, ut ait Poëta, exspirare aliquid, ut de magneticis effluviis ajunt, quod Aëri robur adjiciat, sive particulæ nitrosæ sint, sive quid aliud nobis ignotum? *Aurum ab Aquilone venit*, legimus in libro Job. cap. 37. Augustinus Steuchius in suis Enarrationibus interpretatur de Serenitate quæ aurea dicitur: Sept. Græcè transtulerunt: ἀπὸ Βοῤῥᾶ νέφη χρυσαυγοῦντα.

Quoad alias rationes quibus Hypothesim meam impugnare contendit, nempe quod admisso Aërem *aqueis particulis refertum* leviorem esse quàm sibi relictum multa sequerentur absurda, scilicet, quod Salinæ, ac terreæ particulæ in Aëre innatantes longè superarent, sicque graviora corpora natarent in leviori, seu quod Aër majus pondus sustineret quam ipse constitueret, respondere possem, non sic Philosophorum Principi absurdum visum talem graviorum Corporum in Aëre natatum, ut videre est in quarto de Cœlo 7. ubi Aristoteles de hoc non dubitat, sed quærit, *cur aliqua ob parvitatem natent in Aëre, ut auri arena, & alia terrea, & pulverulenta;* certè constat, auri particulas in aqua regia dissolutas, licet illa graviores; ut superius dictum, in illius porulis hospitari, ut omittam multa gravia, velut laminas ferreas, aciculas chalybeas super aquæ superficiem innatare. Sicuti ergo motus, & fermentatio præcedens ac in minimas particulas Corporum dissolutio sunt in causa, ut Metallorum particulæ in aquis fortibus suspensæ perstent; quamvis iisdem graviores, cur non idem de nitrosis, ac terreis particulis per Aërem diffusis affirmare liceat? *Quid mirabilius esse potest aquis in Cœlo stantibus? At illæ, ceu parum sit in tantam pervenire altitudinem, rapiunt eo secum piscium examina; sæpe etiam lapides subvehunt portantes aliena pondera*, ajebat Plin. Hist. Nat. lib. 31. c. p. Talia admirari, quando causam tenemus, nobis haud quaquam licet, multò minus id absurdum existimare, imò Divini Conditoris summa providentia id factum reor, ut cum omnia in pondere, numero, & mensura condiderit, hoc

hoc pacto Aerem ob vim elasticam ad intumescentiam pronum sic compesceret, & ad varios usus aptiorem redderet, ac præsertim ad respirationis munus, ut in Tractatu meo Ephemeridum Barometricarum satis demonstratum.

Esto autem quod nitrosæ, ac terreæ particulæ per Aerem volitantes plus millies superent Aeris pondus, quod idem de aqueis particulis affirmandum? quis id ignorat? Aurum quoque insignem gravitatis excessum super aquam habet, vigesies fere, ut ait Galilæus, paulò tamen minorem super aquam regiam, auri tamen particulæ in tali aqua solutæ per illam innatant, licet eadem graviores, ac vere, & absolute dici poterit de Aqua regia quod sustentet majus pondus quam ipse constituat; & cur non idem de Aere? Omittam à Galilæo in citato Opere p. m. 46. demonstrari possibile esse, ut ex qualibet materia proposita Pyramis seu Conus fieri possit, qui super aquam collocatus non immergatur, sed solum illius Basis madescat. Mirari autem hic subit quomodo D. Schelhamerus hujusmodi corpusculorum in Aere natatum pro tam ingenti absurdo reputet, qui pro suæ præjudicatæ Demonstrationis fundamento tam confidenter pronunciavit, *Mercurium* (quo in universa rerum natura nullum fluidum gravius reperitur) *esse Corpus in fluido tenuiori* (Aere scilicet) *consistens*.

Neque pariter ex hoc quod Aquæ pondus plus millies Aeris pondus excedat, sequitur, ut ipse ait, *fieri non posse quin novo hoc Corpore magnum pondus Aeri accedat*; non enim semper putare licet, quotiescumque Aer è sereno fit nubilosus, quod aliunde nebularum, ac imbrium deferatur materia, cum ad id sufficiant Vapores per magna illa spatia prius dispersi, si in unum cogantur, ac densentur, sicuti neque tam ingens pondus, ut creditur, Aëri concilietur. Miramur equidem, cum *immensum Cœlo venit agmen aquarum*, quomodo tam ingens pondus ab Aëre sustineri possit, at si rem attentiùs consideremus nullus pene admirationi locus est. Refert P. Castellus olim Urbani VIII. P. M. Mathematicus in aureo suo libello de Aquarum fluentium mensura, quod cum olim Perusii esset, & Trasimenus Lacus ob prægressam siccitatem nihil aquæ per solitum suum Emissarium dimitteret non sine magno vicinarum Regionum incommodo, impendente pluvia excogitasse modum, quo scire posset quantum ex casuris imbribus crescere deberet Lacus; ait igitur se Aeri aperto vitreum Cylindrum altitudinis unius palmi, latitudinis vero dimidii exposuisse, ac postmodum sequuta ingenti, ac universali pluvia per 8. horarum spatium, observasse aquam in Vase ad digitorum 4. altitudinem devenisse, & hujusmodi observatione amicis qui aderant prænunciasse Lacum quoque ad eandem altitudinem excrevisse; missis proinde qui Lacum inviserent, qui Lacus 4. passuum millibus ab Urbe distat, compertum fuisse aquam cœpisse per suum Emissarium effluere, cum antea aquæ superficies ad 4. digitos ab Emissarii limine abesset.

Refert pariter D. Mariotte Celeberrimus in Gallia Mathematicus in libro de motu fluidorum, ut videre est apud C. Bartholinum Thomæ filium in elegantissima Dissertatione de Fontium & Fluminum origine, & in Memoriis Physicis, & Mathematicis Parisiis Anno 1692. impressis, se per integrum annum aquam à Cœlo labentem in Vase quadrato collegisse, quam ait ad pollicum 17. altitudinem devenisse, unde facto calculo cum ea aquæ quantitate, quæ illum tractum terræ, unde ortum ducit Sequana Galliæ fluvius, per pluvias quotannis mundat, cum illa quæ per idem Flumen in Mare devolvitur, deduxit tertiam partem aquæ per pluvias delabentis sufficere ad Fluminis perennitatem; hinc non contemnendam conjecturam desumpsit Bartholinus ad Fontium & Fluminum originem non è Mari, sed ab imbribus derivandam. Ego quoque per totum Aprilis mensem, qui hoc Anno 1698. maximè pluviosus fuit, aquam pluviam in Vase collegi, ac illam novem digitorum altitudinem vix attigisse deprehendi.

Si ergo ex hujusmodi Observationibus Aqua è Cœlo decidua vel per totum annum quamvis

vis eadem Aqua pluries sub Vaporum specie exaltata (qualis evaporationis calculus per tres annos in præcitatis Memoriis Physicis, & Mathematicis habetur) in Aërem adscendat, & in imbres coacta descendat, 17. pollicum altitudinem non excedit, non est quod adeo miremur de Aqua in Cœlo hospitante, quæ per pluvias delapsa, & unum in locum ob situs devexitatem nobis imponit, ut dubitari possit Aërem sustinere majus pondus quam ipse constituat.

Hæc pauca ad objecta à Clarissimo Viro placuit respondere, ut sciat posse me, si velim, Hypothesim meam in integrum restituere, at quia non tanti illam facio, ut si quid se offerat quod magis arrideat, eandem repudiare pigeat, cum in fine Opusculi mei satis protestatus fuerim leves esse conjecturas meas, ac potius fungi voluisse vice Cotis, acutum reddere quæ ferrum valet exsors ipsa secandi. Quid enim mihi supererat agendum, quàm ut aliis incitamento essent ad ingenii aciem circa hoc implicatissimum Problema exercendam, hac pertentandum num Veritas hæc in abdito posita hac tandiù quæsita tandem obtineri possit; propterea ad reliqua levioris momenti, quæ à D. Schelhamero, aliisque non paucis post Opusculi mei editionem publicis scriptis objecta sunt, nihil addam. Exactiùs tamen Doctissimi Viri Solutionem hanc, quam ipse Demonstrationis nomine insignivit examinare lubuit, ne cum speciositatem aliquam habeat, incautis imponeret, & ne à Curiosis Naturæ Scrutatoribus à rei tam abstrusæ Disquisitione cessaretur. Quod me attinet, in hanc rem operam meam impendam, nec cuipiam res meas impugnanti unquam succenseam, siquidem ut in Tusculanis Quæstionibus Tullius *& refelli sine iracundia & refellere sine pertinacia parati sumus.*

Verùm hisce Quæstiunculis Epistolæ modum excessisse me video Venerande Præses, quare ab humanitate tua prolixitati meæ patrocinium aliquod exposco, tam ferax enim novarum rerum est ardua hæc Quæstio, ut ab eorum quæ identidem occurrunt contemplatione non tam facilè quis temperet. Cæterum Clariss. Viri ingeniosa Excogitata, & Conatus laudandos existimo, ut qui pro hujus problematis Solutione avia loca pertentarit, *nullius ante trita pede*; quod si nec ille, nec ego, nec quispiam alius adhuc, Isthmum hunc perfoderit, contenti simus Tibulliana laude, quod in magnis sit voluisse satis, etenim omnibus in bonis rebus conatus in laude, effectus in casu est. Quando autem sub Tuis auspiciis solidè ac nervosè agitari cœpit hæc Quæstio, cum Celeberrimus Vir D. Rodulphus Jac. Camerarius (cujus humanitati multum debere me fateor, quod elegantissimo suo Operi Ephemeridum Meteorologicarum Opusculum meum attexere voluerit) hac de re tractavit, & Opus suum ipse quoque Nomini Tuo inscripsit, sperare licet veram, & legitimam hujus Problematis Solutionem in apricum tandem, *remota erroris nebula* prodituram. Tibi militat Nobilissima, & toto Orbe Celeberrima Academia, Tu tot præstantissimos Heroas ad hujus Arcani indaginem exacue, Tu stimulos adde, Te siquidem Duce & Auspice aliquis forsan in hac re Naturæ peplum aperiet. Vale felicissimè, ac fave.

Clarissimi nominis Tui

Cultori Studiosissimo

Bernardino Ramazzino.

Mutinæ die 7. Junii 1698.

EPI-

EPISTOLA III.

Viro Illustri, atque Magnifico

D. LUCÆ SCROEKIO,

Societatis Leopoldinæ Cæsareæ Nat. Curiosor.

PRÆSIDI DIGNISSIMO

GUNTHERUS CHRISTOPH. SCHELHAMERUS

S. P. D.

CUm abhinc biennium disquisitionem de causis, cur in Barometro suspensus Mercurius pluvioso tempore descenderet, quam *Solutionem Problematis* indigitaveram, ad Te, Præses Colende, transmitterem, haud equidem tam magnifice de me ipso sentiebam, ut nihil in iis desideratum iri existimarem; Sed potius, id agebam, ut doctorum Virorum de novis istis conatibus meis sententiam explorarem; Ideoque, expositis iis quæ videbantur mihi obstare, quo minus Clarissimo D. Ramazzino accederem, disertim subjunxi; *Utrum veram invenerim, penes eruditos atque peritos rerum Viros judicium futurum esse, cui me totum submitterem.* Itaque nonnihil commotus sum, cum viderem, in examine illo, quod à Doctissimo viro nunc susceptum video, ita mecum agi, ac si ego pro demonstratione vera absolute eam venditaverim, quod nunquam in mentem venerat. Quo magis mihi video necessitatem imponi, ad illa quæ objecit (pace quod ejus fiat) respondere, eaque quantum licet, bona fide adversus oppositiones ejus tueri; qui neque oracula habere quæ profero, nec temere explodi velim. Id vero agere coram Te, & causam hanc velut ad tribunal tuum dicere, mihi perjucundum est, quippe cum nihil prius, nihil antiquius mihi sit veritatis amore, quo Te quoque teneri unice scio, indeque tuo præsidio Socios, amicè ejus causa inter se disceptare, haut parvo oblectamento esse planè confido.

Et verò, cum quicquid illius gratia suscipitur, gratum acceptumque esse omnibus debebat, non putabam me hisce Clarissimo Ramazzino, etiam si non acu rem tetigissem, aut ἀκριβεςάτως, & ἀξίως dicta omnia deprehenderet, mœrorem allaturum esse. ꞵ μόνον γὰρ χάριν ἔχειν τȣτοις, ὧν ἄν τις κοινωνήσαι ταῖς δόξαις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπιπολαιότερον ἀποφηναμένοις, καὶ γὰρ ꞵ̓τοι συμβάλλονταί τι, τὴν γὰρ ἕξιν προήσκησαν ἡμῶν: ut est apud Philosophum. Neque verò tanti etiam sunt, quæ obstare iis sunt visa, ut non potuisset, vel ipse sibi satisfacere, si paulò curatiùs omnia expendere libuisset, qua est ingenii felicitate. Sed quando evenit, tentandum est altera vice hoc mare, allaborandumque mihi, ut tristitiam istam in qua nunc est, eximam, atque impleam animum gaudio. Quod, ubi viderit, suis dubitationibus satisfactum, uti quidem id futurum confido, gratiam apud ipsum hanc inivisse gratum erit; sin minus, non tamen iniquo feret animo, quod eodem in illa, quo ipse in mea, jure sim usus, sed (quod fieri æquum est, & alter alteri in tam nobili ac lubrico argumento versantes debemus utique) omnia in bonam partem interpretabitur. Quod ipse quoque ut præstem prior, quæ paulò confidentiùs aut etiam duriusculè in me, ab ipso prolata sunt, præteribo: Nempe *se mihi*

mihi ostensurum, ad quos scopulos impegerim, dum hæc sim connisus, neque adeò feliciter, ut crediderim, veritati velificari potuerim, & alia bene multa, quæ parciùs potuisset interponere, cum adhuc sub judice lis sit, quem ille in propria agere causa, neque debebat, neque etiam poterat, sed exspectandum erat aliorum judicium & tuum fortassis, aut si per modestiam id negares, publici.

Impetrata ut spero hac venia, ad rem ipsam accedendum est: Et de errore quidem sive Amanuensis, sive typographi, in aperto res est; De ratione verò solutionis salium non est cur tam difficilem se præbeat Cl. Vir. Tametsi enim naturalem suam gravitatem solutum sal non exuat, quam specificam ipsi placuit nominare, amittunt tamen disjunctæ ejus particulæ eam, quam conjunctæ in majorem molem antea habebant. Ut enim vis agendi, ita & resistendi, munita fortior est, sejuncta per partes debilior: Apologus docet, de eo qui caudam equinam, cum totam extrahere non posset, depilando facilè superavit. Id ne frustra à me adductum putet, adeò verum est, ut non tantum ad attingendum fundum gravibus necessaria sit moles aliqua, verum & levioribus ad emergendum. Quod licet ad oculum demonstrare in destillatione oleorum; ubi non rarò aquæ prodeunt albicantes; quoniam particulæ oleosæ in minima redactæ illis immiscentur, & in iis poris retentæ innatant, nec possunt se expedire. Cujus rei non alia causa est, quàm quia in exigua isthac mole, vincere resistentiam implicantis aquæ non possunt, atque in superficiem, ut solent in majores guttas coëuntiæ, emergere. Quod si qui & aliquandiù illa relinquatur, à reliqua intestina agitatione sibi fortuito occurrentes conjunguntur, & tum nulla difficultate evadunt; secus verò & quando per quietem non possunt, persistant, & aquæ albicantes ac turbidæ apparent. Si autem ad emergendum pondere opus est, non naturali, sed ex mole, quo amisso, leviora perpetuò opprimuntur, multò profectò magis ad depressionem ac descensum eodem opus est. Licebit ergo mihi leviora dicere ac reputare quæ innatant iis quæ resistunt pondere, ne in altum tollantur; sive jam id fiat specifica gravitate, sive generica, seu potiùs ea quam conjunctæ in majorem molem acquirant, qui non sum alioqui tam stupidus, aut adeò legum naturalium ignarus, ut eam quæ materiæ propria est & inseparabilis gravitatem, eadem permanente, minui asseram. At mihi vicissim, si in minima redigantur corpora, in parva mole minus esse ponderis quam in magna, nemo profectò negabit, nisi qui sensus ipsos ejuraverit. Hæc enim causa est, cur salia volatilia, satis gravia si combinentur, & novo apud nos artificio in crystallos coëant, persistunt; soluta verò in aërem promptè avolant, ac retineri non possunt. Cum enim non spontè avolent, sed ab aëre se iis mediis insinuante attollantur & sursum pellantur, certè necessum est ea esse leviora; Nam pondus gravius à leviori corpore attolli absurdum est; Sic camphora quoque in vaporem vertitur, nitrum & sulphur in fumum abeunt, ipsum hydrargyrum, licet sit unum ex gravissimis metallis, per ignem in minimas particulas dissolutum in aërem adscendit. Eadem vero opera, quæ in sequentibus mihi objicit, amoliar: quod enim aquam sali solvendo duplo triplove minimum præponderare, necessum esse dixi, eo non quidem evincere unquam conatus sum, aquam sale graviorem esse in se, & sic dicta naturali gravitate: sed molem tamen universam aquæ mole salis universa graviorem esse, certum est, quæ mea mens erat, quam potuisset ex his satis perspicere Cl. Ramazzinus; nisi vitilitigare his maluisset. Sed ad rationem præcipuam ipsam accedendum est.

Non satis autem percepit mentem meam Vir doctissimus, dum causam me dicere arbitratur, ubi asserui, *non posse Mercurium è tubo descendere, nisi quia altiùs adscendat in aërem qui in vasculo est*; (quo nomine usus sum quoniam Torricellianum vasculum habet suppositum: titulum autem feceram *De tubo Torricelliano* tanquam fundamento Barometri, non ignarus alioqui non esse vasculo opus in recurvo tubo) non enim causalis hic particula

QUIA

QUIA ſtrictiſſimè mihi accepta eſt, quæ efficientem notet, ſed quæ cauſam ſine qua non: neque ego in ea ſum ſententia, hydrargyri in vaſculo, vel breviore brachio tubi Barometrici adſcenſum eſſe cauſam efficientem, ut ex longiori tubo alter deſcendat, eumque inde, quaſi funiculo extrahat: qui enim tam abſurda cogitatio ſatis ſani cujuſquam poſſet in mentem venire? Id tantum volui, iſtum, quia remittat incumbentis aëris gravitas, altiùs in eum immergi, hinc ſequi alterum, non motus principium, ſed occaſionem atque ordinem indicaturus. Id quod poterat itidem facilè ex eo colligere quod ſequitur ſtatim: *Quo pacto evenit, ut Mercurius ſuſtolli ſubeunte ſub alteram ſuperficiem aqua vel aëre, ut in fluidis nudis corporibus fieri opertet, non ſit opus, ſed ſufficiat proprium pondus in tubo vitreo alteri incumbens illumque pellens*, & quæ ſequuntur. Quæ itaque hic contra illam aſſertionem diſputat, una cum *accuſatione ſua fallaciæ non cauſæ ut cauſæ*, dum potiùs ſeipſum, ad mea refutanda nimium properans, egregiè fefellit, omnia concidunt.

Ex quibus verbis porrò id etiam patet neque me ſtatuere, neque ab illo poſtulare ut credat, Mercurium eſſe abſolutè, rigidoque adeò ſenſu, corpus in fluido ita conſiſtens, ut lignum quoddam gravius in media aqua. Id tamen interea mihi concedi peterem: Eſſe eum *Comparandum* ut ipſe ait, iis corporibus, quæ in fluido neque merguntur, neque emergunt, &, ut ego loquutus ſum, *ejus habere rationem*, etſi non in tota libertate ſua ſit conſtitutus, & in circumfluo undique liquido medius innatet. Notum enim comparanda inter ſe non prorſus eadem eſſe oportere per omnia, & quod rationem habet alteriùs, non ſtatim eſſe ipſi per omnia ſimile, ſed in quantum ad ſcopum obtinendum eſt opus, & ratione alia aliqua potiùs diverſum. Quamvis ergo Mercurius hic non ſit aëre undique circumfuſus, neque tamen emergit h. e. totus effluit, & in Oceani Aërei ſuperficiem adſcendit, reſiſtente Atmoſphæræ pondere quod incumbit, nec mergitur, h. e. totus deprimitur, adigiturque in ejus fundum inverſum, oram ſcilicet tubi vitrei igne obſignatam, reſiſtente propria gravitate illius, qui in tubo eſt. Dubium quidem movet D. Ramazzinus; *talia debere in tota ſua libertate eſſe conſtituta nec ab ulla vi externa impediri, quin deſcendant, quod de Barometro ad parietem ſuſpenſo dici nequeat.* Sed ne ægrè ferat, ſi ipſi in animum revocem, duplici ratione in medio fluido quid poſſe conſiſtere: *primum* ita ut à fluido illo ipſo ſuſtineatur, quod illis evenit qui eadem molis paritate ſunt & ponderis, *deinde*, ut ab appenſo vel appoſito pondere (Galli vocant *Contrepoix:*) quod illis contingit quæ ſunt graviora. Quæ ſanè non modo conſiſtere in fluido, etſi aliena virtute, nemo negaverit, ſed etiam in fluido craſſiore adſcenſura, non dubitaverim contendere. Sit v. g. corpus gravius A, ſuſpenſum ex funiculo B. cui pondus C. ad æquilibrium conſtituendum appenſum ſit, per trochleam D. decurrens, fluidum vero E ſit aqua ſimplex. Hæc injecto ſale fiat gravior: adſcendet mox, ut opinor ſpontaneo motu, pondere C. ſuſtentatum corpus A altiùs, & ad ſuperficiem tendet. Hoc pacto ſe habet Mercurius; Sed hic fortè ulteriùs objiciet D. Ramazzinus: tamen in hoc diverſitatem eſſe, quod non in medio fluido natat Mercurius, ſed Vitreo tubo incluſus hæret. Verùm neque illud obſtare poteſt, quo minùs habeat rationem quam dixi. Et quia plurimùm intereſt à me id quàm clariſſimè dilucidari, aliud exemplum, propiùs ad noſtrum accedens commemorabo, baculi ſcilicet Cylindrici, qui in aquam profundius detruſus recta ſurſum tendit. Id fieri aquæ columna, non ea quæ ſub ipſo eſt, præſertim propiùs fundo admoto, ſed illa quæ à ſuperficie pertingit ad fundum, indeque in baculum reflectitur, extra dubium eſt, idque demonſtrat Nobiliſſimus *Boyle Paradox. Hydr.* IV. cujus figuram intuenti res patebit. Ut autem ibi columna illa aquea quæ Cylindri ſuperficiem æquat, in media aqua ſola conſideranda, ita hic Mercurialis; & licet illa libera, hæc incluſa ſit, tamen eadem prorſùs utriuſque ratio, niſi quod illic imaginarium ſit ambiens, hic verum, quia

baculus solidum corpus est, & συνεχὲς, Hydrargyrus fluidum & εὐδιαίρετον, καὶ ἀόριςον. Quibus expositis, satis jam in aperto est, quid respondendum sit. Est enim sanè hoc, si quid video, comparari eo nomine cum corpore aliquo posse, quod in medio fluidi consistit, illiusque habet rationem, idque ad obtinendum quem mihi proposui finem sat est.

Alterum quod deficere, hic dicitur, nimirum, *debere data molis paritate esse ejusdem gravitatis*, pari facilitate excusatur. Ut enim in iis quæ in fluido stricta acceptione consistunt, hæc rectè habent, ita in hoc exemplo, eo modo proposito quò id feci, locum neutiquam inveniunt. Nam faciendum hic est, *quod in Paradoxis Hydrostaticis* licuit eidem Illustri Boyle: dividere nimirùm Mercurium nostrum in duas partes, illam quæ in brevi, & illam quæ in longiore brachio continetur, deindè supponere imaginariam superficiem in illa parte, ubi incipit reflecti, & in brevius tubi brachium sursum tendere; quippè ubi desinit in medio consistens ejus pars, illamque imaginariam superficiem premit hinc incumbens ex alta fistula columna Mercurii reliqui, illinc verò aërea, quæ in æquilibrio suspensum constituit, ut sit ejusdem conditionis atque est corpus in fluido ejusdem mole paritatis librato. Quod manifestum est: si enim non esset, in illam vergeret partem necessariò ubi minùs inveniret resistentiæ. Ratio enim, cur fluidi & ejus quod in illo consistit paritas molis & ponderis simul desideratur, est, quoniam nihil ponderis ex tali accedit incumbenti fluidi columnæ, aliàs mergeretur; columna verò inferior cui incumbit, æquali suo pondere incumbenti resistere idonea sit, aliàs adscenderet. Nunc autem, quia tantum exactè spatii occupat quantum occuparet illud ipsum fluidum ejusdem magnitudinis, neutrum potest accidere, cum illud in sui simili ubique quiescat. Quod tamen si perpetuum esse putat & immutabile Cl. Auctor, fallitur. Nam satis ostendit idem Anglorum ingeniosissimus, non ita firmum hoc esse principium, quin detrudi quoque tale corpus ad fundum queat, ibique ita constitui, ut subsistat. Sed ad nostra redeamus: quia Mercurius incumbens in superficiem imaginariam Mercurii brachii reflexi inferioris, æquiponderat aëris externi incumbentis columnæ, perstat ille immotus, & habet rationem corporis in medio fluido librati, etsi non æquet eadem mole aëris pondus, sed superet: Quæ profectò tàm sunt vera, ut nihil opponi possit.

Sicuti ergo falsum est, hoc in nostro requiri, ita verum est contra considerari posse, (quod volui) Mercurium in Barometro, saltim quod ad partem inferiorem, ut corpus in fluido consistens, etsi non sit tale propriè, & omni sensus rigore, aut in totum quantus tubum implet, verumque itidem est, & licèt inferre: sicuti corpus aliquod in medio alicujus fluidi consistens, si fluidum illud alteretur, & fiat gravius, necessum est altiùs attolli, ita eadem ratione Mercurius in Barometro, pluvioso tempore, fluido graviore facto, in recurvo ejus brachio in sublime elevabitur, etsi non utrobique adsit molis & gravitatis æqualitas: idque ex eo principio, quia columnæ Mercurii substratæ & aëris incumbentis idem erat pondus, remota verò aëris parte, aut sustentata alio fluido interveniente, pondereque ita imminuto, præponderat columna Mercurii columnæ aëris, adeòque Mercurium in breviore brachio exsistentem, in eum altiùs impellit. Verùm non est cur his diutiùs insistam, cum hæc non esse inficias iturum Cl. Virum, certò confidam; ut mihi cum ipso planè convenit, non aëri hic adscribendum esse principium motus, sed Mercurio; neque unquam id contendi, & potuisset tota hac quidem de motus principio disputatione D. Ramazzinus supersedere, si paulò diligentiùs expendisset verba illa, quæ ex epistola mea denuò adduxi anteà.

Verum nunc ad experimentum, in quo maximam fiduciam posuit D. Ramazzinus, atque adeò mihi maximè formidandum est, pervenio: novum illud Barometri genus (quod tamen idem quoque descriptum exstat in Georg.

Georg. de Sancto Claro Lib. I. Dial. 2. 2.) quo producto ſperat, rem omnem ex aſſe ſe confecturum. Suſpenſum itaque Mercurium per lineam rectam perpendicularem in tubo recto nobis offert, non immerſum in vaſculum nec tamen effluentem. Hic obſervavit: *Mercurium, dum tranſitus ſit à ſerenitate ad pluviam, deſcendere & in imo & in ſummo*; (quis dubitat, ſi in imò deſcendat, ex ſummo etiam ſimul deſcenſurum,) *ſuccedente* rurſum *ſerenitate denuò adſcendere: quin & in humida & auſtrali tempeſtate uſque adeò delabi, ut illius aliqua portio extra fiſtulam in aëre pendeat.* Quærit ergo, ſe inveniſſe exiſtimans, in quo glorietur: *Cur in tali Barometro, cum aër aqueis particulis refertus adeòque craſſior quàm cum ſerenus eſt, Mercurium per lineam rectam ſurſum non propellat, ut aqua marina altiùs attollit navim quam pluvialis?*

Quod problema me nunquam ſoluturum haut dubiè credidit, adeòque, quaſi jam res omnis eſſet in vado, audacter pronunciat: *illuſiſſe mihi elevationem Mercurii in vaſculo, ut ſuper illam tanquam ſolidiſſimum fundamentum problematis ſolutionem exſtrui poſſe crediderim*, quo ſubtracto, cum idem fiat quod anteà, potiùs ad ſuam hypotheſim redeundum eſſe, *neque alia de cauſa id fieri* exiſtimandum *quàm quòd pluvio cœlo aër minùs gravis minùs Mercurii preſſioni reſiſtat. Diſſolvi ergo totam ſolutionis problematis hujus machinam ingenioſe quidem confictam, ſed parum firmis compactam nexibus.*

Equidem haut parum Clariſſimo Viro obnoxium me agnoſco, quod ingenium meum laudat; efficiundum vero mihi intelligo, ut ne judicium etiam deſideret: quod, ubi inſuper vera eſſe quæ excogitavi & non obſtantibus iſtis, ſubſiſtere, palam fecero, ſpero me ab ipſo conſecuturum.

Utut igitur hæc inſtantia ſatis eleganter excogitata ſit, ut reſpondente ſucceſſu fortiter oppugnaſſe mea iſta videri poſſet, ita tamen haut me terret, ut potiùs gratias habeam doctiſſimo Ramazzino, quod tam ingenioſè excogitata machinula magis iſtam ſolutionem obfirmare, & machinam quam ſe diſſolvere laborat, arctiùs conſtrictam compactamque reddere voluerit. Quod factum ab ipſo eſſe, liquido pateſcet, ubi paulò ſollicitiùs tibi, *Præſes graviſſime*, illa quæ in epiſtola mea ſequuntur, & quibus ulteriùs, cur Mercurius in graviori fluido adſcendat, explicare, ejuſque rei rationem reddere ſtudui, mecum placebit perpendere.

Dixi ſcilicet id fieri, quia Atmoſphæræ pondus humido intercedente, ejuſque partem ſuſtinente, imminuatur frangaturve, ut tam graviter ut anteà incumbere ſuperficiei ſtantis in vaſculo Hydrargyri, illumque in tubum vitreum ſurſum pellere nequeat. Quo poſito, non modo non eſt opus (quod putabat D. Ramazzinus, inque eo ſui argumenti robur omne collocavit) ut in tubo recto, & ſubtus apertò Mercurium altiùs impellat, ſed etiam contrarium evenire, maximè neceſſarium eſt. Quem enim ſurſum adigebat Atmoſphæra ſincera & gravior, cum, ſi particulis aqueis intercedentibus pondus illud ſurſum impellens minuatur, ut minùs reſiſtat tendenti deorſum Mercurio, deſcendere protinus neceſſum eſt: ut in tubo reflexo, adſcendere ſolebat eo adaucto.

Demonſtravimus enim in ſupra allatis, in tubo recto & ſubtus aperto ſuſtineri Mercurium à columna reflexa aëris eo modo, quo Cylindrus ligneus à columna reflexa aquæ ſurſum pellitur. Ut verò ſe habet Mercurius reflexus in tubo reflexo ad columnam aëris perpendiculariter incumbentem: ita ſe habet columna aëris reflexa ad Mercurium perpendiculariter incumbentem, illumque æquè premit urgetque deorſum ubi illi incumbit, ſurſum ubi ille incumbit.

Sed cur, inquit D. Ramazzinus, craſſius hoc fluidum eundem non altiùs propellit, ſicut aqua marina navim magis quàm fluviatilis? Dictum puta: Nimirum cum Mercurius non innatet aëris ſummo, ut navis aquæ, ſed hæreat in medio inter Mercurium & aërem, ubi ſibi ipſi eſt ſubditi fluidi loco, hinc fit ut proprio pondere illius qui incumbit in ſuperficiem imaginariam imæ partis, in craſſius illud jam factum fluidum altiùs ſe inſinuet, mirumque non eſt, non idem fieri in re diſ-

 ſimili

ſimili ex parte altera, ſufficit ſi idem fiat ex illa parte qua ſibi ſimilis eſt, etſi inverſo modo: Eſt enim etiam Oceanus Aëreus hic inverſus, & ſurſum reflexus, reduplicata columna Atmoſphæræ, cujus prima pars ſeu longius brachium deorſum vergit premitque, alterum à terra reflexum ſurſum, ut in cylindri lignei exemplo aqua; unde & ſuſtinet Mercurium perpendiculariter incumbens tubo reflexo, ne ſurſum erumpat, reflexa contra in tubo recto, ne deorſum. Quod ne abſurdum quis putet, aut in cerebro meo confictum, evolvat ſæpè laudati Boyle *Paradoxa hydroſtatica part. III.* ubi illud de aqua ita perſpicuè demonſtravit, ut ambigere amplius ſit vanum, vero ſunt demonſtrationes iſtæ huic negotio facilè accommodandæ, utpotè quorum concluſiones ſunt veræ regulæ hydroſtaticæ & univerſales.

Illuſit ergo potiùs deſcenſus hic Mercurii D. Ramazzino in novo ſuo tubo recto, quàm mihi ejus elevatio in vaſculo, ſeu tubo reflexo, rectèque dicit, eandem cauſam eſſe quæ in hoc, & quæ in altero Barometri genere motionem Mercurii efficit, ſed eam non rectè aſſignavit: Non enim aëris imminuta gravitas hic in cauſa eſt, ſed debilitata & intercepta ejus columna, quæ pondere priſtino amiſſo, deſcendenti Mercurii ſuperioris parti minùs reſiſtere poteſt, donec robur priſtinum, aucto pondere & recedente humido aqueo, recuperet. Et hic poſſem illi egregiè viciſſim objicere, ut mihi fecit, aërem ſpecificam gravitatem nunquam amittere: Quo jure ergo eum hic leviorem vocat, ſi non alia ratione quid levius dici poteſt, quam ſpecifica gravitate amiſſa? ſed nolo λογομαχίαν hic ordiri inutilem: quin potiùs ipſi concedo aërem leviorem factum, alia tamen atque ipſe volebat ratione. Nam Clariſſimum eſſe puto, non ex terreis, ſalinis, nitroſiſque particulis acquiſita gravitate incumbentem aërem gravitare, ſed illa ipſa quam barbarè hodie ſpecificam vocant: quam non deponet, iis exturbatis; neque eaſdem etiam humidis exturbari poſſe, nitroſas ſaltem & ſalinas, etſi poſſent, aqueæ particulæ in eorum locum ſuccedentes, & aëre millies graviores, non imminuerint ejus pondus, ſed augerent. Cur enim, ſi ſalinæ & terreæ augent, etiam aqueæ non augeant? præſertim, multo denſius permixtæ, ut pateant oculis, etſi ſua natura magis diaphanæ & minùs viſibiles quàm illæ. Ad quas objectiones meas, cùm nihil ſolidi poſſit reponere, facilè patet, quantum ſuæ iſti hypotheſi ſit fidendum.

Et jam in facili erit, regulas Hydroſtaticas, ſeu potiùs Hygroſtaticas à me adductas ad Mercurium ſic in aëre pendentem, quod poſtulat fieri, tanquam regulam Lesbiam, accommodare, ſunt autem ſequentes:

1. *Quæ in fluido leviori merguntur in graviori aſſurgere.*

2. *Aquam eſſe craſſius fluidum aëre.*

3. *Aërem aqueis particulis refertum, eſſe craſſiorem quam cum ſerenus eſt.*

Hoc ut faciam, *poſtulabo* hæc mihi dari:

I.

Per fluidum adſcendere, eſſe verſus ſuperficiem fluidi tendere. Ergo.

II.

Quidquid ad ſuperficiem fluidi tendit, habere rationem adſcendentis.

III.

Dari fluidum reflexum.

IV.

In fluido reflexo, ſi ad ſuperficiem tendendum ſit, priùs ſuperandum eſſe brachium inferiùs, antequam poſſit ad alterum perveniri, adeòque inflexam viam eſſe affectandam adſcendenti.

V.

Fluida in tubo ſuſpenſa, gravia cum ſint, ſemetipſa proprio pondere urgere & ſuperato reſiſtente æquilibrio, quaquaverſum effluere.

His poſtulatis nihil ineſſe iniqui, neque poſſe mihi denegari quin dentur, certo confido. *Primum* enim definitio eſt, haut inepta, niſi me fallit animus. *Alterum* ex priori immediatè fluit. *Tertium* experientia conſtat: fluidum enim in tubo reflexo reflectitur, ita ut in libero utrinque aëre æqualem in utroque brachio altitudinem ſervet, eo illinc excluſo, inæqualem; tale fluidum eſt ipſe in Barometro Mercurius, qui in Pneumatica ma-

machina submoto aëre etiam illo qui alteri brachio incumbebat, inde totus effluit, quousque æquali sit in utrolibet altitudine; Quo ipso planè firmatur postulatum. Verùm etiamsi non includantur in tubo reflexo, tamen per inflexionem agere aëris aquævè fluidum, Hydrostaticis experimentis satis superque demonstratum est dudum, ut de universo aëre id liceat affirmare. *Quintum* etiam negari nequit, postulat enim hoc ordinis natura, nec aliter fieri potest; videat ergo quod ex his neget D. Ramazzinus, aut si putat sibi esse admittenda, attendat jam porrò ad eas quæ sequuntur.

Propositiones.

I.

Mercurius in Barometro est fluidum grave in tubo reflexo, in medio aëre, vel quasi, consistens, tanquam in fluido, brachio ejus longiore inferioris fluidi vices subeunte.

Hæc cum in superioribus abunde sint demonstrata, atque defensa, nihil attinet plura de ea re addere.

II.

Aër est fluidum grave quidem in se, levius tamen, si sincerus est, quam si aqueis particulis sit refertus.

Hæc propositio ex secundo principio hygrostatico, seu potiùs lemmate satis apertè consequitur. Quamvis enim non omnia crassiora sint etiam graviora, certum tamen est, aquam, quia crassius, esse etiam gravius fluidum; quo ipso conficitur, aërem ejus accessione fieri graviorem; grave enim gravi additum reddit illud magis grave, nec est cur se iterum Bœotum hic fingat doctissimus Vir.

Cum itaque, ex principio hygrostatico primo, quæ in leviori fluido merguntur, aut quiescunt in ejus medio, in graviori adscendant, dubium non est quin Mercurius, in aëre sincero quiescens, in humido, & aqueis particulis referto, urgente proprio pondere columnæ incumbentis in superficiem imaginariam inferioris Mercurii, vi quinti postulati necessario adscendat. Urgere enim hanc, agnoscit D Ramazzinus, qui me exagitat ut levitatis positivæ assertorem, quia dixeram: Nondum mihi satisfecisse quæ de corporis in fundum aquæ depressi adscensu dicta sint a Mathematicis: sed falsò, non enim sequitur: Mihi, quæ prodiderant Mathematici de corpore in fluido depresso atque de causa cur incumbens aqua non obstet quin adscendat non faciunt satis, Ergo ego sum levitatis positivæ assertor: stolidus sanè sim si positivam talem levitatem ligno, vel cuivis corpori ejus æmulo inesse mihi persuadeam, nam talia sunt quæ in aqua depressa adscendunt, cum in aëre gravissima deprehendantur. Sed ad consectarium hujus propositionis redeundum est.

Non ignoro, quid hic mihi possit opponi: Nimirùm in medio fluido nudè exsistentia adscendere alia longè de causa, atque illa quæ conclusa sunt. Nempe quòd columna impellens, infra illa exsistens, eaque sustinens, gravitatis, adeòque roboris capiat augmentum: hoc verò, ut lubens hic agnosco, ita nondum destruit meam hypothesim. Nam duplici de causa fieri posse ut aliquid in fluido altiùs adscendat, contendo: vel, quia quod urget, copia ac pondere, indeque virtute augetur, vel quia quod incumbit, impediitque quo minùs adscendat, removetur. Priùs illud Mercurio non contingit, alterum contingit aëri, qui ex altera parte incumbebat; tum verò remotus recessit nonnihil. Nec labefactabit sententiam meam, quod nemo inventus sit qui de hoc cogitaverit: quando enim permulta quotidie nova excogitantur quæ applausum inveniunt, fraudi id esse mihi non debet: æquè enim hoc atque illud & rectæ rationi conveniens est & experientiæ: Certè nisi aëris pondus, quod multò graviùs ob altitudinem Atmosphæræ suæ quàm aqua, non admodum profunda, incumbit, (teste manu cui aër per antliam subtrahitur) per hanc removeretur, fieri etiam non posset ut corpus mole & pondere illi æquale in stagnis, lacubus, fluviis, maribus in medio ejus consisteret, sed ille in computum deberet admitti,

ti, & ſibi incumbente aqua & huic incumbente aëre illud deprimeretur utique ad fundum.

Hæc ad vulgarius Barometri genus pertinent: fiat nunc eorundem principiorum ad tubulum ſubtus apertum applicatio.

Propoſitio III.

Mercurius eſt fluidum grave in tubulo vi aëris reſiſtentis conſiſtens, tanquam in medio fluido vel quaſi, cujus in tubulo columna, imaginariæ ſuperficiei particulæ extremæ incumbens, alterius partis fluidi vices ſuſtinet.

Hæc propoſitio fortaſſis minùs arridebit, Cl. Ramazzino: ſed eam jam prius reddidimus perſpicuam, & nulla cauſa eſt, cur aliter in hoc genere Barometri, quàm in altero vulgatioris fabricæ Mercurium conſideremus. Nam ſi guttulam unam illam quæ effluit, ſupponas eſſe conſiſtens, illique tantum aëris incumbere quantum æquet pondere reliqui hydrargyri pondus, idem prorsùs accidet, quod nunc fieri videmus: ex quo patet, neque hic fruſtra me ſupponere, habere illum rationem corporis in medio fluido conſiſtentis.

Propoſitio IV.

Quod ſuſtinet Mercurium in tali tubulo, eſt columna aëris reflexa.

Id vero paulò accuratiùs rei circumſtantias expendentibus puto in confeſſo ſpontè futurum: tamen ut ad oculum demonſtrem, non alio eſſe opus arbitror, quàm ita aërem contemplari, ut hic ejus Oceanum tanquam inverſo modo incumbentem concipiamus, quippe qui impingens in globum terraqueum reflectitur verſus Mercurium, illique ſic reapſe incumbit. Si enim ita non eſſet, & ſola pars illa quæ à ſolo ad tubulum pervenit, exſiſteret, eadem Mercurius ſuſtineri non poſſet, ſed momento citiùs excideret, cum multoties gravior illa, quod ipſe fatetur Ramazzinus pag. 18. Italicæ editionis.

Propoſitio V.

Quicquid in fluido conſiſtens, illius ponderi incumbenti, ab alio pulſum renititur, illudque urget, tendit ad ejus ſuperficiem.

Hoc per inductionem clariſſimum eſt, rationi perſpicuum, ſi enim verſùs fundum tenderet, non opus foret impulſu, ſponte enim deſcenderet. Ergo concludendum eſt, quicquid actu renititur & urgetur adverſum incumbens ſuo pondere fluidum, id ad ejus tendere ſuperficiem. Hujus ergo conſectarium eſt.

Propoſitio VI.

Mercurium in hoc tubulo ſubtus aperto tendere quidem deorſum, ſed ſi rectè ponas calculum, verſus aëris ſuperficiem.

Nam quia aër hic eſt fluidum reflexum, quod dari, poſtulato III. ſatis evicimus, non obſtat, quamvis deorſum tendat, quin dicatur ad ſuperficiem tendere, ex poſtulato IV. non enim datur alia via, quam per brachium breve & inferius columnæ reflexæ aëris ad longius ſuperius: At Mercurius qua data porta effluere ſolet ex poſtulato V. Huc vadit igitur, poſtquam rectà ſurſum dirigens brachium tubuli vitrei aut vaſculum ademptum eſt.

VII.

Mercurius in hoc tubulo deſcendens (cum per fluidum adſcendere, ſit verſus ſuperficiem fluidi tendere ex poſtulato I. & quicquid ad ſuperficiem fluidi tendit, habeat rationem adſcendentis ex poſtulato II.) *habet rationem adſcendentis, ſeu cenſendus eſt adſcendere.*

Adeoque ab alterius ſtructuræ barometro licet diverſus ſit, ejuſdem tamen eſt naturæ, & poſſunt omnia iſta quæ in illum conveniunt de hoc quoque dici, eademque de illo affirmari & negari.

Habet

Habet quod volebat! principiorum meorum ad rem controversam applicationem. Et nunc ex pacto postulo, ut promissa appareant, *digitoqne compescat labellum.* Hæc enim tam perspicuè à me demonstrata sunt, ut in eo acquiesci posse, existimandi locus fiet. Non autem fuerit, vacillet isthæc demonstratio, existimetur descendere Mercurius propria gravitate, nec habere rationem adscendentis, contra quam in aprico constitui, nullus tamen hoc ipso sublevabitur. Sive enim descendat & hic & in reflexo tubo, sive adscendat in reflexo & hic, semper tamen aër manus loco erit; quæ comprimat, coërceatque Mercurium, ne effluat, sive jam imposita sit sursum spectanti, sive deorsum spectanti supposita, cujus vis si patiatur decrementum, & æquilibrio per Mercurii columnam ea exturbetur, necessum est illum elabi, de quo nihil est quod metuam ne dissentiat. Tu verò interim, Illustris Vir, exemplum de baculo sive Cylindro in imum detruso & adscendente denuo, aqua compulsum, seriò cogita, & num dissimilis sit Mercurii in hoc tubulo aperto subtusque suspensi ratio, obsecro Te, expende.

Sed postquam illud pollicitus est, nondum tamen me dimittit, verùm hanc ipsam, quàm protuli causam deinceps aggreditur; propter quam in fluido crassiore faciliùs attolli corpora arbitratus sum quàm in tenuiore. Hoc ergo telum etiam mihi excipiendum est.

Quod antequam faciam, Vide quæso Te, quàm parum vel attendat ad ea quæ in medium protuli, vel æquum se mihi præbeat Dominus Ramazzinus, dum pag. 24. hæc verba ex mea ad Te epistola refert. *Gravia in fluido graviori adscendere, quia in inferiorem* (sub inferiorem dixeram ego) *faciem idem liquor se insinuet, eaque sursum pellat, extrudatque;* & tamen vix lineis interpositis quinque, me vocat *Levitatis positivæ assertorem.* Sed hoc relicto & dissimulato, ad rationem, cur gravitet minùs in crassiore fluido corpus grave, properandum est, & non paucæ illatæ difficultates quibus premi ipsi videtur, è medio mihi diluendæ & tollendæ sunt. In prima igitur instantia nullam reperio rationem, quàm quòd aliter sentiat ipse Vir doctissimus, causamque esse putet, quia majorem inveniat resistentiam in aqua, dum descendit, quàm in aëre. At hic non est de descensu mihi sermo, verùm de adscensu, & sublevatione. Sit enim, inveniat majorem in descensu resistentiam, cur ergo non etiam, in adscensu, dum depressum è fundo sursum truditur? neque enim cur difficiliùs fundum petat, sed cur faciliùs superficiem, quæsiveram. Si autem vera hæc esset ejus ratio, oporteret multò faciliùs in aëre etiam attolli, *substantia tenuiore, & quæ loco facilè cedat*, quæ sunt ejus verba: at contrarium accidit, videt ergo, hanc rationem esse nullam. Dici posset, Crassius fluidum simul extrudere & sursum gravia pellere, dum attolluntur, vel etiam per se si leviora sint ipso: quod vulgus etiam dicit, aquam adjuvare sublationem pronuncians. Sed hoc non explet animum sciscitantis, eadem quæstione recurrente, qua vi, aut quo impellente id faciat. Responderi etiam posset, crassioris fluidi partem quam pellit è loco adscendens corpus, per latera quasi circulatione facta, sub illud continuò properare: qua ratione olim per circulationem aëris fieri respirationem statuebat Svammerdammius, & alius quidam vir doctus omnem hinc pressionis vim sibi sumpserat explicandam: verùm ne hoc quidem potest defendi; Quid enim fiet de corporibus media sui parte vel aliqua tantum in aquam immersis? ut navibus ex aqua dulci in marinam transeuntibus, ubi nulla fit circulatio: Est autem vera causa haut dubiè quàm supra attigi: Nimirùm columna superficiei inferioris corporis immersi æqualis ex superficie fluidi ad fundum descendens, indeque in corpus reflexa, cui incumbens altera ejusdem fluidi columna, quia brevior, est impar, adeòque cedere cogitur: Illa igitur adjuvat attollentem, ut gravius corpus faciliùs emergat. Quod ita esse, facilè perspicitur cum cura expendenti Ill. Boyle Paradoxa sæpiùs laudata, etsi non solvat ille hoc problema. Nec ab eo video abludere Cl. Ramazzinum, quippè cum experimentum

tum in Medicea Academia factum id ipſum confirmet.

Attamen hoc non contingeret, niſi aquea columna incumbens elevando, ſit brevior, indeque etiam quo eſt brevior, eò faciliùs corpus elevatur, quia robori attollentis impar, faciliùs cedit. Id quod apparet ex eo, quod quò profundiùs corpus demerſum eſt, eò difficiliùs attollitur: quoniam incumbentis aquæ altior columna ſuper ipſum gravior eſt & plus habet reſiſtentiæ quàm brevior. Quod adeò eſt verum, vel corpus aqua vigeſies gravius, ipſumque adeò aurum, modo columna ſuperior excludi poſſit, ſi ita collocetur ſub aqua, ut profunditas ejus vigeſies excedat altitudinem corporis aurei, non petiturum ſit fundum, ſed innataturum. Ex eadem verò cauſa fit, ut quò propius tale corpus ſponte adſcendens ad ſuperficiem accedat, eò celeriùs feratur, prout notiſſimum eſt, certum verò, eandem omnium fluidorum eſſe naturam, ipſiuſque adeò aëris. Ex quo iterum conficitur, etiam ejus incumbente columna vel altiùs ſubmota, ac ſuſtentata, vel imminuta, facilius attolli corpora, in eo ſubſiſtentia, quam anteà.

Unde etiam neceſſarium eſt, ſi removeatur interventu aquearum particularum aliqua aëreæ columnæ pars, aut ab iis ſuſtineatur, non quidem eam *in ſubjectum Mercurium nihil habere poteſtatis*, quod nuſquam dixi, ſed tamen Mercurium à columna ejuſdem in tubulo exſiſtente extrudi, & in vaſculo adſcendere.

Quemadmodum autem hoc concedere cogitur haut dubiè Cl. Ramazzinus, ſic alterum illud negat, experimento nixus, qui in Antlia Pneumatica, portio aliqua aquæ ſuper ſtagnantem in Barometro (ſuſpenſum intelligit) Mercurium affuſa, eum non ſuſtinet, exhauſto aëre, ſed ſinit effluere: Neque ipſe tamen id vidit, ſed conjectat, nec mihi, ad manum eſt antlia, ut periculum faciam: ſed ſit ita! Ego verò non dixi hic ſolis aqueis particulis ſuſtineri Mercurium, ſed levem quandam partem Atmoſphæræ ſubmoveri, reliquam manere, & cum his incumbentem, ſuſtinere Mercurium. Ut autem videat ab aquæ copia majori & continua (hæc n. contigua fore eſt vel diſcreta) ſuſtineri aëris pondus, conſideret, quod modò conſtitui, non aliud requiri in corpore in media aqua ſuſpendendo proprio pondere, quàm æqualitatem molis & ponderis. Nihil ergo aëri in id poteſtatis eſt: nam ſi eſſet, veniret in computum. Quod autem Mercurium etiam ſuſtinet in antlia, utique ex eo eſt, quod aëris pondus comprimit aquam, quo extracto, illa non æquans pondere hydrargyrum, non reſiſtit, ſed ab eo pellitur: ſi verò ſatis alta ſupereminerer, ut æquaret, etiam ſine aëre ſuſtineret eum: ex quo apparet, nihil roboris ex hoc experimento meis aſſertis decedere. Nam ut aqua ſuſtineat Atmoſphæræ pondus, neceſſum eſt ut ipſa quoque ab aliquo ſuſtineatur, fundumque habeat in quo quieſcat, qui ſi mobilis eſt, eam motus extrudet: tum verò corpus quod in ipſa medium ſuſpendatur, non cui incumbat, à nobis deſcriptum eſt; D. Ramazzini verò experimentum eam non repræſentat tanquam fluidum in quo medium quid hæreat, ſed tanquam corpus in medio fluido hærens, cujus parte incumbente dempta, adſcendit pulſum ab inferiore in eam agente Mercurio, utpote graviore & præponderante.

Pergit autem, & addit, *ſe non ſatis percipere, quomodò in fluido corpore fingi poſſit arcuatum opus, quod ſuperiores partes ita ſuſtineat, ut ea quæ inferiùs ſint non premantur.* Neque verò ego id poſtulo, aut tale arcuatum opus ullibi aſſerui, ſed liquidum aquoſum totam Atmoſphæræ infimam partem occupans, quod ſanè, ſi fornicatum opus intelligat, & ſubtus concavum, ab arcuato opere in fluido conſtituto diverſiſſimum eſt; ſin verò repletum, dari certum, & ipſa ratione ſponte evidens: cum enim Sphæricum ſit & terræ & aëris corpus, tale eſſe etiam atmoſphæram aqueis particulis refertam, planè neceſſum eſt. Quò autem intelligat Cl. Ramazzinus, ejuſmodi arcuatum opus tam abſurdum non eſſe, optaverim eum legere exiguum libellum Anglicè conſcriptum & ſine auctoris

auctoris nomine publicatum, cui titulus *An Essay touching the Gravitation or Non Gravitation of fluid bodies, and the Reasons thereof*, quod prodiit *Londini Anno* 1673. quo tempore ego ibidem degebam. Is auctor, quisquis sit, etsi adversus aëris gravitationem super corpora universa subjecta disputet inaniter, quod ea quæ in medio aëre hærent ab iis quæ ex altera parte sunt libera, plurimum distant, id tamen ostendit planè, atque evincit: Nullum fluidum neque in corpus proprium, neque in illa quæ circumfluit, admodum gravitare, ideò, quia fluida se ipsa ita sustinent ut arcuatum tale corpus efficiant, super unum quodque in ipsis positum solidum corpus; uti quidem experimentis institutis probat, ovi putamen in acervo tritici, arenæ, imò globulorum plumbeorum collocatum, intusque cavum relictum, sustinere libras VII. neque damnum ullum recipere. Quin & insectum tenerum satis, ex vesparum ni fallor familia, sex libris globulorum plumbeorum dextrè super infusis, non fuisse contritum, sed vivum atque incolume perstitisse, non alia de causa, quàm quia arcuatum tale corpus efficiant globuli: multo verò magis fluida id præstiterint. Quæ si vera sunt, ut experimenta ibi sollicite descripta dubitare non sinunt, tàm est evidens à me adducta ratio, ut demonstrationis vices subire possit. Operæ pretium itaque facturus sit, qui parvulum hoc opusculum Latinitate donaverit, quo possent omnes de evidentia hujus mei asserti rectiùs judicare, id quod ut fiat in gratiam D Ramazzini & publici, dabo equidem operam: tantò magis, quoniàm simul apertissimè hinc patet, cur fluida non gravitent in propria sphæra, seu loco naturali, ut loqui amabant Peripatetici.

Quæ porrò ex Paradoxis Boyleanis arcessit experimenta, nihil prorsus ad nostram rem faciunt: ibi enim corpus grave gravi superadditum deprimere Mercurium omninò oportere, vel sine experimento rem æstimantibus perspicuum est; at hic aqueæ particulæ ab inferiore parte gregatim subeuntes, seque invicem sustinentes aërem extrudunt, eumque altiùs submovent: sive jam ad latera ille abeat, & in latissimè patente sphæra superiore ætheris diffundatur, sive alio modo dissipetur. Hanc propriam sphæram humidi aquosi incumbens ille quidem comprimit, sed non illud quod in ejus medio natat, aut exsistit in fundo: Habet enim aqueum illud in sphæra sua in illum reactionem, ut cum scholis loquar, & aliquo modo rationem solidi induit, quod aëris pondus sustinet, uti quidem modo videor mihi de aqua ipsa ostendisse. Quò verò fiat appertius, aërem aquæ incumbentem non augere pondus, ut facit oleum aquæ superinfusum, ad experimentum provocemus: Aptet Machinæ pneumaticæ Lagenam vitream D. Ramazzinus, illamque ita collocet, ut aquam superinfundere queat quavis altitudine. Exhauriat deinde aërem, & videbit, non dissilire Lagenam, quod fieret libero in aëre. Qua causa? nisi illud fiet quod dixi, & aqua circumfusa sustineat aëris pondus ne premat Lagenæ exhaustæ superficiem. Fluidum verò aliud subtilius, sed quod itidem aëre magis corporeum sit, vim suam in aquam exercere, mirum non est, quoniam & illud habet rationem solidi inter aërem & aquam intrusi, longeque diversæ est ab aëre naturæ.

Hic tamen objici posset: etsi aqua ipsa ex particulis similibus in unum corpus congregatis vim habeat sustinendi aërem, tamen à dispersis atque aëri intermixtis id credi non posse.

Quò igitur ostendam, aquaëreum hoc crassius fluidum itidem habere rationem solidi, & posse sustinere vel submovere aëris columnam incumbentem, si non totam, (quod etiam non opus est) ex parte saltem, (quod sufficit) velim considerari, tantam harum particularum copiam in aëre nubilo tum exsistere, ut nebulæ ipsas nubes æquent. Idem enim nobis contingit sæpè per talem aërem ambulantibus, quòd ambulantibus per nubes: ut nempè madidas vestes & capillos inde reportemus, nec minùs largiter nos rigari sentiamus ac si per pluviam incederemus. Hoc sanè mihi olim in Alpibus & aliis altissimis mon-

tibus ita accidisse non semel commemini: habent autem nubes rationem à solido non multum diversam, ut saltem mediam liceat appellare, natant quippè in medio fluido nec diffluunt; quicquid verò id facit, videtur mihi solidi alicujus naturæ aliquid induisse. Non est igitur absurdum, tale corpus terræ incumbens, cum in medio fluido possit natare, ubi & supra se habet columnam itemque subtus, sustinetque & sustinetur, posse itidem sustinere incumbentem eandem molem fluidi, aut partem saltem ejus ponderis, ubi substratum habet solidissimum corpus cui incumbat, adeòque pressionem minuere, ut nullo arcuato opere ad id sit opus. Interim gravitatem aëris non totam submoveri, sed molle hoc corpus comprimere, nec nisi tantum ejus frangi, quantum monstrat Mercurii descensus, qui sanè valde est exiguus, res ipsa loquitur. Ut non arbitrer ἀδύνατον, computum inire etiam humiditatis aëris ex barometro, si quis velit illi operi insudare, modò Mercurius à sola gravitate aëris, non etiam calore ejus & frigore h. e. expansione & restrictione aliquid patiatur. Hic interim notari meretur, in Boyleanis experimentis semper solius aquæ incumbentis pondus expendi, non item simul columnæ aëreæ: quod favet asserto meo, aquam tunc cum separatim corpus constituitur, totum sustinere aërem, nec ejus pressionem in corpora in ea exsistentia quicquam habere potestatis, quæ hic super infuso oleo negari non potest: & sic disparitas meæ & à Boyleano experimento ductæ Ramazzinianæ rationis satis opinor ostensa est.

In iis quæ nunc sequuntur dum dicit: *Liquida corpora è fistulis in quibus continentur, in subduplicata altitudinum ratione effluere*, vellem paulò clariùs se explicasset vir doctissimus: etsi enim dicat, notissimum id esse, neque tamen ego quid sibi hic velit capio, neque alii viri Mathematici quos consulimus, peritissimi: præsertim cum neget hoc experimento fretus, partem inferiorem superiorem ita sustentare, ut illius directam pressionem impediat: tametsi enim Boyleana experimenta rectè habeant nondum tamen evincunt, nullum prorsus ejus quod incumbit, ponderis partem in se suscipere quæ subjacent: quod adeò non absurdum est, ut ex corporum natura id sponte fluere existimemus: Certum enim ac evidens, ex vi percussionis, solidum corpus pressionem alterius in se suscipere, unde & vis percussionis à Cl. Borello magnam partem ex hoc principio explicata est; & licet infimum omnium totum pondus incumbentium sustineat, possunt tamen intermedia quoque ejus partem sustinere, & onus inter se partiri: quòd hic fieri credibile, imò certum est. Et verò omnino hæc vera causa est, quòd nos incumbentis aëris gravitatem non sentimus, prout ex antea allatis liquet. Nam quod vulgò dicunt ex æquali pressione id fieri, obscurum per æquè obscurum sanè explicant, nisi per hoc ipsum explicent.

Firma igitur stat mea etiamnum adversus hos arietes & inconcussa ratio, qua fieri existimavi, Aëris sphæram non omnem suam vim in Mercurium nostrum exercere. Quam ut quantum fieri potest, quam apertissimam reddam, meque totum dem, unum adhuc ad ea quæ jam prolixè satis exsecutus sum, addam: Memini me in Sinclario (qui eodem tempore, nec omninò impari cum Domino Boyle successu videtur aëris pressionem & fluidorum naturam perquisisse) legere, tenuem aëris columnam quanta palmæ insidere potest, centum librarum gravitatem æquare: Hoc supposito, considerandum venit, mutua aëris opera particulas aqueas, quæ in illo natant, vicissim sustineri, ita ut removeatur reliquæ Atmosphæræ pondus, dum interim globus terraqueus totum aquaërii fluidi pondus sustinet; Mercurius verò aquaëreum illum cylindrum solum, qui infra aërem puriorem est, tanto breviorem, quantò minus implet totius Atmosphæræ altitudinem, qui sane cum admodum brevis sit, præ illa, etiamsi aqua millies gravior sit aëre, non æquabit centum pondo, sed haut paulò minùs: Unde perparum etiam Hydrargyrus descendit.

Sed quid opus est pluribus, cum res ipsa loquatur? Nam quod neutiquam incumbat prematque Mercurium totus aër cum aqueis per-

particulis, ſenſus docet, nam ſi fieret, idem profectò ſumma neceſſitate compulſus, altiùs exſurgeret. Quoniam itaque contra accidit, facilè vel hoc uno apparet aliam rationem eſſe infuſorum ſuper aquam liquorum, & incumbentis in ſphæram aquaëream reliqui aëris. Ut enim qui contradicunt, liquorem tenuem craſſo ſuperfuſum non diminuere ſed augere pondus ejus, oſtenſuri, ſolum ſenſum teſtem advocant, ita eundum teſtem contrarium de Aëre quem ſubit extruditque humidum, cur repudiant? An locum illud Poëtæ.

La Ragion dietro a'i ſenſi hà corte l'ali,

ubi ipſi volunt habet, ubi verò nolunt non habet? Nimirùm deſcendere Mercurium videmus: an alia confingi ejus rei ratio aut ulli in mentem venire poteſt, quàm id fieri quia minùs quàm antea invenit reſiſtentiæ in fluido quod ſuperficiem ejus lambit? trudere ergo illud, faciliùs quàm antea cedens, & vincere, dum Totum quidem ſolo terraqueo incumbens, in eo quieſcat, ipſe autem ex medio imminens gravior pendenti, illud repellit?

Pergit D. Ramazzinus, & ut evincat deſtructam, ut ſibi perſuadet, machinam meam omnem medelam reſpuere, exemplo conatur id roborare: *Forſan*, inquit, (perinde ac, ſi id ſupponendum, non certiſſimum eſſet) *ponderis aliquid Atmoſphæræ decedere ab aqueis vaporibus intermixtis, dici poſſet eo modo quo D. Schelhamerus ſcripſit ſalinas particulas aqua affuſa, non alia de cauſa diſparere, & aquæ poris ſe inſinuare, quàm quia in minima redactæ, leviores ſint ipſa aqua: at ſicuti id admitti nequit neque pariter affirmandum de aqueis vaporibus.* Accipio conditionem, & ſicuti oſtendi antea, in eo me non erraſſe, quòd ſalinas dixi leviores fieri ſeparatas, verumque eſſe, eas propterea adſcendere, non quòd ſpecificam illam gravitatem amittant, ſed disjectæ minus reſiſtant quàm conjunctæ, adeòque accidentalis ſaltem pereat: ita non video, cur non adſcenſum illum vaporum eidem cauſæ potiùs acceptum referam, quàm ſolis calori, vel igni terræ centrali, quibus ipſe in ſublime eos ferri putat: etſi ad noſtram controverſiam præcipuam quidem id non pertineat. Adſcenſum dico; ut enim aliqua ignis vi ad expellendum eos è terra opus eſſe, non nego, ita poſtquam inde propulſi in aërem venere, non dubito ejus pondere incumbentis terræ, & vi reflexos ferri in ſublime, non ſecus ac particulas ſalinas & ipſas metallicas videmus ex fundo in liquorem abire: quem adſcenſum adjuvat quidem in digeſtione ſubjectus ignis ac calor, verum & abſque eo eundem videmus contingere: ut aëris tepor hic in partes admittendus ſit, ſed ejuſdem preſſio tamen tanquam præcipua cauſa ſimul agnoſcenda. Hoc prævidit Vir Clariſſimus, indeque ad demonſtrationem celeberrimi Galilæi confugit. Quam quidem agnoſco, & ut ingenioſiſſimam meritò deprædico, an verò ad noſtrum etiam hoc negotium expediendum ſufficiat, valdè dubito. Cum enim una ſit veritas, certè aut falſum erit ab omnibus approbatum ac creditum hactenus principium hygroſtaticum, quod ipſe etiam agnoſcit ac probat, corpora in fluido adſcendentia eſſe iis leviora, aut falſum eſt novum ejus principium, majorem attactum efficere, ut etiam graviora attollantur. Videat ergo quodnam ſibi ſit deinceps amplectendum, novumne iſtud à ſe excogitatum, aut vetus illud, omnibus probatum. Antequam tamen id faciat, mihi det veniam, ſi quomodo & hic ſuos ipſe manes patiatur, commonefaciam. Computum ſcilicet inivit ſuperficierum omnium particularum minimarum, & ad univerſam totius retulit, deinde contactum etiam eodem modo ſumpſit ſibi. Nam neque monet, ſe inferiorem tantùm ſuperficiem intelligere, & ſi intelligeret, inepta foret hæc ratio; æqualis enim foret proportio ponderis & ſuperficiei omnium cuborum minorum ad cubum majorem ex quo exſculpti ſint; unuſquiſque enim eorum non minus eſt cubus primo illo majore; etſi minor, & hinc æquali ad ſuperficiem inferiorem pondere incumbet. Contactus verò ille lateralis & ſupremæ ſuperficiei in computum venire non poterat; ſola enim inferior ſuperficies ab ea fluidi columna tangitur quæ attollit. Quod

ut appareat, consideret, bracteas aureas ipsas, & ramenta in tenuissimas lamellas reducta, quæ à torrentibus aut per venam labentibus rivulis abripiuntur, horizontaliter incumbentes supernatare, ut sæpe vidi in metallicis operibus; quas si ad quadratas aut cubicas qualcunque reducas, etiamsi æquales superficies habeant, nunquam videbit innatare sed mergi. Sic corpora graviora in latitudinem maximam pansa etiam in medio aëre sustineri, Draco volans ex charta ligneisque bacillis conflatus me puerum docuit: idque ex eo esse intelligitur, quia superficies inferior à fluido subjecto sustinetur, cujus conatus sursum fortior est quam incumbentis deorsum: at si alia ratione statuas quam dictum est, ac revolvas in latus, etiam si idem sit contactus, nunquam tamen non continuò fundum petet, & quidem celeriter. Videt ergo quomodo attactus universus quidem hic nihil queat, aliaque causa ejus rei quærenda sit.

Et quomodo quæso cohæret cum attactu illo, quod dicit de solutarum particularum in menstruis adscensu? Fieri id ait, *Quia per fermentationem quandam dissoluta, susque deque agitantur, & in atomos resoluta ob adauctam superficiem ratione molis in menstrui poris resident suspensa.* Enimverò si perspecta fuisset celeberrimo viro vera solutionis ratio, certè non confugisset ad confusam illam agitationis ideam, neque ad superficiem adauctam ratione molis, cum non aliunde quàm ex principiis Hygrostaticis hæc ipsa res deducenda sit, quæ in suspensione particularum in fluido tota consistit, nisi μετάβασις εἰς ἄλλο γένος applausum mereatur, atque ex principiis alienis etiam demonstrari quid queat; secùs ac recta dictitat ratio, omnesque periti artis demonstrandi consentiunt. Non ægrè ferat igitur, si primum negem, hic fermentationem intercedere, quæ quàm longissimè ab hac actione discedit. Hic autem metallica per salium acutissimas spiculas, adjuvantibus fortassis igneis quæ in his liquoribus ex destillatione residuæ sunt, (quod ut suspicer, multæ sunt causæ) in minima rediguntur, tum aqua stygia longè gravissima, tenuissimas & reflexæ columnæ non ampliùs resistentes in altum attollit, ubi disparent, & pellucidissimam relinquunt: ex quo colligere est quàm sint exiguæ, cum omnem fugiant aciem oculorum. Id verò fieri, insinuante se subtus aqua illa, & per reflexam columnulam quamlibet extrudente, argumento est, quòd, ubi parum ejus affundas, ut nulla sit inter utrumque proportio, dissolvuntur quidem, sed in fundo perstant: Ubi plus affuderis, illicò disparent atque attolluntur, licet nihil moveas. Quid ergo attollit, si attactus superficiesque multiplicata hic in causa est? Nam ille complecti tantum, non etiam pellere est potis.

Longè profectò meliùs *Aristoteles* explicavit rationem natantium in fluidis corporum, quàm ex Galilæo suo petitis istis principiis D. Rammazzinus *Meteor. L. IV. cap. postremo.* Ubi postquam ex Democrito eandem attulisset causam, quam Cl. Ramazzinus supra, calorem scilicet vapores & salia in aërem attollentem, sed tanquam οὐκ ὀρθῶς ἔχοντα rejecerat, eò tandem evadit: Quædam corpora esse εὐδιαίρετα, καὶ ῥᾳδίως διασπᾶσθαι, quæ scilicet sint εὐόριστα. τὸ δὲ ἔλαττον ἐν ἑκάστῳ γένει, εὐδιαιρετότερον. Quare quæ latitudinem habeant, πολὺ περιλαμβάνειν, itaque innatare, quia multum comprehendant, & quæ contraria modo se habeant, deorsum ferri: Concludit tandem: *Quandoquidem ergo & pondus vim quandam habet, qua deorsum feratur, & liquores, qua resistant & non facilè findantur, hæc* (duplicem hanc viam) *invicem conferenda esse. Si enim illa superet, vim facturum ipsum grave, sin imbecillior foret, superiùs manere.* Latitudinem autem superficiei *quia plus comprehendat*, ad hoc multum facere. Ubi non nisi inferioris attactum rectissime considerat. Itaque quia ponderosior est aqua plumbo in latitudinem extracto sub tenui bracteæ forma, illud sustineri, & innatare constat, quoniam plus scilicet sub se comprehendit. Subtilissima hæc, sed rectè expensa perpulchrè dicta sunt &, vere. Fit enim hoc revera διὰ τὸ μὴ διασπᾶσθαι τὸ πλεῖον ῥᾳδίως, τὰ δὲ ἐναντίως ἔχοντα

ἔχοντα τοῖς σχήμασι διὰ τὸ ὀλίγον περιλαμβάνειν, Φέρεται κάτω.

Ad ea quæ jam ſequuntur, ſeq. pag. 28. non poſſum non rurſum animadvertere, ex his ipſis quæ hic affert, verbis, quo animo dixerim illud: *Quia adſcendit*, facilè eum potuiſſe perſpicere: nec poſſum diſſimulare, male habere me, tam ſtupidum tamque bliteum viſum eſſe doctiſſimo viro, qui exiſtimem, Mercurium nullo impellente, (fortaſſis Lini funiculo attractum) ſponte ſe elevaturum: neque ſat erat erroris tam craſſi coarguiſſe, niſi & illuſiſſet inſuper dicendo; *Ingenuam hanc eſſe confeſſionem*, *More ſcilicet magnorum virorum.* Ego verò illum viciſſim, & quidem non temerè admonebo, quàm parum in loco & acutè minùs Danteum illud acumen hic interpoſuerit, & preſſionem aëris ſenſibus obviam eſſe putet. Quod ſenſibus patet, omnes facilè pervident & ſentiunt: At hæc aëris preſſura non modò per tot ſecula omnes, etiam exquiſitiſſimo ſenſu prædito, non ex plebe tantum homines, ſed etiam Philoſophos fugit conſtantiſſimè, nec niſi coacta natura, & vi ipſi illata, demum innotuit haut ita pridem, ſed nuper etiam celeberrimum Borellum conterraneum ſuum latuit, quod ipſe mox fatetur. Adeòne & ille erat inſenſatus, ut rem omnibus obviam non caperet? Quod minus premitur Jove humente Atmoſphæra, expedita nunc ejus preſſura, ſenſuum eſt æſtimare; non erat antea, cum nondum Guerikius noſter inveniſſet, quibus patere id poſſet, machinas. Deinde etiam, quàm ſit parum cautus, dum *leviorem aërem eſſe & minùs premere* ita conjungit, ac ſi hæc duo ſe invicem ponerent, nec ex alia cauſa quàm quòd levior ſit, aër minùs premere poſſit: cum ego, ſi non eſſe reapſe, poſſe tamen ſubeſſe aliam quam perſpicuè demonſtraverim: Nam de re inter nos convenit, de cauſa tantum, nimirum utrum à levitate, an verò à ſuſpenſione eveniat ut minùs premat, diſſidemus: quod ſanè ſenſu deprehendi nequit, ſed ratione ritè inſtituta eruendum eſt; niſi nova experimenta ſeſe offerant. Quid ergo impedit, quo minùs viciſſim exclamemus: *En quomodo nimia confidentia ſui etiam perſpicaciſſimis alioquin viris poſſit imponere.*

Nec magis vel æquum vel circumſpectum ſe exhibet in reliquis: Quæ enim eſt humiditatis aqueæ aut ſiccitatis aëris cum quatuor qualitatibus reſpectu morborum convenientia? niſi quod humidum ego nominavi humidum, poſtquam particulas aqueis id conſtituere ſatis expoſui. An nobis cum cauſis mutationis aëris hic res eſt? Nihil ergo habet quod hic coarguat, niſi fortè putet ipſa etiam nomina qualitatum dictarum abolenda eſſe, ut nuper celeberrimus Boyle aliique Naturæ nomen.

Quod verò dicit *ſe obſervaſſe Mercurium eadem altitudine eſſe tam meridiana luce, quam nocte caliginoſa, hyeme quam æſtate*, nihil ad rem facit: non enim de ſolis præſentia vel abſentia nobis ſermo eſt, ſed de aqueis particulis in aëre præſentibus vel abſentibus, neque enim calorem & frigus Barometro metiri animus eſt, ſed aëris pondus.

His adverſus meam hypotheſin ita diſputatis, ad ſua redit D. Ramazzinus. Et de ſale quidem, quem ego pluvioſa tempeſtate ab aqueis particulis ſolvi potius ac retineri quàm deprimi dixeram, perſuaſum vult, id non fieri in aëre, ut in aqua, idque experientiam teſtari, cum nimboſo cœlo è carnibus ſalitis liquatum marinum ſalem (nos culinarem & ex ſalinis excoctum adhibemus) in terram videamus depluere. Nihil verò inde ejus opinioni præſidii eſt, cum aqueæ illæ particulæ quæ eum ſolvunt, ſimul decidant, non ille exturbetur ſolus, remanentibus iſtis; Utique enim hic aqua hærere in aëre, ſal ſincerum & ſolum depluere oportebat: quod fieri non poterat. Verum & Chymicos id noſſe ſcribit, qui, ut ſpiritum ſulphuris eliciant, nebuloſos eligant dies. Aſt & hic eadem ratio eſt: fit enim hoc in id, ut cum humido in aëre natante ſe jungat ſiccum ex ſe acidum ſulphuris, quo deſtitutum in conſpectum venire nequit, & ita ſimul guttatim decidat. Indicio eſt, quod in ejus deſtillatione neceſſum ſit pariter aquam in vas recipiens infundi,

fundi, quæ excipiat illud sal, *Phlegma enim est vehiculum salinarum particularum*, ut egregiè docet Celeberrimus Wedelius, amicus meus summus, *Pharmac. in Art. Form. Red. II. 5. 1.* Consuli vero cum primis ea de re meretur ejusdem Pharmacia Acroamatica, l. 3. 3. §. 21. ubi ostendit, *humidum & vehiculum esse salium, & corporaturam iis largiri, unde non esse operæ pretium, spiritus Salinos destillare, nisi hocce intermedio.* Videt ergo ei fallaciam non causæ ut causæ imposuisse eamque fallaciam trudere, cum sententia sua simili laboret vitio.

Porrò vero opinatur: *Ventum Boream partium nitrosarum esse vectorem*: quam autem rerum suarum certus sit, ex subjunctis patet, ubi ait: *se credere, polum septentrionalem exspirare aliquid quod aëri robur adjiciat, sive particulæ nitrosæ sint, sive quid aliud nobis ignotum.* Mihi vero certum esse videtur, hoc aliquid nihil esse. Non dicam nitri nativi nihil quiquam in Septentrionalibus locis reperiri, sed in Asia, in Ægypto & in Saxonia quoque inferiore, prope Stasfurtum oppidum, salinis clarum. Polus autem ipse cum nihil sit reale, nec ab aliis terræ tractibus differens, nihil profecto exspirare potest: nisi quis credat spiraculum aliquod circa punctum polare exsistere: Si verò tractum Polarem se intelligere dicat, hunc etiam nitro præ cæteris regionibus scatere, experimento compertum est nullo. Quod autem siccus Aquilonius est, & nihil humidi hoc est particularum aquosarum, (ne iterum mihi apud D. Ramazzinum sit fraudi vocabulum receptissimum & quo carere haut possumus) secum vehat, eo fit, quia rigentibus aquis, ex mari glaciali nihil humidi secum potest abducere: nam ex glacie obductis locis nihil spirat, nisi ea solvatur: uti fit cum intenso frigore, solaribus radiis incumbentibus, glaciem veluti fumare videmus non raro: si quid verò abripiat secum, particulæ illæ frigorificæ potiùs fuerunt, quas mensibus hyemalibus glaciem inducere, & reapse in aëre tum exsistere, Illustris Boyle, Lib. de Frigore satis certum reddidit. Cur autem flante Borea, in altum tollatur Mercurius, ad Austrum concidat, dixi ego, & quidem, nisi fallor, satis bene. Nempè incrementum sumere pressuram aëris, cum sudum est, quia totis viribus incumbit, impediri vero humidis, ne totus premat, quibus subtractis, redeat ad pristinum robur, ex mea hypothesi in promtu est æstimare, quam si admittat Vir doctissimus, mirari desinet.

Sed ut videat quam levibus innitatur sua credulitas conjecturis, dum ex Polo septentrionali (qui nobis multo hic est quam ipsi, sublimior, & propè verticalis) effluvia egredi existimat, quæ aëri robur addant, hic aliquid de tempestatum ratione per Germaniam mihi animadversa interseram, quod cognitu non omnino ingratum fore spero. Scilicet non eadem in Transalpinis regionibus, atque Cisalpinis ventorum natura est. In Italia atque universa, si Hippocrati fides est, Græcia, Auster humidus est ac mollis, qui laxet poros animalium, seu potiùs fibrarum robur dissolvat, perinde ac videmus fieri, si humectes quamcumque membranam, tendinem, nervum. Unde flaccescit quasi corporis constitutio, in se concidunt viscera, tonusque eorum vitiatur, ut neque excernere superflua, neque circulationem humorum promovere possint. Hinc defluxiones in musculos (quæ nihil aliud sunt quàm stagnationes seri, quod gravius sanguine & crassius, ipso transeunte, in carnibus post illum relinquitur) & Rheumatismi, capitis gravedines, coryzæ, tusses. Aquilo contra siccus est & serenus, robur visceribus addens, quia humidum absumit: nam sibi relictus, dum corpora ventilando, & perflando, illud repellit, & hærentes in aëre aqueas particulas abripit, secumque abducit, siccat: quod facit etiam omnis aër sincerus quidem, ut aliunde constat. Ast vero in Transalpinis regionibus & Germania non id perpetuum est, sed pro situ locorum diversimode se habet. Nam versus Italiam eadem quidem prope obtinet ratio, idque tanto magis, quo propiùs ad Alpes accesseris: in meditullio vero ejusdem, ubi ego natus atque educatus sum, Auster

aliquando

aliquando quidem pluvium cœlum infert, at plerumque tamen ſerenus eſt, itemque etiam ſeptentrionales venti. Ubi inde in inferiorem Saxoniam deſcendas, alia rurſum facies? Nam ibi Auſter omnium gratiſſimus, rariſſimè pluit, contra vero Zephyrus, Poëtarum veterum delicium & Floræ procus, perpetuò nubibus aut pluviis moleſtus, eripit è conſpectu cœlum: verùm & Boreas nubilum exhibet, ita tamen, ut aliquando etiam ſit ſiccus. Eurus autem Orientalis ventus (quod itidem, ſi rectè memini, in Italia ſecus eſſe obſervavi, ubi & ille aliquando eſt humidus) conſtantiſſimam ſerenitatem inducit, & ſiccitatem tantam, ut Anno ſeculi 84. (tum enim Profeſſorio munere in Illuſtr. Helmeſtadienſi Academia fungebar,) cum per totam æſtatem regnaret, per omne id tempus, ne guttula quidem aquarum cœleſtium decideret: unde ſumma annonæ caritas eodem anno ibidem oriebatur. Hic verò Holſatiæ Auſter ſerenus, nec niſi ad occaſum ortumque deflectens pluvioſus eſt: Subſolanus modò pluviam modo ſerenitatem comitem habet, Aquilo verò non raro pluviam aut nubes inducit, rariuſculè ſerenus eſt.

Ex quibus apparet, nihil roboris inde aëri exſpectandum eſſe: quamvis in Italia, & per Germaniæ partem à mari, quod tranſit, remotiorem, corpora fibraſque firmet: Neque tamen id ubique verum eſt, neque ſi eſſet, aër eſt corpus fibroſum, ut robur tale ſuſcipere ab ejus exſpirationibus poſſit, non enim hinc illis robur accedit, ſed humidi expulſu. In aprico vero etiam eſt, ventos ex ſe quidem neutiquam eſſe conſiderandos, cum maxima ſit, eorum conſtitutionis pro locorum quos permeant, conditione, varietas. Nam ſi quid in via vaporoſi adinveniunt, rapiunt, & in regiones quas adeunt, ſecum avehunt, taleſque ad nos adveniunt, quales ſunt regiones quas perflant. Hæc cauſa eſt, quod Africus ventus, per mare tranſiens mediterraneum, in Italia humidus ſemper, in Germania, ſepoſita dudum ibidem & in Alpibus Noricis humiditate ſua, magnam partem ſiccus ſit, & ſudum habeat cœlum, idque magis, quo longiùs ab Italia recedit. Eadem eſt ratio, quod Septentrionales ibi & in parte Germaniæ ſuperiore ſicci & ſereni ſint, in inferiore vero nubili, in Cimbria ſæpè pluvioſi. Nam per Septentrionalem Oceanum, & Mare Daniam circumfluens ad nos perveniunt. Eadem de cauſa ab occaſu ruens in ſuperiori Germania ſerenitate gaudet, in inferiore Saxonia pluvioſus, & aquoſus eſt, quod ex Mari Batavico hauſit, ibidem deponens; apud nos verò, quia ex Germanico Oceano haurit aquas, æquè ac Subſolanus, per mare Balticum migrans, plerumque nubibus & pluviis comitatur, quas alibi diſpellit ac diſſipat. Sed de his plura diſſerere, extra oleas foret evagari, interim hæc per occaſionem obſervata, hic communicare placuit, ut appareat, ventos non ſua natura tales eſſe, quales hic aut ibi ſe exhibent, ſed aliundè ſuas iſtas qualitates accipere: Tum verò ut eximam ex animo errorem, Nitroſas partes ex Septentrionali polo exhalare, aut robur à vento Boreali aëri accedere. Iſta verò omnia multis aliis obſervationibus corroborare poſſem, ſi quid Conſtantinopoli & in Ægypto fieret, ex itinerariis ac relationibus eorum qui has oras adiere, cumulare eſſet animus: verùm hoc alterius loci, mihi verò eò unde diverti, redeundum eſt.

Ea quæ deinceps examini ſubjicit, planè aliter recenſet D. Ramazzinus atque ego protuleram, eorumque ſenſum prorſus pervertit. Non dixeram ego, *admiſſo, aërem aqueis particulis refertum leviorem eſſe quàm ſibi relictum, multa ſequi abſurda*, ſed: *Admiſſa ratione Cl. Ramazzini* (quæ eſt, propterea deſcendere Mercurium, quia aqueæ particulæ ſalinas, nitroſas atque terreas exturbent, & in eorum locum ſuccedant (*illud abſurdum colligi: Has particulas in aëre natantes plus millies ſuperare aëris pondus in quo natent*, idque ideò, quia tanta earum copia in eo eſſe oporteat, quanta ad totum implendum requiratur, alioquin poſſe ſimul cum aqua in aëre ſubſiſtere, neque neceſſum eſſe ab eo expelli: cum quibus planè non pugnant quæ ille hic diſſerit,

&

& ego quoque supra stabilivi. Aliud enim est negare simpliciter, innatare graviora posse levioribus, aliud negare, tantam copiam innatare, ut superent pondere ipsum corpus fluidum in quo natant, illudque totum: quod de aqua regia aurum sustinente, dici sanè nequit. Non ergo habet quod miretur, me, qui Mercurium dixerim esse corpus in fluido tenuiore consistens, corpusculorum in aëre natantium pro ingenti absurdo repetere, cum id nusquam fecerim simpliciter, sed ut dixi.

Mirari potiùs subit, quòd aqueis particulis aërem subeuntibus, pondus ipsi accedere, ipse negare audet: perinde enim est ac si diceret: aquam particulis salinis imbutam non fieri graviorem, quod tamen de aëre ipse asserit. Quin imò aër multò gravior redditur accessione aquosarum, quàm salinarum aqua, nimirùm tantùm accedit ponderis aëri, quantùm aquæ accedit. At aqua millies superat aëris pondus, si ergo millena pars aquæ insit aëri, jam duplo erit ille gravior, salis verò ad aquam multò minor est proportio, subdupla fortè, imò vix. Undè apparet, quanta hæc sit proportionis diversitas.

At non semper, ubi aër ex sereno fit nubilus, nova hæc materia, inquit (ex terra) *accedit, sed vapores illi per magna spatia dispersi, in unum coguntur.* Esto! dum hoc fit, ibi sanè ubi coëunt, aër fit gravior, alibi, unde recedunt, eodem vacuo relicto. Verùm attendamus etiam ad illud *semper*. Nimirum exhalare eos ex globo terraqueo concedit facilè D. Ramazzinus, qui in reddenda ejus rei causa tam operose anteà erat occupatus: redire etiam, unde profecti sunt pluvioso cœlo, manifestum est. Quid superest? nisi ut vel tum fieri graviorem aërem, ubi augmentantur, concedat. Undeunde ergo adsint, aër sanè fiet gravior, levior si in aliam ejus regionem recedat. Sed in illa, unde excedit, regione tantum; perinde ac levior est aqua Marina, ex qua per frigus hyemale expulsum sal, in reliquam sui partem concessit, quod fieri, obrigentibus undis, nova arte, singulari industria detexit nuper ingeniosissimus Reyherus.

Quod observationes attinet, quibus aquarum per pluvias deciduarum mensuram capere ausum est humanum ingenium, laudandus sanè conatus: sed etiam hic cautione opus, ne stulta prave judicet sententia. Pulchrè habet Petri Castelli Thrasimenum ad lacum pertinens: sed in Mariottana illa multum fortè desideres. Non jam meum est, illud omne plenius exquirere, & computum illum, ad Sequanæ aquas conferre: sed quòd ad nostram facit controversiam, sexdecim illi pollices fortassis minùs exactè sunt computati. An non enim per totam æstatem multò plus aquæ exhalaverit, quàm fuerit relictum, facilè perpendet, qui vel in umbrosis, ac temperatis locis sepositam quotidie notabiliter minui, non ignorat: taceo, uno in loco plus, alibi minùs pluere: aliam regionem siccam &, ut loquitur Cous noster, Aquiloniam esse, aliam Australem & humidam: neque non vel triennii ratio nos potest hic plurimum fallere.

Sed quicquid hujus sit, cum sexdecim pollices aquarum sexdecies mille pollices aëris pondere suo æquent, tantum certè pondere suo æquent, tantum certè ponderis aëri accederet quotannis vel circiter, tantòque foret ille gravior quàm erat sibi relictus, si simul omnis illa aqua incumberet, cum aquæ cœlestes non nisi infimam regionem aëris, quæ circa globum terraqueum est, occupare, jure credantur. Verùm computum talem inire non licet, neque id volui egomet mihi, contentus, si D. Ramazzinus cogatur mihi concedere, sat magnum pondus aëri per aquosas in eo natantes particulas accedere.

Hæc ita credidi, Præses AMPLISSIME, Viri celeberrimi animadversionibus in meam ad Te epistolam fuisse reponenda: non contentionis serram reciprocandi gratia, sed quia, cum possem, laborantibus sub gravissimis, quibus acutissimi vir ingenii illa oneraverat oppositionibus, meis assertis succurrere, æquum esse existimabam: sit enim amplius iis diductis, & dilucidius expositis, futurum

turum sperare licet, ut rectiùs mentem perspiciat, quam festinatione qua isthæc conscripseram, & infelicitate ingenii impeditus, minùs perspicuè & verbis non sat idoneis fortè expressam dederam.

Hoc si fiat, æquove animo omnia porrò consideret, spes altera lactat animum, eum fortè in meam sententiam pedibus iturum: quod si obtineam, impendiò magis animus gaudebit mihi; sin minùs, & non omnia ad palatum sint, certè aliqua approbaturum confido: qua de re itidem multum mihi gratulabor; si ne hoc quidem, Tibi saltim, Germaniæ nostræ decus & honoratissimæ societati vel diligentiam vel conatus meos approbasse, haut postremo in lucro ponam. Te arbitro inter nos isthæc aguntor: si quis nostrum ardori, quo ferimur in hos fœtus, nimium indulserit, tuum erit judicare atque ignoscere, si illud modestia detrectet tua, eruditorum universo cœtui id officii relinquetur, cujus utriusque tribunali meas istas meditationes lubens meritoque submitto. Non enim ea sum vel temeritate vel etiam impudentia, ut justam demonstrationem me dedisse existimem, Mathematica certitudine, & cui nihil opponi possit, prout Cl. Ramazzinus mihi ultimis lineis perperam objecit, ego verò ullibi in ipsa commentatiuncula me professum esse, haut memini; nisi quod semel addidi parte altera de Atmosphæræ sustentatione per aqueas particulas, tritum illud Q. E. D.

Quibus quidem verbis nihil derogatum velim moderati animi titulo: dudum sanè didici quam ad lapsum prona sit humana mens, præsertim in illis occupata, in quibus nobis res est cum materia, quæ καθ᾽ὅλȣ πρῶτον illud, in demonstrationibus perfectis adeò necessarium non facilè admittit, adeòque abstractis à materiæ conditione atque incertitudine cogitationibus inferiorem multò esse necessum est. Itaque non magis pertinax quàm amicus adversarius meus, si quid inveniri rectiùs istis à quoquam possit, lubens & gratulabundus & palmam cedam; Nec minùs me ipsi obstrictum profitebor, si & perspicuè & evidenter, hoc est magis solidè quàm nunc ab ipso est factum, opinionem hanc meam falsitatis convincat, quàm si veritatem agnoscat. Huic uterque militamus; in tam nobili certamine vel succumbere gloriosum fuerit. Neque tamen diuturnæ aut duraturæ controvertendi necessitati cuperem involvi, qua isthæc in volumen excrescerent: retrahunt enim me, cum docendi juventutem publicus privatusque labor, tum ægrotorum sollicitudines, aliaque quibus distringor bene multa; denique & publici boni causa suscepta elaboranda aliqua, quibus vix reliquæ vitæ sufficiant dies. Et verò ex iis quæ à nobis usque adhuc disputata sunt, satis de sententia mea constare posse arbitror, ut aliis non magnopere sit opus. Quod igitur in foro fieri consuevit, ut post iteratas causæ ventilationes, ad Judicis arbitrium litigantes submittant, idem mihi hic jam licebit, postquam unum addidero, de Mercurii in Barometro motu. Hunc instantibus tempestatibus atque procellis magnam subire mutationem, & ex tubo promtè descendere compertum est. Ejus rei causam D. Reyherus, Mathematum in hoc Lyceo Professor, remotioni Atmosphæræ solet adscribere, ut non tam gravis ac pro more incumbat: sive cedere eam ventis, in inferiore aëre turbantibus, sive vaporum exhalationibus submoveri, aut alia causa tolli existimet: qua de re ipsemet fortè mentem suam aliquando plenius aperiet. Quod si exorabitur, multis fortè nominibus illi eruditus orbis erit obnoxius. Nam ultra septemdecim jam annos singulis fermè diebus aëris mutationes quater observat, & altitudines Atmosphæræ, gradus caloris & rigoris, humiditatis & siccitatis, ventos ac tempestates denique diligentissime annotat atque describit: ego verò in antecessum id monere volui, quoniam meæ sententiæ haut parum indè roboris accedere existimaverim.

Interim quod ad me dedit epistolium, dum hæc inter nos agitur controversia, occasione observationis in tubulo perpendiculari à Cl. Ramazzino institutæ, impetrata ab ipso venia, placuit his subjungere.

 Ni-

Nihil jam superest, quàm ut prolixæ huic scriptioni, cui veniam des obsecro, nunc tandem imponam finem, prosperrimosque tibi, tuisque omnibus conatibus apprecer successus. Vale.

Scr. Kiloniæ Holsatorum, in Academia Christian-Albertina. M. DC. IIC.

VIRI CLARISSIMI

SAMUELIS REYHERI,

Codices & Matheseos in Academia Kiloniensi Professoris,

AD AUCTOREM

EPISTOLA,

ET HUJUS IN EANDEM BREVIS COMMENTATIO.

HONORATISSIME DN. COLLEGA.

Clariss. Dni. Ramazzini Epistolam perlegens, inter alia novum ejus vidi experimentum, quo Mercurium in tubo Torricelliano hærere posse demonstravit, licèt nullum vasculum Mercurio repletum, cui orificium fistulæ immergatur, sit suppositum; experimentum autem hoc non nisi adhibitis gracilioribus fistulis succedere animadvertit: Optarim autem Cl. Virum tàm longitudinem, quàm amplitudinem tubuli, nec non vacui altitudinem significasse. Interim adscensus & descensus Mercurii causam, non auræ subjectæ gravitati aut levitati, sed potiùs circumstantis aëris, frigori & calori (qui materiam ætheream vacuo inclusam alterare potest,) adscribendam esse, ex circumstantiis a laudato Viro annotatis colligi posse autumo, dum pag. 22. ita scribit.

In humida & Australi tempestate, qualis fuit 13. *Aprilis, sic Mercurium descendere observavi, ut illius aliqua portio extra fistulam penderet in aëre, satis jucundo spectaculo, non satis admirans, quomodo corpus tamponderosum suspensum hæreret, nec à reliquo in fistula contento divelleretur.*

Die tamen 21. *ejusdem mensis ob continuatas pluvias, depressiori facto Mercurio, tandem ejusdem guttula in vas subjectum decidit, quod pariter die* 3. *Mai mihi observatum, qua die validissime spirarunt venti Australes. Quibus postmodum silentibus, ac ventis Borealibus reflantibus, disjectisque nubibus, ad dimidium ferè pollicem in hac fistula elevatus est Mercurius.*

Ex quibus abundè patet, spirante Austro, & aëre calefacto, Mercurium descendere, posteà verò, spirante Borea, & ingruente frigore, eundem adscendere debuisse.

Cæterum hac occasione aliquot experimentis tentavi naturam Mercurii, & quidem.

I. Illum non sine tædioso labore intrusi in tubulum angustissimum altero extremo cœcum, ubi sine alteratione hæsit, & adhuc hæret.

II. Infundibulo vitreo satis parvo immisi, ubi substitit, quasi nullum invenire posset exitum: percussus, particulam in partem infundibuli inferiorem eamque angustiorem dimisit, ubi iterum hæsit, interstitio vacuo inter elapsum,

psum, & eum qui in sinu permansit, relicto; Cum v. paulò plus Mercurii infunderetur, gravitate sua descendit, particulam ante hærentem protrusit, ac totus in vas subjectum effluxit.

III. Aliquot tubulis utrinque apertis Mercurium immisi: quo graciliores, eo plus retinuerunt. Præterea in mentem venit, in tubulis vitreis angustioribus utrinque apertis aquam, cui imponitur, sponte adscendere ad insignem altitudinem; si verò amplior sit tubulus, nulla aqua adscendit: At si satis amplus tubus arena repleatur, ad multos pollices liquor adscendit. Si verò quis tubulum talem hydrargyro imponit, tantum abest ut adscendat, quin potiùs multum deprimatur Mercurius. Interim autumo eodem modo adscensum Mercurii adjuvari posse, quo antea adscensus aquæ mediante arena adjuvabatur, si nimirum tubus impleretur scobe cupreo, stanneo, plumbeo, vel aureo, hinc enim procul dubio hydrargyrum ad insignem adscendet altitudinem. Hæc sunt Vir Experientissime, quæ inter varias occupationes tentare potui, Tibique communicare debui. Vale & fave Tuo ad similia promtissimo.

S. R. P. Pub.

Datum die XIX. April.

Utpote Natali meo LXV. anno
a. a. Chr. cIↃ. IↃ. cIↃ. Juliano.

Ex his Clarissimi & Experientissimi Reyheri observationibus celebratum illud experimentum D. Ramazzini, in quo maximam posuit spem, admodum redditur dubium. Si enim in hac fistula ex alteratione ætheris vacuo inclusi, adeoque circumstantis aëris calore aut frigore motus Mercurii deduci potest, hunc Mercurii adscensum & descensum non amplius Barometri, sed Thermometri affectionem esse reputandam intelligitur.

Mirum autem in D. Ramazzini tubulo mobilem, in D. Reyheri verò, quietum & eundem semper Mercurium observari: Quod etiam me facit ut hæream, neque quicquam amplius ea de re audeam pronunciare.

Videtur ea esse Mercurii natura atque conditio, ut non modò sibimet ipsi occulto particularum nexu implicatus cohæreat, verum & aliis sive applicet se, sive insinuet lubenter: indeque à parietibus vitri ægrius secedat, ac si hamatæ sint, aculeisque reflexis, quibus poris vitri per transitum infigantur, armatæ particulæ.

Unde & in infundibuli suprema parte hæsit, propulsus verò in angustiorem, non omnem expulit aërem, sed eò fultus facilius substitit. Et sanè in aliis permultis rebus quas attingit, sua relinquit vestigia: manibus puta tangentium, omnibus metallicis laminis aut vasis, in quovis etiam ligno, præsertim verò cum speculis, accedente Bismutho, in amalgama redactus, arctè coit, seseque fortiter iis applicat.

Quæ etiam est causa, ut quò sunt graciliores tubuli, eò plus ejus retineant, cum tamen majorem columnæ Mercurialis altitudinem faciliùs vincere subjectum aërem, & pondere suo expellere par esset. Ast secùs accidit, ejusque rei causa intelligitur, quod exteriores ejus partes vitri parietibus; inferiores his ipsis exterioribus arctiùs nectantur, & implicentur penitius.

Quæ cuncta eò collimant, ut Mercurius in tenui fistula non solo aëre qui substratus sit, retentus videri queat, & quod aliæ etiam causæ ejus descensus & adscensus esse possint ac à Viro Cl. observatæ allegantur. Verùm hoc effugio, justum licet fortean fiet, nihil tamen opus est; sit enim, descendat ille ad

præſcriptum & ex cauſis D. Ramazzino memoratis; cum tamen iis jam in ipſa mea reſponſione quantum ſatis eſt, obviam iverim, nihil eſt quod hinc decedat meis aſſertis. Sed hæc tandem concludamus, & iſtam controverſiam Philoſophicis, ad quos pertinet, relinquamus.

Illuſtriſſimo, & Celeberrimo Viro

ACADEMIÆ N. C. CÆSAREO-LEOPOLDINÆ

PRÆSIDI MERITISSIMO

D. LUCÆ SCROEKIO,

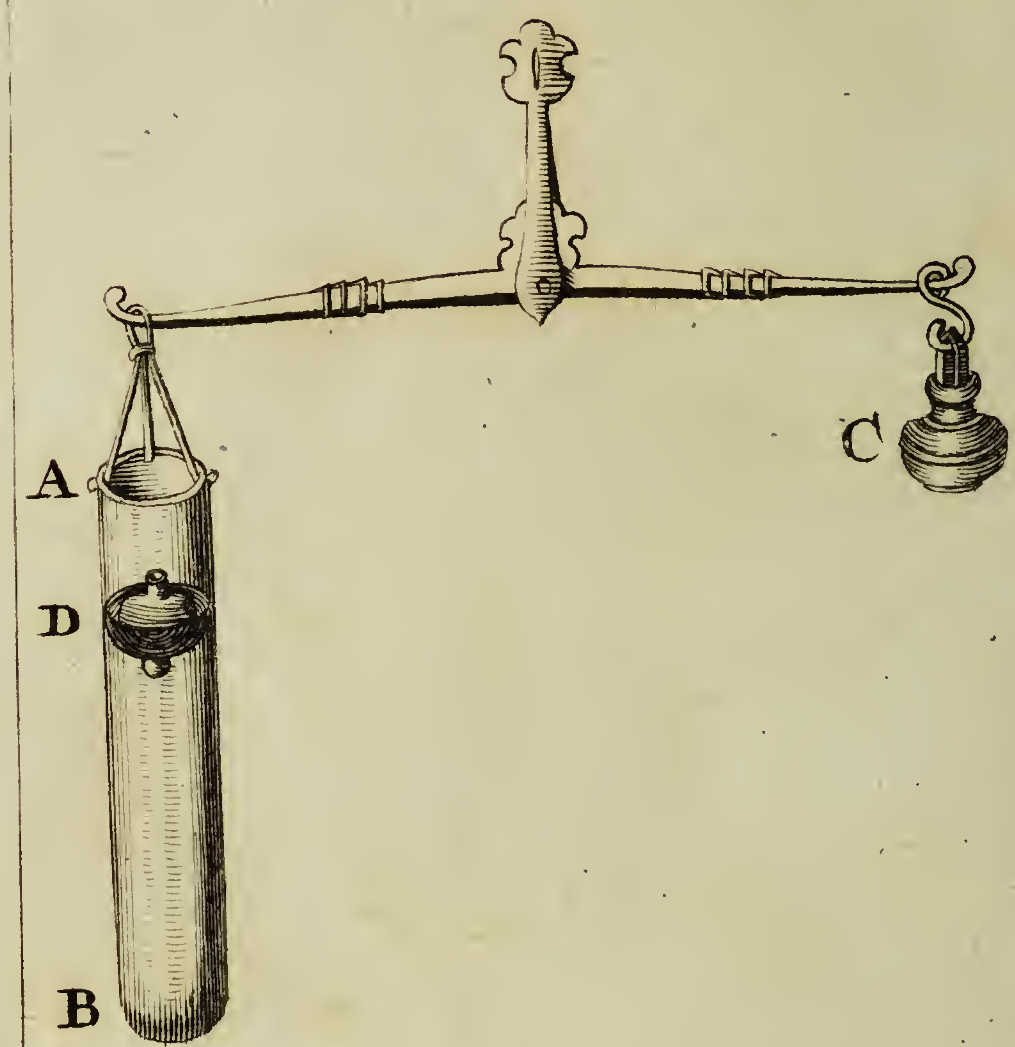
BERNARDINUS RAMAZZINI

S. P. D.

Miraberis forſan, Præſes Ampliſſime, quòd cum olim Clariſſimus Vir D. Guntherus Chriſtophorus Schelhamerus, Archiater Gottorpienſis, & in Kilonienſi Univerſitate Medicinæ Profeſſor, litem mihi conteſtatus fuerit, circa veram & germanam cauſam adſcenſus, ac deſcenſus Mercurii in Torricelliana Fiſtula, pro vario aëris ſtatu, & illius modò ad pluviam, modò ad ſerenitatem converſione, ac tuo in Foro, Teque Judice per literas utrinque fuerit diſceptatum, variiſque ultrò citròque editis ſcriptis, ac poſtremò Vir Clariſſimus pro ſua cauſa ſatis abundè ſcripſerit, in unum Opuſculum contractis iis, quæ inter nos fuerunt diſputata, cui ſubſidiariam Epiſtolam D. Reyheri, in eadem Kilonienſi Univerſitate Mathematicæ Profeſſoris, tanquam ſuæ cauſæ allegationem adjecit; cumque poſtea mihi altum fuerit ſilentium, non ſecus ac ſi illius rationibus acquieviſſem, nec haberem ampliùs quid reponerem, miraberis inquam, quòd poſt decem annos novis ſcriptis à tuis occupationibus interpellare Te audeam. Poſſem equidem cauſari, ac præcipuè improſperam meam valetudinem in culpa fuiſſe, quæ me, poſtquam Patria relicta Patavium veni ad Profeſſorium munus in re Medica, per decem annos exercuit, & adhuc exercet, experientia edoctus, quam verum ſit illud, quòd Arbor vetus malè transfertur; ſed illud quod à novis reſponſionibus & inſtantiis magis abducebat erat, quòd neque Vir Clariſſimus præjudicata illa ſua Problematis ſolutione, neque me conjecturis meis ad tam grande ſecretum eſſe perventuros cognoſcerem, neque Tu Vir Sapientiſſime ſententiam tuam hàc in re ſi proferre voluiſſes, non niſi per aliam viam ad hujuſmodi arcanum perveniri poſſe judicaturus fuiſſes; attamen quia perſuaderi nequeo, me propter tam diuturnum ſilentium tanquam in cauſa deſerta, non ampliùs audiendum, ac propterea, ut dici ſolet, è cauſa mea cecidiſſe, cum in re literaria non tam arctis legibus temporis præſcriptiones teneri exiſtimem, ut in forenſibus judiciis, denuò prodire auſus ſum; ſiquidem humanitatem tuam Præſes doctiſſime talem eſſe novi, ut quocunque tempore benignas aures mihi ſis commodaturus. Abſit autem, ut ab hujuſmodi tuo Foro declinem, & ad aliud Tribunal provocem, quod etiam ſi vellem, quale illud ſit & ubinam, reperire neſcirem, cum ſciam, quòd Tu, & ſapientiſſimus ſis, & ſervantiſſimus æqui.

Utut ergo pro certo habeam, quòd ſi controverſiæ telam, quam D. Schelhamerus orſus eſt, ego vellem producere, rationes meas æquis auribus Tu Vir Optime eſſes accepturus, attamen ſcito decreviſſe me propoſitiones, & varia poſtulata, quæ in hac ſecunda ſua

Pag. 269.

sua Epistola D. Schelhamerus in medium produxit, intacta, & in suo robore velle relinquere, ut apud omnes liberum sit judicium, an ad problematis solutionem quidquam conducant, neque me pariter pro mea hypothesi de nitrosæ materiæ præcipitatione pluvioso tempore, quæ leviorem faciat aëris columnam Mercurio incumbentem, novi quidquam allaturum, licet non pauca suppeterent, eoque magis, quo, ut nuper legi in actis eruditorum Lipsiæ, Auctor Clarissimus Dissertationem edidit de nitro, cujus genesim totam à terreno corpore deducit, adeò ut persuasum habeam, nitrum aëreum prorsus explodere conatum fuisse; propterea ne novis quæstionibus implicemur, illius placita nequaquam convellam, imò quoniam in hac nostra concertatione, ubi primum Actor fuit, postmodum reum se fecit, dum in hac ultima sua Epistola satis prolixa, illum valdè laborare video, ut propositiones suas, & regulas hydrostaticas ab iis quæ in secunda mea Epistola objeceram vindicaret, lubens sinam ut res suas sibi habeat, ac tueatur. Hujusmodi tamen disquisitionem, & nostra hæc certamina, qualiacunque fuerint, Naturæ Curiosorum Collegis minimè ingrata, & molesta fuisse existimo, quando à Doctissimo Viro D. Bernardo Valentino hujusce literariæ controversiæ acta est mentio in Ephemeridibus C. N. Decuria 3. Anni 7. & 8. in Appendice, ubi compendiosè refert ea quæ utrinque fuerint scripta, & discussa, imò incitamento mihi videbatur esse ad controversiam prosequendam.

Ne autem ulteriùs Te morer, unica ratio hujus Epistolæ conscribendæ fuit, ut Tibi & Orbi literato, novum modum solvendi hoc problema communicarem, non tamen ex paupere meo penu haustum, sed à Celeberrimo, & Doctissimo Viro D. Leibnitio habitum. Postquam enim D. Schelhamerus postremam suam Epistolam edidit, in qua per hydrostaticas regulas nodum istum solvere annisus est, sed frustrante diligentia, ut ego credidi, à D. Leibnitio, cujus suavissima consuetudine ad quinquaginta dies olim Mutinæ usus fueram, per litteras quæsivi, quid in hoc tam abstruso negotio ipse sentiret; favit ille votis meis atque uti promptissimus & paratissimus ingenio est, Epistolam ad me conscripsit, una cum figura Mechanici Artificii, quoad sensum usque ratio haberi possit, cur pluvioso tempore & actu descendente pluvia, descendat quoque Mercurius è summitate fistulæ, excussa verò pluvia & restituta serenitate adscendat; tota autem vis demonstrationis in hoc potissimum sita est, ut ostendat, quòd corpus grave quando per fluidum aliquod descendit gravitatem suam non exerceat, quo habito constat ratio, quare columna aërea incumbens Mercurio, levior sit dum pluvia actu descendit, ut hanc ob causam Mercurius descendat; lubet autem hic Epistolam ipsam apponere cum figura, ut quisque perspiciat, quàm ingeniosè, quàm perspicuè Vir Clarissimus rem exposuerit.

Ex literis tuis gaudeo Te valere, mihique favere, atque illis qui à me commendantur. Cum cogitationes meas, meherclè meis fundamentis innixas de causa motus hydrargyri desideres, vim earum paucis complectar. Esto tubus A. B. infra clausus in B. aqua plenus rectus, ex libræ extremo suspensus, cum pondere opposito in æquilibrio constitutus, ibi in aquæ superficie natet cavum aliquod corpus D. ex materia gravi, casurum si aqua intraret. Ponamus obturatum esse foramen, sed ita ut paulatim aquæ pervium fiat; ergo ubi intraverit, descendet corpus D. versus fundum B.

His positis durante descensu corporis D. cessaturum esse æquilibrium ajo descensurumque pondus C. ac totum tubum A. B. elevatum iri, cujus rei ratio est manifesta, quòd quantum descendit D. in tantum ab aqua in tubo libra non sustinetur, & eatenus non resistit ponderi opposito. Compara jam C. cum hydrargyro, aquam tubi cum aëris columna D. cum guttis pluviæ, nempè cum guttæ tam crassæ fiunt, ut ampliùs ab aëre non substineantur, descendere incipiunt, & tota aëris columna levior est quàm ante, Mercuriumque in tubo suspensum ad priorem altitudinem non sustinebit, itaque descendet non nihil Mercurius. Contra aëre sereno guttæ aquæ

ita comminuuntur, & per aërem disperguntur, ut per se descendere non possint, non magis quàm partes lactis butyraceæ ante separationem, ita manifesta videtur solutio nodi, & ratio redditur paradoxi, cur ita aër serenus levior sit pluvio. Nam & prævenit aliquantulo tempore hydrargyri descensus pluviæ apud nos casum, quia guttæ formari incipiunt, antequam ad nos pertingant. Vale, dabam Hannoveræ Anno 1700.

Ubi hujus Clarissimi Viri, (cujus ingenium, & omnigenam eruditionem antea fueram admiratus, dum Mutinæ ad duos circiter Menses substitit, ut Estensis Bibliothecæ varia monumenta reviseret) Epistola ad manus meas pervenit, mentem subiit, quòd in Ephemeridibus meis Mutinæ impressis, Patavii verò recusis, scripsi de Propositione illa Borelli, qui in libro de Motibus naturalibus à gravitate pendentibus, Propositione 28. nimirum corpora, quæ per aërem descendunt, non gravitare, nisi postquam quieverint, quòd demonstrare satagit Auctor ille, allato exemplo de duobus lanæ involucris, cum sint ejusdem gravitatis, quæ si ab alto descendant, unum alterum non comprimit, quod superius positum est, licet inferius tangat, illud non premit, sed tantummodò quando in solum descenderit, & quiescat, sic mihi blandiebar hoc fundamento Problematis solutionem obtineri posse; sed cum multæ mihi occursarent difficultates, nec lanæ exemplum mihi planè satisfaceret, ad præcipitationem nitrosarum partium, & alterius generis me converti. Postquam igitur hujusmodi fundamento rem tam perspicuè, & ingeniosè expositam vidi, ut dubitare rem aliter esse posse, nefas videretur, attamen cupido me incessit oculata fide experiundi, & curiosè observandi quod propositum fuerat; sed licet quanta potuerim diligentia pertentarim, res ex voto non succedebat, descendente enim corpore gravi, pauca vel nulla motio in Tubo apparebat, neque ullo modo tollebatur æquilibrium. Neutiquam tamen diffidens ratiocinio ingeniosissimi Viri, causabar, quod libra non tam exacta esset uti opportebat, sive quòd tubus nimis brevis esset; nova itaque tentamina in aliud tempus distuli, donec libram melioris notæ reperire possem. Postmodum autem Paravium accitus ad publicè profitendum novis occupationibus districtus, cogitationem de hujusmodi experimento interim seposui. Verùm non multò post à gravissimis affectibus, à quibus non satis convalui, tam malè mulctatus sum, ita ut Studiis, & cuicunque rei literariæ, ac vivendi desiderio penè renunciarim. Hac hyeme verò tempore vacationum bacchanalium dierum ab Illustrissimo D. Joanne Gratiano in hac Universitate Philosophiæ Professore Celeberrimo, mihique conjunctissimo, quæsitus, ut illi Ephemerides meas Barometricas, & controversiam habitam cum D. Schelhamero legendam commodarem, illi morem gessi, cumque eidem postea Epistolam D. Leibnitii ostendissem, hic urgere me cœpit, ut novum tentamen experiremur, pollicitus reperturum se exactissimam libram. Unà itaque convenimus & in uno brachio libræ posito longiori tubo aqua pleno, cum gravi corpore apto ex sui natura ad descendendum facilitatis gratia tenui capillo alligato, & ex eodem brachio libræ suspenso, & facto cum pondere opposito exacto æquilibrio capillum resecuimus, è quo pendebat corpus illud grave aquæ incumbens, ac temporis momento descendente gravi corpore observavimus tolli æquilibrium; ubi autem corpus grave fundum tetigit, tubus in altum se sustulit, & restitutum est æquilibrium. Pluries idem experimentum tentavimus, sed semper cum eodem successu, quare nulla suspicio, nec ullus dubitandi locus nobis relictus est, quin verissimum sit, corpus grave dum per fluidum aliquod descendit, gravitatem suam non exercere, sed solùm quando quiescit. Quamvis autem in observatione motus Mercurii in fistula, variæ contingant anomaliæ, & aliquando ad austrinos flatus, sine ulla pluvia succedente deprimatur Mercurius, ac postmodum attollatur, non propterea infirmatur ratiocinium Clarissimi Viri, cum enim venti meridionales ex sua natura aqueis vaporibus aëreos campos impleant, hujusmodi vapores dum paulatim

tim disponuntur ad descensum, ut in pluviam solvantur, ab aliis ventis possunt abigi in alias partes; sic ut sine pluvia observetur interdum ejusdem Mercurii alternis vicibus depressio, & elevatio. Ratio itaque tamdiu quæsita, quæ D. Schelhamerum meque exercuit, ac tot Eruditorum torsit ingenia, cur impendente pluvia, & actu descendente, Mercurius in Torricelliana Fistula descendat, & redeunte serenitate elevetur, modò in propatulo esse cœpit. Gaudendum itaque D. Schelhamero mihique, quòd occasione nostræ Controversiæ tam ardui problematis solutio emerserit, & Vir Clarissimus quàm nobili invento ab ulteriori indagine nos absolverit.

Principali itaque phænomeno, cujus frequentissima est observatio, in Barometro longè certiùs & expeditiùs hoc pacto satisfactum puto, quàm per aëris elasticitatem, quam crepant omnes, qui hujusce nodi vindices esse affectant; non enim aliunde, quàm ab aëris gravitate majori vel minori deducendus est adscensus vel descensus Mercurii, cum elasticitas determinatam non habeat directionem ut in unam partem magis quam in aliam vim suam exserat. Duas esse particulares aëris affectiones, gravitatem scilicet, & elasticitatem certo certiùs est, sed gravitatem cognitam habemus à Barometro, elasticitatem à Sclopo pneumatico. Æquum igitur duxi, Præses Sapientissime, Inventum hoc Clarissimi Viri, cujus nomen ob egregia illius scripta apud Eruditos celeberrimum est, ac ea, quæ de Barometro coram Te Judice acta fuerant, & variis temporibus edita ac sparsa, in unum Opusculum colligere, & ad Germaniæ vestræ decus publici juris facere. Vale diu ac plurimùm, sic ut ad Reipublicæ literariæ felicitatem Hesiodi senecta Tibi contingat.

Dabam Patavii Kal. Junii 1710.

BERNARDINI RAMAZZINI,

In Patavino Gymnasio Practicæ Medicinæ Professoris Primarii

DE

MORBIS ARTIFICUM DIATRIBA,

MUTINÆ OLIM EDITA.

Nunc accedit

SUPPLEMENTUM EJUSDEM ARGUMENTI,

ac

DISSERTATIO

DE

SACRARUM VIRGINUM VALETUDINE TUENDA.

Illustrissimis, & Excellentissimis D. D.

PATAVINI GYMNASII MODERATORIBUS,

D. HIERONYMO VENERIO, Equiti & D. Marci Procuratori,

D. FRANCISCO LAUREDANO, Equiti & D. Marci Procuratori,

D. JOANNI FRANCISCO MAUROCENO, Equiti,

BERNARDINUS RAMAZZINI Felicitatem.

Quàm laboriosi sint Ingenii fœtus, & graves curas post editionem quoque Auctoribus suis relinquant, non norunt nisi qui in literis ævum traducunt, ut aliquod utile moliantur, per quod sibi & posteris videantur vixisse, Illustrissimi & Excellentissimi Moderatores; ubi enim quis in hoc præsertim censorio seculo Opus aliquod pro viribus ediderit, diu inter varia hominum judicia suspenso animo hæreat necesse est; singulare tamen rationis Critirium, cui quis magis fidat, credatque Opus suum frugi fuisse habitum, esse existimo, nempe si illud alicubi, ac in exteris præsertim regionibus audiat recusum. Sortem hanc Operi meo de Morbis Artificum Mutinæ tredecim ab hinc annis edito, fuisse datam accepi, quem in Germania impressum, & Teutonica lingua donatum audivi. Librum hunc itaque meum nunc emendatum quantum licuit, cum aliquo ejusdem argumenti Additamento, in hac Urbe recusioni traditum Amplissimis Nominibus Vestris sacrum esse volui. Feci quod muneris mei erat, mihi scilicet Practicam Medicinam profitenti indecorum ratus, si ad inania diverterem, nullum postea usum habentia, nec habitura. Interesse nimirum humanæ Reipublicæ credidi particulares Artificum morbos diligenti examine, à nemine adhuc præstito expendere, & sua remedia præscribere. Quantum ad Regnorum & Civitatum amplitudinem conducat Artium cultura, ostendit olim Carolus Magnus Imperator, qui capto Desiderio ultimo Longobardorum Rege celebriores Artium tum liberalium, tum mechanicarum Magistros, tanquam spolia ad clariorem triumphum secum in Gallias ad-

adduxit. Celebre est dictum illud : Regna fovent Artes; *in quo dicto jure quis ambigat, an Regna foveant Artes, an Artes Regna; utrum æquè benè, amplissimum hujusce rei testimonium est Adriæ Regina Civitas; hæc enim Artes, quæ divisæ alias Urbes celebres & beatas faciunt, omnes in sinu suo collectas tenet, & illarum prosperitati favoribus, & privilegiis non cessat prospicere. Sicuti autem cum primùm Liber hic meus prodiit, eorum temporum Moderatoribus fuit nuncupatus, ita fas erat, ut si novam in lucem auctior vellet erumpere, eam non nisi à dignitate vestra auspicaretur, Illustrissimi & Excellentissimi Arcis Palladiæ Custodes Vigilantissimi. Hoc ergo qualecunque sit quod Vobis in obsequii argumentum sisto, ea benignitate, quæ Vobis propria est, excipite ac fovete. Ita vos sospitet Deus O. M. detque diu valere & plurimùm.*

Patavii Kalendis Septemb. 1713.

PRÆFATIO.

NAturam rerum omnium Parentem benignissimam sæpenumerò apud malè feriatos homines malè audire, quòd humano generi variis in rebus videatur, vel parum providè, vel non sat decenter prospexisse, & scriptum legimus, & passim audimus. Nullâ tamen minus justâ querimoniâ eadem tanquam Noverca traducitur, quàm quòd cuique ad vitam, alioquin ruituram, retinendam, ac sustentandam quotidiani victus necessitatem indiderit; siquidem ab hac lege solutum humanum genus, nullam ferè legem agnosceret, & Terra hæc, in quâ degimus, longè diversam faciem præ se ferret, quàm quæ nunc visitur; quare ingeniosissimè *Persius* non manum polydædalam, sed Ventrem Artium Magistrum appellavit : Sic enim ille in Prologo:

Quis expedivit Psittaco suum Chære,
Picasque docuit verba nostra conari?
Magister Artis, Ingeniique largitor,
Venter.

Ex hac itaque necessitate, quæ vel ipsa Animalia rationis expertia ingeniosa efficit, Artes omnes, fluxisse, tum Mechanicas, tum Liberales, fas est asserere, bonum quidem non vulgare, sed, ut in rebus humanis fieri assolet, non sine aliquâ mali mixturâ. Fateri enim necessum est, ex quibusdam Artibus non exigua mala suis Artificibus interdum proficisci, ut unde alimenta ad vitam producendam, & familiam alendam exspectabant, gravissimos morbos persæpè referant, ac Artem, cui se addixerant, exsecrantes, tandem è vivorum statione decedant. Hoc itaque, dum Medicam Praxim exercerem, sæpissimè contingere animadvertens, ad conscribendum Tractatum aliquem de Morbis Artificum, quos potui industriæ nervos intendi; verùm sicuti in Artium Mechanicarum Operibus ut plurimùm evenit, ut si quid ab aliquo Artifice de novo inventum prodierit, id mancum sit, & multum ruditatis præferat, mox aliorum diligentiâ perficiatur, ita & in re literariâ idem prorsus fieri consuevit. Hanc itaque sortem meum hunc qualemcumque Tractatum de Morbis Artificum subiturum video, varias quidem ob causas, sed ob hanc quoque, quòd novitatis aliquid contineat. Nemo enim, quòd sciam, in hunc campum pedem immisit, unde contemplationum circa effluviorum subtilitatem, & efficaciam, seges non contemnenda colligi possit. Opus ergo imperfectum, imò incitamentum potiùs editurum me fateor, ut alii auxiliares manus apponant; donec omnibus numeris absolutus, ac integer Tractatus habeatur, qui in Foro Medico locum aliquem mereatur. Debetur id certè miseræ Artificum conditioni, è quorum manuariis operibus, licèt interdum vilissimis, ac sordidissimis, necessariis tamen, tot humanæ Reip. commoda proficiscuntur, debetur id, inquam, ab Arte omnium præclarissimâ, uti

SYLLABUS ARTIFICUM,

De quorum Morbis fit mentio.

DE MORBIS ARTIFICUM.

De Morbis, quibus obnoxii sunt Metallorum Fossores.

CAPUT PRIMUM.

VAria, & multiplex Morborum Seges, quam non raro Artifices quidam extremâ sui pernicie ex iis Artibus quas exercent, pro lucro referunt, ex duabus præcipuè caussis, ut reor, progerminat; quarum prior, ac potissima, est prava materiæ conditio quam tractant, quæ noxios halitus, ac tenues particulas humanæ naturæ infensas exspirans, particulares morbos invehit, altera ad motus quosdam violentos, incompositos, & incongruas corporis configurationes refertur, propter quas Vitalis Machinæ naturalis structura vitiatur, ut inde graves morbi paulatim succrescant. Primò itaque in censum venient ii morbi, qui à prava materiæ indole ortum ducunt, ac inter eos, qui *Metallurgos* infestant, & quotquot alios Artifices, qui in suis Opificiis mineralibus utuntur, ut Aurifices, Alchymistæ, quique Aquam fortem destillant, Figuli, Specularii, Fusores, Stannarii, Pictores quoque & alii. Quales verò, & quàm pestiferæ noxæ intra Venas metallicas recondantur, experiuntur primò Mineralium Fossores, quibus in profundioribus Terræ visceribus continuò degentibus quotidie cum Orco ratio habenda: rectè quidem *Ovidius:*

> *itum est in viscera Terræ,*
> *Quasque recondiderat, stygiisque admoverat umbris,*
> *Effodiuntur opes, irritamenta malorum.*

De malis equidem, quæ animos ac bonos mores corrumpunt, *Poëtam* locutum esse, procul dubio censendum est, atque hominum avaritiam, vel insaniam exprobrare voluisse, qui in apertam lucem ea eruere tentarint, quæ nos bona existimamus, imò, ut eleganter Plinius, *bonorum omnium pretium fecimus*, quamvis tot malorum Fons, & origo sint; non abs re tamen ad ea mala quæ corpora infestant *Poëtæ* verba traduci possunt. Morbi autem quibus obnoxii sunt Metallorum Fossores, aliique id genus Artifices, sunt ut plurimùm Dyspnœa, Phthisis, Apoplexia, Paralysis, Cachexia, pedum tumores, dentium casus, gingivarum ulcera, artuum dolores, ac tremores. Pulmones itaque, & Cerebrum in hujusmodi Artificibus malè plectuntur, magis tamen Pulmones, hi etenim simul cum aëre minerales spiritus hauriunt, & primi noxam persentiunt, mox iidem halitus intra vitæ hospitia admissi, & cruori permixti, Cerebri, & nervosi laticis naturalem temperiem pervertunt, & inficiunt, unde tremores, stupores, & superiùs recensiti affectus. Hinc eorum, qui in Fodinis mineralia effodiunt, maxima solet esse strages; Fœminæ propterea, quæ id genus hominibus nubunt, sæpius nubunt, nam referente *Agricolâ*, apud Fodinas *Carpati Montis* observatæ sunt Mulieres, quæ septem viris nupserint. De Metallorum Fossoribus sic *Lucretius:*

> *Nonne vides, audisve perire in tempore parvo,*
> *Quàm soleant, & quàm viri copia desit?*

Metallorum itaque fossio olim, ac etiamnum iis in locis, ubi Fodinæ sunt, pœnæ genus esse consuevit, sontes enim, ac graviorum criminum rei damnantur ad metalla, sicuti antiquitùs Christianæ Religionis Sectatores ad metalla damnari consueverant, ut apud *Gallonium* de Martyrum cruciatibus videre est. Exstat elegans Epistola D. *Cypriani* ad complures Episcopos, & Diaconos, quos Imperatorum barbaries, Metallorum fossioni addixerat, in qua eosdem hortatur, ut iis in fodinis, è quibus aurum, & argentum eruerent,

rent, ſe verum Chriſti aurum probarent. Viſitur quoque apud *Pignorium* in libro de Servis, imago Foſſoris ex veteri icuncula, ex qua apparet, quàm infelix eſſet illorum conditio; capite enim erant ſemiraſi (quo ſigno olim Servi à fugitivis, qui erant omninò raſi, internoſcebantur) quod cucullo Sagato operiebant. Neque forſan noſtris temporibus cultu ſpecioſiores in Fodinis Foſſores eſſe crediderim, quando, licet etiam veſtibus benè muniti ſint, & idoneo victu nutriti, ob loci ſquallorem, & lucis carentiam, non niſi ex Orci familia in purum Aëra emergunt. Quamcumque igitur mineralem materiam effodiant, graviſſimos morbos accerſunt, qui medelam omnem perſæpè eludunt, ſi quis etiam aliquid ritè præſcribat; quamvis in ambiguo eſſe videatur, num pietatis officium credi poſſit, medicam opem id genus hominibus adminiſtrare, & *producere illis vitam ad miſeriam.*

Verùm quia principibus, & Mercatoribus ex Metallorum Fodinis magni proventus perſæpè accedunt, ac ad omnes ferè Artes perneceſſarius eſt Metallorum uſus, propterea pro horum Artificum conſervatione, illorum morbi examinandi, & cautiones ac remedia proponenda, quod itidem in more fuit apud antiquos, ſicuti etiam noſtris temporibus (*a*) *Metallographi* de Foſſorum morbis, ac illorum regimine, nec non de remediis ſatis diſertè tractarunt, ut 1. *Geor. Agricola*, (*b*) 2. *Bernardus Cæſius Mutinenſis* S. J. in ſua Mineralogia, ubi multa ſcitu digna exſtant de damnatis ad metalla, & de prophylaxi, ac Diætâ Metallurgorum, 3. *Athanaſius Kircherus* in Mundo Subterraneo, (*c*) 4. *P. Lana* in Magiſterio Artis, & Naturæ, *D. Ramlovius*, qui Germanico Idiomate tractatum ſcripſit de Paralyſi, ac tremore Metallurgorum. Miſerrimæ igitur conditioni id genus Artificum ex Medicæ Artis penu præſidium aliquod, vel ſolamen depromendum; & quando innumera penè ſunt foſſilium genera, quodcumque ſuas peculiares noxas infert, aliquo examine modum, quo Foſſorum corpora inficiantur, perveſtigare, ac probatiora, & promptiora remedia recenſere oportebit.

Fodinarum itaque, aliæ humidæ ſunt, in quarum fundo aqua reſtitat, aliæ ſiccæ, in quibus interdum ignis miniſterio opus eſt, ad diſrumpenda ſaxa. In humidis Fodinis, quæ aquam ſtagnantem continent, Foſſorum crura vitiantur, ſicuti ob craſſos, & viroſos halitus, qui ab illis exſpirant, ac tunc magis cùm deciſa ſaxorum fragmina in aquam decidunt, & camarinam illam movent, ut dici ſolet, intercepto anhelitu, Operarii præcipites cadunt, ſive ſemianimes emergunt. Ipſe quoque ignis qui cæteroquin Venenorum domitor eſt, ubi illo opus ſit, ad ſaxa emollienda, peſtiferos halitus ex minerali materiâ elicit, ac in motum ciet, quare miſeri Foſſores omnia Elementa ſibi experiuntur infeſta.

Nulla verò truculentior peſtis, Foſſores ad extremam perniciem deducit, quàm quæ è *Mercurii* Fodinis erumpit; Foſſores enim in Mercurialibus Mineris vix tertium annum attingere, ait *Falloppius* in Trac. de Metallis, & Foſſilibus; quatuor Menſium autem ſpatio in artuum tremores incidere, paralyticos, ac vertiginoſos fieri teſtatur *Etmullerus* in ſuâ Mineralogiâ C. de *Mercurio*, idque ob mercuriales ſpiritus, nervis maximè infenſos. (*d*) Ex *actis Philoſophicis Soc. Regiæ Anglicanæ* in Epiſtolâ Venetiis ad Soc. Regiam miſſa habetur, in Fodinis quibuſdam Mercurii in Foro Julii, non poſſe quempiam Operariorum inibi operari ultra ſex horas; ibidem refertur caſus cujuſdam, qui per ſemeſtre ſpatium iiſdem Fodinis addictus, adeò *Mercurio* fuerat impraegnatus, ut ſi ori ſuo æris fruſtum apponeret, aut digitis tractaret, illud album efficeret. Eoſdem quoque Aſthmate corripi advertit *L. Tozzius* Part. 2. ſuæ Praxis cap. de Aſthmate; caſum quoque dentium pati ſolent, quare argenti vivi excoctores, ne fumum ore excipiant,

(*a*) 1. l. 6. de re metallica. (*b*) 2. l. p. Sc. 5. (*c*) 3. T. 2. l. 10. Sc. 2. c. 2. 4. T. 3. de morb. Sympat. (*d*) l. p. Menſ. April. 1665.

cipiant, vento flanti terga obvertere pro more habent.

Aſthmatis ſpeciem quandam deſcribit *Helmontius* in Tractatu de Aſthmate, ac Tuſſi, quam inter Aſthma ſiccum, & humidum reponit, quâ corripi ait Foſſores Metallicos, Separatores, Monetarios, alioſque id genus Opifices, ob *Gas Metallicum* una cum aëre inſpiratum, vi cujus Vaſa Pneumonica obſerentur. De Aſthmate montano mentionem habet (*a*) *Wedelius* in Pathologia Medica Dogmatica, ubi tradit huic affectui obnoxios eſſe Metallurgos, de quo Aſthmatis genere ait *Stockuſium* integrum Tractatum edidiſſe, ubi mali cauſam in Saturni mercurium refert, *Mercurius* etenim plurimus Saturno ineſt, illique gravitatem impertit. Quomodo autem Aſthma hoc montanum, monſtrum tam truculentum, inferant fumi iſti metallici, exponit idem (*b*) Auctor, putat enim id fieri per bronchiorum exſiccationem, nec non & ob fuligines conſtipantes. *Sennertus* in l. de Conſenſu, & Diſſenſu Chymicorum cum (*c*) *Galenicis* refert, ſibi à *Medico* penes metallicas Fodinas Myſniæ Medicinam facienti traditum, in demortuis Foſſorum corporibus, reperta fuiſſe ipſa metalla, in quibus effodiendis vivi laboraſſent. Sic pereleganter (*d*) *Statius* Maximum *Junium* invitans tunc degentem apud *Dalmatiæ* montes, gentem hanc Acheronticam deſcribit, quæ ex iis fodinis rediret, *Dite viſo*, ut ille ait, *erutoque concolor auro.*

Si ergo color ſimilis effloreſcit humoribus, *niſi intro refluxerint*, uti docet *Gal.* in *primo Aph. Com.* 2. & in omnibus penè affectibus obſervatur, nil mirum, ſi colorem in cute Foſſores referant, qualis eſt metalli color, quo maſſa ſanguinea infecta fuerit. Idem forſan in foſſorum Pulmonibus contingere cenſendum eſt, ac in Fornacibus, in quibus, dum excoquuntur metalla, ex fuliginibus in altum adſcendentibus, generantur *Pompholyx*, *Cadmia*, & alia metallica concreta.

In *Chalcanthi* Fodinis gravi quoque reſpirandi difficultate vexari ſolent Foſſores. *Galenus* de Simplic. Medic. facul. cum eſſet *in Cypro*, Specum deſcribit, (*e*) è qua ab Operariis exportabatur aqua ad Chalcanthum conficiendum, aitque ſe in Specum illam ad ſtadium ferè deſcendiſſe, & aquæ viridis guttas, in lacum ſtillantes obſervaſſe, nec non odorem ſuffocantem, ac toleratu difficilem perſenſiſſe, ſubditque Operarios nudos ſummâ cum feſtinatione vidiſſe aquam exportantes, & celeriter recurrentes; nihil autem Pulmonibus magis hoſtile eſt, quàm acidum quodcumque, quo maximè abundat *Vitriolum.* Riderent profectò apud noſtrates Clinicorum non pauci, ſi quem alium Profeſſorem rerum naturalium Scrutatorem viderent loca ſubterranea cum periculo ſubeuntem, ad ſecretiores Naturæ receſſus perveſtigandos; quali riſu notatum me ſcio, dum ſcaturiginem, unde prodeunt *Mutinenſes Fontes*, periculoſo tentamine ſcrutarer, nec non dum in Puteos Petrolei noſtri in montana regione poſitos deſcenderem; at à *Galeno* diſcant, qui longas peregrinationes ſuſcepit, & abditiora Naturæ arcana curioſè perveſtigavit, ut medicamentorum vires exactè calleret; verùm è diverticulis in viam.

Præter corporis partes internas, externæ quoque graves noxas perſentiunt, ut manus, crura, oculi, & fauces. In *Fodinis Myſniæ*, ubi Pompholyx nigra reperitur, manus, & crura uſque ad oſſa abradi refert *Agricola*, ubi ait, *Clavos caſarum*, *quæ illis Fodinis propiores ſunt*, *ligneos eſſe*, cùm ab eadem pompholyge ferrum quoque abſumi obſervatum fuerit.

Sunt in Fodinis multò etiam graviora mala, animatæ ſcilicet peſtes, quæ miſeros Foſſores infeſtant, & ad extremam perniciem deducunt, nimirùm parva quædam animalia, Aranearum ſpeciem referentia; *Agricola* ex *Solino* lucifugas appellat. Hæc animalcula in argentariis Fodinis præſertim degunt, quibus dum Foſſores non advertentes inſident, punguntur, & malè habent. *Dæmunculi* præterea, & ſpectra quædam Operarios terrent, & infeſtant, quod genus *Dæmo-*

(*a*) Sec. 2. cap. 9. (*b*) Sec. 3. cap. 5. (*c*) cap. 9. (*d*) l. 4. Syl. (*e*) lib. 9.

Dæmonum nonnisi precibus, jejuniis fugari tradit (*a*) *Agricola*, hac de re videatur *Kircherus* in suo Mundo Subterraneo. A perito *Metallurgo Hannoverensi*, qui nunc in Montanâ regione Mutinensis agri, jussu Serenissimi Nostri, metallicas Venas scrutatur, accepi, fabulosum non esse, ut putabam, id quod de hujusmodi Dæmunculis in Fodinis stabulantibus tradunt. In Fodinis enim Hannoverensibus, quæ in Germania satis sunt celebres, mihi serio asseruit, frequentes esse Fossorum casus, qui fateantur, se à Dæmonibus (quos Knauff Kriegen vocant) fuisse percussos, ac persæpè duorum vel trium dierum spatio eos mori, quos si evaserint saluti restitui. Horum Dæmonum subterraneorum fit quoque mentio in (*b*) *Actis Philosophicis Soc. Reg. Anglicanæ*. Ab eodem quoque mihi narratum, in *Fodinis Goslariensibus*, ubi Vitrioli minera sub pulveris forma eruitur, Operarios nudos opus suum exercere. Nam si vestibus obtecti per integrum diem moram ibi traherent, iis egressis indumenta in pulverem tota solverentur, quam ob causam forsan, qui *Galeni* ævo in Cypri Fodinis Chalcanthi aquam exportabant, nudi operabantur.

Cùm tot inexplicabiles mineralium mixturæ in terræ visceribus exstent conclusæ (licet etiam metallorum, & fossilium, quæ habemus, natura, ac indoles, ex Chymicorum industria videatur satis perspecta) impossibile fere est statuere, quæ, & quales specificæ noxæ in iis, vel illis Fodinis contineantur, & quomodo unam potiùs, quàm aliam partem afficiant; propterea simpliciter dicendum, Aërem illum conclusum, & per os haustum pro respirationis usu, particulis Pulmoni, Cerebro, & spiritibus maximè infensis, saturatum, stasim in massam sanguineam, ac spiritus inducere, unde præsto sit malorum cohors.

Eorum igitur, qui Fodinis præfecti sunt, nec non & *Medicæ Artis Professorum*, qui in id operam suam locarint, munus erit, Fossorum, quantum licebit, incolumitati prospicere, ac eniti, ut, quando causam occasionalem removere non liceat, Operarii quàm minimè lædantur. Cùm id genus hominibus igitur, ubi ægrotent, eodem penè modo erit agendum, ac cum iis, qui desperatis morbis laborant, quibus medica præsidia, (*c*) & saltem quæ delinificam vim habent, non sunt denegenda; Incurabilia enim cognoscere oportet, ut quàm minimè lædant, ajebat *Hippocrates*.

Fodinarum Præfecti ad emendandum Aërem illum conclusum, & infectum, tum ob halitus, qui à minerali materia, & à Fossorum Corporibus exspirant, tum ob eum, quem accensa lumina effundunt, pro more habent, machinis quibusdam spiritalibus per Cuniculos cum Fodinis in fundo communicantes, aërem crassum & veteranum extrudere, & recentem, ac puriorem immittere. Ocreis præterea, & Chirothecis Fossorum crura, & manus munire solent, ne vitientur. Veteribus quoque magnæ curæ Fossorum incolumitatem fuisse, satis constat, illos enim Culeis amicire consueverant ex (*d*) *Jul. Pollucis* testimonio. Ori vesiculas laxas illigabant, ne pernicialem pulverem inspirarent, & tamen per eas spectarent, ut de minium polientibus ait (*e*) *Plinius*. Modò in Fodinis præsertim Arsenici, vitreas larvas apponunt, tutius, & elegantius remedium, ut refert *Kircherus* loco citato.

Varia remedia præscribit idem Auctor, tum pro præservatione, tum pro curatione, quæ à perito Metallico accepisse ait; valdè celebrat liquorem paratum ex Oleo Tartari, Laudano, & Oleo ex Colchotare, ex quibus per distillationem liquor elicitur, quem ad gr. iii. vult exhibendum; ad præservationem, pariter jura pinguia, & Vinum generosum laudat; pro infectis autem Balsamum Urticæ, Magnetis, celebrat, suadet quoque, ut alimenta sale nitri condiantur, & sale ab alumine extracto. *Juncken* in Chymia sua experimentali, ad vapores metallicos perdomandos

(*a*) l. 6. de re metall. & de subterran. H. N. c. 7. (*b*) Tom. 2. Mens. Nov. 1669. (*c*) de Arti. num. 68. (*d*) l. 7. c. 32. (*e*) l. 33.

domandos Spiritum Salis dulcem commendat.

Pro faucium, & gingivarum erosione, gargarismata ex lacte egregiam præstabunt operam, ut quæ particulas illas corrosivas inibi hærentes demulceant, ac absorbeant; hanc ob causam *Agricola* loco citato Butyrum valde conferre ait iis, qui in plumbeis Fodinis operentur. Ubi verò crura, & manus vitientur, uti evenit in iis Fodinis, in quibus *Pompholyx nigra* eruitur, à (*a*) *Plinio* commendatur pulvis lapidis Asii. Observatum enim fuisse ait, eos, quibus crura à metallis vitientur, in iis lapidicinis sanari, in quibus lapis iste reperitur. Forsan lapis iste potis erat emendare metallicam acrimoniam, propter vim particularum erodentem, cùm hanc ob causam *Sarcophagus* appelletur. Lapidem hunc, qui in *Asso Troadis* nascebatur, nobis ignotum esse scribit *Cæsalpinus* de Metallicis, (*b*) illique alium substituit lapidem, qui in Ilva reperitur, ubi alumen fossile effoditur.

Ad affectus verò Asthmaticos, ex fumis metallicis ortos, peculiaria quædam remedia proponit *Etmullerus* (*c*) de *Aëris* inspiratione læsa; nihil enim ait, in tali Asthmatis specie ordinariis remediis profici. Ad hunc gravem affectum igitur, commendat Mercurium dulcem, Turpethum, purgantia per inferiora, Antimonium Diaphoreticum, Bezoarticum Solare, & similia.

Cùm non levem noxam ex iisdem mineralium halitibus Oculi persentiant, remedium pariter ex minerali Regno petendum. Ophthalmiam à fumis metallicis factam, & externis remediis nihil obsequentem per interna mineralia curavit (*d*) *Horstius*. Collyria tamen ex aëris squamma commendantur; norant id etiam Antiqui, nam ex (*e*) *Macrobio* constat, eos, qui in Fodinis æreis morantur, semper oculorum sanitate pollere, *ob vim siccificam, ut ille ait, quam æs possidet*, hancque ob causam Æs ab *Homero*, νώροπα χαλκὸν appellari; (*f*) *Celsus* quoque *Cleonis* Collyrium ex squamma æris, croco, & spodio paratum cæteris præfert. Nitrum quoque Collyriis commisceri poterit; nam, teste *Plinio* (*g*) *Operarii in nitrariis non lippiunt*, quod etiam recentiorum observatione constat. Summatim aptiora & valentiora remedia ad metallicos morbos expugnandos ex mineralium familiâ ut plurimùm petenda sunt, provido sanè Naturæ consilio, ut unde malum profectum est, indè quoque salus proveniat; sit malo nodo malus Cuneus, ut dici solet, adhibendus.

Neque verò Fossores tantùm in Fodinis à metallicis pestibus mactantur, verùm etiam multi alii Artifices, qui circa Fodinas operantur, graves noxas accersunt, ut *Metallurgi* omnes, qui effossam materiam versant, excoquunt, fundunt, ac repurgant. Iisdem enim morbis obnoxii sunt, quamvis non adeò graviter, cùm in Aëre liberiori ministeria sua peragant, temporis enim progressu, ob metallicos fumos, quos hauriunt, anhelosi fiunt, lienosi, veternosi, ac tandem in Tabidorum familiam transeunt. Paucis, sed egregiè, (*h*) *Hippocrates* Metallurgi effigiem nobis depingit: *Vir Metallicus*, inquit ille, *hypochondrium dextrum intentum, Splen magnus, & alvus intenta, subdura, spirituosus, decolor, huic in genu sinistro recidiva.* En quot mala in Metallurgo illo delineavit *Divinus Senex*. Mirari autem hîc libet, quomodo *Vallesius*, diligentissimus alioquin Epidemiorum Commentator, locum istum tam frigidè tractarit; nullam enim animadversionem circà dictionem illam, *Vir Metallicus*, sicuti neque Expositorum quispiam ad hæc verba mentem apposuit; (*i*) locum hunc tamen annotat *Galenus*, sed ibi totus est in disquirendo, quid per verbum illud, *Pneumatodes*, intellexerit *Hippocrates*, num Ventris inflationem, vel spiritum densum. Profectò arbitrari licet, divinum Præceptorem unico verbo causam tot gravium affectuum indigitare voluisse. Metallurgiam enim exercentes, ut plurimùm anhelosi sunt, lienosi, al-

(*a*) l. 36. H. N. c. 17. (*b*) Cap. 51. (*c*) cap. 14. (*d*) l. 7. Obs. 27. (*e*) l. 7. c. ult. (*f*) l. 6. c. 6. (*g*) l. 31 H. N. c. 10. (*h*) 4. Epid. n. 13. (*i*) 3. de Diff. Respir. cap. 12.

vos præduras habent, ac decolores habitus præferunt. *Foesius* dictionem illam, ἐκ μετάλλων, sic vertit: *Qui circa Fodinas versatur.* Non solùm ergo Fossores, sed degentes, & operantes circa Fodinas malè plectuntur à metallicis exhalationibus, quæ vitales, & animales spiritus, quorum natura æetherea est, & pellucida, obfuscant, & totius corporis naturalem œconomiam pervertunt. His itaque eadem remedia, quæ superiùs proposita sunt, sed mitiori dosi præscribenda.

De Morbis Inauratorum.

CAPUT SECUNDUM.

AST, è Fodinis, & Vulcaniis Officinis, ubi *fervent, stridentque cavernis Strictura Chalybum, & fornacibus ignis anhelat*, in Civitates ipsas migremus, in quibus non desunt Artifices, quibus mineralia crucem figunt. Quas diras labes ex *Mercurio* referant Aurifices, qui potissimum in deaurandis argenteis & æneis operibus occupati sunt, nemo non novit. Cùm enim non nisi per amalgamationem id peragi possit, dum postea *Mercurium* igne propellunt, non tam cauti esse possunt, licet faciem avertant, quin virosos halitus per os excipiant, quare hujusmodi Artifices vertiginosi, asthmatici, paralytici citissimè evadunt, habitusque cadaverosos contrahunt. Perpauci ex hisce Artificibus in tali opificio consenescunt, ac si non tam citò occumbant, ad tam calamitosum statum deveniunt, ut illis mors sit in votis. Iis collum, & manus tremere, dentes excidere, Crura vacillare, cum Sceletirbo, scripsit *Junchen* in Chymia sua Experimentali; hoc idem testatur (a) *Fernelius* de abditis rerum causis, & in libro de lue Venerea, ubi casum miserabilem Aurifabri refert, qui dum argenteam supellectilem deauraret, hydrargyri vapore admisso, stupidus, surdus, ac planè mutus evasit. Haud dissimilem historiam tradit *Forestus* (b) de Aurifabro, qui ob Mercurii fumos incautè exceptos factus est paralyticus. In *Actis Medicis Haffniensibus* elegans *Olai Borichii* observatio exstat de quodam Teutone, qui vitam deaurandis laminis degebat; hunc, dum incautiùs in hoc opere argenti vivi fumos hausisset, in magnam capitis vertiginem incidisse, ait, una cum gravi pectoris angustiâ, facie cadaverosâ, asphyxiâ, artuum tremore, ut jam jam moriturus crederetur, quem restitutum ait, sudore variis alexipharmacis elicito, ac præcipuè decocto radicis pimpinellæ, & saxifragiæ: Putat Vir Clarissimus, Corpuscula fumantis Mercurii minutissima nervis impacta tremorem accersisse, ac simul in massam sanguineam admissa, naturalem illius motum impediisse. Nimius essem, si historias omnes hujus generis, quæ apud *Medicos* Scriptores exstant, hic recensere vellem. Satis enim frequentes sunt hujusmodi casus, in magnis præsertim Civitatibus, & nostrâ hac ætate, in quâ nihil cultum, nihil satis elegans videtur, nisi auro splendescat, adeò ut in Magnatum Dominibus matulæ, & egestoriæ Sellæ deauratæ spectentur, cariùsque egeratur, quàm bibatur, ut olim de quodam lusit *Martialis*.

Mihi nuper observare contigit Juvenem inauratorem, qui postquam per duos menses decubuisset, tandem mortuus est; hic ab exhalante *Mercurio* sibi parùm cavens, cachecticum habitum primò contraxit, postmodum facies illi facta est lurida, & cadaverosa, oculi turgidi, gravis anhelitus, mentis stupor, totius corporis torpor; huic graveolentia ulcera in ore suborta sunt, è quibus sanies teterrima magnâ in copiâ continuò stillabat. Hic tamen interiit sine ullo febrilis caloris vestigio. Id mihi profectò non parvæ admirationi fuit, cum non satis perciperem, quomodò ex tanta humorum putredine, nulla excitaretur febrilis incalescentia.

Cum

(a) Se. 5. de Mer. l. 2. cap. 7. (b) Vol. 2. p. 196.

Cum Scriptores consulerem mirari desii; refert (*a*) *Ballonius*, quendam luis Venereæ suspectum, ac simul Quartanâ laborantem, ex litu hydrargyri à Quartanâ sanatum, ptyalismo tamen excitato. *Fernelius* (*b*) pariter de Lue Venerea, casum memorat cujusdam, cui per oculos stillabat liquatum Cerebrum, & ad multos annos vixit sine febre, ac tandem mortuus est, hunc tamen prius hydrargyro inunctum fuisse ait; Quomodò autem nunquam febricitarit, ipse quoque *Fernelius* se admiratum fuisse ingenuè fatetur; in secundo tamen de abditis rerum causis, (*c*) rationem aliquam videtur afferre, cur febrilem incandescentiam Mercurius ita compescat, aitque vi narcoticâ id agere eâdem facultate, quâ dolores quoscumque sopire, & sanguinis eruptiones sistere potis est, eâdem prorsus bilis quoque ardorem compescere, atque exesiones retundere. An ergo quid febrifugi latet in hydrargyro? Forsan dies aliqua ex Minerali Regno Febrifugum aliquod, non sub gripho, uti *Riverius*, sed candidè ac apertè Medicæ Arti largietur, sicuti ex Vegetabilium familiâ famosum febrifugum *Peruvianum* habemus, & Antidysentericum remedium nuper detectum, de quo Tractatum edidit Clariss. *Leibnitius*; in hac tamen re experientiam consulere non abs re foret, neque temerarium consilium esset in febribus intermittentibus purgationes mercuriales instituere, ut ex Mercurio dulci, remedio non adeò metuendo; cauto tamen opus est; Mercurius etenim Equo indomito persimilis est, quoties in manus imperitas inciderit, ut ait laudatus *Borichius* casum illustris Viri referens, cui ardentissimâ febre laboranti duos pulvillos argento vivo plenos *Agyrta* quidam in carpo apposuit, unde febrilis calor quidem, sed unà cum nativo & vitali, exstinctus est: adeò suspecta sunt beneficia, quæ ab hoste tam infido, ac versipelle proveniunt, ut de *Medicorum* Mercurio aptè dici possint, quæ de suo Mercurio commentus est *Poëtarum Princeps*.

Animas ille evocat Orco,
Pallentes alias ad tristia Tartara mittit:
Dat somnos, adimitque & lumina morte resignat.

Ut verò è via in semitam redeamus, ad corrigendas noxas ab Hydrargyri afflatu illatas, consulendi erunt Scriptores, qui de Venenis, & mineralibus scripsere; in universum commendantur ea, quæ vim possident spiritus, & cruoris massam in motum ciendi, sudoresque promovendi. *Mercurius* enim plerumque id habet, ut torporem inducat, veluti prænarrata accidentia ob fumos mercuriales per os susceptos satis testantur, & autopsia ipsa ostendit, sanguine concreto intra cordis sinus reperto, ut in Simiâ apud *Avicennam*, quæ Argentum vivum biberat. Sic aquæ omnes Cardiacæ spirituosæ, ipse quoque Vini Spiritus, erunt ex usu. Spiritus Salis Armoniaci, Therebinthinæ, Petroleum nostrum, Sales volatiles, ut Sal volatile Cornu C. Viperarum, & alii hujus naturæ commendantur; Theriaca ob vim opii meritò suspecta est. Decoctiones quoque ex plantis alexipharmacis, ut ex Card. B. Scordio, *Scorzonera* & similibus, efficaciores sunt, quàm aquæ ex iisdem destillatæ, quæ, ut scitè ait *Helmontius*, Plantarum sudores sunt. *Falloppius* noster, ubi Metallis, & Fossilibus, Auri scobem, & illius folia proponit, cum nihil sit, cui arctiori complexu promptiùs nubat Mercurius, quàm Aurum. Decoctum ex Guajaco à *Martino Lyster* in Exercitatione de lue Venereâ, ob vim piperatam, quâ Guajacum pollere ait, & quam gustu præfert, laudatur ad emendandas noxas, quas Mercurii virosa exhalatio invexerit. *Poterius* (*d*) in Pharmacopœâ Spagyrica Sulphur sublimatum in Vino infusum commendat, adversus mercuriales morbos, ac præcipuè in iis, qui casu aliquo fumum Mercurii excepe-rint, vel qui mercuriali unctione peruncti fuerint. Ubi verò ob humorum abundantiam, necessaria sit purgatio, multò validiora medicamenta adhibenda, quam in aliis affectibus, idque ob torporem inductum, & vim sentientem stimulis minùs auscultantem. Stibiata utramque paginam egregiè absolvent; à phle-

(*a*) l. 2. Epi. p. m. 131. (*b*) cap. 7. (*c*) cap. 14. (*d*) Sc. 3.

à phlebotomiâ verò, cane pejus, & angue, ut dici solet, cavendum; spiritus enim ac humoralis massa impulsore indiget, non sufflamine. Antiquis mos fuit, ut memorat *Plin.* in Minii, & Argenti vivi fossione, laxis Vesicis faciem obligare; *Kircherus* in suo Mundo subterraneo vitreas personas, ut superiùs dictum, magis ex usu esse ait ad exhalationes arcendas, ne per os irrepant. Exercitium pariter imperandum, ut Corpus incalescat, & habitatio in calido Conclavi propè ignem luculentum laudatur; nihil enim est quod magis aversetur Mercurius, quam Ignis, à cujus præsentiâ ut avolet, *pedibus talaria nectit.*

Admiratione autem dignum est, quomodò Mercurius, qui Vermium unicum remedium vulgò audit (ut ad necandos Puerorum Vermes, nihil illo sit efficaciùs, & innoxiè, vel infusus in aquâ vel decoctus, atque etiam cum conservâ aliquâ permixtus exhibeatur) talis sit ut illius fumi & exhalationes per os & nares susceptæ, adeò perniciosæ sint, ut temporis fere momento tantùm non enecent, uti passim in Fabris argentariis deaurantibus videre est. An id fieri credendum, eò quia Mercurius, ab ignis violentiâ, dissolutâ illius compage, in tenuissimas particulas valdè penetrantes redigatur, sicque per os, & nares exceptus Pulmones, Cor, & Cerebrum pervadat? hoc enim pacto faciliùs Spiritus animales obnubilare, ac Narcosim in totam fluidorum massam invehere poterit, ubi illius infusio, seu decoctio, atque etiam ad uncias, & libram, per os exhibitio, ut in Iliacâ passione, nulla ex prænarratis accidentibus inducit, cùm in Animalium corporibus tantam caliditatem non reperiat, quæ satis sit ad illum dissolvendum, ac in halitus convertendum, imò integritatem suam sartam tectam servet, ac ponderositate suâ sibi viam ad exitum paret, obices quoscunque perrumpendo, ut Antidoto fuerit Zelotypo cuidam apud *Ausonium*, cui Uxor mœcha Toxicum propinavit, ac postmodum, ut necem celeraret, argentum vivum exhibuit. Ita fit, ut Ignis, qui venenorum est domitor, quædam, alioquin innoxia, ad venenosam naturam deducat, seu venena magis exaltet, & acuat. Refert (a) *Ambrosius Paræus*, *Clementem Septimum Pont. Max.* præeuntis venenatæ facis toxico, per fumum in corpus admissum interiisse, aitque *falsam, ac in vita malè cautorum perniciem, fictamque rationem esse, putare, ignem omnia perpurgare, & lustrantibus viribus consumere.* Quare, num grassante peste, opportunum sit, ac publicæ incolumitati benè consultum, infestorum spolia ac supellectilem exurere, an conducibilius esset isthæc cum cadaveribus altè defodere, licet mos obtinuerit, ut cuncta flammis tradantur, haud immeritò videtur dubitandum. Profectò apud *Romanos* lege 12. Tabularum cavebatur, ne Cadaverum ustrina intra Urbem, neque propè Ædes alienas fieret, ac potissima causa erat, ne aëris puritas exhalante fumo inquinaretur. Ignis itaque pro diversitate ac miscellâ corporum in quæ agit, varios ac diversos effectus producit, ita ut venena modò pandat, modò concentret; exemplum satis manifestum admiratione tamen dignum, habemus in *Mercurio*, qui licet sine gravi noxâ bibatur, cum salibus tamen sublimatus, corrosivam adsciscit naturam, quæ postea per additionem Mercurii vi ignis mitescet, unde Mercurius dulcis fit, qui ritè paratus inter remedia phlegmagoga, & Veneream luem exstirpantia, non postremum locum obtinet.

(a) l. 20. de Venenis cap. 7.

De Jatraliptarum Morbis.

CAPUT TERTIUM.

Haud secus nostrorum temporum Jatraliptis, seu Chirurgis unctoribus eorum, qui à lue Venereâ pessimè habeant, neque ullo alio remedio sanari potuerint, Mercurius

rius infestus est. Inter cætera remedia, quæ ad perdomandam Gallici Morbi ferociam *Medicorum* solertia invenit, (ubi primùm dira hæc pestis ex obsidione Neapolitanâ *Italiam* nostram pervasit, ac exinde tanquam fulgur *Europam* totam pervagata est) primas tenuit *Mercurius*, & continuatâ duorum Seculorum experientiâ adhuc tenet. Notarant antiquiores *Medici*, nihil ad ferinam scabiem exterminandam Mercurio esse valentiùs, quare analogismo procedentes, cùm observarent, gallicâ lue infectos, cutem habere pustulis & ulceribus defœdatam, usum Mercurii feliciter experti sunt. Unctionis Mercurialis primus Auctor fuisse dicitur *Iacobus Berengarius*, *Carpus* à patriâ vulgò dictus, illorum temporum celeberrimus Chirurgus & Anatomicus, ut illius opera testantur, ex quibus, utpote rarissimis, recentiores Anatomici tot ac tanta decerpserunt, nomine illius omisso. *Fallopius* noster in Tractatu de Morbo Gallico refert, *Iacobum Carpensem ex sola curatione Gallici morbi cum his inunctionibus lucratum esse plus quàm quinquagenta millia ducatorum aureorum, & multos quidem interfecisse, quamvis majorem partem sanaverit.* Melius profectò, quàm Alchymistæ, novit Jatralipta ille vera metamorphosi Mercurium in aurum transmutare, rarâ quidem felicitate, ac à nostris temporibus toto cœlo diversâ, quam ipse quoque *Sennertus* est admiratus.

Modò, qui Gallicâ lue infectos mercuriali unguento solent inungere, è Chirurgis vilioribus sunt, qui lucri causâ in hoc negotio exercentur, præstantioribus Chirurgis tam sordidum ministerium, & periculosæ aleæ plenum opus aversantibus. Licet autem chirothecâ in hac re uti soleant, non satis tamen munire se possunt, quin mercuriales atomi corium, per quod Mercurius alioquin exprimi solet ac perpurgari, pervadant, & Unctoris manum pertingant; neque pariter fieri potest, quin cùm ad ignem luculentum opus hoc peragi soleat, pravæ exhalationes per os, & nares corporis penetralia subeant, Cerebro & nervis diram labem affricando. *Fab. Hildanus* (*a*) casum refert Mulieris, quæ cum in Hypocausto marito suo assideret, dum Unguento ex Mercurio inungeretur, solo aëre illo mercuriali per os suscepto, talam salivationem passa fuerit, ut ulcera in faucibus eidem supervenerint. Manus tremere iis, qui venereâ lue infectos hydrargyro sæpiùs inunxerint, scripsit *Fernelius* (*b*) de lue venereâ. Gravem vertiginem tenebricosam, & continuam Chirurgo Unctori subortam, cùm lue gallicâ infectum solitâ unctione perunxisset, tradit *Frambesarius*.

Nullam in hoc negotio saniorem cautelam hisce unctoribus suggerere possem, (*b*) quàm eam, quâ utitur Chirurgus nostras, qui cum suo periculo didicisset, lucrum non æquari dispendio, dum talem Unctionem sibi magis adversam, quàm iis, quos perungeret, expertus esset ab alvi fluxu, torminibus, & multâ salivatione malè mulctatus, unctionem quidem mercurialem parat, ægrisque assistit, qui ungendi sunt, sed præcipit, ut ipsimet se ipsos propriis manibus inungant, quod sibi, & illis magis salutare esse ait, dum ipse nullum subit periculum, & ipsi ex tali motu brachiorum incalescentes, penetrantiorem reddunt illinitionem, nec quicquam timere debent ab eo remedio, à quo suis cruciatibus solamen sperant. Si porrò hujusmodi Aliptæ ex hydrargyrosis labem aliquam contraxerint, veluti tremorem manuum, vertiginem, alvi tormina, ut superiùs diximus, Guajaci decoctum pro remedio erit. Sicuti enim Mercurius venerei veneni insignis domitor est, ita noxarum, quas Mercurius invexerit, torporem, & nervorum imbecillitatem inferendo, Guajacum corrector erit, ut quod vim fundendi, nec non sudores promovendi possideat. Sic persæpè bina hæc Remedia palmaria junctis viribus Gallicæ luis curationem ex asse absolvunt, ut Guajacum primò velitatione quâdam Gallicum morbum aggrediatur, & extenuet, mox Mercurius fortiorem pugnam capessat, postremò idem Guajacum hostem conficiat, & reliquias pessundet.

(*a*) Cent. 5. Obs. 98. (*b*) cap. 7. (*c*) l. 2. Cons. 3. Etmul. T. p. c. 8. de Vertigine.

De Chymicorum Morbis.

CAPUT QUARTUM.

QUamvis Artem cuncta mineralia cicurandi tenere se jactitent Chymici, non impunè tamen ipsi quoque ab illorum vi perniciali evadunt; easdem enim persæpè noxas ac alii Artifices accersunt, qui circa mineralia exercentur, ac si verbis id pernegent, faciei colore satis fatentur. Refert *Leonardus è Capua*, *Theophrastum*, & *Helmontium*, duos celebres Chymicos gravissimas noxas è suorum medicamentorum præparatione reportasse. *Juncken (a)* in Chymiâ suâ Experimentali de Antimonio tradit, quòd dum Stibium pulverizatum fumigatur pro conficiendo Vitro Antimonii, Operarii fiunt Pneumonici, & Vertiginosi. *Ettmullerus* (*b*) ingenuè fatetur, quòd cum esset perfectè sanus, & Clyssum Antimonii præpararet, fortè fractâ retortâ tubulatâ, fumum ex Sulphure & Antimonio hausisse, tussique ad quatuor Septimanas vexatum fuisse, cujus nullam aliam causam ipse agnovit, quàm fumum illum acidum, Spiritus organa asperantem. Satis curiosum est, quod sibi accidisse fatetur *Tachenius* (*c*) in suo Hippocrate Chymico; refert enim, quòd cum Arsenicum sublimare vellet, donec in vasis fundo fixum permaneret, & post multas sublimationes vas aperuisset, suavem quendam odorem multâ cum admiratione percepisse, sed post semihorulam stomachum dolentem, confractum, sensisse, cum difficultate respirandi, sanguinis mictu, colico dolore, ac omnium membrorum convulsione. Olei & lactis usu se mediocriter restitutum ait, verùm per integram hyemem febre lenta hecticæ simili mulctatum fuisse, à quâ decocto ex herbis vulnerariis, & esu summitatum brassicæ tandem se expediit. *Carolum Lancillottum*, Chymicum nostratem, satis celebrem, ego novi tremulum, lippum, edentulum, anhelosum, putidum, ac solo visu medicamentis suis, Cosmeticis præsertim, quæ venditabat, nomen, & famam detrahentem.

Absit tamen, quòd studium hujusmodi laborem improbum existimem; utique laudandi sunt Chymici, ut qui ad rerum abstrusarum tentamen, & corporum naturalium scientiam ditandam intenti, publico bono animas suas litare non timeant; neque culpandi sunt, si in castiganda mineralium virulentia non satis cavere queant. Adstent enim necessum est, ac totum processum ad Ignis examen, ac fumum Carbonum observent, si medicamenta ritè parata esse debeant, ac tutò exhiberi possint, minima siquidem variatio, & incuria in Chymicis remediis elaborandis, illorum qualitates sic immutare posse, ut in Venenorum Classem transeant, ait *Renat. Cartesius*. In hanc rem *Juncken* (*d*) quoque in sua Præfatione ait, Chymica medicamenta salvâ conscientiâ non posse à *Medico* exhiberi, nisi ejusdem manu fuerint parata, sive à perito Chymico illa viderit elaborari. Sicuti ergo Equisoni non imputandum, si Equum ferocem ac refractarium perdomando, ab eodem aliquandò dejiciatur, & calces referat; sic ridendus non est Chymicus, si interdum è suis Laboratoriis squallidus exeat ac attonitus, tanquam unus ex Orci familia.

Paucis ab hinc annis, lis non parva exorta est inter Negotiatorem quendam Mutinensem, qui in Oppido hujusce Ditionis, Finali dicto, Laboratorium ingens habebat, in quo Sublimatum fabricabatur, ac inter Civem Finalensem. In jus vocavit Finalensis Negotiatorem hunc, instando, ut Officinam extra Oppidum, vel aliò transferret, eò quòd totam viciniam inficeret, dum Vitriolum in Furno Operarii calcinarent pro Sublimati fabrica. Ut verò accusationis suæ veritatem comprobaret, *Medici* illius Oppidi

(*a*) Se. 5. (*b*) T. p. de Tussi p. m. 203. (*c*) cap. 23. (*d*) Ep. 17.

di atteſtationem afferebat, ac inſuper Parochi Necrologium, quò conſtaret, multò plures in illo Vico, & locis Laboratorio proximioribus, quàm in aliis, quotannis interiiſſe. Ex Tabe autem, ac morbis pectoris præcipuè, mori ſolere, qui in illâ viciniâ habitarent, teſtabatur *Medicus*, qui fumum Vitrioli exhalantem maximè culpabat, & proximum Aërem inquinantem, ut Pulmonibus infeſtus, & hoſtilis redderetur. Negotiatoris cauſam ſuſcepit D. *Bernardinus Corradus*, rei tormentariæ in Eſtenſi Ditione Commiſſarius, Finalenſis verò, *D. Caſina Stabe*, illius Oppidi tunc *Medicus*. Variæ propterea ultrò citròque editæ ſunt ſcripturæ ſatis elegantes, in quibus acriter de fumi umbra diſputatum eſt. Negotiatori tandem favêre Judices, & Vitriolum ex capite innocentiæ abſolutum; an Juris peritus ac in re ritè judicârit, Naturæ Conſultis judicandum relinquo.

Ut ad penſum meum redeam, Chymicis injurium me crederem, ſi remedium aliquod, ſive præſervativum, ſive curativum, quotieſcunque ex Arte ſuâ damni plus quàm lucri referunt, proponerem, cum nullus penè ſit morbus, cui ſanando, è Narthecio, ut dici ſolet, Chymici promptum ac paratum non habeant remedium; quare ad alias Officinas lubet divertere.

De Figulorum Morbis.

CAPUT QUINTUM.

NEque deſunt in omnibus ferè Civitatibus alii Artifices, quibus metallicæ peſtes, labem non parvam affricare ſolent, inter quos Figuli; quæ enim Civitas, quod Oppidum, in quo *Figlina*, Artium antiquiſſima, non exerceatur? Hi ergo cum plumbo uſto, & calcinato indigeant, ad vaſa vitreanda, dum Plumbum in vaſis marmoreis molunt, lignum teres è Tholo ſuſpenſum, illique in alterâ extremitate quadratum lapidem affixum circumagendo, ſeu cum vaſa, antequam in Fornacem indantur, liquato plumbo penicillis obliniunt; totum id, quod virulenti habet plumbum, aquâ ſic liquatum, ac diſſolutum, ore, naribus, ac toto corpore adſumunt, ſicque graves noxas non multò poſt perſentiunt. Nam & ipſi in manuum tremores incidunt primò, mox paralytici fiunt, lienoſi, veternoſi, cachectici, edentuli, ut raro Figulum quis videat, cui non ſit cadaveroſa & plumbea facies. In *Actis Haffnienſibus* (*a*) caſus memoratur Figuli, cujus Cadavere aperto, repertus fuit Pulmo dexter coſtis adnatus, ad ariduram ac phtiſim vergens; culpabatur autem hujus malæ Pulmonum Conſtitutionis Ars, quam exercuerat; Artem enim Figulinam didicerat, quam æger ipſe ſibi parum ſalubrem expertus, jam, ſed non ſatis tempeſtivè, deſeruerat. *P. Poterius* (*b*) tradit, Figulum Paralyticum factum in dextro latere cum Vertebris diſtortis, ut Collum obriguiſſet; hunc ait à ſe curatum decocto ligni Saſſafras, (*c*) & baccis lauri; pariter hiſtoriam narrat alterius Figuli, repentina morte exſtincti.

Hujuſmodi affectibus torqueri ſolent, qui in Figlinis operam ſuam locant, plumbum tractando. Admiratione dignum eſt quomodò Plumbum (ex quo, Chymicorum ſolertiâ, tam magna ſalubrium remediorum ſupellex emanat, tum pro internis, tum pro externis malis, ut Chirurgorum Columna vulgò audiat) tam prava ſemina in ſinu recondat, & per ſolam exhalationem exſerat dum conteritur, & aquâ diſſolvitur, ut tam malè afficiantur Figuli qui illius operâ indigent. Mirari autem deſii, cùm, teſte experientiſſimo *Boylæo*, mihi innotuit, Argentum vivum, temporis ferè momento, Plumbi fuſi vapore figi, ac ſolidari; adeò ut, ſicuti eleganter *Truſthonus* in Diatribâ de reſpirationis uſu, id quod cum Marte Vulcanum feciſſe ajunt

(*a*) Vol. 2. Obſ. 21. (*b*) Cent. 2. cap. 36. (*c*) Cent. 3. cap. 40.

ajunt *Poëtæ*, idem prorſus faciat Saturnus cum Mercurio, illi compedes injiciendo. Mirum itaque non eſt, ſi Saturnus à molâ lapideâ ita contritus, licet frigidæ naturæ, in Tortores ſuos ſic incandeſcat, dum Figulos, tam dira labe adſpergit, in ſanguinem ac ſpiritus torporem invehendo, ac illorum manibus Crucem figendo.

Ineſſe autem Saturno ſpiritum acidum, acerrimum, penetrantiſſimum, auſterum teſtantur omnes Chymici ac ſuo periculo ſatis norunt Depuratores Auri, & Argenti ob plumbi mixturam; tali enim acrimoniâ pollere ſpiritum Plumbi tradunt *Collect. Chymicæ Leyden.* (*a*) Auctores, *ut ſi quis ore, vel naribus, dum inſtituitur cupellatio, vapores è plumbo exhalantes excipiat, exinde ſuffocari poſſit, ac qui parùm caverint, omnium dentium caſum pati ſoleant.*

Cùm Inſtituti mei ratio ad luſtrandas Artificum Officinas (ſi ritè in explorandis morborum cauſis occaſionalibus, quibus Operarii tentari ſolent, penſum meum vellem abſolvere) identidem me compelleret, mentem lubido inceſſerat, ut hic loci animadverſiones aliquot in Figlinis à me factas recenſerem circa mechanicum artificium fictilia vitreandi, quod artificium, ſicuti antiquiſſimum eſt, uti ex erutis è terra ruderibus ſatis conſtat, ita perneceſſarium eſt. Nam ſi modum vaſa fictilia vitreandi non haberemus, nimio ſumptu ſtannea, & cuprea Vaſa pro re coquinaria, & menſarum ſupellectile, adhibere cogeremur. Etenim non minùs admiratione, quàm diſquiſitione dignum credidi, quomodò ſcilicet opera figlina priùs cocta in fornacibus, mox plumbo calcinato, & cum pulvere ſilicum contrito liquatoque oblinita, rurſuſque Fornacibus indita, vi ignis vitreatam cruſtam illam induant, quâ fit, ut magno uſui ſint in omnibus penè rebus; nihilque magis inculcent Chymici, quàm quòd in Spagyricis operationibus perficiundis vitreata vaſa adhibeantur. Verùm ab hujuſmodi negotio non tam promptè expedire poſſe me ſentio, quin multùm à propoſito meo digrederer, veritus propterea; ne mihi, ubi de ſingulari materiâ agitur, juſtè obtrudi poſſit Horatii illud:

Amphora cœpit,
Inſtitui, currente rota cur Urceus exit?

Conſilium hoc meum ſeponam, cui forſan occaſione magis propriâ indulgebo in opere, quod meditor de *Artium Mechanica Rationali.*

Quoad hujuſmodi Artificum curationem attinet, perraro talia remedia adhiberi poſſunt, ut integræ ſanitati reſtitui queant. Cùm enim auxiliares *Medicorum* manus non expoſcant, niſi cùm manibus, & pedibus omninò capti ſunt, & viſcera prædura habeant, ac ſimul aliud malum, ſumma nimirùm paupertas, illos premat, ad Pauperum Medicinam confugiendum erit, & ea præſcribenda, quæ morbum ſaltem leniant, eos imprimis monendo, ut Artem deſerant. Purgationes Mercuriales, ut ex Mercurio dulci cum Electuario lenitivo ad plures dies aliquandò utiliter adhibui, nec non illinitiones ex petroleo noſtro manibus & pedibus. Chalybeata remedia, quæ non multæ ſunt impenſæ, ad Viſcerum duritiem emolliendam, ad longum tempus tamen adhibita, non levem præſtabunt operam; ſola Chalybis limatura cum Cinnamomo in Vino infuſa, cæteris martialibus remediis chymicè paratis, veluti forſan efficacior, & miſeræ horum Artificum conditioni minus gravis, erit præferenda.

Cùm in Figulorum Officinis varii ſint Operarii, ac alii in creta manibus ac pedibus verſanda, ſubigenda, occupati ſint; alii ſedendo ad rotam tornatilem vaſa conforment, non omnes propterea Figuli ſuperiùs recenſitis affectibus tentari ſolent; quod ſeriò advertendum, ne ſolo Figuli nomine audito, ad remedia noxas è minerali materia contractas corrigentia, confugiamus, omnes tamen, cùm ſemper terram mollem tractent, ac in locis humidis degant, ut plurimùm luridi ſunt, decolores, cachectici, ac ferè ſemper valetudinarii. Qui tamen ad rotam ſedentes, illam pedidus circumagendo, vaſa confingunt, ſi alioquin oculorum imbecillitate laborent, vertiginoſi fiunt, ſicuti etiam nimis pedes defati-

(*a*) cap. 165.

defatigando, non rarò Iſchiade tentari ſolent, idcircò iis remediis, quæ ad hujuſmodi affe-ctus à Practicis præſcribi ſolent, ſi non ma-lum prorſus tollendum, ſaltem leniendum, illis erit ſuccurendum.

De Stannariorum Morbis.

CAPUT SEXTUM.

STannum, quod *Plinius* Plumbum album vocat, Chymici verò *Jovem*, ac medium volunt inter Lunam, & Saturnum, non vulgarem habet uſum in privatis Civium domibus, ad illorum menſas nobilitandas, nec non apud fuſores metallorum pro conflandis Tormentis bellicis, Campanis, aliiſque rebus, atque etiam apud Chymicos, qui ex ſtanno ad varias corporum ægritudines parare norunt varia remedia, uti butyrum Jovis, cryſtallos, bezoarticum joviale, & alia hujuſcemodi. Stannum igitur, non ſolùm in Fodinis, ſicuti omnia metalla, dum eruitur, ac dum extra Fodinas excoquitur & repurgatur, ſuos Operarios lædit, ſed etiam in mediis Civitatibus eoſdem, dum lances veteres fundunt, ac renovant, & ſcalpris nitorem conciliant, malè plectit. Stannarii itaque ea ſymptomata pati ſolent, quibus obnoxii ſunt Plumbi fuſores, & molitores, quales Figuli; conſtat enim ex Mercurio, & Sulphure acri, quare cùm illud fundunt Operarii, non poſſunt, quin perniciofos halitus per os excipiant.

Satis curioſam hiſtoriam de Stannario quodam habemus apud *Etmullerum* (*a*) in Collegio Conſult. Artificem hunc ait primò tuſſi, mox tantâ anxietate, ac reſpirandi difficultate correptum, noctu potiſſimùm, ut lecto exſilire, feneſtras aperire, auram recentem inſpirare, & per totam domum noctambulus vagari, donec inciperet dies albeſcere, quo tempore omnia ſilebant accidentia; tam gravium Symptomatum cauſam Vir Experientiſſimus acceptam refert fumis mercurialibus Metallorum. In Jove etenim multum Antimonii volatilis luxuriare ait, quod cum nitro mixtum vim fulminantem adſciſcit; talem Aſthmatis ſpeciem inter affectus convulſivos refert, plexu nerveo nimirum in ſpaſmum adacto, & Pulmonum expanſionem prohibente.

Hujuſmodi Artifices in Civitatibus paſſim viſere eſt, ac ubi Medicam opem expoſcant, iiſdem cautionibus erunt curandi ac cæteri Metallurgi; Ad pectus tamen, tanquam primam morbi ſedem, primò reſpiciendum, præcipuæ enim illorum querelæ de anhelitus anguſtiâ ſunt. Curandi itaque erunt tanquam aſthmate montano laborantes cavendo ab iis, quæ vi exſiccandi polleant; Butyrum potiùs, lac, emulſiones ex amygdalis, & melonum ſeminibus; ptiſanæ hordeaceæ, & ſimilia erunt ex uſu.

Remedia quoque jovialia ſuperiùs enumerata poſſent præſcribi, ac præcipuè *antihecticum Poterii*, quod ex regulo antimonii & jove paratum dicitur, nam ut ſuperius dictum, noxæ quas metalla inferunt, non niſi metallicis remediis emendantur.

(*a*) Caſus 17.

De Vitriariorum, & Speculariorum Morbis.

CAPUT SEPTIMUM.

IN univerſâ Artificum Republicâ non eſſe, qui rectiùs ſapiant, exiſtimo, quàm qui Vitrariam exercent. Ii etenim, ubi 6. menſium ſpatio operati fuerint (hyeme ſcilicet, ac vernali tempore) ab opere feriantur, & ubi 40. ætatis annum attigerint, opportuna

abdicatione Arti suæ Vale dicunt, ac reliquum vitæ tempus exigunt, iis perfruendo, quæ in otia tuta reposuere, vel alteri opificio operam suam impendunt. Intolerandus profectò ad longum tempus est tam improbus labor, qui hujusmodi Operarios exercet, & qui non nisi à robustis hominibus & in vigenti ætate sustineri possit. Innoxiam quidem esse ex sui natura massam illam ex vitro fusam, ac in fornacibus fluitantem, seu labem, saltem sensibilem suis Artificibus non affigere existimo, cùm nullæ ipsis de hoc sint querelæ, neque ullus gravis odor in Vitrariis Officinis nares percellat. Non vacat hic in massæ illius ex qua Vitrum conflatur naturam, neque in mechanicum artificium, quo, flatu mediante, Vitra figurantur, altiùs inquirere; solùm, quòd rem meam spectat, nosse sufficiat, quòd quicquid noxii ab hujusmodi opificio hisce Artificibus advenit, totum ab ignis violentiâ, & quorundam mineralium mixturâ ad coloranda interdum vitra proficiscatur. Cùm igitur seminudi, rigenti hyeme, ad ardentissimas fornaces continuò adstent, vitrea vasa conflando, oculorum acie in ignem, & Vitrum fusum semper intentâ, non possunt quin gravibus noxis afficiantur. Oculi itaque primum ignis impetum sustinent, propterea acri lippitudine persæpe infortunium suum plorant, & gracilescunt, illorum naturâ ac substantiâ, quæ aquea est, à nimio ardore exhaustâ, ac absumptâ. Siti quoque inexplebili candem ob causam continuò vexantur, ut frequenter cogantur bibere; Vinum autem lubentiùs, sed immoderatè, quàm aquam potant, aquam enim, ubi quis quacumque ex causa nimio ardore exæstuet, nocentiorem, quàm Vinum existimant, ob multos casus eorum, qui æstuantes frigidâ epotâ, subita morte occubuerint.

Morbis quoque Pectoris, obnoxii sunt; cùm enim pectora Aëri semper habeant exposita solo indusio contenti, illisque tandem, peracto opere, ex Vulcania illa Officina ad alia loca frigidiora exeundum sit, nequit Natura, ut ut fortis, ac robusta tam graves ac subitas mutationes diù tolerare; hinc Pleuritides, Ahstmata, ac tusses diuturnæ contingunt.

Longè verò pejora infortunia subeunt, qui Vitra colorata pro armillis, ac mundo muliebri plebejo, aliisque usibus, conficiunt; cùm enim ad colorem Crystallo conciliandum illis necesse sit *Boracem* calcinatum, ac *antimonium* una cum aliqua auri portione, & hæc omnia in pulverem impalpabilem contrita cum Vitro commiscere, ut exinde pastam conficiant pro tali opere, non possunt dum id agunt (ut ut faciem obvelent, & avertant) quin pravos halitus ore excipiant; quare persæpè evenit, ut nonnulli ex illis exanimes concidant, ac interdum suffocentur, seu temporis progressu ulcera in Ore, Oesophago, & Trachea iis suboriantur, ac tandem in Tabidorum familiam transeant, Pulmonibus ulceratis, ut ex cadaverum apertione manifestè patuit.

Non parùm equidem mecum ipse demiratus sum, quomodò mixtura hæc *Boracis & Antimonii* cum vitreâ massâ tam pernicialem vim adsciscat; rem tamen ita se habere, licet hujus non sim oculatus testis (cùm hæc Civitas officinam Vitriariam quidem habeat, sed in quâ Vitra non colorentur) persuasum habeo, utpote per literas mihi communicatam ab Excellentissimo *D. Joseph. de Grandis*, olim in Mutinensi Gymnasio Auditore meo, qui nunc Venetiis (ubi Insula, Murano dicta, insignes Vitriariæ Officinæ exstant) summâ cum laude Medicinam & Anatomen exercet. Id est quod innuebam, rerum mixturas peritioribus *Medicis* persæpè imponere, ac præsertim ubi operatio ignis accedat, qui licet ab *Helmontio* rerum Corruptor, & Mors appelletur, multarum rerum tamen Auctor est & parens, ut scitè, & plus quàm Chymicè, scripserit *Plinius*, (a) *ex eadem materia aliud gigni primis ignibus, aliud secundis, aliud tertiis.*

Qui verò *Venetiis* præsertim, ad Specula conficienda operam suam impendunt, non secus ac Inauratores, Mercurii feritatem experiuntur

(a) l. 37. H. N. c. 26.

periuntur, dum ingentes tabulas cryſtallinas Argento vivo oblinire, ut parte ex alia clarior imago reddatur, pro more habent. Hoc artificii genus Antiquis ignotum fuiſſe ſatis credibile eſt, ut de quo nullam habeat mentionem *Plinius*, (a) qui in Hiſtoriâ ſuâ naturali varios modos, quibus parabantur Specula, deſcribit. Specularii ergo Artifices, Mercurium tractando, Paralytici fiunt, Aſthmatici, aliiſque ſuperiùs memoratis affectibus obnoxii. Sic *Venetiis* in *Inſulâ Murano* dictâ, ubi ingentia ſpecula parari ſolent, videre eſt hoſce Artifices invitè, ac torvis oculis miſerias ſuas, ſuis in ſpeculis contemplantes, ac Artem, cui ſe addixerint, exſecrantes. Ex Epiſtolâ (b) *ad Societatem Anglic. Venetiis* miſsâ (ut ex ejuſdem Societatis actis conſtat) habetur, eos, qui *Venetiis* operantur ad illiniendam Speculorum faciem averſam, apoplecticos perſæpè fieri.

Quoad medica præſidia nihil hic adjiciam, cùm eandem curationem hiſce Artificibus adhibere liceat, quam cæteris convenire diximus, qui in ſuis Opificiis mineralibus utuntur, & ad Vulcanias Officinas operantur.

(a) l. 33. c. 9. (b) T. 1. *M.* Apr.

De Pictorum Morbis

CAPUT OCTAVUM.

Pictores quoque variis affectibus, ut artuum tremoribus, Cachexiâ, dentium atredine, faciei decoloratione, melancholiâ, odoratus abolitione, tentari ſolent; ac perrarò contingit, ut *Pictores*, qui aliorum imagines elegantiores, & coloratiores, plus quàm par eſt, ſolent effingere, ipſi colorati ſint ac boni habitus. Ego quidem quoquot novi Pictores, & in hac, & in aliis Urbibus, omnes ferè ſemper valetudinarios obſervavi, & ſi Pictorum hiſtoriæ evolvantur, non admodum longævos fuiſſe conſtabit, ac præcipue, qui inter eos præſtantiores fuerint. *Raphaelem Urbinatem*, Pictorem celeberrimum, in ipſo juventæ flore è vivis ereptum fuiſſe legimus, cujus immaturam mortem *Balthaſſar Caſtilioneus* eleganti carmine deflevit. Culpari quidem poſſet illorum Vita ſedentaria, ac genius melancholicus, dum ab hominum ferè commercio ſejuncti mentem in phantaſticis ſuis Ideis ſemper involutam habent, aſt alia potior cauſa ſubeſt, quæ Pictores morbis obnoxios reddit, colorum nempe materia, quam ſemper præ manibus habent ac ſub ipſis naribus, ut Minium, Cinnabaris, Ceruſſa, Vernix, Oleum nucum, lini, quibus utuntur ad colores temperandos, multaque ex variis foſſilibus pigmenta. Hinc in illorum Officinis latrinalis odor percipitur, qui ſatis gravis è Vernice, & prædictis Oleis exſpirat, & capiti valde infenſus eſt, unde forſan odoratus abolitio deducenda. Ipſi quoque Pictores in ipſo opere ſordidas, ac pigmentatas veſtes ſolent induere, quare fieri nequit quin ore, ac naribus pravos halitus excipiant, qui ad ſpirituum animalium ſedem perreptando, ac per vias ſpiritales ſanguinis domicilia ſubeundo, naturalium functionum œconomiam perturbent, & ſuperiùs memoratos affectus excitent. Cinnabarim ſobolem eſſe Mercurii, Ceruſſam ex Plumbo parari, Æs viride ex Cupro, colorem ultramarinum ex Argento (cùm metallici colores vegetabilibus longè durabiliores ſint, & hanc ob cauſam à Pictoribus magis expetantur) ſicque omnem ferè colorum materiam, è mineralium claſſe deſumi, nemo non novit, & propter hanc cauſam ſatis graves noxas ſubſequi. Iiſdem igitur affectibus, licet non ita graviter, illos vexari neceſſum eſt, ac cæteros Metallurgos.

Satis curioſam hiſtoriam in hanc rem deſcribit *Fernelius* (a) de Pictore quodam *Andegavenſi*, qui digitorum, & manuum tremori-

(a) De Lue Vener. cap. 7.

bus primùm, mox convulsione, correptus est, brachio quoque in consensum tracto; huic postmodum supervenit idem in pedibus vitium, tandem dolore tam gravi in ventriculo, & utroque Hypochondrio torqueri cœpit, ut nec Clysteribus, nec Fotibus, nec Balneis, nec ullo remediorum genere quicquam levaretur. Huic in accessione unicum solamen repertum, ut tres, quatuorve homines ventri toto suo pondere incumberent, sic enim compresso abdomine minùs cruciabatur; postremò ad tres annos tam acriter vexatus, tabidus interiit. Magnas concertationes inter celebriores *Medicos* exortas esse ait, circa tanti mali veram, ac genuinam causam, tum ante, tum post Cadaveris apertionem, cum in Visceribus nil præternaturale appareret. Cùm hanc Historiam perlegerem, ingenuam *Fernelii* confessionem, more scilicet magnorum Virorum, ut ait *Celsus*, sum admiratus, *omnes siquidem aberramus à Scopo*, *& tota*, *quod ajunt*, *via errabamus*, inquit ille, subdit tamen, quòd cum Pictor ille penicillum digitis, non modò extergere pro more haberet, sed etiam imprudens, & incautus illum exsugeret, verisimile fuisse, ut è manuum digitis, partium continuatione, Cerebro, totique nervoso generi communicatam fuisse Cinnabarim, per os vero admissam *Ventriculum*, *& Intestina inexplicabili*, *ac maligna qualitate infecisse*, *quæ tantorum dolorum causa occulta fuerit.*

Neque verò aliunde illorum cachectici habitus, & decoloratio petenda, quàm à pravâ colorum indole, sicuti, & melancholicæ passiones, quibus ut plurimùm obnoxii sunt Pictores. *Antonium de Allegris Corrigiensem*, è patriâ propterea *Corrigium* dictum, adeò melancholicum fuisse, imò stupidum, tradunt, ut nec sui, nec suorum Operum dignitatem ac præstantiam cognosceret, adeò ut digna honoraria sibi data, iisdem à quibus acceperat reportarit, veluti errassent aureo pretio erogato pro iis picturis, quibus nunc nullum satis est pretium.

Cùm Pictores ergo vel ex enarratis affectibus, vel aliis morbis vulgaribus laborare continget, particulari studio erunt curandi, ut unà cum remediis communibus, peculiaria adhibeantur, quæ noxas è minerali materiâ contractas respiciant, de quibus satis supra, ne toties eadem cum tædio legentium repetamus.

De Morbis quibus tentari solent Sulphurarii.

CAPUT NONUM.

Cum inter mineralia ad hujus vitæ commoda non paucos habeat usus Sulphur, sed non leves quoque noxæ iis, qui illud coquunt, fundunt, ac eodem utuntur in suis operibus elaborandis, ex illo consequantur; in hoc capite videndum, quæ mala sulphurarii Artifices patiantur. Qui ergo Sulphure accenso, seu liquato utuntur, tussim, dyspnœam, raucedinem, ac lippitudinem contrahunt. Sulphur duplici substantiâ constastare docet ejusdem analysis, unâ pingui & inflammabili, alterâ acidâ ignis exstinctivâ; Sulphure igitur igne liquato, multòque magis accenso, acidum illud volatile in fumos attollitur, qui per os suscepti, memoratis affectibus occasionem præbent, tussim præcipuè, ac lippitudinem excitando; mollis enim ac delicata Pulmonum, & Oculorum structura, a pungente acido insigniter læditur. (a) Sic *Martialis* varios Negotiatores, & Operarios, recensens, ut Ærarios, Nummularios, Pistores, Judæos, qui illius somnum nocturnum ac diurnum *Romæ* nimio strepitu interturbabant, ut Rus secedere cogeretur, inter illos numerat Sulphurarios, quos lippitudinis vitio notat.

Nec sulphuratæ lippus Institor mercis.

Quantâ vi polleat aura sulphurea, norunt ipsæ

(a) l. 12. Ep. 57.

ipsæ mulierculæ, quæ ut suis velaminibus candorem concilient, illa fumo Sulphuris accensi supersternunt; norunt etiam purpureas rosas decolorare, & lacteas reddere,

Tingit & afflatas Sulphuris aura rosas.

ait *Poëta*. In Germania pro more habent Dolia fumo Sulphuris suffumigare, ut Vinum Rhenanum ad plures annos à muciditate tueantur, teste *Helmontio* in Tractatu de Asthmate, & tussi; Acidum ergo Sulphuris, quod pectori, & asperæ arteriæ est maximè hostile, ipsum est quod hujusmodi affectus inducit. Nota est historia mœchæ mulieris, quæ cùm amasium suum, marito superveniente, sub lecto abscondisset, superposito, ut crimen magis celaret, sulphurato velamine, se ipsam prodidit, ille enim à recenti Sulphuris odore percitus, non potuit quin altè tussiret, ac sternutaret. In hanc rem succurrit casus Pistoris, qui cum videret in suo Hypocausto rotulas Sulphuratas accensas, quibus uti solent ad succendenda ligna, timens ne domus conflagraret, pedibus rotulas illas ausus est premere, ut ignem exstingueret, sed parùm abfuit, quin mortuus concideret, ad multos tamen dies sævissimâ tussi vexatus est, unà cum magna respirandi difficultate, constricta nempè à magno illo acido exspirante Pulmonum Vesiculari structurâ. Olei amygdalarum dulcium, & lacteæ diætæ usu aliquantisper levari visus est, ast intra unius Anni spatium in Libitinæ censum transiit. *Etmullerus* de Vitiis Exspirationis læsæ, ex fumis nitri, & Sulphuris pertinacissimam tussim, ac respirandi difficultatem oriri observavit. Nec quis obtrudat, quòd Sulphur Pulmonum Balsamum vulgò audiat, nam id verùm est quandò Sulphur acido suo, quo abundat, spoliatum fuerit; uti scitissimè advertunt *Juncken* in Chymiâ suâ Experimentali, & laudatus *Etmullerus* in sua Mineralogia, ubi ait Sulphur meritò Pulmonum Balsamum vocari, quando (a) *illius pinguedo balsamica* à parte acidâ corrosivâ fuerit separata. Quomodo autem Acidum à Sulphure separari possit, tradit ibidem *Juncken*, sublimando nempe Sulphur cum Coralliis, Cornu C. quæ illius acidum combibant.

Quomodò verò in Praxi Professorum non pauci, saltem apud Nostrates, Sulphuris Spiritum in morbis Pectoris præscribant, ego non video; cùm enim apud Auctores passim legerint, in hujusmodi affectibus Sulphur primas tenere, quasi Sulphuris acidum idem sit ac totum concretum, pars easdem vires habeat, quas totum, quod maximæ supinitatis indicium est, ansam errandi capiunt. Eundem fermè errorem observare licet, cùm ad scabiem curandam pro remedio interno specifico, eundem spiritum Sulphuris ad longum tempus in aliquo Jusculo Scabiosis propinant, non alia ratione ducti, quàm quòd Sulphur potissimum remedium sit, ac basis unica Unguentorum, quæ parantur ad psoram exterminandam. Tales ergo Operarii, quantum possunt, à Sulphuris fumo excipiendo cavere debent, ac pro tussi leniendâ Syrupo de Althæâ, emulsionibus seminum melonum, ptisanâ hordeaceâ, Oleo amygdal. dulcium, & diætâ lacteâ familiariter uti.

(a) c. de sulph.

De Morbis quibus obnoxii sunt Fabri Ferrarii.

CAPUT X.

Lippitudini quoque obnoxios esse *Fabros ferrarios* quotidiana docet experientia, quod non tam ex ignis violentiâ fieri crediderim, dum Oculorum aciem in ignem fere semper intentam habent, quàm ob sulphurea effluvia è candenti ferro exhalantia, quæ Oculorum membranas feriant, ac vellicent, unde limphæ è glandulis expressio, & lippitudo, unà cum Ophthalmiâ quoque, persæpè consequantur. *Demosthenis* Patrem Fabrum

Machæropœum fuiſſe referunt, ac eundem lippum deſcribit *Juvenalis*; ſic enim loquens de *Demoſthene*: (a)

Quem Pater ardentis Maſſæ fuligine lippus,
Carbone, & forcipibus, gladioſque parante,
Incude, & luteo Vulcano, ad Rhetora miſit.

Verbum illud, *luteo Vulcano*, quod Poëta confinxit, obſervans (quo Epitheto Poëtarum nullus Ignem, quod ſciam, inſignivit, cum illum coruſcum, nitidum, róſeum, appellent) putaram hic forſan innui luteum colorem, quo metalla fuſa, ob Sulphur quod in ſinu ſuo continent, Fabrorum facies depingunt, ut in tormentis conflandis interdum obſervavi; verùm cum in citato verſu vox illa, *Luteo*, ſyllabam primam correptam habeat, nequit color flavus ſignificari, ſed quid lutoſum.

Cum ergo in ferri ſubſtantiâ non parva Sulphuris portio concluſa ſit, mirum non eſt, ſi dum Ferrum excoquitur, tenues particulæ ſulphureæ ex Ferro, & Carbonibus quoque exſpirent, quæ Oculorum membranas, tanquam acutiſſima Spicula laceſſant, ſicque acres lippitudines, & ophthalmias excitent. Ego certè multos Fabros de hujuſmodi affectibus conquerentes audivi, ac remedium expoſcentes, quibus ſuadere ſoleo, ut lac muliebre, aquam hordei, & ſimilia attemperantia adhibeant, ac ſi inflammatio urgeat, ſanguinem mittant. Sero vaccino, atque emulſionibus ſeminum melonum, ac diætâ refrigerante utantur, quæ propria eſt Artificum, qui ad ignem exercentur; commendatur in ſpecie Beta, quæ ad alvum mollem ſervandam valdè confert, tales enim Artifices ventris adſtrictione laborare ſolent. Sic à *Martiali* (b) appellantur *Fabrorum prandia Betæ*; ſi contumax verò ſit lippitudo ſalutaris comperta eſt aqua ipſa, in quâ ferrum candens ſolent exſtinguere; monendi quoque ſunt, ut quantum poſſunt à ferri bullientis ac radiantis obtutu Oculos avertant.

(a) Satyra 10. (b) l. 13. Ep.

De Gypſariorum, & Calcariorum Morbis.

CAPUT XI.

Haud minus à Gypſo, & Calce malè plectuntur, qui materias iſtas in Fornacibus excoquunt, tractant, ac in Officinis divendunt. Gypſum inter venena recenſeri, nemo non novit, epotum enim ſtrangulando mortem infert; Sic L. *Proculejus* Auguſti familiaris cum ſtomachi dolorem perferre non poſſet, Gypſo mortem ſibi conſcivit, teſte (a) *Plinio*. Qui ergo illud coquunt, præparant, molunt, cribrant, venundant, uti perſæpè obſervavi, magnâ reſpirandi difficultate premi ſolent, alvum præterea adſtrictam habent, hypochondria dura, ac diſtenta, decolores ſunt, ac verè gypſatam faciem præferunt, iique potiſſimùm, qui Gypſum coctum molâ aſinaria conterunt, & cribrant, uti etiam *Gypſoplaſtæ*, qui varia opificia, ac præcipuè Simulacra, & effigies ex Gypſo conficiunt ad Sacrarum Ædium, Aularum Principum, & Bibliothecarum ornatum quoque, qui mos perantiquus eſt.

Indocti primùm, quanquam plena omnia Gypſo
Chryſippi invenias; (b)

Sic *Juvenalis* divites indoctos ſugillans, qui ut ſapientiæ famam apud vulgus aucuparentur, Philoſophorum ſimulacris Bibliothecas ſuas exornabant. Ut ut ergo hujuſmodi Operarii, velamen ori apponant, fieri nequit, quin volitantes atomos gypſeas per os & nares admittant, quæ vias ſpiritus ſubeant, & cum lymphâ permixtæ, in tophos concreſcant, ſeu Pulmonum anfractuoſos ductus incruſtando, reſpirationem intercipiant.

Hic mihi liceat paululùm digredi, & circa Gypſi naturam pauliſper immorari, qui enim de Foſſilibus egere, non ſatis apertè Gypſi naturam, ac indolem mihi videntur explo-

(a) l. 36. H. N. c. 24. (b) Sat. 2.

exploraſſe. Gypſo vim emplaſticam, adſtringentem, ineſſe, ſcripſit *Dioſcorides*, hoc idem adſtruit *Galenus* variis in locis. Cognatam Calci rem Gypſum eſſe, ſcripſit (a) *Plinius*. Facultatem obſtruentem, ſuffocantem eidem adſcribunt Recentiores, uti *Cæſalpinus* in l. de Metallicis; (b) *Amatus Luſitanus* vim ſummè exſiccantem in Gypſo agnoſcit, ait enim, *qui Gypſum parant majori ex parte mori, quia caput ob nimiam ſiccitatem ex Gypſo contractam debile, & imbecille eſt, unde quæ concoquere debebat non concoquit, & quæ retinere non retinet, & ſic materia ad ſubjectas partes decidat, phtiſimque inducat.* Hoc lepido commento Gypſi pravitatem deſignat recutitus Auctor.

Ego quidem, *ni me philautia fallit*, aliam Gypſo naturam, adhuc forſan inobſervatam, ineſſe perſuaſum habeo, vim nempè expanſivam, & elaſticam, Calci nequaquam cognatam, imò potiùs contrariam; obſervari enim mihi non ſemel contigit, Fabros Murarios Mutinæ, ubi multæ ſunt Porticus, dum Columnas veteres ruituras (ædificiis ſuper magnas trabes innitentibus) diruunt, & novas Columnas marmoreas ſupponunt, vel lapideas ſubſtruunt, obſervavi inquam hoſce Artifices, Columnas novas ex Calce, & lapidibus compingere, ad duas verò ulnas circiter, propè finem, ubi Columna ædificio ſuperſtanti, & trabibus innixo ferruminari debet, Gypſo uti, nequaquam verò Calce. Hujuſmodi Opificium animadvertens (qualis obſervatio in hac Urbe Ciſpadanæ Regionis omnium antiquiſſimâ ſatis obviam eſt) ab ipſis Fabris cauſam quæſivi, quare Calce non utantur in opere perficiundo, & cur potiùs Gypſo, quàm Calce opus claudant, ac veluti ſigillo quodam obſignent, reſponſumque eſt; murum ex Calce conſtructum ſubſidere, ex Gypſo verò ſurſum attolli, ac revera res miranda eſt; nam ubi quinque, vel ſex dies à Columnâ ſubſtructâ elapſi fuerint, nullo ferè negotio Trabes, quæ hinc indè totam molem ſuſtentabant, ſubtrahuntur, imò ferè ex ſe ipſis concidunt; at ſi opus ex calce tantùm perficerent, vel ſumma difficultate, vel magno ædificiorum periculo, & concuſſione fulcra ſubtraherentur.

Cognatum ergo Calci Gypſum eſt coagulandi vi, & efficaciâ, utrumque enim aquâ temperatum, ac diſſolutum unit, agglutinat; Gypſum verò elaſticitatem magnam intus recondit, dum ingentes moles ſursùm elevat. Non ſolùm autem ſuperiùs, ſed inferiùs quoque, & circumquaque Gypſum premere obſervavi, ſed ſenſibiliter magis vim ſuam exſerere, ubi minor fuerit reſiſtentia; obſervatur etenim, quod ſi ſuper trabem aliquam murus ex lateribus & Gypſo conſtruatur, & alii veteri ſuperpoſito uniatur, obſervatur, inquam, trabem quamvis fortiſſimam deorſum inflecti, ut quæ aërem ſubjectum habeat, neque hanc flexionem ex nimio pondere, quod perſæpè exiguum eſt, ſed ex premente Gypſo, ortum ducere. Calcis porrò id proprium eſt, ut humido ſemper gaudeat, & nunquam veteraſcat, undè Muri propè ſolum, & in ipſis ædium fundamentis ferrei penè ſunt. Gypſum verò propè terram marceſcit, & ſponte concidit, in ſummo loco verò, licet imbribus perfuſum, ut in caminis, Calci ſoliditate non cedit.

Ut autem ad rem redeam, mirum non eſt, ſi gypſeæ particulæ per tracheam in ſpiritus receptacula exceptæ, ibique cum ſeroſo latice è glandulis exſudante commixtæ, tam perniciales effectus pariant, vi ſuâ expanſivâ fiſtulares ductus comprimendo, & aëri curſum & recurſum prohibendo. Ad corrigendas verò noxas è Gypſo contractas (quamvis ubi admiſſum fuerit, non tam facilè curationem ſuſcipiat) varia ab antiquis præſcribebantur remedia; *Galenus* (c) ſecundo de Antidotis Lixivium è cineribus ſarmentorum vitis commendat, quod idem confirmat *Guainerius*, (d) qui cinerem ipſum pondere tertii exhibet; *Sennertus* laudat ſtercus muris. (e) Ego Oleum amygdal. dulc. recens extractum, ac emulſiones ex ſeminibus melonum cum aliquo levamine id genus Artificibus exhibui, ſed

(a) l. 5. c. 92. (b) Cent. 4. Cur. 41. (c) cap. 7. (d) de Ven. cap. 8. (e) Tom. 3. l. 6. P. 6. cap. 3.

sed in hoc opere perseverantes, omnes Asthmaticos, & Cachecticos, ut plurimùm occumbere observavi. Cadaver aliquod ex hisce Artificibus, aliisque Opificibus libenter dissecuissem, sed nec prece, nec pretio a nostrati plebe impetrare licet, ut inspectio ulla fiat in denatis ex aliquo non vulgari morbo; imò si quis id reposcat in publicum bonum, incandescunt in *Medicum*, quòd morbi causam, quàm ignorarit, curiosè postmodum perscrutari velit.

Non ita verò noxia est Calx iis, qui eam tractant, veluti Gypsum; Calx recens è fornacibus educta igneam vim rejectat, ac urit, miratur propterea *Paulus Zachia* (a) quomodò in quibusdam Civitatibus permittantur Fornaces, in quibus Calx excoquatur, ob evaporationem, quam emittunt, pectori infestam. Nihil est autem quod, postquam arserit, ignis semina diutiùs retineat, quàm lapis calcarius; Siquidem Calx ad annum in loco sicco asservata, cum aquâ diluitur, fumigat, & latentem vim ignis prodit, dum aquam facit effervescere; progressu tamen temporis, dum in pulverem fatiscit, ac veterascit, multum igneâ de vi illi decedit; minus ergo tunc temporis oblædit Artifices, acrimoniam semper tamen corrosivam retinet; hinc fauces, & oculos mordet, & vocem asperat; facilis tamen medela est potus frigidæ, & emulsiones seminum melonum, ac seminum frigidorum Calx Fabris murariis manus rugosas facit, ac interdum ulcerat, si tamen scabiosæ fuerint, illas à scabie liberat; quare non immeritò inter remedia antipsorica Calx locum habet, acidum nempè illud, quo Psora scatet, vi suâ alchalicâ emendando, quam ob causam Calcis decoctum in Diabete commendatur à *Willisio* in Pharmaceutica Rationali; quamvis enim, ait ille, videatur hujusmodi decoctum, aptum potiùs ad Urinæ fluxum proritandum, ob vim calorificam, & attenuantem, quia tamen sales acidos fusionis causam temperat, ac infringit, Urinæ profluvio medetur; ob eandem rationem à *Richardo Mortono* Calcis decoctum in Tabe pulmonari magnis laudibus celebratur.

Calci vivæ bina esse Salia, quæ post calcinationem quieta maneant, ab aquâ verò dissoluta & in mutuum conflictum concita, notam illam cuique effervescentiam efficiant, putant nonnulli, quam opinionem tamen suspectam esse ait, *Joan: Bohon* (b) in suis Meditationibus de Aëris influxu; cum observatione constet, Alchalica fixa & puriora ab aquea humiditate sine acidi collisione calorem concipere. Mirabatur *D. Augustinus*, (c) Calcem in aquâ fervere, in oleo frigere. Calci vivæ multum Salis alchalici inesse, cùm remedia ex Calce parata ad sordida ulcera, in quibus multum acidi luxuriat, sananda, passim usurpari soleant, profectò credendum est. Ad corrigendas ergo noxas, quas calcarii Artifices interdum contrahunt, opportunum erit decoctum tepidum Malvæ, Violarum, Butyrum recens, Lac ipsum, quo nihil promptius ad faucium siccitatem & asperitatem emendandam.

(a) Q. M. L. l. 5. Tit. 4. Q. 7. (b) c. 7. (c) De Civ. Dei l. 21. c. 7.

HI sunt, quos ego novi Artifices variis morbis obnoxios, ob mineralium, & fossilium, quæ tractant, & quibus in suis Opificiis utuntur, pravam indolem, atque isthæc, quam innui, compendiosa curatio. *Medici* enim id hominum genus curantis præcipuum munus est, illos citò, quantùm fieri potest, aptis ac generosis remediis suæ saluti restituere; siquidem persæpè miseros Artifices audias *Medicos* ipsos orantes, ut vel occidant, vel liberent. Hæc itaque in Artificum ægrotantium curatione suscipienda sit cautio potissima, ut expedita, & prompta curatio illis adhibeatur, alioquin morbi tædio, ac animi mœrore, ob familiæ necessitatem contabescunt. Lubet in hanc rem auream Divini *Platonis* sententiam hic loci referre, quam legenti non ingratam fore existimo; Sic ergo

go ille in libro de Rep. (*a*) *Faber, ſi quando in morbum incidit, à Medico curationem exigit, vel per vomitum, vel per dejectionem ventris, vel uſtionem, vel inciſionem. Si quis autem diuturnam illi victus obſervationem præcipit, capitiſque ſuffarcinationes, cæteraque hujuſmodi, ſtatim objicit, non eſſe ſibi ad ægrotandum otium, neque præſtare ſibi, ita vitam trahere contrariis curationibus incumbenti, ſuumque opificium negligenti, deinde Medico hoc valere juſſo, ad conſuetum victum revertens, ſi convaleſcit, opus ſuum exſequitur, ſin autem ſuſtinere morbum corpus nequit, vita functus liberatur.* Hæc *Plato.*

Ita autem in praxi contingere non raro obſervavi, ut ſi Artifices citò non convaleſcant, valetudinarii quoque Officinas ſuas repetant, & prolixas *Medicorum* curationes perſæpè eludant; Cùm Divitibus equidem, quibus multùm otii ſuppetit ad ægrotandum (ac interdum ſimulatè, ad opes oſtentandas, ut de quodam olim luſit *Martialis*) (*b*) & quibus *Medici* parvo conducti aſſident, ſic agere liceat, non autem cum operoſis hominibus. *Dives enim* (ut paulò poſt ſubdit idem *Plato*) *opere nullo urgetur, à quo ſi quando vi arceatur, non ampliùs ſit ei vivendum.* Profeſſorum verò quoddam genus eſt, qui morborum alioquin brevium, & ſpontè ſanabilium longas inſtituunt curationes, primò per lenientia, mox per alterantia, ut Syrupos, quos præterire religio eſſet, exinde per cathartica medicamenta, repetitas venæ ſectiones, & mille alia tædia, operoſi ſemper, ut nulla dies exeat ſine lineâ, ideſt aliquâ novi remedii formulâ; in hanc rem per parodiam congruet *Horatianum* illud:

Quem ſemel arripuit, tenet, occiditque medendo
Non miſſura cutem niſi plena cruoris hirudo.

Verùm ut ad penſum noſtrum redeamus, eorum Artificum, qui metallicâ, & foſſili materiâ ad opera ſua perficienda indigent, curationem contrahendo, remedia potiſſima, ut dixi, ex mineralium familiâ erunt petenda; mox emollientia ex vegetabilium claſſe, antidota quoque communia, ut Theriaca, & Mithridatium, ac ea quæ ſpecifica vi malignos venenorum impetus retundere creduntur. In uſum revocanda Purgantia, & Vomitoria, liberaliori doſi, ac duplo majori præſcribenda, ob contumaciam nempe, & indomitam corporum metallicorum naturam; conſulendi Auctores, qui de Venenis ſcripſere, ut *Guainerius*, *Cardanus*, *Arduinus*, *Baccius*, *Paræus*, *Sennertus*, *Prevotius*, *Etmullerus*, & alii, nam pro quoque peculiari Veneno amplam remediorum ſupellectilem proponunt; pro præſervatione, Diæta emolliens, & lactea valdè commendatur. In hiſce morbis cauto opus eſt in Venæ ſectione imperanda, raro enim, niſi aliqua urgeat inflammatio, Phlebotomia utilis eſt: cæque cautelæ, quas ſuperiùs annotavimus, ſunt adhibendæ, ne per os ſcilicet, quantùm fieri poteſt, noxiæ particulæ excipiantur.

(*a*) Dial. 3. p. 385. (*b*) l. 2. Epi.

De Pharmacopœorum Morbis.

CAPUT XII.

Ut ergo ad alias Officinas divertamus, lubet *Pharmacopolia* adire, in quibus Sanitas, tanquam proprio in lare creditur hoſpitari, niſi forſan inibi, veluti Mors in Olla, interdum deliteſcat. Etenim ſi Operarios ipſos percunctemur, an in parandis remediis pro aliorum ſalute labem ullam aliquando contraxerint, ſe perſæpè graviter affectos fuiſſe fatebuntur, ut in Laudani Opiati præparatione, in contundendis Cantharidibus pro phœnigmis, aliiſque venenatis ſubſtantiis, ob ſubtiles atomos, quæ ab iis emanant, dum contunduntur, & per patentes vias corporis penetralia ſubeunt. Opium enim

enim ſtuporem ac veternum inducit, idcircò in Laudani Opiati præparatione ſuadet *Etmullerus*, (*a*) ut Acetum aſſumatur; nihil eſt enim, quod Opii ſulphur narcoticum magis caſtiget, & infringat, quàm Acetum. Eodem modo Cantharides in pulverem contritas, & manibus tractatas compertum eſt Urinæ ardorem excitaſſe. Novi ego Pharmacopœum in hac Civitate, qui cum Ari radicem manu geſtaſſet, virilibus contrectatis, tam gravem partium genitalium inflammationem perpeſſus eſt, ut enata exinde gangrænâ, & ingenti hæmorragiâ, illi penè occumbendum fuerit. Exhalationem ex contuſâ Colocynthide Pharmacopolis aliquando tormina & graves alvi fluxus concitaſſe refert (*b*) *Comes de Verulamio*. Quàm volatilis porrò ſit Cantharidum ſubſtantiâ, & quantùm Veſicæ, ac Renibus hoſtilis ſit, nemo non novit. Si Cantharides integræ microſcopio attentè obſerventur, acutiſſimis ſpiculis armatæ apparent, de quo videatur (*c*) *Olaus Borichius* apud *Bonetum* in Medicinâ Septentrionali, ubi ait, ſe in alis & pedibus minora ſpicula obſervaſſe, quàm in capite; undè antiquam illam quæſtionem, an ex mente *Hippocratis* exhibendæ ſint Cantharides, capite, alis ac pedibus abſciſſis, an integræ ex *Galeno*, diremptam putat; cui ſententiæ adhæret *Etmullerus*, qui ait, litem hanc eſſe de lana caprina, ut ejuſdem verbis utar, ſingulas enim Cantharidum partes vim ulcerativam poſſidere autumat. Caveant ergo Seplaſiarii, ne, dum animalcula hæc conterunt, pulviſculos volitantes excipiant, ſeu præmuniendo ſe antecedenter, vel eo ipſo tempore, quo peſtes has tractant, emulſiones ex ſeminibus melonum copioſas hauriant; Serum quoque Vaccinum, & lac ipſum ad temperandum Urinæ ardorem, non levem præſtabunt operam.

Interdum etiam, non ſolùm à graveolentibus graviter affici quoſdam Pharmacopœos accepi, ut in præparatione Unguenti Dialthææ, quod nonnullis nauſeam ac vomitum ciet, verùm etiam à ſuaveolentibus: Magna & admiranda eſt vis odorum, & ſecundum Idioſyncraſias mirabiles effectus pariunt. Nonnullos audivi verno tempore, quando roſarum infuſiones faciunt, pro Syrupis aureis, & cum tota Officina Peſtana roſaria redolet, de gravi capitis dolore conquerentes, aliis alvum laxari.

Quibus ergo odora Canum vis ineſt, hujuſmodi odores, quantum poſſunt effugiant, ac identidem ab Officinâ exeant ad auram captandam, ſeu odorata quædam ſibi magis familiaria, quibus recreari ſoleant, & ſibi infeſtos obtundant, naribus perſæpè apponant. De noxio odore Roſarum videatur (*d*) *Sennertus*, *Otto Tachenius* in Hipp. Chymico; Refert (*e*) *Levinius Lemnius*, Arabiæ Incolas à nimia odorum ſuavitate, quâ Regio illa perfuſa eſt, adeò conſternari, ut ad fætidiora quæque, tanquam ad Balſamum, illis unicum ſit effugium. Satis elegans hiſtoria legitur apud (*f*) *Caſparum à Rejes*; refert enim, Piſcatorem quendam in Aulâ Sebaſtiani Luſitaniæ Regis a ſummâ odorum fragrantia adeò exanimatum concidiſſe, ut pro mortuo haberetur, reſtitutum verò à celeberrimo *Thoma à Vega*, qui juſſit illum ita ſemianimem ad mare deferri, & in alga & limo marino volutari, quo pacto mirificè, uti ſus in volutabro cœni, recreatus eſt. Tradit (*g*) *Baconus*; cùm aromatum cumuli diu concluſi aperiuntur, adſtantibus qui primò maſſas illas extrahunt, ac agitant, inſtare febrium & inflammationum periculum.

(*a*) De Lethargo cap. 7. (*b*) Syl. Syl. Cent. 10. (*c*) P. 2. p. 816. (*d*) T. 1. l. 5. Se. 6. o. 3. cap. ul. (*e*) de occul. nat. mir. l. 2. c. 9. (*f*) Camp. Elyſ. Q. 99. (*g*) Nov. Organ. l. 2.

De

De Morbis Foricariorum.

CAPUT XIII.

DUbius hic hæreo, num *Medicos*, qui elegantiæ & munditiei ſtudent, â Pharmacopœorum Officinis, quæ ut plurimùm Cinnama ſpirant, & ubi tanquam in ſuo Foro diverſantur, ad Latrinas invitando, in eorum naſum bilem, ut dici ſolet, conciere poſſim; verùm cum & Alvi, & Veſicæ excrementa, ad internos corporis affectus quotidiana inſpectione rimandos, iiſdem pro lege ſit contemplari; idcircò neque hujuſmodi loca averſari debent, ut Foricariorum morbos, eorum ſcilicet, qui Cloacas expurgant, paululum obſervemus; *Medico enim neceſſum eſt ingrata intueri & immania tractare:* verba ſunt *Hippocratis.* (*a*)

Neque pariter Philoſophum dedecet à ſublimiorum contemplatione, aliquandò etiam ad viliora luſtranda deſcendere, & mechanicis exemplis uti; ſic rectè quidem *Socrates*, apud *Platonem*, *Hippiæ* illum adſpernanti, quòd in perveſtigandâ naturâ pulchri Hominem induceret perquirentem, an pulchræ Ollæ, ubi quis eam igni admoverit, plenæ bonorum leguminum auream tudiculam addere deceret, an ficulneam, dicentique Hippiæ, ſe cum tali homine nequaquam diſputaturum; catè, inquam, repoſuit *Socrates. Probè nimirùm, ô Amice, Tibi enim talibus nominibus repleri non convenit, cum tam ſpecioſo amictu, calceiſque ornatus ſis, & inter omnes Græcos ſapientia polleas: me autem nihil prohibet quò minùs cum illo verſer.* Quando igitur noſtrâ hac ætate ad Mechaniſmum redactâ eſt Ars Medica, cum Mechanicis infimæ ſortis interdum agere, nihilque aliud præter veritatem curare, ut ibidem ait *Plato*, nequaquam indecorum erit.

Narrabo autem Hiſtoriam, unde primùm mihi orta eſt occaſio, Tractatum hunc de Morbis Artificum conſcribendi. Cùm in hac Civitate, quæ pro ſuo ambitu ſatis populoſa eſt, ideòque domos confertas habet ac præaltas, mos eſt, ut tertio quoque anno in ſingulis domibus Cloacæ expurgentur, quæ per vicos diſcurrunt. Cùm ergo domi meæ id opus fieret, contemplatus unum ex Operariis iſtis in Antro illo Charoneo magnâ anxietate ac ſollicitudine opus ſuum peragentem, miſertus tam improbi laboris, ipſum interrogavi, cur tam ſollicitè laboraret, & non pacatiùs id ageret, ne ex nimio labore in multam laſſitudinem incideret, tunc miſer ex antro illo oculos attollens, meque intuitus: Nemo, inquit, niſi expertus, imaginari poteſt, quanti conſtet, plus quàm quatuor horis in hoc loco morari, idem enim eſt ac cœcus fieri: illo poſtmodum è Cloacâ egreſſo, oculos ejuſdem attentè contemplatus ſum, eoſque non parùm rubore ſuffuſos ac obnubilatos obſervavi; me rurſus ſciſcitante, ecquam medelam pro more haberent Foricarii huic affectui adhibere, non aliam, inquit ille, quàm ut actutum, uti modò faciam, domum ſuam repetant, in conclavi obſcuro ſe recondant, ibique ad alteram uſque diem immorentur; Oculos aquâ tepidâ identidem abluendo, quo pacto ſolamen aliquod Oculorum dolori reperiunt; rurſus ab eodem quæſivi, num in faucibus ardorem ullum perſentiant, difficultatem aliquam reſpirandi patiantur, capitis dolore tententur, num odor ille nares percellat, nauſeam pariat; nihil horum reſpondit ille, neque pars ulla in hoc opere mulctatur præter Oculos, ac ſi opus iſtud ulteriùs proſequi velim, propediem cœcus fiam, ut aliis contigit; ſic ille, meque valere juſſo, manus Oculis obtendens, lares ſuos adiit.

Complures poſtmodum Operarios id genus vel luminibus ſemicaptos, vel prorſus cœcos per Civitatem ſtipem emendicantes obſervavi. Quòd tam tetra exhalatio tenellam Oculorum

(*a*) De flat. n. 1.

lorum ſtructuram lædat, nequaquam miror; apud *Ballonium* exſtat in hanc rem hiſtoria de quodam vili Operario Pariſienſi, qui Ophthalmicus factus eſt, cujus affectus cauſam refert (*a*) *Ballonius* in Artem quam exercebat, vicos enim luto ſolitus erat expurgare; quare autem ſoli Oculi tam malo infortunio plectantur, cæteris partibus illæſis, ut Pulmonibus, qui & ipſi molli texturâ conſtructi ſunt, & Cerebro per nares, ut ab illâ tetrâ mephiti minimè infeſtentur, id eſt, quod primò admiratus ſum, & adhuc demiror, cùm ratio non ſuppetat, quare id fiat.

Acidum volatile eſſe illud, quod, hujuſmodi Camarinâ commotâ, exſpiret, mihi proclive eſt arbitrari, idque ſat probabiliter oſtendunt monetarum ex ære, & argento, quas interdum Foricarii geſtant in perâ, denigratio, nec non ænea vaſa, quæ in Culinis, hiſce Cloacis proximioribus infuſcari ſolent, nec non Tabulæ pictæ, quæ atredinem contrahunt, ubi talis exhalatio illas pertigerit; at hujuſmodi effluvia labem aliquam Pulmonibus affricare deberent, quandò nihil magis Pulmonibus hoſtile creditur, quàm quodcumque Acidum, ſicuti & maſſæ ſanguineæ, quæ ex ſua naturâ dulcedinem aliquam, vel ipſo ſenſu judice, poſſidet; Oculis tamen ſolummodo, bellum tam atrox indicunt fœtidæ exhalationes iſtæ, ac illos acutiſſimis ſpiculis ſic feriunt, ut illis vitam, ideſt lumen, eripiant. An Curioſorum palato ſatisfiet, dicendo, quòd ſicuti in rerum natura quædam ſunt Venena quæ cum partibus quibuſdam noſtri corporis particularem gerunt antipathiam, ut Lepus Marinus, cum Pulmonibus, Cantharides cum Veſica, Torpedo cum nervis, ſic halitus illi ex humanis fæcibus per varios corruptionis gradus trium annorum ſpatio, talem adſciſcant naturam, ut Oculos tantùm laceſſant, cæteris verò partibus ignoſcant; Mihi certè ſi quis talem rationem obtruderet, ea ſanè non multùm ſaperet, quare nec cuiquam pro ratione alicujus ponderis illam venditare lubet.

Nihil profectò acceptius eſt, nihilque magis crepant *Medici*, quam particularem hanc inimicitiam, quam habent externa quædam, cum quibuſdam corporis noſtri partibus; ſicque citiſſimè ab involutis quæſtionibus ſe expediunt, verùm obſcura per neſcio quid magis obcurum explicantur. *Olaus Borichius*, (*b*) ut ex *Boneto*, Cantharides negat ex vi ſuâ ſpecificâ eſſe magis infenſas Veſicæ, quam cæteris partibus, licet per os aſſumptæ, vel exteriùs appoſitæ, ut in Phœnigmis, vim ſuam ulcerativam ac pungentem in Veſica magis exſerant; id enim fieri ait, eò quòd Salia volatilia Cantharidum ſero ſanguinis ſociata, ſicque ad Veſicam cum Urina delata, eandem Veſicam denudatam, nulloque mucore oblinitam pungant & excorient, quod in cæteris partibus, non tam promptè efficiunt, dum non vehuntur in ſolo ſero, ſed unâ cum ſanguine & pituitâ, à quorum mixturâ illarum vis retundatur. An ergo potiùs dicendum, putrem exhalationem è Cloacis elevatam, Operariorum oculos (quæ partes magis obviæ ſunt, & exquiſitiſſimi ſenſus) tenuiſſimis particulis, tanquam ſpiculis fodicando, lachrymalem ſuccum elicere, illique ſe conſociare, ſicque novùm concretum generari, oculis ſolùm infeſtum, minimè verò cæteris partibus, in quibus ſimilem ſuccum non reperiat? (*c*) *Olaus Borrichius* caſum refert Oenopolæ, qui ad ſolum adſpectum Aceti cohorreſcebat, ac totus ſudore frigido perfundebatur. *An vapores acidi*, ait ille, *Oculis & naribus illius ſunt moleſti?*

Quæcunque ſit cauſa ac modus, quo à tetrâ illâ exhalatione Foricariorum oculi afficiantur potiùs, quàm cæteræ partes, certè conſtat, oculos ex nativâ ſuâ indole ad ſuſceptionem & emiſſionem æquè pronos eſſe. Lippitudinem contagioſam eſſe, oculum ſanum ſcilicet ab alterius oculis lippis, morboſa effluvia excipere, ipſa demonſtrat experientia, (*d*) ac Artis Medicæ Proceres unanimiter teſtantur. Scitum eſt *Ovidianum* illud:

Dum

(*a*) lib. 2. Epid. (*b*) *Med.* Sep. p. 2. l. 8. (*c*) Act. Haffn. Vol. 4. Obſ. 44. (*d*) Vide Gal. p. de diff. feb. c. 2. Sener. T. 2. l. p. c. 3.

Dum spectant Oculi læsos, læduntur & ipsi. Fascinationem similiter, quæ per oculorum obtutum creditur fieri, non alio modo contingere crediderim, quàm quòd è fascinantis oculis radiosa quædam emanatio fiat, quæ in alterius oculos tanquam rem cognatam se insinuet, ac inficiat; (*a*) sic *Plautus*:

Exeundum herclè tibi foras
Conspectatrix cum oculis emissitiis.

Novi ego nobilem Adolescentulam ad Tabem ferè deductam, quæ nullis remediis sanari potuit, nisi cum hortatu meo è sinu Aviæ suæ Vetulæ, à qua unicè diligebatur, evulsa est, & cum Ancillis adolescentulis connutrita est; unde mihi non lis parva cum Vetulâ illâ Matronâ suborta est, quòd illam tanquam Sagam apud Puellam Neptem adeò sibi charam infamassem; neque ullis rationibus persuaderi potuit, id peculiare vitium senilis ætatis esse, ut ex oculis emanationes quasdam teneræ ætatulæ parùm salubres effundat; ac sicuti oculorum est, modò amorem, modo odium spirare, sic juvenilis ætatis magis proprium esse amorem, quàm senilis, cujus obtutus torvus ac tetricus esse consuevit.

Non est hîc loci, ut de oculorum naturâ quicquam adjiciam, libeat tamen locum insignem *Platonis* adferre. *Socrates* (*b*) enim inducitur edocens, quomodo intelligenda sit celebris illa inscriptio in Delphici Templi vestibulo: *Nosce te ipsum.*

Sic igitur *Socrates* ad *Alcibiadem*: *Num advertisti, quòd facies hominis in oculum intuentis in oppositi visu relucet, veluti in speculo, quam summam vocamus pupillam simulacrum inspicientis exsistens? Oculus igitur demum ita se ipsum cernit, cum in oculum inspicit undique, præterea intendit, quod oculi optimum est, & quo oculus ipse videt. Oculus ergo, cum se ipsum visurus est, in oculum inspicere debet.*

Ut verò ad Institutum meum redeam, hisce Operariis, quorum ministerium in omnibus Civitatibus est adeò necessarium, æquum est, ut aliquo præsidio succurrat Ars Medica; quando Leges Civiles edicto cavebant, ne Cloacas purganti aut mundanti vis fieret, etiamsi ad alienas ædes pertingeret. (*c*) Ego iisdem suasor fui, ut Vesiculas translucidas ori apponant, ut solent ii, qui operantur in Minium polientibus, vel breviori mora in expurgandis Cloacis se exerceant, sive, si ex naturâ suâ imbecilliorem visum habeant, Artem hujusmodi deserant, & alteri se addicant, ne ob infamem & sordidum quæstum, oculis capti cogantur emendicare. Quando autem experientia ipsis compertum est, salubrem esse moram in obscuro Conclavi, quod rationi certè congruit, nec non aquâ tepidâ oculos abluere, multùm conferre ad oculorum ardorem temperandum, ac dolorem simul imminuendum, qui veluti spina infixa partium nervosarum contractionem causatur, atque hinc subsequentem inflammationem; hæc illis permitto. Ubi tamen nimis rubeant oculi, ac metus sit, ne succedat vera inflammatio, Venæ sectionem instituo, mox ubi oculorum fervor deferbuerit, Vino albo odorato oculos ablui suadeo, quod salubre remedium est in hujusmodi casu. Spiritus enim animales è Cerebro & nervo optico quodammodò invitantur ad revisendas & lustrandas oculi sedes, quas à tetro illo pudore in fugam conciti deseruerant.

Vile hoc ministerium Cloacas expurgandi, inter pœnarum genera antiquitùs recensere mos fuit, ut de damnatis ad metalla diximus; sic apud *Plinium*, (*d*) *Trajanus Imperator* ad eundem scribens, illi præcipiebat, ut qui pœnæ damnati erant, nec intra decem annos liberati essent, pœnæ suæ redderentur; qui verò seniores ante decem annos damnati fuissent, distribuerentur in ea ministeria, quæ non longè à pœnâ essent. Solebant enim tales damnatos ad Balnearum vel Cloacarum purgationes destinari. Stomachabitur forsan aliquis, quòd circa Latrinas, & Cloacas tamdiu immorer; verùm nulla res est, cujus contemplatio rerum naturalium scrutatori debeat sordescere, multò minùs Artis Medicæ Professori: (*e*) legatis *Theodorici Regis* Epistolam apud *Cassidorum*, ubi magnus ille Rex,

(*a*) In Aulul. (*b*) in Alcib. P. (*c*) l. 1. ff. de Cloacis. (*d*) l. 10. Ep. 41. (*e*) 3. Ep. 30.

Cloacarum purgamen *Romanæ Urbis Præfecto* commendat *splendidas Civitatis Romanæ Cloacas, quæ tantum visentibus stuporem conferrent, ut aliarum Civitatum miracula possent superare.*

De Morbis Fullonum.

CAPUT XIV.

Penes antiquos Scriptores nil frequentiùs, quàm *Fullonum* nomen; nostra hac ætate quodnam Opificii genus esset illud, in quo exerceretur *Ars Fullonica*, penè ignoratur. (*a*) *Plinius* mentionem habet *legis Metellæ*, Fullonibus dictæ, quam *C. Æmilius*, & *L. Camillus Censores* ad populum dedere ferendam. In lege penult. §. de rebus dubiis hæc leguntur. *Jabollenus, qui habebat Flaccum Fullonem, & Philonium Pistorem, Uxori Flaccum Pistorem legaverat. Ulpianus* tamen Fullones inter negotiatores recensuit, (*b*) & *Varro* inter rusticanam familiam Fullones numerat.

Prout tamen ex Antiquorum Scriptis expiscari licet, Fullonica priscis temporibus circa lanas purgandas versabatur, ac potissimum circa vestes emaculandas. *Populus* enim *Romanus* Togis albis uti consueverat, quæ sicuti facilè maculis fœdabantur, ita Fullonibus tradebantur, è maculis purgandæ ac dealbandæ, quas etiam Sulphuris fumo accenso suffíciebant, sicuti testatur *Plinius*, & nostris quoque temporibus fieri consuevit, quotiescunque sericeis, vel laneis vestibus candorem conciliare volumus. Acida enim Sulphuris exhalatio talia mirè dealbat, ut purpureas rosas lacteas efficiat.

Cùm ergo olim, uti nunc etiam, *Romana Civitas* modò lutulenta, modò pulverulenta esset, propterea Togæ sordidæ factæ ad Fullones, tanquam Balneatores, mittebantur; Vestes autem primò cretâ sordidâ abluebant, mox quodam cretæ genere, Cimoliæ dictæ, utebantur. Nostrates quoque mulieres, ubi oleum super vestem aliquam casu exciderit, illicò, ne illud altiùs penetret, & magis expandatur, uti fieri assolet, partem illam oleo perfusam argillâ, quâ Figuli utuntur, obducunt, sinuntque, ut creta paulatim exsiccetur, & spontè concidat. Sic enim vel parùm, vel nihil maculæ apparet; oleum etenim, quod multo acido occulto abundat, à cretâ, quæ ratione suæ indolis de naturâ Saturni participat, & acidum præcipitat, avidè bibitur.

Urinâ quoque hominum utebantur Fullones, ut Vestes purpureo colore tingerent. Elegans Epigramma (*c*) apud *Martialem* extat, in quo varia rerum fœtidarum exempla recensentur, quibus *Bassam* mulierem putidam pejus olere ait, inter quæ Vellus bis murice inquinatum reponit. (*d*) Aliud quoque ejusdem Epigramma legitur, in quo ait, *Thaidem* tam malè fœtere, ut non tam graviter oleret,

Fullonis avari
Testa vetus, media sed modò fracta via.

Omittam ea, quæ ingeniosè Interpretes commenti fuerint circa id, quod *Velleri murice* bis inquinato tam gravem odorem tribueret, & quidnam esset *Fullonis avari testa vetus*, quæ tam malè puteret; solùm ea hic afferam, quæ eruditissimus (*e*) *Zarottus* in libro suo *de Medica Martialis tractatione* ingeniosè tradidit. Fullones ergo, Lanifices, Tinctores urinâ humana in suis Opificiis utebantur. Id habemus ex (*f*) *Plinio*, ubi scripsit, *Virilem Urinam podagricis mederi, argumento Fullonum, quos ideò eo morbo tentari negant;* hoc idem deduci potest ex *Galeno*, ubi Scomma refert quoddam *Quinti Medici*, (*g*) *Galeni* ætate non incelebris, qui Urinarum considerationem non magni faciens; ut multi illorum tempo-

(*a*) l. 35. H. N. cap. 17. (*b*) de re rustica. (*c*) l 4. Ep. 4. (*d*) lib. l. 6. Ep. 93. (*e*) c. 24. (*f*) l. 28. H. N. c. 6. (*g*) l. 3. de San. tu. c. 13.

temporum, qui ex matulâ, tanquam tripode, uti etiam nostrâ hac ætate, morbos omnes divinare se jactitabant, ajebat, hujusmodi considerationem Fullonum esse magis propriam. Idem quoque testatur (*a*) *Athenæus*, opinionem referens *Mnesithei Medici Atheniensis* affirmantis, urinam, quæ à nobis excernitur, ubi liberaliori Vini potu nos diluerimus, acriorem esse, ut Tinctores commodiùs illâ uti possint ad Vestes expurgandas.

Valdè familiaris ergo erat antiquitùs Urinæ usus apud Fullones, pro Lanarum ac Vestium purgamine, neque nostrâ ætate id prorsùs obsolevit. Nam in Officinis Pannificum, ubi Lanæ pectuntur, & panni texuntur, observantur Doliola, ubi Operarii omnes mejunt, ac in iis Urinam asservant, ad putrefactionem usque, quâ postmodum utuntur. Ac revera, ubi hujusmodi Operarios interdum mihi invisere contigit, pessimum odorem nares ferientem percipiens, causam ab iisdem scitatus sum, ac Dolium urinâ plenum ostenderunt, in quod ex Artis lege omnes deberent mejere.

Nostris autem Fullonibus urinæ usus hujusmodi est. Postquam Pannum, aliaque lanea Opificia contexta fuerint, ut illa ab Oleo ac aliis sordibus expurgent, urinæ sic asservatæ, & aquæ tepidæ partes æquales, unà cum quadam Saponis Veneti portione, ponunt in Vase ligneo, in quo pannum immergunt, mox ut humor altiùs penetret, ac Pannus illo perfectè saturetur, pedibus premunt, idque bis vel ter repetunt, abjectâ prioris balnei materiâ, ac recenti mixturâ in Vas injectâ. Hoc peracto, prælo liquorem exprimunt, ac postremo aquâ purâ cum Sapone Veneto pannum abluunt, sicque Pannifices pannos suos candefaciunt, ut colores omnes promptiùs combibant. Eundem morem laneas Vestes in Urinâ immergendi, ac nudis pedibus premendi, priscos Fullones servasse, arbitrari licet, hancque ob causam scripsisse *Plinium*, *Fullones podagra minùs tentari.*

Romæ itaque olim, ut in Urbe populosissimâ, & quæ Serici usum vel nullum vel rarum haberet, Fullones ac Infectores ob frequentem necessitatem Togas sordidas abluendi, & Lanas murice inficiendi, lapidea Vasa, in quibus urinam asservabant, quotiescunque effringerentur, in publicas vias projiciendo transeuntes gravi odore infestabant.

Fullones igitur, ac Pannifices inter graves hosce odores urinæ fœtidissimæ, ac olei in calido conclavi degentes, ac interdum seminudi, omnes ferè Cachectici sunt, decolores, anhelosi, tussiculosi, & nauseabundi. Aëre enim concluso, ac tam pravis odoribus saturato, organa spiritalia subeunte, fieri nequit, quin Pulmones ex atomis illis oleosis ac putidis noxam persentiant & infarciantur, simulque tota massa sanguinea inficiatur, ad principalia viscera ac totum corpus fœdis illis particulis in orbem delatis. His addendùm, cutis spiracula ex unguine illo facillimè obstrui, unde mala, quæ ex cutis constipatione oriri solent, illis succrescant.

Varias Fullonum ægrotantium historias habemus apud (*b*) *Hippocratem*, ex *Marinello*. *Fullo collum caput &c. Fullo in Syro phreneticus cum ureretur cruribus &c.* verùm satis curiosa est, apud eundem *Hipp.* (*c*) historia morbosæ cujusdam dispositionis, veluti epidemicæ, quæ Fullones sustulit. *Fullonibus*, inquit (*d*) *Hippocrates*, *inguina extuberabant durà, & sine dolore, & circa pubem & in collo similia erant tubercula magna, febris ante decimum diem. Tussi vexabantur à ruptionibus &c.* *Vallesius* in hujus loci commento *Hipp.* historiam de unico Fullone exposuit, & figmentum putat, Fullones communi morbo laborasse; cæteri tamen Interpretes, ut *Fœsius*, *Mercurialis*, *Marinellus*, & alii de pluribus, ac veluti de Fullonum cœtu interpretati sunt; Sic enim *textus Græcus* Τῶν γναφέων οἱ Βουβῶνες &c. Credibile est, pravam aliquam Constitutionem hujusmodi Artificibus magis infestam, quàm aliis diversæ Classis, non solùm ob pravum victum, quo uti solent hujusmodi Operarii, sed ob Artis incommoda, è quibus

(*a*) l. 11. c. 10. Dipnos. (*b*) in lib. Ep. ut in 4. n. 21. (*c*) in 5. Ep. n. 24. (*d*) & 7. Ep. n. 39.

bus infesta malorum seges, uti diximus, ipsis necessariò succrescit, quemadmodum ex eodem *Hippocrate*, (*a*) in quadam Constitutione, in quâ cum multa mala à malignâ serositate in Vulgus vagarentur, Viri potiùs afficiebantur, quam Mulieres, ac inter Mulieres graviùs ægrotabant famulæ, quæ omnes ferè interibant, quàm liberæ, quibus morbi qui fiebant *mansuetissimi moris erant*; Sicuti ex (*b*) *Plinii* testimonio, *aliquando Proceres tentari morbis*, *aliquando Servos observatum est.* In Constitutionibus meis Mutin. Ruralem Epidemiam tertianarum febrium descripsi, quæ Ann. 1690. solos Agricolas afflixit, & sequenti Anno Urbanam, aliam, quæ solos Cives exercuit, *Judæis* tamen pepercit; sicuti *Palmarius* ex *Schenchio* annotavit, *Parisiis*, dum in Urbe sæviret Pestis, Coriarios ab eâ immunes fuisse. Ex communi itaque morbo ob pravam aliquam temporum Constitutionem (Austrinam puta, quæ crassos humores funderet ac liquaret, & ad glandulas Inguinum, & Colli ablegaret) Fullonum turbam ab *Hippocrate* descriptam ægrotasse, ac idem fatum subiisse, cum omnibus ob ejusdem sordidæ Artis eædem inessent dispositiones, sat probabiliter credi potest.

Ut ergo horum Artificum saluti compendiariâ methodo, quantùm licet, consulatur, & à sordibus, quas intus & in cute gestant, expurgentur, è Pharmaciæ fonte potissima remedia desumenda. Emetica igitur ac præcipuè Stibiata, quorum usus in hisce Operariis mihi valdè salutaris compertus est, cùm Cachexia & lentis febribus laborant, primas tenent; haud secus Cathartica valentiora, & quæ crassos humores expurgant, erunt ex usu. Mitiora enim ob humorum infarctum & segnitiem turbas potiùs cient, quàm quicquam proficiant. Aperientia, & deobstruentia, ut Syrupus Cachecticus *Fernelii*, Vina lixivialia à *Willisio* descripta, Spiritus Urinæ, Urina ipsa epota, satis commodam præstabunt operam. In Venæ Sectione cauto opus est; illam enim, ubi acutus morbus urgeat, non improbo, non ita tamen liberaliter sanguinem mittendum, ut in cæteris, censeo; horum enim Artificum sanguis, ut plurimùm fœdus est & gelatinosus.

Antiquitùs, *Romæ* præsertim, ubi tot *Thermæ* (*c*) ad publicos usus prostabant, sordidarum Artium Operariis non leve præsidium erat, Corpora à contractis sordibus identidem abluere, & lassatum virium robur recreare, ut rectè annotat *Baccius de Thermis.* At nostris temporibus, quibus res tam egregia obsolevit, singulari hoc beneficio carent omnes Urbani Artifices; ubi primò decumbunt, ad sordes detergendas, quæ perspiratum prohibent, & connutritam graveolentiam abigendam, in id præcipuè incumbo, ut illorum corpora spongiâ vino albo odorato calenti imbutâ abluantur, ac perfricentur, sicuti ad præcautionem eosdem hortari soleo, ut festis saltem diebus, propriis in laribus dulci lavacro, curatâ cute, mundis vestibus induti in publicum prodeant. Mirum est enim, quantùm à Vestium munditie, ac puritate spiritus Animales hilarentur: quare non satis vulgarem opinionem, quam etiam medentium nonnulli fovent, improbare valeo, quâ volunt, ægris decumbentibus non esse mutanda indusia, nec linteamina, ne illorum vires imbecilliores fiant; quà de re egregiam habemus (*d*) *Divini Præceptoris* sententiam. *Laborantibus gratificationes*, ait ille, *ut mundè facere aut potus*, *aut cibos*, *quæ videt molliter quæcumque tangit*; quem locum satis disertè exponit *Vallesius* in commento.

Hinc non parùm miror, quomodò (*e*) *Lazarus Messionerus in sua de Feb. Doctrina nova*, eos *Medicos* reprehendat, qui in febricitantibus linteamina & indusia mutanda præcipiunt, hancque rationem afferat, quòd indusia recenter lota vim retineant lixivialem lentorem inducentem, cùm in lixivio vim detersivam ac resolventem omnes agnoscant. Quomodò autem Vestes sordidæ ad febrientium robur augen-

(*a*) 6. Epid. Se. 7. (*b*) l. 7. c. 5. H. N. & l. 26. c. p.

(*c*) l. 7. c. 7. (*d*) 4. in 6. Epid. (*e*) Exerc. 5.

augendum tantum valeant, ex Doctissimi *Verulamii* sententiâ in Historiâ Vitæ & Mortis, quem pro suâ opinione statuminandâ adducit *Messionerus*, ego, pace tanti Viri, non satis video. Scripsit equidem (*a*) *Hippocrates*, *Vestes puras hyeme induere oportere, oleo imbutas, ac sordidas æstate*; verùm libet hic inter germanos *Hippocratis* à *Galeno* non recenletur, qui illius Auctorem *Polybium* facit, præterquàm quòd ibi sermo est de sanorum diæta, & quomodò pingues gracilescant, & graciles pinguescant. Corporibus enim gracilibus æstate, neque lotiones, neque indusiorum mutationes tam crebræ forsan convenient, ne ob nimium perspiratum, ac spirituum diflationem augeatur gracilitas.

Non possum autem, quin doctissimi (*b*) *Vallesii* verba hic referam. *Peccant vulgares Medici*, ait ille, *neque tunicam lineam mutare neque lecti syndonem, neque manus, faciemve lavare, neque quicquam aliud, quod ad munditiem spectet, suis ægrotis permittentes, ne si longus quidem morbus sit; quasi magni referat volutari in suis sordibus, ac quasi non augeat hoc omnem putrescentiam.* Hac de re consuli poterunt (*c*) *Lemnius* & (*d*) *Gaspar à Rejes*. Fullonibus itaque ac omnibus aliis Artificibus, qui ex sordidis Artibus victitant, munditiem corporis ac Vestium mutationem summè commendare oportet, ut, quantùm fieri possit, iis affectibus, qui ex fætore & sorditie proficisci solent obviam iri possit.

Antequam autem à Fullonica ad alias Officinas divertamus, liceat mihi pro parergo egregiam animadversionem hic afferre, quam Eruditissimus *Zarottus* ad superiùs citatum *Martialis* Epigramma excogitavit. Cùm ergo *Martialis* ætate valde frequenter *Romæ* contingeret, ut à Fullonum testis, in publicas vias conjectis, ob graveolentiam infestarentur prætereuntium nares, hinc satis probabilem conjecturam deducit *Zarottus*, causam perscrutandi, quare *Vespasianus* P. R. tributum ex urinâ, teste *Suetonio*, imposuerit. Cùm enim probabile sit, quòd tunc temporis prostarent amphoræ Urinariæ ad Urinam excipiendam, ob ingentem illius usum pro Vestibus emaculandis, & pro purpuræ tincturâ, credi posse ait, *Vespasianum* hinc ansam hujusmodi vectigal imponendi desumpsisse, quandoquidem lucri bonus est odor ex re qualibet, quod Græci quoque Imperatores imitati sunt, teste *Cedreno*; Tales Amphoras Urinarias solitas prostare innuit *Macrobius*, Q. Titium inducens, Judices vinolentos his verbis increpantem *nulla est in Angiportu Amphora, quam non impleant, quippe qui Vesicam Vini plerumque plenam habeant*.

Quoniam hac occasione circa urinarum considerationem paulisper immorati sumus, silentio præterite non licet, quæ de urinarum vi deobstruente, & efficaciâ in ciendis mensibus non semel observavi. Complures enim *Adolescentulas Moniales* novi, quæ cùm ad multos menses catameniorum defectum passæ fuissent, ac ex communibus remediis, quæ in hujusmodi affectibus adhiberi solent, nil opis sensissent, propriis Urinis epotis redditæ fuerint coloratæ, reseratis nempè obstructionibus, ac menstruis refluentibus, adeò ut hoc remedii genus satis familiare redditum fuerit.

Haud sum nescius, novum non esse, urinam variis in Morbis bibi solitam, ut in Hydrope, quamvis id malè cesserit familiari cuidam *Antigoni Regis*, qui, ut refert (*e*) *Celsus*, suam urinam bibendo in exitium sese præcipitavit, hominem illum tamen notæ intemperantiæ fuisse Auctor ipse testatur. Observationi tamen de urina, menstruum fluxum promovente, congruit id, quod tradidit (*f*) *Plinius*, *vaporatione nempè urinæ puerorum impubium fieri menses fœminarum*; quod remedium equidem à ratione non adeò alienum videtur, & cujus facile esset experimentum, si præsertim urina manè sit reddita, quæ ab (*g*) *Helmontio*, urina sanguinis, dicitur. Quemadmodum autem ad Viscerum obstructiones reserandas, *Sal Ammoniacum*, ac illius spiritus commendantur, &

Qq cx

(*a*) in lib. de Salubri Diæt. n. 3. (*b*) com. tex. 8. l. p. de rat. Vic. in acut. (*c*) de Occul. Nat. mirac. l. 4. c. 8. (*d*) in Juc. Quæst. Campo Qu. 82. (*e*) l. 3. cap. 21. (*f*) H. N. l. 28. c. 6. (*g*) de Sextup. Diges. nu. 79.

ex urinâ humanâ cum Sale communi fit Sal Ammoniacum artificiale (quando nativum, ex Africâ olim ad nos deferri solitum, in arenâ reperitur ex Camelorum urinâ propè Jovis Ammonis templum) sic urina humana quæ ex cruoris massa varios Sales absorpsit ac serum detulit, dum sub formâ Serosi laticis in orbem ageretur, vim deobstruendi adsciscet. (a) *Solenander* tradit, se agrestibus viris propriam urinam potandam, in Hepatis, ac Lienis duritie, neque sine prospero eventu, præscripsisse. Profectò iis, quibus volupe est, hoc remedio uti, in Officinâ Chymicâ Viscerum elaborato, longè salubriorem putarem urinæ hominis sani, quàm morbosi potum, uti scitè, & eleganter ostendit. (b) *D. Rosinus Lentilius* in Ephemeridibus German. de Α'υτουροποσίας examine; Verùm non tam facilè cuiquam persuaderi potest, ut alienam urinam sorbeat, nisi interdum urinam pueri, quam tamen imbecilliorem urinâ Virili censeo, dum urinæ puerorum, ut plurimùm decolores sunt ac veluti res fatua, ex quibus non multum Spiritus ac Salis volatilis elici possit.

Nemo ferè est ex Chymicorum familiâ, qui per spagyricam analysin examen aliquod de urinâ humanâ non instituerit. Cùm enim saponariam ac detersoriam vim in illâ omnes agnoscant, ob varia ac omnigena Salia, quæ in ipsâ hospitantur, non adeò facile est definire, quid in illa dominatum habeat. Latex enim aquosus seu Serum sanguinis, dum per Vasa sanguiflua in orbem fertur, Sales diversi generis, ob tam diversa esculenta & potulenta, quæ assumimus, in quibus tot varii ac diversi sapores resident, absorbet, & per renales tubulos ad Vesicam defert; ex quo fit, ut urina varios ac diversos sapores adsciscat, ut plurimùm autem salsedinem præferat cum aliquo amarore. Elegantissimum Tractatum de urinis *Willisius* conscripsit, statuens in urinâ humanâ portionem magnam aquosi laticis, minorem verò Salis, Sulphuris, & Terræ, ac portionem aliquam Spiritus: urinæ humanæ multùm salis communis inesse, cùm ex illa extrahi possit spiritus acidus, Chymicæ operationes satis ostendunt; quare verò sit Sal urinæ, & cujusnam indolis, non tam facilè est decernere, quamvis in id operis multùm insudarint Artis Magistri.

Ingenuè quidem *Helmontius* (c) fatetur, Sal lotii in toto Naturæ Systemate sibi simile non habere; non enim talis est *marinus*, *fontalis*, *rupeus*, *gemmeus*, *non nitrum*, *non petræ*, *non aluminis*, *aut boracis*, *non denique naturalium ullius*, *ut neque Sal urinæ*, *vel armentorum*. Multò autem difficiliùs crediderim statui posse, cujus naturæ sit Sal lotii humani, quàm quodcumque aliud alterius speciei Animalium, cùm Brutorum multò simplicior sit victus, quàm hominum, qui cibaria elementa per omnia conquisita ingerunt, *ac simul assis commiscent elixa*, *simul conchylia turdis*, ut ait *Horatius*. Specifica tamen & generosa remedia ex lotio humano ad varios usus, & chronicos morbos oppugnandos parari nemo non novit, & nostra hac ætate Spiritus Salis Ammoniaci, qui urinæ Soboles est, pro polychresto habetur.

Ut ad propositum de urinâ fœtidâ, quâ utuntur Fullones ad purgamenta vestium, scio equidem, Chymicos tam de urinâ recenti hominis sani, quàm veteri post longam digestionem in fimo equino locutos fuisse, sed apud eosdem non multùm discriminis adverto inter Salem, & Spiritum volatilem, qui ab utraque urinæ specie educitur; imò *Collectaneæ Chymicæ Leydensis Auctores*, solum recenti urinâ hominis sani utuntur, ad operationes suas perficiendas, cùm tamen in urinâ fœtidâ, ac veterrimâ major vis detersoria à Fullonibus agnoscatur, quàm in recenti, quamvis rationem ignorent. (d) *Aristoteles* quærit, cur urina fœtidior reddatur, quò diutiùs in corpore detenta fuerit; problematicè respondet, aitque, id forsan fieri, quia ob longiorem moram urina crassior effici soleat; recens verò potioni ingestæ similis sit; at forsan quæsito meliùs satisfieret, dicendo, magis fœtere urinam diu retentam, quòd ea sit urina sanguinis, quæ secum deferat massæ san-

(a) Cens. 2. Sec. p. (b) Dec. 3. An. 2. Ob. 116. (c) in Sext. Digest. n. 58. (d) Sec. 13. Prob. p.

ſanguineæ impuritates abſorptas, altera verò ſit urina potus. Forſan ergo urina hominum diu aſſervata, qualis eſt Fullonum, ac in teſtis illis fracedine imbutis fermentata, exhalante aquoſo humore, acrior fit, & magis abſterſiva pro uſu Fullonum. (a) *Collumella* pro ovium ſcabioſarum remedio urinam humanam veterem, per nares & os infuſam, commendat, imò pecudem puſtuloſam jubet defodiendam in ſcrobe prope limen reſupinatam, ſuper quam totus grex mejat, quo pacto ait ſanitati reſtitui.

At obtrudet aliquis; ſi hominum urinæ tam egregios præſtant uſus, & ex iis tot parantur remedia, quæ vi polleant deobſtruendi, & chronicos morbos oppugnandi, & hanc ob cauſam forſan Fullones olim non tentarentur podagrâ; unde fit quòd iidem, ut ſuperius dictum, cachectici fiant, lentis febribus, aliiſque morbis ab humorum infarctu obnoxii. Verùm reponam ego, non tam ab urinæ fœtidæ graveolentiâ, quàm a Lanis oleo imbutis, & diuturnâ morâ Lanificum in locis concluſis, & ſordidis, ubi degunt ſeminudi, Operarios prædictis affectibus laborare: fœtidos tamen habitus continuò per nares & os ſuſceptos ſpirituum animalium puritatem fœdare, indubium eſt; ac quemadmodum longior mora in loco odoribus alioquin gratis oppleto, noxas parit, haud ſecus cenſendum de iis, qui inſuaves ſunt, quamvis aliquandò ad ſpirituum torporem excutiendum adhibeantur.

Antequam claudam hoc caput, lubet hîc referre, antiquitùs in hac Civitate Artem Fullonicam (cujus modò pauca ſunt veſtigia) adeò excelluiſſe, ac tam lucroſam exſtitiſſe, ut Fullo olim inventus fuerit, qui eò opulentiæ devenit, ut Mutinenſi populo munus gladiatorium exhibuerit, quod eodem tempore *Bononiæ* quoque Sutor præſtitit; quare horum duorum Artificum inſaniam ſuarum opum profuſione popularem auram venantium, ſic illuſit *Martialis.* (b)

Sutor credo dedit tibi culta Bononia munus,
Fullo dedit Mutinæ, dic ubi Caupo dabit?

Lanarum verò Mutinenſis agri, ac earum præcipuè, quæ in planâ & campeſtri regione ab ovillo grege, qui inter *Scultennam*, & *Gabellum* paſcitur, antiquitùs obtinebantur, præſtantia valdè commendabatur, ut *Columella* (c) inter Gallicas lanas primas deferret iis, quæ habentur ab ovibus, quæ *circa Parmam, Mutinamque macris ſtabulantur in campis.*

(a) lib. 7. c. 5. (b) l. 3. Ep. (c) l. 7. c. 2.

De Morbis, quibus obnoxii ſunt Olearii, Coriarii, aliique ſordidi Artifices.

CAPUT XV.

Multæ aliæ Officinæ quoque ſuperſunt, quæ naſorum ſunt peſtes, & Operariis ſuis unà cum lucri beneficio penſionem malam rependunt; quales ſunt eæ, in quibus exercentur Olearii, Coriarii, Fidicinarii, Laniones, Cetarii, Salſamentarii, Caſearii, & qui Candelas ſebaceas fabricantur. Quoties enim in hujuſmodi loca pedem immiſi, fateor me non levem ſtomachi ſubverſionem paſſum fuiſſe, nec diu odoris pravitatem ſine capitis dolore, ac vomituritione aliquâ tolerare potuiſſe. Non immeritò itaque legibus caveri ſolet, ne tales Opifices Artes ſuas domi exerceant, ſed vel in Urbis pomœriis, vel ſuburbiis, ut videre eſt apud *Cœpollam*, (a) *Paulum Zachiam* & alios. In hoc itaque capite de Artificibus Oleariis primùm erit ſermo.

In hiſce Regionibus, quæ nucum ſatis feraces ſunt, magna olei è nucibus copia confici ſolet, quo per noctem populares omnes uti ſolent in lucernis, rarò autem oleo olivarum, ob illius caritatem; tota enim Ciſpadana & Tranſpadana Regio oleas nequaquam

(a) De ſerv. ur. c. 48. n. 3. Q. M. L. l. 5. T. 4. Q. 7.

quam alit, & oleum olivarum, quod habemus, ab *Hetruriâ* ad nos deferri solet. Paratur autem oleum è nucibus, sicuti oleum olivarum; Nucleorum enim massa sub molis contrita, & in mollem pastam redacta coquitur ad Ignem in magnâ sartagine ex cupro, dein ex pastâ illâ prælo impositâ oleum exprimitur: dum autem hoc fit, atræ fuligines, ac tam infesti odores elevantur, ut ii, qui ad hoc ministerium intenti sunt, rancidas illas exhalationes excipiant. Hinc non exigua mala illis emergunt, ac iis præsertim, qui in sartagine ad Ignem materiam fumigantem susque deque spatulâ versant, ut Tusses, Dyspnœæ, Capitis dolores, Vertigines & Cachexiæ; his adde, quòd sordidas lacernas hujusmodi Operarii continuò gestent, unde sordibus obducti pororum cutis constipationes frequenter patiantur, & exinde acutos morbos, pectoris præcipuè, cùm hyemem tantùm in hac re exerceri soleant. Quàm noxius Capiti sit fumus, qui ex oleo nucum exspirat, experiuntur ii, qui in clauso Cubiculo, & ubi nullum sit vaporarium, ad lucernas ex oleo nucum ad horas aliquot, seu scribunt, vel legunt, seu quid aliud operantur, non enim sine gravi Capitis dolore, vertigine, stupore illinc abscedunt, toto Cubiculo fumo oppleto. Nonnullos ego novi, quibus non minus noxia fuit exhalatio ex tali oleo in loco concluso, quàm fumus Carbonum, ut præcipuè cuidam Literarum studioso, qui cùm ob rem angustam domi, tali oleo pro elucubratione ad seram noctem in suâ Cellulâ usus fuisset, veternosus ad plures dies perstitit.

Haud secus malè olent Officinæ, in quibus oleum è seminibus lini paratur, cujus usus in hisce Regionibus non exiguus est nocturnum in lumen, ubi præsertim olei nucum defectus sit, neque minùs graviter afficiuntur, qui illud parant.

Haud aliter Coriarii, qui Animalium coria in Tinis cum calce & gallâ macerant, pedibus calcant, lavant, expurgant, sebo inungunt, varios ad usus, haud aliter, inquam, à continuo pædore, & fœdis exhalationibus infestantur, quàm superiùs memorati Operarii; hos enim videre est cum cadaverosâ facie, subtumidos, luridos, anhelosos, ac omnes fere spleneticos. Non paucos ex hujusmodi Operariorum familiâ mihi observare contigit hydropicos factos; quomodò enim, cùm in loco humido, & in Aëre à tetris illis halitibus è coriis semiputridis inquinato, ferè semper degant, quomodò, inquam, fieri poterit, quin spirituum tum vitalium, tum animalium Officinæ inquinentur, ac totius corporis œconomia unà pervertatur? Non raro observavi, equos nullis stimulis, nullâ vi adigi potuisse, ut ante hujusmodi Officinas prætergredi velint, quin ubi primùm talem odorem naribus hauserint, tanquam amentes, habenas nequaquam audiendo, celeri cursu domum repedasse. Ædificia propterea in quibus coria elaborantur, vel prope muros Civitatum, uti cæteræ sordidæ Artes, vel extra muros, ut in hac Urbe, sita sunt, ne Aëris puritati officiant. Scitissimè propterea (a) *Hippocrates* in historiâ *Philisci*, qui ex malignâ febre sextâ die mortuus est, locum descripsit, in quo decubuit; *Philiscus prope murum habitabat &c.* in cujus historiæ commento, doctissimus *Mercurialis* annotavit, Divinum Præceptorem verba illa *propè murum apposuisse*, *ut locum morbosum designaret*, *in quo æger ille degebat*, *cum loca Urbium circa mœnia semper magis morbosa sint*, *cum omnes Civitatum sordes eò soleant deferri*, *brutorumque cadavera*, *& alia inquinamenta.*

Romæ olim in *Transtiberinâ Regione* sordidiores erant Officinæ, ac præsertim Coriariorum, ut ex *Martiali*, qui varios fœtores enumerat, quibus (b) *Thaidem* malè olere ait, quos inter illum reponit, qui ex caninis pellibus, in Transtiberina regione maceratis, effundebatur; Sic enim ille:

Non ab amore recens Hircus, non ora Leonis,
Non detracta Cani Transtiberina cutis.

Usum hunc illius Regionis, ubi vilior plebecula degebat, & ubi sordidiores Artes exercebantur, tetigit *Juvenalis*, (c)

nec

(a) p. Ep. Sc. 3. (b) l. 6. Ep. 43. (c) Sat. 15.

nec te fastidia mercis
Ullius subeant ablegandæ Tiberim ultra.

Infamis propterea illius Regionis Aër apud *Romanos* audiebat, ob insignem fœtorem, qui ex tam sordidis Artibus, & olidis mercibus exspirabat; quam ob causam *Judæi* antiquitùs partem illam Urbis incolentes, & in quam, teste (*a*) *Philone*, se infuderant, ut magis desertam, ac vilem, insigniter fœtebant, non ob vernaculum, & insitum illis putorem, ut adhuc vulgò creditur.

Ad Coriariorum Classem referri quoque possunt Fidicinarii ii, qui chordas parant pro Musicis Instrumentis, iisdem enim affectibus premuntur, cùm iis necesse sit in humidis locis, ac fœtidis semper degere; Animalium Intestina tractando, eluendo, evolvendo: quare tales Operarios visere est, ut plurimùm facie luridos, Cachecticos, & tumidis cruribus.

In censu quoque sordidorum Artificum recensendi sunt Casearii, qui & ipsi ob graveolentiam suos manes patiuntur: de iis tamen Caseariis sermo est, qui ex Vaccino lacte grandes illas & caseosas rotas efficiunt, quales forsan olim erant *Lunenses*, de quibus *Martialis* (*b*).

Caseus hetruscæ signatus imagine Lunæ
Præstabit pueris prandia mille tuis.

& qualis apud nos est *Parmensis Caseus*, *Placentinus*, *Laudensis*, & aliarum Civitatum in *Cispadanâ* & *Transpadanâ Regione*, fumantes enim illæ, ac pingues exhalationes Operarios non parùm infestant. In *Italiâ* raro quidem intra Urbes Opificium istud exercetur, sed potiùs in Villis & locis campestribus paratur Caseus. In hac Civitate tamen *Judæis*, quibus religio est iis uti cibariis, quæ illorum manibus parata non fuerint, ex lacte è proximis Villis advecto, intra sua septa, æstivo tempore Caseum conficiunt, ac revera in iis Tabernis, ubi id agunt, pessimus odor persentitur, eòque omnes ferè Muscæ confluunt.

Jo: Pet. Lotichius in libello suo de Casei nequitiâ edito refert, Vicum quendam *Francofurti* esse, in quo Caseus conficitur, ac tam gravem mephitim ex Vico illo diffundi, ut in illum pravum odorem causam pestis, quæ Civitatem illam malè mulctavit, referri posse crediderit.

Nullum porrò Charonæum Antrum, nullam Camarinam motam, ut erat antiquorum adagium, esse existimo, ubi Operarii ob graveolentiam magis infestentur, quàm loca illa, ubi Candelæ Sebaceæ fabricari solent. Etenim neque soli Operarii, sed etiam vicinæ Domus, non levem noxam persentiunt, quâ de causâ hujusmodi ministeria ad loca viliora Urbis, ac prope pomœria ablegari solent, uti rectè advertit, ac monet (*c*) *Zacchia*, qui in specie mentionem habet de Officinis, in quibus Candelæ Sebaceæ conflari solent. Cùm enim aheni, in quibus Sebi hircini, bubuli, suilli mixtura continetur, ebullire cœperint, tam fœda ac nauseosa exhalatio circumquaque diffunditur, ut vicinia tota inficiatur. Graviter itaque læduntur hujusmodi Artifices, dum ferventibus ahenis superstant, & pingues illas particulas ore, ac naribus excipiunt, ex quibus in pulmonum fistulari texturâ magni infarctus fiunt, unde respirandi difficultates, capitis dolores subsequuntur; Speciatim verò nausea, ac vomituritio. Nihil autem est, quod nauseam, & fibrarum stomachi inversionem validiùs cieat, quàm pinguedo, vel solo adspectu, nedum intus admissa; sic pingues fœminas, ac nimis mammosas omnes ferè horrere solent; propterea *Martialis* hujusmodi fœminarum genus à se procul ablegans, se *carnarium* dicebat, *non pinguiarium*. Quantùm verò ad obtundendum Ventriculi acidum, in quo appetentiæ fomes residet, polleant substantiæ pingues, & oleosæ, ut ut acidum occultum contineant, nemo est qui ignorat; neque immeritò *Galenus* (*d*) ad famem caninam sedandam pinguia edulia, & oleaginosa commendabat, ut quæ acidi p. n. & Ventriculi membranas arrodentis spicula infringere valeant, *Avicenna* propterea pro regimine iter agentium pinguium ciborum usum,

(*a*) De Leg. ad Caium. (*b*) l. 13. Ep. (*c*) Q. M. L. l. 5. tit. q. 7. (*d*) Com. 21. 2. Se.

usum, (a) ut adipis vaccini laudat, ac refert quendam Olei Viol. lib. 1. cum Sebo epotâ decem diebus à cibo abstinentiam commodè tolerasse. Mirum propterea non est, si hujusmodi Operarios perpetua ferè inappetentia, & nauseatio comitetur.

Non rarò quoque observare mihi contigit Mulieres propè has Officinas habitantes, de uterinis passionibus ob hujusmodi odoris pravitatem conqueri, quod alicui fortasse mirum videri posset, cùm ad hystericos affectus graveolentia commendentur ab (b) *Hipp.* si naribus apponantur; verùm sicuti non semper suaveolentia uterinas suffocationes excitant, cùm etiam odorata, ut Cinnamomum, Nux moscata, & similia mulieribus præfocatis pro remedio exhibeantur, quod (c) *Horatii Augenii*, in hujusmodi casibus, *infallibile*, ut ipse ait, *est præsidium*, neque id à Doctissimo *Etmullero* improbetur, (d) & ab *Hipp.* in libro de Nat. Mul. Vinum odoratissimum commendetur, ita non semper graveolentia naribus admota hystericas turbas sedant, uti observavit (e) *Forestus*, & de nidore lucernæ exstinctæ, quo hysterici insultus fiunt, fœtus exstinguuntur, perantiqua observatio est. Quare à putri sebaceo odore nequaquam miror, animales spiritus in motus inordinatos cieri, ac simul ob nauseam, Ventriculo ad superiora contracto, uterum quoque convelli; sic aliquandò observari mihi contigit, delicatas mulieres ad candelæ sebaceum odorem pro nocturno lumine, animo linqui, & hystericis affectibus corripi.

De candelarum sebacearum pernicioso nidore videatur (f) *Solenander*, qui refert, fratrem suum Joannem ad candelæ sebaceæ lumen gravioribus studiis intentum, magnam exinde noxam in Pulmonibus, & Cerebro accersivisse; addit insuper ex sebo bubulo graviorem odorem, quàm ex ovillo, vel vervecino exire, nobis autem candelæ sebaceæ nunquam graviùs olere censentur, quàm cum illis aliqua suillæ pinguedinis portio admixta fuerit. Elegantem quoque habemus historiam in Actis *Haffniensibus* (g) ubi narratur historia cujusdam mulierculæ, quæ in formandis candelis promercalibus intenta in gravem Capitis dolorem cum Vertigine, Oculorum ruborem, difficilem respirationem incidit, quam mulierem *Olaus Borrichius* curavit, primò vomitum provocando, postea aquis pectoralibus cum oxymellite scyllitico adhibitis; quibus hostem, ut ille ait, visus est sopire, sed non multò post remediorum usu intermisso, Orthopnoica facta est, & repetitis Medicamentis Artem suam diris exsecrando, hujusmodi Artifices hortabatur, ut si pectori prospectum vellent, sub dio saltem ministerium suum exercerent.

Literarum Professores ego quoque monitos velim, ut a candelis sebaceis, quotiescumque in suis Musæis literis operam dant, quantùm possunt, abstineant, ac si opes non suppetant, ut cereis candelis uti possint; Lucernis ex Oleo Olivarum, quæ Palladi sacræ sunt, utantur, ut antiquis Scientiarum Cultoribus mos erat, quorum Opera commendabantur cum lucernam olerent. Hoc idem suadet (h) *Fortunatus Plempius*, qui ait, non minùs nidorem ac fumum candelarum sebacearum abortum inferre, ac fumum lucernæ ex *Plinio*. (i)

Talia ergo Medicamenta, quando hujusmodi Artifices curandi occurrunt, qualia à Clariss. *Borrichio* proponuntur, in usum revocanda, uti Vomitoria, inter quæ Stibium primum locum obtinet, fortia cathartica, abstergentia acria, & potissimùm quæ ex aceto sunt composita, ut Oxymel scylliticum, ac similia, cùm nihil sit, quod pingue magis tundat ac abstergat, quàm Acetum.

Enitendum est igitur, ut tam interiùs quàm exteriùs unguinosæ illæ particulæ, quibus viscera, & cutis hujusmodi Artificum infracta sunt, ac spiritus irretiti, liberque transpiratus prohibetur, extrudantur, everrantur, sive ex superiùs recensitis affectibus, sive ex quocunque alio morbo, juxta temporum Constitutiones,

(a) l. 1. Fen. 3. Do. 5. c. 2. (b) 2. de mo. Mut. n. 78. (c) l. 12. Ep. 7. (d) de Affe. fœm. ex utero. (e) l. 28. Ob. 30. (f) Se. 5. conf. 6. p. 461. (g) Vol. 5. Ob. 86. (h) de Toga Val. tue cap. 35. & 39. (i) l. 7. H. N. cap. 7.

tiones, decumbant. Suspicari enim semper licet, aliquid labis humoribus ac spiritibus ex fœdis illis particulis inesse; quas unà cum aëre in operum suorum exercitio combiberint. Hanc ob causam circa V. S. in hisce Artificibus exercendam cautione opus est; liberaliter enim detracto sanguine, citissimè fatiscunt illorum vires ac spiritus, qui ex conspurcato sanguine geniti non possunt non esse imbecilles ac evanidi.

De Morbis Tabacopœorum.

CAPUT XVI.

VErùm à tam sordidis, & graveolentibus Officinis ad Nasorum delicias nostræ hujus ætatis, si lubet, divertamus, ad Officinas scilicet, ubi Tabacum (liceat mihi hoc vocabulo uti, quando jam Civitate donatum est) parari solet. Hujus seculi (saltem in *Italiâ* nostrâ) inventum, seu vitiosa consuetudo est pulvis iste, ex herbâ Nicotianâ compositus, nihilque eo frequentiùs est cùm Mulieribus, tum Viris, Pueris quoque, ut illius emptio inter quotidianas familiæ impensas numeretur. Quales ergo noxas tum Capiti, tum Stomacho affigat pulvis este ex Tabaco, satis norunt ipsi Tabacopœi, dum illum præparant. Inter alias merces, quæ ex *Liburnico Hetruriæ Portu* ad nos deferri solent, placentæ quædam ex prædictæ Plantæ foliis in funem convolutis concinnatæ reperiuntur, quas Operarii explicant, evolvunt, ac molæ subdunt, ut in pulverem redigantur; dum autem Equi oculis obductis molam circumagunt, Operarii adstantes, qui Tabaci folia susque deque identidem versant, antequam assuescant, magno capitis dolore, vertigine; nauseâ, & continuâ sternutatione tentari solent. Tanta enim ex illâ triture partium tenuium, æstate præsertim, diffunditur exhalatio, ut tota vicinia Tabaci odorem, non sine querimoniâ, & nauseâ persentiat. Equi ipsi quoque molam circumagentes, frequenti capitum concussione, tussi, & exsufflatione, acrem & infestam Tabaci exhalationem illam attestantur. Puellam Hebræam novi (Tabacopolia enim in totâ fere Italiâ, sicuti multi alii publici proventus, locantur *Judæis*, quarum cophinus fœnumque supellex) quæ totâ die explicandas placentas istas ex Tabaco incumbens, magnum ad vomitum irritamentum sentiebat, & frequentes alvi subductiones patiebatur, mihique narravit, Vasa hæmorroidalia multùm sanguinis profudisse, cùm super placentas illas sederet.

De usu ac abusu Tabaci non est, quòd hic quicquam agam, ne actum agere videar, qua de re videatur *Magnenus*, qui de hoc peculiarem Tractatum conscripsit, ac doctissimus *Etmullerus* in Opere nuper Francofurti edito cum multis additamentis, ubi exactissima Tabaci Historia, & medicamenta ex illo parata habentur; damna tamen non vulgaria ex nimio illius usu subsequi fatentur omnes, ac variæ Observationes apud Scriptores extant, de quo videatur (a) *Helmontius*, qui illius fumigationem exsecrando, stomachum per illius fuliginem flavedine tinctum repertum fuisse affirmat, & occultum virus ipsi adscribit. Pulmones flaccidos, & exsuccos reddi à Tabaci fumo, ac paulatim ad marasmum deduci, adstruit (b) *Simon Pauli*, *sicuti*, *& Richardus Mortonus*. In hanc rem adiri poterit (c) *Theoph. Bonetus*, qui multas Cadaverum Sectiones institutas refert, ex quibus apparet, quàm graves & abominandæ noxæ in Pulmonibus, ac Cerebro, non solùm ex Tabaci fumo, sed etiam ex usu pulveris deprehensæ fuerint. Inesse autem Tabaco, sicuti omnibus iis, quæ ptarmicam vim possident, magnam acrimoniam, vellicatio, quam infert naribus, satis demonstrat uti

(a) In Custode errante n. 46. ac in Tract. de Mort. Occas. Se. ult. (b) Quadr. Bot. c. 6. de Plt. (c) in suo Sepulch. t. 2. lib. 4.

uti etiam illius masticatio, & virulentus nidor, qui efficit, ut Tabacariorum semper fœteant animæ.

Tam liberaliter ergo à Tabacopœis odores illi ac pulvisculi volantes, qui acriores sunt quò tenuiores, per os & nares excepti teneram Pulmonum, & asperæ arteriæ tunicam pungunt, & exsiccant, tetrisque halitibus spiritus Animales Cerebri incolas obfuscant, imò narcosi quadam obtundunt, ac eodem tempore stomachi fermentum corrumpunt, illius acidum infringendo.

Neque verò quis putet, tam celebrem Plantam, Reginæ titulo donatam, Europæis omnibus adeò gratam, multòque magis iis Ditionibus, ubi inter magnos proventus Tabaci usus recensetur, infamare me velle. Multa à clarissimis Scriptoribus de Nicotianæ facultatibus literis prodita fuere, ac meritò inter Plantas Medicas locum suum meretur, solùm illius nimius usus, ac intempestivus damnandus, qui efficit ut variam sortem experta fuerit, ac tantundem bonæ famæ, quantum malæ illi obtigerit. Multum Salis volatilis Tabaci foliis inesse, vi cujus abstersivam & traumaticam vim possideat, acidum luxurians compescendo, experientiâ satis comprobatum est; hinc illius decoctum in Empyemate magnis laudibus, ac pro secreto commendatur ab (*a*) *Epiphanio Ferdinando*. Tabaci folia itidem masticata copiosum phlegma educere, nihil vulgo notius est, ac nihil frequentiùs; non levis tamen error in hoc committitur. Nam non æquè in omnibus salutaris est hujusmodi masticatio, & tam copiosa lymphæ eductio; in corporibus enim obesis, & ubi crassi succi abundent, pulvis ex Tabaco, & illius usus utilem præstabit operam: non sic autem in iis, qui bilioso & præfervido sunt temperamento præditi, ut scitè advertit præ cæteris (*b*) *Gulielm. Piso*. Ego certè non paucos novi ad marasmum deductos ob hujusmodi masticationem, qui, cum sibi ex ore continuum viderent depluere stillicidium, suæ incolumitati hoc pacto benè consultum falsâ persuasione sibi blandiebantur, ac iis ægrè persuaderi potuit, malè sanum consilium esse fontes salivales, & totum corpus hoc pacto suo latice nutritio exhauriri. Adeò insanabile cacoëthes Tabaci folia masticandi, ac fumum sugendi, tot homines infatuavit, *quod vitium*, ut reor, *semper damnabitur*, *ac semper retinebitur.*

Tabacum masticatum, seu illius fumum per tubulum tabacarium exsuctum appetentiam obruere, ita ut longum iter illius usu possit confici sine famis molestiis, & stomachi latratu, tradunt multi, inter quos (*c*) *Gugiel. Piso*, qui in peregrinatione per loca deserta, tali masticatione usus, nec lassitudinem, nec famem sensisse affirmat. *Helmontius* idem adstruit, aitque, id fieri, *non quia Nicotiana famem sedet*, *quasi satisfaciat defectui*, *sed in quantum sensus defectum tollat*, *simulque functionum exercitia.* Ab *Helmontio* non multùm dissentit (*d*) *Etmullerus*, qui ait, Tabacum, veluti omnia Natcotica, stuporem in spiritus inducere, & Sale volatili oleoso, salsum stomachi fermentum obtundere, sicque famis morsus non sentiri: revera mihi sæpiùs observare contigit, hosce Fumibibones, & Tabaci masticatores, non secus ac Vini egregios Potores continuâ fere ciborum inappetentiâ laborare. Sicuti enim Vinum, ac illius spiritus acidum Ventriculi fermentum enervant, ac infringunt, ita foliorum Nicotianæ masticatio frequens, ac illius fumus, salivarem succum, & stomachi robur obtundunt, ut suctionis sensus vix persententiatur. Idem prorsus sentit (*e*) *Doctissimus Plempius*, affirmans, Tabacum nequaquam nutrire, sed copiâ pituitosorum humorum in Os prolicitâ, & deorsum demissâ Ventriculum esurientem & quasi famelicum expleri.

Mirari autem subit quomodò, non secus ac in Coquinariâ, tam ingeniosus fuerit Nasus, ut tot artes, tot mangonia excogitarit pro condiendo, ac variis modis parando Tabaco, ut cuique, prout lubet, modò crassum, modò tenue, modò odorum, modò inodorum, arrideat, ne-

(*a*) Hist. 32. (*b*) l. 4. c. 45. de re nat. & med. ut. Ind. (*c*) in H. N. & Med. utriusque Indiæ l. 5. c. 43. in Tract. Mortis Occas. (*d*) in Tract. de fame læsa. (*e*) in lib. de Togatorum Valet. tuenda c. 4.

neque solùm Naso, sed palato quoque sapiat, illius fumo hausto, ac per os & nares regesto, adeò ut quotiescunque Tabacarios istos mihi visere contingat, pulverem hunc tam avidè per nares attrahentes, vel fumum haurientes & exsufflantes, menti occurrat *Orlandus ab Areosto* descriptus, qui amissum cerebrum per nares resorbeat, vel Cacus in Speluncâ Aventini Montis cum Hercule decertans, qui

Faucibus ingentem fumum, mirabile dictu,
Evomat, involvatque domum caligine cæca.

At quale præsidium Tabacopœis præstabit Ars Medica? Quando causa occasionalis tolli nequeat, & lucri bonus odor hisce Operariis minus sensibilem, & molestum reddat Tabaci odorem, monendi sunt, ut in triturando, cribrando, & quomodocumque tractando mercem hanc, sine cujus usu, non secus ac sine Baccho & Cerere, frigerent spiritus, & civilis elegantia, quantum possunt, caveant ab examine illo volantium atomorum, os & nares obvelando, aërem recentem frequenter captando, faciem frigidâ abluendo, poscâ fauces persæpè eluendo, ac etiam bibendo, cùm nihil aptius sit ad particulas illas, quæ faucibus ac stomacho inhæserint, abstergendas, obtundendas, quàm quæ acetum habent admixtum. Emulsiones seminum melonum, ptisana hordeacea, Serum vaccinum, Oryza in lacte cocta, non inutilem præstabunt operam, ut minus lædantur. Cùm in locis conclusis, & humentibus, ac præsertim cùm sub molâ Tabaci folia triturantur, tale ministerium peragi soleat, ac tales Operarii, de capitis dolore, & nauseâ conquerantur, vomitoria pro more habui præscribere, ut quæ pulverem haustum, & ex suâ naturâ vomituritionem cientem, breviori viâ expurgent.

Quoniam ex odoribus, cum ingratis, tum suavibus, Artificibus, qui illos tractant, non levia incommoda proficiscuntur, nescio, qualis lubido me incesserat, ut hic loci, non injucunda Parecbasi, pauca quædam de Odorum naturâ perstringerem; verùm hujusmodi provinciæ amplitudo me deterruit, veritus quippe, ne si in illam pedem immitterem, argumenti jucunditas nimis longè à proposito me abriperet. Hujusmodi ergo meditationi paulisper insistens, ac observans, multa quidem de Odoribus, tum ab antiquis, tum nostræ ætatis *Philosophis* ac *Medicis*, passim literis fuisse prodita, sed particularem & absolutam historiam de Odoribus in Scientiâ Naturali adhuc desiderari, propterea mihi in mente obversari visa est Idea, quâ Odorum historia naturalis, & Medica conscribi posset, odorum naturam juxta recentiorum, & antiquorum placita philosophica perpendendo, unà cum illorum differentiis, ac distinctionibus in suas Classes, proprietatibus, Idiosyncrasiis, causis, natali solo, compositione, mixturis, sicque de re Unguentariâ antiquorum, exinde procedendo ad medicamenta ex odoribus petita, unde Spirituum Medicina juxta Modernos ortum habuit, postremò ad Odores Biblicos recensendos, quorum mentio fit in Sacris Codicibus, & quibus utebantur Judæi in Sacrificiis, ac eos, quorum apud varias nationes *Græcos*, *Romanos*, *Ægyptios*, *Indos* erat usus in suffitibus, & expiationibus, ad placandos & evocandos Deos. Quare materiam amplam visus sum subolfecisse Tractatum conscribendi, universalem Odorum historiam complectentem, ut unico opere quod sparsim dictum est, & quod mihi per varia Experimenta observare contingeret, haberetur. Olim *Petrus Servius*, *Medicus Romanus*, in suâ elegantissimâ Philologicâ de odoribus Dissertatione Tractatum Physicum de Odoribus pollicitus est, sed quantum scire licuit, fidem suam non absolvit; meam tamen pro tali molimine, *quod plus temporis, atque olei plus*, exposceret, hic oppignerare non intendo. Multa enim sunt, quæ è longinquo, ac primo adspectu plana, & facilia videntur, sed postmodum ardua, & prærupta deprehenduntur; scitè profectò Poëta:

Tollimus ingentes animos, & maxima parvo
Tempore molimur.

De Vespillonum Morbis.

CAPUT XVII.

Vespillonum, & Libitinariorum apud Veteres operosius, quàm nostris temporibus, consueverat esse ministerium. Corpora enim exstinctorum magnâ diligentiâ curabant, illa abluendo, ungendo, cremando, & cineres in Urnis condendo; propterea ad hujusmodi opus accersebantur *Pollinctores*, *Succolatores*, *Ustores*, aliique ex viliori plebe; nostris verò temporibus Cadavera ad Templa, seu Cœmeteria delata Vespillonibus traduntur, ut in Sepulchris reponantur. Quia verò in Urbibus, ac Oppidis, saltem in *Italiâ* nostrâ, quælibet familia suum habet Sepulchrum gentilitium in Templis nobilioribus, plebecula verò in suis Parœciis in amplis Sepulchris promiscuè recondi solet; hinc Vespillones in Antra illa fœtidissima, Cadaveribus semiputridis plena, descendendo, ut delata Cadavera in iis recondant, perniciabilibus morbis obnoxii sunt, potissimùm verò malignis febribus, repentinæ morti, Cachexiæ, hydropisi, Catharris suffocativis, aliisque gravissimis morbis; sic illis semper cadaverosa facies, & luridus adspectus, ut qui citò rationes cum Orco inire soleant. Ac profectò quæ gravior causa, & magis efficax ad pestilentes morbos excitandos fingi potest, quam talis in Sepulchra descensus, ubi necesse sit, ad aliquod tempus putidam auram illam inspirare, ob cujus haustum animales spiritus (quorum natura, ætherea esse debet) coinquinentur, ineptique fiant ad munus suum exsequendum, scilicet ad totam Vitalem machinam sustentandam? Haud immeritò scripsit (a) *Hippocrates*, *Aërem Mortalibus Vitæ, & Morborum auctorem esse*; non potest ergo sepulchralis Aër Vespillonibus non esse summè pernicialis, & massæ sanguineæ corruptor. Antiquitùs ad tam vile ministerium, sicuti ad metalla, & cloacas, cogebantur Servi publici, qui semirasi erant, & inscripti dicebantur, unde *Martialis*:

> *Quatuor inscripti portabant vile Cadaver,*
> *Accipit infelix qualia mille rogus.*

Nostrâ hac ætate sordidum lucrum, seu necessitas ipsa, & egestas liberos homines ad hujusmodi opus exsequendum compellit, sed sorte parum faustâ; nullum enim Vespillonem Senem videre adhuc mihi contigit. Quantùm verò polleat ad Aërem inquinandum, Cadaverum ex quocumque Animalium genere corruptio, nemo non novit, cùm sæpè observatum sit, post magna prælia commissa, per insepulta Cadavera, seu per antiqua Sepulchra incautè aperta, diras pestilentias enatas, quæ ingentem populorum stragem ediderint. Mirum itaque non erit si Vespillones, & Bustuarii, Cadavera tractando, Sepulchrorum ostia reserando, ac dum in illa descendunt, pestiferos morbos accersant. Vespillo quidam satis notus, quem Pistonem nomine vocabant, cum Juvenem tumulasset vestibus benè munitum, & calceamentis novis indutum, paucos post dies circa meridiem Templi fores apertas observans, Sepulchrum adiit, ac lapide amoto, in Sepulchrum descendit, discalceatoque Cadavere, super illud concidit, ibique animam efflavit, violati Sepulchri pœnam meritò luens.

Odor hic pessimus persæpè in sacris Ædibus Æstate præsertim, manifestè persentitur cum gravi adstantium noxâ, ob Sepulchrorum copiam, & frequentem illorum reserationem, utut Thure, myrrhâ, aliisque odoratis rebus, vaporentur Templa. Hinc non immeritò hanc nostrorum temporum consuetudinem Cadavera intra sacras Ædes tumulandi improbat *Lilius Gyraldus* in Opere suo eruditissimo de vario sepeliendi ritu, cùm priscis temporibus, ac sub ipsis Christianæ

(a) Lib. de Flatibus n. 6.

næ Religionis primordiis, sola Martyrum Corpora in Templis recondi solerent, cæteri verò Fideles propè sacras Ædes, seu in Cœmeteriis tumularentur. Rusticana gens nostra decentiùs sane, quàm urbana, suorum Cadavera sepelire pro more habet; quemlibet enim ex suis fato functum in arcâ ligneâ reponunt, & altâ scrobe effossâ in Prato, propè suas Parœcias humo committunt, amicis, ac propinquis id muneris exsequentibus. Instituto mehercle laudando consueverant *Romani* extra Urbem Cadavera efferre, uti etiam *Athenienses* in Ceramico, seu rogis imponendo, cineresque Urnis lapideis, seu æneis, condendo, Viâ Latinâ, & Flaminiâ, ac præcipuè militares Viæ ob Monumentorum frequentiam apud Romanos erant valdè celebres, unde *Juvenalis*: (*a*)

experiar, quid concedatur in illos,
Quorum Flaminia tegitur cinis, atque Latina.

Id autem tribus ex causis agebant, ut laudatus *Gyraldus* asserit, primò quidem, ut monumenta illa Viatoribus incitamento essent ad Virtutem capessendam; hinc est, quòd antiqua Epitaphia, ut plurimùm Viatores alloquerentur; secunda, ut quotiescumque Civitas obsidione premeretur, Cives contra hostes alacriùs pro suorum cineribus pugnarent; tertia, quæ erat potissima causa, ut à tetris exhalationibus, quæ à Cadaverum putrefactione emanant, Urbem sartam tectam servarent. Singulari autem privilegio Virginibus Vestalibus, ac solis Imperatoribus permissum fuit, ut intra Urbem tumulari possent? quin lege duodecim Tabularum, ut apud (*b*) *Tullium* legimus, cavebatur ne Ustrina, licet extrà Urbem, propè Ædes alienas institui posset; *Rogum bustumve novum ne propè Ædes alienas 60. ped. invito Domino adjicito.* Sic apud *Tullium;* neque id ob incendii metum, ut idem ait, sed ob tetrum in Cadaverum usturâ odorem. Adeò cavebant veteres, ac Aëris salubritati pro publicâ incolumitate prospiciebant, ut extra Urbis Pomœria non solùm immunda quæque, sed suorum quoque cineres ablegarent. Ipsam quoque agrorum stercorationem damnabat *Hesiodus*, consultum magis volens salubritati, quàm soli fœcunditati, sicuti ædilitio edicto vetabatur, ne quid scorteum, hoc est ex pellibus, Templis inferretur; nefas enim erat aliquid morticinum in Templis recondi.

Ut verò pensum meum absolvam, Vespillonum, quorum ministerium adeò necessarium est, incolumitati prospiciendum; æquumque est, ut quando motuorum corpora unà cum Medicorum erroribus humi recondunt, Ars Medica iisdem beneficium aliquod pro dignitate servatâ rependat. Cautiones itaque iis proponendæ, ut minorem noxam, quantum licet, in opere libitinario persentiant, eæque esse debent, quæ pestis tempore in usu esse consueverunt, nempe, ut os, & fauces acri aceto abluant, ac strophiolum aceto imbutum gestent in perâ, ut odoratum, ac spiritus reficiant, monumenta paulisper aperta relinquant, antequam in illa pedem immittant, ut conclusi halitus paulisper exspirent. Opere peracto, ac domum regressi, Vestes mutent, ac munditiei studeant, quantùm fert misera illorum conditio. Ubi vero ex aliquo morbo ægrotant, magna circumspectione curandi. Ego quoties hujusmodi hominum genus curandum habui, satis parcè sanguinem detraxi; illorum enim sanguis cadaverosus est, ac qualis faciei color: purgantia potius erunt ex usu, ut quæ magis conveniant hisce hominibus, qui fœda laborant cacochymia, & in Orci familiam citissime transire solent.

(*a*) Sat. (*b*) p. 2. de leg.

De Obstetricum Morbis.

CAPUT XVIII.

A Vespillonum ministerio toto Cœlo differt Obstetricum officium, hæ siquidem hominis in mundanam Scenam ingressum curant, illi egressum; munus tamen amborum, mortalis vitæ Ortum & Occasum respiciens, qualis sit humana conditio, satis testatur. Obstetrices ergo, si non tam gravia damna referunt, dum Puerperis assident, uti Vespillones Cadavera tumulando, non immunes tamen, nec impunè semper à morbis abeunt partus excipiendo una cum uterinâ proluvie, quæ ab antro muliebri confertim profluit, ut ipsæmet testantur, & observatio in non paucis planum fecit. De pravitate lochiorum non est, quòd hic verba faciam, cùm ad paucas horas illorum fluxus, vel diminutus, vel suppressus satis sit ad Puerperas necandas. Haud sum nescius, multas antiquitus Quæstiones fuisse, & adhuc esse de mensium nequitiâ, quam talem esse scripsit (a) *Plinius*, *ut musta acescant*, *sterilescant tactæ fruges*, *moriantur insita*, *exurantur hortorum germina & fructus*, *quibus Mulieres insederint*. Sanguinem tamen menstruum à tot criminibus illi impactis absolvere contendit (b) *Fallopius* qui asserit, sanguinem menstruum bonum esse, & suâ naturâ laudabilem, si fœmina alioquin sana sit, ac eundem ipsum esse, ex quo Mulier, & fœtus ipse nutriuntur, neque nisi à solâ copiâ sanguinis uterum ad excretionem irritari; cui opinioni favet (c) *Rodericus à Castro*, *Gugl. Ballonius*, qui menstruam per uterum excretionem, non qualitate, sed quantitate peccare, & in Annotationibus ad quandam historiam locum insignem (d) *Hippocratis* observat, ubi Præceptor menstruum sanguinem non fluorem, sed *Florem* appellat τὰ καταμήνια ἀνθεῖν, imò idem *Ballonius* neque qualitate, neque quanvitate peccare asserit menstruum cruorem, *sed hujusmodi purgationem perfici arcano, & admirabili quodam naturæ consilio, aut divina providentia ad futuram procreationem.* Mihi certè non semel, nec sine magnâ admiratione observare licuit, mulieres diuturnis morbis confectas, & ad marasmum ferè deductas, ac præcipuè nobilem Monialem per decennium in lecto decumbentem prorsus exhaustam, cui quolibet mense, statis diebus, menses quamvis in satis modicâ quantitate, & ad paucas stillas, apparent. His tamen non obstantibus, menstruo sanguini malignum aliquid subesse meritò suspicari licet; non solùm enim nomine excretionis, sed secretionis menstruus fluxus notatur, quæ secretio cujusdam nobis ignotæ fermentationis beneficio perficitur, particulis quibusdam salinis, ac omnigenis ad uteri glandulas præcipitatis, & è corpore ablegatis.

Vim hujus fermentationis, ac intestinæ perturbationis satis experiuntur mulieres ipsæ, cùm menstruus fluxus instat, ac dum actu profluit; quare à nonnullis, nec ineptè, febris menstrua appellatur, sed febris medica; quam postmodum melior status, & corporis alacritas consequitur; eleganter propterea (e) *Oribasius*, de molestâ hac purgatione tractans, scripsit, *Mulieres*, *unde gaudent*, *inde tristari*, *& unde tristantur*, *inde gaudere*. Si porrò historiis adhibenda fides, menstruum propinatum philtri loco habetur, & vim dementandi possidere creditur, quo modo ferunt, *Cajum Caligulam* ab *Uxore Cæsoniâ* potionatum. Inter cautiones Chirurgicas pro vulnerum curatione, *Fragosio*, *Lanfranco*, aliisque celeberrimis Chirurgis advertentibus, hæc quoque numeratur, quòd linea filamenta ex linteaminibus, & indusiis Mulierum non adhibeantur, licet pluries ablutis, quod religiosè ab omnibus Chirurgis observari solet,

(a) l. 7. H. N. c. 15. (b) de Med. Purg. c. 8. (c) de univ. Mul. Me. l. 2. c. 10. l. 2. Conf. Hist. 2. (d) 2. de Mo. Mul. (e) Vid. Brasau. l. 5. Aph. 36.

let, idque ob menſtrui cruoris virulentiam, quin monent; ut ab adſpectu vulneratorum arceantur mulieres menſtruatæ, ac homines quoque à venereo ludo adhuc calentes, ob hircoſam ſuffumigationem, quam redolent; adeò ut non ita fabuloſum videatur, id quod refert (a) *Plinius*, & *Joachimus Camerarius apud Gaſparum à Rejes*, Apes nimirùm homines inſequi ab aphrodiſiacâ palæſtrâ adhuc madentes, cùm odorum ſuavitate maximè oblectentur, & caſtitatis ſint obſervantiſſimæ.

Quidquid ſit de menſtrualis ſanguinis conditione, num revera talis ſit, qualis paſſim creditur, neutiquam tamen dubitare licet de uterino profluvio, quod partum præcedit & conſequitur, quin malignitatis, & virulentiæ particeps ſit, quod ſatis demonſtrat lochiorum ſubita ſuppreſſio, vel parcior fluxus; malignæ febres ſiquidem præſtò ſunt, quæ miſeras puerperas citiſſimè ad interitum deducunt; quod non ita evenit in ſimplici menſium ſuppreſſione, quæ ſi morboſas mulieres, & cachecticas reddit, non tam funeſta eſt, nec tam citam mortem accerſit. Suffuratur enim fœtus ſeu ex ſanguine, ſeu ex chylo id, quod magis ſincerum eſt ac ſpirituoſum, ſicque utero gerens geniali ſucco fraudatur; unde non ſolùm in totâ maſsâ ſanguinea prava fit humorum congeſtio, ſed in ipſa quoque uteri ſubſtantia, quæ in gravidis tempore geſtationis, notante *Graaffio*, & *Sylvio*, inſigniter craſſeſcit, ut quò magis diſtendatur, magis incraſſetur. Humorum ſaburra propterea quæ priùs cùm quieta eſſet & concluſa, nòn multùm negotii faceſſebat, partus tempore, *commota veluti Camarina*, ut dici ſolet, ni promptè, & continuato effluxu expurgetur, interimit.

Obſtetrices igitur, dum parituris ſuper ſellam poſitis procumbentes adſtant, manibus expanſis partum excepturæ, ac in hujuſmodi miniſterio ad plures horas perſtant, non leves noxas ex ſtillantibus lochiis in ipſis manibus perſentiunt, ut aliquando à rodente, & acri materia iiſdem manus inflammentur & ulcerentur. (b) *Fernelius* contagioſorum morborum vim admirans, refert, Obſtetricem quandam, quæ parturienti opem tulerat, talem in manu læſionem paſſam fuiſſe, ut illi tandem manus corrupta exciderit; Puerperam tamen illam, ait *Fernelius*, gallicâ lue infectam fuiſſe. Quemadmodum igitur Nutrix pollutum infantem lactans, in mammis primò luem contrahit, & à Nutrice vitiatâ Infans altus in ore & faucibus prima gallici morbi germina & cruciatus præfert; ita Obſtetrix illa in ipſis manibus, ſuper quas ſtillabat gallica lochiorum illuvies, tam gravem noxam experta eſt. Id tamen ſagacibus, & expertis Obſtetricibus non prorſus ignotum eſt; ubi enim illis alicui Puerperæ gallicâ lue infectæ operam ſuam præſtare neceſſum eſt, linteis manus obvolvunt, ut ab ipſis accepi, ac illas aquâ & aceto perſæpè abluunt, cum periculo ſuo didicerint, poſſe facillimè hoc pacto luem Veneream alioſque morbos, communicari. His addendum, quòd Obſtetrices pravos odores ac halitus ex ſtillanti fluore, per os & nares excipiant, nec modum habeant, quo ſe tueantur, niſi alienis ac benè olentibus odoribus Puerperis hyſtericas paſſiones excitare velint.

Minus forſan in *Angliâ*, *Galliâ*, *Germaniâ*, aliiſque Regionibus patiuntur Obſtetrices, cum Puerperæ decumbentes in ſuis lectulis fœtus ſuos edant, non in ſellis perforatis ſedentes, ut in *Italiâ*, quibus dum Obſtetrices aſſident pronæ ſemper & incurvæ, expanſis manibus, ad oſtium Matricis fœtum prodi turum opperientes, tanto labore ac patientiâ (ubi præſertim Matronis aſſident, ac laborioſi partus ſunt) fatigantur, ut partu tandem edito, lares ſuos repetant infractæ & elumbes, artem ſuam diris exſecrantes.

Num apud Veteres Puerperæ ſuper ſellas, an in lectulis fœtus ſuos ederę pro more haberent, mihi non ſatis compertum, utut in hanc diſquiſitionem curioſè incubuerim. Id autem ſatis perſpectum eſſet cum multis aliis ſcitu dignis, niſi Vulcanus fortem hanc Literariæ Reip. invidiſſet, *Tho. Bartholini Bibliothecam* concremando, ubi opus elegantiſſimum

(a) l. 7. H. N. c. 7. Camp. El. Q. 54. (b) l. 2. de ab. mor. cau. cap. 14.

simum ad umbilicum pene deductum de Puerperio Veterum Vir Clariss. habebat. Mos tamen partus in lecto edendi etiam apud nostrates cœpit inolescere ritu sane, ut reor, laudando, multa siquidem incommoda sic evitantur; Sæpe enim contingit (nisi partus sint adeò faciles) ut Mulieres, antequam pariant, pluries è lecto ad sellam, & è sellis ad lectum, post irritos conatus referantur cum magnâ virium jacturâ; seu, postquam enixæ fuerint, magnis hæmoragiis subsequentibus super sellas ipsas animo linquantur, & exspirent. Fœtus autem faciliùs effundi jacendo, quàm surrecto corpore, aut sedendo, docent bruta omnia, quæ humi procumbunt, dum pariunt, obstetricante Naturâ. At fortasse id brutis necessarium videbitur, ne illorum fœtus in terram concidant, & exanimentur, seu quia, cùm prona in terram spectent, alium uteri positum ab homine obtineant, ideòque in illis facilior sit fœtus exclusio; verùm etiam parva Animalia, ut Catellæ, Feles, Mures, in quibus de casu fœtus è sublimi non multùm vereri oportet, jacendo pariunt. Neque verò crediderim, situm uteri rectum in parituris ad faciliorem partum multum conferre, cùm suspicari liceat, fœtum è suis involucris expeditum, & exitum affectantem, præpropere ad uteri vaginam præcipitari, ac persæpe in situ præternaturali, ut non rarò observatur, exporrectis manibus, seu quoque alio modo prodire.

At quonam præsidio Obstetricibus Ars Medica obstetricabit, ac opem feret, ut Artem suam sine noxâ, quantùm licet, exerceant? nonnisi ut identidem, quando sint induciæ, manus & brachia aquâ aut vino abluant, ut ab opere suo expeditæ, faciem ac fauces poscâ colluant, vestes puras domum reversæ induant, summatim munditiei studeant. A Vetula quadam Obstetrice accepi, se, quotiescunque Puerperam aliquam haberet gallicæ luis suspectam seu cachecticam, extremos conatus parituræ opperiri, antequam illam super sellam reponat, ne tamdiu lochiali tabe manus conspergantur.

De Nutricum Morbis.

CAPUT XIX.

Obstetricibus munere suo defunctis, Nutrices succedunt, quæ fœtum editum alendum suscipiunt: hæ quoque in lactationis progressu variis affectibus tentari solent. Hic autem Nutricis nomine non solùm intelligi velim eas mulieres, quæ pretio conductæ alienos partus, sed eas etiam, quæ proprios lactant. Affectus autem, quibus ut plurimùm Nutrices vexari solent, sunt contabescentiæ, hystericæ passiones, pustulæ, & scabies, capitis dolores, vertigines, anhelitûs difficultates, ac visûs imbecillitates; multa alia quoque incommoda patiuntur, in mammis præsertim, dum lac nimis abundat, dum grumescit in mammis, dum mammæ ipsæ inflammantur, abscessum patiuntur, ac in papillis scissuræ nascuntur. Facilè est autem concipere, quomodò ex diuturnâ lactatione sequatur atrophia & contabescentia; fœtu enim grandiori facto multúmque lactis sugente (sive lac ex sanguine, ut prisci sensere, seu ex Chylo, ut rectiùs Recentiores, generetur) Nutricum Corpora geniali succo fraudantur, quo nutriri deberent, & sic paulatim graciles ab exhaustu, & junceæ fiunt, ut plautino verbo utar, ac præsertim cum gemellos interdum lactant, seu cùm lucri gratiâ una cum proprio filio puerum collactaneum habent. Affectibus verò pruriginosis corripi solent, tum quòd tractando & ulnis ac in sinu Infantes gestando, qui lactea crusta, & achoribus infestari solent (dum, qui sic non purgantur à magnis morbis corripi solent, teste (a) *Hippocrate*) Nutrices inficiuntur, tum quòd benigniori sanguinis seu Chyli parte ad mammas delatâ, & in lac permutatâ,

(a) De Morb. Sac. n. 7.

tatâ, serosi, & salsi humores supersunt pro corporis alimoniâ, qui postea in cute pustulas, & psoram excitent. *Lactans quædam pustulas per corpus quidem habebat, cum autem cessavit lactare sedatæ sunt æstate*, scripsit (*a*) *Hippocrates*; locum hunc egregiè explicat *Martianus* noster (nostrum appello, quia in hisce Regionibus natus & educatus, utpote Saxolensis, non Romanus) contra *Valesii* expositionem, qui sibi finxit, huic mulieri, dum lactaret, menstrua defecisse, ac propterea ex multâ cachochymiâ pustulas ortum habuisse; ait enim *Martianus*, causam harum pustularum rejiciendam potiùs *in errata, quæ committunt lactantes in cibo, & potu, hoc modo lac augeri existimantes, partim appetentia irritante, quæ in lactantibus magna esse consuevit*, quibus accedunt vigiliæ, somni interrupti, quibus Nutrices lactationis causâ frequenter subjiciuntur, quorum occasione cruditates in corpore generantur; quibus si quid humoris salsi associetur, pustularum apta materia evadunt.

Aliam historiam lactantis mulieris habemus pariter apud (*b*) *Hippocratem*; *Thersandri uxor leucoplegmatica non valdè exsistens lactans acutè febricitavit. Huic lingua exusta est, aliis etiam ustionem subeuntibus; Sub hoc tempus lingua etiam exasperabatur, ut grandine multa, & lumbricis per os. Circa 20. verò non perfectè judicata est*; eodem modo *Vallesius* acutæ febris causam menstruis evacuationibus detentis acceptam refert; *est enim maxima lactantium noxa*, ait ille, *impura excrementa, quæ singulis mensibus exire solent, retinere pro puro lacte, quod exsugitur*. Verùm *Martiani* expositio magis arridet. Lactantes enim in statu præternaturali nequaquam statuendæ sunt, eò quòd lactationis tempore iis menses non fluant, quod equidem verum esset, si naturaliter simul lactarent, & menstruas purgationes haberent, sed potius culpanda sunt errata in victu, noctes insomnes, succi nutritii exhaustus, & alia à Doctissimo *Martiano* recensita. Mulierem enim illam crassis succis refertam in universo corpore, ac pudendis viis, ut dici solet, ex ipsis verbis Divini Præceptoris, satis constat, dum illam scripsit leucophlegmaticam fuisse, & lumbricos per os rejectasse.

Has igitur ob causas, visus imbecillitatem, capitis dolores, vertigines, dyspnœas identidem pati solent Nutrices, & albis fluoribus obnoxiæ fieri, ac præcipuè cum ad plures annos protrahitur lactatio. *Experientia compertum esse*, ait *Ballonius*, (*c*) Medicus suorum temporum experientissimus; *omnes ferè mulieres, quæ diù fuerint Nutrices, gracilescere, aut morbis postea opportunas, aut debiles vivere, aut fluxui muliebri obnoxias*; in iis enim facilis est humorum liquatio, & partium excipientium propensio, quod cuidam mulieri contigit, ait ille, quæ adeò lacte exuberabat, ut diù tres Infantes lactaverit; hinc Vasorum inanitio & infirmitas consequi potuit. Idem (*d*) *Ballonius* casum refert cujusdam Nutricis, ex quo cautio non contemnenda pro Nutricum rectâ curatione elici poterit; lubet autem ejusdem verba referre; *Cuidam mulieri in spinam fluxio, rigida penè erat, Nutrix erat, & lactandi diligentia, & assiduitas occasio mali fortasse fuerat. Datum medicamentum potens; Gossypium cum Oleo applicatum; brevi convaluit, secta Vena non est; Lactis tepor, & unctio pepasmum promoverunt. Alius Medicus Venam fortasse aperuisset*; hinc errant persæpè *Medici*, qui causas affectuum in Nutricibus ad mensium suppressionem referentes, subitò sectionem Venæ imperant. In simili casu hodierni *Medici*, apud nostrates saltem, non semel tantùm, sed bis aut ter Venam secuissent, quod remedii genus si omitterent, grande nefas, & morte piandum, se patraturos crederent. Ubi enim Nutrix aliqua ob prædictos affectus, seu quo alio morbo laboret, in sanguinis missione pro Curationis cardine spem totam reponunt, eo solo fundamento, quòd toto lactationis tempore à menstruis purgationibus immunis fuerit; verùm in hoc sæpissimè peccari solet, non enim solùm ad mensium carentiam, tanquam ad mali fomitem & sanguinis abundantiæ causam, respiciendum

(*a*) 2. in 2. Epid. (*b*) 4. Epid. c. 14. ex Valles. (*c*) l. 2. Epid. (*d*) l. 2. Epid.

dum, sed ad cacochymiam, & malum ex longâ lactatione contractum. Quare cum obviæ sint, ac passim occurrant lactantes curandæ, paucæque sint (apud Nostrates saltem) quæ in Nobilium Domibus infantes alant, & quæ opiparè vivant, cautè procedendum in Venæ sectione, ne corpus magis effœtum reddatur, & morbus ingravescat; in hoc bivio itaque satiùs est, per viam medicamentorum purgantium incedere, quàm per phlebotomiam intempestivè, seu temerè institutam.

Quot porrò incommoda in ipsis mammis patiantur Nutrices, veluti nimiam lactis abundantiam, & profusionem, cùm lac tenuius est (unde sequatur virium imbecillitas & atrophia) lactis grumescentiam, mammarum inflammationes, abscessus, in papillis scissuras, nemo non novit; propterea ab horum affectuum causis exactiùs perquirendis, & curatione proponenda, ne actum agere videar, supersedebo, cùm apud Practicos hæc omnia prostent abundè descripta, unà cum magnâ remediorum supellectile, veluti videre est apud experientissimum *Etmullerum.* (a)

Solent interdum Nutrices de dolore quodam compressivo in dorso conqueri, quod observatur potissimùm in iis Nutricibus, quæ recenter pepererint, & multo lacte abundent, ob mammas nimis molles & laxas, seu quia ab Infante debiliori non satis exhauriantur, dolorem autem compressivum in dorso, præsertim persentiunt, eò quòd vasa lactea Thoracica, circà aggerem spinalis medullæ perreptantia, & Chylosam materiam pro lactis generatione ad axillares, seu mammas (ut creditur) deferentia, nimis turgeant, ac distenta sint, cujus remedium erit moderamen in victu, ac præsertim in generosioris Vini potu, atque etiam aliqua sanguinis detractio, si dolor premat; hæc autem dolorosa compressio, quam interdum febris consequitur, observari solet in mulieribus eusarcis, & habitioribus.

Hystericis quoque affectibus, ut superiùs annotavi, infestari solent Nutrices, ac eæ potissimùm, quæ in Domibus Nobilium degunt euchymis cibis altæ, sed magnâ diligentiâ procul à conjugali commercio custoditæ; Ventre enim saginato, uterus liquore seminali turgescens, indignatur, ac in furores agitur, cùm non exiguâ lactei liquoris in mammis defœdatione. Omnes fere, qui de Nutricum regimine scripsere, hoc primùm, tanquam rem indubiam, ac veluti Oraculum è Tripode accipiunt, quòd Nutrix à virili concubitu abstinere debeat, ne lac vitietur. *A Venere omninò abstinendam esse, quæ lac præbebit, moneo; nam & menses viri consuetudine provocantur, & lac odoris gratiam in deterius mutat;* Verba sunt (b) *Galeni.* Nimius essem, si Auctores omnes, qui cautionem hanc, tanquam necessariam proponunt, recensere vellem, quam sicuti parùm rationi consonam, ita non multùm salutarem, neque experientiæ congruam, deprehendi. Haud ibo inficias, quòd si lactans conceperit, non nisi pravum, & imbecille alimentum suppeditare possit, & quin subitò ablactandus sit Infans, seu alteri Nutrici tradendus. Satis curiosa est historia, & notatu digna, quam (c) *Regnerus de Graaff* refert; ait enim, quendam *Delphis* Catellam satis pinguem domi habuisse, cujus mammis lac Felis exsugebat, licet Catella nunquam generasset, quam idcircò Herus diligenter custodiebat, ne tunc temporis, cum illam coitum appetere cognoscebat, domo exiret, & amasium reperiret cui jungeretur; sed cùm tandem Canis extraneus clam illam iniisset, ex eo tempore Felis noluit ampliùs Catellæ lac exsugere. Inficiari itaque non ausim, quin concubitus, si immodicus sit ac satis frequens, lacti labem aliquam affricare debeat; at forsan lac magis vitiari credendum est, si Nutrices, quæ Infantes in alienis domibus nutriunt, à suorum Conjugum consuetudine & adspectu quoque arceantur, adeò ut lares suos ac filios invisere nequeant; ex quo fit, ut vetitos hymenæos magis appetant, ac perversas curas animo diu noctuque versantes, in hystericas passiones, easque vehementes, prola-

(a) Valet Infant. (b) in p. de tuen. val. c. 9. (c) de Virg. Organ.

prolabantur; sic quicquid delirant Nutrices, seu qui ipsas domi alunt & oculatius quàm proprias Uxores custodiunt, plectuntur innoxia Infantum corpuscula.

Sentiant ergo, ut lubet, Scriptores ferè omnes, & *Galeni* placito subscribant, jubeantque Nutrices à Virorum consortio prohibendas, ac in Gynècæis tanquam in carceribus detinendas, namque ego illorum pace aliter sentio, ac veluti Orator (*a*) quidam ajebat circa judicium rectè dicendi) *Ad populum provoco;* adverto enim apud popularem gentem, Matres omnes fœtus suos alere, nisi fortuitum aliquid contingat, & cum suis Conjugibus qualibet nocte cubare, nec sine consueto Veneris exercitio, neque tot incommoda, & lactis depravationes observari, quot verentur, ac sibi fingunt *Medici* in Magnatum ac Principum Nutricibus, quas volunt castitati addictas; propterea cautelam hanc, non adeò tutam ac salutarem esse existimo, utut à celebrioribus *Practicis* commendetur. Profectò in hac Civitate perpauci modò sunt Nobiles, qui propriis in Domibus Nutrices habeant; cùm enim illarum salacitas & petulantia, postquam benè pastæ fuerint, intoleranda sit, nec quicquam feliciùs observent filios suos educari, quàm Urbanæ plebis, & rusticanæ gentis filios, ni forsan morbosiores sint ac imbecilliores, propterea omnes ferè liberos suos Nutricibus tradunt, quæ illos propriis in laribus unà cum suâ familiâ nutriant, quin lubentiùs rusticanis Mulieribus, quàm urbanis natos suos committunt, ut robustiori lacte alantur.

Unus, quòd sciam, laudatus (*b*) *Martianus* regulam hanc, Nutrices à virili concubitu arcendi, licet bonâ fide tam salutarem creditam, prorsus improbat, cùm enim modum, prout ipse sentiebat, quo in gravidis & Puerperis lac generetur, indicasset, hæc subdit verba. *Quæ si vera sunt, non rectè sentire videntur illi, qui coitum Nutricibus prohibent, lac inde vitiari existimantes; coitu enim mediante motus concitatur in Utero, à quo lactis generatio dependet, & ex coitu alacritas inducitur mulieri, unde venulæ laxantur*, ut dicebat (*c*) *Hippocrates*, *quæ ad lactis ubertatem, ac bonitatem plurimùm conferre indubitatum est; imò si Veneri assuetas abstinentia tantoperè lædit, quod Viro orbatæ quotidiè experiuntur, quæ variis morborum generibus fiunt subjectæ, Nutrices à proprio Viro penitùs segregare non est tutum.* Hæc Vir ille Doctissimus. Profectò si res benè pensitetur, lactis primordia genesin suam Utero debere, fateri necessum est; Utero enim Veneris deliciis exsultante & commoto, universa corporis systasis commovetur, & vasa sanguifera ampliora fiunt. Hic mihi succurrit consuetudo quædam, ac Nutricum apud Veteres in solenni Nuptiarum celebritate officium; Nutrix enim novæ Nuptæ, primò Thalamum ingressuræ, Collum filo metiebatur, manè verò observabat, num idem filum ad collum remetiendum sufficeret, quod si non satis fuisset, lætabunda proclamabat Virginem à Viro Mulierem factam fuisse; sic *Catullus* ad ritum hunc alludens in Nuptiis *Thetidis, & Pelei:*

Non illam Nutrix orienti luce revisens,
Hesterno Collum poterit circumdare filo.

Collo scilicet novæ Nuptæ turgidiore facto, ac venis in aphrodisiacâ palæstrâ tumefactis.

Mecum sæpè ad mechanicum Naturæ artificium animum advertens, quo edito fœtu, ac etiam ante partum, lac generetur in mammis, quasi ab intelligentiâ quâdam id fiat, quæ proditurì fœtus necessitati in antecessum prospiciat, nihil investigare potui, quo mihi saltem blandiri possem, sicuti curiositati haud quaquam ab iis satisfactum, qui quæstionem hanc tractarent, quos inter (*d*) *Diemerbrœkius*, *Gasparus Bartholinus*, *Thomæ filius*, aliique, quos memorat laudatus *Diemerbrœkius*, quare circa rem hanc paululùm digredi liceat.

Lactearum historia, quam in hoc fortunatissimo Seculo primus inchoavit *Aselius*, absolvit *Pecquetus* (quamvis illam adumbrasse visus fuerit (*e*) *Hippocrates*) sat celebris est, cùm Professorum nemo in re Medicâ tam hospes sit, qui Chyli motum per proprios

(*a*) l. 7. Ep. 17. (*b*) De Nat. Pu. ver. 250. (*c*) de Mor. Mul. l. p. (*d*) l. 2. c. 2. Anat. Differt. de Mam. (*e*) de Glad. nu. 3.

ductus, & in Vasa sanguiflua ingressum ignoret, seu quid recentiores sentiant de lactis materiâ, quam firmiter credunt à Chyli fontibus derivari (quamvis Prosectorum industria vias adhuc non indigitarit, utut *Diemerbroekius* multis exemplis illam demonstrasse persuasim habeat) adeò, ut lac Chyli portionem esse sanguini permixtam, ac in mammis separatam credibile fit, uti *Bibliothecæ Anatomicæ Auctores* arbitrantur, idque sat probabilibus conjecturis, quas primus mente concepit, ac mundo patefecit *Martianus noster*, qui egregius (*a*) *Hippocratis* commentator si modò viveret, ac lactearum sylvam, quam sibi confinxit, intueretur, quantùm sibi plauderet; hæc, inquam, olim dubia de lactis materiâ, modò in propatulo sunt; solùm, superesset, ut reor, modum mechanicum nosse, quo appropinquante partu, ac etiam post partum, licet largè fluentibus puerperiis, Chylosus latex in mammarias glandulas, tam pleno fluento urgeatur, cùm eò non spontè Chylum moveri, neque à somniatâ vi tractrice abripi, seu à facultate quâdam intelligente dirigi, pro comperto sit.

Quando igitur Recentiorum commenta in hac re non perplacent, Veterum adeamus Oracula, ac videamus, num aliquid referre contingat, quod veri specimen aliquod præferat.

Qui vetere utuntur vino sapientes puto,
Et qui lubenter veteres spectant fabulas:
Nam novæ, quæ prodeunt fabulæ,
Multò sunt nequiores, quàm novi nummi.

Sic *Plautus.* (*b*)

Magnus *Hippocrates*, qui licet aliquandò in explicandis, quæ in nostris corporibus fiunt, admirandis operibus, Naturæ nomine usus fuerit, mechanicam tamen necessitatem hanc (de quâ adeò gloriantur nostræ ætatis Scriptores, ut fermentis, in quibus ad tempus aliquod jacuere Scholæ, ad Pistores ablegatis, omnia per mechanismum, & artificiosam structuram explicent) sat manifestè agnovit, ut ex variis ejusdem locis constat, ait enim, (*c*) Mulieres facilè parere, *quando disruptis pelliculis Pueri Momentum in caput inclinatum prædominetur, obliquum autem, & in pedes procedere, si momentum huc inclinarit*; rectè autem Interpretes græcam vocem ῥοπὴ momentum, & inclinationem verterunt. *Hippocrates* ergo lactis generationem, & modum per automatismum exponit his verbis: (*d*) *Lac autem ob hujusmodi necessitatem fit; Cùm Uteri tumidi præ puero sunt, Ventrem mulieris comprimunt; ejus autem pleni ubi compressio contigerit, pinguissimum de potibus, ac cibis foras prosilit in omentum, & carnem.* En quomodò *Cous Senex* per illa verba, *Lac autem ob hujusmodi necessitatem fit*, modum mechanicum innuit, per quod Phænomenon istud apparere debeat.

In prægnante igitur muliere, cùm fœtus grandior fieri incipit, Uterus, Intestina, Ventriculum, Diaphragma, & superiores omnes partes comprimit, & in spatium magis angustum cogit, Chylum eodem tempore per abdominis lacteas, & Thoracicos ductus propellendo versus mammas; ex quo fit, ut faciliùs ad easdem mammas, quarum, mollis, & laxior est textura, per Chyliferos ductus deferatur, si non adhuc benè patentes, saltem per arterias mammarias, ut *Richardo Lovver*, *P. Dioni*, & aliis placet, nec alio impulsore opus sit, quàm hujusmodi compressione, cui succenturiare possit ejusdem fœtus motus, ex eodem (*e*) *Hipp.* Ubi enim moveri cœperit Infans in Utero, prima lactis signa apparent in mammis; haud secùs Clariss. *Pecquetus*, Lactearum Thoracicarum primus Observator, credidit, à motu Diaphragmatis Chylosum laticem à lacteis Abdominis in Thoracicas urgeri, ut exinde in cruoris massam devolvatur. Curiosum ac notatu dignum est, quod refert (*f*) *Herodotus* de modo, quo Schythæ utuntur ad uberiorem lactis equini, quo victitant, copiam impetrandam. *Sufflatoria ossea*, inquit ille, *fistulis simillima sumuntur, eaque genitalibus Equarum imposita ore instantur, hoc aliis facientibus, alii*

Equas

(*a*) Co. Hip. de Nat. Pueri. (*b*) Prolo. Casin. (*c*) Epid. de Nat. Pue. n. 21. & 43. de Diæ. nu. 5. (*d*) de Nat. Pu. nu. 21. (*e*) p. de Mo. Mul. nu. 97. (*f*) l. 4. in Melph.

Equas emulgent; hoq ideò se facere ajunt; quod Venæ Equarum inflatæ impleantur, & mammæ descendant. Uterus ergo in prægnante muliere, quamvis non ita proximus mammis, ut in Brutis in terram pronis, à grandiori fœtu distentus, sat virium habere videtur ad vicinas partes comprimendas, & succum in Vasis contentum sursùm propellendum; cui compressioni à pleno Utero factæ socias vires junget ejusdem Pueri motus in Utero.

Quia verò fœtu edito, ac Utero ad naturalem suam magnitudinem redeunte, cessat hujusmodi compressio, ac motus propellens, propterea subdit (*a*) *Hippocrates*, *lac procedere in mammas, si lactaverit; dum enim mammæ lactant, & exsuguntur, venulæ in mammis ampliores fiunt, ampliores autem factæ à ventre pinguedinem trahentes in mammas distribuunt.* Suctio itaque à Puero facta sufficiens est ad Chyli motum continuandum, alioquin suctione omisså fontes illi citò arescerent. Is ergo est mechanicus modus, quo *Divinus Senex* lac in mammis generari credidit. Hujusmodi autem compressioni ab *Hippocrate* excogitatæ favere non parùm videtur observatio, quâ constat, in Animalibus, quæ plures fœtus unico partu edunt, & longum utrinque mammarum ordinem habent, uti Sues, Canes, Feles, &c. eas mammillas, quæ Uteri cornibus, ubi major est compressio, sunt proximiores, esse magis lacte distentas, tum ante, tum post editos fœtus (quod mihi non semel cùm ruri essem, observare contigit) atque hinc fieri quòd Catuli, quibus obtigerit medias mammillas sugere, robustiores, ac pinguiores sint cæteris, qui ab extremis lac exsugant.

Per Mechanicam igitur, humoris, ex quo lac fit in mammis, motum exponere annisus est *Hippocrates*, cujus vestigia si postmodùm illius Sucessores pressissent, jamdiù Medicina in multis majorem prefectionis gradum adepta fuisset; verùm in arduis quæstionibus ad Naturam confugientes (quo vocabulo in Physicis nullum aliud malignius est, & quod inscitiæ magis patrocinetur) malè de Arte Medicâ meruere. Quæstionem hanc satis diffusè tractat (*b*) *Dimerbrœk.* quærens, quidnam Chylum per ductus chyliferos ad cor fluere solitum impellat, vel deducat ad mammas, ut ex eo lac generetur, *Deusingii* opinione priùs explosâ, qui ad qualitatem quandam cuncta in corpore rarefacientem & fermentantem referebat, ipse opinionem suam statuere contendit, sed parùm firmo talo stantem, utpote soli imaginationi suffultam; Phænomenon enim istud ad fortem imaginationem Puerperæ ad lactis generationem, prô fœtus nutricatu intentè cogitantis, refert, quam opinionem satis doctè *Bartholinus* confutavit. Ad dissolvendum autem (*c*) *Dimerbrœkii* commentum, id unum sufficere crederem, quòd Puerperæ Nobiles & magis delicatæ, quæ fœtus suos alere renuunt, ne iis mammæ pensiles evadant, non solùm nihil cogitant, vel appetunt lactis generationem in mammis, verùm præcipua illis cogitatio est de lactis aversione à mammis; iis tamen invitis, & irritis omnibus, quibus ad hoc utuntur remediis, tertiâ, vel quartâ die à partu fit lactis ad mammas confluxus. Nihil tamen firmi in hac re, & quod Quæstioni satisfaciat, proponit *Bartholinus*, quin dubitanter excogitata sua exponit. Primò causis externis mammillas ad lactificationem disponentibus subitam mutationem accenset, quæ in Virginibus observatur, cùm menstrua fluere incipiunt, pili in pudendis nascuntur, vox mutatur, & mammæ sororiare incipiunt, deinde semini masculino in conceptione massam sanguineam fermentanti, & Chylum ad facilem secessionem in mammis disponenti; causas verò internas, per quas tribus, vel quatuor diebus à partu mammæ turgeant, sanguinis Chylosi reflexui ad Uterum ingenti copiâ pro fœtus nutritione fiere solito, acceptum refert. Idem penè commentus est *Ortloh*, (*d*) qui conceptis verbis ait, *quòd Utero, post fœtum editum contracto, materia ad alendum fœtum destinata à sanguine iterum resorbetur, & sic distentæ plus ordinario glandulæ mammarum, humoris hujus secretionem,*

(*a*) De Nat. Pueri n. 22. (*b*) lib. 2. Anatom. cap. 2. (*c*) Differt. de mam. & lact. (*d*) Hist. Par. Diff. 14.

nem, *cui in Utero vacabant*, *denuò ſuſcipiant.* Ingenioſa iſthæc excogitata profectò ſunt, ac licet verum ſit, lac Utero geneſin ſuam debere (niſi enim concipiat Uterus, ut in Sterilibus, ac Monialibus, aliiſque, quæ nunquam nubunt, lac in mammis non apparet, niſi perrarò, & nonnunquam in Virginibus) ſemper tamem licebit quærere, cur, Utero à pondere exſoluto, Chyloſus ſanguis per arterias Hypogaſtricas ad fœtus alimoniam deferri ſolitus, à venis reſorptus, deinde ad dextrum cordis ſinum, inde ad ſiniſtrum arterioſo ſanguini remixtus, cur inquam, & à quânam intelligentiâ dirigatur ad mammas, ibique lactis formam acquirat, idque fœtu edito, & adhuc fluentibus lochiis, non alio tempore, quando fœminæ extra graviditatem habitiores ſunt, & magis ſucculentæ, non autem exhauſtæ veluti geſtationis tempore, ob partus labores, nec non propter magnam lochiorum proluviem. Quare adhuc integra manet quæſtio, quo impulſore, & quibus machinamentis lactis materia in Puerperis, ad mammas propellatur, id enim planè ignorari exiſtimo.

Profectò credendum eſt, *Divinum Architectum* tali ſtructurâ, ac ignoto adhuc artificio, Uterum ac mammas fabrefeciſſe, ut lege ordinariâ Uteri fœturæ ſuccedat in mammis lactis generatio, ſicuti modò ſcimus, fœtus è clauſtris Uteri erumpentis Pulmones, qui per nonimeſtre ſpatium otio vacarant, munus ſuum inchoare, aëre externo per os ſubeunte ac vi ſuâ elaſticâ eoſdem inflante, ut eodem tempore foraminis ovalis uſus intercidat, & ſanguis per alios ductus circulum ſuum abſolvat. Conſenſum igitur mammarum cum utero, eumque admirandum eſſe, fateri neceſſum eſt, ſed humanæ ſagacitati & anatomicæ inſpectioni adhuc ignotum. Talem conſenſum novit *Hippocrates*; (a) *ſi papillæ mammarum*, & *rubor pallidus fuerit*, *morboſum eſt Uteri vas*, ſcripſit ille. Laudatus *Bartholinus* Uteri, & placentæ cum mammis conſenſum, per mutuam ſimilitudinem ſubſtantiæ glanduloſæ, quam habent inter ſe placenta uterina & mammæ, expoſuit, ita ut Sanguis Chyloſus ad Placentam fluere ſolitus, dum in orbem fertur ad mammas, tanquam ad ſibi cognatum domicilium, divertat; verùm ſine placentâ, ut in Virginibus, quibus interdum lac generatur in mammis, conſenſum hunc inter mammas & uterum admittere neceſſum eſt, experientiâ ſatis atteſtante, in mulierum mammis, ob Uteri exorbitantias, generari perſæpè cancroſos tumores, quales in Monialibus magis, quam in cæteris Mulieribus, obſervantur, non ob menſtruorum defectum, ſed potiùs, ut reor, ob cœlibem vitam; mihi enim ſæpiùs obſervare contigit, Veſtales Virgines benè coloratas, menſtruis purgationibus ritè fluentibus, ſed ſalaci naturâ præditas, ex horrendis mammarum cancris miſerè obiiſſe; quoniam in *Italiâ* quælibet Civitas complures habet Religioſos Virginum Cœtus, perrarò fit, ut Monaſterium aliquod exſtet, quod tam diram peſtem intus non alat. Cur ergo propter Uteri deliria plectuntur mammæ, non ſic, neque tam frequenter, aliæ partes? Certè ob conſenſum adhuc occultum, & Profectorum indagini impervium, quem forſan dies aliqua aperiet, cùm nondum ſit occupata veritas.

Admirandum hunc inter mammas & Uterum conſenſum, binos libidinis fontes, abundè teſtatur earundem mammillarum confricatio, quæ in fœminis, ut ipſæmet fatentur, non leve eſt Veneris languentis irritamentum. Obſervat (b) *Carpus*, mammarum contrectationem, ac præſertim papillarum, quæ ad modum virgæ ariguntur, ſopitam Venerem excitare; lubet autem hic ejuſdem verba referre: *juvant etiam mammillæ incitando coitum*, *pertractando eas*, *tam in mare*, *quàm in fœmina*, *licet magis in fœmina*, *quàm in mare*; *ſunt etiam Venæ venientes à regione Virgæ ad mammillas*, & *hoc eſt veriſſimum*, *quod ſi tangatur papilla mammillæ*, *ſtatim ipſa papilla erigitur*, *ſicut virga.* Quædam igitur inter has partes erit ſympathia, & conſenſio potiùs per vaſa, quàm per ſubſtantiæ

(a) 6. Epid. Se. 5. (b) Com. 2. in An. Mun. p. 316.

ſtantiæ ſimilitudinem, ut credidit *Bartholinus*, quæ nulla ferè eſt, cum Uterus à lochiis repurgatus, ac naturali ſuæ magnitudini redditus, totus membranoſus ſit, à mammis valdè differens, quarum textura potiùs glanduloſa eſt.

Rationes ergo, ſeu commenta Neotericorum, cur à partu, non alio tempore, mammæ lacte turgeant, *Hippocratis* placito nullatenus videntur præferenda. Licet enim motum ſanguinis, & Chyli, qualis oculis noſtris patet, ignorarit *Cous Senex*, hanc tamen mirabilem ſympathiam & mutuum inter mammas & Uterum commercium, ſummâ attentione obſervavit, & lactis generationem per compreſſionem, & motum fœtus in Utero non incongruè expoſuit, cui opinioni qui non acquieſcit, meliora proferat; aſt huic Seculo, ad metam properanti, Problematis hujus ſolutionem nequaquam conceſſum iri credendum eſt, quam Summus rerum Diſpenſator alteri ſucceſſuro forſan reſervatam voluit.

Verùm hujuſce Arcani, quod tot præclariſſima ingenia exercuit, indagine omiſſa, ad Nutricum affectus redeamus, & ex penu Medico præſidium aliquod iiſdem laborantibus eruamus. Si gravis igitur ſit affectio, quæcunque ea ſit, & ex nimiâ lactatione ortum ducat, ablactatio eſt imperanda, cauſæ etenim procatarcticæ amotio reliquis præferenda. Si Tabis imminentis adſit ſuſpicio, quam indicant totius corporis macies ſenſim augeſcens, dejectio appetitus, noctes inſomnes, decolor facies, illicò à lactatione ceſſandum, ac ea adhibenda remedia, quæ Tabem præcavent, & corpus renutriunt. Tabem ex nimiâ lactatione deſcribit (*a*) *Richardus Mortonus*, conſulatur ergo hic Auctor, qui pro hujuſmodi contabeſcentiâ varia proponit remedia. Unicum tamen præſidium in hujuſmodi caſu erit lactis Aſinini, ſeu Vaccini uſus, modò febris acutior, acor nimiùs ventriculi, & alia non obſtent; rationi quippe congruum, ut ſi è lactis diſpendio orta fuerit corporis conſumptio, per lactis uſum quoque ſequatur ejuſdem reparatio. Lac ergo Aſininum ad pravos humores expurgandos primò conveniet, mox Vaccinum ad maciem reparandam; hæc enim vera eſt methodus lac exhibendi in Tabe, & quâ utebatur Divinus Præceptor *in hiſtoria Eratolai filii*; huic enim à gravi & longâ dyſenteriâ confecto, & ad extremam maciem deducto, lac Aſininum priùs exhibuit ad purgationem, mox Bubulum ad nutritionem. *Bibenti lac Aſininum* (inquit Hipp.) *coctum novem heminarum atticarum menſura ad duos dies*, *biliosa purgatio vehemens oborta eſt*, *& ceſſarunt dolores*, *& ciborum appetentia acceſſit*, *poſtea verò bubuli lactis crudi quatuor heminas atticas bibit pro vice una*, *cyathos duos in diem primùm ſextam aquæ partem admiſcens*; *& vini nigri auſteri parum*; egregia verò eſt (*b*) *Proſp. Martiani* in hunc locum animadverſio. *Notum etiam eſt* (inquit ille) *lac reficiendi gratia dari*, *non Aſininum*, *ut poſteriores faciunt*, *qui in Tabe cæteris præferunt*, *ſed bubulum*, *quod ſua craſſitie corpus reficere aptum eſt.* Lactea itaque Diæta tali methodo utramque paginam implebit, corpus enim ab humorum ſaburrâ primùm expurgabit, deinde illud reſarciet. Hiſtoriam refert *Mortonus* cujuſdam mulieris, quæ poſt quatuor menſium lactationem, cùm in magnam virium imbecillitatem, appetitus dejectionem, paſſiones ſuffocativas, incidiſſet, neque illius conſiliis auſcultare voluiſſet, nimirùm, ut à lactatione ceſſaret, & lacteâ diætâ uteretur, Tabem pulmonarem, cum tuſſi, gravi anhelitu, & febre hecticâ tandem delapſa eſt.

Si verò paſſiones hyſtericæ à nimiâ plenitudine ortum habeant, veluti Magnatum, ac Principum Nutricibus evenit, tunc aliqua evacuatio molienda, ac in ſpecie phlebotomia celebranda, ad Vaſorum plenitudinem tollendam, ſtrictiorem diætam eodem tempore inſtituendo; ſicuti alia remedia adminiſtranda, quæ ad paſſiones hyſtericas ſedandas, præſcribi ſolent, quorum apud Practicos magna eſt ſupellex; at ſi prædicti hyſterici affectus (quod non rarò in Nutricibus hu-

(*a*) Phtiſ. cap. 6. (*b*) 7. Epid. num. 3. de Nat. Mul. n. 15.

jus generis contingit) fiant, eò quòd benè pastæ multo semine abundent, seu, ut cum Recentioribus loquar, Ovarium turgeat, & Falloppiana Tuba classicum canat, ad venereum certamen incitando, in tali casu vel dimittendæ sunt à lactationis ministerio, vel iisdem aliqua cum suis Viris consuetudo permittenda, ne in furorem agantur, cum summâ lactantis pueri pernicie. Quia verò aphrodisiacas ideas tacitâ mente secum interdum versant, & cæco igne carpuntur ob metum, ne ad pauperes suos lares ablegentur, neque semper manifestis paroxysmis hystericis tententur, cauto opus erit; variis autem signis occulta passio se prodit, nimirùm si non hilares, ut priùs, appareant, si taciturnæ præter morem sint, si quando Vir aliquis venustus & elegans ad illarum adspectum obvius fit, & cum illo colloquantur, hilarentur, & catulire videantur; si ergo hujus generis signa observentur, indubiè censeri poterit illas Venereos ludos mente agitare, in quo certè non adeò culpandæ sunt, imò veniam aliquam merentur, cum naturales affectus sint, qui easdem, licet invitas, nocte diuque excruciant; ubi enim patella libidinis (sic enim *D. Hieronymus* Uterum appellat) effervere cœperit, corpus universum, ac mens ipsa concutitur; hæ Nutrices itaque œstro venereo concitæ characteres indelebiles fœtui imprimunt, observatumque est, inquit (*a*) *Helmontius*, Nutricem salacem, furiosam, suam fragilitatem transtulisse in Pueros.

Persæpè, ut diximus, lactantes mulieres, quæ potissimum succulentæ sunt, & albidiores, multoque lacte distenta habent ubera, de dolore quodam compressivo in humeris solent conqueri, quod fit ex pleniori succi lactei per Thoracicos ductus lactis promocondos, in subclaviam, ac versus mammas illapsu; in quo casu moderamen in victu adhibendum, & abstinendum ab iis, quæ lactis copiam augere nata sint. Affectum hunc *Hippocrati* haud ignotum fuisse patet ex ejusdem verbis: *A cibis, ac potibus humeri inflantur*, ait ille, de gravidis mulieribus sermonem habens; in cujus loci commento (*b*) *Martianus*, qui, ut superiùs dictum, lactis materiam è ventriculo deducit, tanquam præcipuo corporis fonte, qui dat omnibus, & accipit ab omnibus, testimonium ipsarum Nutricum adducit, quæ statim ac, ait ille, cibum ac potum maximè assumpserunt, testantur hujusmodi humorem, ab humeris descendere per claviculas ad mammas ipsas, idque evidentiùs persentire ajunt, dum actu sugit Puer, ex quo evenit, ut nihil magis ubertatem lactis tollere possit, quàm cucurbitularum dorso applicatio, quod experimentum Nutricibus cognitum in causa est, ut remedium hujusmodi ut plurimùm recusent, ne lacte destituantur.

Quoad affectus pruriginosos, quibus Nutrices vexari solent, à quibus ægrè cavere possunt, dum Pueros, quibus familiare est lacteam crustam in capite habere, ulnis gestant, mammis apponunt; adhibenda remedia, quæ hujusmodi affectus curent, ac topica potiùs antipsorica erunt ex usu, quàm interna remedia, ut purgationes, ac mille alia tædia, quæ in cutaneis affectibus in usu esse solent; quare etiam, impurgato corpore, inunctiones scabiem profligantes erunt permittendæ, siquidem cùm non à pravo humorum apparatu, sed à contactu, & assiduâ Infantum contrectatione tales iis suboriantur affectus, nihil metuendum videtur, si quamprimùm miasma illud psoricum cuti inhærens exstinguatur. Si tamen scabies ex cacochymiâ ob diuturnam lactationem oborta fuerit, secùs agendum; pravi enim humores priùs expurgandi erunt, deinde topicis scabies exterminanda; complures tamen Nutrices ego novi perfectè sanatas, paucos post menses à lactatione, dirâ scabie defœdatas, non aliam ob causam, quàm propter assiduam Infantum scabie infectorum contrectationem. Cautæ igitur sint Nutrices in tractandis Pueris, quos alunt, & quantum possunt, munditiei studeant, tum sibi, tum lactentibus Pueris; neque enim tam fœdi, & ulcerosi Infantes spectarentur, uti persæpè contingit, unde fit

(*a*) De Infan. nutrit. (*b*) 2. Epid. Se. 3.

fit ut inter ploratus, & ejulatus contabescant. Refert (a) *Galenus*, historiam de puello quodam, qui cùm totâ die plorasset, & Nutrix consilii inops modum nesciret, quo illi quietem conciliaret, quando nec motu, nec appositione ad mammas, vel quoquo alio modo, illum lenire posset, vestium sordidarum mutatione, jussu *Galeni*, & dulci lavacro, conquievit, & longissimo somno obdormivit.

Antequam à Nutricibus discedam, non contemnendam cautionem pro illarum, ac Infantum regimine, lubet proponere, nimirùm, ut parciores sint in suis Alumnis, tam crebrò lactandis, nec eos quoties plorant, ad ubera apponant; in hoc enim valdè peccatur, centies enim in die lac præbent, & noctu magis, ne illos plorantes audiant, quo pacto se ipsas sensim exhauriunt, & Infantes nimio lacte onerant, adeò ut Nutrix, & Infans misere ægrotent. Quomodò enim tenellus stomachus tantam lactis copiam conficiat, ut cruditates, acescentiæ, coagulationes, & frequentes vomitiones non contingant, & Mulier lactans ex continuo suctu non contabescat? Cautiùs profectò Rusticanæ Mulieres nostrates filios suos alunt, quibus ter vel quater in die tantùm lac præbent, sinuntque, ut plorent quantùm velint, dum ipsæ agrestibus operibus intentæ sunt, exemplo à Vitulis lactentibus, ut ipsæ ajunt desumpto, quos non patiuntur, nisi ter singulis diebus è Vaccæ uberibus lac sugere. Ob hunc Nutricum abusum, tam frequenter Alumnos suos lactandi, forsan mos inolevit in *Angliâ*, *Germaniâ*, Infantes pulte ex lacte Vaccino, Vitellis ovorum, cum Saccharo nutriendi, cùm sic Puerorum regimen faciliùs institui possit, & justa alimenti mensura, quâ debeant ali, sub sensum cadat, quâ de re egregia documenta exstant apud (b) *Helmontium*; *Zod. Med. Gall. Etmullerum* aliosque Scriptores.

(a) 1. de San. tue. c. 8. (b) de Inf nutrit. An. 3. Val. Inf.

De Morbis, quibus obnoxii sunt Oenopœi, Cerevisiarii, & Zythopœi.

CAPUT XX.

POstquam ad Fontes ejus liquoris, quo primùm hausto vitali aëre nutrimur, satis diversati fuimus, modò ad alterius liquoris, quo Mensæ, & Convivia hilarantur, contemplationem lubet divertere. Officinæ itaque & Cellaria, in quibus Oenopœi autumnali tempore Vinum parant, ac Vini spiritum, Aquam Vitæ vulgò dictam, per destillationem eliciunt, perlustranda, & affectus examinandi, quibus tentari solent hujusmodi Operarii. Neque verò de temulentiâ, quæ à Vino largè hausto fieri solet, hic mihi erit sermo, sed de eâ, quæ ex odore, & Vini spiritibus per aërem dispersis, ac per os & nares cum aëre admissis contingit; tales enim Ministri, licet abstemii, totâ die Vinum elutriando, ac Vinacea è Tinis educendo, propter operis assiduitatem, ebrii persæpè fiunt, & omnes ebrietatis noxas persentiunt.

Cùm inter præcipuos Mutinensis agri proventus, in eo tractu præsertim, qui Gabellum, & Scultennam interjacet, is sit, qui è Vino & Vini spiritu obtinetur, cumque in totâ Cispadanâ, & Transpadanâ Regione nusquam uberior spiritus Vini copia habeatur, dum quotannis millena, & grandia spiritus Vini dolia Venetias, Mediolanum, aliasque Urbes deferantur, spectaculum visu dignum est, autumnali tempore, magna Ædificia, ingentes Tinas, longum Doliorum ordinem unà cum Laboratoriis, quibus Vinum destillatur, conspicere. Quoniam verò experientiâ compertum est multùm Vini spiritus ab ipsis Vinaceis elici, propterea magnis trabibus Vinacea in ipsis Tinis diu compressa detinent, sinuntque ut unà cum Vino ebulliant, ac fermententur ad menses, atque etiam per totam hyemem; Vino deinde in doliis reposito, Vinacea unà cum Vini portione in magna vasa cuprea conjiciunt, sicque destillationem instituunt. Antea

tea consueverant, quidquid succi Vinaceis inesset, prælis exprimere, at cum observarint multò plus spiritus Vini à Vinaceis impetrari, si opere licet laborioso, destillationi subjiciantur, jamdudum præla à suis Officinis proscripsere.

Operarii ergo dum operi adstant, & peractâ destillatione, è cupreis vasis Vinacea fumantia educunt, novaque indunt, ac vasa spiritu Vini plena in Doliis reponunt, omnes ferè temulenti fiunt. Licet autem ministerium istud, non in Hypogæis, seu concluso loco, sed in amplis porticibus id fieri soleat, tanta nihilominus partium volatilium spiritus Vini fit diffusio, ut qui non assuetus in hæc loca pedem immiserit, acutum odorem diù præferre nequeat. Gallinæ quoque & reliquæ Aves cortales, Sues, aliaque animalia, quæ in hisce locis degunt, & calentibus Vinaceis, è Cadis extractis pascuntur, temulenta fiunt. Qui verò huic ministerio operam suam locarunt ad plures menses, ac per totam ferè hyemem in hisce Ædificiis versantur, veternosi, vieti, macilenti, tristes, vertiginosi, ac cibi parùm appetentes evadunt.

Non incuriosa, neque contemnenda, pro verâ temulentiæ causâ cognoscendâ, quæstio est, quânam facultate Vinum, ebrietatem inducat, num acidâ, an alkalicâ, figente, an liquante. Quæstionem hanc satis erudité tractat *Etmullerus*, (a) qui varias Scriptorum opiniones recenset, & varia rationum ex æquo ferè decertantium momenta adducit? ipse tamen *Tachenii*, *Bekii*, aliorumque pro acidâ inebriandi potestate sentientium, rationibus rejectis, alkalicam, ac sulphuream eam esse statuit, quæ vim inebriantem possideat.

Hac de re mihi olim cum doctissimo Viro, Chymiæ peritissimo, habitus est sermo, qui totam inebriandi facultatem Acido volatili, quod in Vino præpollet, & vi cujus è musto transit in Vinum, adscribens, magni roboris rationes, & argumenta, ut id evinceret, mihi attulit, quæ hic compendiosè referam. Vinum acidæ prosapiæ esse ostendit, ajebat ille. 1. Curiosum (b) *Helmontii* experimentum, quo Vini spiritus temporis ferè momento per spiritum Salis armoniaci in Offam albam concrescit, ac eò densiorem, quò purior Urinæ spiritus fuerit. 2. Effervescentia, quæ observatur in calente sanguine, si illi Vini spiritus remisceatur, non secus ac si Vitrioli spiritus superaffundatur, fit major. 3. Tincturarum, ut Castorii, mirrhæ &c. cùm Vini spiritu paratarum per spiritum Salis armoniaci præcipitatio, dum scilicet acidum Vini volatile, spiritum alkalinum pleniùs saturatum aggreditur, & corpus, quod solutum continebat, dimittit. 4. Vini generosi per alkalina absorbentia, ut Sulphur, oculos cancri, testas ovorum, talis enervatio, ut Martem non ampliùs aggrediatur, neque, si destilletur, spiritum fundat, nisi paucum ac imbecillem. 5. Spiritus ardentis, ac inflammabilis ab ipso aceto extractio, ut chymicæ operationes testantur. 6. Remedia ebrietatem cùm præcaventia, tum curantia ex alkalicorum familiâ desumpta, ut semen Sinapi jejuno stomacho comestum, quod vulgi est euporistum, pecudum pulmo assus ex (c) *Plinio*. Allium, quod commendat *Hippocrates*, ubi quis *ebrius est*, *aut*, *ad potationes ire volet*; cujusmodi sunt omnia ferè remedia ebriis adhiberi solita, quæ cùm multo alkali turgere constet, nec ebrietatem, neque illius causam oppugnarent, imò graviorem redderent, si vis inebriandi, quâ pollet Vinum, in parte sulphureâ & alkalicâ sita esset. Hæc ille pro Vini acido, quod ebrietatis Auctorem facit; quibus rationes, & experimenta ex parte altera, ego quoque opponam, mox ad ea quæ à doctissimo Viro sunt allata, aliquid reponam.

Partem Vini sulphuream & alkalinam eam esse, quæ vim inebriandi possideat, evincunt. 1. Spiritus Vini inflammabilitas, cùm satis constet, nullum spiritum manifestè acidum, & de quo non sit ambigendi locus, uti Spiritum Vitrioli, nitri, tartari, esse inflammabilem, imò talia potiùs ad inflammabilitatem tollendam apta esse, veluti observatur

(a) Diss. de Temul. (b) De Aura Vital. (c) H. N. l. 3. c. 14. de Vic. Acut. n. 59.

vatur in pyrio pulvere, qui ſpiritu vitrioli irroratus ac poſtmodum exſiccatus, non exardeſcit amplius, quod non evenit, ſi Vini ſpiritu madeſcat. 2. Vini, ac illius ſpiritus uſus in ulceribus, & gangrænis, ad compeſcendum ſcilicet acidum luxurians, & corroſivum, quo ſcatent ulcera, & à quo confoventur, alioquin peſſimus eſſet in ulceribus ſpiritus Vini uſus. 3. Obſervatio conſtans, & indubia, quòd nunquam viſus fuerit Vini ſpiritus, in acetum degeneraſſe, ſed ſolùm, cùm veteraſcit, languidiorem fieri, cùm Vina, ſpirituoſiori parte abeunte potiùs, quàm depreſſa, plerumque aceſcant; nec non alia obſervatio ſatis nota, & perſpecta, quòd ubi Vinum ad aceſcentiam vergat, perexigua Vini ſpiritus portio obtineatur, quòd in Vinis pendulis & mucidis nequaquam evenit; hinc qui publicos proventus habent pro aquâ vitæ promercali parandâ, aliquo pretio quidem Vina pendula, & corrupta emunt, ut è quibus aliquam Vini ſpiritus portionem evocent, nullo verò acidula, quæ fruſtrante diligentiâ, non niſi phlegma inſipidum, mox acrem liquorem exhibent. 4. Spirituum acidorum mineralium, ut Spiritus Vitrioli, Nitri, &c. per Vini ſpiritum dulcificatio, qui ſi acidus eſſet, & hoc nomine inebriaret, eoſdem acidos ſpiritus non caſtigaret, & mitiores redderet, cùm nullum ſimile, aliud ſibi ſimile infringat, ſed roboret. (*a*) 5. Spiritus Vini cum nitri ſpiritu notabilis efferveſcentia, cùm ad invicem remiſcentur, qualis efferveſcentia naturam in Vini ſpiritu, Nitri ſpiritui manifeſtè acido oppoſitam arguit. 6. Vini ſpiritus ſine deſtillatione rectificatio, nimirùm per iteratam Salis Tartari, Calcis, cinerum clavellatarum infuſionem. Etenim ſi Vini ſpiritus ex acidorum familiâ eſſet, Sal Tartari, Calx, quæ inter alkalia primas tenent, Vini ſpiritum haud quaquam rectificarent, ac fortiorem redderent, imò potiùs infirmarent, illius acidum abſorbendo; licet autem dici poſſit, Sal Tartari phlegma abſorbere, ſicque Vini ſpiritum rectificare, non apparet tamen ratio, quare Sal Tartari, acidum, quod Vini ſpiritui ineſſe ſupponitur, non abſorbeat, ac illo potiùs, quàm phlegmate, non ſaturetur. 7. Vina ſacco percolata (quæ reliquis Vinis non colatis, cæteris paribus, ſemper debiliora ſunt, cum *Sacco frangantur vires*, ut ait *Plinius*) facilè aceſcentia, ac præcipuè cum æſtatem ſenſerint, quod in reliquis Vinis non evenit, quæ à particulis ſpirituoſioribus ab acore præſervantur. 8. Vina generoſa Podagricis minùs noxia, quàm Vina tenuia, & acidula, ſicut Vina Rhenana, quæ à (*b*) *Sylvio* in Arthritide damnantur, quia pauco ſpiritu volatili prædita ſint, quod multò ante annotarat (*c*) *Crato*, qui in Conſolatione Medicâ pro articularis morbi doloribus, ſcripſit, eos, qui tenuium vinorum uſum innoxium putant admodùm falli, ſed ſalubriùs eſſe, *parùm Vini Ungarici*, *vel malvatici bibere*, *quàm tenuia Vina copioſe haurire*; hoc idem teſtantur (*d*) *Helmontius*, *Willeſius*, aliique graviſſimi Viri, qui Vina tenuia & acida prorſus improbant; ut quæ acidum multiplicando, dolores arthriticos adaugeant.

Ad ea porrò, quæ ſuperiùs pro acido Vini inebriativo, mihi à perito Chymico objecta ſunt, reſpondere poſſem, primò experimentum de coagulatione, & efferveſcentiâ ſpiritus Vini cum ſpiritu urinæ, tanti non eſſe, ut ſpiritum Vini acidæ naturæ eſſe evincat. Multa enim alkalicæ indolis inter ſe commixta efferveſcunt, ut Sal Tartari, Oleo Tartari affuſum, quod experimentum tradit celeberrimus (*e*) *D. Jo: Bohn*, quod non acido occulto tribuendum ait, quod Tartarus in ſui ſolutione combiberit; cùm aqua affuſa Sali Tartari idem præſtet; ſicuti etiam multa acida inter ſe commixta efferveſcere paſſim obſervantur, & multa acida alkalicis mixta, ſine ſubſequente coagulatione, adeò ut regula generalis ſtatui nequeat.

Quoad ebullitionem, quæ fit in ſanguine re-

Tt

(*a*) Etmull. Pyr. Ra. c. 10. (*b*) Appen. Pra. M. Tra. 8. n. 54. (*c*) l. 2. Con. 27. (*d*) in Volu. I. riven. de Ann. Bru. p. 2. c. 14. (*e*) de Aër in ſubl. infl. c. 4

recens educto, quando illi permiſceatur Vini ſpiritus, non ſecus ac ſi Spiritus Vitrioli affundatur; hanc ſatis variam, nec ſemper eodem modo reſpondentem deprehendi, cùm ſanguinis varia, ac diverſa eſſe poſſit conditio, ac modò peccet in acidi, modò alkali exuberantiâ; quare quando notabiliter ebulliet, Vini ſpiritu illi ſuperaffuſo, probabiliter credi poterit in tali ſanguine ſuperabundare acidum. Præcipitatio porrò tincturarum cum ſpiritu Vini paratarum, quæ per Spiritum Sal. Armoniaci fieri obſervatur, non multi eſt roboris, ſiquidem multæ præcipitationes fiunt per aquam ſimplicem frigidam, ut in præparatione reſinæ Jalappæ, Mechoachæ; quare ſi Vini ſpiritus inter acida connumerandus eſſet, ex Regulâ communi Chymicorum, quòd ea, quæ ſolvuntur per acida præcipitantur per alkalica, Aquam oporteret eſſe alkalicum, corpus, ut norunt omnes, inſipidum non tantùm & nullius acrimoniæ particeps, ſed utriuſque acrimoniæ acidæ, & alkalicæ correctivum.

Neque ad aſſerendam Vini aciditatem, uti ebrietatis cauſam, ſufficit quod dicitur de Vini enervatione per alkalicorum infuſionem; etenim cùm varia corpora ad invicem miſceantur, fit novum concretum diverſarum virium; ſic Aqua enervat tam acida, quàm alkalia, & diluit quamcumque acrimoniam. Detur porrò Chymicis, ab aceto forti per deſtillationem portionem aliquam ſpiritus ardentis elici, id tamen non evincet talem ſpiritum flagrantem eſſe de acidorum familiâ. Nullum enim corpus tam acidum, quàm alkalicum tam ſimplex reperire eſt, quod de oppoſitâ vi aliquid in ſinu ſuo non contineat. Quod porrò ſpectat ultimam rationem à remediis ebrietatem curantibus, atque etiam præſervantibus petitam, quæ de alkalicorum familiâ, ut plurimùm ſunt, dicendum ea potiùs morbi cauſam, quàm morbum ipſum reſpicere, promovere nempè ſeri abundantiam ad vias urinarias, quo modo facilior eſt ebrietatis ſolutio, ſicuti eadem vim habere præſervativam; nam ex *Hippocratis* (a) Oraculo, *quæ facta tollunt, ante facta fieri prohibent*. Cæterùm acida quoque inter ebrietatis remedia, uti acetum, adhiberi ſolent. Acetum capiti applicatum, nec non Epithema ex ſucco ſempervivi majoris, cum Aceto commendat *Etmullerus*, (b) ſi teſtibus applicetur, quod remedium ait potenter ebrietatem diſcutere.

In alkali ergo volatile, ſeu Sulphur narcoticum, quod Vino inſit, ac vim habeat humorum ac ſpirituum motum ſufflaminandi, ebrietatis cauſam *Etmullerus*, & alii referunt, quod ex tremore, ſtupore, ſoporoſitate, qualia obſervantur ex opio aſſumpto, deducunt. Verùm an probabilius eſt vi ligandi, ac figendi à Vino proſcriptâ, Vinum (quo nulla ſubſtantia ſpirituoſior eſt, & ſanguini ac ſpiritibus magis affinis) largiter potum, dum per venas dividitur, & caput petit, liquare potiùs, fundere, & arteriarum oſcula per cerebrum diſſeminatarum reſerare, ſicque totam cerebri ſyſtaſim, multo ſero irrorare, & emollire, ut nervorum tonus laxetur, & prænarrata accidentia ſubſequantur? An idem etiam de Opio affirmandum, nimirùm quòd humores, ac ſpiritus nequaquam vinciat, & incraſſet, ut creditur, ſed potiùs alkali ſuo volatili, ac fumoſo fundat, ac liquet, ut ex illius vi diaphoretica, & diuretica, de qua nemo ambigit, conjectare licet? Profectò in hac re doctiſſimo (c) *Williſio* non parùm hæret aqua, ait enim *qualitates quas Opio ſanguinem figendi, incraſſandi nonnulli attribuunt, ſe non tam facilè deprehendiſſe.* Quidquid ſit de Opii facultate ſeu figente, ſeu liquante, id enim diſquirere modò non vacat, hoc auſim de Vino, ac illius ſpiritu aſſerere, quòd licet eadem ferè accidentia ac Opium invehat, veluti tremorem, torporem, ſomnum profundum, aphoniam &c. diverſo tamen operandi modo, ab Opio hæc efficiat; in ſoporatis enim ab Opio pulſum exilem, tardum, pallorem, faciem cadaveroſam, extremorum perfrigerationem, deprehendo, in ebriis verò ex liberali Vini potu, ſeu illius ſpiritu, pulſus validos, faciem ruben-

(a) 3. in 6. Epid. (b) de Vig. & Som. c. 8. (c) Pla. Ra. l. 1. Se. 6.

rubentem, flammantes oculos, & Venarum inflationem, ut plurimùm obſervo, unde (*a*) *Virgilius* Silenum ſuum ebrium deſcribit.

Inflatum heſterno Venas, ut ſemper, Jaccho. Hujuſmodi autem ſeri è maſsâ ſanguineâ in cerebrum diffuſionem ab impetu facientе Vini ſpiritu excitatam, ipſamet teſtatur autopſia; in mortuis enim ex ebrietate, cranio diſſecto, repertum eſt cerebrum multo ſero lacteſcente perfuſum, veluti videre eſt apud (*b*) *Theophilum Bonetum.* Hanc ſeri fuſionem atteſtatur pariter Crapulæ ſolutio, de qua *Hippocrates*, licèt enim cita vomitio multùm conferat ad ebrietatis noxas minuendas, vera tamen ſolutio, per copioſam diureſim habetur, ſero exundante ad urinarias vias amandato; adeò verum eſt vulgatum illud, Vinum ſanare eas diſpoſitiones, quas facit, facultate nimirùm quâ pollet, humores extenuandi, & urinas ciendi, quod pariter innuere viſus eſt (*c*) *Ariſtoteles*, qui diſquirens quare crapulam minùs ſentiant, qui dilutum, ſeu mixtum, quàm qui merum bibunt, præter alias rationes hanc affert, *quòd merum, ſicut cætera, ita ſe ipſum concoquit.* Aliquem ebrietatis uſum excogitarunt antiqui, ut apud *Hippocratem* videre eſt. *Mneſitheus* Medicus Athenienſis, in Epiſtolâ de liberaliore potu, apud (*d*) *Athenæum*, & *Langium.* (*e*) *Accidit autem*, ajebat, *ut qui ſe plurimo mero ingurgitarint, corpus & anima graviter offendantur; verùm quodam dierum intervallo inebriari, videtur mihi corpus expurgare, & animum recreare. Coacervantur enim in nobis ex quotidiana potatione quædam humorum acredines, quarum opportuniſſimus eſt per urinam exitus, & purgatio per compotationem maximè competit, abluitur enim corpus.* Lacones ergo ex antiquiſſimo *Medico Mneſitheo* corpus per urinam & vomitum expurgabant, & animum φιλοτησίας poculo exhilarabant.

Non ſemel, nec ſine admiratione mihi obſervare contigit, Autumnali tempore, *cum plenis ſpumat vindemia labris*, & aſſidua fit Vini elutriatio è Tinis in dolia, eos, qui huic operi in Cellariis adſtant, magnam urinæ profuſionem experiri, ita ut centies in die mingant, & urinam reddant tenuem ac limpidam aquæ ad inſtar. Id autem non aliam ob cauſam fieri crediderim, quàm ob magnam ſpirituum è Vino emanationem, qui ſpiritales vias ſubeant, & in maſsâ ſanguineâ ſeri fuſionem efficiant. Sic Vinum recens expertus ſum, Diureſim multò liberaliùs promovere, quam Vinum vetus, licet meracum, & generoſum, adeò ut ubi ſeri redundantiam per urinarias vias educere conſultum fuerit, Vinum recens, ſed percolatum, ac partibus craſſioribus depuratum, Vino veteri præferre non verear.

Ut autem in ſemitam redeamus, ſanguineam maſſam in hiſce Operariis à partibus Vini volatilibus, quibus ad ſaturitatem oppletus eſt aër, primò affici, ac in motum fermentativum cieri, deinde ſpiritus animales, cenſendum eſt: quantùm enim ſit ſanguini cognata res Vinum, nemo non novit, neque ineptè *Androcydes* ſapientiâ clarus, apud (*f*) *Plinium*, ut *Alexandrum M.* ab intemperantia cohiberet, illum monuit, ut quando Vinum potaturus eſſet, *meminiſſet, ſe bibere ſanguinem Terræ.* Ob eandem affinitatem, afficiuntur ſpiritus animales, quorum tam ingens copia ex perenni, qui ſuggeritur, Vini ſpiritu generatur, ut intra Cerebri loculamenta hoſpitari nequeant, hinc totius animalis regiminis perturbatio, non ſecus, ac in Apum Repub., cùm ob nimiam illarum fœturam, quæ examen ſuppleverit, oriuntur turbæ; ſic vertigines, ſtupiditates, capitis dolores, non ſecus ac ingenti plethorâ vaſis diſtentis, ſubſequuntur, ac poſtremò ex totius naturalis œcononiæ perverſione macies, virium languor, & ſuperiùs recenſita accidentia, quæ in aſſuetis quidem mitiora ſunt, graviora verò in iis, qui ſe primò huic miniſterio addixerint. Refert (*g*) *Zacutus Luſitanus*, Aulicum quendam, cum in Villam conceſſiſſet, in Cellam Vinariam fortè in-

(*a*) Ecl. 6. (*b*) Sepul. p. 1. ſe. 13. ob. 87. 5. Aph. 5. (*c*) Se. 3. Pr. 3. & 22. (*d*) 3. de Diz. n. 22. (*e*) l. 11. c. 10. l. 1. Ep. 30. (*f*) l. 14. H. N. c 5. (*g*) de Prin. Med. hiſt. l. 1. h. 6.

ingressum, ita à Vini odore perculsum fuisse, ut in terram syderatus deciderit, & intra horas exspirarit.

Idem quoque contingere iis in Regionibus, ubi pro Vino conficitur Cerevisia, veluti in *Germaniâ*, *Angliâ*, ac penes omnes Septentrionales populos, satis perspectum est. Cùm enim dictis in locis, licèt floreant Vites, ut plurimùm tamen non maturescant Botri; propterea ex hordeo, & seminibus cerealibus, quibus abundant, ad germinationem fermentatis cum lupulorum folliculis potionem sibi parant, quâ passim loco Vini utuntur, ac illius potores *haud aliter titubant*, *quàm si mera vina bibissent*, ut de aquâ *Lyncestri amnis* cecinit (*a*) *Ovidius*. Antiquitùs Septentrionales populos similes potiones parare sibi consuevisse ex (*b*) *Virgilio* habemus, his carminibus, ubi de gente Septentrioni subjectâ sermonem habet.

Hic noctem ludo ducunt, *& pocula læti*,
Fermento, *atque acidis imitantur vitea sorbis.*

Sicuti ergo à doctis viris accepi, & apud Scriptores literis traditum est, Operarii, qui in Hypogæis ad Cerevisiam parandam incumbunt, iisdem ferè affectibus vexari solent, quibus apud nos Oenopœi, & Vini Destillatores; sicuti enim hujusmodi potionum genus non modicam vim inebriandi possidet, ut ex Cerevisiâ spiritum ardentem, quem (*c*) *Platerus* lupulis adscribit, liceat extrahere; ita qui potiones hujusmodi præparant, digerunt, ac in Vasis recondunt, capitis doloribus, vertigine, anxietate tentari solent. Inter Cerevisiam ac Vinum multùm equidem convenit; nam sicuti Vinum, cùm Verno tempore florent Vites, ob odorata effluvia, per aërem dispersa non exiguam alterationem persentit, uti omnes norunt, hoc idem contingit in Cerevisiâ, quam ajunt florente hordeo non parùm turbari, teste *Helmontio*; & sicuti Vinum, ac illius spiritus immodicè potus, appetitum prorsus dejicit, sic idem prorsus Cerevisia efficit recenter pota, teste eodem (*d*) *Helmontio*, qui tradit Fermentum Stomachi ab illâ infringi atque enervari. Facultatem hanc inebriandi, quam habent potiones ex hordeo factæ admirans *Plinius* (*e*) scripsit, *mira vitiorum solertia inventum*, *quomodò aqua inebriaret*.

Quibus ergo præsidiis Ars Medica Oenopœis, ac Vini Destillatoribus succurret, qui labores suos impendunt, pro re tanti momenti ac necessitatis elaboranda, tum ad Vitam sustentandam, tum ad elegantiora, ac præstantiora remedia concinnanda, adeò ut si Vini spiritu Chymicorum Officinæ carerent, ad tantum existimationis fastigium nunquam Chymica adscendisset. Artem hanc destillandi, & separandi varias ac diversas substantias, quæ Vino insunt, mente concepit ac in votis habuit (*f*) *Galenus*, qui scripsit, *se pericula omnia subiturum*, *si quam machinam*, *aut artem invenire posset*, *sicut in lacte*, *contrariarum partium separationis*, *ita in hoc quoque*. Ego igitur, quotiescumque hujusmodi Artifices curandos habeo, si ex prædictis affectibus decumbant, seu cùm in illorum Officinas pedem immisi, suasor sum ut à Vino, eò magis à Vini spiritu, abstineant, ac prorsus abstemii fiant, per totum illud tempus saltem, quo tali ministerio operam suam locarint; sicuti ut quantum possunt ab halitibus, qui è Vino exspirant, faciem avertant, eamque frigidâ identidem perfundant, nec non ut à suis ergasteriis, ad auram liberiorem captandam interdum pedem efferant. Ubi verò actu decumbere cogantur, opere dimisso, ea remedia præscribenda, quæ ad temulentiam & affectus temulentiam comitantes curandos adhiberi solent, quâ de re consulantur Auctores, ac præcipuè inter cæteros (*g*) *Etmullerus*; talia autem sunt v. g. Acetum, Castorium, Spiritus Salis Armoniaci præcipuè; nihil enim est quod efficaciùs vitia, ex Vini abusu contracta emendet, quàm id, quod de spiritu volatili urinoso participet.

Multa quoque recenset *Plinius* ad ebrietatem præcavendam, quæ vulgò satis perspecta

(*a*) 15. Met. (*b*) 3. Geor. (*c*) T. p. Pra. d. c. 3. (*d*) de fame læsa. (*e*) l. 14. H. N. c. 22. (*f*) l. 1. de simp. Me. fac. c. 17. (*g*) de Temul.

cta sunt, ut amygdalæ amaræ, brassica, & dulcia ferè omnia, quibus recentiores multa addidere, qualia sunt, quæ *Platerus* in sua Praxi Medica longa enarratione ad tædium usque proponit; popularium enim suorum conditionem misertus, cùm scribat tanquam civile quoddam introductum fuisse, in conviviis poculis certare, prolixam remediorum ab ebrietate præservantium seriem recenset, ut Absinthium, Rutam, lac, pulmones animalium assos, poscam, poma acida, tum composita medicamenta, ut Electuaria, ac varias mixturas, quæ priùs sumptæ ab ebrietate præservent.

Operariis id genus, quibus tam conquisitis remediis, ob ipsorum miseram conditionem uti non datur, simplicia potiùs, ac facilè parabilia remedia erunt ex usu, ut Brassica, cujus, per tot secula commendatur virtus, ad ebrietatem tum præcavendam, tum sanandam, Raphanus, Aqua aceto diluta, quam *Platerus* ebrietatis antidotum appellat.

De Pistorum & Molitorum Morbis.

CAPUT XXI.

MUltas esse Artes (quibus Ars Medica annumeranda) *quæ illis, quibus earum cognitio contingit, multum laboris ac molestiæ exhibent, illis verò qui earum usu indigent, jucundæ ac utiles exsistunt*, scripsit (*a*) *Hipp.* In hujusmodi Artium censu *Ars Pistoria* profectò collocanda est; quid enim hominum vitæ utilius, imò quid æquè necessarium, ac Panificium? Quodnam verò Opificium, magis incommodum, ac molestum suis Artificibus, veluti ex laboratâ Cerere? sive enim farinam cribrent, seu pinsant, ac pastam subigant, seu panem in furnis coquant, multis laboribus ac tædiis fatigantur, ideòque variis morbis conflictari solent. Pistores ut plurimùm nocturni sunt Artifices, dum enim cæteri diurno labore expediti somnum capessunt, ac vires detritas reficiunt, hi tota nocte exercentur, mox per totam ferè diem, tanquam Solifugæ, somno indulgere coguntur, adeò ut in ipsâ Urbe habeamus Antipodes, contrario scilicet vivendi genere degentes.

Surgite, jam vendit Pueris, jentacula Pistor. ajebat *Martialis*, nocte scilicet elaborata, & percocta: albescente enim die, ac urbanâ plebe ad consueta exercitia redeunte, Panis copiam paratam esse necesse est, alioquin seditionem moveret Venter. Quales enim turbas in magnis Urbibus excitarit interdum Panis deficientia, satis loquuntur historiæ, & nuper *Hispaniarum Regis Aula* hanc ob caussam populares motus non parùm extimuit, hinc (*b*) *Juvenalis*, ad plebem in officio continendam, *Panem, & Circenses* commendabat, Annonæ scilicet abundantiam, & Spectacula.

Primùm ergo qui farinam à furfure cribratoriis machinis secernunt, saccos excutiunt, versant, ut ut faciem custodiant, non possunt tamen, quin, dum pro respirationis necessario usu, aërem hauriunt, volitantes farinæ particulas excipiant, quæ cum salivari succo fermentantur, & fauces non solùm, sed stomachum, & pulmones pastâ infarciunt; unde facili negotio tussiculosi fiunt, anhelosi, rauci, ac demum asthmatici, tracheâ, & pulmonaribus viis incrustatis, liberoque Aëris commercio impedito. Oculos quoque non parùm perstringunt, quæ iis hærent farinæ particulæ, ac lippitudinem nòn raro inducunt.

Nullam ab hisce noxis præservatoriam cautionem, quam possim suggerere, habere me fateor; illorum consuetudinem fasciâ lineâ os sibi obvelandi commendo, ast id non satis est, quin unà cum aëre inspirato farinæ atomi pectoris penetralia irrepant. Morem hunc,

(*a*) De flat. n. 1. (*b*) Sat. 10.

hunc, Pistores, ori sudario obvoluto, capistrandi, perantiquum fuisse constat, uti apud (a) *Pignorium* in opere elegantissimo de Servis videre est, ubi auctoritas *Athenæi* affertur; id tamen non pietatis officio factum fuisse constat, sed Sybaritico luxu, ne scilicet sudor ex ore distillans influeret, aut subactam farinam halitus afflaret. Hisce Operariis proderit, si aquâ faciem perfundant, si oxycrato fauces persæpè colluant, si oxymellite utantur, si identidem purgationem aliquam instituant, aut cùm à respirandi difficultate premuntur, emeticum aliquod capiant, ut impactæ materiæ excutiantur, quo remedii genere, ex his nonnullos animam penè agentes, restitutos vidi.

Qui porrò pastam manibus pinsunt, subigunt, ac in panem, & placentas efformant, coquunt, cùm ut plurimùm hypocaustis, hyeme præsertim, ut panis benè fermentetur, opus suum perficiant, ubi è loco impensè calido ad aërem externum exeunt, ac domos suas repetunt, ad somnum captandum, facili negotio in magnas pororum cutis adstrictiones incidunt, unde postea gravedines, raucedines, ac pectoris morbi, ut pleuritides, peripneumoniæ suboriantur; quibus affectibus, adeò popularibus, qualia remedia sint adhibenda, nemo non novit. Non pauci tamen momenti erit nosse, qualis fuerit causa occasionalis; quare ad naturalem corporis perspiratum restituendum, erit præcipue incumbendum, ægrum in calido conclavi detinendo, frictiones cum oleo adhibendo, intrinsecus verò ea, quæ diaphoresim promoveant, in usum revocando. Non sine admiratione quidem in hisce Operariis magis, quàm aliis hominibus, observavi, quòd graves Pleuritides, vel in ipso morbi principio sine ullâ ferè exspuitione, liberali sudore erumpente, judicentur; quod fit, ut reor, quia in hujusmodi casibus acuta febris, morbus primarius à lateris dolore comitatus, à causâ externâ, subitâ scilicet pororum cutis occlusione, ortum potiùs, quàm à pravo humorum apparatu duxerit; adeò ut Cutis spiraculis reseratis, ac manante sudore, solvatur febris unà cum dolore pleuritico; resorptâ scilicet, quæ in pectus fluxerat materiâ, ac cessante ejusdem fluxuræ rejectione; adeò refert, ex *Hippocratis* (b) monito in *Stymargi* famula *devenire ad occasionem*, *& occasionis initium*.

Interdum Pistoribus inflari manus observavi, atque etiam unà dolere; omnibus autem hisce Artificibus præter morem crassescunt manus, quod evenit ob continuam pastæ manuum pressione subactionem, succo alibili ab arteriarum osculis abundanter expresso, ibique detento, nec tam facilè ob fibrarum stricturam remeante. Artem autem suam facilè produnt Pistores, dummodò manus ostendant; nemo enim inter Mechanicos Operarios est, qui manus habeat crassiores. *Exercitium siquidem, ut ait Avicenna, magnificat membrum*, quod in alio quoque ministerio verum deprehenditur. Lotiones manuum ex lixivio, Vino albo generoso, ac similibus erunt ex usu.

Aliud qnoque Pistoribus malum accedit, omnes enim facilè videas Valgos fieri, h. e. suris extrorsum intortis, quales habent cancri, & lacerti; cùm enim in Cispadanâ, & Transpadanâ Regione pro more habeant super solidam tabulam, seu tripodem tereti ligno figuræ conicæ tripodis capiti affixo, ut circumvolvi possit, cùm inquam pro more habeant, magnam pastæ molem subditam prædicto ligno ex alto deducto, magnâ vi brachiorum & genibus quoque premere, alio interim pastam versante, contorquentur crura ad externa, cùm eâ in parte imbecillior sit genuum articulatio. Huic malo nullum est remedium, nam licèt juvenes sint, & robusti, citò valgi fiunt, & progressu temporis claudi.

Inter Pistores melior forsan conditio eorum est, qui Panem coquunt; etenim si ex nimio calore, dum Panem furnis indunt ac educunt, noxas non leves patiuntur, æstate præsertim dum toti sudore difluunt, non parùm tamen à panis calentis odore reficiuntur;

(a) l. 2. (b) 4. in 2 Epid.

tur; Panis enim recens victum analepticum suggerit, ac solo odore spiritus exhilarat, ut de *Sale volatili Plantarum* notat (*a*) *Wedelius*, & in suâ Physicâ subterraneâ (*b*) *Becherus*, qui virtuti perlarum confortativæ panis odorem præponit.

Hujusmodi Artificum genus frequentiùs quàm reliquos Operarios ægrotare observavi, in populosis Civitatibus præsertim, ubi minori impendio, ac lubentiùs Plebecula panem emit, quàm sibi illum domi conficiat, secùs quàm fieri solet in parvis Oppidis ac Villis, in quibus sibi quilibet Pinsor est. *Romanos* quoque ab Urbe conditâ usque ad annum DXXX. Pistores non habuisse, cùm *Quirites* ipsi sibi panem domi conficerent, idque opus esset pistricum, tradit (*c*) *Plinius*; postmodùm verò Urbe populosissimâ factâ, pistorium opus per publicos Servos inductum. Ubi ergo hujusmodi Artifices curandi occurrant, ex quocunque morbo ægrotent, non parùm conducet ad affectiones, quibus ex Artis conditione sunt obnoxii, animum diligenter advertere.

Frugum quoque Molitores, quos ex farinæ volatu semper candidatos esse necessum est, in eodem albo describere non abs re arbitror; frugum enim in tenuissimum pollinem tritarum volitantes particulæ, totum Molendini spatium implent, quare velint, nolint, os, nares, oculos, aures & totum corpus farinâ conspersum gestant: ex his itaque non paucos asthmaticos factos, ac tandem in Hydropem lapsos observavi. Herniosi quoque fieri solent, dum frumenti ac farinæ saccos humeris gestant, disrupto aut laxato peritonæo; quia verò diu noctuque inter rotarum & Molarum strepitum, ac ex alto cadentium aquarum sonitum degunt, omnes ut plurimùm surdastri sunt; aurium Tympano ab objecto fortiori, quàm par sit, assiduè verberato, ac è tono suo dejecto.

Observatione dignum est, quòd Molitores, sicuti & Pistores, phtiriasi, hoc est pediculari morbo ut plurimùm laborent, adeò, ut vulgus pediculos per jocum, pulices albos Molitorum appellet. Num id contingat, quòd hujusmodi Operarii sordibus ferè semper involuti sint, ac raro vestibus exuti somnum capiant, seu quòd farinæ mixtura cum cutaneis sordibus talium animalcularum fœturæ multùm conferat, non satis liquet; certum est tamen omnes ferè Molitores hujusmodi satellitio armatos, semper incedere, idque si *Danieli Heinsio* notum fuisset, profectò in elegantissimâ suâ Oratione *de laudibus Pediculi ad conscriptos Mendicorum Patres*, Molitoribus dignum locum concessisset.

Gravioribus sanè morbis antiquitùs, quàm hac nostrâ ætate, tales Operarii exercebantur. Non enim hasce machinas ad fruges in farinam terendas habebant veteres, quales nos habemus, aquæ ministerio per incile delabentis, & ingentes rotas versantis; quamvis apud (*d*) *Palladium* Scriptorem antiquum aliqua sit mentio de frugum triturâ aquæ beneficio; loco enim citato scribit, *quòd si aquæ copia sit, fusuram Balnearum debeant Pistores suscipere, ut ibi formatis aquariis molis, sive animalium, sive hominum labore, frumenta frangantur.* Pistrinis antiquitùs utebantur, ut frumentum molerent, quorum usus nunc est ad tundendas, & fruges suis membranis seu spoliandas, seu frangendas. Quare non solùm à Jumentis, sed etiam ab hominibus, servis, ac mulieribus circumagebantur molæ; unde nomen traxere molæ trusatiles, cùm totis viribus in gyrum truderentur; alicujus sceleris rei propterea ad Pistrinum vincti, pœnali opere ducebantur; sic apud *Plautum* nil magis frequens ac Servis magis ominosum, quàm Pistrini nomen, *L. Apulejus* se Asinum factum *velata facie molæ adstrictum fuisse*, ait, *ut calcans vestigia sua incerto errore vagaretur.* *Sampsonem* quoque à *Philistæis* excæcatum ad versandam molam (quam trusatilem profectò fuisse credendum est) ex sacris Codicibus habemus; servis autem huic operi addictis, ne à vertigine infestarentur, oculos fodere consueverant.

Opus ergo laboriosissimum istud erat, cui

servi

(*a*) c. 4. (*b*) l. 1. (*c*) l. 14. H. N. c. 11. (*d*) l. 1. c. 42.

servi & Ancillæ addicebantur, & quod hujusmodi Operarios citò conficeret, gravissimis morbis illos enecando. (a) *Job* idcircò inter alias imprecationes pro miseriarum complemento, hanc quoque recensuit: *Molat*, inquit, *alteri Uxor mea*, *idest ut Vatablus*, *ac alii Interpretes exponunt*, fiat vilis Ancilla; quamvis non desint, qui dictum illud ad turpia detorqueant, de quo vid. (b) *Augustinus Pfeiferus* de antiquitatibus Hebraicis. Apud *Romanos* quoque magnus erat Pistrinorum numerus, & quælibet Romanæ Urbis regio determinatum Pistrinorum numerum habebat, quem notat *P. Victor* de Urbis Regionibus. Postquam autem ubique ferè locorum, si aquæ copia suppetat, molæ aquariæ ad meliorem usum sunt redactæ, nullus alius est Pistrinorum usus, quàm ad tundenda, seu findenda grana; hinc, sublato per Christianam Religionem servitutis jugo, non tam grave & asperum est molitorium opus, nec adeò morborum ferax, ut priscis temporibus. Eadem ergo Molitoribus, ac Pistoribus curatio adhibenda, ubi à volatili farinâ per os exceptâ læsio contigerit; quòd si à ponderum gestatione herniosi fiant, subligaculo utantur, quod etiam ad hujusmodi affectum præcavendum gestare possent, uti ipsis suasor esse soleo.

Ad animatam verò pediculorum pestem abigendam, primò mundities erit procuranda, ac indumenta crebrò mutanda; commendantur in specie lotiones ex decoctione Absinthii fol. persici, centauriæ, staphysagriæ, lupinorum; furfur aceto mixtum à *Q. Sereno* pro tali morbo celebratur; præ cæteris verò multæ sunt efficaciæ linimenta, quibus aliquid mercurii salivâ exstincti fuerit admixtum; commoda quoque sunt in hanc rem lintea, quibus Aurifabri utuntur in detergendis Vasis post deaurationem.

(a) cap. 31. (b) cap. I. de Molend. Hebr.

De Morbis eorum, qui Amylum conficiunt.

CAPUT XXII.

NOn vulgares quoque sunt noxæ, quas pati coguntur, qui circa *Amylum* parandum exercentur; satis vulgatus est modus illud conficiendi, nullaque ferè est muliercula, quæ illum ignoret, perfrequens enim est Amyli usus ad lineas vestes, & collaria dealbanda. In hisce Regionibus Monialium est opificium, quod postea Pharmacopolis, aliisque divendunt. Æstate igitur, cùm Amylum parare volunt, triticum in aquâ ad germinationem usque maceratum in marmoreis vasis reponunt; aliquis deinde ex illorum servis triticum sic emollitum, nudis pedibus terit, non secus ac cum vindemiæ tempore, premuntur Uvæ; quamvis autem sub dio id faciant, tam gravis tamen est odor, qui ex spumante illâ materiâ exhalat, ut qui pedibus eam premit, ac superstat, nec non Servulæ, quæ manibus materiam illam pressam colligunt, ut inde succum Sole exsiccandum eliciant, de capitis dolore valdè conquerantur, nec non de gravi respirandi difficultate, tussi molestissimâ, ut opus aliquando cogantur intermittere, ni suffocationis periculum subire velint. Id ego persæpè observavi, ac revera mihi intolerandus ille odor videbatur, qui nescio quid acidi penetrantissimi redolere visus est. Acidum enim volatile, quo Triticum turget, ob fermentationem in motum concitum, à reliquarum partium consortio secedere, & in auras magnâ ex parte evolare, arbitrari licet; hanc ob causam Capitis dolores, Dyspnœam, tussim excitare aptum est; nihil enim molli Pulmonum texturæ, ac membranosis partibus est magis hostile, quàm acida exhalatio, qualis est fumus ex Sulphure, aliisque acorem spirantibus.

Hosce Operarios monere soleo, ut in aprico, & quantùm possunt, in ampliori spatio, non in conclusis locis, opus hujusmodi perficiant.

ficiant. Quoties verò gravem aliquam noxam exinde contraxerint, oleum amygdal. dulcium, emulsiones seminum melonum, ptisana hordeacea, haustus vini generosi, odor spiritus Salis armoniaci, Aquæ theriacales fuerunt ex usu.

Hujusmodi occasione lubet paululum Amyli naturam, ac indolem penitiùs perscrutari, quam suspicari licet aliam forsan esse, quàm quæ à *Medicis* passim statuitur. Unanimi ferè, cùm veterum, tum recentiorum consensu, supponitur, Amylum acres humores temperandi, fluxiones sistendi, ulcera sanandi vi pollere. (*a*) *Plinius* in sanguinis rejectione, in vesicæ dolore, Amylum commendat. *Galenus* in ventris profluvio, in asperæ arteriæ inflammationibus, oculorum lacrymatione, ac ubi opus sit, partes ulceratas mollire, & lævigare, multis laudibus Amylum extollit. *Vallesf.* (*b*) de Sacrâ Philosophiâ factum *Elisæi* exponens, qui farinam conjiciendo in Ollam, ubi cocta fuerat colocynthis, amarorem correxit, Amylum ad dysenteriam sanandam, & quamcumque acrimoniam hebetandam, cæteris remediis præfert; hoc idem sentiunt quicumque de Amylo scripsere.

Hæc opinio mihi quoque sat probabilis semper visa est, non solùm quòd Amylum sit ad gustum res fatua, ac prorsus saporis expers, adeò ut tanquam egregium acris materiæ absorptivum, & prædictis affectibus maximè accommodum credi possit, sed quia persuasum haberem, in illius præparatione quidquid acrimoniæ, & acoris frugi fermentatæ in auras exspirasse, ac dum radiis solaribus æstivis exsiccandum apponitur, aqueum humorem acredinis participem absumptum fuisse; nam, ut ait (*c*) *Gorræus*, *sub ardentissimo sole est exsiccandum*, *ne si paulisper madidum relinquatur*, *acorem contrahat*; ast Mulierum observatio Amyli naturam non parùm suspectam mihi reddidit, ut illius candori non multùm sit fidendum. Cùm in hisce Regionibus satis frequens sit Amyli usus in cunctis ferè domibus, ac præsertim apud Religiosos Ordines, ad vestes dealbandas, & solidandas, ut variis plicaturis elegantiores reddantur; observant passim mulieres, quæ in hoc ministerio præstant, quòd ubi Tunicæ lineæ ad aliquod tempus, Amylo sic imbutæ perstiterint, observant inquam, quod cito arrodantur; quare ut id præcaveant, ubi nigrescere cœperint, illas aquâ simplici eluunt, Amylum detergendo, sicque illas asservant, donec suo tempore Lotricibus à sordibus expurgandas tradant. Hujusmodi observatio Amylo non levem inesse acrimoniam absconditam, & quæ ad gustum non tam facilè se prodat, abundè testatur; etenim si Amylum ad aliquod tempus Tunicas, Collaria, & quodcumque ex lino contextum opus arrodit, quâ fide igitur in morbis pectoris, in faucium asperitate, in Dysenteriis, ac ubi mollire opus sit, ut ait (*d*) *Galenus*, tam confidenter illud exhibebimus? *Plinius* (*e*) ipse, licet in his affectibus, ut paulò ante dictum, illud commendarit, suspectam tamen esse illius naturam prodidit. *Amylum*, (inquit ille) *hebetat oculos*, *& gulæ inutilis est*, *contra quam creditur.* Laudanda certè in hac re est quarumdam Mulierum observatio, quæ, ne Amylum tam facilè arrodat, gummi arabicum illi permiscent.

Non pauca certè exsistere credendum est, quorum usus communis est, sed quia sensim, ac tacito pede noxias suas inferunt, innoxia putantur, donec casus aliquis occultam pravitatem ostendat; sic in genere alimentorum multa facilè videntur in stomacho concoqui, quæ in Venis pravos succos postmodum relinquunt; hinc scitè (*f*) *Avicenna*. *Ille*, inquit, *in quo mala digeruntur nutrientia*, *ob hoc non decipiatur*, *quoniam post dies in ipso mali generabuntur humores ægritudinem facientes*, *& pernecantes*; quod idem scripsit (*g*) *Galenus*, dum Alimentorum facultates examinaret. *Nobis enim non advertentibus*, *pravus succus post longum tempus in venis colligitur*; *qui postea exiguam ad putredinem occasionem nactus*, *febres malignas accendit*; inquit ille.

(*a*) lib. 22. c. 25. H. N. (*b*) de Sim. Med. fac. 2. de Comp. Med. 2. loc. (*c*) c. 36. (*d*) Defin. Med. (*e*) l. 22. c. 5. H. N. l. 22. c. 25. (*f*) 3. p. Do. 2. c. 6. (*g*) 2. de Alim. fac. c. 6.

De Morbis, quibus Frugum Cribratores, & Mensores vexari solent.

CAPUT XXIII.

Fruges omnes, ac præcipuè Triticum, sive in Puteis, & Scrobibus, veluti mos est in *Hetruriâ*, reconditæ, sive in Horreis, & sub Domorum tectis, ut in totâ *Cispadanâ*, & *Transpadanâ regione*, pulverem subtilissimum semper admixtum habent, non ex eo solùm, quem ex areâ ob trituram referant, sed alium pejoris notæ; quem eædem fruges, cùm diù asservantur, ex semetipsis dimittunt. Siquidem cùm multo Sale volatili semina cerealia turgeant, adeò ut, si non benè ad Soles æstivos exsiccata recondantur, summè incalescant, ac in pulverem quàm citissimè fatiscant, ex iis semper tenues particulæ ex cortice, quo vestiuntur, decedunt; quibus accedit pulvis residuus, & caries ex frugum consumptione, quam faciunt Tineæ, Teredines, Curculiones, aliæque frugum pestes, & illarum excrementa. Hinc quoties frumentum, aliasque fruges ad molendum cribrare necesse sit, vel metiri, cùm à rei annonariæ negotiatoribus huc, & illuc convehuntur, Cribratores, & Mensores ab ejusmodi pulvere adeò graviter infestari solent, ut opere peracto, Artem hujusmodi mille diris ejurare consuescant. Fauces, Pulmones, Oculi labem non parvam persentiunt; fauces enim illo pulvere replentur, & exarescunt, Pulmonares fistulæ pulverulentâ materiâ incrustantur, unde tussis sicca ac ferina subsequitur; Oculi pariter valdè rubent ac plorant. Sic omnes ferè, tum Cribratores, tum Mensores, qui ex tali Arte victitant, anhelosi sunt, cachectici, ac raro consenescunt, quin facillimè in Orthopnœam, ac tandem in Hydropem decidunt. Talem porrò acredinem habet is pulvis, ut pruritum ingentem per totum corpus excitet, qualis in Efferis interdum observatur.

Quare ex fruge tam benignâ, quale est Triticum, tam perniciosus pulvis emanet, interdum admirans, suspicari cœpi, latitare in illo pulvere Vermiculos, sensibus impervios, eosque in cribratione, ac mensurâ frugum in motum cieri, ac per aërem dispergi, qui postea, facilè cuti hærentes talem ardorem, ac pruritum per universum corpus possint excitare. Celeberrimus (*a*) *Ant. Leuvenhœck* suis Microscopiis tradit, se in frumento quosdam Vermiculos observasse, quos, nec ineptè, lupos appellat; verminosam itaque progeniem eam esse, quæ hosce Operarios tam graviter infestet, sat probabiliter credi poterit.

Non minùs quoque admiratione dignum, quomodo ex Tritico, ubi diù in loco concluso, veluti in locis subterraneis, uti mos est in Hetruriâ, asservatum fuerit, tam noxia exhalatio elevetur, ut satis sit ad necandum, si quis in dicta loca pedem immittat ad frumentum eximendum, nisi priùs permittatur, ut reserato ostio pernicialis aura paulisper exspiret. Hanc ob causam putat (*b*) *Zacchia*, non solùm prohiberi posse vicinos, ne tales frumentarios puteos construant, sed etiam cogi, ut constructos destruant; monetque Civitatum salubritati magis prospici, si tales putei apricis in locis, quàm longè ab incolarum habitatione construantur. Sapienter sanè *Lucensis Resp.* pro more habet, uti accepi, quotannis, Augusto mense, frumentum è publicis horreis eductum, & cribratum solaribus radiis per aliquot dies exponere, ac postmodum in priorem locum recondere, quo pacto ad plures annos à teredine, & corruptione, frumenta sua publicum in bonum præservant.

Cur autem Triticum magis quàm aliæ fruges, pulverulentum fiat, ac minus longævum, quærit (*c*) *Theophrastus*, & causam refert in horrea, opere tectorio lævigata, calce nempè & arenâ illita; Sic enim ait, *triticum plus caloris sentire, ac pulverem calidum, & sic-*

(*a*) Arc. Nat. Ep. 71. (*b*) Quæst. Med. leg. l. 5. Tit. 4. Q. 7. (*c*) l. 4. c. 17. de hist. Plant.

& siccum, calcisque illinimentum calorem fovere, hancque ob causam putrescere, ac in pulverem dissolvi, quam rationem haudquaquam approbat *J. C. Scaliger* in hujus loci commento; ea enim, quæ calida sunt, & sicca, inquit ille, tantùm abest, ut ad putredinem disponant, ut potiùs ab illâ præservent. Putat ergo, pulverulentum triticum fieri, eò, quòd acervatum sufficientem non habeat transpiratum, *quod enim suffocatum est, fervet ac putret*, ait ille; at ratio isthæc non planè satisfacit; observatione etenim satis compertum est, frumentum, si tamen siccum, & benè custoditum in horreis fuerit repositum, diutiùs conservari, si multum sit, atque confertum, & nunquam agitetur. Facilem ergo Tritici in pulverem fatiscentiam, ac illius minorem longævitatem, quàm cæterarum frugum, ex copiâ partium volatilium, quibus ad turgentiam saturatum est, nec non à laxiori ejusdem texturâ lubet deducere.

Multæ in hanc rem curiosæ quæstiones examinandæ occurrerent, ni vererer, ne à proposito (quod mihi procul dubio objectum iri existimo) nimis longè digredi possem. Disquisitione profectò dignum esset; quare Lolium, quod probabiliter esse creditur degener Tritici Soboles, quando ob ingentes vernales pluvias triticum in Lolium degenerat, sicuti nuperis annis experti fuimus; quare inquam Lolium ad viginti ac ampliùs annos integrum & incorruptum servetur, Triticum verò vix quartum annum pertingat, quin ferè totum in pulverem abeat; An quòd Lolium compactæ ac durioris substantiæ sit, quàm Triticum, cùm verè Lolium, si frangatur & conteratur, manifestè solidiùs deprehendatur, quàm ob causam cæteræ fruges, ut fabæ, ciceres, viciæ durabiliores sunt? An potiùs quòd Tineæ ac Teredines ob amarorem, & ingratum alimentum, quod præstat Lolium, illud aversentur?

Cùm annis elapsis ob carbuncularem morbum, quo in his regionibus laborarunt fruges, necesse fuerit Triticum aquâ purâ in magnis vasis diligenter abluere, ac ad solis radios exsiccare, observavi, niveum candorem Pani ex frumento sic loto conciliari; quare etiam si frumentum sanum sit, non inutilem diligentiam fore crediderim, illud, antequàm ad Molendinum deferatur, diligenter abluere & exsiccare. Pro more equidem habent hujusmodi Operarii strophiolis fauces, ac nares obvelare, ne à pulvere suffocentur, ac persæpè frigidâ fauces, & oculos abluere, vestesque excutere: at neque sic cavendo satis cavent.

Commodum certè iis esset balneis uti ad abluendas pulvereas sordes, quæ cuti unà cùm sudore inhæserint, sed ob illorum desuetudinem ac obsoletum usum tam grandi beneficio carent miseri Artifices. Neque enim credendum est, à priscis illis Urbium, & Legum Conditoribus, tantâ impensâ ac magnificentiâ, non solùm in magnis Civitatibus, sed Oppidis quoque publicas Thermas institutas ad solùm luxum, ac delicias fœminarum, hominumque otiosorum, qui *crudum Pavonem in balnea ferent*, sed in hominum exercitatorum, & Artificum commodum quoque, ut pauco ære, aquæ lavacro in iis sordes, ac lassitudinem deponerent, corpusque laboribus confectum reficerent. Quare malè eveniat iis, qui rem tam bellam infamaverunt; cùm enim mille flagitia in balneis promiscuis perpetrarentur, illorum usum à Christianâ pietate sublatum constat.

Hujusmodi Artifices ergo à frugum carie male mulctari solitos, monere soleo, ut ptisanis emulsionibus seminum melonum, sero vaccino, malvarum decoctione frequenter utantur; sic enim ulcerosi pulveris diluitur acrimonia. Cæterùm quando ex Asthmate, aliisque affectibus prædictis laborant, ea remedia adhibenda, quæ iisdem magis conveniant, seu si ex aliis decumbant, solidâ cautelâ utendum, oculo scilicet ad partem imbecilliorem semper intento, ne totus morbi impetus in eam præceps feratur.

De Lapicidarum Morbis.

CAPUT XXIV.

NOn contemnendi quoque ſunt morboſi affectus, quibus Lapicidæ, Statuarii, Latomi, ac id genus Operarii, conflictari ſolent. Dum enim in ſubterraneis marmora è rupe diſcindunt, ſecant, ſcalpris incidunt, ut ſtatuæ & alia Opera effingantur, ramenta aſpera, aculeata, anguloſa, quæ reſiliunt, inſpirando perſæpe hauriunt; unde à tuſſi infeſtari ſolent, ac ex iis nonnulli aſthmaticas paſſiones contrahunt, ac tabidi fiunt. His accedit vapor metallicus ex marmore, tophis, ac lapidibus exhalans, qui nares, ac cerebrum manifeſtè percellit; ſic Lithotomos qui circa Lydium lapidem exercentur à gravi odore, qui jugiter exſpirat, tum capite, tum ſtomacho, malè habere, ajunt, ut ad vomendum interdum compellantur; hinc in horum Artificum diſſectis cadaveribus inventi ſunt Pulmones, exiguis calculis oppleti. Satis curioſum eſt id, quod refert (*a*) *Diemerbrœkius* de variis Lapicidis ex Aſthmate mortuis, quorum corpora, ait, ſe diſſecuiſſe, atque in illorum Pulmonibus arenæ acervos reperiſſe, ut dum pulmonares veſiculas cultro diſcinderet, ſibi videretur arenoſum corpus ſecare; ibidem quoque refert à Magiſtro lapicidâ ſibi relatum, quòd dum lapides incideret, tam ſubtilis pulvis aſſurgeret, ut bubulas veſicas in Officinâ pendentes permearet, adeò ut unius anni curriculo, in ventre veſicæ manipulum unum illius pulveris repererit, quem pulverem illum eſſe ajebat, qui Lapicidas parùm cautos, ad interitum paulatim deduceret.

Lapides quoque in horum Artificum Ventriculo, ac inteſtinis inventos eſſe, paſſim loquuntur medicæ hiſtoriæ; neque alia cauſa materialis excogitari poteſt, præter pulvereas particulas per os ſuſceptas, & paulatim congeſtas, de quo videatur *Olaus Borrichius* de generatione lapidum in Microcoſmo; non enim ſemper à cauſis internis ac ſuccis lapidificis gigni in noſtris corporibus calculoſam progeniem credendum eſt, quin etiam aliquando, innoxiis viſceribus, extrinſecùs hæc peſtis adveniat. Calculi ortum à causâ externâ annotavit (*b*) *Wedelius* in cujuſdam Calcarii Ancillâ; in cujus Pulmonibus inventum eſſe calculum refert, à calcis particulis, ut ipſe exiſtimat, per os hauſtis genitum.

In Ventre Boum, ac Inteſtinis, lapides perſæpè reperiri frequens eſt Lanionum obſervatio, quæ (*c*) *Ariſtotelis* opinionem evertit aſſerentis, nullum Animal, homine excepto, calculo affici, niſi forſan *Ariſtotelem* de Renum calculo ſolùm locutum velimus. Hoc idem in Equis annotavit (*d*) *Scaliger*, qui ait Equum egeſſiſſe tophos duriſſimos, quorum unum ipſe aſſervabat. De calculis Equorum, quos *Hippolitos* appellant, ac illorum virtutibus, multa apud Auctores leguntur ſcripta, penes quos ſit fides. A veritate non multùm aberrari crediderim, ſi putemus in Bobus, & Equis, dum per Æſtatem, linguis exſertis, per vias pulverulentas & glareoſas currus trahunt, in illorum Ventriculis, à pulvere ac ramentis per os abſorptis, generari calculos.

Purgationes per alvum, & vomitiones hiſce Artificibus erunt opportuniora remedia, ad exturbandas nempè noxias illas particulas, quæ ſtomacho, ac inteſtinis inſederint, & in grandiores calculos per novam materiæ aggeſtionem tranſire valeant; ſicuti monendi erunt, ut quantùm poſſunt, cauti ſint, ne minuta illa fragmina per os hauriant.

(*a*) l. 2. An. c. 13. (*b*) Pathol. Dog. Sc. 2. c. 4. (*c*) Sect. 10. Prob. 40. (*d*) Exer. 123.

De

De Lotricum Morbis.

CAPUT XXV.

NOn raro mihi contigit Lotrices ægrotantes invisere ex variis affectibus è suo opere contractis. Hæ mulieres cùm semper humidis in locis degant, manusque & pedes aquâ humentes habeant, cachecticæ fiunt, ac in hujusmodi opere si consenescant, ad hydropem transeunt, quales ex his non paucas observavi; menstruorum quoque paucitate, ut plurimùm laborant, unde malorum Ilias prodire consuevit; neque id adeò mirum est. Etenim si observatio satis frequens est, multas mulieres menstruas purgationes habentes, nudis pedibus incedendo, seu crura, ac pedes frigidâ abluendo, subitâ mensium suppressione detineri, multò magis Lotricibus, quæ ex hac Arte sibi quæstum procurant, id evenit; hujus causa est aër humidus, in quo assiduè degunt, & balneatio continua, quâ illarum corpora rorantia sunt; Cutis enim pori obstruuntur, unde perexigua difflatio, ac transpiratus, quare tota cruoris massa crassis succis infarcitur; hinc cachexiæ, Mensium suppressiones, & quæ his succedunt mala.

Aliis quoque calamitatibus succumbunt Lotrices, dum enim ex bulliente lixivio, cui interdum cinerum loco calcem addunt, fumantes vapores captant, tussi primò, mox Dyspnœâ tentari solent. Apud (a) *Gregorium Horstium*, ex *Boneto*, historia memoratur famulæ cujusdam, quæ dum capite in ahenum lixivio plenum ad linteamina mundanda ore prono fumum exciperet, magnâ pectoris angustiâ correpta est, quæ ad septennium obstinatè perstitit, donec tandem suffocata interiit; Cadavere aperto repertus est Pulmo lividus, & in illius bronchiis nigræ carunculæ aëri liberum commeatum prohibentes inventæ sunt. Lixiviales ergo fumi, quos non possunt non haurire, naturalem Pulmonum structuram vitiare apti sunt, eosdem plus, quàm par est, exsiccando, & ad munus suum absolvendum ineptos reddendo.

His addendum, quòd dum linteamina, ac indusia mille sordibus fœda, ut scabiosorum hominum, gallicâ lue inquinatorum, menstruatarum mulierum, abluunt, omnigenam gravium halituum miscellam ore ac naribus excipiunt, ex quibus cerebrum, ac spiritus animales inquinantur. Fissuras præterea in manibus ob lixivii acrimoniam pati solent adeò graves, ut manuum inflammatio unà cum febre, aliquandò subsequatur.

Ut hisce mulieribus, quæ munditiem præstant, Ars Medica gratificetur, videndum quomodò à prædictis affectibus præservari queant; illas ego hortari soleo, ut opere peracto, vestibus humidis abjectis, siccas induant, in quo certè negligentiores sunt; frictionibus utantur, faciem à fumo ferventis lixivii, quantum possunt, avertant, manus unguento rosato, vel Butyro persæpè inungant, à cibis crassi succi caveant, aliisque erratis in victu. Cum verò actu ex aliquo morbo, ut febribus, catharris, decumbere coguntur, purgantia validiora exhibenda, ut crassi humores deturbentur; stibiata quoque ex usu erunt, nisi acutus sit morbus, sicuti remedia deobstruentia, & naturalem calorem roborantia convenient, qualia in cachecticis adhiberi solent.

(a) Sepul. T. 1. l. 2. Se. 1.

De Morbis, quibus Lini, Cannabis, ac sericearum Placentarum Carminatores tentari solent.

CAPUT XXVI.

VEstium ac Alimentorum eadem ferè est necessitas, quæ in ipsis mundi primordiis satis apparuit, cùm primævi nostri Parentes post gratiæ chlamydem amissam angebantur, ut nuditatem suam operirent. Multa nobis suppeditavit Parens Natura, ut ab aëris injuriis nostra corpora muniremus, veluti lanam, linum, cannabem, gossypium, quibus addi quoque poterit sericum, quo certè carere possemus, cùm ad fœminarum, ac virorum quoque velanda potiùs, quàm operienda corpora sit inventum. Cùm hæc ut plurimùm indumentorum sint materia, non levia sunt incommoda, quæ sentiunt ii, qui circa ea præparanda operam suam impendunt. Quàm noxia sit cannabis ac lini maceratio autumnali tempore, cùm infestus odor ac graviter lædens satis longè percipiatur, nihil notius; haud secus, qui linum, & cannabem pectunt, ut neri possit ac Textoribus tradi pro telis conficiendis, malè vexantur. Pulvis enim teter, ac noxius ex hac materia evolat, ut per os fauces, Pulmones subiens, Operarios ad continuam tussim compellat, ac ad asthmaticam passionem sensim deducat.

E *Galliæ* regionibus *Italiæ* finitimis cannabis Carminatores turmatim per totam *Cispadanam*, & *Transpadanam regionem* sub hyemis initium dispergi consuescunt, quando nostri Artifices Artem hanc cannabem pectendi adeò benè non callent. Ac profectò homines id genus visere est cannabino pulvere semper obductos, colore faciei pallido, tussiculosos, asthmaticos ac lippos; præterea cùm exerceantur ut plurimùm in locis conclusis, ob hyemis asperitatem, quo tempore magis in hoc opere occupati sunt, non possunt, quin dum cannabem unguinibus valdè perunctam pectunt, fœdas particulas per os excipiant, sicque inquinatis spiritibus, & respirationis organis infarctis, graves affectus suboriantur. His accedit, quòd cannabis ac linum, cum in aquis stagnantibus ac putridis macerentur, ac cœno obruantur, ut infra aquam demersa promptiùs ad necessariam macerationem deveniant, particulæ illæ, quas Carminatores hauriunt, non nisi virulentæ sunt, ac humanæ naturæ prorsus hostiles. In lino pectendo graviùs, quàm cannabe affici se ajunt, forsan quòd pulvis subtilior est, ac faciliùs partes spirituales subeat, illasque ad excutiendam rem noxiam magis irritet.

Pessimè porrò habent, qui sericeas quasdam placentas, à serici fabrica residuas pectunt, ut stamen quoddam inde conficiant varios ad usus pro urbanâ gente, utpotè minoris pretii, quam sericum. Etenim dum Bombycum folliculi, aquâ calente macerati, à nostris mulieribus (quibus solis id muneris demandatum est, quasi solùm in illorum gratiam Sericum Natura condiderit) evolvuntur, & in tenuissima fila super alabra explicantur, ab hoc opere filamenta quædam crassa supersunt, quibus portiones aliquæ de Bombycum cadaveribus permixtæ sunt, sicque placentæ quædam conficiuntur, quæ ad Solem exsiccantur, & suis Artificibus traduntur, ut minutis pectinibus stamen educant. Qui ergo dictas placentas pectunt, ferina tussi unà cum magna respirandi difficultate infestari solent, paucique ex iis Operariis in hac arte consenescunt; tota verò virulentia in hujus materiæ elaboratione, è particulis illis cadaverosis Bombycnm, quæ hujusmodi placentis permixtæ sunt, ortum ducit. Observatione dignum est, quòd parvi hujus insecti excrementa, quando vivit, ac Mori foliis pascitur, si per aliquot dies acervatim projecta, in aliquo loco hæserint, donec putrescant, tam gravem odorem postmodùm commota exhalant, ut totam viciniam inficiant; quare in aliquibus Civitatibus edicto caveri solet,

ſolet, ne in publicos vicos tales ſordes projiciantur, ſed extra Urbis pomœria aſportentur.

Habet ergo Inſectum hoc, ut multa alia ejuſdem generis, veluti Bruchi, & Erucæ, quæ ad inſtar Bombycum integras Sylvas interdum depaſcuntur, & in folliculis ſe recondunt, neſcio quid pravum, & corroſivam acrimoniam, pulmonibus infeſtam. Novi in hac Civitate integram familiam, quæ ex hac Arte non paucas opes ſibi compararat, miſerè obiiſſe, tabe confectam, & hujuſce calamitatis culpam in Artem, cui erant perpetuò addicti, à *Medicis* fuiſſe rejectam.

Lacteam diætam hiſce Artificibus maximè commendare ſoleo, ut quâ nil ſit efficacius, ad corroſivam & ulcerantem acrimoniam retundendam. Juſcula quoque ex Malvæ, Violarum, Endiviæ decoctione, ſive ſucci depurati ex iiſdem herbis, erunt ex uſu; ſeu ſi ſentiant ſe graviter lædi, aliunde ſibi victum quæritent, cùm peſſimum ſit lucrum, quod ſanitatem, rem adeò pretioſam peſſundat.

De Balneatorum Morbis.

CAPUT XXVII.

INter publica Ædificia, quibus *Romana Civitas* ad luxum uſque eminebat, nil publicis Thermis magnificentius olim viſebatur, ac qualis eſſet illarum magnitudo, ex earundem Cadaveribus, ac reliquiis ſemiſepultis ſatis etiamnum dignoſcitur. Neque ſolùm *Romæ*, ſed in aliis quoque Civitatibus, in privatis Ædibus, in Villis ipſis, Balnea conſpiciebantur, ſummâ impensâ conſtructa, adeò ut ſeveriſſimus morum Cenſor, (*a*) *Seneca*, luxum hunc Romanorum Civium carpens, ſcripſerit, *Pauperem ac ſordidum ſibi videri, niſi parietes magnis, & pretioſis orbibus refulgerent, niſi alexandrina marmora numidicis cruſtis diſtincta eſſent, niſi vitro abſconderentur cameræ, niſi aquam argentea Epiſtomia funderent.* Jam obſolevit Thermarum uſus, ac penè modum ignoraremus, quo Balneis *Medici* ipſi utebantur, nec non vocabula ipſa, ſtructuram, ac tot alia ſcitu digna, niſi *And. Baccius* in Opere ſuo laudatiſſimo de Thermis, *Mercuralis* in ſuâ Gymnaſticâ, *Sigonius* noſter de Jure Antiq. Rom. Thermarum hiſtoriam è tenebris eruiſſent, & abſolviſſent. Cùm in popularium gratiam itaque ab Imperatoribus conſtructa eſſent Balnea, & quælibet Urbis Regio publicas Thermas haberet, ut, cùm luberet, quod quotidiè fieri ſolebat, cum Viri, tum fœminæ parvo ſumptu lavarentur, dum quilibet poſſet, *quadrante lavari*, ut ait (*b*) *Juvenalis*, & Pueri gratis lavarentur, ut ex eodem Satyrico habemus,

> *Nec pueri credunt, niſi, qui nondum ære*
> *lavantur*,

innumerabilem profectò credendum eſt fuiſſe Servorum, ac Servarum turbam promiſcuam, quæ continuò in Thermis pro hujuſmodi miniſterio diu noctuque immoraretur, quos *Balneatores*, ſeu *Aquariolos* appellabant. Hanc igitur Operariorum turbam Enhydrobiam, in locis humidis concameratis degentem, & corporibus lavandis intentam, modò in Calidario, modò in Tepidario, modò in Frigidario ſudoribus, ſordibus, Unguentis quoque, quibus erant delibuti, depilandis occupatam; hos Aquariolos, inquam, credere licet variis ægritudinibus obnoxios fuiſſe, ut Cachexiæ, crurum Tumoribus, Ulceribus, Inflationibus, ac Anaſarcæ. Ex *Lucilii* carmine, quæ agerentur ab hujuſmodi miniſtris, dum corpora eorum, qui Balnea adibant, curarent, ſatis apparet.

> *Scabor, ſupellor, deſquammor, pumicor,*
> *ornor, expilor, pingor.*

Quamvis jamdudum obſoleverit antiquus Balnea-

(*a*) Ep. 86. (*b*) Sat. 2.

Balnearum uſus, ſeu quòd Gymnaſticæ exercitationes & ipſæ obſoleverint, in quarum gratiam Balnea videbantur exſtructa, ſeu quòd Veteres, ut nonnulli credunt, Induſiorum, ac Interularum linearum uſum non haberent, ac ſolùm laneis veſtibus uterentur, ideòque ad ſordes abſtergendas, illis neceſſaria foret frequens lavatio; adhuc tamen in Urbe, & populoſis Civitatibus, aliqua perſtant Balnearum veſtigia, ad valetudinariorum uſum, quamvis etiam nonnulli pro decoratione, & munditie per æſtatem Balnea aquarum dulcium adire ſoleant. Noſtrâ hac ætate, qui infectiones aliquas cutaneas habent, ut ſcabiem, pſoram, gallicam luem, Balnea iſta, & Hypocauſta adeunt, ubi Balneatores aquâ tepidâ ipſos ritè abluunt, ac ſæpè parvas cucurbitulas ſcarificatas toti corpori apponunt, ſanguinem ſatis liberaliter educendo, ſicque lotos, perfrictos, & minutatim interciſos, domum dimittunt, idque perſæpè, tum ægri, tum Balneatores ſine *Medici* conſilio agunt; quod num benè, ipſi viderint; profectò mihi non raro contigit, nonnullos ex his videre, qui conſultò talem curationis formam in ſemetipſis tentarint, in ſummum diſcrimen perductos, & ob nimiam ſanguinis copiam cucurbitulis extractam ferè exanimatos, cùm interdum ad 3. vel 4. libras ſanguinem educant. Opinio enim apud nonnullos obtinuit, ſanguinem cutaneum notæ longè inferioris eſſe ab illo, qui è Venis majoribus educitur, quaſi ſanguis per cucurbitulas eductus floridior non eſſet (inciſis quippe arteriolis capillaribus) quàm ſanguis inciſæ Venæ, qui atrior ſemper apparet. Iſti ergo Balneatores huic Arti addicti, quantùm obſervare licuit, pallidi ſunt, luridi, ſubtumidi, cachectici, ac interdum ab iis morbis corripiuntur, à quibus cæteros ſanare contendunt.

Ne cum tædio ea repetantur, quæ ſuperiùs ſunt dicta, ad cachexiam, & conſimiles affectus curandos, hic nihil aliud adjiciam, muneri meo ſatisfactum putans, ſi ſolùm innuam, quibus affectibus præter naturam, hic, vel ille *Artifex* premi ſoleat. Non enim in hoc meo Opuſculo mens eſt integros Morborum Tractatus & abſolutas ex aſſe curationes, cum magnâ formularum ſupellectile, conſcribere, ſed tantùm Clinicæ Profeſſoribus monita quædam pro feliciori Artificum curatione ſuggerere.

De Morbis eorum, qui in Salinis operantur.

CAPUT XXVIII.

Scitè quidem & eleganter ſcripſit (a) *Plinius*, nihil Sole & Sale utilius; addi poteſt, nihil eſſe magis neceſſarium. Salis neceſſitatem ad humanos uſus prævidens Natura, ſeu *Divinus Opifex*, in ipſis Mundi primordiis Mare Salis Promocondum conſtituit, ex quo per ſubterraneos ductus aqua ad ſummos uſque montes eveheretur, unde poſtea aquæ ſalſæ fontes, & ſcaturigines emanarent. Hinc Sal foſſile, & nativum variis in locis habetur, ſpontè Sale concreſcente, dum aqua illa ſalſa præterfluit; niſi putemus in ipsâ Mundi fabricâ *Deum* Salis montes condidiſſe. Sal factitium, & cujus magis communis eſt uſus, ex aquâ marinâ habetur, quæ à maris æſtu in foſſas quaſdam, & areas deducta, per æſtatem ab urenti Sole exſiccatur, copioſè in fundo reſidente Sale.

Hiſce regionibus, ac toti penè Italiæ magnam Salis factitii copiam ſuppeditat Cervia Civitas ad Maris Adriatici littus poſita, Ravennatenſi Eccleſiæ olim immediatè ſubdita. Libenter equidem Urbem illam adiiſſem, verùm tantum otii à meis occupationibus impetrare non potui. Curavi itaque, ut per literas ſcirem, id quod optabam, quod humaniſſimè præſtitit D. *Joſeph Lanzonius Ferrarienſis*, Medicinæ Profeſſor Clariſſ. At non tam

(a) l. 31. c. 9 H. N.

tam opportunè ejuſdem literæ ſunt delatæ, ut caput iſtud referre poſſem inter eos Artifices, qui circa mineralia operantur. Ex literis igitur à *Medico* in ipſa Civitate Cerviæ Medicinam faciente ſcriptis, ſcire licuit; in illa Civitate, ac illius Salinis, Aërem ſpiritibus corroſivis eſſe adeò ſaturatum, ut ferrum arrodat, quod paulatim, ceræ ad inſtar emolleſcit, ac in pulverem fatiſcit. Operarios verò omnes fere Cachecticos eſſe, Hydropicos, & ſordidas plagas in cruribus geſtare. Eoſdem quoque ſummè voraces eſſe, & bibaces, ut nunquam ſaturentur; hinc perſæpè iis Operariis repentinæ mortes fiunt, modum illos curandi varium inibi eſſe, prout varii ac diverſi *Medici* eò ſunt crebrò conducti; perexiguum tandem eſſe remediis locum, in acutis ſaltem, qui ſoporoſos affectus ſemper comites habent, idque propter Salis copiam, ſeu montes ipſos Salis, quos ſummâ admiratione ſe conſpexiſſe, ait F. *Leander Albertus* in ejus Civitatis deſcriptione. Credibile eſt magnam ſpiritus Salis copiam elevari, qui totum aërem illum ad ſaturitatem acido corroſivo impleat, ut Martem arrodat, nec non in Operariis illis ſanguinis indolem, quæ dulcis, & benigna eſſe debet, ad ſummum acorem diſponat; hinc poſtea Cachexiæ, Hydropes, crurum Ulcera, quæ ex ſui natura à luxuriante acido foventur, ortum habeant.

Cauſam porrò tantæ appetentiæ ac edacitatis, quaſi Bulimo laborent, in eundem Salis acidum ſpiritum ſtomachi fermentum acuentem, rationabiliter fas eſt referre. Caninam appetentiam, quam Vino ſolvi ſcripſit (*a*) *Hippocrates* in Aphoriſmis, ab acido præternaturali in ventriculo ſtabulante progigni, Veteres quoque cognovere; quâ de causâ Vina generoſa, & meraca ad talem affectum præſcribebant, nec non pinguia edulia, & quæcumque alia, quæ ex multo parantur oleo, ut in commento hippocratici Effati expoſuit *Galenus*, ut quæ apta eſſent acidum ſtomachi fermentum infringere, ac dulcificare, eò modo, quo acidi ſpiritus, Vini ſpiritu dulcificari ſolent. Bibacitatis cauſam pariter referre licet in ſalſas exhalationes, ſeu in ſeroſam colluviem, quâ ſcatent, & ad hydropiſim ſunt diſpoſiti, cùm ſitis perpetua Hydropicos comitetur.

Num revera tam graves affectus ex ſolo Salis ſpiritu, quem unà cum aëre inſpirato Operarii combibunt, an verò ex aliis cauſis, ut ex aëre alioquin parùm ſalubri, cum Civitas in hoc peſſimè audiat, mihi non ſatis compertum. Ex relatione mihi communicatâ, ab incolis Urbem illam penè deſertam eſſe habeo, ideòque ex ſummorum Pontificum privilegio, eidem Civitati conſenſum, ut ex quacumque regione Exſules, ibi tutum Aſylum habeant, & ære alieno obſtricti, qui hanc Civitatem pro domicilio ſibi delegerint, ad debiti ſolutionem non poſſint cogi, verùm ad debitum Naturæ perſolvendum facillimè adigi ſolent. Profectò multis aliis in locis, ubi Sal conficitur, non tam graves noxas patiuntur Operarii, ut ſola acidi ſpiritus exhalatio culpari poſſit. *Urbs Veneta*, *Adriaci Maris Regina*, populoſiſſima eſt, & quamvis à marinis exhalationibus ſit circumſepta, ſatis tamen ſalubri Cœlo fruitur, quâ de re videatur Opus elegantiſſimum *D. Lodovici Teſti* Venetiis Medicinæ Profeſſoris Celeberrimi. In Agro Placentino Putei ſunt aquæ ſalſæ, ex quâ decoctâ Sal elicitur, & cum portione aliquâ bubuli ſanguinis granulatur, nec Operarios, qui complures ſunt (cùm inter magnos proventus Ducalis Cameræ Salis fabrica cenſeatur) tam graviter affici accepi.

Rem valdè operoſam eſſe Salis fabricam, ut tam graves affectus Operariis, non ſolùm ex materia, quam tractant, ſed ex laboribus etiam, quos ſubſtinent, ſubſequi, ſit ſatis probabile. Quibus ærumnis expoſiti ſint hujuſmodi Artifices videre eſt apud (*b*) *Georgium Agricolam*, qui multus eſt in hac re, & non ſolùm diverſa artificia pro aquis Salſis coquendis, ſeu aquâ maris ſalſâ in areas corrivanda, sed Miniſtros quoque operantes deſcribit, quos ait ob nimium Officinarum calorem,

(*a*) 2. Aph. 22. (*b*) l. 12. de re met.

lorem, capita tantummodò pileis ſtramineis, & verenda ſubligaculis tegere, cætera nudos eſſe. Quare & ab ignis vehementiâ, & æſtivis caloribus, aliiſque ærumnis vexari ſolent.

Non ibo tamen inficias, quin Opificium hujuſmodi Operariis ſuis non ſit admodum infeſtum; obſervo etenim, quòd in Cameris, ubi Sal *Cerviâ* ad nos advectum reponitur, ut poſtea per totam Eſtenſem Ditionem diſtribuatur, parietes ſemiroſi ſunt, ita ut inter lateres rimæ veluti quædam exſtent, quod marini Salis ſpiritui eſurino adſcribendum, qui Alkali calcis præſertim aggrediatur, ac illo ſaturetur, ſicuti fit, quando in confectione Salis Placentini, ob admixtionem ſanguinis, vel fellis bubuli, acidum Salis ſanguinis alkali arripit, unde ſequitur granulatio. Sic obſervare licet eos, qui in Tabernis publicis continuò morantur, ut Sal divendant, ut plurimùm decolores, & lubricæ valetudinis eſſe.

Miſeram profectò horum Artificum conditionem eſſe pronunciare licet; etenim, cùm Sal ut plurimùm, in *Italiâ* ſaltem in locis maritimis, ubi maris aqua in foſſis & areis concluſa reſtagnat, atque ob id aërem inquinat, ac non tam facilè ſit *Medicos* reperire, qui hujuſmodi in locis Medicinam exercere velint, perſæpè infelices Operarii acutis morbis correpti citiſſimè, remediis deſtituti pereunt, vel lentâ ægritudine contabeſcunt. Rationi tamen congruum, ut *Medici* in hæc loca conducti, in curandis hiſce Operariis valdè cauti ſint, præſertim in venæ ſectione præſcribendâ; ſanguine etenim à ſalſis exhalationibus depravato, ac ad diacriſim prono, facilè, ſectâ venâ, ſubſequentur exſolutiones, & morborum in pejorem ſtatum lapſus. Purgationes potiùs, eæque fortiores, videntur magis propriæ, ut quæ ſeroſam colluviem valeant educere, & alkali, quo omnia ferè purgantia præpollent, acidam humorum diatheſim temperare. Vina generoſa, aromata, & quæcumque Sale volatili prædita ſunt, Tabacum maſticatum, & Decocta ipſa ex Tabaci foliis; ſummatim, quæcumque acorem ſanguinis infringere apta ſunt, in uſum erunt revocanda. Modus, quo Salis ſpiritus communiter ſolet dulcificari, ſpiritu nempe Vini rectificato, pro regulâ veluti Polycleti eſſe poterit, ut ſciri poſſit, quonam remedii genere in hiſce Artificibus curandis ſit utendum.

De Morbis, quibus tentari ſolent Statarii Artifices.

CAPUT XXIX.

HActenus de iis Artificibus, quibus ob materiæ pravitatem, quam tractant, morbi contingunt; modò ad alios Artifices, quibus aliis ex cauſis, veluti ſitu quodam membrorum, ac motionibus corporis incongruis, morboſi affectus ſuccreſcunt, dum operantur, quales ſunt Artifices tota die ſtantes, ſedentes, proni, incurvi, currentes, equitantes, vel quomodolibet ſua corpora exercentes, lubet divertere. Primò ergo Statarii Artifices in Scenam prodibunt, ut Fabri lignarii, dolantes, ſecantes, Sculptores, Fabri ferrarii, Murarii, aliique, quos hic non referam, ne nimis longam Operariorum nomenclaturam inſtituam. Artes ergo Statariæ ſuos Artifices Varicibus potiſſimùm obnoxios habent; ob motum enim tonicum muſculorum, tum fluentis, tum refluentis ſanguinis curſus retardatur, unde in crurum venis ac valvulis reſtagnat, ac tumeſcentias illas efficit, quas Varices appellant. Muſculorum diſtentio quantum valeat ad ſanguinis naturalem motum remorandum, cuilibet facilè eſt in ſemetipſo experiri, proprium pulſum in brachio diſtento obſervando, quem valdè exilem deprehendet. Diſtentis ergo crurum, & lumborum muſcularibus fibris, comprimuntur arteriæ deorſum tendentes: quare arctato ſpatio, non eo impetu, ut ſolent in deambulantibus, ex alternâ

nâ musculorum actione, sanguinem protrudunt. Hinc sanguis, qui ex arteriis in venas remigrat, vim necessariam ab arteriarum appulsu non obtinet, ut sursùm per lineam perpendicularem adscendat, idcirco suo impulsore à tergo destitutus inibi subsistit, & Varices in cruribus efficit. Sic (*a*) *Juvenalis* de Haruspice (cùm id genus hominibus mos esset diu stare, ad Extispicia intentis)

varicosus fiet Haruspex.

Olim diù stare, ac tam firmo talo, ut vix quis dimoveri posset, exercitii genus erat, & Romanæ militiæ peculiare, veluti in suâ Gymnasticâ tradit doctissimus (*b*) *Mercurialis*, ubi ait, satis probabili conjecturâ *C. Marium* varicosum factum, eò quòd, ut fortissimum Ducem decebat, stare in acie consuevisset. Sic *Vespasianus*, *Suetonio* referente, dicere solebat, Imperatorem stantem mori debere. Propterea *C. Marius*, utpote stationi assuetus in uno crurum stando, sibi Varices exscindi passus est. *Poëtarum Princeps* quoque, (*c*) *Æneam* describit stantem, dum illi lapis Medicus sagittam infixam studeret evellere.

Stabat acerba fremens ingentem nixus in hastam
Æneas .

Admiratione dignum est quod *A. Gellius* refert de (*d*) *Socrate*, *qui stare solitus dicitur*, *pertinaci statu perdius*, *atque pernox*, *à summo lucis ortu*, *ad solem alterum orientem*, *inconnivens*, *immobilis*, *iisdem in vestigiis*, *& ore*, *atque oculis eundem in locum directis*, *cogitabundus*, *tanquam quodam secessu mentis atque animi facto à corpore.*

Ulcera quoque in cruribus, articulorum imbecillitatem, nephriticas passiones, sanguinis mictum, statariæ Artes solent inferre. Servos in Aulis Principum (nobiles quoque, ut in *Aulâ Regum Hispaniæ*, in quâ nulla sunt sedilia) non paucos observavi valde conquerentes de Renum dolore, nullamque aliam causam, quàm continuam stationem ipsimet, nec malè, agnoscunt; corpore enim in situ erecto stante, lumbarium musculorum fibras intentas esse necessum est, ac Renes necessariò in consensum trahi, ut non tam liberè cursum naturalem peragat sanguis, nec à sanguine serum secernatur, unde postea prædicti affectus subsequântur.

Stomachi quoque imbecillitas Statariam comitatur; in stantibus enim & in figurâ erectâ stomachus necessariò pensilis est, non sic autem in sessili vitâ, & figurâ inflexâ, in qua ventriculus intestinis incumbit; hinc quoties stomachi passione aliqua laboramus, totum corpus ad anteriora inflectimus, ac genua, & crura contrahimus. Observatio doctissimi (*e*) *Bacconis* est, damnatos ad remiges, licet tot ærumnis expositos, satis pingues esse, & boni habitus; eò quia sedentes remigent, & artus magis quàm abdomen, & stomachum exerceant, quod etiam in Textoribus observatur, qui manus ac pedes eodem tempore exercent; partibus autem externis motis, & internis quiescentibus, pinguiora fiunt, & habitiora corpora, quàm in statione, ac deambulatione, quibus lassitudo facilè subsequitur.

Quare autem tanta defatigatio stationem, licet non adeò diuturnam sequatur, si conferatur cum deambulatione, & cursitatione, quamvis longâ, non indignum est disquisitione; communiter creditur, id fieri, ob motum tonicum musculorum omnium antagonistarum, tum extensorum, tum flexorum, qui stent in continuâ actione, ad hoc ut homo erectus perstet; ast opinionem hanc evertit Doctissimus (*f*) *Borellus*, qui demonstrat retentionem brachii in directum, fieri sine actione musculorum flexorum, sed per solam actionem extensorum, idemque fieri in figura erecta hominis, ubi omnes flexores feriari ait, operantibus solùm extensoribus. Rationem verò, cur ex statione tanta fiat lassitudo, idem ingeniosissimus Scriptor ex continuatâ eorundem musculorum actione deducit; Naturam enim ait alternâ, & interpolatâ actione gaudere, & recreari, atque hinc fieri, ut deambulatio non tantam inferat lassitudinem, adeò ut stantes minus delassentur, si alternatim pedi uno insistant,

(*a*) Sat. 6. (*b*) l. 6. c. 1. (*c*) l. 12. Æneid. (*d*) lib. 2. Noc. Att. c. 1. (*e*) Hist. Nat. Cent. 8. (*f*) de mot. Animal. Prop. 131.

ſtant; hunc Naturæ genium in Brutis animantibus obſervare eſt, ſicuti in Pullis, qui pedi uni aliquandò inſiſtunt, altero ſublato, ac in quadrupedibus, cùm interdum obſerventur Aſini, dum ſtare coguntur, alterum ex poſterioribus pedibus ſtapedi imponere.

Non ſolùm autem in corporis motionibus, grata eſt hæc alternatio, ſed in omnibus penè naturalibus functionibus. Etenim ſi fixo obtutu objectum aliquod ſpectemus, ſi eundem ſonum auribus percipiamus, ſi eædem epulæ in conviviis apponantur, ſi iidem odores nares pertingant, moleſtia percipitur; tam grata eſt Naturæ alternatio & viciſſitudo. Sic *Hebræi* in Deſerto cœleſti mannâ paſti Ægypti allia, & cæpas votis optabant, ſic ut ait *Horatius*; (*a*)

Ridetur, chorda qui ſemper oberrat eadem.

Qui ergo Statariis Artibus addicti ſunt, quotieſcunque ſe offerat occaſio, monendi ſunt, ut cùm poſſunt, continuatam ſtationem interrumpant, vel paululùm ſedendo, vel deambulando, vel quomodolibet corpus movendo. Id genus hominibus ſalubria erunt ea, quæ laſſitudinem tollunt, & partium tonum reſtituunt, ut frictiones humidæ, fomenta, balnea. Pro Varicum verò curatione, Ulcerum, Renum, Herniarum, cæterorumque affectuum, conſulendi erunt Practici Auctores, qui de his ſcripſere; non enim mihi animus eſt curationes particulares morborum, ne actum agere videar, inſtituere, ſed Profeſſoribus in praxi provectis innuere, quibus affectibus obnoxii ſint Artifices.

(*a*) Art. Poë.

De Sedentariis Artificibus, ac illorum Morbis.

CAPUT XXX.

QUi porrò Sedentariam vitam degunt, *Sellularii Artifices* propterea dicti, veluti Sutores, & Sarcinatores, ſuos particulares morbos patiuntur. *Sutores* propriè dicuntur, qui calceos ſuunt, unde (*a*) *Martialis* de Sutore quodam, ad tantum divitiarum à fortuna evecto, ut ludum, hoc eſt gladiatorium Spectaculum, populo exhibuerit, ad Muſam converſus, ſic luſit.

Frange leves calamos, & ſcinde Thalia libellos,
Si dare Sutori calceus iſta poteſt.

Sarcinatores verò ſunt, qui veſtes ſuunt, utrumque tamen Artificum genus, & quotquot alii Artifices, cùm Viri, tum fœminæ, qui ſedendo opus aliquod moliuntur, ob vitam ſedentariam, & inflexam corporis figuram, dum totâ die ſedentes, in Sutrinis Opificiis ſuis incumbunt, curvi fiunt, gibboſi, obſtipo capite, quærentibus aliquid ſimiles. *Simitas* verò potiùs eſt, quàm vera gibboſitas; nam ſimitas æqualis eſt, in quâ dorſi vertebræ æqualiter extuberant; etenim cum nonniſi curvi opera ſua perficiant, fieri nequit, quin vertebrarum ligamenta extrorſum vergentia diſtrahantur, & calloſitatem aliquam contrahant, ob quam ad naturalem ſuum ſitum redire nequeant. *Simitatem* obſervavit (*b*) *Wedelius* in Sutore jam ſene, quam ſimitatem incurabilem ait fuiſſe ob neglectum in Juventute malum.

Sarcinatores autem dum veſtimenta conſuunt, cùm ferè ex neceſſitate crurum alterum ſuper femur inflexum cogantur detinere, crurum ſtupore, claudicatione, iſchiade, non rarò tentari ſolent; quare ſic (*c*) *Plautus*:

Pervigilat noctes totas, tum autem interdiu,
Quaſi claudus Sutor, domi ſedet totos dies.

Ridenda certè res eſt, Collegia iſthæc Sutorum, & Sarcinatorum aliquandò intueri, diebus quibuſdam feſtis ipſis ſolemnibus, cùm per Urbem ritè ac bini procedunt, ſeu cum aliquem ex ipſorum Collegio vitâ functum, ad Sepulchrum comitantur, ridenda res eſt inquam, agmen illud incurvum, gibboſum, claudicans, & modò in hanc, modò in

(*a*) l. 9. (*b*) Pathol. Dogm Se. 1. cap. 1. (*c*) Aulul. Ac. 1.

in illam partem propendens conſpectare, quaſi omnes, datâ operâ, ad hujuſmodi ſpectaculum fuiſſent delecti.

Scabioſi quoque, decolores, ac mali habitus eſſe ſolent ſedentarii Artifices, Sarcinatores potiſſimùm, ac Mulieres, quæ ſuis in laribus die ac nocte, ut victum ſibi quæritent, acu operantur, hæc enim mala inexercitatos comitantur, nam vitium capit ſanguis, ni moveatur corpus; unde illius excrementa in cute reſtitant, & univerſus corporis habitus defœdatur. Alvum quoque molliorem habent, ſecùs quàm homines exercitati, quorum fæces paucæ ſunt, flavæ, duræ, ſicuti docuit (*a*) *Hippocrates*. Apud eundem (*b*) *Hippocratem* exſtat hiſtoria de *Cleotimo* Sutore, *cui alvo liquefactâ multo tempore, & calore oborto, juxta Hepar tumor tuberculoſus ad imum ventrem deſcendit, & alvus liquefacta fiebat.* (*c*) Similiter alium deſcribit, qui in Sutrinâ decumbebat, & ſanguinem è naribus effudit, cui poſtmodùm ſeceſſus modici facti ſunt.

Malâ igitur intemperie, & multâ vitioſorum ſuccorum redundantiâ laborare ſolent hujuſmodi Artifices, ob vitam Sellulariam, quam degunt, ac præſertim Sutores. Non ſic tamen multi alii Artifices, qui ſedendo operantur, uti Figuli, Textores, qui brachia & pedes, totumque corpus exercent; ac propterea ſaniores ſunt, ut quibus ſanguinis impuritates faciliùs per hujuſmodi motum diſcutiantur. Omnes Sellularii Artifices lumborum dolore premi ſolent. Notum eſt *Plautinum* illud, *Lumbi ſedendo, Oculi ſpectando dolent.*

Quænam præſervatoriæ cautiones hiſce Artificibus præſcribi poſſint, quando cauſa occaſionalis perſtet, ac ſe, ſuamque familiam quotidiano victu ſuſtentandi neceſſitas urgeat, ego non video. Purgationes tamen vere, & autumno inſtitutæ id præſtabunt, ut tam ingens, non acervetur craſſorum humorum multitudo, ac rariùs ægrotent. Monendi quoque ſunt, ut feſtis ſaltem diebus, corpora exerceant, & plurium dierum ob vitam ſeſſilem damnum, alicujus diei utilitate aliquâ ex parte compenſent. Cùm autem actu in lectis decumbunt, ſive ob enarratos, ſeu alios affectus, humorum evacuatio molienda, ac partibus, quæ ex Artis miniſterio magis laborant attentè proſpiciendum; ad eas enim facilis eſt metaſtaſis. In hanc rem locus memoratu dignus eſt apud (*d*) *Hippocratem*, ubi duos Artifices deſcribit, *manu laborantes*, ut ipſe ait, quorum unus ſarmenta torquebat. Ambo cùm à tuſſi vexarentur, *dextera reſoluti ceſſaverunt à tuſſi*; ſubdit autem eos, *qui equitarunt, aut iter egerunt, in lumbis, ac femoribus reſolutos eſſe*; tam prona via eſt, ut humores ad eas partes confluant, quæ nimis exercitæ firmitatem ac robur amiſerint.

(*a*) Prorrc. (*b*) 7. Epid. n. 60. (*c*) 4. Epid. nu. 9. (*d*) 4. Epid. n. 27.

De Morbis Judæorum.

CAPUT XXXI.

JUdæorum natio, cui nullam aliam ſimilem inter homines reperire eſt, ut quæ nullibi ſedem habet, & ubique gentium eſt, quæ otioſa ſimul, & negotioſa eſt, quæ neque arat neque occat, neque ſerit, metit tamen; hæc igitur natio, non tam vitio generis, ut vulgò creditur, ſeu ob pravum victum, quo utitur, quàm ob artes, quas exercet, variis morbis & ipſa exercetur. Putor etenim tanquam innatus, & endemius Judæis falsò adſcribitur; qui enim in plebe obſervatur, provenit, & quia ſint illi anguſtæ domus, & res anguſta domi; cùm enim Hieroſolymis degerent, ubi erat odorum copia, nitidos & benè olentes fuiſſe cenſendum eſt.

Omnes ferè itaque *Judæi*, ac plebs potiſſimùm, quæ majorem illorum conſtituit numerum, Sedentarias, ac Statarias artes exercent.

cent. Sutrinæ etenim, & vestium antiquarum reconcinnationi addicta est, multòque magis inter ipsos Fœminæ, tum puellæ, tum nuptæ, quæ acus ministerio victum sibi quæ-runt; illæ etenim neque nent, neque pectunt, neque texunt, neque ullam aliam Minervæ artem, quàm suendi, norunt. In hoc autem ita præstant, ac excellunt, ut vestes laneas, sericeas, & cujuscumque generis ita compingant, ut nullum futuræ vestigium appareat; Romæ vocant *rinacciare*. Quare vestibus laceris ex pluribus frustulis egregiè compactis popello incauto illudunt, ac tali mangonio victitant.

Opus id multam exigit oculorum intentionem, propterea Mulieres omnes Hebrææ, sutorio operi intentæ totâ die, ac ad multam noctem, ad tenuissimum filum lucernulæ, ac languidulum lumen, quale habent sepulchrales Lucernæ, non solùm omnia sedentariæ vitæ incommoda subeunt, sed etiam temporis progressu multâ visus imbecillitate laborant, ut cùm 40. ferè annum attigerint, lusciosæ, ac Myopes evadant. His accedit, quòd cùm in omnibus ferè Civitatibus Judæi malè habitent intra vicos angustos conclusi, ac Mulieres Hebrææ, quolibet Anni tempore, ad fenestras apertas pro lumine captando consistant, opus suum exercendo, fit ut illarum capita varias adsciscant ægritudines, ut cephalalgias, aurium ac dentium dolores, gravedines, raucedines, lippitudines, unde plurimæ ex his, saltem è plebeculâ, surdastræ sunt, lippæ, ut superiùs de Sutoribus diximus.

Homines porrò in Tabernulis suis totâ die, aut sedentes, vestes consarcinando, aut stantes observando, cui centones suos veteres divendant, omnes ferè cachectici sunt, melancholici, tetrici, ac ut plurimùm scabiosi; pauci enim sunt ex Hebræis etiam ditioribus, qui pruriginoso aliquo affectu non laborent, adeò ut talis fœditas morbus ipsis gentilitius credatur, & quasi hæreditarius, ut qui Elephanticæ labis, Judææ genti olim familiaris, tanquam soboles exsistat.

Præter sutorium opus, gens Hebræa pro more habet, saltem in Italiâ, Culcitras laneas, postquam ad annos aliquot in cubilibus, ob quotidianum cubatum, lanâ compressâ, duriores redditæ fuerint, illas resarcire, lanam super crates vimineas virgis verberando, & excutiendo, sicque molliores culcitras pro faciliori cubatu reddere, quo ministerio lucrum non parvum per Civitatis domos hinc inde referunt: verùm Lanam illam veterem multoties profectò permictam, & conspurcatam, sic excutiendo, & carminando, multum sordidi pulveris per os hauriunt, unde graves noxas persentiunt, tussim vehementem, dyspnœam, & stomachi subversionem. Multos ex his ego novi ab hujusmodi exercitio malè mulctatos, ac ad tabem insanabilem deductos, ipsismet fatentibus, ac Artem hujusmodi tanquam sui exitii causam exsecrantibus. Pulverem hunc, non tam exitialem ex lanâ veterascente, quàm ex impuritatibus è cubantium corporibus in ipsâ relictis esse crediderim. Nobis certè pro more est, ubi aliquis ex familiâ mortuus fuerit, & justa illi fuerint persoluta, Lotricibus Lintea, Indusia, & quidquid aliud ægritudinis tempore usui fuerit, tradere repurganda, & emaculanda, nec non Judæum accersere, qui culcitras laneas in aprico loco ritè excutiat, ac repurget; quare gens ista, non secùs, ac Libitinarii, in hoc opere non potest, quin morticinum aliquod combibat, & eodem tempore Pulmones labem aliquam contrahant.

Ex lineis, & cannabinis vestibus veteranis, longoque usu attritis, aquâ remollitis, putrefactis, & contusis, ut norunt omnes, Charta scriptoria conficitur, ingenioso sanè, ac admirando artificio, Veteribus incognito, qui pro scriptione, ceratis tabellis, membranis, seu papyro ex Ægypto advectâ utebantur. Gens ergo ista quæ lucro inhians, pro more habet publicos proventus conducere (uti etiam antiquitùs, de quo (*a*) *Juvenalis*) spolia ista, per Urbem vicatim clamitando, vili pretio emit & colligit, ut postquam ex iis

(*a*) Sat. 3.

iis ingentem massam collegerit, illam chartariis Artificibus divendat. Cùm ergo ad lares suos Judæi fascibus istis coemptis onusti redierint, ipsos diligenter evolvunt, ac advertunt, ne quid lanei, vel serici operis intermixtum sit, id enim abjiciunt, tanquam inutile ad chartam conflandam (quamvis in Musæo Septaliano Charta Chinensis ex Serico conflata ostendatur) postmodùm ex ejusmodi sordidis spoliis magnam struem in Tabernis suis conficiunt. Mirum est autem, & vix credibile quàm teter halitus exspiret, quotiescumque Camarinam illam movent, & saccos ingentes implent, ut ad Chartariorum Officinas sordida merx ista deferatur.

Tussiculosi ergo, anhelosi, nauseabundi, vertiginosi, in hujusmodi opere fiunt. Quid enim sordidius, quid magis abominandum excogitari potest, quàm sordium omnium in unum collectus cumulus, ex hominum, mulierum, cadaverum, inquinatis spoliis, ut miserandum non minùs, quàm horrendum spectaculum sit, Currus hujusmodi paupertatis, ac humanæ miseriæ reliquiis onustos intueri.

Videndum itaque, quomodo genti huic succurramus, ne tam malè ab Artibus suis afficiantur. Ego quidem iis, tum maribus, tum fœminis in opere sutorio occupatis, nihil magis salutare censeo, ac magis commendo, quàm corporis exercitium, quo nihil præstantius, ad obstructiones expediendas, nativum calorem roborandum, coctiones perficiendas, transpiratum promovendum, & scabiem fugandam. Suffirentur itaque, Mulieres præcipuè, quæ sutorio operi sunt intentæ, horas aliquot in valetudinis gratiam, ut corpus recreent, ac manus, & oculos de tabulâ, ut dici solet, semoveant, ne oculis captæ inertem postea, & miserabilem vitam trahere cogantur. Purgationes iisdem frequentes ex usu erunt, sed blandæ, ut ex electuario lenitivo, pillulis ex aloë, Rheobarbaro, & similibus, ne tam magna humorum congeries, in illarum corporibus cumuletur; non ità verò V. S. iis salutarem esse veluti purgationem, mihi compertum est; facilè enim in iis exsolvuntur vires, ob sanguinem spiritibus effœtum, & evanidum, præter id, quod illorum mentibus altè infixa hæret opinio (quæ tamen non multùm verò abludit) imbecillitati visus, nihil magis perniciosum, quàm V. S. Cauteria brachiis, vel femoribus facillimè admittunt, ac salubria deprehendunt, cùm Natura Emissarium habeat, per quod impuritates paulatim excernantur.

Iis porrò, qui attritis indumentis colligendis, ac culcitris repurgandis addicti sunt, valentiora remedia præscribenda, quæ particulas absorptas per inferiora, vel superiora, quod expeditius, educant. Stibiata propterea magis ex usu erunt, nec non alexipharmaca, quæ virulentiam expugnent, veluti aceta Theriacalia, Theriaca ipsa, & simili; Os etiam, dum operi intenti sunt, oxycrato identidem colluendo, faciem pariter ac nares obvelando, ne atomi illæ volantes, corporis penetralia tam facilè subeant.

De Cursorum Morbis.

CAPUT XXXII.

Priscis temporibus, quibus *Ars Gymnastica* colebatur, inter cæteras exercitationes, non solùm propter gymnica certamina, sed bellica quoque, numerabatur cursus; exercebantur enim in publicis Gymnasiis Pueri, tum Ingenui, tum Servi, ac à Pædotribis ad cursum instruebantur, nam in ludis & publicis spectaculis Stadium currebant, ut coronam lucrarentur.

Hujusmodi exercitii genere homines, ad prælium aptiores reddebantur, nimirum, veluti ajebat *Vegetius*, *ut majori impetu in hostes ruerent, ut loca opportuna celeriter occuparent, vel hostibus id facere volentibus præoccuparent*,

cuparent, *ut fugientium terga faciliùs comprehenderent*; quod exercitationis genus apud *Turcas* in hos fines, laudandâ disciplinâ in usu est, militiam suam ad celerem cursum assuefaciendo. (*a*) *Plato* fœminas quoque, in cursu exercendas volebat, ut ad militaria munia, & patrios lares tutandos suam operam præstarent. *Principes*, & *Imperatores*, non solùm (teste *Suetonio*) sed & nobiles *Romani* quoque suos Cursores habebant, quos *Pueros à pedibus* appellabant. Nostrâ hac ætate talium exercitationum obsolevit usus; *Principes* solùm, aut Viri Nobiles, Servos habent; quos *Lachè* appellant; quorum munus est Currum, ac Rhedas præire velociter currendo, seu interdum cùm literis locum aliquem adire, ac responsa ad suos Dominos magnâ pernicitate redeundo referre.

Id ergò hominum genus, à variis morbosis affectibus vexatur. Herniosi ut plurimùm fiunt, & Asthmatici; quod infortunium etiam in Equis Cursoribus persæpè animadvertimus; Hæmoptoici quoque non rarò evadunt; Sic *Acanthio* Servus apud (*b*) *Plautum* ex nimio cursu cum Hero conquerens, penè confectus, ut vix halitum duceret, sic ajebat:

Tua causa rupi ramicem; jamdudum sputo sanguinem.

cui *Herus Chremes* respondens,

Resinam ex melle Ægyptiam vorato, sanum feceris.

En quomodò, antiquitùs quoque, resinacea in morbis pectoris commendabantur: Macilenti præterea fiunt, juncei, ac tanquam Canes Venatici, absumptis unà cum sudore partibus sanguinis spirituosioribus, ac simul lymphâ nutritiâ; Morbis quoque capitis vexari solent, unde (*c*) *Aristoteles* quærebat, qui fieret, ut cùm motus excrementa ad inferiora deturbare soleat, cursus velox capitis morbos accerseret; cujus rei (omissis iis, quæ à *Septalio*, *Guastavinio*, & aliis expositoribus dicta sunt) vera causa est, quòd in concitato cursu, pulmonares vesicæ inflentur, ac reduci sanguini per venam cavam supra Cor veluti remora injiciatur, ne tam liberè in vasa pneumonica influat, ex quo fiat, ut in capite necessariò restagnet, & graves morbos excitet, quod non evenit in cursu moderato; qui potiùs aptus est humores ad inferiora promovere.

Cursores præterea in acutos, & graves pectoris morbos persæpè incidunt, veluti Pleuritides, Peripneumonias; ventis enim, ac pluviis expositi, vestibusque levis armaturæ induti, cùm toti sudore diffluant, ac postmodùm perfrigerentur, cutis poris obstructis, non possunt quin exitialibus morbis corripiantur, ac præcipuè in partibus spiritalibus, quæ in cursu magis laborant, & incalescunt; Urinas quoque cruentas interdum mingunt, venulâ aliquâ in Renibus disruptâ, quam ob causam (*d*) *Celsus*, ubi renes fuerint malè affecti, cursum improbat. Herniosi quoque facilè fiunt; peritonæo ob acrem nimis compressum & cohibitum disrupto vel dilatato; hinc (*e*) *Paulus Ægineta* scripsit, iis, qui bubones & rupturas habent, à cursu cavendum esse.

In cursu majorem esse aëris inspirationem, quàm exspirationem, pro certo est; ut vires enim ad cursum continuandum perstent, necesse est, ut Aër intra Thoracis caveam cohibeatur; laxatis enim per multam exspirationem Thoracis musculis, concidere experimur vires; inflato verò Thorace, Pulmonibusque distentis, musculorum, ac fibrarum totius corporis tonus firmatur. Si tamen cursus sit nimis concitatus, ac longus, multo Aëre oppletis Pulmonibus, Pulmonares vesicæ inflantur, & sanguini à dextro cordis sinu per vasa pneumonica transeunti, remora injicitur, arctatis quippe, & compressis ductibus; hinc vasorum ruptiones, & sanguinis rejectiones contingunt, quod etiam observat (*f*) *Galenus*. Ob eandem causam asthmaticæ passiones iisdem oboriuntur, tum primariæ, tum secundariæ, id est convulsivæ, acris seri nempè per musculos intercostales diffusione

(*a*) 2. de leg. (*b*) Menæ. Act. 1. (*c*) Sec. 5. Prob. 9. (*d*) l. 8. c. 4. (*e*) l. 3. c. 53. (*f*) 6. Epid. com. 2. & 7. Meth.

fusione factâ, ipsoque ad violentam contractionem cogente. *Enecat me spiritus, vix differo anhelitum*, ajebat (*a*) *Cursor* apud *Plautum.* Hinc fit, ut nostrorum temporum Cursores, ubi 40. Annum attigerint, ab hoc ministerio tanquam emeriti ad publica Nosocomia ablegentur. Mihi profectò Cursores nostri, quos passim videmus in Civitatibus anhelantes, præpeti cursu Dominorum suorum Rhedas anteire, mihi inquam, ejusdem conditionis esse videntur, ac illi, quos eleganter delineavit *Ælius Spartianus* in vitâ *Imperatoris Veri*, qui suorum Cursorum humeris alas aptarat, & variis ventorum nominibus appellabat; nostris enim, si non humeris, saltem pedibus, servilis necessitas addidit alas. Lubet autem hic Scriptoris referre verba. *Jam illa leviora, quòd Cursoribus suis, exemplo Cupidinum frequenter, alas addidit, eosque Ventorum nominibus sæpe vocitavit, Boream alium, alium Notum, item Aquilonem aut Circium, cæterisque nominibus appellans, & indefessè, atque inhumaniter faciens cursitare.*

Cursoribus etiam lien non raro intumescit, laxa enim hujus visceris compages, ex nimis concitato motu, sanguinis plus excipit, quàm dimittat, undè serosus humor in illius cavitatibus restagnans, inflationem facit; Lienem propterea Cursoribus solitum antiquitùs inuri, quòd illis in cursu impedimento esset, scripsit *Plinius* (*b*) sic modò descriptus *Servus plautinus:*

Genua hunc Cursorem defecerunt,
Perii, seditionem facit lien.

Hæc igitur sunt Cursorum vitia, quæ porrò ipsimet multâ intemperantiâ, in victu, fovent, ac nutriunt. Ab Herniis facilè se præmunire poterunt subligaculo, antequam ab ejusmodi infortunio corripiantur, quod illis familiare est; extenuationem quoque, & carnium absumptionem reparare poterunt, non solùm victu humectante, sed mollibus, & oleosis frictionibus, ac Balneis, ubi otium illis suppetat; hisce remediis occurrent quoque cutis constipationibus, quibus post ingentes cursus, & sudationes obnoxii sunt. Identidem quoque venam secando, vasorum ruptiones, & sanguinis rejectiones præcavebunt, quod remedii genus, ubi ex gravi aliquo affectu decumbant, nequaquam omittendum. In Cursoribus enim nulla pars magis laborat, ac imbecillior fit, quàm Pulmones. *Labor articulis, carnibus cibus, somnus visceribus*; ajebat (*c*) *Hippocrates.* Motu enim, & cursu roborantur articuli, sicuti otio, & exercitationis intermissione languescunt, ac torpent; non sic autem Pulmones, qui in violento cursu incalescunt, & naturalem suum tonum amittunt.

Hisce remediis, ac monitis Cursorum incolumitati erit consulendum; at id genus hominum *Medicorum* consilia, & præsidia non exposcit, nisi cum actu decumbunt, seu ab aliquo ex dictis affectibus, ob cursale ministerium detinentur, quibus in casibus, non prorsus inutile erit nosse, quo exercitii genere utantur.

Cùm à viscerum, ac lienis potissimùm obstructione malè habent (iis remediis adhibitis, quæ infarctus expediunt, qualia sunt chalybeata) moderata ambulatio loco remedii erit; sic apud (*a*) *Plautum*, *Cappadox Leno* se quasi liene cinctum cum *Palinuro* conquerens; *Lien disruptum est*, ait, cui respondit alter; *Ambula*, *id lieni optimum est.*

(*a*) Menæch. Act. 1. (*b*) l. 11. c. 37. H. N. (*c*) 5. in 6. Epid. (*d*) Curcul. Act. 2. Sce. p.

De Morbis Equisonum.

CAPUT XXXIII.

IN eandem classem satis commodè referri possunt Equisones, qui in Hippodromis ad Equos perdomandos, & instruendos operam suam impendunt, nec non & Tabellarii, qui mutatis Equis propter publica negotia, & commercia literas huc & illuc deferunt; iisdem

dem enim pene morbis teneri solent, ac paulò antè descripti Cursores. Herniosi etenim facilè fiunt, Asthmatici, ac præcipuè Ischiadici, quem affectum Scytharum proprium esse scripsit (*a*) *Divinus Præceptor*, cùm vitam degerent in assiduâ equitatione, ac eandem ob causam infæcundos esse. Ruptionem quoque vasorum pectoris inferre solet continua equitatio, uti annotat (*b*) *Ballonius*, sicuti non parvam labem renibus, ut non rarò Equisones sanguinem mingant, ac aliquando lumborum resolutionem patiantur. *Qui equitarunt, aut iter fecerunt, in lumbis, ac femoribus resoluti sunt*, verba sunt (*c*) *Hippocratis*; fissuræ quoque in ano, & mariscæ iisdem oboriri solent, ac præcipuè cum equos succussatores exercent, ac sine ephippiis, ad quod morbi genus alludens (*d*) *Martialis* sic lusit,

Stragula succincti Venator sume Veredi,
Nam solet à nudo surgere ficus Equo.

Memini Juvenem quendam, Hippodromi nostri Equisonem satis elegantem, olim me convenisse, qui multo cum pudore, multisque protestationibus suæ honestatis, testes Superos vocando, mihi dixit se ad longum tempus sycosi in ano laborare, quem jussi hilari animo esse, nec quicquam fœdi de illo me suspicari, cùm id Artis, cui se addixerat, esset vitium.

In clunibus quoque, ac interfœmineo, iisdem fieri solent ulcera diuturna, dysepulotica, & callosa, & varices in cruribus. In hanc rem pulcherrima historia exstat apud (*e*) *Hippocratem*, quam hic referre lubet ex versione Fœsii. *Qui ad Elealcis fontem habitabat ad sex annos hippurin habuit, & inguinum tumorem, varicem, & diuturnas defluxiones in coxendicem, aut articulos.* Morbum igitur ex equitatione nimiâ contractum, hippurin vocat *Hippocrates*, ulcus callosum nimirum in clunibus, veluti interpretatur *Vallesius*. En quot mala Equisonibus, & cunctis, qui intemperanter nimis equitatione oblectantur, solent contingere. Horum omnium affectuum ætiologiam, reddere non arduum opus esset; valida enim concussio potis est universam totius corporis œconomiam, tam solidarum, quam fluidarum partium, evertere; omnia enim viscera à vi,

Succussatoris tetri, tardique Caballi,

uti ait *Lucilius*, concutiuntur, ac à sede suâ naturali penè dimoventur, sicuti & tota massa sanguinea susque deque perturbatur, ac in naturali suo motu pervertitur; hinc defluxiones, seu seri stagnationes in articulos, vasorum ruptiones in Pulmonibus, Renibus, Ulcera, & Varices in cruribus, ob retardatum sanguinis refluxum, dum in iis præcipuè, qui Equos instituunt, femoris & crurum musculos intentos esse necessum est, ne dejiciantur. Profectò si perpendamus, quanto virium nisu opus sit, cùm quis Equo currenti insidet, vel illum ad varios motus instruit, cùm totum ferè corpus in actione tonicâ, & magnâ musculorum contentione detineatur, mirum non erit, si prædictis affectibus teneantur Equisones.

Martianus egregius *Hippocratis* (*f*) Commentator locum quendam exponens, ubi *Divinus Præceptor* statuit, qualem potestatem habeant in nostri corporis statu permutando cursus longi, curvi, sensim facti, reversivi, circulares; rationem affert elegantissimam, quare circularis cursus tantoperè lædat, Equisonum exemplo allato; hæc autem sunt illius verba. *In circulari cursu corpus vehementiùs laborat, quia dum homo in orbem currit, corporis moles, & pondus, uni tantùm parti incumbens, eam mirum in modum aggravat, unde corpus vehementer defatigatur, & ideò, hoc cursus genus omnium maximè corpus extenuare potest. Quam quidem veritatem confirmabunt Equisones, quandoquidem plus laborant Equi in hac indefiniti cursus exercitatione, unius horæ spatio quàm duarum in recto, circularesque eos adeò enervant, ut nullus quamvis robustissimus Equus, dimidiatæ horæ spatio cursum circularem tolerare valeat.* Præcipua autem eorum, qui Equis perdomandis, ac instruendis addicti sunt, cu-

(*a*) De Ac. Aq. & loc. (*b*) Defin. Med. p. 81. (*c*) 4. Epid. n. 17. (*d*) l. 14. 84. (*e*) 7. Epid. c. finem. (*f*) 2. de Diæ. Vers. 456.

cura ac diligentia in hoc versatur, ut in cursu circulari, & indefinito, ut illum appellat *Hippocrates*, Equos exerceant.

Infœcundos, & ad coitum impotentes fieri assiduè Equitantes, exemplo de Scythis allato, ex *Hippocrate* superiùs dictum, quod fieri credendum, eò quia lumborum, & partium genitalium robur, ex assiduâ illâ succussatione dissolvatur. Contrarium tamen visus est sensisse (*a*) *Aristoteles*, qui literis prodidit, Equitantes libibinosos esse, ob continuam pudendorum incalescentiam, & confricationem; quod equidem de moderatâ equitatione, & super gradarium, & tolutarium, Equum, est intelligendum. Magna ergo sunt incommoda, quæ hujusmodi exercitationis genus consequuntur, ac præsertim super Succussatorem, & Cursualem Equum, ut (*b*) *Cassiodori* vocabulo utar, qui Cursuales Equos eos appellabat, quibus utebantur Tabellarii, & nos vocamus (*Cavalli da posta*) quos *Theodoricus Rex* edicto vetuit, ne ultra centum libras onerarentur, absurdum quippe existimans, *ut à quo celeritas exigitur, ponderibus opprimeretur*.

Non ibo tamen inficias, quin multa quoque commoda ex moderatâ, & leni equitatione consequantur, ut interdum remedii loco sit, ad chronicos morbos profligandos; etenim commoda equitatio ex (*c*) *Hippocrate* calefacit, exsiccat, extenuat, & ab *Avicenna* ad exturbandos lapillos à Renibus, & urinam ciendam commendatur. Inter recentiores *Thomas Sydenham* ad Hepatis, ac lienis obstructiones expediendas, equitationem magnis laudibus extollit. Memini me Equisonem juvenem curandum habuisse, qui cùm ab acutâ febre evasisset, moxque lienosus factus, ad Hydropem propenderet, hortatu meo, cùm ad solitum ministerium, licet imbecillis ac luridus, rediisset, unius mensis spatio integræ valetudini est restitutus.

Ad Equisonum classem, referendi Aurigæ, quibus non exiguus labor est aurigandi munus, illis enim necesse est in assiduâ & tonicâ contentione, utriusque brachii musculos habere, ac utrâque manu lora fortiter detinere, ut Equos in officio contineant, nisi enim suo munere ritè fungantur, persæpè obvenit quod scripsit *Virgilius*,

> *Fertur Equis Auriga, neque audit currus habenas.*

Priscis temporibus ad ludos, & spectacula in magnâ æstimatione erat aurigatio, ut Principes Viri id pro honore ducerent interdum; sic *Suetonio* teste *Nero* ipse aurigare, atque etiam spectari sæpiùs voluit, quod idem facere solitus *Caligula*, nullis, nisi ex Senatorio ordine aurigantibus. Nostris quoque temporibus non desunt Nobiles Viri, quibus currus benè regere, pro oblectamento sit.

Quòd verò curationem eorum Affectuum attinet, quibus Equisones ac Tabellarii teneri solent, Lectorem non adeò morabor; prostant enim apud Practicos hujusmodi curationes; quas quilibet adire poterit, ubi tales affectus sint curandi; id potissimum advertendo, ut causa occasionalis, amoveatur. Cautiones quasdam tantummodò lubet proponere, quas equitantibus usui esse posse existimo. Ne ob nimiam equitationem, disrupto, aut laxato peritonæo, Hernia contingat, subligaculum gestandum; sic enim facilis est præservatio. Salubris nonnullorum consuetudo est, non adeò longis suppedaneis uti, ac multò magis, si quis sit herniosus, ac illi interdum necessaria sit equitatio, brevi stapede erit utendum. Ubi suspicio aliqua esse incipiat, de vasis alicujus ruptione in Thorace, seu Renes, & Vesica laborare cœperint, hujusmodi exercitium ablegandum, nihil enim his partibus equitatione magis noxium.

Percelebris olim Equiso, ac alter *Messapus* Equûm domitor ac Institutor, fuit *Ludovicus Corbellus* Mirandulanus Civis, ut ob sui præstantiam in instruendis Equis, ad Aulam *Philippi Quarti Hispaniarum Regis* accitus fuerit. Hic tandem post multam equitationem, magnam sanguinis vim per os rejecit, ac paucos post menses, irritis omnibus medicis præsi-

Yy 2 diis,

(*a*) Se. 4. Pro. 12. (*b*) l. 5. Ep. 5. (*c*) 2. de Diæt. n. 28. l. 3. Fen. 19. T. 1. Se. 4. de Col. Bil.

diis, eò deductus eſt, ut in dies moriturus crederetur; ille neſcio quo inſtinctu, cùm omne ferè alimenti genus reſpueret, carnem ſuillam appetere ſe dixit, quâ comeſtâ, meliùs habere viſus eſt, ac eâ poſtmodùm elixâ, & præcipuè ex lactente porculo, uſus eſt, quo cibi genere ſupra annum vitam produxit.

De Bajulorum Morbis.

CAPUT XXXIV.

IN populoſis Civitatibus, maritimis præſertim, uti *Venetiis*, ob magnum hominum variis è locis confluxum, & mercium copiam, ingens viſitur Bajulorum multitudo; pernecesſarius enim eſt illorum uſus, ad apportandas, & exportandas merces è navibus onerariis. Videamus itaque quibus morbis laborare ſoleant homines iſti clitellarii, uti illos appellat (*a*) *Plautus*. Hi ergo ex magnorum ponderum ſuper humeros geſtatione, varios, perſæpè, eoſque ſatis graves morbos, patiuntur; cùm enim magnâ omnium muſculorum contentione, ac præſertim Thoracis, & Abdominis, ſpiritum, & anhelitum continere illis neceſſe ſit, non rarò vaſorum pectoris ruptiones contingunt. Bajulus etenim, cùm primò ponderi humerum ſupponit, multùm aëris inſpirat, ac poſtmodùm parùm exſpirat; quare pulmonares veſiculæ valde inflantur, ita ut vaſa pneumonica ſanguinem deferentia, & excipientia, ob compreſſionem, munere ſuo non ritè fungantur, propterea nil mirum, ſi vaſa ſanguinea nimis diſtenta facilè diſrumpantur.

Eandem ob cauſam, fracto muſculorum Thoracis tono, & Pulmonum ſtructurâ vitiatâ, Bajuli facilè aſthmatici fiunt, Pulmonibus perſæpè, ob ſpiritum diu detentum, coſtis adhærentibus, uti ex Cadaverum ſectione non ſemel obſervavi. Varices quoque prægrandes iiſdem in cruribus ſuboriri ſolent, ſanguinis nempè motu, ob femorum & crurum muſculos nimis diſtentos, ad ſuperiora retardato, unde fit, ut venarum in valvulis dilatatio contingat. Omnes præterea gibboſi temporis progreſſu fiunt, dorſi vertebris ad anteriora inflexis, & habitum in tali ſitu contrahentibus. Quamvis autem Mechanicæ regulas non calleant, Natura tamen ipſos docuit, faciliùs geſtari pondera ſuper humeros, pectore incurvo, quàm recto corpore.

Hernioſi quoque non rarò fieri ſolent Bajuli; etenim dum ſpiritum cohibent, facili negotio Peritonæum diſrumpitur, vel dilatatur. (*b*) *Hildanus* caſum refert Fabri lignarii, cui ex elevato pondere, omentum prolapſum eſt in ſcrotum, & mors die ſeptima ſubſequuta eſt. Phtiſi quoque eoſdem obnoxios eſſe tradit (*c*) *Felix Platerus*, caſum referens Lapicidæ & aliorum, qui ingentia pondera elevando, ſanguinem per os rejectarunt.

Caſum non abſimilem, & notatu dignum habemus ex (*d*) *Hippocrate* his verbis. *Qui Aſinum ex pacto elevavit, ſtatim febricitavit.* 3. 4. 7. 8. *ſanguis erupit, judicatus eſt, alvus erupit.* Cùm Bajulus ille ſuarum virium jactator, ſtatim febricitarit, indubium eſt, magni illius ponderis elevationem, cauſam occaſionalem febris fuiſſe; ex qua parte tamen ſanguinem effuderit, non indicat *Hippocrates*; *Valleſius* in commento putat è naribus prodiiſſe, & hoc pacto ſolutam febrem, & alvum humidiorem factam, cùm ex aphoriſtico documento, *Ubi ſanguinis fluxerit multitudo, quacunque ex parte, alvus ſoleat fieri fluidior.* In hiſtoriis epidemicis tamen (*e*) *Hippocrates* pro more habet, verbum illud addere *è naribus.* Quâcunque verò ex parte ſanguis eruperit, conſtat facilem eſſe in hiſce hominibus è pectore, è naribus & hæmorrhoidibus quoque, ſanguinis rejectionem, unde poſtea graves morbi ſubſequantur.

Tot

(*a*) In Moſtel. (*b*) Cent. 1. Obſ. 72. (*c*) Qu. Pat. Q. 5. (*d*) 4. Epid. n. 13. (*e*) 4. Aph. 27.

Tot ergo modis Bajuli ab Arte, quam exercent, malè vexantur; propterea *Medico Practico* non inutile fuerit proprios, & peculiares illorum morbos nosse, quapropter ubi consilium exposcant, vel actu decumbant, solitâ cautione erit procedendum. Quoniam verò id genus hominibus mos est, pleno victu virium robori studere, uti mos erat Athletis, idcircò in illorum curationibus sanguinis missio primas tenebit, tum & quæ stomachum expurgent, nec non quæ lassitudinem tollant, ut balnea, frictiones, ac similia. Quia verò herniis obnoxii esse solent, monendi sunt, ut ad præcautionem subligaculis utantur, nec miloniano ausu, ut interdum solent, invicem decertent, quis in magnis ponderibus gestandis robustior sit, ne iis contingat, quod illi evenit, qui ex pacto Asinum elevavit.

In hanc rem liceat mihi Mechanicum Problema proponere, scilicet cur Geruli faciliùs gestent onera super alterum ex humeris curvi, & proni, quàm recti, quando recti majori robore ac sine casus periculo, deberent pondera sustinere, eo modo, quo Columnæ & Trabes in situ recto ad Horizontem ingentes sustinent moles; sic Mulieres nostrates rusticæ super caput ingentia pondera ad centenas libras, ad aliquot milliaria, ad Urbem deferunt; at istæ semper rectæ incedunt, ac sedulò cavent, ne quicquam à perpendiculari deflectant, alioquin sub pondere conciderent. An id fieri censendum, quia pondus in situ erecto Clæviculam, Os parvum, premeret, ac magis in medio, quàm in extremitatibus, adeò ut facilè illam posset confringere; in situ verò inflexo, & ad anteriora prono, pondus super Omoplatam, Os magnum, latum & robustum incumbens, minùs dolorificam pressionem inferat, nec tam facilè illam possit infringere; hancque ob causam Bajuli, sic faciliùs, & tutius pondera gestari advertentes, curvi incedunt? id autem verisimile videtur, idem enim Corpus grave minùs dolorifica pressione sustinetur v. g. à totâ manu, quàm solo digito; sicuti etiam pila aurea v. g. unius libræ in manus volâ majorem pressionis sensum efficit, quàm pila lignea ejusdem ponderis; quia pila aurea minoris molis, totam vim suam in minores partes subjectas exercet, quàm pila lignea. Pondus ergo super Bajuli humerum in situ curvo adaptatum, præterquam quòd super robustiorem partem incumbit, pluribus quoque corporis partibus innititur, quàm si corpus Bajuli esset in situ recto, sive corpus grave sit solidum, ut lignum, seu flexile, ut Tritici Sacculus, ideò meliùs toleratur, & ob hanc causam Bajuli, pondere imposito, illicò ad anteriora curvantur, Clunibus ad posteriora exporrectis, ut in directionis lineâ perstet gravitatis centrum. *Venetiis*, ac *Ferrariæ*, observavi onerarios hosce homines, saccos tritici, aliaque pondera, non super humerum, ut nostris mos est, sed super collum, & dorsi vertebras gestare, ita ut pondus super totum dorsum gestantis incumbat, ajuntque sic minùs sub pondere laborare, ac premi, quàm si super alterum ex humeris pondus ferant, quod rationi congruum est; adeò verum est Poëtæ illud, *Leve fit, quod benè fertur onus.* Mulieribus verò super caput magna pondera gestantibus, necesse est rectas incedere, nam si caput inflecterent, corpus grave illi superincumbens, extra directionis lineam positum, necessariò caderet; facile præterea magnos canistros, cùm admiratione spectantium, super caput gestant, rectæque & agiles incedunt, quia pondus super calvariam, Os rubustum, & concameratum, ac super vertebras directè incumbens, positum est.

De Athletarum Morbis.

CAPUT XXXV.

QUamvis ob tot rerum viciſſitudines multa Veterum inſtituta obſoleverint, veluti Athletarum, & Gladiatorum Spectacula, quæ ludos, & munera vocabant, quaſi ludus, & egregium munus eſſet, hominum lanienam populis exhibere; lubuit tamen pauca quædam de Athletis, ac illorum morbis perſtringere, ut ſaltem appareat, quàm accurata eſſet antiquitùs *Medicorum* ſolertia in examinandis, & curandis Artificum morbis. Nemo in Medicinâ tam novus hoſpes eſt, nec quiſquam in Scholas Medicas pedem immiſit, ad cujus aures non inſonuerit *Hippocraticum* illud Oraculum, *Habitus Exercitatorum &c.* cujus genuina expoſitio tot ingenia diù exercuit, ac torſit, tot editis commentariis, quibus nihil adjicere, auderem, poſtquam Celeberrimus *L. Tozzius*, Archiater olim Pontificius, Aphoriſmorum *Hippocratis* ſolidam ac veram interpretationem juxta Recentiorum dogmata aggreſſus eſt.

Magna profectò antiquitùs ob ludorum frequentiam Athletarum, & Palæſtritarum erat multitudo; neque enim ſervile erat exercitium, ſed liberorum quoque & nobilium Adoleſcentum, qui à Pædotribis ad varia exercitationum genera erudiebantur; ſic apud (a) *Terentium*, *Parmenio* Thaidi Juvenem offerens, ajebat:

Fac periculum in literis, fac in palæſtra,
In Muſicis, quæ liberum ſcire æquum eſt,
Adoleſcentem ſolertem dabo.

Quare ſatis frequentes contingebant caſus, quibus Athletæ medicâ ope indigerent. Affectus autem quibus corripi ſolebant, erant Apoplexiæ, Syncopes cardiacæ, Catarrhi ſuffocativi, vaſorum ſanguinis in pectore ruptiones, ac frequentes repentini interitus. Horum affectuum cauſa potiſſima erat, ſumma humorum plenitudo, ac vaſorum diſtentio, ut ſanguinis motus vel inſigniter retardaretur, vel prorſus tolleretur; hinc venarum interceptiones, ut hippocraticâ phraſi utar, ſanguinis ſcilicet reſtagnatio, ac fluidorum omnium ſtaſis, ut neceſſe foret ſubitam mortem ſubſequi; quod eò frequentiùs contingebat, quia ab otio & opiparo victu pro virium robore, ad luctam & palæſtram tranſitum facerent; periculoſiùs eſt enim ex (b) *Hippocratis* Oraculo *tranſire ab otio ad negotium, quàm à negotio ad otium.* In vehementi quippe exercitatione valdè incaleſcit, ac rareſcit maſſa ſanguinea, ut non tam promptè fieri poſſit ſanguinis ab arteriis in venas elutriatio, ſeu non tam citò per venas remeet, veluti meat ac diſcurrit per arterias, multòque minùs ubi adſit ſumma Vaſorum plenitudo.

Qualis porrò eſſet Athletarum victus, & quàm elegans, ſatis expreſſit (c) *Cous Senex*, in hiſtoria *Biantis* his verbis. *Bianti pugili, cùm natura vorax eſſet, contingit ut in affectiones cholericas, bile ſurſum, & deorſum exeunte, delaberetur, ex carnis eſu, maximè verò ex porcinis carnibus crudioribus, & ex ebrietate Vini odorati, & placentis, ac dulciariis ex melle, & cucumere, & pepone, lacte, & polenta recenti.*

En quomodo ſe infarciebant Athletæ, ut euſarciam, & fortes habitus ſibi adſciſcerent; ſic *Ariſtoteles* (d) ſcripſit Athletas variis formis affici, eò quòd tam varios cibos conficere, & æqualiter diſtribuere nequirent; quare non immeritò (e) *Plato* Athletas vocabat ſomnolentos, ignavos, & vertiginoſos.

Galenus (f) quoque pluribus in locis Athleticam artem, multis probris oneravit, ac tum animo, tum corpori damnoſam appellavit,

(a) in Eunucho. (b) De ra. Vic. in ac. n. 24. (c) 5. Epid. n. 27. (d) 4. de gem. Ani. c. 3. & 8. Po. (e) 3. de Rep. (f) Suaſ. ad bonas artes & l. ad Thraſyb.

vit, suo periculo forsan edoctus, ut ex eodem habemus; annum enim agens trigesimum, ut ipse ait, cùm (*a*) *Romæ* degeret, inani forsan gloriâ pellectus, ut inter strenuos palæstritas haberetur, dum in Gymnasio se exerceret, humeri luxationem passus est, ob quam gravissimum vitæ periculum subiit, ut videre est ex curatione illi adhibitâ, & ab eodem descriptâ; cùm parùm abfuerit, quin nervorum distentione corriperetur, adeò ut illi necessum fuerit, totam diem, ac noctem luxatam partem calido oleo perfundere, pelle toti corpori subjectâ, super quam nudus jacebat, cùm Caniculæ æstus urgeret.

Quibus præsidiis Athletarum malis succurrerent veteres *Medici*, nemo non novit; Venæ sectio, eaque satis liberalis, potissimum remedium erat, non ut corpus rursus nutriri inciperet, sed ut motus sanguinis restitueretur, qui in Vasis pneumonicis, vel Arteriis carotidibus interceptus, potis esset etiam mortem inferre. Purgationes quoque validas adhibebant, sicuti & tenuissimam diætam, quoties morbus daret inducias, multaque alia remedia administrabant, tum pro curatione, tum pro præservatione, ut qui frequenter præ manibus hujusmodi Artifices haberent curandos.

Venereorum usum, Athletis solebant Gymnastæ interdicere, ne illorum corpora enervarentur, imò verenda illis infibulare consueverant; elegans est (*b*) *Martialis* Epigramma de *Menophylo Judæo*, cui, dum,

Luderet in media, populo spectante, palæstra
Delapsa est misero fibula, Verpus erat.

Nimia tamen à Veneris usu temperantia, cum pleno victu, eosdem ad nimium torporem interdum deducebat, idcircò, ut ait (*c*) *Plinius*, detractis fibulis, Venereorum usum illis permittebant, quo pacto hilaritas, & pristinum robur illis restituebatur; nam ex (*d*) *Celso*; *Concubitus neque nimis concupiscendus, neque nimis pertimescendus, rarus excitat, frequens dissolvit. Sic* (*e*) *Hippocrates. Labor, Cibus, Potus, Somnus, Venus omnia mediocria.*

(*a*) Com. 1. in lib. de Artic. n. 60. (*b*) l. 7. (*c*) l. 28. c. 6. H. N. (*d*) l. 1. c. 1. (*e*) 6. in 6. Epid.

De Lepturgorum Morbis.

CAPUT XXXVI.

In censu Artificum, quidam sunt, quorum studium circa subtilissima artificia exercetur, quales sunt Aurifabri, Automatarii, qui scilicet horologia fabricantur, Pictores, qui in gemmis imagines pingunt, Scriptores, qualem eum fuisse arbitrari licet, qui *Homeri Iliada* in membrana scriptam, in nuce inclusit, si (*a*) *Tullio* credimus. Infortunium ergo, quod hujusmodi Artificibus, ex suis opificiis, præter vitæ sedentariæ incommoda, impendet, est Myopia, affectus nempe oculorum satis notus; cùm scilicet objecta visibilia oculis propiùs admovere necesse est, ut possint perspici; hinc videre est hosce Artifices omnes ferè perspicillis uti in operibus suis elaborandis. *Wedelius* (*b*) hujusmodi Artificum particularem mentionem habet, quos ait debilitate visûs laborare, eò quia partes quæ magis exercentur, soleant magis debilitari; lubet tamen aliam rationem ab Opticæ principiis deducere.

Nihil esse, quod modum, quo visio perficitur, illustrare possit, quàm Conclave obscuratum, in quo rerum externarum imagines, in candido linteo depinguntur, mihi semper visum est, quod primùm (*c*) *Platero*, mox *Fortunato Plempio* in suâ *Ophthalmographiâ* debemus. Etenim, si vitrum convexum, foramini Cameræ obscuratæ insertum fuerit, quò propiùs objectum foramini apponatur, necesse erit linteum à foramine removere, ut in ipso imago objecti distinctè repræsentetur; quò verò longiùs objectum visibile removeatur, admovendum foramini sit linteum, alio-

(*a*) vid. Pli. l. 7. c. 21. (*b*) Path. Dog. Se. 2. c. 10. (*c*) l. 4. Pro. 39.

alioquin confusæ apparebunt rerum imagines, cùm solùm in puncto coitionis radiorum, tanquam à penicillo in Retinâ distinctæ, depingantur imagines. Oculum itaque, cujus sit magis commendabilis structura, ad remota, & propinqua clarè & distinctè videnda, mobilem esse necesse est, & aptum ad figuræ mutationem, ut vel retiformis tunica, vel humor crystallinus, loco facilè dimoveantur. Passim experimur, quòd quando remota non satis clarè perspicimus, eò quia radii ferè paralleli oculum subeuntes, post pupillam propiùs coëant, experimur inquam, quòd oculos, musculorum & palpebrarum ope, constringendo & arctando, objecta, quæ antea confuse tantùm videbamus, ejusmodi Oculorum figuræ mutatione clariùs videmus, ac discernimus.

Lepturgis igitur, qui circa minutissima opificia totâ die sedentes, occupati sunt, necesse est, si res tenuissimas distinctè videre ac discernere debeant, ut acie intenta, & oculos motu veluti tonico fixos detineant; proinde, etiamsi ex suâ naturâ mobiles Oculos habeant, quod ut diximus ad res tam remotas, quàm propinquas distinctè perspiciendas valdè confert, ob hujusmodi tamen contentionem, & motum tonicum, habitum quendam contrahunt, adeò ut retiformis tunica in eodem situ obfirmata, postmodùm perstet, nec ampliùs pro lubitu moveri possit, ad res remotiores clarè videndas, & hanc ob causam, hosce Artifices visus imbecillitas, quam Myopiam appellant, ferè semper comitetur.

His accedit, quòd dum Oculi perpetuò ad opus intenti & immoti perstant, humores crassescunt, & unà cum fluiditate perspicuitatem amittunt, sicque his Opificibus visus imbecillitas paulatim suboritur; propterea etiamsi ex sui naturâ oculos sortiti sint, visus alacritate præditos, Myopes & lusciosi evadunt.

Talem ergo calamitatem ex Arte suâ Lepturgi referunt, & ab elegantissimis operibus tanti usus, qualia sunt Horologia potissimùm, talem visus imbecillitatem accersunt, ut ante senium penè cœci fiant. Novi ego Mulierem Hebræam in hac Civitate, cujus præstantia in hoc potissimùm commendabatur, quòd perlas filo indere, ac tali ordine, & suo loco illas nosset disponere, ut illarum defectus, & menda, si quæ essent, non apparerent, ex quo mangonio, non vulgarem censum sibi comparavit; ast annum 40. ingressa, à nullo perspicillorum genere, opem referens, Lepturgiæ jam Vale dixit.

Quibus præsidiis, horum Artificum calamitati succurri queat, ego certè non video; neque enim ipsis, ut Artem deserant, unde lucrum, & victum captant, tam facilè quis persuadeat; neque *Medico* remedium suppetit, quo, inveterato jam affectu, oculis pristinum robur, & mobilitatem restituat. Neque enim purgationes, venæ sectiones, aliaque medica præsidia hic locum habent; quandò cætera sani sunt hi Artifices, ac satis vegeti, ut spiritus crassi, ac tenebricosi in hac re culpari nequeant, neque pharmacis plectendum sit innoxium caput.

Non inutile tamen, præter perspicillorum usum, esset, si tales operarii non semper obstipo capite, ad opera sua intenti essent, sed identidem manum de tabula, & Oculos aliorsùm diverterent, ac horas aliquot interpolatè operi suo surriperent, Oculosque objectorum diversitate recrearent. Non enim satis quis credat, quantùm ad membranarum Oculi mobilitatem, ac humorum nativam fluiditatem sartam tectam servandam conferat, varia ac diversa objecta, propinqua, remota, directè, obliquè, & quoquomodo intueri; hoc enim pacto naturalis dispositio quam habet Oculus conservatur, ut pupilla modò corrugetur, modò dilatetur, & humor crystallinus, modò ad pupillam propiùs, cùm opus est, possit accedere, modò recedere, prout usus ac necessitas exigit, tum remota, tum proxime objecta perspiciendi; alioquin Oculo idem continget, ac cæteris partibus, quæ si in eodem situ diu detineantur, obrigescant, ac ad motum minùs aptæ reddantur. Id satis planum est, in iis qui obscuris

in

in carceribus diù fuerint detenti, ac poſtea educti; ſenſim enim luci captandæ debent aſſueſcere, cùm in tenebris pupilla diù dilatata, ac illius elatere infirmato, promptè conſtringi, uti ſolebat antea, quodammodò dediſcat.

De Morbis quibus tentari ſolent Phonaſci, Cantores, aliique hujus generis.

CAPUT XXXVII.

NUllum exercitii genus reperire eſt tam ſalubre, tam innoxium, quod intemperanter adhibitum, graves noxas non inferat, quod ſatis experiuntur Phonaſci, Cantores, Oratores Sacri, Monachi, Moniales quoque, ob continuam in Templis Pſalmodiam, Rabulæ forenſes, Præcones, Anagnoſtæ Philoſophi in Scholis, ad ravim uſque diſputantes, & quotquot alii, quibus cantus, & vocis exercitatio Artis loco eſt. Hi ergo, ut plurimùm, hernioſi fieri ſolent, ſi Spadones excipias, quibus exſecti ſunt teſtes. Ob longam enim, arctatamque aëris exſpirationem pro cantus modulatione, ſeu recitatione, muſculi abdominis reſpirationis muneri inſervientes, necnon Peritonæum laxitatem contrahunt, unde Herniæ inguinales facili negotio ſuccedunt, non ſecus ac in Pueris, quibus ob nimiam vociferationem, & ploratum tumores in inguinibus apparent. Id potiſſimùm in Cantoribus, & Monachis obſervavit (a) *Fallopius* noſter; *Cantores*, ait ille, *qui gravem vocem faciunt*, *Baſſum vulgò vocant*, *necnon cucullati iſti Monachi*, *ſunt ut plurimùm hernioſi*, *nam continuò clamitant*, *ad clamorem autem*, *& magnam vocem*, *concurrunt muſculi abdominis*. Hoc itidem teſtatur doctiſſimus (b) *Mercurialis*, qui ait Cantores noſtrates herniis obnoxios eſſe, non ſic veteres, qui vocis exercitationi operam dabant; nam illi *balneis frequentiùs utebantur*, *quorum beneficio*, *peritonæum*, *ſcrotum ac teſtium utriculi humectarentur*, *magiſque tutò extenderentur*, *& hoc pacto emollita non tam facilè diſcindebantur*, *uti nunc fieri aſſolet*. Ego certè non paucas ex Monialibus obſervavi præ cæteris Mulieribus, Herniâ laborantes, dum cantibus, non ſecus ac Monachi, nimis indulgent.

Mercurialis (c) in ſua Gymnaſtica advertit; *acutam vocem*, *capitis diſtentiones*, *temporum palpitationes*, *cerebri pulſationes*, *oculorum inflationes*, *auriumque tinnitus efficere*; quod non contingit in vocem gravem edentibus, multa enim aëris inſpiratione, & anhelitus cohibitione opus eſt, ad acutam vocem edendam, diùque ſuſpendendam, veluti quilibet in tonorum Scalari cantu experiri poteſt; ubi enim ad Scalæ ſummum perventum fuerit, muſculos omnes, tum pectoris, tum abdominis, diſtendi neceſſum eſt, unde ſanguini refluo remora injicitur; hinc oris rubor, temporum pulſationes, & ſuperiùs recenſita ſymptomata. Eandem ob cauſam gravedines, & raucedines Cantoribus & iis, qui hiſtrioniam exercent, vitium familiare eſſe conſueſcunt, expreſsâ nimirùm è glandulis ſalivalibus, plus quàm par eſt, lymphâ.

Margaritam Salicolam Scevinam, Celeberrimam Theatrorum Syrenem, Mutinæ commorantem novi, quæ poſt exantlatos cantus labores, graviſſimâ raucedine perſæpè corripi ſolet, quem affectum ſibi familiarem ait poſt diuturnos cantus. Mirum eſt autem quomodo Mulier iſthæc, quando etiam perfectâ fruitur valetudine, pro lubitu, temporis ferè momento, magnam craſſæ lymphæ copiam, ex ore eliciat; tam patulos habet ſalivales fontes, quod non niſi violentæ cantus modulationi acceptum refert. Eadem quoque mihi retulit, quòd poſtquam in Scenâ hianti ore diù cantum ſine novo aëris inſpiratu ſuſpenderit, brevi vertigine corripi ſoleat.

(a) T. 3. de Hernia c. 21. (b) l. 6. Gym. c. 5. (c) l. 6. c. 5.

Cùm ergo cantus, & sermo concitatus, caput impleant, & gravitatem inferant, non immeritò *Medici* in capitis doloribus, ac variis ejusdem affectibus sermonem, lectionem, prorsus interdicunt, ut rem noxiam.

Nullum penè exercitii genus esse, ex quo totum Corpus, magis incalescat, quàm è vocis exercitatione, ego certè existimo; video enim Oratores sacros, postquam ad horam dixerint, totos multo sudore diffluere. Pulmones autem forsan magis, quàm in cursu, laborant ob inæqualem respirationis tenorem in cantu, recitatione, lectione, cùm modò remissè, modò intentè, prout res exigit, pronunciatio exire debeat. Mirum itaque non est, si anhelosi fiant, ac interdum, aliquo Vase in Pectore disrupto, sanguinem rejiciant; uti nuper observavi in eloquentissimo Oratore S. I. qui cùm è gravi morbo evasisset, necdum sat benè convaluisset, ausus suggestum conscendere, & Panegyrim recitare, copiosum sanguinem per os effudit. Hoc idem quoque contigisse observavi Doctissimo Professori in Patavino Lyceo, qui ad horam integram publicas Lectiones, suis auditoribus habere consueverat.

In hanc rem elegantissima (*a*) *Plinii* Epistola lectu digna est, in qua *Plinius Paulino* libertum suum *Zosimum* graviter ægrotantem, ob sanguinem rejectum, & tabis pulmonaris suspicionem, commendat. Hunc variis Artibus instructum describit, ac præcipuè in legendo, ac recitando; eum, cum intentè, & instanter pronunciaret, sanguinem rejecisse, ait, & hanc ob causam missum in Ægyptum, ex quo loco cum rediisset confirmatus, dum per continuos dies imperaret voci, tussiculâ veterem labem admonente, rursum sanguinem reddidit. Monet itaque *Paulinum*, se libertum hunc suum in illius prædia, quæ Foro Julii possidebat, ob aëris salubritatem missurum, rogatque, ut eam villam liberti sui commoditati patere velit.

Auream (*b*) *Hippocratis* sententiam, annotatione dignam hic lubet memorare. *Quicumque labores vocis sunt, velut sermo, aut lectio, aut cantus; omnes hi animam movent.* An per animam intelligi voluit *Hippocrates* ipsum sanguinem, eò quòd à vocis exercitio, tota sanguinis systasis magnis motibus concitetur? Sanguinem autem Animæ sedem esse, communis est opinio, imò pro animâ ipsâ, accipi solere satis perspectum est.

Purpuream vomit ille animam,

ajebat (*c*) *Maro*. Sanguineam massam in cantu adeò incalescere, ex ipsorum Musicorum confessione certum est, ut peracto Dramate, Scenâ exeuntes, Urinam cruentam interdum reddant. An verò, quod probabiliùs, pro animâ accipiendus est spiritus, quem per respirationem ducimus, & efflamus? Vocis enim exercitatio, si cum quocumque alio exercitii genere conferatur, organa spiritus valdè dimovet, ac agitat. Notum est *Plautinum* illud:

Fœtet anima uxoris meæ.

In eodem quoque Valetudinario sunt Tibicines, & quicumque alii, qui plenis buccis tibiis canunt; ob spiritus enim magnam contentionem, dum tubas, ac tibias inflant, non solùm prædicta mala, verum etiam multò graviora subeunt, nempè vasorum pectoris ruptiones, ac subitas sanguinis ex ore rejectiones. Casum miseratione dignum in suis observationibus refert (*d*) *Diemerbrœchius*, de quodam Tibicine, qui cùm inter alios tubâ canentes excellere appeteret, disruptâ magnâ in Pulmone Venâ, & sanguine copiosissimè effluente, intra duas horas exspiravit.

Remedia quòd attinet; ut herniam sibi familiarem, isti Artifices præcaveant, ac eò magis, cùm ab ea detinentur, subligaculo uti debent, cætera enim remedia, uti Unctiones, Cerata, & Emplastra, ridendæ res sunt. Balnea ex aquâ dulci ad vocem integram servandam, seu exasperatam emolliendam, non levem præstabunt operam, sicuti Therebinthina cypria, & Syrupus ex illa paratus. Balnea tamen præ cæteris præsidiis commendat (*e*) *Galenus*; sic enim ille: *Et sanè ita faciunt Phonasci, qui magno vocis exercitio utuntur, cùm contendendo oblæserint vocem*,

(*a*) l. 5. Ep. 19. (*b*) 2. de Diæta n. 26. (*c*) Æneid. l. 9. (*d*) Ob. Med. 56. (*e*) 7. de Comp. Med. 2. loc. c. 1.

vocem, sunt autem hi Citharœdi, Præcones, Tragœdiam, & Comœdiam personati repræsentantes; balneis enim multis utuntur, cibos lenes & laxantes edunt. Ubi verò labes aliqua Pectori impendat, quod ex tussicula, & corporis habitu prænosci poterit, abdicatio ab hujusmodi Arte erit suadenda.

De Agricolarum Morbis.

CAPUT XXXVIII.

O fortunatos nimium, sua si bona norint, Agricolas.

SIc olim Poëtarum Princeps; quod forsan de prisca illa mortalium gente, quæ patria rura bobus suis exercebat, censendum est, non ita verò nostrâ hac ætate, de nostris Agricolis, quibus in alieno fundo cum perpetuis laboribus, & cum summâ egestate colluctandum est. Morbi ergo, quibus rusticana gens, in *Italiâ* saltem, ac potissimùm in Cispadanâ & Transpadanâ regione tentari solet, sunt Pleuritides, Peripneumoniæ, necnon Asthmata, Colici dolores, Erysipelata, Ophthalmiæ, Anginæ, dentium dolores & corruptiones: Ad binas causas occasionales potissimùm hosce affectus licet referre, aërem scilicet, & victus pravitatem; aëris quippe inclementiæ expositi in agricolationis operibus exercendis, modò australibus, modò septentrionalibus ventis perflati, modò pluviis, ac rore nocturno inadefacti, æstivis solibus torrefacti, utut fortes, ac duro de robore nati, tam magnas mutationes tolerare nequeunt; quare modò sudore diffluentes, modò perfrigerati, victu pravo accedente, crassorum, ac glutinosorum humorum apparatum cumulant, unde malorum cohors ipsis incumbit. Sic in totâ massâ humorali, febrili effervescentiâ concitatâ, facili negotio, in Vasis pneumonicis, ad quæ fit totius sanguinis venosi confluxus, crassi ac lenti humores restagnant, ita ut, veluti pluries observavi, quotiescumque aliqua epidemica pulmonaris constitutio grassari incipiat, à rusticana gente classicum canat, ac in illa tyrannidem exerceat. Easdem ob causas, iis persæpè contingunt dolores colici, & affectio Hypochondriaca, quam ipsi appellant, *il mal del Padrone*, eò quòd talis affectio nescio quid hystericæ passionis sapere videatur; ob alimenta enim crassa, & viscida, multa in stomacho ac intestinis pituitosi, & acidi succi fit congestio, unde intestinorum lancinatio, ac distentio ortum habent.

Cùm autem varia, ac diversa, juxta regionum diversitatem, & secundum varia anni tempora, agricolationis sint Opera; Hyeme, ac sub Veris initium morbis pectoris, fluxionibus ad oculos, Anginis laborare solent; quorum affectuum causa, ut diximus, est sanguinis lentor & crassities, propter quam pigro lapsu circulum sanguis absolvit, & facilè restagnans, inflammationes variis in locis excitat: Sanguis enim, qui hujusmodi tempore, venâ sectâ, emittitur, tam crassus est, ut ceræ apiariæ, densitate & colore, speciem referat.

Nullum porrò hominum genus esse existimo, in quibus majorem mutationem, idque brevi tempore, sanguis subeat, quàm in rusticana gente; iis enim, quibus verno tempore, sanguis densus ac glutinosus detractus est, sub æstatis initium, datâ alicujus morbi occasione, vividus ac floridus apparet; tanta est exercitationis ac laborum potestas, ut tam promptè, in contrariam crasim transeat humoralis massa, quod non sic in Urbanâ gente observatur.

Rem satis curiosam in nostratibus Agricolis, ac in Pueris præsertim, non semel observavi. Mense Martio circa Æquinoctium, Pueri, intra decennium circiter, in magnam visus hebetudinem incidunt, ac per totam diem parùm ac ferè nihil vident, sicque cœcorum ad instar palantes, & errabundi, per

campos discurrunt; ubi autem nox accesserit, satis commodè vident, quæ affectio sine ullo remedio spontè desinit, nam circa medium Aprilis mensem, acies oculorum pristina reintegratur. Sæpiùs, ubi data est occasio, horum Puerorum oculos observavi, & magnam in Pupilla dilatationem deprehendi. Affectum hunc *Medici* Mydriasim vocant, in cujus causâ exponendâ, non satis conveniunt Scriptores ut apud *Sennertum*, *Riverium*, *Platerum*, videre est.

Non multùm à pupillæ resolutione, morbum hunc differre tradit (*a*) *Gorræus*; mihi itaque visum est, posse radios solares Martii mensis colliquationem aliquam in Cerebro, ac nervis visoriis efficere, unde uvææ tunicæ tonus dissolvatur, ut in se ipsam concidat. Pueri isti in stabulis impensè calidis, ac humentibus, per totam hyemem degunt, hyeme verò solutâ, quod circa Æquinoctium contingit, erumpunt è latibulis, & nuda capita radiis solaribus exponunt, ex quo facillimè fit humorum diffusio, unde pupillæ dilatatio, ac proinde visus imbecillitas, ob nimiam lucem admissam; Sub finem Aprilis postmodum à solarium radiorum efficaciâ discussis, qui influxerant, humoribus, pupillâ restrictâ, ac naturali suæ tensioni restitutâ, integra visio sine ullo remedio restituitur.

Æstate porrò Agricolæ febribus acutis, ac ardentibus non rarò corripi solent, ac præcipuè, cùm illorum corpora torrere cœperit *ira vesani Leonis*; sicuti per Autumnum, dysentericis fluxibus tentari solent, quorum causa in horarios fructus, aliaque errata in victu commissa videtur referenda. Cùm per Autumnum, iis mos sit cannabem, ac linum in aquis palustribus macerare, & hoc pensum fœminis præcipuè incumbat, ut fasces cannabinos in lacubus ac stagnis, in aquâ ad Zonam usque immersæ, extrahant, ac abstergant, illarum non paucæ, post hujusmodi sordidum ministerium, acutè febricitant, & citissimè moriuntur, quod non tantùm ob cutis adstrictionem, & prohibitum transpiratum, sed etiam ob spiritus animales, à tam horridâ mephiti, quæ totam viciniam infestat, ad internecionem deletos, fieri credendum est. Profectò nunquam magis, nec sine ratione, Urbanæ genti suspecta est rusticatio, quàm hujusmodi tempore, cùm Villæ omnes tetrum odorem exspirant, quam solam causam agnoscit (*b*) *P. Kircher*, propter quam nonnullæ Civitates, sævissimam pestem interdum expertæ fuerint. Quàm virulenti sint halitus, quos effundunt aquæ, ubi macerata sit cannabis, satis demonstrat *Schenchius* in suis Observationibus, (*c*) *Petrus à Castro*, *Simon Pauli*, & alii. Quanta sit odorum vis, quæcumque ea sit, satis norunt Mulieres hystericis passionibus obnoxiæ.

Non parùm quoque Agricolarum sanitati officit eorundem incuria, dum ante Bovilia, & Suilia, ac proprias domos, quæ Augiæ stabulum revera dici possunt, fimum pro Agrorum stercoratione cumulant, ibiqui per totam æstatem pro deliciis asservant; quare fieri nequit, quin fœdæ exhalationes, quæ jugiter attolluntur, aërem inquinent. Hanc ob causam Hesiodus agrorum stercorationem damnabat, salubritati magis, quàm fœcunditati, consultum volens.

Notat (*d*) *P. Zacchia* Hortorum Cultores Cachexiâ, & Hydrope persæpè laborare; cùm enim in locis humidis ob assiduam irrigationem, quâ horti indigent, cogantur degere, non possunt illorum corpora, quin multùm humiditatis combibant. Olitorem quemdam memini me curasse, paralyticum factum; in uno crurum abolitus prorsus erat motus, illæso sensu, in altero abolitus sensus integro motu. Decocto Guajaci, multisque aliis remediis post aliquot annos convaluit.

Historia exstat apud (*e*) *Hippocratem*, quam lubet referre; *Qui in Dealcis horto decumbebat, capitis gravitatem, & tempus dextrum dolorosum habebat multo tempore; cum occasione verò febris corripuit, decubuit.* In hujus historiæ expositione *Galenus* contra *Sabinum* excan-

(*a*) Defin. Medi. (*b*) Scrutin. Pestif. Se. 1. §. 1. (*c*) l. 7. Ob. 8. De Febr. Puncticul. Quadripar Bot. (*d*) Q. M. L. 1. 5. Tit. 4. Q. 7. (*e*) 3. Epid. Ægr. 3.

excandeſcit, qui putabat hippocratico textui adjectum verbum illud, *horto*, tanquam id morbi anſa exſtitiſſet; *Galenus* etenim hortorum aërem criminari viſus eſt, ob ſtercorationem, & arborum, veluti buxi, plantarumque conſimilium pravos halitus.

Qui etiam circa Prata habitant, iiſdem morbis tentari ſolent; Prata enim inſalubrem aërem ob eaſdem cauſas ut plurimùm reddunt; hinc apud (*a*) *Juriſconſultos*, *l. Pratum* §. *de rer. & verb. Signif.* contra vicinum, qui agrum reſtibilem pratenſem velit efficere, intentari poteſt actio. Quare Pratorum Cultores, & fœniſecæ gravia patiuntur incommoda.

At Agrorum Cultoribus, quorum tanta eſt neceſſitas, quibus præſidiis ſuccurret Ars Medica? Noſtratibus Agricolis cautiones medicas ad præſervationem proponere, ridiculum penè videtur, quoniam de hac re, nunquam vel rarò *Medicos* conſulunt, ac ſi quis aliquid proponat, non obſervantur. Solummodò animadverſiones aliquas in illorum curatione ſervandas proponam, quotieſcumque ex prædictis affectibus, ad Urbem delati, in Noſocomiis decumbant, ſeu cùm interdum, ſi ſint opulentiores, *Medicum* accerſunt. Prima cautio itaque in Pleuritide, aliiſque pectoris morbis ſit, ne tam liberaliter detrahatur ſanguis, ut fit in Urbana gente; illorum enim corpora ab aſſiduis laboribus attrita facilè exſolvuntur; his accedit quòd ſanguinis ſyſtaſis tota ferè gelatinoſa ſit, & partibus volatilibus effœta; ſanguine propterea nimis largè detracto, vires concidunt, nec ſufficiunt ad morbum per anacatharſim exantlandum. Haud ſum neſcius, non deeſſe, qui ſentiant audentiùs ſecandam venam, ubi ſanguis tam denſus appareat, ad motum illi, ut ajunt, conciliandum; quod equidem facilè dictu eſt, ſed quot cautionibus opus ſit, ut per venæ ſectionem à parte, in quam ſanguis influxit, dimoveatur, videant apud Doctiſſimum (*b*) *Bellinum*; Certum quidem eſt, ſanguinem per ſuos ductus ſpontè, & vi ſuæ gravitatis, non moveri, ſed ab impetum faciente ſpiritu, mediante cordis motu, urgeri; quare labefactatis ſpiritibus, tantùm abeſt, ut ſanguini motus concilietur, quin potiùs illi ſufflamen addatur.

Quærit (*c*) *Ballonius*, cur Servorum, & Servarum corpora, dura alioquin, compacta, & ſolida, nec tam lubricæ valetudinis, uti corpora liberorum, cùm ægrotant, purgationibus, & venæ ſectionibus magis obruantur, quàm corpora, quæ ſunt apertiora, ac molliora; varias rationes affert, quarum potiſſima eſt, quòd illorum corpora denſa ſint, ac à duris viſceribus diſtenta, adeòque non tam facilè purgantibus auſcultent, neque multùm utilitatis ex phlebotomia referant, quod idem ad Agricolas transferri poterit. *Hippocrates* (*d*) quoque Conſtitutionem quandam deſcribit, in quâ famulæ, quæ Anginâ corripiebantur, peribant, non ſic Virgines liberæ. Non ergo ſolùm ex habitudine corporum, ſed ex conditione quoque Vitæ, ac Artium, conſiderandi ſunt morbi, & curatio inſtituenda.

Non pauca igitur errata in gentium id genus curatione, hanc ob cauſam committi video, eò quia ob virium robur, credentur magna remedia faciliùs tolerare poſſe, quàm urbanam gentem. Ego certè, nec ſine commiſeratione, paſſim video miſeros Agricolas ad publica Noſocomia delatos, & *Medicis* junioribus è Scholâ nuper egreſſis commiſſos, validis Catharticis, & repetitis phlebotomiis penitùs exhauriri, nec quicquam attendi inaſſuetudinem, quam habent ad magna remedia, neque virium imbecillitatem ob exantlatos labores; hinc eſt, quòd ex his complures in Stabulis ſuis malint occumbere, quàm in Noſocomiis, Venis cruore exhauſtis, ac ventre pharmacis exinanito, huic Vitæ extremum Vale dicere. Peractâ meſſe in Agro Romano quotannis ægrotantium meſſorum turbâ implentur Urbis Noſocomia; nec ſatis liquet, num plures Meſſorum vitas, falce ſua Libitina demetat, an Chirurgi phlebotomo.

Profectò mihi non ſemel admirari contigit,

(*a*) Zach. l. cit. n. 14. (*b*) de Sang. miſſ. Prop. 6. (*c*) l. 1. Eph. p. 96. (*d*) 7. in 6. Epid.

git, quomodo ex his non pauci acutis morbis laborantes evaſerint, non dicam ſine remedii ullius ope, quod haud quaquam miror, ſed cum diætâ ſatis lautâ, & opiparâ; ut ut enim pauperes ſint Agricolæ, ubi tamen eorum aliquis ægrotat, proximi accurrunt, ova ac pullos deferentes, ex quibus fercula componunt, quo pacto vim morbi vel eludunt, vel ab ærumnosâ vitâ, quam ducunt, citiùs ſe expediunt; unde apud nos vulgare dictum effluxit, ruſticanam gentem benè paſtam, ac ſaturam in Orci familiam tranſire, urbanam verò fame, ac inedia inter *Medicorum* cruciatus miſerè occumbere.

Ubi verò è morbo cœperint convaleſcere, ad ſolitam diætam redeunt, Allia nempè & Cæpas, quas pro bellariis, & victu analeptico avidè ſumunt. Medicamenti autem vicem acria iſthæc alimenta ſubire facilè crediderim; ſiquidem cum illorum ſtomachus, ac tota maſſa ſanguinea ad acorem vergat, Autumno præſertim, poſt jam exactos Æſtatis labores, Cæpæ & Allia, non ſecus ac remedia antiſcorbutica, apta erunt ad gluten illud diſſolvendum, ac aciditatem temperandam. Ego multos ex his novi, qui Allii, & Cæparum uſu, cum vino generoſo mediâ hyeme, Quartanas febres fugarunt.

Galenus (*a*) hiſtoriam refert de quodam Ruſtico, colico dolore correpto, qui ſibi medelam hanc paravit; cinxit ſe benè, mox allium cum pane comedit, & in conſueto opere totâ die ſe exercuit, quo pacto à colico dolore ſolutus eſt. *Itaque*, (verba ſunt *Galeni*) *ipſe certè id Agreſtium Theriacem appellem, ac ſi quis vel Thracas, vel Gallos, vel denique, qui frigidam regionem incolunt, veſci Alliis vetuerit, non leviter iis hominibus nocuerit.* Aliud remedium ad colicam ſedandam habent noſtrates Agricolæ; folia Chamæpytii accipiunt, contundunt, & cum Ovorum vitellis cataplaſma conficiunt, quod Ventri apponunt.

Satis curioſam Hiſtoriam habemus apud (*b*) *Hippocratem*, cujus ſunt hæc ipſa verba. *Figuræ magis allevantes, velut qui ſarmenta manu nectebat, & obtorquebat, præ doloribus decumbens, correpta paxilli ſumma parte ſe ipſum infixa inhærebat, meliùs habuit.* Putat *Galenus* in commento (cùm *Hippocrates* partem dolentem non expreſſerit) dolorem in manu fuiſſe; cenſet *Valleſius*, colico dolore ægrum laboraſſe, & ligneo palo appoſito, ubi dolor magis ſæviebat, & quaſi conto perforabat, partem compreſſiſſe; tales enim dolores non parùm ſublevari ait, *compreſſione forti*, *corporis jactatione*, & *mutatione figuræ*, quod ipſum in Ventris doloribus docet Natura, nimirùm ut manu, vel pugno partem, quæ dolet, comprimamus; ſic enim partis diſtentio, & in ſublime elevatio prohibetur. Eodem modo (*c*) *Hippocrates* in Mulierum hyſtericis affectibus, compreſſionem manu factam laudabat, ut intra ſuos fines Uterus coërceretur, quod remedii genus mihi non raro ſaluberrimum compertum eſt, ac multo magis, quàm tota hyſtericorum remediorum ſuppellex.

Summatim ergo, ut ea quæ fuſiùs pro Agricolarum curatione dici poſſent, contrahamus; quantum uſu, ac ratione licuit deprehendere, illorum corpora laboribus infracta, victuque pravo nutrita, tam largis & repetitis ſanguinis miſſionibus, & purgationibus non ſunt exhaurienda. Vomitoria faciliùs tolerant; Cucurbitulæ ſcarificatæ in continuis febribus, ſeu ob illorum magnam huic remedio confidentiam, ſeu ob quid aliud nobis ignotum, perſæpè mira præſtant; ſi quid ex alexipharmacis ipſis offerendum, ex familia volatilium deſumatur, Naturæ morem gerendo, proni enim ſunt ad ſudorem, æſtate non ſolùm, ſed etiam hyeme; in Viris enim exercitatis ſudores facilè prodire ſolent. Ubi verò luctari cum morbo deſierint, & convaleſcere incipiant, ad pauperes ſuos lares reditus illis permittendus, nec non ſolita familiaris diæta iiſdem permittenda. Non immeritò ſanè *Herodicum Medicum* irridebat (*d*) *Plato*, quòd Artificibus Diæteticæ regulas vellet præſcribere.

Sic

(*a*) 12. Met. c. 8. (*b*) 3. in 6. Epid. (*c*) 2. de Morb. Mul. n. 82. (*d*) 3. de Repub.

Sic ergo compendiariâ curatione, id hominum genus regendum existimo, alioquin ob prolixam & variam remediorum supellectilem, sensim tabescit rusticana gens, *ægrescitque medendo.*

De Piscatorum Morbis.

CAPUT XXXIX.

QUemadmodum Agricolæ Terram arando, ac serendo, populis frugum ubertate victum suppeditant, ita Piscatores maria, & flumina sulcando piscium capturâ, ad rem cibariam, & mensarum delicias non parùm conferunt. Non sufficeret enim Continens ad tantam hominum multitudinem alendam, nisi Æquor piscium copia succenturiaret; hinc est, quòd Civitates & Portus maritimi in caritate Annonæ minus patiantur, quàm Urbes & Regiones Mediterraneæ. Populos quosdam esse, quos Ichthyophagos vocant, qui scilicet ex solis piscibus victitant, quales sunt Maris Rubri Accolæ, qui supra petras Solis calore ferventes pisces assant, & panem conficiunt. Medicina igitur, quæ, ut ait *Hippocrates*, omnibus succurrit, non minorem Piscatorum, quàm Agricolarum curam habere debet, quotiescunque ex morbis, quod non rarò fit, malè habeant. Sicubi ergo *Medico* occurrat Piscatorem aliquem curæ suæ commissum habere, secum ipse diligenter expendat, quàm laboriosa, quàm difficilis sit Ars ista, quàm graves ventorum injurias tolerare sit necesse, hyeme frigora vehementissima, æstate summos æstus, quali ciborum genere utatur, quàm irregulare vitæ genus degat, ut dum cæteri Artifices diurnis laboribus fuerint defatigati, domos suas adeant, & in stratis faciles noctes cum somno virium instauratore traducant; at Piscatoribus nox ut plurimùm operosa est, & insomnis. Sic *Apostoli* cum Servatore nostro conquerebantur, quod totâ nocte laborantes, nihil cœpissent. Miseranda itaque illorum Artificum est conditio, qui cùm persæpè alios lares non habeant, quàm solam naviculam, Nosocomia cùm ægrotant adire coguntur, quibus exacta & vera curatio institui nequit, nisi constet *Medico*, quale nam sit Artis genus, in quo se exerceant.

Piscatoribus madidæ semper sunt vestes, unde iis morbis obnoxii sunt, qui ex læso transpiratu oboriuntur, uti acutæ febres, morbi pectoris, pleuritides, peripneumoniæ, tusses, dyspnœæ, & similes morbi; ut plurimùm pisculento victu utuntur, eoque viliori, cùm pisces Nobiliores Principum mensis serventur, ut de Rhombo illo, de quo *Juvenalis* Satyra 4. quare iis habitus sunt cachectici, qui ad hydropem terminantur; *imbecilliora cibaria, brevem vitam habent* dictum est (*a*) *Hippocratis* h. e. ut egregiè *Vallesius* in commento, non multùm conducunt ad vitam longam producendam; rectè propterea scripsit (*b*) *Levinius Lemnius*, esum piscium, eò quòd citissimè putrescant, plus panis exigere. Iisdem, cum in locis humidis semper degant, in cruribus ulcera fiunt sanatu difficilia; Scire tamen oportet ulcera eorum, qui in aquis fluvialibus, & locis palustribus piscationem exercent, longè differre ab ulceribus, quæ maritimi Piscatores pati solent, illorum enim ulcera sordida sunt, in gangrænas facilè degenerantia, horum verò sicca & squallida, uti advertit *Hippocrates* in lib. de humidorum usu n. 7. qui pro hujusmodi ulcerum curatione fomentum aquæ marinæ proponit. Locum hunc egregiè exponit *Martianus*, cùm enim parùm rationi congruum videatur, ulceribus siccis & squallidis aquam marinam adhibere, quæ mordacitate sua irritandi, fluxionemque augendi vim habeat, id rectè tamen *Hippocratem* præscripsisse ait, siquidem, cùm Piscatorum in maritimis locis degentium ulcera sint prædura ac sicca, irritatione inductâ, ad suppurationem perduci possint, sine qua ulcera sanare est impossibile.

(*a*) 5. in 6. Epid. tex. 20. (*b*) De Occ. Nat. mir. l. 2. c. 21.

le, hoc idem obſervat (*a*) *Galenus*. Secus verò curanda illorum ulcera, qui in fluminibus locifque paludoſis piſcatum exercent; hujuſmodi enim ulceribus ſordidis exſiccantia, ſine mordacitate convenient, etenim ex (*b*) *Hippocrate*, *Ulcus ſiccum ſano propius, humidum verò non ſanum*. Alvi adſtrictione non levi laborare ſolent maritimi Piſcatores, licet ſint multò edaciores, quàm qui degunt in terra, ut obſervat (*c*) *Helmontius*, cujus cauſam refert, in aërem ſalinis halitibus impraegnatum, qui appetentiam acuat, ac ſimul alvum duriorem reddat, nec non in fluctuationem, quae Aërem continuò recentet, à quo fermentationi ſanguinis calcar addatur. Sic Clyſteres ex aquâ marinâ, non parùm quidem ad ſecernendum ſollicitant, ſed ſiccitatem poſt ſe relinquunt. Locus eſt inſignis apud (*d*) *Hippocratem*, ubi ait *mentiri homines de ſalſis aquis per imperitiam, in eo quòd per alvum ſecedere, eamque ſolvere putantur, maximè enim contrariae ſunt ad alvi egeſtiones* ac *ſeceſſum*; hinc videant, qui in alvi adſtrictione Clyſteres acres, & multo ſale refertos praeſcribunt, quantùm à *Divini Praeceptoris* veſtigiis devient. Piſcatoribus itaque, quibus alvus ſit adſtricta convenient potiùs Clyſteres emollientes, & oleoſi, per os blanda lenientia, & eccoprotica.

Torpori, & ſtupefactioni brachiorum, ac pedum, aliquando obnoxios Piſcatores eſſe palam eſt, ſi fortè in retibus adſit inter alios Piſces Torpedo, habet enim mare animalia ſua venenata, non ſecus ac terra, quae (*e*) *Plinius* refert, idque non ſolùm contactu, ſed etiam aura venenatâ, quae per ſetam, aut haſtam brachio Piſcatoris communicetur, uti ſcripſit *Dioſcorides*, *Plinius*, *Mathiolus* atque alii; ſed ab experimentis multis habitis à *Stephano Lorencino* conſtat, id non efficere niſi per corporalem contactum, neque in omnibus ſui partibus, ſed ſolumodò per quoſdam falcatos muſculos. De torpedinis ſtupefaciente facultate, ac remediis ſatis fusè egit *Sennertus*.

(*a*) De ſimp. med. fac. l. 1. c. 7. (*b*) De Ulc. (*c*) Blaſ. hum. n. 36. (*d*) De Aër. aquis & loc. n. 16. (*e*) H. N. Lib. 9. cap. 88.

De Morbis Caſtrenſibus.

CAPUT XXXX.

MIlitaris Diſciplina, quae ſatis antiquam cum Literis litem habet de dignitate ac praeſtantiâ, & quaenam ſit aptior ad nominis immortalitatem comparandam, hoc habet, in quo à reliquis Artibus differt, quòd caeterae ad Vitam, quâ nihil pretioſiùs, ſuſtentandam, haec ad illam prodigendam videtur inſtituta. Profectò noſtrâ hac aetate, nullum calamitoſius vitae genus excogitare licet, quàm illud, quod milites, gregarii ſaltem, ducunt, tum in acie, ac Arcium oppugnationibus, tum in hybernis quoque, ſive ob neglectam militarem diſciplinam, cùm non eâ diligentiâ, ut olim, bonae Militum valetudini conſulatur; miſerabili enim Militiae, quae à ferro, & igne, ab expeditione aliquâ ſuperſtes fuerit, ſaepenumerò malorum incumbit Cohors, raròque evenit, ut à malignâ aliquâ Epidemiâ Exercitus non decimentur. Hinc celebres, ſeu potiùs infames, ſunt Febres Caſtrenſes, aliique morbi exitiales, & contagioſi, qualis fuit Febris Ungarica, quae primò caput extulit anno 1566. in Panonicâ expeditione *Maximiliani II. Imperatoris* contra *Solymanum*, quam Febrem (*a*) *Sennertus* ritè deſcribit, & militarem, ſeu Caſtrenſem appellat, utpote in Caſtris à pravis alimentis, & aquis corruptis enatam, quibus alias tamen cauſas adjunctas fuiſſe idem teſtatur, ſcilicet vigilias, ingentes labores, pluvias, aeſtus, frigora, inopinos terrores, ac mille alia incom-

(*a*) l. 4. c. 14 de Feb.

commoda, quæ non norunt, nisi qui ea experti fuerint.

Nihil tamen æquè morborum phalanges in Castra invehere posse crediderim, quàm Castrorum sordes & neglectam munditiem. Divino edicto olim *Israëlitis* interdicebatur, ne intra Castra alvinas fæces auderent deponere, sed extra ipsa; imò in Terrâ facto foramine, in illo alvum exonerarent, mox fæces operirent, quem in finem, quilibet Miles paxillum ad latus acuminatum, gestare tenebatur pro necessario hoc munere, quod ipsum apud *Turcas*, quorum Militia corporis munditiei magis studet, ritè observari accipio. Hæc autem sunt (*a*) *Deuteronomii* verba: *Habebis locum extra Castra, ad quem egredieris ad requisita naturæ, & habebis paxillum cum armis tuis, cùmque sederis per circuitum, & egesta operies, quo relevatus es; Deus enim ambulat in medio Castrorum.* Ego quidem in Castris Medicinam me nunquam fecisse fateor, ab iis tamen *Medicis*, qui magnos Exercitus comitati sunt, accepi, tam gravem mephitim in Castris interdum per æstatem persentiri, ut nullum antrum Charonæum graviùs fœteat; mirum itaque non est, si peculiares, & inobservati in Castris morbi emergant, qui peculiari nomine sint donati, & particulares curationes mereantur. Non defuere propterea Doctissimi Viri, qui in id, ex professo incubuerint, ut *Raymundus Mindererus*, qui Tractatum edidit de Militari Medicina, necnon *Henricus Screta*, qui egregiè scripsit de Febre maligna Castrensi, & Doctissimus *L. Antonius Porcius* de Militis in Castris Sanitate Tuenda.

Ego quidem in Castris longè diversam esse Medicinæ faciem, ab ea, quæ in Civitatibus visitur, & exlegem esse censebam, ut cum quadam temeritate essent rapienda remedia. Sicuti enim Castrensis vita brevis esse consuevit, ita inibi Artem medendi, non adeò longam esse debere existimabam, sed expeditam, & sicuti occasio est præceps, ita experimenta esse periculosa, sicque *Medicum*, etiamsi velit, ob inopinos casus, & frequentem Castrorum mutationem, præstare se non posse opportuna facientem, neque Ægros ipsos. Verùm à Clarissimo Viro *D. Georgio, Errico Barnstorff*, Serenissimæ *Ducis Hannoverensis* Archiatro, dum Mutinæ degeret, accepi, Medicinam in Castris non adeò rudem esse, neque tam irregularem, ut vulgò creditur, cùm Principes, ac Exercituum Ductores, tum sibi, tum suis copiis peritos *Medicos* cum magnâ pharmaceuticâ supellectile, magnisque stipendiis conductos, adesse velint, sicuti in Trojano bello *Machaonem Medicum*, ac celebrem Chirurgum inter Græcos fuisse legimus. Ab hoc igitur Doctissimo Viro, qui in Hungariâ quinque numerosissimis Castris, cum Brunsvicensibus, & Luneburgensibus copiis interfuit, multa scitu digna intellexi, quæ hic referam, ut hoc pensum meum pro militaris disciplinæ beneficio, si non proprio, saltem alieno Marte, absolvam.

Ad duo potissimùm capita (exceptis vulneribus, quæ sunt Militiæ præmia) morbos Castrenses refert Vir Clarissimus, Febrem scilicet malignam, & Dysenteriam; reliquos autem morbos, horum duorum tanquam prodromos, vel pedissequas statuit. Febrium malignarum causam proximam, & immediatam miasmati virulento, in massâ sanguineâ concepto, & radicato acceptam refert, causam verò occasionalem, Castris in eadem statione diu manentibus, hominum, & animalium cadaveribus, necnon illorum excrementis non obrutis, quæ omnia pravis halitibus aërem inquinare valeant, & in Vitæ penetralia malignas particulas invehere. Malignitatem hanc in Acido impuro volatili summèque activo, & tam humorum, quàm spirituum, mediante fermentatione, destructivo, constituit. Malignas has febres, circa finem Æstatis, ut plurimùm excitari ait, quas postea comitantur cephalalgiæ, deliria, convulsiones, fluxus colliquativi, ceu causam effectus. Ex ejusdem observatione, Febres hæ malignæ Castra deserunt, ac receptui canunt, simul ac frigus nocturnum invalescere incipiat; Sole siquidem recedente, magis constringitur

(*a*) c. 23.

Aëris textura, & fœtidæ exhalationes intra propriam mineram se recondunt, unde fœtore hostili, & activitate Acidi salaris, cessantibus, cessat quoque malignitas.

In Aëre igitur corrupto, ac inquinato, malignitatis seminium illud hospitari ait, quod Febrem Castrensem gignat ac nutriat, adeò ut si ullus morbus sit, cui verè τὸ Θεῖον *Hippocratis* conveniat, maximè Castrensibus Febribus debeatur, quod etiam de remediis, quæ iisdem adhibentur, affirmandum. Morbos autem, in quibus Veteres, divinum aliquid agnoscebant, Aëri genesim suam debere, ex ejusdem (*a*) *Hippocratis* testimonio satis liquet, qui morborum principium ex Cœlo, Aëre scilicet, deducit, & Auctorem, & Dominum eorum, quæ nostris corporibus accidunt, Aërem appellat, quamvis (*b*) *Helmontius*, *Divinum illud* pro fermenti admirandâ proprietate, interpretandum velit. Notat Vir Clariss. (*c*) *Hippocratem* in libro de Morbis, principium morbi ex Cœlo appellasse ἀνεπιτήδειαν, & in libro (*d*) de veteri Medicina, eodem vocabulo quoque humorem acidum, dulci oppositum vocasse, unde contagium ex Aëre susceptum, per acidum volatile satis commodè videtur exponi posse.

Symptomata, quæ Febres has castrenses prænunciant, sunt perturbatio quædam, ac sui displicentia, quam ægri persentiunt, mox una, vel altera horripilatio, manifestum miasmatis virulenti indicium. Symptomata verò Febrem hanc comitantia sunt vigiliæ, deliria, magnus æstus, anxietates circa præcordia, somnolentia oppressiva, capitis dolores, ac persæpè sudores, usque ad morbi statum.

Ad bonum, vel malum morbi eventum prænunciandum, sudoris præsentiam vel carentiam attentè considerandam inquit; siquidem, si cum pulsu magno sudor, licet à principio, observetur, penè certam salutis spem, licet prædicere, quamvis magnis symptomatibus vexentur ægri, sicuti plurimos absque sudore, licet mitiùs degere viderentur, inopinatò exstinctos vidisse ait; neque adeò referre, si in diebus judicatoriis non appareant, cùm etiam boni sudores ab (*e*) *Hippocrate* dicantur, qui efficiunt, ut faciliùs feratur morbus.

Quoad harum Febrium curationem, funestam ut plurimùm Venæ sectionem sibi observatam testatur, & ab illa religiosè abstinuisse; quare post unam, vel alteram horripilationem, antequam miasma virulentum vitæ penetralia altiùs subiret, statim alexipharmacum aliquod volatile exhibebat, veluti Tincturam bezoardicam *Wedelii*, cum spiritu Cornu Cervi rectificati, cæteris verò diebus Cardiacum aliud magis temperatum, uti pulverem Contraiervæ, Cornu Cervi, Salis viperini, singulis sex horis, donec largus proflueret sudor, quo fluente, mitiùs agebat, remedii dosim, & frequentiam sensim diminuendo; quo tempore, nisi maxima urgeret necessitas, alvum non sollicitabat, cùm ab alvo solutâ, sudorem, & transpiratum sisti videret; quem transpiratum, decocto avenæ cum radicibus Scorzoneræ, rasurâ Cornu Cervi, & similibus promovebat. Satis feliciter Vesicantium usum sibi cessisse ait, in tribus potissimùm casibus, scilicet in somnolentiâ, capitis doloribus, & sub cute latitantibus peticulis, brachiis & femoribus, illa apponendo.

Eâdem penè methodo castrenses Dysenterias curandas putat, eadem bezoardica, bis vel ter in ipso principio, opiatis in parvâ dosi permixta, propinando, ut coërcito humorum ad alvum impetu, laxatisque partium nervosarum fibris, sudori fores liberius paterent, eodem tempore Corpus stragulis benè contegendo, & crustam panis spiritu Vini calido imprægnatam, Umbilico apponendo. Habito autem juxta votum sudore, si Corpus purgatione aliquâ indigeret, pulverem laxativum ex Rhab. Corall. rub. præp. Cornu C. uti in jusculo propinabat, quo bis, vel ter repetito, malum sæpè superatum vidit, exhibito postea, si opus esset, medicamento aliquo stomachico, ad appetentiam suscitandam.

Ad

(*a*) De flat. n. 4. (*b*) In Ingn. Hosp. (*c*) l. 4. n. 26. (*d*) n. ultim. (*e*) Prænot. n. 5.

Ad tormina verò sedanda, nervina carminativa, opiatis sociata valdè commendat, qualis est mixtura polychresta, à Clariss. *Wedelio* in Opiologiâ descripta, & Sacculi paregorici ex floribus Chamæmeli, seminibus lini, furfure, & Sale facti. Si verò diutius Cruoris fluxus perduret, usum salutarem præstare ait absorbentia & styptica; sic hujusmodi remediis, è Castris Venæ sectione ablegatâ, castrenses morbos faciliùs expugnari deprehendit.

Quoad unitatis solutæ morbos, Vulnera scilicet, quod sæpè evenit, rem notatu dignam observavit Vir Clariss. inesse iis nescio quid castrense, ac malignum, quamvis Vulnera essent levissima, nec mali quicquam de illis liceret suspicari; observavit enim in diuturnis Arcium obsidionibus, vulnera omnia cum contusione, veluti Sclopetorum, ac præsertim in capite, utut leviuscula, curatu esse difficillima, ac licet summâ diligentiâ tractata, cum summo tamen Chirurgorum dedecore persæpè lethalia fuisse, superveniente nimirum inflammatione, ac postmodùm gangrænâ, ut locus interdum suspicioni fuerit, hostes obsessos veneno plumbeas glandes armasse. Verùm à desertoribus habitâ notitiâ, idem fatum quoque ex susceptis vulneribus, obsessos subiisse, de malignitate per aërem vulneribus communicatâ, dubitari cœptum, ideòque bezoardica terrea & absorbentia, cum cephalicis vulnerariis præscribendo, feliciores vulnerum instituebantur curationes, non omissâ interim vulneratæ parti, remediorum ejusdem indolis applicatione, vulneribus injiciendo per siphunculum decoctionem Absinthii, Scorzoneræ, rutæ, cum melle mixtam, sive digestivo Oleum Hypericonis, Balsamum peruvianum & similia commiscendo.

Rem oppidò curiosam ab eodem Clariss. Viro, rerum omnium observatore accuratissimo accepi, quam esse ait satis frequens in castris malum, quod non solùm gregarios milites, sed etiam nobiles & generosos Viros invadat, nimirùm improvisum quoddam ac ardens Patriam, ac suos invisendi desiderium, germanâ linguâ (das Heimvvehe) dictum, quod ominosum, ut plurimùm esse consuevit. Tali enim desiderio correpti, aut morbo aliquo, aut cæde intereunt, vixque, ut idem ait, ex centum unus evadit, adeò ut in castrense proverbium cesserit: *Qui Patriam quærit, Mortem invenit.*

Novisse præterea se inquit, non ultimæ classis Viros, aliàs satis magnanimos, ad solam alicujus expeditionis denunciationem, non aliter ac fulmine tactos, futuræ mortis ideam, in mente subitò sibi fabricasse, ac tanta certitudine ex imminenti conflictu mortem secuturam prænunciasse, ut die ad pugnam antecedente, Amicis extremum Vale non solùm dixerint, sed bona sua distribuendo, corporis sui sepulturam, illis seriò commendarint, sicque eos postmodùm in pugnâ cecidisse.

Hunc animi morbum, ob altiùs impressum pavoris sigillum, & tristissimam mortis imaginem menti occursantem, curari ait, Charactere alio quodam contrario, scilicet fiduciæ pentaculo, tempestivè tamen, & priusquam morbus altiores agat radices; & hoc pacto per appensum sigillum, spiritus antea veluti ligatos solvi, ac mortis imaginem aboleri.

Id autem naturaliter contingere, nequaquam vero propter vim aliquam hujusmodi pentaculis insitam, credendum est, ut, sicuti imaginationis vis, & concepta mortis imago, milites in tantam animi dejectionem perducit, sic ejusdem imaginationis potestas per creditam, licèt ex se nullam, Sigillorum dynamim impressam, pavoris & mortis imaginem è mente eliminet. Multa de Amuletis, & Periaptis apud varios Scriptores extant, qui tamen ut plurimùm nullam physicam virtutem iisdem impertiunt, nisi eam quàm credulæ mentis passiva deceptio illis indulserit. Adeò verum est, quod scripsit *Seneca*, *Quædam nonnisi decepta sanari.* In hanc rem succurrit, quod apud (a) *Cartesium* de vi imaginationis olim legi; eam enim esse dixit,

(a) Ep. 23.

dixit, ut ipsius imaginationis abductio maximum sit ægritudinis remedium. *Etenim*, ait ille, *si quis animo composito spectet continuò tragœdias, attamen mœror aliquis contrahetur, illius animus ad suspiria assuefiet, Cor & Fibræ contracturam patientur, unde sanguinis circulatio segnior evadet, & obstructiones in Hepate, ac Liene generabuntur: ex adverso, si quis variis ægritudinibus vexetur, & animum, quantùm possit ab illis abducat, objecta læta, ac mentem exhilarantia cogitando, ad bonam valetudinem sibi viam sternet.*

Rem haud minùs curiosam, mihi enarravit idem Vir doctissimus; sibi nempè observatum, post commissum aliquod prælium, quòd Cadavera in solo strata, ac vestibus, uti mos est, denudata, omnia ferè pudenda habeant turgida ac distenta tanquam ad pugnam veneream parata, sic in fœminis quoque interemptis, muliebria rigida, ac tentigine quâdam contracta, admiratum esse. An id fieri credendum, quòd Milites ad pugnam prodeuntes, magno furore ac rabie perciti, omnes spiritus, ac sanguinem (uti proprium est iræ ac furoris) è corporis penetralibus, ad extima propellant, ut hostem sibi obvium prosternant, ideòque in pugnâ prostrati, ac cæsi, sicuti vultu, licet mortui, adhuc furorem & minas spirant, sic genitalia, ob spiritus inibi captivos detentos, post mortem convulsa retineant? Longè profectò diversam faciem esse eorum, qui ex morbo aliquo, sive acuto, sive chronico, suis in stragulis occumbunt, ab iis qui violenta morte intereunt, multoque magis, qui Martis Victimæ in acie mactantur, satis perspectum est. De Milite Romano in Cannensi prælio narrat (a) *Valerius Maximus*, qui cùm mutilus ad retinenda arma inutiles manus haberet, spoliare se conantis *Numidæ* cervicem complexus, os, naribus & auribus corrosis, deforme reddidit, inque plenæ ultionis morsibus exspiravit.

Isthæc mihi communicata referre lubuit, iis non solùm, ut reor, quibus medicinam in Castris facere volupe sit, usui futura, sed iis quoque, qui in Civitatibus, & Oppidis medicæ praxi addicti sint: etenim, bellicâ tempestate Provincias & regna vexante, cùm persæpe contingat, ut militares copiæ ab æstivis expeditionibus in proximas Civitates & Oppida ad hybernandum se recipiant, facilè hujusmodi occasione, morbi Castrenses curandi occurrunt. Annis elapsis, cum Militiæ Germanæ hisce in regionibus hyberna Castra statuissent, Febres, & Dysenterias, quales apud Auctores leguntur, mihi observare contigit, multosque præclaros Viros scio interiisse, quibus à *Medicis* militaris medicinæ, & genii castrensium morborum ignaris, administrata sunt intempestiva remedia, ut Venæ sectiones & valida purgantia, potissimâ indicatione miasma illud virulentum & efferum perdomandi, & per cutis spiracula eliminandi, vel neglectâ, vel ignotâ. Experientia itaque rerum magistra, in curandis hujusce indolis morbis, tali methodo procedendum ostendit. Quotiescunque igitur se se offerat occasio, consulendi citati Scriptores, *Mindererus*, & *Screta*, ac D.L. *Antonius Porcius*. Penes (b) *Helmontium* quoque Febris cujusdam fit mentio, quæ totam suam tragœdiam, sine ullo caloris sensu peragit, quam Febrem Castrensem appellat, de cujus Febris ingenio, & more quædam leguntur scripta apud (c) *Regnerum Graaff*, *Cornelium Bontekoe*, *Ettmullerum*, & alios. Omnes itaque, (d) qui hac de re scripsere, unanimi ferè consensu, observavi horum affectuum causam in acidum volatile, corrosivum, efferum, realgarinum referre, ideòque hujusmodi venenum invertendum, infringendum, ac potissimùm Salium volatilium usu, per glandulas cutaneas abigendum.

(a) l. 3. c. 2. (b) De Feb. cap. 1. (c) de Suc. Panc. (d) Diatri. de Feb. T. p. c. 17. de Feb.

DE

DE
LITERATORUM MORBIS
DISSERTATIO.

DIatribæ huic meæ de Morbis Artificum, Dissertationem hanc de p. n. affectibus, quibus premi solent Literarum Professores, adnectere non improprium duxi, his enim idem obvenit, quod Mechanicis Artificibus, ut unde bona multa, inde non pauca mala proveniant. Perpaucos nimirum existimo eos esse, qui solius amore Virtutis Literis operam dare velint, nec animo præsumant honores, dignitates, & magnos quæstus, quos honorarii titulo decorant, adeò verum est, quod dixit (a) *Aristophanes* sublatâ è Mundo paupertate & Pluto, omnia eversum iri, nullumque Sapientiæ, & cæterarum artium cultorem fore; hæc sunt illius carmina, dum Paupertatem sic loquentem in Scenam inducit:

εἰ γὰρ ὁ πλοῦτος βλέψειε πάλιν, διανεμεῖ οὔτ' ἴσον ἑαυτὸν,
οὔτε τέχνην ἂν ἀνθρώπων, οὔτε σοφίαν μελετῶν
οὐδεὶς, ἀμφοῖν δ' ὑμῖν τούτοιν ἀφανισθέντοιν, ἐθελήσει
τὶς χαλκεύειν, ἢ ναυπηγεῖν, ἢ ῥάπτειν, ἢ τροχοποιεῖν,
ἢ σκυτοτομεῖν, ἢ πλινθουργεῖν, ἢ πλύνειν, ἢ σκυτοδεψεῖν,
ἢ γῆς ἀρότροις ῥήξας δάπεδον, καρπὸν Δηοῦς θερίσασθαι;
ἢν ἐξῇ ζῆν ἀργοῖς ὑμῖν, τούτων πάντων ἀμελοῦσιν.

quæ carmina latinè sic reddidit Andreas Divus Justinopolitanus:

Si enim Plutus videbit iterum, dividetque æqualem se ipsum,
Neque artem hominum, neque sapientiam exercebit
Nullus; ambobus autem nobis his destructis, volet.
Quis æris esse Faber? vel naves facere? vel suere, vel rotas facere?
Vela coria incidere? vel facere muros, vel lavare, vel pelles tingere?
Vel terræ aratris rumpens campum, fructum Cereris metere?
Si liceat vivere otiosis nobis, hæc omnia negligentibus.

Ut plurimùm ergo qui ingenio valent, si egestas premat, ac spes affulgeat divitias comparandi, literarum studio totos se dedunt, sibique splendidum censum parant, necnon multam existimationem apud Nobiles Viros, quibus postea ad Literatorum fores pulsandum, ut consilia exposcant. Verùm Literarum cultura licet uberem opum, & gloriæ messem reddat, tribulos quoque, ac improbam malorum segetem, suis Cultoribus non rarò progerminat. Literati ergo homines, qui, ut ait (b) *Ficinus*, *quantùm mente, & cerebro negotiosi sunt, tantùm corpore otiosi sunt*, omnes ferè vitæ sedentariæ incommoda, demptis *Medicis Clinicis*, subeunt. Nihil notiùs, quàm Hominem sedendo, Sapientem fieri; totâ ergo die ac nocte sedentes, inter literarum oblectamenta, corporis damna non sentiunt, donec non intellectæ morborum causæ, sensim obrepentes eos lectis affixerint. Jam superiùs innuimus, quas noxas inferat Sellularia vita, quare circa id, non ultra immorabor.

Vitæ quoque Statariæ incommoda, non rarò experiuntur Literarum Professores, multos enim ex iis, passim visere est, qui, ut sedentariæ vitæ, quæ tam malè audit, evitent damna, *in contraria currunt*, dum ad multas horas, ac totos fere dies, stant ere-

(a) In Plut. Act. 4. (b) de Stud. Vaf. tu. c. 3.

&i libros evolvendo, quod non minùs, imò forsan magis noxium, quàm si ad opus suum sedendo incumberent.

In universum porrò, Literati omnes stomachi imbecillitate laborare solent. *At imbecilles stomacho, quo in numero magna pars urbanorum, omnesque penè literarum cupidi &c.* ajebat (*a*) *Celsus.* Nullus enim ferè est, qui seriò literarum studio det operam, ac de stomachi languore non conqueratur; dum enim Cerebrum concoquit ea, quæ sciendi libido, & Literarum orexis ingerit, non nisi malè potest concoquere Ventriculus ea, quæ fuerint ingesta alimenta, distractis nempè spiritibus animalibus, & circa intellectuale opus occupatis, vel iisdem spiritibus non adeò pleno influxu, uti opus esset, ad stomachum delatis, propter fibrarum nervearum, ac totius nervosi systematis in altioribus studiis validam contentionem. Quantùm enim ad Viscerum omnium naturales functiones ritè obeundas conferat, si non succi nervei, de quo adhuc non satis constat, saltem spirituum animalium influxus, ex partium paralysi laborantium contabescentia, satis liquet; quamvis enim ob perennem arteriosi sanguinis affluxum, vitali succo fruantur, attamen humore illo, seu quidquid sit illud, quod per nervos ad eas defertur, orbatæ, gracilescunt.

Hinc ergo cruditates, flatuum ingens copia, corporis totius pallor, & macies, partibus geniali succo defraudatis, summatim omnia damna, quæ cacochyliam consequuntur ortum ducunt. Sic Studiosi paulatim, licet Joviali temperamento præditi, saturnini, ac melancholici fiunt; sic dici solet, melancholicos esse ingeniosos; at forte aptius, ingeniosos fieri melancholicos, spirituosiori nempe sanguinis parte, circa mentis opera absumpta, magis verò fœculentâ ac terrestri intus relictâ.

Non ibo tamen inficias, quin ad id multùm conferat corporis temperies, ad melancholiam paulisper vergens, cum moderatâ cæterorum humorum mixturâ. Varias quidem causas, affert (*b*) *Ficinus* in libro, quem in Studiosorum gratiam conscripsit, quare Literati melancholici sint, vel fiant, quarum alias ex Astronomiâ, cui potissimùm erat addictus, deducit, alias ex naturali philosophiâ; quæ omnes ad vehementem vitalium spirituum motum, & dissipationem referuntur, unde sanguis ater efficitur. Melancholicis ergo passionibus obnoxii sunt, ut plurimùm literarum Professores, eòque magis, si à primordiis tale temperamentum sortiti fuerint; sic habitu graciles, luridi, plumbei, morosi, ac solitariæ vitæ cupidi, observantur, qui verè Literati sunt.

Oculorum imbecillitati præterea obnoxii paulatim redduntur; legentes siquidem, & scribentes, intento obtutu non possunt, quin Visionis læsionem persentiant, quod malum fovent, dum literas minutas scribunt, quod familiare est iis, qui prompti sunt ingenii. Curiosum certè esset, si veritati congrueret, id quod proponit (*c*) *Aristoteles*, quare, qui lusciosi cognominantur, literas minutas scribere consueverint; mirum est, inquit, *ut qui obtusi sint oculis, rem faciant, quam eorum facere interest, qui acumine valeant oculorum;* varias hujus rationes affert, sicuti & (*d*) *Plempius*, qui ait, se aliquandò dubitasse, quin hæc affectatio, quædam esse posset, ut sani, & vegeti visus esse viderentur. Verùm ego non paucos *Myopes* novi, qui satis amplis literis scribere soleant. In dubium tamen est, quòd qui minutiùs scribere consuescant, sibi curtiorem visum reddant, & *Myopiam* sibi paulatim adsciscant; sic etenim Oculus assuescit, ad proxima solùm videnda, ac retina ex tali assuefactione, in situ à pupillâ magis remoto obfirmatur, atque obdurescit; adeò, ut mobilitas illa, quam oculo impertita est Natura, aboleatur.

Affectu quoque *Myopiæ* contrario interdum laborant, qui scriptioni, ac lectioni nimis addicti sunt, adeò ut temporis progressu, objecta ab oculo longè remota, tenere iis necesse sit, quod vitium Senibus familiare est; etenim cum incurvi, ac proni scribant ac legant, facilè humor crystallinus ad pupillam prolabitur, eamque obturat, ac cœcitatem inducit.

(*a*) l. 1. c. 2. (*b*) l. 1. c. 3. (*c*) Se 31. Prob 8 & 15. (*d*) lib. 4. Ophthal. c. 42.

inducit. Hanc esse causam, quare in Equis, aliisque animalibus frequentius visionis noxæ contingant, ait (a) *F. Platerus*, cùm enim prona incedant, oculi humores ad anteriora sensim feruntur, ibique subsistunt.

Præterea Literarum Studiosi, cùm legendo, & scribendo, capite, ac pectore inclinato libris incumbant, Ventriculum, & Pancreas comprimunt, ex qua compressione stomachus oblæditur, & succi pancreatici, per suos ductus cursus inhibetur, unde postea Viscerum naturalium œconomia perturbatur; hanc succi pancreatici interceptionem, ob talem corporis situm advertit (b) *Dolæus*, in hypochondriacis affectibus valde noxiam. Nephritis quoque & Arthritis, quæ Vitæ sedentariæ perdissequæ sunt, Literatorum morbis comites se jungunt; perraro autem, quis arthriticus est, quin fiat nephriticus, non tam, quòd in Arthriticis lecto, seu sellæ affixis lumbi ac renes, ob assiduum decubitum, & sessionem graviter fatigentur, quàm quod utriusque affectus eadem sit materialis causa. *Erasmus* (c) in quadam Epistolâ ad amicum suum arthriticum, postquam multùm de suo Tortore, calculo nempè, quem gestabat in renibus, conquestus esset, scripsit, se & amicum illum esse affines, imò cognatos, duarum quippe Sororum Maritos, ac illius Uxorem sibi intimè jungi, absque ullâ adulterii suspicione.

Nulli porrò præ cæteris Literarum Professoribus, studiorum laboribus magis atteruntur, quàm qui Operum editionem in publicum moliuntur, nominisque sui immortalitatem, in animo habent insculptam; de iis tamen loquor, qui verè sapiunt, nam complures sunt, qui scribendi cacoëthe detenti, rerum malè consarcinatarum editionem, ac abortus potiùs, quàm maturos fœtus properant, non secus ac Poetæ quidam, qui centum carmina compingunt, stantes *pede in uno*, ut ait *Horatius*. Viri ergo sapientes, qui nominis sui famæ & existimationi in longum tempus prospiciunt, diurnis ac nocturnis laboribus se conficiunt, ut aliquandò pereant, antequam pariant. Non tam verò malè plectuntur in studiis, qui solùm scire contenti sunt, quod alii sciverint, & scripserint, optimumque censent, *aliena frui insania*, ut scripsit *Plinius* de iis, qui novas Ædes nunquam fabricari velint, sed ab aliis exstructas lubentiùs emere, & incolere.

Quoniam *Plinii* facta est mentio, hic dictum illius memorabile ad rem nostram spectans, quod multorum ingenia hactenus exercuit, ac torsit, præterire nefas ducerem; sic ergo (d) *Plinius*: *Atque etiam Morbus est aliquis per sapientiam mori.* Qualis sit morbus iste, de quo intellexerit *Plinius*, tot sententiæ, quot capita. Varias doctorum hominum opiniones recensuit Celeberrimus (e) *Gaspar à Rejes* in Jucundarum Quæstionum campo, ubi *Mercati*, *Mercurialis*, *Io. Pinedæ*, *Salmasii*, *Dalechampii*, *P. Ludovici della Cerda*, aliorumque ingeniosissimas expositiones refert, ut apud eundem videre est, cum nonnulli intelligendum velint, *Plinii* locum de morte in senili ætate, cujus propriâ est prudentia, ut *Mercatus*, alii de Quartanâ Febre, quæ sapientiâ, ac quâdam veluti intelligentiâ, statis diebus, & horis aggrediatur, ut *Io. Pineda*; alii in verbo mendum, ob Scriptorum incuriam, esse putent, & pro verbo illo, *per sapientiam mori*, reponendum aliud, *per desipientiam mori*, *ut Mercurialis* de Phrenitide; alii de divinandi facultate, quam nonnulli animam agentes interdùm acquirunt, futura quædam post suum obitum prænunciantes, ut *P. della Cerda*; alii tandem ut modò citatus *Gaspar à Rejes*, de Paraphrenitide, diaphragmate vulnerato, vel percusso, eo quòd Veteres in hac corporis parte, Prudentiæ sedem collocarent.

Tot Clarissimorum Virorum suffragiis, meum, qualiscumque sit, calculum addere liceat; *Plinium* scilicet tot periculis, tot casibus, tot morbis, quibus Vita nostra continuò

(a) Tom. I. Prax. Med. c. 7. (b) Encycl. Med. l. 3. de Morb. Abd. c. 11. (c) Vid. Beveov. de Ren. Cal. (d) lib. 7. H. N. c. 50. (e) Quæst. 100.

nuò petitur, adnumerare quoque voluisse, causam occasionalem, ob quam Mors persæpè contingat, Studium nempè Sapientiæ, quæ suos Cultores, ad properam mortem non raro perducit, ita ut in morborum Classe, morbus sit aliquis, quem *Medici* non adverterint, scilicet *per Sapientiam mori*.

Non possum quin in hanc rem auream *Platonis* sententiam recenseam, quâ mirificè explicatur, quomodo literarum studium, varias ægritudines accersat. Statuens ergo, (*a*) Vir ille Divino ingenio excellens, Hominis pulchritudinem, ac sanitatem in commoderatione quadam, ac proportione inter Animam, & Corpus, sic scripsit. *Quando Anima Corpore admodùm potentior est, exsultatque in eo, atquo effertur, totum ipsum intrinsecùs quatiens languoribus implet. Quando etiam ad dicendum, investigandumque collectis in unum viribus vehementer incumbit, liquefacit prorsus corpus, & labefactat; Denique cùm ad dicendum, differendumque privatim, & publicè ambitiosa quadam concertatione contendit, inflammat Corpus, atque resolvit; nonnunquam etiam destillationes, fluxusque commovens, Medicorum plurimos decipit, cogitque illos contrarias causas judicare.* En quomodo Literati, qui

Ingentes animos angusto in pectore versant,

dum intemperanter studiis incumbunt, Corpora sua, ad sustinendas Animæ ac spirituum motiones inepta, morbosa efficiunt. Tam arcta verò lege consortii fœderantur ad invicem Anima, & Corpus, ut omnia tam bona, quàm mala unius in alterum vicissim corrivent, ac veluti, ex corporis nimia exercitatione, Anima ad mentis functiones languescit, ac torpet, sic ob nimiam Animæ contentionem, circa Sapientiæ studium, corpus marcescat necesse est, absumptis nempe spiritibus, communi scilicet Instrumento ad materiales, & spirituales operationes ritè obeundas. *Labor articulis, carnibus cibus, somnus visceribus; Animæ deambulatio, cogitatio hominibus*; Sic (*b*) *Artis Magister*. Omittam hic referre, quæ in hujus loci commento scripserit *Galenus*, ac literis prodiderit *Vallesius*. *Cogitatio* igitur, ex *Hippocrate*, cum Animæ sit propria exercitatio, atque in hoc toti sint Literarum studiosi, scilicet, ut cogitent ac meditentur (quandò nostrâ hac ætate non desint, qui totam Animæ essentiam in cogitatione constituant) fieri nequit, quin Corpus à suâ Rectrice destitutum, exorbitet, ac multas ærumnas non sentiat, destillationes, ut ait *Plato*, membrorum torporem, atrophiam, ac præproperam Senectam.

Hæc in universum patiuntur Literarum Professores; ex iis tamen quidam sunt, qui peculiaribus morbis vexari solent, uti Concionatores, Philosophi continuo in scholis disputantes, Advocati in Foro, ac præcipuè Patavini Professores in Lyceo, qui ubi ab hyemis principio usque ad finem veris, ab Exedris declamarint ad ravim usque, ut studiosam Juventutem instruant, tandem anxii & anhelosi palam faciunt, quàm graves noxas pectori inferat talis exercitatio, & quotcunque alii, qui circa vocis exercitium detineri solent. Hi enim Destillationibus, & Vasorum in pectore ruptionibus, non raro sunt obnoxii. Politici verò, Judices, & qui Principum ministerio sunt addicti, studiis, magnis laboribus, ac vigiliis attriti, inter hypochondriacos primas tenent, & in marasmum paulatim prolabuntur. *Petri Xylandri*, Regis Catholici in Brabantiæ Curiâ Consiliarii, elegantissima Epistola legitur, Operi *Fortunati Plempii* de Togatorum Valetudine tuendâ præfixa, ubi Magnus ille Juris Consultus malorum suorum Iliadem, ac ærumnosam vitam è Togâ contractam describit. Ego equidem quotquot novi, tum in Romanâ Curiâ, tum aliis in locis, ac in Aulis Principum, celebres Jurisconsultos, ac Ministros, omnes observavi, mille morborum generibus malè mulctatos, & Professionem, cui se addixerant, diris ejurantes.

Multò mitiùs verò cum *Medicis* res agitur, Clinicis tamen, & lecticulariis; quorum studium præcipuè est, circa medicam praxim, & quotidianam Ægrorum visitationem; hi-

(*a*) In Timæo. p. 495. (*b*) 5. in 6. Epid.

hi enim non tot morbis conflictantur, ac si aliquando ægrotant, non sedentariæ, aut statariæ vitæ, ut J. C. sed cursuali, causam acceptam referunt. Non semel profectò mirari subiit, quomodo grassantibus gravibus epidemiis, malignarum Febrium, Pleuritidum, aliorumque popularium affectuum, *Medici Clinici*, quodam veluti Artis privilegio, impunè incedant; quod non tam illorum cautelæ adscribendum putem, quàm magnæ exercitationi, & animi hilaritati, dum benè nummati lares suos repetunt. Ego certè nunquam *Medicos* observo, tam malè se habere, quàm ubi nemo malè se habet, quod præcipuè verum deprehendi hisce quinque annis elapsis, in quibus saluberrimæ constitutiones visæ sunt, & nihil Epidemicum apparuit. Non semper tamen impunè evadunt; etenim ob assiduos labores, & scalarum adscensum, multos ex his herniosos factos novi. Similiter cùm dysenterici fluxus vagantur, aliquando & ipsi dysenterici fiunt, quod forte ipsis evenit, ob sessionem longam, coram ægro, ac miasma per os, vel aliam partem susceptum; quare satis cautè se gerunt, qui in dysentericorum curatione stantes, se expediunt, & sessionem suspectam habent.

Haud minùs malam morborum segetem, ex studiis suis referunt Poëtæ, Philologi, Theologi, Scriptores omnes, & cæteri Literati, circa mentis officia occupati. Poëtæ præsertim ob phantasticas Idæas, quas die, ac nocte in mente versant, attoniti sunt, morosi, graciles, uti illorum imagines ostendunt. *Areostus* noster, ut ipse in Satyris fatetur, valde gracilem habitum præferebat, ac si vultum illius depictum spectemus, Eremicolæ effigiem strigosam refert; idem ajunt de aliis Poëtis celebrioribus. *Ludovicum Castelvetrum*, Philologum satis celebrem, adeò gracilem fuisse ajunt, ut *Hannibal Carus* illius æmulus, nomine strigosæ Capræ illum subsannaret.

Eos porrò, qui ingenio magis præstant, ac uti ingeniorum Monstra prædicantur, quasi fato quodam, & fortunæ malignitate e vivis sublatos legimus. *Jo. Picus*, Ingeniorum Phœnix, vix sextum lustrum egressus, immaturam mortem *Florentiæ* subiit, magno Reipub. literariæ damno, quamvis de illius morte varius fuerit rumor; creditum tamen est, id illi ob perpetuos labores, & nocturnas vigilias contigisse, ut mirum sit, quomodò superfuerit illi tempus ad scribendum, cum tot Auctores legerit, veluti ex illius Operibus, quæ exstant, videre est.

Mathematici porrò quibus animum à sensibus, & corporis ferè commercio sejunctum esse necessum est, ut res abstrusissimas, & à materialitate remotas contemplentur, ac demonstrent, omnes ferè stupidi sunt, ignavi, veternosi, ac in humanis rebus semper hospites. Partes itaque omnes, ac totum corpus necesse est, veluti situ quodam ac torpore languere, non secus ac perpetuis tenebris damnatum. Dum enim mens ad hujusmodi studia intenta est, tota lux animalis in centro conclusa est, neque ad exteriora illuminanda diffunditur. In Professoribus id genus locum profectò habet illud (*a*) *Hippocratis* Oraculum: *Lux Orco*, *tenebræ Jovi*; dum enim spirituum lumen in penitioribus partibus Cerebri volutatur, exteriora tenebris obsideri, ac torpere necesse est.

Verùm cùm tanti pro Reipublicæ bono intersit sapientes ac literatos homines benè valere, æquum est ut Literatorum valetudo sarta tecta, quantùm fieri possit, servetur, ac quoties à suo statu decidat, restituatur. Primo itaque consulendi erunt Auctores, qui in illorum gratiam scripsere, uti *Plutarchus* de præceptis salubribus, *Marsilius Ficinus* de Studiosorum Valetudine tuendâ, qui liber apud nos satis obvius est, nec non *Fortunatus Plempius*, in laudato Opere de Togatorum Valetudine tuendâ: apud hos auctores elegantes medicamentorum formæ descriptæ leguntur, tum pro curatione, tum pro præservatione à morbis, quibus exerceri solent. Regimen in sex rerum non naturalium usu, ut ajunt *Medici*, primas tenebit. Studeant primò, ut in Aëre puro, ac salubri degant;

(*a*) 1. de Diæta n. 5.

procul à ſtagnis, ac paludibus, ac Ventis Auſtralibus; ſiquidem hoc pacto puriores erunt Spiritus Animales, intellectualium operationum potiſſima inſtrumenta. Mirari profectò nunquam ſatis potui, quare *Plato* non procul Athenis Villam Academicam delegerit parùm ſalubrem, imò peſtilentem habitam; id forſan idem conſilium illi fuerit, ac *D. Bernardo Abbati* Clarevalenſi, qui loca inſalubria pro more habuit deligere, in quibus ſua Monaſteria exſtrueret, ut ſic Monachos ſuos valetudinarios haberet, ideòque magis obſequentes, ac voluptatum illecebris minus obnoxios. Quæcumque fuerit mens *Platonis*, indubium eſt à craſſo aëre obtundi, ac obnubilari Spiritus, iiſque in locis feliciora ingenia clareſcere, ubi aër ſincerior, ac magis temperatus, qualis eſt Neapolitanus, & antiquitùs *Athenis*: ſicuti ex adverſo in *Bœotiâ*, ob aëris craſſitiem Incolæ malè audiebant.

Ruſticari propterea, & aurâ liberiore gaudere, ac vario Vitæ genere uti, modò ruri eſſe, modò in Urbe, ipſis ſalutare eſt, frequentiam, & ſolitudinem ad invicem temperandò, *illa enim noſtri, hæc hominum deſiderium facit.* Cavere quoque debent à validis Ventorum afflatibus, Auſtri, & Boreæ, ab hyberno frigore corpus, ac præcipuè caput muniendo.

Jam uſus obtinuit, ut Capillamenta ex alienis Capillis contexta, tanquam capitis Vaginæ, paſſim adhibeantur à quocumque hominum genere, tam Senibus, quàm Juvenibus, alioqui benè comatis. Experientiâ compertum eſt, ſalutare munimentum capitis eſſe, huiuſmodi capillatos galeros, quibus, vel ob ſenium, vel quamcunque aliam cauſam, crinibus nuda ſit calvaria; multiſque, qui fluxionibus ad fauces, ac dentes vexarentur, ſuaſor fui, ut hujuſmodi capillamentis, caput armarent, quo præſidii genere, multos vidi ab hujuſmodi fluxionibus ſanatos, qui alioquin prorſus edentuli facti fuiſſent. Neque id novum inventum eſt; nam apud antiquos mentio fit *Petaſi*, *Galeri*, *Galericuli*, qui pilei erant ex pelle, quibus ita erant crines conſuti, ut veram, non adſcititiam comam æmularentur; hujuſmodi operculo utebantur tum Viri, tum fœminæ, vel ut calvitium, vel canitiem celarent, ut elegantiores in publicum prodirent. Sic (*a*) *Juvenalis* de *Meſſallinâ Claudii Uxore*:

Et nigrum flavo crinem abſcondente galero,
Intravit calidum veteri centone lupanar.

Et (*b*) *Martialis* de quodam calvo:

Hædina tibi pelle contegenti
Nudæ tempora, verticemque calvæ
Feſtivè tibi, Phœbe, dixit ille,
Qui dixit, Caput eſſe calceatum.

Uſum ergo talium capillamentorum, noſtra hac ætate valdè familiarem, Literarum Profeſſoribus ſatis commodum, ac ſalutarem pro Capitis munimento ab Aëris injuriis, ac præſertim hyeme, exiſtimo, paucoſque jam video, ex omni Literatorum genere (ſi Religioſos Viros demas, quibus id ex Ordinis ſui inſtituto vetitum eſt) qui per Urbem non incedant benè capillati, ac, uti lepidè ait (*c*) *Plautus*, aliquantum ruffi, criſpi, & cincinnati. His addendum, quòd ubi Literarum Cultores, ut ut ſenes, ac ſilicernio proximi, ſe comptos, nitidos, abraſâ barbâ, & cute curatâ, benè comatos in Speculo intuentur, in ſinu ſuo non parùm gaudent, ac vitam hilariorem degunt, ſibi de longævitate blandientes. Priſcis temporibus Literarum Profeſſores, Philoſophi præſertim, de barbâ valdè promiſſa, ac de nudâ calvariâ, quaſi Sapientiæ documentis gloriabantur. Nunc mutatis vicibus, nullum ferè in ſecularibus Literarum Profeſſoribus viſitur Barbæ, aut canitiei veſtigium, tam culti, ac nitidi in publicum prodeunt. Succurrit in hanc rem celebre dictum illud *Ægyptii Sacerdotis* cum (*d*) *Solone* verba facientis: *O Solon, Solon, vos Græci ſemper juvenes eſtis, nec quiſquam è Græcia ſenex eſt.*

Experientiæ tamen, quæ tale capillitium Literatorum valetudini, ubi ad ſenium vergant, valdè commodum, & ſalutare oſtendit, ratio quoque concinit. Etenim ſi Naturæ

(*a*) Sat. 6. (*b*) lib. 12. Epig. 45. (*c*) in Captivis. (*d*) Plat. in Tim.

turæ providentiâ, Juvenum capita denſo crine munita ſunt, imò ab Uteri clauſtris, fœtus ipſi in mundanam Scenam prodire non ſolent, niſi capillati, necnon ſi Juvenes ætatis vigore præfervidi, comarum pondere non gravantur, ſed benè ſe habent, cur Senes, quibus nativus calor fatiſcit, adſcititio capillorum munimine, nudæ calvariæ non conſulant potiùs, quàm pileis, vel coriaceis, vel ſericeis? Refert (*a*) *Plempius*, *Marſilium Ficinum*, Philoſophum Platonicum, in pileolorum uſu valdè moroſum fuiſſe, ut pluries in die, prout Ventus flaret, vel aura calidior, vel frigidior eſſet, hoſce pileos permutaret, quod profectò noxium: quare capillamenta iſthæc magis ſunt ex uſu, ut quæ in Templis, & coram Principibus geſtare liceat.

Quod victum ſpectat; *Hippocratis* præceptum pro Oraculo habendum: *Sanitatis ſtudium eſſe*, *non repleri cibis*. A ſatietate igitur, inſuperque à ciborum varietate, cavere debent, ut quæ cacochyliam, & turbas in Ventre ciere ſoleant, ſiquidem, ut ait (*b*) *Horatius:*

cùm ſimul aſſis
Miſcueris elixa, ſimul conchylia turdis,
Dulcia ſe in bilem vertent, ſtomachoque tumultum
Lenta feret pituita.

Ventriculi ergo magna cuſtodia habenda, ne à functionibus ſuis aberret, ac totum corpus plectatur. Ad roborandum ſtomachum, laudat *Ficinus* Cinnamomum, & rerum aromaticarum uſum; noſtra hac ætate inter literatorum cupedias Cocholata, ſtomachi & ſpirituum ſolatium; ac profectò cum ſtudioſorum natura melancholica ſit, ſive nativa, ſive adſcititia, ac multo acido abundet, hujuſmodi potiones balſamicæ, & ſpirituoſæ acorem, tum ſtomachi, tum ſanguinis cicurare poterunt, & ad meliorem craſim perducere.

Quoad potum, Vinum cæteris potionibus præferendum; meracum laudatur, ſed modicum. Scio multos è Literatis ſuorum *Medicorum* conſilio, ut poſſent liberaliter ſe proluere, Vina alba, tenuia in uſu habere, quo pacto putant ſibi licere, ſine noxa bibere quantùm lubeat, quod certè non adeò tutum, ut putant. Vina hæc tenuia, æſtate præcipuè, aciditatem quandam adſciſcunt, quâ nihil pernicioſiùs, ubi luxuriet acidum. *Præſtat*, ajebat (*c*) *Crato*, eos, qui Ventriculo debili ſunt, *potiùs parum Vini Ungarici, vel Malvatici bibere, quàm tenuia vina copioſa haurire.* De hujuſmodi Vinis ſcripſit quoque (*d*) *Helmontius*, quòd parùm Vini, multùm aceti contineat. Literarum itaque Cultoribus, Arthritide, Colica, Affectione hypochondriaca vexari ſolitis, qui affectus ex acido morboſo geneſim ſuam ducunt, neutiquam acidorum uſum, ſed ea, quæ illud infringant, convenire ſatis perſpectum eſt.

Quoad cæterarum rerum regimen; ut ſedentariæ, ac ſtatariæ Vitæ incommoda declinent, moderatâ corporis exercitatione, quotidie erit utendum, ſi tamen aër purus ac ſerenus ſit, & Venti ſileant; molles etiam frictiones, ad tranſpirationem tum ſervandam, tum promovendam, in uſum frequentiorem revocandæ; lavacrum quoqne aquæ dulcis, æſtate præſertim, quo tempore atra bilis literatos infeſtat, valdè ſalutare eſſet; ſic enim humorum acrimonia temperatur, & ſquallida Viſcera remolleſcunt. Tempus Balneationi magis opportunum erit veſpertinis horis, deinde cibum ſumere & cubitum ire, hic enim apud antiquos mos erat ac ordo. Sic *Homerus:*

Ut lavit, ſumpſitque cibum, dat membra ſopori.

Quoad tempus vacandi ſtudiis magis commodum, matutinum præcipuè commendari ſolet, non ita verò nocturnum, ac præſertim poſt Cœnam. *Monſtrum eſt*, inquit (*e*) *Ficinus*, *ad multam noctem frequentiùs vigilare, unde etiam poſt Solis ortum dormire cogaris*, & in hoc ait errare Studioſos permultos; varias autem rationes affert, quarum alias ex Planetarum poſitu, & configuratione, alias à motu Elementorum deducit, dum Aër, Sole

(*a*) De Tog. Val. in c. 3. (*b*) l. 2. Sa. 2. (*c*) l. 2. Conſ. 27. (*d*) In Volup. Viven. (*e*) de Stud. Val. tu. l. 1. c. 7.

le occidente, crassescit, nec non ab ipsis humoribus, dum noctu prævalet melancholia, ab ordine Universi, cùm dies labori, nox quieti sit destinata, adeo ut hisce omnibus literati ad lucernam lucubrantes contrariis motibus repugnent.

Verùm in hac re attendenda est cujusque consuetudo; cavendum tamen ex (a) *Celsi* monito, ne id post cibum ingestum fiat, sed peractâ coctione. Eminentissimus *Cardinalis Sfortia Pallavicinus*, Vir doctissimus, totam diem literarum studio sine cibo largiebatur, mox cœnâ modicâ sumptâ, ac studiorum curâ ablegata, somno, & virium reparationi noctem totam impendebat.

Non desunt tamen, qui nocturnum tempus diurno præferant & secretiores secessus, & amica noctis silentia, studiis magis opportuna existiment. (b) *Euripidem* Tragœdiarum Scriptorem tradit *Gellius*, solitum in speluncam quandam tetram, & horridam in Insula Salamine descendere, quotiescunque Tragœdiam aliquam meditaretur. (c) *Demosthenes* quoque magnus ille Orator, in locum ex quo nulla exaudiri vox poterat, & à quo nihil prospici posset, se recipiebat, ne aliud agere mentem cogerent oculi. Ubi autem lucubrandum sit, non in angustis Cellis, & Musæolis id agendum, uti solent nonnulli, hyeme præsertim, ne à frigore infestentur, sed amplo conclavi, modò Corpus vestibus benè sit munitum; fumus enim Lucernæ, nec non halitus è corpore, ac per os jugiter exspirantes, angustum spatium citò replent, & aërem respirationi minùs idoneum, imò noxium reddunt, caput simul gravando, multòque magis, si candelis sebaceis utantur, quæ suo nidore, & fumidâ exhalatione stomachum, & cerebri anteriores ventriculos inficiant, quod maximè cavendum monet *Plempius* in Opere laudatissimo, de Togatorum Valetudine tuendâ. Oraculum illud (d) *Hippocratis*, quo laudatur *Somnus in frigore cooperto*, in hac quoque re locum meritò habet; sicuti enim, ex doctissimi *Valesii* interpretatione, salubrior est somnus in amplo conclavi, sed corpore stragulis benè contecto, ob purioris Aëris inspiratum, sic Studiosis Viris conducibilius esse crediderim, si in amplo potiùs, quàm angusto Musæo, seu Hypocausto, ad studia incumbant, rigenti licèt hyeme, sed cooperti, ut ait *Hippocrates*.

Cùm verò ex superiùs recensitis morbis decumbunt, ut nephritide, colicâ, arthriticis doloribus, qui sunt studiosorum Cruces, ad ea remedia confugiendum, quæ hujusmodi affectibus sunt magis propria, & quorum apud Scriptores magna est supellex, cùm remediorum formulis Tractatum hunc meum infarcire mihi non fuerit animus.

Quia verò Literati, ut plurimùm morositatem familiarem habent, ac *Medicos* persæpè interpellant, urgentque ut remedia ipsis præscribant, ac præcipuè purgationes, & sanguinis missiones, idcircò in hac re non parvi momenti, proferam, quæ experientia, & observatione salutaria deprehendi. Mihi ergo compertum, Literatos homines multò faciliùs purgationes etiam validas, ac repetitas tolerare, quàm sanguinis missionem, licet parcam, atque huic observationi non parùm congruit ratio; Etenim cùm illorum stomachus, ob noctes insomnes, ob spirituum ad alias partes abductionem, ob studiorum intemperantiam, acidis cruditatibus scateat, cathartica medicamenta, licet valentiora, ab acido illo luxuriante enervantur, quæ si nimis blanda sint, turbas potiùs cient, nihilque educent; circumspectum tamen *Medicum*, qui habitum, vires, morbum ægrotantis perpendat, hæc omnia exposcunt. Id quoque in Pueris observamus, qui ob acidi sibi familiaris exsuperantiam, valida purgantia persæpè eludunt. Nihil est autem, quòd Catharticorum vim alkalicam magis infringat, quàm quæ ex acidorum familiâ sunt desumpta. Venæ sectio autem, ut ut parca, illorum vires atterit, ac spiritus ob vigilias & studiorum labores evanidos, facilè exsolvit. *P. Gassendum*, Philosophum Celeberrimum, ob plures repetitam Phlebotomiam, ut mos est apud

(a) l. 1. c. 2. (b) l. 15. c. 20. (c) Quinti. l. x. Inst. de mod. scrib. (d) 4. in 6. Ep. t. 13.

apud Gallos, periisse, in ejusdem vitâ legimus.

Observatione dignum est, Religiosorum Ordinum Literatos Homines, macilentos, valetudinarios, familiares habere purgationes, & vomitiones ex pulvere Cornacchini, Calice emetico, & similibus, non sine euphoriâ; horrere autem, cùm de Venæ sectione agitur, ut qui satis norint, illud, quod magis illos infestat, saburram humorum esse, in stomacho stabulantem, ac vitale robur, quod inest sanguini, languidum esse, ac effœtum.

Incumbant ergo ad Sapientiæ Studium Literarum Professores, sed cum moderamine inculpatæ tutelæ, nec tam sedulo circa animi cultum occupati sint, ut corporis curam negligant, sed bigæ medium quasi libramentum, sustineant, adeò ut Anima, & Corpus fideli contubernio, veluti Hospes, & Hospitator, mutua officia sibi præstent, neque ad invicem se conterant.

Scitè quidem ac lepidè *Democritum* dicere solitum (a) *Plutarchus* tradit, *quòd si Corpus, & Anima disceptarent ad invicem de damno dato, dubium fore, quis sit damnosior, Hospes, an Hospitator.* Ac profectò inter utrosque perrarò justa reperitur moderatio; etenim si corporis robori nimis studeamus, illud saginando, humo affigimus *divinæ particulam auræ;* si ingenio excolendo ac ornando toti simus, corpus contabescit; rectè igitur monebat *Plato*, ne corpus absque animo, & animum absque corpore exerceamus. Locum hunc claudam lepidâ narratione *Plutarchi* ex libro de Præceptis salubribus, quem in Studiosorum, & Politicorum gratiam se conscripsisse professus est, *Atqui*, ait ille, *Bos conservo suo Camelo, qui parte oneris sublevare eum nolebat; Tu verò, inquit, & omnia hæc mea brevi portabis, quod mortuo eo contigit. Haud aliter accidit animo, qui dum paululùm laxare, & remittere abnuit corpus, quod id requirit, mox febre aliqua, aut vertigine ingruente, dimissis libris, disputationibus, & studiis, unà cum illo ægrotare, & laborare compellitur.*

(a) De Præcep. Salub.

DIATRIBÆ DE ARTIFICUM MORBIS SUPPLEMENTUM.

LECTORI BENEVOLO.

Istud quod modò habes Libro meo de Morbis Artificum, Mutinæ olim impresso, additamentum, siquid in eo est, quod oblectet, Patavino Typographo hoc ipsum debes, Lector Benevole; hic enim cum persæpè audiret à studiosa Juventute, aliisque Doctis Viris, interdum etiam per literas Librum hunc meum expeti, & exquiri, neque apud me, nec uspiam, cunctis exemplaribus distractis, reperiri, pluries à me petiit, ut novi aliquid Operi edito de eadem materia adjicerem, non exiguum enim operæ pretium, ut dici solet, me facturum ajebat, si Libro meo suis Typis recuso, aliquid fuisset adjectum, quod emptores alliceret. Illius petitioni satisfacturum pollicitus sum, si à publicis occupationibus, & quod magis refert, à malis, quibus

bus ob improsperam valetudinem persæpè conflictor, otium ullum daretur. Sed cum in illius Bibliopolium pedem immittere non possem, quin memoriæ meæ refricaret, quod fueram pollicitus, decrevi tandem illum voti sui compotem facere, ac simul datam fidem meam absolvere. Hisce igitur æstivis vacationibus, omnibus iis sepositis, quæ præ manibus habebam, ad exquirendos novos Artifices, illorum tabernas lustrando, animum adjeci. Hanc itaque Diatribam de Morbis Artificum conscripsi, cui addidi Dissertationem de Virginum Vestalium Valetudine Tuenda; magis quidem è re fuisset de illarum morbis disserere; ast id cùm plus temporis atque attensionis exigat, si otium dabitur, alias forsitan exsequar. Tu interim Lector Benevole hisce meis laboribus fruere, & Vale.

DE
TYPOGRAPHORUM MORBIS.

CAPUT PRIMUM.

ARte Typographicâ veteres caruisse, cùm omnia per notarios, & amanuenses peragerentur, satis constat. Ars enim hujusmodi Seculi decimi quarti fuit inventum, de quo quis dubitare possit, num plus damni quàm utilitatis Mundo intulerit. Certum est, cùm primò Ars ista Mundo innotuit, ac in usu esse cœpit, multis hominum millibus ademptum fuisse commodum captandi lucri, & familias suas alendi; Monachis quoque detrimento fuisse, qui post Sacra Ministeria, tempus in conscribendis exemplaribus, nec sine quæstu aliquo, honestâ occupatione impendebant. In *Turcico Imperio* locum adhuc non obtinuit Ars ista, imò ut in suis Epistolis, refert *Cornelius Magnus* Parmensis celebris per Orientem peregrinator, cùm de hac Arte introducendâ Constantinopoli in Divano ageretur, idque per civitatem evulgatum fuisset, parùm absuisse quin popularis tumultus excitaretur. Multa pro utrâque parte afferri possent, legendus *Trajanus Bocalinus*, in suis Parnassi Novitatibus, qui refert Artis Typographicæ inventorem, Parnassum magno fastu ingressum, ut intra illum literatorum cœtum exciperetur, ast tanquam bonarum artium corruptorem turpiter inde ejectum. Sed hæc missa faciamus, & sicuti muneris nostri est, de morbis, quibus Typographi in opere suo sunt obnoxii, disquiramus.

Duplex itaque est illorum genus, unum eorum, qui ferè semper sedendo characteres metallicos, ex suis loculis seligunt, & verba componunt, seu eosdem characteres, cùm usum amplius non habent, disgregant, & in suis loculamentis reponunt, idque præcipuum est illorum opus. Aliud verò genus est illorum, qui prælo addicti semper stant, & ambabis manibus instrumento quodam ex alutâ conflato, & pilis impleto, atramento characteres dispositos imbuunt, alter verò, dexterâ manu præli superiorem partem movet, ac fortiter premit, sicque temporis momento in chartâ apparet impressum totum id, quod in characteribus simul compactis delitescebat, sicque rursus eodem modo repetunt laborem hunc, donec totum opus juxta præscriptum numerum fuerit absolutum. Ingeniosum certè opus, si doctis Viris tantùm Libros suppeditaret, non iis qui scombros vendunt. Primum itaque genus, vitæ sedentariæ addictum est, & consectariè morbis illis, qui sedentariam vitam consequuntur, obnoxium est. Alterum vitæ statariæ, & nimis laboriosæ; nam in hujusmodi opere totum ferè corpus exercetur, unde hujusmodi Operarii non possunt, quin lassitu-

situdines, & magnas defatigationes persentiant, ac ubi ad gravem ætatem pervenerint, illis necesse sit hujusmodi operi valedicere. Iis qui sedendo manus exercent, alia incumbit calamitas, quod dum oculos in characteres illos atri coloris semper habent intentos, visus imbecillitatem paulatim contrahunt; unde iis, quibus bona oculorum constitutio non est, lumina hebescunt, cum suffusionibus, & aliis oculorum morbis. Novi ego duos fratres Typographos, oculos, ex suâ naturâ magnos & prominulos habentes, quibus necesse fuit artem deserere, ne cœci omninò fierent. Memini, quòd cùm aliquandò ad quatuor circiter horas, apud Typographum sedissem, pro cujusdam mei Operis correctione, postea è Typographiâ egressum oberrantes in oculo, atque etiam per noctem in phantasiâ habuisse imagines illarum machinularum, quas fortiter eram intuitus. Ex continuo itaque, & fixo intuitu, in atros illos characteres, seu componendo, seu compositos dissolvendo, tonus membranarum & fibrarum oculi valdè labefactatur, pupillæ præcipuè, unde mirùm non est, si oculorum morbos patiantur. Ipsimet Typographi referunt, quod ubi totâ die ad opus suum incubuerint, è tabernis egressi, sibi videantur, noctu etiam, eosdem characteres in imaginatione impressos, ad multas horas obversari, donec ab aliarum rerum speciebus, illorum imagines deleantur.

Præter hosce oculorum morbos, aliæ quoque iis calamitates superveniunt, uti febres continuæ, pleuritides, peripneumoniæ, & alii pectoris morbi; cùm enim Typographis necesse sit, hyemali tempore totâ die in locis benè clausis, & in hypocaustis degere, si operari velint, & chartas impressas exsiccare; ubi postea ab hisce locis tepentibus, ad aërem externum frigidum exeant, facili negotio iis contingunt cutis constipationes, & improvisa perspiratus læsio, unde præstò sunt supra memorati affectus. Maximè verò hisce morbis obnoxii sunt, qui ad torcular exercentur, cùm enim ad opus hujusmodi magno brachiorum, & totius corporis molimine opus sit, isti non raro sudore aliquo perfusi, è Typographiâ pedem emittunt, sicque morbis obviam procedunt.

Hisce Artificibus Reipublicæ literariæ ministris, quamnam opem afferre possit Ars Medica, seu quod præservativum proponi possit non video, nisi ipsos monendo, ut sibi in hujusmodi opere temperent, & aliquod dici horas labori suffurentur, & cùm hyeme è Typographiâ exeunt, benè palliolati domos suas repetant. Iis qui ad tabulas componendo assident, bonum erit, conspicillis uti, ut oculorum tonus minùs fatiscat, adspectum etiam aliò avertere, eosdem leviter manu confricare, ad spiritus torpentes excitandos, aquâ Euphragiæ, Violariæ, & aliis similibus, eos abluere. Cæterùm cùm ab acutis morbis corripiuntur, suis & propriis remediis illis erit succurrendum. Ad feliciorem tamen curationem obtinendam, bonum semper erit, *si Medicus* sciat, quam artem exercere sit solitus, quem curandum suscepit.

De Scribarum, & Notariorum Morbis.

CAPUT II.

LOngè majorem apud Veteres fuisse Scribarum, & Notariorum numerum, quàm nostris temporibus, ob Artis Typographicæ inventum, satis constat, multos tamen in singulis Civitatibus, & Oppidis esse, qui ex solâ scriptione se, & familias suas sustentant, norunt omnes. Scribas, & Notarios servos fuisse ut plurimùm, seu libertos, satis fusè ostendit *Rosinus*. Notariorum autem nomine haudquaquam hic intelligi velim eos, qui nostris temporibus Codicillos, & Testamenta condunt, quos Notarios vocamus, sed eos qui per parvas quasdam notas, artem callerent celeriter scribendi, quos propterea Notarios appel-

appellabant. Sic *Plinius*, ut in ejuſdem vitâ refert *Plinius Nepos*, pro more habebat quotieſcunque iter faceret, *ad latus Notarium habere cum Libro, & pugillaribus, cujus manus hyeme manicis muniebantur, ut ne Cœli quidem aſperitas, ullum ſtudiis tempus eriperet.* Hiſce temporibus Ordinis Civilis ſunt hujuſmodi Scribæ, quos in Curiâ apud Magiſtratus, in Officinis Mercatorum, & in Aulis Principum, ad rationaria conſcribenda pretio conductos videmus; quibus itaque morbis obnoxii ſint, hujuſmodi Operarii perveſtigemus. Tria ſunt unde ſcribis iſtis morboſi affectus proveniunt, primùm continua ſeſſio, ſecundùm manus perpetua, & eodem ſemper tenore motio, tertiùm mentis attentio, ne Libros erroribus conſpurcent, ſeu dominis ſuis damno ſint in addendo, ſubducendo, aliiſque Arithmeticæ operationibus. Quos morbos ſecum afferat continua ſeſſio, facilè eſt cognoſcere, viſcerum enim obſtructiones, uti Hepatis, Lienis, Stomachi cruditates, crurum torporem, aliquam reflui ſanguinis remoram, & malos habitus; ſummatim beneficiis carent, quæ à motu moderato obtinentur, non enim etiam ſi velint, vacat ipſis exerceri, cum pretio conducti ſint, illiſque neceſſe ſit, totâ die ſcriptioni incumbere. Neceſſitas porrò calamo chartam exarandi, non levem in manu, & toto brachio infert defatigationem, ob aſſiduam muſculorum, & tendinum ferè tonicam tenſionem, unde fit, quòd temporis progreſſu dexteræ robur fatiſcat. Novi ego hominem profeſſione Notarium, qui adhuc vivit, hic toto vitæ ſuæ tempore aſſiduus fuit in ſcriptione, ex quâ non parùm lucri illi accedebat; hic primò quidem conqueri cœpit de magnâ laſſitudine totius brachii, quæ nullo remedio potuit tolli, tandem à Paralyſi abſolutâ, totum brachium dexterum occupatum eſt. Ut damnum repararet læva manu, ad ſcribendum cœpit aſſueſcere, ſed poſt aliquod tempus ipſa quoque eodem morbo correpta eſt. Quod verò hiſce Operariis crucem figit, eſt fortis & aſſidua animi intentio, in hoc enim opere cerebrum totum, nervos, fibras, in magnâ contentione eſſe neceſſe eſt, & exinde atoniam ſubſequi; Hinc cephalalgiæ, gravedines, raucedines, fluxiones in oculos, ob fixum in chartam obtutum, quales effectus magis premunt ratiocinatores, & calculi magiſtros, ut vocant, quales ſunt qui apud Mercatores operam ſuam locarint. In hoc cenſu quoque reponendi, qui à Secretis ſunt Principum, quorum genio placere non ultima laus eſt; in conſcribendis enim literis, in magna animi tortura perſæpè ſunt, non ſolùm præ literarum multitudine, ſed quia vel Principis mentem non aſſequantur, vel quia Principibus pro arte ſit ad duos fines nolle intelligi, hinc fit, ut qui huic muneri ſe addixerit, non rarò diris Artem ſuam, & Aulam ſimul devoveat.

At quæ præſidia iis, qui aſſiduâ ſcriptione, tam gravia mala ſibi accerſunt, præſcribet Ars Medica? Primò quidem ad reſarciendum damnum, quod vita ſedentaria inferre poſſit, proderunt corporis exercitia, moderatè tamen, feſtis diebus, ubi ſacris rebus in Templis fuerit indultum; frictiones quoque frequentes, erunt ex uſu. Frictio contrarias habet vires, nam ut ajebat (a) *Celſus: Frictione ſi vehemens ſit, duratur corpus, ſi lenis mollitur, ſi multa minuitur, ſi modica impletur*, quod tamen deſumpſit ab (b) *Hippocrate.* Si obſtructionis incipientis ſigna in viſceribus exſtent, non alienum erit, identidem corpus ſolvente aliquo expurgare, & univerſales purgationes Vere & Autumno inſtituere. Ad laſſitudinem verò brachii & manus dexteræ, eædem frictiones, ſed molliores, ex oleo amygdalarum dulcium, cui ad partis robur commiſceri poterit, modicum aquæ vitæ, conferre poterunt. Hyeme cavendum, ne ex frigore nimio manus torpeant, idcircò bonis chirothecis armandæ ſunt. Ad Caput præſervandum à malis, quæ illi perſæpe incumbunt, laudantur omnia Cephalica, ea præcipuè quæ ſale volatili prædita ſunt, ut ſpiritus ſalis Ammoniaci, qui ſolo odore potens

(a) Lib. 2. c. 14. (b) de Chir. offic. n. 11.

tens est torporem excutere. Particulares etiam capitis purgationes instituendæ, Pillulæ Joannis Cratonis identidem sumptæ commendantur, masticatoria quoque & ptarmica adhibenda, quæ sternutamentum ciendo, humores serosos è glandulis Cerebri excutiant; inter masticatoria, Nicotianæ usus moderatus egregiam præstabit operam. Alvus quantùm fieri possit facilis & lubrica servanda, mollioribus cibis, & si non respondeat, clysteribus sollicitanda, nam ut ex (a) *Hippocrate: Ventris torpor, universorum confusio, vasorum immunditia Cerebri consumptio.*

(a) 3. in 6. Epid.

De Morbis eorum, qui apud Aromatarios, varia Plantarum semina Saccharo condiunt.

CAPUT III.

Ad Mensarum delicias, & alios quoque usus, saccharo condiri solent, varia Plantarum semina, uti Amygdalæ, Pistacea, Pineæ, Fœniculi, Coriandri, Santonici semina, & recentes quoque fructus, res equidem, iis quibus parantur pergratæ, non ita verò iis qui illas parant, nam ex hujusmodi ministerio non levia sunt mala, quæ referunt. A laqueariis suspendunt amplum Craterem ex Orichalco, cui subdunt inconvenienti distantiâ catinum carbonibus accensis plenum, postea rebus condiendis in cratere positis, è vase superposito in debitâ distantiâ, saccharum liquidum guttatim per epistomium defluit. Duo ergo ministri, uti fieri solet *Venetiis*, ubi huic operi multùm incumbitur, cui aliis in locis unus tantum sufficit, craterem illum circumagitant, quo pacto candidâ crustâ operiuntur ea, quæ in cratere sunt posita. In hoc opere Ministri, non possunt quin totâ facie super illum craterem, calorem, & spiritus exhalantes, & si per totum diem in hoc opere exerceri velint, facili negotio magnas labes contrahent, uti cephalalgias, oculorum dolores, atque etiam graves anhelitus.

Tria sunt, quæ Operarios maximè infestant, Carbones accensi, Crater excalefactus, ac demum Saccharum ipsum. Carbo ignis est productum, parentis lucidissimi proles nigerrima, cujus naturam licet potiùs admirari, quàm velle cognoscere. *Quid in Carbonibus*, ajebat (a) *Divus Augustinus* in Libro de Civitate Dei; *Nonne miranda est & tanta infirmitas, ut ictu levissimo frangantur, pressu facillimo conterantur, & tanta firmitas, ut nullo humore corrumpantur, nulla ætate vincantur, usque adeò, ut eos substernere soleant qui limites figunt, ad litigatorem convincendum*, sed admiranda magis est illius pestifera vis, quâ temporis ferè momento hominem necat, nisi illi exitus liber pateat. Quâ vi id efficiat, cùm prunæ ardentes in loco etiam concluso, id non agant, inter res abditas adhuc est, hujusque potestatis suffocativæ, multa sunt exempla. Quàm graviter à fumo Carbonum afflictus fuerit, *Helmontius*, ipsemet refert in Jure duumviratus; ait enim, quod dum esset mediâ hyeme in clauso cubiculo scripturiens, ob testam allatam carbonum, tam graviter percussum, ut vix è Musæo exire potuerit, & paulò post in terram semimortuum cecidisse. Accusat idem *Helmontius* Gas quoddam sylvestre in carbone latens, quod suscitatur à sulphure quodam inflammabili inibi concentrato. Crater ille, in quo sunt semina, Cupri retinet vitium, Orichalcum enim conflatur ex cupro, & lapide calaminari. Vas itaque istud excandefactum, suum acorem exspirat, qui ab Operariis excipitur; accedit tandem saccharum liquatum, quod seminibus superaffunditur, & halitus suos corrosivos exhalat, qui eò magis sunt acriores, quò saccharum, quod ad condituram adhibetur, candidum est, & aquâ calcis repurgatum, nisi enim ea quæ condiuntur summum candorem præferrent, convivis in fine mensæ jam

 saturis,

(a) Lib. 21. cap. 4.

ſaturis, ſtomachûm potiùs, quàm appetentiæ incitamentum facerent. Omnia hæc itaque conſpirant, ad graves noxas Operario inferendas, Cerebro, Oculis, & Pectori potiſſimùm, Caput enim graviter dolet, oculi ab ignis halitibus, tanquam ſpiculis punguntur ut rubeſcant, ac interdum inflammentur, anhelitus quoque læditur, ob inſpiratum aërem acribus particulis ſaturatum. Ut aliquæ cautiones hujuſmodi Operariis proponantur, primò curare debent, ut quantùm licet tale opus fiat in aperto loco, ad faciliorem hujuſmodi vaporum diffuſionem, operis interruptio ad aliquot horas ad aërem recentem hauriendum laudatur, quo tempore faciem aquâ abluere debent, & poſcâ fauces abſtergere. Ad Carbonum malignitatem emendandam, lubet remedium proponere, quod in uſu eſt apud omnes ferè Artifices, ubi per hyemem carbonibus accenſis in ſuis Officinis uti neceſſe ſit; fruſtum enim ferri inter carbones reponunt, ſic enim Carbonum virulentiam corrigi exiſtimant; forſan dici poſſet Spiritus illos malignos carbonis in ferream ſubſtantiam vim ſuam exercere, ſive ferrum ipſum eoſdem abſorbere.

De Textorum, & Textricum Morbis.

CAPUT IV.

QUanti uſus imò neceſſitatis ſit ars textoria, vel ex hoc dignoſci poteſt, quod mortalium nemo, niſi aliquo opere textili nuditatem ſuam operiat; nec eſt, quod de naturâ conqueramur, quæ avibus pennas, cuique animali piloſum integumentum conceſſerit, ſolum autem hominem, nudum reliquerit; homo enim ingenium habet, & manus, quibus varia & diverſa veſtium genera ſibi contexat, non ad operimentum ſolùm, ſed ornatum quoque ac decorem. Ars texendi olim muliebre, ut plurimùm erat miniſterium, ut etiam Nobiles Matronæ, ab hujuſmodi opere non abhorrerent; ſic *Penelope*, Marito abſente, telam texendo, & redordiendo Procos eludebat. Apud (*a*) *Virgilium* legimus, *Æneam* in funere *Pallantis* occiſi, binas Chlamydes auro diſtinctas eduxiſſe:

Quas illi læta laborum,
Ipſa ſuis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas diſcreverat auro.

nunc ad ſolas manus plebejas textricum & textorum, ars iſthæc deducta eſt, multumque eſt, ſi Nobiles Mulieres ſuper telas acu pingere didicerint. Duplicem fuiſſe texendi rationem, tradit *Octavius Ferrarius* in Opere ſuo Eruditiſſimo de Re Veſtiariâ; unam antiquiſſimam, in qua Mulieres ſtantes texebant ſurſum verſus, & in altitudinem, alteram qua ſedentes & deorſum, hancque ait fuiſſe Ægyptiorum inventum, qui tramam trudebant in inferiorem partem, ſive ad pectus trahebant; modò ſedentes quidem mulieres texunt, ſed talis ſeſſio eſt, ut etiam quodammodò videantur ſtantes. Opus hujuſmodi certè laborioſum eſt, totum enim corpus exercetur, ambæ manus, brachia, pedes, dorſum, ut nulla pars ſit, quæ huic Operi eodem tempore non allaboret. Ruſticanæ mulieres hyemali tempore, quo vacant ab agrorum culturâ, in ſtabulis ſuis telas ex filo cannabino, aut lineo conficiunt, & puellæ præſertim antequam nubant, quibus ars texendi pro dote eſt, turpe enim habetur, ſi ruſtica mulier artem hanc non calleat. Cùm ergo laborioſa ſit ars iſta, ſua habet incommoda, & præſertim mulieribus, nam ſi gravidæ ſint, facilè abortiunt, & fœtum excutiunt, unde poſtea multa mala ſuperveniunt. Habitiores itaque, & robuſtas eſſe oportet textrices, quæ arti huic unicè ſe addixerint, alioquin ex nimio labore fatiſcunt, & in grandiori ætate, artem hanc deſerere coguntur. Ab hac tamen præter lucrum, id beneficii referunt, quod menſtruæ purgationes,

(a) Æneid. lib. 11.

tiones, iis suo tempore faciles sint; perrarò enim evenit, ut textrici mulieri supprimantur, imò interdùm, iis in nimiâ copia profluunt, si eo tempore texturæ, plus quam decet incumbant; quare cùm juvenculæ mecum interdum conqueruntur, quòd iis non benè, nec suo tempore floreant menses, illas moneo, ut textrices, & operosas Mulieres potiùs quàm *Medicos* consulant. Cum vix ab assumpto cibo, mulieres quæstus avidæ in textrinam redeant, damna non levia stomacho & coctioni inferunt, ex motu enim illo nimis valido, & pectinis ad pectus adductione, perturbatur fermentatio; & chylus imperfectus cogitur subire lacteas, & cruditatibus massam sanguineam implere. Textores quoque pannificio præsertim addicti, nisi robusti sint & lacertosi, graviter affligi solent, lassitudine præsertim brachiorum, dorsi, & pedum laborant. In pannificio etenim propter magnam panni latitudinem, duo sunt homines, ad idem opus intenti, unus dexterâ manu naviculam, cum tramâ ad alterum transmittit, & alter sinistrâ manu eandem remittit, ambo postea magnâ vi pectinem ad pectus eodem tempore contrahunt. Panni textoribus aliud malum, quod Textricibus, quæ telas ex lino, cannabe, serico texunt, non advenit, ex materiâ quam tractant, solet accedere, lana nempè oleo imbuta, quæ semper pravum odorem spirat; sic illorum corpora malè olent, ac interdum etiam fœtet anima, oculi enim rubent, uti evenit in omnibus, qui lanam oleo imbutam tractant.

Præsidium itaque ad mala antevertenda esset tam viris, quàm mulieribus in opere tam arduo moderatio; illud enim vulgatum *ne quid nimis*, nimis mihi placet; molles frictiones ad lassitudinem tollendam, ex oleo amygdalarum dulcium, brachiis, femoribus, & cruribus, erunt ex usu. Pannificibus, quantùm fieri potest, corporis mundities procuranda, festis saltem diebus, puras vestes induendo, lavacro odorato ex vino ablutis manibus, brachiis, & cruribus.

In textrinis ubi pannificio incumbitur, quidam operarii sunt, qui pannos jam factos magnis, ac ponderosis forcipibus, totâ die attondent, quod ministerium certè laboriosum est, brachiis præsertim, & manibus, quare ipsorum quoque ratio habenda, & iisdem præsidiis succurrendum.

De Morbis, quibus obnoxii sunt Fabri Ærarii.

CAPUT V.

INter metalla, quæ hominum sagacitas è terræ visceribus novit eruere, ferrum atque æs præcipuum habent usum, longè magis, quàm Argentum, atque Aurum; unde Mexicani, quibus pro Ferro atque Ære, Aurum & Argentum natura concesserat, Europæis ferro armatis & pugnantibus invidebant. Cùm ergo magnus sit Æris usus, à priscis etiam temporibus, uti videre est apud *Athenæum*, qui ait *Platonem* & *Lycurgum* statuisse in suis Rebuspublicis, ex omnibus metallis solum Æs & Ferrum sufficere, sic ut monetæ apud Veteres ex solo Ære essent percussæ, unde Ærarii nomen: De morbis, quibus Fabri ærarii sunt obnoxii, in hoc capite erit sermo, de iis tamen loquendo, qui intra Civitates, in suis tabernis circa Æs exercentur, non autem de iis, qui in Fodinis Æs eruunt, de quibus in primo capite; ubi de metallorum fossoribus facta est mentio. In singulis itaque Civitatibus hujusmodi Operarii, ac *Venetiis* in unum vicum collecti sunt omnes, qui totâ die malleationi Æris incumbunt, ad ductilitatem obtinendam, ut varia exinde vasorum genera conficiant, unde tam ingens strepitus exsurgit, ut soli Operarii inibi tabernas & domicilia habeant, locum enim illum adeò infestum, omnes effugiunt. Observare ergo est hujusmodi Artifices, super parva strata humi ut plurimùm sedentes & incurvos,

vos., totâ die malleis primò ligneis, post ferreis, Æs novum percutiendo ad ductilitatem, quæ expetitur redigere. Primò igitur ex continuo illo strepitu, aures malè affici, & totum etiam caput, necessum est, unde similes artifices surdastri fiunt, & ubi in hoc opere consenuerint, omninò surdi; auris enim tympanum ex continuâ illâ percussione, naturalem suam tensionem amittit, & aëris interni repercussio ad latera, omnia auditus organa infirmat ac pervertit; idem itaque ipsis evenit, quod Nili accolis in Ægypto, qui ex nimio strepitu cadentis aquæ omnes surdi sunt. Iidem quoque gibbosi evadunt, ex continuâ illâ in operando curvitate. Idem ipsum pariter iis evenit, qui Aurum in tenuissimas bracteas malleando deducunt.

Præter noxas hujusmodi Aurium & Capitis, graves quoque pulmonum & stomachi affectus illis incumbunt; nam dum malleis Æs tundunt, halitus quidam virosi ex Ære percusso elevantur, & per os subeunt stomachum, ac pulmones, ut ipsimet Artifices fatentur. Ex Ære multa medicamenta parari solent, uti flos Æris, squamma Æris, viride Æris, quæ vim emeticam & corrosivam possident. Hanc ergo vim erodendi, exsiccandi, sentiunt ipsi Artifices, dum per inspiratum aërem hauriunt. Ab iis sciscitatus sum, num ab hujusmodi halitibus in oculis noxam ullam persentiant, nec quidquam oculos affici responderunt, quod conforme est illi, quod dixit *Macrobius*, qui scripsit in fodinis Æris, fossores oculos sanescere, si lippitudine laborent, sic & xerocollyria ex Ære parari solent.

Quibus remediis hujusmodi noxis obviam iri possit, ego non video, aures gossypio obturari possent, ut minus à strepitu concutiantur partes internæ, & oleo amygdalarum dulcium illiniri possent, à continuo illo strepitu infractæ & concussæ. Ad corrigendam xiryasim, quæ pulmones afficit, ob haustum aëris metallicis halitibus saturati, proderunt emulsiones ex amygdalis, seminibus melonum, cucurbitæ in aquâ violarum, hordei, & similibus, serum vaccinum quoque & fercula ex lacte commendantur. Si verò Artifex ex suâ naturâ siccus sit, aridus, & pulmonis affectibus obnoxius, nullum securius remedium est, quàm ut artem deserat & alteri se addicat, pessimum enim est lucrum, quod ad citam mortem deducit. Sicubi ergo aliquis Ærarius artifex ex aliquo morbo acuto, uti febre, decumbat, non inutile erit *Medico* curanti nosse, in quâ arte sit exercitus; cùm enim persæpè in acutis febribus aurium sonitus percipiantur, *Medicum* non sic terreri oportet, atque hinc malum omen deducere, cùm ex *Hippocrate* funesti sint hujusmodi sonitus, mirum enim non est, si in hujusmodi Artifice, aures hebetiores sint, & in acutâ febre soni graviores excitentur; sic ad pulmonum affectus respicere oportet, ne à febris acutie siccitas intendatur, sed plurimâ humectatione, emulsionibus eosdem restaurare.

De Lignariorum Morbis.

CAPUT VI.

POst fruges nihil hominibus magis utile natura produxit, quàm arbores ac sylvas, imò ut rectè (*a*) *Plinius*: *Hinc primum alimentum, harum fronde mollior specus, libro vestis*, postea invento serræ usu, arbores in tabulas secari cœptæ, sic & construi domus, & mille alia ad humanos usus. Lugdunum in Galliâ totum ligneum olim fuisse censendum est, nam eam Urbem unicâ nocte arsisse refert *Seneca*, ut rustici, qui mane Civitatem adibant casum hunc ignorantes, cùm ei valdè proximi essent, nec eam oculis adspicerent, stupidi mirarentur, quid factum esset de Lugduno, unde *Seneca* humanos casus

(*a*) In Præf. lib. 12.

ſus miſerans exclamavit *diu Sylva*, *momento cinis.* Noſtris etiam temporibus, in Septentrionali plagâ, Urbes ſunt totæ ligneæ, uti *Moſca*, in quâ magnæ Tabernæ ſunt, in quibus proſtant domus venales allaboratæ, quales eſſe debent, magnæ, parvæ, mediocres ad genium emptoris, ut quis paucis diebus habere poſſit domum in deſignato ſitu paratam.

Ars lignaria, licet in genere unica ſit, in varias tamen diſpeſcitur, cùm alii ſint, qui ſolas Rhedas, & Currus, alii qui ſolas dolia & Tinas, alii qui ſolas Naves fabricentur. Quidam ſunt, qui ſcalpro ſolùm pro ſpeculis & pictis Tabulis, ornatus elegantes, poſtea deaurandos efficiunt. In univerſum Ars iſta laborioſa eſt, & ſuos Artifices fatigat; graviùs tamen afficit eos, qui ſerræ uſu arbores in tabulas ſecant, laborioſum enim eſt opus hujuſmodi, arbores enim quadratas ſuper duo ligna collocant, & Operarius unus pedibus ſupra trabem ſtans, alter infra, magnâ ſerrâ ſecundum lineas, rubricâ deſignatas trabem ſecant. Opificium iſtud eleganter *Hippocrates* in primo de diætâ his verbis deſcripſit. *Quemadmodum fabri lignarii lignum ſerra diſſecant, & alter quidem trahit, alter protrudit, idem ſanè facientes, & qui deorſum premit, ſuperiorem trahit, neque alias admitteret deorſum ire, ſi verò violenter cogant, toto opere aberrabunt.* Qui ſupra trabem eſt, magis laborat, quàm qui infra, ſerram enim ſatis gravem ſurſum trahere debet, qui verò infra operatur, non leve incommodum patitur ex continuo ſcobis deſcenſu in oculos & os quoque, unde oculorum rubor, & dolor ſubſequitur, illi enim fere ſemper connivere neceſſe eſt.

Ii quoque qui ad Tornum exercentur, ac præcipuè ſi lignum ſit ex Buxo, Oleâ, Therebinto, & aliis ſimilibus, non levem in opere ſuo laborem experiuntur, (*a*) nam manus & brachia in aſſiduâ contentione habere illis neceſſe eſt, ut ſcalprum detineant, quo paulatim abradant, quod volunt ad deſignatum opus, pede dextro continuò laborandum, ut lignum contornandum volvatur, ac revolvatur. Oculos quoque ad opus intentos habere oportet, qui ex illâ circumvolutione ligni, noxam aliquam contrahunt, ſpiritibus & humoribus in motum vertiginoſum concitis. Ex materiâ, quam tractant Fabri lignarii, nullam ferè noxam patiuntur, niſi aliquandò ex ligno cupreſſi, cùm quidam ſint, qui illius gravem odorem, ſine capitis dolore ferre non poſſunt.

Fabris lignariis remedia ad cautionem non habeo, niſi moderationem in nimio labore, ne lucro nimis intenti, morbos ſibi comparent, ac poſtea inviti ab opere ſuo exercendo, ad multos dies vacare teneantur; Frictiones molles ex oleo, uti omnibus operariis ex nimio labore defatigatis erunt ſalubres. Oculorum quoque habenda eſt ratio, ut quantùm fieri poſſit minùs patiantur operis intermiſſione, & ſi dolore ac rubore teneantur, rebus temperatis, ut aquâ hordei, violarum, lacte muliebri abluantur, ſi verò acutis morbis aliâ ex causâ corripiantur, eædem cautiones adhibendæ circa magnorum remediorum adminiſtrationem, ut in aliis Operariis, quibus ex nimio labore vires ſint magis exhauſtæ.

(*a*) Ænei lib. 11.

De Morbis eorum, qui Novaculas, & Phlebotomos ad cotem acuunt.

CAPUT VII.

PAucas eſſe artes exiſtimo tam innoxias, quæ ſuis Artificibus labem aliquam non affricent. Quis unquam crediďiſſet, iis qui ad parvam molam ex cote Novaculas Barbitonſorum arma, & Phlebotomos, Chirurgis ad venam ſecandam inſervientes exacuunt, aciem oculorum obtundi? Aſt id verum eſſe experientia comprobat, neque id mirum eſſe debet, nam cùm hujuſmodi Operariis, neceſſe ſit oculos ſemper habere intentos ac de-

fixos in molam illam, quæ magnâ velocitate circumagitur, fieri nequit, quin oculorum frangatur tonus, & progressu temporis hebescat visio, uti omnibus Lepturgis evenit. Vertiginosis etiam affectibus, cùm totâ die, operati fuerint, infestari solent, ac ii præcipuè, qui non tam firmo capite fuerint, ut etiam post opus sibi videantur in mente molam circumactam adspicere. Ab hac causâ externâ, & occasionali probabile est, in motum cieri humores oculi, aqueum præcipuè, qui naturâ suâ mobilis est, necnon spiritus animales in orbem circumrotari, sicque naturalem oculi œconomiam perverti. In hac Civitate, quidam in hac Arte satis peritus est, in acuendis Novaculis & Lanceolis, unde lucrum non leve illi advenit; licet continuato per totum diem opere, oculorum ruborem, & ophthalmias interdum graves pati solet, nec hujus infortunii aliam causam, quàm Artem suam culpat; alios postea Artifices hujusmodi interrogavi, qui ferè omnes de oculorum morbis conqueruntur. Non exiguus quoque labor iisdem est, dum dextro pede efficiunt, ut rota major lignea in orbem circumagatur, quæ parvam molam in eundem motum ducat, ast ab hoc incommodo cavere possunt, ac nonnulli etiam cavent, dum machinam hujusmodi à pueris in gyrum adduci jubent, manibus tamen & brachiis ad opus intentis, lassitudinem non parvam contrahunt, oculi tamen ii sunt, qui magis læduntur; quo præsidii genere, iis succurri possit, aliud non video, nisi temperantiam, & ad horas aliquot ab hujusmodi opere vacare, nec tanti lucrum facere, quanti sanitatem; ea quæ superiùs diximus lepturgis conferre, h. e. qui circa res minutas visum exercent, hisce quoque erunt administranda, ne cum tædio legentium eadem sæpius repetantur.

De Morbis Laterariorum.

CAPUT VIII.

PRimæ ætatis homines, non habuisse domos arte factas,

Cum frigida parvas
Præberet spelunca domos, ignemque laremque
Et pecus & dominos communi clauderet umbra,

satis credibile est; postmodum verò ad commodiorem habitationem, *Mapalia* ex harundinibus, & stramentis facta, mox casas ex saxis, & tophis, totam materiam suppeditante naturâ, fuisse constructas, quales in locis montanis etiamnum videre est, nostris temporibus, ex solis saxis congestas, & luto glutinatas, atque latis silicibus contectas. Quoniam verò in locis planis & campestribus, saxa non aderant, lateres ex luto conficere, eos ad Solis radios exsiccare, in fornacibus excoquere didicerunt, sicque lateritiæ domus, melioris formæ, & firmitudinis apparuere. Cùm ergo inter Artifices laterarii quoque numerentur, ac necessarium sit illorum opus ad veteres domos reparandas, & novas construendas, quales morbos ex hujusmodi opere sibi accersant, pervestigemus. Non est quòd hic quomodo lateres fiant & coquantur in fornacibus exponam. Opus enim hujusmodi cuique satis obvium est, dum extra Civitatum pomœria passim, aliisque in locis facilè sit observare, similes Operarios. Hoc opus præ cæteris valdè laboriosum est & servile, sub quo gemebant olim *Israëlitæ* in *Ægypto*, lateribus conficiendis addicti, pro solamine allia, & cæpas habentes. Cùm ad Solis radios necesse sit amplis in Areis, ex luto ritè subacto lateres conficere, eosque benè exsiccare, ac tandem in fornacibus reponere, ut lapidescant, fieri non potest, quin illorum corpora maximè durentur, & sicca fiant. Ad morbos itaque acutos, valdè dispositi sunt tales operarii, febres nempè malignas, non raro flammatorias, cùm enim omnibus aëris injuriis sint expositi, uti matutinis frigidam auram captare, meridianis à solis radiis exuri, vespertinis horis mitiorem aërem experiri, ac persæpè pluviis madescere, agresti victu accedente,

cedente, ex pane secundario cum alliis, cæpis, vino, ut plurimùm vapido, mirum non est, si gravissimis morbis corripi soleant, potiùs mirari licet, quomodo tam durum opus, ad plures menses sustinere possint. Febres itaque hujusmodi Artificum, delirium ferè semper habent adjunctum, à quibus si evadant, ad morbos chronicos facilè transeunt, uti ad quartanas, malos habitus, interdum etiam ad hydropem. Similes Operarii, sunt ut plurimùm ex rusticanâ gente, quare ubi febre corripiantur, ad tuguria sua se conferunt, solo naturæ negotio commisso, seu ad Nosocomia deferuntur, in quibus solitis remediis, purgatione, sanguinis missione, ut reliqui, curantur, ignotâ *Medicis* horum Artificum conditione, qui exhausti sunt, & à diuturno labore exsoluti.

Hisce miseris Operariis, optimum remedium esset balneum aquæ dulcis in ipso principio, ubi febrire incipiunt, squallida enim sunt illorum corpora, humectata enim cute, ac poris apertis, patesceret via febrili incandescentiæ, alt nostris temporibus exolevit balneorum usus, qui priscis *Medicis* tam familiaris erat. Magno usui *Romæ* olim erant balnea, ubi enim totâ die, Operarii sese exercuissent, vespertinis horis balnea publica adibant, in quibus parvo lavabantur, ac in iis sordes contractas, & lassitudinem simul deponebant, quo modo à morbis minùs infestabantur, quàm nostrorum temporum Artifices. Nemo erat cujuscunque sortis, sexus, ætatis, qui balneorum usum non haberet. Matronæ pariter & puellæ, balnea adibant in primis nascentis Ecclesiæ temporibus, ut constat ex Epistolâ D. *Hieronymi* ad *Eustochium*, ubi illam admonet, ut si Virginem puellam, in balneo lavari conveniat, ad munditiem corporis, & sanitatis quoque gratiam, illam admonet, ne puella virgo nudam se videat, forsan enim in obscuro loco clausis fenestris, seu per noctem lavacrum hujusmodi, Virginibus faciendum volebat, nam balneorum fabrica à prisco usu, in magnum luxum degeneraverat. In hanc rem legi meretur (a) *Seneca*, ubi *Villam Scipionis* describit, qui voluntario exsilio, post Africam subactam, Linternum se recepit, ubi in balneolo *Carthaginis horror abluebat corpus laboribus rusticis fessum, non quotidie lavabatur, nam ut ajunt, qui priscos mores Urbis tradiderunt, brachia, & crura quotidie abluebant, quæ scilicet sordes opere collegerant, cæterùm toti nundinis lavabantur.* Laterariis itaque, qui in luto semper hærent, uti proverbio dici solet, valde salubris esset balnei usus, tum ad sanitatis tutelam, tum ad morbum tollendum; sed quoniam Christiana Religio animorum potiùs, quàm corporum sanitati intenta, passa est paulatim obsolescere balneorum usum, tam salutari præsidio in omnibus penè morbis, nostrorum temporum destituta est Ars Medica.

(a) Epist. 89.

De Puteariorum Morbis.

CAPUT IX.

Quemadmodum laterariis ad Solis, & ignis præsentiam exerceri ac torreri necesse est, ita Putearriis procul à Sole, & igne vim frigoris, & nimiæ humiditatis, puteos fodiendo, experiri, vel in media æstate; hyeme etenim, ac vere, quo tempore terra prægnans est aquæ, puteariorum operam nemo exquirit, Cùm ergo ad novos puteos fodiendos, seu veteres expurgandos, ac altiùs venarum aquas perscrutandas, commodum tempus sit æstas, dum Procyon furit, & stella vesani Leonis, nemo non videt, quanti periculi plenum opus sit talis operatio, à calido enim ad frigidum, & à frigido ad calidum, à sicco ad humidum, & ab humido ad siccum, fit transitus. Ex longâ itaque morâ in loco frigido, & aquarum madore, quæ hinc inde confluunt, perfacilè est

est stipari cutem, ac perspiratum graviter lædi, unde postea acutæ, & malè moratæ febres suboriuntur. Accedit præterea alia caussa, unde malignæ febres emergant, tetra nempè exhalatio, quæ ex puteis exspirat, præcipuè in collibus, & montanis locis, ubi sulphura, nitra, & alia mineralia sunt, quæ putеariis spiritus & humores corrumpant. In locis campestribus, & planis, non ita læduntur, in iis tamen semper putor aliquis percipitur, ex quo puteis nomen est inditum. Hanc itaque ob causam, spiritus animales, quorum indoles ætherea est, & aurâ puriori gaudent, insigniter vitiari necesse est. In puteariorum censu veniunt, qui cisternas à sordibus collectis repurgant, quas inibi aquæ pluviales, quæ è tectis, per euripos, & canaliculos in illas influentes relinquunt, quale opus Venetiis potissimum satis commune est, æstate præsertim; dum ergo hasce cisternas verrunt & purgant, nec tam cito id possit fieri, non possunt, quin labem contrahant, sicut putearii.

Hac occasione memorare lubet Puteos in Agro Mutinensi, ex quibus petroleum illud celebre obtinetur candidum & purum, cùm nullibi in totâ Europa simile quidpiam habeatur. In Appennini jugis exstat Mons Festinus dictus, ad viginti millia passuum ab Urbe distans, in cujus summo parva planities visitur, in quâ hinc inde varii sunt Putei, tum veteres, tum novi, ex quibus Petroleum colligitur, quod exstat in fundo aquis innatans: Putei isti profundissimi sunt, nec nisi scalpro, & malleo facti, cùm totus ille Mons siliceus sit, unde ab incolis Oleum saxi appellatur. Cùm ergo novus construitur, Putearii maximè ab illo odore infestantur, quali odore circumquaque totus aër est oppletus, nam memini, cum eo loci concessissem, ut Puteos illos inviserem, me ad milliaris unius distantiam, Petrolei odorem persensisse. Interdum evenit, ut dum Putearius scalpit, venas quasdam Petrolei perrumpat, unde Petrolei copia largius emanet, tunc altâ voce clamat, ut quàm citissimè per funem educatur, ne inibi suffocetur, ac interdum vix educi potuit, sed anhelitum ægrè ducens; referunt etiam quosdam ex his Operariis, ex largiori vena Petrolei diffusâ, suffocatos miserè periisse. De Petroleo Montis Festini Typis olim tradidi Epistolam, ad Illustrissimum D. Felicem Abbatem Viali Patavini Horti Præfectum, ac eodem tempore recudi curavi Libellum de Petroleo Montis Zibinii, quem Libellum Francisci Areosti manuscriptum, *Oligerus Jacobæus* in Bibliothecâ Regia Haffniensi repererat, & Haffniæ imprimendum curavit; Petroleum enim Montis Zibinii parva fossione obtinetur, nam in quadam profundâ valle, parva scrobs visitur, ubi Petroleum super aquam innatat, sed Petroleum istud rubrum est, neque comparandum Montis Festini Petroleo, quod candidissimum est, nec tam ingrati odoris. Exstat Mutinæ, aliud Puteariorum genus, qui non æstate, sed mediâ hyeme Puteos effodiunt; sed longè diversos ab aliis Puteis, nam ex his obtinentur fontes aquæ vivæ purissimæ, atque nitidissimæ, de quorum Fontium admirandâ scaturigine Tractatum Physico-Hydrostaticum edidi, quem Patavino Typographo recudendum tradidi, cùm nulla prioris editionis exemplaria uspiam reperire sit, & à rerum naturalium curiosis exquiratur. Longum esset, modum tradere, quo Putei isti construantur, satis sit nosse, varia strata modò terræ cretaceæ, modò paludosæ, alternatim reperiri, quibus transactis, exstat stratum sabulosum, glareâ minutâ refertum, ad quod ubi devenerint Putearii, pro operis metâ & complemento habent, inibi enim percipitur aquæ fluentis murmur. Magnâ & longâ Terebrâ igitur, putei lateribus insistentes, stratum illud glareosum ad duas vel tres ulnas perforant, quo facto, tanto impetu aqua erumpit, ut Operarius lateribus Terebræ insidens, per funem vix educi possit, ut aqua erumpens illum non pertingat; temporis itaque ferè momento, Puteus aquâ impletur, quæ postea perenniter supra terram defluat. Multa equidem curiosa, in horum Puteorum fossione observantur scitu digna, uti arbores magnæ in illâ profunditate,

tate, oſſa magna, & alia quæ in Opere meo recenſui.

Opus hujuſmodi valdè laborioſum, & ſordidum eſt, cùm enim ad integrum ferè menſem in hiſce puteis Operarios immorari oporteat, hyemali tempore, ut dixi, cùm per Æſtatem ob fumoſas exhalationes, & intenſum frigus, Opus hujuſmodi aggredi renuant, hyeme verò inibi degant, tanquam in hypocauſto, ob multùm calorem concentratum, ſine ullâ exhalatione, cum accenſis luminibus, quæ per Æſtatem à fumosâ exhalatione exſtinguuntur, dum quotidie, tum propter foſſionem, tum propter calorem inibi hoſpitantem, toti ſudore perfuſi educuntur, non poſſunt quin graves noxas contrahant & ea incommoda, quæ ex perſpiratu læſo oboriuntur, ſentiant. Putearii in univerſum perſæpe ſolent decumbere, ex morbis pectoris, deſtillationibus, aliiſque morbis; cachectici ut plurimùm ſunt, ob victum pravum, quo per inopiam utuntur, luridi adſpectus, atque ubi ad 40. aut 50. annum devenerint, huic arti, atque etiam vitæ extremum valedicunt, hæc eſt miſera horum Artificum conditio.

Quomodo curandi ſint Operarii iſti, cùm ægrotant, ſive acutus, ſive lentus ſit morbus, quivis *Medicus* qui modicè ſapiat & norit, quamnam artem exercere ſint ſoliti, facilè dignoſcet, perſpiratum nempè corporis, ob longiorem moram in locis humidis, ac putidis graviter læſum, propriis remediis reſtituendum, vitioſos ſuccos corrigendos & purgandos, naturæ fractas vires refocillandas; convenire propterea in principio frequentes frictiones univerſo corpori, cum unctione *Aetii*, cucurbitulas ſiccas, lavacra cruribus & brachiis ex vino generoſo, in quo incocta fuerint folia Salviæ, Lavendulæ, flores roris marini, & ſimilia, cucurbitulas etiam ſcarificatas dorſo appoſitas, quod remedium exercitis hominibus familiare eſt, parcè mittendum ſanguinem ex venâ, ſeu aperiendas venas hæmoroïdales, appoſitis hirudinibus, leniter quoque ac per epicraſim, ut dici ſolet inſtituendam purgationem, ne vires exſolvantur, vehemens enim purgatio ex (a) *Hippocratis* decreto parum ſalutaris eſt, *qui pravo utuntur victu.*

(a) 2. Apho. Aphor. 36.

De Nautarum, & Remigum Morbis.

CAPUT X.

SI Ars ulla eſt, quæ ad publicam felicitatem, & mutuum commercium ſervandum multùm conducat, ea maximè Navigatoria eſt, quæ Ortum Occaſui junxit, Aquilonem Auſtro, & bona, quæ huic & illi Regioni Natura fecerat propria, Navigatio fecit communia. Ars iſta mehercle antiquiſſima tanti habita eſt, ut illius inventores, divinis penè honoribus celebrarentur; ſic *Argonautæ*, qui in *Colchos* uſque navigarunt, inter Heroës connumerati, & Navis Argo à Poëtis in Cœlum tranſlata. Quid ſi vidiſſent, uti paſſim noſtris temporibus, à metis herculeis claſſes armatas Navigationem in Peruvianas uſque Regiones ſuſcipere? Ars iſta certè jam ſummum perfectionis attigit, planeque oſtendit fabuloſum non eſſe, ut olim creditum, reperiri homines, qui adverſa nobis habeant veſtigia. Exquiramus ergo, ut noſtri muneris eſt, quas noxas patiantur Nautæ, cæterique operarii, ſeu potiùs quinam ſint morbi, quibus non pateant illorum corpora. Hic tamen, non de Morbis Navigantium, qui Mercaturæ gratiâ ſeu ad alios fines navibus ſe committunt, ac in iis otioſi nihil operantes degunt, loqui mens eſt, ſed de Nautis, qui diu noctuque in continuo ſunt opere. Quocumque igitur acutorum morborum genere, ut uno verbo me expediam, premuntur Nautæ, Remiges aliique operarii; tale eſt enim illorum vivendi genus, tot ærumnæ quas patiuntur, in hoc inſtabili &

infido elemento, utcumque acutos morbos in illis inveniat, quo rabiem suam depascatur, chronici quoque morbi eosdem infestant, sed non tam diù, ut solent terrestres Artifices, navis enim locus aptus non est, ad alendos chronicos morbos. Ante Magnetis usum, valdè laboriosam fuisse hanc Artem fas est credere, nam illis necesse erat, per noctem sub dio oculos ad Cynosuram habere intentos, ut scirent qua eundem esset; sic apud *Virgilium Palinurus* ille Trojanæ Classis rector, dum hærebat clavo affixus, *oculosque sub astra tenebat*, letheo sopore perfusus in mare cecidit; nunc autem reperto magnetis usu, Navis Gubernator ab Aëris nocturni malitiâ nil metuens, ad Versoriam in suâ cellulâ intentus inter densiores noctis tenebras, Navim regit, ac ad eam partem, quam in mente habet dirigit, in mari medio, ut in terrâ nemo in cœca noctis caligine, tam rectè ambularet.

Nautæ igitur, Maris, ac Ventorum, Cœlique injuriis, & mille incommodis, quæ secum affert Navigatio, expositi, morbis acutis, ut dixi, facilè sunt obnoxii, febribus præsertim malignis, & inflammatoriis, quæ eos diù ægrotare non patiuntur, citò enim judicantur seu bonâ, seu malâ crisi, neque locum hic habent præceptiones medicæ, imò ut ait Celsus, *cum quadam temeritate, sunt rapienda remedia*, non secus ac fieri solet, in gravi aliquâ tempestate. Solent Naucleri variam remediorum suppellectilem secum deferre, & *Medicos* etiam habere pro illorum administratione. Theriacalia itaque, Bezoartica, præ cæteris erunt ex usu, ad pravos humores ex intimis partibus, ad ambitum corporis extrudendos, & per sudorem etiam exantlandos. Neque verò dosi mediocri talia remedia præscribenda, sed longè majori, quàm quòd fieri soleat in iis, qui in terrâ ægrotant; cùm enim victus, quo utuntur Enhydrobii, longè differat ab eo, quo uti solent terræ incolæ, non nisi pessimæ indolis morbi suboriri possunt. *Thomas Bartholinus* (*a*) apud *Bonetum* in Medicina Septentrionali asserit, medicamenta in mari versantibus, tertiâ parte validiora esse præscribenda, si votis respondere debeant, quod non solùm de purgantibus, sed Diaphoreticis, Diureticis & quibuscumque aliis vult intelligendum. Apud (*b*) *Joannem de Vigo Jul. II. Pont. Max. Chirurgum*, caput particulare exstat de febribus, quæ Navigantes infestant, ubi & ipse suadet, generosiora remedia esse adhibenda, cùm supponere liceat, in hujusmodi febricitantibus, ob victum crassum, salitas carnes, panem nauticum semirosum, aquam semiputridam, tales esse humores, ut vulgaria remedia facile eludant, nam malo nodo, malus cuneus. Licèt autem *Bartholinus*, & *Joannes de Vigo* de iis navigantibus intelligant, qui ad particulares suos fines, mari se commiserint, hæc cautio tamen, multò magis conveniet, Nautis aliisque operariis, qui in mari vitam traducunt.

Longè graviùs præ cæteris afficitur infelix Remigum turba, quæ longo ordine catenata, supra sua sedilia procellis, ventis, pluviis, exposita, toto corporis nisu contra vim maris, & Ventorum solis remis interdum navim agere cogitur, nisi gravem verberum tempestatem, supra sua capita velit ingruere. Hi enim acutis morbis correpti, operi suo pœnali citò eximuntur, in Libitinæ censum traducti. Mirum est profectò, quomodo Remiges non pauci, licet nocturnis diurnisque laboribus confecti, pingues & colorati adspiciantur; rationem hujus adfert (*c*) *Franciscus Comes de Verulamio*, ait id fieri, *quod sessilis vita, stomachum aliquo modo supportet, quem stataria, & crebri incessus pensilem faciunt; unde exercitia deligere prolongandæ vitæ conducit, quæ artus magis, quàm stomachum, aut abdomen movent, ut sedentes remigent, aut serram reciprocent.*

Non rarò evenit, ut morbus aliquis Epidemicus, Naves invadat, sive is extrinsecus advenerit, sive ob pravum communem victum, ac præcipuè ob aquas corruptas, sive ob variam ac diversam Navigantium multitudinem, qui inassueti pelago se commiserint,

(*a*) Tom. 1. l. 8. p. 4. Se. 2. c. 9. (*b*) l. 9. c. 4. de Addi. (*c*) In Syl. Syl. Cent. 8. Exp. 738.

rint, ac ob frequentem terrorem in magnis tempestatibus, malignas & pestilentes febres conceperint, unde ex diffuso seminio, cæteri eodem quoque morbo concidant. In simili casu, nullum est effugium, omnes enim, ut dici solet, in eâdem sunt navi, ac necesse est morientes homines sibi ad latus intueri, & commune sepulcrum ante oculos adspectare. Hic prudenti homini, nil aliud agendum, quàm totum salutis negotium non fato, sed rerum omnium Arbitro committere, theriacalia tamen medicamenta, quæ secum quisque defert, ad longam navigationem, non erunt omittenda.

Alii quoque affectus communes, si non tam periculosi, satis tamen molesti, Nautas & Navigantes infestant: Magnâ alvi adstrictione laborant, quicunque maria peragrant, cujus rei causa potissima, in victum crassum, prædurum, in panem nauticum, quem *Plinius* ad alvi fluxus commendat, ad carnes fumo duratas, salitas, referenda. Aëri marino & fluctuationi stypticitatis causam acceptam refert (*a*) *Helmontius*; cùm enim navigantes in mari duplo edaciores sint, quàm in terrâ degentes, ac minùs dejiciant, necessariò, ait ille, corpora multùm difflari per insensibilem transpiratum, sicque alvum densari, nam ex *Hippocrate cutis raritas, ventris densitas.* Hanc alvi segnitiem tolerare satiùs existimo, quàm illam remediis purgantibus per os susceptis, quæ nonnisi alicujus energiæ deberent esse, & alvum densiorem facerent, curare velle, quando clysterium usum naves non agnoscunt, nec aptam materiam habent. Contumacibus vigiliis obnoxii sunt Nautæ; cum enim illorum vigilantiæ, omnium, qui in Navi sunt concredita sit salus, vix tempus suppetit, quo somnum captent, nisi interdum in malaciâ, cui neque dormientes fidunt, & observantem in animo habent. Pruriginosos quoque corporis affectus, per totum corpus patiuntur, ob sordes in cute collectas, ex insensibili perspiratu, locus enim in quo degunt opportunus non est, ut corporis munditiei studeant, ac iis interdum tantùm aquæ non suppetit, ut manus ac faciem lavent, multò minùs indusia, hanc ob causam ab insolenti pediculorum exercitu obsidentur. Cimicum porrò in Navibus, tanta est copia, ut ab illorum morsibus cavere non possint; tam gravis quoque odor, ex hisce animalculis emanat, ut nauseam ac vomitum, non secus ac nautea faciat. Remigibus, qui ut plurimùm nudis pedibus incedunt, ulcera in cruribus fiunt, quæ squallida & sicca sunt, utpote ab humore salsuginoso producta, qualia fieri diximus maritimis Piscatoribus; talis ergo curatio erit adhibenda, qualem diximus præfatis piscatoribus convenire. Gravissimis quoque cephalalgiis vexari solent, ac præsertim, cùm ad Indias Orientales sive Occidentales, navigationes suscipiant; cùm enim à temperatis Zonis ad Torridam provehuntur, ubi aliud Cœlum, alia Sydera, alias etiam umbras, modò dextras, modò sinistras euntes videre necesse sit, cùm lineam æquinoctialem prætergrediuntur, magno capitis dolore cruciantur, unà cum totius corporis atque animi perturbatione.

Nautæ igitur, & omnes illius operarii, nescio quo sub sydere nati, ad toleranda maris incommoda raro solent senescere; sicuti qui merent in castris. Hæc pauca de Nautarum morbis, ac remediis pro hujusmodi artificum solamine dixisse sit satis. In hanc rem legendus doctissimi *Glauberi* liber, qui *Consolatio Navigantium inscribitur.*

(*a*) Blasium. n. 36.

De Venatorum Morbis.

CAPUT XI.

VEnationem artem antiquissimam esse, ab ipsis Mundi primordiis repertam, post primi Parentis lapsum, ex Sacrorum Codicum testimonio satis constat, memora-

tur enim *Lamech* magnus Venator, & multarum artium institutor, qui *Cain* jaculo, insčius tamen, occidit. Primis illis temporibus, & forsan etiam ante agrorum culturam, & frugum sationem, venatum in usu fuisse, pro faciliori victu, cùm in multâ ruditate, & agresti vitâ degerent homines; conditis verò Oppidis, ac Civitatibus, in quibus socialem & civilem vitam traducerent, ad oblectamentum traductam esse venandi artem, & studium, satis perspectum est. Nostrâ hac ætate non ita patet cuique venandi libertas, ut priscis illis temporibus. Principes & Nobiles Viri, loca quædam feris sylvestribus atque avibus tanquam asylum concessere, ut inibi à venantium plebe securæ degerent, ut sibi solis pro lubitu venari liceret. Institutum meum quod attinet, hic mihi mens est de iis venatoribus sermonem habere, qui ex hac arte ad se, suasque familias alendas, quæstum aucupantur. Habent Principes inter numerosas servorum familias Venatores, & Aucupes, quorum unicum munus est feras, aves capere, & capturam ad dominos suos deferre pro mensarum deliciis. Sunt etiam alii homines liberi, qui hoc Studio, toto anno ad venationem incumbunt, ac ad publica Civitatum Macella, prædas suas deferendo, ab hominibus otiosis, rebus insolitis vescendi cupidis, non exiguum lucrum capiunt, quâ in re certè laudandi sunt, ac si interdum multo pretio merces suas divendunt, haud quaquam culpandi; incredibile est enim, quantùm laboris impendant, quantùm sudoris & vigiliarum iis constent, ea quæ ceperint, illis enim persæpè evenit, quod totâ die laborantes nihil capiant, & quod pejus est, ut dum feras captare satagunt, ipsi à ferinis morbis capiantur. De iis itaque potissimùm mihi erit sermo, ii enim ob artem quam exercent, sæpius ægrotant. Ab hoc tamen infortunio Principes & Nobiles Viri, qui frequentiùs huic Studio se addixerint, interdum cavere non possunt. Non pauca exstant apud Scriptores exempla Principum Virorum, qui à feris occisi fuerint, sive ex nimio labore gravissimis morbis correpti obierint. Mirum est sanè, quomodò venatio cujuscunque conditionis homines oblectet, ut nec æstum, nec algorem, nec defatigationem sentiant, rerum domesticarum omninò obliti, pernoctantes etiam sub dio, ut Uxores solas cubare sinant, unde eleganter *Horatius*: *Manet sub Jove Frigido Venator, teneræ conjugis immemor.*

Absit tamen, quòd venationis Studium, hic improbare intendam, ex sui naturâ enim salutare est, & ad multos morbos chronicos remedii loco, ad præservationem quoque, à gravissimis morbis, cùm ex *Rhasis* quoque testimonio, in pestilenti constitutione, Venatores à peste immunes se præservarint. Cæterùm venatio exercitationis genus est, quod non unam tantum corporis partem, sed omnes simul exercet, ut ex (a) *Galeno*: Venatori enim necesse est, deambulare, currere, saltare, modò erectum, modò curvum stare, vociferari etiam, summatim omnes corporis partes exerceri, idque modò vespertinis horis, modò per noctem, modò per hyemem, sub Cœlo pluvio ventis perflato, corpus malè plecti & defatigari necesse est, sicque ad varias ægritudines disponi, quod potissimùm iis evenit, quibus ars venatoria in quæstu est, cùm nullum illis toto anno, feriandi tempus sit concessum, tam per æstatem latrante Sirio, quàm per hyemem, cùm nix alta jacet, quo tempore, ut ait *Virgilius*, tunc licet,

Gruibus pedicas, & retia ponere Cervis,
Auritosque sequi Lepores, & figere Damas.

Venatio antiquitùs magis laboriosa erat, quàm nostris hisce temporibus, Venatorem enim oportebat esse armatum arcu, pharetrâ, venabulis, quæ magno erant impedimento, & magnis opus erat lacertis, ad arcum tendendum, modò sclopetis, ut plurimùm res agitur, non solùm in Venatione, & Aucupio, sed etiam in piscatu, cùm neque pisces in aquis degentes, à pulveris pyrii vi flamineâ sint securi.

Cùm itaque Venatio certum moderamen habere

(a) 2. de Tuen. Val.

habere non possit; in iis qui se huic arti addixere, ut in illa non secus ac alii Artifices urbani alimentum suscipiant, variis morborum generibus conflictari solent, juxta anni tempora, ut plurimùm tamen acutis morbis, sic per æstatem, febribus ardentibus, cholerâ siccâ, dysenteriis corripi consueverunt, biliosis humoribus à solaribus radiis ad summam acredinem exaltatis, nec non à sitis & inediæ tolerantiâ, aliisque erroribus. Hyeme verò ob frigoris vehementiam, & facilem pororum cutis constipationem, post aliquot sudatiunculas, in morbos pectoris incidunt, uti pleuritides, peripneumonias. Cephalalgiis quoque gravissimis malè plectuntur, caput enim illud est, quod præ cæteris corporis partibus caloris & frigoris injuriis magis est expositum. Herniis etiam interdum obnoxii sunt, ob saltus & motus inconditos, dum feras sectantur.

Qualis curatio hisce morbis sit adhibenda, cuique perito *Medico Practico* satis est perspectum. Cui ergo contigerit hujusmodi venatorum curam suscipere, præ oculis potissimùm habenda erit hæc animadversio, quòd vires in hujusmodi ægrotantibus debiles sint ab exhaustu, non autem ab humorum pravæ naturæ copiâ, adeò ut in usu magnorum remediorum cautè sit procedendum, non enim tam facilè sustinent repetitas phlebotomias, neque validas purgationes, longè enim differunt exerciti in venatione, ab habitu exercitatorum, de quibus *Hippocrates*; venatus enim non est hujusmodi exercitatio, quæ corpus augeat, sed potiùs exsolvat, ut suis etiam canibus venaticis similes reddantur; idcircò *Galenus* Venatores ajebat, oportere esse duros & rigidos, neque pariter nimiâ diætâ esse macerandos, ne vires magis atterantur; necesse est enim, ut qui huic arti se dederint, robustæ sint constitutionis, alioquin citò fatiscunt, & variis morbis corripiuntur. Locus insignis est apud (a) *Hippocratem* his verbis: *Eunuchus ex venatione & discursu, hydropicus factus est*; Ars certè venatoria propria non est Eunuchorum & Spadonum, sed eorum qui sint duro de robore nati. Cautè itaque sunt tractandi, ac potissimùm ad humorum attemperationem est incumbendum, diaphoresi ad cutem illos disponendo, cùm enim sudationem habeant familiarem, ubi ex acuto morbo decumbunt, promptiùs iis succurretur per remedia diaphoretica, quàm alterius generis. Antiquiores in usu habebant, Balnea, sed nostrâ hac ætate illorum usus obsolevit; si tamen febris à suscepto frigore, & pororum cutis constipatione ortum habuerit, balneum aquæ dulcis, in usum revocari posset. Ubi verò acutus morbus in chronicum migrarit, & præsertim in febres, seu quartanas, seu alterius generis, neglectis remediis, quæ ad obstructiones tollendas in usu esse solent, neglecto etiam Chinæ Chinæ usu, ablegandi sunt Venatores ad solitum suum ministerium, quod moderatè exercitum, illis remedio esse poterit, ut unde salutem amiserant, eam feliciter redimant.

Quod de feras insectantibus diximus, hoc idem de Aucupibus dictum volo, hi enim licèt minùs patiantur, totos dies per agros & nemora vagantes, aves quæritando, ex nimio labore, & lassitudine, sudatione interdum, vespertinis horis postea interruptâ, febres tertianas & quartanas, per autumnum sibi comparant, quo tempore avium captura felicior & uberior esse consuevit; sicuti enim qui Octobris Mense retibus utuntur, ad Alaudas & Qualeas captandas (quod aucupii genus apud nos familiare est, dum Aucupes matutinis horis Qualeas, quæ in harundinetum se condiderint, blandè sollicitant, ut in nassam se recondant), non rarò acutis morbis, affici solent. Gravius autem periclitantur, qui ad aves aquaticas captandas incumbunt, ut in Vallibus ac in Stagnis, rigenti hyeme, dies ac noctes in parvis cymbis degant, non pauci enim ex iis, ob tetros halitus, & cœlum humidum, malignas febres & malos habitus, ac persæpè hydropisim contrahunt.

(a) 7. Opid. n. 58.

De Saponariorum Morbis.

CAPUT XII.

SAponem apud Veteres in usu fuisse ad vestes laneas, & lineas emaculandas, ex Scriptorum monumentis satis constat. Hoc Inventum *Gallorum*, quæ Natio elegantiæ & nitori semper studuit, *Plinius* (*a*) in *Historiâ Naturali* fuisse tradit, hæc sunt illius verba. *Gallorum hoc inventum rutilandis capillis ex sevo & cinere. Optimus fagino & caprino, duobus modis, spissus ac liquidus, uterque apud Germanos majore in usu viris, quàm fœminis.* *Galenus* de *simplicibus Medicamentis*, aliisque in locis saponis mentionem habet, quem ait componi ex calce, lixivio, ac sevo hircino, vel bubulo, vel caprino, vimque sordes abstergendi habere. Ex quibus verbis satis liquet, inter saponem Veterum, & nostrorum temporum magnam esse cognationem; Veteres enim lixivio ex calce & cineribus, sevum variorum animalium permiscebant, nostrâ hac ætate solum oleum. Sapo Venetus, præ cæteris maximè commendatur, & magnâ in copiâ ad longinquas Regiones defertur. Longum esset modum referre, quo Venetiis fiat Sapo, certè opus istud artificiosum est, plus quàm quis credat, nec minùs laboriosum. Tria sunt, ergo ex quibus Sapo componitur, calx viva, cinis, & oleum; calcem habent ex vicinis Montibus recentem, & melioris notæ, cinerem valdè longè petunt, vel ex *Hispaniâ*, vel *Alexandriâ Ægypti*, præferunt tamen Operarii eum cinerem, qui ab Hispaniâ in globos congestus Venetias defertur. Ex quibus verò plantis parentur isti cineres, ne scire potui, facilè tamen crediderim, ex iis fieri, quæ in oris maritimis nascantur. Primò itaque calcem aquâ communi diluunt, ac bene subigunt, interdum etiam aquâ marinâ in defectu aquæ dulcis, huic calci sic dilutæ, cinerem sub molâ prius contritum miscent, novam aquam addendo, si opus sit, eo modo, ut tota massa sit granulosa, & aliquam soliditatem habeat. Hanc in foveas quasdam, ad id opus factas reponunt, supra quam aquam conjiciunt, quæ paulatim ex hac mixtura, acres particulas combibens, per quosdam canales descendit in alias foveas, sicque repetunt operationem, eandem aquam prædictæ mixturæ reaffundendo, donec aquam fortem, acrem obtineant, aquæ stygiæ ad instar. Ubi ergo aquam istam, quantùm sibi necesse est, pararint, Operarii certam illius portionem in amplis cadis æneis reponunt, spatium relinquendo vacuum, in prædicto cado. Magno igitur igne subdito, aquam illam excoquunt per diem integrum, cui postea oleum olivarum remiscent, ea proportione, ut oleum ad aquam fortem se habeat ut unum, cum dimidio ad octo, si oleum recens & perfectum, si vetus aliquando plus, igne postea lentiori sinunt ebullire hanc novam mixturam, & singulis sex horis, exitum in alios cados, non tamen totâ ex parte permittunt, & priori cado rursus novam aquam fortem affundunt, sicque operationem repetendo, singulis sex horis attentè observant, quandò materia incipiat crassescere, illam enim è suis vasis extrahunt, & super areas effundunt in loco aperto, quo pacto tota massa concrescit, ac serrâ in varia frusta dissecatur. Hæc est saponis Veneti satis celebris, per Europam fabrica.

Operarii ex materiâ quam tractant nullum sentiunt incommodum, licet enim per inspirationem aërem hauriant acribus illis particulis saturatum, quibus oppletum est illorum ergasterium, nullum in Pectore, nec aliâ parte experiuntur incommodum, sani enim, & robusti & benè colorati degunt in hujusmodi officinis; solùm qui sine calceamentis incedunt, iis excoriantur pedes, & aliæ partes, si fortè illas aqua fortis pertingat. Totum incom-

(*a*) Lib. 28. cap. 12.

incommodum, quod hisce Operariis continget ex nimio labore, diu noctuque, ac nimio calore, ob ignem ferè perpetuum in hisce officinis provenit, ex quibus interdum iis necesse est, pedem efferre ad aërem frigidum, & recentem captandum. Cùm ergo isti Operarii æstivis vestibus, vel mediâ hyeme induti, aëri frigido se exponunt, facili negotio magnis constipationibus correpti, in acutas febres, & pectoris morbos, uti pleuritides, peripneumonias incidunt. His accedunt errores in diætâ, nam ex suis officinis aridi, & exusti, tabernas vinarias adeunt, ubi multo mero se invitant & proluunt. In hoc opificio, nullam aliam iis suggerere possum cautionem, quàm justam laboris moderationem in suis officinis, & cùm ex loco adeò calido, plus quàm hypocaustum illis exire necesse est, hyeme præsertim, vestibus benè palliolati, & capite benè obtecto. Cùm autem acutis febribus actu tenentur, promptâ, & repetita sanguinis missione iis succurrendum, iisque remediis, quibus curantur febres ardentes.

Ex hoc Saponis opificio, satis commodè explicari potest, qualis sit natura Medicamentorum, quæ dicuntur habere vim saponariam, h. e. abstersivam sordium humani corporis; vis enim hujusmodi potissimùm consistit in partibus alkalicis, & lixivialibus, sed oleosæ substantiæ mixturâ temperatis; sicuti enim in Sapone, aquæ forti oleum miscetur, ad castigandum illius acrimoniam ne lædat, & arrodat, ita etiam in Medicamentis vi saponariâ præditis, sapiens natura permixtam voluit oleosam materiam, pro attemperatione, ut mitius operarentur. Herba Saponaria dicta, quia macerata ritu Saponis spumam præfert, tale temperamentum particularum acrium, & pinguium habere dicitur, ac vi pollere inquinamenta gallici morbi abstergendi, sive sola, sive cum aliis ejusdem naturæ remediis decocta; sic Guajacum potissimùm celticæ luis alexipharmacum, non parvam possidet acrimoniam, nec modicam continet oleositatem. Oleum itaque illud est, quod suâ lenitate nimiam acrimoniam temperat, & spicula infringit, rectè propterea dicitur, utramque acrimoniam corrigere, tam alkalinam & lixivialem, quàm acidam. *Hippocrates* (a) in affectione cholericâ, præ cæteris remediis oleum commendat. *Propina*, inquit ille, *oleum ut quiescat*, *& ut venter subducatur.* Non minùs quoque eam temperat acrimoniam, quæ pendet ab acido, cujus rei exemplum habemus in sulphure, in quo magna latet aciditas, quæ tamen non percipitur, sed obscuratur ab illo pingui, inflammabili, quod inest sulphuri. Oleum ergo, Olivæ productum, nullâ cum re bellum gerit, sed omnibus bonitatem suam largè diffusivam communicat, bonum enim non est, ut dici solet, quod diffundi non vult.

(a) 4. Acut.

DE

DE VIRGINUM VESTALIUM VALETUDINE TUENDA

DISSERTATIO.

SI Monachos, aliosque religiosos cœtus, quos habent singulæ Civitates, sacram in terris militiam dicimus, Monialium quoque vitam suis in Claustris, speciem quandam militiæ licebit dicere, quæ stativis veluti in castris firmo pede, adversus hostes humani generis, fortiter pugnare novit, & vincere. Militiam hujusmodi nullæ gentes nec ethnici, nec judaici cultus novere unquam, nec cogitarunt quidem, utpote solius fœcunditatis amantes, & studiosæ; soli enim Christianæ Religioni, cujus caput est Christus, unus è Virgine Parente natus, flos ipse Virginum, servanda erat hæc gloria, & Ornamentum. Habuit quidem olim Roma Virgines, quas sacras, & à suâ Deâ *Vestales* vocabant, quæ nimirùm Vestæ sacra curarent, illius ignis æterni custodes. Quatuor ab initio, ac demum ad senarium numerum auctæ degebant *in Phano Deæ*, à cujus aditu nemo arcebatur interdiu, sed ibi pernoctare, fas erat viro nemini. En umbra quidem nostrarum Virginum, sed quantùm illæ nostris dissimiles; iis præscripta erant pudicitiæ tempora, nam post exactos annos triginta, in ministerio *Vestæ*, ignes perpetuos servandi, licebat nubere, atque ut ait, *Prudentius*, *transferre emeritas ad fulcra jugalia rugas.* Nostrarum verò Virginum, dicam potiùs Viraginum, singulis in Urbibus numerosæ sunt legiones, quæ Virginitatem, quam *Deo* voverunt, perpetuam, & illibatam præstant. Sicuti autem Virorum militiæ, cùm ad expeditionem aliquam proficiscitur, suos *Medicos* habere mos est, cùm magni intersit milites benè valere, & ritè curari, ita æquum est Monialibus præstò esse doctos, & peritos *Medicos*, qui illarum incolumitati quantùm licet prospiciant. Mens quidem erat de Morbis Monialium, & curatione disserere, sed satiùs duxi, Dissertationem hanc, de illarum tuendâ Valetudine præmittere, longè gloriosius esse existimans à morbis præservare, quàm eosdem curare.

Medicus itaque huic ministerio addictus, quem peritum, prudentem, honestisque moribus præditum esse oportet, primum, debet advertere, qualis sit conditio aëris, in quo positum sit Monasterium, nam si in loco salubri, non magnum negotium illi erit, Monialium valetudinem tueri, non ita verò si in loco insalubri fuerit; aër enim in quo degimus, & quem inspiramus magnam habet in nostris corporibus potestatem, persæpè enim evenit, ut Monasteria in gratiam amplitudinis hortorum, & Monialium oblectamentum, sint quidem benè structa, sed malè posita, nempè prope muros, & foveas Civitatis, ad quæ loca omnes sordes confluunt. Sic apud muros quotannis majorem ægrotantium numerum, & graviores esse morbos observare est, quàm in locis interioribus, qualis observatio, est *Hippocratis* in Libris Epid. in historiâ illius, qui decumbebat propè muros, hoc idem quoque in hisce Monasteriis observavi, nam si in frequentioribus locis Civitatis fuerint, licet sine hortis, & spatiosis ambulacris, feliciori fruuntur valetudine, quàm ea, quæ hujusmodi habent delicias, sed parùm salubres. *Medicum* ergo attentum esse

esse oportet, ut ea quæ aërem inquinare possunt, quantùm licet avertat, Moniales monendo, ut ab iis ventis caveant, qui ab eâ parte, ubi sunt foveæ, spirant, ac ne ingentes fimi acervos, in hortis suis congerant, sed potiùs curent exteriùs emi, neque recentes, sed veteres, ne dum hortos saturare volunt, aërem pravis halitibus inquinent; quam ob causam, *Hesiodus*, uti jam superiùs diximus, cùm de Morbis Agricolarum ageretur, stercorationem agrorum damnabat, consultum magis volens salubritati, quàm fertilitati. A deambulatione in suis hortis, matutinis, & vespertinis horis cavere debent, ne illarum graventur capita, summatim totius Monasterii mundities procuranda, ut aër quantùm licet purus servetur.

In omnibus ferè Monasteriis observavi quatuor, vel quinque sues nutriri solere, ut sallamenta, pernas, lucanicas, laridos, multaque alia conficiant; quæ animalia, licet intra quædam septa contineantur, fieri tamen nequit, quin aëris puritati multùm officiant, dum etenim suillia identidem purgare necesse est, per æstatem præcipuè, non parva mephitis totum Monasterium infestat, neque suaderi possunt, ut consuetudinem hanc abjiciant, licet si expensi ratio habeatur, in alendis his animalibus, non tam magnum sit emolumentum, ut ipsæ putant; quando igitur iis sic placet, quantâ possunt diligentiâ efficiant, ut quàm minimè aëris puritas lædatur.

Quoad alimenta humano generi communia, panis primas tenet, hac de re non habeo quod dicam, omnia etenim Monasteria optimo pane, ac ut plurimùm recenti utuntur, ab iisdem benè laborato, ut nihil sit, quod hac in re desideretur, non ita verò de potu, h. e. vino; vina etenim Monialium, ut plurimùm sunt de illorum naturâ, quæ ad æstatem malè se habent, ubi enim Procyonis, & vesani Leonis calores persenserint, evanida fiunt, & pendula. Infortunium hoc illis quotannis contingere observavi, nam cùm à principio multâ aquâ fuerint diluta, tum ut minùs lædant, tum ut cuncta dolia, quæ exstant, impleantur, non possunt postea æstatis fervorem diu sustinere. Aliud quoque malum accedit, ut quàm primùm ex uvis immaturis vina recentia conficiant, acria, & acidula, quæ ubi ad paucos dies ebullierint, in usum veniunt, unde stomachi dolores, & flatulentiæ ortum habent. Ad incommodum istud vitandum, hujusmodi tempore, vina sibi parent ex passulis, & aquâ purâ ad solem excoctâ, passulæ enim vinum concentratum dicuntur; sive si vinum hujusmodi non placeat, vinum vetus à suis affinibus, & amicis sibi procurent, vinum enim recens, qualecunque sit, stomacho semper infensum est, atque ubi vini veteris copia haberi possit, à novo abstinendum; *Nemo vinum vetus habens, statim vult novum*, ajebat *Servator noster* apud *Lucam*. Monere item soleo Monasterii Rectricem, ut pro communi usu vina recentia, sed non multâ aquâ diluta percolari jubeat, sicque percolata in doliis ad usum reponat; vinum enim ritè percolatum, ac à tartaro & fæcibus depuratum, id proprietatis habet, ut in doliis nunquam effervescat, ubi cætera vina ad menses integros in doliis solent ebullire. Habent id etiam vina percolata, ut nunquam marceant, & pendula fiant, sed solùm ob nimios æstus acescant. Consultiùs tamen fore crediderim, tum pro Monialium valetudine, tum pro re Monasterii, si ii quibus demandata est cura cellæ vinariæ, meraciora vina pararent, suo tempore pro æstivis mensibus, quæ postea limphâ diluerent, cùm iis uterentur, uti multis in locis fieri assolet; sic enim securiùs Moniales valerent, & Pharmacopolæ Monasterii peculatum minus exhaurirent. Scio equidem in quibusdam Monasteriis, ad vina præservanda ne vappescant, alumen, ad portionem quandam pro quâlibet vini mensurâ solere misceri, sed cum vina hujusmodi vim adstringendi, & obstruendi possideant, pro bonâ valetudine commendare nequeo.

Quoad cætera alimenta, cùm varia sint Monialium instituta, aliæ pisculentam vitam degant, aliæ carnibus utantur, & omnibus cibis, qui secularibus etiam in usum

veniunt, cùmque diversæ sint ætates, habitudines, temperamenta, non nisi generalia documenta possunt præscribi, in omnibus tamen tanquam regula Polycleti primas tenebit, justa moderatio. Iis quæ carnibus abstinent, ac solis piscibus, ac oleribus vescuntur, lubrica solet esse valetudo; *Imbecilliora cibaria brevem vitam habent*, scripsit *Hippocrates*, h. e. alimenta parùm vitalia, & facilè corruptibilia. Panem oportere ad pisces, & olera quadruplum esse, ajebat M. *Ficinus* de Studiosorum valetudine tuenda. Legumina omnia flatuosa sunt, & succos non nisi melancholicos præstant, qui bonæ valetudini, ex suâ naturâ adversi sunt. De leguminibus locus est apud *Hippocratem* in Libro de ratione victûs in acutis, ubi ait omnia legumina esse flatuosa, cruda, elixa, frixa, non ita vero viridia. Rationem reddit *Martianus*, quare Legumina macerata, & viridia sint minus noxia, quàm sicca, cùm vulgaris opinio sit, legumina viridia pejoris esse notæ, quàm sicca, quia nempè ubicunque siccum prævalet humido, materia flatuum generatur, nequaquam verò ubi humidum, prævalet sicco, quod in leguminibus viridibus, & maceratis contingit. Ut ergo minùs lædant legumina, oportebit, ut quantùm fieri possit sint macerata aquæ lixivialis beneficio. Solent ulteriùs præter flatulentiam, somnos valdè turbulentos efficere, & aphrodisiacas idæas mente excitare, unde in Adagium cessit *pythagoricum* illud, *A fabis abstineto*. Hanc ob causam D. *Hieronymus* Monachos suos corpora jejuniis castigantes, ut castimoniam servarent, monebat ut quantùm possent à leguminum esu abstinerent, ac oleribus potiùs uterentur, quod idem repetit in Epistolâ ad *Furiam* de viduitate servandâ, & in aliâ Epistolâ ad *Demetriadem* de servandâ virginitate.

Si verò sint ex iis, quæ non tam severæ disciplinæ se addixerint, sed carnibus utantur, laudantur primò vervecinæ, ut quæ facilè perspirent, ex observatione *Sanctorii* nostri, in Lib. de stat. Med. postmodum vitulinæ, & quas habemus ex gallinaceo genere, columbis, avibus montanis, si ipsis ex ære proprio suppetat commoditas. Carnes bubulæ, suillæ, leporinæ, coctu difficiles sunt & crassos succos generant. Mutinæ exstat Monasterium insigne Virginum, quas *Salesianas* à D. *Francisco de sales* vocant, quod ex munificentiâ Serenissimæ *Ducissæ Lauræ* fuit fabrefactum, & multis latifundiis dotatum, quæ Moniales nullâ aliâ utuntur carne, quàm vitulinâ, in hunc finem, ut quantùm possunt benè valeant, & cum animi hilaritate *Deo* serviant. Bonum est autem Monialibus sanguinem spirituosum esse, & per sua vasa, fluxilem semper quidem, ea præsertim ætate, quâ talem esse oportet.

Non sum nescius institutis suis, & legibus obstrictas esse, ut frequentibus jejuniis corpora sua castigent, sed in hac re, quoque locum habet celebre illud μηδὲν ἄγαν, h. e. nequid nimis; persæpe enim Monialium multæ, severioris disciplinæ studiosæ, se ipsas conficiunt, & in ipso juventæ flore sanguine & viribus exhaustæ, non solùm valetudinariæ, sed etiam morbosæ fiunt, atque morosæ cæteris Monialibus, & *Medicis*, à quibus prompta remedia exigunt. Hic referre lubet, quæ de Virginum jejuniis refert D. *Hieronymus* in laudatâ Epistolâ ad *Demetriadem*. *Sic debes jejunare, ut non palpites, & respirare vix possis, & comitum tuarum vel porteris, vel traharis manibus, sed ut fracto corporis appetitu, nec in lectione, nec in psalmis, nec in vigiliis solito quid minus facias; Jejunium non perfecta virtus, sed cæterarum virtutum fundamentum est, & sanctificatio, atque pudicitia. Parcus cibus, venter semper esuriens triduanis jejuniis præfertur.*

Nihil porrò est, quod bonam Monialium valetudinem magis infirmet, quàm quòd si eo beneficio gaudere non possint, quod ex somno justo & naturali obtinetur. Etenim cùm Monialibus, ut plurimùm mos sit, somnum in amplo & longo conclavi, quod dormitorium vocant, capere, unaquæque in suo cubili, quamvis justum tempus illis ex Monasterii instituto sit destinatum, nequeunt tamen per totum illud tempus somno indul-

indulgere; siquidem cùm omnes simul eodem in loco conclusæ sint, ex iis aliæ tussiant, aliæ suspirent, aliæ altùm stertant, aliæ somnient, & obloquantur; graves patiuntur interdum vigilias, & cùm matutinis horis suavius dormiunt, ad sonum campanæ surgendum è lecto, & Templum adeundum. Præter vigilias aliud quoque accedit incommodum, quòd non admodum bonus odor iis in locis, ubi tot Virgines simul dormiunt persentiatur, in quem, siquis manè pedem immittat, nares sibi percelli sentiat, quod Moniales, licet assuetæ ingratum habent, qualem odorem vocant *dormiticio*. *Hippocrates* in Libris Epidemiorum somnum laudabat in frigore cooperto, in amplo scilicet conclavi, sed stragulis esse benè coopertum, ne somnus à frigore perturbetur, aër enim, qui per os inspiratur, purgatior est, quâ de re alibi diximus.

Longè placidiorem somnum capiunt hæ Moniales, quæ singulæ suam cellulam habent, hyeme præsertim, placidius enim dormiunt, & permissum illis tempus ad quietem implent, non ita verò æstate. Aliud quoque incommodum vitare non possunt, nimirum quin aërem inquinatum ab halitibus, qui jugiter à corpore exspirant, per os, nares resorbeant. Ad hujusmodi incommodum quantùm licet vitandum, iis suasor sum, ut dormitorii valvas, non solùm æstate, sed etiam hyeme modicè apertas relinquant, ad aërem recentandum, ut inter internum, & externum aliquod sit commercium; si quæ verò sint, quæ sibi non satis noctu somnum captasse videantur, æstate præsertim, quo tempore breviores sunt noctes, somno diurno, ad aliquam horam supplendum ante cibum ex *Celsi* monitu. *Longis diebus meridiari potius ante cibum*, *utile est*, *sin minus post eum hyeme potissimum totis noctibus conquiescere.*

At si non tam facilè est, sacris hisce Virginibus iis beneficiis gaudere, quæ præstat somnus, perfacilè quidem esset ea consequi, quæ laudabilis corporis exercitatio conferre posset. Si qualis sit Monialium vita, contemplemur, eam ut plurimùm sedentariam esse deprehendemus, dum in suis Ergasteriis inter Artes Minervæ delicatiores, vel acu pingendo, sive quid aliud simile efficiendo, sive in Templis canendo, meditando, majorem diei partem traducunt, atque hoc est, quod illas, nec diu, nec benè valere sinit. At dicent ipsæ, canere & psallere exercitii genus esse, cui non erant assuetæ, cùm propriis in domibus, apud suos Parentes degerent. Non negarim equidem, quin cantus & psalmodia inter exercitia locum habeant, sed dico hæc non sufficere, nisi totum corpus quoque convenienti motu exerceatur. Verum exercitium appellabat *Plato*, in quo motus fit in seipso & ex semetipso: Lectio sola & cantus pulmones exercent, non totum corpus. Urgebunt ipsæ singulis diebus, matutinis horis, antemeridianis, vespertinis quoque etiam per noctem, toto corpore exerceri ad Campanas in motum ciendas, quod non tam leve exercitii genus est, ut totum corpus non incalescat, ac interdum sudore non diffluat. Hujusmodi exercitationem improbare non audeo, nisi totam viciniam cogerent, ad multa mala illis imprecanda. Memini me non semel curasse juvenculas Moniales, gravissimis destillationibus detentas, cùm mediâ hyeme noctu etiam ad multas horas, in turris summitate, ad sonum campanæ totis viribus incumberent, ad aliquem diem festum prænunciandum, ac præsertim ubi aliqua puella sit velanda. Ego certè non satis admiror, quomodo cunctis Monialibus in omnibus ferè Civitatibus tam gratum sit hoc aurium tormentum. Non desunt alia exercitia, in quibus totum corpus, & singulæ partes corporis exerceantur, veluti manus, pedes, quale est opus textorium, at nullam textrinam in Monasteriis mihi unquam videre obtigit, si quid autem est, quod ab obstructionibus naturalium viscerum præservet, ac si adsint eas facilè expediat, maximè est ars texendi, ubi totum corpus in exercitio est, nunquam certè robustiores & coloratiores solent esse mulieres, quàm textrices. *Mulierem fortem quis inveniet*, *quæsivit linum*, *& lanam*, *& operata est consilio manuum suarum*,

rum, sic ex *Sacris Literis* habemus. Olim quidem Virginibus Monialibus licebat identidem è suis Monasteriis pedem efferre, nunquam tamen solis, ac ad solennes supplicationes per Civitatem, ut solent alii religiosi cœtus, longo ordine procedere, quod iis sanè non modico erat beneficio, ad justam corporis exercitationem; at quoniam *Bonifacio VIII.* P. M. satius visum est, eas esse suis in Monasteriis conclusas, ut Cœlo potiùs, quàm Mundo spectaculo essent, modò necesse est, ut aliis laboriosis operibus suppleant, nec quæ magis laboriosa sunt, servis suis, quas conservas vocant, ac ut plurimùm de rusticanâ gente, relinquant, ne postea, ubi illas vident robustas, & benè coloratas, illarum felicitati invideant. In quibusdam Civitatibus, observavi, Monasteria quædam esse quæ servas non habeant, sed Moniales omnes ejusdem esse sortis, quæ sibi, quæ necessaria sunt procurent. Præstat igitur Virgines Vestales operosas esse, non solis manibus circa opera levidensis texturæ, sed toto corpore, si illis cordi est bona valetudo. Sic ea quæ à *Medicis* de excretis, & retentis passim dicuntur, à moderato corporis exercitio, tanquam fructus à radice promanant; ubi enim ea quæ excernenda erant fuerint excreta, natura facilius retinet, quod ad corporis alimoniam est necessarium.

Si verò ad sanitatis tutelam, adeò conferunt moderatæ corporis motiones, non minùs quoque conferet compositos esse animi motus; tanta siquidem lege consortii socientur anima & corpus, ut ad invicem bona, & mala sibi communicent. Quam graves turbas in humanis corporibus, ac præsertim in massâ sanguineâ excitent animi pathemata, veluti ira, timor, gaudium, aliæque passiones si modum excedant, satis olim ostendit Doctissimus *Chambræus* in Libro, quem de passionum characteribus inscripsit; ubi notas, & colores describit, quos quæque passio in ipso vultu depingit, unde quis possit conjicere, quàm graves motus intus efficiant, in fœmineo præsertim sexu. Non semel mihi observare obtigit, ob subitam animi passionem, in Mulieribus, temporis ferè momento, tantam ad interna contractionem fieri, ut ea supprimerentur, quæ in pleno erant fluore. Caveant ergo quantùm possunt Sacræ Virgines, ab animi passionibus, ira præsertim, & quam properè anguem, ut dici solet, in ovo suffocent. Nolim tamen, ut apathiam sibi procurent, ut olim quidam *Philosophi*, hoc enim generosas Virgines dedecet, habent siquidem suum usum passiones, si quis rectè illis uti velit. Satis sit, si illas regere didicerint.

Animum rege, qui nisi servit
Imperat, hunc frenis, hunc tu compesce catena.

Quoniam verò, quærere quis posset, num pro tuendâ Monialium valetudine, satis sint sola præcepta, & recta vivendi ratio, an etiam in usum revocari possint remedia, responderem, quòd cùm sanitas multam habeat latitudinem, possint etiam suis temporibus ad præservationem usurpari medicamenta. *Quibus convenit venæ sectio, vel purgatio, hos vere purgare, vel venam secare oportet*, ajebat *Hippocrates*.

Notanda est autem particula illa disjunctiva, non enim præcipit *Hippocrates*, ut semper duo hæc magna remedia, ut apud nonnullos mos est, in usum veniant, qui piaculum putant venam secare, nisi aliquod purgans fuerit præmissum; sunt enim quædam, quibus convenit sola venæ sectio, ubi nimirum plenior sit habitus, aliæ quibus sola purgatio, cùm ad cacochymiam vergunt, sunt etiam quibus utrumque convenit. Non solùm autem vere, sed etiam autumno, institui poterunt hujusmodi remedia, ac præsertim purgationes, ad ea errata corrigenda, quæ æstate commissa fuerint, in esu voluptuoso fructuum, qui sub Ora, & Opora maturescunt.

Paucas hasce *cautiones Medicas*, cùm alia permulta dici possent, Virginibus Vestalibus lubuit proponere, pro illarum bonâ valetudine, ut alacriùs perstent in eo quod tam generosè susceperunt Instituto. Grande meherclè est opus, duro cuique martyrio comparandum, Virginem puellam, ad perpetuam castitatem custodiendam voto se obstringere, nam uti eleganter D. *Hieronymus*: *Contra naturam, imò ultra naturam est, non exercere quod nata sit, interficere in se radicem suam, & sola Virginitatis poma decerpere.*

BERNARDINI RAMAZZINI,

Medicinæ Profeſſoris Primarii, &c.

DE

PRINCIPUM VALETUDINE TUENDA,

COMMENTATIO

SERENISSIMO PRINCIPI FRANCISCO ESTENSI

DICATA.

PRINCEPS SERENISSIME,

CUM duobus ab hinc annis mihi Mutinæ commoranti datum fuerit, ut SERENISSIMÆ CELSITUDINI TUÆ humillima Obſequia mea coram præſtarem, atque ut eodem tempore generoſam Tuam Indolem, qua Glorioſiſſimum, tum Pace, tum Bello, Avum Tuum FRANCISCUM PRIMUM planè refers, admirari poſſem, magna me inceſſit cupido, ut aliquo literario munere Nomini Tuo primus omnium litarem. Ægrè quidem tuli, quòd nihil paratum haberem, neque ob improſperam Valetudinem, quæ lateri meo comes individua hæret, quidquam tam citò moliri poſſem, quod Te dignum cenſerem. Hæſit tamen menti meæ Votum iſtud, nec levi ſollicitudine torqueri me ſenſi, quòd argumentum non ſuppeteret quale optabam, quod nimirùm non minus novitatis, quàm utilitatis contineret, & Principibus ad Populorum regimen natis magis proprium eſſet, quàm cæteris. Favit tandem votis meis Fortuna, dum enim libros meos, ut fieri ſolet, excuterem, occurrit liber Marſilii Ficini de Studioſorum Sanitate tuenda, tum mihi ſub manibus naſci viſum eſt argumentum, quod quærebam; hoc eſt ut Tractatum de Principum Valetudine tuenda conſcriberem. Profectò ſi rectè advertamus, nullius hominum generis magis lubrica eſt Valetudo, quàm Principum, ac eorum præcipuè, apud quos ſumma eſt poteſtas; varias quidem ob cauſas, ſed potiſſimùm ob vitam minùs ſobriè traductam; illis enim inter delicias, & opiparas menſas enutritis, non tam facilè eſt, uti privatis hominibus, eam vitæ ſobrietatem, ac tenorem ſervare, qui ſanitatem cum longævitate pollicetur. Quot ſervi pro piſcatu, pro venatu, & peregrinis aucupiis, quàm ingens Coquorum turba, diu noctuque inſudet, ut cibaria elementa per omnia quæſita coquat, atque inexplicabilibus mixturis condiat, ut menſæ regali pompa inſtructæ appareant, nemo non novit. Quis autem in tanta Epularum varietate, elegantia, ac inter tot languentis appetitus incitamenta, ac præcipuè ubi magnus aliquis Princeps hoſpitio ſit excipiendus, uti perſæpè in Aula Eſtenſi evenit, quæ omnium hoſpitaliſſima eſt, quis inquam ſobrietatis tam ſeverus ſit cuſtos, ut ſibi temperet, ne de ſingulis aliquid delibet? Non minùs autem obſtructionum nutricula eſt, ciborum in modica licet quantitate aſſumptorum diverſitas, quàm cibi ſimplicis ſaturatio; fieri enim nequit, ut edulia diverſæ non ſolùm, ſed contrariæ indolis, in unam formam coëant, & ingentes turbas in ſtomacho non excitent. Hinc nihil frequentiùs, quàm videre Principes, licet antea boni habitus, aut Valetudinarios degere,

aut præproperè, ob vitam nimis lautam, & minus quàm par est exercitatam occumbere; sic peculiares quosdam morbos in Aulis hospitium sibi delegisse intuemur, uti Colicam, Nephritidem, Podagram præcipuè, cui volupe est auratis sub tectis, & in cubilibus, purpura instratis molliter cubare. Habes quidem, PRINCEPS SERENISSIME, *præ oculis magnum Temperantiæ, & omnium Virtutum Exemplar,* SERENISSIMUM *scilicet* PARENTEM TUUM, *cujus Vita morum Censura est, ad quem, tanquam ad speculum* TE *componas, ex hoc tamen meo labore aliquot documenta accipere poteris, ut Valetudinem tuam sobriè degendo Tute possis regere. Non ideò tamen suasor tibi sum, ut tam arctis legibus* TE *addicas, uti olim Ludovicus Cornarius Patritius Venetus; neque enim hac ætate nondum pubescente, Corporis habitum, quo* TE *Natura instruxit, tam elegantem, ac decorum genio suo fraudare debes, nimis parce vivendo; neque enim* TIBI *grandiori facto, natoque ad publicum bonum, semper liceret capiundi Cibi momenta eligere, satis sit si mediocritatem quandam serves, ac præcipuè illud Comici,* Ne quid nimis, ne quid minùs. *Sicuti autem tua interest inculpata Valetudine gaudere, quando* non est vivere vita, sed valere, *atque omnia mortalitatis nostræ stadia percurrere, ita quoque Subditorum plurimùm interest Principem habere sanum, robustum usque ad ultimum senium, ut successorem provectioris ætatis relinquat. Meum hoc igitur, qualecumque munus, quod* CELSITUDINI TUÆ *in Obsequium sistere audeo, ea benignitate, quæ Atestino generi propria, & gentilitia est, excipe, Teque novum Mœcenatem, qualem omnes sperant, exhibe; sic enim meo exemplo in sinum tuum convolabunt Literatorum Opera Tuum Nomen auspicantia; agedum ergo, ac eorum Principum, qui egregium & magnificum putant Scientiarum, bonarumque Artium Cultores favore prosequi; Ordinem*

Ingredere, & Votis jam nunc assuesce vocari,

CELSITUDINIS TUÆ SERENISSIMÆ

Patavii Kal. Septemb. 1710.

Humillimus, Addictissimus, & Observantissimus Servus & Cultor

BERNARDINUS RAMAZZINI.

L E-

LECTORI BENEVOLO S.

Quam sortem apud Medicos habiturus sit meus hic Liber, ex ipso Bibliopola, cui illum imprimendum tradideram, cognovi; is enim cùm aliàs propriis sumptibus mea scripta Typis tradere soleret, modo se de hoc Opere meo idem facturum pernegavit, causatus talem esse Libri titulum, ut ad sui emptionem paucos possit allicere, cùm Medici libentiùs Libros de curandis morbis, quàm de tuenda valetudine emere soleant, & perpauci sint, qui ad Aulas Principum se unquam accersiri posse existiment. Quamvis facilè ita eventurum, uti prædixit Bibliopola, cognoscerem, volui tamen Librum hunc meum prodire, & publici juris fieri, parùm sollicitus, si non multos hujus Operis lectores nactus fuero, memor nempe Horatiani illius carminis,

. . . neque te ut miretur turba labores,
Contentus paucis lectoribus . . .

Unica ratio scribendi mihi fuit ut prodessem, non ut plausus emerem. Non semel conditionis Principum misertus sum, qui cùm ex aliquo gravi morbo decumbunt, magis periclitantur, quàm cæteri homines, dum à Medicorum multitudine, etiam si velint, cavere non possunt. Si quis enim Princeps graviter ægrotans, uni tantùm Medico fidere se vellet, Aula tota reclamaret, quin ipsemet Archiater Principem suum precibus fatigaret, ut quos haberet Civitas experientia Clariores Medicos, & exteros quoque in subsidium sineret accersiri. Rem igitur non inutilem, neque Principibus ingratam facturum me credidi, si in illorum gratiam Tractatum conscriberem, ex quo ea commoda obtinerent, quæ pars Medicinæ, Præservatrix dicta, pollicetur, ne tam crebrò Curatricis molestias cogantur experiri. Tu interim, qui mea hæc legere non gravaberis, si quid boni inerit, illis fruere, & Vale.

DE PRINCIPUM VALETUDINE TUENDA, COMMENTATIO,

CAPUT PRIMUM.

Ad publicam felicitatem plurimùm conferre bonam Principis Valetudinem, ideòque peculiari diligentia custodiendam.

Si inter ea, quæ in hac humana societate, ad publicum bonum sunt instituta, maximè optabile est bonum Principem habere, non minùs quoque votis expetere licebit, eundem bona, & inculpata Valetudine, cum Vitæ longævitate gaudere; quemadmodum enim (si tamen interdum licet magnis parva componere)

nere) dum Paterfamilias, qui in propria Domo Princeps, & Dominus est, rectè valeat, ut rebus suis vacare possit, rei domesticæ negotium ritè procedit, & census augetur, ast ubi adversa Valetudine premitur, œconomica administratio pessum it, ac patrimonium licet amplum fuerit, paulatim ad tenuitatem redigitur; ita prorsùs si bonus Princeps secunda fruatur Valetudine, subditi in officio perstant, & politicum Regimen imperturbatum servatur, si verò lubrica, & inconstans fuerit Principis Valetudo, diù stare non poterit publica felicitas, perditi enim homines novarum rerum cupidi, hinc ansam captare solent, publicam quietem seditionibus, & bellis civilibus evertendi; quale infortunium olim experta est *Gallia*, sub *Carolo IX.* qui ob vitam valetudinariam, cui erat addictus, magnis calamitatibus floridissimum Regnum suum afflictum, & convulsum adspicere coactus est. Sic *Rheutam Scotorum Regem Septimum*, variis morbis conflictatum, ac semper lecto affixum, cùm à Nepote regnandi cupido periculum aliquod sibi impendere agnosceret, à Regno se abdicasse, ex historiarum monumentis habemus. Non deessent exempla, quibus ostendi posset, cum statu Principis valetudinario, publicam felicitatem constare non posse, cùm ætas quælibet casus hujusmodi habeat, verùm res ipsa loquitur, quando non solùm in politicis, sed physicis rebus, idem prorsùs evenire facilè poterit cognosci. Laboret, uti non rarò fit, corporis nostri pars aliqua princeps uti cor, aut cerebrum, affectu aliquo, licèt non gravi, naturalem totius corporis œconomiam aliqua ex parte lædi necesse est. Si imbecillis stomachus sit, nec ritè ingestos cibos concoquat, singulæ partes totius corporis noxam persentiscunt, si verò firmus, & robustus sit, universum corpus robur, & firmitudinem suam retinet. Rectè propterea in hanc rem Q. *Serenus* antiquus Scriptor, qui de Re Medica Carminibus eleganter scripsit, de stomacho hos habet versus:

Qui stomachum Regem totius corporis esse
Contendunt, vera niti ratione videntur,
Hujus enim validus firmat tenor omnia membra.

At si hoc in nostris corporibus evenire observamus, non est quòd miremur, si in Civili corpore, idem quoque aliquando eveniat; adeò refert, eum qui cæteris præsit rectè valere, quam ob causam *Plato* in Libro de Republica, *Socratem* induxit, ex *Æsculapii* instituto vetantem, ne qui ex natura sua valetudinarii essent, ad publica negotia administranda accederent. Cùm itaque satis constet, languente Principe, languere quoque Leges, & publicam felicitatem, magna commendatione digna est Ecclesiæ consuetudo, Summum rerum omnium Rectorem pro Christianorum Principum incolumitate, in sacris solemnibus deprecandi, & publica vota quoque suscipiendi, si eosdem graviter, ex aliquo morbo decumbere contingat. Id ipsum quoque agere Ethnici pro more habuere. Sic *Magno Pompejo* in Campania febre laborante, totam *Italiam* pro illius salute suis numinibus sacrificia instituisse legimus. Admiratione quoque olim fuit Populi Romani pietas erga *Germanicum*, quem à *Tiberio* adoptatum, pro successore habiturum sperabant; cùm enim illum *Antiochiæ* ex gravi morbo periclitari nunciatum esset, ac propterea tota Civitas in magno luctû, & mœrore versaretur, evulgata fama convaluisse *Germanicum*, ut in ejusmodi gaudium effusus est Populus, ut per Urbem conclamaret: *Salva Roma, Salva Patria, Salvus est Germanicus, & in Capitolium cum luminibus, & victimis plebs concurreret, convulsis Templi foribus, ne* (ut tradit Scriptor) *gestientes vota reddere morarentur.* Verùm certo nuncio paulò post accepto mortuum *Germanicum*, pietas in furorem conversa est, lapidata enim fuere templa, subversæ aræ, lares quibusdam familiares, in publicum abjecti. Tanti erat apud ipsos *Germanici* Vita, & Valetudo, spe concepta publicæ felicitatis, ob egregias animi virtutes, quæ in illo præcellebant, si post *Tiberii* excessum Imperii habenas aliquando suscepisset.

Cùm ergo ad Populorum prosperitatem ma-

magnum habeat momentum, prospera Principis Valetudo, æquum sanè est, ut magna illius habeatur cura, & studium; munus autem hujusmodi nonnisi Medicæ Artis esse poterit, cui ad benè merendum de humano genere semper intentæ satis esse non debuit Regulas, & præcepta in universum tradidisse pro tuenda Hominum Valetudine, juxta ætatum, temporum, & locorum naturam, quam spartam exornavit *Galenus* libris sex de sanitate tuenda editis, quem postea multi alii Scriptores sunt imitati, nisi etiam quarundam Personarum, quæ ad publicum bonum videntur natæ, incolumitati studeret prospicere. Sic *Marsilius Ficinus* Vir Celeberrimus elegantissimum Libellum, *de Studiosorum Sanitate tuenda* conscripsit, cujus exemplo postea *Fortunatus Plempius* in Lovaniensi Universitate Professor Egregius Opus elegantissimum edidit *de Togatorum Valetudine servanda.* At si Literarum studiosos,

Qui Juris nodos Legumque ænigmata solvant,

benè valere optabile est, ac si ob utilitatem, quam humanæ Reipublicæ præstant digni fuere habiti, ut in sui gratiam peculiares Tractatus à Doctissimis Viris conscriberentur, eò magis Principes Legum Custodes, & publicæ felicitatis Columen, ab Arte Medica Obsequium istud, seu tributum videntur exigere, ut pro illorum valetudine, quantùm licet tutanda, particularem curam, & operam impendat.

CAPUT II.

Qualis debeat esse Medicus, cui verè Archiatri nomen conveniat, quidve in Principis Persona desideretur.

SI Principibus magno decori est, & laudi Aulam habere Clarioribus Viris, quos in diverso facultatum genere fama commendet, potiùs quàm statuis, & Imaginibus ornatam, & instructam, veluti *Jurisconsultis*, *Philosophis*, *Mathematicis*, *Historicis*, *Poëtis*, aliisque Literarum cultoribus, iisdem non solùm decorum erit, sed necessarium, habere Medicos, fama, doctrina, & experientia celebriores, quorum Opera, tum in secunda, tum in adversa valetudine utantur. Habuère sanè priscis temporibus Reges, & Imperatores, magni nominis, & auctoritatis Medicos, uti *Alexander Magnus*, *Philippum Acarnum*, *Cæsar Augustus*, *Antonium Musam*, & sic deinceps alii Cæsares, & Reges, barbaris quibusdam seculis exceptis; non habent tamen nostrorum temporum Principes, quòd hac in re invideant Principum priscæ ætatis Fortunæ, unico enim seculo adeò exculta est Ars Medica, tum in Theoricis, tum Practicis, ut si ipsis Medicinæ Parentibus daretur reviviscere, non parùm admirarentur, quomodo Ars ista tam longo seculorum fluxu, quasi iners, & otiosa steterit, ac postea tam brevi tempore summum ferè gloriæ apicem visa fuerit attigisse. Quamvis igitur Medicorum præstantis doctrinæ, & experientiæ suppetat copia, pro determinando tamen Archiatro aliquo, opus est delectu; oportet enim in eo Medico, qui in Aula benè mereri, & dignitatem suam integram servare velit, prærogativas quasdam eminere, quas non tam facilè sit in cæteris reperire.

Ad Archiatri munus, itaque ritè obeundum, idonei esse non possunt, qui Medicinæ Elementis, primoribus labris, ut dici solet, delibatis, Laurea donati, in Pagos, & Oppida concedunt, ibique ad aliquot annos, alienis periculis praxim aliquam medendi addiscant, mox in aliqua populosa Urbe clinicam exerceant, donec apud doctos, & indoctos boni practici nomen sibi comparent. Hujusce enim ordinis Medici in Theoricis semper hospites esse consueverunt, novarum rerum quæ in Medica facultate jugiter eveniunt prorsus ignari, nec alios Scriptores versant, quàm qui de re pharmaceutica

tractant, ut magnam remediorum supellectilem promptam, & in numerato, ut dici solent, habeant. Medicum verò, qui Principum Valetudini præesse debet, necesse est, ut in loco Studiis apto, hoc est in aliqua celebri Universitate, cursus suos tum in Philosophia, tum in Medicina ex asse absolverit, ac antequam medicæ praxi se devoveat, in Museo Docti, & Eruditi alicujus Medici, Scriptores tum veteres, tum novos evolvat, ac norit quos Auctores legere debeat, quos omittere, ne tempus inutiliter conterat, atque hoc pacto sese instruat, ut solent juvenes Doctores in Jure creati, qui in Jurisconsultorum Bibliothecis versandis Libris operam impendunt, antequam ad Forum pro agendis causis accedant. Ad erudiendum Medicum, ut dignus sit, qui sive in publicis Lyceis professorium munus exerceat, sive in Aulis Principum Archiatri dignitatem ritè sustineat, non parùm confert in juvenili ætate peregrinatio, non tam curiositate quadam varias Provincias, & Regna invisendi, atque hominum mores observandi, quàm ut peregrinando, Doctiores, & Celebriores Medicos cujuscumque loci conveniat, & alloquatur, ut ab iis varium medendi modum, & quæ usitatiora in morbis apud ipsos sunt remedia accipiat, sicque variis mercibus onustus Patriam repetat. Mirum est, quantum prudentiæ, quæ in Medico primum expetitur, ac in eo præsertim qui Archiatri dignitate sit decoratus, sibi comparare possit, is, qui peregrinationem hujusmodi suscipiat; sic Ulysses, *qui mores hominum multorum vidit & Urbes*, prudentis titulum sibi adscivisse dicitur. Mos hujusmodi nunquam satis laudandus, Germanis valdè familiaris est, qui postquam ab Academiis demissi fuerint, prius quàm Medicæ Praxi seriò se dedant, varias peregrinationes, ac præsertim per Italiam nostram capessunt; ut quos in re Medica, vel fama, vel scripta commendent, invisant, ex quibus documenta aliqua, quæ Artis sint decerpant. Exstat in hanc rem Elegantissimus Libellus, *Thomæ Bartholini*, quem ad *Gasparum Filium*, dum Italiam peragraret, de Medica peregrinatione conscripsit, in quo illum admonet, quomodo gerere se debeat, quæ Lycea, quas Urbes adire, quos Medicos salutare aliosque etiam in omni Scientiarum genere Eruditos Viros extra Medicam facultatem, quos inter Celeberrimum D. *Antonium Maliabequium* Hetruriæ Decus recenset. Qui ergo talia fundamenta jecerit, ac postea Medicæ Praxi in Urbe aliqua populosa, ubi periti exstent Medici, practicæ medicinali ad aliquot annos sedulam impendat operam, supra vulgarium Medicorum sortem assurget, ut aliquando ad Principis Aulam possit accersiri. Singularis itaque doctrina requiritur in Medico, qui verè aptus sit ad regendam Principis sui bonam valetudinem, non minor enim virtus est, sanitatem ab iis, quæ clanculum, vel apertè, è statu suo, illam evertere possunt, sartam tectam tueri, quàm eandem amissam restaurare, sicuti non minor militaris Disciplinæ peritia in eo exigitur, qui prudentia, ac attentione, arcem ab hostilibus insidiis norit servare, quam in eo, qui ab hostibus captam valeat redimere. Si verò præter recensitas dotes, alia accedant ornamenta, ut in Geometricis, Astronomicis, & Physica experimentali, lucro apponendum, nam si non meliorem Medicum, doctiorem tamen, & Principi gratiorem facient. Summatim quanti momenti sit, Principis valetudinem Medico magni nominis, & experientia claro demandatam esse, Leges ipsæ satis ostendunt, nam in Codice Lib. 9. Tit. *de Profess. & Med.* Cap. 11. cavebatur ne quis in Archiatrum eligeretur, nisi communi meliorum judicio fuisset comprobatus, optimo sane consilio, ne vulgares Medici per ambitum, & malis Artibus, Archiatri locum occuparent.

In Medico Fortunæ favorem desiderari volunt nonnulli, eòque magis in iis, qui Principibus suis operam præstare debeant, quam vulgi opinionem fovent populares quidam Medici, qui doctioribus, & magis eruditis notam hanc appingunt, ac ut pro more habet pessimum laudantium genus, peritiam commendant, & extollunt, sed quæ Fortunam

nam comitem non habeat; qua in re ignorantiam suam, & malignitatem produnt, satis enim fortunatus est, qui prudens est, & ex Artis præceptis operatur. Cœcam hanc vulgi persuasionem rident Viri omnes docti, ac præsertim Vir Doctissimus *Joannes Crato* trium Imperatorum Medicus, qui in Epistola sua nuncupatoria hæc habet verba. *Fateamur*, inquit ille, *cum Hippocrate rem se habere, ut hi soli fortunatè facere videantur, qui sciunt, & contrà infortunatè qui ignorant. Fortuna enim uti, est rectè facere, hoc verò qui sciunt faciunt. Non uti Fortuna, neque assequi hoc quod velis, est id facere, minimeque rectè quod facis. Inscius verò atque indoctus quomodo quæso fortunatè aliquid ad finem perducet? Qui igitur curationes suas fortunatas esse cupiunt, ii Artem sequantur necesse est, & successus à Deo petant.* Hæc *Crato:* Si quis tamen in hoc negotio, quod ægrum, & Medicum intercedit, Fortunæ locum aliquem concedendum velit, illum potiùs penes ægrum, quàm Medicum reperiri crediderim; æger enim verè fortunatus est, qui peritum Artificem inciderit, non secus quàm qui mari committere se velit, peritum Nautam nactus fuerit; mirum est enim quomodo qui navigaturus est, satagat peritum Nautam, quàm Fortunatum reperire, qui autem æger decumbat credere se velit Medico, quem vulgus fortunatum potiùs, quàm peritum deprædicet.

Atque hæc quidem sunt, quæ in Medico desiderantur, ad Principum Valetudinem regendam apto, quædam tamen sunt etiam, quæ in Principis persona desiderabilia sunt, si ab eo, quem in suum Archiatrum accivit, & cujus fidei, ac prudentiæ se concredidit, velit assequi quod maximè optandum est, sanitatis scilicet tutelam. Necesse itaque est ut Princeps facilem se præstet, & aures patienter commodet monitis, quæ subinde pro re nata suggerit Medicus. Lubet hic ex formula satis prolixa, qua *Gothorum Reges*, ut ex *Cassiodoro* Varia. Lib. 6. postquam in Italia rerum potiri, barbariem exuere cœperunt, Archiatros suos creare consueverunt, pauca verba referre. *Indulge te Palatio nostro, habeto fiduciam ingrediendi, quæ magnis solent pretiis comparari, nam licet alii subjecto jure serviant, tu rerum domino studio præstanti observa; fas tibi nos fatigare jejuniis, contra nostrum sentire desiderium, & in locum beneficii dictare, quod nos ad gaudia salutis excruciet, talem tibi denique licentiam nostri esse cognoscis, qualem nos habere non probamur in cæteros.* En quantùm Auctoritatis olim Reges Medicis suis largiebantur, Sanitatis suæ solliciti; hinc discant nostrorum temporum Principes, quales gerere se debeant cum Medicis, quos non ut mancipia considerare debent, sed, ut ita dicam, tanquam familiares, seponant enim oportet aliquid de sua gravitate, si quotidianis ferè colloquiis cum iis agere debeant in secunda valetudine, ne postea cogantur in adversa duris illorum præceptis intempestivè obsequi. Si enim Medicus ad Principem non facilem habeat accessum, ac in illo comitatem aliquam non reperiat, nec ausit hiscere, nisi cùm ab illo de re aliqua fuerit, quæsitus, quamvis quædam observet, de quibus illum admonere debeat, nihil audebit proferre, ac illa in sinu suo tacitus recondet. Mirùm est autem, quantùm animi, ad id quod Artis est ritè peragendum suscipiat, & notas quascumque tum bonas, tum malas observandas, si norit sibi licere apertè loqui, & monita sua uti salubria benignè excipi, non solùm in adversa, sed firmiori valetudine. Non vulgari tamen prudentia illi opus est, ac præcipuè cavere debet, ne dum à Principe, in æstimatione haberi se videt, ac magna liberalitate tractari, eò deveniat, ut illi se credat necessarium, qualem *Philippus de Comines* refert fuisse *Jacobum de Gotties Ludovici XI.* Galliarum Regis Archiatrum, qui suo Regi, quem mortis pavidissimum esse noverat, non solùm se necessarium credidit, sed apertè illi protestabatur, quòd si unquam ab Aula fuisset dimissus, de illius salute actum esse, ideò ut Scriptor tradit, verbis asperrimis Regem suum solitum increpare, non secus, ac Servum suum, & quò majorem liberalitatem experiretur, dum quolibet mense decem millibus

libus aureorum donaretur, eò fuiſſe duriorem, & Tyrannidem quandam in Dominum exercuiſſe, illi enim perſuaſerat, ut ſine opera ſua, nec octiduum quidem poſſet vivere. *Liberalitas Servum fidelem facit*, ait Comicus, aliquando tamen etiam petulantem reddit, & ſortis ſuæ nunquam contentum. Elegans ſanè eſt illud dictum, quo *Antigonus Rex*, ut ex *Plutarcho* in Apophthegmatibus legitur, Medici ſui avaritiam ſugillavit, cùm enim in prælio vulnus Rex ſuſcepiſſet, fracta clavicula, ac Medicus dum vulneri mederetur, quotidie munus expoſceret, ac à Regia liberalitate referret, tandem Rex ad illum converſus, pete ait, *quod vis*, *dum clavim habes*. Multùm equidem hujuſce generis Medici, de ſua auctoritate, & exiſtimatione ſibi detrahunt, nimis crebrò à Principe ſuo, munera, & beneficia expoſcendo, præter enim, quòd naturam ſuam divitiis inhiantem produnt, fortunæ ſuæ non raro damno ſunt, nam plura forſan acciperent, ſi Regiam liberalitatem non fruſtrarentur, aptè quidem in hanc rem *Horatius* :

Coram Rege ſuo de paupertate tacentes
Plus poſcente ferent, diſtat ſumas ne pudenter,
An rapias . . . . . .

Medicus itaque ad merendum in Aula, tanquam in Caſtris deſtinatus, ſciat oportet, duplex ſibi munus incumbere, unum, quòd Principi ſuo, quotieſcumque ex aliquo morbo decumbat, ſedulam præſtet operam, ut illum promptis remediis ſanitati reſtituat, alterum, quòd dum Princeps bona fruitur valetudine, illius cuſtodiæ maximè invigilet, quòd in cæteris Medicis non ita uſuvenit, qui ubi ægris curandis operam ſuam locarint, ac illos è morbo exemerint, paucis quibuſdam documentis relictis pro redintegranda valetudine, ſoſtro accepto abeant, qui verò Archiatri miniſterio eſt auctoratus, & quotidie ad Principem ſalutandum, & ſolita obſequia præſtanda pergere tenetur, attentè obſervare debet, qualis ſit in Principe valetudinis ſtatus licet integræ, quod ex adſpectu, voce, & hilaritate conjiciet, ac unam diem cum alia conferre, quandoquidem ſanitas multam habet latitudinem, ac ut ajunt Philoſophi, ſuſcipit magis, & minus, ut obſervare poſſit, num in eodem ſtatu perſtet, num creſcat, an decreſcat; ſicuti enim creditur culpa vacare Medicus, ſi prædixerit qualis ſit futurus morbi eventus, bonus, vel malus, ità non ſolùm culpa vacabit, ſed laudem promerebitur, ſi prævideat, ac præmoneat, valetudinem in lubrico eſſe, & ad ſtatum morboſum ſenſim vergere. Quoniam autem hic tantùm agitur de Principum ſanitate tuenda, Archiatri præcipuum munus erit, corporis habitum in Principe ſuo diligenter obſervare, num firmus ſit, num ex natura ſua, & à primordiis robuſtus, an imbecillis ſit, qualis ejuſdem ſtructura, num denſa, an rara, quale illius temperamentum, quantùm accedat, vel recedat à medio illo, ac optimo, quod tanquam *Polycleti* regulam fingunt Medici, quæ ſit ad actiones promptitudo, quibus animi motibus ſit magis obnoxius. Non exigui quoque momenti erit perſpectum habere, num à Parentibus ſanis, ac robuſtis ortum duxerit, & num Avi, & Atavi gentilitiis quibuſdam morbis laborarint, quales morbi ad integra ſecula interdum deliteſcunt, ac poſtea veluti per traducem in Nepotibus poſt longum tempus regerminant,

Multa Pater, Materque valent infundere Natis:
Tranſit & in ſeri Jura Nepotis Avus.

Omnia hæc itaque attentè animadvertere expedit, curanti enim Medico lucem non exiguam fœnerabunt, ad ſanitatem in ſtatu naturali ſervandam, & ea prævidenda, & antevertenda, quæ eandem labefactare, ſive è ſtatû naturali poſſint evertere. Plurimùm autem intereſt Medici totis viribus incumbere, ad Principis ſui ſoſpitatem cuſtodiendam, niſi experiri velit, quantùm curarum, & ſollicitudinis ſibi ſit ſubeundum, ſi contingat eundem habere in lecto decumbentem, vel ex aliquo acuto morbo periclitantem, ſive ex chronica ægritudine, uti inter torturas podagricæ, ſeu nephriticæ paſſionis, gementem & ejulantem, ut Medico neceſſe ſit aſſiduas querimonias, de Artis Medicæ inanitate,

nitate, ac interdum etiam non bona verba audire.

Principis itaque, ſi illi cordi eſt ſanitas, qua cuique homini nihil eſt pretioſius, erit ut monitori ſuo identidem auſcultet, ac illi non minùs in Præſervatrice, quàm in Curatrice fidem adhibere velit. Si enim bona valetudo miſerrimo cuique adeò cara eſt, uti videmus, quantò carior debet eſſe Principi, cui ſupra tot Populos poſito, ac inter bonorum omnium affluentiam degenti, venerationem, & obſequia, tanquam Numini omnes præſtant, ut illi præter ſanitatem nil aliud ſit optandum. Nulli certè mortalium, quàm Principi quadrat, id quod *Pindarus* in Olympiis, ſanitatem laudans cecinit, eum ſcilicet, qui ſanus, extremum ſenium pertingat fama illuſtris, & divitiis affluens, nequaquam ſollicitum eſſe debere, ut ſit Deus,

ὑιῶν Φαμι παριςαμένων ὑγί-
ευτα δ' ἔιτις ὄλβον
ἄρδει, ἐξαρκέων κτεάτεσσι, καὶ
ἐυλογίαν προςιθεὶς, μὴ ματεύ-
σῃ Θεὸς γενέσθαι.

Græcos verſus hic lubet apponere, quos *Aloyſius Adimarus* Poëta Florentinus percelebris eleganter Tuſca Poëſi ſic expreſſit:

Che quel che ſano i giorni eſtremi vede
E con richezze oneſtamente riede
Cinto di fama à ſaettar l' oblio
Non brami più, ne cerchi eſſer un Dio.

CAPUT III.

Aëris Naturam, & ſupra Viventium corpora poteſtatem, nulli ætati magis innotuiſſe, quàm noſtræ, rectum propterea illius regimen pro Sanitatis tutela inſtituendum.

EA eſt hominis conditio, ut poſtquam ab aquis uteri emerſerit, novem menſium ſpatio enhydrobius, ac ſemel tantùm Aërem in quo degimus hauſerit, illius uſu poſtea toto vitæ tempore carere non poſſit, tantæ ſcilicet eſt neceſſitatis, inſpirationis & exſpirationis reciprocatio, ut ſine alimento ad aliquot dies vita protrahi poſſit, ſine Aëre verò nonniſi ad pauca momenta vita ſubſiſtat. De Aëris natura, & admirandis illius proprietatibus, pauca habemus à veteribus Philoſophis, longè plura, & oculata fide certiora à rerum naturalium ſcrutatoribus habet hæc ætas noſtra. Quàm contractilis, & diſtractilis ſit Aër, palam facit *Machina Boyliana* ubi Aër tanquam in carcere concluſus, per quandam veluti torturam cogitur fateri qualis reverà ille ſit, quod idem pariter demonſtrat *Sclopus Pneumaticus*, in quo Aër compreſſus, magna vi, & magno cum ſtrepitu erumpit, ut Pyrii pulveris vim exæquet. Ad explorandas Aëris proprietates varias, & alterationes, reperta ſunt multa inſtrumenta, uti *Thermometri*, *Barometri*, *Hygrometri*, *Anemometri*, ac poſtremo à Clariſſimo Viro *Chriſtiano Wolfio* edita eſt *Aërometria*, opus ſanè elegantiſſimum, in quo ea, quæ de Aëre deſiderari poſſunt uberrimè continentur. Ut autem ad propoſitionem meum accedam, quid ad corporum ſanitatem Aër conferat videamus; Aëris, qui nos circumambit præcipuus uſus à Medicis creditus eſt, ut per inſpirationem, æſtuantem in præcordiis ſanguinem temperaret, qua opinione valere juſſa, pro certò habetur, Aërem particulis nitroſis ſaturatum, pulmonum miniſterio follium adinſtar, veſtalem ignem in ſanguinis maſſa hoſpitantem acuere potiùs, quàm ſufflaminare. Fermentationis quoque, in noſtris corporibus, & in omnibus fluidis ſubſtantiis, Aërem principium, & auctorem eſſe, experimentis comprobari poteſt; ſi tempore vindemiæ muſtum ab uva recens expreſſum, in phiala vitrea conditum, ac Orificio ſpumante concluſo, ne quidquam Aëris ſubire poſſit, poſt plures menſes idem muſtum cum eodem ſapore reperitur; mirùm itaque non eſt, ſi ſupra noſtra corpora tantùm poteſtatis habeat Aër nobis incumbens, dum per os viſcerum penetralia ſubit, & ſanguini remiſcetur, ac dum

 exter-

exteriùs per cutis poros in venas irrepit. Rectè propterea Hippocrates in Libro de Flatibus, *Aërem eorum, quæ corporibus nostris accidunt Auctorem & Dominum appellavit.* Profectò si alterationes, quas in humanis corporibus Aër valet efficere, conferamus cum iis quas alimenta, & aliæ res non naturales possunt inferre, longè plures, & fortiores sunt eæ, quæ ab Aëre nobis proveniunt, quàm quæ à cæteris rebus; Aër enim intus, & in cute continuò nos afficit.

Cùm modò frigoribus premimur modò solvimur æstu,
Aëre non certo, corpora languor habet.

Cautum itaque hac in re esse oportet Archiatrum, cui Principis sui valetudo demandata est; idcircò diligenter debet advertere Domini sui temperamentum qualecunque sit, cùm sanitas in qualibet tempetatura, nisi à mediocritate enormiter excedat, possit subsistere, ut illius Aëris in quo Princeps ut plurimùm degit temperamento accommodetur, ac illud foveat. Laudatur equidem ab omnibus Aër sincerior; utpote qui aptus sit ad sanguinis fermentationem, & circulum promovendum, ac spiritus vegetiores generandos. Aliquandò tamen evenit, ut quidam ratione sui temperamenti feliciùs degant in Aëre crassiori, quàm tenuiori, ideòque interdum necesse sit valetudinarios, è locis ubi Aër est salubris, & nitidus, ad loca ubi Aër est nebulosus, & crassus transmigrare, *pessimum enim est Cœlum, quod ægrum facit*, ut ait *Celsus*, & optimum dici potest, quod sanum reddit. Sicuti enim *naturarum aliæ quidem ad Hyemem, aliæ verò ad Æstatem benè maleve se habent*, ita pariter de naturis hominum licet dicere, quòd aliæ ad Aërem crassum, aliæ ad tenuem benè malève se habeant. Solent propterea Principes variis in locis habere Palatia in Oppidis suæ ditionis, modò in campestri loco, modò in sublimi, ad quæ se conferant juxta varia, ac diversa anni tempora, & prout expediat sanitatem ad meliorem statum redigere. Quare Romani Pontifices duo in Urbe habent magna Palatia, *Quirinale*, & *Vaticanum*, quæ pro situs diversitate, diversam habent Aëris temperiem, sic in Vaticano pro more habent hyemare, in Quirinali Æstatem traducere. Observare mihi contigit, quòd ut plurimùm præsertim in Italia nostra Principum Palatia posita sint in locis Civitatis minùs salubribus, longè à Foro, & Populi frequentia, quòd factum crediderim, quia, qui primi illa posuere, ad voluptatem potiùs, & commoditatem, propter situs, & hortorum amplitudinem, quàm ad salubritatem animum intenderint. Prope Urbium pomœria, & fossas, in quas omnes sordes confluunt, Aërem nebulosum esse satis constat, ideòque morbis magis obnoxios esse Cives inibi habitantes, prohibita insensibili transpiratione, quæ à nulla re magis læditur, quàm ab Aëre impuris halitibus saturato, uti in sua Statica *Sanctorius* domonstrat; Aër enim circumambiens, cutis, & glandularum poros obstruit, per inspirationem verò, sanguinis, & viscerum Crasim labefactat. Observatione dignus est locus *Hippocratis* in primo Epidemiorum in Historia *Philisci*. *Philiscus*, ait ille, *habitabat propè murum, & decubuit, prima die febris acuta, &c.* In hunc locum egregiè *Mercurialis* in hujusce Historiæ interpretatione citat, *Hippocratem* non fortuitò apposuisse locum ubi æger decumbebat, ut Medici attentiores sint ad curandos eos, qui in hujusmodi locis habitent, tanquam ex maligni oribus febribus corripi soliti. Hoc idem repetit *Hippocrates* in Historia octava Erasini. *Erasinum, qui habitabat ad Bootæ torrentem, febris magna corripuit post cœnam, &c.* Annis ab hinc quinque, mihi Mutinæ per Æstatem, & Autumnum commoranti observare contigit Constitutionem Epidemicam malignarum febrium, de genere tertianarum intermittentium, quæ multos, quæ circa murorum ambitum domos habebant sustulerunt, nullo ferè ex iis, qui in partibus Civitatis interioribus domicilia haberent, hujusmodi febribus laborante. Magni momenti igitur est degere, in Aëre puriori, & à nebulis remoto, ut sanitas felicior habeatur, in Aëre enim puro, & minùs de terrena fæce participante, insensibilis transpiratus, ad sanitatem adeò necessarius

ceſſarius facilior eſt, quàm in Aëre craſſiori, & nebuloſo, qui adiapneuſtiam comitem habet, ubi purus, & ſerenus liberiorem facit perſpiratum, & promptiora ad omnes functiones corpora. Solent Principes non procul à ſuis Palatiis habere Hippodromos, & Equilia ædium adinſtar magnificè conſtructa, in quibus longo ordine centenos Equos generoſæ indolis benè cultos, & pexos videre eſt, tali pompa, & luxu, ut hinc metiri liceat, qualis ſit Principis magnificentia, quale fuit olìm *Regis Latini* ſtabulum, quod deſcripſit *Virgilius*, ubi Equi

Stabant tercentum nitidi in præſepibus altis;

ex equino itaque ſtercore, ac ſtramentis, ſolent ſtabularii montes fimi ingentes acervare, non procul à ſtabulis, qui inibi ad menſes relicti, ubi putreſcere incipiunt, cùm poſtea extra Urbem exportantur, talem mephitim exſpirant, ut Aulam non ſolum, ſed viciniam totam inficiant; conſultiùs itaque eſſet, quotidie purgamenta hujuſmodi aliò deferre, quàm ſinere, ut identidem camarina illa commota inquinetur Aër, & memorata incommoda ſubſequantur.

Paradoxum alicui hoc videbitur, ſi ad Judicium Barometri recurramus, quòd ſerenus Aër flante Borea magis premat, quàm pluvioſus, & auſtralis, qua in re halucinatus eſt *Borellus*, in Libro de Moribus naturalibus à gravitate pendentibus, qui vi ratiocinii potiùs, quàm experientiæ credidit Aëre pluvioſo altiùs attolli Mercurium in fiſtula, deprimi verò reſtituta ſerenitate, quale Problema multorum exercuit ingenia, ut hujus phænomeni vera habeatur ratio, qua de re mihi cum D. *Schelhamero* Profeſſore Kilonienſi fuit controverſia; pro cujus Problematis ſolutione Epiſtolam hoc anno edidi ad Celeberrimum Virum D. *Lucam Scrœckium*, A. N. C. Præſidem conſcriptam; Aërem itaque nebuloſum, & auſtralem, perſpiratum diminuere crediderim, non tam quòd cutis poros infarciat, quàm quòd atmoſphæra, utpote levior minùs premat, tum intus, tum in cute, ſicque laxentur fibræ corporis, ubi ſereno Aëre, & ſpirante Borea, atmoſphæra magis premit, & in officio continet fibras, quæ ſuô nixu promovent ſanguinis circuitum, qui ad facilem tranſpiratum magnum habet momentum ſuo appulſu; ſic ratio reddi poteſt, cur *Auſtri caput gravent*, *ſurditatem, ac languorem inducant*, *caliginem viſui offundant*, ut ex *Hippocrate*, quia minor eſt atmoſphæræ preſſio, & conſequenter fibrarum laxitas, ſegnior ſanguinis per ſua vaſa fluxus, ac difficilior perſpiratus, quæ mala tolluntur, ſi gravior fiat atmoſphæra, ſubſequente Aëris ſerenitate. Quantæ ſit neceſſitatis non ſolùm ad valetudinem tuendam, ſed & vitam ſuſtentandam, juſta & moderata Aëris preſſio, ſatis demonſtrat Machina pneumatica, in qua extracto Aëre animalia moriuntur, & liquida quæque in tumorem attolluntur. Hanc ob cauſam in editiſſimis montibus, ubi minor eſt Aëris preſſio, propter breviorem Aëris columnam incumbentem, difficilior eſt reſpiratio inflatis pulmonum veſiculis.

Rectè ſanè illud to thion *Hippocratis* adeò celebre, ad Aërem referendum quidem Interpretes volunt, divini enim aliquid, & nobis ignoti illi ineſt, ut quamvis circa illius naturam expendendam, tot Philoſophi laborarint, adhuc tamen ſuperſit quod illorum ingenia exerceat. Cautum itaque in hac re, & obſervatorem eſſe oportet Medicum, cui Principis valetudinis tuendæ cura incumbit, ut quantum licet Aëris naturam, in quo ille ut plurimùm degit, exploratam habeat, eamque temperamento accommodet, & qualis corporis ſit ſtructura, denſa, vel rara, ut conveniens ſit tranſpiratus, diligenter obſervet, cujus utilitatem primus omnium annotavit *Hippocrates* in Libro de Alimento, hiſce verbis. *Qui probè perſpirant, debiliores, & ſaniores ſunt, & à morbis facilè reconvaleſcunt. Qui malè perſpirant, priuſquàm ægrotent fortiores ſunt, ubi autem ægrotarint difficiliùs à morbis reconvaleſcunt.* Obſervatione profectò digna ſunt *Hippocratis* verba, cùm ait, eos, qui bono perſpiratu gaudent, ſaniores eſſe, ſed debiliores, & ratio eſt, quia in facili tranſpiratu è glandulis per ductus excretorios

cretorios in cutem hiantes, non solùm superfluitates tertiæ coctionis, sed etiam particulæ alimentales unà exhalant, & idcircò debiliores sunt, quàm qui minùs probè perspirant, & à morbis faciliùs convalescunt; ubi altera ex parte quibus densior est cutis, robustiores sunt vires, sed sanitas magis periclitatur. Athletæ propterea virium robori consultum magis, quàm sanitati volentes, ut in Palæstra virium suarum magnum specimen præberent, in balneis à calidario, in frigidarium exsiliebant, in hunc finem, ut sanguis, & spiritus à balneo tepido ad cutem, & lacertos evocati, vi frigidæ inibi sisterentur, & occlusis poris validior esset fibrarum, & musculorum virtus. Cùm ergo præstet Principem saniorem esse, licet debiliorem, quàm robustiorem, & morbis minùs obnoxium, cùm illi sufficiant vires ad naturales actiones obeundas, nihilque sit quod promptiùs perspiratum temporis momento offendat, quàm Aëris frigus intempestivum, præsertim si à calido loco ad frigidum fiat transitus, attentum propterea oportet esse Medicum, in mutatione temporum quæ potissimum pariunt morbos, ut Principem suum præmoneat, ne tam facilè frigido Aëri, & pluvioso se committat, ne subita fiat pororum cutis constipatio, qua nihil promptiùs est, ad sanitatem evertendam; cùm itaque venatum procedunt Principes, per Autumnum & Hyemem, monendi sunt, ut in placido Aëris statu id agant, nec flante Borea, aut ingruentibus pluviis; ab Austris quoque cavendum, qui & ipsi perspiratum lædunt, laxitatem, ut diximus, fibrarum inducendo. Ut autem hac in re Medici Principes habeant præceptis suis magis obsecundantes, optimum erit iis suadere, ut in suo Cimeliarcho habeant *Barometros*, *Hygrometros*, *Anemometros*, aliaque hujusmodi instrumenta, ut oculari fide agnoscant, quid faciant in atmosphæra subitæ temporum mutationes, quomodo ex improviso in *Torricelliana fistula* Mercurius decidat, & pluvias præmoneat, qua ratione ad boreales flatus, ejusdem Mercurii exaltatio proximam serenitatem denunciet. Longè quidem sensibilior esset atmosphæræ pressio, ac illius mutatio, si experimentum fieret in *Barometro* non ex Mercurio, sed ex aqua, qualem se habuisse refert Clarissimus *Boyle*. Hyemali tempore suadendi, ut à matutino frigore maximè caveant, sed in suis cubilibus placidè cubent, quòd ab iis obtinere non admodum arduum erit, æstate verò invitandi essent, ut ad Solis ortum exsurgerent, ad auram leniorem captandam, & sanguinis æstum sufflaminandum, quod non ita facilè impetrari solet, dum ut plurimùm Principes lychnobii esse consueverunt, noctû operosam vitam agentes, interdiu verò somno indulgentes.

Plurimùm igitur refert ad valetudinem custodiendam Aëris regimen, nam sicuti Aër ignis anima dicitur, cùm ignis sine Aëre vivere non possit, ita Aër si purus est, ac sincerus, & nitrosis particulis saturatus, vitalis caloris, qui in sanguine hospitatur, vita, & anima est, impurus autem, & inquinatus, ejusdem mors, & exstinctio.

Non pauci quoque momenti erit ad tutandam Principis Valetudinem, observare, cùm incipiunt populariter vagari quidam morbi, num affectus hujusmodi ab aliquo Aëris vitio ortum ducant, an ab alimentis corruptis, uti frugibus, vinis; nam in primô casu, Medici erit Principem hortari, ut ad salubriorem locum se transferat, in altero verò, Aër suspectus esse non debet. Observatione quoque dignum est, quòd si constitutio aliqua variolosa inter pueros caput efferat, morbosum aliquod in Aëre suspicari liceat, ut plurimùm enim post variolas morbi Epidemici, uti febres malignæ, dysenteriæ solent succedere, ut mihi pluries observare contigit. Hæc itaque generalia sunt præcepta, quæ hâc in re excogitare mihi datum est, habita ratione tamen ad ætatem, temperamentum, anni tempus, regionum consuetudinem, quæ in omni subjectô sunt consideranda: cæterùm consulenda erit experientia, & Aër qualiscumque sit præferendus, si salutaris fuerit compertus; nam ut superiùs dictum, *pessimum est Cœlum quod ægrum fecit.* D. *Petrus Damianus* Raven-

Ravennas Ecclesiasticus Scriptor, ut ipsemet refert, cùm Romæ degeret apud Romanum Pontificem *Nicolaum II.* sed ferè semper valetudinarius, & febriculosus, Pontificem precari cœpit, ut sibi permitteret *Ravennam* adire, ast ille, cui percarum erat habere præsentem Virum, Sanctitate non minùs, quàm Doctrina percelebrem, supplicantis precibus cùm nollet annuere, affirmans Romano Cœlo longè insalubriorum esse *Ravennæ* Aërem, ubi etiam aquarum salubrium penuria, laboraretur, D. *Petrus* Dimissione desperata, de Romana Urbe febribus obnoxia lusit his versibus.

Roma vorax hominum, domat ardua colla virorum,
Roma ferax febrium, necis est uberrima frugum,
Romanæ febres stabili sunt jure fideles,
Quem semel invadunt, vix à vivente recedunt.

CAPUT IV.

Non benè inter se convenire Principum mensas, & bonam valetudinem; victu parco & simplici facilè obtineri sanitatem cum longævitate; quid sit cibi attritio in stomacho apud Galenum *exponitur; neminem in seipso etiamsi caveat determinare posse justam cibi mensuram.*

INter sanitatis studia, non immeritò *Hippocrates* primum locum tenere voluit monitum illud *non satiari cibis*, nulla facta mentione de cibi parcitate; nam si hæc duo extrema conferantur, sæpissimè in ciborum satietate peccatur, perrarò in parcitate, imò si sanitas, utpote perfectio & virtus corporis, mediocritatem, & veluti quoddam æquilibrium tenere debet, vergit tamen potiùs, & inclinat ad parcitatem. Quales sint quotidianæ Principum mensæ, quibus tam ingens servorum turba militat, non est quòd describam, non enim in abdito sunt, sed facilè patent eas prospicere volenti, ut etiam solùm sufficeret eos spectare, qui longo ordine varii generis dapes ad mensas Principum deferunt, & referunt. *Hygæam*, & *Panaceam*, binas sorores, *Æsculapii* filias, finxere Veteres, primam quæ custodiendæ sanitati, alteram quæ revocandæ præesset. Profectò si ad observandas Principum mensas, Hygæa accederet, facilè crederem ad hujusmodi spectaculum, & tam grandes apparatus, quàm citissimè abituram, & Panaceæ sorori renunciaturam, non esse sibi cum regalibus mensis rem ullam, sed illa potiùs, cui sanitatis restauratio est demandata, ad munus suum exercendum sese accingeret. Verùm omissis fabulis, quibus utebantur *Mythologi*, ut mysteria quædam ignaræ plebi obvelarent, fateri necesse est, ad intemperantiam in victu, tanquam ad scopulum naufragium facere Principum valetudinem, quare hac in re attentum oportet esse Medicum, ut dextrè, & arrepto tempore Principem admoneat eorum, quæ sanitati injuriam inferre valeant, ac è statu suo dejicere.

Quoniam igitur nulla in re magis, quàm in nimia ciborum copia, propter magna incitamenta, quibus instructæ sunt quotidianæ Principum mensæ, quod non evenit in aliis Viris Nobilibus, licet opulentis, nimia saturatio quantùm fieri poterit cavenda est, tanquam omnium malorum fons & origo, & licèt alimenta sint boni succi, majorem forsan inferunt noxam, nam, ut dici solet, optimi corruptio pessima, cùmque id sæpissimè contingat, nec spatium detur stomacho, ut per abstinentiam cruditates concoquat, cacochylia præstò est, & indè cacochymia, ac mala nutritio. Augetur quoque malum, quò major erit ciborum varietas, & conditura, quæ uno eodemque fermento ventriculi, non possunt uniformiter confici, multò minùs in aliis corporis officinis convenienti mixtura in unicam redigi formam; sic vitiato

tiato sanguine, functiones omnes læduntur, nam uti ajebat *Hippocrates* Libro de Flatibus, *A sanguinis perversione totius corporis perversiones.* Idem prorsùs evenit in multiplici ciborum diversitate, quod in aquis magnorum fluminum scripsit idem *Hippocrates*, quas pro communi usu improbavit, illas eleganti vocabulo diffidentes vocitans; cùm enim magna flumina nonnisi ex variis fluminibus in unum confluentibus fiant, eaque per diversas regiones discurrentia, varios ac diversos minerales succos combibant, magnorum fluminum aquæ non possunt constare, nisi ex particulis, quæ inter se diffideant, ideòque parum aptis ad humanos usus; ita sanguis ex tot monstruosis particulis diversæ indolis conflatus, nunquam ad perfectam mixtionem poterit pertingere sine tumultu, ut sit idoneus ad partium alimoniam, & functiones obeundas; in hanc rem egregiè sanè *Horatius:*

. . . . . nam cum simul assis
Miscueris elixa, simul conchylia turdis,
Dulcia se in bilem vertent, stomachoque tumultum
Lenta feret pituita . . . . .

hanc ob causam forsitan gravi passione ventriculi laboravit M. *Aurelius Imperator*, quam cibi attritionem in stomacho appellavit *Galenus* ad curationem accitus. Historiam satis elegantem, quam ipsemet *Galenus* de Præcogn. ad *Posthumum* tradit, lubet afferre: post cibum assumptum angore stomachi premebatur Imperator, ut pulsus frequens & parvus appareret, adeò ut annotationis febrilis principium crederetur, à duobus qui curationi aderant: *Galenus* nocturno tempore vocatus, explorato pulsu, liberè pronunciavit coram Medicis qui aderant, Imperatorem nullatenùs febrire, sed simplicem esse cibi in ventriculo attritionem, quam ob causam ab Imperatore quæsitus quid agendum esset, hisce verbis respondit. *Si quispiam alius esset, qui hoc morbo laboraret, bibendum ipsi dedissem, quemadmodum solitus sum, vinum pipere inspersum; Vobis autem Regibus, quibus tutissima remedia Medici admovere consueverunt, lanæ manipulum nardino pigmento calido intinctum, ostio ventriculi imponere sufficiet. Galeni* ingenuam libertatem admirans *Imperator*, Medicis dimissis, vinum sabinum pipere inspersum bibit, & sanitati est restitutus.

Elegans in hanc rem est apud *Macrobium* Disputatio super cœnam, uti mos erat apud Antiquos & Literatos homines ad animum exhilarandum variis quæstionibus, inter *Dysarium*, & *Eustachium*, quorum primus pro ciborum simplicitate disseruit, alter uti gulæ Patronus, pro alimentorum varietate in symposiis declamavit, ingeniosè sanè uterque, sed validioribus argumentis *Dysarius*, inter quæ magni ponderis est illud, quòd cum febrientibus Medicorum nemo cibi varietatem offerre ausit, sed alimento quàm simplicissimo utatur, quòd si ad sanitatem recuperandam multùm confert cibi simplicitas, cur non etiam conferet ad eandem conservandam. His adjici potest, quòd stomachi fermentum tantarum virium esse nequit; ut tot ac tam diversæ naturæ ingesta cibaria dissolvat, quin unum citiùs, alterum tardiùs concoquat, aliud verò nullo modo; ea prorsùs ratione, qua videmus quædam menstrua, uti aquas fortes metalla quædam dissolvere, & alia intacta relinquere. Hoc idem quoque de vinorum diversitate sentiendum, quæ ex variis regionibus deferri solent, ad ornandas, & exhilarandas Principum mensas; observatum est enim diversa vinorum genera epota, quamvis non in magna quantitate, subitam ebrietatem induxisse, tumultuantur enim intus assumpta, non secus ac loca, & nationes undè fuerunt deducta; non levem quoque noxam experimur, cùm ab uno vini genere, & unius loci ad aliud, licet in eodem loco natum, fit transitus, quod pariter annotavit *Hippocrates*, nam ad aliquot dies noxam aliquam persentimus, antequam stomachus illi assuescat.

Multiplex itaque, ac deformis cibi, ac potus varietas, ea est potissimum, quæ Principum sanitati bellum indicit. Siquid enim admirandi, & portentosi in genere Animalium, Piscium, Terræ, Maris, uspiam apparet, illicò alicujus Principis mensæ destinatur, &

dono

dono mittitur; sic magnus ille Rhombus, & admirandæ magnitudinis, qui in Adriaco captus eſt, & cymbam onerabat, Piſcatorum nemo inter ſuas capturas numerare auſus eſt, *Domitiano* itaque miſſus eſt, ad cujus ſpectaculum in concilium vocati ſunt Proceres, quorum alii ajebant, Piſcem illum capi voluiſſe, ut Principis menſam decoraret, alii peregrinam hanc belvam grande omen eſſe magni, & clari Triumphi, alii requiri ad fabricandam patinam novum *Prometheum*, ad quem Rhombum alludens *Juvenalis* cecinit:

Quidquid conſpicuum pulchrumque ex æquore toto eſt,
Res fiſci eſt ubicumque natat; donabitur ergo.

hac in re equidem fuit magna Cæſarum intemperantia in cœnis, quibus varia indebant nomina, quales fuerunt cœnæ *Auguſti*, & *Vitellii*, nomine dodecatheos appellatæ, in quarum una *Auguſtus*, & convivæ, Deorum, Dearumque habitu diſcubuere, ac inter ipſos *Auguſtus* pro *Apolline* ornatus eſt viſus, quòd convivium licet in ſecretiori Palatii parte factum, vulgus latere non potuit, nam cùm eo tempore magna charitate annonæ Urbs laboraret, acclamatum eſt, frumentum omne Deos abliguriſſe; ridenda ſanè convivia, in quibus ubi ſub veſtibus Deorum, tot diverſis ciborum generibus ventrem infarcirent, cùm ambroſia, & nectare tantummodò victitarent Dii, imò interdum una potione tantùm eſſent contenti. Sic de ſupremo Deorum *Martialis* luſit,

Jupiter ambroſia ſatur eſt, nunc nectare vivit.

ab hujuſmodi autem vanitate, longè profectò abſunt noſtra hac ætate Principum menſæ; attamen cum ſingulari apparatu inſtructæ ferè ſemper appareant, ac perſæpè in publico conſpectu, non adeò facilè eſt, ut quis licet ſobrius ſibi temperet; quin ex epularum novitate aliquid delibando, ſanitati injuriam aliquam inferat.

Temperet igitur ſibi Princeps à ſatietate ciborum non minùs, quàm à multiplici varietate, & æquo animo patiatur Medici ad Principis ſui ſalutem excubantis moroſitatem, ſi in feliciori valetudinis ſtatu aliquid moneat, quod guſtus jucunditati non benè ſapere videatur; non omninò placet vulgatum illud Celſi: *Sanus homo, qui & benè valet, & ſuæ ſpontis eſt, nullis obligare ſe debet legibus, ac neque Medico, neque iatralipta egere*; largiamur id verum eſſe in privatis hominibus, at non in Principe, cujus bona valetudo publicæ felicitatis magum eſt præſidium, adverſa verò multas ærumnas comites habet. Id unum autem ad parcitatem, & ſimplicitatem victus ſervandam, deberet ſufficere, quòd ſaniores, & longæviores eſſe ſoleant, qui frugalem, & ſobriam vitam ducunt, quàm qui lautam. Cujus rei argumentum eſſe poſſunt veteres *Eremicolæ*, qui herbarum radicibus, & palmarum fructibus victitantes, vitam ad integrum ſeculum producebant, veluti de *Paulo Eremita*, & *Antonio Abbate* refert *Divus Hieronymus*. Hujuſmodi quoque exemplum viderunt poſteriora hæc ſecula in Clariſſimo Viro *Ludovico Cornario*, Patritio Veneto, qui cùm à vita nimis lauta, idem ſibi fatum, quòd fratres ſuos in primævo ætatis flore ſuſtulerat, imminere adverteret, ad ſobriam vitam tranſeundo, fortis, ſanus, integer corporis & animi viribus, pancraticè, ut dici ſolet, vixit, ut nonageſimum ſextum annum agens, elegantiſſimum libellum conſcripſerit *De vitæ ſobriæ commodis*, dignum ſanè, qui commentariis illuſtretur, quòd, ſi quid otii mihi dabitur, forſitan exſequi in animo eſt.

Qualia porrò, ad id, quod expetitur debeant eſſe cibaria, qua menſura, qua hora, quo ordine ſint aſſumenda, neminem fore crediderim, qui certis poſſit definire legibus, tam varia ſunt alimenta, tam varia temperamenta, corporum habitus, diverſæ Regiones, & conſuetudines, & quædam idioſyncraſiæ, ut vocant, ſpecificæ quædam proprietates, ut experientia potiùs, quàm Scriptores ſint conſulendi. Ad cujuſque igitur ſtomachum eſt provocandum, ille enim æquiſſimus eſt Judex; ea idcircò alimenta quæ facilè coquuntur, quæ promptam habent diadoſim,

& corpus benè nutriunt, illa cæteris sunt præferenda. Signum itaque bonitatis cibi, saltem in genere erit bonitas coctionis, & prompta nutritio, In hanc rem animadversione digna sunt *Lucretii* Carmina,

Nec multùm refert quo victu corpus alatur,
Dummodò quod capias concoctum didere possis
Artubus, & stomachi humectum servare tenorem.

Plurima apud Scriptores de re cibaria exstant monumenta, quare solùm ea pertingam, quæ ad rem meam faciunt, & quæ ad Principum Valetudinem tuendam mihi videbuntur magis accommoda; sed hac de re in sequenti Capite. Primum itaque ad tuendam valetudinem cavendum erit à satietate, quæ obstructionum parens est, & morborum nutrix, sicuti etiam ab altero extremo, à nimia ciborum parcitate, ne corpus debito alimento fraudetur; non ideò tamen velim, ut alimenta capiantur in pondere, numero, & mensura, sed ea moderatione, ut stomachus gravamen, & distentionem non sentiat, sed persæpè inter illecebras, & gratos sapores, quibus gustus percellitur, gravitatem non advertimus, nisi postquam è mensa surrexerimus. Hanc difficultatem justa mensura cibos capiundi, doctè non minùs, quàm eleganter adnotavit D. *Augustinus* Libro IV. contra *Julianum* his verbis. *Jam verò cùm ad usum ventum fuerit necessariæ voluptatis, per quam reficimus corpus, quis verbis explicet; quemadmodum nos modum necessitatis sentire non sinat, & ipsum limitem procurandæ salutis, si qua adsint delectabilia rapiendo abscondat, & transeat putantibus nobis satis non esse, quod satis est, dum libenter ejus provocationibus ducimur, existimantibus nos adhuc agere negotium valetudinis, cum agamus potiùs voluptatis; ita nescit cupiditas ubi finiatur necessitas.*

CAPUT V.

Cibaria, quæ ad bonam Valetudinem sunt minùs apta, Principibus magis usui esse; de cibis primæ, & secundæ mensæ quædam adnotantur; quid sit apud Hippocratem, *carnes esse leves ad stateram, quid apud* Aristotelem *vinum ethicum.*

QUòd vulgò dici consuevit, nimirùm quòd persæpè meliora videamus, & deteriora sequamur, id in conviviis omnibus, & potissimum in Principum mensis magis usuvenit; cibaria etenim quæ aptiora sunt ad valetudinem tuendam, & utiliores succos præstant, ferè neglectui sunt, & alia exotica, & peregrina, ac difficilis coctionis, seu pravi succi magis appetuntur, & exquiruntur. Panis cibus omnium communis, si quasdam ferinas gentes in extremo Septentrione excipias, quas *Ichthyophagos* vocant, qui piscibus victitant, in Principum mensis locum quidem primum habet, & ultimum, nam quamvis sit *tener, & niveus, mollique siligine factus*, parùm de illo degustant Principes, & quandoque solùm mollior illius pars ad extergendos inunctos digitos inservit. Hoc tamen in omnibus conviviis lautè, & opiparè instructis, in quibus abundent opsonia, exiguum panis absumitur, sic quando *Servator noster* quatuor ferè hominum millia septem panibus hordeaceis, & quinque piscibus saturavit, illius Discipuli de panis fragmentis duodecim collegerunt cophinos, nulla de piscibus mentione facta.

In mensis itaque Principum, levem habent gratiam *dona laboratæ Cereris*, non ita Bacchi Pomonæ, & venatricis Deæ munera. Panis igitur ex laudabili tritico benè fermentatus, subactus, ac ritè coctus, firmum & vitale alimentum præstat magis, quàm quodcumque aliud cibi genus, ita ut eo solo, & aqua possint vivere homines:

Satis est populis fluviusque, Ceresque,

ajebat *Lucanus*. Sic *Juvenalis* quoque *panem, & circenses*, ubi enim populi frugibus, & spectaculis abundant, uti olim populus Romanus, felicem vitam degunt. Sic vidimus hoc anno, quanta calamitate tota penè pressa

fuerit

fuerit Europa, ob annonæ caritatem, quàm algidiſſima hyemis conſtitutio, cui nullam aliam ſimilem priora ſecula viderunt, invexit, frugibus radicitus exuſtis. Hinc nulla cura bonos Principes magis fatigavit, quàm, ut quolibet pretio fruges aliundè exquirerent, quibus ſubditos ſuos, tanquam filios paſcerent.

Locus egregius exſtat apud *Hippocratem* in primo Epid. *Imbecilliora cibaria brevem vitam habent;* locum hunc ſubobſcurum egregiè interpretatur *Valleſius*, ut uno quidem modo pro debilioribus cibis intelligendi ſint ii, qui ſint facilis coctionis, quia facultati commutanti parùm reſiſtant, & hujuſmodi cibos brevem vitam habere, quia parùm maneant in corpore, cùm uti ex Aphoriſmo, *Eorum, quæ velociter nutriunt, veloces quoque fiunt excretiones*, altera verò interpretatione, quòd imbecilliora cibaria, brevem vitam habeant, nimirùm quòd paucum alimentum præſtando brevitatem quoque vitæ præſtent. Panem itaque laudatiſſimum ſuccum humanis corporibus ſuggerere, qui ob ſimilitudinem partibus apponatur, & firmiter adhæreat, ac propterea ad ſanitatem, & longævitatem multùm conferat, conſentiunt omnes. His licet adjicere panem benè coctum, qualis eſt nauticus, corruptioni non eſſe tam facilè obnoxium, ſicuti cætera alimenta, veluti carnes, piſces, & fructus. Panis ad longum tempus aſſervatus non putreſcit, & vim nutriendi retinet; panis ergo, quem primum, & communem hominum victum, & etiam apud primos parentes in uſu fuiſſe deducunt nonnulli ex illo Eccleſiaſtici: *Initium vitæ hominis, aqua, panis, veſtimentum*, cæteris alimentis præferendus eſt, & intermiſcendus, quare non immeritò *Verulamius* panem ciborum firmamentum appellabat. Salubre conſilium itaque fuerit Principibus, ut pane veſcantur ritè parato, illum benè permanſum, & ſalivali fermento imbutum cibis intermiſcendo, cum aliqua quidem proportione ad reliqua edulia, non ea tamen, quam excogitavit M. *Ficinus* de Studioſorum Sanitate tuenda, Libro ſecundo. *Panis*, ajebat ille, *eſto duplus ad potum, triplus ad carnes, quadruplus ad piſces*, ingenioſè quidem, ſed hujuſmodi legibus arctari non decet eum, qui benè valeat, & ſuæ ſpontis ſit, quales ſunt Principes. *Auguſtus* perfuſum frigida panem, pro potione in ſiti ſumere ſolebat; idem panis unciam cum paucis uvæ duracinæ acinis quandoque edebat, quippe veſcebatur ante cœnam quocumque tempore, & loco, quod ſtomachus deſideraret, Auctore *Suetonio*.

Quantùm autem partium ſpirituoſarum contineat panis benè fermentatus, norunt Chymici, qui ex illo ſpiritus acido volatiles educunt, egregium balſamum ad ſtomachi fermentum hebetatum renovandum, qua de re legi meretur *Etmullerus*. Hanc ob cauſam inter alimenta nihil eſt, quod ſtomacho penè ſit magis familiare, ut in ſanitatis ſtatu, neminem capiat panis faſtidium, imò in ſtatu morboſo, pro argumento proximæ ſanitatis accipiatur, ſi æger incipiat panem appetere. Obſervatione dignum eſt, quòd ſi quidam ſunt vini abſtemii, & alii propter quandam Idioſyncraſiam, à quibuſdam cibis ſummè abhorreant, uti à caſeo, pomis, ovis, aliiſque rebus, nullus ferè obſervatus fuerit, panis abſtemius, præter puellam quandam cujus meminit *Bruyerinus*, quæ in *Gallia Belgica* cùm ſexdecim annorum eſſet, nunquam panem deguſtavit, imò ſi illius momentum in ſero lactis, quo maximè delectabatur, poſitum fuiſſet, illicò nauſea tentaretur. Neque ratione, & auctoritate caret, eorum, qui pauco pane, & multa carne veſcuntur, fætere animam; caro enim utpote ex ſua natura corruptioni obnoxia, nonniſi ſuccos ejuſdem indolis poteſt ſuggere, ſi nimius ſit illius eſus; refert *Bruyerinus*, Libro IV. de Re cibaria, ſe noviſſe literatum hominem, cui hoc peculiare fuit, multis carnibus, pauciſſimo autem pane veſci, ideòque fætidiſſimum oris halitum illi contigiſſe; revera nullus odor gratior eſt præ cæteris alimentis, qui ſpiritus recreet, quàm panis odor è furno recenter extracti.

Carnium uſum quod ſpectat, non rarò à Principibus, hac in re graviter peccatur, dum

dum carnes animalium domesticorum respuunt, & ferinas, ac sylvestres magis appetunt, quæ non solùm à natura humana alienæ sunt, sed difficilis coctionis, quales carnes sunt *Cervorum*, *Damarum*, & caro *Apri*, quod à *Satyrico* suorum temporum luxum sugillante, dicitur *animal propter convivia natum*. Observatione dignum est, quod tradit *Hippocrates* secundo de Diæta, ubi damnat carnes *graves in ore, & ad stateram*; P. *Martianus* locum hunc obscurum explicans, ait carnes omnes, quarum gravitas in ore percipitur, & ad stateram manifesta, hoc est, quæ data paritate molis, aliis gravior est, duræ coctionis esse, & stomacho ponderosas, in quo censu referuntur carnes bubulæ, suillæ, atque etiam leporinæ, hoc idem dicendum de piscibus marinis durioris, & densæ carnis, & de avibus aquaticis, quæ fortiores stomachos exigunt, & corpora magis exercitata, quod in Principibus non evenit, qui in otio potiùs, quàm labore ævum traducunt. His addendum carnes hujusmodi ad stateram graves ex observatione *Sanctorii* in Statica, difficilioris esse perspiratus, quàm carnes leviores, quales sunt carnes vervecinæ. Quare alimenta hujusmodi, licet coquorum mangonio gustui sapiant, crassiores succos suggerunt, in vasis sanguiferis, & visceribus infarctum, & obstructiones generant. Solent quidem hujusmodi carnes duriores, ad aliquot dies asservari, ut teneriores fiant, ac per æstatem in conditoriis nivium teneri, ad macerationem, & putrefactionem ferè, quod non adeò laudandum, nam persæpè proximæ corruptioni multùm de spiritu vitali illis decedit, ideò ab *Hippocrate*, secundo de Diæta, probantur magis carnes recentiores, utpote salubriores. Ad teneritudinem verò ipsis conciliandam, carnes hujusmodi duriores flagellandæ, ac perdomandæ, fractis enim illarum fibris molliores fiunt, & stomachico fermento minùs rebelles.

Utiliores quoque sunt carnes volatilium, quæ liberiore Cœlo, & naturalibus pascuis suis fruuntur, quàm altiles, & cortales, ut vocant, quæ quidem pinguiores sunt, sed minùs salubres, utpote minùs exercitatæ; summatim carnes omnes laudantur, quæ facilè perspirant, quales sunt vervecis, ex Observatione Celeberrimi *Sanctorii*, & carnes omnes, quæ uti ajebat *Hippocrates*, ad stateram leves sunt, ut quæ multùm aëreæ substantiæ contineant, quòd ob faciliorem perspiratum Principibus præsertim, quibus corporis exercitatio, non adeò familiaris est, valdè conducit. Necessarium itaque foret, Principes, quibus magno cultu, & apparatu ex variis carnium generibus instructæ sunt mensæ, sive à suis Medicis, sive ab ipsa experientia edoctos esse, quæ carnes stomachum magis gravent, quæ coctu faciliores sint, & alvo magis secedant, quod itidem de piscibus dicendum, cùm quibusdam anni temporibus pisculentos dies agunt, ne postea jam saturi, cùm ad frigidas mensas fit transitus (sic enim Veteres secundas vocabant) ad nova gulæ irritamenta aqualiculum nimis onerent:

Postquam exempta fames, & amor compressus edendi
Fit strepitus, mensæ succedunt dona secundæ.

sic præstò sunt, qui magna celeritate aliò asportent, quidquid culinam redolet, & longo ordine inferant, quæ lassatæ voluptati solamen aliquod apta sint adferre, quare temporis momento, nova metamorphosi apparet mensa instructior, quàm antea. Mos hujusmodi in Italia, rerum omnium, quæ ad luxum spectant feracissima, in Aulis Principum, perantiquus est. Mensæ Syracusanæ, & Italicæ præ cæteris lautiores celebrabantur, ut etiam adagii loco essent, quoties lautam mensam quis vellet innuere; sic *Plato* in Epistola ad propinquos *Dionis*, negat sibi felicem illam vitam in Siculis, Italicisque mensis, ac reliquis voluptatibus sitam nunquam placuisse. *Athenæus* quoque in dipnosophistis inter opiparas mensas, & omni deliciarum genere refertas Italicas refert.

Ad mensas itaque secundas, in quibus videre est miro, & eleganti ordine disposita varia bellariorum, & cupediarum genera, acetaria, holera, fructus quoscumque peregrinos, ab Alcinoi hortis, si licet, usque dedu-

deductos, atque omnia, quæ coquorum ingeniosa manus figurare didicerit, periclitatur temperantia, & consectariè bona valetudo. Quoniam autem à pinguioribus in prima mensa infractus est appetitus, ut plurimùm in secunda ad illum acuendum, ab acidis subsidium quæritur. Lactuca ex variis acidis, & salsis quoque parata primum locum mereri solet, more Veterum, apud privatos tamen homines, & vulgarem gentem nostra hac ætate prima mensa in usu esse consuevit, de hac *Martialis:*

Claudere quæ cœnas Lactuca solebat avorum,
Dic mihi cur nostras inchoet illa dapes.

De fructibus hoc adnotare licet, quod Principes nunquam fructus edant in tota sua maturatione, & integritate, nam ad illorum mensas, quæ solùm raritate, & pretio æstimantur, fructus apponi solent aut præcoces, aut serotini, præcoces acerbiores sunt, & crudos succos generant, serotini fatui sunt, nullius gratiæ, & bonitatis. De ficubus, hæc habet verba *Hippocrates*, in secundo de Diæta: *Primæ ficus pessimæ.* Dominum suum itaque admoneat oportet Medicus, ut ab immodico fructuum fugacium esu sibi temperet, quales sunt ii, quos horreos vocant, & nascuntur sub Ora, & Opora; Oram autem, & Oporam Græci vocabant tempus illud, in cujus medio oritur Canicula, quod quadraginta dierum est, de quo *Galenus* pluribus in locis, ut in secundo de Alim. Facult. & tertio Aphor. 14. fructus enim hujuscemodi corruptioni facilè sunt obnoxii, & biliosas diarrhœas per æstatem inducunt, unde *Galenus* in Libro de Vitio, & Bonorum succorum, ob illorum usum immoderatum se bis ægrotasse ingenuè fatetur. Absit tamen ut illorum usum improbare audeam, quos nimirùm ad sitis, & æstuantis stomachi solamen natura genuit, si nive seu aqua perfrigerati assumantur, eo tempore, quo

Procyon furit
Et Stella vesani Leonis
Sole dies referente siccos.

Quoniam autem nivis, qua carere mensas Principum monstrum esset, facta est mentio, non improbatur moderatus illius usus, sed abusus, tanquam summè noxius damnatur. Profectò potiones illas, & sorbitiones ex acido citri, limonum cum saccharo ad congelationem usque, quas ingeniosa sitis commenta est, nemo sanæ mentis unquam laudarit, dum ad illarum descensum horrescunt viscera, & occalescit stomachus, & paulò post molestior fit sitis. *Nix sitim facit*, ajebat *Rhasis*, Libro vigesimo primo Tract. quinto, quod efficit, dum palati poros, & fontium salivalium, undè serosus latex jugiter emanat, occludit. Veteres in conviviis pro more habuisse frigidam, & calidam aquam potare satis notum est, ut ex *Martiali:*

Calidam poscis aquam, sed nondum frigida venit;

imò quòd mirum est, aquam calidam in deliciis habebant, qualis luxuriæ species nostra ætate obsolevit; priscos homines aqua gelida, & calida usos fuisse facilè crediderim, ut noxam, quam frigidæ potus induceret calidæ potione eluerent, & emendarent. Hanc tamen consuetudinem calidam potandi, non adeò laudabat *Martialis*, sic enim ille:

Possideat Lybicas messes, Hermumque, Tagumque,
Et potet calidam, qui mihi laudat aquam.

Equidem si rectior esset nivis usus, atque ut Juristæ solent dicere, cum moderamine inculpatæ tutelæ, pro singulari beneficio à Divina bonitate, ad repellendam æstuantis aëris violentiam, nix esset accipienda, in locis præsertim calidioribus, ut in Sicilia, Regno Neapolitano, ac tota ferè Italia, tum pro sanis, tum pro ægris corporibus. Ubi enim, uti aliquando evenit, cùm per hyemem, vel paucæ nives, vel nullæ è Cœlo delapsæ fuerint, ac propterea nivalis annonæ caritate laboretur, annus ille pro nefasto habetur, nec Observatione caret, quod in hujusmodi casu longè plures, & graviores morbi vagati fuerint, quàm cæteris temporibus. Perantiquum fuisse nivis usum, etiam apud *Judæos*, habemus, ex Proverbiorum Libro: *Sicut frigus nivis in die messis, ita legatus fidelis, ei, qui miserit eum animam requiescere facit.* Judæis

dæis autem nivem ſuppeditabat *Mons Libanus*, quem *Tacitus* Hiſtor. Libro 5. præcipuum Montium in ea Regione eſſe ait, *& mirum dictu tantos inter ardores opacum fidumque nivibus*, ac in tanta copia, ut *Jordanem Amnem* alat, & fundat. Sicuti autem non modica ſunt bona, quæ ex nive proveniunt, ſi quis benè utatur, ita non pauca, & vulgaria ſunt mala, quæ ab immoderato illius uſus promanant, quæ recenſuit *Hippocrates* 5. Aph. 18. & 24.

Magna itaque cautione opus eſt in re, quæ tam ſuaviter guſtum percellit, perdifficile eſt enim, ut quis ſibi temperet, ubi ſiti urgetur, & gelidas potiones habeat in promptu, ne illas affatim hauriat, quod ſanè periculoſum eſt, præſertim ſi corpus antea fuerit excalefactum, cum exempla non deſint illorum, qui poſt gelidæ potionis hauſtum, ſyncope correpti fuerint, & non ſecus, ac epoto veneno repentè interierint; attamen tam gravis noxa vitari, aut ſaltem corrigi poteſt, ſi ſorbillatim potiones hujuſmodi gelidæ aſſumantur, dum enim in ore paulisper detinentur, ac lentè per œſophagum deſcendunt, multùm de ſuo rigore deponunt, & ſtomachus in anteceſſum per communicationem refrigerium perſentiſcit, quam cautionem valdè commendat *Tſchirnhauſus* in ſuo eleganti Libro *Medicinæ Mentis & Corporis*; ubi refert, pluries auſum fuiſſe à vario corporis exercitio adhuc æſtuantem, aquis artificio congelatis ſe reficere, abſque ullo quòd ob id ſenſerit incommodo, eò quòd ob nimiam qua palatum afficit frigiditatem, nonniſi pauxillum ſingulis vicibus aſſumeret, ubi ex adverſo ait ſe quoſdam vidiſſe, in ſimili ſtatu cereviſiam avidiùs, & copioſiùs inglutientes, in graviſſimos morbos fuiſſe collapſos, à quibus vix liberari potuerint.

Nihil porrò eſt, quod Principum valetudini, vel clanculum, vel apertè ſit magis hoſtile, quàm vini potus, ſi immoderatior ſit illius uſus, neque ſolùm valetudini, ſed etiam famæ & exiſtimationi. Satis nota ſunt magnorum Virorum exempla, quibus bibacitas probro fuit, & rerum geſtarum gloriam obumbravit, uti *Alexandro Magno*, cujus in vino intemperantiam, ut cohiberet *Androcides* Vir ſapientia clarus, referente *Plinio* Libro 14. Cap. 5. ſic illi ſcripſit: *Vinum potaturus Rex, memento te bibere ſanguinem terræ. Catoni* quoque *Cenſorio* Viro objiciebatur ebrietas; vitium hujuſmodi latere non poteſt, eòque minùs in Principibus, adeò ut facilè in vulgus dimanet, & ſcommatibus interdum derideatur, ſic *Tiberius Nero*, *Biberius Mero* vocitari conſueverat. Vinum equidem ſi moderatè potetur, magnas præſtat utilitates ad corporis vires confirmandas, ſed eodem nihil pernicioſiùs, ſi modus abſit, naturam enim ignis habet, quò nihil eſt utilius, & eòdem nihil nocentius. Magnates & Principes Viros podagra, & nephritide cognatis affectibus, & hæreditario jure à Parentibus in filios transferri ſolitos, ſæpiſſimè infeſtari nemo non novit; quare *Lucianus* in ſua *Tragopodagra* longam ſeriem Heroum, quos Poëtæ celebrant podagra laborantium recenſet. Quantùm virium utrique affectui generando, & alendo habeat vinum largè hauſtum, ipſamet experientia ſatis palam facit, dum tartaro ſuo, cujus prægnans eſt, articulis duram & lapideam materiam affigit. Ut ergo Principes hoſpites tàm infeſtos ab Aula arceant, vino quidem utantur, modicæ naturæ, ſive lymphato, cavendo à vinis meracis, & quæ magis commendantur. Laudatur vinum vetus defæcatum *edentulum*, ut ipſum vocat *Plautus* in Pœnulo, quod non mordeat, in planitie potiùs, quàm in collibus natum, minùs enim tartari in ſinu ſuo recondit, ſummatim vinum modeſtum atque ethicum, hoc eſt boni moris; liceat mihi hoc uti vocabulo, quo uſus eſt *Ariſtoteles* in Rhetoricis οἶνος ὁ ἠθικός. *Theophraſtus* 6. de Cauſis Plant. ait, *id vini genus celeriùs purgari, & conſiſtere, quod ſit tenuius, & quaſi vitii mixtura immune; Gaza*, & *Hermolaus Barbarus* de Vino benè morato intelligunt, non deſunt tamen, qui οἶνον illud ἠθικὸν de Vino percolato intelligendum velint ἀπὸ τȣ̃ ἠθεῖν: Vina itaque ſint, ſive ex ſua natura morata, ac tenuia, ſive ſacco percolata, ac ut ita dicam caſtrata, nam

ſacco,

facco, ut ait *Plinius*, *Vini franguntur vires*. De vino percolato hoc adnotare licet, quod in dolio repositum non ebullit, ut reliqua vina, quæ in suis vasis ad menses integros magno strepitu ebulliunt, ac præcipuè si meraca sint, nam in percolatione vina multum fæcis, & tartareæ materiæ sacci parietibus hærentis relinquunt, quæ in causa sunt, ut vina non percolata ad aliquod tempus effervescant, nec conquiescant, nisi postquam facta fuerit conveniens per superiora despumatio, & crassiorum partium in fundum præcipitatio. Id habent etiam notatu dignum vina percolata, quòd elutriatione non indigeant, nec per æstatem pendula fiant, neque dolii parietibus tartaream materiam affigant; quare pro tartaro, cujus in re Medica tantus est usus, obtinendo, nunquam aperiuntur dolia, in quibus asservatum fuerit vinum percolatum. Ulteriùs hac gaudent prærogativa, quod non exspectandum, ut veterascant, post enim duos vel tres menses in potu usui esse poterunt. Hujusmodi vinum igitur ex optimis uvis non in collibus, sed in planitie, non adeò tamen ab iis distante paratum, aptius erit ad mensas Principum pro Valetudine tuenda, & pro podagricis, ac pro nephriticis affectibus, quantùm licet, arcendis. Nolo itaque Principum mensas carere vino, sed habeant vina, quæ sanitati insidias non struant, sed vitales spiritus blandè, & sine noxa reficiant. Non desunt Regum, & Imperatorum exempla, qui hac in re sobrietatis, ac temperantiæ egregium specimen reliquere; *Julius Cæsar*, *Suetonio* teste, vini parcissimus fuit; *Augustus* quoque eodem referente, in Castris apud Mutinam nonnisi ter supra cœnam bibebat; è quibus *Suetonii* verbis, vini Mutinensis agri præstantiam licet deducere, quamvis enim *Augustus* suæ valetudinis studiosus fuerit, attamen ter tantum super cœnam bibisse magnum fuisset sobrietatis exemplum; quare fas est credere vini generositatem, quod Mutinenses colles gignunt cognovisse, ac propterea tam singulari temperantia, illo usum in cœna fuisse. Mehercle vina Saxolensia, Floriana, Spetiana, Hetruriæ vinis celebrioribus nullatenùs concedunt. Neque unicum est hoc beneficium Mutinæ à Deo concessum, ea enim Civitas præter optima vina, & aëris salubritatem, habet etiam optimas aquas, & quod præcipuum est, & ad veram felicitatem viam sternit, habuit semper, & habitura est optimos Principes.

CAPUT VI.

Nemini magis, quàm Principi pro conservanda valetudine necessariam esse quotidianam corporis exercitationem.

SI verum est quod scripsit *Hippocrates* Libro 3. de Diæta, eam esse exercitationis vim, ut in commoderatione quadam inter labores, & alimenta sanitatem positam esse voluerit, *considerandum est*, ait ille, *utrum cibus superet labores, aut labores cibos, aut moderatè inter se habeant, utrum enim tandem superetur morbi fiunt, ab æqualitate autem inter ipsa mota, sanitas adest:* Igitur sicuti quotidiana alimenta ad vitam & sanitatem servandam, sunt necessaria, ita etiam quotidianum exercitium ad sanitatis custodiam erit æquè necessarium, ut inter hæc duo proportione sublata, sanitatem corruere necesse sit. Si enim modicus sit cibus, & immodicus labor, atteruntur vires; ac si multum sit alimentum, ac pauca exercitatio, cumulantur excrementa, & sensim nobis non sentientibus, magni fiunt morborum apparatus. Recta itaque victus ratio, & moderatum exercitium, mutuò se debent excipere, ut sanitas consistat; præcessisse tamen alimenta, & inchoatam coctionem æquum est, nam ut ex *Hippocrate* in Aphorismis, *ubi fames laborandum non est*. Apud Persas exercitium, & victus ita colebatur, ut turpè putaretur spuere, nares emungere,

gere, uti refert *Xenophon* in Pædia Cyri Libro 1. certissimo apud ipsos intemperantiæ in victu argumento, quod nostra quoque tempora ejusdem labis coarguit, dum non solùm frequenter exspuere, & nares emungere pro sanitatis studio habemus, sed Nicotianæ fumo, masticatione, & pulvere, nares & fauces continuò provocamus, ad congestas impuritates excernendas, quæ non cumularentur, si vitam magis frugalem, & minùs desidiosam ageremus. Natura equidem commodis nostris satis intenta, alibi, quàm in facie, aptis emissariis nos instruxit, ad excrementa, tum crassa, tum tenuia egerenda, sed nos organa odoratus, & gustus ad fœda ministeria traduximus. Contra hujusmodi *Hippocratis* præceptum à Principibus frequentissimè peccari satis patet, undè fit, ut nòn raro hanc ob causam, à sanitatis statu facilè decidant.

Corporis itaque exercitatio pro sanitatis studio, si ulli necessaria est, maximè Principibus, quibus ob lautiores cibos, & multi nutrimenti, necesse foret, ut ita dicam, cibos à laboribus superari, ut æqualitas illa, & proportio, quàm *Hippocrates* optabat, obtineri posset. Varia sunt exercitationum genera, illud tamen exercitium præferendum, quod à principio intrinseco ortum ducit. *Omnium verò motuum optimus ille est*, ajebat *Plato* in Timæo, *qui in semet ex seipso fit. Nam & mentis, & totius ipsius motioni cognatissimus est. Qui verò ab alio fit deterior.* Vehi curru, navi, sella gestari, fricari corpus, sunt quidem motiones corporis, sed à principio extrinseco, nec tales sunt, ut ex iis ea beneficia consequantur, quæ à motu musculari obtinentur, uti ex deambulatione, cursu, & quacumque alia spontanea corporis motione; ex convenienti enim corporis exercitatione, sopitus calor excitatur, circulus sanguinis promovetur, alimenti in singulas partes æqualior est diadosis, ac liberalior est perspiratus, atque obstructiones in visceribus, & vasis sanguineis si quæ sunt expediuntur. *Disruptum est lien, ambula*, ajebat *Plautus* in Curculione. Rectè sanè, ac eleganter in hanc rem *Celsus* Libro 1. Cap. 2. *Ignavia maturam senectutem, labor longam adolescentiam reddit.* Summatim humanum corpus, uti de fama *Virgilius*:

Mobilitate viget, vires acquirit eundo.

Princeps itaque cui cara sit valetudo, non minùs cogitet de cibo quotidie sumendo, quàm de quotidiana exercitatione: laudatur deambulatio matutina ante cibum; sub dio magis, quàm sub tecto, cœlo tamen sereno, nec à ventis perflato, sive vespertina ante cœnam; *labores cibos præcedant*, ajebat *Hippocrates*.

Quædam sunt exercitationum genera, quæ Principibus magis sunt propria, uti venatus, equitatio, saltatio, ex quibus multa beneficia obtinerent, si frequentiùs iis uterentur. Venationis studium antiquitùs, ab ipsa juventute Principibus satis familiare fuit, ut illis pudori esset, nisi arcum tendere, feras insectari, sagittas ad scopum collimare exactè nossent, atque hac in re cæteris præcellerent. Sic *Achillem* legimus à *Thetide Chironi* traditum, qui illum in venationis studio instruxit, ut feras consectari in silvis, & in præruptis montium jugis cum apris, & fortioribus belluis concurrere assueverit, quo pacto fortis, & egregius bellator, ad bellum Trojanum est quæsitus; venatio enim est rudimentum quoddam ad militarem disciplinam, in qua instructum esse decet Principem. Cùm ergo venatus multa habeat commoda, magnoque sit oblectamento, id præcipuè momenti habet, quod ad sanitatem multùm conferat, sive enim equitando, sive pedestri itinere per loca aspera & prærupta feras scrutando, corpus variis motibus exerceri necesse est, & incalescere, ut quæ aliquam gravitatem capiti, stomacho, ac visceribus inferebant, facilè per transpiratum difflentur.

Præter beneficia, quæ à venatione pro tuenda Valetudine referunt, non modicam laudem quoque à *Poëtis*, & *Scriptoribus* promereri consueverunt propter dexteritatem, & sagittandi peritiam, uti *Æneas* à *Virgilio*, cum septem Cervos in lybico littore pro septem Navibus suis, sagittis occidit, *Domitianus* à *Martiali* ob Feras occisas, *Gratianus* ab *Ausonio*

sonio ob Leonem interemptum. Hac in re digna est, quod legatur Epistola *Sidonii Apollinaris*, in qua *Theodoricum Gothorum Regem*, venandi & sagittandi peritissimum describit; ait enim illum venatione nunciata, processisse arcu lateri innexo citra gravitatis regiæ offensam, & muliebre credidisse, arcum ab alio tensum accipere, insinuatis enim è regione capitibus, arcum magna vi intendebat, mox spicula capiebat, implebat, expellebat, ut ipsius Scriptoris verba referam, *quod cupias percuti, prior admonet, eligis quid feriat, quod elegeris ferit, etsi ab alterutro errandum est, rariùs fallitur figentis ictus, quam destinantis obtutus.*

Equitatio quoque exercitationis genus est Principibus valdè conveniens, imò necessarium, nisi enim dedicerit, Equum promptè conscendere, illique aptè insidere, ac freno regere, non parùm periclitabitur; Equi enim adulari nesciunt, nec Principes à cæteris distinguunt, pauci nimirum sunt *Bucephali*. Mirùm sanè quantum gratiæ, ac favoris apud Populos sibi adsciscat Princeps, forti & spumanti Equo decorè insidens, cùm in publicum procedit. Statuæ equestres, priscis, & nostris quoque temporibus magnis Viris, in Foris, & publicis viis statui consueverunt. Motus autem Corporis per equitationem, quæ semper habet aliquam concussionem adnexam, magnæ est utilitatis, crassos humores stagnantes, è loco dimovendo, eosque simul excernendo. Curavi olim Equisonem Mutinensem, qui cùm acuta febre laborasset, ob intemperantiam, & nimiam aquæ potionem, factus est lienosus & turgido ventre, adeò ut de hydrope timeretur, nec ullo remedio venter detumesceret, suasor illi fui, ut ad solitum munus, Equos domandi rediret, quo pacto perfectè convaluit, & adhuc vivit. Ad valetudinem ergo servandam Principibus commoda erit frequens equitatio, quàm in morbis Chronicis maximè commendat *Thomas Sydenham*, quòd si hoc exercitii genus remedium curativum est, erit quoque præservativum à morbis, nam ex *Hippocrate* in Libris Epidemiorum, *quæ facta tollunt, ante facta fieri prohibent.* Olim certè equitatio Principibus magis familiaris erat, sicuti modò apud Persarum Reges, solenne est Legatos equitando audire; nunc autem mos inolevit, ut super regales currus in publicum procedant, seu in Rhedis sedentes aurigare pro more habeant.

Equitatio tamen habet etiam sua incommoda, ubi enim adsit aliqua dispositio podagrica, aut nephritica, & vesicæ affectio, non parùm noxia est, quare *Hippocrates* in Libro de Aëre, Aquis, & Locis, ajebat *Scythas* Ischiadi obnoxios esse, quod super Equos quotidianam agerent vitam; infœcundos quoque homines, ex nimia equitatione fieri, ibidem asserit *Hippocrates*, ex nimia scilicet renum, & vasorum spermaticorum concussione, ut etiam hanc ob causam oriantur aliquando Gonorrhœæ. Si tamen equitatio moderata fit, & placida super Equos gradarios, quorum copia Principibus non deest, non parùm conducit ad corporis salubritatem; est enim, ut ait *Galenus* 2. de Valetudine tuenda Cap. 8. exercitatio mixta ex gestatione, & opera, qui enim Equo insidet, musculos intentos, & in quodam motu tonico exercitos habeat oportet; quare equitatio ex sui natura, apta est ad calorem nativum augendum, & ad excrementorum inanitionem promovendam, stomachi quoque robur non parùm confirmat, sensuum instrumenta repurgat, & acutiora reddit, quare in surditate, in capitis dolore à *Tralliano* commendatur.

Creditur quoque equitatio plurimùm valere ad crura crassefacienda, quàm ob causam refert *Suetonius Germanico*, cui graciliora crura objiciebantur, Medicos suasisse, ut equitationi indulgeret, cujus rei rationem esse crediderim, eò quòd crura in equitatione super stapedes multum operentur, etenim qui sæpè equitare solent, musculos, & fibras crurum intentos habeant necesse est, ideoque sanguis, quem suggerunt arteriæ, inibi detineatur, nec tam facilè per venas refluat, sicque partes illæ uberiùs alantur, atque in mole augescant; qualis ratio quoque militat in

cæteris partibus, quæ magis exercentur, quod satis patet in Pistoribus, quibus amplæ, & crassæ sunt manus; *exercitium* enim, ut ait Avicenna, *membrum magnificat.* Nisi itaque princeps noxam ullam præsenserit in renibus, & articulis, commodæ & placidæ equitationi in gratiam sanitatis indulgeat, & assuescat; ut si ad aliquam militarem expeditionem suscipiendam aliquando cogatur, ad hujusmodi exercitium aliquam habeat assuetudinem.

Est, & alia exercitatio Principibus satis conveniens, atque utilis ad institutum nostrum, licet ab ipsis ad simplex oblectamentum suscepta, saltatio scilicet, & Choreas agere, cùm enim exercitatio hujusmodi alternationem habeat, corpus, & vires non valdè fatigat, & eadem affert beneficia, quæ à cæteris exercitationibus obtinentur, nimirùm caloris, & spirituum exsuscitatio, corporis excussio, artuum ad varios motus agilitas, & promptitudo. Solenne est Principes in puerili ætate ad saltationem, & Choreas instruere, ut grandiores facti, publicè sui corporis elegantiam, & majestatem præ se ferant, adeò ut Principi, hujusce Exercitii ignaro, turpe sit & indecorum, nescire ad harmonicos concentus pedes movere. Hanc ob causam, uti memorat *Herodotus*, *Hippoclides Atheniensis*, *Agaristiæ Clisthenis* Sycioniorum Tyranni filiæ matrimonio excidit, cùm ignavè, & scurriliter saltavisset. *Scipio* saltatione maximè oblectabatur, in provectiori etiam ætate, nam, ut refert *Seneca* de Tranquillitate Animi, *triumphale illud, & militare corpus movit ad numeros, non molliter se infringens, sed ut illi antiqui Viri solebant, inter lusum, ac festa tempora virilem in modum tripudiare, non facturi detrimentum etiam si ab hostibus suis spectarentur.* Commoda, & utilitates non referam, quæ tradit *Lucianus* de Saltatione adversus *Cratonem*, qui Exercitium istud tanquam effæminatum, & viro indignum calumniabatur; beneficium certè quod ex illo refertur, non parùm confert ad animi hilaritatem, & corporis quoque salubritatem. His addere licet, quòd Saltatio Principem instruere possit, ad arma tractanda, & in acie fortiter pugnandum. De *Epaminonda* Thebanorum Duce legitur, saltatione delectatum fuisse, existimante hoc pacto corporis agilitatem conciliari, ut quando pugnandum sit, eò promptiores sint homines. *Merionem Cretensem* Trojano bello, mira dexteritate, & concinnitate corporis in acie pugnantem, hancque ob causam Græcis, & Trojanis notum *Homerus* celebravit, Saltatorem illum appellans. Equitatio itaque, & saltatio in quocunque Principe rudimenta sunt ad bellicas artes, in quibus instructos esse oportet, qui ad imperandum sunt nati.

Gestatio in Sella, præ laudatis exercitationibus, non multas habet vires, attamen laudabilior semper est qualiscumque corporis motio, quàm simplex sessio, aut statio, quæ vires potiùs fatigat, quàm roboret, dum in statione musculi crurum, & fœmorum in motu tonico perstant, quam ob causam varices in cruribus interdum oriuntur, undè *Juvenalis*, *Varicosus fiet Haruspex*, cùm Haruspices diu stare circa extispicia pro more haberent. Navigatio interdum utilis erit, & salubrior esse creditur in mari propè littus, ob siccas exhalationes, quàm in fluviis, & stagnis. *Navigatio in mari propè littus, inambulatio propè mare satis commoda*, Proverbium Græcum erat, quod in Symposiis refert *Plutarchus.* Deambulationem præ cæteris exercitationibus valdè commendat *Hippocrates* 2. de Diæta, præsertim matutinam, & aliquam etiam à cœna sumpta. *Phædrus* apud *Platonem* ex sententia *Acumeni Medici* inambulationem in loco aprico extra Urbem iis præferebat, quæ fiunt intra Urbis pomœria, forsan quoniam inibi purior sit aër.

Ludus parvæ pilæ apud Veteres satis usitatus, à *Galeno* pluribus in locis commendatur, cujus usus quoque nostra ætate satis familiaris est; quare *Romanos Cæsares* non puduisse publicè se etiam exercere pila, & folliculo, Scriptorum monumenta testantur; sic *Vespasianus*, qui prospera usque ad senectam valetudine usus est, sæpè se exercebat in Sphæristerio, teste *Suetonio.* *Antoninus* quoque *Imperator*,

perator, ut ex *Eutropio* habemus, inter palæstritas non raro visus est. *Gusthavus Odolphus* egregius ille bellator, cui vincere ludus erat, post relatas victorias adhuc calens à cæde, spectantibus exercitus sui Primoribus, folle ludebat, ut refert *Catarinus ab Avila.* Quantùm itaque conferant moderatæ corporis exercitationes, ad prosperam valetudinem tuendam, cùm ad vitam quoque valetudinariam diu producendam multùm possint, exemplo esse poterit *Herodicus* ille Artis Gymnasticæ repertor, qui licet pro exemplari valetudinarii hominis traduceretur, attamen lineæ vitam ad seculum usque hoc pacto produxit.

Inter exercitationis genera, non immeritò recensetur venereorum usus, legitimus tamen, quem *Tiberius Clinopalem* vocabat, verùm hac in re non mediocri temperantia opus est, hoc enim exercitium, si modum excedat, corporis vires atterit, & animæ ipsius systasim concutit; si tamen modus adhibeatur, non prorsus inutilis est, spiritus enim exsuscitat, & alacriores efficit. Egregriè sanè in hanc rem *Celsus: Concubitus neque nimis pertimescendus, neque nimis concupiscendus, frequens corpus dissolvit, rarus excitat.* Cùm ergo eos, quibus cæteris imperare sors dedit, nihil magis dedeceat, quam cœlibatum profiteri, nihilque subditis fit optabilius, quàm Aulam videre liberis plenam, bonum Principem, ubi justam ætatem adeptus fuerit, pro suscipiendo prole decebit esse uxoratum, sed pro valetudine conservanda, non valdè uxorium. Dictum elegantissimum *Lycurgi* hic placet apponere, quòd Principibus magis, quàm cuiquam videtur congruere; quæsitus Vir ille Sapientissimus, cur in suis legibus sanxisset, ne Maritus perpetuò cum Uxore cubaret, sed ad certa quædam intervalla, sejuncti degerent, respondit se tres ob causas id statuisse, primam, ut viri alacriores essent, non semper uxoris lateribus hærentes, secundam, ut amor, inter conjuges interdum sopitus reviviseeret, tertiam, ut filii robustiores essent, & vivaciores. Promovet quoque venereorum usus circularem sanguinis motum, & vasorum ampliationem, si moderationem conjunctam habeat; norant id quoque antiquæ mulieres, quæ pro more habebant virgini, antequam thalamum ingrederetur, ut cum viro concumberet, filo collum metiri, manè autem eodem filo collum remetiri, ac si illud non sufficeret, ad totum collum complectendum, gestientes proclamabant, ex Virgine mulierem factam; ad quam consuetudinem alludens *Catullus* in Nuptiis *Thetidis*, & *Pellæi* sic lusit:

Non illam Nutrix orienti luce revisens,
Hesterno poterit collum circumdare filo.

CAPUT VII.

Regulam inversam Somni, & Vigiliarum, Principum Aulis valdè familiarem, ad tuendam Valetudinem minimè aptam esse.

LUbricam esse Principum Valetudinem, ac persæpè illos ægrotare mirùm non est, quando, non in unum tantùm, sed in omnia penè præcepta, quæ ad servandam sanitatem conducunt, ab iis graviter peccetur; mirùm est, inquam, cur non, & sæpiùs, & graviùs ægrotent, adeò à communi vivendi ritu deviant, ut à cæteris sic distingui illis proprium videatur, quemadmodum Planetis naturale est in contrarium niti motu opposito illi, quo stellarum multitudo constanti ordine movetur ob ortu in occasum. Huc quadrat illud *Ovidii*, qui finxit in secundo Metamorphoseon Solem de seipso ita loquentem:

Nitor in adversum, nec me qui cætera vincit
Impetus, & rapido contrarius evehor orbi.

Si in malo rerum non naturalium usu ullus error ab iis committitur, maximè in somno, & vi-

& vigilia; ut plurimùm enim dormiunt Principes, cùm totus mundus vigilat ad opera intentus, vigilant autem, cùm non solùm homines, sed cuncta animalia in terris, & pisces quoque in mari somno indulgent. Ex hac regula inversa, nocte vigilandi, & die somnum captandi, quæ nullam proportionem habet cum naturæ legibus, num quicquam boni inferri possit, iisdem Principibus judicandum relinquo; satis enim liquet naturali ordine noctem quieti, & somno destinatam esse, diem verò vigiliis, & operibus. Dum volumus somnum captare, lucem quantùm possumus arcemus, lux enim ex sui natura spiritus ad sensus externos allicit, & vigilias infert, tenebræ somnum conciliant, qui spiritus ad interiora prolectat. Huc spectat Oraculum illud *Hippocratis* in primo de Diæta, *Lux Orco*, *tenebræ Jovi*, *lux Jovi*, *tenebræ Orco*. Non ineptè propterea ab *Hesiodo* in Theogonia Somnus noctis filius dicitur, & Nox Microcosmi, Vigilia verò Dies. *Noctu dormiendum*, *interdiu vigilandum*, ajebat *Hippocrates* in Libro Prognost. in cujus loci expositione *Galenus* hæc habet verba. *Temporibus Hippocratis non aliud fuit ex natura*, *aliud ex consuetudine*, *nunc verò Divites è contrario agunt*, *tum in quibusdam aliis*, *tum somno*, *interdiu dormientes*, *noctu vigilantes*. Hanc consuetudinem invertendi tempus somni, & vigiliarum, acriter increpabat *Seneca*: *Antipodas in Urbe habemus*, ait ille; Morem hunc itaque perantiquum esse constat, qui semper damnabitur, & semper retinebitur.

Apud Græcos, Ægyptios, Romanos, Magnatibus morem fuisse noctes majori ex parte insomnes traducere, cum amicis cœnando, ex Poëtis, & Scriptorum monumentis compertum habemus; mos enim illis erat cum domesticis modicè pransitare, vel matutinis horis jentaculum aliquod sumere, mox cum amicis lautè cœnare, in Tricliniis discumbendo, qualem morem *Judæi* quoque à Romanis, quibus parebant, per assentationem recepere, unde *Christus Servator noster* in ultima cœna cum *Discipulis*, in Triclinio discubuit, quamvis Pictores antiquitatis ignari, quibus quidlibet audendi semper fuit potestas, illum sedentem in capite mensæ soleant depingere, non enim in sinu *Christi* potuisset *Joannes* somnum captare, neque *Maria Magdalena*, dum *Christus* in Bethania cœnavit apud *Lazarum*, stans retrò potuisset illius pedes lavare, nisi discubuisset, uti ex antiquo marmore Patavii invento ostendit *Fulvius Ursinus*, in Libro de Triclinio, atque *Octavius Ferrarius* in Opere Eruditissimo de Re Vestiaria. Forma autem Triclinii, apud laudatos Auctores visitur delineata; erant enim tres lecti, quorum unus erat in fronte, reliqui duo ad latera, ad plures convivas excipiendos idonei, spatio medio ministris relicto, undè *Horatius*:

Sæpè tribus lectis videas cœnare quaternos.

Lectum etiam unicum in suis ædibus ritè & decorè paratum, in quo cum magno luxu, & pompa cœnitarent, habebant. Veteres enim in stratis discumbentes, ad noctes integras cœnas traducebant, à Sole usque ad Solem interdum, mimos, pantomimos, citharœdos, & phonascos habebant, ut postquam epulis corpus saturassent, animos quoque hujusmodi illecebris pascerent, interdum quoque literatos homines habebant, quos de rebus sublimioribus differentes audirent, sic *Æneas* postquam apud *Didonem* regio apparatu, coram Aulæ Proceribus cœnasset, surrexit crinitus *Jopas*, qui cœpit canere:

> . . . *errantem Lunam*, *Solisque labores*,
> *Undè hominum genus & pecudes*, *undè imber*
> *& ignes.*

Hoc idem legitur apud *Lucanum*, cùm *Julius Cæsar*, victo *Pompejo*, à *Cleopatra* magna pompa & luxu exceptus est; post cœnam etenim remotis epulis, ut longis colloquiis noctem produceret, *Achoream* compellavit, ut Ægypti res abstrusiores, sacra & gentis mores proferret. Cùm autem priscis temporibus, paucas post horas à Solis occasu, vel ante etiam uti *Domitianus*, *Suetonio* teste, qui non ultra Solis occasum cœnabat, convivia sua celebrarent, & post epulas noctis reliquum cantu symphoniisque, & eruditis

tis colloquiis transigerent, in iis si longiores noctes fuissent, penè absolutum erat coctionis opus antequam somno se traderent, quare à præpostero somni & vigiliarum usu, à morbis minùs plectebantur, quam qui nostra ætate hujusmodi vitæ genere delectantur. Principes enim multùm nocturni temporis impendunt in multis occupationibus, quæ ad regimen spectant, conscribendis literis, audiendis iis, qui supplices libellos porrigunt, aliisque negotiis expediendis, deinde non rarò media nocte exacta, cibum capiunt, ac paulò post cubitum concedunt, quo pacto noctis reliquum, & meliorem diei partem, matutinas scilicet horas, quo tempore à Solari lumine vitales spiritus recreantur, irrequieti, & cum somnis turbulentis absumunt, unde postea nonnisi cum torpore, & vitiata coctione evigilant.

Quoniam autem consuetudinem hanc noctu vigilandi, ac interdiu dormiendi ab Aulis ablegare ferè impossibile est, aliqua moderatione saltem hac in re utantur Principes, maturiùs cibum capiant, parcior sit cœna, & aliquod tempus inter cœnam, & somnum sit interjectum. Aliquam deambulationem à cœna commendat *Hippocrates* in primo de Diæta, plurimùm enim confert ad flatulentias excutiendas ab assumpto cibo enatas. *Augustus* è convivio nonnunquam digrediebatur, convivas epulantes relinquens, paucis ferculis cœnam claudebat, mox acroamata, & histriones, aut triviales ex circo ludos interponebat, ac frequentissimè aretalogos. Modus etiam adhibendus circa tempus somni, & vigiliarum, sicuti enim sanitas, uti superiùs ex *Hippocrate* est dictum, in commoderatione inter cibum, & labores posita est, ita etiam inter somnum, & vigilias. Satis erit si somnus ad vigilias subtriplam habeat proportionem, octo scilicet horarum spatium:

Septem horas dormisse sat est, juvenique senique.

Versiculus est, qui legitur apud Auctorem Libri de Medicina mentis & corporis. Non ineptè *Plutarchus* somnum publicano similem faciebat, sicuti enim publicanus dimidium vectigalis suffuratur, ita somnus dimidium penè vitæ surripit; idcircò quò plus dormimus, minùs vivimus, etenim si tempus illud quo ægrotamus, inter vitæ spatia non est computandum, sed illud quo valemus, ita neque tempus illud, quo dormimus, sed quo vigilamus. Magna tamen sunt beneficia, quæ nobis ex somno proveniunt, si modus adsit; legenda est Oratio, quam apud *Ovidium* habet *Iris Junonis* nuncia ad somnum in Cimmerio specu altum dormientem:

Somne quies rerum, placidissime somne Deorum,
Pax animi, quem cura fugit, qui corpora duris
Fessa ministeriis mulces, reparasque labori.

Sæpè mecum ipse quæsivi, cur tantæ necessitatis sit somnus, ut sine illo vita nequeat subsistere, vel saltem miserrima, qualis Mecænati contigit, qui per triennium perpetuas vigilias sustinuit, donec tandem tabe consumptus periit, & *Nizolio Ciceroniano*, qui ut refert *Heurnius* in Libro de Morb. Cap. ad decennium usque insomnis vitam produxit, sed nihil potuit occurrere, quod animum veritatis avidum, satis expleret; etenim si quis dicat somnum maximè necessarium esse, ad reparanda quotidiana spirituum dispendia, quæ contingunt ob diurnas vigilias, & animales operationes, regeram ego longè plus esse, quod noctu per somnum insensibiliter digeritur, ac difflatur, quàm quòd absumitur, dum vigilamus, & corpus exercemus, ex Observatione Doctissimi *Sanctorii* in sua Medicina Statica. Si dicatur in somno ciborum coctionem perfici ob caloris, & spirituum ad interna retractionem, & succum nutritium partibus promptiùs apponi, ut animalia quædam per somnum pinguescant, quæ non fiunt in vigilia ob caloris, & spirituum ad externa expansionem; quanquam vera sint hæc omnia, causam tamen non ostendunt, quare somnus tantæ sit necessitatis, ut si quis cætera sanus, ob casum aliquem fortuitum duos, vel tres dies sine somno transigat, adeò imbecillem se persentiat, ut vix stare

ſtare poſſit, quamvis alimenta optimi ſucci, & vina generoſa ad refocillandas vires illi non defuerint. Quid hoc rei eſt igitur, quod damna, quæ ex ſomni carentia contingunt, nulla alia re penſari valeant, niſi ſomno ipſo? Num id fieri credendum eſt, quia in diuturnis vigiliis frangatur tonus fibrarum, quæ ex jugi ſpirituum influxu tenſæ permanent, ubi in ſomno laxantur, & quieſcunt, & in media quadam ſtatione conſiſtunt? Etenim dum vigilamus, ſive ſedeamus, ſive ambulemus, nervi, & fibræ muſculares in continua ferè tenſione, ac operatione ſunt, licet aliqua intercedat alternatio, in ſomno autem omnes ex æquo feriantur; ſic videmus cuncta animalia, cùm dormiunt in ſitu recurvo, ut Boves, Canes, Feles, & omnia quadrupedia jacere. Pueri quoque ferè omnes hoc habent, ut in lecto ſemper inflexa teneant crura, provecti quoque ætate aliqua corporis inflexione ſomnum capeſſunt, neque enim dormirent, ſi extenſa prorsùs crura, & brachia in motu tonico ſervarent. At iſthæc miſſa faciamus, & aliis felicioris ingenii perſcrutanda relinquamus.

Pro coronide hujus Capitis lubet *Hippocratis* Oraculum apponere, quod ad rem noſtram, documentum ſalutare continet, ſed propter verborum obſcuritatem aliqua indiget expoſitione. *Somnus in frigore cooperto*, ſic Divinus Præceptor 4. in 6. Epid. Varias hæc *Hippocratis* ſententia è Græco in Latinum tranſlata habet interpretationes, ut ex *Galeno*, & *Valleſio* in commento citati loci videre eſt, vera tamen, & germana interpretatio, quæ ſalubre documentum pro ſomno captando exhibet, eſt, quod bonum ſit dormire in loco potiùs frigido, quàm calido, ut reſpiratio ſit facilior, nam in ſomno cùm fiat retractio caloris ad interna, & præcordiorum intendatur caliditas, ſatiùs erit inſpirare auram frigidiorem, ſed corpore pannis benè obtecto, ne à frigoris morſu ſomnus interturbetur. In hunc ſenſum quoque dictum iſtud *Hippocratis* interpretatur *Paulus Heredia;* hoc idem viſus eſt ſenſiſſe *Cornelius Celſus*, ſeu potiùs ab *Hippocrate* documentum mutuatus eſt, dum ſomnum in conclavi quàm maximo laudavit. Non ſatis benè itaque ſibi conſulunt, qui ne à frigore hyemali infeſtentur, in anguſtis cubiculis dormiunt, ut ſolent apud nos *Moniales*, & quorundam Ordinum Religioſi Viri, qui in parvis cellulis ſomnum capiunt, & halitus ſuos, ab ore & toto corpore exſpirant, reſorbent. Quàm gravem odorem exhalent cellulæ hujuſmodi norunt Medici, cùm in illas pedes immittunt ad ægros manè inviſendos. Principes igitur, quibus omnia commoda ſuppetunt, dormiant, ut monet *Hippocrates*, *in frigore cooperto*.

CAPUT VIII.

Excretionum naturalium, quæ reliquiæ ſunt coctionum in noſtris corporibus, rationem habendam, ut ritè fiant, ac ne ulla alteri impedimento ſit.

SI quemadmodum Coquinariæ beneficio repertum eſt, quomodo cibaria, quæ ad vitam ſuſtentandam ſunt neceſſaria, ita parari poſſint, ut non ſolùm palato magis ſapiant, ſed etiam ut in ſtomacho promptiùs conficiantur, ita Chymicæ Artis ſolertia fieri poſſet, ut quod in cibis ſucci nutritii eſt, & apti, ut in ultimum partium alimentum cedat, in quandam veluti quintam eſſentiam redigeretur, ut ſi quid impuri eſſet, per ſimplicem tranſpiratum difflaretur, nec opus eſſet, ut tanta excrementorum moles, in ventre colligeretur, quæ nos cogeret ad quotidianam egeſtionem, ſi hoc inquam obtineri poſſet, non ideò tamen crediderim, feliciorem fore talem hominis ſtatum, immò ſuppoſita partium, qua conformati ſumus, ſtructura, infirmior eſſet, & minùs decorus corporis habitus, continuam enim à ſtomachi fermento, quod feriari nequit, eroſionem cum animi mo-

morositate perciperemus, uti experimur vacuo prorsùs stomacho, nam uti ex veteri Adagio, fames, & mora bilem in nasum conciunt, nec levis foret molestia, quam confluxus bilis, & succi pancreatici parerent. Difficilior propterea esset respiratio, intestina enim à ciborum reliquiis distenta, viscerum sunt substerniculum, undè est quod iis, qui die naturali unica tantum comestione utuntur, videantur pendere viscera, uti ajebat *Hippocrates* de Rat. Vic. in Ac. n. 16. Sic idem *Hippocrates* in Libro de Art. n. 51. in fracturis costarum inediam damnabat, *moderata enim ventris repletio, costarum fit directio*, ajebat ille: Necessaria est itaque, propter partium crassiorum à chylo secretionem, excrementorum in intestinis acervatio, & ad tempus retentio. Neque verò solùm ad bonam corporis valetudinem, partes ad imum ventrem spectantes, turgescentiam quandam, & crassitudinem habere bonum est, sed etiam ad totius corporis venustatem, & elegantiam multum confert; non levis enim est turpitudo ventris depressio, qualis in hypochondriacis, & scorbuticis visitur. Adeò verum est quod scripsit D. *Augustinus* in Lib. 22. de Civ. Dei Cap. 24. nimirùm quod, *nihil creatum videmus in hoc corpore utilitatis causa, quod non habeat etiam decoris locum. Plus autem nobis id appareret, si numeros mensurarum, quibus inter se cuncta connexa sunt, & coaptata, nossemus.*

Non est igitur, quod homo hac in re à cæteris animantibus optet distingui, sed sola ratione, ac temperantia, quæ si adsit, non solùm alvi excretiones, sed aliarum quoque partium, ritè & commodè fient juxta naturæ leges. Quomodo autem in statu bonæ valetudinis fiant in nostris corporibus naturales tum secretiones, tum excretiones, exponere instituti mei non est, id egit ex asse Doctissimus *Terenzonius* in *Pisano Lyceo* Medicinæ Professor, in nuperis suis Exercitationibus, sed solùm mihi mens est cautiones aliquot tradere pro Sanitate tuenda, præsertim Principum. Cùm verò tanti sit momenti, in statu corporis ægro, alvi & vesicæ excrementa diligenter observare, non solùm ad morbi naturam dignoscendam, sed ad prognosim, & curationem instituendam, in statu quoque integræ sanitatis idem agere bonum esset. Verùm hæc animadversio, dum benè valemus, ut plurimùm negligitur, at in Principe, cujus incolumitas maximè est optabilis, hujusmodi consideratio non est contemnenda. Oportet ergo Medicum, qui Principis Valetudini regendæ præest, illius naturam perspectam habere, etiam in statu integræ sanitatis, num alvum habeat ad solutionem, aut ad strictionem propensum, & ad assumpta respondeat, ut immoderantias possit temperare. Ut plurimùm Principes ob ciborum multiplicem diversitatem, nec tam facilem illorum coctionem, habere solent facilem, ubi enim minùs perfecta est coctio, solutior est venter; aliquando tamen ratione temperamenti, & quorundam ciborum usu, est adstrictior, undè non parva incommoda succedunt. *Ventris stupor, omnium confusio, immunditia vasorum, cerebri consumptio*, ajebat *Hippocrates* 3. in 6. Epid. quod licet *Galenus* in loci hujus expositione intelligendum velit de vitiata ventriculi coctione, attamen æquè benè, ut ait *Vallesius* de Intestinorum expultrice læsa poterit intelligi.

Si ergo contingat alvum plus quàm par sit laxiorem esse, cibis potiùs, quàm medicamentis agendum, ea nempè exhibendo, quæ facultate aliqua adstrictoria, ac stomachi, & intestinorum fibras roborandi vi polleant, veluti panis ritè coctus, carnes assæ, fercula ex oryza, mala cydonia, pyra, cavendo à vino dulciori, & bellariis. Aliquando ex particulari aliqua constitutione, uti ex venarum angustia solutior est alvus, qualis Observatio est Doctissimi *Ballonii* in suis Ephemeridibus, eò quia chylus non tam facilè subeat venas mesaraicas, ajebat ille, juxta suorum temporum hypothesim, at veriùs per venas lacteas abdominis, quam ob causam, ait ille, mulieres, ut plurimùm laxiores habere ventres, nam cùm multis cibis se obruant, ac sine ordine, & vitam desidem agant, ob vasorum conniventiam facilè effluent, quod in hominibus,

nibus, qui habent vasa ampliora, & vitam ducunt magis operosam, non ita evenit. Si itaque signa appareant, quæ venarum angustiam indicent, parciori cibo erit utendum, & qui vim aliquam habeat calorem innatum vegetandi, & ora vasorum ampliandi, sicuti corpus modicè exercere opportunum erit. Si verò adstrictior sit alvus, alimentis pariter agendum est, quæ alvum meliorem reddant, qualia sunt carnes teneriores, sed elixæ, veluti, vervecis, vituli, hædi, pullorum, pisces quoque, fercula ex herbis cum passulis, prunis, & similibus.

Pruna peregrinæ carie rugosa senectæ
Sume, solent duri solvere ventris onus.

Cavendum à clysterium emollientium usu, nisi summa cogat necessitas, licet enim ex lacte, herbarum decoctis parentur, attamen frequens illorum usus intestinorum fibras frangit, & effœminat, ac non rarò tormina in ventre excitat, præterquam, quòd corpus in malam consuetudinem trahitur. Novi olim Romæ purpuratum Principem, qui cum alvi adstrictione laboraret, servum habebat, qui alternis diebus emollientem clysterem sibi inderet, non tamen semper cum utilitate, cum interdum in ventre excitarentur non leves turbæ, quo remedii genere propter consuetudinem uti coactus est ad multos annos, donec vixit; multò magis cavendum à laxantibus, & eccoproticis per os assumptis, aliquam enim semper in stomacho perturbationem pariunt. Laudant nonnulli in alvi adstrictione cassiam ad aliquod drachmas, at cassia non tam innoxia est, ut illius usus non sit suspectus, flatuosa enim est, & stomacho parùm amica; idcircò à *Ballonio* Medico Experientissimo, cassia cacostomachos vocabatur, immò idem *Ballonius* 2. Epid. in renum & vesicæ affectibus, sive purgato, sive impurgato corpore, cassiæ usum omninò improbat, & virositatem quandam in illa agnoscit. Hanc pariter damnat *Fallopius* noster de Med. Purg. Cap. de Cassia, *Joannes Beverovicius* in Libro de Ren. & Ves. Cal. *Ludovicus Nonius* in Epistola ad eundem *Beverovicium*, & complures alii. Cùm autem persæpè Principes, sive ex hæreditaria dispositione, sive ob errata in victu, renum affectibus laborare soleant, Medicus pro alvo laxanda, in persona Principis suspectam debet habere cassiam, sed potiùs talem diætam instituere, quæ ventris duritiem emolliat.

Non minùs quoque advertere oportebit, quales sint excretiones secundæ coctionis, atque etiam tertiæ, persæpè enim proportionem inter se debitam non servant; mictio plurima, parvam significat dejectionem, ut ex *Hippocrate* 4. Aphor. conversa enim materia fluidiori ad vias urinæ, mirùm non est, si ficciores fiant alvi fæces, & parvæ sint dejectiones; copiosæ autem fiunt mictiones, sive ex usu ciborum calidiorum, & vini meracioris usu, sive ex particulari temperatura calida, & sicca, qui enim talem habitum sortiti sunt, epiphlebi esse solent, hoc est venarum latitudinem habere, ideòque plurimùm mingere, cùm per lactearum amplitudinem copiosus humor abripiatur, & sanguini permixtus, tandem ad renes deferatur; sic etiam ex eodem *Hippocrate* 3. in 6. Epid. *cutis raritas ventris densitas*, hoc est multus perspiratus alvum duriorem efficit, subducta scilicet ventri humiditate, quæ fæces alvinas molliores reddit, & ad excretionem promptiores. Medici pensum itaque erit incumbere quantùm licet, ut per hæc tria principalia corporis emissaria, impuritates ritè, & juxta naturæ leges expurgentur, quod obtinebitur, temperantia in victu, & recto rerum non naturalium usu.

CA-

CAPUT IX.

Ex nulla re magis, quàm Animi affectibus periclitari Principum Valetudinem, nihilque esse, cui minùs succurrere possit Ars Medica.

IN classe rerum, quas Medici non naturales vocant, quæ medium sunt quiddam inter ea, quæ sunt secundum naturam, & præter naturam, locum postremum tenent animi pathemata, sed primum forsan sibi vindicant, quatenùs præ cæteris plurimùm habent virium, ad bonam valetudinem evertendam, & graves morbos inferendos. Quantùm polleant animi affectiones, & quàm grandem tempestatem temporis momento in massa sanguinea concitent, ex signis, & notis, quas in externis corporis partibus, ac in facie potissimùm depingunt, facilè est deprehendere, qua de re egregiè scripsit *Cambræus* in Libro de Pass. Carac. sic in ira, quæ præ cæteris passionibus vehementior est, fit primò aliqua sanguinis ad interiora retractio, sed paulò post majori impetu ad corporis externa protrusio; sic ubi quis ira fuerit correptus, facies, & oculi rubore suffunduntur, os amarescit, spumant labia, pulsus frequentes, & magni fiunt, verba interrupta, motus irrequieti multaque alia apparent, quæ hominis non sani, sed furentis, *Orestes* ipse diceret; Anima enim sensitiva, ubi satis virium esse agnoscit ad objectum, quod sibi odiosum, & infestum concipit, propulsandum, collectis viribus, spiritus, & sanguinem ad externa protrudit, cordis ministerio; quod ex spirituum animalium confluxu, tanta vi, ac tam crebrò systoles suas explicat, ut sanguis per arterias ad partes delatus, nec à venis tam promptè resorptus, non possit, quin cutim rubore perfundat, ubi in timore, dum videt non esse sibi tantùm roboris, ut longè à se quod hostile est repellat, contraria eveniunt, fibris enim per totum contractis, impeditur sanguinis motus, seu ejusdem sanguinis per arterias ad suum principium fit retractio, quando inter varios sanguinis motus, retrogradum etiam nonnulli admittunt; lege enim consortii, & mechanica necessitate inter animam & corpus, conspicuum est, ad quasdam motiones animæ, quasdam etiam fieri in corpore, & in massa fluidorum motiones; sic hominibus subito timore perculsis pallor in facie apparet, attonitum simulachri adinstar præstat corpus, mens stupet, & vox faucibus hæret. Sic quælibet alia passio propria signa, & notas habet, quibus seipsam prodit, uti apud laudatum Scriptorem videre est. Si ergo ad animæ perturbationes tanta fit in sanguine, & fluidis omnibus susque deque perturbatio, mirùm non est, si propter animi pathemata naturalis œconomia pervertatur, & facili negotio corruat bona valetudo. Non desunt apud Scriptores exempla eorum, qui ex nimio iræ impetu subitò extincti fuerint, quod pariter legitur de aliis, quibus ex nimio terrore, sive ex improviso gaudio, post magnum mœrorem interclusus est spiritus.

Ast cùm animi affectus in privatis hominibus, atque etiam infimæ sortis adeò polleant, ut quotidie videmus, quantò plus virium habebunt in iis, qui licet supra cæteros constituti, tota sua potestate impetrare non possunt, ut omnia, quæ flagranter optarint, obtineant, nec efficere, ut fortuita quædam, & valdè molesta iis non eveniant, de quibus ne per somnium quidem cogitarint. Quis ex iis, qui Principatus, Regna, & Imperia possident, *Augusti* fortunam, prosperitatem, Imperii amplitudinem, & longam ætatem sibi non optaret? At si quis Caput 45. Libri septimi Histor. Natur. *Plinii* legat, ubi longa serie *Augusti* infortunia, & casus adversi recensentur, Principem infelicissimum pronunciabit, licet inter felicitatis exempla numeretur. *Augustus* ipse de rebus sibi adversis, non rarò conquestus est, præcipue de *Juliæ filiæ* moribus, cujus pudicitiam suspectam habebat,

idcirco inter amicos dicere solebat, *duas habere filias delicatas, quas necesse haberet ferre*, Juliam & Rempublicam, ut legitur apud *Macrobium* in Libro 2. Satur. Cap. 5. Quàm gravi metu, ac mœrore affectus fuerit, ubi Varianæ cladis in Germania, nuncium accepit, ex Scriptorum monumentis satis constat, excubias enim per Urbem indixit, ne quis tumultus exsurgeret, quasi Germani in Italiam irrupturi essent; ludos Jovi vovit, ut Rempublicam servaret, *adeò consternatus, ut per continuos menses barba capilloque summisso, caput interdum foribus illideret vociferans, Quintili Vare legiones redde.*

Augustum licet bono, & decoro habitu ex sui natura præditum, valetudinarium, immò persæpe gravibus morbis conflictatum fuisse legimus, ut *Antonius Musa* Medicus Celeberrimus, illius desperata salute, dum ex remediis, quæ salubriora videbantur, nihil levaminis obtineri adverteret, raro exemplo periclitatus fuerit; nam ut ait Plinius *Augustum contraria Medicina gravi periculo exemit*, quod perraró facere solent Medici, qui ut ait Celsus, *in splendida persona, conjectura sua nolunt periclitari, ne occidisse, nisi servarint, videantur.* Improsperam autem illius Principis valetudinem, & frequentes morbos, nonnisi ad animi pathemata, à quibus ob malè inter se cohærentem iniquæ fortunæ, ac felicitatis interdum mixturam cavere non poterat, referri potuisse crediderim. Cùm autem Principibus, qui populos regunt, ferè quotidie causæ non desint, quæ illorum animos transversos agant, non equidem mirari convenit, si ut plurimùm minùs prospera valetudine fruantur, mirari potiùs licèt, cur non sæpiùs decumbant. Quàm gravi tempestate per totam Europam primo hujus seculi decennio jactata fuerit Principum fortuna, satis constat, ut Summo rerum omnium Rectori, pro iis componendis, & pace restituenda, suscepta fuerint publica vota.

Principes itaque, si illis cordi est benè valere, à violentis animi affectibus, quantùm licet caveant, non ita tamen, ut ad apathiam illam, quam Philosophi quidam ambitiosè nimis affectarunt, studeant pertingere, id enim esset hominem ex homine tollere, nam uti inquit D. *Hieronymus*, *Nos affectus, & perturbationes, quamdiù in tabernaculo corporis hujus habitamus, & fragili carne circumdamur, moderare, & regere possumus, amputare non possumus.* Gaudeant igitur, doleant, tristentur, misereantur, irascantur etiam aliquando, sed iræ sint Principe dignæ, veluti de Jove *Ovidius:*

Ingentes animos, dignas Jove concipit iras.

Sic etiam in Sacris Literis *Deum* iratum legimus, de hominum sceleribus pœnam sumpsisse. Multùm itaque interest, num quis irascatur, ac incandescat, ut postea eorum, quæ iratus perpetrarit, pœniteat, uti de *Adriano Imperatore*, ut refert *Galenus* de Cognos. & Cur. Anim. Mor. qui ira percitus cum stylo oculum servo perfodisset, ac postea illum vidisset factum unoculum, commiseratione ductus, pollicitus est illi daturum se quod vellet, & optaret, at cùm ille taceret, eundem sermonem repetiit, cui ille respondit, se nihil, nisi oculum amissum optare, qui restitui non poterat. Ratio itaque sola habenas teneat, & animæ sensitivæ motus in officio detineat, ac præsertim in iracundia, in quam facilè delabuntur, qui summa potestate gaudent.

. . . . *animum rege, qui nisi servit*
Imperat, hunc frænis, hunc tu compesce catenis.

Moderatio igitur in iracundia maximè commendabilem, & subditis percarum efficit Principem, ut qui certi sint nihil ab eo deliberari posse, nisi quod prudentia, ac justitia maturarit. Principibus equidem mirùm in modum quadrat, quod *Claudianus* scripsit:

. . . . *Diis proximus ille est,*
Quem ratio, non ira movet . . . .

Unica igitur passionum medela, ne tam graves valetudini noxas inferant, erit ratio, non ab Arte Medica, sed à Morali Philosophia petenda, non enim quidquam aliud, quàm rationem suggerere potuit *Galenus* in laudato Libello de Cognos. & Cur. Anim. Morbis.

Ne

Ne autem hac in re inane prorsùs videatur Archiatri officium Principis valetudini excubantis, illius pensum erit advertere, in quemnam affectum ille sit pronior, num ad iram, an ad mœrorem, & alios affectus, quos ipse quàm quispiam alius cognitos habere credibile est, poterit opponere talem diætam, & vivendi rationem, quæ vim habeat moderandi dispositionem, quæ affectui naturali vim præbet, ut si præfervida temperie præditus sit, commendet talem victum, qui nimium sanguinis, & spirituum fervorem compescat, laudet vina acidula, sive diluta, summatim diætam perfrigerantem, si verò ex naturali temperie illum videat ad mœrorem propensum, cibariorum usum, quæ sanguineam massam volatilibus particulis saturent, & spiritus vividiores efficiant, prout ferret occasio approbet, vina mediocriter generosa illius temperamento magis accommoda commendet, talia enim melancholicis, & qui gravioribus curis premuntur solent esse remedio, dum particulas sanguinis acidas mitiores reddunt, eo prorsùs modo, quo stagmata acida vitrioli, sulphuris, aliorumque, spiritu vini dulcescunt. *Date siceram mœrentibus, & vinum iis qui amaro sunt animo*, ut in proverbiis habemus. Sic *Helena*, ut ex *Homero* in Odyss. *Menelao*, & *Telemacho Ulyssis Filio*, pharmacum illud mœroris, vinum scilicet nepentes, quo à *Polydamna Regis Thonis Uxore* in Ægypto fuerat donata, propinavit. Si verò ob passionem aliquam diù perseverantem, Principis sui habitum videat gracilescere, & faciem decolorari, illum admoneat de remediorum necessitate, ad proximam ægritudinem antevertendam, hujusmodi enim cogitatio, à contemplatione idearum quæ excruciant, mentem forsan abducet.

CAPUT X.

Quale debeat esse in Principibus Literarum Studium, ne bonæ Valetudini inferatur noxa.

PRincipes quorum proprium esse debet facere scribenda, interdum libido solet incessere, ut in Literarum studio inclarescant, & in hujusmodi mustaceo, ut dici solet, laureolam quæritent, illos tamen, ut plurimùm, diligentia frustrante, ut quod optarint non tam facilè attingant, & immò quod pejus est, bonæ valetudini non levem injuriam faciant. Dedecet sanè Principem quemcumque, eòque magis, quò excelsior est, Literarum omninò rudem, & amusum esse, minùs enim gratus, & carus est subjectis populis, qui Principem suum tanquam virtutum omnium exemplar habere gestiunt, sicuti multum illi confert Literis in primævo juventæ flore, operam navasse, ac præsertim humanioribus studiis, veluti Latinæ Linguæ, Rhetoricæ, Poëticæ, præterquàm enim quod multùm laudis, & decoris sibi adsciscet, id beneficii assequetur, ut si ex nativa temperie asperioris naturæ sit, hujusmodi studiis illam exuat:

Scilicet ingenuas didicisse fideliter Artes,
Emollit mores, nec sinit esse feros.

Decet itaque eum, qui ad imperandum est natus, Literis mediocoriter esse imbutum, atque etiam de sublimioribus Scientiis, uti Philosophia, Mathematicis disciplinis aliqua delibasse, ut si aliquando publicis Disputationibus intersit, statum saltem Quæstionis intelligat, non est tamen necesse, ut Logicas subtilitates calleat, & *Curtum sermone rotato torqueat enthymema*. In Philosophia tamen Morali, magis quàm in naturali illum instructum esse oportet, cujus facultatis egregia sunt monumenta, tum ex antiquis, tum neotericis Scriptoribus, ex quibus optima documenta tum ad sui, tum ad aliorum regimen exiguo labore haurire poterit. Qui Literarum studio totos se dedere, ut nomen aliquod sibi comparent,

parent, ſatis norunt quanta temporis, virium, & ſanitatis diſpendio conſtet hæc laudatio. *O hominem literatum!* illi enim neceſſe fuit libris impalleſcere, & lucernariam vitam degere, ſic de *Demoſthene* ajunt: illum, plus olei, quàm vini abſumpſiſſe.

Qui ſtudet optatam curſu contingere metam,
Multa tulit fecitque puer, ſudavit, & alſit,

ajebat *Horatius* in Poëtica. Cùm itaque non niſi multo labore, & vigiliis commendatio aliqua in Literis obtineri poſſit, & conſectariè cum ſanitatis ruina, Principes, qui non ſibi tantùm, ſed aliis nati ſunt, ad propriam Valetudinem tuendam excubare debent, & ſcire ad ſobrietatem. Innumera ferè ſunt damna, quæ ex impenſiori ſtudio, ac rerum abſtruſiorum perveſtigatione ſanis corporibus proveniunt, ſtomachus primò immoderati ſtudii pœnas luit, diſtractis nempè à ciborum coctione innato calore, & ſpiritibus. *At imbecillis ſtomacho, quo in numero magna pars Urbanorum, omneſque penè cupidi Literarum ſunt*, ajebat *Celſus* Libro 1. Stomachi itaque imbecillitas nimiæ attentionis ad ſtudia, & lucubrationis vitioſum eſt productum, ex quo tanquam è ſcaturigine ſingulis partibus languor promanat, nam qualis chylus talis ſanguis, ac exindè depravatus corporis habitus. Scitè propterea Q. *Serenus* ſtomachum totius corporis regem appellabat, cujus validus tenor omnia membra confirmandi vim habeat. Præ cæteris verò partibus, caput ſedes Animæ, & Ars Minervæ graves perſentit noxas; nam propter nervorum contentionem, & exſtaſim quandam in altis contemplationibus, Luce animali deſtituuntur partes corporis, undè torpor, & ſegnities, ac eandem ob cauſam tardiori lapſu fluit ſanguis per ſuos ductus, & naturalis totius corporis œconomia pervertitur. Multa igitur ab intenſiori animi exercitatione in Literarum ſtudio corpori conſequuntur incommoda, rectè propterea ajebat *Plutarchus* in Libro de Preſ. Salub. quod ſi corpus diſceptet cum animo de damno dato, non fore, ut hic noxæ eximeretur. Quippè cum animus contentionibus, & ſtudiis eſt intentus ſuis, abutitur corpore. *Plato* quoque in Timæo, ajebat animum ſtudiis intentum corpus implere languoribus, ut poſtea neceſſe ſit ſtudia omnino deſerere. Innumera penè ſunt incommoda, quæ affectatio nominis celebritatem adipiſcendi in Literis valetudini infert, adeò, ut perdifficile ſit eodem tempore aſſequi magnam famam, & bonam valetudinem; cum enim neceſſe ſit ad aſſiduam librorum lectionem incumbere, interdum ſcribere, idque fieri nequeat ſine continuata ad plures horas ſeſſione, vel ſtatione, utroque modo corpus graves noxas perſentiſcit, in ſeſſione enim propter compreſſionem, femorum, & crurum ſtupor conſequitur, in ſtatione muſculi ob motum tonicum defatigantur, & in utroque ſitu ſanguinis motus retardatur. Obſervatione dignum eſt, quòd Religioſi quidam cœtus, qui Literarum ſtudio potiſſimùm ſunt addicti, licèt alioquin civilem vitam ducant, ac alimentis boni ſucci alantur, omnes ferè ſint macilenti, & melancholici, alii verò Religioſi Ordines ad pietatis ſtudium, & cœleſtium contemplationem intenti, vitæ auſteritatem profitentes, licèt nudipedes, ac iiſdem veſtibus tam hyeme, quàm æſtate obducti, ut plurimùm obeſi ſunt, valentes, & benè colorati. Cùm itaque Principes valetudinis ſuæ ſtudioſi eſſe debeant, non ſolùm in ſui gratiam, ſed & aliorum, quibus præſunt, modicè & pro oblectamento ſtudiis aliquot horas diei impendant, & ſi illis vigilandum eſt, id agant, ut ſubjecti ſecuriùs dormiant, uti *Epaminondas* Dux Thebanorum, qui ut ſcribit *Plutarchus*, quæſitus cur noctu Urbis mœnia perluſtraret, reſpondit ſe ſobrium eſſe, & vigilare, quò reliquis liceret temulentos eſſe, ac dormire. Sic *Homerus* 2. Iliadum, *Jovem* finxit ſemper vigilantem dum cæteri Dii altùm dormirent.

Tum reliquos omnes, divoſque hominesſque tenebat
Per nox ſomnus, at inſomnis Saturnius unus
Pectore ſollicito volvebat. . . . .

Præterea obſervatum eſt, Principes, qui ſe totos ſublimioribus ſcientiis comparandis devoverint, parùm fortunatos fuiſſe, ac non ſolùm valetudini, ſed etiam famæ, & exiſtimationi

ſtimationi injuriam feciſſe, ut etiam interdum ſcommatibus, & dicteriis traducerentur. *Alphonſum Caſtellæ Regem*, cujus tabulæ Aſtronomicæ adhuc exſtant, multis infortuniis vexatum fuiſſe Hiſtoriæ referunt, & cum in Planetarum motibus obſervandis totus eſſet, & præcipuè in Martis erroribus, errata ſua in populorum regimine non ſatis obſervaſſe creditus eſt, quin eò impietatis etiam deveniſſe ajunt, ut Momi Lucianici adinſtar opera divina carpere voluerit. *Julianum Auguſtum*, vulgò *Apoſtatam* dictum, in eloquentiæ ſtudio, & omnigena eruditione inclaruiſſe, uti opera illius teſtantur, ſatis perſpectum habemus, ſed in quas ſuperſtitiones ſe dederit, & qualis fuerit illius exitus loquuntur Hiſtoriæ. *Henricus Octavus Angliæ Rex*, cui *Ludovicus Vives* commentarios in Librum D. *Auguſtini* de Civitate Dei dicavit, Literarum cultor fuit, & cùm adversùs *Lutherum* ſcripſiſſet, Catholicæ Fidei Defenſoris titulum promeruit, aſt in quos errores Regius ille Scriptor lapſus fuerit, ſciunt omnes, ac ipſemet, ſi Scriptoribus adhibenda fides, dum animam ageret, omnia ſe perdidiſſe confeſſus eſt. *Jacobum Stuardum* primum magnæ Britanniæ Regem, quòd in evolvendis libris ad Liturgiam ſpectantibus, ac Theologiæ ſtudio eſſet nimis occupatus, qua in re adeò eminere ſe credidit, ut *Cardinali Bellarmino* litem moverit, publicis ſcriptis editis, nec ſine acrimonia, & conviciis, quibus tamen reſponſionem non minùs doctam, quàm humanitate, & reverentia regio Nomini plenam *Bellarminus* repoſuit, veluti Purpuratum Principem decebat in Religioſiſſimo Cœtu Patrum Societatis Jeſu antea enutritum, Angli ipſi per contemptum Regem Theologum appellabant. *Antoninus Pius* Philoſophi cognomentum eſt aſſecutus, ſed nullum magnanimi Principis titulum promeruit, nulla militari expeditione ſuſcepta, nimis facilis in puniendis criminibus, & toleranda *Fauſtinæ* nota impudicitia. Principes igitur, qui impenſiùs, quàm par eſt Literis ſe dedant, non rarò apud ſubjectos populos malè audiunt, tanquam nati potiùs ad clauſtra, quàm ad caſtra. Romulum, qui in illa temporum ruditate totum annum in decem menſes non ſatis ritè digeſſerat, hoc carmine laudavit *Ovidius:*

> *Scilicet arma magis, quàm ſidera Romule noras,*
> *Curaque finitimos vincere major erat.*

Si tamen Principes polymathia delectet, & in quocumque ſcientiarum genere eruditionem pauco labore, & cum laude, quodque magis refert ſine valetudinis damno aſſequi, id illis erit perfacilè, nimirùm ſi Poëtas, Oratores, Philoſophos, Mathematicos, Theologos alant, & ſucciſivis horis atque etiam ſuper cœnam, & prandium illos audiant variis de rebus diſſerentes, ac ab illis ediſcant, quæ multo ſtudio, & lucubrationibus à mutis magiſtris, hoc eſt libris didicerint. Morem hujuſmodi ſervavit *Franciſcus Primus Galliarum Rex*, magnus Literatorum Fautor, qui ut refert *Bruyerinus* in ſua Nuncupatoria ad Librum de Re Cibaria, dum cœnaret, ac pranderet, aſſidentes habebat in quocumque genere præſtantiores Literatos, quod itidem facere conſueverunt *Leo Decimus*, & *Clemens Septimus*, Pontifices Maximi de Medicea Familia, cui ex Regia Mecœnatis ſtirpe prognatæ jure quodam per traducem, peculiare fuit celebriores quoſque in Re Literaria Viros quocumque tempore fovere, atque alere. Idem quoque obſervatum eſt in Principum *Eſtenſium* Nobiliſſima Familia, quæ ſemper pro more habuit Aulam habere Doctiſſimis Viris plenam, quò factum, ut Celeberrimos Scriptores, ac Poëtas habuerit, qui illorum facta poſteritari commendarint, quales fuere *Areoſtus*, ac *Taſſus.*

Poterunt itaque facili negotio Principes, in Philoſophicis, Mathematicis, in experimentali ſcientia, & in quocumque diſciplinarum genere abſtruſiorum rerum notitiam ſibi comparare, Viros Eruditos colloquentes audiendo, vel menſis remotis, aut eo tempore, quo *Domitianus*, ut horas falleret, Muſcas ſagittis confodiebat, ſicque ſine tortura intellectus, & bonæ valetudinis diſpendio *aliena frui inſania*, uti *Plinius* de iis dicere ſolebat, qui

qui novas Ædes construere nolebant, sed ab aliis magnificè, & multa impensa constructas parvo sibi comparabant. Mirùm est, quantùm se torqueant, & fatigent Philosophi, Mathematici, & rerum naturalium Scrutatores, in problematum quorundam solutione, ut plures noctes insomnes ducant, ac persæpè operam ludant. Voverat olim Jovi *Dionysius Syracusanus Coronam auream*, aurique optimi massam Artifici dederat pro Corona construenda, at ille surrepta auri portione, argentum substituit, sensit Artificis dolum *Dionysius*, at quia Corona satis elegans erat, ac putabat Jovem Optimum Maximum illam, qualiscumque esset, benignè esse excepturum, passus non est eam infringi, & liquari, & aliam ex puro auro fabrefieri, attamen peroptans scire quota portio esset argenti permixti, *Archimede* accersito, ab eo quæsivit, ut ingenio suo perscrutaretur quantum mixturæ pro retento auro in Corona latitaret, quo audito ille attonitus, ac stupens abiit, se ipsum excrucians, quanam ratione rem tam arduam posset pertingere, donec tandem cum in balneo esset, voti factus est compos, ex illo enim emergens ratiocinando ex uno in aliud progrediens, modum reperit, quo mechanico artificio, sciri posset quantùm argenti auro suffectum fuisset, ac reperta proportione, quam habet aurum in pondere ad argentum data paritate molis, magna cum sui laude *Dionysio* satisfecit. Hanc *Archimedis* inventionem versibus satis eleganter expressit Q. *Rhemmius Fannius*. Tam parvo igitur constat Principibus eruditio, quàm magno privatis hominibus, qui sibi eam compararunt.

Magnum præterea ornamentum facili negotio sibi accerserent Principes, si præter Latinam Linguam, aliarum etiam, quæ in Europa usui sunt, peritiam acquirere studerent, quod facili negotio, atque etiam cum oblectamento obtinerent, si peritos homines in familiæ censu haberent, quibuscum horis quibusdam diei, animo curis vacuo, colloquerentur. *Mithridates Rex Ponti*, & Bithyniæ sua ætate magnæ admirationi fuit, nam, ut refert A. Gel. duarum & viginti gentium, quas sub ditione habebat, linguas percalluit, earumque omnium gentium viris nunquam per interpretem locutus est. In hanc rem factum oppidò curiosum, & memoratu dignum lubet referre, quod legitur apud *Laurentium Capellonium* in Libro Sermonum Variorum italico idiomate conscripto, Libro 2. Cap. 1. Cùm Bononiæ esset *Carolus V. Imperator*, ut à *Clemente VII. Pontifice* Imperii Coronam susciperet, *Franciscus Sfortia* Dux Medioliani, qui perduellionis apud Imperatorem fuerat accusatus, quòd cùm Gallorum Rege secretò conspiraret, impetrato à Cæsare, faventibus Legatis Venetis, Diplomate, seu salvo conducto, ut vocant, *Bononiam* venit, ut objecta crimina dilueret. Is ergo, ubi ad Cæsarem datus accessus, præstitis debitis obsequiis, Diploma è sinu extractum illi obtulit inquiens, illo ampliùs sibi opus non esse, dum hujusmodi præsidium quæsivisset, non quòd Cæsaris æquitati, aut innocentiæ suæ diffideret, sed ut à Cæsareis ministris sibi nimis infensis caveret; ubi autem fidei, & devotionis suæ erga Sacrum Romanum Imperium testimonia, & experimenta adferre cœpit, *Antonius de Leva*, natione Hispanus, qui tunc aderat, lingua Hispanica Sfortiam Italico sermone loquentem vehementer interpellabat, ut Sfortia Orationis suæ filum prosequi non posset; quare hic cognito Hispani ministri Artificio, lingua Germanica loqui cœpit, quam cùm non calleret alter, silere coactus est, non sine tamen indignatione, quam celare non poterat, sic Sfortia commodè apud Cæsarem à criminum suspicione fidem suam liberavit; Imperator autem commendata generosi Principis prudentia, & sagacitate, Mediolanensis Ducatus dominatum, *Sfortiæ* restituit, & confirmavit, reclamante licet *Antonio de Leva*, qui asserebat, Mediolanensem Ditionem, pluris faciendam, quàm totam Hispaniam.

CAPUT XI.

Quale esse debeat in senili ætate Valetudinis regimen.

SAnum profectò consilium est, sanitatem, qua sola felices à miseris dignoscuntur, quanta fieri potest diligentia, quocumque tempore custodire, ast in senili ætate potissimum id agere saluberrimum est: Juvenilis enim, ac Virilis ætas, causis quæ ab extrinseco proficiscuntur, facilè obsistunt, ast non ita senes, qui ut veteres fagi ad quoscumque ventorum flatus facili negotio concidunt. Sicuti ergo quisque, ubi canitiem accedere cognoscat, rectè sibi prospiciet, si valetudinis suæ meliorem quàm antea curam habere incipiat, ita Princeps, cui ad senectutem vergenti gravior semper curarum moles incumbit, alteram vivendi rationem instituat necesse est, ut feliciori sorte mortalitatem vitæ hujus exuat; Senectus, cujus propria est ingenii maturitas, si adjunctam habeat sanitatem, verus vitæ fructus dici meretur.

Primò itaque talis diæta erit instituenda, quæ lampadem vitalem sustentet, non obruat; cùm ergo senectus pueritiæ sit opposita, diversa ratione est procedendum, in puerili enim ætate cum in dies calor, & robur vegetior, ac robustior fiat, oportet sensim alimentum augere, in senili verò, ubi languidior est vitalis ignis, & stomachi fermentum infractum, alimoniam imminuere necesse est, id tamen intelligendum velim de primo senio, nam in postremo senes ætate confecti, ut ait *Galenus* Com. Aphor. 13. 1. Sect. *Tale quid patiuntur, quale lucernis penè exstinctis accidit, quæ continuam exigunt olei suffectionem, multam autem, & cumulatam nequeunt sustinere.* Parciori itaque victu utatur, & simpliciori quoque, desuescat enim oportet Princeps à multiplici ciborum varietate, & conditura, quæ Principum mensis familiaris est, alimenta sint boni succi, promptæ coctionis, & quæ alvo facilè secedant, laudantur carnes, quæ ut superiùs dictum, ad stateram sunt minus graves, uti Vervecis, Pullorum, & aliorum volatilium; cùm varia sint temperamenta, & senectus multam habeat latitudinem, cibi mensura determinari nequit. Satis autem alimenti fuisse sumptum dignosci poterit, si distensio & gravitas in stomacho non persentiatur, si faciles sint somni, si corpus benè alatur. Jejunium à senibus facilè perferri scripsit *Hippocrates.* Hinc nonnulli monositiam, hoc est unicam comestionem laudant in primo senio, at satiùs est bis in die comedere, quàm semel plus quàm par est stomachum onerare, citiùs enim senescere, scripsit *Hippocrates*, eos, qui unicæ comestioni assueverint. Quoniam, utplurimùm in magnis culinis, ubi multitudo est coquorum ad mensas lautè instruendas insudantium, non tam ritè uti opus esset coqui, ac parari possunt epulæ, ut vitium aliquod in coctione ab igne, sive violento, sive nimis lento non referant, Principi seniori jam facto esset valdè conducibile suum habere coquum, cui nullum aliud munus incumberet, quàm ut Domino suo summa patientia, & attentione fercula pararet, non solùm, ut Palato sapiant, sed ut prosint, habita per experientiam hujusmodi cognitione. Rectè quidem in hanc rem *Martialis :*

Non satis est Ars sola Coquo, servire Palato,
Namque Coquus Domini debet habere gulam.

Præter multa incommoda, quæ secum adfert Senectus, non exiguæ molestiæ est alvi adstrictio senili ætati propria, & familiaris, eòque magis Principibus, cum senes fieri incipiant, propter vitam minùs exercitam, quàm soleant cæteri homines, cùm multum conferat ad alvum facilem egestionibus reddendam quotidianus, & conveniens corporis motus. Neque præter rationem est senes huic incommodo obnoxios esse opposito prorsùs modo quo pueri, & juvenes, quibus ut plurimùm solutior est alvus; in senectute etenim

nim partes omnes ſiccefcunt, ut membranæ ipſæ obrigeſcant, & cartilagineæ fiant, ac contractilitatem, & diſtractilitatem, quarum ope fiunt excretiones, amittant. Ut alvus itaque mollior reddatur, cibariis potiùs ad id aptis, quàm medicamentis agendum, uti ſuperiùs eſt dictum. *In alimento Medicina bonum*, ajebat *Hippocrates*, medicamenta etenim frequenter ſumpta, præter malum habitum, quem inducunt, ventrem in dies adſtrictiorem reddunt. Alvus itaque mollis ſervanda, ea cautione tamen, ne plus quàm par eſt ſolutior reddatur, ex his enim duobus extremis tolerabilior eſt alvi adſtrictio, quàm ejuſdem ſolutio, præſertim in ſenili ætate. Refert *Martinus Liſter* in ſuis commentariis ſuprà *Sanctorii* Staticam, ſenem ſe noviſſe ſibi amiciſſimum 86. annos agentem, qui ſanus, & ſatis liberaliter comedens, ex plurimis annis ſemel tantùm in ſeptimana, & interdum etiam ad quatuordecim dies dejiciebat. Quoad potum, vinum dulce defæcatum, ex uvis maturis, & perfectioribus factum ad vitam ſanam, & longævitatem erit accommodum. Sicut autem in pueris debet eſſe vinum tenue, ac dilutum, ita in ſenibus meracius, hyeme præſertim. Dediſcat quoque oportet nivis uſum, qua per æſtatem Principum menſæ carere nequeunt, ſatis ſit in ſummo æſtu, ſi vinum bibat aqua modicè perfrigeratum, hyeme autem ſi non ad ignem, ſaltem in loco tepido detentum; nulla enim ratio apparet quomodo frigida potio illi conferre poſſit, cui frigent effœtæ in corpore vires. Frigidum, ut ait Philoſophus, non ingreditur opera naturæ, niſi per accidens, caloris exceſſum contemperando, ſaperè propterea didicerunt etiam juvenes, qui fumantes potiones Chocolate, Caffe, The ſorbillando aſſumunt, quæ in ſenili ætate eò magis convenient.

Quotidie corpora exercere non minùs neceſſarium eſt, quàm ipſum alimentum, & forſan Principibus in ætate ſenili magis convenit, quàm juvenili, ad corporis perſpiratum conſervandum adeò neceſſarium; in juventute ſiquidem, ubi calor viget, & mollior eſt textura, facilior eſt difflatio, in ſenectute verò, quæ comitem habet ſiccitatem, & cutem ſtrigoſam, difficilior. Nihil eſt autem, quòd inſenſiles aporrhias magis promoveat, quàm corporis motus, in quo videmus faciem rubeſcere, venas inflari, & cutim incaleſcere, ſique motus ſit fortior ſudorem erumpere, bonum itaque erit, ſi modicè ſe exerceat, ſub tecto potiùs, quàm in loco aprico per hyemem, cavendo quantùm fieri poſſit à flatibus aquilonaribus, qui cutis poros adſtringunt. Ad obtinendum facilem perſpiratum, præter exercitium corporis, non parùm conferent molles frictiones cum oleo amygdalarum dulcium, ad laxandas cutis fibras aliquando nimis intentas, glandularum poros obſtruentes. *Melle intus, oleo foris*, dictum ſatis vulgatum, quo pacto *Democritus* longævitatem aſſecutum ſe dixit, in ſenectute ſiquidem nihil magis timendum, quàm ſiccitas, & cutis ſtipatio, quare molli, & blanda frictione conſervatur neceſſaria illa tranſpiratio, qua diminuta præſtò ſunt catharri, in pectus, & aliàs partes. In hunc finem quoque aptis veſtibus muniendum erit corpus ab aëris injuriis, & capitis præcipua cura habenda, ſi capillis ſit denudatum.

Equidem hiſce temporibus comæ adſcititiæ uſus adeò inolevit, ut pauci videantur ſenes, nec ullus ferè ſit Princeps ætate provectus, qui canitiem alienis capillis non obtegat, & frequenti barbæ raſura juventæ decorem non præ ſe ferat; quod ſanè laudandum; nam præterquàm quòd calorem fovent hyeme potiſſimum, quod ſenibus infeſtum eſt, id etiam efficiunt, quò Principes hoc pacto ſibi magnam animi hilaritatem conciliant, dum in ſpeculo ætatis injurias non vident. Priſcis temporibus, quibus capita non velabant, calvitiem homines iniquè ferebant, timentes ne cæteris forent irriſui. *Julio Cæſari* adeò probroſa erat calvities, ut illam incipientem occultare satageret, capillos à vertice revocando, nullum propterea honorem à Senatu libentiùs accepit, quàm jus laureæ coronæ perpetuò geſtandæ. Mirari ſubit quomodo

omnes ferè *Suetonii* Cæsares, hac deformitate laborarint, uti *Augustus*, *Tiberius*, *Caligula*, *Otho*, *Domitianus*, quem propter sævitiem *Neronem* calvum per contemptum appellabant, undè *Ausonius*:

. . *quem calvum dixit sua Roma Neronem.*

A solo calvitiei nomine ita offendebatur iste, ut si apud illum quis alicui calvitiem pro joco, vel jurgio objectasset, pro capitali crimine haberetur. Apud *Judæos* quoque, ut ex *Sacra Historia* habemus, calvities in contumeliam trahebatur, quam ob causam *Elisæum Prophetam*, ut ex 4. Reg. Cap. 2, subsannantes pueri vociferabantur, *ascende calve*, *ascende calve*, quibus ille indignatus maledixit, & mala imprecatus est, undè paulò post quadraginta duo ex iis miserè discerpti fuere. Adeò deformis quocumque loco, & tempore inter homines habita est calvities, ut nemo non illam obtegere satagat, rectè propterea *Ovidius*:

Turpe pecus mutilum, turpis sine gramine campus,
Et sine fronde arbos, & sine crine caput.

Quoniam igitur fugaces anni senum capitibus tale præsidium, & decus surripiunt, quales sunt capilli, Ars naturæ imitatrix senili ætati benè consuluit, comas adscititias tam elegantes construendo, quæ præter beneficium venerationem conciliant. Neque dubitari licet, quin ficta hujusmodi capillamenta, præter elegantiam multæ sint salubritatis, dum passim videre est Medicos ætate graves, & silicernio jam proximos, non ut olim nudo vertice, & prolixa barba famam sibi aucupantes, sed imberbes, & capillatos in publicum procedere ad ægros invisendos, & dissertationes ad Exedris habendas. Nisi ergo aliqua particularis affectio adsit, veluti Cephalalgia, & oculorum lippitudo, cùm interdum existent, qui nec pileolum sericeum perferre queant, nostrorum temporum consuetudo tales comas ex alienis capillis gestandi invaluit. *Carolus V. Imperator*, cùm in Italiam venisset, Imperii Coronam à *Summo Pontifice Clemente Septimo* Bononiæ suscepturus, ob gravem capitis dolorem nativam comam satis elegantem sibi abscindi jussit, quem Aulæ primores ridenda assentatione imitati sunt, dum comis, quas magno studio aluerant depositis, tonsi omnes Cæsari spectandos sese præbuere.

Aulæ quoque morem somnum captandi cum nox medium iter confecerit, & Solem salutandi, *minimas cùm fecerit umbras* ejurare, Principi seniori jam facto salubre consilium erit; tempestivè igitur cibum capiat, nec post cœnam quicquam, quod mentem distrahat, & implicet, sibi deferri patiatur, more *Augusti*, qui post cœnam nihil scribere, nec legere volebat, ut quantùm liceret animo curis vacuo somno indulgeret, qui senibus maximè necessarius est, quàm ulli ætati, ut omnes perficiantur coctiones, & corporis siccitati consulatur, dum somno, & quiete corpora pinguescunt; somnum autem capiat hyemali tempore præsertim in cubiculo ad meridiem posito, ut vitales Solis radios excipiat. Negotia itaque, quæ magis urgeant, diurno tempore expedire studeat, & minori, qua licet molestia supplicantium necessitates, ac preces audiat; non levi quippe incommodo, ac tædio solet esse Principibus quotidie ferè unumquemque audire, & verborum lenitate dimittere, ita ut ab hoc munere non decedat, nisi defatigatus. Egregium sanè est, & memoratu dignum, quòd de *Theodorico Gothorum Rege* refert *Sidonius Apollinaris*: *Audit plurima, pauca loquitur.* *Augustus* quoque, ne se multo sermone fatigaret, pro more habebat nutus adhibere, cùm à servis aliquid vellet, sic ad *Liviam* Conjugem codicillos mittebat, *Suetonio* Auctore. Ad valetudinis quoque tutelam symbolum suum conferent varia oblectamenta, sed talia, quæ Principem ætate gravem magis deceant, qualia sunt adesse publicis Literatorum Academiis, Philosophicis disputationibus, scenicis operibus, hastiludiis, choreis etiam, interdum juvenes cum puellis decorè saltantes adspectando. Nonnulli propterea in senectute commendant consuetudinem, & colloquia habere cum juvenibus, ut occulto quodam

 spiri-

ſpirituum conſortio ſeniorum mens recreetur. Obſervatum eſt, ſenes, qui juvenum frequenti conſuetudine oblectati fuerint, utplurimùm longævos fuiſſe, ut ferunt de *Pythagora*, *Iſocrate*, *Gorgia*, & Rhetorum claſſe, qui in Scholis auditores habebant juvenculos diſcipulos, ad centeſimum uſque annum vitæ lineam produxere. Poſtremò id unum Principes monere lubet, ut ſi in ſenectute bona valetudine gaudere velint, Juvenes vitam ſobriè traducant; *intemperantia enim in juventute, ſenectuti bellum indicit.*

CAPUT XII.

De nimia obeſitate, & corpulentia Principibus non minùs inſalubri, quàm indecora.

SI verùm eſt quòd dici conſuevit, eſſe modum in rebus, & certos fines, quos ultra citraque rectum nequeat conſiſtere, in ſtudio ſanitatis id veriſſimum eſſe deprehenditur, ubi enim ſanitas modum exceſſerit, ſi ita loqui licet, hoc eſt ſi ad euexiam, & ſummum bonitatis apicem devenerit, maximè periclitatur, & ex improviſo graviori lapſu in præceps ruit, qualis obſervatio ſatis frequens erat priſcis temporibus, cum gymnaſticæ ſtudium vigebat, ac præſertim in athleticis corporibus, in quorum gratiam tertium Aphoriſmum conſcripſit *Hippocrates*; noſtra quoque ætate non raro contingit eos videre, qui ad ſummam corpulentiam devenerint, ſubita morte oppetere; commune ſcilicet eorum eſt fatum, quæ ſummam amplitudinem attigerint, ut magnitudine ſua laborent, & viribus pereant ſuis, ut de Romano Imperio ſcriptum legimus, ſiquidem *magna ruunt, inflata crepant.* Huic infortunio obnoxiam eſſe nimiam corpulentiam ſatis conſtat, quam ſecundum duas tantùm dimenſiones, latitudinem ſcilicet, & profunditatem, cùm quis debitam longitudinem acquiſiverit, fieri manifeſtum eſt. In corporibus perfectè ſanis, in temperamento ſanguineo, raròautem in temperamento melancholico & bilioſo obſervatur hoc vitium; eſt itaque nimia corpulentia, & obeſitas boni alioquin, & laudabilis habitus vitioſum productum, ex parum cauto victus regimine. Faciliùs autem in temperamento ſanguineo, quod medium à Medicis dicitur, & cæteris præſtat, quàm in reliquis, quæ ab hoc recedunt, nimia corpulentia contingit, quàm in aliis temperamentis, ut in melancholico, & bilioſo, in quibus adeſt venarum latitudo, in temperamento enim ſanguineo, ſuccus nutritius dulcis, & butyroſus, carnibus & membranis facilè apponitur, quod in temperamento bilioſo, & melancholico non evenit, ſanguis enim copioſa bile abundans multas habet particulas acres amaras, quæ non tam facilè in alimoniam cedunt, imò pinguedinem potiùs diſſolvunt, & extenuant, quod pariter efficit temperamentum melancholicum atrabilare, in quibus adeſt venarum latitudo, quæ in corporibus gracilibus potiſſimùm obſervatur. Locus eſt *Hippocratis* 3. in 6. Epid. ubi graciles, venoſos, iracundos, & epiphlebos appellat, ſic pariter *Galenus* in commento Aphoriſmi 44. Sectionis 2. & in 6. 4. hanc venarum latitudinem cum gracilitate obſervat, venarum autem anguſtiam in craſſis admodùm corporibus.

Qui ergo temperamentum hujuſmodi ſortiti ſunt, ſive à primordiis, ſive adſcititium, ad nimiam corpulentiam magis ſunt diſpoſiti, quàm reliqui homines; non negarim tamen mutatione victus, ætatis & loci, poſſe etiam à gracilitate ad corpulentiam tranſitum fieri, cùm interdum comperti fuerint Juvenes valdè graciles, qui in ætate inclinante remiſſis laboribus, otio, & pleniori victui indulgentes, obeſi facti fuerint, quod paſſim in iis animalibus obſervatur, quæ licet gracilia & emaciata, ſaginantur, ut boves in ſtabulis continuò detenti, & aves altiles in aviariis. De nimia corpulentia, & obeſitate, & quomodo fiat, præter *Hippocratem*, *Avicennam*, *Galenum*, alioſque ſucceſſivè,

cessivè, recentiores quoque satis fusè egerunt, quos inter egregiè & cumulatè *Etmullerus* in suis Dissertationibus exponit, quomodo interdum fiat nimia pinguedo, & nimia carnositas, ut hac in re non sit quod quis ampliùs desideret circa modum, & causam, tum circa remedia, quæ ad nimiam corpulentiam tollendam conducant.

Nimiæ autem corpulentiæ, & obesitati magis obnoxii sunt Principes præ cæteris hominibus, tum ob ciborum boni succi quotidianum usum, tum ob illorum corpora minùs exercitata, & vitam inter otium, & Aulæ delicias traductam, ac præsertim si accedat temperamentum sanguineum cum pituitæ subdominio, ut vocant, stomacho satis firmo & valente, eòque si ad id vitium aliqua hæreditaria dispositio præexsistat. In quibusdam etenim Principum Familiis observatur diathesis ista, & proclivitas ad pinguescendum, per seminalia principia in posteros propagata. Cautum itaque oportet hac in re esse Principem, licet sanum & valentem, quamvis enim se robustum sentiat, gaudeatque dum videt speciosiorem, & coloratiorem esse, suspecta habere debet sua bona, uti monebat *Celsus*; facilè enim subrepit vasorum plenitudo, & obesitas, accrescentibus in dies carnibus, & membranis pingui, & gelatinosa materia, qua saturata est tota massa sanguinea. Cautum pariter oportet esse Archiatrum, nam cùm quotidie Principem suum solitus sit invisere, persæpè non advertit augescentem corporis molem, donec sensibilior facta non fuerit, cui postea propriis remediis tam facilè succurri non possit. Ubi ergo gentilitia sit affectio, & indicia pinguescentiæ corporis se prodant, cujus manifesta argumenta ex Statica *Sanctorii* obtineri poterunt, propter pondus adauctum, Medicus Principem suum moneat de hujusmodi affectu sensim, & sine sensu subeunte, ac doceat, quæ incommoda, quæ pericula nimiam corpulentiam comitentur, & quàm difficili negotio tollatur ubi advenerit, varia exempla Principum aliorumque hominum nobiliorum præsertim, cum perraro, & monstro par sit corpulentiam intueri in rusticana gente, in artificibus, nisi forsan aliquando in iis, qui sedentariam artem exercent, quales sunt sutores, & alii hujusce generis.

Nimia quoque corpulentia pulchros alioquin homines deformes facit & ingratos, undè mulieres speciosæ, & elegantes, si ad nimiam pinguedinem deveniant, multùm de sua speciositate deperdunt, & hominibus parùm gratæ, ac præsertim si pinguedo carnositati prævaleat. In hanc rem eleganter lusit *Martialis* Lib. 11.

Habere amicam nolo, Flace subtilem,
Cujus lacertos anuli mei cingant,
Sed idem amicam nolo mille librarum,
Carnarius sum, pinguiarius non sum.

Quædam tamen gentes exstant, quibus volupe est mulieres habere præpingues, & mammosas, veluti refert P. *Alpinus* in Libro de Medicina Ægyptiorum, in qua regione Ars, & modus corpora balneo, frictione pinguefaciendi maximè colitur, idcircò ibi fœminæ pinguissimæ ad Europæorum nauseam reperiuntur. Non levia quoque sunt pericula, quæ nimiam corpulentiam, & obesitatem non raro consequuntur, veluti subitaneæ mortes; ex nimia enim humorum copia strangulatur calor innatus, & ob venarum angustiam, circularis sanguinis motus, in quo vita consistit, ex improvisò sistitur. Hinc est, quòd obesi perraro longævitate gaudeant, satis vulgatum est illud *Hippocratis* 7. Aphor. *Qui crasso admodum sunt corpore, citiùs intereunt, quàm graciles.* In Athletis, ubi ad summum bonitatis devenissent, credidere Antiqui subitas mortes contingere, eò quia cùm in meliùs non possent proficere, necessum foret ut in deteriùs deciderent; ast vera & germana ratio est, quia arteriæ non habeant in quod sanguinem refundant, cùm spatia omnia sint plena carne, & pinguedine, quæ radices, & extremitates quoque venarum comprimendo, elutriationem impediant, accedente verò ex cibis novo succo nutritio, ventriculi cordis ita opplentur, ut nequeant constringi, undè Lipothymiæ, Syncopes, ac mors tandem subsequitur. Anhelosi

losi præterea, ac suspiriosi esse solent nimis corpulenti, & ad quemcumque motum inepti ob spiritus animales non ita faciles, ad musculorum fibras inflandas, compressis & sepultis nervis in multa pinguedine, veternosi similiter torpentes sunt, & ad actiones animales minùs prompti, ad ratiocinium, prudentiam, & deliberationem minùs apti, quæ si in Principe contingant, quantùm de veneratione apud populos illi decedit? *Lux sicca, anima sapientissima*, ajebat *Heraclitus*, qualis autem est sanguis, tales sunt spiritus, qui dicuntur lux animæ, sanguis in hujusmodi corporibus multa pinguedine saturatus est, undè spiritus, qui ex illo gignuntur, lucidi, ac ætherei esse non possunt. His addendum homines obesos infœcundos esse, ut plurimùm teste *Plutarcho* 2. Quæst. Con. ob molem enim corpoream minùs apti sunt ad veneream palæstram, præterea in iis genitura frigidior, & mollior est, in gracilibus, in quibus salium copia major est, major quoque deprehenditur salacitas, & fœcunditas. Mulieres, quæ nimis crassæ sunt, concipere non possunt, eò quia omentum os uteri illis comprimat, scripsit *Hippocrates* 5. Aph. sed frequens autopsia ostendit, omentum perrarò infra umbilicum extendi, ita ut sterilitas ab alia causa ortum habeat, à nimia scilicet pinguedine, quæ uteri membranis adhæreat, ac impedimento sit, ne aura seminalis masculina ovarium subeat, ad illud fœcundandum. Sicuti in fœminis nimia crassities illas steriles facit, ita in hominibus nimis obesis, nimia pinguedo illos infœcundos reddit. Principibus autem optabile esse debet, liberos habere, & successores, quibus tradant Imperii habenas, sicuti nihil est, quod subditos mœrore magis afficiat, quàm Principis sui orbitatem videre, norunt enim quales turbæ interdum excitentur, ubi Principatus ad agnatos, eòque magis si ad exteros transeat, multorum animis sub novo Principe ad spem melioris fortunæ erectis, cujus rei plena sunt historiarum monumenta.

Præterea obesitas Principem subditis suis invisum, & odiosum reddit, & cùm in publicum procedit, ipsum tacitè irrident, ac sugillant, à populis enim notantur non minùs corporis, quàm animi vitia, ut hanc ob causam variis cognominibus soleant appellari, sic in *Caligula*, & *Germanico* crurum gracilitatem, in *Julio Cæsare*, & *Augusto* calvitiem scommatibus illudebant, gaudent enim, & gestiunt populi, dum in generoso Principe elegantiam, & decoram speciem adspectant,

Gratior & pulchro veniens in corpore Virtus,

ex adverso deformitas cum ignavia despicatui est. *Sanctium in Hispania Regem*, vulgò crassum dictum, ob corporis crassitudinem, historiæ referunt cogitasse de abdicatione à Regno, cùm sciret se ob hujusmodi corporis vitium populis suis invisum esse, ac propterea *Navariæ Regem* adiisse, ut ab illius Medico curaretur, ac voti compotem factum, ad suos rediisse, & magna lætitia ac plausu receptum.

Difficilis curationis in omnibus est nimia obesitas, & corpulentia, in principibus tamen longè difficilior, de hoc enim affectu asseri potest, quod de hydrope scripsit *Celsus*, quem dixit curari faciliùs in servis, quàm in liberis, *quibus noxia libertas est;* si ergo in quibusdam curationem admittit corpulentia, non tam facilè suscipiet in Principibus, quibus noxia summa potestas est, cùm enim morbus hic famem, sitim, longam patientiam, & mille alia tædia desideret, non tam facilè illis succurri potest. Ne igitur ad hanc calamitatem deveniat Princeps, præcavenda est perniciosa isthæc, quàm indecora affectio, & Medicus sollicitus esse debet, ut venienti morbo occurrat. Remedia igitur, quæ utplurimùm ad curationem conducunt, eadem ad præservationem quoque erunt in usum revocanda. Conveniens itaque diæta, & rectus usus rerum non naturalium primas tenebunt. Primò igitur quantum consuetis cibis detrahendum, tantumdem exercitationi corporis erit adjiciendum, proportionem itaque majoris inæqualitatis debet habere exercitatio ad ciborum assumptionem, ut in hoc casu

casu succrescenti pinguedini obviam eatur. Exercitia erunt eadem quæ superiùs fuerunt memorata, equitatio, inambulatio, venatus, ludus parvæ pilæ, & alia hujusmodi; frictiones quoque, sed fortiores & ficciores ad extenuationem conferunt; frictiones contrarias vires habere scripsit *Hippocrates* in Libr. de Chirurg. Off. *Frictio multa minuit, moderata crassefacit*, qua de re eleganter *Celsus* Libro 2. hisce verbis, *Frictione, si vehemens sit duratur corpus, si lenis mollitur, si multa minuitur, si modica impletur.* Alimenta verò pauciora, ac non solùm tenuia, sed etiam quæ extenuandi vim habeant; cavendum ergo à pinguibus oleosis, summatim à cibis euchymis, qui ad sanguinem in copia uberiori multiplicandum faciunt, convenient itaque alimenta acria salsa, quæ pinguedinem absumunt & liquent. Multos ad nimiam corpulentiam evectos, solius aceti usu sarcinam illam deposuisse, & macilentos factos fuisse, historiæ referunt, quale exemplum habemus in *Famiano Strada* de *Chiapino Vitellio*, sic videmus homines, qui acidis delectantur, aut in quibus abundat acidum, quales sunt hypochondriaci, & scorbutici, strigosos esse. Somno quoque detrahendum aliquid, & vigiliis addendum, propterea usui erit decoctum herbæ The, quæ vi exsiccandi, & vigilias inducendi pollere creditur, somno enim pinguescunt corpora, hyeme præsertim, vigiliis autem macrescunt, æstate potissimùm. Purgationes quoque institui possunt vere & hyeme, & quantum fieri poterit alvus solùtior servanda. Non alienum quoque erit aliquando vomitum ciere ad pituitosos succos, quibus aqualiculus oneratur evacuandos. *Hippocrates* in Libr. de Salubri Diæta, de Curandis Obesis, hæc habet verba: *Quicumque homines crassi, ac pingues sunt, jejuni vomant à cursu aut ambulatione cita juxta meridiem. Sit autem heminæ dimidia hyssopi, in aquæ congio contriti, atque hoc ebibat affuso aceto, & adjecto sale quò jucundiùs evadat. Bibat autem primum sensim, ac lentiùs, postea ampliùs, & citiùs;* amara quippè, ac salsa, acria, apta sunt ad sanguiguinis dulcioris crasim invertendam, ac præsertim acida, quæ licet ex sui natura appetitum exacuant, succos tamen nutritios ineptos reddunt, ut carnibus, & membranis apponantur; sic experimur carnes pullorum, aliorumque animalium aceto maceratas exiguum nutrimentum suggerere. Unicam in die comestionem laudant nonnulli, illam tamen improbat *Hippocrates*, ait enim homines citiùs senescere. Vidi ego olim Nobilem Virum, qui ut nimiam pinguedinem castigaret semel tantùm in die, & perparcè cibo utebatur, ast brevi tempore ad talem virium imbecillitatem cum difficili anhelitu devenit; ut paucos post annos obierit. Pro potu laudatur vinum oligophorum, à vinis autem generosis, & præsertim dulcibus cavendum, acidula verò, & diuretica erunt utiliora.

CAPUT XIII.

De Præservatione à quibusdam morbis, quibus magis obnoxii sunt Principes.

Quemadmodum ætates, temperamenta, anni tempora, & regiones suos habent peculiares morbos, ita & vitæ conditio, quam quisque sortitus est, aut sibi delegit, suis obnoxia est morbis, uti videre est, in iis, qui Artes quasdam exercent, qua de re egi in meo Tractatu de Morbis Artificum. Arthritis, Calculosa passio, & Colica, tres sunt Affectus, seu potiùs tortores, qui in ordine Procerum, ac in Principibus præsertim tyrannidem suam exercent, quales affectus multam habent inter se cognationem, ut non raro in eadem persona mixtum imperium obtineant. Quidam Literatus calculosa passione laborans, apud *Beverovicium* de Cal. Ren. & Vess. ad amicum scribens podagra tentari solitum, illum Cognatum vocabat, eò quòd duabus sororibus, podagræ nimirùm & Arthritidi

thritidi ambo nupsissent, imò interdum fieri, ut uxor unius ad alterum sine adulterii suspicione accederet. Ex eadem materia, succo scilicet putrescente, quem suggerunt alimenta, è vasis sanguineis in articulos, & Renum substantiam refuso, sicuti etiam ab eadem causa efficiente, acido nimirum tartaream materiam coagulante, arthritidem, & lithiasim fieri, communis ferè est Scriptorum consensio, ut hic locum habeat illud *Hippocratis* in Libro de Flatib. *Morborum omnium unus & idem est modus, locus verò ipse eorum differentiam facit.* Colica similiter, quæ ab acido, intestinorum membranas pungente, potius quàm à flatu distendente fit, multam cum prædictis affectibus habet affinitatem, immò persæpè observatum est, colicam transire in arthritidem, & arthritidem in colicam. Locus est egregius *Hippocratis* in Libro de Humoribus, hisce verbis: *Cui intestinum in dextra parte dolebat, & articulari morbo correptus est, quietior erat, postquam autem hic curatus fuit, magis dolebat*; quam sententiam pariter repetit 4. in 6. Epid.

Congeneres itaque esse hos memoratos affectus, sat manifestum est, ac Nobiles Viros, & Principes potissimùm illis infestari, varias quidem ob causas, nimirùm ob intemperantiam in victu, & vitam desidiosam, sed potissimùm ob vina meraciora, quibus se proluunt; quare non immeritò Poëtæ, Bacchum Podagræ Parentem, & Venerem Matrem finxere. Profectò cùm in vinis generosioribus multum insit materiæ tartareæ, & acidi volatilis, hoc est totum illud, quod ad lithiasis, & arthritidis genesim requiritur, mirum non est, si ex continuo, & immodico illorum usu, renibus ob vasorum angustiam, & articulis quoque multùm materiæ lapidificæ affigatur, & concrescat, undè est, quòd egregii vini potores, calculo renum, & arthiriticis doloribus, malè mulctari soleant, sic de *Ennio* Poëta scripsit Q. *Serenus*:

Ennius ipse Pater, dum pocula siccat iniqua,
Hoc vitio tales fertur meruisse dolores.

Frequens observatio est, podagram, & nephritidem, labem hæreditariam esse, quæ ad longum tempus in familiis perseverat, ac potissimùm in Principibus, quibus commoda omnia, & incitamenta suppetunt ad vitam minùs sobriè agendam, illis propterea, quàm cæteris magis familiares sunt tales affectus, dum eodem penè vitæ genere utuntur, quo Parentes ipsorum usi fuerint.

Quoniam autem hic agitur de parte præservatrice, non de curatrice, Archiatri munus erit Principem suum monere, ut hospites hujusmodi tam infestos, ab Aula quantùm possit arceat, ubi enim semel fuerint admissi, ac ad aliquod tempus enutriti, non tam facilè postea erit illos dimittere, nec adeò tutum, podagram præsertim, cujus violenta expulsio, graviores morbos solet accersere. Jus quidem habent Principes, ut à suis Medicis ab hujusmodi affectibus præservationem exigant, nequaquam verò curationem, sunt enim de illorum genere, qui, ut ajebat *Hippocrates*, cum ægro commoriuntur, & quò magis veterascunt eò magis desæviunt. Sic calculosus quidam apud laudatum *Beverovicium*, senex jam factus, de suo statu sic conquerebatur: *Fœminæ sterilescunt ætate, me senectus fœcundiorem reddit, aut enim pario, aut parturio, quod si parùm favente Lucina niti cœpero, actum de me puta.*

Ad obtinendam igitur prophylacticen, convenienti diæta; & recto rerum non naturalium usu erit procedendum, talia itaque sint alimenta, quæ, si corpus sit benè constitutum, alant quidem, sed non impleant, nec extenuent, habita semper ratione ad ætatem, anni tempus & consuetudinem quoque, nam si antea plenior fuerit victus, & multiplex, ad parciorem & simpliciorem victum paulatim erit transeundum. A crassioribus cibis, & difficilis coctionis, de quibus actum est superiùs, in primis cavendum, ubi enim stomachus à munere suo aberraverit, justa & conveniens partium crassiorum chyli secretio in intestinis fieri nequit, undè sequitur, quòd partes impuriores, quæ per alvum erant secernendæ, per lacteas in massam sanguineam irrepant, & renibus ac articulis materiam mor-

morbificam ſuggerant. Quoniam autem nihil eſt, quod Principum menſas magis exhilaret, quàm fructuum diverſi generis elegans apparatus, cavendum præcipuè ab acidis, & immaturis, & qui ortum habuerint in collibus & locis ſaxoſis, multùm enim tartarei ſucci continent, ut in quibuſdam ex iis, veluti in pyris granula quædam ſaxoſa in ipſa maſticatione obſerventur. *Tachenius* in Lib. de Morb. Princip. Pod. eſum pomorum improbat, ob eorum facilem, ad acidum converſionem, & putreſcentiam. De pomis hæc habet verba *Hippocrates* 3. de Diæta n. 5. *Poma fortiora ſunt, quàm pro humana natura, meliùs eſt igitur à pomis abſtinere*; revera uti obſervat *Martianus* in hujus loci commento, poma niſi cum reliquis cibis benè commanſa fuerint, & benè permixta, in ſtomacho ægrè coquuntur, & qualia fuerint aſſumpta egeruntur.

Quoad potum, à vinis meracioribus abſtinendum, ut quæ in ſinu ſuo multùm tartari recondant, qualia ſunt quæ è locis petroſis habentur, illa enim potiùs convenient, quæ camporum planities ſubminiſtrat, & ſacco percolantur, uti ſuperiùs diximus, erunt aptiora, ut quæ tartari exiguam portionem habeant. A vinis quoque tenuioribus cavendum, error enim non levis perſæpè ab illis, qui podagra, & nephritide tentantur, committi ſolet, nam cùm timeant uſum vini generoſioris, putant ſibi licere vina tenuia, quantùm volunt bibere, quod in podagra *Joannes Crato* damnabat Lib. 2. Conſ. *Helmontius* in Volupe Viv. *Etmullerus* de Vegetab. & alii qui vina tenuia improbant, quæ acidum multiplicando, colicos dolores, nephriticos, & arthriticos apta ſint producere; præſtabit igitur modico vino uti generoſo, ſed aqua diluto, quàm vinis tenuibus, & acidis, quæ cùm diuretica ſint, hoc nomine ſuſpecta eſſe debent, humores enim ad eam partem, quam præſervare volumus, velle deducere, ſanum profectò conſilium non eſt. Non minor quoque cautio adhibenda circa uſum aquarum naturalium, non ſolùm pro diluendo vino generoſiori, ſed etiam pro ciborum coctione, non rarò enim in aquis continetur materia lapidifica. Inter aquas ſimplices pro communi uſu laudatur aqua nuceriana, quam Principes, & Nobiles Viri ab ipſo fonte curant ad ſe deferri, cui nullatenùs concedunt aquæ Fontium Mutinenſium, de quorum admiranda ſcaturigine, & præſtantia Tractatum olìm conſcripſi.

Corporis porrò exercitatio conveniens, ad prædictos affectus præcavendos magnum erit remedium, cujus veritatis amplum teſtimonium præbent ruſticanæ gentes, & urbani Artifices, in quorum caſis ſemel tantùm dicitur habitaſſe podagra. Celebris eſt *Cœlii Secundi Curionis* de Aranea, & Podagra Apologus, quem fusè deſcribit *Gaſpar à Rejes* in Cam. Elyſ. Quæſt. 88. Cùm aranea peregrè proficiſceretur, illi comitem ſe junxit podagra, quæ veſpertino tempore adventante, cùm progredi non poſſet, in tugurium pauperis cujuſdam divertit, aranea verò ulteriùs progreſſa, amplam & magnificam domum ingreſſa eſt; altera die cùm rursùs ambæ conveniſſent, de ſuis hoſpitibus valdè conqueſtæ ſunt, aranea quod ne filum quidem ducere potuerit, & ſcopis à ſervis fugata vix periculum evaſerit, podagra verò, quod hoſpitem rudem & aſperum reperiiſſet, pro cibo pultem, pro potu vappam, & pro culcitra grabatulum durum, ut noctem prorsùs inſomnem traducere illi neceſſe fuerit, quare hoſpitium ad invicem impoſterùm commutare ſtatuerunt, aranea ut in pauperum tabernis hoſpitaretur, podagra in Palatiis Regumque Turribus. Tanta eſt vis exercitationis, ut etiam ſine frugali victu, quem procul dubio ſervare non poſſunt, qui propter egeſtatem perpetuis laboribus ſunt addicti, ut pravi humores, qui ad alendam podagram, & nephritidem apti eſſent, per ſudorem, & ambitum corporis excernantur. Moderatio quoque circa aliarum rerum non naturalium uſum erit adhibenda, ſomno nimis indulgere mollibus in culcitris, renibus certè non adeò confert. Alvum mollem quantum licebit ſervare, bonum erit, expedit enim ſolutiorem eſſe, quàm nimis adſtrictam, ne primæ co-

 ctionis

ctionis excrementa ferantur in massam sanguineam, & exinde ad renes, & vesicam; usurpare hinc liceat *Plautinum* illud, *Nolo ad vesicam quid eat, in ventrem volo.*

Purgationes etiam interdum instituere, & sanguinem mittere, non abs re fuerit, si humorum redundantiæ signa apparuerint, cum non tam facilè sit intra sobrietatis limites eos continere, quibus omnia fortunæ bona suppetunt. *Quibus convenit venæ sectio, vel purgatio, hos vere purgare, vel venam secare oportet*, ajebat *Hippocrates* 6. Aphor. 47. in cujus Aphorismi expositione hæc habet verba *Galenus. Nos plurimos ita servamus sanos, qui longo ante tempore, singulis annis morbis capiebantur. Sed & podagram, & morbum articularem adhuc incipientem, & nondum poros circa articulos facientem, ex tali evacuatione, multis jam annis fieri prohibuimus.* Hisce igitur remediis, quæ fuere proposita, præservationem sperare licet à tam diris morbis, qui Principibus præsertim tam malas cruces figunt.

CAPUT XIV.

De Regimine Valetudinis Principum in Militari Expeditione, & Castris.

QUoniam Principibus non licet esse in terris adeò felices, ut pace perpetua ævum traducant, ac illis interdum non fit necesse, Aula relicta Militarem aliquam Expeditionem capessere, sive ad hostes è finibus suis propulsandos, sive ad ea, quæ sui juris sint armis vindicanda, magnum propterea Medicis, qui ut moris est, illos comitantur, onus incumbit, ut Principis sui valetudinem ab iis, qui facili negotio possint illam labefactare, sartam tectam tueantur.

Duo præcipuè sunt, quæ graves sanitati offensas possunt inferre, insolita vivendi ratio, & animi sollicitudo; neque enim fieri potest, ut quamvis magno apparatu procedant Principes, secum vehendo ea, quæ ad vitæ commoda videantur magis necessaria, quin interdum quædam occurrant, quæ provideri & caveri non possint, ex quibus consuetus vitæ ordo, ac tenor non pervertatur. Bellorum autem eventus, cùm utplurimùm in arbitrio fortunæ, seu ut rectiùs loquar, in Divina Potestate sint positi, licet omnia summa prudentia, & consilio fuerint disposita, nequit Princeps, quem rerum omnium conscium esse oportet, animum curarum molestia vacuum habere, nec somnum quamvis in mollibus stratis adeò quietum captare. Sic apud *Virgilium* magnanimus ille Æneas,

> . . . *tristi turbatus pectora bello*
> *Procubuit, seramque dedit per membra quietem.*

Aëris primò itaque ratio habenda est, ut purior qui sit in castris deligatur, in quo Princeps degat procul à vallibus, & aquis stagnantibus, præcipuè si de arce aliqua obsidenda agatur. Solent enim, qui de proxima obsidione suspicantur, si flumina habeant vicina, effractis aggeribus, campos circumjacentes inundare, ut hostes quantùm possint arceant, contra quos aër impurus militet. Sic olim Neapolis à Gallici exercitus obsidione soluta est ex aquis stagnantibus per æstatem corruptis, exercitu magna ex parte absumpto, ac tandem *Lotrechio* ipso ductore exstincto. Morbi castrenses pessimæ alioquin naturæ, qui ubi grassari incipiunt, magnos exercitus non solùm decimare, sed interdum penitùs delere visi sunt, tribus utplurimùm causis originem acceptam referunt, aëri nimirum vitiato, aquis corruptis, & pravis cibis; hinc malignæ febres, & dysenteriæ vulgò castrenses, cujus rei apud Scriptores funesta exstant exempla, quæ referre longum esset. Non minùs ergo ab aëris inquinati, quàm ab hostium insidiis securum esse necesse est locum, in quo Principis persona moratur, neque castris ubi gregarii milites degunt ita proximum, ut gravem illam mephitim ab iis exhalantem recipiat. Apud *Judæos* ex legis edicto mundities in castris maximè præcipiebatur, illis enim vetitum erat, ne intra castra alvi fæces redderent, sed extra ipsa facto foramine in terra

terra in illo ventrem exonerarent, ac operirent; tenebatur propterea quilibet miles gestare ad latus paxillum acuminatum, quod apud Turcas in usu esse memini me legisse, in quorum castris mundities maximè colitur, in cujus gratiam cuique militi una cum victu necessario suppeditatur quoque saponis portio, ut corpora à sordibus, quàm maximè repurgata habeant. Placet hic *Deuteronomii* verba 23. Capitis apponere. *Habebis locum extra castra, ad quem egredieris ad requisita naturæ, & habebis paxillum cum armis tuis, & egesta operies, quò relevatus es.*

Non minor diligentia est adhibenda, ut aquarum bonarum copia è fontibus, seu puteis, & fluminibus laudatæ bonitatis præstò sit pro pane laborando, coquendis cibis, & frigefactoriis potionibus per æstatem parandis, vinisque generosioribus diluendis, imò ubi castra transferre liceat, & longo itinere sit procedendum, consultum erit inter commeatus, & ea quæ ad victum sunt necessaria, aquam in vitreis vasis diligenter asservatam pro persona Principis deferre, tanti enim facienda est illius bona valetudo, quanti spes victoriæ, & fortunati eventus, Principe enim incolumi, & benè valente, mens omnibus una. Cæterùm hac in re tanta semper esse non potest providentia, & consilium, ut cum suis copiis ductores, siti, ac fame aliquando non premantur. *Cato Uticensis* in magna illa bellorum civilium tempestate *Pompeji* partes secutus, cùm esset in Lybia cum suo exercitu, magna aquæ inopia laboravit, adeò ut milites in siticulosa illa regione, præ intoleranda siti perirent; fortè autem à loci scrutatoribus reperto lacu, sed à turba serpentum, qui eò se conferebant ad sitim levandam, circum obsesso, exhorrebant milites illius aquæ potum, tanquam veneno infectæ, quod cum rescisset *Cato* eò accurrens, suos adhortari cœpit, ut ex illius aquæ potu, tanquàm innoxio sitim restinguerent, sic autem apud *Lucanum*, non solum tanquam Philosophus, sed tanquam nostrorum temporum peritus Medicus milites alloquebatur:

Neu dubita miles tutos haurire liquores,
Noxia serpentum est admixto sanguine pestis,
Morsu virus habent, & fatum in dente minantur,
Pocula morte carent, dixit, dubiumque venenum
Hausit . . . .

Memoratu quoque dignum est, quod *Bruto* post Dictatoris cædem contigit, hic enim, ut in 6. Quæst. Con. *Plutarchus*, *Dyrachio* Apolloniam media hyeme per altas nives contendens, bulimia, hoc est canina fame premi cœpit (cujus affectionis causa creditur à Medicis longum iter habere per nives) ut animo deficeret, & qui comeatus portabant longè adessent, milites Ducis commiseratione ducti ad Civitatis muros accurrere panem ab hostibus postulantes, quem cùm ipsi promptè & liberaliter indulsissent, *Brutum* refecerunt, qui postea Urbe illa potitus, magna humanitate erga cives in deditionem acceptos est usus. Cùm autem in castris non sint quærendæ magnæ deliciæ, ut in Aulis, sed tolerare oporteat, æstus, frigus, ventorum injurias, & vigilias, multaque alia incommoda, subitas fugas etiam interdum, si cogat necessitas, idcircò Principem assuescere necesse est ad horum omnium tolerantiam, ut ad subitas mutationes minùs patiatur sanitas; quotidiana itaque corporis exercitia convenient, uti equitare intempestivis horis etiam, deambulare castra invisendo, & sub dio potiùs, quàm in tabernaculis diem traducere, sic enim paulatim confirmabitur corpus ad tolerandos labores, & aëris, atque ventorum injurias. Non desunt Regum & Imperatorum exempla, qui licet in Aulis molliter enutriti, diuturna assuetudine corpora sua durarint ad quoscumque militaris disciplinæ labores tolerandos, sine valetudinis injuria non secus, ac gregarii milites. *Henrici Quarti* Galliarum Regis, qui sua virtute, & longa patientia, modò victor, modò victus, Regnum tandem sibi comparavit, fortitudinem & corporis robur Galli ipsi admirantes, Regem ferreum habere se prædicabant. Non absimile exemplum nuper vidimus in Regia Celsitudine Serenissimi *Ducis Sabaudiæ*, qui non minùs

nùs corporis, quàm animi viribus, gallici exercitus ferro & igne cuncta devastantis impetum ad plures annos sustinuit, ac tandem in Regiæ suæ obsidione, noctu diùque vigil huc & illuc discurrens ad eludendos hostium conatus, quietem nescivit, donec fugatis hostibus, Urbem suam obsidione solutam fortis & valens adspexerit. Quando igitur in castris tam exactum vitæ tenorem servare ferè impossibile est, non debet tam arctis Medicorum legibus obligare se Princeps, sed uti monet Celsus, *varium vitæ genus habere, quiescere interdum, frequentiùs exerceri, interdùm in convivio esse, interdum abstinere, modò plus justo, modò non ampliùs assumere;* temperantia attamen nunquam ablegeanda, à nimia enim ciborum copia, & satietate cavendum, & à vini meracioris usu, siquidem cum per æstatem militares expeditiones fieri soleant, & principaliora opera, vina generosa largiùs epota, ad valetudinem potiùs infirmandam, quàm confirmandam erunt idonea; non malè propterea *Plato* in Libro de Legib. (quem locum citat Gal. Lib. quod Anim. Mores seq. Corp. Temper.) vini usum vetabat in castris, & iis potissimum, qui in Imperio essent constituti

Cùm autem corporis otio interdum, ut in longis obsidionibus, indulgere liceat, animi oblectamenta non erunt omittenda, ut quæ ad valetudinem servandam non parùm conducant, omnia enim sive bona, sive mala corrivant ab animo in corpus, uti ajebat *Plato* in *Timæo*; talia verò sint oblectamenta, quæ Principem sapientem magis deceant, veluti colloquia cum Doctis & Literatis Viris, quos secum adduxerit, lectio librorum diversi generis, sed optimum erit legere Historias tum veteres, tum novas, ex quibus multùm voluptatis, & eruditionis capiet. Sacras quoque Literas legere, uti Libros Regum, erit perutile, lectio pariter Librorum de Re Militari, de Morali Philosophia, optima suggerent documenta. *Augustus*, qui Principibus tum pace, tum bello egregium est exemplar, in castris apud Mutinam legere, scribere, ac declamare pro more habebat, referente *Suetonio*. Sic *Julius Cæsar* curis militaribus, rerum naturalium, & cœlestium præcipuè contemplationem intermiscebat, sic apud Lucanum de seipso loquebatur:

. . . *media inter prælia semper*
Stellarum Cœlique plagis, superisque vacavi,

Alea quoque interdum ludere cum suis intimioribus, utilitati erit ad animum à curis gravioribus avertendum, sicque varios fortunæ lusus condiscere. Memoratu dignum est, quod de *Theodorico Gothorum Rege* refert *Sidonius Apollinaris*, de illo enim Rege, quotiescumque cum primoribus Aulæ luderet, Scriptor hæc habet verba. *Cùm ludendum est, regiam sequestrat tantisper gravitatem, in bonis jactibus tacet, in malis ridet, in neutris irascitur, in utrisque philosophatur.* Iis atque aliis oblectamentis animum allevet, & ad omnes casus se componat, sciatque generosi Principis esse *agere, & pati fortia.*

BER-

BERNARDINI RAMAZZINI,

Medicinæ Professoris Primarii, &c.

DE
CONTAGIOSA EPIDEMIA,

Quæ in Patavino Agro, & tota ferè Veneta Ditione in Boves irrepsit.

DISSERTATIO,

Habita in Patavino Lyceo, die 9. Novembris M. DCC. XI.

SERENISSIMO VENETIARUM DUCI

JOANNI CORNELIO

DICATA.

DUX SERENISSIME,

NUnquam sanè, paucas hasce paginas Amplissimo Nomini Tuo SERENISSIME PRINCEPS, fuissem ausus inscribere, nisi credidissem, temerarium opus non esse, si, quod in hac Constitutione, bubulo generi adeò infesta, ac mortifera, ab universo hujus Civitatis Medicorum Collegio exegisti, privatus aliquis, ex eodem tamen ordine, idem præstaret, & quod sibi proprii ingenii tenuitas dictasset, SERENITATI TUÆ spontè offerret. Nemo non novit, quàm magna, & admiranda sit benignitas Tua, quæ CORNELIÆ Domus propria est & gentilitia, sic ut nemo obsequia præstandi causa ad illam accedat, quin summa voluptate, & ampli patrocinii spe cumulatus abeat. Dissertationem hanc igitur meam, quam in Patavino Lyceo de hac Boum clade, nuper habui, Typis tradere, & SERENITATI TUÆ reverenter sistere non dubitavi. In illa præter remedia, quæ tum ad curationem, tum ad præservationem, salubria fore credidi, & quæ partìm etiam profuisse sum expertus, Methodum aliquam pro illorum administratione proposui, ab acri judicio, quo polles, ut spero non improbandam, si tamen TIBI in tam grandi rerum mole vacabit legere; sed forsitan vacabit, quando non postrema cura TIBI est, Boum incolumitati, hoc est publicæ felicitati, prospicere. Quanti facerent Veteres Agrorum culturam, quæ sine Boum labore stare nequit, satis loquuntur prisca monumenta. Primi Romanæ Urbis Conditores, designatis aratro mœnibus, amplificandæ rei, conservandæque causa, cogitandum inprimis duxerunt, de maritandis Ordinibus, ac de Bove aratore. *Sic illorum Nepotes, agricolationis adeò studiosos fuisse legimus, ut post debellatos hostes, post actos triumphos, à Curia ad Agros colendos secederent,* ubi eadem diligentia arva disponebant, qua Castra, gaudente Terra laureato vomere, ac triumphali aratore. *Postquam autem res Romana ad summam potentiam devenit, & in cultu esse cœpit Ars regnandi, Consules, & Imperatores, ex Arationis, & rei frumentariæ procuratione ad frequentissimam Urbem alendam sibi, communes plausus, & Nominis immortalitatem captarunt, uti apud rei nummariæ studiosos videre est in C. Marii C. T. nummo, in quo Boves juncti, atque in argenteis, ac æneis Vespasiani jam Imperatoris, Cos. VIII. in quibus jugati Boves spectantur. Non minùs autem*

SERENITATI TUÆ, & Gloriosissimæ VENETÆ REIPUBLICÆ, Romanæ Virtutis soboli, annonæ studium cordi esse, quàm olim priscis Romanis, palam faciunt tot edicta, ac tot Clarissimi Viri delecti ad coërcendam feritatem, atque insolentiam hujusce morbi, qui nullam Bobus securitatem, neque sub ipsis Urbium mœnibus nec intra vult pacisci, imò illos in ipso Civium conspectu jugulat. Tam miserandi excidii Spectatrix quidem esse nequit Urbs Adriæ Regina (ut enim Mundo singularis esset Pomœria habere non debuit, nec ut aliæ Civitates præfixos magnitudinis terminos) hæc omnia tamen intelligit, doletque tam graviter Continentem affligi, undè tanquam à penu uberrimo depromit, quæ Mensas opimas atque hilares faciunt, sed fidit, speratque cura ac sollicitudine Tua, PRINCEPS SERENISSIME, voracem hanc flammam exstinctam iri, & pristinam felicitatem redituram. Sic TE diù, & plurimùm sospitet Summus temporum, bonorumque omnium Dispensator, ne TE ex hac mortali Vita revocet, nisi post longam annorum seriem, publicis rebus in summa prosperitate relictis.

SERENITATIS TUÆ

Dabam Patavii Die 12. Decemb. 1711.

Hnmillimus, Observantissimus, & Addictissimus Servus, & Cultor

BERNARDINUS RAMAZZINI.

SI veri speciem præfert quod vulgò dici consuevit, & apud Sapientes quoque receptum, Consuetudinem vim quandam legis obtinere, ut, qui illam violarit, si non plecti, laudari tamen haud quaquam mereatur, qualem mihi legem ipsemet imposuerim, modò quamvis serò nimis agnosco. Etenim cùm annus iste secundi Sexennii, ex quo in hoc celeberrimo Lyceo Practicam Medicinam profiteor, sic complementum, ac quotannis in solenni Studiorum Instauratione, ut diù feriatam Juventutem ad Studia capessenda allicerem, Oratione aliqua proludere consueverim, nunc mihi jam effœtis corporis atque animi viribus, quando ætas prædatrix omnia secum aufert, magnum onus incumbere video, si consuetudini meæ nondum interruptæ obsecundare velim, ac vestram exspectationem non omninò fallere. Audendum tamen ratus, in unum coactis, qui supersint spiritibus, ita me comparaveram, ut quod antea præstiteram, hoc anno quoque pro viribus præstarem. Post aliquot igitur meditationes, argumentum non incuriosum, ut reor, nactus fueram, circa quod ingenii mei vires exercebam, cùm præsens hæc autumnalis Constitutio præter modum insolens, atque ominosa, Opus quod moliebar, & ad umbilicum penè deduxeram, mihi è manibus excussit, & aliud argumentum à Medicis amœnitatibus longè diversum suscipere coëgit, vestra tamen attentione A. O. non indignum. Nemo non novit, quàm inopinatè, quàm violenter Bubulum genus dira Contagio pervaserit flammæ ad instar, quæ ope nulla humana consopiri, ne dum restingui potuerit. Hæc primùm quidem in *Vicentino Agro* subobscurè observari cœpit, mox in *Patavinum* transgressa, apertè se prodidit, ac longè latèque effusa, usque ad ipsa Urbis Pomœria, tam magnam ac horrendam Boum stragem edidit, ut tum Rura, tum Civitatem mœrore, ac metu compleri. Mœret rusticana Plebs, imò stupet attonita, dum ampla Bovilia vacua, ac deserta intuetur, dum quotidiè ferè Tumulos adspicit, in quibus sepulta sunt Fortunæ suæ pignora; propriis

propriis natis forsan etiam cariora, dum Bobus exstinctis, Equos ad Frumenti sationem parum aptos cogitur sufficere.

Quid labor, aut benefacta juvant, quid vomere terras
Invertisse graves?

Sic miserandam Agricolarum sortem deflere libet, cum Poëtarum principe, qui tertio Georgicorum huic non absimilem Boum cladem carmine descripsit. Mœrorem dissimulare nequeunt Cives, & Nobiles Viri, dum Prædia sua, & Villas, præcipuo ornatu, & patrimonio orbatas intelligunt, atque etiam vident. Tristatur, ac dolet Plebs urbana, dum Annonæ, rerumque omnium, quæ ad victum spectant, caritatem brevi secuturam prænoscit. Nemo est igitur, quæcumque sit ejus conditio, qui damnum aliquod non sentiat, & graviora quoque non timeat. De hac igitur tam portentosa Boum clade hodierna hac mea Dissertatione, seu potiùs prælectione, quam hoc Anno ad tractatum de Febribus, ac præsertim de Febre maligna ac pestilenti, sum habiturus, verba facere constitui, hujus morbi Indolem, causas pervestigando, & quibus remediis illi obviam sit eundum.

Nec obtrudat quisquam, in hoc tam celebri Lyceo, ab hac Exedra, quæ ordinis sui primatum obtinet, indecorum esse pro Hippocratica doctrina M. *Varronis*, *Palladii*, *Columellæ*, *Vegetii*, aliorumque Veterinariæ Artis Scriptorum documenta tradere; regeram enim ego, magnum *Hippocratem*, cui nullius rei scientia vilis habita est, non puduisse de Boum morbis verba facere, in Libro enim de Articulis, rationem adfert, cur Bobus tam facilè contingant femorum luxationes; Præterea si Congruentia, quæ omnibus in rebus momentum habet non leve, hic quoque suam meretur animadversionem, tractatio de hac Boum Epidemia nostri muneris est, Illustrissimi, & Spectatissimi Professores, Vobis quæso succurrat, quonam in loco nos simus, & professorium munus exerceamus? Nonne in Lyceo, cui à Majoribus nostris Bovis nomen est inditum? neque inauspicatò, quandò Bos iste suis mugitibus, hoc est Doctrinæ robore totum literatum Orbem implevit, ut nulla pars sit tam longè dissita, quæ ad illius celebritatem non reboet, ac ubi non colatur magis illius nomen, quàm olim *Serapis* in *Ægypto*. Si ergo sub signo Bovis militamus, si Bos iste nos pascit, quis erit tam vecors, seu tam malignæ Indolis, qui indecorum putet provinciam hanc suscipere, quam detrectare velle impium, & nefas esset? eòque magis, quò ab Excellentissimo Magistratu, qui sanitatis tutelæ Venetiis præsidet, ac prostremò ab ipso SERENISSIMO PRINCIPE demandatum est celeberrimo hujus Civitatis *Medicorum Collegio*, seriò exquirere, quænam sit hujus morbi conditio, quæ causa, & quibus præsidiis, ferocienti in dies malo possit occurri.

Affectionis genus, quod Bubulo generi bellum ad internecionem usque videtur indixisse, ex frigore, rigore, horripilatione, mox ex calore acri, & vehementi per universum Corpus diffuso, cum pulsus frequentia, febrem esse satis liquet, malignam verò, exitialem, pestilentialem etiam, si mavis, esse apertè testantur, quæ illam comitantur symptomata; qualia sunt, magna anxietas, & gravis anhelitus, etiam cum stertore, & in principio febris, stupor & species quædam veterni, continuus ex ore, & naribus graveolentis materiæ descensus, fœtidissima alvi proluvies, interdum etiam cruenta, anorexia, & abolita penitus ruminatio, pustulæ quinta vel sexta die per totum corpus erumpentes, ac tubercula variolarum speciem referentia, communis tandem omnium eodem modo circa quintam, & septimam interitus, cùm Boves paucissimi evadant, iique fortè potiùs quadam, quàm remediorum dynami. Hæc quidem ex se patent, quid verò intus patiantur miserandi Boves, cùm jacent anxii, ac stertentes, ac dum stant immoti, capite usque ad terram demisso, conjectare quidem possumus, sed ex mutis animantibus, quæ per nutus nihil significare possunt, nil certi rescire possumus, quod forsan in causa est, ut difficilior sit curatio. Causam igitur hujusce

jusce malignæ febris pro viribus perscrutemur.

Omnibus epidemiis, si à sporadicis affectibus differre debent, id peculiare inest, quòd communem causam habeant, sive ab Aëris vitio, sive à corruptis alimentis, aut ab aliquo contagioso fomite prognata fuerit, qui ab uno corpore in aliud transmigret, illique eandem labem communicet. Dissimulare quidem non licet, tempestatum hujusce anni non adeò legitimam fuisse temperiem, juxta illarum naturam, Æstatis præsertim, quæ Veris speciem præferre visa est, nòn admodum latrante Sirio, nec Cicadis arbusta rumpentibus. Annus tamen in universum non insalubris fuit, neque multùm in quæstu Medicis, ac Pharmacopolis; nec solùm in hac Civitate, sed in aliis quoque, & in transpadana regione, ut per litteras accepi, ut parùm verax visus fuerit *Hippocrates*, quòd *cùm æstas veri similis est, autumnales morbos exspectare oporteat*. Nulla in aëre à Meteoroleschis portenta visa sunt, nulla in herbis, & frugibus apparuere rubiginis signa, quemadmodum Anno elapso, quo carbunculari morbo laborarunt fruges, nec tamen noxam ullam persensere Armenta, & Pecudes; in fructibus tum Æstivis, tum Autumnalibus, qui omnes serotini fuere, nullæ deprehensæ sunt notæ, quas nebularum uredo inusserit.

Cœlum equidem non consului, ut viderem, num ex aliquo maligno astrorum influxu, pestilentiæ bubuli gregis causam divinare liceret, ut ex *Saturni* cum *Marte* syzygia, in Tauri signo; quemadmodum olim *Marsilius Ficinus*, in Consilio quodam Thusco Sermone edito, ut ab omnibus intelligeretur, Pestis quæ Anno 1478. totam Etruriam, ac præcipuè *Florentiam*, depopulata est, causam retulit in conjunctione *Martis* cum *Saturno* in signo humano (quasi Asterismorum in hæc inferiora virtus ab inditis nominibus esset petenda, ut si fortè hujusmodi conjunctio observaretur in signo Arietis, aut Piscium, posset aliquis ovilli generis, aut marini populi excidium prædicere. Sed postquam, cum Juvenis essem, *Pici Mirandulani* libros adversus *Astrologos* legi, Judiciariam à studiis meis valere jussi. Aërem itaque, & pascua ab hoc crimine, quòd hujus morbi in causa fuerint, absolvere fas erit. Quis enim unquam sibi persuadeat, campos, & prata, talem ab Aëre humorem combibisse, qui solis Bobus tam dirum esset venenum, cæteris verò animantibus, quæ easdem herbas pascerent, esset omninò innoxius? Aliam igitur causam comminisci oportebit, quam nonnisi à contagioso fomite licebit deducere, cujus rei non simplices conjecturas, sed argumentum habemus apodicticum.

Jam satis constat, & in acta publica relatum, ex Boum turmis, quos è *Dalmatia* & conterminis regionibus, mercatores in hæc loca solent adducere, Bovem unum à cæteris secessisse, qui à Bubulco repertus, & perductus in latifundium Illustrissimi, & Reverendissimi Comitis *Trojani Borromæi*, Canonici Patavini, pro hospitio, eadem labe qua erat infectus, hospites suos fœdavit, illo enim paucos post dies mortuo, paulatim eodem morbi genere omnes miserè periere, uno tantùm superstite, cui in collo factum fuerat setaceum. Casus iste totam viciniam perterrefecit, sed nulla juvit diligentia, ut domus suas, & casas à flamma nimis vicina præservarent. Isthæc itaque contagio paulatim serpens, totam *Patavini agri* amplitudinem brevi pervasit, quin postremò *Padum* transgressa, *Æmiliæ* Populis, idem minatur excidium.

Quoniam autem morbosi seminii ea est indoles, ut facilè sobolescat, & in immensum se propaget, si in subjectum proprium, & mumiatum, ut vocant, incidat, cujus rei amplissimum specimen habemus in lue gallica, quæ ex *Indiis occidentalibus*, à paucis navigantibus ad nos delata, *Italiam* primò, mox universam *Europam*, fœdissima, & ineluibili labe citissimè inquinavit; Non est quòd miremur, si per aporias, & effluvia, quæ ad modum atmosphæræ exspirant à Bobus Ægris, ab exstinctis, à Stabulis, à Pascuis, quæ ipsimet Boves pascendo infecerint, promptiùs autem & faciliùs ab ipsis Bubsequis,

quis, & illorum vestibus, (pesti enim volupe est, in lana molliter cubare) non est inquam, quòd miremur, si hæc contagio, tam longè lateque sese effuderit. Ubi igitur hæc Aura venenata subtilissima Bovem aliquem antea sanum afflarit, spiritibus vitalibus, & seroso latici se consocians, dum in Orbem agitur, naturalem sanguinis consistentiam lædit, & viscerum fermenta corrumpit; quare naturales viscerum functiones paulatim vitiari, & debitas excretiones coërceri necessum est, quod paulatim fieri fas est credere, non enim subitò ac Bos aliquis venenum istud hauserit, vel quoquomodo illud susceperit, non illicò inquam, virulentiam persentit; ut qui à cane rabido commorsi fuerint, ad longum tempus sibi sani videntur, at postea ex improvisò, ad aquæ conspectum palam faciunt, quàm dirum venenum intus gestarent. Naturalem sanguinis consistentiam, ab hoc contagioso fomite lædi paulò ante diximus; suppono etenim, imò pro certo habeo, venenum istud esse de illorum genere, quæ sanguinem potiùs figant, & coagulent, quàm dissolvant; id primùm attestantur symptomata, quæ febrem comitantur, nempè anxietas, gravis anhelitus, stertor, & stupiditas; ocularis quoque inspectio, dum à Laniis Boves exstincti dissecantur, qui licèt adhuc calentes parùm aut nihil sanguinis effundunt. Bos præterea piger ac tardus ex sua natura est, & Carnes habet duras, *& graves ad stateram*, ut ait *Hippocrates*, data nimirùm paritate molis ad carnes cæterorum Animalium, idcircò illius sanguinem talem esse oportet. Taurinum sanguinem inter venena recensuit (*a*) *Dioscorides*, eò quòd epotus ad coagulationem in stomacho sit facilis, *Prævotius* autem propter flatulentiam; *Themistoclem* sanguine taurino calido epoto, sibi mortem consciviffe, ex *Plutarcho*, in ejusdem vita habemus. Mirùm itaque non est si venenatus hic fomes, in hujus animantis genere, sanguinem ex sua natura crassum coagularit. Hanc cruoris concretionem in malignis febribus observarunt *Scriptores*, uti (*b*) *Petrus Salius*, qui refert in quadam ex maligna febre exstincta, repertum fuisse in Arteria magna sanguinem ita concretum, *ut præhenso illius sanguinis altero principio, totus sanguis coalescens, ita integer eductus fuerit, perinde ac gladius è vagina extrahi solet.* Idem quoque aliquando *in pestilentiis accidere* testatur (*c*) *Richardus Lover* in tractatu de corde: Nisi autem talis esset in hac Epidemia sanguinis conditio, non protraheretur ad tot dies febris; ubi enim sanguis est nimis dissolutus, & vis deleteria humorum corruptioni prævalet, febrilis calor est adeò mitis, ut ægri interdum se febrire non putent, sed citissimè intra unam vel alteram diem occumbant. Postquam igitur fermentificus, & pestifer hic fomes per venas, & arterias tanquam per cuniculos totum corpus peragrarit, tunc tanquam hostis ex insidiis erumpens, feritatem suam patefacit, febrem malignam excitando, quæ intra quintam, aut septimam, lanienam suam absolvit, indiscriminatim Boves aratores, Tauros, Vaccas, Juvencos, Vitulos jugulando.

Hujus autem Pestis primam originem, num Bos ille peregrinus eam aliunde susceperit, vel in ipso primùm genita fuerit, exquirere ad rem nostram parùm refert. Necesse est enim, quemadmodum in libro de Contagione tradit *Fracastorius*, ac pariter *Joseph Aromatarius*, in libro de rabie contagiosa, quòd ad aliquod Animal tandem sit deveniendum, in quo productum fuerit morbosum seminium. Extra enim controversiam est, non solùm in Brutis, sed etiam hominibus, per varios corruptionis gradus, generari posse venena, ac talis naturæ humores, qui ad alia corpora symbolica, & analoga facilè transeant: sic qui tabe pulmonari laborant, consanguineos suos facilè inficiunt, si cum illis consuetudinem habeant; Lippitudinem contagiosam esse vetus est observatio.

Dum spectant oculi læsos læduntur & ipsi,
Multaque corporibus transitione nocent.

In Boum cadaveribus, quotquot Laniorum secespitæ subjecta fuere coram Excellentissimis

(*a*) Lib. 6. cap. 25. (*b*) De febre pestil. & syncop. card. c. 4. (*c*) Cap. 2.

tissimis Anatomes Professoribus D. *Molinetto*, & *Viscardo*, id singulare in omnibus repertum est; in Omaso nempè, corpus quoddam durum, & compactum, ventriculi parietibus fortiter adhærens, magnæ molis, & intolerandæ graveolentiæ; in aliis verò partibus repertæ sunt hydatides, in cerebro, pulmonibus, sicuti etiam ingentes vesicæ solo flatu plenæ, quæ dissectæ diram Mephitim exhalarent, ulcera in radice linguæ, & ad illius latera vesiculæ sero plenæ. Illud verò corpus durum, & compactum ad instar calcis, quod in Omaso observatur, primùm productum esse contagiosi miasmatis, pro certo habeo, dum tacitè sævitiem suam exercens, stomachicum fermentum labefactat, & corrumpit; non enim est credibile, post febrem excitatam, conflari hoc corpus intra paucos dies, dum Boves ubi primùm febrire cœperint, quodcumque alimentum aversantur, nec quidquam, nisi liquidem per os infundi potest: cætera verò, quæ memoravimus, malignæ febris producta esse, facilè crediderim, sed omnium Phænomenorum exactam rationem adferre velle, non patitur unius horæ ambitus; ampla enim materia suppeteret, ad integrum tractatum conscribendum.

Verùm ne ampliùs vos morer, A. O. ad ea properabo, quæ supersunt dicenda, conjectando nempè, quem finem habitura sit hæc contagio, & num aliquid gravius portendat, ac quod magis refert, quid agendum. Quoad primum, in hac Epidemia, idem quod in cæteris evenire solet, secuturum existimo, nimirùm quòd post tot tentamina, tot experimenta, ac præsertim post observatam methodum, quam morborum Medicatrix Natura servat in iis Bobus sanandis, quos maligna febris non sustulerit, felicior curatio possit institui, ac forsan hujus veneni verum, & specificum remedium reperiri, quo malignum istud miasma penitùs exstirpari possit. Levamen quoque aliquod exspectare licet ab adventante Hyeme, ac à ventis aquilonaribus, qui tanquam Aëris scopæ australes flatus pessimæ semper indolis procul abigant, quales venti per totum Octobris Mensem dominatum obtinuere. Memoratu dignum est, quod de ventorum potestate supra humana corpora refert (a) *Vitruvius*. *In Insula Lesbo* (inquit ille) *Oppidum Mitylene magnificenter est ædificatum, & eleganter, sed positum non prudenter. In qua Civitate Auster cùm flat, homines ægrotant, quando Corus tussiunt, cum Septentrio, omnes in salubritatem restituuntur.* Quantùm sævierit Pestis Octobris mense, Austro, & Euronoto flantibus, satis vulgatum est, cùm plures dies adeò nefasti fuerint, ut neque quotidianis Hecatombis, interdum etiam geminatis, furialis hæc, & exsecranda febris mitior fieri, nedum placari potuerit. Scio equidem, calori, & frigori morbos pestiferos non admodum auscultare, cùm aliàs fuerit observatum, in summo æstu, & summo frigore pariter sæviisse hominum pestem; attamen cùm feralis hic morbus, qui celeris est motus, ortum habuerit æstivo tempore, incrementum, atque etiam suum acmen autumnali, sperare licet, quod hyemali tempore, finem & sui desitionem, ope divinâ sit habiturus.

Num autem hic Epidemicus Bovini populi morbus, longum in tempus perseverans, humanis corporibus labem aliquam affricare valeat, ut nonnulli suspicantur, non alienum est disquirere. Si in morbis malignis, qui ratiocinia nostra persæpè eludunt, quidquam ponderis habent rationum momenta, sperare licet homines intactos, & illæsos relicturum esse; etenim si trium mensium spatio, lues ista alia Ruminantia, & Cornigera non attigit, quamvis inter ea magnus sit symbolismus, nec Equos, sues, ac alias Sylvestres feras, hactenus quidquam læsit, non apparet ratio, cur homines, qui ab istis Animantibus tam longè distant, debeat afficere.

Non sum nescius, inter futuræ pestilentiæ signa, quæ plurima sunt, recenseri solere non Boum solummodò, sed aliorum quoque animantium stragem, qualis ea fuit, quæ Ægy-

(a) Lib. 1. cap. 6. de Archit.

Ægynam insulam depopulata est, de qua *Ovidius*. (a)

Strage Canum primò, Volucrumque Aviumque Boumque.

ac ea, quam memorat (b) *Livius*, quæ in *Sicilia* Romanum exercitum, & Carthaginensem penè delevit, de qua *Silius Italicus*: (c)

Vim primi sensere Canes, mox nubibus atris

Fluxit deficiens penna labente, Volucris.

Cui aliam non absimilem refert (d) *Dionysius Halicarnasseus*, quæ *primò Equorum, Boumque armenta invasit, mox pecudes, & alia quadrupedia aggressa est, deinde Pastores, & Colonos attigit, & totum Romanum agrum pervagata, Urbem invasit.* Ast illorum temporum pestilentiæ, non in solis Bobus, sed in omnibus animantibus, ut ipsis etiam Maris Piscibus non parceret, (qualis ea fuit, quam *Lucretius* carmine descripsit, sævitiem suam exercuere, ut quæ ab Aëris vitio ortum duxissent; de quo non habemus quòd suspicemur; in solis enim Bobus, & faciliùs in iis, qui habitiores, & pinguiores essent, quàm in gracilibus, hæc lues alimentum invenit, quo rabiem suam pasceret. Magna tamen cautione utendum est, in tumulandis cadaveribus, terra altè defossa, quemadmodum publica edicta præscribunt; si quid enim timendum, præcipuè à nimia cadaverum copia, ex quibus minùs aptè humatis, ac postea putrefactis, redeunte Vere, pravi halitus Aërem inquinare possint. Bonum autem esset, in loco inculto, seu in pratis, quæ arationi non sunt subjecta, cadavera humare. Ubi enim de morbo contagioso agitur, nunquam satis cavemus, dum cavemus. Quoniam autem, solutis in liquamen Cadaveribus, necesse erit terram subsidere, censerem, bonum esse, novam terram superingerere, in illam conjiciendo graminis, aliarumque herbarum semina. Refert (e) *Petrus Forestus* Delphis apud *Batavos* Peste jam sopita, & cœmeterio Templi vetusti, cadaveribus oppleto, habitam consultationem inter Medicos, num Calce, aut Lapidibus illud cœmeterium esset obruendum, ac decretum fuisse, ut multa terra superinduceretur, atque in eam varia herbarum semina conjicerentur, *ut crescente gramine, & clausis spiraculis, lues minùs denuò suppullularet.*

Silentio tamen præterire non licet, observatam aliquando pestem in solis Bobus, ac postea secutam hominum pestilentiam; interdum etiam hominum Pestem in Boves terminasse. Primum exemplum habemus ex (f) *Livio*, qui scribit pestem magnam in Boves ingruisse, sequenti anno ad homines vertisse. Secundum verò apud *Ripamontium Chronistam Mediolanensem*, qui in Libro de Peste, quæ anno trigesimo exacti nuper seculi *cispadanam*, & *transpadanam regionem* pessimè mulctavit, pestilentiæ hominum, pestem Boum subsecutam refert. Hisce tamen duobus monumentis totidem habemus, quæ opponamus, nec longè petenda. Primum à celeberrimo (g) *Fracastorio*, qui in Opere doctissimo de Contagione scriptum reliquit, Anno decimoquarto supra sesqui millesimum, diram pestem in solos Boves irrepsisse, quæ in *tractu Forojuliensi* primùm nata, exinde usque ad *Euganeos*, postmodùm in *Veronensem agrum*, aliasque *Venetæ Ditionis* regiones delata magnam Boum cladem ediderit eodem fermè modo, ac iisdem symptomatibus, ut hæc nostra illius soboles videatur. Alterum monumentum suggerunt nobis libri manuscripti Artis Lanionum, quibus non est denegandа fides, quales libri in hac Civitate asservantur, in quibus ad posterorum memoriam ab *Antonio Faccio* scriptum legitur, Anno nonagesimo nono ejusdem seculi, quo vixit *Fracastorius*, adeò gravem in Boves pestem grassatam, ut publicis Augustissimi *Senatus Veneti* Edictis vetitum fuerit, ne Caro Bubula, Caseus recens, Butyrum, Lac, sub capitali pœna in hac Civitate divendi possent, sed solis carnibus Vervecinis vesci liceret; attamen iis annis nihil sinistri, præter rei fami-

(a) 7. Met. (b) Deca. 3. L. 5. c. 20. (c) Lib. 14. (d) Lib. 9. (e) Lib. 6. obser. 25. in schol. (f) Decad. 5. Lib. 1. cap. 21. (g) Lib. 1. c. 12.

familiaris damnum hominibus obtigiſſe, certo ſcimus; habemus igitur unde ſpes noſtras alamus.

Utrum autem, graſſante hac Epidemia, carnis bubulæ ſanæ creditæ, adeò tutus ſit uſus, ut noxam ullam humanis corporibus non poſſit inferre, abs re non erit diſquirere. Res equidem ſuſpicione non vacat; etenim, etiamſi Bos antequam ad lanienam ducatur, fuerit obſervatus vegetus, atque hilaris, ac poſtea in illo jugulato, & excoriato, nullæ in viſceribus deprehendantur corruptionis notæ, quæ in cæteris, qui ex hoc morbo intereunt, deprehenduntur, attamen certi non ſumus, quòd Bos ille contagioſum fomitem non geſtaret, quod aliis etiam communicare poſſet; credibile eſt enim, paucos apud nos eſſe Boves, qui afflatum hunc malignum non perſenſerint, licet ſani degant, morboſi enim ſeminii ea eſt ſubdola malitia, ut hominum judicia non raro fallat; perſæpè enim evenit, ut qui illud in ſe continet, & ſecum circumfert, læſionem nullam ſentiat, nec forſitan ſenſurus ſit, in alium tamen ejuſdem ſpeciei poſſit facilè transferre. Hujus rei exemplum habemus in gallico morbo; non raro enim contingit, ut aliquis à muliere infecta luem ſuſcipiat, nec quidquam ſentiat, & Uxori poſtea eam communicet, ſic ut illa paucos poſt Dies gonorrhœa, vel bubone corripiatur; ex quo fit, quòd non leves rixæ, & jurgia inter conjuges oriantur, & Uxor pudicitiæ ſuæ conſcia, virum maledictis inceſſat, quòd ab illo tam fœda labe inquinata fuerit, ille autem, qui ſe perfectè ſanum agnoſcit, nec quidquam de infectione ſuſpicatur, de conjugis fide non parùm dubitet. Qua de re legendus (*a*) *Paulus Zachias*, *Mercurialis*, *Gaſpar à Rejes*. Circa eſum carnis bubulæ memoratu dignum eſt, quod refert (*b*) *Theodoricus Skenkius* in Hiſt. humor. gen. cap. 2. his verbis, *olim decertatum Venetiis, & Patavii inter Lanios, & incolas, quòd illi ex Hungaria Boves advectos, emptos & mactatos in Macello venditaſſent, quos tamen Cives lue quadam infectos fuiſſe noverant, cùm fluxu alvi cruento tentati plurimi periiſſent, tranſlato nimirum ab uno ad alterum contagio. Hac de re conſulti Medici Patavini, in ea fuere ſententia, Carnes hujuſmodi eſui adhibitas innoxias eſſe, eò quòd eſſet contagium particulare, & ſpecificum, ac omnis malitia fuiſſet emendata ac diſcuſſa à prævia agitatione gymnaſtica, antequam Boves mactentur.* Contrariam opinionem ſuſtinuiſſe *Medicos Venetos* tradit *Chriſtophorus Fridericus Garammannus* in Opere ſuo eruditiſſimo de Mortuorum miraculis, eò quia carnes hujuſmodi, eſſent contagioſæ, & cadaveroſæ. *Fabius Paulinus* (*c*) Medicus Utinenſis controverſiam hanc dirimere aggreſſus eſt, ſuam enim ſententiam dixit, nimirum ſi neceſſitas urgeat, *in cibum carnes vocare*, *ſale aut aceto priùs probè eſſe macerandas*, *viſceraque cum aliis interraneis eſſe abjicienda*, *cùm in iis cauſæ morbificæ focus & Nidus exſiſtat*, qualis cautio num ſufficiat, & omnem dubitationem tollat, liberum cuique eſto judicium.

Quid ergo agendum in tam exitiali morbo, qui bubuli generis exſtinctionem videtur interminari? In id unum incumbendum eſſe, perſuaſum habeo, ut per univerſalia alexipharmaca (quando particulare, & ſpecificum hujus Veneni remedium non habemus) miaſma iſtud peſtiferum exſtinguatur, aut ſaltem enervetur, ut natura roborata illud ad cutis ambitum ableget, atque extrudat, quando per ulcera, puſtulas, & tubercula in iis Bobus, qui evaſere, ſponte excitata ipſamet natura, nobis indigitavit, qua via ſit incedendum. Crediderim itaque in curatione hujus malignæ febris, ea Methodo procedendum, quæ à bonis Medicis ſervatur in curanda varioloſa puerorum febre, diſtinguendo tempus ebullitionis, à tempore expulſionis; tempore nimirum ebullitionis erit cautè utendum remediis calidioribus, nè intendatur calor febrilis, & plus æquo efferveſcat maſſa ſanguinea, cui facilè ſuccedit perturbata coctio, quam Natura rectrix intendit, qua in re non leviter peccatum eſſe cenſeo, cùm hujus febris initio, ad calidiora cardiaca ventum fuerit, & præcipuè ad vina meraciora

(*a*) Quæſt. med. leg. lib. 3. cit. 3. qu. 6. (*b*) De morb. Gal. Cam. Elyſ. qu. 60. n. 12. (*c*) Præl. Martin.

ciora cum multa theriaca; quare præpostérum remediorum usum, stragem longè majorem edidisse censeo, quàm febrem ipsam. Non desunt Medicæ Praxis docti Scriptores, qui in variolosis constitutionibus, in principio febris præcipitantibus utendum esse volunt. Dum hæc sub prœlo essent, apud amicum ea legi quæ Illustrissimus D. *Joannes Maria Lancisius* Clementis XI. P.O.M. Archiater meritissimus, ac Intimus Cubicularius perdoctè, & eruditè, ut solet in omnibus, de hoc morbo consultus, scripsit; nam inter varia monita, hoc habet, quòd cardiacis acida sint maritanda. In Febris itaque principio moderatè agendum per alexipharmaca, in progressu verò morbi, & despumationis, & expulsionis signis, liberaliùs Bezoardicis utendum.

Ut autem ad remediorum materiam descendamus, quando id unum est, quod expetitur, & à nobis exigitur, nequaquam verò nuda verba. Quoad præsidia externa, sanguinis missio visa est improsperè cessisse, idcircò cœpta est omitti; nihil tamen sævitiæ suæ remisit morbus, imò truculentior factus est. Equidem in omnibus Epidemiis suspecta est Phlebotomia, sicuti purgatio, unde (*a*) *Celsus*: *Sanguinem non facilè mittere, alvum non facilè ducere*; in febre tamen variolosa passim mittitur sanguis, in pueris bimis, aut trimis per cucurbitulas scarificatas, & quibusdam in locis etiam per venam sectam, in principio tamen febris. In hac itaque Boum febre, non salubrem tantùm, sed necessariam fore venæ sectionem crediderim, ad sarcinam minuendam, ut mitior fiat ebullitio totius massæ sanguineæ, & per sua vasa circulatio. Cùm enim, ut diximus, Bovis cruor ex sua natura sit valdè crassus, & ad facilem concretionem pronus, atque venenum istud de illorum sit genere, quæ massam sanguineam coagulandi vim habent, quo precor remedio laboranti Bovi, & anhelanti, ob sanguinis concretionis in vasis sanguifluis, in pulmone, in Corde, quam per ipsam sanguinis missionem, promptiùs, & faciliùs, poterit succurri? Animadversione dignum est, quòd lues ista, Boves robustos, & valdè obesos faciliùs corripiat, macilentos verò, qui vix ossibus hæreant, prætergrediatur; propterea in hac febre, quæ non absimilis est iis, quas appellant inflammatorias (quales sunt, quæ in pleuritide, peripneumonia, angina observantur) sanguinem in fervorem actum, & alioquin ad coagulationem aptum, detrahere, salutare consilium erit. Clamitet autem ad ravim usque contra hanc operationem, quisquis velit; non enim video (si tamen per analogismum in curanda hac febre licet procedere, ut in curatione febris pestilentis, quæ homines corripit) ego, inquam, non video, cur miseranda hæc Animalia, dum febriunt, & oculis lacrymantibus, opem aliquam quodammodo implorant, hoc magno remedio debeant destitui; morbi enim magnitudo, plethorica dispositio, ob pascua hoc Anno solitò uberiora, phlebotomiam manifestè exposcunt, in principio tamen febris, dum vires validæ permittunt, quam doctiores Medici in febre pestilenti, uti *Sennertus*, *Septalius*, *Antonius Ponce Sancta Crux*, *Fracastorius*, & alii gravissimi Scriptores admittunt. Certè vires horum animalium, in ipso etiam vigore morbi satis validas esse observavi, è stabulis enim educti, & per campos circumducti experiundi causa, num herbam aliquam velint pascere, robustè incedunt, & suæ libertati relicti, ad stabula promptè recurrunt. Circa porrò venarum delectum, non adeò laborandum; ubi enim ad vasorum plenitudinem tollendam mittitur sanguis, parum refert, an ab hac, vel illa vena mittatur.

Inustiones quoque lato ferro candenti faciendæ in collo utrinque, sublata enim eschara apparebunt ulcera, quæ vesicantium loco esse poterunt; aures quoque rotundo ferro perforandæ, indita postea radice hellebori, ut *Veterinarii Scriptores* suadent; similiter sub mento perforanda palearia, injecto postea funiculo, quem setaceum vocant; indiget enim Natura aliquo emissario, per quod ve-

 nenum

(*a*) Lib. 2. cap. 7.

nenum istud exantlet; nulli enim comperti sunt evasisse Boves, nisi per pustulas in cute excitatas, multum crassæ, ac fœtidæ materiæ fundentes, nec Bovem ullum, qui sic purgatus fuerit, recidivam passum fuisse adhuc accepi; nam ex (a) *Hippocratis* oraculo in sexto Epidemiorum; *Quidquid suppuratur non revertitur; ipsa enim maturatio, & judicatio simul, & abscessus.* Observatione dignum est, quod refert laudatus (b) *Fracastorius*, ait enim, eos *Boves, quibus labes à faucibus ad armos descendebat, & inde ad pedes, sanatos fuisse, quibus autem hæc permutatio non fiebat, ut plurimùm interiisse.* Linguam, & palatum, aceto, & Sale colluere sæpius oportebit; frictiones pluries in die faciendæ ad faciliorem perspiratum obtinendum, ac ut cutis paratior sit ad recipienda rejectamenta nervorum & arteriarum in glandulas. Cùm persæpè in faucibus generentur tumores & crustæ, uti fit in variolis, ut nihil per os possit infundi, compertum est baculum salignum viridem Butyro inunctum, longitudinis ulnæ, & ampliùs per os inditum, valdè contulisse ad impedimentum illud tollendum.

Quoad præsidia interna, hæc è triplici regno erunt petenda. E vegetabili plantas multas habemus cardiacas, quarum magna est supellex; Decoctio itaque in aqua fieri poterit ex foliis Scordii, Cardui Benedicti, Dictami Cretici, Centaurii, Radicibus Gentianæ, Tormentillæ, Scorzoneræ, & similibus, quibus addi poterunt cichoracea ad illarum calorem temperandum, quæ decoctio, bis, vel ter in die per os infundi poterit ad duas, vel tres libras. Cùm verò febris ad statum pervenerit, decoctio ista ex prædictis plantis debebit esse saturatior ad expulsionem promovendum. Camphora quoque magnum antipestilentiale, accensa, & in aquam conjecta, potionem efficiet aptam ad pestiferum Miasma perdomandum, & Diaphoresim promovendam. Pulveres quoque ex iisdem plantis parati, & in aqua cardiaca dissoluti, exhiberi poterunt.

Ut autem præter universalia alexipharmaca, quæ pro malignæ febris curatione à vegetabilium classe abundè suppetunt, aliquod singulare proponamus, placet expendere, num solennc illud antipyreticum, h. e. cortex peruvianus, vulgò *Chinæ Chinæ*, ad malignam hanc febrem expugnandam salutare remedium esse possit. Equidem hoc præsidii genus in febribus periodicis miranda præstat, ac præsertim in tertianis intermittentibus malignis, quæ in ipso impetu accessionis, ægros interdum necant, quarum febrium in Constitutionibus meis epidemicis mutinensibus mentionem habui; hoc enim febrifugum, fermentum illud malignum, sive penitus restinguit, sive ita enervat, ut periculum illud tollatur, ne æger in ipso febris accessu intereat; ast in febribus continuis, & inflammatoriis, perraro ex corticis peruviani usu, febrem solutam observavi; si tamen habenda fides *Richardi Mortoni* rationibus, & experimentis, qui in quacunque febre venenum quoddam spiritibus vitalibus hostile agnoscit, cur in hoc Bovini generis morbo experiri non licebit hujus febrifugi virtutem? Isthæc enim Boum febris continua, & acuta, à febribus continuis, ab aliqua inflammatione comitatis, quæ homines corripiunt, nullatenus differt; licet (c) *Joseph Aromatarius* ex Antiquorum doctrina differentiam aliquam statuat inter febres brutorum, & febres hominum, ut brutorum febris καῦρος, hominum verò πυρετός vocitetur. Possent itaque unciæ tres pulveris *Chinæ Chinæ* (quando hujus remedii largior dosis esse cœpit, quàm olim) infundi in libris decem vel duodecim aquæ cardiacæ, seu vino non admodum generoso, quæ infusio inservire poterit pro quatuor, vel quinque dosibus, bis illam in die exhibendo, in febris tamen principio, & cùm primùm Bos ægrotare cœperit.

Sua quoque remedia suppeditabit regnum animale; Cornu Cervi primas tenebit, infusio itaque ac decoctio, & quæ ex eo parantur remedia, erunt ex usu. Pulvis viperinus, qui febrilem calorem non adeò intendet,

(a) Sect. 3. (b) Lib. 1. cap. 12. (c) Par. pr. part. 11. de rab. Contag.

det, bis in die exhiberi poterit ad drachmam unam, in aqua cordiali tepida pariter dissolutus; efficacior tamen esset vipera una, vel altera in aqua cordiali decocta, febris enim ista intra paucos dies cursum suum absolvit. Quoniam autem inter cætera symptomata, gravi anhelitu, & stertore Boves premuntur; sperma ceti tanquam remedium aptum ad dissolvendas sanguinis concretiones, & in asthmate usurpari solitum, præscribi poterit ad drachmas duas in vino tepido dissolutum. Mineralia quoque, ut quæ non tam facilè à calore nativo, & digestiva facultate alterantur, uti vegetabilia, & animalia, sed integris viribus corpus pervadunt, symbolum suam conferent. Antimonium diaphoretitum, paratu facile, & exiguæ impensæ, quod nihil aliud est, quàm Antimonii crudi in pulverem contriti, cum æquis partibus Nitri, in crucibulo, vel mortario Æneo per carbonem ignitum, aut bacillum ferreum candentem, conflagratio, ter, vel quater repetita, addita semper novæ conflagrationi æquali portione salis nitri, erit proficuum remedium ad obtinendam illam, quæ expetitur, expulsionem diri veneni ab intimis ad extima. Quoniam verò, repertos ajunt esse lumbricos, & Ascarides in intestinis, quod perfacile est credere, cùm etiam in pestilentiis hominum observari soleat verminatio, non solùm in ventriculo, & intestinis, sed etiam in aliis partibus, quod in scrutinio Pestis tradit *Athanasius Chircher* è S. J. & animatam putredinem appellat, ad remedia anthelminthica erit confugiendum; Mercurii infusio, ad libram semis super cineres calidos, in aliqua ex prædictis aquis optimum erit remedium, cæteris quæ decantantur præferendum; quando enim inter helminthicos scriptores disputari solet, num acida, an dulcia ad vermes necandos sint usurpanda, Mercurium, licet insipidum, id valenter præstare, & frequenti in usu esse, pro certo habemus. Idem quoque efficiet Mutinensis Agri petroleum; præterenim id, quod vermes enecat, putrescentiam quoque corriget, & diaphoreseos erit stimulus. Nostrates rustici, cùm vitulos habent verminantes, quod facilè deprehendunt ex odore, quem Vituli exspirant, cum lacte exhibent istud petroleum, ad guttas aliquot per os infundendum.

Quoad alimentum, potiones parari poterunt, ex farina hordei, tritici, panis contriti, ad instar ptisanæ. Pro potu laudatur fœni puri, odorati, mense Maji collecti, in aqua Maceratio, quod potionis genus hisce animalibus gratum esse observavi. Externorum quoque habenda est ratio. In loco calido Boves detinendi, & custodiendi stragulis cooperti, cavendo quantum licet ab Aëre frigido; quotidie stabulum suffumigando ex baccis Juniperi, Galbano, & similibus.

Atque hæc quidem ad Therapejam, modò pauca quædam documenta pro hujus meæ prælectionis Coronide, in prophylaxeos gratiam lubet proponere, quando longè præstantius est præservare, quàm curare, sicuti satiùs est tempestatem prævidere, ac illam effugere, quàm ab ipsa evadere. Cùm igitur Boves ab agris post labores in stabulum ad hyemandum jam sint deducti, ut milites ad castra hyberna, magna diligentia studendum erit, ut ea loca, in quibus Boves sani degere debeant, munda sint, quantùm fieri potest, ac sæpè suffumiganda, quæcunque animalia, ut sues, Ovesetiam, ab illis arcendo. Solent rustici, ut stabula hyeme sint calidiora, fimum, & excrementa Boum in iis cumulare, sed satiùs, si quotidie alvinas fæces aliò asportent. Consilium salubre erit parietum crustas abradere, eo modo, quo Judæi ex legis edicto jubebantur cubiculorum, (*a*) in quibus leprosus aliquis habitasset, parietes crusta denudare, & flore calcis obducere, solùm autem in hoc casu muros eradere sufficiet; timere enim licet, ne recentis calcis odor hyemali tempore Bobus inibi conclusis possit officere. In id quoque erit incumbendum, ut pura, & munda sint illorum alimenta, cavendo, ne fœnum, paleæ

(*a*) Lev. cap. 14.

paleæ, & alia, à pluviis, & illuvionibus fuerint inquinata; parciùs quoque erunt alendi, ne plus æquo pinguescant; non enim hoc anno polysarcia, sed sanitas procuranda. Æstate quidem, quo tempore, in frugum tritura, aratione, & plaustrorum vectura exercentur, ac multùm est quod difflatur, pleniùs sunt alendi; at hyeme, hoc anno præcipuè, quo suspecta est saginatio, & macies tutior visa est, moderata diæta in iis nutriendis erit utendum.

Frictiones pluries in die adhibendæ, non solùm manu, sed strigilibus quoque, multùm enim conferent ad sanguinem in sua fluiditate continendum, simulque ad superfluitatem exhauriendam, si præsertim frictiones sint validæ: habet enim hoc præsidii genus varias facultates, modò implendi, modò extenuandi. *Celsus* ex (a) *Hippocrate* scripsit; *Frictione*, *si vehemens sit*, *durari corpus*, *si lenis molliri*, *si multa minui*, *si modica impleri.* Si nimis pinguescant, quandoquidem hoc anno copiosa erit bubuli generis annona, posset etiam institui phlebotomia, sed diæta si fuerit conveniens, venæ sectionis, atque etiam purgationis erit vicaria. Postremò, cùm ex observatione Boum, qui in hac tempestate evaserint, satis constet, naturam per crustas, & ulcera excitata in corporis ambitu, & multam saniei expurgationem, morbosum illud miasma, luem hanc expugnasse, sanum consilium foret emissarium aliquod in bobus sanis aperire, per quod, si qua sint vestigia morbosi seminii, illa sensim extrudantur. Aureum documentum habemus ex (b) *Hippocrate* in 6. Epid. ad rem nostram accommodandum, hisce verbis: *Decubitus quidem*, *in quibus facta tollit*, *hæc ante facta prohibet.* Locus quidem subobscurus est, uti sunt *Hippocratis* Oracula, sed illum egregiè explicat *Vallesius*; ait enim, decubitus à natura factos, *qui sunt aliorum morborum medela*, *eosdem morbos antevertere*, *& præservare*, *si tales decubitus arte procurentur*, *non simpliciter tamen*, *quemcumque decubitum*, *sed illum*, *qui facta tollit.* Non inutile igitur foret sanis Bobus, palearia sub mento candenti ferro perforare, atque funiculo indito, apertum, illud diù servare, ut per illud paulatim egerantur impuritates illæ, quæ hujus contagiosi fomitis sunt soboles, & in capite potissimùm acervari solent.

Sed cur ingenii mei tenuitatem frustror, ac divexo, ut morbi hujus Naturam, & causas explorem, ac Medicinæ præcepta ad veterinariam traducam? Jamdudum veram, & immediatam hujus ferini morbi causam agnovit, ac patefecit Purpurati Principis, ad hujus Urbis incolumitatem cœlitus demissi, admiranda pietas, & sollicitudo: nullam aliam scilicet esse causam, quàm Deum justissimum criminum vindicem, nobis iratum; sicuti etiam idem ipse unicum & verum aperuit antidotum, decretis ad plures dies supplicationibus ad cœlestem iram placandam. Magna sanè frequentia clausis ubique Officinis, ad excelsam hujus Urbis Basilicam concursum est, ut nunquam aliàs tantus in unum populi conventus fuerit observatus, nec tanta erga Superos reverentia, ac pietas. Neque verò fervor hujusmodi postea refrixit, uti aliquando fieri consuevit, sed perstitit, magno ad alia celebriora Urbis Templa Populi confluxu, quin cæteris Civitatibus, quæ eodem malo premuntur, exemplo fuit, ut ad divinam opem implorandam publicis precibus confugerent. Hæc tam subitò mutata rerum facies & recens nata hic, & alibi pietas, quam graviorum malorum metus expressit, in mentem revocant magnam illam Romanæ Urbis consternationem, quam (c) *Livius* hujus Civitatis immortale Decus, tam egregiè descripsit, quando nimirùm *Annibal*, fusis, ac deletis Romanis exercitibus, ex improvisò *Romam* petiit, ac illam tam arcta obsidione pressit, ut trepidantis Civitatis clamores audiret; subito enim terrore perculsus Romanus Populus, ad Templa, & Aras Deorum turmatim concurrebat, ut victimas mactaret, & pro publica salute vota conciperet; visebantur mulieres passis crinibus, effusæ in lacrymas,

(a) Lib. 2. c. 14. (b) Sect. 3. ex Vallesio. (c) Decad. 3. Lib. 6. cap. 6.

lacrymas, cum parvis liberis ad Templa convolantes, ac ibi ad Simulacra Deorum armillas, annulos, aurea monilia appendere, ferreas scilicet Pœnorum catenas, & asperrima vincula metuentes. Hanc eandem consternationem eleganti carmine descripsit (a) *Silius Italicus.* Lubet hic Carmina hujus Poëtæ verè aurea ad rem nostram apponere.

Tanta adeò, cùm res Trepidæ, reverentia Divum
Nascitur, & raræ fumant felicibus aræ.

Num hisce temporibus congruant hi duo versus, Vobis A. O. Judicandum relinquam.

(a) Lib. 7.

BERNARDINI RAMAZZINI,

Practicæ Medicinæ Professoris Primarii,

DE PESTE VIENNENSI DISSERTATIO.

Habita in Patavino Gymnasio die 20. Novembris 1713.

Illustrissimis, & Excellentissimis D. D.

PATAVINI GYMNASII MODERATORIBUS,
D. FRANCISCO LAUREDANO, Equiti, ac D. Marci Procuratori,
D. JOANNI FRANCISCO MAUROCENO, Equiti,
D. ALOYSIO PISANO, Equiti, ac D. Marci Procuratori,

BERNARDINUS RAMAZZINI Felicitatem.

SI munera, ut ut vulgaria, apud eos quibus offeruntur satis gratiæ dicuntur habere, si tempestiva sint ac opportuna, Dissertationem hanc meam quam de Peste Viennensi in Lyceo nuper habui, favorem vestrum promeritaram esse confido, Illustrissimi & Excellentissimi Patavini Athenei MODERATORES. Cum enim Excellentissimum SENATUM VENETUM viderem nulla graviori cura premi, quàm ut à finibus suæ Ditionis, quantum humanis viribus datum, Pestem arceat per Germaniam divagantem, rem non ingratam, nec inutilem facturum me credidi, si de illa verba facerem, ac aliis incitamento essem ad evolvenda ea, quæ exstant de hoc malo omnium pessimo, Scriptorum monumenta. Etenim cum Pestis non sit omnium annorum morbus, uti febres, & alii particulares affectus, sed longa plerumque interlabantur tempora, interdum etiam integra secula, ut nulla occurrat pestilentia, non rarò fit ut si ex improviso pestifer aliquis morbus caput exserat, Medici, quorum præcipuum studium circa eos morbos versatur, qui annum quæstuosum reddunt, ea in re novi sint ac hospites, unde postea graves inter

ter ipsos oriantur disceptationes non sine Artis dedecore. Dissertationem hanc itaque meam, qualiscunque ea sit, in obsequii argumentum Amplissimis Nominibus Vestris dicatam volui Illustrissimi & Excellentissimi VIRI. Ita Vos ad publicam literarum felicitatem sospitet Deus Optimus Maximus, detque diu ac plurimùm valere.

Patavii Die 15. Decembris 1713.

NUnquam sanè A.O. ex quo in hoc Celeberrimo Lyceo profiteri mihi datum, tam gravi curarum æstu laborasse me fateor, quàm hujus Anni Scholastici accedente principio, mecum scilicet reputans, quàm imparatus in hac solenni Studiorum instauratione, Cathedram hanc essem conscensurus, ex qua aliàs me non omninò illaudatum descendisse memineram. Cùm hactenus mihi pro more fuerit, quotannis Oratione aliqua Jatrici argumenti proludere, idem quoque hoc Anno facturum mihi blandiebar, sed nescio quo fato, per totam Æstatem, præsertim Procyone furente, mihi cum meis malis luctandum fuit, nec sine metu num essem evasurus, idcircò aliæ mihi fuere curæ, alia sollicitudo, quàm de Oratione conflanda. Impetratis tandem favente Deo, à morbo induciis, mihi tamen semper infidis, seriò cogitare cœpi de Argumento aliquo seligendo, quod exspectationem vestram non omninò falleret, nec mihi laborem redderet injucundum. Mente igitur per amœniora Medicinæ loca discurrens, attentè perquisivi, num quidquam reperire possem, quod votis responderet; sed nescio quomodo cuncta mihi sicca, & squallida apparebant, si enim veteres Medicæ Artis campos pervagabar, nihil novi occurrebat, quod in antehabitis Orationibus non pertractassem, aut saltem non delibassem; si verò Recentiorum culta Novalia perlustrabam, non nisi minuta seges sese offerebat, sic quasi desperans quidquam esse me repertum, quod genio satisfaceret, non parùm animo angebar, dum interim viderem inutiliter labi dies, & rem ad ultimum vacationum mensem deductam. Ne itaque frustrante diligentia, animi & corporis vires simul attererem, ad curiosorum pabulum diverti, ad legenda nimirum novarum rerum in Europa gestarum commentaria, singulis hebdomadis ad nos deferri solita, quæ dum legerem, animo tamen composito, & nullo partium studio infatuatus, mecum ipse contemplabar, num post tam magnas rerum vicissitudines, quas paucorum annorum spatio vidimus, & mirabuntur posteri, ullo unquam libramento res ita componi possent, ut solidam, ac duraturam pacem sperare liceret; sed in hoc rerum statu obfirmatis utrinque animis, ad fortunam armorum experiundam, inanem omninò hujusmodi spem agnoscebam; potissimùm autem *Galliæ* prosperitatem abmirabar, quæ antea tot cladibus afflicta, ut pacem videretur deposcere, modò in eam fortunam sit erecta, ut belli & pacis jura, si quæ sunt, potiùs administrare velle, quàm accipere videatur. Nec minori admirationi erat *Anglia*, quæ licèt toto Orbe divisa eò venerit, ut pro lubitu Orbem dividat, Regnorum facta dispensatrix. Ubi verò ad acta Germaniæ ventum est, cùm primùm audivi *Viennæ* adhuc Pestem grassari, tunc veluti è gravi somno excitus, en quomodo, mecum dixi, mihi aliud agenti, præ manibus nascitur, quod tam anxiè quæsieram dicendi argumentum? Quid Auditorum meorum attentione dignius optare poteram, si id ipsum est, quod à SERENISSIMO PRINCIPE, quod ab AUGUSTISSIMO SENATU tantam exigit animi attentionem, cogitationem, ac vigilantiam, ne Italas oras tam dira lues infestet? Puduit, fateor, A.O. quòd tam læva mens mihi fuerit, ut ad ea, quæ de hujus morbi principio, & progressu pluries legeram, ac alios differentes audieram, tam serò adverterim, si enim attentior fuissem,

ſem, paulò paratior huc forſan acceſſiſſem; mihi enim, nec in robuſtiori etiam ætate, licuit eſſe tam beatum, ut quæ mente conciperem, tam citò conformare poſſem, nunc autem multò minùs mihi ſeni jam facto; pro viribus tamen contendam de hujus Febris natura, ac indole notionem aliquam tradere, ut ſi unquam ad fines noſtros (quod omen deſpuo) auſit accedere, nec novus, nec ignotus hoſtis accedat. Hæc ergo purpurata Febris, maligna Miſoptocha, mihi hodierna luce proprium & opportunum erit dicendi Argumentum.

Mirabitur fortè quiſpiam cur purpuratam hanc Febrem novo, & inſolito vocabulo Miſoptocham dixerim, non potiùs acheronticam furiarum de genere prognatam; aſt is ſciat me appoſitè hac voce uſum fuiſſe, ut illius indolem, ac mores deſignarem, hæc enim Febris in miſeram, & egenam plebem peculiari odio deſæviit, in hanc ferina rabie eſt depaſta. Neque id novum eſt, nec par prodigio habendum; annotavit hoc olim magnus *Hippocrates* accuratiſſimus rerum omnium Obſervator, in Libris enim Epidemiorum mentionem habet de morbo quodam, qui ſolos ſervos, & ancillas malè plecteret, intactis Proceribus, Ingenuiſque omnibus. In iiſdem quoque Libris morboſi affectus memorantur, qui Artifices quoſdam, Fullones dictos, plebejum hominum genus, emaculandis veſtibus addictum, graviter infeſtarent. Mihi quoque olim in *Mutinenſi Agro* obſervare contigit, Ruralem Febrium tertianarum Epidemiam, in qua omnes ferè Ruſtici eodem tempore decumbebant, ſana ac integra Civitate; ſequenti verò anno, alteram Febrium Epidemiam, quæ ſolos Urbanos afflixit, Ruſticana Gente benè valere permiſſa. Memoratu quoque dignum eſt, quod refert *Cardanus* de *Peſte Baſilienſi*, quæ Urbem illam Civibus penè depopulata eſt, *Italos* verò, *Hiſpanos*, & alios quoſcunque nationis exteræ, qui tunc aderant, haud quaquam attigit. Hanc nimirum habent Epidemici Morbi naturam, ut eos, quibus eadem humorum prava diatheſis, quæcunque ſit cauſa, ſive ab aëre, ſive ab aquis, aut alimentis vitiatis ortum habuerint, facili negotio corripiant. Scio equidem in communibus populorum ærumnis, Plebem cujus major, quàm Civium eſt numerus, eam eſſe quæ graviora ſuſtineat pondera, ſcire tamen licet, minutam plebem ob inopiam, peſſimo victu nutriri ſolere, ideòque in locis ubi Peſtis caput exſerat, ob humorum corruptelam, ad luem concipiendam magis idoneam eſſe quàm cæteros. Peſtis ac Fames, ſeu neceſſitas utendi peſſimis cibariis ob inopiam, apud *Græcos* eadem voce appellantur, per ſolam Diphthongum diſtinctæ, λοιμός enim Peſtem ſignificat, λιμός Famem, ut aliquando Fames ſolius Peſtis fuerit productum.

Non abs re igitur Febrem hanc in Viennæ Suburbiis apud plebejos hoſpitantem, Miſoptocham dixi, quæ nimirum in hiſce infimæ ſortis hominibus, ſuam ingluviem depaſcat, illi tamen fidere non oportet, ut poſtquam hoc cibi genere ſatura fuerit, meliorem eſcam aliquandò non appetat. Licet enim humanitatis aliquid habere viſa fuerit, ad Urbis interiora haud quaquam accedere auſa, forſan *Sacram Cæſaream Majeſtatem Caroli VI.* reverita, ab illa tamen cavendum tanquam hoſte vaferrimo, cui proprium eſt per inſidias humanum genus ad internecionem uſque adoriri. Non ſum neſcius, ab initio de hujus Febris geneſi ac indole in Foro Medico fuiſſe diſceptatum, ſed hujuſmodi lites ipſamet citò diremit, purpura enim poſita, nigram veſtem induens, ſat claris indiciis qualis revera ea eſſet ſe prodidit. Quid enim peticulæ è purpureo in atrum colorem permutatæ, quid anthraces, h. e. carbunculi, quid vibices, & liventes maculæ, quid bubones, aliaque characteriſtica ſontici morbi, & necroſeos ſigna indicare poterant, quàm Febrem de peſtilentium genere ab Orco in terras projectam?

Mirum eſt ſanè A. O. ſi Scriptorum monumenta evolvere placeat, mirum eſt inquam, unde fiat, quòd Peſtis quæcunque in primo ſui exortu tot Fautores, & Patronos habeat, & quod magis mirandum, ipſos quoque Me-

 dicos

dicos, donec pedem fixerit. Infortunium hujusmodi experta est olim *Adriæ Regina Civitas*, quæ, ut refert *Riccobonus* in Gymnasio Patavino, Anno septuagesimo sexto supra sexquimillesimum post graves contentiones inter Medicos, num Febris, quæ populariter cum strage non modica vagabatur, pestilens esset, nec ne, acciri jussit *Capivacium*, & *Mercurialem* Clarissimos in Patavino Gymnasio Professores, qui cùm Febrem illam à pestilentium crimine absolvere tentassent, *Patavium* postea redire coacti, ut evidenti periculo se subducerent. In ea quoque Peste, quæ anno præcedentis Seculi 29. Cispadanam & Transpadanam Regionem devastavit, *Mediolani* eædem controversiæ inter Medicos auditæ, Doctissimo *Septalio* referente, qui cum apertè profiteretur pestiferum esse morbum, aliis in adversum ad ravim usque reclamantibus, hancque ob causam cum ingenuus Professor malè audiret, parùm abfuit quin, ut ipsemet refert, à Plebe lapidibus obrueretur. Cùm igitur in hac Peste, quæ modò Viennam infestat, nullus ampliùs sit disceptationi locus, hujusce Misoptochæ Febris simulata pietas, & reverentia erga Viennenses Cives despuenda, ac horrori cane pejus & angue, ut dici solet, habenda. Agitur enim de morbo, qui citam mortem adfert, qui nulli remediorum generi auscultat, qui Urbem premit diuturna ac dira obsidione, Turcica longè pejori, contra quam armis pugnari saltem poterat, & à fœderatis Principibus, uti postea evenit, auxilium aliquod opperiri; at contra pestiferum hunc cacodæmonem, non nisi votis ac precibus pugnare licet, non secus ac contra Dæmonium illud, quod *Apostoli* ejicere non poterant, de quo *Salvator* dixit, esse de illorum genere, quæ non ejiciuntur nisi Oratione, & Jejunio.

Sed quid dicendum de hujus Febris pestiferæ ad algentes Aquilonis flatus, & largum nivium descensum subita mitescentia, ut Viennensi Civitati spes non parva cœperit albescere, quòd morbus hic obsidionem deserere quàm primùm velit. Quid dicam, nisi quòd huic Urbi unico Christiani Orbis propugnaculo, totus Mundus gratulabitur, gaudebitque, si audiat Febrem hanc inter nives torpescere, ut Phlegethontem, unde prodiit, cogatur repetere. Hic autem pestilentiæ mos esse consuevit, ut ad Anni tropas, h.e. ad utraque Solstitia, mutata insigniter aëris temperie, ipsa quoque mutationem aliquam subeat, sive in melius, sive in deterius; ut plurimùm tamen faciliùs mitescit, cùm aër à summo æstu ad frigidum transit, sic *Cayri*, teste *Prospero Alpino*, Pestis in summo fervore hominum vitas largè demetit, in primo autem Nili incremento ferociam deponit. Cùm autem in æstivo Solstitio jam prægresso, Febris hæc suæ feritatis in miseram plebem acmin pertigerit, rationi non incongruum est spem concipere, quòd in proximo hyemali Solstitio, ad quod annus jam vergit, vel in malam crucem abeat, vel nivibus obruta omninò dispereat, eodem planè modo ac Anno 79. exacti Seculi Pestis altera, quæ *Viennam* afflixit, æstate potissimùm, die prima Novembris memoratur exstincta, qualis dies etiamnum pro gratiarum actione liberatæ Urbis magna celebritate colitur. Huic præconceptæ spei tam prosperi eventus annuant Superi, dentque ut Anno huic, Viennensi Civitati adeò nefasto, Annus candidior succedat.

Ast jam diu à Viennæ Suburbiis pestifer hic morbus quaquaversum longè latèque in varias Civitates sese effudit, ut Germaniam totam pervagari velle videatur, huc & illuc avolans tanta pernicitate, ut verè dici possit hoc esse *malum quo non aliud velocius ullum*, quod sua mobilitate magis vigeat, *viresque acquirat eundo*, ut de Fama *Virgilius*. Nec verò terras solùm peragrare, & cuncta pro lubitu stragibus opplere contentus est, jam Balthicum navigare incipit piraticam quoque exercendi cupiditate flagrans, ut maritimi Prædonis congruum sibi adsciscat titulum.

Num autem pestifer hic morbus iis in locis, ac Civitatibus quas occupavit sub eodem adspectu, purpuratæ Febris miseram & egenam plebem exerceat, ut in Viennæ Suburbiis, cùm memoratis symptomatibus carbunculorum,

culorum, & bubonum, an diverso pœnarum genere, tam plebem, quàm Cives in libitinæ censum deducat, ignorare me fateor, cùm hac de re nil certi habeatur; hoc unum tamen scio, Pestem belluam esse multiformem, ac versipellem, *cui nomina mille, mille nocendi artes*, ut de Alecto Furiarum pessima cecinit Poëtarum Princeps. Pestis enim morbus non est particularis, sed universalis, excors, exlex, nullam categoriam agnoscens, cùm nulla adhuc post tot seculorum fluxum habeatur vera Pestis Definitio, multò minùs verum remedium. Pestis siquidem cuilibet morbo, magno, parvo, cujuscunque generis consociare se pro more habet, ut faciliùs illudat, nam non solùm Febribus continuis, sed etiam interpolatis sociam se jungit; Febrem quoque Ephemeram, quæ apud omnes securissima audit, Pestis suo contubernio infamem reddidit. In pestilentibus constitutionibus, observantur vagari non raro particulares morbi, uti anginæ, pleuritides, peripneumoniæ, diarrhœæ, dysenteriæ, sed cum manifestis virulentiæ notis. In Libris Epidemiorum *Hippocrates* Constitutionem quandam refert, in qua, ut ipse ait, *omnes sustulit alvi profluvium.* Huc spectat Monitum illud ejusdem *Hippocratis*, quo dicere solebat, observandum, *an sit quid divinum in morbis.* Quid verò intelligendum sit per istud θεῖον Divini Præceptoris, inter Medicos non satis convenit; sapientiores tamen judicant, per Divinum istud, nil aliud intelligi, nisi aliquod abditum, quod humanum superet captum, uti *Fernelius* de Abditis rerum causis, sed præ cæteris punctum forsan tulit Doctissimus *Sennertus*, qui divinum istud ad Febres Pestilentes referendum voluit. Pestis ergo morborum Proteus est, sub variis adspectibus illudens, modò atra veste, modò purpurea, modò polymita, ut in Febre Ungarica, apud Scriptores satis memorata. In qualibet ergo constitutione, in quocunque loco ac Civitate, in quam primò Pestis pedem intulerit, singularitate semper aliqua distingui ac notari gaudet. *Pragam* cùm primùm, ut ex postremis literis accepimus, ingressa est Pestis, in *Hebræorum* Septo hospitium sibi delegit, ubi maximam dicitur edidisse stragem, Misoptocham naturam nondum forsan oblita; plebs enim recutita, ut plurimùm misera est ac paupertina, cui nimirum *cophinus fœnumque supellex*, pessimo victu nutriri solita. Talis autem natio ad luem concipiendam, eamque aliò asportandam propter emptitias vestes, præcipuum illius mercimonium, apta est, & hanc forsan ob causam, ut ex publicis literis accepimus, in variis Germaniæ locis, ac præsertim apud Helvetios, Hebraicæ Genti attestationum Sanitatis nullus est usus, sed huc & illuc vagari omninò interdictum.

At quorsum hæc inquiet aliquis, nisi ad prophylaxim à tam dira lue aliquod proponatur remedium & præcautio. Justa quidem, sed rei perdifficilis postulatio, si in Pharmacopœorum Nartheciis, aut Chymicorum officinis quidquam esset, quod cunctis venenis posset obsistere, hoc verè illud esset, quod expetitur remedium; talis est enim pestilentiæ natura ac indoles, ut venenorum omnium sit compendium, & ut ita dicam extractum, ast hujusmodi alexicacon, quod cuncta venena perdomandi vim habeat, mente potiùs fingi, quàm arte conflari posse, facilè crediderim. Num Theriaca, quæ cuicunque venenorum generi adversari creditur, utpote ex tot simplicibus medicamentis de Alexiteriorum genere, ut excogitata luxuriæ compositio à *Plinio* dicta fuerit, num forsan istud quod exquiritur remedium esse possit, cuique liberum esto judicium. Ut quod sentio proferam, illud unicum perplacet, quod vulgò de tribus compositum appellatur, h. e. de celeri fuga à loco infecto, de profectione ad longinquas regiones, ac tarda reversione, quo remedii genere sapientiores quoque Medici uti consuevere.

Quoad præcautiones quæ hisce in casibus humana solertia adhibere solet, eas provido consilio præoccupavit SERENISSIMUS SENATUS VENETUS, ubi enim primùm de populari Febrium malignarum Epidemia, quæ Viennam infestaret, rumor

Adriam pervasit, illicò plurima sanxit decreta, quibus jubebatur, ut terra, marique ad fines & loca suspecta mitterentur, qui solitis cautionibus ad rem tanti momenti invigilarent; item edixit, ut in singulis suæ Ditionis Civitatibus, & Oppidis Portis adstarent Cives, & Nobiliores Viri, ne cuiquam sine datis Sanitatis Vadibus permitteretur ingressus; Nec satis cautum existimans, non multò post cum externis, atque etiam finitimis Civitatibus commercia intercepit, non tanti faciens commoda, & beneficia, quæ ex libero Mercaturæ commercio omnibus Civitatibus proveniunt, quanti publicam populorum salutem. Institutæ quoque eodem tempore publicæ preces ad iram Supremi Numinis placandam, non intermissa quicquam edictorum fideli, ac plena exsecutione, nam ut vetus fert Adagium, *Dii facientes adjuvant.*

Tanta equidem diligentia ab initio adhibita, tanquam justo timori impar, apud quosdam non benè audiebat, dum adhuc sub Judice lis esset, num Febris illa purpurata de Pestilentium prosapia censeri posset, sed postea in dies ingravescente morbo, ac palàm sævitiem suam prodente, tunc sat claris indiciis patuit, quanta & qualis esset Excelsi Senatus Veneti prudentia, & quàm salubria fuerint, quæ à tam altis Mentibus emanarunt decreta. Si enim ulla in re *Plautinum* illud monitum, *qui cavet ne decipiatur*, *vix cavet dum etiam cavet*, verum deprehenditur, maxime quidem in sola etiam Pestis suspicione.

Grande igitur & singulare est illorum beneficium, quibus datum est, sub hoc Serenissimo Cœlo Natales sortiri, ac vivere; hic enim felix ævum transigitur, hic placidos somnos captare licet, dum tot Excellentissimi Senatores, imò tanquam Patriæ Indigetes ad publicam felicitatem pervigilant. Jam satis fuimus experti, quàm facilè, & quàm exiguo labore in tanto ac tam longo per totam Italiam armorum fremitu, Subditis suis pacem, & imperturbatam quietem, sibique Auctoritatem integram servarit SERENISSIMUS SENATUS, armatus tamen, dum interim tota penè Italia gemeret convulsa, exteris militiis commeatus, stipendia, & quidquid ad magnos Exercitus alendos est necessarium, suppeditare coacta. Quòd si aliquibus locis Serenissimæ Ditionis ex transitu tot Copiarum incommodum aliquod ac damnum obvenit, illud etiam quoquomodo pensavit magna vis auri à militibus in sui alimoniam, & in reficiendo commeatu diffusi. En modò quanta attentione, quanta animorum sollicitudine, novisque in dies meditationibus idem Senatus connititur, ne per eos, quos natura opposuit Montes aura ulla pestifera à locis infestis per aliquam secretam viam regiones has perflet, & inficiat.

Laborabat olim rubigali morbo, *Diogene Laërtio* referente, *Agrigentinus Ager*, adeò ut fruges omnes media æstate à ventis quibusdam pestiferis, è septentrionali plaga, afflatæ pessum irent, cui malo quomodo posset obsisti prorsus ignorabatur; quis enim modum norit contra ventos pugnandi? Ast *Empedocles* Civium suorum malam sortem miseratus, quibus annonam pro victu suffurabantur venti, acri quo pollebat ingenio facilè reperit remedium, jussit enim ad Colles, & Montium vertices per quos flabant venti, utres, & animalium coria tanquam propugnacula admoveri, quo remedii genere, licet vili & abjecto, ventorum ferociam compescuit ac elusit, unde postea à prospero rei eventu Philosophus ille à suis Civibus Κωλυσανέμας est dictus, h.e. ventorum frænator, ac domitor. Modò, memorando sanè exemplo, ad Alpes Rhætias, quæ Germaniam ab Italia disterminant, generosa sua Pectora opposuit Veneta Nobilitas, ut malum hoc quod nobis ab Aquilone imminet, arceat, ac repellat. Tam insignibus, ac piis Conatibus pro publica sospitate susceptis solus ille, qui omnibus unicus est, & idem Soter benignus adspiret.

BER-

BERNARDINI RAMAZZINI,

Practicæ Medicinæ Professoris Primarii,

ANNOTATIONES
IN LIBRUM
LUDOVICI CORNELII
DE
VITÆ SOBRIÆ COMMODIS,

SERENISSIMO PRINCIPI

CLEMENTI JOANNI FEDERICO ESTENSI

DICATÆ.

SERENISSIME PRINCEPS,

EOs Scriptores rectè sapere, qui postquam Opus aliquod accuratè, quantum licet, elaborarint, Patronum quærunt cujus tutelæ Ingenii sui fœtum commendent, persuasum quidem semper habui, SERENISSIME PRINCEPS, sed nescio quomodo mihi obtigit eos imitari, qui ubi alicujus Operis Ideam mente conceperint, palam faciunt quid sit illud de quo scribere, & cui inscriptum velint, quibus postea non rarò evenit, ut multa intercurrant, quæ Operis absolutionem longum in tempus remorentur, sicque minus gratum reddatur diù exspectatum Opus. Etenim cum tribus ab hinc annis Mutinam venissem ut SERENISSIMO PRINCIPI FRATRI Tuo Librum meum, De Principum Valetudine Tuenda *offerrem, idque TE præsente egerim, puduit me non parum incogitantiæ meæ, quòd non antea Opus aliquod conscripsissem, TIBI quoque offerendum, sic enim Vobis SERENISSIMIS FRATRIBUS, suo cuique literario munere, eodem tempore litare potuissem. Ut autem pudori meo velum aliquod prætenderem, CELSITUDINI TUÆ pollicitus sum facturum me quod parum cautè omiseram; Patavium itaque reversus cogitare cœpi quomodo fidem quam oppigneraram liberare possem, sed veteribus malis novis accedentibus, mihi à quacunque literaria occupatione feriari necesse fuit, & ad luctandum cum ea, quæ mihi incubuit, malorum cohorte, animum intendere. Exegi tandem reluctante licet adversa valetudine, quod ab initio fueram meditatus, Annotationes nempe in Librum Ludovici Cornelii* De Vitæ Sobriæ Commodis; *hoc igitur est quod CELSITUDINI TUÆ sisto, & voveo PRINCEPS SERENISSIME, Argumentum selegi Nobilibus Viris valdè salubre, sed Principibus, quibus omnia commoda ad vitam in deliciis traducendam suppetunt, pernecessarium. Non solùm in Obsequii argumentum, sed etiam ad utilitatem Tuam hosce labores meos TIBI inscribere mihi mens fuit, si legere non gravaberis. Nullus autem dubito, quin sicut SERENISSIMUS*

MUS PRINCEPS FRATER TUUS Librum, quem obtuli perbenignè excepit, eadem quoque benignitate Donarium istud meum sis excepturus, cujus rei certam spem facit Comitas Tua, quam præsens sum admiratus, & suspiciunt omnes cum in publicum procedis, à Generosa Tua Indole magna & egregia facta exspectantes, cum ætas justa adoleverit, sive TE ad arma tractanda, sive ad sacram militiam destinarint Sydera; ad cuncta enim munia quæ Generosum Principem deceant, prius à Natura factus, quàm institutus videris. Vale diù ac plurimùm Spes altera ATESTINI GENERIS.

SERENISSIMÆ CELSITUDINIS TUÆ

Humillimus, Addictissimus, & Observantissimus Servus, & Cultor

BERNARDINUS RAMAZZINI.

LECTORI BENEVOLO SALUTEM.

QUamvis mei moris non fuerit ex aliorum Operibus ansam capere Libros conscribendi, aut Scriptorum Opera Commentariis illustrandi, cum omnia quæ hactenus edidi tanquam propria ex paupere meo penu hauserim, memor nempe illius quod Epistola 33. scripsit Seneca ad Lucilium suum, nimirum *turpe esse Seni, aut prospicienti Senectutem ex commentario sapere*, hujusmodi Scriptores semper Interpretes, nunquam Auctores vocitans, lubuit tamen experiri quale sit hoc scribendi genus: Opus itaque quod olìm Ludovicus Cornelius de Vitæ Sobriæ Commodis edidit Commentariis, & Annotationibus adornandum mihi selegi. Librum hunc Auctor Nobilissimus Patavii edidit Anno 1558. Typis Gratiosi Perchacini, quem postea Petrus Maria Frambotti Patavinus Typographus suis Typis recudit anno 1699. adjecta ejusdem Scriptoris Epistola ad Reverendissimum Barbarum Aquilejæ Patriarcham, & Adhortatione ad Vitam Sobriam. Ut autem publicæ utilitati, & commodo operam meam impenderem, omnia isthæc Italico sermone edita latina reddere constitui, ad id agendum suadente D. Sprecher Nobili Theutone, qui Patavii ad aliquot Menses commoratus est, ac me certum fecit gratum id Opus futurum universæ Germanicæ Nationi, si latinè loqueretur. Equidem inficiari non possum, quin huic humanissimæ Nationi multum debeam, penes quam Scripta mea humaniter, nec sine laude accepta fuere, ac omnia ferè recusa, ut Liber meus de Morbis Artificum in Linguam etiam Germanicam translatus fuerit, sic etiam Opus meum de Principum Valetudine Tuenda, in Actis Lipsiensibus honorificè vidi laudatum, cui Lipsiæ recuso Nobilissimus Vir D. Michael Etmullerus, copiosum Indicem, & Præfationem adjecit. Omnia itaque hactenus Italico Idiomate edita latina feceram, pro re certa habens id à nemine fuisse tentatum, cum maximam diligentiam antea hac in re impendissem. Sed fortè à Doctissimo Viro rescivi Opus istud de Vitæ Sobriæ Commodis à Reverendo Patre Lessio S. J. Theologo celeberrimo, in latinum sermonem translatum fuisse, quod in fine Operis Theologiæ Moralis positum est, summa cum voluptate perlegi. Huic Doctissimo Viro injurius credi posse, mihi visus fuissem, si illius versioni meam præferre voluissem, prætere-

terea

terea aliam quoque ob causam opportunè ad notitiam meam hoc devenisse pro non vulgari beneficio habui, nam si translationem meam adhibuissem, procul dubio carptor aliquis semiplagiarium me vocitasset, suggillando ex hoc Reverendo Patre me potiores dicendi formulas excerpsisse. Contentus itaque esse volui, ut solum hunc Tractatum commentariis, seu annotationibus physicis, philologicis, prout tulit occasio adornarem, cui negotio tempus vacationum à publicis Lectionibus hujus anni succisivis horis impendi. Tu Lector benigne hisce meis laboribus ad publicam utilitatem, & Vitæ Sobriæ commendationem fruere, & Vale.

NOI REFFORMATORI

Dello Studio di Padoa.

Havendo veduto per la Fede di revisione, & approbatione del P.F. Ambrosio Lisotti Inquisitore di Padoa nel Libro intitolato: *Annotationes in Librum Ludovici Cornelii de Vitæ Sobriæ Commodis Bernardini Ramazzini &c.* non v'esser cos'alcuna contro la Santa Fede Cattolica, & parimente per Attestato del Segretario Nostro; niente contro Prencipi, & buoni costumi, concedemo Licenza à Gio: Battista Conzatti Stampatore in Padova, che possi esser stampato, osservando gl'ordini in Materia di Stampe, & presentando le solite copie alle Pubbliche Librarie di Venetia, & di Padoa.

Dat. 8. Septembre 1713.

(Girolamo Venier Kav. Proc. Reff.
(
(Gio: Francesco Morosini Kav. Reff.

Agostino Gadaldini Segret.

LUDOVICI CORNELII VENETI TRACTATUS DE VITÆ SOBRIÆ COMMODIS.

Certum est usum in hominibus successu temporis verti in naturam, ita ut illos quodammodò cogat ad ea usurpanda, quibus consueverunt, sive bona ea sint, sive mala. Pari modo in multis rebus videmus usum consuetum habere plus virium quàm rationem. Neque id negari potest. Imò crebrò cernimus, eum qui probus est, consuetudine improbi ex probo fieri improbum. Et sicut bona consuetudo facilè convertitur in pravam, ita è contrario prava subinde reducitur ad bonam. Nam is qui ex probo, consuetudine pravi factus est pravus, is consuetudine

viri probi rursus redit ad probitatem pristinam. Et hoc totum procedit ex vi usus, & consuetudinis, quæ revera est magna.

Quæ cùm mecum ipse perpenderem, animadverti ex vi usus in nostram Italiam non ita pridem, imò ævo meo, tres malos mores invectos. Primus est adulatio, & aulicæ ceremoniæ. Secundus, vivere juxta sensum, & doctrinam Lutheranam: quæ ratio vivendi ab aliquibus immeritò defenditur consuetudine. Tertius crapula. Hæc tria vitia, vel potiùs crudelia vitæ humanæ monstra, nostris temporibus sustulerunt è vita civili sinceritatem, ab animo religionem, & à corpore sanitatem. Quamobrem statui tractare de ultimo, & ostendere esse abusum; ut si fieri possit tollatur. Quòd ad opinionem Lutheranam, & adulationem attinet, brevi præclarum aliquod ingenium laborem sumet, ea refutandi, sicque spero ante mortem me visurum hos tres abusus exstinctos, & nostram Italiam antiquis, & sanctis moribus suis restitutam.

ANNOTATIONES.

Non immeritò sanè Consuetudo altera natura passim audit, magna enim & admiranda est illius potestas, afficit quippe non solùm corpus, sed etiam animum. Satis notùm illud Hippocratis de Cibis deterioribus, sed consuetis, qui minùs lædant quàm meliores; stomachi enim fermentum, cùm magna ex parte fiat ex reliquiis assumptorum, promptiùs dissolvit consuetos cibos, uti videmus in Mulieribus, & Virginibus præcipuè, pica & malacia laborantibus, quibus interdum indulgendum est, ut calcem & carbones modicè comedant, ne deliquiis capiantur; sic consueti ad labores, licèt ex natura sua imbecilliores, minùs patiuntur, quàm fortiores, consuescunt enim spiritus animales facilè confluere ad musculos, & partes magis exercitas, uti videmus in Citharœdis. Ratione quoque consuetudinis homines boni fiunt mali, & mali boni. Nemo repentè malus, *ajebat Satyricus, sic etiam nemo repente bonus, faciliùs tamen boni fiunt mali, quàm mali fiant boni, ex vitio corruptæ naturæ nostræ ad malum proclivis; exemplum habemus in iis, qui religiosum aliquem cœtum fuerint ingressi, nam licèt ad annum ferè integrum, obedientiæ, vitæ sobrietati assueverint, si fortè institutum illud profiteri nolint, & ad secularem vitam redeant, ubi semel vestem exuerint, quamprimùm pristinos mores induunt. Neque solùm homines afficit consuetudo, sed etiam bruta, & plantas ipsas; nostris enim temporibus modus inventus est, quo Plantæ nobis obsequi, & fructus præcoces edere cogantur, veluti in Pyris, quæ antea in arbores proceras crescere solebant, pumiliones factæ quàm citissimè cultoribus poma reddant, imò porrigant; eleganter propterea Virgilius dixit se assiduitate culturæ, coëgisse* ut quamvis avido parerent arva colono. *Tantùm pollet omnibus in rebus consuetudo. Galenus in comment. Aphor.* 50. *primæ sectionis mentionem habet sui Libri de Consuetudinibus, sed hic Liber est inter ea quæ desiderantur. Legendus Gaspar A Reies qu.* 93. *Camp. Elys. qui rara exempla de vi consuetudinis refert. Rectè igitur Nobilissimus Scriptor à vi consuetudinis Opus suum exorsus est ad Vitam sobriam inchoandam & assequendam.*

Ut ego veniam ad id, de quo statui tractare. Dico crapulam esse rem perniciosam, quia vitam sobriam exstinxit, & plurimùm sibi subjecit. Et quamvis omnes norint crapulam procedere è vitio gulæ, & vitam sobriam à virtute temperantiæ, nihilominùs crapula habetur res liberalis & honorabilis, vita sobria res sordida, & contemptu digna. Hoc totum procedit ex vi consuetudinis, quam sensus & appetitus sensualis introduxerunt, qui ita inescarunt, & inebriarunt homines, ut relicta bona via, se converterint ad sectandam pravam, quæ illos latenter conducit ad peregrinas, & lethiferas infirmitates, & præmaturam senectutem, cùm priusquam quadragesimum ætatis annum attingant, penè sint decrepiti. Oppositum, vita sobria, priusquam esset hinc abacta, præstabat, conservando homines in prospera valetudine, etiam anno ætatis octuagesimo.

O miseram, & infelicem Italiam! non advertis crapulam quotannis tibi plures eripere

re personas, quàm posset è medio tollere, vel tempus gravissimæ pestis, vel multi armorum conflictus? Quid dicam de tuis conviviis verè inhonestis, quæ jam passim in usu, quæ adeò sunt grandia, & intolerabilia, ut mensæ satis capaces fieri nequeant, propter infinitam ciborum multitudinem, qui imponuntur; ita ut opus sit lances alias aliis in cumulum imponere? Quis posset vivere in tantis excessibus, & vitæ humanæ infestis venenis? Per amorem Dei ponatur in istis modus, quia certus sum Majestati Divinæ ea maximè displicere. Abigatur ista nova Mors, illa nostris majoribus inaudita pestis, ne tanta damna animis corporibusque inferat. Sic ut publica auctoritate fiunt provisiones annonæ salubris, ita & in usu moderatio præscribatur, quæ valetudini civium sit consentanea. Nec desunt crapulæ exterminandæ etiam privata remedia, quibus quilibet apud se uti poterit; nimirum si vivat secundum naturæ simplicitatem, quæ paucis est contenta, teneatque medium sanctæ temperantiæ ex rationis præscripto, & assuescat non comedere ampliùs, quàm vitæ necessitas postulet, certò sibi persuadens, illud ampliùs infirmitatem esse, & mortem. Cogitet voluptatem palati momentaneam, sed noxam quam infert corpori, & molestiam diuturnam, eamque tandem ipsum corpus unà cum anima perimere. Vidi ego multos ex meis amicis præstantissimi ingenii, & nobilis naturæ, florenti ætate abreptos ista peste intemperantiæ, qui si viverent, essent & Mundo ornamento, & multis mortalibus solatio. Itaque ut tantis damnis occurram inposterum, statui hoc brevi discursu patefacere, intemperantiam esse abusum, qui facilè possit tolli, vita sobria in ejus locum introducta. Quod eò libentiùs faciam, quòd multi juvenes ingenio præstantes me ad hoc obstrinxerunt.

ANNOTATIONES.

Crapula vitium quod semper damnabitur, & semper retinebitur, non abs re pesti similis, imò verè ipsa pestilentia truculentior ab Operis Auctore dicitur, utpote quæ latius vagetur, & magnam hominum partem ad interitum deducat. Quod verò magis dolendum non in vulgares homines, sed in Nobiles Viros diritatem suam exercet voluptuosa hæc pestis; neque enim in rusticanæ gentis mapalia, neque artificum tabernas, sed in magnificas Ædes Regumque Turres pedem immittit. Crapula populariter quidem magna intemperantia in victu, tam in esculentis, quàm potulentis rebus audit, propriè tamen accipitur pro ebrietate ex vino, ut patet ex Aphorismo 5. 5. sect. ubi Hippocrates scripsit quòd, qui repentè Ebrii obmutescunt convulsi moriantur nisi febre corripiantur, aut ubi ad horam deveniant, qua solvuntur crapulæ, vocem recuperant, qua de re legendus Galenus in commento; hinc Medici medicamenta acræpala excogitarunt, quæ ut ex Joanne Gorræo in Definitionibus Medicis, ea sunt quæ ebrietatem fieri vetant, vel jam factam discutiant, & alio nomine amethysta appellantur; inter amethysta, quæ ebrietatem arceant, vel jam factam discutiant, laudatus Gorræus recenset absinthii potum ante cibum, item mirti flores, myrrhæ, & rutæ, tritorum ex aqua, post Epulas verò brassicam, lactucam, sicuti etiam floris amethysti herbæ odor, corona è croco, vel ex ramulis ajugæ, & multa, quæ vapores excutiunt ac dissipant, hoc idem præstare gemmam amethystum, & temulentiæ adversari ajunt. Curiosum est quod refert Plutarchus Quæstionum Convivalium Lib. p. c. 6. de Medico quodam qui apud Drusum Tiberii Cæsaris filium omnes lacessebat poculis, ac ne tentaretur crapula, quinas vel senas amygdalas amaras præsumebat, verum detectus, cum prohiberetur, & observaretur, ne tantulum quidem vino resistebat. Etmul. in Schrod. & Morellum de compos. medic. p. 313. pillulas aleophanginas commendat ad præservandum ab ebrietate ubi necesse est, ut benè potemus, *ut ipse ait, quod forsan præstabunt ob insignem amarorem, quem habent; non malè autem doctissimus Scriptor post laudatas pillulas subdidit, ubi necesse est ut benè potemus, cum enim quis ad symposium invitatus accesserit, symposii legibus se adstringit, ac illi necesse est liberalius, quàm ut solet potare, animum exhilarando; sobrietas*

 enim

enim in conviviis semper suspecta esse consuevit; cum enim Liberi Patris sacra celebrantibus mos sit quæ operta sunt recludere, & liberè loqui, qui circumspectè potant, nec mero se proluunt, cæteris odio esse solent; hinc Adagium illud manavit, Odi memorem compotorem, *& dictum illud, aut bibat, aut abeat. Sic eleganter Martialis jocatus est in quendam nomine Procillum, hic enim cum apud Poëtam cœnasset, & ambo ad bibendum se invitassent, Martialis eum vocavit postridiè ad cœnam, Procillus invitationis memor, Martialis domum die sequenti cœnaturus adiit, ast ille jocando, vulgari dicto* Odi memorem compotorem *Procillum incœnatum dimisit.*

Hesterna tibi nocte dixeramus
Quincunces puto post decem peractos:
Cœnares hodie Procille mecum.
Tu factam tibi rem statim putasti,
Et non sobria verba subnotasti.
Exemplo nimium periculoso
Μισῶ μνάμονα συμπότην Πρόκιλλε.

Num verò Medicamenta, quæ acræpala vocant, id præstent quod pollicentur, mihi compertum non est; id unum tamen scio, quòd etiamsi ab ebrietate præservandi, seu illam discutiendi vim habeant, semper tamen noxia futura, ut quæ prohibeant, ne vinum epotum mala quæ intulit discutiat, nam ut dici solet, vinum eas quas facit dispositiones sanat.

Cùm enim viderint parentes suos ætate florenti exstinctos, & me in ætate 81. annorum adeò sanum, & valentem, incessit illis desiderium eodem perveniendi, meque rogarunt, ut modum, quem ea in re tenui, aperirem. Itaque ut illorum honesto desiderio faciam satis, & simul alios multos, qui hoc expendere volent, juvem, declarabo causas, quæ me compulerunt intemperantiam deserere, & vitam sobriam capessere, narrando modum, quem ea in re secutus sum, & quodnam bonus iste usus, in me sit operatus. Hinc clarè cognoscetur, quàm facilè sit vitium intemperantiæ superare. Adjungam in fine, quantos fructus ex vita sobria capiamus.

ANNOTATIONES.

Rectè quidem ac sapienter Senectutem vitæ meliorem partem appellat, cùm in ea ætate homines corporeis illecebris minus infesti, prudentiam cæterasque virtutes exercere valeant. Seneca Epistolæ 59. ait dubitari posse, an senectus fæx vitæ sit, an liquidissimum, & purissimum quiddam, ego autem problema istud sic solvi posse crediderim, fæcem vitæ senectam in iis, qui Baccho, & Veneri indulserint aliisque deliciis, purum autem & sincerum esse quiddam, in iis qui in juventute, & virili ætate frugalissimi vixerint. Philosophus quidam centesimum annum agens dolebat, quòd tunc temporis mori deberet, postquam didicisset quomodo esset vivendum. Corporis atque animi vires eodem tempore vigere non possunt; non enim effloreścit virtus animi, nisi vis corporis deflorescat, *ajebat Plato, ac Heracliti dictum erat, Lux sicca anima sapientissima. Senes etenim mole corporea minus pressi aptiores sunt ad sublimiora contemplanda, hinc manavit illud, facta juvenum, consilia senum. Sic Agamemnon dicere solebat, quòd si decem homines Nestori similes habuisset, se brevi Troja potitum fuisse. Non desunt exempla Scriptorum, qui in ultimo senio egregia scripta ediderint, uti Sophocles, qui Oedipum suum recitando Theatri plausum promeruit, & filiorum calumniam diluit; sic Cicero jam senex Librum de Senectute edidit. M. Varro quoque de Re Rustica scripsit 80. annum ages. Octavius Ferrarius olim in Patavino Lyceo Eloquentia Professor jam septuagenarius Opera varia conscripsit; atque elegantissimam Orationem de Bono Senectutis habuit. Rectè igitur Nobilissimus Scriptor noster Senectutem potiorem fructum humanæ vitæ dixit; homo enim cupiditatibus solutus, atque expertus quantum sit in rebus inane, cæterorum, inter tempestates & procellas luctantium calamitates, tanquam in portu respicit. Talem verò senectam, quæ prægressis ætatibus cum vitæ sobrietate exactis successerit, verum & potiorem vitæ humanæ fructum esse, rationes quoque Medicæ palam faciunt; etenim in hujusmodi ætate sanguinis*

guinis & aliorum fluidorum in Orbem motus placidus eſt & compoſitus, ubi in Juventute turbulentus eſt, & inæqualis, bilis ferocia ab humore melancholico, qui in hac ætate prævalet compeſcitur, unde eſt quòd melancholici dicantur ingenioſi, totius enim corporis temperamentum ad ſiccitatem vergit, ſicque anima rationalis, ab humorum mole minus preſſa, ad operationes ſuas obeundas promptior eſt.

Dico ergo, infirmitates, quæ non ſolùm initia in me dederant, ſed etiam magnos progreſſus fecerant, cauſam mihi præbuiſſe relinquendæ intemperantiæ, cui multum eram addictus. Per hanc enim, & pravitatem mei temperamenti (cùm ſtomachus mihi eſſet frigidiſſimus, & humidiſſimus) incideram in varios morbos, nempè in dolorem ſtomachi, & ſæpè lateris, initiaque podagræ, cum una febricula ferè continua, & ſiti perpetua. Ex hac peſſima diſpoſitione non aliud mihi reſtabat exſpectandum, quàm ut poſt multas vitæ moleſtias, ac dolores finem acciperem per mortem: cùm tamen vita mea tantùm per naturam adhuc abeſſet à termino, quantùm per intemperantiam, ei erat propinqua. Cùm igitur hiſce modis affectus eſſem, ab anno trigeſimo quinto uſque ad quadrageſimum ætatis meæ, adhibitis, & tentatis omnibus remediis abſque fructu, dixerunt Medici, unam adhuc meis malis ſupereſſe medicinam, ſi velim ea conſtanter uti, & patienter continuare, nempe vitam ſobriam, & ordinatam, hanc habere maximam vim ad ſanitatem recuperandam, & conſervandam, ſicut ei contraria maximam vim habet, ad eam labefactandam, & exſtinguendam; ut ego jam experientia didiceram. Illa enim homines pravæ complexionis, & ætate decrepitos conſervat ſanos, hæc etiam ætate florentes, & perfectiſſimæ complexionis proſternit, & longiſſimo tempore in morbis detinet. Quod etiam ipſa ratio convincit. Nam contrariæ cauſæ, contrarias habent operationes & effectus: vitia naturæ ſæpè arte emendari, terraſque ſteriles & malignas mangonio agriculturæ reddi fertiles, & fructiferas. Addebant niſi tali remedio tunc uterer, intra paucos menſes me eò redactum iri, ut ampliùs juvari nequeam, & poſtea intra paucos alios moriturum. Auditis his rationibus, cùm abhorrerem à morte adeò præmatura; & premerer aſſiduè morborum doloribus, perſuaſus fui, ex temperantia, & intemperantia neceſſariò ſupradictos contrarios effectus naſci debere, & ſpe bona vitandæ mortis, & emergendi è doloribus animatus, ſtatui me dedere vitæ ordinatæ.

Itaque accepto ab illis modo, quem deberem tenere, intellexi me non poſſe comedere, aut bibere niſi è cibis, & vino, quæ vocantur infirmorum, idque in modica quantitate. Idem mihi antea mandarant, ſed ego tunc temporis, cùm modo meo vivere vellem, & tales cibos faſtidirem, non acquieſcebam, ſed veſcebar cibis palato gratis, & cùm ſentirem internos ardores, bibebam vina guſtui amica, idque magna copia, nec tamen ea de re quidquam Medicis dicebam, ut paſſim moris eſt infirmorum. Sed poſtquam ſtatui ſectari temperantiam, & rationis ductum, & viderem non eſſe rem difficilem, ſed proprium, & debitum hominis officium, ita me addixi huic vivendi rationi, ut nunquam à recto tramite deflecterem. Quod cùm facerem, paucos intra dies cœpi cognoſcere, tali modo me plurimùm juvari, cùmque continuando, intra ſpatium temporis minùs anno (& ſi videri queat alicui incredibile) fui ab omnibus meis infirmitatibus prorſus immunis, & liber.

ANNOTATIONES.

Ingenua ſanè confeſſione, ut ſolent magni Viri, Nobiliſſimus Scriptor errores ſuos, & difficultatem exponit, in deliberatione tranſitus à vita lauta, & opipara ad frugalem, & ſobriam, non ſecus ac olim D. Auguſtinus, in Libro ſuarum Confeſſionum animi anxietatem quam paſſus eſt, ab erroribus mentis quibus involutum ſe agnoſcebat, ad veram Religionem tranſeundo. Medicorum itaque conſiliis, qui Cornelio ſuadebant nullam aliam ſpem à morte evadendi ſupereſſe, niſi totum ſobrietati, ac continentiæ ſe dederet,

deret, auscultans, paucorum dierum spatio expertus est, quanta vis esset in victus moderamine, ut unius anni decursu, se cum sanitate in gratiam rediisse cognoverit; ubi enim antea stomachi imbecillitate, renum passione, lenta febre, & Podagra laboraret, integer, sanus factus est. Quid possit in arthriticis fluxionibus parcitas ciborum, & à vino abstinentia multa apud Scriptores prostant exempla; unum sufficiat referre quod legitur apud Gasp. A Reies in Campo Elysio Jucundarum Quæstionum quæst. 88. *& Drexellium in Gymnasio patientiæ; exemplum est Francisci Pechii Viri illustris qui* 19. *annorum spatio solo pane & aquæ potu ab arthritide à qua malè plectebatur liberatus est. Miseranda quidem, sed curiosa, & scitu digna est hujusmodi historia, quæ apud laudatos Auctores fusè describitur. Vir iste nobilis Italus quinquagenarius, dum iter ageret, à Marchione quodam, cui magno odio erat, per insidias captus est, & in carcerem fœdum & putidum detrusus est, custodia & cura servo commissa, ea lege, ut singulis diebus, nil aliud captivo suppeditaret, quàm frustulum panis, & aquæ pauxillum, in hunc finem, ut non moreretur, sed solùm, ut se quotidie mori persentiret, hoc victu in eo carcere detentus est, usque ad* 19. *annos, quo tempore Arce illa à Gallis capta, repertus est Vir ille in eo carcere inclusus, promissa barba ad pectus, laceris vestibus, ut larvæ potiùs, quàm hominis speciem referret; eductus itaque tanquam à sepulchro & libertati est restitutus, sed sanus & à podagra omninò immunis, ad patriam rediit, ubi omnibus qui illum noverant magnæ admirationi fuit, dum illum spectarent gladio accinctum, ab arthritide integrum & sanum, cùm antea vix baculo posset incedere. Tam grande beneficium à victus sobrietate, licet coacta, retulit Franciscus Pechius. Rationibus ergo, & exemplis satis patet quanta commendatione digna sit vita sobria, quare mirari subest, quomodo Spero Speronius Auctori nostro Epistolam scripserit, in qua variis argumentis, ingeniosis tamen, vitam hanc sobriam improbare contendit.*

Sanus effectus cœpi considerare vim temperantiæ, & ita mecum reputare: si temperantia tantas habuit vires, ut tanta mea mala profligaret, & sanitatem adduceret; multò magis vim habebit, ut mihi sanitatem conservet, & pravam meam complexionem juvet, & debilem stomachum corroboret. Quapropter diligentissimè cœpi investigare, qui cibi proposito meo congruerent, qui adversarentur, & statui experiri, si illi qui gustui placeant, mihi commodum, an noxam adferrent; & an proverbium illud quo homines gulæ dediti, se tueri solent, *Quod sapit, nutrit, & juvat*, sit veritati consentaneum. Hoc cùm facerem, deprehendi esse falsum: nam vina fortia, & frigidissima optimè mihi sapiebant; similiter Melones, & alii fructus, lactuca cruda, pisces, caro porcina, tortullæ, legumina, cibi ex pasta farinæ, & similes; tamen ex his omnibus nocumentum sentiebam. Itaque experientia fretus, ciborum illa genera, & vina fortia, & potionem frigidam reliqui, assumpto vino, quod stomacho meo esset commodum eaque mensura, quæ facilè posset concoqui, idem feci in cibis quod ad qualitatem, & quantitatem attinet; simul ita assuescens, ut nunquam appetitu cibi potusve satur à mensa discederem, sed possem ampliùs comedere & bibere, secutus ea in re dictum commune, *se non satiare cibis, studium esse sanitatis.*

Hac ratione, submotâ intemperantiâ, me addixi vitæ sobriæ, & regulatæ, quæ primò in me operata est id quod dixi, nimirum, ut intervallo minore quàm unius anni liberatus fuerim omnibus malis, quæ tanto tempore me obsederant, & reddita erant quasi incurabilia, deinde ut imposterum non ampliùs quotannis in morbum inciderem, sicut antea solitus eram, cùm sensibus, & appetitui obsecundarem. Ab eo itaque tempore liberatus fui, & sanissimus effectus, idque mihi in hanc horam continuavit, eò quòd à suscepta sobriæ vitæ ratione nunquam discesserim, quæ sua vi admirabili efficit, ut cibus & potus congrua mensura assumptus, vim suam corpori relinquat, & superflua sine difficultate exeant, nullo pravo humore in corpore generato.

Cum

Cum hac diæta, ab aliis quibusdam nocumentis mihi cavi, nimirum à nimio calore, frigore, fatigatione, vigiliis, & ab excessu in opere venereo; itemque ab habitatione noxii aëris, à ventis, & solis ardore. Etsi enim in mensura cibi & potus, ratio valetudinis potissimùm consistat; tamen illa quoque quæ jam commemorata, suam vim habent.

ANNOTATIONES.

Assertioni Scriptoris nostri, qua dictum illud satis vulgatum, quod sapit, nutrit, *falsum esse pronunciat, non tam facilè assentiri possum, siquidem etiamsi aliquando id quod gustui pergratum est, stomacho noxium deprehendatur, & pro alimonia potiùs pravos humores suggerat, id probabilùs acceptum referri posse crediderim intemperantiæ, dum perdifficile est, ut in re suavi, & jucunda, temperantiæ modus servetur, neque solùm in ciborum genere, sed multis aliis in rebus voluptuosis, ut in aphrodisiaco negotio, quod si* rarum sit, corpus excitat, si frequens dissolvit, *ut ait Celsus, non frustra equidem linguæ, & palato tam exquisitum sensum natura indidit, ut mediante gustu non solùm homines, sed bruta quoque dignoscerent quæ salutaria, quæ noxia. Plantarum virtutes proprias, gustu, & odore dignosci posse, passim tradidit Galenus in Libris de Simpl. Med. facultatibus. Curiosum est quod observatur in Bobus, Equis, aliisque animalibus, nam si illorum ori offeratur herbæ fasciculus, in quo aliqua sit planta ipsis ingrata, solo odoratu eam cognoscunt, atque aversantur. Sic passim videmus, quòd si naribus graveolentia offerantur, seu quid amarum, aut acre gustetur, illicò stomachus noxam sentit, & aversionem demonstrat, inversis fibris ad nauseam usque; hæc tamen intelligenda velim de corporibus sanis; in ægris enim res jucundæ & suaviores in fastidio sunt, & deteriora appetuntur, depravatis nempe fermentis partium, & ventriculi, modus itaque servandus in iis, quæ gustui blandiuntur; non ibo tamen inficias, quin quædam sint, quæ sensus gustum pelliciant, & parùm vel nihil nutriant, ac interdum graviter lædant, qualia sunt fungi, venenum voluptuosum, ut illos vocat Plinius, quæ integras interdum familias, & tota convivia funestarint, ut plurimùm tamen in humanis corporibus, quæ palato sapiunt lubenter excipit stomachus, & ex iis beneficium, atque solamen experitur, ut exempli gratia per æstatem acida, quæ avidè appetuntur, acidum ventriculi, ex bilis prædominio depressum exaltant, per hyemem dulcia aromatica, vina meraca idem fermentum multo acore saturatum contemperant, & ad dulcedinem quandam deducunt.*

Non solùm autem iis qui sanitati, & longævitati student, necessariam esse à ciborum quantitate, & qualitate temperantiam, sed à multis aliis cavendum esse, veluti à nimio exercitio, ab insalubrium locorum habitatione, à ventis, & insolatu, à quibus cavere homini libero non admodum difficile esse scribit Auctor noster. Multùm autem refert in quo loco quis vitæ majorem partem traducat; Bœotia olim male audiebat, Croton verè benè, unde manavit Adagium Crotone salubrior; *ubi enim aër purus est, homines longævi sunt, aër siquidem non solùm in cute, sed intus nostra viscera perlustrat, quare Hippocrates in Libro de Flatibus aërem* auctorem, & dominum *appellabat eorum quæ in nostris corporibus accidunt. Exercitium contrarias habet vires, modicum implet, immodicum extenuat, quod idem de frictione scripsit Celsus. Ventus nihil aliud est, quàm aërei oceani tempestas, unde fieri nequit, quin tota humoralis massa susque deque agitetur; insolatio verò æstivo tempore præsertim capiti, ac universo corpori valdè noxia est. Observatione dignum quod scripsit Hippocrates*, Æstate lentè ambulandum, præter quàm ad Solem, *in promptu autem est ratio, quia moto ac diverberato aëre, solares sagittæ minus feriunt.*

Servavi me quoque quantùm potui immunem ab odio, & melancholia, aliisque animi perturbationibus, quæ magnam in corpora nostra vim obtinent. Non tamen ita potui me ab omnibus istis servare liberum, quin subinde in quædam inciderem, sed ea res mihi ad hoc adminiculo fuit, ut cognoscerem per experientiam, illa non magnam

vim

vim habere, nec magna posse damna inferre in corpora, quæ moderatione cibi, & potus benè sunt disposita, ita ut verè possim dicere, eos, qui in duobus istis, quæ per os intrant, congruam mensuram servaverint, ab aliis excessibus parum nocumenti passuros. Confirmat id *Galenus*, cùm ait, omnes alios excessus v. g. solis ardorem, frigora, ventos, labores, parùm ei nocuisse, eò quòd in duobus illis, quæ per os intrant, nimirum in cibo, & potu debitam moderationem servaret, ac proinde ab illis incommodis nunquam ægrotasse, nisi per unum diem. Id ita se habere, per experientiam cognovi, sicut testari possunt multi qui me noverunt. Sæpè enim passus frigora, calores, & alia hujusmodi corporis incommoda, sæpè animi non modicas vexationes: sed parùm hæc mihi nocuerunt, cùm tamen aliis, qui temperatè non vivebant, nocuerint plurimùm. Cùm enim frater meus, & alii quidam de mea familia viderent, motam mihi à viris potentibus litem maximi momenti, & metuerent ne causa caderem, correpti sunt humore melancholico, qui in corporibus vitæ inordinatæ solet abundare, qui malignitate contracta, ita increvit, ut eis mortem præmaturam attulerit. Ego verò cui res maximè cordi esse debebat, nihil passus sum incommodi, eò quòd talis humor, in me non esset superfluus, quin imò ut mihi ipse animum adderem, conabar credere, divina providentia hanc litem mihi excitatam, ut cognoscerem, quantam vim sobria vita in corporibus animisque nostris habeat, ac tandem me fore victorem, sicut paulò post evenit. Nam in fine victoriam retuli magno meo honore, & fructu rei familiaris. Unde percepi maximum gaudium, quod tamen corpori nocumentum inferre non potuit. Ex quibus perspicuum est, neque melancholiam, neque alium animi affectum nocere posse corporibus vitæ temperatæ.

ANNOTATIONES.

Quid possint in humanis corporibus animi pathemata, qualia sunt amor, odium, timor, ira, spes, improvisum gaudium, & alia hujuscemodi, vel ex hoc intelligi potest, quòd in vultu hominum se prodant, & proprios in promptu habeant colores, qua de re legendus Chambreus in Libro de Passionum characteribus. Exstant apud Scriptores in hanc rem memorandæ historiæ eorum, qui ex nimio iræ impetu, timore, improviso gaudio, repentina morte obiere. Inter Philosophos veteres inventi sunt, qui apathiam sibi procurarent, veluti Stoici, atque animum ita firmare solebant, ut nihil quæ ex fortuitis casibus eveniunt, illorum pacem interturbare possent, unde Anacharsis, cùm in mortario tunderetur, tunsori suo dixit, corpus, non animum tundis. *Epicurei, qui voluptatum cupidissimi, indolentiæ studebant, quotiescumque dolore aliquo afficerentur, ut refert Cicero de Finibus Bonorum, hoc unicum habebant solamen, dicendo,* dolor si magnus, brevis, si longus, levis. *Non immeritò damnabat Seneca Democritum omnia irridentem, & Eraclitum, humanas miserias deflentem:* alienis malis torqueri æterna miseria est, aliorum mala ridere, inhumanitas est, *utraque igitur extrema evitanda, mediocritas autem laudanda, neque solùm in aliis, sed in se ipso quoque, ubi quis infortunio aliquo, vel animo, vel corpore afficitur; rectè propterea idem Seneca de Consolatione ad Polybium protulit,* nam & mala sua non sentire, non est hominis, & non ferre non est Viri. *Moderamen igitur habendum in animi passionibus regendis, ne sanitati officiant, seu quàm minimè lædant; rectè propterea scribit Auctor noster, iis qui sobriam vitam agant, non tam graves noxas inferre animi pathemata, uti in iis qui inter delicias & mensas opiparas vitam traducunt, uti in se ipso expertus est laudatus Scriptor noster, licèt non levem vexationem ob lites familiæ suæ intentatas passus fuisset, eidem fato non succubuit, ac illius Frater, qui animi mœrore confectus interiit, quale beneficium soli vitæ sobrietati acceptum refert.*

Ampliùs dico etiam contusiones & lapsus, qui aliis periculum mortis adferre solent & gravissimè afficere, non posse nisi modicum nocumentum, & modicum dolorem talibus corporibus adferre. Hoc ita esse, experientia proba-

probavi, cùm essem septuagenarius. Cùm enim rheda celeriter procederem, accidit eam everti, & sic eversam per aliquod spatium impetu equorum raptari. Hinc graviter mihi læsum caput & corpus universum, & insuper alterum brachium, & altera tibia suis juncturis divulsa. Domum relatus, cùm à Medicis viderer adeò malè mulctatus, concluserunt me intra triduum esse moriturum. Nihilo minùs posse in omnem eventum adhiberi duo remedia; sectionem venæ, & medicamentum evacuans; ut humorum affluxus, & inflammatio, & febris (quæ certissimè mox putabatur secutura) impediatur. Ego contra, cùm scirem vitam meam ordinatam tot annis continuatam, humores corporis mei ita temperasse, & dispensasse, ut non possent multùm conturbari, aut confluxum gravem efficere, recusavi utrumque remedium & solùm jussi ut tibiam & brachium suis juncturis restituerent, & singulas partes congruis oleis ungerent: sicque absque alio remedio convalui, nullo alio incommodo, nulla alteratione affectus quæ Medicis instar miraculi visa. Unde concludo, eos qui vitam temperatam colunt, parùm mali ab aliis incommodis sensuros.

ANNOTATIONES.

Egregium porrò documentum ad Medicam Praxim suggerit casus, quem Scriptor noster sibi accidisse refert, dum enim curru veheretur, raptis in fugam Equis, & curru revoluto, annum agens 70. graves capitis percussiones, & luxationem in brachio, & uno crurum passus est, quam ob causam phlebotomiam à Medicis imperatam, sibi noluit administrari, ac perfectè convaluit. Hac in re non leviter interdum à Medicis peccatur, nam in vulneribus, in casu ab alto, luxationibus, ossium fracturis, indiscriminatim venam secari jubent, ita ut piaculum videatur, si tale remedium ommissum fuerit; siquidem si tempestivè luxatum os fuerit repositum, & convenientes ligaturæ factæ fuerint, & Patiens sanus sit, ac ad temperantiæ leges degere solitus, à prudenti Medico omitti potest venæ sectio; Rectè propterea sibi consuluit Nobilis Scriptor rejecta sanguinis missione, qui jam satis norat in suo corpore non adesse nec plethoriam, neque cacochymiam, ob prægressam vitæ sobrietatem, quæ in hujusmodi casibus utramque paginam absolvit. Multùm autem refert, num qui ab aliquo externo casu læditur, uti ex vulnere, casu ab alto, articulorum luxationibus & hujusmodi accidentibus sit perfectè sanus, sive pravis humoribus scateat, fit enim persæpe, ut ex parvo vulnere, quis moriatur, alius ex magno convalescat, quod non nisi referendum ad malum apparatum latentem in primo casu, & in secundo ad bonam humorum constitutionem. Aureus locus est Hippocratis in 5. Epidemiorum. Pulchra Nereï filia, à muliercula amica ludente, lata manu percussa est in sinciput, & tunc quidem vertigine capta est, & sine spiritu erat, & cùm domum venisset, statim febris ardens corripiebat, & caput dolebat, & rubor circa faciem erat, nona mortua est; *legendus Vallesius in commento. De iis, qui ex levi vulnere seu contusione moriuntur, Hippocrates hac scripsit verba in Libro de Cap. Vuln.* His mors non contingit secundum justitiam, etiam si contingat, *hoc est, non ratione vulneris, sed pravi apparatus pereunt, neque tanquam homicidæ culpandi sunt qui tale vulnus inflixerint, consulendus hac in re Paulus Zachias in quæst. Medico-Legal.*

Sed & hoc quoque per experientiam cognovi, ordinatæ vitæ regulam diu observatam, non sine gravissimo incommodo violari. Quatuor jam anni sunt (accidit enim cùm septuagintaocto essem annorum) cùm Medicorum consilio, & meorum importunitate assidua inductus sum, ut aliquid mensuræ consuetæ adjicerem. Varias rationes adferebant: senilem ætatem non posse tam modico cibo & potu sustentari; neque solùm dandam operam, ut natura utcumque sustentetur, sed etiam robur & vigorem habeat, idque nisi per cibum, & potum fieri posse. Ego contra, naturam paucis esse contentam, me tot annis modica illa mensura sanum perseverasse: hanc consuetudinem mihi versam in naturam: rationi consonum esse, ut crescentibus

annis, & viribus ſenſim decreſcentibus, cibi potuſque menſura minuatur potiùs, quàm augeatur; ut patiens ſit proportionatum agenti: ſtomachi vim ſenſim fieri imbecilliorem. Huc pertinere duo proverbia apud Italos uſitata. Alterum *Qui multùm vult comedere, comedat parum*: nimirum quia parùm comedendo protrahit vitam. Alterum, plus juvat cibus, qui ſupereſt comedenti, quàm qui ab illo comeſtus. Ubi inſinuatur nocumentum immoderati cibi aſſumpti majus eſſe, quàm ſit commodum ex moderato. Verùm hæc omnia, illis aſſiduè urgentibus, me tueri non potuerunt.

ANNOTATIONES.

Exactam victus rationem in ſtatu morboſo religiosè obſervandam, ego quidem exiſtimo, ac præſertim in acutis, ut ex paucarum unciarum adjectione, vel detractione, ingentia mala ſuſcipi poſſint; in ſtatu quoque neutro, cùm quis eſt inter morbum & ſanitatem, veluti in æquilibrio, facilè eſt ut ex liberiori victu, ſublato æquilibrio, decidat in morbum. In ſtatu ſanitatis, tam rigidas leges ſervandas, durum, & aſperum videtur, nec ad Reipublicæ bonum ſatis conveniens; detur hoc iis, qui ſenium attigerint, jam emeritis, & rude donatis, poſtquam ad publicum bonum vitam meliorem exegerint, at juvenes, & Viros præſertim Nobiles, commoda ſanitate gaudentes, tam arctis vivendi legibus adſtringere velle, æquum non eſt. Quomodo enim quis militiæ operam dare poterit, ſeu in legationibus longa itinera capeſſere, quomodo in Patria variis fungi muneribus, quomodò Medicus quotidianæ ægrorum viſitationi addictus, quomodo Juris Peritus, qui profeſſionem cui ſe addixit exſecratur, ad galli cantum, conſultor ubi oſtia pulſat, *tam ordinatè, & ad libellam cibos captare poterunt, ut vires reficiant; rectè igitur monuit Celſus,* Qui ſanus & ſuæ ſpontis eſt, nullis ſe debet obligare legibus, *largiamur itaque è morbo evaleſcentibus, eoque magis iis, qui ex acuto morbo decumbunt, hujuſmodi cautionibus exhibendum cibum, ac tempeſtivè in pondere, numero, & menſura, ut dici ſolet, non ita verò in ſanis corporibus. Elegans hiſtoria exſtat in hanc rem notatu digna, 3. in primo Epid.* Filia Philonis intempeſtivè cœnavit, mortua eſt. *Notatu dignum eſt, quod in curatione vulnerum obſervant chirurgi, qui cùm accedunt ad vulneris curationem, ex largiori copia puris manantis ex vulnere, facilè divinant, vulneratum à præſcripta victus ratione aberaſſe.*

Itaque ne viderer obſtinatior, & ut amicis gratificarer, ceſſi tandem, & permiſi menſuram cibi augeri, ſed duabus dumtaxat unciis. Cùm enim antea menſura cibi diurni totius, nimirum panis, vitelli ovi, carnis & ferculi, eſſet unciarum duodecim exactè penſata, auxi adjectis duabus unciis ad quatuordecim; menſuram potus, quæ unciarum erat quatuordecim auxi ad ſexdecim, duabus ſimiliter unciis adjectis. Hoc augmentum poſt decem dies, ita in me cœpit operari, ut ex læto & alacri factus ſim melancholicus, & cholericus; adeò ut omnia mihi eſſent moleſta, nec ſcirem quid dicerem, aut facerem. Duodecimo die invaſit me dolor lateris, qui 22. horas duravit, deinde ſupervenit febris graviſſima, quæ 35. dies & totidem noctes continuavit: etſi poſt quintum decimum diem ſemper minor evaſerit. Accedebat, quòd interea temporis, non poſſem capere ſomnum, vel ad unius horæ quadrantem, unde omnes judicabant me moriturum. Nihilominus (Dei gratia) me curavi ſola regula illa vivendi, etſi jam eſſem annorum 78. & hyems eſſet, auraque frigidiſſima, & corpus extrema macie confectum. Mihique certum eſt, nihil aliud, poſt Deum, me à morte liberaſſe, quàm exactam illam vitæ regulam tot annis à me continuatam, quo tempore univerſo nihil mali ſenſi, niſi ſubinde aliquam indiſpoſitionem unius aut alterius diei. Tot enim annorum temperantia, conſumptis pravis humoribus, non permiſerat alios malignos ſubnaſci, neque probos corrumpi, aut malignam qualitatem contrahere, ſicut in ſenum corporibus, qui abſque hujuſmodi regula vivunt, evenire ſolet. Nulla in humoribus corporis mei ſenilis malignitas,

lignitas, quæ mortales occidere solet. Nova autem illa ex nova inordinatione, de qua dixi, introducta, vim non habuit (etsi malum esset gravissimum) ad me occidendum.

Ex his clarè perspici potest, quanta sit vis recti ordinis, & inordinationis, temperantiæ inquam & intemperantiæ: quarum illa tot annos me sanum præstitit, hæc etsi exiguus fuerit excessus, paucis diebus ita prostravit. Si mundus ordine constat, si vita nostra corporalis pendet ab harmonia & proportione humorum, ac elementorum, mirum non est, si ordine certa regula debeat conservari, & inordinatione lædi, ac destrui. Ordo disciplinas reddit faciliores, exercitum efficit victorem; regna, civitates, & familias in pace retinet, & confirmat. Unde concludo, vitam ordinatam esse certissimam rationem, & fundamentum vitæ sanæ, & longævæ, ac veram, & solam medicinam morborum plurimorum. Neque id quispiam negare potest, qui rem attentiùs inspexerit. Hinc Medicus cùm infirmum visitat, hanc ei primam medicinam præscribit, ut certa mensura cibum potumque sumat, eandem commendat jam curato, si sanitatem retinere desiderat. Neque dubitandum est, quin à morbis imposterum liber foret, si talem vitæ rationem teneret: quia omnes illas morborum causas resecaret, & ita nec Medicis, nec medicamentis ei opus foret.

ANNOTATIONES.

Rectè quidem ratiocinatur laudatissimus Scriptor, quòd sicuti ordine, & justo victus regimine relicto, sanitas pessum it, ita eodem restituto, salus pristina recuperetur, ut per eandem viam sit retrocedendum, unde quis aberrarat. Temperamentum nostri corporis nil aliud esse, quàm humorum, licet variæ naturæ consonantiam & moderationem, satis liquet, imò animam hominis nil aliud esse, quàm harmoniam veluti quandam, opinio fuit Galeni. Sanitatem concordiam esse animæ cum corpore scripsit Plato, ita ut inter hæc duo adsit proportio quædam, nam si animus nimis excellens sit & vivax in corpore tenui, illud concutiat, & languoribus impleat, si verò corporis vires animum superent, illum obruant, ac torpentem reddant. De admiranda, & harmonica proportione partium humani corporis, ut etiam in iis partibus, quæ pudenda dicuntur, atque ideò velantur, non minus sit decoris, quàm utiliatis, multa scitu digna habentur apud Lactantium Firmianum, Cassiodorum. Quidnam autem erat illud, quod tantopere admirabantur Sculptores in statua illa Polycleti, quæ Canon, & Regula vocata est, quàm partium humani corporis harmonia quædam, & commensuratio? Longè verò majorem esse pulchritudinem partium internarum, scripsit Divus Augustinus de Civitate Dei Libro 22. Si numeri, quibus coaptatio, quæ harmonia græcè dicitur, noti esse possent, in interioribus quoque visceribus, quæ nullum ostentant decus, ita delectaret pulchritudo rationis, ut omni formæ apparenti, quæ oculis placet, ipsius mentis, quæ oculis utitur, præferretur arbitrio; *pulchritudinis autem tum externarum, tum internarum partium conservatrix unica est nunquam satis laudanda sobrietas.*

Imò si animum ad ea quæ oportet, attendere velit, se ipse Medicum efficiet, & quidem perfectissimum. Nam revera homo non potest esse aliis perfectus Medicus, sed tantùm sibi soli. Cujus rei hæc est ratio: Quivis enim diversis experientiis potest cognoscere naturæ suæ conditionem, suasque occultas proprietates: qualis cibus, & potus, & quæ mensura naturæ congruat. Hæc tamen non ita possunt cognosci in aliis: quia opus longa experientia, & observatione exactissima, quam circa alios non facilè habere possumus; præsertim cùm major sit diversitas temperamentorum, quàm vultuum. Quis credat, vinum vetus nocere meo stomacho, & novum juvare? me pipere minus incalescere, quàm cinnamomo? Quis Medicorum has duas occultas proprietates mihi indicare potuisset, si ego longa experientia vix tandem, eas deprehendere potui? Itaque alter alteri non potest esse perfectus Medicus. Unde cùm homo non habeat meliorem se ipso

Medicum, nec melius medicamentum, quàm ſobriam vitam, perſpicuum eſt hanc omninò amplectendam.

ANNOTATIONES.

Nullum adhuc repertum fuiſſe Medicum perfectum, nec ſpem eſſe, quod poſthac reperiri poſſit, licet aſſerere. Hippocrates ipſe in Ep. ad Demo. ingenuè ſcripſit, ſe licet ſenem Medicinæ finem non attigiſſe. Galenus in 3. Methodi hujus rei cauſam attigit, quæ alia non eſt, quàm quòd impoſſibile ſit poſſe Medicum, cujuſque hominis naturam, & proprietates habere perſpectas; ego enim ſi cujuſque privati naturam explorare ad unguem ſcirem, utique qualem fuiſſe Æſculapium mente concipio, talem me eſſe putarem. *Quotus enim quiſque eſt, qui licet peritus, & præſertim ex iis, quos Poliatros vocant, continuæ Praxi addictos, qui poſſit ægri cujuſque, interdum etiam antea non viſi, naturam, & proprietates habere cognitas? Rectè propterea Celſus in Prœ. ajebat utiliorem eſſe Medicum familiarem, quàm extraneum. Ex hac naturarum diverſitate non malè infert Operis Auctor, neminem perfectiorem eſſe Medicum aliorum, quàm ſui ipſius, ut qui longa experientia, & uſu rerum cognoverit quid ſibi proſit, quid noceat. Sic Tiberius Nero Tacito referente 6. Annalium eludere ſolebat Medicorum artes, & eos, qui poſt 30. annum non internoſcebant corpori ſuo utilia. Memorat porrò particularem quandam in ſeipſo idioſyncraſiam, nempè quòd vinum vetus exacto anno ſibi valdè noxium eſſet, & recens perutile. Victus itaque ratio ritè inſtituta, tum in ſtatu ægro, tum ſano utramque paginam abſolvet, Curatricis, & Præſervatricis Medicinæ vices ſubeundo; neque alio remedio, quàm exactiſſima vivendi norma uſum fuiſſe crediderim Aſclepiadem Pruſienſem ad corporis firmitudinem adeòintegram uſque ad extremum ſenium ſervandam,* ſponſione facta cum fortuna, ne Medicus crederetur, ſi unquam invalidus ullo modo fuiſſet ipſe, *ut ait Plinius Libro 7. Cap. 37.; qui, ut idem Plinius Libro 36., totam veterem Medicinam turbavit, rejectis Medicamentis, nova inſtituta curandi ratione per cibi abſtinentiam, alias vini, fricationes corporis, ambulationes, geſtationes, & alia hujuſcemodi. Haud aliter Antiochus Medicus, uti apud Galenum 5. De San. Tuen. ſobrietatis amantiſſimus longævitatem obtinuit, cum autem eſſet decrepitus, ad lampadem vitalem ſuſtentandam, quæ continuam exigebat pabuli ſuffectionem, ter in die cibum capiebat, hora tertia, vel quarta panem ſumebat cum melle attico cocto, hora ſexta, vel ſeptima* lotus, mediocriter prandebat, primùm iis ſumptis, quæ alvum dejiciunt, poſthæc maximè piſcibus, vel quos ſaxatiles vocant, vel qui in alto mari degunt, rurſus in cœna à piſcium eſu ſuſtinuit, ſed boni ſucci aliquid, ac quod non facilè putreſceret capiebat. *Cur autem contra veterum morem, liberalius pranderet, quàm cœnaret Medicus ille, non apparet ratio, niſi fortè ea ſit, quam adfert Io: Langius Epiſt. Med. Libro primo Epiſ. 55. in qua poſtquam variis argumentis oſtendit noſtris etiam temporibus, largiorem eſſe debere cœnam, quàm prandium, hiſtoriam hanc Antiochi Medici memorans, ait ſenectutem, & præſertim decrepitam tanquam morboſum ſtatum conſiderandam, ideòque contrario modo tractandam, quàm in ſtatu firmæ valetudinis.*

Non tamen negaverim quin Medici ſint neceſſarii, & magni pendendi, ad cognoſcendos, & curandos morbos in quos ſæpè incurrunt, qui vitam ordinatam non ſectantur. Si enim amicus, qui te viſitat in morbo & ſolùm verbis ſolatur, & compatitur, rem tibi gratam præſtat, quantò tibi carior debet eſſe Medicus, qui inſtar amici te inviſit ut juvet, remedia adhibet, & ſalutem tibi promittit? Verùm ut quis ſanum ſe conſervet, ſentio deberi amplecti loco Medici vitam regulatam, quæ ut experientia conſtat, eſt medicina naturalis & nobis propria, quia etiam maligni temperamenti corpora conſervat ſana, & efficit, ut ad longum ævum etiam centum annorum & ampliùs vitam proferant, & tandem abſq; doloribus, & humorum perturbatione vitam finiant, ac per puram humoris radicalis conſumptionem, inſtar lampadis exſtinguantur. Multi putarunt id poſſe fieri

auro

auropotabili, & lapide philosophico (quem elixir vocant) à multis quæsito, à paucis invento, sed frustra sunt, si vita temperata absit.

ANNOTATIONES.

Seneca in Epistola 78. *ad Lucillium suum, gravem destillationem, qua laborabat, ad summam maciem deductus, memorans, magno solamini amicos sibi fuisse refert.* Multùm mihi contulerunt ad bonam valetudinem amici, quorum adhortationibus, ac variis sermonibus allevabar, quidquid enim animum erexit, etiam corpori prodest. *Ad sanitatem verò obtinendam, valdè conferet si Medicus decumbentis sit amicus, & familiaris, nam ex eodem Seneca* 4. *Contr.* Nihil magis ægris prodest, quàm curari ab eo, à quo volunt, confidentia enim ægrorum plures sanat, quàm remedia. *Hac sorte tamen non fruuntur, nisi qui sui sunt juris, qui pro lubitu possunt sibi Medicum deligere. Hinc apud Religiosos cœtus, & præsertim apud Moniales, quæ uni, vel alteri Medico sunt addictæ, persæpè audiuntur querimoniæ, quòd sibi non liceat, pro genio Medicum habere curantem. Profectò nihil ægro est perniciosius, quàm si Medicus illi sit parùm gratus, interdum etiam odiosus. Cùm ergo tam variæ sint hominum temperaturæ, ac affectus, Medici sagacis, ac industrii erit, si ad genium, & mores ægrotantis se componat, ut ægri affectum lucretur. Medicorum non pauci hoc pacto versutia magis, quàm peritia, non modicam auctoritatem, & fortunam sibi conciliarunt. Doctissimus Gaspar A Reyes in suis Quæstionibus, hanc habet satis curiosam, & elegantem:* Quare Medici indocti, & rudes empirici, & pseudomedici, non raro vulgo magis placeant, quàm docti, & sapientes.

Verùm homines sensuales, & intemperantes (quales plerique sunt, volentes suos appetitus satiare, & gulæ indulgere) etsi videant ab intemperantia se malè subinde tractari, nihilominus vitam sobriam refugiunt, quia inquiunt, *melius est obsequi appetitui, & decem annos minùs vivere, quàm naturam suam assiduè frænare*, sed non considerant, quanti momenti sint homini decem anni vitæ, & sanæ vitæ in ætate matura, qua maximè perficitur & viget prudentia, & sapientia, & omne virtutum genus, quæ nisi in illa ætate perfectæ esse nequeunt. Et ut de cæteris taceam, nonne omnes penè eruditissimi libri quos habemus, à suis Auctoribus ætate matura, & illo decennio, quod illi præ gulæ suæ voluptate nihili æstimant, conscripti sunt?

Præterea dicunt isti sensuum servi, vitam ordinatam rem esse adeò difficilem, ut servari nequeat. Ad hoc respondeo, *Galenum* illam servasse, & loco optimæ medicinæ habuisse: *Platonem* quoque & *Isocratem*, & *Ciceronem*, aliosque plurimos veterum, & nostræ ætate *Paulum Tertium*, & *Cardinalem Bembum*, qui idcircò tamdiu vixerunt, & è nostris Ducibus Laudum, & Donatum, aliosque plurimos inferioris conditionis, non solùm in Urbe, sed etiam in vicis, ac pagis. Itaque cùm multi olim illam tenuerint, & modò adhuc teneant, non est res, quæ non à quolibet præstari queat: præsertim cùm hic non sit opus multis, aut exquisitis rebus, sed tantùm ut quis incipiat, & sensim adsuescat.

Nec obstat quòd *Plato* dicat, eos qui in Republica versantur, non posse vitam ordinatam tenere, quia sæpè opus est calores & frigora, & ventos, & imbres, & nives ac varios labores perpeti, quæ non conveniunt vitæ ordinatæ. Respondeo enim hujusmodi incommoda, non esse magni momenti (ut supra ostensum est) si vitam sobriam agas in cibo & potu, quod facilè est iis, qui in Republica versantur, & maximè conveniens, tum ut à morbis, qui functiones publicas impediunt, se præstent immunes, tum ut mente in omnibus, quæ occurrunt, negotiis magis vigeant.

ANNOTATIONES.

Nemo ferè est, quodcunque vitæ genus elegerit, qui senectam animo non præsumat, eamque

facilem, vegetam, operosam, qualem Hesiodum habuisse ferunt, non exoptet, at perpauci sunt, qui viam, qua ad hujusmodi senectam sit eundum, velint capessere, idcircò in qualibet Civitate, non pauci spectantur senes, sed quales describit Juvenalis Satyra decima; at perpauci sunt, qui forti & valida senecta ad publicum bonum apta perfruantur; Plato propterea senes à Reipublicæ administratione removendos volebat, quia ut plurimùm morbosi sint. Qui merent in Castris ob varium vitæ genus, aliquando lautum, sæpius tamen inter famis ac sitis tolerantiam traductum, perrarò facilem senectam assequuntur, sic pariter qui in agris exercentur, & qui in Urbibus, mechanicis artibus, & laboribus sunt addicti. Forsan soli, qui Palladis studiis se devoverint sortem hanc assequi possunt, si justum vitæ regimen servare velint, ut tale senium possideant, in quo ad publicam utilitatem Opera edant, doctiora, ingeniosiora ex quibus vitam posthumam adipiscantur. Hippocrates jam senex opus conscripsit Aphorismorum, seu potiùs Oraculorum, Galeni quoque Opera senilia, clariora sunt, Vallesius Filippi secundi Hispaniarum Regis Archiater, in extremo senio Librum composuit de Sacra Philosophia, Sanctorius noster aureum Opusculum de Medicina statica longævus conflavit, Harvejus Angliæ Democritus, ad senectam vergens, divinum illud Opusculum de motu sanguinis concinnavit, atque edidit, & annum habens septuagesimum tertium Libellum de generatione animalium conscripsit. In aliis quoque facultatibus idem evenisse erudito cuique satis constat. Secus autem evenit iis, qui cœco quodam impetu rapti Opera juvenilia edere voluerint, perrarò enim fit, ut eos in maturiori ætate non pœniteat, ac tristes animi morsus sentiant, ubi interdum suos juveniles ausus revisunt, aut illorum subit recordatio, sic olim de suis Carminibus Ovidius:

Cum relego scripsisse pudet, quia plurima cerno,
Me quoque qui scripsi judice, digna lini.

Vitæ igitur sobriæ suo tempore ac loco susceptæ, fructus jucundissimus est senecta, sed præcipuè illa, quæ viridis, & cruda appellatur, quam sortem non exspectent literati homines mensarum frugalium osores, qui enim inter musarum sacra, ac simul inter Bacchi, & Veneris delicias, juventam, & virilitatem traduxerit, postea vetus vietus, senex veternosus, colore mustelino, *uti Comicus in Eunucho, in præmortuo corpore, mortem potius, quam vitam producet.*

Objiciunt aliqui, qui vitam agit regulatam, comedendo semper infirmorum cibos, & exigua quantitate, quid faciet in morbis? qualem diætam capesset, cùm eam anticipârit sanus?

Respondeo primò: natura, quæ hominem nititur conservare quantùm potest, nos docet quomodo in morbis debeamus nos gubernare, nam subitò tollit appetitum, ut non comedat nisi parùm, ipsa enim parvo est contenta. Unde infirmus sive antea vitam regulatam tenuerit, sive non, cùm infirmus est, non debet vesci nisi cibis morbo congruentibus, idque multò minore mensura, quàm cùm esset sanus. Si enim priorem mensuram servare vellet, naturam, quæ jam morbo gravata est ac debilitata, oppprimeret.

Secundò respondeo & meliùs, eum qui vitam sobriam sectatur, non posse in morbum incidere, imò rarò, & exiguo tempore se sentiet indispositum, quia ratio illa vivendi sustulit mali causam. Causâ sublatâ, tollitur quoque effectus, nempe morbus

ANNOTATIONES.

Nostris quoque temporibus non desunt qui frugalem, ac temperatam vitam degant, & facilem longævitatem obtineant, cujus veritatis testes sunt, quidam Religiosi Cœtus, in quibus homines eodem sacco obducti nudipedes incedunt, & super stramenta angustis in cellis, vel furente Sirio somnum captant, ex iis non paucos visere est, septuagenarios, octogenarios, fortes, & robustos, qui non nisi jejuniis frequentibus ac parcitati victus, licet non semper laubabilis, felicem senectutem acceptam referunt. Perdoctè autem Operis Auctor difficultatibus occurrit, quas in scenam adducunt, qui sobriam vitam cane pejus, & angue odio habent, corruit enim illorum

lorum ratio dum ajunt, iis, qui tam arctis temperantiæ legibus se addixerint, ubi ægrotant, ob virium languorem medicamenta administrari non posse, ideoque magis periclitari, nam ut rectè ait Scriptor noster, vel non tam sæpè ægrotant, vel non tam gravibus morbis plectuntur, in illorum enim corporibus, neque plethorica, neque cachectica diathesis exsistit, ut morbi in iis non reperiant, in quo malitiam suam exerceant, addam ego illorum fortunæ adscribendum, quòd ob fractas vires usurpari remedia non possint: Hippocrates in primo Aphorismorum, scripsit, senes febribus non adeò acutis corripi ut juvenes, cum frigidum sit illorum corpus, neque inflammationibus adeò obnoxium. Rariùs itaque, & minus graviter à morbis afficiuntur, qui sobrietatis leges servant, quàm qui Autonomiæ student, quibus nempe extra naturæ lineam longè abducta est humorum temperies; quòd si aliquando à causis externis, uti ab aëre, cujus usus est indispensabilis, in quibusdam constitutionibus Epidemicis, & ipsi læduntur, non adeò graviter tamen afficiuntur, ut qui lautè, & opiparè vivunt, in quorum corporibus morbi epidemici reperiunt, unde feritatem suam exerceant, quod idem quoque in pestilentia evenit, quæ pinguiores victimas sibi mactari exoptat.

Senes pestilentiam minimè sentire *scripsit Plinius Libro 7. H. N. Cap. 50. quod non aliam ob causam fieri putarim, quàm quòd corpora senum sicca sint, nec externis impressionibus tam obvia, uti juvenilia corpora, quæ laxiora sunt; rationem aliam affert Julius Cæsar Zarottus de Medica Martialis interpretatione, putat enim pestilentiam morbum calidissimum esse, ideoque senum corpora minus afficere. Exstat apud Martialem Libro tertio Epigramma facetissimum in mulierem quandam nomine Vetustinam, quæ licet vetula, & rugosa catulliebat, gestiebatque ut nuberet, dum itaque in illam variis scommatibus jocatur, hosce habet versus:*

Cùm bruma Mensem sit tibi per Augustum,
Regelare nec te pestilentia possit,
Audes ducentas nupturire post mortes.

Variis rationibus contendit Interpres, quas hic referre non vacat, ostendere pestilentiam morbum esse calidissimum, ideoque ex mente Martialis ipsam pestilentiam ineptam esse, ut fœminam illam ob senilem ætatem perfrigidam, posset calefacere; ingeniosè quidem Interpres, sed cui non tam facilem assensum largiri quis possit, pestem morbum calidum esse, cùm sæpissimè paucam febrem habeat adjunctam, ut Medicis etiam imponat, sed pestem senes minùs corripere, seu minùs afficere, eò quòd senilia corpora squallida sint, & sicca. Id ipsum quoque in pestilentiis, quæ animalia interdum corripiunt observare est. Vidimus annis elapsis in gravi epidemia, quæ Bovino generi bellum ad internecionem usque indixit, in tota continenti Serenissimi Veneti Dominii, (quod morbi genus hoc anno quoque magno populorum damno, per totam ferè Italiam acriter serpit, ac potissimùm in Agro Romano) vidimus inquam Boves pinguiores, & magis torosos à morbo pestifero promptiùs corripi, quàm Boves vetulos, & strigosos, uti in Dissertatione, quam in Patavino Lyceo habui, & publici juris feci, inter cætera phænomena adnotavi.

Quare cùm vita ordinata adeò sit utilis, adeò virtuosa, pulchra & sancta; digna est quam omnes amplectantur, præsertim cùm facilis sit & hominis naturæ maximè consentanea. Nemo qui illam sectatur, adstringitur ut tam parùm comedat, aut bibat quàm ego, nemo vetatur vesci fructibus, pisce, & aliis, quibus ego non vescor. Ego parùm comedo, quia tantillùm satis est parvo & debili meo stomacho. Abstineo fructibus, pisce, & similibus cibis, quia mihi nocent: qui verò talibus juvantur, possunt, imò debent illis uti; tantùm abest, ut sint vetandi. Cuilibet tamen cavendum, ne majorem quantitatem etiam commodissimi cibi, vel potus assumat, quàm ventriculus ipsius facilè possit concoquere. Unde qui nullo cibi, vel potus genere offenditur, *ei sola quantitatis regula, non qualitatis est servanda*, quæ res facta est facillima.

Nemo hic mihi objiciat, multos reperiri qui etsi inordinatissimè vivant, sani tamen ad ultimos vitæ terminos perveniunt; quia cùm hæc res sit incerta, periculosa, & rarissimè accidat, non debet ejus fiducia nos inducere,

re, ad vitam inordinatam. Non est prudentis, tantis se exponere morborum, & mortis periculis, ac incommodis, spe eventus felicis, qui rarissimis obtingit. Magis securus est vitæ, senex pravæ complexionis, tenens vitæ regulam, quàm juvenis robustissimus absque regula vivens; qui tamen probi est temperamenti, potest cum recto vitæ ordine longiùs producere vitam, quàm qui est pravi. Et potest interdum fieri, ut homo sit tam boni, & firmi temperamenti, ut etiam absque tanta regula possit vivere sanus annos plurimos, & mori in extrema senectute per puram resolutionem, sicut *Venetiis* accidit Procuratori *Thomæ Contareno*, & *Paduæ* viro Nobili *Antonio Capo di vacca*. Sed talem vix unum invenias inter centum millia. Unde quod ad alios attinet, si quis ex illis diu sanus vivere exoptat, & absque dolore, & molestia mori per resolutionem: Hoc enim modo, non aliter, potest frui fructibus talis vitæ, qui sanè sunt plurimi, & singuli eorum maximi æstimandi.

ANNOTATIONES.

Si quis me consuleret, quo ciborum genere, qua quantitate, quove tempore uti debeat, ut sanitatem quantùm fieri possit sartam tectam conservet, ego suaderem, ut potiùs stomachum suum consuleret, à quo nimirum saniora consilia posset referre. Sic Quintilianus, ut dignosceret, num Oratio, concinna, & accommodata futura esset audientibus, dicere solebat, aures meas consulo. *Regula itaque Polycleti erit stomachus, ut qui sobriæ vitæ se dederit, secum penset, quid ferre recuset, quid valeat stomachus, ac præsertim in id incumbendum ne nimio onere gravetur, licet quod assumitur optimæ sit notæ, satis vulgatum est illud, quod omnis repletio sit mala, panis autem sit pessima. Non minùs quoque contra sobrietatis leges peccatur ab iis, qui famis tolerantia putant sanitati, & vitæ longævæ velificari, fermentum enim stomachicum, plicis ventriculi insitum, chylo ad vias suas ablegato, sabathum nullum agnoscit, sed continuò agere vult, & in ipsas ventriculi tunicas, rabiem suam exercet, atque ex toto corpore humores allicit, in quos agat. Sic Hippocrates Ventriculum mari assimilabat, quod dat omnibus, & accipit ab omnibus, præterea fames bilem exacuit, & hominem morosum reddit, unde Plautinum illud in proverbium cessit; fames, & mora bilem in nasum conciunt. Hanc ob causam unicam comestionem in die naturali damnabat Hippocrates, cùm ex hujusmodi abstinentia corpus excitetur, & alimenta postea non satis commansa avidiùs devorentur, atque ulteriùs alvus sistatur; in corpore igitur sano vitanda est fames, & fermento cibum exposcenti auscultandum.*

Primò, quia efficit ut humores in corpore sint puri, & benigni, *quo fit ut non permittat fumos è ventriculo ad caput efferri.* Unde ulteriùs sequitur, ut tali homini cerebrum sit purum instar speculi, & mente ubique vigeat. Itaque facilè ex infimis istis, & terrenis ad divinarum rerum sublimes adscendit considerationes, cum summa animi voluptate, & consolatione; eaque cognoscit, quæ aliàs nunquam potuisset cogitare, nimirum quanta sit Dei potentia, sapientia, & bonitas. Hinc descendit ad naturam corporalem, eamque cognoscit esse opus divinum. Videt & manu tangit ea quæ in alia ætate, & cerebro minùs purgato non potuisset unquam videre, vel tangere. Tunc videt turpitudinem vitii, in quod cadit is, qui affectus humanos nequit domare. Tunc cognoscit triplicem illam cupiditatem, quæ nos ab ineunte ætate comitatur, carnalis voluptatis, honoris, & divitiarum, quæ in senibus vitæ intemperatæ crescere solet. Hanc is, qui non sensum, & appetitum, sed rationis ductum longo usu consuevit sectari, facilè temperat, & cohibet; ita ut ab ea non magnopere infestetur. Deinde cùm se videt ad terminum tendere, & resolutioni propinquum, non concipit inde animo mœrorem, quia cùm sciat Dei beneficio, relicto vitio sectatum virtutem, sperat per Christi Redemptoris nostri merita, mori in ejus gratia, & æterna frui beatitudine. Accedit quòd videat se jam ad id ætatis pervenisse, ad quod paucissimi pertingunt, & mortem propinquare non

non cum impetu, & ex improviso cum acerbis doloribus, sed leni, & benigno passu, solius humidi radicalis, quod instar olei lucernæ sensim minuitur, consumptione; quo fit, ut ipse suaviter sine dolore, ab hac vita terrena, & mortali, ad cœlestem, & æternam transeat.

O Sanctam & verè felicem vitam ordinatam, meritòque ab omnibus colendam: O infelicem, & detestandam vitam inordinatam, quæ tantis malis genus replet humanum! Pulchra vox & amabilis, *Vita ordinata*, *sobrietas*, *temperantia:* sicut è contrario fœditatem sonat, *Vita inordinata*, *crapula*, *intemperantia.* Et tale discrimen inter hæc cernitur, quale inter vocem, *Angelus*, *&* *Diabolus.*

Hactenus explicui causas, per quas me ab intemperantia vindicavi, & vitæ sobriæ addixi, & modum quem in ea re tenui, & quid inde mihi acciderit: & commoda quæ illa suis asseclis præstat.

ANNOTATIONES.

Summatim temperantia in victu, sanitatis, & longævitatis basis est, & munimentum, ex qua postea tot beneficia obtinentur, quæ vitæ sobriæ Auctor hoc in loco refert, qualia sunt prudentia, sapientia, atque etiam euthanasia, ubi enim quis vitæ lineam intra moderationis cancellos rectam, & irretortam produxerit, in extremo senio, cùm necesse sit fatis concedere, nullam violentiam patietur, & anima placidè è suo ergastulo, in quo conclusa erat, ad superos evolabit, si valere vita est, non vivere. Profectò eorum, qui temperantiæ leges ritè observant, & procul à Medicis, & Pharmacopœis degunt, vita verè appellanda est, non ita verò, qui ob intemperantiam in symposiis, commessationibus, sive lectulo affixi, sive continuæ sessioni addicti vitam precariam duxerint.

Præter dicta incommoda, unica comestio in die naturali, & crebra jejunia, id quoque habent, ut oris graveolentiam inferant. Quam ob causam ora hominum, qui nihil ederint, sed jejunarint graveolant, quæsivit Aristoteles Sectione decima tertia, Problemate septimo, cujus rei rationes quilibet videre potest apud eundem Aristotelem, Aphrodisæum, Septalium, & alios. Satis lepidum Martialis Epigramma exstat in Bassam mulierem, cui graviter fœtebat anima, referens enim varias graveolentiæ differentias, eam memorat, qua olent jejunia Sabatariorum, *aitque malle se Bassam omnes illos odores olere, quàm eum quem olebat. Cur autem Poëta Judæos sugillet mentione facta de illorum jejuniis, id effecisse crediderim, eò quia nulla natio ex Religionis instituto severiora servet jejunia, dum à qualibet re esculenta, & potulenta, ultra viginti quatuor horas omninò abstinent, unde magis ipsis, quàm aliis graveolet spiritus, & præsertim per æstatem, quando solemnia jejunia instituunt, & canicularibus diebus fervent, arent enim illorum linguæ & ventriculus præ fervore bilis, & aliorum succorum, unde halitus, quos ab ore exspirant, non possunt, quin malè oleant, & eò magis in picrocolis, quam ob causam Ballonius Cons. Libro secundo, Cons.* 16. *iis, qui abundant amara bile, jejunia vitanda esse jubebat; tempore autem Martialis multi Hebræi Romæ degebant, & illorum instituta erant nota. Longam itaque inediam, & protracta jejunia, graveolentiam oris adferre, satis perspectum erat, unde etiam Ovidius Libro tertio de Arte amandi,*

Cui gravis oris odor, nunquam jejuna loquatur.

Sed quidam sensibus dediti, & parùm rationi obsequentes objiciunt, non esse optandam longam vitam, eò quòd post sexagesimum quintum ætatis annum, non possit dici *Vita viva*, *sed vita mortua.* Verùm hi errant graviter, ut nunc ostendam ex me ipso, narrando mea oblectamenta, & voluptates, quas in hac mea ætate 83. annorum capio, quæ tales sunt, ut passim me homines felicem judicent.

ANNOTATIONES.

Condonandum quidem esset iis, qui post 65. *annum, satius esse ajunt è viventium statione eximi,*

eximi, quàm vitam producere ad miseriam inter varia morborum genera, iis inquam condonandum esset, si juventutem ac virilitatem, ab iis effectibus, qui luxui, & intemperantiæ deditos comitantur, immunem traduxissent; & quàm malè plectantur, qui genio suo indulgent, & quàm rarò sexagesimum annum attingant, nemo non novit, potior ergo conditio eorum erit, qui temperantiæ, & sobrietatis legibus se dederint in ipso juventæ flore, ut omnes ætatis annos irretorto cursu percurrant. Septuaginta anni dies hominis, in potentatibus autem octoginta, sic legimus in Psalmo, à quo dicto non multum abludit, quod de annis climactericis apud Philosophos scriptum habemus, quos annos scalares appellant, inter quos sunt septenarii, & novennarii, unde 63. *annus, utpote productum septem, & novem, magnæ dignitatis & contemplationis est; natura enim pro genio numerum septimum sibi elegit, unde sicuti morbi die* 7. 14. *&* 20. *in acutis crises suas moliuntur, in chronicis die* 40. *&* 80. *ita in cursu vitæ per septenarios procedit, idcircò annus septuagesimus, ut plurimùm mortalis est vitæ finis, & inter climactericos recensendus, octogesimus verò primus, qui productum est numeri novenarii, si in se ipsum multiplicetur, & ipse climactericus est, sic Platonem ajunt* 81. *anno completo obiisse. Scio equidem non deesse, qui vim numeris non inesse dicant, cùm in rerum natura non sint nisi individua, numeri autem sint mentis nostræ simplex opus, non esse tamen negligendam numerorum rationem, prudens consilium est, quando ipsemet Deus omnia in pondere, numero, & mensura dispofuit, & senarium esse voluit, quo Mundum conderet, & septimo ab opere conquieverit. De numero sexto, qui inter numeros perfectos habetur, egregiè scripsit Divus Augustinus Lib.* 11. *de Civ. Dei, cùm numerus senarius compleatur suis partibus, hoc est sexta sui parte, ex tertia, & dimidia, quæ sunt unum duo, & tria, qua in summam ducta faciunt sex, sunt enim partes quotæ. Numerum itaque senarium, hoc est sex dierum, Divinam Sapientiam elegisse ait Vir iste Doctissimus, ut Machinam hanc, quam Mundum appellamus conderet, est autem numerus senarius radix, & origo cæterorum numerorum, qui perfecti dicuntur extra centenarium. Summus itaque rerum conditor, Mundum tanquam rem perfectam, numero perfecto conditum esse voluit, ipse perfectissimus.*

Prospera utor continuè valetudine, & ita sum agilis, ut ex plano facilè equum conscendam, & altos gradus, & colles sublimes pedibus subeam. Deinde semper sum alacris, jucundus, & benè contentus, liber ab animi turbelis, & omni molesta cogitatione, quorum loco gaudium, & pax in corde meo suam fixere stationem. Non me tædet vitæ, quam ego magna mea voluptate transigo. Sæpè offertur occasio colloquendi cum Viris præstantibus, qui ingenio, moribus, literis, aliisque virtutibus excellunt. Cùm talium deest copia, trado me lectioni alicujus libri eruditi, & postea scriptioni, id in omnibus inquirens, quo possim juvare alios quantùm vires meæ permittunt. Hæc omnia facio pro meo commodo, & congruis temporibus, & in propriis ædibus, quæ præterquàm quòd sint in pulcherrima hujus eruditæ Civitatis (Paduæ inquam) regione; sunt valdè pulchræ, & commodæ, quales paucæ hac ætate; secundum rationem architecturæ ita à me fabricatæ, ut non minùs adversus æstum, quàm frigus serviant. Fruor simul meis hortis, iisque diversis, aquarum currentium rivis, ad latus derivatis, in quibus magna sanè oblectatio. Fruor aliquot mensibus per annum oblectatione collis in montibus istis Euganeis, ubi & fontes habeo, & hortos, & domum commodissimam.

ANNOTATIONES.

Satis fusè refert Scriptor noster, quibus oblectamentis senectutem suam traduceret, legendo nempè, scribendo, venando, ædificando, modò in Urbe, hoc est Patavii, modò ruri apud colles euganeos, ubi villam amœnissimam construxerat; sic Senex ille Terentianus in Eunucho actu 5. Ex meo propinquo rure hoc capio commodi, neque agri, neque Urbis odium me unquam percipit, ubi facias cœpit fieri, commuto locum. *Non poterat sanè Vir ille*

Sa-

Sapientissimus campos, & colles amœniores, quales sunt Euganei, ac Urbem clariorem, Musarum, Virtutumque omnium domicilium sibi deligere, ubi cum viris omnigenæ Doctrinæ peritissimis colloqueretur, & genium suum pasceret. Satis elegans ac lectu digna est Senecæ Epistola 83. *in qua Lucilio suo narrat, quid ageret jam senex, & quali tenore vitæ uteretur, nempè, inter varia studia, & honesta, tum corporis, tum animi, sed cum summa semper victus sobrietate;* Panis siccus, ajebat ille, & sine mensa prandium, post quod non sunt lavandæ manus. *Exstat in hanc rem elegans Martialis Epigramma.*

> Rure morans quid agam, respondeo pauca rogatus,
> Luce Deos oro, famulos post, arva reviso,
> Partibus atque meis justos indico labores,
> Inde lego, Phœbumque cio, Musamque lacesso,
> Hinc oleo corpus frico, mollique palæstra
> Stringo libens animo gaudens, ac fœnore liber
> Pondero, poto, cano, ludo, lavo, cœno, quiesco
> Dum parvus lychnus, modicum consumit olivi,
> Hæc dat nocturnis mox lucubrata camœnis.

Fruor alia villa mea in plano sita, quæ est pulcherrima, quia plurimæ viæ sunt ita dispositæ, ut in mediam quamdam aream benè amplam concurrant: in hujus areæ medio Ecclesia satis honorata, pro loci conditione. Interluitur hæc area fluvio Brenta, utrinque magnis campis adjacentibus, qui fertiles, & benè culti, multisque habitaculis ornati. Antea non sic erat, quia locus erat paludosus, & malè sanus, bestiis quàm hominibus aptior: Sed ego aquas deduxi, terram siccavi, & aërem bonum effeci, unde homines eò concurrerunt, & ædibus ædificatis habitare cœperunt, felici successu. Hoc modo locus ad eum statum, multiplicatis plurimùm incolis, perductus est, quem hodie videmus, ut possim verè dicere, me Deo dedisse Templum & Altare, & animas quæ ipsum adorent, cujus rei recordatio maximum mihi affert gaudium. Excurro etiam quotannis ad aliquam è Civitatibus vicinis, ut amicorum fruar adspectu & colloquio, & præterea Artificum præstantium in architectura, pictoria, sculptoria, musica, & agricultura, qualium hoc ævo magna copia. Inspicio eorum opera, confero ea cum antiquis, & semper disco aliquid, quod gratum nosse. Lustro palatia, hortos & antiquitates, loca publica, Templa, & munitiones, nec quidquam omitto, unde possim discere, & voluptatem capere. Oblector quoque plurimùm cùm proficiscor, in itu & reditu considerando pulchritudinem locorum, & eorum situm, quorum alii in plano, alii in colle, vicini fluminibus vel fontibus, multis structuris & hortis exornati. Neque hæc oblectatio mihi sensuum obtusione redditur minor, quia omnes mihi sensus perfectè vigent, præsertim gustus; ita ut simplex cibus quovis loco magis mihi sapiat, quàm olim, cum sensibus & vitæ inordinatæ deditus, omnes deliciæ. Lectorum mutatio non mihi molesta: quovis loco benè, & quietè somnum capio: somnia pulchra, & jucunda. Sed hoc in primis oblectat, quòd videam felicem exitum sortiri conatum illum, huic Reipublicæ utilissimum, quo tanta locorum incultorum spatia reducuntur ad culturam, meo suggestu, & consilio inchoatum. Fui ego unus ex deputatis ad illius operis directionem, & mansi in locis illis palustribus, duos menses continuos in fervore æstatis, nec tamen inde sensi aliquid noxæ aut incommodi, tanta vitæ sobriæ, quæ semper & ubique me comitatur, est vis & efficacitas.

ANNOTATIONES.

Plaudit hic sibi Scriptor noster, beneficia referens, quæ in extrema senecta, quam alii vitæ fæcem appellant, contulerit in rem propriam, & publicam, ait enim agricolationis studio, ea damna reparasse, quæ sua ipsius domus oblites,

& alia infortunia passa fuerat, ac præcipuè multa loca inculta, & palustria ad bonam frugem deduxisse, illa exsiccando, & cultoribus implendo, Templis quoque inibi constructis: Paludosa loca, quæ hyeme aquas habent, æstate verò tetram mephitim exhalant prorsus exsiccare, aquas alio avertendo, opus sanè dignum est, & apud Romanos quoque fieri solitum, ut memorat Livius de Pontina Palude à Marco Lepido exsiccata, nam præter aëris salubritatem, annonam quoque & frugum abundantiam infert; at nihil est, quod sit penitus utile, quod sua quoque non habeat incommoda; etenim si hujusmodi resiccatio fiat per deductionem aquarum in aliquod proximum flumen, non rarò magnæ sequuntur eluviones, sublatis nempe aquarum hujusmodi receptaculis, ac veluti diverticulis; flumina etenim, cùm tantum aquarum pondus sustinere nequeant, fractis aggeribus, ingentia terrarum spatia inundant. Olim Rhenus noster Italicus, qui in Padum ferebatur, disruptis aggeribus, per Bononiensem, Ferrariensem agrum, & Ravennatum quoque ad mare sibi viam fecit, qualem & jam nunc tenet, cùm postea instarent Bononienses, & Ravennates, ut Rheno antiquus alveus in Padum restitueretur, Hercules secundus Dux Ferrariæ ad id operis assentiri noluit, ne majori aquarum pondere Padum oneraret, contentus Fluviorum Regem minori fastu in Mare procurrere, alienus à veterum Romanorum ambitione, qui cum in Senatu ageretur de avertendis variis fluminibus, quæ in Tyberim aquas deferebant, decrevere nolle se Tyberim, præcisis undique ramis, minori gloria fluere.

Præterea certò speramus videre inchoatam, & finitam aliam molitionem non minoris momenti, qua conservetur nostrum Æstuarium maximum, & admirabile munimen charæ Patriæ, cujus conservationis ratio & modus à me (absit verò jactantia) est excogitatus, & sæpius huic Reipublicæ suggestus tum viva voce, tum scriptorum meorum lucubrationibus.

ANNOTATIONES.

Meritò sanè Æstuaria isthæc, quæ Adriæ Reginam coronant, illius Munimenta laudatus Scriptor appellat, licet fluida, solidiora tamen, quàm altæ mœnia Romæ; hæc enim Urbs sola nunquam truces hostium vultus excidium minitantes adspexit, uti olim Roma, ac postremò Vienna. Quòd si aliquando Fortunæ Venetæ osores, illam convellere pertentarunt, non nisi à longè, & irrito conatu id agere aggressi sunt. Quoad conjecturas, quas nonnulli ratiocinando afferunt, nihil moror, idem scilicet Venetiis eventurum, quod olim Ravennæ, nimirum fore, ut longo seculorum defluxu continenti jungantur, sed forsan id fiet cum omnia,

> Exitio dabit una dies, multosque per annos
> Sustentata ruet moles, & Machina Mundi.

Quidnam autem egerit, quidve agendum proposuerit pro sustentanda Æstuarii profunditate, pro commercio, & commoda navigatione ad vicina loca, Scriptor non memorat, facilè tamen putarim nil aliud fuisse, quàm aversionem aquarum, & fluviorum ab iis fluminibus, quæ navigationi inserviunt, ne scilicet ob nimiam arenæ copiam obstruerentur portus, seu derivationem per Canales arte factos ab iisdem fluminibus, sic in hunc finem in Medoaco flumine Anno 1611. *ex decreto Magistratus, qui præsidet aquis cœpta est fieri constructio ampli Canalis in loco dicto la Mira, procul Patavio duodecim millia passuum, & protenditur ad viginti quinque millia passuum circiter. Talem autem revulsionem, sive derivationem aquarum, habitam pro securo remedio ad præservandos portus ne obstruantur, non solùm non approbat, sed perniciosam ostendit D. Benedictus Castellus Brixiensis, Urbani VIII. P. M. Mathematicus in Opere suo doctissimo de Aquarum fluentium mensura; validissimis enim rationum momentis demonstrat, flumina cum minori velocitate, & impetu feruntur, prope ostia cum in Mare influunt, majorem arenosæ materiæ copiam deponere, ac satius esse immittere aquas in hujusmodi flumina, ut majori*

majori impetu in mare procurrant, sic enim sibi canalem in Maris arena construere, & obicem illum perrumpere, quem Mare suo fluxu, arenam ad littus promovendo solet efficere. Præter hæc magna flumina id ipsum testantur, quæ post longos terrarum tractus emensos magno aquarum agmine in campos marinos irrumpunt, talis est Eridanus, quo ut Virgilius in 4. Georgicorum:

Non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior influit amnis.

ac eleganter Torquatus Tassus:

Che con più corna Adria respinge, e pare
Che guerra porti, e non tributo al mare.

Hæ sunt oblectationes & solatia meæ senectutis, qualis plane senectus multùm præferenda est alterius juventuti & senio, eò quòd per vitam sobriam, Dei gratia, ab animi perturbationibus, & morbis corporis sanata, non sentiat ea incommoda, quibus infiniti juvenes, & totidem languidi senes miserè conflictantur. Sed & ex hoc, quomodo corpore & animo sim dispositus, cognosci queat, quòd hac ætate nempe annorum 83. composuerim lepidissimam Comœdiam, plenam honestis jocis, & verborum salibus, quòd genus poëmatis solet esse partus juventutis, cui ob varietatem & jucunditatem maximè congruit, sicut tragœdia senectutis, cui ratione gravitatis & tristium eventuum quos proponit est accommodata; nunc si *Græcus Poëta* laudetur, quòd anno 73. ætatis tragœdiam conscripsit, & idcircò sanæ mentis & prudens judicatus, cur ego minùs videar felix aut sani judicii, cum 10. annis illo senior confecerim Comœdiam?

ANNOTATIONES.

Ad commendandam sobriam Vitam redit Auctor noster, eo nomine, quòd ab animi passionibus hominem præservet, quod equidem rationi congruum est, ubi enim quis sobrietati vitæ assueverit, habeat necesse est humores ita ad invicem temperatos, bilem præsertim, & melancholiam, ut non tam facilè in perturbationes, & tumultus inter se cieri possint. Quàm graves noxæ ex animi pathematibus humanis corporibus obveniant, jam superiùs dictum. In hanc rem legendus D. Guntherus Christophorus Schelamerus in Academia Kiloniensi Professor Primarius, in laudatissimo Opere De humani Animi Affectibus. Postmodum verò transit Scriptor noster ad referenda oblectamenta, quibus senectutem suam traduceret.

Ne qua verò desit meæ senectuti oblectatio, intueor assiduè speciem quamdam immortalitatis in successione meorum posterorum. Cùm enim domum redeo, invenio undecim nepotes, omnes unius patris, & matris filios, omnes sanissimos, omnes, quantùm conjicere licet, literis pariter ac bonis moribus aptissimos, & valdè deditos. Recreor illorum cantu, & bonis moribus, & ipse canto sæpènumerò, quia clarior mihi nunc, magisque sonora vox, quàm unquam antea.

Ex quibus perspicuum est, vitam, quam ego vivo, in hac ætate non esse vitam mortuam, tristem, morosam, sed vividam, lætam, jucundam. Neque si mihi optio detur, velim mutare ætatem, & corporis mei statum cum juvenili eorum, qui sectantur suos appetitus, etsi optimi sint temperamenti, & naturæ robustissimæ, quia tales quotidie sunt expositi mille morbis, & mortibus, sicut quotidiana experientia docet, & ipse in me sum expertus, cùm juvenis essem. Scio quàm illa ætas sit inconsiderata, & propter caloris abundantiam animosa, & sibi ubique præfidens, spe bona in omni re, tum propter defectum experientiæ, tum quia se putant ad omnia satis firmos, & validos. Unde audacter se periculis quibusvis exponunt, & abacta ratione, traditoque rationis imperio in manibus concupiscentiæ, quærunt ubique satisfacere suis desideriis, nec advertunt miseri, se hac ratione multos morbos, ac sæpè mortem præmaturam sibi accersere, quorum malorum alterum est toleratu acerbum, alterum intolerabile & tremendum. Mors enim apparet intolerabilis omnibus sensuum, & carnis mancipiis, & potissimùm ju-

venibus, quibus summum malum videtur, mori ante tempus. Eadem tremenda illis, qui peccata sua, quibus vita ista mortalis est plena, & vindictam divinæ justitiæ in pœnarum æternitate considerant.

Ego vero contra ab utroque hoc malo sum immunis, à morborum metu, quia certus sum, non facilè me posse in morbum incidere, morborum causis per sanctam medicinam sobrietatis excisis, à mortis anxio metu, quia tot annorum usu didici locum dare rationi. Unde non solùm mihi turpe videtur, timere id quod vitari nequit, sed etiam spero, cùm ad illud punctum venero, non modicam, gratia Jesu Christi, sentire consolationem.

Præterea finis iste adhuc procul abest. Scio enim me (fortuitis eventibus sepositis) non moriturum, nisi per puram resolutionem, eò quòd per vitæ meæ regulam omnes alios aditus morti occluserim. Pulchra & desiderabilis mors, quam natura nobis affert via resolutionis. Cùm enim natura vinculum vitæ nostræ effecerit, faciliùs invenit modum illius solvendi, & dat majores inducias, ut lenissimè solvat. Talis mors non obvenit nisi post longissima ætatum spatia, & vi summæ debilitatis, quia sensim longo temporis tractu, eò rediguntur homines, ut non possint ampliùs ambulare, nec etiam, nisi difficulter, ratiocinari, fiuntque cœci, surdi, curvi, à quibus malis, per gratiam Dei, video me adhuc procul abesse, & credo animam meam, quæ in hujus mei corporis statione nihil invenit, nisi pacem & concordiam, tum inter humores, tum inter sensum, & rationem, non facilè ab ea recessuram, & multis annis opus fore, ut ab ea expellatur. Unde videor mihi certò posse concludere, me multos adhuc annos victurum prospera valetudine, fruendo hujus mundi adspectu, & pulchritudine, & sperando idem me facturum per gratiam Dei in altero, idque totum adminiculo virtutis, & sanctæ sobrietatis, cui me addixi, amicum me constituens rationi, & inimicum sensus, & appetitus, quod omninò cuilibet, facile est factu, qui vult vivere, prout decet hominem.

Superest ergo, cùm vita sobria res sit adeò felix, & nomen delectabile, possessio adeò facilis, conservatio ita certa & firma, ut omnes, qui ingenio præditi, ex animo moneam, horter, deprecer, ut hunc opulentissimum vitæ thesaurum, obviis ulnis amplectantur. Qui thesaurus sicut omnes alias opes hujus mundi superat (adfert enim nobis vitam longam & sanam) ita dignissimus est, quem omnes ament, inquirant, & possideant semper.

Hic thesaurus, est sancta illa sobrietas, grata Deo, amica Naturæ, filia rationis, soror Virtutis, socia vitæ temperatæ, modesta, nobilis, elegans, paucis contenta, ordinata, & suis functionibus distincta.

ANNOTATIONES.

Quid hoc rei est unquam, quòd Avi vehementius suos Nepotes diligant, ac foveant, quàm Parentes ipsi, eòque magis, quò ætate sunt provectiores, quibuscum lubenter saltant, ludunt, plorant, & erga eosdem sunt indulgentiores, si quid committant castigatione dignum. An quia, ut dici solet, senes repuerascant, an potiùs quòd ii, qui Nepotes habent, curis soluti, & rei familiaris administratione relictâ, domi plurimùm manere cogantur, illos adspectando, atque amplexando, in spem successionis, & duraturæ familiæ. Magnum sanè oblectamentum se percepisse ait Nobilissimus Scriptor, ex undecim Nepotibus, iisdem parentibus prognatos, quos ex fratre habebat, ipse cœlebs, quibus cum ludebat, saltabat, aliosque pueriles gestus agebat, dicere solitus, pueros usque ad quintum annum esse veluti mimulos. Curiosum est, quod apud Ptolomæum Commentariorum Libro 8. *legitur de Masinissa Rege, qui pro simiis, & catulis, in Aula sua educabat complures puellos, quos postea triennio exacto ad parentes suos remittebat, aliosque denuò capiebat. Non exiguæ mehercle voluptatis, & solatii illi esse debuit, cœtum illorum puerorum, ejusdem ferè ætatis, inter se ludentium, clamantium, pugnantium interdum contemplari iis horis, quibus alii Principes Mimos, & Moriones, & alia propudia accersunt, ut horas*

horas ac tædium fallant. Socratem Philosophum adeò celebrem, cum pueris ludere non erubüisse, refert Seneca de Tranquill. Ani. nonsolùm autem ad simplex animi levamen, id egisse ajunt, sed eodem tempore philosophabatur, mente concipiens ac divinans, quale futurum esset hujus vel illius pueri ingenium, & mores. Idem quoque egisse summa voluptate perfusum se scribit Ludovicus Cornelius, dum undeciem suis Nepotibus mensam coronatam adspiceret, ex illorum vultibus, dictis, responsis conjectans, quis ex iis ad arma tractanda, quis ad Rempublicam administrandam, quis ad Infulas, & sacram militiam natus.

Ex ipsa tanquam radice nascitur vita Sanitatis, alacritas, industria, rerum honestarum studia, & omnes actiones dignæ animo benè morato, & composito; ei favent leges divinæ, & humanæ, prout ab illa, tanquam nebulæ à Sole, fugiunt repletio, saturitas, crapula, humores supervacanei, vapores noxii, intemperies, febres, dolores, mœrores, & mortis pericula. Sua pulchritudine allicit animos generosos, securitate sua promittit omnibus amicam, & longam vitæ conservationem, sua facilitate invitat quemlibet cum exigua molestia ad obtinendas ejus victorias. Denique promittit se fore benignam custodem vitæ tam divitis, quàm pauperis, tam maris, quàm fœminæ, tam senis, quàm juvenis. Divitem docet modestiam, pauperem parsimoniam, virum continentiam, fœminam pudicitiam, senem qua ratione mortem à se defendat, juvenem ut firmiorem spem vitæ habeat. Sobrietas sensus reddit purgatos, corpus agile, intellectum vivacem, motus expeditos, actiones promptas & faciles. Per illam anima veluti terreno pondere exonerata, experitur magna ex parte suam libertatem, spiritus suaviter discurrunt per arterias, sanguis blandè per venas diffunditur, & calor temperatus. ac blandus, facit temperatos, & blandos effectus. Denique nostræ potentiæ pulcherrimo ordine servant gratissimam harmoniam.

ANNOTATIONES.

Varia hic enumerat bona, quæ vitæ sobrietas pariat & mala, quæ arceat, unum hic observo quòd Medicorum doctrinæ non congruit, ait enim in iis corporibus qui in victu sobrietatem servant, spiritum suaviter discurrere per Arterias, & sanguinem blandè per Venas diffundi, Erasistrati opinioni hærens, qui putabat spiritus vitales contineri in arteriis, sanguinem autem in venis, quem acriter redarguit Galenus in eo Tractatu, cui titulus, Quòd sanguis in Arteriis natura contineatur, non solùm enim in Arteriis continetur sanguis, sed perpetuo, ac rapido motu per illas fertur, solusque est qui partes nutrit, qui verò à nutritione residuus est, per venas redux ad Cor remeat, si circulationis lex vera est, uti verissima, & ipsis sensibus obvia, sed vetustati prorsus ignota, quam Mundò patefecit Harvejus Angliæ Democritus, qui hujusce arcani in omnibus animalibus prima rudimenta hausit Patavii ab Aquapendente, & Paulo Sarpa.

O sanctissima, & innocentissima Sobrietas, unicum naturæ refrigerium, benigna mater humanæ vitæ, vera tam animi, quàm corporis Medicina! quantùm te mortales laudare, quanto affectu, & promptitudine amplecti deberent, quia præbes illis modum, quo maximum hujus vitæ bonum, vitam inquam, & sanitatem tueantur! Utinam ipsis tua bona perspecta forent, præsertim iis, qui vitæ sanctæ, & spirituali dediti, in Monasteriis contemplationi & orationi vacant. Quantò & ipsi, & eorum actiones summo Deo gratiores forent, si totos se ad te colendam conferrent. Quantùm hunc Mundum, & Ecclesiam Christi exornarent. Nam in terris æstimarentur ut verè Patres Sancti, sicut olim habiti fuere antiqui Heremitæ, Religiosi, & Episcopi, qui præter vitam spiritualem, etiam hanc sobriam servabant. Sicut hi vivendo hoc modo ultra 100. annos sæpenumerò ætatem extenderunt & multa miracula patrarunt, ita & illi facerent, eandem Ducem secuti. Essent præterea sani, conten-

contenti, alacres, ubi modò magna ex parte sunt morbidi, melancholici, inquieti, sua sorte non contenti. Et quia aliqui dicunt, ista illis à Deo immitti, ut exerceat illorum patientiam, & ipsi pro peccatis pœnitentiam agant, ego puto illos decipi, quia non possum credere, Deo placere ut homo opus & imago ipsius, quem tantopere amat, vivat infirmus, melancholicus, malè contentus, quin potiùs illi placet, ut vivat sanus, alacris, benè contentus. Sic enim vivebant Sancti Patres, & ita meliùs serviebant Divinæ Majestati, Orationibus, & sanctis operibus vacando. O quàm pulcher esset hic Mundus, si tales essent Religiosi hujus temporis, quia nunc sunt plures Religiones, & plura Monasteria, quàm olim erant, in quibus si regula Sobriæ vitæ servaretur, magnus esset venerandorum Senum, doctrina, & sanctitate eminentium numerus, quos Orbis suspiceret. Neque idcircò deessent vitæ, Ordini, & regulæ vivendi, quam Religio vel Monasterium statuit, sed potiùs hanc redderent perfectiorem. Nam in omni Religione concessum vesci pane, & bibere vinum, & interdum vesci ovis, & in quibusdam permissa etiam caro; præterea variæ sorbitiones, acetaria, fructus, & ovorum tortulæ; qui cibi sæpè illis nocent, & aliquibus vitam adimunt, sed quia ab Ordine concessi, illis utuntur, cogitantes forsitan se peccaturos, si aliquid ex illis relinquerent. Verùm non peccarent, imò magnum bonum præstarent, si ubi trigesimum ætatis annum excessere, illos relinquerent, & inciperent vivere pane, & vino, cum panatella ex pane, & ovis cum pane. Hæc est vera ratio conservandi hominem à pravis Succis & humoribus, malaque complexione, estque multò laxior, quàm illa Sanctorum Patrum antiquorum in desertis, qui solùm fructibus silvestribus, & herbarum radicibus vescebantur, & aquam bibebant, & nihilominus diutissimè sani, alacres, & benè contenti vivebant.

Idem evenire Religiosis hujus ætatis, quibus etiam hac ratione facilior esset adscensus in Cœlum, quod omni Fideli Christiano semper patet, postquam Dominus Noster, sparso pro nostra redemptione suo pretioso Sanguine, illud semel nobis aperuit.

Possem hic plura alia in commendationem vitæ sobriæ in medium adferre, sed quia non est mihi propositum conscribere panegyricum, finem facio, ut & ipse sim sobrius in hac causa, reliquis in aliam occasionem dilatis.

ANNOTATIONES.

Absolvit tandem Tractatum suum Auctor noster, elogium vitæ sobriæ conscribens, ac beneficia referens, quæ ex illa ritè servata, hominibus proveniunt, inter quæ potissimùm longævitatem refert, exemplo Eremicolarum, qui solis herbis, plantarum fructibus, & simplici aquæ potu ad integra ferè secula vitam sanam producebant, quod idem ait nostris quoque temporibus eventurum Religiosis Viris, qui intra Claustra vitæ spirituali se addixerint, si sobriam vitam ritè servarent, qua neglecta morbidi ut plurimùm fiunt, melancholici, inquieti, & sua sorte non contenti, neque excusandos ait, dum dicunt Deum sic velle illorum patientiam exercere, sed rectè dicit Auctor, Deum velle homines esse sanos, ut illi serviant in lætitia, ideò non custoditæ sobrietatis pœnas luere. Ast Religiosos Viros, qui vitæ spirituali se devoverint, secularibus vitæ commodis ob opes, quibus affluunt, liberaliter uti, novum non est; observavit id olim & doluit D. Hieronymus, adspiciens nonnullos ditiores Monachos, quàm fuerant seculares, uti videre est apud eundem in Epistola ad Nepotianum de vita Clericorum, & Sacerdotum.

LUDO-

LUDOVICI CORNELII

AD REVERENDISSIMUM D.

D. BARBARUM,

AQUILEJÆ PATRIARCHAM ELECTUM

EPISTOLA.

Reverendissime Domine.

HUmano intellectui divini aliquid inesse, multa quidem palam faciunt, sed præ cæteris modus quo homines per Epistolas didicere amicis absentibus, sensa sua communicare, ut inter se quodammodò videantur colloqui, ad ingentem quoque locorum distantiam, uti modò tecum facio. Hac igitur Epistola de rebus jucundis, & magnæ utilitatis verba faciam, quamvis hac de re, aliàs coram sermo habitus fuerit, non in hac tamen ætate, qua nonagesimum primum annum ago, quando nihil mihi detrahunt anni, imò quò magis procedunt, prosperitatem augent, quod multis summæ admirationi est, non ita mihi, qui causam novi, & demonstrare teneor, post 80. annum, posse hominem in terris summa felicitate perfrui, qualis obtineri nequit, nisi nunquam satis laudata vitæ sobrietate Deo quoque gratissima, ut quæ sensum comprimat, & rationem elevet. Modo ut exordiar, scito me convenisse hisce diebus multos in hoc Patavino Lyceo Professores, tum Medicos, tum Philosophos, quibus longævitas mea erat perspecta, & satis notum, quomodo tam perfecta valetudine, & animi lætitia, memoria, intellectu, voce gauderem, & qua ratione in singulos dies octo horas impenderem, ut manu mea Tractatus ad publicum bonum conscriberem, multis horis deambulando, canendo, sicque diem traducendo. O Reverendissime Domine, si me preces meas ad Deum canentem, & Davidis exemplo chelym pulsantem audires, magnam sanè perciperes voluptatem. Mirabantur sanè paulò antè laudati Professores, quomodo de tot rebus diversi generis, & quæ multam exigerent attentionem, hac ætate possem scribere. Potes itaque mente concipere quanta animi voluptate perfundar. Unanimiter itaque pronunciarunt, me jam senem in dies juvenescere, dum cæteri homines, qui annum attigerint 80. ad omnes ferè operationes sint inepti, & omni morborum genere malè plectantur, ac siquis fortè nullam patiatur corporis ægritudinem, memoria & intellectu, ut plurimùm careat. Non omni tamen ex parte felix esse potest vità quam duco, quin aliquid incidat, quod illam perturbet. Quinquaginta ab hinc annis affectione quadam laborare cœpi, quam non nisi ad occultam proprietatem referre possum, qualis affectio est, ut quotannis ineunte Luglio, per totum Augusti memsem abstemius fiam, ut nullum vini

ni genus sine gravi noxa potare valeam, hujusmodi enim tempore, vinum mihi prorsus hostile est, ac præsertim stomacho, quo alimento destitutus, quando ex aquis licèt ritè paratis alimonia nulla suppetit, magnam virium prostrationem patior; cùm itaque sine vini potu nullum cibi genus mihi sapiat, circa medium Augusti mensem summa macie conficior, & ad luctandum cùm morte penè deducor, cui malo ut occurrerem, curabam ut ex uvis præcocibus maturescentibus, vinum recens mihi compararem, quo mirificè trium dierum spatio recreari me sentio, mirantibus non parùm Medicis, quomodo vinum recens non defæcatum, loco remedii esse posset, & proclamantibus non posse ultra unum, aut alterum annum vitam protendi, cùm tamen ab hujusmodi prædictione jam anni 10. effluxerint, idcircò cùm se delusos viderent, & me in singulos annos in meliùs proficere, magna eloquentia, sed parùm firmis rationibus, tam singulare munus, mihi vel à natura, vel ab occultis siderum influxibus concessum asserebant. Magnam equidem esse vim eloquentiæ ultrò fateor, sed persuaderi non poteram, ut crederem aliunde id proficisci, quàm à suscepta, & observata victus ratione. Alia quoque voluptate perfundi me cognovi, mecum animadvertens longævitatem cum experientia vi pollere, ut indoctum hominem doctum faciat, cum experientia verum & stabile Scientiarum omnium sit fundamentum, certus quippe tale Medicorum assertum, esse omninò falsum. Vide quæso Reverendissime Domine, quàm facilè hominum ratiocinia cadant, ubi falsis fundamentis fuerint superstructa. Demonstrare siquidem mihi perdifficile esset, non esse hoc peculiare donum, mihi à natura concessum, cum à cæteris nullatenus differam, & iisdem humoribus sim conflatus, imò cuique felicitatem hanc appetenti, non magnus est labor illam assequi si velit, homini enim præter sensum, rationem ac intellectum, Deus Optimus Maximus impertitus est, quorum ope se ad extremos usque vitæ fines sartum tectum servare possit, & quia quisque cum juvenis est, sensui, & voluptati totum se tradere pro more habet, sciat propterea, ubi 40. annum attigerit, se juventutis favore, & stomachi nativo robore medium iter exegisse, postmodum autem descensum & declinationem ad senectam sibi superesse, quare necessariam esse in victu mutationem, tum in qualitate, tum in quantitate, ac meliorem ordinem servandum; fieri siquidem nequit, ut qui appetitui & voluptati indulgere velit, errata non committat, quæ mala ut caverem, sobriæ vitæ me totum mancipavi. Fateri tamen licet, hujusmodi transitu à voluptuosa vita ad sobriam, me non parum laborasse, quare ad difficultatem tollendam, continentiam, quæ Divinum Dei donum est, suppliciter ab ipso Deo oravi, sicque paulatim ad frugalis vitæ castra me contuli, quæ postea mihi non admodum molesta fuit, quamvis non adeò validum temperamentum à natura sortitus essem. Quicumque igitur huic vivendi generi se velit adjicere, si firmo corporis habitu sit præditus, meo exemplo non tam arctis legibus se debet obstringere, sed liberalius ad vires sustentandas nutrire se poterit. Medici itaque qui sermones hosce meos, & rationes audierant me à veritate non aberrare ingenuè confessi sunt, junior tamen ex his Medicis, protestatus est rationem evincere, proposita mea vera esse, sed sibi rem fore difficillimam, cui ego reposui, mihi quoque rem perdifficilem fuisse, sed ubi honesti ratio sic exigat, opera, quæ Deo pergrata sunt, licet ardua esse suscipienda, novit enim ille hominem, ubi 80. annum attigerit, à sensuum tyrannide liberum esse; constituit enim Deus humanæ naturæ longos vitæ fines, ac voluit eum, qui ad naturales vitæ terminos devenerit, sine labore, & anxietate, ab hac vita ad aliam immortalem per solam resolutionem migrare, ut mihi spes est Sanguine Sacratissimo Servatoris nostri, quem ipse fudit, ut animas ab hujusmodi pœnis eximeret. Dictis meis annuit Medicus ille

ille juvenis, dixitque ſobriæ vitæ ſe devovere velle & experiri aliquando, in ſenectute, hanc animi quietem, & ſolatium. Deſiderium quo flagrabam Vir Reverendiſſime tecum colloquendi, me prolixiorem fecit. Ajunt nonnulli, me oleum, & operam perdidiſſe, homines ad vitam ſobriam amplexandam adhortando, ac hoſce meos Tractatus Platonicæ Reipublicæ, cujus exſiſtentia non niſi idealis fuit, ſpeciem referre, & ſi rationibus meis fidem non habent, credant ſaltem Experientiæ, quæ palam facit, me vitam multos annos hoc pacto ſervaſſe, antequam Tractatum iſtum conſcriberem, neque illum publici juris feciſſem, niſi à quolibet ſervari poſſe fuiſſem expertus, jamque à non paucis accepi, quoſdam, Tractatu hoc meo perlecto, hujuſmodi vivendi generi, nec ſine fructu ſe addixiſſe, quod igitur de Platonis Republica obtrudunt, in hoc Tractatu de Vita ſobria locum minimè habet, ſed hujuſmodi hominibus, qui ſenſibus, & voluptatibus potiùs, quàm rationibus auſcultant, juſta punitio eſt, ſi graviſſimos morbos, atque interdum etiam intempeſtivam mortem ſibi accerſant.

ANNOTATIONES.

Duo admiratione digna, quæ vix fidem mereantur, obſervaſſe ait, Nobilis Scriptor, niſi in ſe ipſo fuiſſet expertus, unum quòd ab uſu cinnamomi, quàm piperis ſe magis incaleſcere perſentiret, alterum, quòd quotannis Julii, & Auguſti menſibus à cujuſcumque vini genere, tali averſione corriperetur, ut abſtemius omninò fieret, & hanc ob cauſam ſuccedente anorexia, in ſummum languorem, & vitæ diſcrimen deduceretur, iis autem menſibus exactis, à vino recenti prodigii ad inſtar, cum ſanitate in gratiam rediret. Cinnamomum vi pollere calorem acriorem excitandi, quàm piper, non admodum miror, piper enim eſt ſubſtantia nimis dura, & compacta, ut à ſtomachi fermento non tam facile diſſolvi poſſit, ſi enim integrum aſſumatur, tale redditur, neque ex illo olei quidquam obtinetur, cinnamomum vero multum habet oleoſitatis, quæ naturæ amica ſubit venas, & lampadis vitalis pabulum eſt. Vulgaris autem obſervatio eſt, piperis modicè contuſi, & fracti, quàm in pulverem tenuiſſimum redacti, ſecuriorem eſſe uſum. Mirari autem magis licet, quomodo vinum vetus depuratum ac defæcatum prædictis menſibus, Cornelii *noſtri ſtomacho adeo hoſtile eſſet, recens vero ſeptembris menſe paratum adeo amicum, ut remedii loco eſſet, quando omnes, qui ſapiunt, niſi cogat neceſſitas, à vinis recentibus, quantùm poſſunt, abſtinent;* qui veteri utuntur vino ſapientes puto, ajebat Plautus in Caſſina; *locus exſtat in hanc rem apud D. Lucam cap. 5. ubi de vino veteri hæc dixit Servator noſter:* Nemo bibens vinum vetus, ſtatim vult novum, dicit enim vetus melius eſſe. *Experiamur itaque an quidquam in medium proferre liceat, quod probabilitatis ſpecimen aliquod habeat. Hujus itaque anniverſarii affectus gravis, ac inſolentis, cauſam potiſſimam in habitum ſiccum, & ſqualidum, quem à vitæ ſobriæ uſu Vir Nobilis contraxerat, referri poſſe exiſtimo. Cùm enim à primordiis valdè imbecillem corporis conſtitutionem fuiſſet ſortitus, & tranſitu à lautiori vivendi genere, ad vitæ ſobriæ caſtra, omninò exſuccus, & junceus factus eſt, qualis ſiccitas poſtea per æſtatem,* ſole dies referente ſiccos *ita augeſcebat, ut major eſſe non poſſet; in hujuſmodi autem ſtatu ac tempore, vinum ex ſua natura, ob partes ſpirituoſas, quas habet, calorem vitalem, & fermentum ſtomachicum depaſcere potiùs, aptum eſt, quam fovere, & paſcere; ſic ex Celſi monito* æſtate dilutius, hyeme meracius bibendum, *hinc latrante ſirio omnes qui ſapiunt à vini uſu ſibi temperant, ac ad tabernas confluunt, ubi ptiſanæ, & aquæ ex acido limonum, aurantiorum, ceraſorum, fragorum ſatis elegantes parantur, ubi liberaliter, & forſan etiam nimis ſe proluunt. Quod autem vinum recens in hoc Nobiliſſimo Viro, præ cæteris exhauſto præſidii loco eſſet, ac tam cito ſtomachi robur inſtauraret, in acidum volatile, quod in uvis maturitatem nondum aſſecutis præpollet, referendum exiſtimo. Scire autem oportet, vina*

na soli Patavini, quibus Nobilis Patiens utebatur, id peculiare habere, quod ex sua natura multum acidi volatilis obtineant, ac in tinis citissimè summo fervore ebulliant, & paucos post dies facta despumatione, & partium præcipitatione clarescant, unde non solum plebs rusticana, sed urbana vinis novis, Augusti, & Septembris mensibus paratis, sine noxa utitur; id in hisce vinis recentibus observavi, quod ubi in doliis ad quindecim ferè dies ebullierint, ab ebullitione, & murmure omnino cessent, atque foramine concluso, suæ quieti ibi relinquantur, quod in cæteris regionibus non evenit, ubi vina per totam ferè hyemem in doliis perstrepere percipiuntur, antequam perfectam depurationem assequantur. Instaurato itaque à grata vini novi aciditate ventriculi fermento, quod à vino veteri in habitu corporis cæteroqui squallido & magis æstuosis anni mensibus fuerat exustum, mirum esse non debet, si corpus postea renutriri inciperet, ut fit in iis, qui postquam longis lævitatibus intestinorum laborarint, ructu acido superveniente, qui prius non aderat, licet macie confecti, suæ sanitati, & pristino nitori redduntur.

INDEX

INDEX
RERUM & MATERIARUM,

Quæ in omnibus Operibus BERNARDINI RAMAZZINI

Continentur.

à cor-

B

Chymico-

D

E

Eclipsis

G

H

I

L

Lac

M

Antio-

T

Triti-

Vino-

F I N I S.